Anul V
nr.219
4-10 aprilie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Intrarea în NATO

– prezumții și certitudini –

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Extinderea NATO se va desfășura în Europa într-o ambianță securitară în care nu există o amenințare majoră de agresiune și ar fi nevoie de mulți ani pentru ca o asemenea amenințare să se ivească."

(Raportul Departamentului de Stat către Congresul Statelor Unite)

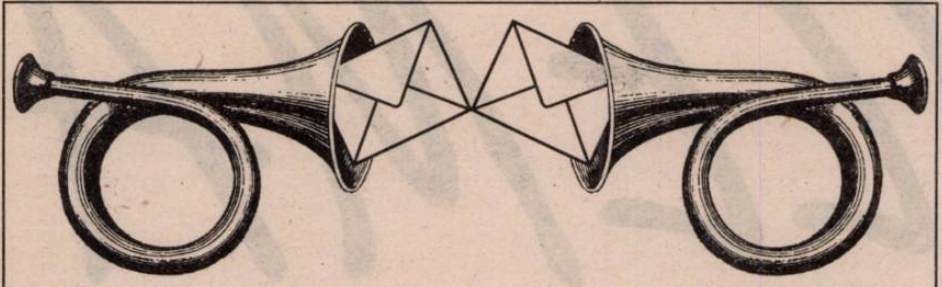

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Controverse dure

Corespondenţa provocată de scrisoarea prof. M. Udrescu versus *Alina Iordache* (Dilema, *nr. 216) ne sileşte să ne gîndim la un număr special, cuprinzînd-o în toată energia şi verva ei, pro şi contra. Nu avem experienţa unui asemenea răsunet. Deocamdată, publicăm răspunsul cel mai aşteptat – al "acuzatei" – şi una din cele mai semnificative scrisori din "curierul" întru totul impresionant. Îl anunţăm pe dl. profesor Ştefan Drăghici din Călăraşi că faxul său (avem şi fax-uri în această controversă, iată, presantă!) e ininteligibil.*

Faxul "acuzatei"

Domnului M. Udrescu, cu bucuria că există revoltaţi!

Cum n-au rămas vreodată *toţi* elevii repetenţi, nu li s-a întîmplat asta nici profesorilor! Doar acelora (unii) care au confundat învăţămîntul cu o oarecare slujbă.

Dar, atenţie, cînd ţi se ia oglinda, nu ţi se iau şi defectele!

Cu credinţa că Dumnezeu nu poate fi furat, nici pigmeu între tirani, nici tiran între pigmei, doar posibilul fost elev,

prof. Alina IORDACHE

P.S. Articolul nu era o scrisoare, ci o DISPERARE!!!...

O parte din adevărul lui se ascunde în replicile elevilor!

"...să nu fim lamentabili!"

Mărturisesc că nu citisem articolul Alinei Iordache din Râşnov "Profesorii repetenţi" (*Dilema* nr. 213). Ochii mi s-au oprit atunci pe articolul lui Andrei Pleşu "O demisie" şi nu m-am mai întors la pagina dilematicilor din toată ţara care este întotdeauna plină de sentimente şi de multe ori (are, avînd) şi idei. M-am întors la acest articol după ce am citit în nr. 217, al aceleiaşi reviste artiolul "Jigniri totalitariste cu faţă umană" al profesorului Mihail Udrescu din Târgovişte. După ce am citit ambele articole mi-am zis: Alina Iordache trebuie să fie tînără, spirituală şi neîmpietrită în sistem. Este sigur că articolul ei se adresează la două lumi diferite de vreme ce Ioan Gall din Bucureşti îi împărtăşeşte opiniile, opinii pe care i le împărtăşesc şi eu, în timp ce domnului Mihail Udrescu, articolul i-a stîrnit o oroare aproape viscerală cerîndu-i Alinei Iordache să-şi ceară scuze public, oripilat fiind de ceva ce nu este deloc oripilant, adevărul.

A considera jigniri totalitariste ideile Alinei Iordache, despre suficienţa unor dascăli, din păcate mulţi, despre repetarea mecanică, despre aroganţă şi aş completa eu despre mitocănia unor dascăli, despre sărăcia de spirit într-o discuţie, despre dogmele banale care ţin loc de cugetări, despre limbajul simplist, fără profunzime şi uneori trivial, mi se pare absurd. De vadimism, fie el şi evoluat, în articolul Alinei Iordache nici vorbă căci nu pot fi numite vadimisme: cererea unui cod al educatorului, a unor sentimente umane sau ideea de comunicare, dacă vreţi de atingere a sufletelor şi mai ales ieşirea dintr-un sistem împietrit, păgubos şi deformant. Dumneavoastră apăraţi în bloc "corpul profesoral" ca şi cum am fi o entitate intangibilă, ca şi cum n-aţi şti că există printre profesori şi ipochimeni care nu ar avea ce căuta nici măcar în preajma copiilor.

Copiii ne judecă cel mai bine, ei ştiu exact cine sîntem şi cîte parale face fiecare dintre noi. Ei ştiu cine trăieşte în prezent şi cine este împietrit într-o istorie sclerozată şi mai ştiu că unii vin aburiţi la ore, alţii cer sub diferite forme mici facilităţi sau chiar cadouri şi cîte nu mai ştiu ei copiii.

Trebuie doar să stai de vorbă cu ei şi afli tot. Şi sînt atît de minunaţi şi de înalţi moral că nici măcar nu te judecă. Constată doar, cu o oarecare amărăciune, dar şi cu detaşare. Oximoronice fiinţe şi copiii aceştia!

Am avut, domnule profesor Udrescu, un coleg, din fericire s-a pensionat, care considera că din cauza studierii lui Emil Cioran în clasa a XII-a elevele îşi pierd morala şi devin tîrfe. Spunea acest lucru în cancelarie şi era aprobat şi de alţii. Ce ziceţi, nu vi se pare o infamie?

Plîngeţi "corpul profesoral", îmi face plăcere să repet această sintagmă venită din limba de lemn, o plăcere cinică vis-à-vis de ideea de corp, că nu are bani să-şi cumpere cărţi. Cine nu are bani să-şi cumpere cărţi este şi sărac spiritual şi prost hrănit. Cărţile se cumpără din iubire.

La librăriile Humanitas, din fericire, cei mai mulţi cumpărători sînt studenţii şi profesorii tineri. Ei au bani. Nici nu le trece prin minte că nu ar avea bani pentru cărţi. Tinerii nu mai au modele, domnule profesor. Noi nu mai sîntem modele, asta e.

Da. Şi în cancelariile noastre, mulţi dintre dascăli se plîng de faptul că femeia de serviciu de la RENEL are un salariu mai mare şi că anumite doamne brunete au inele de la Stambul. Dezgustător şi dezagreabil pentru un om de spirit. Cum se poate să fii invidios pe statutul unor astfel de oameni, care de altfel pot fi onorabili. Eu nu am văzut niciodată aurul acela.

Există un alt aur, mai curat, mai delicat, mai sensibil.

Dumneavoastră raportaţi dascălul la elemente exterioare, Alina Iordache vorbeşte despre deteriorata stare interioară. Ce noetică este aceasta domnule profesor? Şi pentru cine să se scuze Alina Iordache şi pentru ce?

Nu trebuie să se scuze nimeni, nici dumneavoastră, nici Alina. Este clar că trăim în două lumi diferite. Ceea ce trebuie, însă, este să întindem punţi peste hăul care ne desparte, să meditäm puţin la cele expuse de fiecare din noi şi să devenim mai puţin lamentabili.

prof. Aurel POPEANGĂ
Str. Aleea 2 Castanilor, Bl. S1, ap. 17
Craiova

Nr. 216: „Feţele intoleranţei“

A.C. Cuza şi acuzele

Dilema "Feţele intoleranţei" are ca bază, binomul noţional toleranţă vs. intoleranţă, termeni uzuali dar folosiţi, de regulă în sens impropriu. Tolerant (sau nu) poate fi un părinte faţă de copilul său, un savant faţă de un slab ştiutor de carte, un judecător faţă de un contravenient la prima sa abatere. În aceste situaţii, ca şi în multe altele, una din părţi deţine dreptul de a judeca pe cealaltă, deci implică din start, o inegalitate. Nu ştiu dacă actualii campioni ai xenofobiei, unul poet, altul profesor universitar, ar fi tolerat la masa lor pe Ion Voicu, dar e sigur că A.C. Cuza ar fi interzis acest lucru contemporanului său Tristan Tzara, personaje despre ale căror valori istoria culturii române s-a pronunţat de acum.

De altfel, dacă folosim termenii îngăduinţă/neîngăduinţă, anterior în limbă neologismelor în uz, considerentele de mai sus nici nu necesită vreo exemplificare.

Toleranţa între grupuri umane *definite prin alteritate*, presupune, sub aspectul democraţiei, ab initio, egalitate şi elimină din start calitatea unui grup de a fi îngăduitor, sau nu, cu celălalt şi, implicit, de a-i recunoaşte, sau nu, nişte drepturi.

Toleranţa în sensul dreptului unui grup de a judeca pe altul se manifestă şi în mentalitatea cu care unii analizează istoria şi, pentru exemplifiare, mă voi opri asupra articolului d-lui S. Voinescu publicat în *Dilema*, nr. 216, pag. 10, în care pentru a condamna politici de intoleranţă, recurge la istorie, dar cu un partizanat politic de evidentă transparenţă.

Crede dl. S. Voinescu că reprimarea răscoalei ţărăneşti din 1907, a tipografilor în 1918, a minerilor în 1929, a petroliştilor şi a metalurgiştilor în 1933 au fost acte ale unei politici de toleranţă? Interzicerea în perioada interbelică mai întîi a două mişcări politice şi apoi, în 1938, a tuturor partidelor politice, reflectau oare o atmosferă politică de toleranţă? F.R.N., instituit prin dictatura regală, nu era oare tot un partid unic (cu care ne-am mai întîlnit ulterior) şi în care au intrat (oare de bunăvoie?) şi mari personalităţi din foste partide parlamentare? Breslele înfiinţate tot atunci, după desfiinţarea sindicatelor, şi controlate de F.R.N., nu erau tot "curele de transmisie", precum, ulterior, C.G.M.? Dl. S. Voinescu se referă în art. d-sale la legislaţia rasială a celui de al III-lea Reich necunoscînd sau ocolind pe cea din România din anii 1938-1944?

Desigur că toate referirile la acest articol ar fi fost lipsite de îndreptăţire dacă, d-sa, ar fi trecut sub nume propriu, calitatea de avocat şi nu pe cea de jurist.

N.G. ŞERBAN
Bucureşti

N.red.: *Scrisoarea dumneavoastră mă nedumereşte pentru că simt în ea o insinuare. De aceea, mă voi limita la constatarea că aţi ratat miza textului meu care, în esenţă, spunea două lucruri: 1) dreptul este cea mai fidelă oglindă a proporţiei amestecului toleranţă+intoleranţă într-o epocă dată; 2) intoleranţa este inerentă oricărui corp social şi, în funcţie de "obiectul" ei, e chiar dezirabilă. Nu am susţinut nicăieri că represiunile la care vă referiţi sînt pilde de toleranţă. Sper să nu vă supăr dacă pentru susţinerea ideilor mele, îmi iau deplină libertate în alegerea exemplelor. Aveţi ceva de obiectat împotriva lor?*

Nu înţeleg "subtila" disjuncţie pe care o faceţi între avocat şi jurist. Dacă aţi vrut să spuneţi că primul este obligatoriu, un partizan, în vreme ce al doilea aparţine obiectivităţii, îmi permit să vă răspund că greşiţi. Gîndiţi-vă că nu există avocat care să nu fie jurist! (S.V.)

„Jurnalul lui Sebastian“

Riscul de a rămîne singur

Dragă Dinule, îţi trimit odată cu aceste rînduri jurnalul lui Sebastian. Nu ştiu ce vei găsi tu în el, dar eu l-am citit aproape fascinat, cu sentimentul că mă întorc *acasă* în îndepărtata noastră adolescenţă. Explicaţia probabilă este că am regăsit o lume (destul de sordidă adesea), care, deşi n-am cunoscut-o direct, ne era foarte familiară, era şi a noastră: lumea din cărţile lui Mircea Eliade, Camil Petrescu, Cella Serghi, Anton Holban Gib Mihăescu şi alţii. Nu mă voi lăsa tentat să idealizez epoca, poate dimpotrivă. Dar atunci ne-am trezit noi la viaţă (intelectuală, sentimentală, socială) acele cărţi ne-au marcat, ne-au format, chiar dacă n-am rămas la ele.

La început ai putea să-l invidiezi pe Sebastian. Cu toată lovitura primită de la Nae Ionescu, el are succese literare şi teatrale (deşi, bietul de el, multe postume), toate femeile i se oferă, are relaţii sociale excepţionale (Bibeştii, Vişoianu, Rosetti, Teodorescu-Branişte, etc.), merge la toate concertele (eram încă în Europa pe acel timp, la Ateneu concertînd Rubinstein, Casals, Kempf, Gieseking, Enescu). Dar în acelaşi timp cîte umilinţe, chinuri, spaime, decepţii. Şi eu i-aş fi putut spune ca Madeleine Andronescu: "Mi-e ruşine de tine, Mihai, mi-e ruşine că tu suferi şi eu nu, mi-e ruşine că tu eşti umilit şi eu nu." Şi cum să nu-i priveşti cu simpatie candorile, visurile fără rost, speranţele, mai ales că de atîtea ori ai căzut tu însuţi în acelaşi păcat. "Ca să uit, ca să rabd, ca să mă ameţesc... E ca un stupefiant", notează el. Iată-l în plină prigoană rasială imaginîndu-şi că e la New-York, unde i se joacă piesele pe Broadway, la un hotel din Geneva (în care am stat şi eu peste ani?), sau la Londra la British Museum sau pe un mic yacht pe ocean. Pentru a se întreba imediat de unde va lua banii pentru chirie sau pentru coşniţa zilnică. Iată-l în decembrie 1942 scriind: "Din cei 3500 de lei, cu 2000 am cumpărat un concert de Bach. Inconştienţă?" (Eu însumi n-am cumpărat Jurnalul lui, deşi preţul era prohibitiv pentru mine?). Aparentă inconştienţă, care ascunde atîtea drame.

Principalul lucru pe care vreau să-l subliniez însă este faptul că la început bunii lui prieteni (Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Cioran, Comarnescu, Marieta Sadova, Camil Petrescu, Vulcănescu, Noica) sînt legionari, comunişti, liberali dar ei pot discuta în contradictoriu, rămînînd prieteni. Doar mai tîrziu majoritatea lor, nu şi Sebastian, se radicalizează, devenind fanatici. Mă recunosc în capacitatea lui Sebastian de a vedea în oameni şi fapte atît latura lor pozitivă cît şi pe cea negativă, de a respecta părerile, chiar dacă nu le împărtăşim. (Imparţial ca tot românul, vei spune cu ironia ta obişnuită). Cu riscul, pe care l-am cunoscut şi eu, de a nu fi cu nimeni, de a sta deoparte, de a cam rămîne singur.

M-am întrebat şi eu ce ar fi devenit Sebastian dacă nu murea în accidentul din 1945. Ar fi murit în închisoare, ar fi devenit proletcultist (greu de crezut), ar fi învăţat şi el arta de a se strecura? Ar fi creat opere mai importante de cît cele pe care a apucat să le dea? Ar fi ajuns acum să-şi publice cărţile în 3000 de exemplare cît a fost tirajul "Accidentului" – faţă de tirajele de zeci şi uneori sute de mii din perioada precedentă? Ar fi emigrat ajngînd în sfîrşit pe Broadway, sau la Academia Franceză ori la universitatea din Chicago, ca prietenii lui?

Oricum îl invidiez totuşi pe Sebastian. Nu pentru viaţa şi moartea lui, chinuite, nu pentru succese, iubiri şi prieteni. Ci pentru şansa, care lui nu-i mai foloseşte, de a readuce la viaţă, colorată, puternică, teribil de vie, o lume care a cam dispărut. În care puţin am existat şi noi. Îţi doresc lectură bună. Cu veche prietenie,

Mircea Alexandru PETRESCU

N.red. Deşi nu ne lămuriţi cine e corespondentul d-voastră, ne place să ne identificăm cu acest "dragă Dinule".

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Gospodari şi gospodine**
- **Balcani şi balcanism**
- **Despre corupţie**
- **Lucruri demodate**

Pricepere şi stil

Încerc să nu mă pronunţ în chestiuni la care nu mă pricep. E greu, pentru că sînt, ca toată lumea, înconjurat de realităţi *neclare*, dar, prin frecvenţa şi intensitatea lor, *familiare*. Nu poţi să te izbeşti zilnic de inflaţie şi să declari la nesfîrşit că nu te pricepi la finanţe. Păcatul naţional este, cred, la această oră, înclinaţia de a trăi drama cotidiană în chip somnambulic. Ne lăsăm manevraţi de un context pe care nu ne străduim să-l asimilăm. Refuzăm să devenim cît de cît competenţi în materie de sărăcie şi restructurare. Singura formă de "participare" pe care o practicăm e asumarea unui statut de victime, cu întreaga lui gamă de interjecţii colaterale: oftătura, lamentaţia, înjurătura. Efortul de a înţelege, de a prelucra, de a sistematiza, ni se pare superfluu; nu e treaba noastră. Competenţa eficace, ingeniozitatea – sînt obligaţiuni guvernamentale... Noi sîntem mereu cei care "o păţim": cei condamnaţi la nefericire. Şi, uneori, nu avem acces la *sensul* mizeriei şi la eventualele *soluţii* salvatoare, pentru că sîntem copleşiţi de *nedreptatea* mizeriei.

La unele lucruri, totuşi, mă pricep. De pildă, la probleme de stil. Nu pot judeca anumite litigii în substanţa lor propriu-zisă, dar pot comenta croiala lor, punerea lor în pagină. Iar din punerea lor în pagină îmi pot face, de multe ori, o idee şi despre substanţa lor. Am văzut, de pildă, acum vreo săptămînă, o dezbatere televizată între reprezentanta unor protestatari din agricultură şi un secretar de stat al ministerului de resort. Dincolo de argumente şi îndreptăţiri, ceva în modul de desfăşurare al dezbaterii nu era în regulă. Ministrul ar fi trebuit să fie ferm şi limpede. Era crispat şi confuz. Răspundea nebulos, "nu intra în detalii", dar nu spunea nici generalităţi convingătoare. Avea un aer nesigur, cînd oarecum iritat, cînd vag apologetic. Nu era nici destul de "ministerial", nici destul de simplu. Preopinenta dumisale era mai locvace şi mai decisă. *Prea* decisă. Etala cu aplomb o combativitate factice, cu exces de "voce", dar în minus de coerenţă. În stradă, striga hormonal: "V-am votat, ne-aţi trădat!" În studio, pretindea că nu protestase contra guvernului. Recurgea, repetitiv, la cîteva lozinci neinteligibile ("Vrem privatizare, dar cu noi!") sau populiste ("Vrem să dăm românilor hrană ieftină!"). Vroia reformă, dar fără reforme, vroia privatizare, dar cu subvenţie de la stat, vroia tapaj ("vom bloca şoselele, ca în Franţa"), dar fără să supere Puterea. Impresia generală era aceea a unui spectacol de amatori. Şi demonstranţii şi guvernanţii jucau prost. Nu ştiu cine avea, de fapt, dreptate. Dar era clar că şi exerciţiul puterii şi cel al revendicării sufereau de inadecvare retorică şi inconsistenţă. Lipsa tradiţiilor, a firescului şi a modelelor constituie un fundal foarte şubred pentru schimbare. Şi e greu de spus ce achiziţie e mai laborioasă şi mai urgentă: priceperea sau stilul? Deocamdată ne lipsesc amîndouă. Mai grav este că se găsesc destui iresponsabili, în toate taberele, dispuşi să le înlocuiască rapid prin suficienţă şi obrăznicie. Sigur este că dorim reforma. E mai puţin sigur *cine* o va face şi *pentru cine*.

Andrei PLEŞU

Inscripţiile bilingve şi relaţiile româno-maghiare

Chestiunea inscripţiilor bilingve în judeţele în care etnicii maghiari sînt majoritari revine în actualitate după ce, ani de zile, a întreţinut nemulţumirea radicalilor din UDMR şi a dat apă la moară extremiştilor din guvernul Văcăroiu. Asemeni declaraţiilor referitoare la crearea unei secţii de limbă maghiară în cadrul Universităţii Babeş-Bolyai sau la înfiinţarea unui consulat maghiar în Cluj, ideea folosirii ambelor limbi pentru inscripţiile publice nu mai produce scandaluri politice. Şeful statului şi şeful guvernului sînt de părere că aceste probleme trebuie rezolvate, şi, ca atare, liderii CDR au ajuns la concluzia că "inscripţiile n-au de ce să-i deranjeze pe români". În absenţa luărilor de poziţie iritate sau duşmănoase ale autorităţii, chiar şi interpretările tendenţioase ale unor publicaţii independente sau de partid rămîn fără ecou. Calmul, toleranţa şi maturitatea reacţiilor majorităţii sînt, pentru prima dată de la căderea dictaturii, vizibile pentru toţi cei tentaţi să pună semnul egalităţii între excesele antimaghiare ale tandemului Funar-Vadim Tudor şi psihologia poporului român.

Deşi în plan economic efectele schimbării de regim politic se lasă aşteptate, evoluţia mentalităţilor e un punct cîştigat. El e cu atît mai preţios cu cît, în campania electorală, partidele naţionale s-au ferit să dezbată raporturile interetnice şi să pregătească populaţia pentru receptarea normală a disputelor privind drepturile minorităţilor. După semnarea Tratatului cu Ungaria şi cooptarea UDMR la guvernare, normalizarea a venit aproape de la sine, ceea ce dovedeşte că tensiunile cu substrat naţional au fost o creaţie artificială folosită drept armă politică, şi nicidecum expresia unei realităţi psiho-sociale. E drept că minorităţile rămîn, şi că nici un guvern nu va putea evita, de acum încolo, programele revendicative ale maghiarilor, tendinţele antisociale ale ţiganilor – motivate în mare parte prin dezinteresul administrativ la acest capitol –, ori prevederile legislaţiei continentale în materie de autonomie teritorială, descentralizare, identitate culturală şi învăţămînt în limba maternă. Dacă vrem să ne integrăm în structurile euro-atlantice, e firesc să-i tratăm pe conaţionalii noştri care vorbesc altă limbă şi aparţin altui cult religios cu aceeaşi unitate comportamentală cu care occidentalii se tratează între ei mai ales atunci cînd reprezintă etnii diferite. Altfel, ne-am afla în situaţia absurdă de a crede că putem adopta sistemul englez al circulaţiei pe stînga şoselei, dar deocamdată doar pentru biciclişti. Ca să nu ne strivim unii pe alţii, nu există decît o singură soluţie: să respectăm toţi, spre siguranţa fiecăruia dintre noi, întregul set de reguli şi de criterii, să mergem împreună în aceeaşi direcţie, să ne oprim la stop indiferent de viteza cu care rulăm.

În ţările pe care le dorim parteneri de afaceri şi aliaţi militari, bunăstarea s-a clădit şi pe refuzul capcanelor naţionaliste. În Elveţia, de exemplu, prima regulă a şcolii e să-i înveţe pe copii, încă din ciclul elementar, limba vecinului, pentru că oricum limba maternă o învaţă în familie. Regula e valabilă atît pentru minoritari cît şi pentru majoritari, şi nimeni nu se simte jignit că alături de el cineva răspunde în germană sau în romanşă la o întrebare pusă în limba franceză. În Franţa, considerată încă la Bucureşti un model al spiritului naţional de tip interbelic, minoritatea catalană beneficiază, în localităţile de la graniţa spaniolă, de inscripţii în limba maternă, care stau pe panouri alături de echivalentul lor în limba oficială a statului. Pe malul german al Rinului, la graniţa cu Franţa, restaurantele au firme şi liste de bucate în ambele limbi, poţi plăti în mărci sau în franci, lumea nu mai tremură de furie gîndindu-se la trecutul Alsaciei şi Lorenei, la ocupaţia nazistă sau la sacrificiile istorice. Polonezii şi cehii învaţă cu sîrg şi fără resentimente limba germană, pentru că prosperitatea lor depinde în mare măsură de contactele private sau de stat cu vecinii mai dezvoltaţi, deci nu se autopedepsesc pentru că înaintaşii dintr-o parte şi din cealaltă a graniţei s-au aflat în conflict. Spaima, ura şi libertăţile împărţite pe categorii etnice prin politică de stat nu au favorizat nicăieri în lume progresul economic. Adesea, ele au provocat războaie şi tocmai războaiele au dus, chiar în anii din urmă, la secesiuni, dezintegrări, modificări ale graniţelor. Ardealul şi integritatea naţională nu sînt ameninţate nici într-un fel dacă ungurii îşi folosesc propria limbă în administraţia locală, în universităţi sau justiţie. Profeţii înfruntărilor sîngeroase în numele aşa-zisului interes naţional se află deja la marginea scenei politice, iar raporturile dintre Bucureşti şi Budapesta au recuperat – în cîteva luni – un handicap istoric de şaptezeci şi cinci de ani. Acum, guvernul ungar nu mai este un potenţial adversar al României în cursa pentru integrare, ci unul dintre cei mai importanţi avocaţi ai noştri, care susţine la forurile internaţionale necesitatea aderării simultane la NATO în primul val.Sondajele de opinie arată că majoritatea covîrşitoare a românilor doreşte integrarea în pactul nord-atlantic. Prin opţiunea electorală de anul trecut, aceeaşi majoritate a dovedit că preferă normalitatea interetnică unei permanente incitări naţionaliste cultivate prin ofuscate declaraţii guvernamentale. Chiar dacă mai există, la Bucureşti, cotidiane care susţin că inscripţiile bilingve produc maghiarizarea forţată contribuind la enclavizarea judeţelor Harghita şi Covasna, guvernanţii nu se mai sperie. Populaţia suportă greu austeritatea bugetară, dar ar suporta-o şi mai greu dacă noul cabinet s-ar dezice de linia europeană. Cît despre interesul naţional, el nu poate fi apărat, pînă la urmă, decît de politicienii care ştiu să separe esenţialul de neesenţial.

Elena ŞTEFOI

Să nu fim logici!

Iată un nou succes internaţional, iată un nou prilej de mîndrie patriotică, iată o nouă deschidere spre Europa!

Invitat la Strasbourg, la congresul partidului francez Frontul Naţional, preşedintele Partidului România Mare, Corneliu Vadim Tudor, a avut acolo o intervenţie remarcată. Şi chiar, în felul ei, remarcabilă. După cum au relatat mijloacele franceze de informare, liderul Partidului România Mare a aderat integral la programul şi ideile Frontului Naţional, preconizînd o "înfrăţire" între cele două formaţiuni şi elogiind Franţa pentru, a spus el, meritul de a fi ţara europeană cea mai naţionalistă.

Este foarte probabil, de altfel, că Jean-Marie Le Pen, preşedintele reales al Frontului Naţional, inevitabil reales, fiindcă a fost candidat unic la propria succesiune, va vizita România în acest an. Desigur, la invitaţia camaradului, "fratelui" său de idei şi program, Corneliu Vadim Tudor.

Nimic totuşi neaşteptat pînă aici. Trebuia să-şi găsească şi Corneliu Vadim Tudor "familia politică" europeană, trebuia să-şi ocupe şi Partidul România Mare locul cuvenit între "partidele frăţeşti" din Europa. Nu puteau rămîne la nesfîrşit, liderul şi deopotrivă partidul, orfelini, singuri pe lume, pierduţi într-o echivocă specificitate locală. Alţi lideri şi alte partide din România şi-au găsit "familiile politice" mai devreme, proclamîndu-şi cu mîndrie apartenenţa şi recunoaşterea.

Dar fiecare cu rubedeniile lui. Frontul Naţional este un partid de extremă dreaptă, un partid pe care, după un sondaj recent, cam 70% dintre francezi îl consideră un pericol pentru democraţie. După o judecată logică elementară se deduce că şi proaspăt recunoscutul său frate din România este tot un partid de extremă dreaptă. Judecată întărită de cîteva argumente ce au forţa evidenţei: publicaţiile Partidului România Mare colcăie de articole xenofobe, rasiste, deseori antisemite, iar îndemnurile la instituirea unei dictaturi "salvatoare" sînt frecvente.

Partide de extremă dreaptă există peste tot în ţările foste comuniste, iar la congresul de la Strasbourg al Frontului Naţional au fost prezenţi şi cehi, şi unguri, şi slovaci – de pildă. Dar Partidul România Mare (singurul partid din actuala opoziţie parlamentară care, la alegerile din noiembrie 1996, a înregistrat un substanţial cîştig faţă de rezultatele din 1992) a fost şi este considerat în România... un partid de stînga. A făcut de altfel parte din vechea coaliţie guvernamentală, coaliţie denumită pe atunci "patrulaterul roşu". PSM, una dintre crengile ivite din tulpina PCR, încearcă, în prezent, să înjghebeze o alianţă *de stînga*, alianţă din care ar urma să facă parte şi Partidul România Mare. Cu alte cuvinte, Ilie Verdeţ, fostul premier al lui Nicolae Ceauşescu şi fostul secretar al CC al PCR, ar deveni aliat cu partidul frate cu partidul fascizant al lui Jean-Marie Le Pen. Într-o alianţă... de stînga! Asta dacă sîntem logici. Mai departe. Dacă un partid de extremă dreaptă, cum este Partidul România Mare după înfrăţirea de la Strasbourg cu Frontul Naţional, este totuşi perceput în ţara lui ca fiind "de stînga", ar rezulta că partidele celelalte s-ar afla încă mai la dreapta decît extrema dreaptă. O exagerare, desigur, din exces de logică. Fapt este, totuşi, că faţă de atitudinile xeonofobe, rasiste şi antisemite ale Partidului România Mare nu prea au existat, pînă acum cel puţin, reacţii de delimitare şi împotrivire doctrinară din partea celorlalte partide. Să fie oare pentru că partidele politice româneşti sînt organizate după alte criterii decît cele ale doctrinelor şi ideilor politice?! Înfrăţirea de la Strasbourg dintre Corneliu Vadim Tudor şi Jean-Marie Le Pen ar putea cataliza necesarele precizări de identitate. În absenţa lor, logica devine periculoasă. Şi nu numai logica.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Întoarcerea la antici

De cîţiva ani, văd şi ascult zilnic oameni care cer dreptate. Nevoia lor de dreptate nu poate, în cele mai multe cazuri, să nu te emoţioneze. Cu atît mai mult cu cît, şi eu şi ei ştim bine asta, dreptatea nu le poate veni de la mine, deşi mie mi se adresează cererile lor de ajutor.

De cîţiva ani, fiecare zi e un spectacol pentru mine. Văd personaje de toate calibrele, cunosc fel de fel de caractere şi ascult poveşti de toată mîna – de la cele mai plicticoase la veritabile acţiuni de spionaj, de la tragedii autentice la întîmplări de tot hazul. Această alternanţă, uneori ameţitoare, se îmbină, după neştiute reguli, cu o neplăcută continuitate. Periodic, am în faţa mea cîte un om care vrea mai mult decît i se cuvine. De cele mai multe ori, acest om începe prin a minţi sau, măcar, prin a ascunde nişte "amănunte" care, odată cunoscute, ar fi evidenţiat netemeinicia cererii sale. Descoperi uluit, după un timp, că ai încercat să pui umărul la o nedreptate crezînd că faci gesturi justiţiare. E deprimant. Trăieşti acelaşi amar sentiment pe care-l ai cînd prietenul cel mai bun te trădează. Personal, practic cu succes o terapie cu efecte excelente ori de cîte ori sînt, în acest fel, "trădat": mă întorc la antici.

De curînd, sub impulsul nedorit al unei întîmplări de felul celor mai sus arătate, am recitit Cartea a V-a din *Etica nicomahică*. Spiritul clar, perfect structurat al lui Aristotel este foarte potrivit depresiilor mele, mai ales pentru acel gen de "căderi" care mă conduc la concluzii "negre": dreptatea nu se poate obiectiva niciodată, sistemul judiciar e o imensă farsă, singura manifestare a unei justiţii cît de cît acceptabile este glonţul plutonului de execuţie etc. Nu credeţi în efectul benefic al Stagiritului? Imaginaţi-vă că vă domină întunecate scepticisme şi citiţi: "Oamenii îşi imaginează că stă în puterea lor să comită nedreptatea şi că, în consecinţă, şi înfăptuirea dreptăţii ar fi un lucru uşor de realizat. Dar nu este deloc aşa. A avea relaţii cu soţia vecinului, a-ţi lovi aproapele sau a corupe pe cineva cu bani este uşor şi stă în puterea oricui; dar nici uşor nu este şi nici nu depinde de ei să facă asemenea lucruri în virtutea unei dispoziţii habituale". Sau: "... omul echitabil este înclinat să ia mai puţin decît are dreptul. (...) Căci se poate întîmpla ca cel ce-şi atribuie partea mai mică să fie avantajat în privinţa altor bunuri, de pildă gloria sau pura frumuseţe morală."

E dimineaţă. Merg, liniştit, către birou. Spectacolul poate să înceapă!

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Crima şi pedeapsa televiziunii

Ca şi închisoarea (în viziunea lui M. Foucault, din *A supraveghea şi a pedepsi*), televiziunea este (a devenit) un "obiect social", o instituţie publică cu teritoriu şi statut incerte, un instrument ajuns stăpîn, nu doar autonomizat (autonomia lui este total discutabilă), scăpat de sub control, cum se spune, ci de-a dreptul urcat la comandă. Formal, declarativ, ea continuă să nu fie mai mult decît o unealtă, un serviciu. Real — dar, în conformitate cu ipocrizia colectivă specifică, inerentă oricărei societăţi, nespus —, ea "colonizează" şi "otrăveşte", insidios, întregul corp social, şi în special acele instituţii ale statului pe care, cum spuneam, pretinde a le servi, a le iriga. Aceasta este o realitate "invizibilă, deşi neascunsă" (cum ar spune acelaşi M. Foucault). Bîntuind societatea, "fantomalizînd-o", ea transformă (conform lui J. Derrida) tradiţionala *ontologie* în (pe franceză) *"hantologie"* (de la *hanter*, "a bîntui", "a obseda", "a chinui"). Ca şi închisoarea, este permanent criticată şi se află permanent în criză: perfectă tocmai prin imperfecţiunea ei funciară. Deoarece, în fapt, ea este un operator de *putere*. Aşa cum închisoarea fabrică delincvenţi, televiziunea — instituţie în acelaşi timp indispensabilă şi infinit, permanent criticabilă, formal democratică şi "informal", subteran antidemocratică — creează supuşi, controlează intimităţile, colectivizîndu-le, ritmează timpul social, face actualitatea pretinzînd a o "reflecta". În plus, prin intermediul televiziunii (conform recentei analize din *Sur la télévision* a sociologului P. Bourdieu), cîmpul jurnalismului este deformat (inclusiv presa scrisă începînd să imite, servil şi în van, televiziunea) şi, prin intermediul jurnalismului, toate cîmpurile de producţie simbolică, mai mult sau mai puţin autonome, care compun spaţiul social: cel cultural, ştiinţific, politic, juridic etc. Această deformare constă în impunerea *logicii comercialului* în toate aceste cîmpuri, în detrimentul normelor, criteriilor şi valorilor interne, specifice. Etc.

Televiziunea, la un capăt, "ucide", iar, la celălalt, "judecă" — însăşi justiţia! Recent, la Iaşi, un adolescent de 15 ani şi-a ucis în mod odios prietenul de 12, declarînd, apoi, că s-a inspirat dintr-un film văzut la televizor. Şi mai recent (luni, 31 martie), în cadrul unei emisiuni "Deşteaptă-te, române!", Mihai Tatulici a pus o întrebare aiuritoare, cerînd unui "juriu" să voteze: "Justiţia română sau Pro TV?" (era vorba de utililitate în societatea românească).

Violenţa la televizor ar trebui, firesc, amendată (marţi, 1 aprilie, Consiliul Naţional al Audiovizualului a dat un semn — de viaţă, de existenţă — în acest sens). Ca urmare a logicii comerciale, televiziunile achiziţionează producţii cît mai ieftine, adică preponderent americane, căci numai mărimea publicului face ca, pînă la export, investiţiile să fie deja amortizate pe piaţa internă transatlantică. Această logică ar trebui, cel puţin, compensată. Şi Pro TV, de pildă (dar nu numai el), o "compensează", prin producţii interne debordînd de moralism convenabil şi convenţional şi care sfîrşesc, invariabil, în *reality-show*. Demagogia şi comerţul merg mînă în mînă. Ca să nu mai vorbim despre violenţa implicită a jurnalelor de ştiri, unde a devenit o mîncare favorită exhibarea corpurilor hăcuite, ciopîrţite.

Între incitarea la delincvenţă şi judecarea judecătorilor, televiziunea a început, şi la noi, să facă, socialmente, totul, încălcînd limite pe care nimeni nu ţine să i le reamintească. Se vorbeşte, deseori, despre "derivele" televiziunii. Televiziunea, însă, nu doar comite, din cînd în cînd, astfel de "derive", ci este cu totul *în derivă*, fiind deriva însăşi în care se lasă antrenat un corp social devenit, prin televiziune, maşină de bani şi fabrică de putere.

Bogdan GHIU

Post-scriptum. După ce au ţinut, cu maximă scrupulozitate, să traducă *Psycho* şi *Vertigo*, ale lui Hitchcock, prin *Psihoza* şi, respectiv, *Ameţeala*, minţile luminate de la Pro TV au decis că este mai bine să-l lase pe *Body Heat* (difuzat marţi, 1 aprilie, noaptea) aşa cum e. Căldură mare!...

Economie

În România sînt prea mari preţurile?

Căderea cea mai îngrijorătoare, pe care populaţia o resimte direct, este legată de *consum*. În sistemul oricărei economii naţionale, care funcţionează pe baze cibernetice, *nivelul consumului* constituie *conexiunea inversă*. PROBA, aşadar, care arată dacă în sistem problemele au fost sau nu bine rezolvate.

Economiştii, în vremea din urmă, sînt tot mai mult cu ochii pe un indicator ce li se pare a fi cel mai expresiv: *pofta de consum*. Măsură a măsurilor, în economie. Aici se oglindesc şi înţelepciunea legilor, şi calitatea intervenţiei guvernamentale, şi managementul, şi climatul din întreprinderi. Şi, mai cu seamă, modul în care funcţionează pieţele.

În economia noastră în condiţiile în care încă se mai extrapolează risipa, proasta administrare, fraudele şi corupţia, dar se estompează motivaţia muncii, pofta de consum nu e solvabilă. Şi aşa va fi cît timp vor întîrzia să se amplifice stimulentele care să determine extensiunea liberei iniţiative în producţie.

Dezechilibrul dintre cerere şi ofertă, pe o piaţă de consum cu bani mulţi şi posibilităţi puţine de a fi cheltuiţi eficient, constituie principala cauză a exploziei inflaţioniste din 1997. Pe un fond amplu de alte grave dezechilibre: între importuri şi exporturi, între veniturile şi cheltuielile bugetare, între costurile producţiei unităţilor economice şi încasările lor din vînzarea producţiei. Consecinţe? În primul rînd s-a lărgit unul dintre cele mai periculoase cercuri vicioase din economia noastră: inflaţia a determinat căderea leului faţă de dolar; leul în cădere a produs inflaţie. În acest joc, în care efectul devine cauză, Guvernul Ciorbea se zbate să asigure redresarea economică visată de milioane de români.

O soluţie convenabilă ar fi ridicarea ofertei la nivelul cererii. Asta ar însemna ca economia românească să producă mai mult şi mai bine, să ofere mărfuri competitive. Aşa ceva nu este însă posibil acum, din cauza întîrzierii reformelor. Prin urmare, este nevoie să fie restrînsă cererea. Aşadar, li s-a dat drumul aspiratoarelor care strîng banii de pe piaţă: ofertă mai mică de monedă şi dobînzi mai mari. Sumele de bani puse în joc de BNR, la licitaţiile de joi, sînt mai mici de la o săptămînă la alta. În acelaşi timp, dobînzile, chiar dacă au mai scăzut, continuă să fie înalte.

Inflaţia a fost, poate, un rău necesar. Pe de o parte inflaţia corectivă. Noi n-am avut preţuri, ci sume înscrise pe etichetele mărfurilor, ce reprezentau simple decizii administrative. Se prevedea prin plan: cutare produs va costa atît. Era singurul indicator de plan ce se respecta. Prin reforma preţurilor, care a făcut să fie declanşată exploziv spirala inflaţiei, am făcut paşi importanţi către adevărul preţurilor. Nu s-a mers pînă la capăt, au fost multe poticneli, mai sînt încă, dar am scăpat în bună parte de deciziile ce înlocuiau preţurile. La polul celălalt s-a înregistrat inflaţia normală. Inflaţia rezultată din dezechilibre economice. Prin inflaţie, am scăpat de iluzia că leul este o monedă stabilă. Şi de iluzia că un caiet, să spunem, poate să fie cumpărat în librăriile româneşti cu 50 de bani, deşi costurile pentru realizarea lui erau de n ori mai mari. Aşa s-a ajuns ca, după deschiderea graniţelor, caietele şi atîtea alte produse româneşti să fie cumpărate pe nimic şi vîndute în bazarurile din Balcani cu bani grei. Am scăpat de astfel de iluzii şi de multe altele. Prin acest rău necesar: inflaţia!

Economiştii spun că inflaţia n-a omorît pe nimeni şi, în multe ţări, se forţează creşteri de preţuri pentru a încuraja concurenţa şi pentru a înlesni accesul la eficienţă. Totul este, însă, să ai sisteme eficiente de protecţie a populaţiei. Sintetizînd, vom preciza că fără securitate economică nu există nici securitate socială. Or, la noi, inflaţia atacă acum tocmai securitatea economică.

De ce se tem românii de inflaţie? Pentru că preţurile în creştere îi lovesc direct. Fiecare scumpire o resimt imediat: cu bani mai mulţi, ei cumpără mărfuri mai puţine.

Guvernul Ciorbea a însoţit scumpirile din '97 de indexări. Într-o încercare de atenuare a efectelor spiralei inflaţioniste. Din nefericire, aceste indexări anticipează un plus de inflaţie. Mai întîi, din cauză că la o creştere a veniturilor piaţa răspunde cu o nouă creştere a preţurilor. Această cauză fiind subiectivă, desigur. Se adaugă însă şi o cauză obiectivă: salariile indexate, nefiind însoţite de creşteri corespunzătoare de productivitate, se duc direct în costuri şi le umflă. La ce se ajunge? Costurile cresc şi mai mult, aşa că indexările nu fac altceva decît să fure din potenţialul de profit. Ceea ce implică fie o nouă creştere de preţuri, pentru a menţine profitul, fie o scădere a profitului, de cele mai multe ori pînă la limita de alarmă.

Salariul în România se menţine la un nivel mediu de sub 100 de dolari. Sumă ridicolă. Noi ne speriem însă de preţuri, deşi ar trebui să ne războim cu aceste stăvilare ce ţin economia în loc: protecţia monopolurilor, îngrădirea concurenţei, corsetele fiscale ce rup rezultatele muncii de plata muncii. Abia apoi ar urma să vedem ce trebuie să facem pentru a stabiliza preţurile şi pentru a stabiliza preţul-preţurilor: cursul de schimb valutar. Pentru că nu preţurile trebuie să scadă. Salariile trebuie să crească – pe baza unei alte realităţi a muncii.

Adrian VASILESCU

Sindicate, justiţie, bănci şi simboluri – sub lozinca „Totul pentru NATO!“

Conspiraţii pentru stabilitate...

● "Joi noaptea, la Cotroceni, în deplină conspirativitate, s-a jucat politica la nivel înalt. (...) Pentru a-şi păstra şansele întregi în finala euro-atlantică de la Madrid, din iulie, Puterea nu trebuie să dea nici un fel de semne de slăbiciune. Orice semn de slăbiciune va fi interpretat ca unul de instabilitate politico-socială. Iar stabilitatea este atu-ul nostru numărul unu, într-o zonă cu vînzoleli de malaxor." (Adrian Pătruşcă în **Ziua**, 31 martie) ● "Îndemnul momentului «Cercetaţi, cercetaţi, cercetaţi» a pus poliţia, procuratura, comitetele şi comisiile anticorupţie într-o frenetică mişcare. Ea cuprinde, de-a valma, bancheri, miliardari, oameni politici, lideri sindicali, mafioţi, proxeneţi şi doctori de ţară. (...) S-ar zice că roata justiţiei, unsă cu grijă la Cotroceni, începe să se învîrtă. Nimeni însă nu poate să spună *cît de temeinic şi cît de departe va merge ea.*" (Rodica Ciobanu în **Adevărul**) ● "Vacuumul ideologic din urma prăbuşirii comunismului a fost perceput de mulţi investitori străini ca instaurarea naţionalismului, ca ideologie totalitară. Aşa se explică faptul că urmaşii comunismului au fost ocoliţi de toată lumea. Acum piaţa românească devine din ce în ce mai interesantă pentru investitorii străini, atraşi de ambiţiosul program Ciorbea." (Petre Mihai Băcanu în **România liberă**)

Vizionarism prezidenţial

● "Ofensiva diplomatică iniţiată de către preşedintele Constantinescu, foarte importantă, reflectă noua realitate a României, care îndeplineşte, acum, toate condiţiile pentru aderare. Totuşi era nevoie de mai mult, de o deschidere pe care nici una dintre favoritele NATO nu o are: de un martor şi un erou al istoriei, care a grăbit, decisiv, victoria Aliaţilor în ultimul război mondial, devenind simbolul unei ţări răstignite la răscrucea intereselor ce au generat războiul rece. Este marea înţelepciune a preşedintelui Constantinescu de a fi făcut ca Mihai să ne fie Avocat pentru NATO." ● "«Preşedintele Constantinescu doreşte soluţionarea problemelor inscripţiilor bilingve şi ale Universităţii Babeş-Bolyai», a declarat, vineri, Sandor Lezsák, preşedintele Forumului Democrat din Ungaria după întîlnirea cu şeful statului român." (**Adevărul**, 29 martie)

...Şi intervenţii suplimentare

● "20 de senatori americani intervin la Casa Albă pentru invitarea preşedintelui Emil Constantinescu într-o vizită oficială în SUA" (**Curierul naţional**) ● "Probele privind evenimentele din 1989 vor ajuta România să adere la NATO, susţine Şerban Săndulescu, senator PNŢCD." (**Jurnalul naţional**) ● "Ulm Spineanu a cerut americanilor să-şi precizeze poziţia în legătură cu admiterea României în NATO." (**Ziua**, 31 martie) ● Sandor Lezsák, preşedintele Forumului Democrat Ungar despre extinderea NATO: "Dacă România va figura pe «Lista de aşteptare», ar putea apărea «tensiuni»." (**Adevărul**, 29 martie) ● Gheorghe Tinca, preşedintele Asociaţiei "Manfred Wörner": "Nu cer să «mîncăm iarbă» pentru a intra în NATO, dar cred că este nevoie de curaj şi prudenţă, de hotărîre şi sensibilitate faţă de suferinţele şi punctele de vedere ale celuilalt, pentru a putea să trecem prin greutăţile ce ne pîndesc, continuînd să fim o insulă de stabilitate în zona noastră." (**Cronica română**) (E.Ş.)

Ştiri nebăgate în seamă

În Franţa, cheltuielile unei familii pentru procurarea de insecticide se scad, prin lege, din impozitul anual pe venit, pentru a se uşura, astfel, "bătălia cu furnicile din locuinţe". Şobolanii, gîndacii, ţînţarii şi muştele româneşti se află, desigur, sub protecţie guvernamentală ● Nica Leon nu vrea în NATO şi – pentru a-şi susţine punctul de vedere – a organizat, în centrul Bucureştiului, un miting la care au participat 130 de persoane ● PUNR ar accepta să participe la guvernare în locul UDMR ● PRM va face demersuri pentru scoaterea PNŢCD în afara legii dacă "proiectul înaintat de deputatul Barbu Piţigoi, privind concesionarea bogăţiilor ţării către străini, pe timp de 50 de ani", va fi înaintat spre dezbatere în Parlament • Claudiu Iordache a ajuns să publice epistole către prim-ministru în **România liberă** după ce, în campania electorală, avusese parte de o rubrică permanentă în **Vocea României**. (E.Ş.)

Viaţa în locuri îndepărtate

Curăţenia din Calcutta

Un oraş cu o populaţie de zece milioane de locuitori, care părea pe veci scufundat în sărăcie şi murdărie: impresia era că toată lumea îşi desfăşoară activitatea pe stradă şi că rostul oricărei munci este producţia de gunoi. Investitorii care reuşeau să-şi croiască drumul spre gară prin valurile de cerşetori şi hoţi de buzunare, nu mai reveneau niciodată. După cum relatează revista **Newsweek** din 31 martie, municipalitatea marxistă a oraşului şi-a declanşat reconvertirea nu prin dezbateri doctrinare, ci printr-o amplă acţiune de organizare urbană şi de curăţenie: "După ce producţia de energie electrică a fost privatizată, ceea ce înainte lipsea, acum este în surplus. Municipalitatea a atras investitori privaţi în construcţia de clădiri pentru birouri şi mari magazine, parcurile publice au fost lăsate de asemeni în seama iniţiativei particulare. Cele 2.200 tone de gunoi care se colectează zilnic sînt folosite pentru producţia de energie electrică şi pentru îngrăşăminte. Au fost scoase din circulaţie vehicolele poluante şi au fost interzise grătarele care fumegau pe străzi. Prin eliminarea transportului tradiţional cu ricşa, viteza de circulaţie în oraş a crescut de la 5 la 14 km/oră. Calcutta redevine un oraş atractiv". Marxiştii indieni încearcă drumul de la curăţenie spre bunăstare, de vreme ce ideologia nu le poate asigura concomitent pe ambele.

În Zair, reforma sistemului medical, de jos în sus

Nu-i uşor să fii bolnav în acelaşi timp cu Mobutu, preşedintele Zairului. Mobutu este bolnav de cancer şi se tratează în cele mai bune clinici din Franţa. Pentru cetăţenii din ţara lui, a construit la Kinshasa un spital cu 2000 de paturi, Mama Yema (în memoria propriei mame). "Acum spitalul nu mai primeşte aproape nimic din partea guvernului («Probabil că Mobutu şi-a detestat mama», presupun cu amară ironie medicii). Banii se iau de la pacienţii care pot plăti cît de cît. Înainte de operaţie, familia pacientului aduce sîngele necesar şi face rost de tot, de la medicamente, pînă la mănuşile de cauciuc. Venitul se împarte astfel: 30% pentru administraţie, 30% pentru aparatură, 40% pentru salarii. Astfel, medicii obţin circa 100 de dolari pe lună (salariul lor lunar oficial este de aproximativ 80 de cenţi). O comisie specială face rost de bani din alte surse. Ambasada americană a reechipat o secţie; la fel a procedat şi comunitatea libaneză din Kinshasa". (**The Economist**, 22 martie)

Saddam Hussein către fiul său

Săptămînalul saudit **Al Wasat** afirmă că a obţinut o copie după stenograma unei conferinţe a preşedintelui din Irak, cu membrii familiei sale, întîmplător înalţi responsabili în organismele de conducere ale ţării. Familia s-a adunat în februarie, la spital, unde fiul preşedintelui zăcea paralizat în urma unui atentat. Saddam părea îngrijorat: "Dacă astăzi Udai se află pe un pat de spital, acest lucru nu e întîmplător. Nici Dumnezeu, nici oamenii nu pot accepta un asemenea comportament. În toată viaţa mea, n-am văzut o comportare atît de abjectă ca a ta, Udai. Ce eşti tu, de fapt? Un om politic, un traficant, un lider sau un vînător de fuste? Eu nu ştiu. Fugi după mii de iepuri dintr-odată, eşti hrăpăreţ, nu laşi nimic din mînă, nici măcar fărîmiturile. Să ştii, odată pentru totdeauna, că nu sînt dispus să mai tolerez, mă aşez de-a curmezişul. Nu eşti în stare de nimic bun, nici pentru ţara asta, nici pentru poporul ei. Dimpotrivă, eşti o adevărată calamitate".

O întrebare

"Rubrica «Necrolog» este o contribuţie binevenită la sumarul revistei **The Economist**. Dar nu înţeleg un lucru: cum de găsiţi în fiecare săptămînă un decedat destul de celebru?" Antonio Vidigal, Rio de Janeiro. (M.B.)

De jur împrejur

Spectacol la Strasbourg

Sînt destui, în Franţa, acei care consideră reacţia "cetăţenească" faţă de congresul Frontului Naţional – formaţiunea de extremă dreaptă condusă de Jean-Marie Le Pen – excesivă, dacă nu isterică. Începînd să fie marginal, partidul rămîne totuşi minoritar şi perspectiva unui salt de la 15% din voturi, cît obţine de cîtva timp, la o cifră care să-i asigure controlul politic nu pare probabilă. Demonstraţiile de la Strasbourg de la sfîrşitul săptămînii trecute au fost organizate tocmai pentru a arăta că Franţa reală, nu cea a calculelor şi partidelor politice – se împotriveşte extremismului, măsurilor radicale împotriva imigranţilor, cultului exclusiv al valorilor tradiţionale, luptei împotriva influenţei evreieşti în viaţa publică a ţării. Sondajele demonstrează că ideile Frontului Naţional sînt respinse într-o proporţie mai semnificativă de către tineri, decît de adulţi. Dar, în acelaşi timp, nu se poate să rămînă neobservat faptul că Frontul Naţional a devenit vizibil pe eşichierul electoral imediat după 1981, după victoria socialistă a lui Mitterrand şi a partidului său, permiţînd raţionamentul, nu tocmai paradoxal, că stînga tradiţională a creat extremismul de dreapta. Concluzie simplificatoare deoarece la structurarea de masă a Frontului Naţional au contribuit în egală măsură recesiunea prelungită şi deriva vieţii politice, corupţia dovedită a liderilor care s-au perindat la putere. În timp ce-şi repară casele din banii companiilor, îşi plasează copiii în locuinţe luxoase cu chirie redusă, favorizează împrumuturi fără garanţii şi privatizări oneroase, politicienii nu găsesc o soluţie pentru boala cronică a Franţei: şomajul, care a atins acum cifra de trei milioane de oameni. Soluţia miracol a lui Le Pen: "Sînt trei milioane de imigranţi în plus" scrie pe afişele Frontului Naţional, în timp ce liderii fac din trimiterea acasă a imigranţilor piatra unghiulară a programului lor economic. Se cere "reexaminarea condiţiilor de naturalizare începînd din anul 1974", altfel spus, aproximativ un milion de oameni, care se consideră de peste două decenii francezi, ar trebui "reanalizaţi". În Franţa, există un singur precedent de această natură: în 1940, după înfrîngerea militară, mareşalul Pétain a creat o comisie care a reanalizat naturalizările, începînd cu anul 1927. A fost primul pas care a legitimat concentrarea şi apoi expulzarea evreilor spre lagărele morţii. Pe de altă parte – arată cifrele – nu străinii sînt cauza şomajului: imigranţii ocupă locuri de muncă pe care nimeni altul nu şi le doreşte. De cîte ori şantierele de construcţii au încercat să aplice politica preconizată de Le Pen, de atîtea ori au întîmpinat dificultăţi în recrutarea mîinii de lucru. Cifrele dovedesc că Franţa are mai mult de profitat decît de pierdut de pe urma generozităţii faţă de străini.

De altfel, inserţia într-o tendinţă globală, supranaţională, este o aspiraţie firească. În timp ce neagă Franţei perspectiva integrării europene, Le Pen invită la al zecelea Congres reprezentanţii "partidelor frăţeşti" din toată Europa. O ideologie fără frontiere care militează pentru transformarea frontierelor în ziduri de cetate, peste care nu trece nici păsărica în zbor.

Şubred la nivelul cifrelor, discursul extremist este însă copleşitor la cel al persuasiunii. Invitaţi la dezbateri, publice sau televizate, reprezentanţii Frontului Naţional nu se lasă întrerupţi, răspund cu sloganuri la argumente, afişează un aer de superioritate, cu care îi învinge pe cei mai şcoliţi şi ironici critici. Nu pot fi ocoliţi reprezentanţii a 15 procente din electorat, dar nici nu trebuie să li se ofere în mod iresponsabil o tribună de propagandă. Manifestaţiile de la Strasbourg au încercat să transporte în piaţa publică această contradicţie, opunînd atitudinea populară discursului populist. Aproape toată presa s-a arătat încîntată de dovezile de simţ civic, de Frontul Cetăţenesc creat ad-hoc. Dar marile manifestaţii de stradă, cu inerentele excese şi derapaje pe care ele le provoacă, nu fac – de fapt – jocul extremismului? Alegătorul care-şi doreşte serviciu, străzi sigure şi somn liniştit nu se va simţi mai aproape de promisiunile lui Le Pen, decît de muzica formaţiunilor rock şi rap care au cîntat la Strasbourg pînă tîrziu în noapte? Mutînd dialogul în stradă, Frontul Cetăţenesc a obţinut un succes. S-ar putea să fie doar un spectacol bun al unor actori amatori, privit cu dispreţ şi comentat cu îngăduinţă.

Magdalena BOIANGIU

Argument

La conferinţa de presă de după întîlnirea din martie de la Helsinki, preşedintele Rusiei, Elţîn, a afirmat că primirea vreunei ţări baltice în NATO "va provoca o situaţie de criză". "Ce fel de criză, în ce va consta ea?" a întrebat un ziarist. A urmat o lungă tăcere, în care se ascund, de fapt, toate complicaţiile extinderii Alianţei Nord Atlantice.

Cei 16 membri semnatari realizează că tensiunile politice existente între ţările mari şi mici, între fostele şi actualele puteri pot deveni acute prin acceptarea tuturor postulanţilor. La nivel militar, calculele demonstrează – chiar şi pentru cei care detestă cifrele – că prin primirea de noi membri (să zicem, trei) dispozitivul european de apărare se fragilizează, nu se întăreşte. De aici porneşte şi presupunerea că nu va mai exista o altă "sesiune de admitere": structurile militare, conservatoare prin definiţie, vor consuma un timp prea lung pentru asimilarea primilor veniţi, pentru ca cei rămaşi pe dinafară să mai poată nutri vreo speranţă. Premisa extinderii NATO, elaborată de Departamentul de Stat şi de cel de apărare al SUA, pretinde că "în viitorul previzibil nu va exista o ameninţare directă pentru ţările din Europa". Premisă care permite reducerea cheltuielilor americane pentru cei ce vor fi primiţi. Nu se vor instala arme atomice şi baze militare, se va insista asupra stimulării posibilităţilor de conlucrare, de reacţie comună la un semnal dat. Este o premisă care uşurează discursul politicienilor americani faţă de propriii contribuabili, şi calmează spaimele – reale sau mimate – ale ruşilor. Ceea ce pare însă acceptabil la nivelul cifrelor devine insuportabil în plan psihologic. Incertitudinile legate de comportamentul militar şi politic al Rusiei, împing ţările din Europa fostă comunistă spre solicitarea unor garanţii cît mai solide.

Ruşii se opun, NATO se teme că i se va dilua structura de forţă, ţările europene candidate trebuie să facă eforturi financiare, uneori peste puterile lor de acum. Este greu de presupus, oricît ar fi de plăcut de nădăjduit, că toate aceste procese îşi vor găsi cadenţa de rezolvare pînă la începutul lui iulie, cînd va avea loc conferinţa de la Madrid. Unele ţări candidate au certitudinea că vor intra şi îşi ajustează legislaţia. Altele sînt sigure că nu vor intra şi pregătesc tratate bilaterale cu SUA, care includ o clauză de apărare (Ţările Baltice). Se pare că poziţia faţă de celelalte va fi decisă, într-adevăr, în ultimul moment. Este un context în care România este o parte a problemei, şi nu problema. Din evoluţia contextului şi jocul întîmplării se pot crea situaţiile în care toate speranţele sînt permise şi toate dezamăgirile plauzibile. Acestea sînt nisipurile mişcătoare în care au încercat să găsească o poziţie stabilă colaboratorii acestui număr. (M.B.)

Număr realizat cu sprijinul Fundaţiei pentru strategii de comunicare (FSC) şi al serviciului ei, TELEGRAMA, care sintetizează săptămînal informaţiile referitoare la principiile, condiţiile, standardele şi evoluţia procesului de extindere NATO.

Sabina FATI
publicist

Tehnici diplomatice folosite pentru integrarea României

Se spune că atunci cînd un stat iniţiază două politici externe simultane, diplomaţia îşi pierde subit din eficacitate. După 1990, diplomaţia românească a oscilat mereu între Est şi Vest. Astfel politica externă făcută la Bucureşti s-a desfăşurat concomitent pe două direcţii: la nivelul acţiunilor, România a continuat relaţiile privilegiate cu Moscova, în vreme ce, la nivelul declaraţiilor, Bucureştiul dorea apropierea de Occident. Sindromul disociativ al diplomaţiei practicat în primii ani după '90 a dus, în cele din urmă, la răcirea legăturilor cu Rusia, fără ca acest lucru să fie compensat de relaţii mai strînse cu vestul. Politica externă românească suferă încă de ceea ce psihologii numesc "comunicare deranjată".

Uşă întredeschisă

În iulie 1990, statele membre NATO precizează (prin Declaraţia de la Londra) necesitatea transformării şi cooperării Alianţei cu statele central şi est-europene. Curînd după această declaraţie, Cehoslovacia, Polonia şi Ungaria se grăbesc să afirme că Pactul de la Varşovia nu-şi mai are rostul. România adoptă, însă, o poziţie de aşteptare şi înclină, în cele din urmă, în favoarea poziţiei URSS. Aceasta recunoaştea că sînt necesare modificări ale textului Tratatului de la Varşovia, subliniind, în acelaşi timp, că Pactul trebuie întărit, mai cu seamă în condiţiile în care "NATO continuă să blocheze eforturile Tratatului de la Varşovia de reducere a tensiunilor militare în Europa" (gen. Piotr Losev, ultimul lider al Pactului de la Varşovia). Deşi la vremea aceea România avea o situaţie mai bună decît Cehoslovacia, Polonia şi Ungaria (pe teritoriile cărora se mai găseau încă trupe sovietice), Bucureştiul nu face nici un fel de eforturi pentru a se apropia de Occident. În schimb, se îndreaptă hotărît spre Moscova. În primăvara lui '91, ministrul de Externe de atunci, Adrian Năstase, parafează un tratat politic, cel puţin discutabil, cu URSS, Iliescu şi Gorbaciov semnează rapid acest tratat, considerat la Moscova un succes al diplomaţiei sovietice. Documentul bilateral cuprindea un articol în care cele două state îşi luau angajamentul de a nu participa la grupări sau alianţe care ar putea fi considerate de una dintre părţi ostile. În acest moment, diplomaţia de la Bucureşti a dat un semnal cît se poate de clar asupra direcţiei pe care doreşte să meargă. Toate celelalte ţări membre ale Pactului de la Varşovia au criticat, direct sau indirect, fondul tratatului româno-sovietic, temîndu-se că acesta ar putea deveni un model pentru viitoarele tratate bilaterale. Polonia, Ungaria, Cehoslovacia şi chiar Bulgaria au refuzat propuneri similare din partea URSS, afirmînd că în acest fel suveranitatea lor ar putea fi limitată. Chiar în absenţa ameninţărilor, Bucureştiul simţea nevoia unui protector puternic, dispus imediat să-şi ofere în timp ce soarele strălucea umbrela de vreme rea. Nouă luni după semnarea tratatului româno-rus (neratificat de Parlamentul de la Bucureşti), ministrul român de Externe, Adrian Năstase, afirma cu eleganţă că "România este plasată între cele mai fierbinţi două zone ale Europei şi de aceea îşi îndreaptă către NATO multe dintre speranţele sale privind securitatea naţională".

Jocul rolurilor

Diplomaţia de la Bucureşti a continuat, şi în anii următori, să improvizeze declaraţii pro NATO, şi, în acelaşi timp, să menţină balanţa înclinată spre Rusia. Consecinţa acestui balans este sintetizată în declaraţia lui Ion Iliescu, făcută la Belgrad după semnarea tratatului româno-iugoslav (mai 1996): singurii buni vecini ai României sînt Iugoslavia şi Marea Neagră.

Politica externă românească a încercat să se echilibreze după 1992. Pe de o parte, s-a străduit să ducă un dialog (mai mult festiv, decît coerent) cu NATO şi, pe de altă parte, a căutat să tranşeze relaţiile cu Moscova. Însă, în ambele cazuri şi-a jucat rolul în falset. Bucureştiul nu a reuşit să convingă Alianţa că satisface măcar criteriile generale cerute de NATO candidaţilor la aderare, între care o economie funcţională de piaţă şi semnarea tratatelor cu vecinii. Cinci ani au durat negocierile pentru încheierea tratatului cu Ungaria, iar tergiversarea tratativelor a fost pusă pe seama Ministerului român de Externe, întrucît Ungaria încheiase, între timp, tratate cu toţi vecinii săi. Tratatele cu Republica Moldova şi Ucraina nu au fost considerate nicicînd priorităţi al diplomaţiei de la Bucureşti, deşi ele puteau fi definitivate relativ repede. În ceea ce priveşte relaţiile cu Moscova, acestea s-au răcit. Tratatul bilateral între cele două părţi nu a putut fi convenit, în ciuda negocierilor care au avut loc, anul trecut, la nivelul miniştrilor de Externe. Totuşi, în 1994, România şi Rusia semnaseră un acord militar care a satisfăcut Kremlinul. Generalul Graciov, atunci ministru al Apărării, a făcut o vizită la Bucureşti pentru convenirea acelui acord, iar după întoarcerea sa la Moscova a declarat că "partenerii români sînt gata să dezvolte relaţii reciproc avantajoase pe linie militară asfel ca aceste relaţii să fie la fel de trainice ca în vremurile Pactului de la Varşovia".

Iliescu şi-a încheiat însă mandatul neîmpăcat, fiindcă nu a reuşit să-l convingă pe Elţîn să vină în România. Totuşi, Iliescu are satisfacţia muncii împlinite, fiindcă a jucat (nici nu mai contează cu cît talent) rolul celui care a bătut la porţile NATO.

Jocul pasiv

După ce forţele democratice au cîştigat alegerile din noiembrie, România a început să fie alăturată statelor favorite în cursa pentru NATO. Cu toate acestea, ofensiva diplomaţiei de la Bucureşti a rămas firavă.

Ungaria, Cehia şi Polonia au hotărît la sfîrşitul lunii ianuarie la Budapesta să definitiveze un acord de susţinere reciprocă pentru integrarea în NATO. România nu a fost invitată să fie parte a acestui acord deşi fiecare dintre cele trei a declarat separat că susţine demersurile României. Una peste alta, negocierile cu Ucraina s-au blocat din nou. Kievul declara că România nu doreşte să semneze un tratat care să consfinţească actualele graniţe terestre şi maritime. Preşedintele Constantinescu declarase că România priveşte acum spre viitor, lăsînd la o parte trecutul, însă ministrul de Externe este de altă părere. Adrian Severin spune că "trebuie să facem în aşa fel încît România de ieri cu visele ei, cu satisfacţiile ei, cu durerile ei să nu împiedice dezvoltarea României de mîine", adăugînd că "în negocierile pe care le poartă, Ministerul român de Externe nu va accepta nici un fel de cedări asupra intereselor legitime ale României". Preşedinţia de la Kiev a declarat, însă, că un stat ca România, care nu consimte să respecte actualele frontiere, nu poate să fie primit în NATO. Diplomaţia de la Bucureşti răspunde senin acestor întîmpinări că, pentru a fi primită în NATO, România nu trebuie să semneze tratate bilaterale decît cu ţările care doresc la rîndul lor să intre în Alianţă. Totuşi NATO precizează, în condiţiile impuse candidaţilor prin Documentul de lărgire a Alianţei elaborat la Bruxelles în 1995, că "statele care au dispute etnice sau dispute teritoriale externe, inclusiv revendicări teritoriale, sau dispute jurisdicţionale interne trebuie să rezolve aceste dispute prin mijloace paşnice în conformitate cu principiile OSCE. Rezolvarea acestor dispute ar putea fi un factor determinant în invitarea unui stat să devină membru al Alianţei".

Corneliu BĂLAN
membru al *Romanian Fulbright Alumni Association* şi *SOFDAAD*

Individul, societatea civilă şi NATO

Existenţa şi funcţionarea unei democraţii este asigurată de calitatea societăţii civile şi de implicarea ei în rezolvarea problemelor majore ale statului. Meritele sau eşecurile din politica unui stat democratic aparţin, în egală măsură, atît conducătorilor aleşi (conform principiului 1 individ = 1 vot) cît şi societăţii civile organizate conform unor criterii selective de natură profesională, confesională etc. Aportul indivizilor ne-înregimentaţi în structuri politice şi al societăţii civile în rezolvarea problemelor statului devine cu atît mai important cu cît democraţia se apropie mai mult de elementele decizionale reale ale sistemului politic. Într-un sistem cu adevărat democratic numai societatea civilă este cea care poate impune criteriile de competenţă şi morală politicienilor.

Lipsa responsabilităţii directe a parlamentarilor (implicit a primului ministru) din România faţă de "alegătorul individual" este o consecinţă a sistemului electoral impus în 1990 de noua (?) clasă politică unei comunităţi umane fără societate civilă. În acest fel ruptura dintre guvernanţi şi individ, respectiv societatea civilă, devine mai devreme sau mai tîrziu inevitabilă; "mai devreme sau mai tîrziu" este în funcţie, din păcate în zona de influenţă balcanică, de relaţii pur personale pe care indivizii le au cu cei de la putere. Această realitate politică, coroborată cu o anumită impotenţă organizatorică a românului din totdeauna, poate deveni un principal obstacol în racordarea ţării noastre la structurile atlantice şi europene.

Demersul României de a fi admisă în NATO capătă o dimensiune specifică naţională prin imposibilitatea disocierii evidente a avantajelor şi dezavantajelor pe care noi le-am putea oferi alianţei. Poziţia geografică, legăturile cu Rusia, situaţia economico-socială, mentalitatea şi educaţia nu se constituie în atu-uri evidente ale procesului de integrare. Orice argument pro NATO al oficialităţilor române poate fi balansat fără prea mare greutate de motivaţia contrară. De exemplu: includerea Romaniei în alianţă oferă şansa extinderii NATO către Est şi implicit lărgirea sferei de stabilitate în zonă (argument pro admitere); prin Turcia şi Grecia, NATO este deja extins către Est, mai mult prin admiterea României, ţările slave din Balcani devin mai izolate ca niciodată de Rusia ceea ce poate genera stări suplimentare de tensiune.

Ţinînd cont de cele menţionate anterior, atu-ul principal al României poate deveni atitudinea angajată individuală şi aportul societăţii civile la procesul de integrare în NATO. Modul în care instituţiile statului recepţionează mesajul transmis de societatea civilă devine un prim test al capacităţii de funcţionare al României într-o alianţă politico-militară bazată pe sistemul democraţiei occidentale.

Admiterea în NATO trebuie privită, în conjunctura politică prezentă, drept o garanţie dată societăţii civile din România că instaurarea democraţiei este ireversibilă.

În viziunea mea, NATO reprezintă pentru România în primul rînd o protecţie împotriva naţionalismului deşănţat, a extremismului (comunist sau fascist) şi un factor de echilibru al sferelor de influenţă din zonă.

Într-un context mai larg, admiterea în NATO poate avea în acest moment, pentru orice ţară din Europa de Est post-comunistă, următoarele efecte:

1. Asigurarea suportului moral şi al motivaţiei necesare participării conştiente şi active a indivizilor la construirea unei societăţi cu adevărat democratice şi prospere;
2. Descurajarea conflictelor interne şi externe în care poate fi antrenat statul respectiv;
3. Garanţia dezvoltării societăţii democratice spre bunăstare şi a funcţionării optime a instituţiilor statului de drept;
4. Garanţia libertăţii şi drepturilor individuale într-o societate stabilă, caracterizată de un sistem de criterii morale compatibil cu cel al societăţii occidentale.

Dacă aceste deziderate s-ar contopi în realitatea României de azi, am dori să intrăm cu aceeaşi ardoare în NATO? Dacă în singurătatea şi intimitatea fiecăruia dintre noi, acolo unde nu este adevăr sau minciună ci numai realitate, răspunsul este DA!, atunci vom fi siguri de reuşită.

Victor BABIUC
ministrul Apărării Naţionale

„Civilii sînt şi ei oameni, ca şi militarii“

Controlul civil asupra armatei nu se poate rezuma la numirea unui ministru fără carieră militară. Vă rugăm să detaliaţi care ar trebui să fie şi care sînt relaţiile ministerului pe care îl conduceţi cu Guvernul şi cu Parlamentul?

Fără îndoială controlul civil asupra armatei nu se rezumă la o persoană civilă, dar persoana respectivă este reprezentantul unui partid din coaliţia guvernamentală, care are menirea să asigure îndeplinirea Programului de guvernare în domeniul Apărării naţionale, program aprobat de Parlament. Sîntem într-un stat de drept şi armata este în raport de subordonare faţă de organele şi autorităţile publice constituite democratic pe baza rezultatului alegerilor: Parlament, Preşedinte, Guvern. Pîrghiile controlului civil în armată sînt diverse: politica bugetară, informări, documentare, rapoarte, trimise Parlamentului prin intermediul Guvernului, interpelări, răspunsuri la întrebările parlamentarilor. Să nu uităm că Preşedintele este Capul Oştirii, iar Consiliul Suprem de Apărare a Ţării – organism din care face parte doar un militar, restul fiind civili – are o sumă de atribuţii importante în domeniul militar. Desigur că se pot înmulţi domeniile şi modalităţile în care civilii se implică în viaţa armatei chiar dacă prezenţa lor este încă insuficientă, iar unul din motive – nu singurul – este şi o salarizare nestimulativă.

Cîteva legi la care lucrăm acum vor fi, sper, de natură să sporească controlul civil prin acordarea unei puteri de decizie sporită demnitarilor fără uniformă şi prin înmulţirea lor în cadrul structurilor militare.

În condiţiile societăţii moderne, a fi ofiţer e o meserie. Poate fi dacă nu controlată, măcar înţeleasă, activitatea militară de oameni care nu cunosc această meserie?

Răspunsul nu poate fi decît afirmativ. Să nu uităm că civilii sînt şi ei oameni, ca şi militarii. Controlul civil asupra armatei are altă menire decît aceea de a controla calitatea profesională a militarului. Civilii nu se substituie militarilor ci lucrează complementar. În concepţia statelor democratice, care este rezultatul unei experienţe de secole, se consideră că este impropriu să laşi să se dezvolte, să funcţioneze şi să acţioneze o forţă cum este armata fără nici un control din partea restului societăţii. Ar putea avea loc, în anumite condiţii, o evoluţie care ar ameninţa însăşi democraţia. Este vorba de a controla aplicarea politicii militare prin pîrghiile legale pe care societatea şi le creează pentru a menţine forţele armate la capacitatea necesară şi suficientă pentru a-şi îndeplini misiunile constituţionale: apărarea ţării şi garantarea democraţiei constituţionale. Supunîndu-se controlului democratic, armata rămîne constant în

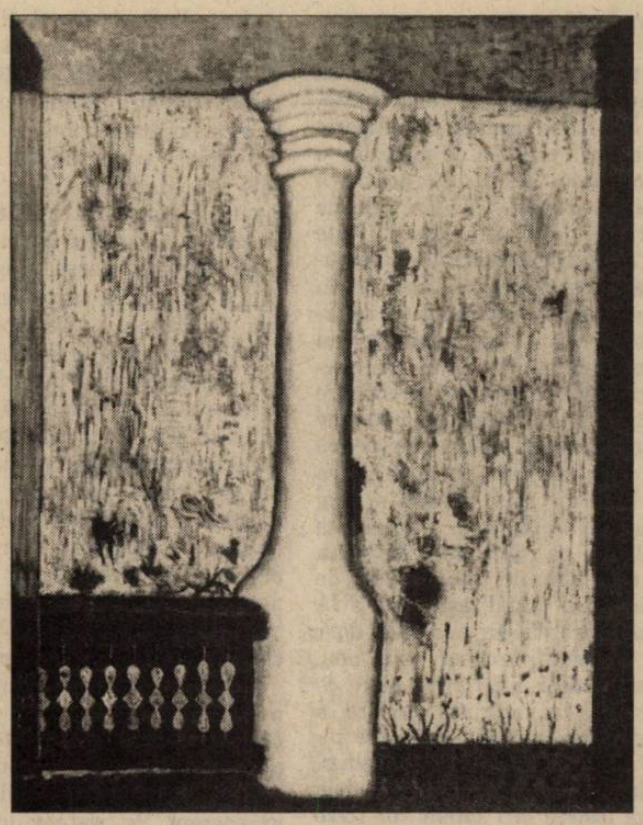

serviciul garantării funcţionării statului, în apărarea fiinţei naţionale şi nu poate deveni auxiliarul primejdios al unor forţe politice care, prin absurd, ar putea fi tentate să o folosească în scopuri contrare prevederilor Constituţiei şi legilor ţării.

Prin tradiţie armata nu este o instituţie democratică. Pînă unde pot fi împinse limitele democratizării ei?

Pînă la limita de la care începe dezorganizarea ei ca sistem unitar, menit să acţioneze ireproşabil în împrejurările în care interesele ţării nu mai pot fi apărate decît prin forţă armată. Relaţiile interumane în toate sensurile se pot însă umaniza. Aceasta nu trebuie să afecteze rigoarea, dar pentru aceasta este necesar ca fiecare să înţelegem importanţa muncii celuilalt, rolul lui în sistem.

Democraţia presupune transparenţă. Noţiunea de secret este întîi şi în primul rînd legată de activităţile militare. Cum credeţi că se poate realiza o relaţie funcţională între dorinţa societăţii de a şti şi tendinţa militarilor de a nu spune?

Printr-un echilibru al extremelor. Secretul a fost transformat în trecut într-un apanaj nu numai al domeniului militar. În prezent cred că transparenţa s-a instalat destul de bine în mediul nostru militar, există o comunicare permanentă prin mass-media cu societatea. S-au făcut progrese mari în eliminarea secretomaniei şi militarii tind să respecte principiile transparenţei. De exemplu, intenţionez ca viitoarea structură de organizare a Ministerului Apărării Naţionale – pînă acum secretă – să fie publicată în Monitorul Oficial. Există însă nişte zone într-adevăr secrete – lucruri a căror publicitate nu ar aduce nimic bun securităţii naţionale, chiar dacă pentru moment dorinţa de a şti a societăţii ar fi satisfăcută. Goana după senzaţional, prezentă într-o prea mare măsură în presă, nu trebuie să ducă la dezvăluirea unor informaţii care afectează capacitatea armatei de a-şi îndeplini misiunile sau viaţa unor persoane. Dacă există măsură, relaţia presă-militari se rezolvă la fel ca în orice democraţie autentică.

O ţară care declară că nu are probleme în relaţia dintre civili şi militari şi în cea a controlului democratic al armatei, nu este o ţară democratică.

Problema transformării instituţiilor de apărare din statele post-comuniste poate fi împărţită în trei sectoare distincte, deşi conexe:

– controlul democratic ca atare
– relaţiile civili-militari
– reforma Apărării

În mod frecvent aceste aspecte sînt amestecate sau se scoate în evidenţă doar o singură latură, în timp ce celelalte sînt ignorate şi se afirmă că problema a fost rezolvată, cînd de fapt nu s-a găsit decît o soluţie parţială sau inadecvată.

Nu e bine cînd se tot spune "avem un bun control democrat" şi ţara respectivă are o armată "pe butuci": nimeni din guvern nu ştie cu precizie care este echivalentul în paturi de spital al unui batalion de tancuri şi guvernul alcătuit din civili nu poate spune de cîte tancuri este nevoie pentru a apăra ţara.

Nu e bine ca decizia asupra acestor lucruri să fie lăsată doar pe seama militarilor; decizia trebuie să reiasă din echilibrul responsabilităţii dintre politicieni şi specialişti, tot aşa cum numărul paturilor de spital dintr-o ţară nu este decis doar de medici, ci de politicienii care discută cu medicii. Nici o ţară din NATO nu-i poate lăsa pe militari să decidă singuri cîte tancuri trebuie cumpărate. O societate pluralistă recunoaşte că un anume conflict de interese între miniştrii aceluiaşi guvern este reflexul conflictelor din societate unde resursele sînt întotdeauna finite.

Reforma forţelor de apărare presupune restructurarea armatei în aşa fel încît ca să poată apăra independenţa statului dar şi reorientarea psihologiei militare în aşa fel încît ea să poată face faţă solicitărilor democraţiei. În Europa Centrală şi de Est a ajuns un loc comun afirmaţia că cu cît o ţară este mai democratică, cu atît respectă mai puţin armata. Desigur, e o afirmaţie foarte greşită. Democraţia are nevoie de o armată competentă, sprijinită temeinic de populaţie. Dar e de înţeles de ce se crede contrariul în ţările în care în loc să se facă reforma, armatei i s-a tăiat bugetul.

Chris DONNELLY

Consultant special NATO pentru ţările din Europa Centrală şi de Est. Articolul din care s-a extras citatul a fost publicat în NATO Review *– nr.1, ian. 1997, vol. 45, pp. 15-19.*

Mircea KIVU
sociolog, director cercetare IMAS

Un pic mai complicat

Născuţi aici, printre congrese tulburător de fastuoase, bolnavi fiind de o idiosincrazie dobîndită pentru tot ce frizează unanimitatea, orice stare de consens ne e suspectă. El, consensul la care mă refer acum, se referă la tot ce înseamnă integrare în structurile europene, occidentale, nord-atlantice etc.

Că există consens la nivelul discursului politic, e de înţeles, acesta fiind rezultat din calcul (idiosincrazia noastră nu merge pînă acolo încît să se revolte că doi şi cu doi fac întotdeauna patru). Nici un om politic cu scaun la cap nu se poate declara deschis ca adversar al intrării României în NATO, atît timp cît sondajele de opinie arată că există o imensă majoritate favorabilă acestei integrări. Aceasta însă este tocmai o majoritate suspectă, despre care vorbeam mai sus. Cînd la o întrebare de opinie (un scrutin electoral fiind tot un fel de sondaj de opinie) se obţine un procentaj ce se apropie de 90%, înseamnă ori că întrebarea a fost prost pusă, ori că ea nu trebuia pusă, pentru că nu există alternativă.

Pentru a afla în care din situaţii ne aflăm, ar trebui să ne întrebăm la ce se gîndesc românii atunci cînd sînt întrebaţi dacă ar fi sau nu de acord ca ţara lor să devină membru al NATO. Ar trebui să aflăm cîţi dintre ei ştiu exact ce este această organizaţie. Vag, ei ştiu, probabil, că este o organizaţie din care fac parte principalele state occidentale. Ar mai trebui să ştim ce înţeleg ei prin "costurile integrării". E drept, în ultimele luni s-a vorbit ceva mai mult despre "costurile integrării". Acestea au fost însă prezentate, de regulă, doar sub forma unor cifre (abstracte, ca toate cifrele) a căror legătură cu viaţa noastră e prea puţin evidentă.

Cele două cuvinte, *NATO* şi *Occident*, au fost asociate de propaganda comunistă cu tot ce poate fi mai rău: şomaj, războaie, exploatare etc. Oamenii ştiau, pe vremea aceea, că asta trebuie să spună, dacă sînt întrebaţi. Efectul pervers al acestei propagande a fost de a insufla ideea că adevărul este exact opusul celui afirmat (de fapt, el nefiind nici una, nici alta). Sau cel puţin că, dacă eşti întrebat (acum, după schimbarea de regim), asta trebuie să spui. Pentru cei mai mulţi oameni, *a intra în NATO* înseamnă a deveni (mai) occidentali. Şi pentru oricine, asta nu poate fi de rău (oricine a văzut un serial american sau – mai ales – latino-american ştie asta). Nemaivorbind că un refuz al intrării noastre în organizaţia nord-atlantică ar fi, oricum, un afront adus orgoliului naţional.

Tocmai de aceea, oamenii din eşantioanele instituţiilor de sondaje au avut de ales într-o situaţie de falsă alternativă. Nu sînt sigur că aceleaşi procentaje s-ar obţine dacă s-ar formula întrebări ceva mai perverse. Iată cîteva mostre:

Aţi fi de acord ca trupe române să lupte pentru apărarea unei alte ţări din NATO? Evident, aceasta e o întrebare neutră, ea suportînd şi varianta *Aţi fi de acord ca fiul dvs. să lupte pentru apărarea Turciei într-un eventual conflict cu Iranul?* Această din urmă formulare ar fi o evidentă formă de manipulare (de ce?).

Aţi fi de acord ca pe teritoriul României să fie amplasate trupe străine?, (ocazie de a afla cum mai stăm cu *Nu ne vindem ţara*) cu varianta manipulatorie *Aţi fi de acord cu exproprierea unor terenuri agricole în vederea înfiinţării de baze NATO?*

Aţi fi de acord cu majorarea părţii din bugetul naţional alocată apărării? – variantă: *Aţi fi de acord să se micşoreze cheltuielile alocate sănătăţii, învăţămîntului, protecţiei sociale etc., pentru a se mări cele pentru apărare?*

Lista poate, desigur, continua, cu puţină bună/rea-voinţă. În fond, este o listă de costuri. Se poate remarca faptul că variantele "manipulatorii" sînt în fapt simple corolarii. Abia după parcurgerea unei asemenea liste de întrebări, ar fi legitimă clasica *Aţi fi de acord cu intrarea României în NATO?* Sînt însă sigur că, de această dată, calculul procentajelor s-ar dovedi a fi ceva mai complicat, ceea ce, pe de altă parte, ne-ar rezolva unele idiosincrazii. Dar ar avea avantajul de a reflecta o opţiune.

Europa

Mircea VASILESCU

Sala de bal

Dacă, schematic, se poate accepta că Occidentul a cîştigat lupta cu comunismul în 1989 (deşi a fost mai curînd o victorie provocată de abandonul adversarului decît una "prin K.O." sau măcar "la puncte"), actualele dezbateri despre extinderea NATO spre est sînt o dovadă a faptului că învingătorul n-a reuşit încă să asimileze consecinţele create de nesperata sa victorie. Chiar şi după sfîrşitul "erei confruntării", în Vest, ca şi în Est, a continuat să se gîndească în termeni de *blocuri*, de "noi" şi "voi" (sau, eventual, "noi" şi "ei", excluzînd ipoteza comunicării directe). Prin urmare, o nouă (şi adevărată) etapă din lungul sfîrşit al războiului rece se poate marca abia acum, prin primirea de noi membri în NATO şi prin noile înţelegeri între Occident şi Rusia.

Din punctul de vedere al liderilor occidentali, problema extinderii se pune nu doar în termeni politici şi geostrategici, dar şi economici este vorba în primul rînd de costuri. La acest capitol, politicienii nu trebuie să ţină seama tocmai de curentele de opinie (înregistrate, între altele, de sondaje), pentru că respectivele costuri trebuie suportate de contribuabili (alegători). Chiar dacă, de pildă, Pentagonul are serioase argumente geopolitice şi strategice pentru a susţine extinderea NATO pînă la Mangalia, Departamentul de Stat şi Casa Albă nu pot uita că americanii sînt tot mai defavorabili angajării Statelor Unite în proiecte şi misiuni costisitoare în teritorii depărtate de hotarele lor. În ţările europene, conştiinţa publică e dominată mai degrabă de eforturile pentru trecerea la moneda unică europeană: cetăţenii din Franţa, Germania ori Italia trebuie să suporte scăderi de salarii, creşteri de impozite şi o rată a şomajului de 10-12% pentru a atinge parametrii impuşi de Tratatul de la Maastricht. Tratatul însuşi este renegociat în cadrul Conferinţei Interguvernamentale care se va încheia în cursul acestui an şi va trebui să reformuleze relaţiile instituţionale din cadrul Uniunii Europene (inclusiv în perspectiva aderării statelor asociate la UE). Pe agenda Conferinţei Interguvernamentale se află, între altele, şi politica europeană comună de apărare. Care nu se va putea desprinde însă de rolul NATO – mai exact spus, de prezenţa şi importanţa Statelor Unite pe bătrînul continent. Comerţul transatlantic atinge 850 de miliarde de dolari anual, aşa încît SUA nu pot lăsa interesele lor europene doar în seama aliaţilor europeni. Din nou, problema economică e în prim plan. Şi nici cu privire la îndîrjita opoziţie a Rusiei la extinderea NATO lucrurile nu par a sta altfel: după mulţi analişti, liderii de la Kremlin s-au împăcat deja cu gîndul că fostele ţări satelit vor trece "de partea cealaltă", dar vor să obţină cît mai multe avantaje de pe urma acestui proces pe care oricum nu-l pot împiedica.

În acest context, în plin triumf al democraţiei şi al economiei de piaţă, "pentru prima dată în istorie, de-a lungul şi de-a latul întregii Europe", se ajunge din nou, într-o chestiune fundamentală pentru viitorul continentului şi al lumii, la tradiţionalele întîlniri la vîrf între Washington şi Moscova. Desigur, multe s-au schimbat între timp, dar destule lucruri încă nu pot fi uitate: Rusia nu poate scăpa de sindromul "izolării" şi "încercuirii", aşa că ameninţă cu posibile resurecţii ale naţional-comunismului dacă vechii duşmani se apropie prea mult de cordonul ei de securitate, iar Statele Unite nu pot lăsa deoparte sfaturile unor vechi şi înţelepţi consilieri precum Henry Kissinger şi Zbigniew Brzezinski, care spun că "marele urs" e incorigibil, veşnic tentat de nostalgiile sale imperiale şi deloc predispus să devină cu adevărat un bastion al democraţiei şi economiei de piaţă. În asemenea condiţii bilaterale şi cu toate complicaţiile economice suplimentare ale Europei Occidentale, probabil că Alianţa Nord-Atlantică şi liderul ei de fapt (SUA) vor adopta pentru "primul val" o soluţie care, pe de o parte, să fie un semn suficient de clar al dorinţei de a integra noile democraţii, iar pe de altă parte să nu le creeze probleme şi complicaţii inutile, cel puţin pînă cînd actualele – nu puţine – dificultăţi vor fi rezolvate. Marea sală de ceremonii a NATO va fi deschisă, probabil, la început, numai celor care îşi vor putea plăti biletul. Şi a căror invitare nu va deranja pe nimeni.

Într-un asemenea context, României nu-i rămîn, din păcate, prea multe de făcut. O campanie de cîteva luni, oricît de convingătoare şi de abil condusă ar fi, nu poate anula întîrzierile şi stagnările exasperant de sistematice adunate pe parcursul ultimilor ani. Pe de altă parte, însă, e la fel de adevărat că noua putere de la Bucureşti nu a reuşit pînă acum să fie eficientă tocmai în această problemă din care şi-a făcut un pariu esenţial: integrarea în NATO din primul val. Obiectiv dificil cînd timpul îţi e ocupat cu facerea de liste şi pseudo-liste, cu invitarea personalităţilor şi apoi criticarea lor corespunzătoare pentru refuz ş.a.m.d. Altminteri, dacă după summit-ul de la Madrid România nu va fi "pe listă", va începe, probabil, vînătoarea de vinovaţi. Căci, vorba unui nesuferit filosof "l'enfer c'est les autres"...

Roma, 28 martie 1997

Emil HUREZEANU
Director al secţiei române a postului de radio *Deutsche Welle*

Adio, dar rămîn cu tine!

Întîlnirea celor doi lideri convalescenţi, la Helsinki, confirmă mai toate aşteptările prudent-pesimiste. Cu cît se schimbă mai mult, cu atît lucrurile rămîn la fel, spun francezii, şi vechiul lor adagiu n-a fost deloc contrazis de ceea ce, cu siguranţă, va deveni celebru în istoria relaţiilor ruso-americane: "acordul asupra unui dezacord". Cu alte cuvinte, americanii nu renunţă la extinderea NATO, iar ruşii se opun în continuare. Cele două părţi şi-au formalizat acum punctele de vedere opuse, însoţindu-le de o serie de înţelegeri bilaterale, în domeniul reducerii armamentului atomic al investiţiilor americane în Rusia, al transformării acesteia în partenerul egal al celor mai industrializate 7 naţiuni ale lumii. Rusia a pretins, şi-a obţinut, ca o relaţie specială cu NATO să fie acceptată de cei 16 membri ai alianţei, prin semnătura şefilor de state şi guverne, renunţînd la cerinţa ratificării acestui document de către parlamentele naţionale respective. Efectul politic e mai important, în definitiv, pentru Moscova, decît cel juridic, nu doar după modelul, atît de invocat al Actului Final al Conferinţei de la Helsinki, din 1975, ci în virtutea unei tradiţii real-politice, care i-a convins pe ruşi, de 50 de ani încoace, că Occidentul îşi respectă cuvîntul dat, chiar şi atunci cînd Moscova încalcă litera şi spiritul tututor tratatelor ce nu-i convin.

Preşedintele Clinton, întors acasă, vorbeşte de un succes. Preşedintele Elţîn va fi convins că a repurtat o victorie. Cu cîteva zile în urmă, la Berlin, Henry Kissinger, lansa un joc de cuvinte bilingv, care ar putea ţine loc de concluzii, şi după întîlnirea de la Helsinki: *not yet, not nyet*. Adică Rusia n-a primit un drept de codecizie privind extinderea NATO, în timp ce ruşii, chiar împotrivindu-se extinderii NATO, nu se opun. "Adio dar rămîn cu tine", şi-au şoptit aşadar din nou, cei doi mega-lideri mondiali, altminteri, vorba lui Clinton, la sfîrşitul conferinţei de presă, în formă bună, şi deci bine merci.

Dacă e să coborîm pe terenul realităţii şi al consecinţelor post-Helsinki, am putea trage cîteva concluzii.

Va exista cu siguranţă o a doua întîlnire Clinton-Elţîn, înaintea reuniunii la vîrf a NATO, din iulie. Pentru că scopul principal al primei întîlniri – un acord ruso-american asupra extinderii NATO n-a fost atins.

În lungile ore de contacte între patru ochi, Clinton-Elţîn şi Albright-Primakov, s-au discutat, cu siguranţă şi amănunte, oarecum esenţiale, cum ar fi: cine intră şi cine nu intră în NATO, numărul suportabil pentru ruşi şi dorit de americani, al candidaţilor admişi, precum şi limitele absolute, de netrecut. O raţionalitate a spectrului distrugerii mutuale, confirmată fără greş în deceniile războiului rece, i-a făcut şi pe ruşi şi pe americani să respecte cu strictеţe doar ceea ce, pentru ambele puteri, şi adesea doar pentru ele, a însemnat linia de demarcaţie: între Berlinul de vest şi Berlinul de est, între Coreea de Nord şi Coreea de Sud, între NATO şi Pactul de la Varşovia.

Unde poate fi trasată acum, şi în anii ce vin, această linie? Pentru ruşi, şi înainte şi după Helsinki, NATO nu se va putea niciodată extinde în fostele republici sovietice, începînd cu Ţările Baltice şi Ucraina. Este un alt fel de a afirma noua doctrină imperială rusească, care transformă fosta Uniune Sovietică în actuala zonă de influenţă a Rusiei.

Elţîn a precizat de asemenea că Finlanda va trebui să rămînă neutră. Să fie neutralitatea treapta imediat următoare a statutului de securitate tolerat de Moscova, în vecinătatea sa apropiată, non-fost-sovietică? S-ar putea aplica neutralitatea României? Cert este că România nu are graniţă de mii de km cu Rusia, ca Finlanda, iar neutralitatea, chiar practicată, de nevoie, în aşteptarea angajării mai profitabile, între 1914 şi 1916, n-a fost şi nu poate fi unul din interesele naţionale româneşti. Ancorarea fermă a României, în primul sau al doilea val de integrare în NATO, în sfera de securitate euro-atlantică, trebuie să rămînă interesul naţional predominant. Lista admiterii în NATO, la sesiunea din iulie de la Madrid rămîne deschisă, pentru americani, şi după întîlnirea de la Helsinki.

România, de trei-patru luni încoace, şi-a multiplicat spectaculos şansele. Lipsa de opoziţie explicită a Rusiei la integrarea în NATO a României, trebuie transformată într-o şansă suplimentară, inclusiv prin ameliorarea relaţiilor cu Chişinăul, Kievul şi Moscova, oricît de dificilă pare această operaţiune uneori. Aprilie, mai şi iunie vor fi luni de intense contacte, reflecţii şi decizii. Competiţia, chiar cînd şansele de cîştig par mai mici, la un moment dat, trebuie continuată cu orice preţ.

Ca observator, atent şi de durată, al presei internaţionale şi al oamenilor politici occidentali, am constatat că fiecare demers diplomatic abil, fiecare pas în direcţia angajării pro-occidentale a României, prin reformă democratică neabătută în interior, şi sinceritate în exterior, se transformă în cîştig net. Un singur exemplu, între atîtea altele. La 19 martie, în prima zi a summit-ului de la Helsinki, ziarul german *Die Welt* publica punctul de vedere al deputatului german creştin-democrat, membru al comisiei de apărare din Bundestag, Friedberg Pflueger, punct de vedere intitulat: "*Cum vrea Moscova un NATO lipsit de putere*". Pflueger enumeră la un moment dat ţările central est-europene care ar trebui să devină membre NATO dar nu de rangul doi: "Polonia, Cehia, Ungaria şi, poate România". Cîteva rînduri mai jos, "poate" dispare, România alăturîndu-se, firesc, primelor trei state central-europene. Aşa funcţionează, la scară mărită, întreg procesul politic şi diplomatic. Ezitărilor şi rezervelor li se răspunde adecvat, şi ele, treptat, dispar.

Rusia

Alexandru-Răzvan NEAGOE
student, anul V, ASE

Integrarea învinşilor

Definirea unei noi relaţii între Organizaţia Tratatului Nord Atlantic (NATO) şi Rusia este una dintre principalele hotărîri care urmează să fie luate de către membrii NATO la conferinţa de la Madrid.

Această abordare va fi diametral opusă celei pe care se baza securitatea europeană în timpul războiului rece, şi anume, separarea între membrii NATO şi membrii Tratatului de la Varşovia.

Cheia noii structuri ar reprezenta-o "noul NATO", alianţei fiindu-i asigurată supravieţuirea prin lărgirea misiunii ei de bază cu rezolvarea crizelor ce ar putea să apară pe continentul european, aşa cum a fost criza din Bosnia. Dar noua structură nu ajută deloc Rusia în găsirea locului ei european.

Rusia, după cum apreciază secretarul general al NATO, Javier Solana, "are încă probleme considerabile în a înţelege noul NATO şi deschiderea sa către noi membri", determinate de înţelegerea securităţii europene ca bazîndu-se pe principiul sferelor de influenţă.

Din această perspectivă extinderea NATO nu ar însemna decît mutarea spre est a liniei de separaţie dintre aceste sfere. Aceasta este interpretată nu numai ca o şubrezire a vechiului sistem de securitate europeană, ci şi ca un proces de izolare şi ameninţare crescîndă la adresa Rusiei. După cum declara preşedintele rus Boris Elţîn, lărgirea NATO înseamnă "mutarea armelor convenţionale pe teritoriul Europei de est – ceea ce ar echivala cu un cordon în jurul Rusiei".

Dar orice politician rus este tentat să afirme că se opune lărgirii NATO cel puţin din două motive. Mai întîi, aceasta este atitudinea care atrage după sine popularitatea; o nouă imagine a Rusiei slăbite în scena internaţională este greu de înţeles şi de acceptat de către oamenii săi de rînd. Al doilea motiv este constituit de posibilele beneficii pe care Rusia le-ar putea obţine din partea vestului în perspectiva ajungerii la un compromis cu privire la lărgirea NATO. De exemplu, un lider politic rus este citat afirmînd că "Elţîn va înţelege imediat că nu poate opri această expansiune a NATO şi că ar putea, de asemenea, să obţină ceva din ea".

Oricare ar fi raţiunile sale, atitudinea oficială a Moscovei, ea se opune procesului de lărgire a NATO. Această poziţie este exprimată uneori printr-un limbaj ameninţător (primul ministru Victor Cernomîrdin: "Rusia nu are un veto asupra lărgirii NATO (...) dar nici altcineva nu are vreun veto cu privire la dreptul nostru de a ne apăra interesele noastre"), alteori sugerîndu-se posibile condiţii în care lărgirea NATO ar putea fi acceptabilă pentru Rusia (ministrul de Externe Evgheni Primakov a declarat că "infrastructura" NATO nu trebuie să ajungă la graniţele Rusiei), dar de cele mai multe ori ea pare a fi fără echivoc (democratul Anatoli Ciubais viceprim-ministru: "lărgirea (NATO) ar fi inacceptabilă Rusiei în orice condiţii").

Şi totuşi, o imagine clară asupra poziţiei oficialilor ruşi în această problemă pare imposibil de determinat. Ministrul de Externe Primakov, al cărui comentariu despre "infrastructura" NATO a fost interpretat pozitiv este acelaşi politician care nu ascunde că scopul său este să neutralizeze NATO ca alianţă defensivă şi să obţină dreptul de veto în deciziile sale şi în privinţa primirii de noi membri. Ciubais a fost singurul înalt oficial rus care a declarat vreodată în mod public că lărgirea NATO ar putea fi acceptată de Rusia în anumite condiţii,

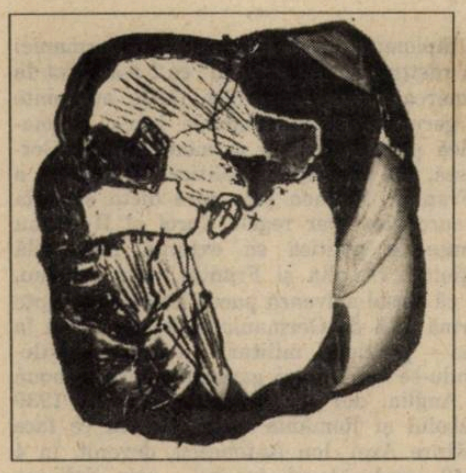

declarație dată doar cu cîteva ore înaintea celei de mai sus, al cărei sens pare a fi complet opus.

Multitudinea nuanțelor tuturor acestor declarații îi asigura președintelui Elțin o plajă foarte largă de posibilități de decizie. Mai mult, odată cu scurgerea timpului în care Rusia nu pare să se decidă ce poziție va lua, vestul devine dispus să ofere din ce în ce mai multe avantaje Rusiei pentru a aborda o poziție coerentă și constructivă și a nu se retrage într-un izolaționism ostil.

În domeniul economic, președintele american a venit la Helsinki cu un pachet important de credite din partea **Export-Import Bank** și de asemenea cu garanții de împrumut din partea **Overseas Private Investment Corp.** (OPIC) pentru investiții americane în Rusia. Mai mult, el a promis că va susține Rusia pentru a-i convinge pe membrii Uniunii Europene să își deschidă piețele către exporturile rusești și, de asemenea, că va susține ca Rusia să devină membru în **World Trade Organization**. În sfîrșit, președintele american a dat curs cererii Rusiei de a fi acceptată în G7, pînă acum clubul celor mai bogate șapte țări democratice industrializate.

În domeniul politic, cei doi au discutat detaliile unei "carte" care va defini probabil un consiliu format din membrii NATO și Rusia în care se vor discuta și chestiuni legate de securitatea europeană. Domeniile în care acest consiliu va avea putere de decizie sînt încă vag definite, dar hotărîrile sale vor fi luate doar în unanimitate, ceea ce echivalează, în fapt, cu acordarea dreptului de veto Rusiei în chestiunile discutate. Trebuie menționat aici că acest consiliu va fi, probabil, principalul instrument prin care Rusia se va asigura că această primă lărgire NATO va fi și cea din urmă.

În domeniul militar, Clinton și-a dat acordul la cererea Moscovei ca NATO să nu staționeze arme nucleare pe teritoriile noilor membri. Mai mult, s-a consimțit la schimbări ale clauzelor tratatului din 1990 cu privire la armele convenționale din Europa. În această privință, la întîlnirea comună pe care cei doi președinți au avut-o cu presa, Clinton a dat o declarație care sugerează ce state vede președintele american la această oră ca urmînd a fi invitate să adere la alianță: "membrii NATO tocmai au făcut o propunere despre (nivelul) forțelor convenționale în Europa care ar impune limite stricte și ar îngheța forțele convenționale pe care le-am putea avea în Europa acum și ar avea limite stricte pentru țările (Grupului de la) Vișegrad care reprezintă zonele unde ar putea apărea vechi dificultăți în noile condiții".

Președintele rus a primit, de asemenea, asigurări pentru discuții asupra unui nou tratat cu privire la forțele nucleare strategice, START III, chiar dacă Duma, camera inferioară a parlamentului de la Moscova nu și-a dat încă acordul pentru START II.

Întîlnirea de la Helsinki a arătat clar un singur lucru: că NATO se va lărgi, chiar dacă Rusia nu este de acord. Rămîne însă adevărat că "acordurile de pace în Europa rezistă sau eșuează după cît de mult succes au în includerea celor învinși".

SUA

Peter GROSS
profesor de jurnalistică
la California State University

O perspectivă americană

Pentru aceia dintre noi care dorim să vedem România inclusă în primul grup al noilor membri NATO, se pare că nu există decît veşti bune în ultima vreme, de la sprijinul exprimat de mai mulți membri ai alianței și invitația alianței (pentru toți posibilii candidați) de a participa în iunie la întîlnirea de la Bruxelles și în iulie la cea de la Madrid, pînă la aplauzele stîrnite de noua guvernare Constantinescu. Și mai important este faptul că administrația Clinton este avocatul cel mai fervent al extinderii NATO către est și sprijină din ce în ce mai mult candidatura României la primul val de integrare.

Totuși, un îndemn la precauție. Mai există probleme nerezolvate legate de extinderea NATO în general, și includerea României în primul val în particular. Nu încerc să strecor o notă negativă într-un moment în care semnele pozitive încep să se adune, ci doar să semnalez că realitatea situației mai poate provoca deziluzii, chiar dacă numai temporar. De asemenea aș dori să propun o opțiune, încă neformulată public, care ar putea rezolva problemele alianței în momentul de față.

Este clar că alianța se confruntă cu un număr de probleme nerezolvate și deci anumite opțiuni imperfecte. Problemele și opțiunile sînt legate de lipsa de claritate în definirea rolului alianței după 1989, inexistența unui acord privind extinderea, procedura și viteza acesteia în cadrul alianței, considerații politico-diplomatice dincolo de granițele Europei de Est, precum și politica internă a membrilor alianței.

Peisajul american

Recentele declarații ale Secretarului de Stat, Madeleine Albright și ale Secretarului de Stat Adjunct, Strobe Talbott, reconfirma sprijinul Casei Albe pentru extinderea NATO. Dar să nu se înțeleagă greșit, în afara administrației sprijinul este sporadic, lipsit de entuziasm sau inexistent.

Ideea conform căreia extinderea alianței către est nu aduce nici un cîștig și va presupune un preț financiar și diplomatic ridicat cîștigă suporteri în rîndul celor care au influență asupra opiniei publice americane.

Lăsînd la o parte cazurile individuale ale unor senatori sau deputați, Congresul American, acum preocupat de echilibrarea bugetului național, nu este foarte dornic să preia nota de plată pentru extinderea NATO – estimată a se situa între "modesta" sumă de 25 miliarde dolari și pînă la 100 miliarde în decurs de 10 ani. Nici contribuabilii americani nu sînt într-o dispoziție foarte generoasă, în special către organizații internaționale, nefiind suporteri prea entuziaști ai acestora. A prezenta contribuabililor americani o notă de plată supra-încărcată nu va îmbunătăți dispoziția lor față de NATO și nu îi va transforma în suporteri ai extinderii alianței. În orice caz, interesul americanului de rînd în extinderea alianței este egal cu cel pentru obiceiurile de împerechere ale broaștelor țestoase din Gallapagos. În plus, dezbaterea din Congres promite a provoca scindări, slăbind și mai mult sprijinul public pentru alianță, așa cum a prezis Profesorul Michael Mandelbaum, un expert în problemele NATO de la Universitatea Johns Hopkins, în argumentația sa împotriva extinderii pe care o numește "o investiție proastă". Argumentul că un NATO lărgit va ajuta la stabilizarea Europei de Est este oarecum conjunctural și insuficient.

Pe plan extern, există discuții în contradictoriu cu Rusia, care vede extinderea ca pe o nouă formă de încercuire. Într-un comentariu recent din *New York Times*, George F. Kennan, eminent istoric american, a numit extinderea NATO "o eroare fatidică" care ar avea "un efect advers asupra dezvoltării democrației rusești" și "ar reinstaura atmosfera războiului rece". Sugestia Secretarului de Stat Albright, făcută în februarie, referitoare la înființarea unei forțe militare mixte NATO-Rusia este ca și cum s-ar spune "voi nu puteți să faceți parte din echipă pentru că nu sînteți destul de buni dar puteți să exersați cu noi".

Chiar dacă presupunem că administrația Clinton poate cîștiga sprijinul Congresului American, al poporului american și al principalilor factori care influențează opinia publică, a decide cine va fi și cine nu va fi invitat să adere la NATO, cînd, cît de repede și pe baza căror criterii, creează dureri de cap pentru relațiile Americii cu cei 15 parteneri ai alianței, ca să nu mai vorbim despre semnatarii Parteneriatului pentru Pace. Ba mai mult, eforturile Statelor Unite de a sprijini procesul de democratizare în regiune și a contracara tendințele naționaliste și autoritare încă funcționale pot fi blocate dacă se iau decizii pripite în acest moment în istorie.

Opțiunile NATO

Există trei școli de gîndire referitoare la extinderea NATO, fiecare prezentînd probleme politico-diplomatice pentru alianță.

Opțiunea 1: O strategie a "ușilor deschise" care să permită țărilor ce satisfac standardele stabilite pentru noii membri imediata intrare în alianță, incluzînd Rusia și Ucraina. Statele Unite sînt în prezent principalul promotor al acestei abordări și se pare că au repurtat o victorie atunci cînd NATO a invitat țările candidate la aderare și participanții la Parteneriatul pentru Pace să participe la întîlnirile de la Bruxelles și Madrid.

Probleme: (1) extinderea ar putea fi incompatibilă cu prioritățile alianței; de exemplu dorința de a adera la NATO și satisfacerea condițiilor de bază nu înseamnă că o națiune care aspiră la acest statut este partenerul potrivit și (2) NATO ar putea să se lărgească în asemenea măsură încît să devină neputincios și diluat, și deci lipsit de puterea de a formula, și cu atît mai puțin de a implementa strategii politice și militare.

Opțiunea 2: Numai acele națiuni care sînt membre sau potențiali membri ai Uniunii Europene pot fi de asemenea pe lista candidaților NATO, o abordare care este o extensie logică a (viitoarei) integrări Europene. Aceasta ar exclude Rusia și Ucraina de la candidatura pentru statutul de membru deplin al alianței. Conducătorii NATO, statele Est Europene și Baltice susțin această abordare în timp ce Statele Unite și unii membri Vest Europeni ai alianței se opun.

Probleme: (1) Excluderea automată a Rusiei și a Ucrainei precum și (2) problema tot nerezolvată a potențialei supra-extinderi a alianței.

Opțiunea 3: Limitarea extinderii la cîteva state de importanță geopolitică și cu înalt grad de compatibilitate. Această opțiune ar putea rezolva obiecțiile Rusiei la extinderea spre Est a alianței (una care ar exclude Rusia) și ar include numai acele țări în care membrii alianței au interese vitale, limitînd ca urmare și dimensiunile NATO.

Probleme: (1) Implicațiile politice ale unei liste limitate de candidați ar fi mari și (2) nu ar rezolva, ci posibil chiar ar amplifica diviziunea internă a NATO deoarece fiecare membru ar pleda pentru candidații favoriți.

O a patra abordare a fost sugerată de către Ronald D. Asmus și F. Stephen Larrabee într-un articol publicat în ediția din toamna lui 1996 a prestigioasei reviste *Foreign Affairs*. După analiza în detaliu a opțiunilor de mai sus, autorii articolului au ajuns la concluzia că promotorii primei și celei de a doua opțiuni prezintă mai multe similarități decît diferențe.

Ca urmare, ei au sugerat un mariaj între aceste două abordări urmînd ca alianța să recunoască statele care și-au declarat oficial candidatura, au "realizat progrese reale" în satisfacerea criteriilor și scopurilor/obiectivelor prevăzute în studiul de extindere și au demonstrat angajamentul lor prin participare la Parteneriatul pentru Pace. "Acele țări vor fi plasate într-o categorie specială care poate fi denumită – "aspiranți recunoscuți" – o categorie de sine stătătoare, și nu creată de NATO. Această categorie ar urma să rămînă deschisă și altor țări care ar putea, în viitor, opta pentru aderare la NATO satisfăcînd aceleași standarde".

Această opțiune ar putea fi o ieșire din încurcătura în care NATO și Statele Unite, în special, au intrat prin acceptarea extinderii și a unui calendar accelerat pentru asta. Oricum, opțiunea aceasta nu rezolvă multitudinea de probleme politico-diplomatice și nici nu ajută la clarificarea scopurilor reale ale alianței de după 1989. Se vorbește foarte rar despre această din urmă problemă, iar unii cinici susțin că extinderea a devenit singurul scop al NATO.

O altă opțiune

Dat fiind că NATO nu mai poate retrage acum promisiunea extinderii, propun o a cincea opțiune care reprezintă pasul următor firesc după statutul de semnatar al Parteneriatului pentru Pace. Mai simplu spus, schimbarea regulamentului NATO astfel încît să se creeze statutul de membru asociat, definindu-se criteriile ce trebuie îndeplinite de către toți cei care aspiră la statutul de membru cu drepturi depline – să zicem în următorii zece ani. Nu ar fi obligatoriu ca cerințele să fie satisfăcute imediat. Evoluțiile în diferite țări care aspiră la statutul de membru cu drepturi depline, ca să nu mai vorbim de cele în situația politico-militară mondială și regională, ar putea crea o separație naturală între statele pe care alianța ar dori să le includă și cele pe care nu le-ar include, precum și între acele națiuni care doresc să fie candidate de cele care nu doresc aceasta. Dacă nu altceva, va reuși o amînare a unor decizii definitive care acum sînt delicate din punct de vedere politic și diplomatic și nu pot fi luate cu ușurință, dată fiind situația neclară a rolului NATO într-o Europă nouă și o lume în schimbare, ale cărei doar o anumită trecere a timpului ne poate da posibilitatea de a le vedea în clar.

Opțiunea propusă ar elimina potențialele probleme asociate cu o abordare eșalonată a extinderii, abordare care ar putea periclita procesul de democratizare grație unei combinări de factori: fragilitatea acestui proces, dimensiunea psihologico-culturală a multora, dacă nu a tuturor națiunilor din Europa de Est precum și elementele naționaliste și extremiste în fiecare din aceste țări care ar profita de ocazia refuzului sau integrării în al doilea val pentru a manipula situația în scopuri proprii.

De asemenea, această opțiune garantează că România nu ar fi, sau cel puțin nu ar trebui să fie decepționată și ar beneficia pe diferite căi de pe urma statutului de membru asociat.

Toate opțiunile, problemele și punctele de vedere vor fi tema centrală a conferinței "Intrarea României în NATO" ce va avea loc pe 9 aprilie 1997 la Centrul Academic Internațional Woodrow Wilson in Washington DC. Conferința este cosponsorizată de Centrul Woodrow Wilson și Academia Americano-Română de Științe și Arte și va aduce la masa discuțiilor profesori universitari americani și factori de decizie de pe scena politică americană.

Z. ORNEA

România şi alianţele ei militare

Ideea intrării în Europa constituia o preocupare în secolul al XIX-lea. Faptul era o realitate, încă de la 1829, şi nimeni nu se îndoia de aceasta. Într-adevăr, ţările române (apoi România) erau perfect integrate în ţările europene, recunoscute fiind ca atare. E adevărat că pînă la 1877 mai aveam parte – formal – de suveranitatea Turciei. Dar în timpul războiului de independenţă, chiar la începuturile lui, Kogălniceanu, ca ministru de Externe, avea să proclame, în Camera Deputaţilor, că România nu mai recunoaşte suveranitatea Turciei, devenind independentă. Trebuia găsită o alianţă favorabilă nouă. Pentru că aceea cu Rusia, cam impusă, în războiul cu Turcia, ne-a adus, desigur, independenţa, dar nu era o soluţie de perspectivă. Mai ales că "aliatul" pentru care România făcuse – la cerere – mari sacrificii de sînge, ne răpise, ca "recunoştinţă", judeţele din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail, Bolgrad). Acest rapt teritorial (chiar dacă ne-a adus, în schimb, Dobrogea, în fond vechi pămînt românesc) a creat o stare de spirit antirusească generalizată. Elitele politice, în frunte cu Carol I, devenit, în martie 1881, rege, căutau un sistem de alianţe politice în stare să ne pună la adăpost de tendinţele hrăpăreţe ale Rusiei ţariste. Regele Carol I a propus şi guvernul liberal I.C. Brătianu a acceptat ca România să se alăture pactului Tripla Alianţă, din care făceau parte Germania, Austro-Ungaria şi, mai tîrziu, Italia. Faptul a devenit, după tratative, realitate în 1883. Aderarea noastră la Tripla Alianţă a fost păstrată secretă, nelegiferată de parlament şi nedevenită, deci, publică. Au ştiut de aceasta I.C.Brătianu, ca prim ministru, Dim. A.Sturdza, în calitate de ministru de Externe, trimişii noştri diplomatici în capitalele Germaniei şi Austro-Ungariei. În cea din urmă funcţiona P.P.Carp, astfel încît şi Partidul Conservator – prin Carp – îşi dăduse agrementul. De altfel, încă în 1881, Titu Maiorescu, prin articolul publicat în **Deutsche Revue** (tradus de Eminescu în româneşte şi publicat în **Timpul**), preconizase această soluţie, încît gruparea politică junimistă (îşi spunea "Juna dreaptă") era favorabilă acestei alianţe. Pactul se reînnoia la cinci, apoi la trei ani. Şi de existenţa lui aflau de la rege, cînd se schimba guvernul, primul ministru şi ministrul de Externe. Se poate chiar spune că venirea la succesiune depindea de aprecierea suveranului privind acceptarea alianţei de către noul premier şi ministrul său de Externe. În ciuda secretului care o înconjura aderarea la acest pact de alianţă europeană era cunoscută de mai toţi liderii politici importanţi din ţară. Cred că păstrarea formală a secretului se datora situaţiei înrobitor discriminatorii de care avea parte populaţia românească din Transilvania şi chiar Bucovina, înglobată, în 1774, în Imperiul Habsburgic. Nu "făcea bine", desigur, în ochii opiniei publice, faptul că România s-a aliat cu un stat (Austro-Ungaria) care îi înrobea pe românii de dincolo de fruntariile ţării. S-a ales răul cel mai mic între cele două rele, care – repet – ne punea la adăpost de vădita poftă anexionistă a Rusiei ţariste. Ultima oară cînd s-a reînnoit tratatul de aderare la Tripla Alianţă a fost anul 1913, ministru de Externe fiind Titu Maiorescu, care şi-a pus semnătura pe actele tratatului. Între timp, în Europa s-a creat o nouă alianţă care cuprindea Franţa, Anglia, Rusia, cunoscută, apoi, sub numele de Antanta cordială. Unii oameni politici importanţi, cumpănind lucrurile, înclinau spre această nouă alianţă a unor puteri europene, din care făcea parte Franţa, veche protectoare a intereselor politice româneşti. Aici dezavantajul, foarte ponderos, îl crea Rusia. Şi – argumentau alţi oameni politici, printre care Carp şi Stere, — să nu ne aliem cu Rusia ţaristă, duşmanul tradiţional al României. Apele s-au ales în august 1914 (la putere era guvernul liberal condus de Ion I. C. Brătianu), cînd, la Consiliul de Coroană — cu excepţia lui P.P.Carp – toţi participanţii (fireşte şi cei reprezentînd Partidul Conservator Democrat al lui Take Ionescu) au respins cererea, rugătoare, a regelui Carol I de a ne respecta tratatele, pentru asta făcute publice. S-a decis însă neutralitatea. Dar în cei doi ani ai neutralităţii (1914-1916) s-au purtat intense tratative de aderare a României la pactul Antantei. Aceasta ne promitea Ardealul şi Bucovina, ceilalţi (din Triplicea), Basarabia. S-a decis că instinctul naţional (expresia a fost a lui Take Ionescu) ne îndreaptă spre Antanta şi, deci, spre redobîndirea Ardealului şi a Bucovinei, Basarabia rămînînd un deziderat de viitor. A fost semnat tratatul de alianţă cu Antanta în august 1916, am intrat în război, care a avut desfăşurarea ştiută, şi, la sfîrşit, anulînd tratatul de pace de la Buftea (oricum nul de vreme ce regele Ferdinand nu l-a semnat), am cîştigat conflagraţia alături de puterile aliate în Antanta. Destinul ne-a zîmbit atunci fericit. Pentru că, izbucnind revoluţia în Rusia, Basarabia devenită autonomă, a cerut, prin decizia Sfatului Ţării, în martie 1918, reintrarea în trupul României. Apoi, Conferinţa de pace de la Versailles şi Trianon ne-a recunoscut, oficial, dreptul asupra Ardealului şi a Bucovinei de nord. Prin acest joc abil de alianţe europene, datorat unor mari personalităţi politice, s-a făurit România Mare.

Apoi, după război, ne-am păstrat alături de aliaţii noştri consideraţi tradiţionali (Franţa şi Anglia), creîndu-ne alianţe zonale defensive: Mica Înţelegere din 1920-1921 (România, Cehoslovacia, Iugoslavia) şi Înţelegerea Balcanică, din 1934 (Turcia, România, Iugoslavia, Grecia), avînd tot un caracter defensiv. Dar întregul efort diplomatic interbelic (la făurirea căruia N.Titulescu a îndeplinit un rol adesea decisiv) de a apăra frontierele postbelice, la nord şi la sud, n-au avut succes. N-au putut fi potolite diferendele cu cei doi principali vecini revizionişti (Ungaria şi Uniunea Sovietică), încurajate de Italia şi, după 1933, de Germania hitleristă. Lucrurile s-au complicat mult după 1936, datorită diplomaţiei mereu agresive a Germaniei care, pentru a răsturna "nedreptatea" ce i s-a făcut la Versailles, urmărea să-şi încorporeze ţările apropiate unde locuiau germani, constituindu-se într-o permanentă potrivnică păcii europene şi mondiale. Şi Germania hitleristă, în condiţiile politicii concesive a Angliei şi a Franţei, devenea ţara care dicta situaţia continentului european. Dar regele Carol al II-lea nu voia să renunţe le politica sa externă favorabilă aliaţilor tradiţionali (Anglia şi Franţa), care refuzau, totuşi, crezînd că astfel salvează pacea lumii, să adopte o atitudine fermă faţă de Germania hitleristă. Pînă la urmă, a învins – politic şi militar – Germania hitleristă, prăbuşindu-se nu numai garanţiile oferite nouă de Franţa şi Anglia, dar şi pactele zonale. În 1939 izbucneşte războiul şi România n-are altceva ce face decît să se alăture Axei, Ion Antonescu, devenit, în 4 septembrie 1940, conducătorul statului – prin abdicare silită a regelui Carol al II-lea –, declarîndu-i lui Adolf Hitler, la prima lor întîlnire oficială, din noiembrie 1940, că România se alătură Axei şi chiar că va participa la război împreună cu armatele ei. A fost decizia sa, fără a fi cerut acordul formal al regelui Mihai şi chiar al consiliului său de Miniştri. La 22 iunie 1941 România – prin voinţa lui Ion Antonescu şi fără a fi semnat un tratat cu Germania – se alătură războiului împotriva Uniunii Sovietice şi, prin aceasta, împotriva aliaţilor ei: Anglia, Franţa legitimă din exil şi, din 1942, SUA şi celelalte ţări ale Naţiunilor Unite. A socotit necesar să continue războiul şi dincolo de Nistru, deşi conducătorii Opoziţiei reale (Iuliu Maniu şi Const. C.I.Brătianu) i-au cerut – prin memorii scrise – să nu angajeze militar ţara dincolo de fruntariile ei fireşti. Şi a continuat, tot aşa, pînă în 23 august 1944, cînd opoziţia, în frunte cu regele Mihai, a pus capăt războiului alături de Germania hitleristă, România alăturîndu-se militar Naţiunilor Unite.

Din păcate, aliaţii occidentali au cedat ţara noastră, ca şi toată Europa de est, Rusiei Sovietice, în a cărui zonă de influenţă, inclusiv militară, am intrat după încheierea ostilităţilor. Şi atunci cînd URSS a creat Tratatul de la Varşovia, ca opus celui NATO, România a fost silită să intre în cadrele lui. A fost, a doua oară, o alianţă politico-militară contra naturii, străină şi potrivnică intereselor reale ale ţării. Şi asta a durat decenii bune. De abia din 1990, eliberaţi de aservirea faţă de Tratatul de la Varşovia, care de altfel s-a prăbuşit iremediabil, România îşi caută alianţa firească. E năzuinţa ardentă de a ne alătura pactului NATO care ne-ar apăra de colosul (ce-i drept, acum într-adevăr cu picioare de lut) de la Răsărit şi ne-ar aşeza alături de aliaţii noştri fireşti. Poziţia noastră geopolitică (lărgind şi consolidînd lanţul sudic al pactului NATO) ne îndreptăţeşte speranţele toate. Vor fi împlinite aceste speranţe drepte şi clarvăzătoare? Din păcate, nu depinde de noi. România a făcut şi face, prin parteneriat şi reorganizarea armatei, tot ceea ce era necesar să facă. Decizia e a altora.

Gabriel ANDREESCU
Comitetul Helsinki – Centrul de Studii Internaţionale

Poate fi convingătoare politica externă românească?

Pînă la alegerile din noiembrie 1996 un observator al politicii externe româneşti putea să vorbească, fără teamă de a greşi, de o adevărată schizofrenie. România a semnat prima, în 1994, Parteneriatul pentru Pace cu NATO, condiţie obligatorie şi speranţă să aparţină, vreodată, Alianţei Nord-Atlantice. Imediat, la conducerea Armatei române a fost pus un civil. Se răspundea, astfel, unuia dintre criteriile Alianţei. Unităţi ale armatei au participat la aplicaţii împreună cu unităţi ale NATO. Au fost derulate convorbiri cu Statele Unite privind cumpărarea de tehnică de luptă americană. Printre măsurile care arătau dorinţa asocierii la NATO s-a numărat şi trimiterea unui corp de geniu în regiunea fostei Iugoslavii.

Semne de acelaşi gen au fost date şi în direcţia Uniunii Europene. România a semnat acordul de asociere la Uniunea Europeană în 1993. În jurul celor peste 300 de pagini cît cuprinde volumul de măsuri privind "Pregătirea ţărilor asociate din Europa Centrală şi de Est pentru integrarea în piaţa internă a Uniunii" s-au strîns adeziuni ale tuturor formaţiunilor politice din România. La mijlocul anului 1995 fostul preşedinte, Ion Iliescu, a strîns la Snagov liderii partidelor parlamentare pentru a obţine o declaraţie de consens privind integrarea României în UE.

Astfel, în scop propagandistic, Preşedinţia şi Guvernul României şi-au exprimat constant sentimentele pro-occidentale. În plan practic, însă, acestea au fost la fel de constant negate. Perioada 1992-1996 a fost caracterizată prin blocarea reformei, încurajarea corupţiei, folosirea demagogiei naţionaliste. Propaganda oficială făcea din Ungaria un duşman şi încuraja declaraţiile iredentiste din societatea românească ce vizau Ucraina şi Republica Moldova. Această situaţie a dus la o stare tensionată între Bucureşti şi Chişinău, în 1994. În 1996 România a denunţat protocolul din 1948, privind trecerea Insulei Şerpilor sub suveranitatea Uniunii Sovietice şi tratatul din 1961, care confirma frontierele cu fosta URSS. Măsurile vizau, desigur, frontiera cu Ucraina, stat succesor al URSS în regiune.

Ceea ce am enunţat mai sus se opunea însă, în modul cel mai clar, standardelor pe care România trebuia să le asigure, dacă vroia să se integreze în structurile europene şi euroatlantice. Schizofrenia de care am amintit însemna ruperea dramatică între discursul pro-vest şi practica politicii interne şi externe sub cîteva aspecte esenţiale: reformă, stat de drept, relaţiile cu vecinii, respectul faţă de drepturile omului şi minorităţillor.

În acest sens, schimbarea regimului politic în urma alegerilor din noiembrie 1996 a reprezentat o cotitură. Programul guvernamental adoptat de noul Parlament al României, după alegerile din 1996, a reiterat opţiunea pentru integrarea României în spaţiul euroatlantic şi necesitatea construirii *"unui sistem de încredere între România şi Rusia"*, încheierea unui tratat de bază cu Ucraina ca *"urgentă şi esenţială"*. Se are în vedere *"crearea unui spaţiu cultural şi economic comun"* cu Republica Moldova şi politici regionale privind asocierea cu toate drepturile la Iniţiativa Central Europeană, cooperarea în zona Mării Negre, cooperarea în bazinul Mării Mediterane, cooperarea în Balcani.

Chiar şi un observator de la distanţă ar avea motive să susţină că nu este vorba, din nou, numai despre declaraţii. Transformarea politicii interne, şi mai ales externe, s-a produs cu o viteză incredibilă, în numai trei luni. UDMR a intrat la guvernare, ceea ce înseamnă integrarea politică a minorităţii maghiare pentru prima dată în istoria României. Miniştrii de Externe, român şi ungar, s-au întîlnit de mai multe ori şi au convenit asupra creării unei Comisii interguvernamentale comune, asupra definitivării unor noi puncte de trecere a frontierei, asupra deschiderii unor noi consulate. A trecut vremea reconcilierii cu Ungaria, astăzi se vorbeşte despre un parteneriat strategic cu vecina de la Vest. S-a perfectat protocolul de deschidere de noi consulate, în cele două ţări.

Noua echipă politică de la Bucureşti a descoperit şi importanţa relaţiilor cu Polonia. Vizita preşedintelui Emil Constantinescu la Varşovia a avut o acoperire mediatică excepţională. Dar cea mai importantă este semnificaţia regională a acestei colaborări. O cooperare Polonia-România-Ucraina este în stare să dea stabilitate regiunii de la frontiera CIS. Relaţia cu Ucraina îşi arată astfel, încă o dată, importanţa. Atît preşedintele Emil Constantinescu cît şi ministrul de Externe, Adrian Severin, au afirmat limpede că România recunoaşte frontierele Ucrainei. Dificultăţile de ultimă oră în negocierile dintre cele două ţări nu ţin de acest aspect.

Noile idei despre reforma economică radicală, despre promovarea standardelor democratice, despre cooperarea şi parteneriatul cu vecinii au fost expuse într-un mod convingător, se pare, în timpul turneului făcut la începutul lunii februarie de către Preşedintele României, Emil Constantinescu, la Davos, la Bruxelles, la Paris. În ultimul timp mai mulţi oameni politici germani au fost invitaţi, şi au venit, la Bucureşti. România a înţeles că integrarea ei depinde esenţial de poziţia Germaniei – alături, desigur, de cea a Statelor Unite pentru care nu a fost încă descoperită o strategie de *captatio benevolente*.

S-ar putea pune însă întrebarea: după toată disjuncţia anterioară, dintre vorbe şi fapte, pot avea cancelariile occidentale încredere în noile acţiuni de politică internă şi externă ale României? Sper însă ca o astfel de chestiune să rămînă şi pentru acestea doar retorică. Decizia diferitelor organisme interguvernamentale – NATO, UE – va avea la bază nu declaraţii, ci standarde care trebuie concret îndeplinite. Problema noastră nu este atît să convingem cancelariile de bunele noastre intenţii cît să realizăm, în fapt, ceea ce promitem în vorbe.

Anca OROVEANU
critic de artă

Convenţie şi naturalețe

– note despre Horia Bernea –

Ca şi pictura lui Horia Bernea, comentariile prilejuite de expoziţia sa de curînd încheiată sînt, sau tind să fie, "totalizante". Este resortul însuşi al acestei expoziţii să-i arate parcursul artistic în această lumină; iar capătul ei provizoriu – **Coloana** – manifestă într-un mod deosebit de explicit o voinţă totalizantă, care a făcut să se vorbească despre pictura lui Horia Bernea ca despre o *summa*, o "istorie a picturii în rezumat", să se evidenţieze aspectul ei eminamente (şi plural) recuperator. Pictura e – ne demonstrează acest parcurs – principial atotcuprinzătoare, ea îşi poate face propriu (aproape) orice, autocuprinzîndu-se, prin aceeaşi mişcare, *ca* pictură; ea ţinteşte către atotcuprindere şi autocuprindere (într-un sens care are de a face cu traseul personal, cu istoria meşteşugului şi cu cea a reprezentării/reprezentabilităţii în genere) într-un mod lizibil în acelaşi timp în cronologia operei, în seriile constituite în jurul unui motiv anume şi – ocazional – în lucrările singulare.

Nu pot spera să spun aceste lucruri mai bine decît s-au spus, cu atît mai puţin mai bine decît le spune – le arată – pictura însăşi. Încerc mai degrabă să enumăr, într-o oarecare dezordine, unele din problemele pe care această pictură mi le pune (sau, poate mai bine spus, pe care mi le pun prin ea şi cu ajutorul ei). Există un cuvînt pentru care Horia Bernea a manifestat întotdeauna o anumită predilecţie, aplicîndu-l în mod expres demersului său artistic: cuvîntul *firesc*. Aş vrea să interoghez acest firesc, să-l demontez; nu pentru că îl suspectez, dar pentru că dobîndirea atitudinii care îi corespunde voalează întrucîtva, fără să vrea să mascheze, faptul că nimic din acest firesc nu e dat, de la sine înţeles, neproblematic, cu excepţia darului însuşi, care nu poate fi comentat, ci doar constatat, dar care nu e decît o precondiţie, fără a fi şi o predeterminare.

Cînd Horia Bernea s-a confruntat pentru prima dată în mod direct cu arta occidentală, la începutul anilor '70, comunitatea artistică internaţională trăia – cu destulă intensitate – "moartea picturii". El însuşi evoca de curînd acest moment şi sugera că ceea ce s-a întîmplat de atunci încolo în activitatea sa artistică a fost motivat de nevoia de a da un răspuns polemic şi pozitiv acestei "crize". Criza a avut – are – o componentă care ar putea fi, cred, descrisă astfel: artistul talentat, dotat, dorind să-şi exercite această dotaţie, nu mai are/ştie asupra a ce să şi-o exercite; incitaţia de a face persistă, fără ca ceva sau cineva să mai poată prescrie, indice, sugereze ce anume e de făcut. Disponibilitatea de a picta e (sau poate fi) intactă, dar nu mai este dată, odată cu ea şi ca ceva, într-un anume sens, inevitabil, utilizarea ei, orientarea, aplicarea acestei disponibilităţi. O astfel de situaţie este, aş îndrăzni să spun, nouă; cred că în istoria picturii europene nu au existat ocazii în care artistul să ajungă într-un fel de derută (fie ea şi inconştientă, sau doar în parte conştientizată) cu privire la ce are de făcut cu dotaţia sa; şi că dincolo de orice nuanţe pe care cititorul le va găsi, fără îndoială, necesare, într-un cadru tradiţional (şi extind uzul acestui termen pînă destul de aproape de zilele noastre) această problemă nu avea răgazul să devină o problemă. Din diverse zone artistului i se furnizau soluţii la ea înainte ca ea să-i poată deveni evidentă, chiar şi atunci cînd acest lucru a încetat să se mai întîmple ca parte integrantă a transmisiei şi asimilării meşteşugului. Am convingerea nu doar că această problemă există, că relaţia dintre artist şi "subiectele" sale a suferit mutaţii semnificative, că arta contemporană ne confruntă cu numeroase cazuri în care se manifestă – în moduri diverse – un fel de eclipsă în ceea ce era (sau ne apare astfel printr-un efect retrospectiv) o relaţie necesară, motivată între artist şi subiectele sale, ci şi că i se poate schiţa istoria. Nu fac decît să evoc aici această posibilitate, pentru a sugera astfel că problema nu e una întîmplătoare sau marginală, reductibilă la accidente sau disfuncţii de ordin personal; şi în acelaşi timp pentru a contura astfel un cadru în raport cu care evoluţia artistică a lui Horia Bernea ar putea fi discutată şi evaluată. Problema pe care încerc s-o definesc fusese, de altfel, formulată deja de o generaţie mai timpurie. "Artistul modern a luptat pentru a scăpa de cătuşele subiectului şi această luptă împotriva subiectului constituie esenţa contribuţiei lui la gîndirea universală; şi totuşi artistul nu poate picta fără subiect", spune, în anii '50, Barnett Newman; "Dacă am putea descrie arta primei jumătăţi a veacului într-o propoziţie, această propoziţie ar fi: căutarea a ceva de pictat."

Cînd, într-un astfel de context (în legătură cu care se poate vorbi, cum o face artistul însuşi, de primejdiile libertăţii depline, de lipsa de criterii şi ierarhii) un artist îşi propune reevaluarea unor genuri artistice frapate de desuetudine (peisaj, natură moartă) sau îşi concepe imaginile pornind de la motive deja încărcate simbolic şi/sau cultural, acestea nu mai sînt, nu mai pot fi, în mod inocent subiecte de pictat. Recursul la ele are inevitabil un caracter de citat, chiar atunci cînd se pictează *sur le motif*, cu autentica dorinţă de a recupera o privire şi o trăire proaspătă; se pătrunde cu bună ştiinţă în cadre deja date, care preexistă artistului fără a mai fi însă, în mod necesar, o moştenire activă, prin ea însăşi viabilă (nu am în vedere aici cazurile, numeroase de altfel, în care o pictură "cu subiect" e perpetuată complezent şi neproblematic, ca şi cum nici o convulsie n-ar fi tulburat tihna atelierului). Această moştenire – sau zone limitate ale ei – e resuscitată printr-un *fiat* individual asupra căruia poate plana, tocmai de aceea, suspiciunea arbitrariului. Se poate picta peisaj sau natură moartă "de unul singur"? Şi mai ales, se poate face artă sacră "de unul singur"? ("de unul singur" nu literalmente, desigur; dar în absenţa unui context cultural, spiritual, care să genereze mereu textura invizibilă, dar indispensabilă, în virtutea căreia problema legitimităţii, valabilităţii unui astfel de demers nu se iveşte). De curînd Horia Bernea vorbea (reformulînd astfel o idee care îl preocupă de mult) despre convenţie ca bază a civilizaţiei. Dar convenţiile nu mai sînt un "bun comun" prealabil, ele sînt repropuse, revivificate ca bun comun de un individ; şi nu vreau să sugerez, spunînd asta, eroizarea individului, ci caracterul inedit al efortului său. Indiferent de natura lor, de zona lor de manifestare, convenţiile sînt independente de individul care li se integrează; nu în formele lor particulare, dar în existenţa lor ca atare, ele nu depind de o decizie individuală. Cînd un artist tradiţional lucra în interiorul unor convenţii, acestea puteau îndeplini rolul de a fixa cu relativă claritate, nu numai teoretic, ci în mod foarte concret, sfera de aplicare a "harului", astfel încît acesta să nu se exercite în mod arbitrar, necontrolat, ilegitim, van; acest lucru era cu deosebire adevărat în civilizaţii în care credem că putem repera prezenţa quasi-ubicuă şi puternică a convenţiilor. Recursul la genuri pre-existente, la forme care au deja o istorie, practicat astăzi de un artist contemporan, înseamnă implicit recursul la un trecut în care inserţia într-o ierarhie, o ordine prestabilită garanta, confirma legitimitatea demersului personal; sau, mai modest şi poate mai sceptic (deşi cu un scepticism robust), evocarea acestui trecut, dar o evocare însoţită de conştiinţa faptului că această coerenţă, ordine, ierarhie nu mai pot fi reconstituite în ansamblul lor, că ele sînt, ca totalitate, pierdute şi nu pot funcţiona decît ca model nostalgic sau utopic. Cînd un artist contemporan uzează de o formă fixă şi concepe opera sa, sau secţiuni ale acesteia, ca pe o variaţie în jurul ei, el nu poate evita să se interogheze asupra justificării, legitimării unei astfel de forme şi unei asemenea proceduri, decît recurgînd la un tip de imagine care posedă o cuprindere/relevanţă supra- sau infra-personală, ori reluînd şi încărcînd cu sens motive tradiţionale. El îşi creează într-un mod întrucîtva artificial cadrul restrictiv, reconstituind pe cont propriu şi ca pe o ficţiune credibilă tradiţia care pentru un artist din alte epoci era, sumar spus, dată. Artificiul (să-i spunem, cu toate riscurile, aşa) are între altele menirea de a garanta un uz direcţionat al talentului. Dar e o constrîngere auto-impusă, purtînd cu sine toate caracteristicile unei atare auto-restricţii, în absenţa (irevocabilă?) unei autorităţi alta decît a sa proprie. Presupoziţia "salvatoare", sau măcar reconfortantă, securizantă, este că natura moartă sau peisajul, de pildă, au apărut (oricît de complexă şi stufoasă le va fi fost geneza) ca răspuns la necesităţi umane profunde în ordine reprezentaţională şi că aceste necesităţi, în pofida schimbării motivaţiilor culturale sau de orice alt ordin, sînt încă acolo, suficient de importante, de urgente, de relevante pentru ca cineva să le identifice şi să-şi asume sarcina de a le reîncărca cu sens, fără ca acest lucru să rămînă un capriciu individual. Asta înseamnă, poate, să identifici astfel de nevoi mai întîi în tine însuţi; garanţia de viabilitate pe care o dă înrădăcinarea în tradiţie şi convenţie cît timp ele sînt încă vii trebuie suplinită, pentru ca ceva să devină motiv, subiect, printr-o înrădăcinare existenţială profundă care îşi caută realizarea prin pictură. Se poate sugera că în diverse moduri, **Dealul, Praporul, Coloana** exemplifică aşa ceva.

De ce un motiv, devenit subiect, generează serii? (Întrebarea nu îl priveşte, desigur, doar pe Horia Bernea şi pictura sa; seria a devenit, în moduri diferite, un fenomen larg răspîndit, cu antecedente a căror investigaţie e fără îndoială utilă, indispensabilă chiar, dar ea nu poate fi făcută acum şi aici.) Este repetiţia unul din modurile indirecte ale legitimării? Să ne imaginăm un singur **Deal**, o singură **Hrană**, un **Prapor**, o **Grădină**, o **Coloană**. În ce fel s-ar modifica statutul şi semnificaţia lor? În spatele lor ar exista numeroase desene şi schiţe pregătitoare (ele există, de altfel), tentative considerate doar în parte izbutite, în raport cu care specimenul arătat – expus – e reuşita şi suma. Dar aici avem de a face cu o situaţie în care între elementele unei serii nu există (nu e presupusă) o ordine valorifcă, o ierarhie în ordinea "reuşitei". Toate sînt, într-un anumit sens, în egală măsură soluţii viabile pentru artist (şi e irelevant, din acest punct de vedere, faptul că unele specimene ale seriei *plac* mai mult decît altele). Nici una nu e relegată în zona eşecului, iar reuşita nu e măsurată prin atenuarea, pacificarea disparităţilor stilistice, prin aducerea unui vocabular cu surse distincte la un numitor comun, prin reducţia sau voalarea discrepanţelor, tensiunilor între ceea ce s-ar putea descrie ca "grade de realitate" diverse pe care imaginea le tolerează – le expune chiar – în interiorul său... În alte vremuri, pe măsură ce îşi definea soluţia picturală pentru o problemă reprezentaţională specifică, un artist ar fi trimis dacă nu în zona nefiinţei, în cea a unui posibil căruia o încarnare deplină i-a fost refuzată, o mulţime de tentative care erau şi ele, în diverse stadii, apte să devină actualitate. Aici lucrurile se petrec ca şi cum tot ce e posibil e şi actual. Seria este, de asemenea, locul manifestării unui fenomen care este în acelaşi timp unul din resorturile ei: componentele ei individuale pot fi văzute, fiecare în parte, ca opere de sine stătătoare, complete (şi sînt adesea achiziţionate astfel), dar ele manifestă, declară prin însăşi apartenenţa lor la serie o insuficienţă, o carenţă, trimiţînd simultan către antecedente şi către o împlinire viitoare.

S-a spus în legătură cu **Praporii** lui Horia Bernea că "se pictează mereu acelaşi **Prapor**, mai exact, se pictează neputinţa de a picta **Praporul** ultim". Aş zice mai degrabă că nu e vorba de o neputinţă, ci de o imposibilitate *ab initio* asumată şi devenind, ca atare, locul unei fundamentale inversiuni: nu *către* "lucrurile ultime", ci "înapoi la lucruri", transformînd schema nudă sau gata-făcutul în resort vital; în această inversiune văd sensul polemicii – deschise şi implicite – pe care Horia Bernea o poartă cu avangarda istorică şi cu "iconoclasmele" mai timpurii sau mai tîrzii, sau cel unor notaţii ale sale de tipul: "artistul nu creează, ci materializează". "Lucrul ultim" (încrucişarea, crucea, schema nudă, sau dimpotrivă, obiectul complet, deplin formulat: coloana, iconostasul, turla, biserica) nu este, nu poate fi vizarea ultimă. Aşezat (cu riscul de a schematiza lucrurile) între două repere la fel de active (dar în moduri radical diferite) – avangarda istorică şi sechelele ei mai tîrzii pe de o parte, şi tradiţia artei bizantine pe de alta, care, ambele, ating "lucrurile ultime", Horia Bernea şi le ia mai degrabă ca punct de pornire: a te ocupa de ele nemijlocit, a le viza direct e o problemă care depăşeşte voinţa sau dotaţia unuia singur. Dar dacă lucrurile stau aşa, ce opreşte sau suspendă seria? Faptul că se configurează în interiorul sau în vecinătăţile ei un alt motiv care devine progresiv interesant de investigat pentru el însuşi? Faptul că există o componentă de *dimostrazione* în mai multe sensuri ale cuvîntului, demonstraţie picturală, dar şi exerciţiu spiritual, menit să arate cum te poţi integra unei ordini întrucîtva exterioare ţie, în orice caz auto-impuse, pe care ţi-o faci proprie şi ale cărei posibilităţi le investighezi suficient pentru a arăta ce şi cît se poate face, avînd, în acelaşi timp, grijă "să nu faci tot ce poţi"? Întîlnirea între dimensiunea exterioară, convenţională, suprapersonală a motivului şi incitaţia internă de a-l picta, informulabilă, insondabilă poate chiar şi pentru artistul însuşi, dar indicîndu-i cu suficientă claritate că motivul, subiectul, a fost "rezolvat"? Faptul că autoexplicitarea devine un factor intern seriei şi îi dictează proliferarea, ale cărei limite sînt cele în care reprezentarea şi reflexia cu privire la ea se pot mişca?

Dacă vrem să urmărim demersul "totalizant", unitar al operei lui Horia Bernea, am putea porni – şi sîntem incitaţi s-o facem – de la lucrările timpurii; ele pot fi văzute ca locul formulării unei sinteze *a priori*, ale cărei ingrediente (expresionismul abstract, arta conceptuală, arta *pop*) au furnizat un instrumentar conceptual şi practic din care nimic nu a fost părăsit, dar totul a fost convertit. Continuităţile (ca şi discontinuităţile) sînt reperabile şi la alt nivel decît cel – fără îndoială sugestiv – al ecourilor sau progresivelor precizări ale unor motive prezente acum *in statu nascendi*. Ceva din conceptualismul care marca anii mai timpurii a rămas mereu activ în atitudinea şi opera lui Horia Bernea: a te plasa în limitele proprii picturii, a-i izola domeniul specific; a dubla actul concretizării printr-un act autoreflexiv. În forma sa extremă, orientată către interogarea a ce şi cum subzistă din artă în absenţa unei concretizări fizice, conceptualismul poate să fi conferit, paradoxal, o extraordinară acuitate problemei concretizării, *materializării* în arta lui Horia Bernea; şi să fi generat o extensie inimaginabilă pentru el, tradusă prin conştiinţa – şi efortul de a face această conştiinţă perceptibilă şi pentru alţii – că statutul imaginii, sfera ei legitimă de existenţă sînt definite, între altele, prin tradiţia ei, prin istoria ei: a procedeelor de configurare, a alcătuirii ei, a infrastructurii ei, a vocabularului ei, a convenţiilor ei. Expresionismul abstract a fost o ocazie de investigare complexă a gestului pictural şi al tuşei, a libertăţii şi constrîngerilor inerente acestora, a unui mod specific de vitalizare al imaginii; a rămas, de aici, şi o problematică a motivaţiei interne a imaginii, al cărei caracter i-mediat (sau presupus astfel) a suferit însă multiple deplasări şi ocoluri. Iar componenta *pop* (dacă va accepta s-o numesc astfel) semnalează interesul lui mai constant pentru *kitsch*, pentru imagistica "anonimă", posibilele legături dintre acesta şi imaginea "inocentă", ca şi recursul – de asemeni fundamental regîndit – la motive "de-a gata". Rezumînd toate acestea, ceea ce rămîne, într-un fel, definitoriu pentru întreaga lui activitate – dar ceea ce perioada timpurie expune de o manieră mai brutală şi în acelaşi timp mai enigmatică – este o înţelegere şi o practică a picturii ca act artificial, care îşi expune (demască) artificialitatea, tînjind în acelaşi timp, fără încetare, să dobîndească naturalețe/naturalitate. E un parcurs complex, stratificat, contradictoriu, marcat de efort, în care firescul – în atitudine şi rezultate – are o prezenţă (o intruziune) intermitentă; şi e un parcurs prin definiţie imposibil de încheiat în limitele picturii. Ea indică astfel mereu un "dincolo" de sine, acest "dincolo" poate fi motivaţia cea mai intensă şi profundă a practicării ei, dar e un "dincolo" care, oricare i-ar fi natura, nu îi aparţine în propriu; pe care pictura îl poate viza fără a-şi putea propune să-l realizeze.

Ferpar

Societatea de lectură "Inocenţiu M. Clain" a studenţilor de la Academia Teologică din Blaj

Invitare
la
Şedinţa Festivă
15 mai 1938, ora 18, Palatul Cultural
Program:
1. Cuvânt de deschidere, rostit de preş. soc. Gh. Surdu an IV
2. Niedermeyer: "Tatăl nostru", solo Gh. Mitruţiu an IV cu acomp. de cor
3. S. Drăgoi: "Acestea zisce Domnul", solo E. Crişan an IV cu acomp. de pian şi violoncel
4. Gh. Coşbuc: "Groparul", decl. L. Dredeţean an II
5. F. Möhring: "Victoria", cor
PAUZĂ
6. N. Ganea: "Revederea", cor, solişti: N. Gherman an IV şi T. Cruceanu an II
7. S. Drăgoi: "Bănăţeana", cor
8. N. Ganea: "Du-te dor", cor, solo: N. Gherman an IV
9. C. Brăiloiu: "Sârba", cor
10. G. Verdi: cor Opera "Ernani" acomp. de pian
Imnul Regal: cântat de întreaga asistenţă
Dirijează: Pr. prof. I. FLOREA
Intrarea liberă
Programul se răscumpără

Casa şcoalelor

Fiinţe vii şi corpuri brute

Viaţa e o mişcare cari se caracterizează prin 3 fenomene: a te naşte, a trăi şi a muri.

Creşterea este la vieţuitoare, iar la corpurile brute este mai mult o suprapunere.

Nutriţia este mai vizibilă la vieţuitoare cari se hrănesc în timp şi spaţiu.

Sensibilitatea o întâlnim atât la vieţuitoare cât şi la corpuri brute. De ex.: un corp încălzit la o temperatură anumită se dilată. Vieţuitoarele reacţionează.

Structura la fel o au atât vieţuitoarele cât şi corpurile brute.

Ambele au o compoziţie chimică.
(Lecţia I dintr-un maculator de "Naturale" de acum 70 de ani)

Cartă poştală

D-rei Bobocica

Un parc cu flori să-ţi fie viaţa; eu, grădinarul

Ionel, 7-I-1941
(Ilustrata: "Parcul Cişmigiu")

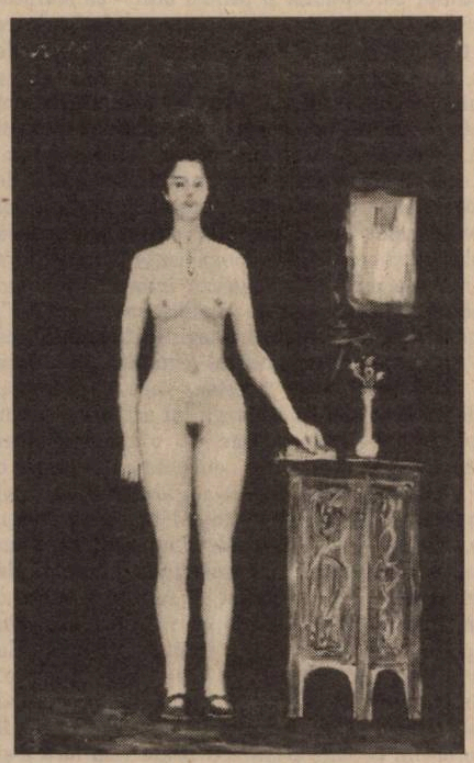

Horia Bernea, *Nud,* 1996

Încă un fenomen – „Fenomenul Craiova"

Cum spunea Anaximene, / Trăim printre fenomene.
G. Călinescu

Dotată cu un puternic simţ al humorului, dar puţin predispusă la ludic, ştiu că în redacţia şi paginile *Dilemei* fotbalul nu e prea agreat, ca tot ceea ce se pierde în pitoresc. Nu sîntem mai mulţi de doi sau trei care putem discuta, pe larg, despre Ravanelli şi cu ce se asociază Weah. Dacă azi îmi permit să sfidez acest spirit al locului de pe care mănînc o pîine, o fac fiindcă fotbalul a atins azi o dimensiune la care încetează a mai avea humor, e străin de orice caracter ludic, nu mai e deloc pitoresc, devenind un fenomen social în toată puterea intimidantă şi fascinantă a expresiei. Poate că aşa pusă problema, privirile serioşilor vor fi mituite şi îmbunate să ducă acest articol pînă la capăt.

Deci: aşa cum un film bun începe, în concepţia măreţului regizor al lui "Ben Hur", Cecil B. de Mille, cu un cutremur care îi asigură acel crescendo ideal, un fenomen social porneşte avîntat cu o bătaie în cetate la care participă cîteva mii de oameni. În ziua de 14 martie 1997, la Craiova, după meciul cu Sportul, pierdut de echipa locală în faţa a 25.000 de spectatori care avuseseră asigurată intrarea liberă, s-a încins pe teren un caft de amploare între jucători, arbitri, cei din tribune, organele de ordine şi de conducere, lucrurile (sticle etc.) şi mai ales oamenii scăpînd de sub control. Furia mulţimii profund (c'est le mot) nemulţumite de arbitraj, rezultat şi soartă a debordat fenomenologic dincolo de stadion şi s-a extins în cetate – Cetatea Băniei! – unde, pe lîngă capete, s-au spart maşini, buticuri, prăvălii, ajungîndu-se la lupte dure între cetăţenii mai mult revoltaţi decît exageraţi şi poliţiştii niciodată blînzi. Pentru a situa fenomenul din p.d.v. geografic, unele declaraţii şi titluri din ziare au apreciat că "ne-am crezut în Albania", iar din p.d.v. istoric alte mărturii făceau trimitere (sau vorbire, e şi mai şic!) la "decembrie '89". Pe scurt, populist şi exact, "a fost groasă şi lată". S-a lăsat imediat cu privări de libertate şi, de a doua zi, cu sancţiuni grele după anchete rapide pe bază de video şi rideo (cum ar fi declaraţia unui jucător bătăuş care a zis că l-a pocnit pe cel din faţă din eroare, el crezînd că e antrenorul secund al echîpei adverse, cînd de fapt era arbitrul de rezervă...) Cea mai grea pedeapsă dată clubului a fost nu suspendarea pe multe etape a 5-6 titulari ci a terenului din Craiova pe 7 etape, urmînd ca echipa respectivă – denumită în folclorul fotbalistic: "echipa unei mari iubiri" – să-şi joace meciurile viitoare în localităţi aflate la cel puţin 100 km de casă. Mai toate ziarele au titrat dramatic: "Craiova, decapitată!" Fine del primo tempo.

Secondo tempo: în primul său meci de după decapitare, Universitatea din Craiova joacă la Petroşani, cu Jiul, ceea ce e mai mult decît o coincidenţă, e o garanţie pentru autenticitatea fenomenului, căci nimic nu capătă semnificaţie în România, fără Valea Jiului. Cu o echipă de puştani şi rezerve (în care a strălucit unul, Vrăjitoarea – geniul spontan al numelor, la români!), "marea iubire" cîştigă "la pas", cu 4-2, lăsînd cu gura căscată cronicarii, crainicii radio şi TV, poate şi guvernul, fiindcă nu-i un secret al SRI-ului că "la Jiul nu cîştigă nici o echipă din România". Sigur, nu-i de-ajuns o minune pentru ca un fenomen să fie valabil în România. Normal, au loc şi alte minuni: astfel, "la jumătatea reprizei secunde, atunci cînd Universitatea dansa pur şi simplu pe teren, s-a petrecut un fapt rar. Impresionaţi de talentul şi încrîncenarea (există asemenea dansuri crîncene! – n.mea) puştilor craioveni, 14.000 de mineri s-au ridicat în picioare scandînd "Ştiinţa! Ştiinţa!" şi "Cinste lor, oltenilor!" Mai mult: "vicepreşedintele clubului craiovean a fost aşteptat de suporterii Jiului care au solicitat ca Universitatea să joace meciurile de "acasă" la Petroşani. "Nu e exclus să jucăm aici, dar şi în toate oraşele Olteniei", a venit răspunsul. Şi încă: acelaşi vicepreşedinte din Bănie a declarat că victoria e a unei echipe care a jucat "pentru cei 25.000 de oameni care au vrut să facă dreptate după meciul cu Sportul, chiar cu preţul libertăţii". Cînd apar ideile de dreptate şi libertate – fie şi printre arestuiri, capete şi parbrizuri făcute ţăndări – fenomenul e irezistibil. Care e şi cum îi zice? E simplu, descris cu claritate de însuşi vice-preşul echipei învinse, "în ochii lui citindu-se admiraţia şi uimirea": "Fenomenul Craiova este un simbol în fotbalul românesc. Astăzi acest fenomen şi-a mai spus o dată cuvîntul". Două rînduri mai jos – în aceeaşi adorabilă cronică din *Evenimentul zilei* – cade şi cuvîntul magic: "Suporterii Jiului i-au identificat pe olteni ca o echipă-victimă a jocurilor de culise ce macină fotbalul românesc". "Fenomenul Craiova" e minunea prin care agresorul de duminică devine, peste 7 zile, o victimă care triumfînd – fie şi pe o tabelă de marcaj – aduce dreptatea pe pămînt şi o lume prosternată la picioarele sale, în admiraţie şi uimire. Filosofii şi serioşii au astfel prilejul să observe că celebrul lor fenomen de banalizare a răului poate cunoaşte un happy-end prin banalitatea victimizării. Ea garantează vigoarea Fenomenului Craiova.

Epilog: Comisia de Apel a Federaţiei Române de Fotbal a redus suspendarea terenului din Craiova de la 7 etape la 4, considerînd, firește, sancţiunea "exagerată", aşa cum clamau mulţimile pînă mai ieri violente, azi doar însetate de dreptatea unui scor favorabil. Victimizarea are oroare de exageraţiuni.

Radu COSAŞU

Horia Bernea, *Interior,* 1997

Lecturi suplimentare

Să vrei ce trebuie

Oracolul şcolar (caietul de amintiri) se constituie într-o adevărată carte de învăţătură, în care tînărului i se spune cum să iubească, pe cine să iubească, cum să se comporte, ce să preţuiască etc., pe scurt, i se oferă jaloanele axiologice necesare existenţei în societate (în societatea din care oracolul însuşi face parte, desigur). Caietul de amintiri este manualul corespunzător a ceea ce se cheamă "şcoala vieţii".

Numitorul comun al tuturor învăţăturilor oracolului este o filozofie a *căii de mijloc.* Idealul prefigurat de către oracol este cel al unui "nici prea-prea, nici foarte-foarte" şi, în acest sens, strofa următoare este emblematică: "Te rog nu mult, dar cu credinţă / Învaţă nu mult, dar cu sîrguinţă / Vorbeşte nu mult, dar cu minte / Iubeşte nu mult, dar fierbinte". Repetiţia grupului "nu mult" este semnificativă şi deloc întîmplătoare – totul trebuie făcut fără nici cel mai mic exces. "Cu credinţă", "cu sîrguinţă", dar mai ales "fierbinte" par, totuşi, să indice excesul. În plus, ele sînt plasate în poziţii de forţă în cadrul strofei (după cezură şi după un adversativ – "dar"). În realitate, greutatea acestor cuvinte este doar aparentă: ele reprezintă de fapt nişte clişee – din domeniul şcolar ("trebuie să înveţi cu sîrguinţă") sau din universul producţiilor melodramatice (orice rugăminte se face *cu credinţă* şi orice iubire este neapărat *fierbinte*). Interesante în strofa citată sînt omonimiile sau omofoniile. "Iubeşte nu mult" poate însemna "nu iubi mult timp" sau "nu iubi prea tare". "Cu minte" poate fi şi "cuminte". Opoziţia marcată de "dar" este, în realitate, anulată. Logic, versul al treilea, de exemplu, ar fi trebuit să arate aşa: "Vorbeşte nu mult şi cuminte (cu minte)"

Ceea ce este permis, ce trebuie făcut şi, pînă la urmă, *ce se face* reprezintă stîlpii de bază în cadrul învăţăturilor oracolului. (În acest sens, o altă interesantă formulare este "Fă-ţi de cap, dar cu cap, pînă la cap" – celebrul "trăieşte-ţi clipa" cenzurat de "ceea ce este permis".)

Pentru a face parte din comunitate trebuie să fii în primul rînd ascultător; să asculţi de imperativele care animă comunitatea şi de cele care vin din exterior. Grupul social în interiorul căruia există oracolul este prin excelenţă grupul subordonării şi nu al elitelor. Prin urmare, protagoniştii caietelor de amintiri învaţă de devreme că nu-şi pot permite deciziile individuale. Libertatea gestului individual îi aparţine elitei sau celui care nu se subordonează grupului. În cazul celorlalţi, iniţiativa este limitată strict la ceea ce **trebuie**: "Să ştii ce vrei, să vrei ce poţi, să poţi ce trebuie". De remarcat că logica circulară a frazei citate duce la unirea extremităţilor şi, de fapt, la obţinerea rezultatului scontat: "Să ştii (şi să vrei) ce trebuie". (C.P.-B.)

retr O scar

Coda la „69“

S-a bătut multă monedă pe faptul că, anul acesta, a 69-a ediţie a Oscarurilor a premiat mai ales producţiile independente, în timp ce "majors"-urile au cam plecat cu mîna goală... Cu excepţia lui *Jerry Maguire* (în care, surpriză: Oscar-ul s-a dus la cel mai bun rol secundar masculin, şi nu la Tom Cruise!), marile studiouri au fost "rase" de la premiile importante (un Oscar al celor mai bune efecte speciale a revenit, în mod previzibil, lui *Independence Day*). Lucrurile nu sînt însă atît de simple cît par. Într-adevăr, multipremiatul *Pacientul englez* (9 Oscar-uri din 12 nominalizări!) este produs de un "independent" ca Saul Zaentz (*Zbor deasupra unui cuib de cuci, Amadeus, Insuportabila uşurinţă a firii* etc), are o distribuţie internaţională (Kristin Scott Thomas, Juliette Binoche, Ralph Fiennes...) şi a fost filmat în Africa; dar tipul de film pe care-l reprezintă este în cea mai pură tradiţie hollywoodiană. Cînd, cu 2 ani în urmă, Academia premia *Forrest Gump* oferind, spre consolare, Oscarul celui mai bun scenariu original lui *Pulp Fiction*, ea se dovedea mai "îndrăzneaţă" decît acum: produs de Paramount, filmul lui Zemeckis mergea, ce-i drept, pe o formulă consacrată, însă invenţiile tehnice de ultimă oră îi dădeau un "look" şi permiteau nişte artificii nemaivăzute. În multe privinţe deschizător de drumuri, produs emblematic pentru anii '90, filmul independentului Tarantino era, paradoxal, mai "cuminte" în latura strict tehnică, inovînd însă considerabil în zona structurii narative; el a fost şi rămîne riposta cea mai radical-polemică la povestirea cinematografică hollywoodiană.

Anul acesta s-a petrecut un lucru asemănător: *Pacientul englez* a plecat cu majoritatea Oscar-urilor, *Fargo* al fraţilor Coen a primit două. E un "progres" faţă de '95, însă doar cantitativ. Premiind de 9 ori *Pacientul englez*, Academia lasă să se înţeleagă că acceptă independenţa financiară, dar nu şi cea ideologică! Deşi *Fargo* a luat un foarte meritat Oscar al celui mai bun scenariu original (exact ca *Pulp Fiction*), e semnificativ "amănuntul" că unul din cele mai provocatoare scenarii – cel pentru *Scandalul Larry Flynt* de Forman – nici nu a fost nominalizat! Pare bizar, pentru că scenariul la *Fargo* (cosemnat Ethan şi Joel Coen) este chiar mai subversiv decît cel al lui Karaszewski/Alexander... Americanii au perceput însă numai suprafaţa mesajului – or, pentru ei, Larry Flynt e tabu! La fel de ciudat pare şi faptul că Geoffrey Rush a luat un Oscar pentru *Shine* (în rolul unui pianist nebun), în schimb Emily Watson (care joacă un personaj cam de aceeaşi "stofă" în *Breaking the Waves*) nu l-a luat; un fost "copil genial" care înnebuneşte dar se răscumpără prin Muzică e OK, o "femeie simplă" care se prostituează pentru soţul ei invalid şi-şi găseşte Mîntuirea – nu! Există limite ale toleranţei "estetice" americane (vezi şi marginalizarea unor *troublemakers* precum Madonna ori Courtney Love)...

Cu aceste scurte consideraţii, să spun totuşi că dubla premiere a lui *Fargo* rămîne lucrul cel mai îmbucurător al ediţiei 69. Întîmplarea face să fi văzut filmul lui Joel Coen imediat după lansare – în martie '96; după întoarcerea de la New York, am scris în *Dilema* despre el, văzînd în *Fargo* (fără nici o ezitare) cel mai bun film al Coen-ilor. Dar *Barton Fink*? m-au întrebat mulţi, de atunci... Nu le pot răspunde decît repetînd ce i-am spus, în vara anului trecut, lui Andrew Sarris – marele critic şi teoretician de film –, cînd am convenit asupra lui *Fargo* ca fiind "the best": ce mă deranjează la *Barton Fink* este "străvezenia" conceptului; este un film care vrea să fie "european" (adică "profund"!) dar care fascinează mai mult prin originalitatea "artefacţiei"... *Fargo*, în schimb, este mult mai abil: el pare "simplu" şi accesibil tuturor (de unde şi succesul de public!), însă felul cum manipulează convenţiile clasice este de-a dreptul pervers. Iar "personajul principal" al acestei manipulări perverse este Frances McDormand (soţia lui Joel Coen) în rolul femeii-şerif, însărcinată în luna a opta, care descîlceşte misterul crimelor-în serie din mica localitate "Brainerd" din Minnesota ("Fargo" – numele unui orăşel din Dakota de Nord – a fost ales de Coeni "pentru că e mai sonor"...). Premiind-o pe "dna Coen", Academia americană s-a jucat cu focul.

Alex. Leo ŞERBAN

Nu rataţi

Retrospectiva AKI Kaurismäki la Sala Auditorium a Muzeului de Artă: 7 filme ale regizorului finlandez, în perioada 7-12 aprilie. Vom reveni.

Clin d'oeil

Litere nouă

După aproape doi ani de absenţă, a reapărut revista studenţilor de la Facultatea de Litere, "Litere nouă".

În editorialul revistei, intitulat **Tînăr şi liniştit**, Paul Cernat deplînge blazarea studenţilor şi imobilismul lor cultural; printre aceştia, spune editorialistul, e nevoie de condeiele "cîtorva «combatanţi» tineri şi neliniştiţi" – adică redactorii revistei.

Personal, m-am bucurat de reapariţia revistei şi cînd am auzit că şedinţele "Cafenelei Critice" se ţin din nou; apoi, din cîte ştiu, cei implicaţi în redactarea foii studenţeşti au iniţiat şi un cenaclu. Asemenea iniţiative nu pot decît să stîrnească admiraţie (şi, în cazul meu, nostalgie – după vremurile cînd şi eu aveam aceleaşi "neliniştiţi").

Revenind la revistă, drept să spun, mă aşteptam ca articolele să fie ceva mai agresive, mai ludice şi non-conformiste, nu numai bine scrise (cum sînt, în majoritatea cazurilor). Fiindcă gesturile necugetate şi atitudinile nihiliste se potrivesc de minune tinerilor neliniştiţi. Am putea spune chiar că, fără ele, neliniştea dispare. (C.P.-B.)

Telalii fără fruntarii

Fumurile răului

Am observat nu o dată că imaginea ţigării sugerată în publicitate, mai ales de cînd cu legislaţia ce interzice reprezentarea ei făţişă, este de obicei aceea a unui bun şi vechi prieten, a unui credincios tovarăş de drumeţie, cel mult aceea a unui mijlocitor de prietenii, de împerecheri, a unei discrete peţitoare la drumul mare. Problema marilor tutungii internaţionali era că acest mesaj le putea fi adresat cu cel mai mult folos fumătorilor, acei cumpărători deja corupţi de viciu, şi că avea şanse mai mici de reuşită asupra celorlalţi, din tabăra nefumătorilor. Cea mai mare ambiţie a telalului de mahoarcă părea să fie în ultima vreme, mai cu seamă de cînd cu înteţirea campaniilor antitabagice, să ne facă să schimbăm ţigara, nicidecum să ne apucăm de fumat.

Soluţia acestor propagatori ai ierbii dracului le-a fost la urmă sugerată, după cum spuneam deja, de colegii lor care se ocupă cu reclama la spirtoase: acceptarea viciului ca atare şi, drept consecinţă (în plină logică apologică), lăudarea lui, în bună tradiţie boemă şi tardiv romantică. Să trăim, aşadar, viaţa din plin, să ardem noi înşine, dincolo de filtrul ţigării, să tragem adînc în piept aerul (sublimat prin drog) al lumii, să inspirăm pînă la refuz, prin acest apendice tubular al fiinţei noastre, "momentul", "plăcerea", "legenda"...

Toate acestea ar fi beneficiile morale ale ţigării, conform sloganurilor "de semnătură" ale unora din cele mai publicizate ţigări – tot atîtea parafraze ale străvechiului îndemn de "a-ţi trăi clipa". Că acesta însuşi ar fi tot un slogan – o aflăm dintr-o altă reclamă (de-a binelea metatextuală), cea la serialul cu Bundy, care cataloghează dictonul hedonistic drept "bine cunoscută filosofie publicitară"...

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

Obsedante indecenii: viaţa în *reluare* (II)

Autobiografologia

Nuvelele lui Radu Cosaşu sunt mai lungi sau mai scurte *completări la autobiografia* personajului narator. Pentru cititori de felul meu, ele au un farmec irezistibil. Cu deliciile mele, nu sunt, totuşi, singur. În cronica sa la primele *Supravieţuiri*, N. Manolescu socotea una din nuvele *"extraordinară"* (*Rom.lit.*, nr. 27/1973), lui Paul Georgescu al doilea volum i-a procurat *"o lectură excepţional de plăcută"* (*Volume*, p. 82), Lucian Raicu e de aceeaşi părere (*"un spectacol continuu şi scînteietor"* *Fragmente de timp*, p. 357), chiar şi Eugen Simion care e, nemîntuit, mai sceptic, găseşte că naraţiunile lui R.C. sunt *"ingenioase şi subtile, spun despre epocă mai mult decît numeroase alte cărţi voluminoase şi posomorîte"* şi au, multe, *"valoare de sine stătătoare"* (*Scriitori români de azi*, III, pp. 464, 465), în timp ce pentru Mircea Iorgulescu ele sunt un *"text literar autentic şi profund"*, provenind de la *"unul dintre prozatorii de prim plan ai literaturii contemporane, (...) unul dintre cei mai originali"* (*Prezent*, p. 213). Cît despre coloana vertebrală a acestor nuvele-roman-autobiografie, intuiţiile diferă întrucîtva: Eugen Simion o vede în trecerile *"cam picareşti... de la politică la erotică şi de la erotică la filosofia existenţei"*, N. Manolescu în *"alienarea, mai profundă, prin dezalienare"*, plecînd de la *"ruptura de propria familie"*, Raicu în *"căutarea unei consistenţe"*, Paul Georgescu în *"setea de a găsi substitutul unui tată"*, Mircea Iorgulescu în *"iluminarea continuă a eroului autobiografic de (către) miracolul creaţiei literare"*.

În ceea ce mă priveşte, cred că nucleul comun "supravieţuirilor" este voluptatea re-constituirii, a valorizării unui timp p i e r d u t, retrăirea autentică prin scris a unei vremi saturate de experienţă, dar insuficientă sub raport formativ şi sub cel al identităţii cu sine. Puneţi "tinereţe" în versul éminescian "unde eşti copilărie / cu pădurea ta cu tot?" şi aveţi o sugestie parţială a ceea ce vreau să spun. Fănuş Neagu privise la TV o minge care trecuse milimetric pe lîngă poarta adversarilor noştri, după care scria: "Nu-i nimic. **Poate la reluare...**" Tocmai această speranţă, a unei melancolii înecate în ironie, animă scotocirile epic-analitice ale lui Cosaşu. El scrie o **reluare**, în **ralenti**, a ceea ce a fost, văzînd sarcastic ce n-a văzut atunci, căutînd cu senină maliţie un sens şi o coerenţă. Ca orice scriitor serios, el transformă, făcînd-o proză, viaţa în destin. Radu Cosaşu se desparte de trecut rîzînd necomplezent, numai spre a putea reveni mereu la el, ca-ntr-o hărţuială amoroasă. Acest Maelstrom al tinereţii sale, al deplinei vitalităţi, frenetice, cu şi fără **cauză**, e ca nordul pentru căpitanul Hatteras al lui Jules Verne: magnet implacabil. Partir, c'est pourrir un peu.

Şi totuşi, Cosaşu se arată fascinat de autori febrili gen Malraux ori Camil şi nu de introspectivi ca Proust sau Svevo – deşi deliciul auto-flagelant de a-şi etala slăbiciunile îl are. E ceva, în naratorul lui Cosaşu, din bărbaţii lui Holban, cu condiţia (*apud* anecdota) să plasăm gelozia sub flamuri roşii pe barajul de la Bicaz. Nu pot fi de acord cu Eugen Simion care pronostichează că, *"dacă va supravieţui ceva"* din această operă, va fi doar *"ficţiunea"*. De unde ştim (şi cît contează?) ce e ficţiune şi ce nu e? Am convingerea că va rezista identic şi latura "autist"-socială şi cea analitic-exhibitivă, ca disecţie romanescă a unui "coeur mis à nu", ca modalitate epică sui-generis de **ideologie trăită crunt**.

În ce constă "farmecul" acestui "paseism" autoironic, al acestor egocentric arborescente descinderi în bolgiile, uneori mirifice, ale unui timp revolut şi foarte revoluţionar? Mi se pare că în aerul de candoare inteligentă, de asprime benefic-confraternă, care scurtcircuitează vîrstele, istorisind faptul de ieri cu, ostentativ, mentalitatea de azi, dar fără a-l sulemeni. N-aş zice că *"prezentarea epocii suferă de maniheism întors"* (P. Georgescu). Eu observ că umanitatea lui Radu Cosaşu e la mijloc de bun şi rău, între alb şi negru e destul roşu, şi galben, şi albastru, aici a fost bunul-simţ artistic, textul nu e o vendetă tardivă. Place francheţea trepidantă a naratorului care comentează cu cruzime tandrutăioasă tot ce fac şi spun prieteni, neprieteni sau el-însuşi. Şarm, mai ales pentru cititorul de meserie, vine şi din scriitura mustind de aluzii literare (*"ea după mine, ţinîndu-ne de mînă, ca în nuvelă, ca doi copii sărmani şi sceptici ai plebei amoroase"*). Lui Radu Cosaşu lecturile de supravieţuire i-au intrat în sînge şi acesta în stilou. (1985)

Acesta, aşa imperfect cum îl vedeţi, a fost articolul scris în 1985. În numărul viitor, cîteva consideraţiuni, după 12 ani, şi ceva mai mulate pe culegerea de azi.

George PRUTEANU

Radu Cosaşu, *O supravieţuire cu Oscar*, Ed. Hasefer, 1997, 192 p., 12500 lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Banale poticneli de zi cu zi

Nemuritoarele cozi de pe Udrişte

Numele străzii Logofăt Udrişte are, pentru orice bucureştean conducător auto, o rezonanţă feroce. Se ştie că pe aici se trece – obligatoriu – atunci cînd apar probleme legate de "hîrtiile" maşinii. Se mai ştie că aici se eliberează permisele de conducere noi, se preschimbă acte, se înmatriculează automobile, se restituie documentele confiscate. Mai puţin se ştie însă că sediul Brigăzii de poliţie rutieră, căci despre acesta este vorba, este o veritabilă universitate unde oamenii vin cu hîrtie şi pix, iau notiţe, strîng documentaţie, dau teste de răbdare şi tenacitate în faţa ghişeelor la care mereu găseşti, ca la facultatea de drept, peste 20 de candidaţi pe loc. Ostilităţile au loc pe un cîmp de bătaie de mărimea a două săli de clasă, iar ţintele-piept sînt ghişeele numerotate de la 10 la 15. De fiecare ghişeu este lipită o coadă dezordonată şi obligatoriu gălăgioasă. Comprimată la refuz – circa 10 picioare pe metru pătrat – clientela e agresată de "estetica" pereţilor împestriţaţi cu petice de hîrtie, imprimate haotic, cu diverse anunţuri şi înştiinţări. În zilele lucrătoare, în acest spaţiu nimicitor de strîmt se petrec, de la şapte dimineaţa la nouă seara, fără întrerupere, următoarele lucruri: înmatricularea permanentă a autovehiculelor şi remorcilor, radierea autovehiculelor şi remorcilor, înmatricularea temporară, înmatricularea provizorie, obţinerea duplicatului după certificatul de înmatriculare, preschimbarea permiselor de conducere eliberate de autorităţile altor state, eliberarea permiselor de conducere, preschimbarea permiselor de conducere, preschimbarea certificatelor de înmatriculare. Pentru fiecare operaţiune este nevoie de 5-9 piese la dosar. Algoritmul este următorul: 1) se citesc afară, la avizier, într-o variantă mai puţin haotică, aceleaşi anunţuri cu care sînt tapisaţi, à la Picasso, pereţii din interior; 2) se notează care sînt piesele necesare la dosar; 3) se pleacă; 4) se revine după un timp (timpul poate varia între o săptămînă şi un an, depinde de agerimea persoanei în strîngerea documentaţiei); 5) se ia rînd la ghişeul "Informaţii"; 6) de aici se ia repartiţie la coada care ţi se potriveşte. În acest moment se creează trei alternative: a) caz excepţional: aştepţi la rînd, răbdarea ţi-e răsplătită, ajungi la ghişeu, predai actele, totul este în regulă. În cazul acesta ai trecut clasa întîi şi ţi se repartizează o altă coadă pentru următorul pas. Ca să obţii actul de care ai nevoie trebuie să treci prin circa trei cozi; b) cazul cel mai frecvent: aştepţi la rînd, răbdarea ţi-e răsplătită, ajungi la ghişeu, dar actele ţi se refuză pe motiv că lipsesc piese la dosar. În cazul acesta vii în toamnă, la restanţă, cu lecţia învăţată şi cu dosarul complet. Nici Făt-Frumos nu a reuşit decît la a treia încercare; c) aştepţi, dar răbdarea nu îţi este în nici un fel răsplătită, căci ţi se spune că ai stat la o coadă greşită. În acest caz te întorci şi reiei algoritmul de la punctul 5. Cei mai vîrstnici, antrenaţi timp de 45 de ani, rezistă admirabil statului la coadă, un mucalit mai zice un banc anacronic, alţii găsesc chiar putere să surîdă resemnat. Tinerilor, mai nerăbdători, spiritul cozilor le este străin. Ei s-au învoit de la serviciu, măsoară timpul pierdut în bani, comentează, acuză, dar, în final, asimilează spiritul cozii şi adoptă atitudinea celor vîrstnici. Cîte unii, mai pragmatici, şuntează rîndul. De cele mai multe ori, coada este exigentă şi intransigentă. Vocea ei se doreşte a fi, cîteodată, înţelept sfetnic: te învaţă că poţi trece clasa şi fără atestatul de tenacitate, dacă ai pe cineva – vreun poliţai cu grad – care să îţi "bage" dosarul prin spatele ghişeului. Nu dai crezare perfidului sfat, deoarece eşti elev cinstit şi nu ai copiat niciodată la teză. Nu de puţine ori vreunui membru al cozii, condamnat la exerciţii de aşteptare nedeterminată, i se deşteaptă spiritul civic şi tentaţia de a ţese planuri de eradicare a acestei situaţii omorîtoare de timp şi nervi. Eşti decis să semnalezi, să te plîngi (oricui, pînă la urmă s-o afla cineva care să te asculte). Toate planurile însă se topesc spontan, cînd, după ore de trudă, ţi se înmînează rîvnitul permis, talon, doritele plăcuţe de înmatriculare sau alte asemenea hîrtii şi obiecte. Într-o asemenea clipă uiţi toate şi ierţi totul. Şi nici măcar nu te mai oboseşti să te întrebi de ce nici prelungirea programului de lucru al funcţionarilor de la ghişee (care pot fi sincer compătimiţi), nici prelungirea perioadei de preschimbare a permiselor de conducere sau a certificatelor de înmatriculare, nici crearea unor alte trei puncte în care conducătorii auto îşi pot obţine noile permise nu au venit de hac cozilor de pe Udrişte, nemuritoare precum balaurul din basme.

Livia SĂPLĂCAN

DESPRE UN ALT FEL DE VECINI,

De cele mai multe ori, studiile referitoare la spaţiul transilvănean au "compartimentat trecutul": românii s-au ocupat de români, maghiarii de maghiari şi saşii de saşi, fără să ţină seama de încrucişarea influenţelor reciproce. Cercetările de teren din Cristian ne-au sugerat o cu totul altă perspectivă, aducîndu-ne în atenţie o formă de organizare socială prezentă atît la saşi, cît şi la români: vecinătatea* (Nachbarschaft-*ul, respectiv* vătăşia*). În demersurile sociologilor români (Gusti, Herseni, Stahl, Muşlea) studiul vecinătăţii a fost umbrit de cel al obştii devălmaşe; mai mult, s-a pierdut din vedere evoluţia complementară a acestor modele socio-instituţionale. Terenul de la Cristian ne-a arătat, însă, că "nu se poate trage o linie despărţitoare etnică" (Moga) în studiile transilvănene, iar instituţia vecinătăţii ne-a permis să redescoperim, într-o variantă "redusă", clasica problematică a opoziţiilor de tip* Gemeinschaft/Geselschaft, *societăţi tradiţionale/societăţi moderne.*

Vecinătatea pe hîrtie şi pe stradă

În Cristian, primul statut al unui *Nachbarschaft* datează din anul 1778, dar noi le-am consultat în special pe cele ale unor vecinătăţi româneşti din anii 1839, 1950, 1980. Aceste statute prevedeau norme amănunţite de buna convieţuire, cooperare şi întrajutorare: în cazul construirii de case, şuri, acoperişuri sau în caz de boală, cînd toţi membrii erau obligaţi să muncească pămîntul celui aflat în necaz. Nerespectarea regulilor atrăgea după sine atît sancţiuni materiale – amenzi – cît şi morale – "Dacă nu respectai, te ţipa de lături şi dacă te ţipa de lături nu se uita nimeni la tine" (H.B., sas). De-a lungul timpului, funcţiile vecinătăţilor s-au redus, astfel încît astăzi ele sînt legate mai mult de înmormîntare: "vecinătatea doar la înmormîntări se ţine; la nuntă, doar pe cine chemi" (M.R., românca veche).

Deşi pentru a reuni vecinătatea la o înmormîntare nu este necesară intervenţia bisericii, încă se mai observă o relaţie strînsă între vecinătatea săsească şi aceasta: "Biserica ne conduce practic. Acolo la biserică eram totuna" (H.B., sas): ; "Primăria, nu! Primăria n-are nimic cu vecinătatea. Erau relaţii numai la biserică. Ea ne-a ţinut strîns pe toţi" (M.K., săsoaică). În cazul vătăşiilor (vecinătăţile româneşti), situaţia era inversă: relaţia cu primăria era favorizată şi chiar dezvoltată; administraţia se folosea de conducerea vecinătăţilor pentru a transmite mesaje importante sau pentru a repartiza unele munci comunale.

Vecinătăţile erau organizate pe străzi; fiecare familie era inclusă în vecinătatea corespunzătoare străzii pe care locuia. Dacă strada era mai lungă, se formau două vecinătăţi. Plecarea masivă a saşilor în Germania, după 1990, şi dezmembrarea comunităţii au antrenat modificări în modelul iniţial săsesc, relativizîndu-l şi diluîndu-l. Cei aproape 70 de saşi rămaşi în sat s-au grupat într-o singură vecinătate; de asemenea, adventiştii s-au separat şi au o vecinătate proprie; o parte din vecinătăţi au membri pe străzi diferite, iar unii nou-veniţi şi-au făcut o vecinătate după prietenii. Înainte, toţi membrii comunităţii, dar mai ales saşii, erau obligaţi să facă parte dintr-o vecinătate. Acum există posibilitatea alegerii: a fi sau nu într-o vecinătate, sau a opta pentru una anume sau alta: "Nu ne-am băgat, că dacă nu te poţi ţine... de exemplu, moare un om aicea... trebui' să fii acolo, că de nu, primeşti o amendă. Eu nu mă pot încadra să mă duc, că dacă moare ieri şi mîine-l îngroapă şi eu trebuie să fiu la Arad... Sau zice «uite, mă, nici pe ultimu' drum»... Mai bine deloc, nu?" (E.H., românca nou-venită, căsătorită cu un sas).

Este interesant că, în timp ce românii nou-veniţi îşi formează vecinătăţi, iar cei vechi continuă acest "obicei", saşii par a începe să considere vecinătatea ca pe ceva formal: "La o vecinătate... acolo sînt obligată să mă duc. O prăjitură dacă vreau să mănînc, pot şi eu să-mi fac, nu-mi trebuie să mă duc să mă vadă aia cum beau eu cafea şi cum mănînc prăjitura. Pentru ce să mă duc acolo?" (E.B., săsoaică).

O familie cu doi taţi şi două mame

Conducerea vecinătăţii aparţine unui *tată de vecinătate*, ales în fiecare an, după diverse criterii (dintre cei mai bătrîni, în ordinea caselor de pe stradă, ori după cum au intrat în vecinătate), unui *tată tînăr (tata mic)*, unui *scriitor* (care ţine registrele cu taxe şi amenzi) şi unui *chelner* sau doi (care servesc mîncarea şi băutura la petreceri). Spre deosebire de alte zone, vecinătăţile din Cristian nu aveau "consiliu de conducere". În calitatea lor de *mamă mare* şi respectiv *mamă mică* de vecinătate, soţiile *taţilor* se ocupă, în principiu, cu pregătirea mîncării pentru întruniri şi găzduiesc cîteodată petrecerile femeilor.

Tatăl de vecinătate, la saşi mai ales, era şi un fel de părinte spiritual. Una din sarcinile tatălui bătrîn, care apare la toate vecinătăţile din Cristian, este păstrarea lăzii vecinătăţii în care se află registrele, statutul, banii obţinuţi din amenzi şi taxe şi, eventual, tabla. În relatările celor din Cristian se fac foarte puţine referiri la această tablă şi nici una la simbolurile pe care le-ar avea inscripţionate, sau la faptul că pe ea erau trecute ordinele tatălui de vecinătate către membrii vecinătăţii, aşa cum apare în alte părţi. Ceea ce pare a fi specific în Cristian este *zestrea vecinătăţii*: "mese, bănci, farfurii, tacîmuri, oale mari pentru făcut ciorbă, cratiţe, căni de vin, pahare, păhăruţe de rachiu (...) unelte agricole, plante, plug pentru a ajuta pe fiecare din vecinătate, unelte pentru înmormîntare" (M.G, românca). Toate aceste bunuri sînt ţinute la tatăl bătrîn de vecinătate, care le dă oricărui membru al vecinătăţii pentru nunţi, botezuri, înmormîntări; ele se pot împrumuta şi altor vecinătăţi, dar în schimbul unei taxe. Patrimoniul comun pare a fi o practică recentă, care apare şi la români şi la saşi.

Altă sarcină a tatălui de vecinătate este organizarea întrunirilor şi a sărbătorilor comune. Cea mai importantă are loc la începutul anului, în prima duminică din ianuarie, cînd se întîlnesc numai bărbaţii, se fac socotelile pe anul care a trecut, se anunţă cine trebuie să plătească amenzi, se stabileşte ce mai trebuie făcut în viitor şi cuantumul amenzilor viitoare. Apoi se alege tatăl de vecinătate.

Cum intri şi cum ieşi dintr-o vecinătate

Tot în această adunare sînt discutate şi noile cereri de intrare în vecinătate – "Nu putea intra decît familia. S-o întîmplat fete care nu s-o măritat şi chiar bărbaţi... apoi ele după 30 de ani o avut voie să intre şi ele în vecinătate." (S.S., săsoaică). În vecinătatea nou-veniţilor primirile se fac, de obicei, pe baza unei cereri scrise care trebuie aprobată cu majoritate de voturi de adunarea bărbaţilor; cei care doresc să intre trebuie să fie "de omenie, de bună vecinătate", să nu aibă "conflicte cu ălălalt". Dacă cererea este acceptată, noul primit "aduce o damigeană de 10 kile de vin şi 1 kg de rachiu. Întotdeauna trebuie să plătească! Se calculează din anu' trecut al vecinătăţii, se împarte la toţi membrii. Deci contribuie şi el la fondu' de anu' trecut, plus banii de pe anu' în curs, ca să fie în rînd cu oamenii!" (D.C., român). La sfîrşit, se face o petrecere la care participă numai bărbaţii; duminica următoare este ziua de întîlnire a femeilor şi de-abia în a treia duminică se întîlnesc cu toţii într-o petrecere comună.

În cazul *Nachbarschaft*-urilor, excluderea este radicală şi este însoţită de o surghiunire simbolică: cei care nu făceau parte din vecinătăţi erau văzuţi ca "plebea societăţii", la moartea lor nu se trăgeau clopotele şi se interzicea să fie îngropaţi alături de familia lor. "Vecinul meu a refuzat să intre în vecinătate, şi la înmormîntarea mamei lui n-a venit nimeni, nici măcar rudele. Le era ruşine, nu era în rînd cu lumea" (L.E., săsoaică). La români, ieşirea se pune în termeni de retragere, care nu afectează în mod necesar relaţiile cotidiene. "Se plăteşte taxa de intrare, dar ieşirea este pe gratis" (C.B., român).

Încercînd să organizăm aceste prime impresii de teren, două aspecte ni s-au părut semnificative: pe de-o parte, legătura dintre vecinătate şi înmormîntare, iar pe de alta, influenţa vecinătăţii asupra relaţiilor sociale în general.

Spre lumea de dincolo, cu vecinătatea

"E ruşine să laşi mortul neîngropat sau să meargă altă naţie după el; îl îngroapă familia, dar cum să meargă ca un cîine? Trebuie preot, o fanfară, oameni disciplinaţi ca să meargă cu el" – crede H.D., săsoaică. Atît la saşi, cît şi la români, înmormîntarea este gestionată de către vecinătate, aceasta presupunînd ajutor financiar pentru cumpărarea coşciugului şi a unei coroane, desemnarea celor patru îngropători care sapă groapa şi poartă coşciugul, precum şi prezenţa tuturor membrilor vecinătăţii la priveghi şi în cortegiul funerar. (La saşi cortegiul presupunea o ordine bine stabilită, preluată parţial şi de români: doi cîte doi, mai întîi familia, apoi vecinătatea – bărbaţii, femeile şi copiii).

Ceea ce ne-a frapat a fost posibilitatea, contra cost, de a înmormînta cu vecinătatea persoane care nu făceau parte din ea. Din interviuri am aflat de cazul recent al unei săsoaice care, deşi nu aparţinea nici unei vecinătăţi din Cristian, şi-a înmormîntat cu vecinătatea fiul din Sibiu ca şi cînd ar fi de

DESPRE UN ALT FEL DE VECINĂTATE

neconceput să mori în afara unei vecinătăţi! Suma de plătit se calculează înmulţind taxa de reprimire în vecinătate cu numărul membrilor săi. Acest principiu pare să aibă o raţiune mai profundă: *o datorie contractată în timp atît faţă de întreaga comunitate, cît şi faţă de fiecare membru în parte.* Din cîte am aflat, în asemenea cazuri, românii îşi îngroapă, totuşi, mortul cu familia. De altfel, chiar şi pentru românii membri ai unei vecinătăţi, familia rămîne aceea care se cuvine să se ocupe în primul rînd de înmormîntare. Toate aceste practici reflectă în fond două atitudini complet diferite în faţa morţii. Pe de-o parte, *concepţia protestantă germană despre moarte ca ruptură* – "mortul adoarme şi nu mai ştie nimic din ce se întîmplă aici pînă la înviere" (H.D., săsoaică) – face ca legătura între defunct şi familie să se estompeze în favoarea celei dintre familie şi comunitate. Pe de altă parte, *concepţia ortodoxă românească a morţii – comunicare* ilustrată şi de obiceiurile legate de pomeni, implică o datorie perpetuă faţă de strămoşi. La români pomenile ocupă un loc central în ritualul înmormîntării, fiind considerate, însă, atît de saşi, cît şi de români, o practică excesivă. "E prea multă cheltuială, ar trebui să fim mai sobri, ca saşii" (V.C., românca veche); "Românii greşesc că fac pomană: dau de mîncare la duşmani, pe urmă două pahare de vin şi te iei la ceartă. La ce bun?" (E.B., săsoaică).

Substituită parţial familiei, vecinătatea *"instituţionalizează moartea"*; pentru că presupune *sancţiuni* – amenzi, excluderea din vecinătate, marginalizarea în cadrul comunităţii – şi *servicii specifice* – posibilitatea îngropării străinilor de către o vecinătate contra unei sume de bani. "Dacă n-ai vrut să te bagi în vecinătate, ţi-o dat pace, şi dacă ai avut nevoie de ceva, să intri, te-o taxat de atunci, de cînd trebuia să intri. «Dacă dai atîta, te-ngropăm, dacă nu...»" (I.M., român); "Care om nu se va băga în vătăşie, să plătească 5 zloţi sau să-ngroape mortul singur" (prescria statutul din 1839 al primei vătăşii din Cristian).

...şi în lumea de aici

Versiunea formalizată a *socializării* din cadrul vecinătăţilor (regulamentele scrise) completează şi, parţial, înlocuieşte socializarea prin familie şi pe cea oral-comunitară: "Tot omul să se poarte cu omenie şi cu cinste şi să se păzească de ocărîturi şi blestemuri", să meargă la biserică duminica şi de sărbători, "să ţină strada curată, aşa cum îşi ţine curtea". "La vecinătate, cum să zic... dacă eşti certat c-un vecin sau aşa... acolo ai ocazia să te-mpaci." (M.B., român).

"Vecinătatea am făcut-o că n-aveam nici un ajutor, că la un necaz aşa mare nu mai ştii nici pe ce să pui mîna." (C.T., românca nouă). La saşi, *întrajutorarea* era explicită: construirea caselor, ajutor pentru munca pămîntului, înmormîntare, asigurări sociale: "Dacă se făcea o casă, păi toţi erau acolo, în două zile era gata. Saşii care n-aveau ce face îşi strica casa, de vinerea pînă duminica. Ş-apoi veneau toţi într-o săptămînă şi-o ridicau din nou" (C.B., român). În schimb, la români, vătăşiile nu mai oferă decît o asistenţă punctuală şi gestionarea unui patrimoniu comun. Cum am putea să explicăm aceste dificultăţi relaţionale ?

O explicaţie ar fi recompunerea comunităţii din Cristian, care a fost însoţită şi de pierderea simţului colectiv, deplînsă atît de saşi, cît şi de români: "Înainte ieşeai în stradă şi găseai pe loc un ajutor. Acum ţi-e ruşine să mai ieşi în sat să mai dai «buna ziua» la cineva!" (CB., român).

Funcţia de întrajutorare se regăseşte şi la saşi, şi la români, dar ceea ce diferă este "spiritul" acesteia. La saşi funcţionează logica contractului, a refuzului îndatorării: "A venit vecina să-mi dea patru raţe mute, dar eu i-am spus că eu pe degeaba nu iau. Mie să-mi spună cît costă, că pe urmă nu ştii niciodată cînd vine omul să-ţi spună că ţi-a dat" (E.B., săsoaică). La români predomină logica darului şi a contradarului, "darul este dozat" astfel încît relaţia să continue, dar gradul de investire personală să fie sub control: "Dacă te duci la masă la saşi, ţi-a zis o dată să iei şi n-ai luat, salut! Nu-ţi mai zice... da' românu' altfel e învăţat: eu insist, că poate ţi-e ruşine să zici de prima dată «da, servesc»"(R.B., românca veche).

În cazul saşilor, raportul individ-grup pare să fi fost clarificat: se munceşte împreună, dar în calitate de indivizi autonomi şi, de aceea, formalizarea socială prin intermediul vecinătăţii nu este nicidecum trăită problematic, ci dimpotrivă. Spre deosebire de saşi, românii se confruntă cu ambivalenţa fundamentală faţă de grup: de pildă, logica contractuală este erodată în cazul lor de către o formă de solidaritate organică cu morţii vecinătăţii: în registrele vecinătăţilor româneşti, morţii nu sînt tăiaţi de pe liste, ci sînt trecuţi separat şi, prin urmare, locuiesc în acelaşi spaţiu simbolic cu cei vii. Cele mai reuşite imagini în acest sens ne-au fost oferite pe de-o parte de un statut din anul 1937, care descrie membrii vecinătăţii săseşti drept "cărămizi vii", mereu reînnoite, aşa încît fiecare dă tot ce are mai bun pentru construcţia vecinătăţii, şi pe de altă parte de statutele româneşti ai căror termeni se colorează organicist: "toate încheieturile vecinătăţilor să cîştige odihna şi rînduiala"; sau "vecinătatea este o împreunare a oamenilor laolaltă".

Lecţia vecinătăţii

Acestea sînt datele. Ceea ce am propus indirect a fost o posibilă grilă de interpretare plecînd de la teoria despre modernitate a lui Ivaylo Ditchev, conform căreia *"modernizarea societăţii implică refularea eticii darului între indivizi şi poziţii sociale* (...). Spre deosebire de strămoşii săi, omul modern şi-a creat mijloacele de a-l plăti pe celălalt, fără să-l îndatoreze la rîndul său, ci formalizînd legătura cu el prin intermediul unor mediatori raţionali precum banii, dreptul sau informaţia (...). În acest proces ia naştere individul autonom, adică cel care refuză datoria «ontologică» faţă de morţi, faţă de generaţiile anterioare".

Într-adevăr, putem spune că vecinătatea contribuie la o raţionalizare a relaţiilor cu cei de dincolo care însă îi afectează şi pe cei de aici: există mai degrabă servicii plătite, decît reciprocitate cutumiară, mai degrabă "logică a contractului" decît "logică a darului". Reconstituirea modului de funcţionare a vecinătăţii ne relevă o formă de organizare socială foarte strictă, de tipul instituţiei contractualiste, specifică modernităţii şi complet diferită de cea tradiţională a rudeniei, bazată pe implicit, reciprocitate şi dar. Astfel, *Nachbarschaft*-ul apare ca o instituţie "proto-modernă" sau ca o formă de organizare socială ce favorizează instituirea relaţiilor sociale "moderne" (în sensul lui Ditchev). Altfel spus, lecţia vecinătăţii ar putea suna aşa: limpezeşte-ţi raporturile cu Ceilalţi!

Gabriela COMAN, Valentina DEACU,
Stéphanie MAHIEU, Ozana OANCEA,
Adriana OPRESCU

**Acest text valorifică rezultatele unei cercetări întreprinse, în iunie-octombrie 1996, în satul Cristian, judeţul Sibiu, de un grup de studenţi ai Facultăţilor de Sociologie şi Ştiinţe Politice din Universitatea Bucureşti. Organizatori: "Observatorul Social", coordonat de prof. Vintilă Mihăilescu, şi "Société des Européennistes" – Bruxelles.*

Cronica ideilor sociale

Vîrsta iresponsabilităţii

Cînd am făcut, acum cîtva timp, o anchetă a cărei curiozitate unică era problema drepturilor copilului, nu puţini au fost cei care au ridiculizat problema, deşi, în principiu, îşi luau un aer interesat şi profund, încercînd să pară europeni şi liberali în gîndire. În cele din urmă, de la chestiunea lipsei de discernămînt ajungeam şi la faptul că, pînă la o anumită vîrstă (18 ani, după unii, 21 de ani după alţii), copiii nu pot răspunde de faptele lor şi trebuie să fie ghidaţi, controlaţi, substituiţi în faţa deciziilor importante de patronii lor. Dacă nu sînt ţinuţi în frîu, ei riscă să o ia razna – se apucă de droguri, umblă creanga cu amici dubioşi sau, mai rău, intră în secta lui Bivolaru. Cei şapte ani de-acasă sînt, de fapt, de trei ori pe-atît, chiar dacă părinţii nu aleg disciplina, ci pedeapsa. Pe scurt – copiii sînt semilegali în drepturi şi obligaţii (dar mai ales în obligaţii) pînă la majorat. Dacă ar fi ceva de discutat, ei bine, limita superioară a vîrstei iresponsabilităţii este subiect de meditaţie. În rest, drepturile, în viziunea unora dintre convorbitori, sînt, mai degrabă, obligaţii. Copilul trebuie educat (în sens rousseauist – hrănit şi *dezmerdat*) fiind substituit, în exercitarea drepturilor, de familie. Iar dacă mamele par mai iertătoare şi mizează pe capacitatea de discernămînt a copiilor, taţii – a căror îndepărtare biologică de momentul naşterii este fatală, afirmă că nu e nimic de inventat în problema familiei. Nu te supui, vei suporta consecinţele: codul penal de familie este mai plin de metode de tortură ca *Malleus maleficarum*. Instituţia cea mai durabilă în stat este, în cele din urmă, familia. Pînă acum, nici o revoluţie nu a fost suficient de energică pentru a o destructura, în ciuda eforturilor. Şi chiar dacă adolescenţii şi-au redescoperit bosa antiautoritarismului, e surprinzător să-i vezi, pe cei mai mulţi, cît de docili sînt acasă. În ciuda faptului că, în societate, numărul copiilor rivalizează cu numărul, să spunem, al pensionarilor – ei nu sînt subiect de meditaţie, iar dreptul îi atinge doar retoric, printr-un mereu în lucru cod al familiei. Asupra lor se exercită, în genere, toleranţa superficială sau agresivitatea funciară a patronului – el este stăpîn peste destinul familiei, iar drepturile propriului său copil sînt stabilite de el şi nu de terţe persoane – pregătindu-l parcă pentru o carieră de supunere şi subalternat. Problema drepturilor copilului ţine, afirmă parte din cei cu care am dialogat, de voinţa familiei – adică, în cele mai multe cazuri, a tatălui. Aceste chestiuni nu pot fi negociate. Orice intrus care se amestecă în treburile de familie devine, automat, şi un atentator la ordinea casnică. Mulţi taţi (frustraţi de agresivitatea vieţii) îşi exercită detritusurile de autoritate asupra familiei şi, cu precădere, asupra copilului. Asupra acestuia se adună, tăinuite în teritoriul marcat al căminului, toate complexele eşecurilor profesionale, de educaţie şi adaptare la mediu ale părinţilor. Orice posibil model dinafara familiei devine, astfel, un pericol. Acesta este fie homosexual, fie pedofil. Nu este de imaginat un alt destin pentru copilul tău, cred circa trei sferturi din părinţii cu care am stat de vorbă, decît cel pe care tu însuţi ţi l-ai ales.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Nestor RATEŞ
director al secţiei române
a postului de radio *Europa Liberă*

„Interese divergente”

În timpul vizitei sale la Bucureşti, preşedintele francez Chirac a afirmat că obstacolul principal pe care România îl are de depăşit pentru a accede în NATO în primul val s-ar găsi la Washington. Cît de întemeiată vi se pare această afirmaţie?

Nestor Rateş: Nu văd nici un indiciu în acest sens. Am avut ocazia de a-l întreba despre această afirmaţie a preşedintelui francez pe primul adjunct al asistentului secretarului de stat american pentru probleme europene, Rudolf Perina, într-un recent interviu. Mi-a răspuns oblic că unii aliaţi îşi permit să facă speculaţii, dar Statele Unite nu cred că acest lucru este productiv sau folositor în acest moment. Declaraţia lui Chirac a apărut unor surse din Washington a fi mai curînd una din obişnuitele aluzii răutăcioase pe care francezii le fac la adresa americanilor. Ar fi cît se poate de contraproductiv pentru România ca tematica aderării ei la NATO să apară a fi parte din rivalitatea franco-americană. Susţinerea Franţei este foarte importantă, dar celor care se entuziasmează peste măsură în privinţa ei, ziarul german *Suddeutsche Zeitung* le amintea zilele trecute că politica franceză nu se bazează neapărat pe sentiment: “Toate activităţile diplomatice ale Parisului, scria ziarul, sînt şi asemenea încercări de a scăpa de dominaţia Statelor Unite în NATO. Francezii joacă cartea românească pentru că vor să cîştige avantaje în lupta pentru o greutate mai mare a Europei (recte a Franţei) în NATO”. Franţa îşi poate urmări interesele – cum crede de cuviinţă, dar sper că, în cursul apropiatei vizite la Washington, ministrul de Externe, dl Severin, va explica în termenii cei mai clari că România nu are nici o intenţie de a face jocul unuia sau altuia dintre principalii alianţi occidentali. În ce-i priveşte, demnitarii americani preferă să se abţină de a avansa nume de ţări care ar putea intra în NATO, înainte ca o decizie finală să fie luată de preşedintele Clinton, în preajma reuniunii la vîrf a alianţei, din iulie la Madrid. Evident, sînt tot felul de studii şi variante care se examinează la Departamentul de Stat şi la Consiliul Securităţii Naţionale din Washington, dar nimeni nu poate anticipa cu certitudine care va fi decizia preşedintelui. Cert este doar că diplomaţia americană se pronunţă ferm pentru extinderea spre Est a Alianţei Occidentale. Această atitudine a fost substanţial întărită prin numirea în funcţia de secretar de stat a dnei Madeleine Albright, a cărei origine central europeană constituie o garanţie a unei insistenţe americane pentru includerea unor foste ţări comuniste în NATO. Variantele menţionate conţin diverse scenarii – de la primirea uneia sau a două ţări într-o primă fază la o declaraţie de intenţie de a admite eşalonat pînă-n 8 sau 9 dintre cele 11 ţări candidate (12 dacă avem în vedere cererea întîrziată a Bulgariei), acceptînd imediat doar trei, patru sau chiar cinci. Toate variantele îşi au justificările şi susţinătorii ei. Depinzînd despre care variantă este vorba, România se găseşte sau nu se găseşte printre ţările ce-ar fi primite în primul val. Ce se poate observa cu claritate este că acum ea este luată în considerare de Washington ca un candidat serios. Şansele ei vor creşte sau, dimpotrivă, se vor micşora în ochii americanilor, şi nu numai ai lor, în funcţie de felul în care va evolua situaţia în ţară în următoarele două luni. Dar, decizia preşedintelui Clinton va lua în seamă, fără îndoială, şi alte considerente, între ele disponibilitatea celorlalţi aliaţi pentru primirea de noi membri, costurile extinderii, înclinaţiile Congresului Statelor Unite, evoluţia opiniei publice americane, relaţiile cu Rusia etc.

Mai poate Rusia opri lărgirea NATO?

După Helsinki se poate, cred, răspunde la această întrebare cu un NU categoric. Argumentul că lărgirea alianţei ar impulsiona tendinţele naţionaliste şi anti-occidentale din Rusia are o trecere destul de mare în gîndirea americană şi determină Washingtonul să meargă destul de departe pentru a acomoda preocupările de securitate şi amor propriu ale Moscovei, în nici un caz însă pînă la a accepta un veto rusesc faţă de extinderea NATO. Acest lucru mi se pare exclus. Ar fi, totuşi, bine să nu uităm că cei mai sensibili la presiunile ruseşti nu sînt americanii, ci europenii. După cum incertitudinile cele mai mari privitoare la dorinţa reală de a lărgi NATO se găsesc în Europa, nu în America.

Aţi putea detalia această idee? Impresia la noi este că, de vreme ce sprijinul principal pe care îl primesc aspiraţiile de integrare atlantică ale României provine de la ţări europene ca Franţa, Italia şi Spania, nu ar exista obiecţii majore pe continentul nostru faţă de lărgirea NATO.

Impresia este greşită. Oponenţii cei mai mulţi şi mai influenţi se găsesc chiar în Europa. În parlamentele Marii Britanii, Turciei şi Portugaliei există deja sau se formează majorităţi opuse extinderii, şi aceasta este o grijă foarte acută pentru cei care pregătesc conferinţa la vîrf de la Madrid. Precum se ştie, o decizie de primire de noi membri va trebui ratificată de parlamentele tuturor celor 16 membri ai alianţei. Dacă un singur parlament respinge această hotărîre, ea cade; lărgirea este blocată. Nu este cu totul exclus ca blocajul să apară chiar la Madrid. Turcia pare să-şi fi retras ameninţarea că se va împotrivi extinderii NATO în cazul în care nu este admisă în Uniunea Europeană (şi nu sînt aproape deloc şanse să fie primită). Dar rivalităţi de altă natură ar putea crea obstacole. Vedeţi deci că înainte de a pune problema dacă România se va afla sau nu printre ţările invitate să adere la NATO, se ridică întrebarea dacă va exista unanimitate la Madrid în favoarea extinderii în general. Iar mai apoi dacă parlamentele vor ratifica o decizie de lărgire.

Care este situaţia în Congresul Statelor Unite? Poate exista vreo certitudine că forul legislativ american va ratifica o asemenea decizie?

Congresul american s-a pronunţat mai demult şi cu o majoritate substanţială în favoarea lărgirii alianţei occidentale. Ratificarea revine Senatului, deci acelei părţi din Congres în care sentimentele izolaţioniste se manifestă mai puţin. Nu este niciodată uşor să anticipezi ce va face sau nu va face Senatul Statelor Unite, în special cînd e vorba de ratificarea unui tratat care cere două treimi din voturi, dar indiciile sînt destul de puternice că lărgirea NATO nu va întîmpina dificultăţi insurmontabile pe Colina Capitoliului din Washington. Depinde într-o măsură considerabilă şi de felul în care se va contura pînă la urmă dezbaterea publică din America. Costurile lărgirii oferă argumentul cel mai convingător adversarilor acestei idei. Ele sînt estimate la 27 de miliarde de dolari. Este adevărat că americanii au cam obosit să cheltuiască sume imense pentru apărarea altora, dar nu sînt pe cale să renunţe la statutul lor de “putere indispensabilă” pentru stabilitatea globului, de fapt de singura supraputere a lumii. Extinderea NATO spre Est le oferă posibilitatea de a-şi menţine acest statut cu o implicare directă mai mică şi la un cost rezonabil. Într-un plan emoţional, însă, adversarii extinderii vîntură întrebarea, împrumutată din sloganurile pacifiste ale anilor ‘60: Vreţi ca fiul dv. să moară pentru apărarea Varşoviei? Aluzia este desigur la faptul că prin includerea unor ţări în NATO, Statele Unite se angajează să vină şi în ajutorul lor dacă ar fi atacate. Nu se poate exclude deci o situaţie în care cîndva, în viitor, americanii să trebuiască să-şi dea viaţa pentru apărarea Varşoviei (sau a Pragăi, Budapestei etc.). Întrebarea atinge o coardă sensibilă, dar se poate pune cu referire la oricare alt oraş din acea parte a Europei acoperită de peste patru decenii de umbrela de apărare a NATO. Vreţi ca fiul dv. să moară pentru Paris, Ankara, Atena, Madrid? Nu de răspunsul la această întrebare a depins menţinerea celei mai eficace alianţe militare din istoria omenirii. Peste 50.000 de americani au murit în Vietnam, dar pentru apărarea Europei de la înfiinţarea NATO şi pînă acum nu a murit nici unul.

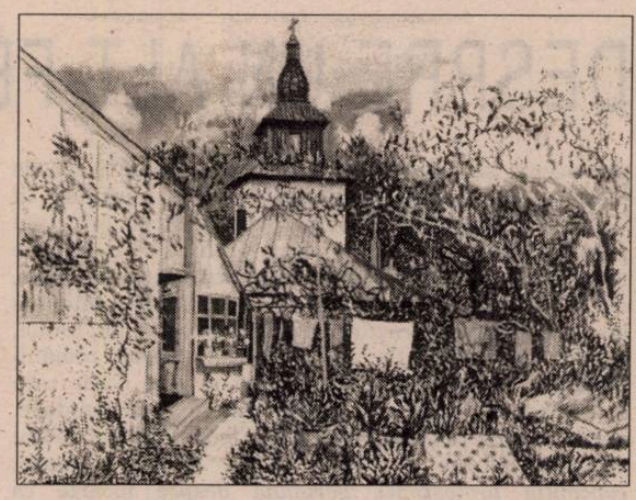

Acest număr este ilustrat cu reproduceri după lucrările pictorului Horia Bernea

Aţi vorbit la început despre existenţa mai multor scenarii privind extinderea. Care vi se pare cel mai plauzibil pentru summit-ul de la Madrid?

Greu de făcut previziuni. Nu ar fi o surpriză dacă la Madrid NATO ar lua o decizie în două trepte, nominalizînd 5 pînă la 8 ţări a căror aderare la alianţă este dezirabilă, dar să eşaloneze primirea lor efectivă pe o perioadă nedeterminată de timp. Într-o asemenea eventualitate, numai una sau două ţări ar putea fi primite în prima etapă, pentru a testa voinţa parlamentelor membrilor actuali ai NATO, modalităţile extinderii alianţei, reacţia Rusiei şi a restului lumii. Un asemenea scenariu ar include sigur România printre ţările a căror aderare este dorită, asigurîndu-i explicit un loc în zona de interes strategic a Alianţei Atlantice, urmînd ca extinderea efectivă a umbrelei de apărare a NATO asupra ei să se producă mai tîrziu. Ar fi o soluţie convenabilă şi un pas decisiv spre una ideală. De fapt, nu este substanţial deosebită de sugestia făcută săptămîna trecută de preşedintele Emil Constantinescu la conferinţa de presă de la sediul *Europei Libere* din Praga: “Noi vorbim de nominalizarea României în primul val, urmată de integrarea efectivă atunci cînd toate condiţiile... vor fi îndeplinite”, a spus preşedintele român în acea importantă declaraţie atît de puţin remarcată de presa română.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 219 ● 4-10 aprilie 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector ,1 Bucureşti.

Anul V
nr.220
11-17 aprilie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană
Biblioteca
Jimbolia

Gospodari și gospodine

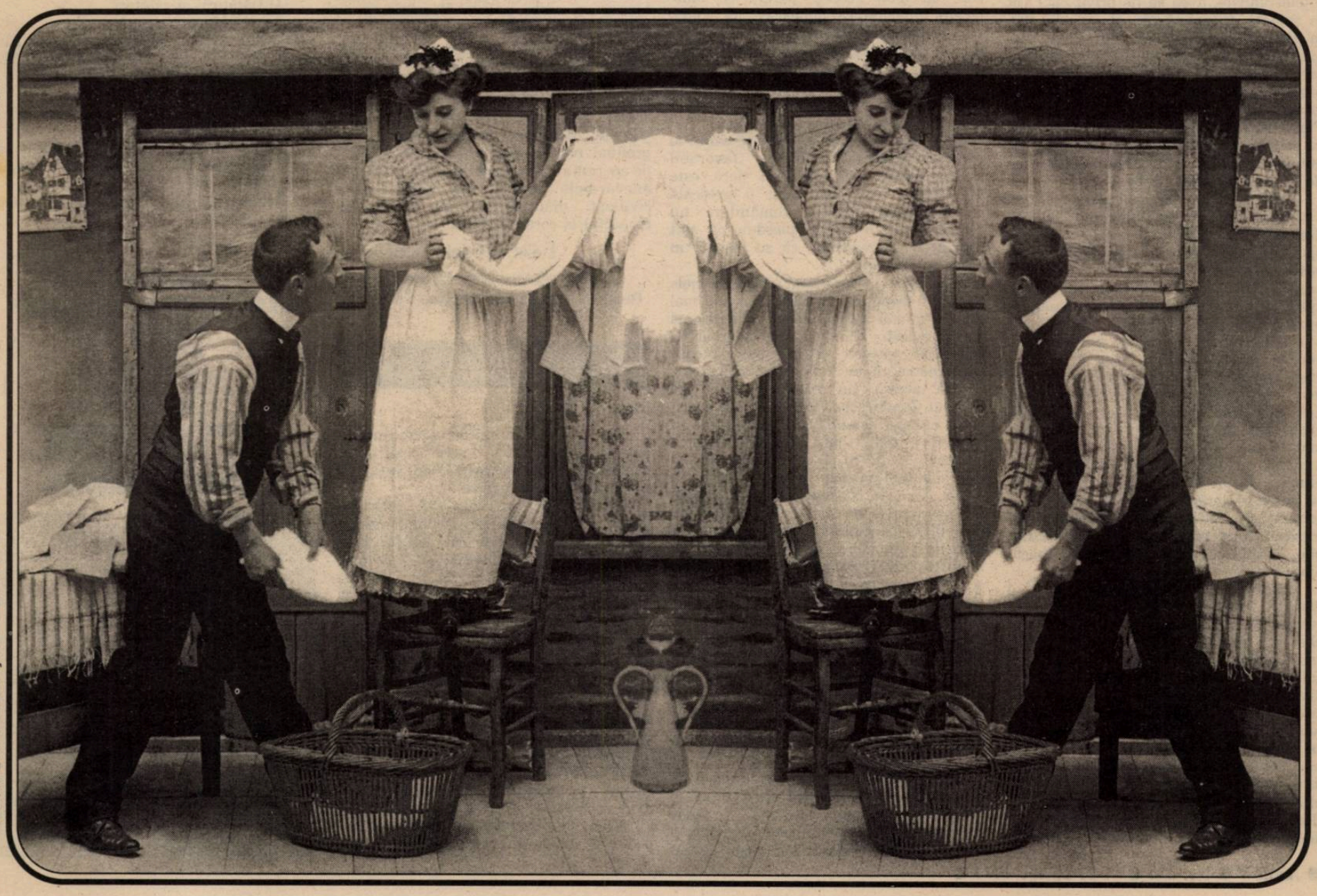

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

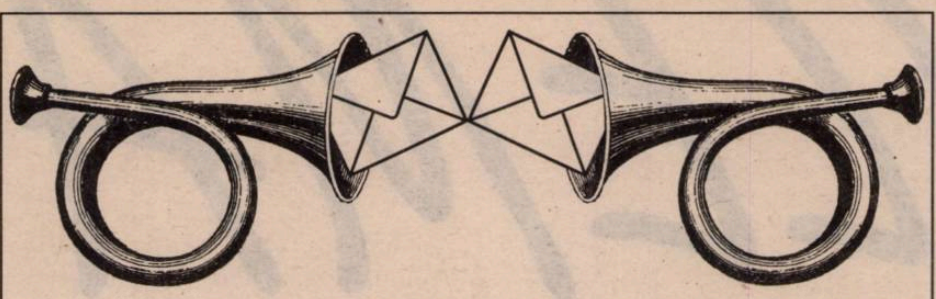

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 216: „*Feţele intoleranţei*“

Intoleranţa faţă de sine

Prietenul meu cel mai bun e student. Nu prea are viaţă socială – mai mult cu cărţile se întreţine; dar cînd iese în lume i se întîmplă şi lui anumite lucruri, ca oricui altcuiva. În ultimii ani mi-a împărtăşit din experienţele lui cu oameni, din cele nefericite mai cu seamă. N-aş spune că e obsedat de intoleranţă, prejudecăţi, inechitate. Să spun că un leit-motiv la el este "Ce-au oamenii unii cu alţii?".

În ultimele zile a auzit păreri despre vizita Regelui. La o coadă, o doamnă în vîrstă reproşa guvernanţilor că dau importanţă Regelui şi nu tinerilor. Prietenul meu, ca tînăr, s-a simţit ultragiat, jignit – nici n-a întors capul ca să vadă faţa care-i purta atîta grijă, necum să-i mai dea replica. După o zi, o altă doamnă în vîrstă îi povestea cum Regele îşi va lua înapoi proprietăţile (ce n-a apucat să scoată din ţară în 1948) – Peleşul, ei da, Peleşul nu va mai fi al poporului!...

Imediat după Decembrie '89 era în armată şi avea să constate pe propria piele cîtă deschidere manifesta (o parte din) societatea românească liberă: camarazi de arme cu opt clase de şcoală, acum în funcţii de conducere, unii gradaţi, alţii aşteptîndu-şi rîndul, făceau glume pe seama lui, a "Intelectualului", cum îl numeau, absolventul de filologie-istorie. (După ani, ca student fost muncitor textilist, maşinist, constructor etc. şi cu gusturi mai largi, ne-exclusiv intelectualiste, avea să fie privit cîş.) Tot în armată, în primăvara şi vara lui '90, în timpul evenimentelor din Bucureşti, asista la reacţia încrîncenată a colegilor care-şi pierdeau, din cauza stării de urgenţă, drepturile la permisiile mult visate: "Să mă trimită pe mine, acolo în Piaţa Universităţii, să vezi cum scap ţara de ei, îi împuşc, mama lor, bag foc automat!..." şi avea crîncena revelaţie *În decembrie noi am tras în noi!*

Ateu convins în adolescenţă, după umilirile cazone şi întîlnirea cu N. Steinhardt şi *Jurnalul* său, cu *Biblia* apoi, s-a schimbat. A încercat să treacă peste intoleranţă, peste propriile prejudecăţi. A încercat să înţeleagă şi să ajute nişte paria: un homosexual, o prostituată, nişte alienaţi. N-a prea reuşit. De atunci se implică cu cel mult o părere, un sfat, cînd nu crede că va avea efect invers. (Cred că se ascunde.) Uneori mai iese ca să rămînă printre oameni, face concesii, e înţelegător, prietenos, glumeşte, place. Dar într-un tîrziu nu mai rabdă şi devine *şi sincer*. Atunci i se întoarce spatele. Invariabil. Mai demult plîngea. Acum se retrage în cochilia lui cu cărţi şi vorbeşte doar cu mine. Îi e groază că întîlnindu-şi cunoscuţii şi întrebat fiind ce face, va răspunde din nou, sfidînd convenţia, că nu face foarte bine.

Odată, la facultate, a provocat o discuţie despre prejudecăţi, ca să constate că toleranţii săi colegi ("sîntem absolut împotriva prejudecăţilor, din cauza cărora avem atît de mult de suferit...") aveau prejudecăţi împotriva prejudecăţilor însele. S-a trezit "explicîndu-le" că există prejudecăţi şi prejudecăţi, că unele sînt necesare pentru ca să bareze drumul altora mai mari şi mai nocive (ilogic, jocul întîmplării poate face din rău-bine şi din bine-rău); iar altele sînt doar prejudecăţi mascate (Fenomenul *political correctness* îl dezgustă, dar ultima imensă rătăcire a americanilor îl şi intrigă – ar fi preferat să-i dedice lucrarea de diplomă, dar n-a găsit resurse. Rămîne un proiect de viitor de descoperit ce-i poate face pe *deşteptii ăia* să înceapă (*Biblia*, 1994, Oxford) traducerea rugăciunii de la Matei 6 cu "Tatăl nostru/Mama noastră care eşti în ceruri...")

Una peste alta, plătind preţul de a fi el însuşi, prietenul meu rămîne un rebel şi un non-conformist. Dar uneori asist la zbaterea lui, obsedat de *a fi*, între a avea şi a nu avea dreptate. El crede că binele şi răul sînt relativ relative, mai mult: că sînt amestecate în toate, dar în proporţii diferite, şi se întreabă mereu: "De ce atîta ură? De ce atîta teamă de cel care nu este ca mine?" Iar alteori: "De ce diferenţa de dragul diferenţei? De ce drepturi *în locul* obligaţiilor; de ce favoruri în locul persecuţiilor, persecuţii în locul favorurilor?"

Acum s-a obişnuit să sufere în tăcere, neştiut de nimeni. I-am spus: De vină eşti tu ! Ştiţi ce mi-a răspuns? "La fel am crezut şi eu la început. Dar apoi mi s-a aşezat pe creştet întrebarea: De ce să fiu intolerant cu mine însumi?"

Sorin UNGUREANU
Str. Maşiniştilor 81,Sibiu

Nr. 217: „*Diplomaţi şi diplomaţie*“

Bună ziua, dragă şi stimată Redacţie!

Mă adresez Dvs. întrucît pînă acum eram disperat: nu mai găseam pe cineva care să aibă aceeaşi părere ca mine despre diplomaţia românească: nu există.

Cel mai interesant articol din acest număr al *Dilemei* mi s-a părut a fi cel al domnului Val Condurache.

Trebuie să remarc nu numai faptul că domnul Condurache pune punctul pe i, dar are şi curajul să o facă.

Mă întreb oare ce se discută acum la MAE? Probabil nimic favorabil semnatarului articolului. Şi dacă este aşa, MAE face, din nou, o greşeală caracteristică, poate, românilor: nu recunosc faptul că au pierdut, că sînt contrazişi de realitate, că se înşeală în demersurilor lor.

Am spus la începutul epistolei mele că "eram disperat". Ei bine, acum nu mai sînt. S-a mai găsit, măcar, o persoană care gîndeşte ca mine (în general în "Dilema" găsesc multe opinii care concordă cu gîndurile şi concepţiile mele).

De aceea, ţin să-l f-e-l-i-c-i-t pe domnul Condurache pentru, cum am mai spus, curajul domniei sale de a pune în lumină greşelile lui, hai să-i spunem "sensey", Titulescu, la care aş îndrăzni să mai adaug şi eu una: în 1935 cînd Italia ataca Etiopia, Nicolae Titulescu a fost singurul care a cerut de la Tribuna Societăţii Naţiunilor impunerea unui embargou împotriva Italiei, "conform" cu tratatele internaţionale în vigoare. Ei! Ce a adus acest gest corect, dar nesăbuit, României? Răcirea imediată a relaţiilor Italiei cu ţara noastră (relaţii care nu erau grozave). Singurele beneficii au fost convertirea unor etiopieni la ortodoxism, ridicarea unor biserici ortodoxe şi înfăţişarea pe pereţii bisericilor a unor sfinţi cu chipul lui Titulescu. Aceste beneficii nu sînt decît morale, dar în diplomaţie victoriile se judecă după ceea ce aduc ţării (palpabil).

Mai spune domnul Condurache că nu-şi propune să distrugă nişte mituri.

Dimpotrivă, eu cred că a venit vremea să spunem lucrurilor pe nume, a venit vremea să demitizăm nişte simpli oameni ajunşi (exagerînd puţin) vedete de cinema.

Tocmai de aceea sînt alături de domnul Condurache cînd afirmă că "marii noştri diplomaţi n-au reuşit să facă absolut nimic, în secolul XX, pentru România". Este adevărat că au fost nume sonore în diplomaţia noastră în secolul al XX-lea, oameni de cultură în general, dar ei nu au adus nici un succes României.

Chiar şi în ziua de astăzi diplomaţia română este şcolită la aceleaşi valori: să fii cinstit, răbdător etc. Tocmai de aceea diplomaţia maghiară (şi nu numai) continuă să ne dea lecţie după lecţie.

Personal, cred că numai prin acceptarea adevărului despre noi înşine, prin scoaterea din rîndul exemplelor a unor oameni prea cinstiţi pentru diplomaţie vom reuşi să ne impunem în Europa. Căci diplomaţia, vrem sau nu vrem, este o derivată a politicii, iar în politică trebuie să fii "real tough" (cum spun americanii) ca să poţi rezista.

Că diplomaţia română nu face mai nimic pentru a curăţa imaginea României în lume, am simţit-o pe pielea mea cînd, călătorind în Franţa şi Germania, am fost privit (de cei care nu mă cunoşteau) cu multă suspiciune, rea-voinţă, ba, uneori, chiar cu ură. Ca să nu mai spun că aveam aceeaşi aură de "mîncător de lebede", chiar dacă nu mă aflam în Austria, pe care o au, pe nedrept uneori, românii ce călătoresc în Occident.

Cel mai mult m-a întristat însă faptul că imensa majoritate a occidentalilor nu asociază nume precum Brâncuşi, Ionescu, Cioran, Eliade, Enescu etc. cu România. Au auzit de ei, dar prea puţini ştiu că vin din România şi, şi mai puţini ştiu să localizeze România pe harta Europei.

Şi pentru asta, cine-i de vină? Bineînţeles, occidentalii, că sînt inculţi (!!), şi nu diplomaţia românească, cea veşnic în cădere liberă.

Şi atunci, cum să nu dau dreptate domnului Val Condurache atunci cînd afirmă că "profesioniştii, în loc să pregătească un soclu pentru România, şi-au făcut statuie din lutul ei"?

În orice caz, nu pot să nu spun "Bravo! domnule Condurache" şi, nu uitaţi: "Cu o floare nu se face primăvară".

În încheiere, vă rog să primiţi, stimată Redacţie, expresia celui mai profund respect din partea mea, alături de speranţa că veţi continua să propagaţi adevăratele valori ale unui popor civilizat: dialogul pe un ton calm, respectul şi corectitudinea.

Felix Gabriel BĂJENARU
student anul II – Institutul de Drept şi Relaţii Internaţionale "Nicolae Titulescu"

Fără comentarii

Stimată Redacţie,

Citesc sporadic **Dilema** şi nu mi-am format o părere asupra calităţilor publicaţiei Dumneavoastră, de aceea nu voi face aprecieri asupra ei.

Motivul pentru care vă scriu: îl preţuiesc îndeajuns pe Domnul Andrei Pleşu pentru a-l citi cu atenţie şi a exprima unele nedumeriri pe marginea articolului Domniei Sale în nr. 216 din 14-20 martie 1997, intitulat "Irealitatea comunistă".

Domnul Andrei Pleşu este un autor onest, fără ambiguităţi şi care nu "dă cu barda". Mă întreb: se poate scrie fără a greşi despre un fenomen că este şi "stihie" şi "abstracţiune" şi "nihilism ofensiv, mobilizator, un deghizament tainic al neantului"?

Dilemă: comunismul a fost o "stihie" "înfricoşătoare" sau o "irealitate", un "neant" pe care Domnul Ion Iliescu a avut neşansa de a le "întruchipa".

Avînd convingerea că nimic nu mai poate fi adăugat "nou", mă întreb cît timp vor mai continua injuriile, învinuirile, batjocurile, insinuările şi compasiunile condescendente, care i-au fost adresate din toate "colţurile" tuturor publicaţiilor?

Domnule Andrei Pleşu, pe dumneavoastră nu vă onorează compania acelora care consideră, cu sau fără rea credinţă, că totul porneşte de la şi se întoarce la Preşedintele ţării, nici chiar atunci cînd vreţi să vă arătaţi în mod public aprecierile pentru un prieten.

Stimată Redacţie, nu sînt un "om al condeiului". Aş vrea să ştiu dacă scrisoarea mea a fost citită. Publicitatea mă lasă indiferentă, nu şi eventuala maliţiozitate.

Cu sinceritate
Ioana ANGHEL
Str. Piaţa Amzei 7-9, Bucureşti

Am surîs la...

NUME: Hedrich; PRENUME: Hans; VÎRSTA: 26; LOCUL NAŞTERII: Sighişoara' DOMICILIU: München; OCUPAŢIA: student Politologie (autor film documentar/fotograf); SCOPUL VIZITEI ÎN ROMÂNIA: Prietena; CONŢINUTUL SCRISORII: propuneri; ADICĂ: propuneri subiecte *Dilemă*; CE ANUME:

1) Muzica şi tineretul/ Vai, tineretul de azi! ARGUMENT: Am "fost" şi eu cîndva tînăr...

2) Provincia şi noi – Noi şi provincia/Banatu-i fruncea, Ardealu-i mintea; ARGUMENT: Banatu-i fruncea, Ardealu-i mintea.

3) La noi în pod (La noi în pivniţă) Dulapuri, valize, sertare. ARGUMENT: În pod, pivniţă, dulap îşi adună omul trecutul, se adună trecutul unor familii, case, oraşe, ţări. (Dez)ordinea din pod – o paradigmă a ordinii sufleteşti şi a realităţilor sociale, istorice.

4) Călătorii şi călători

ARGUMENTE: există destule...

STRADA: Ştefan cel Mare; Nr: 26; BL: 24A; Et: 10; Ap. 38; SECT. 2; TEL: 6109118; LOCALITATEA: Bucureşti;

DATA: 10.03.97

SEMNĂTURA:

Hans HEDRICH

P.S. Ce mai faceţi? DILEMA: să trăiască! NEVOIE: de un corespondent neamţ nu aveţi?

Salutări şi din partea mea, Anca Popa, prietena.

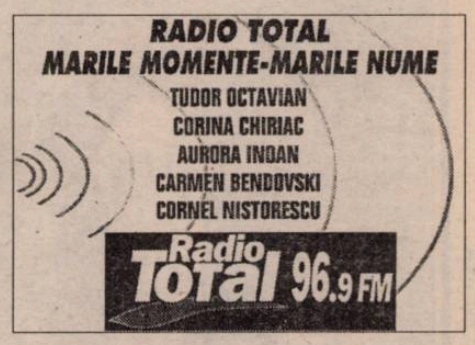

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Balcani şi balcanism**
- **Despre corupţie**
- **Lucruri demodate**
- **Ghicitori, profeţi, futurologi**
- **Ratare şi eşec**
- **Casă şi acasă**

Conflicte conjugale

De la o vreme, între PD şi PNŢCD apar fisuri îngrijorătoare. E drept, adversitatea dintre cele două partide era previzibilă, dată fiind istoria primilor ani post-revoluţionari. Din raţiuni electorale, ea a fost, totuşi, ţinută sub control şi s-ar fi putut crede că exigenţa solidarităţii guvernamentale va triumfa asupra vechilor idiosincrasii politice. În realitate, ceea ce era tensiune latentă a devenit conflict făţiş. Partidul Democrat îşi ia distanţe faţă de anumite proiecte legislative ale colegilor săi de coaliţie, iar naţional-ţărăniştii redeschid contenciosul anti-fesenist din anii '90-'91. E, deocamdată, neesenţial să stabilim cine are dreptate şi cine a început. (Avem impresia că primele semne de centrifugalitate au venit dinspre PNŢCD.) Ceea ce ne preocupă e iresponsabilitatea acelora care alimentează conflictul. Ştiam cu toţii că între cele două formaţiuni n-a avut loc o căsătorie din dragoste. Cu puţin timp înainte de alegeri, cînd cooperarea electorală se contura net ca inevitabilă, PNŢCD-ul încă pretindea lui Petre Roman să-şi ceară scuze pentru erorile sale trecute, iar Petre Roman avertiza public asupra devierilor monarhiste ale Convenţiei Democrate. A urmat acalmia victoriei comune, concilierea, euforia acţiunii conjugate pe fondul unui viguros suport parlamentar. Se pune întrebarea pe ce se bizuie proaspeţii aliaţi, de vreme ce s-au hotărît să-şi saboteze singuri alianţa. Ce s-a schimbat în structura politică a momentului pentru a îndreptăţi suspendarea solidarităţii? Poate vreuna din cele două forţe politice să guverneze pe cont propriu? Sînt plauzibile coaliţii politice de alt tip? Există, la orizont, parteneri politici mai puri şi mai eficienţi? Un calcul strategic minimal ar trebui să îndemne, mai mult ca oricînd, la pace. Riscurile guvernării sînt tot mai apăsătoare, populaţia e tot mai nemulţumită şi mai nerăbdătoare. Singura forţă reală a puterii actuale e confortabila ei majoritate parlamentară, rezultată din acordul partidelor care o compun. Cum de îşi amintesc dintr-odată aceste partide că, de fapt, nu se suportă? Ce speră să cîştige despărţindu-se? Nu există nici o motivaţie decentă, nici un argument raţional care să justifice involuţia raporturilor dintre membrii coaliţiei de guvernămînt. "Căsătoria" lor a fost, categoric, una interesată. Dar interesele care au prilejuit-o sînt mai actuale ca niciodată. Care poate fi, în acest caz, sensul unui divorţ?

Avem toate îndreptăţirile să fim îngrijoraţi. Dintre greşelile guvernanţilor de azi nici una nu va costa mai scump decît aceea stîrnită de duhul dihoniei. Iresponsabilitate, imaturitate, neinteligenţă – acesta e diagnosticul momentului. Politicienii noştri vor să ne dovedească cu orice preţ că şicana măruntă, ţîfna de partid şi fenta electorală îi preocupă mai mult decît deriva ţării. În loc să-şi asume, fără ipocrizie, o funcţională căsătorie din interes, ei o compromit printr-o păguboasă demagogie a amorului contrariat şi a principialităţii intratabile. Încă o victorie a lui Tipătescu şi a lui Trahanache!

Andrei PLEŞU

Explicaţiile nu ţin loc de reformă

Primul trimestru de exerciţiu guvernamental al cabinetului Ciorbea s-a încheiat fără ca programul de reformă să depăşească faza teoretică iniţiată imediat după cîştigarea alegerilor. Echipa de la Palatul Victoria s-a structurat abia după negocieri dificile, dar acestea au fost privite cu înţelegere de opinia publică, deşi presa le-a analizat mai degrabă partizanal şi cu rea voinţă. Ştiind din start care-i sînt resursele, mijloacele şi priorităţile, guvernul şi-a început cariera acceptînd limitele impuse prin angajamentele cu organismele financiare internaţionale, pentru că, în absenţa creditelor externe şi a investitorilor străini, voinţa politică de redresare a economiei ar fi rămas de fapt o nouă şansă pierdută. Electoratul aştepta, odată cu schimbarea puterii, măsuri imediate pentru ridicarea nivelului de trai, iar noii guvernanţi i-au oferit, obligaţi de realitatea crizei, drastice creşteri de preţuri, chemări la sacrificiu şi austeritate. Pentru a evita manifestările furioase şi metamorfoza euforiei postelectorale în explozii de stradă, a fost nevoie, în primele săptămîni de guvernare, de o concentrare a forţelor şi liderilor pe dialogul cu masa socială, de conferinţe şi explicaţii televizate, de ieşiri la rampă ale prim-ministrului şi ale şefului statului. Explicaţiile au fost primite, în general, cu încîntare mediatică şi cu înţelepciune sindicală; oamenii ajunseseră între timp singuri la concluzia că răul trebuie tăiat din rădăcină, că terapia de şoc e inevitabilă, că cineva trebuie să-şi asume odată şi-odată riscul renunţării la populisme. Desigur, opoziţia a protestat pentru că acesta e rolul ei, marile confederaţii au cerut asigurări şi salarii mai mari pentru că aşa e normal, dar suportul social şi politic pentru reformă a întrecut aşteptările cancelariilor occidentale şi ale analiştilor interni.

Acceptînd din start tezele programului Ciorbea, populaţia a acceptat şi faptul că ele nu vor deveni peste noapte – deci fără efort – garanţii ale bunăstării, că e nevoie de timp, de coordonare şi de bază legislativă pentru a trece de la centralismul risipitor la privatizarea chivernisită. În locul unui prim pas decisiv, guvernanţii au ales însă calea tergiversării, şi fiindcă "terapia explicativă" fusese bine primită, s-au mulţumit să o ridice la rang de medicament cu efecte miraculoase. În locul promisului ritm de privatizare de 50 de întreprinderi pe săptămînă, s-a optat, în continuare, pentru seminarii şi mese rotunde pe tema privatizării. Prin amînarea intrării în vigoare a unor acte normative care să atragă investitorii străini, Televiziunea rămîne instituţia centrală a reformei. Pe micul ecran se consumă zilnic şi în variate formule tot felul de acţiuni propagandistice orientate spre captarea calmului cetăţenesc şi a bunăvoinţei partenerilor de afaceri. Oaspeţi de peste hotare şi personalităţi culturale, sondaje de opinie şi comentarii din presa lumii, poliţişti şi lideri sindicali – toţi vorbesc cu plăcere şi cu emfază despre reformă, despre şansele României şi despre noua ei imagine după scrutinul de anul trecut. În acelaşi timp, salariaţii de la o fabrică de chei se revoltă pentru că directorul s-a hotărît să impună un program de lucru de opt ore după ce ani de zile s-a muncit cîte şase, vameşii ameninţă cu blocarea traficului la frontiere jigniţi de acuzaţia de luare de mită, puşcăriaşii fac grevă, magistraţii cer salarii de senatori. Nimeni nu se opune teoriei despre reformă, dar atîta vreme cît guvernanţii înşişi amînă măsurile practice, restructurarea şi efectele ei sînt respinse (şi) de jos în sus. Românii ştiu că propaganda oficială e greu de contrazis în mod public, ei preferă s-o înfrunte pe căi lăturalnice sau, cel puţin, să se apere în fel şi chip de relele unor promisiuni fără acoperire. Excesul de explicaţii despre necesitatea şi importanţa reformei, despre viitorul capitalist luminos şi despre binefacerile care vor urma după plata costurilor sociale ale integrării nu e suficient pentru a schimba în bine economia. Chiar dacă retorica e de sens invers, cuvîntările noii puteri se pot pierde, mai devreme sau mai tîrziu, în şirul metodelor propagandistice de care am avut parte în ultimele decenii. Emisiunile radiotelevizate, editorialele pline de elan prooccidental, întîlnirile cu demnitari, afacerişti sau gazetari de peste hotare nu mai pot înlocui multă vreme reforma fără ca guvernul însuşi să-şi piardă creditul şi direcţia. Nici fluenţa demnitarilor în graiul lui Shakespeare, pe care se pune acum atîta preţ pentru a impresiona lumea bună, nu ţine loc de meserie, de putere de muncă şi de capacitate organizatorică mai mult decît ţineau pe vremuri loc de masterate şi doctorate dosarul de cadre şi specializarea la Moscova.

Într-o situaţie de criză complicată, cumpănirea politică şi pregătirea minuţioasă a startului sînt fără îndoială necesare, dar ele nu pot fi prelungite şi după ce cursa propriu-zisă se află în plină desfăşurare. Spre dezamăgirea publicului, puterea administrativă stă încă pe loc, după un prim tur de pistă – pentru discursuri şi acţiuni de imagine –, într-un moment în care toată lumea aşteaptă performanţe cuantificabile.

Simţindu-se la adăpost de valul legilor pe care guvernul le tot anunţă, instituţiile-cheie din stat mimează restructurarea şi continuă să se plîngă că nu au suficiente fonduri. Arestările demonstrative au încetinit, odată cu ritmul infracţiunilor, şi pe acela al activităţii de producţie. Ministerele ori primăriile funcţionează după criteriile şi regulile trecutului pe care ele însele îl contestă. Justiţia intră automat în rînd, înţelegînd actul de dreptate ca pe o docilă venire în întîmpinare a dorinţelor puterii, scoţînd deci la iveală dosare, liste de revoluţionari şi cazuri de corupţie pe care le-a tăinuit ani de zile. Nimic nu se pierde, totul se transformă, reforma e pe cale să triumfe doar pe hîrtie şi asanarea politico-socială doar în imaginaţia înfierbîntată a unor suporteri din alt veac.

Elena ŞTEFOI

Umbrela de sub duş

Comunicatul prezidenţial dat duminică, 6 aprilie, prin mijlocirea biroului de presă de la Cotroceni are sensul unui nou duş rece pentru politicienii din coaliţia guvernamentală. Un nou duş rece, dar şi cel mai îngheţat de pînă acum. Liderii politici care la sfîrşitul săptămînii trecute încercaseră să combine retoric principialitatea cu interesul de partid s-au văzut nevoiţi să retracteze silnic. Nu de-a dreptul, bărbăteşte, ci prin eschive mai mult sau mai puţin bine învăţate şi oricum de ochii lumii. Repartizarea băncilor pe partide nu fusese nici o mîrşăvie a opoziţiei, nici invenţia vreunui jurnalist de tip Caracudi. Declaraţiile făcute de lideri din coaliţia guvernamentală şi consemnate în ziare ori transmise, *cu vocea lor*, chiar şi de postul naţional de radio, nu lăsau nici o îndoială în acest sens. De altfel, unul dintre ei, persoană altminteri foarte respectabilă, spusese chiar că partidul său n-ar fi tocmai-tocmai mulţumit cu ceea ce primise şi că ar fi meritat mai mult. Sau mai multe. Bănci, desigur.

Opoziţia nu a făcut decît să sară pe ocazie. Iar ocazia fusese uriaşă. Cum să nu profiţi de ea?!

Dar nu reacţia opoziţiei, a fostei puteri, a determinat intervenţia prezidenţială. Ci, mai degrabă, înţelegerea şi evaluarea consecinţelor unei asemenea împărţiri a băncilor cu capital de stat între partidele aflate la putere. În plan deopotrivă politic şi economic, dar şi din perspectiva ecourilor posibile pe plan internaţional. Existenţa unui interes crescut pentru România după alegerile de anul trecut este incontestabilă, dar acest interes, mai mare şi mai atent, *obligă*. Ceea ce pînă în noiembrie 1996 trecea oarecum neobservat ori putea fi etichetat drept banal şi previzibil reflex neo-comunist acum sare în ochi. Tocmai fiindcă noua putere a cîştigat alegerile în numele strictei respectări a valorilor şi a criteriilor democratice şi republicane, exigenţele sînt mai mari. Chiar *mult mai mari*. Aşa se explică relativ frecventele intervenţii prezidenţiale adresate mai ales partidelor din coaliţia guvernamentală, uneori de-a dreptul, alteori mai pe ocolite, dar totdeauna în regim de urgenţă. Preşedintele Constantinescu a fost nevoit în mai multe rînduri să tempereze sau chiar să blocheze iniţiative ce primiseră în principiu pînă şi acordul guvernului. Preşedintele Constantinescu a fost nevoit în mai multe rînduri să reamintească, şi nu totdeauna pe ton blajin, partidelor din coaliţia care i-a susţinut alegerea care sînt adevăratele priorităţi ale momentului. Comunicatul de duminica trecută, chiar dacă mai aspru decît intervenţiile care l-au precedat, face aşadar parte dintr-o serie ce nu se va încheia, probabil, acum.

Însă de duşurile reci te poţi feri deschizînd umbrela. O zi mai tîrziu, luni, repartizarea băncilor cu capital de stat pe partide a fost, indirect dar străveziu, reconfirmată.

Noul duş rece dinspre Cotroceni a reamintit doar că o reformă reală implică şi schimbarea mentalităţii politice, inclusiv a noii puteri. E mult, e puţin?!

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

A face legi

Într-un număr recent al "Dilemei", Societatea Academică Română propunea organizaţiilor non-guvernamentale un fel de concurs care are ca finalitate elaborarea unor proiecte ale celor mai importante legi ale momentului. Cum de ceva vreme lucrez într-un grup inter-ministerial care elaborează proiectul *Statutului Funcţionarului Public* – una din legile la care se referă direct demersul Societăţii Academice Române – şi particip la redactarea altor două proiecte de lege de mai mică anvergură, îmi permit cîteva reflecţii asupra determinaţiilor în care, fatal, este prins oricine începe să lucreze la un proiect de lege în România.

Există, înainte de toate, dulcea tiranie a *modelului*. Aproape întotdeauna comunitar, de cele mai multe ori vest-european, *modelul* apare ca un fel de formă fără conţinut în care trebuie să torni magma realităţii româneşti. Nu poţi să fii nici mai generos, nici mai restrictiv. *Modelul* poate să fie o lege europeană în materie, o directivă a vreunei structuri comunitare, un raport sau, pur şi simplu, o listă cu observaţiile pe care organizaţiile însărcinate cu monitorizarea legislaţiei noastre le fac despre legile în vigoare.

A doua determinaţie este cea a *politicului*. Una din supărătoarele lecţii ale istoriei acestui secol, constă în aceea că efortul legislativ este întotdeauna produsul unei voinţe politice. Din păcate, marile principii ale unei legi nu au, în fond, nimic de-a face cu marile principii ale dreptului; marile principii ale unei legi sînt dictate politic. Iar în ochii omului politic contemporan, marile *principii* ale dreptului sînt marile *reguli* ale dreptului, pentru că dreptul e pură tehnică. Politicianul crede că a face legi este, pentru jurist, o dexteritate şi nu o vocaţie.

Mai există şi *tradiţia*. De cele mai multe ori complet diferită de model şi prea adesea necunoscută de politician, tradiţia juridică a rămas singurul spaţiu adiacent oricărei legiferări în care juriştii de profesie se întîlnesc cu voluptate. A cita dintr-o legiuire de sfîrşit de secol XIX sau dintr-un cod interbelic este, astăzi, o măsură a profesionalismului juristului. Altădată sacră, astăzi tradiţia juridică nu mai înseamnă mare lucru pentru conducătorii cetăţii. Să fie o simplă coincidenţă faptul că uitarea sau ignorarea tradiţiei juridice este consecutivă prăbuşirii majorităţii marilor monarhii?

Sever VOINESCU

P.S. Pentru a elimina orice suspiciuni, precizez că nu sînt un tradiţionalist. Am, însă, în orice judecată, acel gramaj de conservatorism care este propriu oricărui jurist autentic.

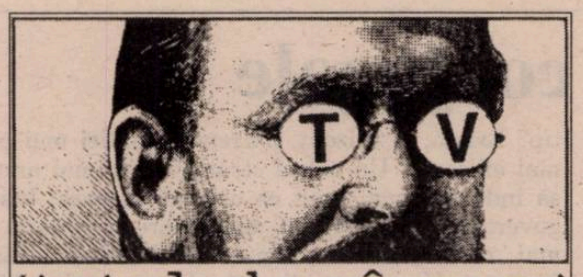

(totul de vînzare)

Talk-show şi de la capăt

● La început s-a numit "Chestiunea zilei" şi era la Tele 7 abc. Acum se numeşte "Ediţie specială", "Milionarii de la miezul nopţii", "Linia întîi", "În faţa dumneavoastră", "Faţă în faţă", "Cu cărţile pe masă", "Starea de veghe" etc. şi îl întîlnim mai peste tot, la (în dezordine) TVR, Antena 1, Tele 7 abc, Pro TV, Amerom. Numele lui comun este *talk-show* şi, după cum se poate vedea, nu există post de televiziune, fie el de stat sau privat, care să nu-i curteze specia. Specie care se înmulţeşte foarte uşor, dacă nu cumva va fi vorba, Doamne fereşte, de clonare. Căci exemplarele seamănă unele cu altele ca picăturile de apă, existînd zile în care, "măturînd" scala şi trecînd de la un post de televiziune la altul, îţi este foarte greu să le deosebeşti, şi chiar zile în care se întîmplă ca acelaşi personaj politico-mediatic să fie prezent, în serie, la mai multe posturi de televiziune. Lumea *talk-show*-ului românesc este, prin urmare, o lume mică şi închisă. Căci, dacă este firesc ca realizatorii ("gazdele") să fie aceleaşi, nu la fel de firesc este şi ca invitaţii, "vedetele" să fie mereu şi mereu aceleaşi. Posturile de televiziune îşi pasează "prada" ca într-un joc în faţa oglinzii, efectul neputînd să fie, firesc, decît unul de saturaţie. *Talk-show*-ul românesc este unul leneş, care nu caută prea mult, nu sparge nivelul imediatului, al aşteptării facile, ezitînd, de cele mai multe ori, să invite mai mult de unul sau, să zicem, doi musafiri. Deşi tînără, specia, la noi, şi intens dar, aşa cum spuneam, leneş, neinventiv, previzibil exploatată, cantitativ şi repetitiv, nu calitativ, nuanţat, în sensul căutării originalităţii, al individualizării, deşi tînără, aşadar, specia *talk-show*-ului este, în România, deja bătrînă, rutinizată, depăşită. Căutarea originalităţii, cîtă e, produce, paradoxal, monotonie, omogenitate, "circulaţie circulară" (cum îi spune P. Bourdieu), în mediu închis, a ideilor şi persoanelor. Realizatorii lor, cel mai adesea, nu se obosesc prea mult în "realizarea" acestor emisiuni, efortul de căutare a adevăratelor idei (întrebări) importante şi a adevăratelor persoane chestionabile fiind minim, aproape de zero. Cu atît mai mult cu cît, cel mai adesea, aşa-zişii "realizatori" se bizuie pe invitaţi, pe răspunsurile acestora şi nu pe propriile lor întrebări şi, vai, cu atît şi atît mai mult cu cît invitaţii, cu cît "trupa" restrînsă şi circular nomadă a acestor "actori" nu este compusă, cu necesitate — dacă nu chiar deloc —, din personaje şarmante, interesante sau, măcar, autentice. Răspunsurile lor, de la care "realizatorii" aşteaptă totul, nu depăşesc, de cele mai multe ori, nivelul întrebărilor, adică unul scăzut, pre-format şi, deci, previzibil. Ce vom vedea am mai văzut, deja...

● Joi, 3 aprilie, "bomba" jurnalelor de la Pro Tv şi TVR a constituit-o arestarea lui Marcel Avram. "Telejurnalul" de la Tele 7 abc nu a pomenit, cum era de aşteptat, nimic în această privinţă, după cum, invers decît cele două posturi "naţionale" mai sus citate, a ţinut să plaseze grevele şi inundaţiile nu la început, ci la sfîrşit, dovedind, din acest ultim punct de vedere, un salutar efort de evitare a senzaţionalului şi a efectului de incitare, de provocare a evenimentelor prin exagerare mediatică, specific rolului de "pompier incendiator" pe care îl joacă, de multe ori, televiziunea. Dacă l-a evitat pe Marcel Avram, Tele 7 abc a creat, însă, surpriza readucîndu-l în spaţiul comentariului politic pe Ion Cristoiu, care va comenta, seară de seară, la "Telejurnal", "evenimentul zilei". Radu Coşarcă, directorul general al postului, a vorbit de "popularitatea" lui Ion Cristoiu. Şi este adevărat că, deşi cel mai bun, "Telejurnalul" de la Tele 7 abc nu este, din păcate, şi cel mai popular, fiind firească o infuzie în acest sens. Va reuşi operaţia (spectaculoasă, de ce să n-o recunosc)? Televiziunea îşi dovedeşte, o dată în plus, imensa forţă de absorbţie. Un posibil cîştig pentru telespectatori: contractul încheiat de Tele 7 abc cu Ion Cristoiu presupune, bănuiesc, exclusivitatea, astfel încît îl vom putea vedea pe fostul director al *Evenimentului zilei* NUMAI la Tele 7 abc, deci numai dacă vom vrea...

Bogdan GHIU

DRAMAFEST

Ministerul Culturii din România

Revista VATRA

Revista Postscenium

Teatrul Naţional din Tîrgu-Mureş

Teatrul ARIEL – Tîrgu Mureş

Organizaţia NOROC – Marea Britanie

lansează, începînd cu data de 31 martie 1997, Concursul Naţional de Selecţie "DRAMAFEST", pentru texte noi de teatru. Pot participa autori care nu au debutat scenic, cu texte de teatru de orice factură: piese, scenarii, notaţii-colaje, eseuri dramatice sau poeme scenice etc. PENTRU TEATRU DRAMATIC ŞI/SAU TEATRU DE PĂPUŞI ŞI/SAU MARIONETE. Juriul, format din regizori, va selecta cinci texte pentru teatrul dramatic şi unul pentru păpuşi/marionete care vor fi montate de către selecţionerii înşişi şi prezentate în Festivalul Noii Dramaturgii Româneşti, "DRAMAFEST" '98 (aprilie, 1998, Tîrgu-Mureş), cu caracter competitiv.

Textele vor fi trimise, pe sistem "motto", în 3 (trei) exemplare pe adresa: Teatrul ARIEL, str. Poştei nr. 2, 4300 Tîrgu-Mureş, cu menţiunea PENTRU DRAMAFEST.

DATA LIMITĂ DE PRELUARE A TEXTELOR: 1 septembrie 1997.

Informaţii suplimentare: Alina Nelega (Cadariu), tel. 065-162917 (acasă); tel/fax 065-165537 (Teatrul ARIEL)

© C. Bumbuţ

© S. Tétu

Conturi politice în bănci de stat

Consensul din interes

● "Potrivit acordului cu FMI, Parlamentul urmează să dezbată în procedură de urgenţă proiectul de lege care prevede privatizarea tuturor băncilor cu capital de stat. Or, ce s-au gîndit liderii coaliţiei care ţine pîinea şi cuţitul în mînă? Iată momentul cel mai potrivit să pună stăpînire pe bănci: una ţie, una mie, una lui... Ce au fost băncile pe timpul PDSR-ului, dar ce vor deveni de-acum încolo! Preluarea lor pe criterii politice va însemna probabil momentul de naştere al unei adevărate oligarhii financiar-bancare." (Dumitru Tinu – *Algoritmul cîrdăşiei* în **Adevărul** din 5 aprilie) ● "Drama băncilor româneşti vine din faptul că politica ultimilor ani şi-a băgat coada între bani pînă la limita urît mirositoare. Acum, politicienii se înghesuie şi, în numele viciului de fond al celor şapte ani, vin şi ne cer în public ca fiecare să aibă un om la o bancă de stat. Şi dacă partidul respectiv pierde puncte şi o ia la vale, ce se întîmplă cu banca? Şi dacă vor fi alegeri anticipate şi configuraţia politică se schimbă? Măturăm iar conducerea băncilor?" (Cornel Nistorescu – *Dom' partid visează bănci!* – în **Evenimentul zilei**, 5 aprilie)

În paralel – atacul informativ

● „Îmi asum riscul de a avertiza opinia publică asupra faptului că dacă Mugur Isărescu va continua să guverneze politica monetară a României, programul politic al majorităţii parlamentare va eşua, această ţară urmînd să se scufunde într-un haos economic total. (...) Nu vreau să intru în amănunte, pentru că, sincer vorbind, mi-e teamă să-mi asum răspunderea de a declanşa o panică generală. Voi afirma doar, pentru a-mi face datoria faţă de cititori, că moneda de lei este provocată." (Sorin Roşca Stănescu – *Groparul reformei se numeşte Mugur Isărescu*, **Ziua**, 5 aprilie)

În spatele unui proiect de lege

● "Politicienii consideră că după 20 aprilie 1997 – dată la care se aproximează că Legea pentru privatizarea băncilor cu capital de stat va primi girul Parlamentului – procedura de privatizare a băncilor poate demara. Sunt vizate Banca Română de Dezvoltare, Banca Agricolă, Bancorex, Banc Post şi Banca Comercială Română. (...) Transferul de proprietate va fi precedat de actualizarea capitalului social, de expertizarea financiar-contabilă şi întocmirea raportului de evaluare al respectivei bănci comerciale, potrivit criteriilor ce vor fi stabilite prin hotărîre de guvern." (Ştefan Rădeanu – *Băncile de stat la ora privatizării*, în **Curierul naţional**, 7 aprilie) ● "Intenţiile partidelor aflate la putere de a prelua în mod brutal controlul asupra băncilor, în preajma privatizării acestora, a provocat uimirea şi chiar neliniştea cercurilor financiare. De data aceasta, explicaţiile şi asigurările date de unii dintre memorabilii lideri ai partidelor tradiţional istorice nu au convins pe nimeni." (Sorin Holban – *Apa trece, ciolanele rămîn*, în **Jurnalul naţional**, 5 aprilie)

Zona liberă pentru autoritatea prezidenţială

● "Preşedintele Constantinescu speră că Puterea nu va politiza băncile şi regiile autonome." (Comunicat al Biroului de presă de la Cotroceni în **Adevărul**, 7 aprilie) ● "Este interesant că PDSR solicită intervenţia preşedintelui Emil Constantinescu pentru a stopa acţiunile coaliţiei majoritare «în maniera unui regim tipic autoritarist, interesat să acapareze toate pîrghiile şi spaţiile vieţii economice, să controleze organismele societăţii civile, să suprime orice voci critice la actuala stare de lucruri». Se pare că fostul partid de guvernămînt încearcă să contrapună instituţia prezidenţială Cabinetului Ciorbea, ceea ce ar fi o găselniţă din punct de vedere tactic." (Sorin Holban – **Jurnalul naţional**) **(E.Ş.)**

Ştiri nebăgate în seamă

● Primarul Călăraşilor va ridica o statuie a mareşalului Antonescu, înaltă de 13 metri, pentru a speria ţiganii ● O gospodină din Buzău care a cumpărat un curcan a avut surpriza să constate că, odată adusă din piaţa centrală, pasărea a ouat 27 de ... bile de rulmenţi ● Nu ne putem apăra de inundaţii pentru că, în toată lumea, canalizările sînt calculate pentru a evacua debitul mediu, nu debitul maxim, iar noi nu ne putem permite să facem investiţii împotriva ploilor care vin o dată la cinci ani ● Entuziasmul românilor faţă de integrarea în NATO este în scădere ● Buzoienii "migrează" în Iugoslavia să doneze sînge pentru a face rost de bani. **(E.Ş.)**

Informaţii

Un funcţionar uituc

Ofiţerii ruşi priveau înţepeniţi, cu ochii larg deschişi ecranele radar: se vedea venind o rachetă, care ar fi putut, în următoarele 15 minute, să atingă Moscova. Urmăreau o rachetă de mărimea celor lansate de pe submarinele americane Trident, care părea că vine dinspre Norvegia. În acea zi de ianuarie 1995, nu se putuse observa o tensiune specială între Rusia şi Statele Unite. Ofiţerii ştiau că un atac surpriză ar începe cu o rachetă americană lansată de pe un submarin, care, detonînd deasupra Rusiei, va crea o furtună electromagnetică, "prăjind" toate circuitele electronice din ţară. Echipa de la radar a transmis un avertisment în legătură cu un posibil atac nuclear la centrul de control nuclear de la sud de Moscova (...) Pe harta electronică din valiza preşedintelui Elţin un punct strălucitor marca marea Norvegiei. În partea de jos a hărţii erau şiruri de butoane oferind selecţii ale opţiunilor de atac împotriva ţintelor din Statele Unite.

La bazele militare din Rusia, se aprinseseră becurile roşii şi ţiuiau alarmele punînd armele nucleare strategice de pe tot teritoriul în stare de funcţionare. Elţin şi comandanţii militari stăteau lipiţi de telefon aşteptînd confirmarea atacului nuclear. La 12 minute după ce racheta misterioasă a apărut pe ecranele radarului, analiştii militari au constatat că nu se îndreaptă spre teritoriul rusesc. Era o rachetă norvegiană pentru cercetarea ştiinţifică, studiind aurora boreală. Norvegienii anunţaseră ambasada rusă din Oslo, dar mesajul n-a ajuns niciodată la militari." (**Time**, 7 aprilie 1997)

Cînd nimeni nu observă ceea ce se vede

"Există o mulţime de organizaţii internaţionale: Organizaţia pentru securitate şi cooperare în Europa, care are atîţia funcţionari, Alianţa Atlantică, Uniunea Europeană, Consilul Europei. Există atîtea ministere ale afacerilor externe şi servicii de informaţii. Sînt zeci de mii de persoane, dintre care măcar o sută se interesează de Albania. Nici una dintre aceste persoane nu le-a transmis oamenilor politici că în Albania statul se descompune, ceea ce nu s-a întîmplat de mult în Europa. Măcar cineva ar fi trebuit să se comporte responsabil şi să-i avertizeze pe liderii politici, pentru ca ei să poată reacţiona la ceea ce se întîmplă şi nu să înceapă să se gîndească la ce-i de făcut, la o săptămînă după ce statul s-a prăbuşit ca un castel de cărţi de joc." (Vaclav Havel, în **Le Monde**, 2 aprilie 1997)

Din Dosarele secrete ale Departamentului de Stat

Directivă a Secretarului de Stat american către posturile diplomatice pe 27 aprilie 1969, după retragerea preşedintelui Franţei, Charles de Gaulle (pe care americanii din fel şi fel de motive îl detestau): *"Nu trebuie – repetăm: nu trebuie – să exprimaţi nici umbra unui sentiment de satisfacţie, sau de uşurare."* **(Le Nouvel Observateur** – 3-9 aprilie 1997) **(M.B.)**

De jur împrejur

Sinceritate

Revenirea la starea de conflict – pietre, gloanţe de cauciuc, victime, înmormîntări – are, paradoxal, atît pentru evrei cît şi pentru palestinieni, efectul calmant al obişnuinţei. Nu sînt puţini aceia care consideră pacea o perspectivă mai riscantă decît războiul. Premierul israelian Netanyahu a acceptat dintotdeauna acordurile de la Oslo din vîrful buzelor. Hotărîrea lui nestrămutată de a construi locuinţe pentru evrei pe colina Har Homa din Ierusalimul de Est nu face decît să readucă tot procesul de pace la punctul de pornire, anulînd principiul progresivităţii, piatra unghiulară a acordurilor secrete şi la vedere. Negociatorii îşi propuseseră să rezolve problemele asupra cărora există un posibil acord şi să le amîne pe acelea (statutul Ierusalimului fiind cea mai importantă dintre ele) în care poziţiile sînt ireconciliabile. Negociatorii presupuneau că asumarea treptată a responsabilităţilor în teritoriile în care palestinienii sînt majoritari (Cisiordania şi Gaza) va permite dobîndirea unei experienţe de coexistenţă, a construcţiei sentimentului de încredere reciprocă, tratarea tuturor problemelor devenind astfel posibilă.

Buldozerele care lucrează păzite de oameni înarmaţi pînă în dinţi tocmai asta distrug în primul rînd: perspectiva încrederii reciproce. Creînd o nouă realitate într-un teritoriu în care acorduriile de la Oslo prevedeau menţinerea *status quo*-ului, Netanyahu nu face decît să confirme bănuielile liderilor organizaţiilor teroriste palestiniene care-l acuzau pe Arafat de complezenţă faţă de inamic. Dl Netanyahu l-a acuzat pe Arafat că a dat "undă verde" terorismului; probabil că exagerează; cert este că nu poate opri prin intervenţii de forţă ale poliţiei palestiniene şi arestări în masă demonstraţiile populare care degenerează în violenţă. Pentru ca să rămînă credibil pentru propriul său popor, Arafat nu poate deveni un subordonat al guvernului israelian. Netanyahu se găseşte şi el pe o cărare strîmtă: partizanii lui incondiţionali nu vor pacea, o consideră periculoasă. Majoritatea care l-a adus la putere i-a luat în serios sloganul "Pace şi teritorii". Acest "şi" care se opunea laburistului "în schimbul teritoriilor" este imposibil de realizat.

În acest moment, în care atît Netanyahu, cît şi Arafat evoluează spre extreme, intervine negociatorul american. După voiajul lui Denis Ross, care nu s-a încheiat cu rezultate notabile, a intervenit chiar preşedintele Clinton, încercînd să mai salveze ceva din înţelegerile anterioare. Neutralitatea americană este discutabilă: în Consiliul de Securitate, reprezentantul SUA a opus veto-ul său, unei rezoluţii care condamna deschiderea şantierului de construcţii din Ierusalim. "Ceea ce nu înseamnă că sîntem de acord cu această iniţiativă" a declarat preşedintele Clinton, "precizare" care consolidează ambiguitatea într-un domeniu unde şi aşa abundă confuziile. Un comunicat de la Washington anunţă că primele convorbiri între Netanyahu şi Clinton au fost "sincere". În traducere din vocabularul diplomatic, sincer înseamnă că nu s-a putut ajunge la vreo înţelegere. În teritoriile asupra cărora se duc tratativele, sincer înseamnă bombe, pietre, morţi, răniţi, înmormîntări. Dacă ar duce la pace, poate că ipocrizia ar fi preferabilă.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Înainte de '89, prin zonele aglomerate şi comerciale ale capitalei puteau fi văzute doamne solide, cu părul tuns şi fals buclat, în rochii absurd mulate şi încărcate cu sacoşe. Ele erau active – în sensul că se agitau de colo pînă colo în lupta pentru hrana zilnică – şi omniprezente. Pentru mine, adolescentă pe atunci, doamnele în cauză reprezentau opinia publică şi viaţa reală pe care preferam să n-o bag în seamă. Dacă te îmbrăcai mai fistichiu, dacă te sărutai, romantic, la un colţ de stradă – vocile gospodinelor şi ochiul lor critic îţi tăiau, direct şi banal, avînturile "nonconformiste". Vremurile s-au schimbat şi, în tumultul evenimentelor, gospodinele şi-au ocupat, şi ele, micul loc istoric: în perioada Pieţei Universităţii s-au remarcat prin lozinca "La muncă!" şi prin încurajările adresate minerilor.

Cu timpul şi cu tranziţia, imaginea înflorată a gospodinei s-a estompat. Ea a început să fie sau mai receptivă la modă, purtînd turcisme sau chiar blugi sau, pur şi simplu, mai jerpelită. Au apărut şi gospodinele de tip nou, buticăresele cu păr blond şi scurt, bijuterii lucioase şi ochelari cu ramă metalică (dar nu în număr relevant de mare).

Adevăratele gospodine, cele cu sacoşele, au fost doborîte de tranziţie. Puterea statului la coadă – coada, ca principal formator al opiniei publice – le-a fost luată. Şi înlocuită cu umilinţa sărăciei. În faţa economiei de piaţă, gospodina de rînd s-a transformat într-o victimă pofticioasă: consumatoare avidă ca formaţie, ea se vede, cu tristeţe, redusă, în practică, la micul consum utilitar. Austeritatea ne-o arată pe gospodină în toată goliciunea ei: departe de viaţa socială, dezinformată, dependentă de soţ şi omul bun la toate al familiei. Imaginea de altădată nu rămîne decît ca şablon depăşit şi poetizant. Dacă prin *"gospodină"* înţelegem, în principal, femeia casnică, atunci vorbim despre o persoană fără statut, a cărei muncă invizibilă, dar importantă pentru societate (dacă luăm în considerare numai creşterea şi educaţia copiilor) nu este nicicum evaluată şi recompensată.

Numărul de faţă îşi propune enunţarea acestor probleme, ca preludiu la conştientizarea şi, cîndva, soluţionarea lor. Încercăm, de asemenea, o lămurire a termenului de *"gospodină"* din perspectivă psihologică, sociologică, tradiţională şi prin exemple concrete. Antiteza cu masculinul *"gospodar"*, întotdeauna laudativ şi, în ultimul timp, preţios capital politic, nu este decît una din modalităţile de definire. (I.P.)

DE LA GOSPODAR LA MANAGER

Ioana POPESCU
etnolog

Gospodaru-i domn / Şi la masă-i om

Dificultăţi de traducere

Tot etnologul în viaţă ştie cît de greu este de tradus în limbile engleză şi franceză sensul cuvîntului românesc **gospodărie**. Englezescul **farm** rămîne la nivelul construcţiilor, funcţiunilor, delimitărilor spaţiale; nu e de ajuns. Mai există **household**, care populează pe **farm**. Deci în limba engleză, "gospodărie" s-ar traduce "farm"+"household". În franceză e mai simplu, dar mai neştiut. Cineva, la un moment dat, a decretat că **gospodărie** este exact franţuzescul **maisnie**. Termenul este folosit arareori de către traducătorul de rînd, el face parte mai degrabă din categoria "pour les connaisseurs". Despre germană nu ştiu, dar am ca o bănuială că şi acolo traducerea pune probleme. Cine ştie mai multe, mă poate lămuri în scris. Oricum, este limpede că în alte culturi, gospodăria comportă definiţii diferite de cea românească.

Gospodăria tradiţională românească

Este un spaţiu bun, curat, domesticit, un *loc*. Locul trebuie neapărat îngrădit, pentru a nu fi călcat de orişicine, fie el om, animal sau fiinţă "de dincolo".

Gardurile românilor nu ascund, sînt joase, stră-vizibile şi nu opun rezistenţă. Ele însă marchează o limită, un înafară şi un înăuntru; graniţa e întărită cu semnele porţilor (numele sau iniţialele gospodarului, anul construirii, o cruce, un soare, funia, păsări, vrejuri înflorite). Nici unul dintre aceste înscrisuri nu este pus doar ca să "facă frumos", ele apără şi consfinţesc apartenenţa şi încredinţarea locului. Cu alte cuvinte, aşează locul în relaţie cu stăpînul lumesc (gospodarul) şi cu cel ceresc (Domnul).

De gard nu se trece oricum. Te poţi odihni pe băncuţa dinspre drum, poţi bea apă de la fîntînă, sau chiar mînca o bucată de pîine din **merindar** (un dar de merinde pentru drumeţi, pregătit de gospodar în firida anume a gardului). La poartă se opresc pînă şi Dumnezeu cu Sfîntul Petru, pentru a cere îngăduinţa să intre şi uneori nici nu sînt primiţi. Cel puţin aşa ne spun poveştile vechi. Dracii Jocurilor cu Măşti de Anul Nou se răzbună amarnic dacă nu sînt invitaţi în gospodărie: smucesc poarta din balamale şi o urcă sus pe deal. Gospodăria fără poartă îşi pierde sensul.

Adăpost fiinţelor Domnului

Înăuntru se află casa de locuit, grajdul, coteţele pentru animale şi păsări, ţarcul oilor, hambarul, magazia, bucătăria de vară, cuptorul de pîine. Uneori, diferenţa dintre casă şi coteţ e numai la nivelul dimensiunii; alteori, la oamenii săraci *dar gospodari*, casa este din chirpici, iar grajdurile vacilor din zid (!) Construcţiile, grădina de zarzavat, grădina de flori, bătătura, pomii, toate lucrurile stau la locul lor bine determinat. Asupra tuturor tronează pîntecele cuptorului de pîine, semn al îndestulării zilnice şi al păstrării sărbătorii.

Stăpînii

– Gospodarul şi femeia sa. În fiecare dimineaţă, el *hotărăşte* şi apoi pleacă la muncă; ea rămîne acasă şi *stăpîneşte*. În fiecare seară, el se întoarce şi ea îl întîmpină regeşte, cu apa de spălat şi ştergarul înflorit, cu masa întinsă şi vorba bună; ea *păstrează legea* şi ea *stăpîneşte*.

– Copiii necăsătoriţi, ajutoare la muncă şi viitori moştenitori. La vremea potrivită, vor fi la rîndul lor *stăpîni*.

– Adesea, o pereche de bunici (părinţi/socri). Bătrînii sînt respectaţi, ascultaţi şi activi. În Munţii Apuseni, ei îşi aveau mormintele tot în gospodărie. Crucile lor de lemn se topesc în pămînt. "Uite, vedeţi, unde-i bradu' cela negru, o am pă străbunica".

Mi s-a întîmplat să văd un gospodar cosind fîneaţa printre crucile împuţinate de vreme; nu era coasa Morţii, era coasa supusă *stăpînilor duşi*. – Cai, boi, vaci, oi, păsări, un cîine, o pisică; nici unul fără folos, adăpost şi hrană. Fiecăruia i se respecta rostul şi rolul.

Cu toţii formau o reţea de stăpîni şi stăpîniţi, cu legături de dependenţă în ambele sensuri. O ordine în care fiecare ajunge stăpîn într-un anumit context sau timp.

Fiul cel mai mic (sau cel mai mare, uneori) moşteneşte gospodăria cu tot ce cuprinde ea şi reţeaua se va regrupa în jurul noului domn, "gospodarul cel tînăr".

Robii

Gospodăria tradiţională era o lume, un cosmos, cu pămîntul şi cu cerul ei, cu munca, avutul şi puterea ei, cu regulile şi sărbătorile ei, cu apărătorul ei – Sfîntul a cărui icoană patrona casa şi familia nouă încă din prima zi.

Au venit însă comuniştii. Ei au inventat o gospodărie diabolică. Prin **Gospodăria Agricolă de Stat,** ei au ucis GOSPODĂRIA. Au început prin a pătrunde înăuntru fără să aştepte la poartă. Au luat animalele; adăposturile rămase fără rost s-au prăpădit. Au luat pămînturile; stăpînii fără avut s-au preschimbat în robi. Au făcut din agoniseala prin muncă o crimă pedepsită cu ani grei de închisoare; în minţile celor încă copii pe vremea aceea, lumea s-a întors cu susul în jos.

Pentru români, gospodăria devenise doar o definiţie învăţată pe de rost: "mare întreprindere socialistă în care statul deţine proprietatea asupra pămîntului şi a celorlalte mijloace de producţie, precum şi a bunurilor obţinute".

Uşor de tradus în engleză şi franceză, dar imposibil de trăit în română...

Cezar TABARCEA
profesor universitar

Gospodari, directori...

Deşi pregătirea, ca şi profesiunea mea se încadrează în domeniul ştiinţelor umaniste (sau "sociale"?), viaţa mi-a dat deseori prilejul să am de-a face cu oameni din diverse alte domenii şi specialităţi.

În tinereţea timpurie, am lucrat într-o mare uzină bucureşteană. Directorul ei general era vestit ca un foarte bun "gospodar". Ce însemna asta în ochii oamenilor?

Însemna că "toa'şu director", după ce stătea jumătate de oră în birou, luînd cunoştinţă, probabil, de problemele urgente, o pornea prin hale, iar ochiul său de vultur observa imediat un şurub care nu era bine strîns, un capăt de fir electric atîrnînd în aer, ba chiar un muc de ţigară aruncat pe jos... Trebuie să precizeze că uzina producea utilaje grele, mori de ciment, locomotive electrice, vagoane-cisternă...

Ca să traversezi rapid acest gigant îţi trebuia un serios interval de timp!

Directorul general îmi aducea aminte de unchiul meu, învăţător în Ardeal, care, în anii foametei, şi-a chemat toţi nepoţii din Moldova şi, tot aşa, se scula dimineaţa de tot, mai bătea un cui, mai răsucea o sîrmă, mai strîngea un gunoi de pe jos...

De curînd, un director ADP, un manager sau vreun consilier de la Primăria sectorului 1 şi-a adus aminte că "Veşnicia s-a născut la sat" (dacă l-o fi citit pe Blaga!) sau, poate, a avut o reacţie "de suflet", inspirată de emisiunile folclorice ale TVR, încît a dat dispoziţie ca toţi teii dintre Statuia Aviatorilor şi Piaţa aviatorului De Gaulle să fie daţi cu var. Impulsurile sale "gospodăreşti" nu s-au oprit aici, au mers mai departe prin văruirea bordurilor şoselei, din două în două, tot cu var, încît, plimbîndu-te prin zonă, ai impresia că, în loc de "micul Paris", promis a fi refăcut de către primarul Lis, te afli în marele Băileşti sau în Dragalina, cu cîteva zile înainte de vizita "tovarăşului"!

(Interludiu: "Cînd se ia cîte-o măsură/Lumea-njură/Pe agentul sanitar./ Şi-l întreabă fără noimă: /Ce-ai cu noi, mă?/ Pentru ce să dăm cu var?" – Topârceanu).

În aceeaşi măsură în care păstrez o mare admiraţie pentru unchiul meu care, gospodar fiind, îşi întreţinea "lună" gospodăria, nu încetez a mă minuna că mulţi directori au rămas în primul rînd "gospodari", iar un manager, întrebat despre politica pe termen lung a societăţii comerciale pe care o conducea, răspunde puţin iritat reporterei: "Noi nu facem politică, noi producem!".

Localele au fost dominate de ideea de a alege cît mai buni gospodari. Adică, în bună tradiţie românească, directori care să dispună văruirea bordurilor din două în două.

Am avut de curînd prilejul să discut cu unul dintre aceştia, "manager" al unei comune de cîmpie cu vreo şase mii de suflete. De un an, de cînd a fost ales, nu are nici un proiect pentru întreaga legislatură, nici o iniţiativă pentru care să fi încercat măcar să găsească susţinători. Replicile sale, în înlănţuirea cărora, oftatul "N-avem bani!" revine ca un refren, sînt însoţite de priviri în tavan, umeri ridicaţi şi braţe depărtate a neputinţă.

Omul e, în schimb, un excelent gospodar: a dispus să fie văruit soclul monumentului ridicat în memoria eroilor din primul război mondial, iar statuia să fie bine lustruită cu păcură.

Aştept cu emoţie văruirea soclului Statuii Aviatorilor...

GOSPODINA – DEŞERTĂCIUNEA MUNCII CARE NU SE VEDE

Aurora LIICEANU
psiholog

Psihologii comune: singurătatea gospodinei de cursă lungă

Cocoşelu' fierbe-n oală
Bărbăţelu' şade-n poală

Nu este cazul, într-o discuţie despre gospodină, să ancorăm această postură în lumea conceptelor şi a teoriilor academice. Un economist oarecare a spus cîndva că dacă trebuie să privim gospodina în rolul ei de consumator raţional – căci raţiunea hrăneşte statutul de gestionar al casei – atunci trebuie să lăsăm gluma de o parte. Gospodina este subiectul preferat al economiştilor specializaţi în psihologia consumatorului. De ce? Pur şi simplu, pentru că ea este cea care girează, prin acest rol tradiţional, buna funcţionare a întreprinderii numită "casă". Este oare însă gospodărirea o ocupaţie sau o profesie? Limbajul modern ne poate îndreptăţi să vedem în gospodină un micro-manager. Ea îşi dezvoltă abilitatea de organizare şi control, astfel încît în memoria ei se află "la zi" starea gospodăriei şi resursele. Gospodina mai este o persoană cu abilităţi dezvoltate de monitorizare, fiind beneficiara propriului său feed-back. În mintea ei se stochează informaţii de o mare varietate, despre aspectele vieţii domestice – hrana, întreţinerea casei, spălat, călcat etc. – şi despre persoanele care se află în gestiunea ei (dacă există). Statisticile din ţările Europei Centrale şi de Est arată că aproximativ 98% din ocupaţiile domestice le face femeia-gospodină. Avînd în vedere că femeile au un self relaţional, gospodinele îşi ocupă mintea şi cu minicarităţi rezolvate tot gospodăreşte (firimiturile merg la păsări etc.). Ce gînduri se intersectează în mintea gospodinei sau, ştiinţific exprimat, ce procesează creierul unei gospodine atunci cînd îşi trăieşte identitatea particulară de gospodină nu este greu de aflat: *"mai am ulei"*, *"trebuie să schimb aşternutul"*, *"să nu uit să iau pesmet"* etc. Din nesfîrşita asociativitate pe care ţi-o oferă viaţa, apar paraziţi din acest univers care-i invadează adesea starea în care se presupune că nu este gospodină: "Ce model frumos de pull-over... să iau şi eu nişte lînă... poate găsesc la ţară, la vară..."

Gospodinele autentice seamănă foarte mult între ele. Ele au, deci, unele particularităţi care se regăsesc suficient de pregnant la nivelul fiecăreia dintre ele:

● *Gospodinele stau ca pe ace la serviciu.* Ele arborează o mină de victime, figura lor fiind umbrită sau măcar traversată de o anxietate enigmatică. *"Cît de multe am acasă de făcut şi eu stau aici şi pierd timpul!"* şi *"Vai, ce mă aşteaptă acasă!"*, atunci cînd două gospodine se întîlnesc în trăirea "gospodinităţii" lor. Unele gospodine încearcă să facă cîte ceva din ceea ce le aşteaptă acasă. De pildă, la Muzeul Ţăranului Român o supraveghetoare curăţa mazăre, parţial mascată de o perdea.

● *Gospodinele sînt întotdeauna grăbite şi în lipsă de timp.* Cei doi parametri care condiţionează trăirea succesului şi a satisfacţiei de către gospodine sînt timpul şi economia. Orice gospodină are o reprezentare personală – determinată firesc de context, cultură – a raportului între necesităţi şi lux. Spaţiul identitar al gospodinelor este bucătăria. Relaţia între timp şi muncă este esenţială. În 1841, Esther Beecher, o feministă conservatoare, a scris "Tratat despre economia domestică" care a devenit un best-seller. Virtutea temporală şi disciplina, ducînd la detestarea pierderii timpului şi la promovarea muncii utile sînt clar exprimate: o femeie este obligată să-şi aranjeze orele şi acţiunile în legătură cu familia. Neregularităţile şi încălcarea ordinii temporale, a preciziei acţiunilor, neglijenţa "interferă cu sau împiedică promovarea hărniciei disciplinate a celorlalţi".

Beecher respinge ceasul – el nu este menţionat în cartea sa deşi acesta se bucura deja de o mare popularitate la acea vreme – în favoarea rigorii determinate de ceasul interior. Simţul timpului se formează prin exersarea acţiunilor, în chiar hărnicia femeii, şi exclude nevoia de ceas. Desigur, la acea vreme, femeile stăteau acasă... Totuşi, lunga zi a gospodinelor a rămas o realitate; e drept, împinsă să înceapă mai spre după masă. Aici expertiza ei este cea care-i reglează bugetul de timp.

● *Gospodinele sînt încărcate adesea cu cele mai variate obiecte.* Mîinile lor îndeplinesc o varietate de funcţiuni. În această multifuncţionalitate, sacoşele acompaniază aproape mereu geanta obişnuită. Irina Sasz şi-a intitulat un reportaj TV "Femeia română cu sacoşa-n mînă" şi în unele medii a circulat imaginea unei statui reprezentînd femeia cu o sacoşă stînd pe un piedestal impunător.

● *Gospodinele au ceva deosebit de dezvoltat: planificarea.* Dacă termenul "planning" este atît de dificil de introdus în mentalitatea noastră – doar se bazează pe raţionalitate şi control –, el este cu prisosinţă prezent în acel segment al vieţii unde are loc gospodărirea. De aceea, gospodinele sînt persoane parţial logice şi parţial raţionale şi nicidecum iraţionale complet aşa cum susţin unii care preiau necritic specializarea emisferelor cerebrale. Adică misoginii. Totuşi gospodina este analitică.

● *Gospodinele sînt conservatoare şi nesugestibile.* Nici o reclamă nu le convinge odată ce experienţa personală le-a indicat o soluţie bună. Ele se formează neinstituţionalizat, în spaţiul comunicării intergeneraţionale şi cel al amiciţiei. Credibilitatea amicelor şi experienţa personală sînt agenţi formatori cu prestigiu superior publicităţii. Ele folosesc algoritmi pentru că doar ei duc la economie şi la previzibilul pozitiv. Gospodinele sînt flexibile doar în algoritmul economicităţii. Experimentalismul este o stare accidentală şi nicidecum o regulă. Atunci cînd are loc, el este rodul eu-lui fantazat şi nu cel al eu-lui casnic. El este doar realitate necesară doar pentru a o face pe gospodină să se întoarcă fidelă şi supusă la algoritmi, la lucrul cunoscut. Creativitatea gospodinelor stă sub imperativul raportului necesităţi-lux.

● *Gospodinele au cel mai direct şi constant acces la metafizic.* Pe gospodine le vizitează zilnic *"deşertăciunea vieţii"*: *"cît de mult găteşti şi totul se termină atît de repede"*, *"iar găteşti, iar mănînci, iar găteşti, iar speli, iar murdăreşti"*. Nimic nu durează. Straniul sentiment al contradicţiei între efort şi materializarea lui ca şi meditaţia asupra substitutelor le apropie pe gospodine de reflexia colorată de o gravitate şi tristeţe pe care numai filosofii o au: *"munca nu se vede"* (vezi conceptul de "travail invisible"), *"mîncarea dispare sub ochii tăi"*, *"parcă-i carne, dar nu e"*.

● *În proiectul său individual, gospodina nu este subiect.* Ea este ca un tablou făcut de cineva a cărui semnătură el, creatorul, o sustrage din însăşi facerea tabloului. Proiectul individual al gospodinei este uitarea de sine ca în proverbul "obrazul subţire cu cheltuială se ţine" în care obrazul subţire se înlocuieşte cu "casa".

În sfîrşit, în răgazuri, gospodinele au acces la forma supremă a umorului: gluma sau rîsul de sine. Ceea ce este "basic " este transcendat, căci altfel de ce ar spune ele atunci cînd trebuie să spele rufe că vor cînta la pian?

Lucrurile nu se schimbă aşa de uşor. Chiar dacă *"job description"* şi *"know-how"-ul* gospodinelor au rămas cam aceleaşi, cine poate spune ce este o gospodină "performantă"? Este sigur însă că ele sînt excluse din imaginarul masculin. Nepopulînd fantasmele bărbaţilor – ca şi cum n-ar conta – în imaginarul masculin piesa vestimentară şort nu apare deşi şi hrănirea este un "basic instinct".

Inflaţia sine-lui relaţional pe socoteala celui personal nu ar fi suportată în afara unei plăceri, cea care a fost să-i fie. Apropierea de casă este momentul marii solitudini a gospodinelor. Atunci ea se cufundă în dialogul cu sine. Pe acesta unii îl numesc stress. Feministele consideră că acest lucru nu este decît "lumea bărbatului" în conştiinţa femeii, pentru că el, bărbatul, trebuie îngrijit şi susţinut ca să supravieţuiască. Mintea gospodinei este în această perspectivă locuită de bărbat şi nevoile lui. Bărbatul, spune Sheila Rowbotham, este "colonizatorul minţii şi corpului" femeii. Gospodina este o colonie mobilă, purtînd nevoile familiei drept nevoi personale.

Liliana POPESCU
lector universitar

Cenuşăreasa tranziţiei

Termenul de "gospodină" desemnează unul dintre foarte puţinele roluri asociate exclusiv sau sistematic femeilor. Un altul este cel de prostituată. Se spune, loc comun, că prostituţia este cea mai veche meserie din lume. Eroare. Cea mai veche meserie din lume este cea de gospodină. Doar că, spre deosebire de prostituţie, exercitarea meseriei de gospodină nu a fost şi nu este plătită. O minte exersată în logica economiei de piaţă ar putea duce mai departe raţionamentul spunînd că gospodinele sînt mai fraiere decît prostituatele pentru că nu cer preţul adecvat pentru munca prestată.

A spune despre cineva că este gospodină, înseamnă a spune că ea este "la locul ei", adică acolo unde societatea o aşează. De semnalat că se presupune implicit existenţa unei contradicţii între a fi gospodină şi a-ţi croi o carieră. A spune despre cineva că este femeie de carieră presupune implicit că ea a renunţat la familie, la viaţa conjugală şi la cea de gospodină (de nedisociat în mentalul colectiv românesc de cel de nevastă sau de fată bună de măritat). Îmi aduc aminte de un unchi de-al meu care încerca să explice într-o discuţie de ce Zoe Dumitrescu-Buşulenga devenise o profesionistă într-ale criticii literare: "Păi da, sigur că da, dacă a renunţat la menaj şi are pe cineva care-i face treburile casei cum să nu devină o bună profesionistă?!" Eram mică pe atunci şi mă întrebam, oare de ce nu devin atunci faimoşi toţi bărbaţii, pentru că ei nu au treburi casnice de făcut. În timp ce "femeie de carieră" pare să fie o excepţie încă, cea de "bărbat de carieră" apare a fi o noţiune inutilă întrucît se presupune că toţi bărbaţii îşi urmează o carieră, fie ea mai puţin încununată de succes.

"Gospodina" desemnează un rol social bine definit care li se impune femeilor din România şi pe care majoritatea acestora şi-l însuşesc. Tirania majorităţii îşi găseşte aici o expresie clară: există o presiune exercitată de societate asupra femeilor de a-şi însuşi acest rol, indiferent de faptul că au alt serviciu sau nu. Societatea (adică majoritatea cetăţenilor acestei ţări, inclusiv femeile însele) aşteaptă de la femei să fie gospodine. Dacă vreuna nu-şi interiorizează rolul şi nu se comportă ca atare se spune că este ciudată sau e stigmatizată cu de acum celebra formulă: "nu e la locul ei". Astfel, mulţimea femeilor României poate fi descrisă ca o mulţime conjugată de gospodine: gospodine în faşă, gospodine în exerciţiu, gospodine de carieră (sic!), gospodine în alertă etc., plus un număr restrîns de rebele.

De ce "un bărbat nu are ce căuta la bucătărie"? Sau de ce "nu e treaba lui să spele vase"? Pentru că acestea sînt activităţi triviale nedemne de persoana lui. Sînt simple, uşoare, repetitive şi nu se potrivesc staturii şi demnităţii lui. Femeia poate freca şi spăla la nesfîrşit pentru că e treaba ei, "pentru că aşa a lăsat Dumnezeu" se mai aude uneori argumentul. Îmi revine aici în minte un pasaj din *Jurnalul de idei* al lui Noica, citat de Aurora Liiceanu, în care Noica spune că femeia îl are pe dracu, adică negativitatea, în ea; ea spune "ba" creaţiei. Mă întreb aici dacă nu cumva alţii sau societatea îi refuză femeii posibilitatea de afirmare ca persoană creatoare în spaţiul public. Descrierea femeii ca fiinţă incapabilă de creaţie riscă să se transforme în normă, mai ales dacă ea este făcută de un filosof sacru în spaţiul nostru balcano-danubiano-pontic.

În condiţiile programului de austeritate, obligaţiile gospodinei au crescut automat: aspiratorul este folosit mai puţin sau deloc pentru că e scump curentul, gospodina cumpără detergenţi mai proşti şi freacă mai mult, lenjeria de pat o spală cu mîna pentru că nu-şi mai permite preţurile de la Nufărul, timpul alocat grijii de sine se evaporă, şi ea este în continuare ignorată de societate. De ce? Pentru că nu este prezentă în spaţiul public, deşi este pilonul nevăzut al economiei româneşti de subzistenţă. Gospodinele nu formează o categorie socială coerentă şi organizată. De aceea nu vom vedea niciodată un sindicat al gospodinelor la masa tratativelor guvernului Ciorbea sau al altui guvern. În această tranziţie care tinde să fie netranzitorie, gospodinei de rînd îi revine rolul de Cenuşăreasă.

EVALUĂRI ŞI PROIECTE

Georgeta GHEBREA
sociolog

O noţiune sociologică variabilă

Statutul social al gospodinei s-a modificat de-a lungul timpurilor: această noţiune a căpătat un conţinut diferit în funcţie de tipul de societate în care s-a manifestat. Dacă înainte gospodina se putea ocupa de agricultură, de meşteşuguri – în societatea industrială (modernă), bărbatul este cel care capătă poziţia de "cîştigător al pîinii", femeii revenindu-i sarcina de a face menajul şi de a creşte copiii. Femeia-gospodină este complet ruptă de activitatea productivă. În general, doar femeile necăsătorite lucrează (în fabrici, magazine etc). Odată cu "revoluţia terţiară" (dezvoltarea serviciilor), statutul gospodinei se schimbă din nou: femeile încep să intre masiv în rîndurile populaţiei ocupate. Societatea post-industrială nu cunoaşte diferenţe semnificative ale ratelor de ocupare ale bărbaţilor şi ale femeilor. Gospodina munceşte cot la cot cu bărbatul. În aceste condiţii, parteneriatul în gospodărie este indispensabil.

Care este situaţia în ţara noastră? Nici la noi ratele de ocupare pe sexe nu diferă foarte mult. Numai 12% dintre femeile active sînt casnice. Ocuparea femeii nu este însă, în cazul României, o necesitate culturală, cerută de aspiraţia de autonomie a femeii sau de caracteristicile dezvoltării post-industriale (astfel, în ţara noastră numai 18% din populaţia ocupată lucrează în sfera serviciilor faţă de 60% în ţările Comunităţii Europene). Ocuparea femeii a fost o necesitate ideologică şi economică (pentru a susţine industrializarea extensivă) a regimului comunist iar acum este o necesitate materială a gospodăriei româneşti, care nu se poate susţine decît cu aportul veniturilor gospodinei (salariu, pensie). Cu toate acestea, modelul cultural al distribuţiei responsabilităţilor în gospodărie este unul destul de tradiţional, de unde supraîncărcarea femeii. Astfel, în România, soţul îşi ajută soţia: la cumpărături, în numai 35% din gospodării; la spălatul rufelor, în 1% din gospodării; la curăţenie, în 40% din gospodării; la spălatul vaselor, în 23% din gospodării; la îngrijirea copiilor, în 18% din gospodării; la educaţia copiilor, în 32% din gospodării. În medie, gospodina română consumă 3,8 ore pe zi pentru activităţile gospodăreşti faţă de 1,3 ore bărbatul.

Există, în prezent, unele tendinţe de recul al activităţii feminine, provocat de şomaj, restructurarea industriei, relansarea gospodăriei ţărăneşti (populaţia ocupată în agricultură a crescut cu aproape 10%) şi a întreprinderilor familiale, mărirea concediului de îngrijire a copilului mic la un an etc. Tendinţa majoră, de implicare tot mai pronunţată a femeii în activitatea din afara gospodăriei, nu poate fi însă stopată. De aceea, odată cu creştere nivelului de trai şi cu dezvoltarea serviciilor menajere, femeia încetează să mai fie gospodină, această responsabilitate devenind un serviciu care poate fi prestat de instanţe specializate, devenind o profesie ca oricare alta. Deocamdată însă, acesta este un lux pe care gospodăria românească nu şi-l poate permite.

Datele prezentate provin din baze ICCV.

Laura GRUNBERG
asistent de program, CEPES – UNESCO

Multe gospodine, puţini gospodari

Am accesat din întîmplare o listă de discuţii pe internet iniţiată de un grup de burlaci americani în căutare de neveste din Estul Europei. Prezentîndu-şi femeile de acolo în termeni foarte critici (preocupate doar de operaţii estetice şi de întreţinerea corpului, incapabile să facă o mîncare, femei pentru care cariera vine înaintea familiei) ei vor contacte cu estice în vederea întemeierii de familii. Dincolo de puerilismul acestor tipuri de anunţuri matrimoniale ce "virusează" internetul, rămîne premisa că femeile din est sînt mai bune ca neveste decît cele din vest, stricate de mişcarea feministă a anilor 70.

Sînt româncele neveste bune? Cu siguranţă că în general da, mai ales pentru că sînt gospodine desăvîrşite. Destul de multe sînt de profesie casnice, dedicîndu-şi toată viaţa căminului şi făcînd adevărate performanţe în domeniu. Experte în această zonă, femeile nici nu vor să cedeze supremaţia, contribuind ele însele la diletantismul partenerilor lor în materie de gătit, spălat, călcat, făcut lecţii cu copiii, actualizat permanent listele pentru cumpărături şi făcut cumpărături etc. Chiar şi cele care îşi fac o carieră proprie sînt învăţate de mici că, indiferent ce vor să devină, trebuie să fie mame şi neveste bine pregătite. Într-un fel, această categorie de femei este mai performantă. Studiile (vestice) au arătat că ele fac în timp mai scurt aceleaşi lucruri pe care femeile casnice le fac o zi întreagă (conform principiului că munca tinde să umple timpul disponibil).

Dar sînt gospodinele din România satisfăcute cu ceea ce fac şi cu modul în care li se evaluează munca aceasta casnică? Nu ştim căci nu am făcut cercetări, dar bănuim că nu pot fi decît "împlinite". În America s-au demarat de mult cercetări în zona aceasta. În 1974, Ann Oakley publica *"The Sociology of Housework"* (Sociologia muncii casnice), o carte devenită reper pentru începuturile studiilor sociologice

© I. Puiu

© I. Puiu

feministe. Cartea conţine rezultatele tezei de doctorat ale autoarei, abordînd, în premieră, tema muncii în gospodărie. Prin intermediul a 40 de interviuri cu femei tinere casnice dintr-o zonă urbană, sînt analizate cu profesionalism percepţiile acestora despre munca casnică şi despre ele însele în rolul de gospodine, atitudinile lor faţă de diferite treburi gospodăreşti, calculîndu-se lungimea reală a săptămînii de lucru a gospodinelor, gradul lor de satisfacţie faţă de munca depusă şi de modul în care este ea evaluată. Principalul obiectiv al studiului a fost să propună o conceptualizare a muncii în gospodărie ca muncă (neremunerată!) şi nu ca un simplu aspect al rolului feminin în familie, în mariaj. Studiul a demonstrat existenţa unui grad mare de nemulţumire faţă de activităţile casnice, monotonia şi singurătatea au fost invocate ca experienţe comune şi traumatizante, cel mai mult fiind valorizată autonomia în timpul exercitării acestui rol. Dar studiul a mers dincolo de analiza sentimentelor femeilor faţă de rolul de casnică, încercînd să analizeze relaţiile dintre a fi căsnică şi întreaga construcţie socio-culturală a feminităţii. Se pare că la noi şi în lume nici automatizarea diverselor activităţi casnice (prin care de fapt s-a produs un transfer de sarcini de la bărbaţi la femei şi o creştere a pretenţiilor), nici pătrunderea masivă a femeilor pe piaţa muncii nu au alterat semnificativ diviziunea muncii, femeile efectuînd în continuare marea parte a activităţilor casnice.

Nu cred deloc că femeile ar trebui să abandoneze aceste activităţi. Dar cred că persistă o mistică a gospodinei fericite (vezi de exemplu Betty Friedan "The Feminine Mystique", netradusă la noi), mistică alimentată de definiţii sociale funcţionaliste ale rolurilor sociale ale femeilor şi bărbaţilor în societate.

Cred că, în sine şi pentru sine, gospodăria nu poate fi o sursă de împlinire nici pentru femei nici pentru bărbaţi. Şi mai cred că avem destule gospodine în România, nici un gospodin (căci nu există un echivalent lingvistic masculin pentru gospodină, limba inventînd doar acele cuvinte care acoperă o realitate!) şi puţini gospodari – femei şi bărbaţi.

Ministerul Muncii: politici gospodăreşti oficiale

În **Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale** femeile (şi, implicit, familia) şi-au căpătat propriul departament, din februarie 1996: **Departamentul pentru coordonarea strategiilor privind drepturile femeii şi elaborarea politicilor familiale.** În ciuda denumirii pompoase, în spatele celor două direcţii ale departamentului (cea a femeilor şi cea a familiei) se ascund nu birocraţi prăfuiţi, ci entuziaşti (de fapt, în majoritate, entuziaste) ai schimbărilor de mentalitate. Prompţi şi direcţi, specialiştii într-ale muncii şi protecţiei sociale ne-au prezentat ideile şi programele lor privitoare atît la *femeia casnică*, cît şi la *gospodina obligată să împace cerinţele familiale cu cele ale unui loc de muncă.*

D-na Maria Muga, directorul general al primei componente a departamentului *(cea cu femeile)* ne-a pus la dispoziţie cîteva date din *Recensămîntul anului 1992*: relevant este, de pildă, că, din totalul de *1.653.964 – populaţie casnică*, numai *58.627 sînt bărbaţi*, în timp ce *1.595.337 sînt, evident, femei.* Acest lucru este atît cauză, cît şi consecinţă a unui angajament diferit al bărbaţilor şi femeilor în cadrul familiei şi al profesiei, a unei repartizări inegale a atribuţiilor între cele două sexe; *"în majoritatea cazurilor, în detrimentul femeilor"* – aflăm din programul *Direcţiei pentru elaborarea politicilor familiale*, condus de **d-na Edwina Sopon.** Direcţia în cauză încearcă să modifice acest inegal "raport de forţe" printr-un program, pentru mulţi, probabil, surprinzător. Se propune, de pildă, *"participarea egală la viaţa de familie şi îngrijire a copilului, a femeii şi a bărbatului".* Astfel, tradiţionalul concediu de maternitate va deveni *parental* şi va putea fi oferit, în egală măsură, atît mamei, cît şi tatălui. Acest lucru va fi posibil prin organizarea de *cursuri pregătitoare de puericultură, obligatorii pentru ambii soţi.*

De altfel, *"training"*-ul este al doilea termen-cheie, pe lîngă *parteneriat*, din proiectele Ministerului Muncii referitoare la familie. Sfidînd inerţia prejudecăţilor dintotdeauna, *gospodăria devine domeniu de studiu* ale cărui dedesubturi pot fi însuşite şi deprinse. Direcţia pentru elaborarea politicilor familiale, prevede, astfel *"însuşirea de cunoştinţe şi deprinderi gospodăreşti"*, precum şi *"însuşirea de cunoştinţe privind diviziunea sarcinilor şi obligaţiilor* familiale. Însuşită, precum oricare altă profesie, *munca în gospodărie* va putea fi *evaluată*, prin serviciile pe care le înglobează – *îngrijire a sănătăţii, socializare, educaţie a copiilor* –, servicii ce atunci cînd sînt prestate de stat sînt plătite (precizează **D-na Maria Muga**).

Cînd munca în gospodărie va putea fi deprinsă şi evaluată ca oricare altă profesie, tradiţional-livrescul conflict între căsnicie şi carieră (în ceea ce priveşte femeia) nu-şi va mai avea rostul. Cum nu-şi va mai avea rostul, de altfel, nici umilinţa bărbatului faţă-n faţă cu treburile casnice sau cu creşterea copilului. Sigur că toate acestea sună utopic, dar programul ministerului intitulat **Împletirea vieţii familiale cu viaţa profesională** (şi avînd drept autor principal un bărbat, singurul din departament – **dl Sorin Botezatu**) are drept ultim punct: *"schimbarea mentalităţii".* Aceasta presupune înlăturarea *"dominaţiei ideii că relaţiile din sfera producţiei sînt prioritare"* şi acceptarea faptului că *"reuşita unei structuri, eficienţa ei, depind de situaţia familială a salariatului".*

Egalizarea planurilor vieţii profesionale şi familiale, oportunităţile egale pentru femei şi bărbaţi în ambele domenii, vor rezolva, probabil, multe din problemele cu care se confundă femeile casnice: violenţa, lipsa informaţiilor, dependenţa de partener.

Iaromira POPOVICI

OMUL CHIBZUIT DE IERI ŞI DE AZI

Treburile gospodăreşti pe luni

În Ianuarie (Ghenariu *ori* Gerariu):

Să îngrijim bine de vite ca să aibă aşternut bun şi hrană de îndestulare. Să se cerceteze stupii şi sămânţurile, ca să nu le strice şoarecii. Să se facă greble, ţepoae, cozi de sapă şi toporişti de coasă. Să facem tânjăli şi să dregem plugul şi grapa. Să dregem carele înoind părţile rele şi putrede. Să îngrijim bine de dobitoacele cari fată. Dacă boii sunt slabi, le dăm făn bun şi urluială, ca să-i avem puternici la arat. Cărăm lemne ca să avem pe vară, ori gunoi pe ogor, când e vreme bună. Ne orânduim socotelele şi de avem nevoe de lucrători, îi tocmim din vreme. Se dă la lopată grâul din hambar.

În Februarie (Faur *ori* Făurar):

Îngrijim bine de vitele de muncă şi de cele fătate. Se trage vinul de pe drojdii, din care facem rachiu. Strângem crenguţe din pomii aleşi pentru altoire şi-i păstrăm în năsip. Când e vremea bună, tăem crengile uscate din pomi şi culegem ouăle omizilor. Cărăm gunoi pe ogoară. Se sapă pământul pentru straturi, dacă ne îngăduie vremea şi dacă pământul este dezgheţat. Se cearcă semînţurile de-s bune. Cercetăm albinele. Ne pregătim de începutul muncii de primăvară.

În Martie (Mărţişor):

Se strâng gunoaele neputrede, li se dau foc, iar cenuşa se împrăştie pe ogoare. Se curăţă ogoarele de rădăcini, petre şi altele. Se grapă fânaţele şi se strică muşunoaele. Se curăţă pomii şi li se dă înfăţişarea ce vroim. Se răsădesc pomii ce nu i-am putut răsădi toamna. Se începe aratul şi sămanatul orzului, ovăzului şi a grâului de primăvară. Pe la sfârşitul lunei se ară şi se samănă popuşoii. În grădina de legume începem a pune usturoi, harpacică, ceapă de sămânţă şi toate legumele ce pot suferi răcelile. Printre orz ori ovăz se poate sămăna luţernă ori trifoi. Se pun rădăcinele din care avem a scoate seminţe. Se dezgroapă via şi se cutoreşte. Se pun cloşti la clocit. Se dreg şi se fac gardurile. Se îngrijeşte cu băgare de seamă de oile cari fată. Se scot stupii afară. Se altoesc pomii, dacă a dat mâzgă. În luna Martie se fac începuturile la mai toate treburile gospodăreşti.

În Aprilie (Prier):

Se samănă popuşoiul. Se pun cartofii, inul şi cânepa, precum şi sfeclele de nutreţ şi de zahăr. Se grapă grâul de toamnă; se sapă, se leagă şi se hărăgeşte via. Se altoesc pomii. Se plivesc holde de burueni, se pun fasole şi se urmează cu lucrarea în grădina de legume. Se pun florile. Se îngrijeşte de albine şi se curăţă stupii des; cei slabi se hrănesc. Pe la sfârşitul lunei se pun fasole. Se altoesc copacii. Se jugănesc armasarii, buhaii, berbecii şi vierii şi se'ntorc viţeii. Plugarul are grijă ca toate începuturile gospodăreşti să meargă bine, căci ziua bună de dimineaţă se cunoaşte. Vitele se dau la suhat. Cine are duzi, pune sămânţa de vermi de mătasă la înviet. Vitele slabe se îngrijesc bine. Oilor slabe li se dă zahară. Se începe vândutul meilor.

În Mai (Florar):

Se pun fasole şi castraveţi. Se sapă viile. Se îngrijeşte de viermii de mătasă. Albinele încep a roi. Se curăţă ştiubeele. Se prăşeşte popuşoiul. Se ară pentru grâul de toamnă. Se plivesc şi se prăşesc legumele din grădină. Se coseşte luţerna. Se îngrijeşte de pui. Se tund oile. Se udă pomii şi legumele dacă nu plouă. Se stropesc viile. Se începe altoitul în ochiu viu. Se plivesc grânele. Se cosesc cele ce cad. Se strâng flori de soc şi de tei, pentru ceai. Se hărăgesc fasolele. Se pregătesc secerile şi coasele. Se dau epele la harmasari.

În Iunie (Cireşar):

Se prăşeşte popuşoiul a doua oară; asemenea cartofii şi sfeclele. Se face fânul. Se prăşeşte şi se plivşte via. Se vând gugoşile vermilor de mătasă. Se prind roi. Se strânge miere. Se începe seceratul grâului de toamnă, a secării şi a orzului. Se culeg cireşile şi zarzărele de se vând. Dacă vremea-i ploioasă, se face nutreţ acru. Se pune grijă deosebită la hrana oilor.

În Iulie (Cuptor):

Se seceră grânele. Se începe trierul. Se face fânul. Se cară la gireadă holdele de pe câmp ca să nu le apuce ploile. Albinele se cercetează, să nu facă căselniţi. Viile se pot stropi în contra manei. Li se poate da o sapă. Se culege ceapa şi usturoiul puse de vreme. Se culege inul şi cânepa. Se topeşte cânepa şi inul. Se meliţă când nu-i de lucru. Se cară la girezi ori în stoguri, recoltele de pe câmp.

În August (Gustar):

Se ară pentru grâu de toamnă. De pe la Sântă-Măria-cea-mare se începe samanatul grâului de toamnă. El trebue ales ca să nu facă tăciune. De este vreme prielnică rapiţei, se samănă şi ea. Se coseşte otava. Se trieră ori ce. Se culeg unele roade. Se culeg şi se bat fasolele. Se culeg haldanii şi cânepa de toamnă. Se cercetează stupii; cei slabi şi de prisos se vând. Se seceră ovăsul. Dacă nu-i de lucru se cară gunoi pe ogoare. Se culeg merele mai de vreme. Se fac gropi pentru pomi. Pe la începutul lunei se face altoirea în ochiu adormit. Se strâng seminţe de tot soiul.

În Septembrie (Răpciune *ori* Viniceriu):

Se samănă grâu şi secară de toamnă. Se trieră. Se culeg poamele şi se usucă. Se începe culesul viilor pe la sfârşitul lunei. Se culege popuşoiul. Se face arătură de toamnă. Se rânduesc stupii. Se strâng seminţe de pomi. Se meliţă cânepa şi inul. Se cară gunoi.

În Octombre (Brumărel):

Se culeg viile şi se desfac de pe haragi. Se scot cartofii. Se fac arături adânci. Se dau berbecii în oi. Se scot morcovii şi sfeclele. Se tae varza şi se pune la murat. Se cară gunoi. Se aduc lemne pentru iarnă. Se pun seminţe de nuc, prun, cireş, perje, vişine, zarzare şi altele în pământ. Se fac adăposturi pentru vite. Se cară gunoi. Se aduc lemne.

În Noembrie (Brumar):

Se pune varză la murat şi porci la îngrăşat pentru crăciun. Se sapă în grădină. Se pune gunoi la rădăcina pomilor. Se fac gropi pentru pomi. Se sădesc pomi. Se cară gunoi. Se cară lemne. Se fac adăposturi la vite. Se îngroapă via. Cel ce ştie carte, ceteşte lucruri folositoare, nopţile fiind mari.

În Decembrie (Andrea):

Se îngrijeşte de vite. Se lucră la unelte pentru vară. Se răscolesc grânele. Se cetesc cărţi folositoare. Se fac şezători cinstite. Se tae porcul de crăciun. Facem răfuiala sfârşitului de an pentru venituri şi cheltueli. Dacă-i vreme caldă, se tae cracii uscaţi de la pomi.

(CARTE pentru Tineretul de la Sate cuprinzând: Rugăciuni, cântece de stea, Irozii, urături, poveşti, glume, frământări de minte şi de limbă, colinde, rostiri la nuntă, cântece, bocete, gâcitori, şi felurile sfaturi şi învăţături pentru viaţă; Alcătuită de TUDOR PAMFILE, Ofiţer în oastea Ţărei, MIHAI LUPESCU şi LEON MREJERIU, Învăţători – Bârlad, 1907)

Domnul Gion & comp.

Am cunoscut cîţiva oameni gospodari, care m-au impresionat şi intrigat în acelaşi timp, prin calităţile şi felul lor de a fi. Primul care-mi vine în minte e un neamţ care m-a ajutat să-mi montez cortul, într-un camping stîncos de pe malul Corintului. Eram enervat şi descurajat că bolţurile de ancorare nu pătrundeau cu nici un chip în terenul pietros; cel mult se îndoiau. Atunci a intervenit neamţul, un tip în vîrstă, care îşi petrecea vacanţa, împreună cu soţia lui, într-o rulotă impresionantă, ataşată unei camionete. S-a convins el însuşi că operaţia cu care mă îndeletniceam nu avea sorţi de izbîndă, apoi m-a liniştit cu un gest şi a intrat în rulotă. S-a întors după cîteva momente, ţinînd în mînă un ciocan cît toate zilele şi nişte piroane enorme. Cu ele am fixat cortul în doi timpi şi trei mişcări. Pe moment, m-a uimit întîmplarea care făcuse ca el să fie dotat exact cu sculele care îmi lipseau mie şi care, de bună seamă, lui n-aveau la ce-i folosi. Apoi însă, în cele cîteva zile cît am stat alături, urma să constat că neamţul avea tot ce nici cu gîndul nu gîndeai.

Un al doilea caz e un ţăran în vîrstă, care, înainte de colectivizare, a avut gospodărie mare, undeva la sud de Bucureşti. Toată tinereţea lui, singura grijă importantă i-a fost pămîntul. Termenul de referinţă şi valoarea primordială. Pe oameni îi judeca de obicei după cît pămînt aveau şi după felul cum îl îngrijeau. Cînd a fost să se însoare, şi-a găsit o femeie cu o zestre de multe hectare. Energia şi priceperea şi le consuma exclusiv către lucrarea acestui pămînt, dar treaba era cu folos, fiindcă obţinea recolte grozave şi nu-i lipsea nimic pe vremea aceea. Dar a venit colectivizarea şi proprietatea i-a fost luată pe de-a-ntregul. A mai apucat doar să-şi îngroape plugul după ce mai întîi l-a uns bine cu vaselină. A trecut apoi prin toată perioada comunistă, supravieţuind fără nici un entuziasm, deşi în ograda lui lucrurile tot mergeau ceva mai bine decît prin ale vecinilor. După revoluţie, bătrîn şi cu nevasta cam beteagă, s-a trezit cu o parte din pămînt înapoi. Deşi puţin neîncrezător, s-a bucurat şi s-a apucat din nou de treabă. Curînd a constatat însă că nu mai are destulă putere. Nepoţii de la oraş nu-l ajutau decît la sfîrşitul săptămînii. De abia prin 1993 a îndrăznit să-şi dezgroape plugul sperînd că-i va fi de ajutor, dar n-a mai putut să-l folosească. Pînă la urmă s-a resemnat în a da la I.A.S. o mare parte din pămîntul abia recăpătat. Pe bucata ce i-a rămas, a cultivat legume, porumb şi viţă de vie pentru vin. De băut nu mai are voie să bea, fiind "bolnav cu inima". Cu toate astea, anul trecut, omul a făcut din strugurii proprii vreo două mii de litri de vin.

Ajungem acum în sfîrşit şi la domnul Gion, un ins din Bucureşti care se laudă cu o gospodărie prosperă în chiar centrul oraşului. O grădină imensă, cu viţă de vie, cu stupi de albine şi cîine rău. Vinde vin şi miere la preţuri mici şi are o mulţime de clienţi. Mai degrabă gros, mai degrabă scund, mereu roşu în obraji, simpatic dar fără umor, serios şi chibzuit, domnul Gion e chiar un fel de prototip al gospodarului. E omul despre care, poate, dacă ar trăi într-o comună sau într-un oraş mai mic, s-ar spune: *votaţi-l ca primar, că e un bun gospodar.* Eu totdeauna însă m-am întrebat cu cine votează domnul Gion. Ce opinii politice are, ce crede despre guvernanţi, despre primar, despre opoziţie şi aşa mai departe. Dar oricît l-am iscodit, n-am aflat niciodată mai mult decît că doreşte binele ţării, aşa, în general. E totdeauna de acord în legătură cu interesele naţionale majore şi atît. Nu intră niciodată în amănunte. Politica măruntă nu pare a-l interesa, deşi e destul de informat. Munceşte de dimineaţă pînă seara, dar la ora opt fix, cu paharul de vin alături, se instalează la telejurnal. Îl şi comentează apoi, dar tot fără a-şi dezvălui vreo orientare politică. O vreme l-am bănuit că se teme să nu-şi piardă clienţii de alte opinii decît el. Dar nu, omul chiar aşa gîndeşte: în termeni general valabili, în concepte care nu supără pe nimeni şi n-ar putea fi nimănui dăunătoare. Ţine cu toată lumea, fiind, în acelaşi timp, util fiecăruia dintre clienţi şi cunoscuţi. Aşa e el, domnul Gion, stuparul.

Andrei MANOLESCU

În Parlament: „Femeia" la cratiţă?

"Femeia la cratiţă!" este o expresie sau un slogan controversat. De aceea am apelat la aleşii şi reprezentanţii noştri din Parlamentul României pentru a ni-l explica, discuta şi oferi soluţii.

Am discutat mai întîi, evident, cu doamnele din Parlament, subiecţi probabili ai lozincii de mai sus. Părerea aproape generală a legislativului feminin este una moderată: *femeia este cea mai potrivită pentru cratiţă, pentru că natura a înzestrat-o cu calităţi pe măsură; a fi gospodină nu-i nicidecum ceva peiorativ, ci o calitate.* Există o mîndrie feminină a profesiei, divers exprimată; *doamna Lia Petrovici, deputat PNŢCD,* declară: *"Chiar dacă mi-aş putea permite un ajutor, nu cred că cineva mă poate înlocui (n.a.: la cratiţă). Doamna* Eugenia *Moldoveanu, deputat PDSR,* crede că *"a fi gospodină este una din condiţiile femeii, chiar dacă este artistă." Doamna Ileana Filipescu, deputat PD,* consideră treburile casei *"în mod tradiţional şi chiar obligatoriu pe seama femeii"*, iar femeia gospodină – *"o bijuterie la casa omului".*

Că este greu să-ţi vezi şi de casă şi de profesie, parlamentarele sînt unanim de acord. *Greu, dar necesar. Nu se poate altfel.* Aşa că ajungem la vorba mai tinerei şi mai radicalei d-ne *Lia Galic, deputat PNŢCD: "Locul femeii e cel pe care ea şi-l stabileşte; dacă doreşte să rămînă la măturâ, acolo să rămînă. Bărbaţii nu stabilesc nimic".* Şi la contraexemplul *doamnei Paula Ivănescu, deputat PD,* care are "curajul" să admită că, în familia sa, treburile casei sînt împărţite între soţ şi soţie. Pentru a-şi ilustra punctul de vedere, *d-na Ivănescu* îl citează pe Aristotel: *"Educi un bărbat, educi un om. Educi o femeie, educi o familie."* Altfel, senatoarea PD este una din iniţiatoarele proiectului ce prevede posibilitatea acordării de pensii şi femeilor casnice. Contra unei asigurări sociale simbolice, munca invizibilă, dar cu efecte clare pentru societate (menţinerea stabilităţii familiei, sănătăţii şi educaţiei copilului), va putea fi, astfel, recompensată.

Bărbaţii din Parlament par a fi mai revoltaţi la auzul sloganului decît colegele lor. *Dl Dumitru Buzatu, deputat PDSR,* motivează, cu tristeţe, sloganul în cauză: *"Bărbaţii cred că se află în centrul lumii. Trăim într-o lume concepută după ideile lor."* Cu aceeaşi mîhnire, *dl Buzatu* recunoaşte că ia parte, personal, destul de rar la treburile casei: atunci în special spală vase. Şi *Ministrul Justiţiei, dl Valeriu Stoica,* prezent în Parlament, a fost (pînă la numirea în funcţie) responsabil cu spălatul vaselor în propria familie. Soţia lui a ştiut să-şi impună punctul de vedere. *Dl Mihail Nică, deputat PNŢCD,* nu este de acord cu *"Femeia la cratiţă!"*; în familia sa, el este responsabil cu cumpărăturile. *Dl Sergiu Rizescu, deputat PNŢCD,* este un bărbat şi mai de casă: el îşi spală lenjeria şi calcă pantalonii. Numai pentru *dl Ioan Gavra, deputat independent,* cînd gestionarea treburilor casnice este *"o chestiune intimă".*

Atît bărbaţii, cît şi femeile de frunte interogaţi, ori nu întrevăd posibilităţi de schimbare a raporturilor actuale, ori le consideră dependente de *creşterea nivelului de trai.* Gospodinele o vor duce mai bine cînd vor avea, în sfîrşit, acces la cuvîntul magic de *"semipreparate".* O bucată de carne cu ouă, făină şi pesmet pe ea va putea deveni un şniţel chiar şi din mîna unui bărbat. De asemenea, odată cu generalizarea *maşinii de spălat,* chiar şi un soţ îşi va putea arunca, acolo, o cămaşă.

Iaromira POPOVICI

Z. ORNEA

Scriitorii şi spiritul gospodăresc

Se spunea, şi e adevărat, că scriitorii (oamenii de artă în genere) nu sînt buni gospodari şi deloc chivernisiţi. Aşa este. Şi, totuşi, aş voi să evoc, aici, cîteva exemple care contrazic această apreciere dreaptă, în genere. Un prim episod de gospodărire îl oferă Sadoveanu. După debutul său eclatant, din 1904, cu patru volume în acelaşi an, s-a căsătorit şi s-a retras, plictisit de "zăpăceala aiuritoare" a Bucureştiului, la Fălticeni. Aici soţia sa avea o căsuţă iar scriitorul era decis să trăiască din veniturile producţiei sale literare. Şi, cu prodigalitatea sa extraordinară, a izbîndit, adunînd, de la reviste şi editori, bani frumoşi. Familia mărindu-i-se şi el avînd propensiuni de gospodar, în 1909-1910, şi-a cumpărat un teren grădină şi, pe un spaţiu anume, şi-a construit o casă bine chibzuită, după planuri de el arătate meşterilor. Restului grădinii i-a dat destinaţia utilă cuvenită. A mai plantat pomi pe lîngă cei existenţi, creînd o bine aranjată (şi productivă) livadă într-o parte, a pus la cale o prisacă în toată regula, de care el se ocupa ca un perfect prisăcar, iar în altă parte a organizat o grădină de zarzavat (excelent administrată). Toate acestea erau aducătoare de bune venituri. Avea, prin îndeletniciri şi preocupări, aerul unui gospodar cuprins, care îşi conduce, cu mînă pricepută, chiverniseala. Cum în apropiere se afla un iaz, împreună cu un fălticenean a pus la cale o moară a lor, pe care o vizita, dimineaţa, stînd de vorbă cu ţăranii veniţi la măcinat. C. Stere, care l-a vizitat, la Fălticeni, în gospodăria sa, pe scriitor în această perioadă l-a găsit ocupat cu treburile sale, vorbindu-i nu ca un prozator ci ca un agricultor ocupat, pînă peste cap, cu gospodăria sa înfloritoare. Scena e descrisă, cu acuitate, în romanul **În preajma revoluţiei** iar pseudonimul scriitorului, anume ales, este M. Pădureanu. Dar, treptat, a renunţat la moară (care nu producea cît sperase) iar, după război, s-a mutat din Fălticeni la Iaşi (unde a devenit directorul Teatrului Naţional), desfăcîndu-şi toată gospodăria, inclusiv casa. Dar tot ceea ce realizase în 1909-1913 şi cîţiva ani după aceea i-a rămas, în memoria afectivă, drept cea mai frumoasă perioadă din viaţa sa, oricum plină. Dar bun gospodar, în sensul de a veghea atent publicarea şi reeditarea operei sale, în condiţii totdeauna avantajoase, încît să poată trăi, confortabil, din producţia sa literară, a rămas toată viaţa. Şi a izbutit. Un bun gospodar s-a dovedit a fi şi Rebreanu. A ştiut să-şi chivernisească bine încasările de pe urma romanelor sale (inclusiv multele lor reeditări). Nu şi-a cumpărat, în Bucureşti, o casă a sa, locuind mereu (s-a mutat de multe ori) cu chirie. Dar şi-a achiziţionat un automobil (lucru rar pe atunci) şi o vie, la Valea Mare, de lîngă Piteşti. Şi-a înălţat, aici, o casă, se îngrijea de cultivarea şi exploatarea viei, venind, adesea, la sfîrşit de săptămînă, să se odihnească (scriind) aici. În anii războiului a stat mai mult la Valea Mare, unde a şi murit, la 1 septembrie 1944, de un cancer la gît, care l-a chinuit cîţiva ani buni. Avea 59 de ani.

Întorcîndu-ne în trecut, cine ar crede că *Junimea*, acea neuitată societate literară nonconformistă, unde era la mare preţ anecdota (şi încă picantă) iar lejeritatea mult cultivată a avut, la începuturi, şi active preocupări gospodăreşti? Şi, totuşi, a avut. Întemeiată la Iaşi, în martie 1864, de Titu Maiorescu, avîndu-i drept cofondatori pe Vasile Pogor, Th. Rosetti, P.P. Carp şi Iacob Negruzzi, spre *Junimea* au venit tineri luminaţi. În 1865 *Junimea* număra 28 de membri, în 1868 crescuse la 35 iar în 1872 depăşea efectivul de 50 de persoane. S-a impus, mai întîi, prin ciclurile de prelecţiuni populare, conferinţe, deloc populare, mult frecventate de lumea cultă a Capitalei Moldovei, şi care au iscat vrăjmăşii neîmpăcate dar şi un imens prestigiu. Societatea nu a avut statute (se redactau însă procese-verbale, concise, despre dezbaterile fiecărei şedinţe şi ele s-au păstrat), dar închipuise un proiect de publicare a patrimoniului literar, bune traduceri din literatura universală, manuale şi literatură originală. Pentru asta era nevoie de o tipografie şi, apoi, de o librărie, care să distribuie cărţile editate. Erau atît de convinşi de eficienţa utilă a proiectului lor încît sperau – naivi – să recolteze chiar beneficii. La întemeierea tipografiei junimiştii au avut noroc cu carul. Tipografia a fost pusă în funcţiune în 1865, adică atunci cînd *Junimea* şi-a reluat activitatea, după încheierea cu bine a procesului înscenat lui Maiorescu. Un văr al zeflemistului, boemului Vasile Pogor, basarabeanul Nicolae Casu, cumpărase la Paris utilajele necesare unei tipografii pe care voia să o instaleze la Chişinău. Cum autorităţile ţariste nu au aprobat această iniţiativă, interzicînd instalarea unei tipografii, la Chişinău, proprietarul a fost nevoit să găsească maşinăriilor şi utilajelor o altă destinaţie. Putea să caute un cumpărător, deşi nu prea erau amatori pentru un stabiliment tipografic într-o vreme cînd se tipărea destul de puţin. Se întîmplă însă că tînărul Casu nici nu a căutat amatori. Destul de bogat pentru a-şi îngădui gesturi de mecenat şi cucerit de entuziasmul junimiştilor care investiseră atîtea speranţe în foloasele culturale ale tipografiei, a cedat pur şi simplu maşinăriile care trebuiau "plătite" *à la longue*, în comode rate periodice – niciodată, probabil, atent urmărite. *Junimea* avea, deci, deodată, o tipografie. Dar asta nu însemna şi învingerea tuturor dificultăţilor. Tipografia presupunea destule cheltuieli pentru instalare şi funcţionare. În consecinţă, junimiştii s-au angajat să cotizeze lunar, de la 1 octombrie 1865, pentru acoperirea cheltuielilor (aveau – cum precizează un document – în 1865 un fond de rulment anual de 800 galbeni, recoltat din cotizaţiile membrilor şi din beneficiul obţinut din imprimate). Au stabilit ca, anual, unul dintre ei să gireze treburile tipografiei, au numit un administrator (azi s-ar numi un manager), au găsit localul şi erau în aşteptarea manuscriselor. Care nu prea veneau. Treburile tipografiei nu au mers deloc strălucit. Au înlocuit, în cîteva rînduri, administratorul, au intervenit salvator de vreo două ori pentru a evita falimentul, iar Iacob Negruzzi – secretarul perpetuu al *Junimii* –, implacabil cu încasarea cotizaţiei promise, trebuia să-l tempereze mereu pe Pogor care, cu capul în nori, nu a pregetat să complice lucrurile şi mai mult, înjghebînd şi o librărie, unde, spuneau junimiştii cu umor, Pogor era mai singurul cumpărător şi cititor (librăria fusese concepută şi ca un cabinet de lectură). Plictisiţi pînă peste cap de calculele interminabile pe care administratorii le prezentau *Junimii*, nevoită să schimbe mereu giranţii, care se derobau de o însărcinare ce nu era deloc uşoară, junimiştii au sfîrşit prin a vinde tipografia cu deficit. Acelaşi sfîrşit avea să-l aibă şi pompos intitulată "Librăria Societăţii Junimea", finanţată de omul tuturor proiectelor hazardate, Vasile Pogor. Dar aceste finaluri aveau să se petreacă în 1871. La 13 octombrie 1871 procesul-verbal al şedinţei *Junimii* consemnează "Asupra afacerei vinderei tipografiei de dnii Pogor şi Maiorescu societatea, deliberînd, încuviinţează vinderea, făcîndu-se oarecare modificări." La 28 octombrie tipografia era vîndută şi Pogor se obliga să verse *Junimii* sumele rămase după ce s-au achitat toate datoriile făcute cu tipografia. Dar de n-ar fi existat, la vremea cuvenită, tipografia, e probabil că *Junimea* nu s-ar fi gîndit să întemeieze revista ei. Cu tipografia la dispoziţie, au întemeiat, în martie 1867, revista *Junimii*. Va fi **Convorbiri literare** (redactor numit a fost Iacob Negruzzi), care, datorită studiilor lui T. Maiorescu, a trezit, instantaneu, un imens interes, devenind, cu trecerea anilor şi a deceniilor, cea mai importantă revistă literar-culturală a ţării. Încît rostul tipografiei *Junimii* a fost cu totul binefăcător. Şi e probabil că de nu s-ar fi gîndit, din capul locului, la proiectul revistei, tipografia nici nu ar fi fost întemeiată. Iar în dirijarea şi alcătuirea revistei, Iacob Negruzzi a dovedit, cu adevărat, spirit gospodăresc şi excelentă strategie, distribuind, cu chibzuială, materia în sumare, ca şi în organizarea celebrelor polemici, mai toate datorate lui Maiorescu. Şi că ardeleanul Maiorescu a fost un excelent gospodar, chiar în cele ale literaturii – nu are nimeni vreo îndoială (Pompiliu Constantinescu scrisese odată că Maiorescu "a fost un bun gospodar al cîtorva idei fundamentale"). Junimiştii au continuat însă, e bine de precizat, să cotizeze lunar şi după vinderea tipografiei. Cotizaţiile au creat un fond care alimenta acordarea unor burse de studii cîtorva tineri junimişti foarte dotaţi. De aceste burse au beneficiat A.D. Xenopol, Slavici, Eminescu. Apoi, aceste cotizaţii alimentau şi fondul din care se întreţinea ziarul **Timpul**, inclusiv salariile redactorilor (Slavici, Eminescu, Caragiale, Grandea etc.), pînă prin 1883-1884. Gîndul asumării responsabilităţilor gospodăreşti a coabitat convenabil, ani lungi, deci, cu spiritul boem al *Junimii* din faza ei ieşeană.

Norbert DODILLE

Pianistul

Aţi fost poate la Viena într-unul din acele baruri în care există un pian. Un pian vechi pe care vopseaua neagră, sărită ici şi colo, lasă să se vadă lemnul îngălbenit. Mai există pe el două sfeşnice cu două lumînări, dar nici urmă de partitură.

Pianul era împins undeva într-un colţ, abandonat în apropierea unui scaun aşezat lîngă perete şi pe care stătea un om mic şi îndesat. El purta o vestă de culoarea somonului, avea părul gri deschis, tuns scurt şi îşi ţinea mîinile împreunate, nişte mîini mari, de muncitor, pe care nu ştii unde să le pui atunci cînd nu ai o treabă anume de făcut cu ele. Avea un aer sălbatic şi uneori întoarcea capul de la dreapta la stînga, dar atît de repede încît privirea lui nu avea vreme să o întîlnească pe a ta, în trecere. Difuzoarele răspîndeau muzica obişnuită pentru acest gen de local, o muzică ce se amesteca atît de bine cu zgomotul conversaţiilor şi al paharelor ciocnite, încît nici nu observai cînd se oprea.

Însă omul cel scund îşi dădu seama, se ridică, puse scaunul în faţa pianului şi se aşeză din nou. Rămase o clipă nemişcat, cu capul aplecat, cu mîinile puse una în cealaltă. Se întoarse cu spatele la sală şi contemplă pianul ca pe un obiect străin, urît, o masă întunecată şi inertă, la fel de

greu în nemişcarea lui ca şi mîinile sale. Întoarse brusc capul, cu o mişcare la fel de vioaie ca aceea a unei păsări şi ochiul său bănuitor părea să se asigure că nu-l vede nimeni. Atunci mîinile sale mari se ridicară şi se aruncară cu toată greutatea lor asupra pianului. Astfel începu să cînte. Era muzica aceea pe care o auzim tot timpul, aceleaşi refrene ştiute de demult. Nimeni nu părea a fi interesat însă de ce se cînta. La masa vecină, o brunetă cu ochi limpezi, frumoasă ca o actriţă, vorbea gesticulînd graţios. Avea o gură mare ale cărei colţuri purtau deja semnul unei uşoare tristeţi. Melodiile pe care le recunoşteam evocau dragostea, dorinţa, singurătatea, speranţa, abandonul, nostalgia, toate acele lucruri combinate care alcătuiesc amestecul obişnuit al vieţii noastre şi deasupra cărora încercăm, cu stîngăcie, să ne ridicăm, zbătîndu-ne plini de importanţă, pentru a ne juca micul nostru rol cotidian de furnică laborioasă. Umerii pianistului păreau să se îngreuneze din ce în ce mai mult, la fel ca mîinile sale, greoaie, care alunecau pe clape şi lăsau să se audă aceste refrene pe care le fredonăm adesea şi care, uneori, ne fac să plîngem. Îmi amintesc de profesoara mea de pian, o femeie care avusese de suferit în viaţa ei şi care, în timp ce cînta **Frunze de toamnă**, mi-a spus cu dispreţ, făcînd să răsune puternic ultimul acord: astea toate sînt nişte minciuni. Pianistul meu însă nu se sinchisea de adevăr: se oprea doar între diferitele bucăţi muzicale, cu capul aplecat, ca un boxeur care îşi revine după un pumn zdravăn primit. Apoi întorcea capul dintr-o singură mişcare, privirea lui vie surprindea undeva în sală o imagine, aşa cum un cioc ciuguleşte un grăunte, şi revenea la pianul său, începînd din nou să cînte **Siracusa**. Ascultam fără voia mea aceste melodii care îmi răvăşeau amintirile şi îmi revărsau în suflet licori dulci şi amărui. Amintirile vin peste mine ca nişte rafale de ploaie lovindu-se de geamul unei maşini care s-a rătăcit într-un sat necunoscut. Fixam insistent spatele acestui pianist, spatele vestei sale de culoarea somonului, ca şi cum m-aş fi aflat în faţa unui tablou şters pe care încercam să descopăr ceea ce a fost scris cîndva, într-un trecut incert.

Traducere de
Svetlana CÂRSTEAN

1865: un fost catolic vizitează Moscova

Nu toţi catolicii convertiţi (unii ar spune: reveniţi) la Ortodoxie respiră calmul hîtru şi enigmatic al Părintelui Placide Deseille, personaj cunoscut nouă cu prilejul unei lansări de carte petrecute acum doi ani, la Galeriile Catacomba. La polul temperamental opus se află figura wotanică a lui Wladimir GUETTÉE, care multe valuri a făcut şi nenumărate adevăruri incomode a proclamat. Născut în 1816, la Blois, GUETTÉE a asistat la marile convulsii ale veacului XIX, începînd cu revoluţia paşoptistă şi terminînd cu bătălia dintre gallicanism *(naţionalismul ecleziei franceze) şi* ultramontanismul *profesat de adepţii supremaţiei papale (între care Joseph de Maistre). Ne-au rămas de la el, printre alte titluri mai şterse, două lucrări notabile: o* Istorie a Bisericii *(şapte volume din cele zece preconizate) publicată la Paris, 1869 ş.u., precum şi* Amintirile unui preot catolic devenit preot ortodox, *Paris, Fischbacher, 1889, combinaţie patetică de autobiografie şi frescă a ascensiunii ultramontane din Franţa secolului XIX. Adversar al ordinului jezuit (care ar fi ideologizat, pe fondul Contrareformei, papolatria iniţiată în veacul IX după Hristos), ostil inovaţiilor dogmatice (de tipul* imaculatei concepţiuni), *Guettée şi-a folosit toate resursele intelectuale pentru a "denunţa" manevrele vaticaneşti, responsabile, după el, de toate derivele creştinismului latin.*

E limpede că Guettée îi detesta pe catolici cam tot atît cît avea să-i dispreţuiască pe ortodocşi un Martin Jugie, eruditul angajat să denigreze spiritualitatea bizantină în paginile Enciclopediei catolice. *Nu ar fi fost de bun gust să traduc, în plin Post pascal, unul dintre textele 100% polemice semnate de autorul nostru. M-am oprit, de aceea, asupra unei scrisori pe care Guettée i-o adresează, din Moscova, protoiereului Vasiliev, prieten şi iniţiator parizian într-ale dreptei credinţe. Revelator document de etnografie religioasă, în care percepţia idealizată amplifică zelul neofitului, scrisoarea de mai jos a fost publicată în volumul WG,* De la papauté, *Lausanne,* L'Âge d'Homme, *1990, pp. 317-320.* ***(T.B.)***

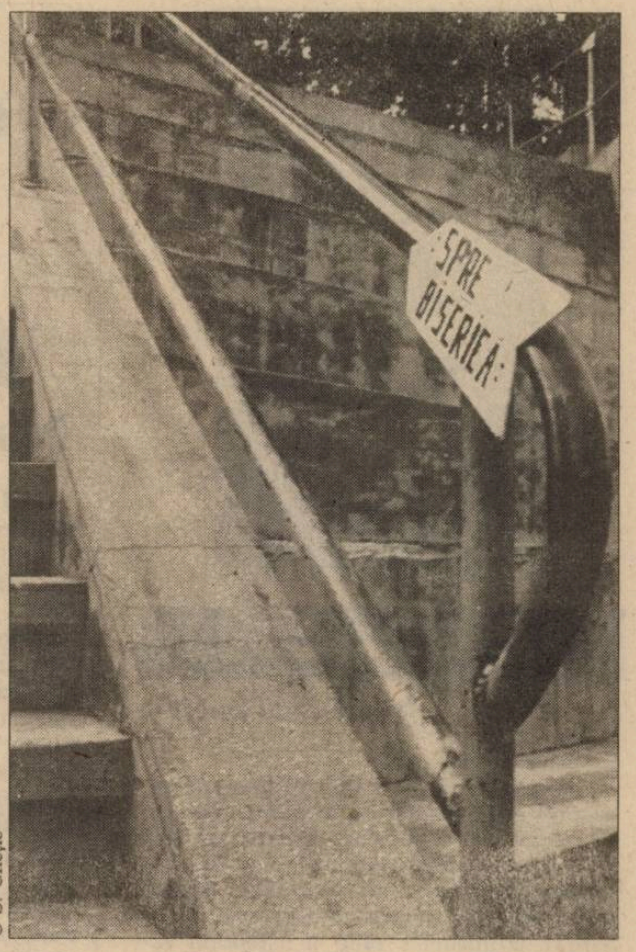

© S. Gheţie

Moscova, 10/22 iunie 1865

Domnule şi preaiubit prieten,

Vă scriu din Moscova, străvechea capitală a imperiului rus, rămasă pînă astăzi capitală a Bisericii Ortodoxe, graţie amintirii foştilor patriarhi, dar şi în virtutea credinţei care stăpîneşte întreaga ei populaţie. În chiar ziua sosirii mele, m-am dus la Kremlin, care este în acelaşi timp o citadelă, o mînăstire, un loc sfînt dominat de cupolele mai multor biserici magnifice şi, în sfîrşit, un palat umplut cu vestigiile foştilor suverani, pe care cei de acum se grăbesc să-l îmbogăţească pe zi ce trece. Am pătruns pe poarta pe care împăraţii înşişi nu o treceau înainte de a-şi descoperi, respectuos, creştetul şi m-am bucurat, de la înălţimea teraselor, de o privelişte măreaţă şi, probabil, unică în lume. Zăream la picioarele mele panorama oraşului compus din elegante vile îngropate sub verdeaţă şi dominat de pădurea clopotniţelor graţioase, dintre care unele străluceau ca aurul, iar altele erau decorate cu felurite picturi. Am înţeles din prima clipă că Moscova este un oraş eminamente creştin. Nu am fost deci suprins, plimbîndu-mă, să întîlnesc la fiecare pas fapte de credinţă, de cucernicie şi de respect faţă de sacerdoţiul lui Iisus Hristos. În orice moment, oamenii din popor se apropiau de mine pentru a-mi cere binecuvîntarea şi pentru a săruta crucea pe care o purtam la gît şi aceasta fără altă intenţie în afara celei de a-şi arăta respectul faţă de haina preoţească şi pentru Crucea Mîntuitorului. Credinţa curată şi pură a acestor oameni de ispravă degaja un aer mişcător şi nu puteam să nu mă gîndesc la ţinuturile noastre apusene, unde vederea unui preot dezlănţuie simţăminte cu totul potrivnice. De unde provine această diferenţă? N-aş putea să răspund acestei întrebări fără a intra în anumite consideraţii care m-ar îndepărta prea mult de scopul pe care mi l-am propus scriindu-vă prezenta epistolă.

Ruşii respectă preoţia

De altfel, poporul dreptcredincios nu-şi manifestă respectul pentru preoţie numai la Moscova. În pofida amestecului de populaţii, nu poţi merge mai mult de cinci minute pe o stradă din oraşul Sankt-Petersburg fără a fi martorul unuia dintre aceste gesturi care atestă credinţa sinceră şi adîncă pe care preoţia ortodoxă a ştiut să o transmită credincioşilor ce-i sînt încredinţaţi.

Cu toate acestea, în Rusia domneşte cea mai deplină toleranţă faţă de toate cultele. Chiar şi la Moscova, toate cultele au biserici; romano-catolicii se bucură de o totală libertate, iar colonia franceză, cu precădere, are acolo un lăcaş cu slujitori proprii. Dar feluritele culte nu au nici o influenţă asupra ortodocşilor, convinşi de superioritatea venerabilei lor Biserici, care nu şi-a putut niciodată reproşa cea mai mică inovaţie în tezaurul învăţăturilor divine. Îngăduiţi-mi o mică reflecţie pe tema toleranţei din Rusia: aceea că există destule naţiuni care vorbesc adesea despre toleranţă, dar care o pun în practică cu mult mai puţin decît se obişnuieşte în Rusia.

© C. Bumbuţ

Vizite de curtoazie ecleziastică

A doua zi după sosirea mea la Moscova, am fost primit de către venerabilul mitropolit Filaret. Nu mai e nevoie să-l elogiez pe acest mare ierarh ajuns astăzi la vîrsta de 83 de ani şi care, de 43 de ani, ocupă cu atîta vrednicie jilţul mitropolitan. Toată lumea îi cunoaşte ştiinţa, elocvenţa şi virtuţile, aşa încît toată Rusia îl cinsteşte deja ca pe un sfînt. Trecînd pragul smeritei sale locuinţe, pricepi pe dată că acolo vieţuieşte un ierarh pătruns de duh apostolic. Totul este simplu şi modest în această reşedinţă care nu e un palat decît prin demnitatea celui ce-l locuieşte. La Eminenţa Sa Mitropolitul am întîlnit pe unul dintre vicarii săi, Monseniorul Leonid, căruia i-am făcut o vizită chiar de a doua zi şi care mi-a oferit o graţioasă găzduire. Ucenicul e pe măsura maestrului. Nici nu ai spune că Monseniorul Leonid a fost cîndva un distins ofiţer care a uitat lumea, pentru a nu-şi mai aduce aminte decît de îndatoririle sale de monah şi episcop.

N-aş fi putut vizita Moscova fără să cunosc mînăstirea Sfîntul Serghie dat fiind că alături de acest istoric lăcaş (ce a servit drept refugiu al naţionalismului rus în epoca invaziei polone) se află Academia teologică. Or, datoram mulţumiri vrednicului şi învăţatului rector Gorsky; inspectorului-arhimandrit Mihail; doctorilor şi profesorilor acestui corp savant, semnatari ai diplomei prin care mi-a fost acordat titlul doctoral. Ca şi la Moscova sau la Sankt-Petersburg, am avut ocazia de a vedea, la Sfîntul Serghie, numeroşi preoţi care m-au convins că am fost prea rezervat atunci cînd, scriindu-vă de la Sankt-Petersburg, am făcut elogiul clerului ortodox. Am remarcat, la toţi preoţii întîlniţi, unirea celui mai mare merit cu cea mai amabilă modestie. Aş fi dorit să-i cunosc în număr şi mai mare, dar ceea ce se amînă nu e pierdut. Mă simt prea bine în mijlocul părinţilor şi fraţilor care se întrec cu gesturile de bunăvoinţă pentru a nu rîvni din tot sufletul să-i revăd. Cei mai mulţi dintre ei înţeleg franceza, chiar dacă nu o pot vorbi, din lipsa exerciţiului. În ce mă priveşte, sînt cu mult mai ignorant şi abia înţeleg rusa, dar mă voi perfecţiona în această limbă, întrucît simt nevoia să o fac. Pe lîngă plăcerea conversaţiei cu nişte fiinţe deosebite, există în Rusia o foarte bogată şi variată literatură religioasă pe care Occidentul o ignoră cu desăvîrşire. Trebuie să o facem cunoscută, mai cu seamă printre aceşti teologi catolici plini de mîndrie, printre diverşii *Tilloy* care-şi permit critici atît de nedrepte la adresa unui cler căruia nu-i cunosc nici ştiinţa, nici virtuţile. Mă voi dedica acestei lucrări cu ajutorul cîtorva prieteni şi, pentru a trece imediat la treabă, vă voi trimite, peste cîteva zile, traducerea preafrumosului discurs adresat Sfîntului Sinod de către rectorul Academiei teologice din Sankt-Petersburg, cu prilejul ridicării sale la rangul de episcop. Acest discurs pe cît de bine gîndit, pe atît de elegant ca formă, ne oferă informaţii utile despre Biserica Rusiei.

Un pelerinaj amînat

Să ne întoarcem la Moscova. Mi-ar trebui o zăbavă de cîteva luni în acest interesant oraş pentru a-i vizita bisericile şi mînăstirile, pentru a admira toate bogăţiile religioase şi artistice pe care le cuprinde. Spre marele meu regret, mă văd nevoit să nu stau aici decît nouă zile. Dar, cel puţin, nu o voi părăsi fără a păstra în suflet cea mai înaltă apreciere a Bisericii sale, ca şi cele mai bune sentimente faţă de bunătatea şi graţioasa găzduire din partea societăţii moscovite. Am fost rugat să promit că mă voi întoarce şi fiţi sigur că îmi voi respecta făgăduinţa. Există, dragă prietene, şi un alt temei care mă face să îndrăgesc Moscova şi anume acela că domnia voastră însăvă sînteţi iubit de ea. Toată lumea îmi vorbeşte despre dumneavoastră în termeni pe care n-am să-i repet, dar care, vă asigur, ar putea flata pe oricine. Voi reveni la Paris cu un bagaj uriaş de complimente, de aprecieri şi de omagii (Sankt-Petersburgul nelăsîndu-se, aici, mai prejos), aşa încît, găsindu-mă încă în Rusia, mă bucur să mă număr printre prietenii domniei voastre.

Ar trebui ca, părăsind Moscova, să mă îndrept către Kiev, oraşul sfînt al Rusiei; ar trebui să-i vizitez catacombele şi să salut frumosul fluviu Nistru, acolo unde străbunii dumneavoastră au fost regeneraţi prin Botez. Am fost cordial invitat de către monseniorul mitropolit al Kievului – unul dintre acei ierarhi de care Biserica primară nu ducea lipsă şi de care Biserica Ortodoxă nu duce lipsă nici astăzi – dar mă văd nevoit să-mi amîn pelerinajul. Calea ferată nu ajunge încă pînă în acel oraş şi pot petrece prea puţin timp în Rusia pentru a putea cerceta toate locurile ce merită vizitate. Las aşadar pentru o viitoare călătorie pelerinajul meu la Kiev şi în atîtea alte locuri sfinte din minunata dumneavoastră ţară. De altfel, l-am întîlnit pe mitropolitul Kievului la Sankt-Petersburg şi nu mai e cazul să vă împărtăşesc sentimentele mele de respect şi iubire filială faţă de acest preabun şi sfînt ierarh, de vreme ce vă sînt de multă vreme cunoscute.

Sper să vă pot scrie iarăşi la întoarcerea mea în Sankt-Petersburg, înainte de a părăsi Rusia. Aşadar, pe curînd şi vă rog să mă socotiţi mereu ca pe un prieten sincer.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Album

Cartă poştală

Timişoara, 20 Ian. 1941

Stimată Doamnă,

Nu ştiu dacă aţi primit ultima vedere, pe care am expediat-o fără marcă fiindcă am uitat. V-am scris că-mi caut cameră în oraş; am găsit, sau mai bine zis am rechiziţionat-o dela nişte jidani, pentru "refugiaţi" din Râşnov (eu şi Costi Munteanu). O ducem f. bine şi aşteptăm valurile care or să vină. Deasemenea aşteptăm primăvara deşi cu ea înfloresc examenele, dar ne mângâiem gândindu-ne că se vor veşteji la toamnă.

Sărutări de mâini dela Ionel

Iată cum, în spatele unei simple cărţi poştale, se poate deduce o întreagă epocă, de la istoria ei (prigoana împotriva evreilor, atitudinea pro-legionară a "tineretului studios"), pînă la trăirile individuale (micile erori, nesiguranţa în faţa viitorului, hazul de necaz etc.). Spre deosebire de impresia pe care o avem cînd citim cărţile de specialitate, istoria nu este o abstracţiune, ci o manifestare a umanului, un produs al acţiunilor şi sentimentelor fiecărui individ în parte. (nota red., C.P.-B.)

Casnice

Merlot şi Madagascar

Pe bărbat îl ţii cu mîncarea, zicea cineva. Altcineva a replicat cu un banc, dovedind că uneori acest lucru nu este suficient. Nu e o metodă sigură. Mai este nevoie şi de altceva. Un bărbat întîrzia să vină acasă de la slujbă. Motiva că stă cu prietenii să bea şi să mănînce ceva. Că-i place să mănînce la cîrciumă. Nevasta îl ameninţă şi-i spune:

– Dacă mai întîrzii, te las. Uite am să-ţi fac ca la cîrciumă, am să-ţi pregătesc mîncarea ca acolo.

A doua zi, se desparte de prieteni, enervat şi uşor încurcat; se simţea umilit în puterea lui de a decide ce să facă şi ce nu. Dar ameninţarea de acasă nu mai era de glumă. Ajunge acasă prost dispus şi bombănitor. Îi cere nevestei o ţuică şi caşcaval cu piper pe deasupra. Ca la cîrciumă. Mănîncă fără să spună nimic, cu aceeaşi expresie ostilă. Apoi cere o friptură în sînge şi un Merlot.

Nevasta-i aduce plină de solicitudine. Chiar înţelegere. Îi ghicea orice dorinţă din priviri. El mănîncă şi bea. La un moment dat mai cere un Merlot şi treptat începe să-i arunce nevestei priviri mai amabile. Chiar devine tolerant şi, considerînd-o cu oarecare bunăvoinţă, o invită să stea şi ea la masă, să bea un Merlot. Ea se aşează timid pe marginea scaunului, jumătate pusă pe participare şi jumătate pe continuarea misiunii începute. La un moment dat el îi spune: "Auzi, cînd am fost eu în Madagascar..." Ea-l întrerupe: "Da', tu n-ai fost niciodată în Madagascar!" Atunci, el se închide la faţă, se retrage în ostilitatea iniţială şi-i răspunde după ce trage o înjurătură fără adresă: "D-aia nu-mi place să mănînc acasă!" Nevasta, care va să zică, nu poate face totul. Uneori gătitul nu ajunge! Şi a mai apărut şi "fast food"-ul.

Aurora LIICEANU

Noi, Cinematecile non-stop

..."1. Cetăţeanul Kane. 2. Goana după aur. 3. Rubliov. 4. Fragii sălbatici. 5. 81/2. 6. Crucişătorul Potiomkin. 7..." – întrerup lectura acestui clasament al celor mai bune 100 filme din ultima sută de ani, stabilit de 51 de critici români, ca să mă uit la un Stan şi Bran, pe ProTV. Obişnuiesc, încă, să las orice pentru ei. La "zăendul" poveştii – o plimbare cu barca, avînd la bord două fetişcane, ce să fie mai mult pentru a ajunge la enorm? –, epuizat de încîntare, dau o privire sagace pe acest cult pomelnic şi constat că lipsesc cu desăvîrşire şi Laurel şi Hardy! Al 100-lea film e "Clovnii". Tot e bine. Nu mă enervez. Fellini nu se jena ca în orice enumerare de acest tip să-i pună sus de tot pe cei doi. Ionesco scria că "Stan şi Bran vînzători de brad" ar trebui să fie ultimul film al oricărei televiziuni care, la sfîrşitul emisiunii, şi-ar propune să anunţe şi sfîrşitul lumii. Mai dau o lectură calmă întregului şi-mi sare în ochi seriozitatea lui – trei, patru comedii recunoscute de mult ca monumentale, clasice pînă la Judecata de Apoi, restul e dramă, tragedie, melodramă frumoasă, cineliteratură gravă, invulnerabilă, valoare incontestabilă, de ce aş obiecta? Firește, nici un Umberto D., nici Godard, nici un *Pierrot le fou*, nici "un fou" (ca "Hellzapoppin", ca Groucho, ca Alexandrov), nici un John Huston, înţeleptul înţelepţilor, nici un Wilder, nici un Lubitsch, nici o "noapte furtunoasă" la români (avem, totuşi, "Reconstituirea", chiar înainte de singurul Woody Allen!) – e 100% corect ce scrie prezentatorul, dl Călin Stănculescu: "Fără a dori să instaureze o scară de valori infailibilă, opţiunile criticilor de film români marchează conservatorismul istoric al unor preferinţe"... Exact: cîtă istorie, atîta conservatorism.

La urma urmei, după al 51-lea sau al 101-lea film dintr-un asemenea gem somptuos, un cinefil cu scaun la cap n-are de ce protesta sau ieşi în stradă, dimpotrivă – se încuie în Cinemateca personală, proiectîndu-şi ale lui, ca în la "E la nave va...", ştiind că apele urcă în cală şi în sala maşinilor şi maşinaţiunilor. El are lista lui – cinefilul bun e şi el un Schindler care salvează ce e de salvat – poate că nu pînă la o sută, poate că nu întru totul filme (căci e prea multă literatură în cinemaul incontestabil), poate că mai multe scene, secvenţe, imagini într-un montaj liber, secret, disponibil, fie şi minimalist, întru totul godardian. Sînt filmele după care a înnebunit şi încă înnebuneşte, ca să mă exprim exact, fără teama de a fi o Ziţă în faţa "Misterelor Parisului", dar convins că expresia asta prea umană conţine criteriul şi sensul intrării într-o sală obscură pentru a vedea cai verzi pe pereţi. Sînt filmele lui şi mai mult decît ale lui – acelea pe care ar fi vrut să le facă el şi nu "moare" că le-au făcut alţii cu care, tocmai de aceea, a devenit prieten, familiar şi intim. Nu se fac anchete, întrebîndu-se: "numiţi 10 filme care aţi fi vrut să fie ale D-voastră?" Cum a spus Jean Renoir: "«Jules et Jim» aş fi vrut să fie făcut de mine". Supus unei asemenea chestiuni, criticul – ca şi cinefilul – ar fi mai puţin decît cult, invulnerabil, sau, mai clar, ipocrit.

Fără fasoane şi prudenţă, declar că pe nava mea, în cinemateca ei strict personală, îmi proiectez, de la matineu în noapte, cît vreau şi cît îmi place, pe Laurel şi Hardy vînzînd brazi, Fellini intrînd în Roma pe o ploaie torenţială, pe Jeanne Moreau cîntînd în "Jules et Jim", pe Belmondo citind în baie Descartes, pe profesorul din "Ikiru" luîndu-şi adio de la semeni, pe Bogey la picioarele reginei africane, pe Samoilova căutîndu-l pe "Boria, Boria!" printre cei care plecau la război, pe Marcello bătînd step à la Fred, naşterea şi sfîrşitul din "Ordet", căpăţîna blondă a lui Laurence în Hamlet, "Balul" lui Scola de la început pînă la sfîrşit, Cybulski alergînd printre cearşafurile unei curţi, George Constantin aţipind cu o batistă mare, albă, pe faţă, unde? Ei, unde? Ce vreau să spun?

Rulează acum, la ProTV, un serial la care nu se uită prea mulţi din jurul meu: "Viaţa ca în filme"; nu-i grozav, nu-i copleşitor, e simpatic, dar are o idee care – fie şi dusă fără fantezie mare – e dură şi adevărată pentru noi, cinefilii: la fiecare moment dificil din viaţa eroului, apar pe pînză secvenţe fulgerătoare din filmele, zeci, care i s-au întipărit în minte. Aşa e. Sîntem Cinemateci non-stop. Nu-i tocmai vesel – într-o lume în care cinemaul a rămas arta cea mai neserioasă, conform dialogului de şabadabada dintr-un bărbat şi o femeie, cîndva:

" – De ce credeţi că cinematograful nu e luat în serios?

– Nu ştiu, poate fiindcă lumea merge la cinema cînd îi merge bine...

– Atunci, credeţi că ar trebui să mergem la cinema, cînd ne merge rău?

– De ce nu?"

Radu COSAŞU

Bazar

Festivalul gospodinelor

Cu o zi înainte de 8 Martie, Femeii Române i s-a făcut cinstea unui *"Festival al gospodinelor"*. Dacă organizatorii – Fundaţia Pro sport – şi-au propus să ofere publicului Sălii Polivalente (puţin numeros, deşi intrarea era gratuită) o imagine feminină inedită, alta decît cea oferită de banalele concursuri de Miss, atunci, cu bună-seamă, au reuşit. Spectatorii s-au putut delecta cu o patetică etalare a sexului frumos. Patetismul a degenerat aproape în tragism în cazul grupei de participante de peste 50 de ani. Doamne în vîrstă pline de bune intenţii îţi rupeau inima cînd le vedeai alergînd printre găleţi, cu sacoşele în mînă (aceasta reprezentînd, parţial, *proba de îndemînare)* sau cînd îşi arătau sprinteneala la aerobic. E drept că unele dintre ele erau foste sportive, ce se străduiau în continuare să-şi menţină condiţia fizică... Pateticul sus-amintit era zdravăn îngroşat de comentariile vulgare ale unui tînăr blond şi cu ochelari, ce se străduia să facă atmosferă. Deloc politic corect, el încuraja concurentele cu *"Hai, mamaie!"* şi-şi suplinea lipsa de umor cu înţelepciuni de genul: *"dacă se mişcă aşa, rămîn bărbaţii nemîncaţi"*; *"o gospodină în pantaloni nu s-a văzut"*. Cînd i-a venit rîndul, la proba de îndemînare, concurentei *Marilena Salan*, de peste 100 kg., prezentatorul s-a înecat în complimente de genul: *"s-a îngrăşat şi detergentul"* (pe care concurenta îl purta în plasă). De altfel, doamnei în cauză i s-a acordat, pe şleau, premiul special pentru *"cea mai grasă concurentă"*, iar partenerul ei de la proba de dans a fost premiat *"pentru că a scăpat necălcat de tanc"*. În spiritul aceleiaşi glorificări a Femeii au fost tratate şi *"gospodinele"* aparţinînd grupei 16-20 de ani. Fluierăturile din partea sălii au avut, de astă dată, conotaţii admirative. La fel şi comentariile prezentatorului: din dezgustat a devenit pofticios (dar la fel de nesărat). La această categorie nu mai conta prea mult dacă cineva a scăpat sacoşa sau n-a întins bine rufele pe sîrmă (în cadrul aceleiaşi probe de îndemînare).

Că *Festivalul gospodinelor* n-a fost decît un "bal al pompierilor" este evident. Ambiguu rămîne, totuşi, termenul de *"gospodină"* în viziunea organizatorilor. Accepţiunea lui se situează undeva între îndemînatică, sportivă şi sexy. În orice proporţie s-ar amesteca ingredientele acestei nefericite combinaţii, produsul este supus judecăţii bărbaţilor. Ineditul manifestării stă, în special, în desuetul vulgarităţii ei, ce nu face decît să amplifice conotaţiile peiorative ale termenului de gospodină.

Iaromira POPOVICI

Clin d'oeil

Ultimul număr al revistei **Secolul 20** (10-12/1996) are ca temă **Politicul**. După cum afirmă Ştefan Aug. Doinaş în editorial, demersul acestui număr vizează o posibilă elucidare a problematicii politicului; cei care semnează în paginile revistei încearcă "să descifreze textura evenimentelor contemporane în lumina realizării – sau eşecului – acestei valori" sau să cîntărească ponderea pe care o capătă politicul în viaţa societăţii noastre post-decembriste.

Cele mai multe intervenţii din cadrul revistei au ca punct de referinţă alegerile din 1996: analize, mărturii, eseuri, jurnale din perioada electorală. La acestea se adaugă consideraţiuni cu privire la tranziţia românească în general (despre societatea civilă, autodeterminare/vs./integrare, mass-media ş.a.) dar şi la modelele democraţiilor avansate. Pe copertă, un sugestiv instantaneu dintr-un happening, care înfăţişează un bărbat ce a renunţat la gantere şi face exerciţii cu televizorul – aşa cum trebuie să facă orice politician care se respectă. (C.P.-B.)

Dezastrul în variantă *soft*

După ce, o dată cu **E pericoloso sporgersi**, Nae Caramfil anunţa un suflu nou pentru cinematografia românească, prin filmul **Asfalt tango** el revine cu picioarele pe pămînt, pe pămîntul patriei adică. **Asfalt tango** se înscrie în "tradiţia" postrevoluţionară a cinematografiei autohtone, fiind, de fapt, o variantă *soft* a seriei inaugurate de **Balanţa** şi continuate de **Senatorul melcilor** sau de **Prea tîrziu**. Este vorba de tipul de film care ilustrează dezastrul românesc: mizerie, decădere morală, situaţii absurde. Un film care antologhează numai aspectele negre ale realităţii, plecînd, desigur, de la ideea că infernul nu are nuanţe. Realitatea, însă, are nuanţe şi poate de aceea formula filmului nu merge la nesfîrşit.

Sper să nu fiu înţeles greşit, nu sînt un apărător al "valorilor româneşti", nu sînt pentru reflectarea necondiţionată a "frumuseţilor patriei", dar m-am săturat să văd încontinuu o prelungire a aceluiaşi tip de film. Mi-a plăcut **Balanţa**, dar **Prea tîrziu** m-a plictisit enorm (şi eram plictisit încă de la **Senatorul melcilor**). Chiar dacă, în cazul filmului **Asfalt tango**, mi se oferă o variantă edulcorată, cu mai puţină încrîncenare, lucrurile nu se schimbă deloc. Aceeaşi Românie văzută prin ochii străinilor sideraţi de ceea ce văd (în mod firesc, predilecţia este pentru vizitatorii francezi), aceeaşi mizerie, lege a junglei şi bădărănie generală, inclusiv eternele poante cu zicerea "acuma e democraţie..." (toate filmele în cauză – mai puţin **Balanţa**, desigur – fac exces de cuvîntul "democraţie"). De remarcat că asemănările merg pînă în detaliu, de parcă modul respectiv de a reflecta realitatea cere parcurgerea aceloraşi paşi. De exemplu, în **Asfalt tango** apare o scenă asemănătoare cu o alta din **Balanţa**, în care poliţiştii – în **Balanţa** securiştii – care merg într-o *Dacie* se pronunţă asupra peisajului patriei noastre. (Nu am nici un semnal să cred că la Nae Caranfil ar fi un "citat ironic".)

Luat în sine, **Asfalt tango** nu este un film prost, dar nici nu străluceşte. Se poate spune despre el că este onorabil. Ideea autocarului cu fete pentru export ce traversează România este fericită, iar introducerea în afacere a "agentului perturbator", a soţului adică, nu face decît să dinamizeze filmul. Din păcate, jocul actorilor este inegal. Dacă Charlotte Rampling este extraordinară, seducătoare şi subtilă, nu acelaşi lucru se poate spune despre unele actriţe ce joacă în rolul fetelor, a căror prestaţie lasă mult de dorit. Să ne gîndim numai la plînsul contrafăcut al celei care află în final că *Giani* al ei nu a sunat; sau la penibila rugăciune a blondei evlavioase (lasă că şi ideea personajului respectiv este jalnică – eu înţeleg că s-a dorit surprinderea confuziei din capul unor tineri, dar personajul e schematic, lipsit de orice verosimilitate). Şoferul autocarului, în schimb, nu este deloc exagerat (în mojicia lui), este absolut firesc şi se bucură, din partea lui Constantin Cotimanis, de o prestaţie actoricească de excepţie. Mircea Diaconu e actorul bun pe care-l ştim, dar e Mircea Diaconu, la fel ca-n **Buletin de Bucureşti**; Florin Călinescu este şi el bun, dar puţin cam epuizat, tocit, în urma gagurilor ieftine de pe ProTV.

Dacă **E pericoloso sporgersi** era un film subtil, care oferea o privire din interior, integratoare, a evenimentelor, **Asfalt tango** îmi pare un film făcut de un regizor care a stat mult în străinătate şi care a pierdut, astfel, contactul cu nuanţele locului. (Această situaţie dă naştere, pe alocuri, şi la gafe: pentru românul de rînd, legalizarea căsătoriei – de care vorbeşte soţul în faţa poliţaiului – este asigurată de ofiţerul stării civile, şi nu de un preot, ca în filmele americane). Oricum, nici un regizor nu a trecut onorabil la examenul filmului inspirat din realitatea postrevoluţionară. Oare vremurile actuale să fie atît de speciale, încît să nu poată fi deloc surprinse cu adevărat, în toată complexitatea lor?

Cezar PAUL-BĂDESCU

Purgatoriu pe roţi

Asfalt tango, filmuleţul lui Nae Caranfil, este în primul rînd o reuşită managerială (lista sponsorilor, lungă cît prima pagină din scenariu, cuprinde în principal "Les films du rivage", "Domino Film" şi "France 3"). Amestec de dezinvoltură regizorală şi schemă calculată pînă la ultima picătură de sudoare, *Asfalt tango*, amuză, trezeşte din somnolenţa "cinematografului de autor", promite... În paradisul comercial spre care, chipurile, ne îndreptăm, el este purgatoriul pe roţi: regizorul-scenarist găseşte ideea, foarte la îndemînă de altfel, a autobuzului cu pipiţe, o supune testului tragi-comic al "stării drumurilor" româneşti şi – victorie! – constată (şi noi o dată cu el) că ea funcţionează. *Merci la Roumanie*, cîte filme nu se comit în numele tău!...

Trecută prima impresie, de încîntare, începem, critici fiind, să ne punem întrebări. Dacă Nae Caranfil consideră acest *Asfalt tango* un simplu intermezzo în cariera sa de regizor (mic exerciţiu 100% comercial), atunci este bine: vom trece cu vederea inconsistenţa multor personaje, felul acesta foarte "série B" de a trata psihologiile pentru a cîştiga în altă parte. (*Asfaltul...* seamănă cu acele comedioare italieneşti de prin anii '60, numai că acelea debordau de o vitalitate deloc contrafăcută şi de personaje ce aprindeau ecranul!) "Superficialitatea", "subţirimea" filmului se justifică, în acest caz, prin asumarea condiţiei de divertisment fără pretenţii. Dacă, însă, Nae Caranfil a vrut ceva mai mult cu acest film (o "radiografie din mers" a României, un „travelling sociologic" sau mai ştiu eu ce), dacă a-ncercat să continue analiza (excelentă!) din *E pericoloso sporgersi* "aducînd-o la zi" în economia de piaţă, atunci rezultatul este, mă tem, discutabil. Nae nu s-a apropiat de Billy Wilder (modelul său), ci de Cornel Diaconu (*"Paradisul în direct"*); ce-i drept, cu mai multă graţie şi infinit mai multă inteligenţă, dar... Scena edificatoare este cea în care Charlotte Rampling îl învaţă pe celălalt Diaconu (Mircea, din fericire) paşii tangoului: este cel mai prost moment al filmului, Rampling şarjează iar Diaconu, pierdut între penele acelui boa alb ce s-ar vrea "simbolic" (amărîtul de român care-şi lasă fulgii în confruntarea cu femeia-rechin capitalistă!), uită şi el cum e să fii un mare actor...

Una peste alta, *Asfalt tango* este aidoma autobuzului din film: cam prăfuit, cam "solicitat", dar vesel nevoie mare şi mergînd, neabătut, spre Europa. Ale noastre tinere la Paris învaţă...

Alex. Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

Obsedante indecenii: viaţa în *reluare* (III)

Ce se-ntîmplă în această carte*, în care autorul a pus cap la cap nuvelele care "redau" drumul prin viaţă, în anii socialismului biruitor şi strivitor, al fostului Oscar Rohrlich, trecut prin Radu Costin şi devenit, definitiv, Radu Cosaşu? În *Seară de primăvară '45*, fragedul Oscar, ca semn al rupturii sale cu originea mic-burgheză, aduce acasă, chiar în seara de "Pesah" (Paştele evreiesc) o fată, scandalizîndu-şi genitorii. În *Armonia cordului bătut de gînduri*, se întîmplă că numitul Oscar îşi descrie relaţiile cu enigmistica şi, prin lărgirea acestui cîmp al muncii scripturale, relaţiile cu cuvintele. Există aici un fel de efuziune lirică, un fel de mini-poem în proză, un fel de odă limbii române, de care cititorul poate lua cunoştinţă dacă binevoieşte să-şi coboare ochii la subsol**. Bucata *Obiecte intime* schiţează raporturile naratorului cu patrimoniul vestimentar. În *Înmormîntări*, prietenul Calu (suntem în 1947) ascunde în pămînt un revolver, iar Oscar Rohrlich, volumul *Întoarcerea din rai* de Mircea Eliade, la fel de periculos. În *Fine del primo tempo* se întîmplă că poetul M. Costaforu este arestat, dar lui Oscar nu-i pasă. Raţiunile obiective şi înaintate ale transformării lui "Oscar Rohrlich" în "Radu Cosaşu" sunt explicate (lui Nelly, şefa filialei U.A.E.R. din Huşi) în *Tactică şi strategie*. Plasată în 1950, *Cu privire la unchiul meu, Marcel* aduce precizări în legătură cu această rudă fugită prin cabaretele Europei, dar şi o insinuantă scenă de dragoste (mai precis, de dragoste ratată), între noul Radu şi "vechea" Culi. Mă duce gîndul că scena aceasta e chiar un soi de *mîse en abyme* a întregii cărţi, pentru că în acel pat jdanovian se înfruntă vitalitatea firească a fetei cu schematismele ideologice ale flăcăului just. Miezul din *Camil, Scylla, Caribda* este dialogul tînărului progresist R.C. (trimis la munca de jos, ucenic frezor la "Timpuri noi", pentru spălarea păcatelor de dosar) cu profesorul suspectat de reacţionarism (noi ştim că e vorba de Tudor Vianu), care refuză elegant să vadă mică-burghezie în Homer. În *Secondo tempo*, tot prin '50, junele face nitică armată şi revine în presă. *Viaţa frazei* e o nuvelă amplă şi frumoasă, în care cel mai grozav lucru care se întîmplă e secvenţa de amor (din nou: ratat!) dintre narator şi Gabi, pe fondul sonor al repetiţiilor pentru manifestaţia de 23 august pe stadionul cu acelaşi nume, din apropierea garsonierei: *"Astea nu-s urale, «Tudor Vladimirescule»! Ăsta nu-i entuziasm, deştepţii de la «Stalin»! «Leniniştii» n-au mîncat azi? Păi ce facem aici? (...) Mă auzi, «Bălcescule»? Văd că nu mă auzi. Mănînci seminţe. (...) Te frec pînă diseară, «Bălcescule»!"* (p. 115, 116). Remarcabil este şi pasajul dialogului cu Zaharia Stancu. Mai departe, protagonistul se duce la cenzură ca să obţină retrocedarea unui fragment despre Engels, care-i fusese tăiat (se putea interpreta ca o aluzie la faptul că nu se găsea carne pe piaţă). Revendicările nu-i sunt satisfăcute, dar pentru ca *erosul* iniţial să fie echilibrat de *thanatos*, năbădăiosul reporter ahtiat de "adevărul integral" ia act că, şi în comunism, se întîmplă să existe / cetăţeni cu feţe triste: cancerului nu-i păsa de avîntul socialist. Secvenţele următoare mizează tot pe balansul viaţă vs. ideologie: povestaşul îl surprinde pe secretarul U.T.M. în cursul unei acuplări neprincipiale în Parcul de Odihnă şi Cultură "I.V. Stalin". În final, naratorul, aflat într-un w.c. public, mai face un pas pe drumul spinos al înţelegerii vremurilor de care era trăit. Tanti Verona, din *Melodramame*, vrea să ştie, înainte de a accepta de la tînărul prozator volumul spre dactilografiere, dacă *"nuvelele sunt pe linie?"* (p. 162), fiindcă toate lucrătoarele la maşini de scris din Bucureşti primiseră consemnul să anunţe imediat Miliţia de cum le pică-n mînă *"texte ostile regimului"*. Nu era cazul. În *Pampeluna*, povestitorul îşi revede mama, după 18 ani, în 1969. În sfîrşit, ultima piesă, *Confesiunea*, se petrece în anii ăştia, ai noştri, cînd cetăţeanului Radu Cosaşu, care voia să plece să-şi vadă mama, i s-a cerut, la Ambasada Israelului, pentru obţinerea vizei, dovada că e evreu. Volumul se încheie pe această notă optimistă.

În *Galaxia Gutenberg*, Marshall McLuhan relatează o experienţă a profesorului John Wilson de la Institutul de Studii Africane al Universităţii din Londra. Li se proiectase membrilor unui trib primitiv din Africa un filmuleţ documentar despre ce trebuie să facă ei pentru a elimina apa stagnantă. Întrebaţi ulterior ce au văzut, au spus că au văzut "un pui de găină". Acest pui, de care realizatorii nici nu ştiau, apărea, întîmplător, pe un colţ de ecran, o singură secundă, din cele 5 minute ale filmului.

După lectura, fără hopuri, a cărţii lui Radu Cosaşu, am avut o reacţie asemănătoare cu cea de mai sus. Prima imagine care mi-a rămas în cap a fost cea a unei hărţi a Bucureştilor, aproape în întregime "haşurată" de peregrinările personajului-narator. De la locuri sau nume care nu mai sunt (*"dealul Uranusului"*, *"poarta Arsenalului"*, p. 19; *"cinema «Roxi» de pe Lipscani"*, *"franzelăria «Gagel» de pe Cuza-Vodă"*, p. 24; *"cinema «Edison» de lîngă Pompa Vitanului"*, p. 34; *"Colonel Orero"*, p. 35; *"cofetăria «Zamfirescu» de pe Academiei"*, p. 52; *"cinematograful «Orfeu»"*, p. 56; *"cofetăria «La Bobul de orez»"*, p. 57; *"cinema Pache, de pe Mătăsari"*, p. 71; *"strada Regală"*, p. 99; *"cofetăria «Verdun», fostă «Orange», peste drum de Şcoala Iancului"*, p. 115; ş.a.) pînă la cele de azi, din Ferentari pînă la Casa Scînteii, din Iancului în Cotroceni, volumul e o enciclopedie drăgăstoasă a reţelei stradale bucureştene, sistem sangvin în care naratorul era şi el, mai mult sau mai puţin conştient, o celulă roşie.

"Teza" (dacă mi se permite, *cum grano salis*, acest cuvînt) cărţii, de o foarte bună calitate literară, este că, fie şi încorsetată sinistru (şi odios) de comunism, viaţa curge după legile ei adînci; că putem, şi se cuvine, să repudiem un regim strîmb, o ideologie mincinoasă, dar e absurd să tratăm perioada ca pe o "paranteză", un "gol istoric". Radu Cosaşu nu se desparte de trecutul său rîzînd, ci se apropie de el ironic (ei, da, e un paradox). El descifrează azi amestecul de fals şi de autentic, buna-credinţă înşelată şi buna-trăire acumulată. Comentariul narativ, mereu brăzdat de sloganele epocii, obţine apreciabile efecte prin placarea forţată a *mecanicului pe viu*, acesta din urmă scăpînd sistematic, nu fără sechele, încapsulării. Ceea ce face Radu Cosaşu se situează perfect sub egida viziunii lui Jankélévitch, pe care e potrivit s-o citez: *"Conştiinţa noastră* (ironică; n. GP) *adoptă, ca să zicem aşa, perspectiva sinoptică a aviatorului şi surîde în faţa vechiului ei coşmar. Totuşi, ea mai păstrează mici insule de tragedie. Fiecare moment, luat în parte, este frivol şi nu merită prea multă atenţie, dar totalitatea momentelor succesive rezistă umorului nostru. A trăi rămîne o mare problemă"*.

Acesta e şi un răspuns şi un subiect de meditaţie pentru cei care pot obiecta, mohorît, că "Bine, domnule, dar cînd ăsta se tăvălea prin cearşafuri de pat sau de ziar, Maniu şi Pătrăşcanu erau în puşcărie! Ce e de zîmbit aici?!"

George PRUTEANU

---

*) *O supravieţuire cu Oscar*, Ed. Hasefer, Buc., 1997, 192 p., 12.500 de lei

**) *"Rohrlich Oscar descoperise cuvintele şi literele, murind şi înviind într-o joacă a lor, cum numai limba română – dintre toate limbile planetei – o poate permite, atît de suplu, bogat şi feeric; nicăieri ca în româneşte, cuvintele nu se pot suci, frînge, rupe, reface, strînge, plînge, rîde, lăţi, strivi, muri, dezvăluind de fiecare dată, printr-o schimbare sau printr-un amestec de litere, un alt sens, o altă lumină"* (p. 23).

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

Plăţile tăcute – un obiect de studiu pentru sociologi

Orice bucureştean grăbit s-a confruntat cu tentaţia de a scurta drumul folosind potecile mai mult sau mai puţin noroioase ce brăzdează spaţiile verzi ale capitalei. Pentru un individ cu un spirit civic normal, a o lua sau nu pe scurtătura preformată poate fi o mică problemă de conştiinţă. În plus, scurtarea drumului îl poate costa murdărirea pantofilor şi, posibil, dar foarte puţin probabil, o amendă contravenţională aplicată de un gardian public avizat. Între timp, potecile sînt însămînţate exasperant şi inutil căci, evident, pe ele nu va răsări nici un firicel de iarbă. Într-un tîrziu, providenţiala administraţie locală vine în ajutorul conştiinţei bunului cetăţean, pietruind poteca. Astfel, geometria spaţiilor verzi este salvată de terfelirea cotidiană iar trecătorul este curat şi nevinovat.

M-am oprit asupra acestui mic exemplu deoarece el reprezintă un fenomen real, răspîndit şi care nu poate fi tăgăduit. El ilustrează forţa unui ansamblu de indivizi animaţi de un interes comun, care obligă partea adversă la o soluţie reciproc avantajoasă, de bun simţ, la un compromis constructiv. Deşi analogia pare deplasată, aceleaşi calităţi se regăsesc, în mare măsură, într-un fenomen care priveşte de această dată întreaga societate. Este vorba de "plăţile tăcute" şi legitimizarea lor.

Plata tăcută este cadoul oferit de pacient la sfîrşitul perioadei de contact dintre acesta şi medic, sub forma unei sume care nu presupune condiţionarea actului medical în nici un fel. Termenul aparţine unor manageri sanitari occidentali care au vizitat numeroase unităţi medicale autohtone, făcîndu-şi o idee obiectivă asupra acestui fenomen întîlnit şi în afara zonei de influenţă levantină. Denumirea are, desigur, o rezonanţă mai puţin exotică decît "ciubuc"-ul care te duce cu gîndul la narghilea şi acadele, fiind binevenită şi delimitînd în sfîrşit, măcar lingvistic, un gest de mulţumire – de sumele introduse în buzunarul coafezei sau lăsate, elegant, lîngă nota de plată de la restaurant. În Ungaria funcţionează de cîţiva ani un sistem de declarare a plăţilor tăcute, acestea fiind impozitate mai puţin decît alte venituri suplimentare ale medicilor.

Oricare ar fi spaţiul geografic pe cuprinsul căruia se desfăşoară, plata tăcută este percepută de pacient ca o compensaţie acordată medicului pentru salariul disproporţionat de mic relativ la importanţa serviciului adus. Acest fenomen social reprezintă o realitate ce trebuie disecată cu intrumentarul sociologic, singurul apt de a asigura o abordare logică. De la clasicul "Eseu asupra darului" s-au scurs decade de studii sociologice menite să explice schimburile nemercantile ce au loc între diferite grupuri sociale. De ce nu şi un eseu asupra plăţilor tăcute? O discuţie deschisă ar putea reuni un panel de medici, sociologi, economişti şi juristi care să analizeze atît fenomenul în sine cît şi posibilităţile de eliminare a acestuia. Abordarea unilaterală, strict juridică, este la fel de aberantă ca plantarea gazonului în drumul trecătorului grăbit. Este eronat să crezi că prin coerciţie s-ar obţine mai mult decît "rezolvarea" unor cazuri individuale. Metoda represivă nu poate duce la dispariţia unei probleme sociale. Cu toate acestea, ne aflăm în plină campanie naţională de vînătoare de vrăjitoare în halat alb. *Errare humanum est, perseverare...*

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

SPUNE-MI *CUM* ŞI *PE CINE* MILUIEŞTI,

Ajuns într-un spaţiu ce imită perfect condiţiile lui obişnuite de viaţă, personajul povestirii lui Borges "Un teolog în moarte" nu-şi dă seama că a murit... El continuă să scrie cu înverşunare despre mîntuire, devalorizînd, însă, în acelaşi timp, mila. Nefericitul nu ştie că-n felul acesta se osîndeşte singur, iar în momentul în care observă că lucrurile din jurul lui încep să se estompeze, topindu-se în neant, încearcă să scrie un elogiu al milei – pentru a se salva. Dar tot ce scria – a doua zi dispărea şi asta pentru că nu credea în cuvintele aşternute pe hîrtie. Teologul nu înţelesese un lucru extrem de simplu: doar credinţa şi mila autentice sînt cele ce definesc un adevărat creştin.

Ritualurile apelului la milă...

Privind în jur vedem că, practic, sîntem înconjuraţi de variate manifestări ale milei şi că oamenii reacţionează diferit în faţa asaltului de apeluri la milostenie. Obişnuiţi cu imaginea cerşetorilor de pe drumurile noastre de toate zilele, ni se pare firesc ca, în faţa unei versiuni modificate a acestui tablou – aceea pe care ne-o oferă oraşele lumii moderne, occidentale, să începem să ne punem întrebări. Oricine poate observa că modul în care se cere de pomană "acolo" e diferit de cel pe care îl ştim noi, ceea ce ne duce cu gîndul la valori şi mentalităţi specifice unei anumite societăţi - ce obligă individul la modelarea propriului comportament.

...la „noi"

Aici sîntem obişnuiţi cu numeroşii copii ai străzii, purtînd zdrenţele şi mizeria pe care singurul lor cămin (strada sau metroul) le oferă ca pe o emblemă a propriei condiţii cu care s-au identificat. Ei vin şi ţi se agaţă de haine, încearcă să te "mîngîie", cu ochii lăsaţi în jos, rugători, punîndu-se astfel într-o poziţie de inferioritate – în care oricum se află, fiind copii! Totuşi, viaţa la gurile metroului – o viaţă teribil de tristă dar pe cont *propriu* i-a separat iremediabil de *propria* copilărie; iar apelul la această postură se datorează nevoii instinctive de a-şi recîştiga statutul de copil prin gesturi binecunoscute de recunoaştere a superiorităţii celuilalt (plecarea capului, a ochilor, atitudinea corporală aproape ghemuită – de micşorare a dimensiunilor întregului trup), cunoscute şi-n lumea animală. Această atitudine face apel la sentimentul de milă al celuilalt; prin recunoaşterea inferiorităţii se cere protecţia celui mai "tare". Spectacolul acestor copii ce împînzesc metroul bucureştean este foarte neobişnuit pentru occidentali. Ca şi celălalt tip de cerşetor foarte familiar nouă: femeia ce se lamentează, boceşte – apelînd la sensibilitatea şi sentimentele noastre.

...şi la „ei"

Ritualurile româneşti ale apelului la milă nu sînt doar ciudate în ochii occidentalului ci, mai cu seamă, complet lipsite de şansa reacţiei scontate. Dovada: un cu totul alt model existent în Vest – adaptat culturii respective.

Acolo nu există "atacul" la spaţiul intim al persoanei (foarte frecvent la noi – prin încercarea de apropiere fizică de celălalt şi stabilire a unei relaţii directe cît mai puternice). Mijloacele de transport în comun nu sînt asaltate de cerşetori, iar dacă ici şi colo mai întîlneşti cîte un grup de muzicanţi, aceştia sînt plasaţi în afara căilor principale de acces, oarecum izolaţi, pentru a nu "intra" în fluxul trecătorilor. Occidentalul observă faptul şi trece mai departe, fără să piardă timpul, iar banii nu "curg" în pălărie cu aceeaşi uşurinţă ca aici. Acolo, un adevărat cerşetor nu îşi va formula cererea ca pe o lamentaţie, apelînd la sentimente, ci ca pe un discurs în care îşi prezintă situaţia, cauzele ce l-au dus la ea şi felul în care intenţionează să utilizeze banii (justificarea actului său!) – apelînd deci la raţionalitate.

Se observă că pe "ei" îi interesează mai mult aspectul de binefacere: ce trebuie făcut, cum să acţioneze, sub ce forme de organizare – şi nu sentimentul în sine. Sînt valorizate, deci, acţiunea şi raţiunea (important e să faci ceva, nu să te laşi impresionat şi să suferi alături de celălalt, iar binele să îl faci condus de rezultatele propriului tău raţionament, nu din sentiment). Nu putem ignora faptul că la catolici s-a dezvoltat foarte mult cadrul instituţional ce controlează şi-n acelaşi timp mediază *relaţia om-om*. Există numeroase asociaţii de binefacere sub oblăduirea bisericii catolice (lucru ce nu poate fi afirmat şi despre cea ortodoxă). Nevoia oamenilor de-a evita relaţiile directe cu cel de pe stradă e acoperită prin existenţa acestor organizaţii a căror bună funcţionare perpetuează modelul cultural al binefacerii mediate.

Milă calmă – *milă* caldă

Un renumit dicţionar de sinonime, cel al lui B. Lafaye (1853), clarifica deosebirea între *milă*, definită ca "un principiu de acţiune gîndită, rece, calmă, ce ţine de raţiune şi te îndeamnă să faci bine din anumite considerente sau idei" (în acest caz sînt puternic valorizate acţiunea şi raţiunea) şi *compasiune*, "ce se mulţumeşte să-i plîngă pe nefericiţi, să-i consoleze, să le deplîngă soarta ". Omul poate simţi compasiune, explică dicţionarul, pentru că e o reacţie naturală, viscerală, dar se va stăpîni şi nu va acţiona împins de ea, ci doar potrivit raţiunii.

Iată deci sensul valorizării în cultura occidentală (pe care o presupunem corespondentă catolicismului): nu compasiune (ce ar aparţine mai degrabă ortodoxiei), ci milă.

Două modele – un singur spaţiu: cel bucureştean

În ce măsură am putea vorbi de existenţa unei astfel de diferenţe în spaţiul românesc? Întrucît creştinismul a adus milostenia în prim-plan – ca practică spirituală şi ca element definitoriu al divinităţii – o încercare de analiză a ei va trebui efectuată într-un "spaţiu" religios, iar Bucureştiul ne-a permis să întreprindem analiza comparativă a milosteniei în două lumi distincte: cea catolică şi cea ortodoxă .

Pe urmele diferenţierii făcute de Lafaye, am pornit de la ipoteza că ar exista modalităţi diferite de manifestare a milosteniei la catolici faţă de ortodocşi, fapt ce ar putea implica chiar diferenţe în conţinutul conceptului de milă.

Plecăm de la premisa că la catolici există două sintagme cheie legate de milă: *controlul situaţiei* şi *medierea relaţiei om-om* de către o instituţie (termen terţ obligatoriu). Punînd în prim-plan sentimentul, trăirea afectivă, relaţia directă om-om scapă controlului raţional. Or, raţionalitatea pare a fi o cerinţă importantă în catolicism (Părintele Stăniloae afirma că religiile apusene, inclusiv catolicismul, se caracterizează printr-o "mare luciditate, în timp ce ortodoxia a ştiut să păstreze taina").

La ortodocşi, relaţia om-om are întîietate (sentimentul e valorizat) – de unde şi apelul frecvent la acest tip de relaţie în societatea noastră, fapt ce nu apare în Occident. În ceea ce priveşte cadrul instituţional, la ortodocşi acesta nu e foarte dezvoltat (organizaţiile pentru ajutorarea celor sărmani sau handicapaţi sînt mai bine reprezentate la catolici), ortodocşii preferînd un circuit simplificat al banului – de la buzunarul propriu direct în căciula cerşetorului.

De vorbă cu catolicii şi ortodocşii milostivi

Vreme de trei săptămîni, am discutat, în faţa cîtorva biserici, cu cei care participaseră la slujbele religioase. Răspunzînd la întrebările chestionarului nostru, cincizeci de creştini practicanţi (oameni între două vîrste, cu studii medii, taţi şi mame de familii) au conturat o posibilă disociere între cele două modele ale actului milosteniei.

De pildă, a rezultat că la ortodocşi nu există o preferinţă clară de-a da banii pe stradă sau unei organizaţii (răspunsurile au fost împărţite: aproximativ 50% pentru fiecare alternativă; 17% au dat chiar răspunsuri ambivalente). Acest fapt nu se întîmplă şi la catolici, dintre care 92% îşi enunţă cu fermitate opţiunea de-a da bani unei organizatii, suprimînd astfel relaţia directă om-om. Totodată, la catolici se remarcă un mare interes pentru modul în care vor fi utilizaţi banii (pentru 75% din catolici e important să ştie ce se va face cu banii; doar pentru 33% din ortodocşi acest lucru e important), fapt ce e într-adevăr mai uşor de controlat prin intermediul unei organizaţii.

Deşi se pare că atît catolicii, cît şi ortodocşii au sentimentul că rezolvă oarecum problemele celor cărora le dau bani, faptul că pe unii îi interesează mai mult ce se face cu sumele respective se poate datora neîncrederii faţă de celălalt (neîncredere ce nu apare în aceeaşi măsură la ortodocşi). Această suspiciune faţă de celălalt, faţă de omul de lîngă tine (ce pare a fi premisa relaţiei directe la catolici, generînd astfel o anume inhibare a ei) am constatat-o personal în timpul interviului cu catolicii. Spre deosebire de ortodocşi, care se arătau imediat dispuşi să răspundă la întrebări, aplicarea chestionarului la catolici a fost dificilă: mulţi au refuzat din start să-l completeze fără a asculta măcar despre ce era vorba, iar cei care-au acceptat au făcut-o după ce au cerut numeroase lămuriri despre scopul acestei cercetări şi despre genul de întrebări incluse în chestionar. Unul dintre intervievaţi l-a citit mai întîi de la început pînă la sfîrşit pentru a şti exact despre ce e vorba, după care a precizat: "Da, cred că pot să-l completez. N-am nimic de pierdut." (Ultima afirmaţie părea, însă... dubitativă!)

Aplicarea chestionarelor în faţa bisericii mi-a prilejuit şi o altă experienţă semnificativă. Un catolic dădea de pomană unei bătrîne; pentru a da un ban avea, însă, nevoie de o serie de informaţii legate de modul în care va folosi ea "fondurile", solicitînd

ŞI-AM SĂ-ŢI SPUN *CINE* EŞTI

argumente – pentru a fi sigur că-i vor fi de folos. Întrebările curgeau una după alta şi nu a dat decît în momentul în care s-a lăsat convins, spunîndu-i femeii (aceasta ceruse 1000 de lei pentru tren ca să se întoarcă acasă): "Uite 500. Mai am doar 1500 care-mi trebuie să-mi cumpăr de-aici din colţ un pachet de ţigări." Caz de milostenie raţională – pe viu...

Ortodoxul strînge mîna cerşetorului

Aşa se explică preferinţa catolicilor de-a da bani în biserică: au încredere în modul în care vor fi folosiţi. La ortodocşi raţionalitatea nu apare ca foarte importantă; ei reacţionează mai mult la primul impuls atunci cînd văd un om nefericit, fără a-şi pune problema dacă acela se preface sau nu.

În general (75% din răspunsuri) catolicul e mai dispus să dea bani dacă i se prezintă situaţia, problemele, motivele (apel la argumente), în timp ce la ortodox primează sentimentul, el fiind mai impresionabil (apel la afectivitate).

Întrebîndu-i cît de des trec de la sentimentul de milă în faţa unui cerşetor la decizia de a-i da bani, am observat că ortodocşii trec mai des la acţiune (pe stradă), catolicii evitînd (era de aşteptat) această relaţie directă.

La ortodocşi, relaţia directă cu cel neajutorat, de pe stradă, e mai puternică; ei se simt mai aproape de el (atît sufleteşte, cît şi fizic). Răspunsurile arată că majoritatea catolicilor n-au strîns niciodată mîna unui cerşetor, spre deosebire de ortodocşi, dintre care mulţi au trecut şi la acest gen de reacţie fizică faţă de cel neajutorat, reacţie ce nu face alceva decît să sublinieze legătura ce se creează între cei doi. În fond, apropierea fizică nu e altceva decît o măsură a implicării emoţionale a individului.

La ortodocşi primează aşadar relaţia directă, ei punîndu-se în pielea celui care suferă, în timp ce majoritatea catolicilor (92%) îl percep pe celălalt ca pe un "străin" cu probleme pe care le poate avea oricine şi faţă de care păstrează o anume distanţă.

Rugaţi să vorbească despre emoţia pe care o resimt atunci cînd fac un act de milostenie, ortodocşii mărturisesc (în număr foarte mare: 67%) că se simt foarte mişcaţi *înainte* şi *în momentul* manifestării caritabile. Catolicii, în schimb (83% dintre ei), declară că trăirea afectivă apare *după*. Adică în momentul în care, reanalizîndu-şi fapta, îşi dau seama că e bună şi se simt mulţumiţi.

Mila n-ar fi dacă nu s-ar povesti, crede catolicul

Actul de binefacere e foarte valorizat de catolici: cu el demonstrezi că eşti un adevărat creştin şi poţi să-ţi răscumperi păcatele. De aceea există tendinţa de a-l transforma în gest public, cunoscut de cei din jur. Am constatat că mulţi catolici (58%) povestesc despre faptele lor de milostenie, în vreme ce doar 16% dintre ortodocşi le relatează altora momentele cînd dau bani celor nevoiaşi. Comportamentul majorităţii ortodocşilor pare mai apropiat de cunoscutul citat "să nu ştie stînga de ce face dreapta". Doar 8% din catolici nu povestesc niciodată că au dat de pomană, faţă de 58% din ortodocşi.

Totodată, am observat că la ortodocşi există o împărţire a răspunsurilor celor chestionaţi: 42% dintre ei arată că fac din gestul lor un act retras, ferit de ochii lumii (ştiut doar de cei doi şi de Cel ce se află deasupra noastră, a tuturor: "Ştiu că Dumnezeu, de-acolo de sus, le vede pe toate") în timp ce majoritatea catolicilor spun că dau de pomană cu gesturi largi, lăsîndu-se văzuţi de cei din jur.

Gest public, raţionalitate, relaţie mediată – dominantele milosteniei catolice – faţă în faţă cu "taina", afectivitatea şi relaţia de la om la om – care compun milostenia ortodoxă. Oare efortul de occidentalizare pe care îl face, la ora actuală, o Românie ortodoxă în proporţie de 87% va impune şi adoptarea modelului "străin" al caritaţii catolice? Zilele trecute, am auzit în metrou un copil care le-a ţinut călătorilor următorul discurs: "Sîntem trei fraţi acasă. Tata e şomer. Nu avem bani de pîine. *Vă rog să mă credeţi că nu vreau să cerşesc şi pentru asta am să vă cînt un cîntec.* Vă mulţumesc..."

Mona STAMATOPOL

Arhivele timpului prezent

„...Parcă n-a fost niciodată De cînd e lumea lăsată Oameni mai răi ca acum..."

Grupul "FURNICA", patronat de Muzeul Ţăranului Român şi Fundaţia "Alexandru Tzigara-Samurcaş", a pus bazele "Arhivei timpului prezent" în urmă cu un an. Arhiva "FURNICII" conţine documente care privesc persoane obişnuite în împrejurări obişnuite, fapte lipsite de aura senzaţionalului supralicitat de "o anumită parte a presei". Obişnuitul, încremenitul banal de lîngă noi. Din bloc, dintr-o biserică, din tramvai, de la piaţă... Locuri, oameni, întîmplări pe lîngă care trecem din ce în ce mai nepăsători. Mai inerţi. Încercăm să consemnăm tot ce e "prezent ignorat". Adică tot ce ne reprezintă. Iată o situaţie:

Staţia de metrou Piaţa Universităţii, într-o după-amiază a anului trecut. Acolo, o furnică – Delia Grigore – a consemnat un cîntec de cerşit şi povestea unui copil de la metrou. Larenţiu este elev în clasa a VIII-a, are cinci fraţi mai mici, iar părinţii sînt şomeri; tatăl mai lucrează "pe la patroni". Cîntă în metrou pentru că "sîntem tare necăjiţi şi n-avem nici de unele". Cîntecul îl ştie "dintr-o carte, «Harfa Evangheliei» da' l-am mai schimbat pe ici-pe colo, iar melodia io i-am făcut-o". L-a mai spus şi altora care îl cîntă "doar dacă sînt şi ei necăjiţi ca noi. Altfel ne dă bani şi pleacă."

Cobori, Doamne, pe pămînt,
Să vezi oamenii cum sînt,
Să vezi cum o duc bogaţii
Şi cum trăiesc azi săracii,
Bogaţii au milioane,
Iar săracii mor de foame.
Că viaţa-i aşa de scumpă,
Unii nu mai au de muncă:
Sînt daţi afară din servici
Chiar de au şi copii mici,
Ne paţi timpuri foarte grele,
Cum ne-om descurca cu ele?
Unii învîrt milioane,
Alţii n-au pîine, nici sare,
Zilnic mor sute de oameni
De sărăcie şi foame.
Parcă n-a fost niciodată
De cînd e lumea lăsată
Oameni mai răi ca acum
Care se omoară-n drum.
Nici pămîntul nu mai ţine
Atîtea rele pe lume.
Parc-ar vrea să crape-n două
Să iasă o lume nouă:
O lume de omenie
Fără pic de duşmănie,
C-aşa scrie-n Cartea Sfîntă
Doar ea nu ştie să mintă.

În urma convorbirii cu furnica noastră, Laurenţiu s-a ales cu o masă la rotiseria *Di Apollo* din Pasaj.

Silvia CAZACU

© S. Gheţie

Cronica ideilor sociale

Microtendinţe

De la şomajul tehnic la concediere. În sute de întreprinderi cu capital de stat, ineficienţa era mascată de concedierea temporară a salariaţilor. Pe rînd, cîte două săptămîni, uneori două luni, secţiile întreprinderii plecau în concediu. Pentru a sta acasă, salariaţii primeau jumătate din salariu. Sau nimic – doar speranţa că peste o perioadă vor fi reangajaţi. Lucrurile au mers înainte iar mecanismele păreau unse pentru eternitate. Statul făcea şi el ce putea pentru a înlătura sentimentul zădărniciei unei asemenea istorii muncitoreşti: comanda, uneori, 20 de mii de băi zincate sau 10 tone de poliester expandat, un vagon de chit sau cinci cisterne cu negru de fum. Le depozita pe undeva, prin cămările protocolului de stat. Aceste forme de subzistenţă nu au contrariat pe nimeni. Totul părea un renghi jucat de fiecare împotriva fiecăruia. De cînd s-a pus problema închiderii întreprinderilor nerentabile, însă, toţi sînt şocaţi de rapiditatea cu care se destramă sistemul. De aerul ireversibil pe care-l au faptele. Şomajul tehnic lăsa speranţa unei posibile reveniri la prima iubire. Lichidarea, în schimb, e similară unei izgoniri din paradis.

De la tărişoară la patrie integră. Nu a fost mai activ niciodată sentimentul de mîndrie naţională ca în aceşti ani postcomunişti. S-au clădit ideologii, fanatisme şi procese publice de demascare. S-au reactivat idiosincrazii etnice iar zece procente de electorat (cinci plus încă vreo cinci) prizează cu entuziasm disperat damful de rasism al retorilor de ocazie. O politică externă de împăciuire şi toleranţă le va da acestora prilejul diatribelor şi pamfletelor opărite despre trădarea istorică a ţării. A stinge un litigiu rivalizează cu pierderea irecuperabilă a destinului naţional.

De la economia naturală la economia subterană. Sute de mii de români preferă cinstita muncă la negru şi ineficienţa subvenţionată a şomajului, implicării într-o afacere. Aceasta trebuie să fie, necesarmente, murdară. Cel puţin, aşa zice la gazetă. Dacă, însă, după infernalele cozi la ghişeele secţiei financiare, cîrpeşti colo un burlan, spoieşti o casă ori lipeşti două fire într-un televizor se cheamă că n-ai stat chiar degeaba – ai prestat un serviciu. Contravaloarea acestor servicii mărunte se plăteşte, de multe ori, în natură. Însă pentru mulţi concediul finanţat de guvern este ocazia unei vizite cu *business class* la Istambul. De aici te întorci cu 10 grame de aur, ceva cîrpe colorate, îţi mai scoţi de-o pîine, acolo. Sau de un nou drum negustoresc, urmînd algoritmul economiei reproductive. Adică, decît bogat, mai bine cinstit.

De la zvon la informaţiii. Informaţia cea mai dragă românului este zvonul. Pentru că greu ajunge la alta (ziarele sînt pline de fabulaţii, tocmai de aceea sînt foarte interesante). Şi, nu-i vorbă, nici nu se prea ştie ce e aceea o informaţie, mai ales cînd şefii serviciilor de informaţii plasează *Internet*-ul (reţeaua globală de informaţii) printre reprezentanţii terorismului internaţional. Cunosc cel puţin patru cazuri de proteste salariale împotriva introducerii tehnologiei asistate pe calculator. Nu ştiu cît se aşteaptă astăzi pentru instalarea unei antene de satelit, pentru cea a accesului la *Internet* sau cît îţi ia să îţi închiriezi un *web site*. Ştiu doar că pentru a-ţi instala un telefon poţi aştepta zece ani. Eu aştept de 4. Făcuţi la infernala ferestruică a ghişeelor, ascultînd reproşurile calofile ale funcţionarelor de la *Romtelecom*, nemulţumite de iregularitatea cozii. Nu e de mirare că televiziunile prin cablu sînt pe punctul de a închide afacerea. Mai ales cînd în coada preferinţelor stau *Euronews* şi *CNN*.

Migraţia, în toate formele. De la sat la oraş, de la munte la şes, de la şesul anost, la şesul intravilan, din agricultură în afaceri (vezi mai sus: *murdare*), din producţie în şomaj sau în comerţul cu amănuntul. Şi, chiar mai mult: din oraş în capitală, din capitală – în alte capitale. Din ghetoul bucureştean, în căminele germane de transfugi sau în centrele de triere austriece. Forma absolută de emigrare este cea către Albania (de unde poţi pleca fără viză în Italia, cel puţin aşa se înţelege de la tv).

Sindromul „curăţenia altora". *Aici nu mai e nimic de făcut. Nu vezi cum funcţionează finanţele germane, maşinile japoneze, cinematografia la Hollywood, circulaţia rutieră în Suedia, ecologiştii în Bavaria, naţionalismul în Strasbourg, planificarea familială în China, industria de vîrf în Taiwan, simţul dreptăţii în Spania, managementul artistic în Chicago, producţia de carte la Paris? Nici un săpun nu ştim să folosim cum trebuie. Româna e limba care se uită cel mai repede – există exemple notabile de români plecaţi din ţară de cîteva luni care sînt azi incapabili să exprime gramatical cel mai simplu lucru în română. Nu-i vorbă că mult mai mulţi sînt cei care, fără să fi plecat, nu pot fi înţeleşi decît prin analogii şi gestică. Noi nici măcar curăţenie nu am putut face singuri. A venit potopul şi a cărat mizeria. Doar că era atît de multă şi atît de voluminoasă că a depus aluviuni la gurile Dunării, producînd inundaţii.*

De la 23 de milioane la 21 de milioane (şi un pic). Despre subiectul ăsta mai degrabă se tace.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Lupta cu ziua

– dialog cu dna Pompilia GOICEA, pensionară –

Gospodarul din oraş aparţine unei categorii de contemporani care a involuat. După ce şi-a închis balconul sau a împrejmuit cu bare joase de fier beton un mic petec de pămînt din faţa ferestrei transformîndu-l într-o grădiniţă unde joacă table cu vecinii şi bea bere, omul de la bloc nu mai ştie ce să facă. Faţada clădirii de 10 etaje în care locuieşte n-are cum s-o văruiască, deşi ar cam fi nevoie, iar de curăţenia străzii are grijă serviciul public. Înainte, se mai urca pe terasă ca să îndrepte antena spre bulgari, acum i-a mai rămas doar îngrijirea maşinii pe care-o spală, o repară şi-o lustruieşte cu zel cum are un moment liber. În tot acest timp în care domnul a pierdut ceva din bunele deprinderi, femeia trăitoare la oraş şi-a extins domeniile de activitate transformîndu-se într-un personaj răzbătător, plin de iniţiativă, cu mîndria de a se descurca în orice împrejurare. Nimeni nu se miră că are aplomb cînd se tocmeşte cu meşterii, repară singură un aparat electric sau îşi mai află timp pentru şedinţa cu părinţii convocaţi la şcoală, treburi ce-ar reveni în special bărbaţilor. Curios, aceste încălcări de graniţe nu-i ştirbesc statura, n-o defeminizează: de ce?

Convorbirea cu dna ***Pompilia Goicea,*** *încearcă să clarifice, pe cît e posibil, cîteva din trăsăturile unei figuri generice ale vieţii noastre contemporane: gospodina de oraş.*

Independenţa unei femei

Stimată doamnă Pompilia Goicea, de cîţi ani faceţi gospodărie?

De cînd mă ştiu, fiindcă m-am născut la ţară, în Banat, şi-am avut fraţi mai mici. Eram trei copii acasă, două fete şi-un băiat. Tata se ocupa şi de muncile cîmpului, dar şi de meserie, lucra tîmplărie. Gospodăria propriu-zis revenea mamei, care ieşea şi pe tarla, făcea şi grădinărie, avea grijă şi de familie. La ţară femeia nu are treabă numai în bucătărie, la vatră, cum se spune, activitatea ei cuprindea şi lucrul în afara casei – la cîmp, la rînd cu bărbatul. Aşa că, venind la oraş, dacă am avut serviciu şi am adus şi eu bani în casă, n-am considerat că fac ceva care mă scoate din categoria de "gospodină" în sens larg. Treizeci şi trei de ani m-am dus la seviciu – am lucrat în Centrala Industriei Textile – şi-am muncit după orele de slujbă şi-n casă, fiindcă asta-i menirea unei femei, n-am considerat-o corvoadă, ceva în plus, fiindcă, nu-i aşa? – ajunsesem "salariată" nu rămăsesem "casnică".

Dar veneaţi de-acasă cu o experienţă diferită faţă de viaţa de la oraş.

Secretul gospodăriei e modelul: ce vezi acasă. La noi în familie eu am văzut că femeia trebuie să se priceapă la toate: şi la bucătărie şi la tors şi la ţesut (bunica avea război, urzea, ţesea brîie, pînză, alesături, era vestită în sat) şi la grădinărit şi la strîns recolta. De mici ne lua mama alături de ea să ne înveţe. Ţin minte că plantatul arpagicului în brazdă, făcînd o gaură în pămînt cu degetul mare, repede-repede, părea la început un fel de joacă, atunci cînd m-am dus prima oară cu mama la grădină. Şi toamna a fost o recoltă nemaipomenită, o căruţă de ceapă am strîns de pe lot. Iar la asta ajutasem şi noi, copiii, chit că munca pămîntului nu-i deloc uşoară, pentru o fată mai ales: frig, soare, sete, oboseală – toate trebuie să le suporţi fără murmur fiindcă toţi cei din jur fac acelaşi lucru ca tine.

Unde se simte mai independentă o femeie: la serviciu sau în gospodărie?

La prima vedere la serviciu: acolo produci, te impui, cei din jur te apreciază, se vede ce faci. Acolo independenţa materială îţi este asigurată, dar execuţi planul altuia, cînd nu eşti în poziţie de conducere, ba, uneori, nici atunci. Dar iniţiativa mai mare o ai acasă, deşi de obicei se spune că numai într-o muncă unde se vede ce faci poţi să creezi. Acasă, care-i caracteristica muncii tale? Refacerea continuă; în fiecare zi te lupţi să aduci lucrurile la aspectul dinainte: oalele şi vesela curate, aragazul şters, covorul măturat, aşternutul pus la locul lui...

Vorbiţi de gospodărie ca de o activitate care atinge perfecţiunea atunci cînd îşi şterge urmele...

Păi nu-i aşa? E o treabă interminabilă care nu se vede: a două zi o iei de la capăt. Problema unei gospodine, zic eu, nu constă numai în truda propriu-zisă, în efort. Femeia este în casă "şi Stan şi căpitan" – în aceeaşi persoană, adică, şi în acelaşi timp, se îmbină şi autorul planurilor generale şi executantul. Gospodina fixează ritmul casei, orele importante ale familiei, "ferestrele" şi timpul de muncă susţinută, ceilalţi văd lucrurile pe felii, numai ce fac ei sau îi interesează pe ei. Bărbatul, poate că aşa este el construit de la natură, are obiceiuri fixate: să citească ziarul după masă, să vadă meciul la TV, să aibă grijă de maşină etc. Ştie unde sînt tacîmurile, dar dacă lipseşte un cuţit de pe masă nu şi-l ia singur, îl cere gospodinei.

Şi-atunci unde-i independenţa mai mare de care vorbeaţi, în comparaţie cu situaţia de la serviciu?

Bineînţeles că se limitează. Dar acasă, nu ştiu cum să spun, lucrurile par altfel. Fiindcă servindu-i pe toţi ai casei, potrivindu-ţi programul după al lor, nu numai după cerinţele tale, eşti, de fapt, cel mai puternic element al familiei. Nu-ţi afirmi poziţia, dar eşti. Uitaţi-vă la un amănunt: făcutul pieţei. Tîrguielile pe care le fac bărbaţii nu sînt "flexibile", nu ştiu dacă mă exprim bine. Ei nu prea fac legături, între ce trebuie luat, ce se mai găseşte în cămară şi poţi să mai combini cu ce cumperi, ce-i mai economic, sau ce-i necesar să "apuci" fiindcă n-o să se mai găsească – cum procedau nu de mult – sau cum să ştii să "îngropi" banii cu socoteală în ceva care nu-ţi trebuie azi, nici mîine, dar la toamnă sigur.

Aţi modificat vreodată un proiect al familiei invocînd acest tip de amănunte?

Nu chiar. Mai repede aş spune că l-am încurajat, sau l-am grăbit, cum a fost cazul casei de la Poenari. Socrul meu ne lăsase moştenire un loc de casă, dar acolo nu era nimic, nici împrejmuire măcar. Bărbatu-meu ar fi fost tentat de-o casă în comuna natală, alături de fraţi, dar noi nu prea aveam bani atunci, copilul începea şcoala, mă rog, părea cam riscantă aruncarea noastră spre aşa un proiect. Un bărbat vede lucrurile în mare, femeia ştie că, dacă vrei, poţi porni aproape de la nimic ori să faci ceva din nimic, dacă te gospodăreşti. Am început economii dure, am mers pe o altă împărţire a timpului, pe renunţări, la care nu ne gîndisem la început şi, uite, acum avem şi casă de vacanţă, avem şi grădină, şi pămînt de pe care luăm recoltă şi nu ne strică deloc: umplem cămara, avem ce ne trebuie, chit că e de muncit o grămadă, dar mie îmi place, soţului la fel.

„Ca la mama acasă"

Expresia "ca la mama acasă", credeţi că defineşte un nivel de excelenţă a lucrurilor sau doar ceva cu care sîntem obişnuiţi, oricum ar fi?

La mine cînd apreciez că un fel de mîncare e gătit ca la mama acasă înseamnă că e autentic, nu contrafăcut, şi chibzuit. Nepoţelele mele, Ana şi Maria, mor de poftă cînd simt miros de floricele la Metrou. Dar o punguţă a ajuns să coste 1000 de lei – şi cine ştie cum sînt făcute? cine le vinde? chiar la automat. Le-am spus că mă duc în Obor şi cumpăr porumb de floricele să le preparăm acasă. Nu-i numai economie de bani. Dar să ştie şi ele cum se face un lucru bun, ca la mama mea, de veneau copii de pe strada noastă cu droaia cînd scotea ea cîte un castron cu floricele calde; să le rămînă în minte atmosfera bucătăriei, bucuria, nerăbdarea, ţipetele lor cînd încep să pocnească boabele.

Dar credeţi că nepoatele dvs. vor mai avea răbdarea, în viitor, să trebăluiască pe lîngă aragaz, să prăşească porumbul în grădină?

După cum le văd, parcă da. Cea mare, de 10 ani, e îndrăzneaţă, se descurcă singură, cea cu doi ani mai mică e mai meditativă, mai gravă. Mai alaltăieri, îmi spunea fiu-meu, Dan, că au stat după-amiază în bucătărie să facă plăcintă de mere cum au văzut la mine. Umplutura ar fi trebuit mai bine călită, zahăr pus mai mult, însă, pentru început, a fost o reuşită. Cam uscată, cam arsă pe margini, fiindcă au uitat-o-n cuptor, s-au plictisit şi au dat fuga la televizor, între timp.

Noua generaţie, nora şi fiul dvs. colaborează în gospodărie mai mult decît se obişnuia în tinereţea părinţilor lor?

Casa lor e dotată cu multe aparate moderne, care ajută desfăşurarea treburilor. Oricare dintre ei, Adriana sau Dan, poate apăsa pe buton la maşina de spălat, tehnica a făcut multe pentru egalitatea femeii cu bărbatul de care atît se vorbeşte. Numai că gospodina ştie şi ceva în plus: să frece gulerul şi manşetele cămăşilor înainte că altfel, cu toate reclamele de detergenţi, tot rămîne o dungă uşoară. Femeia are viziunea amănuntelor.

Veghind crătiţi, călcînd rufe, frecînd parchetul – n-aveţi cîteodată nostalgia timpului care trece fără să rămînă ceva palpabil în urmă?

Cum să nu rămînă? Dar ordinea odăilor, tradiţia gospodăriei, gustul bun al mîncării cu care creşti? Tata avea o vorbă: "omul e dator să lase urme: copiii, casă, un lucru să se vadă, altfel de ce trăieşti?" Dacă n-aş avea altceva de lăsat familiei decît acest mod de viaţă, *atmosfera casei*, şi tot ar fi ceva, oferind un etalon de judecată a lucrurilor mai tîrziu.

Interviu realizat de
Tita CHIPER

Irina NICOLAU
etnolog

Iaotú

Moş vine de la moaşă. Aşa pretind lingviştii. *Gospodină*, în sensul pe care urmează să-l discut, nu vine de la *gospodar*. Gospodinele trăiesc la oraş unde gospodarii – adică stăpînii – lipsesc şi ei lipsesc pentru că gospodăriile nu există. La oraş oamenii au apartamente, vile sau case la curte. Aici, la oraş, cînd spunem *bărbat gospodar* ne gîndim la un om vrednic, cu tragere de inimă pentru casă, care repară tot ce se strică, bricolează, cară legumele pentru murături. Cînd spunem *femeie gospodină*, vedem o persoană vrednică, aceeaşi tragere de inimă pentru casă, aceleaşi murături, gata să spele, să calce, să gătească şi să cureţe ce poate fi curăţat. Nu trebuie să fii cine ştie ce mare specialist ca să observi că, în ambele sintagme, *gospodar* şi *gospodină* sînt forme adjectivale. Varianta substantivală apare în oraş numai la feminin.

Femeia care îşi asumă rolul de gospodină îşi dedică integral viaţa casei şi familiei. În afara casei şi a familiei nu face nimic. Nu face nimic pentru că nu are cînd. Muncile pe care o femeie le execută printre picături, cînd vine de la serviciu, gospodinei îi ocupă mult mai mult timp pentru că ea nu fuşăreşte, face totul perfect. Întreabă pe o gospodină adevărată cum se spală un cearceaf şi n-o să crezi ce-o să-ţi spună. După ce vei afla nici n-o să-ţi mai vină să te urci în pat. Gîndul că murdărindu-l declanşezi suita aceea nesfîrşită de cazne te poate face să te culci pe jos. Ceea ce ar fi o greşeală enormă. Gospodinei îi place să se chinuie. Dacă nu murdăreşti cearceaful o frustrezi. După ce se chinuie pe ea începe să chinuie pe cei din jur. Cu cît freacă mai mult şi mai bine, cu atît virtutea ei este mai acră. Îţi organizezi viaţa, dacă o laşi, cu grija cu care piaptănă cu degetele franjurii de la covor.

Pentru devotamentul lor, gospodinele pretind respect. Mulţi sînt gata să li-l acorde. Alţii nu. Pe măsură ce numărul gospodinelor este mai mic, pe atît numărul celor care le privesc cu rezervă creşte. Ultima afirmaţie îmi aminteşte o poveste pe care o ştiu de la un prieten foarte bun. Pe cînd era student, la Cluj, în grupul lor vesel de medicinişti se pripăşise şi o fată. Ei o priveau cu simpatie şi o numeau în secret Iaotú. Iaotú, deşi blîndă şi modestă, avea ţîfne de gospodină. Cînd i le treceau cu vederea, cînd o tachinau. Principal era faptul că îi chema frecvent la ea acasă unde îi hrănea pe rupte şi le cosea nasturii căzuţi. Cuprins de remuşcări, cîte unul dintre ei propunea altuia:

–Bună fată, de ce nu o iei de nevastă?

Răspunsul care venea invariabil era:

– Ia-o tu!!!

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector ,1 Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 220 ● 11-17 aprilie 1997 ●

Anul V
nr. 221
18-24 aprilie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia Culturală româno-germană Petre Stoica Biblioteca

Balcani, balcanism

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Andrei CORBEA, Radu Călin CRISTEA, Neagu DJUVARA, Dan C. MIHĂILESCU, Vasile MORAR, Constantin PRICOP, Nicolae-Şerban TANAŞOCA, Mihai-Răzvan UNGUREANU

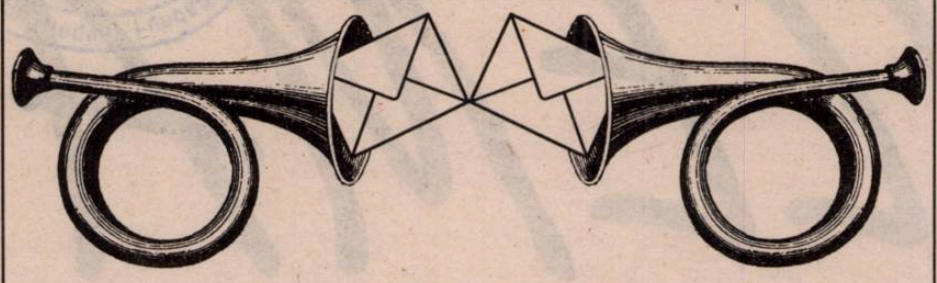

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Drepturile României, Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord şi Tratatul cu Ucraina

Supuşenia este propovăduită astăzi de o categorie de oameni care au apărut după 1990 dar sînt la fel de lipsiţi ca şi comuniştii de simţul demnităţii şi de conştiinţă naţională. O voi desemna colectiv sub numele *Their Master's Voice*, pentru că domnii şi doamnele care-o alcătuiesc nu emit păreri personale, ci sînt doar porta-vocile unor interese hegemonice ale căror vederi le propagă cu scopul de a impune o nouă ideologie dominantă, *politically correct*. Dintre domniile lor, unii au fost pînă mai deunăzi agenţii altei hegemonii, ocupînd funcţia de interpreţi locali ai ideologiei sovietice. Audienţa de care dispune această categorie ţine de publicitatea făcută reputaţiei de "experţi" cu care membrii săi au fost aureolaţi de către interesele pe care le reprezintă. Rolul lor constă în a difuza tezele prin care pretinde să se justifice "noua ordine mondială", bazată pe reguli dictate de cei care vor s-o impună dar se consideră scutiţi de obligaţia de a le respecta. De fapt este vorba tot de doctrina Sonnenfeld-Brejnev a "suveranităţii limitate", concepută în anii "destinderii" pentru a da legitimitate condominium-ului sovieto-american în Europa.

Limitarea suveranităţii statelor membre este o urmare firească a aderării lor la un ansamblu internaţional cu vocaţie statală. Ea este legitimă dacă se bazează pe crearea de dependenţe reciproce şi liber consimţite între entităţi cu statut paritar, care duc la solidarităţi spontane şi la apariţia naturală a unor factori de identitate comună; dar este generatoare de tensiuni dacă duce la transferul unilateral de suveranitate în favoarea acelor state care se consideră "mai egale decît celelalte" şi acaparează conducerea ansamblului. *Their Master's Voice* încearcă să acrediteze ideea că suveranitatea României este condiţionată de acceptarea supra-suveranităţii statelor care-şi arogă dreptul de a avea "interese-majore" (zone de influenţă, dreptul de ingerinţă în afacerile altor state etc.), deci de a decide între ele soarta celor cu "interese minore", fără a le consulta. Tot prin *Their Master's Voice* este orchestrată discriminarea între naţionalisme – cel "legitim" al puterilor hegemonice şi cel "nelegitim" al popoarelor care rezistă sau se împotrivesc vasalizării –, pe care domnii şi doamnele porta-voce sînt puşi să-l denigreze şi să-l culpabilizeze sistematic. (...)

În materie de suveranitate teritorială nu există prescripţie, dar drepturile care nu se afirmă se sting. Noţiunea de drept este aferentă idealului de justiţie şi acesta transcende interesele părţilor. Or, dreptul propus de *The Master's Voice* în numele "pragmatismului" este un drept cinic, golit de orice referinţă deontologică, limitat la oglindirea raportului real de forţe – raport pe care cei puternici îl pot constant modifica în favoarea lor. Un astfel de concept este incompatibil cu civilizaţia, care face din etică fundamentul raporturilor dintre oameni (persoane şi comunităţi). Vocaţia dreptului este de a organiza realitatea, nu de a se adapta la ea.

În dreptul public internaţional principiile enunţate în Charta ONU (preluate din Charta Atlanticului) primează asupra regulilor tuturor tratatelor internaţionale şi constituie norme obligatorii. Este drept că, nedotînd ONU cu capacitatea de a da forţă executorie sancţiunilor pe care le votează, Charta este, din punct de vedere juridic, lipsită de efectivitatea tratatelor de alianţă – în care satisfacerea obligaţiilor include declanşarea operaţiilor militare. Dar această deosebire formală nu împiedică asupra raportului principial: în drept, orice acord sau tratat internaţional este subordonat Chartei ONU. Deci, acele stipulaţii ale tratatelor care contravin dispoziţiilor din acest text recunoscut ca "lege fundamentală a statelor" pot oricînd fi contestate. Articolul 11 al actualei Constituţii, care stabileşte ierarhia dintre dreptul internaţional şi cel intern, îi îngăduie legislativului român să respingă acei termeni şi acele condiţii ale noilor tratate care nu sînt compatibili/compatibile cu obligaţiile şi drepturile statului român care decurg din tratatele ratificate anterior – deci din Charta ONU.

Condiţionarea aderării României la Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord de semnarea unor tratate cu statele vecine este o exigenţă aparent legitimă. Precauţia membrilor acestei organizaţii, care nu vor să fie antrenaţi în disputele teritoriale şi etnice ale noilor aderenţi este firească. Dar astfel de condiţii nu au fost impuse altor state care au aderat la NATO: lichidarea contenciosului franco-german a intervenit mult după ce Franţa şi Germania au devenit membre ale organizaţiei; Anglia şi Irlanda nu au rezolvat nici astăzi problema Ulsterului; Grecia şi Turcia continuă să se înfrunte în Marea Egee, unde fiecare din ele contestă suveranitatea teritorială a celeilalte etc. Sîntem, prin urmare, autorizaţi să ne întrebăm dacă nu este vorba mai degrabă de un pretext decît de o condiţie şi dacă, de fapt, SUA nu urmăresc altceva atunci cînd ne supun unor exigenţe cu consecinţe atît de dureroase pentru noi. Pentru că Statele Unite, nu ceilalţi membri ai NATO, impun condiţia "tratatelor prealabile", cu scopul de a întări, în mod ipocrit şi pe căi indirecte, ordinea politico-teritorială creată de partajul de la Teheran, zis de la Ialta, pe care Acordul de la Helsinki, din 1975, l-a prelungit şi l-a interimat.(...) Circumstanţele s-au schimbat, raportul de forţe nu mai este acelaşi şi Acordul de la Helsinki este caduc deoarece ordinea teritorială cauţionată de acesta şi păzită de CSCE între 1975 şi 1990 nu mai există. Pentru că au schimbat-o în mod unilateral, după propriile lor convenienţe, tocmai cei care au creat-o şi au impus-o. Prin urmare, teoretic cel puţin, nu mai există nici un obstacol în calea punerii în acord a faptelor cu normele de drept pe care le constituie stipulaţiile Chartei ONU şi ale Chartei Atlanticului. Pentru că într-o lume civilizată, faptele sînt puse în acord cu dreptul, nu invers.

Restaurarea Republicilor Baltice – printr-o *restitutio in integrum* teritorială şi politică – dă satisfacţie unei revendicări care a fost constant şi insistent întreţinută în opinia publică americană, fără ca repararea acestei mari nedreptăţi să deranjeze Moscova sau să greveze noul *modus vivendi* dintre Kremlin şi Casa Albă. Într-adevăr, Estonia, Letonia şi Lituania sînt state mici, fără potenţial militar; populaţia lor cuprinde o minoritate rusească care merge de la 30% pînă la 50% din totalul locuitorilor; teritoriul lor este izolat de Europa continentală şi ţinut în cleşte de bazele strategice de la Petersburg şi Kaliningrad (Koenigsberg). De aceea, cercurile americane care mai susţin aderarea acestor 3 republici la NATO sînt sau neserioase, sau nesincere. Acelaşi lucru este adevărat şi pentru "statul moldovenesc" încastrat în Ucraina şi ţinut în şah de Armata XIV-a. Însă, crearea acestui stat contravine principiilor ONU şi constituie un act de discriminare îndreptat contra României. Fiecare comunitate care posedă conştiinţa unei identităţi distincte are dreptul de a deveni o naţiune constituindu-se în stat. Acest principiu este conform ideii de drept aferente democraţiei, pentru care autodeterminarea (voinţa naţională) este singurul izvor legitim al suveranităţii. Dar dreptul internaţional (Charta ONU) interzice secesiunea şi afirmă dreptul fiecărui popor de a avea un singur stat. Prin urmare, "al doilea stat român" – "republica" de la Chişinău – este o impostură, nu un stat, şi faptul că SUA s-au grăbit să recunoască independenţa "Moldovei" urmărea să dovedească Moscovei că o susţine în efortul de a împiedica realipirea acestui teritoriu la România. Statutul celorlalte teritorii româneşti anexate de URSS (sudul Basarabiei, Bucovina şi ţinutul Herţa) rămîne neschimbat, faptul că Ucraina este succesorul URSS în contenciosul (acesta se transmite odată cu obiectul lui) cu România nemodificînd termenii problemei. Deci, şi în privinţa anulării Pactului sovieto-nazist (zis Ribbentrop-Molotov) România a făcut obiectul unei discriminări caracterizate, fiind exclusă de la *restitutio in integrum* care a fost, pentru Republicile Baltice, efectul automat, imediat şi recunoscut al denunţării acestui pact de către puterile contractante. Este drept că regimul neocomunist şi pro-rus de la Bucureşti nu a întreprins în acel moment prielnic nici o acţiune în vederea reafirmării suveranităţii româneşti asupra teritoriilor anexate de către URSS. Pactul sovieto-nazist a fost condamnat în termeni severi de către toţi membrii comunităţii internaţionale din care vrem să facem parte aderînd la NATO şi la Uniunea Europeană. De aceea, nici unul din aceste state nu poate să admită (I) că este de acord cu discriminarea la care România este supusă cu privire la efectele acestui pact, nici (II) că se opune dreptului României de a cere încetarea acestei discriminări – cu atît mai mult cu cît afirmarea unui drept legitim nu este o revendicare.

Condiţia "tratatelor prealabile", pusă de NATO, reprezintă o amputare a suveranităţii statelor, care sînt obligate să renunţe în mod unilateral şi prealabil la unele din prerogativele lor esenţiale în schimbul promisiunii de a primi nişte garanţii. Altfel spus, României i se cere să dea vrabia din mînă pe cioara de pe gard. Dacă ne grăbim să acceptăm "condiţia", în loc de a negocia cu seriozitate şi tenacitate modalităţi de aderare mai favorabile pentru interesele noastre fundamentale, va trebui să facem şi Kievului concesii unilaterale, spre a-l determina să semneze rapid tratatul de bună vecinătate de a cărui încheiere ni se spune că depinde admiterea noastră efectivă în NATO. Aceste concesii vor cuprinde şi ele, evident, abandonuri de suveranitate precum: renunţarea poporului român la drepturile sale istorice asupra teritoriilor anexate de URSS; renunţarea statului român la unele obligaţii indisociabile de noţiunea de securitate ca protejarea poporului român împotriva dominaţiei străine, asigurarea integrităţii teritoriale, etc. Or, statul, care în Europa este personificarea juridică a naţiunii (şi nu administraţia unui teritoriu, ca în SUA şi URSS), are ca *ultima ratio* tocmai apărarea identităţii naţionale şi a spaţiului geografic în care aceasta este ancorată. Statul român care vrea să adere la NATO nu este decît o parte din România şi din naţiunea română, restul se află sub dominaţie străină sau este împiedicat să ceară realipirea la trupul Patriei şi al Neamului. În situaţii similare, nici Germania Federală, nici Coreea de Sud nu au renunţat la reintegrarea părţii rupte prin forţă şi constituite în stat artificial, înscriind reunificarea ca drept imprescriptibil al naţiunii în legea lor fundamentală. Nici unul din aliaţii Germaniei şi ai Coreei de Sud, începînd cu SUA, nu a cerut abrogarea acestor dispoziţii constituţionale. La fel, Japonia, căreia tratatul de pace i-a luat insulele Curile, foloseşte toate discuţiile bilaterale cu Rusia pentru a afirma dreptul ei asupra acestor teritorii. De aceea, experienţele NATO (şi, la gradul doi, ale Ucrainei) sînt inacceptabile şi România nu le poate lua ca bază de discuţie.

România trebuie să ierarhizeze obiectivele politicii sale externe, subordonîndu-le pe cele conjuncturale faţă de cele care se înscriu în perspectiva termenului lung. Ucraina este o realitate definitivă şi o relaţie inconturnabilă: este cel mai important vecin; este supusă aceluiaşi pericol permanent – Rusia ca întruchipare a Asiei care a ameninţat întotdeauna civilizaţia europeană. Dorinţa de a adera la NATO corespunde unei nevoi de securitate care este durabilă, dar NATO este o realitate trecătoare – astăzi în plină criză de identitate şi de încredere, care în următorii ani ori va dispărea (anulată de OSCE), ori va fi complet restructurată (în două aripi, din care una va fi subordonată UE), ori va fi înlocuită de un alt dispozitiv politico-militar (de tip UEO). Aceste schimbări sînt deja prefigurate de dezbaterile aprinse care au loc cu privire la: lărgirea sau aprofundarea alianţei; redefinirea şi repartizarea răspunderilor în sînul ei; ba, chiar şi la rostul ei (dacă va fi primită Rusia, aşa cum o doreşte partidul preşedintelui SUA şi, mai recent, pare s-o dorească ministrul de Externe german). Buna vecinătate cu Ucraina este esenţială pentru existenţa statului român, deci pentru securitatea neamului românesc. Deşi ar avea un caracter provizoriu, garanţiile pe care le-am obţine dacă am fi primiţi în NATO ar putea să ne ferească de posibile iniţiative ale imperialismului rus, dar ar trebui să le plătim cu un preţ ce depăşeşte cu mult avantajele pe care nu putem fi siguri că ni le va aduce. Felul în care, în ciuda angajamentelor lor, Franţa şi Anglia i-au oferit lui Hitler Cehoslovacia pentru a mai cîştiga cîteva luni de pace, dar mai ales felul în care SUA au trădat cauza democraţiei şi idealul de libertate, în Decembrie 1945, cînd ne-au minţit pentru a ne împiedica să rezistăm împotriva lui Stalin pe mîna căruia ne dăduseră, şi, din nou în iunie 1975, cînd şi-au sacrificat aliatul vietnamez şi au oferit comuniştilor toată Indochina în schimbul Acordului de la Helsinki, constituie nişte precedente de natură a pune la îndoială capacitatea dacă nu intenţia statului american de a-şi respecta cuvîntul şi a-şi ţine angajamentele.

Reunificarea tuturor Românilor, cu aferenta reîntregire a României în cadrul frontierelor fixate în 1919 pe baza preponderenţei etnice, este obiectivul strategic numărul unu al statului român – căruia toate celelalte trebuie să-i fie subordonate. Acest obiectiv se înscrie în perspectiva termenului lung, ceea ce nu înseamnă că anumite obiective tactice, conjunctural urgente, nu pot avea o prioritate momentană. Dar această prioritate exclude abandonarea obiectivului strategic şi inversarea ierarhiei: obiectivele tactice trebuie să fie permanent compatibile cu cel strategic şi urmărirea lor să nu împieteze nici un moment asupra lui.

Noul regim de la Bucureşti poate considera că aderarea la NATO este o prioritate a momentului. Dar această prioritate nu poate prima asupra reunificării Neamului şi reîntregirii Ţării.

De aceea, a) diplomaţia română *are obligaţia* să invoce Charta ONU (I) ca să protesteze contra discriminării la care România a fost supusă cu privire la anularea efectelor pactului sovieto-nazist şi la primirea în NATO şi, (II) pentru a obţine subordonarea condiţiilor puse României pentru primirea în NATO faţă de principiile ONU; b) diplomaţia română *are obligaţia* să profite de dezbaterile ocazionate de prefacerile la care este supusă harta politică a Europei pentru a obţine recunoaşterea drepturilor României, reamintind constant cancelariilor străine nejustificabila nedreptate ce se face ţării noastre pentru a le cere sprijinul şi pentru a evoca acest subiect în cadrul fiecărei reuniuni internaţionale; c) diplomaţia română *are obligaţia* să folosească aceste argumente nu doar pentru a afirma un drept legitim (obiectivul strategic), ci şi spre a-şi întări capacitatea de negociere (*bargaining power*) – care este un obiectiv tactic.

A renunţa de bună voie la cele mai importante drepturi ale poporului român – *cel de a trăi unit într-un singur stat şi cel de a stăpîni pămîntul care este recunoscut ca aparţinîndu-i* – "în schimbul" primirii imediate în NATO ar fi o eroare pe care ar trebui s-o plătim foarte scump. Ar fi şi o crimă de natura celei imputate lui Carol al II-lea, dar mai gravă decît aceasta deoarece făptaşii nu vor putea susţine că abandonul de suveranitate le-a fost smuls sub ameninţarea armelor, printr-un ultimatum care punea în pericol însăşi existenţa statului român. Să nu mai vorbim de faptul că românii abandonaţi de peste Prut, care ar avea cel mai legitim drept să se considere trădaţi, ne-ar acuza că i-am vîndut pe nimica, în schimbul unui confort "de trei surcele".

Actuala conducere a Ţării poate scăpa de judecata posterităţii dacă luptă pentru condiţii de aderare mai prielnice decît cele obţinute de regimul Iliescu, ameliorarea condiţiilor fiind mai importantă decît primirea "în primul val". Iar dacă această renegociere ne va fi refuzată, vom fi edificaţi asupra intenţiilor reale ale puterii de a cărei protecţie vrem să ne bucurăm. Garanţia ipotetică şi trecătoare pe care un stat rareori prietenos faţă de noi şi foarte îndepărtat o poate oferi securităţii noastre ameninţate de comportamentul imprevizibil al vecinului de a cărui ostilitate am avut constant parte, vecin pe care SUA ni l-a preferat întotdeauna ca partener, nu are nici un sens dacă implică abandonarea definitivă a românilor care trăiesc pe teritoriile anexate şi renunţarea permanentă la acestea.

Ion VARLAM

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."

(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Despre corupţie**
- **Lucruri demodate**
- **Ghicitori, profeţi, futurologi**
- **Ratare şi eşec**

Vinovaţii din umbră

Românul îşi iubeşte şefii. Nu pe toţi odată şi nu neapărat cîtă vreme sînt vii. Dar, pînă la urmă, îi iubeşte. E greu de crezut că Vlad Ţepeş a fost, în timpul vieţii sale, un domnitor iubit. Azi e erou naţional, model unanim al despotului riguros. Pînă şi Ceauşescu a putut stîrni, după moarte, afecte fragede, nostalgii recuperatoare, duioşii. În plină campanie electorală, am auzit de o bătrînă de la ţară care, întrebată cu cine va vota, a declarat că, deocamdată, va vota cu preşedintele în funcţiune (deci cu Iliescu), urmînd ca, după ce va veni la putere Constantinescu, să voteze cu el. Oricine a putut vedea – tot în timpul campaniei – cu cîtă cordialitate erau primiţi, în aceleaşi locuri, candidaţii la preşedinţie concurenţi: ca şi cum toţi erau deja niţeluş preşedinţi şi meritau onoruri echivalente.

Un efect colateral al amorului pentru şef e şi tendinţa noastră comună de a-l absolvi de greşeli. Şeful nu greşeşte. Iar dacă greşeşte, nu e vina lui. E vina "camarilei", a "lingăilor" din preajma sa, a consilierilor, sau a consoartei. Şeful e bine-intenţionat şi totul ar merge ca pe roate dacă nu s-ar lăsa înconjurat şi sfătuit de tot soiul de neisprăviţi fără scrupule. Poporul inocent îşi găseşte cu uşurinţă perechea în şeful inocent, de care se vede mereu despărţit printr-o pătură de interpuşi venali. Şeful "nu ştie" ce se petrece sub el; e dezinformat, manipulat, izolat de supuşii săi. În cel mai rău caz i se recunoaşte un defect, unul singur: e slab, adică e bun; e *prea* bun.

După revoluţie, şefii statului par a-şi fi asumat pînă-ntr-atît lecţia înaintaşilor lor, încît ei nu mai aşteaptă să fie absolviţi de greşeli prin travaliul mitologizant al opiniei: o iau înainte; se dezvinovăţesc singuri, transferîndu-şi de la bun început culpa asupra anturajului. Domnul Ion Iliescu avea, de pildă, obiceiul să spună că "apropiaţii" Domniei Sale îl îndeamnă frecvent la radicalitate, îi reproşează excesul de toleranţă, cumsecădenia. Domnia Sa era însă de altă părere. Prin fire şi prin opţiune, el prefera consensul, dialogul, negocierea civilizată. "Apropiaţii" se înşelau. Sfaturile lor, poate bine intenţionate, erau grosolane din punct de vedere politic. Din fericire, preşedintele nu era dispus să le asculte. În mod surprinzător, l-am văzut, de curînd, pe domnul Emil Constantinescu adoptînd, într-o emisiune televizată, o tactică asemănătoare. Domnia Sa ne mărturisea că "aparatul" prezidenţial îl îndeamnă să practice rezerva politică, să nu-şi asume răspunderi, să se implice mai puţin, astfel încît, dacă lucrurile merg prost, să nu aibă el de achitat eventualele costuri. Dar nici Domnia Sa nu se lasă manevrat de consilieri: se implică, iese la atac, riscă. Prost sfătuit, el ascultă numai de glasul interior, mai înţelept decît cel al prietenilor şi al experţilor.

În ce mă priveşte, nu pricep deloc acest tip de comportament prezidenţial. Din două una: ori consilierii sînt incompetenţi şi trebuie demişi, ori ei sînt competenţi şi trebuie ascultaţi. Divergenţele episodice nu sînt excluse, dar ele trebuie să se rezolve discret, în bucătăria Puterii. Altfel, se naşte impresia penibilă a unei nepotriviri de caracter între şef şi colaboratorii săi. Şeful îşi bîrfeşte public echipa, ţine să se arate mai bun decît ea. Mai devreme sau mai tîrziu, echipa se va simţi vexată şi va dezerta. Să adăugăm că există ceva mai periculos decît şeful prost sfătuit: şeful care nu se mai lasă sfătuit de nimeni, şeful care ştie totul mai bine. Nici o precauţie nu e suficientă faţă de primejdia unei asemenea evoluţii.

Andrei PLEŞU

Mineriade prin presă ?

Imediat după constituirea echipei de la Palatul Victoria, majoritatea dornică de schimbare a înţeles, cu ochii pe micul ecran şi cu urechile pîlnie la discursul prim-ministrului Ciorbea, că trebuie să se sacrifice ea însăşi cu mic cu mare, deşi preşedintele, euforic şi necruţător, crezuse că a venit vremea să facă sacrificii, pentru a scoate ţara din criză, doar reprezentanţii clasei politice. Costurile reformei nu pot fi împărţite însă echitabil: nici sindicatele, nici telespectatorii nu se aşteaptă să le fie aleşilor naţiunii, pe drumul reformei, mai greu şi mai rău decît le este şomerilor, pensionarilor, locuitorilor de la sate. Multă lume a crezut însă că va fi vorba de constrîngeri normale, într-o societate normală, cu partide politice mature, cu norme democratice funcţionale, cu şefi responsabili şi cu organe de control lecuite de metehnele fostei Securităţi. Ceea ce nu putuse fi obţinut imediat după căderea dictaturii, adică normalitatea instituţională, a fost – şi continuă să fie – o sursă de frustrări şi tensiuni economico-sociale, un permanent nucleu conflictual în spaţiul politic, un factor de instabilitate şi o ameninţare la adresa democraţiei. Amestecul unei puteri în atribuţiile celorlalte, manevrele subterane de influenţare a masei dezorientate, campaniile publicistice de discreditare a unor personalităţi, diversiunile menite să dezbine partenerii la guvernare şi să creeze "înlocuitori valabili" concomitent cu dislocarea liderilor incomozi au caracterizat legislaturile precedente, contribuind la menţinerea României în **zona gri** a democraţiei. În 1990, dreptul de a face ordine în Bucureşti şi de a pune la colţ elita intelectuală fusese atribuit oficial pe de o parte minerilor, pe de alta admiratorilor regimului ceauşist transformaţi în aliaţi ai noii Puteri. Poliţia şi Justiţia acţionau în funcţie de semnalele celor două forţe pe care le creditau nelimitat, strategiile prezidenţiale şi cele executive ţineau cont de obsesiile sau de interesele purtătorilor de lămpaşe din Valea Jiului şi ale omologilor acestora de la revista *România Mare*. Pînă în 1997, fosta putere a plătit zilnic coabitarea cu anormalul şi, de fapt, a pierdut alegerile mai ales din cauză că nu a sesizat niciodată oroarea majorităţii faţă de exagerări, extremisme, isterie oficială.

După o revoluţie resimţită chiar de beneficiarii ei din opoziţie ca o lovitură de stat, scrutinul din 1996 a fost prezentat de cîştigători ca o revoluţie. Normalitatea promisă a devenit din start imposibilă, întrucît schimbarea de regim politic înţeleasă ca stare insurecţională nu are nimic de-a face cu firescul, cu naturaleţea funcţionării mecanismelor democratice din societăţile occidentale, cu autoreglajul şi controlul reciproc al autorităţilor administrative.

Sesizînd rapid unghiul ofensiv în care s-au plasat liderii noii Puteri, presa a preluat automat rolul grupurilor de presiune justiţiară exercitat altădată de muncitorii din subteran. În paginile ziarelor şi în emisiuni radiotelevizate, vînătoarea infractorilor şi culpabilizarea unor partide din coaliţia guvernamentală tind să împingă politica de stat în aceeaşi direcţie riscantă în care o împingeau altădată manifestaţiile împotriva Opoziţiei şi xenofobia guvernamentală. Anchetele gazetăreşti nu se mulţumesc să dezvăluie fapte şi abuzuri, ele dau verdicte, fac victime şi trasează sarcini Parchetului General, Curţii de Conturi, Corpului de control al Guvernului. Corupţia nu e tratată ca un fenomen social, ci ca o sperietoare eficientă pe care un partid o arată altui partid, pe care un segment al Puterii o foloseşte pentru a marginaliza sau a-şi compromite partenerii de coaliţie. Sondajele de opinie nu se reduc la creionarea tabloului social-politic, ele sugerează – mai mult sau mai puţin discret – posibilitatea revenirii la partidul unic, după ce editorialiştii se străduiesc să convingă că ineficienţa guvernării se datorează pretenţiilor uneia dintre formaţiunile cooptate la guvernare şi goanei după funcţii a membrilor ei. În locul comisarului adept al arestărilor de noapte, se impune deja comisarul cu microfon şi cameră video, care-i ia la întrebări pe suspecţi în văzul întregii lumi şi nu se sfieşte să dărîme cariere în numele principiilor morale ale tranziţiei. Mai intransigent decît responsabilul de cadre din epoca stalinistă şi mai convins de propria misiune patriotică decît prietenul de familie din anii regimului ceauşist, care îşi semna senin delaţiunea după ce participase la sărbătorirea zilei tale de naştere, gazetarul-judecător îi urăşte pe îmbogăţiţii ultimilor ani, deşi el însuşi şi-a depăşit condiţia socială beneficiind de libertatea de expresie; acelaşi gazetar îşi oferă dreptul la răbufniri antiminoritare deşi înţelege că politica faţă de minorităţi s-a schimbat din cauza unor interese majore. Într-o emisiune înregistrată (dar prezentată pe un canal privat de televiziune, ca şi cum ar fi fost în direct), furia realizatoarei – provocată de existenţa şi activitatea unei grupări yoghine – aminteşte nespus de mult de reacţia conducerii TVR din vara lui 1990 faţă de mitingul din Piaţa Universităţii. Culmea e că aceeaşi elită care părea obsedată de toleranţă pe vremea cînd se afla în opoziţie, pare să fi trecut acum cu arme şi bagaje de partea intoleranţilor, a celor pentru care prezumţia de nevinovăţie şi drepturile omului sînt expresii demne de dispreţuit.

Elena ŞTEFOI

Ghiveci

● În martie 1976, Cioran: *Asta-i România! Totul este posibil, nimic nu are consecinţe!* Exclamaţie consemnată în jurnalul Sandei Stolojan, **Nori peste balcoane** (Humanitas, 1996, p. 20).

● De la ţoapa totalitară la papiţoiul democrat: o evoluţie, totuşi.

● La Bucureşti a fost lansată, cu mare agitaţie publicitară, **Luna curăţeniei.** Denumire în stil retro, aducînd un suav parfum de altădată, un ecou îndepărtat al iniţiativelor pioniereşti şi uteciste, în ambalaj ceva mai strălucitor. Aşa cum la Braşov, nemulţumiţii de la **Roman S.A.** au protestat între benzinăria **Shell** şi restaurantul **McDonald's**, strigînd "**Steagul Roşu**, nu uita/Astăzi este ziua ta!". Cînd a debutat **Luna curăţeniei**, în prezenţa unui mare număr de jurnalişti, de cameramani, de fotografi, primarul general interimar s-a suit el însuşi într-un buldozer şi l-a pornit, dînd astfel semnalul ofensivei necruţătoare împotriva gunoaielor. Momentul a fost intens mediatizat, presa liberă a redescoperit senzaţionalul pozitiv. S-au plantat şi puieţi, tot în noul stil festiv. După doar cîteva săptămîni, primarul general interimar a declarat, aceleiaşi prese însetate de conferinţe de presă, că nu a fost decît un truc propagandistic premeditat. "În mod metaforic – a spus el – am numit campania de salubrizare **Luna curăţeniei**. Nici un moment nu m-am gîndit că voi reuşi într-un timp atît de scurt să scap oraşul de mizerie".

● Va fi observat oare Silviu Brucan cît de mulţi urmaşi nemărturisiţi are? Stilul sumar şi crîncen al articolelor lui de tinereţe, din **Scînteia**, are nenumăraţi adepţi în presa de astăzi. Spontani şi, probabil, involuntari, însă din conştiinţă, desigur. Rezultatul este o combinaţie frenetică de bolşevism şi legionarism.

● C. Noica, în 1978, despre legionarism: *Singura mişcare românească contra căreia Caragiale nu poate nimic* (cf. jurnalul Sandei Stolojan, p. 53).

● Spectacolul ebuliţiunii unor proaspeţi demnitari. Hipertrofia personalităţii, atitudinile de mîntuitori ai neamului, de Bonaparte ai reformelor, de genii regionale şi continentale în irezistibilă ascensiune... Prea mici Carpaţii pentru atîtea noi genii!

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Funcţionarul public

Se lucrează la *Statutul funcţionarului public*. Legea care va da forţă obligatorie acestui Statut este o lege organică. Ea întemeiază instituţii şi, ca atare, acest Statut este concretizarea unei "filosofii". Cu alte cuvinte, acest Statut consacră unul din multele puncte de vedere exprimate teoretic în legătură cu substanţa funcţionarului public.

Concret, s-a putut opta între singurele variante teoretice posibil de aplicat în România: funcţionarul public – "servitor" al orientării politice validată electoral, şi funcţionarul public – membru al unui corp de profesionişti. S-a preferat a doua variantă. Modelul funcţionarului public dependent, în cea mai mare măsură, de orientarea politică a vîrfului puterii executive este inaplicabil României. Dacă politica s-ar face cu mai puţină patimă, ori dacă în promovarea în ierarhia politică s-ar opera şi cu criteriul profesionalismului, ar fi putut să fie avut în vedere modelul funcţionarul public – "servitor politic" (*Nota Bene*: Nu există nici o nuanţă peiorativă în expresia "servitor politic"). Acest model are marele avantaj al solidarităţii executantului cu decidentul şi al unei relaţii de deplină încredere stabilită de la început între aceştia. În România, însă, acest avantaj s-ar transforma rapid într-un dezavantaj. Între decident şi executant solidaritatea politică ar deveni spirit de gaşcă, dacă nu chiar complicitate în sens penal.

Modelul funcţionarul public – "profesionist" este, cum spuneam, preferabil. Funcţionarul public este învestit în funcţia publică după un concurs care atestă capacităţile sale profesionale, se bucură de stabilitate şi are dreptul la o carieră în serviciul public.

Îndrăznesc să spun că marea miză a Statutului funcţionarului public este schimbarea mentalităţii acestuia. O măsură a europenizării României poate fi imaginea pe care funcţionarul public o are despre el însuşi. Atîta timp cît funcţionarul public se percepe pe sine ca pe un conducător (mentalitate tipică structurilor birocratice orientale), el nu va putea să împlinească gîndul subiacent al acestui Statut; această lege, căzută pe mîna unor mici Ceauşescu, va însemna un eşec. Spiritul în care a fost configurat juridic funcţionarul public prin acest Statut este acela al serviciului pe care acesta este dator să-l presteze comunităţii. Funcţionarul public va trebui să înţeleagă că singurul lui rost este acela de a servi comunitatea. În schimb, comunitatea îl va *răs-plăti* pentru serviciul pe care i-l face. Este "schema" fundamentală după care funcţionează orice serviciu public european.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Stau şi mă întreb: oare ce căuta sîmbătă (12 aprilie), seara, prin Gara de Nord, echipa Pro TV-ului care, "din întîmplare", l-a "surprins" pe senatorul Ion Iliescu într-un tren de Craiova? Fusese chemată special de acesta (sau de altcineva din PDSR), filma altceva sau, pur şi simplu, aşa cum îi stă bine unui jurnal de actualităţi ("Ştirile Pro TV") în care faptul divers (totul=nimic) abundă, bîntuia printr-unul din locurile în care nu se poate să nu se întîmple ceva care să poată fi oferit telespectatorilor drept cină?

Nu acesta este, însă, subiectul articolului de faţă.

În domeniul televiziunii, ca şi în domeniul politicului, al artei, al culturii în genere şi, de ce nu, chiar al economicului, există momente şi praguri cînd "+ = –" şi "– = +". Cînd un plus poate deveni un minus, iar un minus, plus, cînd logica simplă, evidentă, de zi cu zi – aceea aritmetic-"economică" –, valabilă îndeobşte, dominantă pînă în acel moment (sau punct), îşi inversează brusc sensul, basculînd în contrariul ei şi antrenînd după sine, retroactiv, întregul ansamblu, pe care reuşeşte, astfel, să îl deturneze sau chiar, dacă fenomenul nu este conştientizat la timp, să îl ruineze.

Ce vreau să spun?

Dacă acceptăm principiul teoriei sociologice a lui Pierre Bourdieu (autor la care m-am referit deseori în săptămînile din urmă), conform căruia spaţiul social (public) este organizat ca un *cîmp* compus din mai multe *(sub-)cîmpuri specifice* (domenii mai mult sau mai puţin autonome de producţie simbolică) care, o dată intră în concurenţă între ele, fiind, apoi, ele însele, interior, organizate omolog, ca o concurenţă între doi poli: unul al producţiei "pure", bazate pe criterii, norme şi valori specifice, proprii, de apreciere şi evaluare, şi altul "eterogen", care tinde să distrugă autonomia relativă a diverselor cîmpuri prin introducerea şi impunerea logicii "aritmetice" a comerţului – dacă acceptăm, aşadar, principiul după care "piaţa" reprezintă un mecanism concurenţial (şi de luptă de interese) care acţionează atît la nivelul *macro* (cîmpul social şi sub-cîmpurile înţelese ca piaţă), cît şi la nivelul *micro* (legile pieţei în luptă cu principiile specifice diferitelor autonomii locale), dacă vom privi, prin urmare, piaţa ca un principiu care înglobează şi se confruntă (ca alteritate) cu principii opuse pieţei, în înţeles strict, îngust, de "anti-piaţă", dar care tocmai în această calitate există pe piaţă şi sînt necesare pentru *consolidarea ei prin negaţie*, vom vedea că domeniul ("cîmpul") televiziunii, înţeles ca piaţă, tinde să reducă, să anihileze şi să elimine orice alteritate, orice concurenţă din partea elementelor aparent "anti-piaţă" şi că, în felul acesta, el se îndreaptă vertiginos spre o dezvoltare monstruoasă, monotonă, "imperială", spre o "ortodoxie" ce nu admite nici un fel de "erezii" – adică spre propria-i ruină. Omogenitatea perfectă, "puritatea" mediatică (tehnico-economică) înseamnă pietrificare, moarte, cădere în anorganic.

Televiziunea constituie o foarte bună ilustrare a acestei logici economice paradoxale ce contrazice economismul îngust, pur şi imediat, orb comercial, prin luarea în calcul şi introducerea în joc a unor elemente aparent, la o primă şi superficială privire, de "ne-" sau chiar "anti-piaţă". În cazul unui post de audienţă mondială precum MTV-ul, de pildă, producţia originală, pură, specifică de televiziune a dat extraordinare rezultate de piaţă. Invers, un post declarat cultural precum Arte, făcînd *mai multă* televiziune tocmai făcînd *mai puţină* televiziune, reuşeşte, şi el, să se impună.

Ce este, ce trebuie să fie (ideal, teoretic, desigur, dar ca ţel propus spre a fi atins) o televiziune pentru a fi cu adevărat televiziune? Să facă *mai multă* televiziune, sau *mai puţină*? Atît producţia specifică, "pură", de televiziune, cît şi cea mai puţin evident televizuală, atît plusul cît şi minusul, excesul şi sărăcia *formală* pot avea, deşi par inegale ca şanse, reuşită pe piaţă. Piaţa nu trebuie să se compună numai din elemente vădit literal, nemijlocit "de piaţă". (Este vorba, fireşte, de piaţa "bunurilor simbolice", deşi principiul ca atare este aplicabil şi în cazul economicului "pur şi dur".) La noi, poziţiile extreme, polii excesului şi absenţei de formă *specific televizuală* îi reprezintă, de o parte, Pro TV-ul (care poate ajunge pînă la performanţa formei goale, autoreferenţiale, lipsite de orice alt conţinut în afara ei înseşi) şi, de cealaltă parte, TVR-ul (prin, ca exemplu simptomatic, "Serata muzicală" realizată de Iosif Sava: conţinut fără formă). În ambele aceste cazuri este vorba, în plus sau în minus, de un exces, egal – deşi diferit – criticabil. Nici Pro TV, nici TVR nu sînt nişte televiziuni în adevăratul înţeles al cuvîntului. Una este *prea mult* televiziune, cealaltă – *prea puţin*. Aceasta deoarece ambele exclud *alteritatea*, opusul specific fiecăreia în parte: Pro TV-ul exclude elementele de "ne-piaţă", refuzîndu-şi, astfel, diversificarea şi concurenţa internă, refuzînd să se constituie pe sine însuşi ca o (sub-)piaţă, prin ne(re)cunoaşterea principiului omologiei dintre nivelurile *micro* şi *macro* ale societăţii ca piaţă generalizată şi al existenţei "pieţei" la ambele aceste niveluri; simetric, TVR refuză "piaţa", considerîndu-se deţinătoarea supremă a adevărului (conţinutului). Refuz al conţinutului, al abandonării punctuale a hiper-formei, de o parte; refuz al formei specifice, de cealaltă. Cînd, de fapt, toate posturile de televiziune ar trebui să îmbine aceste elemente, să figureze ele însele, *în mic*, piaţa pe care ar trebui să existe şi care, din această cauză, întîrzie, la noi, să se constituie în adevăratul înţeles al cuvîntului.

Televiziune: mai mult sau mai puţin?

Tot mai mulţi interlocutori de-ai mei îmi reproşează, în vremea din urmă, că nu sînt mai dur în aprecierile mele. Ei califică, global, televiziunea ca "spălare a creierelor". Misiunea mea, însă, este aceea de a comenta concret, detaliat, diversificat, pe baza, însă, a unor principii clare, verificate în societăţi mai avansate, pentru a îndemna televiziunile românilor, fie şi într-un mod nespecific – prin scris –, să se diversifice, să-şi accepte alteritătile, să-şi înfrîngă spaimele infantile şi să înveţe că *diferitul* nu reprezintă o ameninţare, ci, cel mai adesea, cel mai preţios aliat. A nu face tot timpul ceea ce ştii deja să faci înseamnă a creşte, a te înmulţi, a deveni matur. Publicul s-a săturat deja de monotonia ofertei de televiziune din România. Pentru a ajunge să se constituie cu adevărat într-o *piaţă* de televiziune, televiziunile noastre trebuie să uite "piaţa" în sens îngust. Altfel, vor pierde, făcîndu-ne să pierdem cu toţii. Avem *prea multă* televiziune, dar şi *prea puţină*. Avem, de fapt, televiziune?

Bogdan GHIU

Economie

Are România nevoie de împrumuturi externe?

Împrumuturile obţinute în 1996, de peste 1,4 miliarde dolari, au contribuit efectiv la consolidarea rezervelor internaţionale ale statului în valute convertibile. Anul 1996 a fost încheiat cu o rezervă de 2,1 miliarde dolari, incluzînd aurul. Este cea mai mare rezervă de după 1989, ceea ce – în condiţiile în care s-a trecut la aplicarea programului cabinetului Ciorbea – conferă un plus de credibilitate procesului de stabilizare a cursului monedei naţionale. Şi, totodată, va constitui o bază pentru serviciul datoriei externe, ce se va situa în următorii ani la nivele de peste un miliard dolari/anual – rate şi dobînzi scadente.

În 1995, ţara noastră a reintrat pe pieţele de capital, angajînd împrumuturi directe sau sindicalizate. Începînd din 1996 s-a trecut şi la emisiuni de titluri financiare. Are România nevoie de împrumuturi externe?

Răspunsul este categoric afirmativ. Fără finanţare externă nu avem şanse reale de redresare economică.

A devenit limpede că, pînă cînd România va ajunge la un surplus normal al balanţei comerciale, constrîngerea valutară poate fi înlăturată numai printr-o finanţare externă substanţială, cu un grad ridicat de siguranţă şi stabilitate, bine dirijată spre ramuri eficiente, generatoare de export. O astfel de finanţare externă presupune, în condiţiile date, o diversificare rezonabilă a surselor, în aşa fel încît dependenţa faţă de FMI, Banca Mondială, BERD şi alte instituţii financiare interguvernamentale să scadă pe măsură ce sporesc investiţiile externe şi creşte ponderea împrumuturilor de pe pieţele private de capital.

Un alt argument: datorită unei percepţii defavorabile a mersului schimbărilor în România, volumul investiţiilor externe s-a dovedit a fi relativ scăzut şi numai parţial în ramuri generatoare de exporturi. Acest fapt a accentuat dependenţa de organismele financiare internaţionale şi a relevat riscurile majore ale nediversificării finanţării externe.

Într-o primă etapă, concomitent cu efectuarea unor împrumuturi sindicalizate pe termen scurt, Banca Naţională a României a solicitat şi a obţinut evaluarea riscului de ţară ("rating") de la marile agenţii specializate din America, Europa şi Japonia, ceea ce în practica internaţională reprezintă o precondiţie pentru emisiuni publice de obligaţiuni. Aceste evaluări aveau să faciliteze accesul pe pieţele internaţionale de capital nu numai pentru instituţiile reprezentînd statul român (Ministerul Finanţelor sau Banca Naţională), dar şi pentru băncile comerciale, regiile autonome şi societăţile comerciale româneşti, de stat sau private. De asemenea, rating-ul a fost precondiţia necesară pentru accesul pe piaţa internaţională a obligaţiunilor – una dintre cele mai importante surse de finanţare externă.

Realizarea operaţiunilor efective s-a făcut prin intermediul unora dintre cele mai mari şi prestigioase societăţi financiare bancare din lume: Nomura Securities, Merrill Lynch, Citibank, ABN Amro şi Sanwa Bank, la care au subscris investitori din Japonia, America, Europa Occidentală şi chiar din unele ţări europene în tranziţie. Banca Naţională a României, la reintrarea pe pieţele internaţionale de capital, a acţionat pentru a-şi asigura accesul la împrumuturi financiare pe termen mediu (de la 15 luni pînă la 3-5 ani) şi diversificarea instrumentelor de credit. Totodată, a avut în vedere permanentizarea prezenţei pe toate pieţele internaţionale, care să conducă la creşterea credibilităţii economico-financiare a României.

Cele două tipuri de emisiuni, eurobondurile şi obligaţiunile Samurai, lansate de Banca Naţională în numele statului în 1996, au deschis drumul. Urmează acum – în 1997 – obligaţiunile negvernamentale, care vor angaja băncile comerciale, corporaţiile, municipiile. Primele obligaţiuni au fost lansate de RENEL şi Banca Comercială Română.

A treia deschidere va fi cea a titlurilor financiare. Merrill Lynch şi-a declarat disponibilitatea de a face investiţii de portofoliu în România. În acest fel, vor fi marcaţi paşi importanţi pe calea reformei economice. Statul nefiind implicat, descentralizarea va deveni o realitate iar piaţa internă de capital va primi un balon de oxigen.

Consolidarea rezervelor internaţionale ale statului român va constitui, în anul 1997, un factor esenţial în procesul de reformă economică, atragerea investiţiilor străine şi formarea pieţei naţionale de capital, precum şi în creşterea credibilităţii sistemului bancar românesc.

În acelaşi timp, pe piaţa internaţională de capital sînt condiţii favorabile pentru ieşirea – în acest an – şi a Ministerului Finanţelor. Mai cu seamă că două treimi din deficitul bugetar vor fi acoperite din resurse externe.

Atenţie, însă: unele criterii de performanţă, aflate în prim-plan în 1996, nu mai sînt de actualitate în 1997. Între ele – împrumuturile pe un număr mai mare de ani. Specialiştii consideră că în acest an statul român n-ar trebui să contracteze împrumuturi pe termen lung. Motivul? Dacă programul guvernului Ciorbea va reuşi, dacă, în consecinţă, vor fi grăbite reformele şi pieţele vor începe să funcţioneze bine – România va transmite alte semnale, mai bune, pieţei internaţionale de capital. Prin urmare, vor putea fi contractate împrumuturi externe în condiţii avantajoase. Şi ar fi ineficient ca noile condiţii să ne găsească angajaţi în împrumuturi pe termen lung, cu dobînzi mari.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Controversele actualei etape

Privatizarea băncilor – pro şi contra

● **Petre Roman (PD)**: "Este o lege bună, o lege cadru, care arată cum se face evaluarea pentru a nu exista nici un fel de suspiciuni, este o lege care nu permite ca băncile să ajungă în mîna unor instituţii dubioase." ● **Florin Georgescu (PDSR)**: "Acest proiect nu este altceva decît continuarea politicii guvernului Văcăroiu. El are însă unele inconsecvenţe şi stabileşte unele măsuri care sunt contrare intereselor economiei, precum şi interesului naţional, în general" ● **Varujan Vosganian (PAR)**: "Cred că legea nu va stîrni mari observaţii. Singura observaţie ce se prefigurează este cea a PDSR legată de modalitatea de transfer a capitalului." ● **Mircea Ciumara (PNŢCD)**: "Este o lege importantă deoarece una din moştenirile lăsate de guvernul Văcăroiu este aducerea sistemului bancar într-o situaţie de criză." (*Declaraţii*, în **Curierul naţional**, 14 aprilie '97)

FPS în subordine

● "Ceea ce reprezintă o dovadă – din păcate nu primă – de pripeală şi confuzie şi, mai mult decît atît, o enormă bulibăşeală în relaţiile dintre Guvern şi alte instituţii centrale, este că lista celor 10 întreprinderi ce urmează să fie lichidate prin închidere a fost, practic, retrasă la două-trei zile după ce fusese făcută publică. Mai mult decît atît, publicarea ei este considerată de către premierul Ciorbea o gafă a Fondului Proprietăţii de Stat, în timp ce acesta, prin glasul preşedintelui său, dl Sorin Dimitriu, susţine că documentul nu era decît un simplu «material de lucru»." (Sorin Hlban, *Castane politice*, în **Jurnalul naţional**) ● "Lipsa unei strategii, a unei gîndiri unitare, a unor linii de forţă care să ordoneze peisajul convulsiv al «reformei», mi se pare evidentă. Altfel cum s-ar putea pune otova pe o listă de lichidare rafinării, fabrici de bere, de ulei, de confecţii, de îngrăşăminte, legate doar prin faptul că toate au pierderi?" (Cristian Tudor Popescu, *Guvernarea din gard în gard*, în **Adevărul**) ● "După ce întreaga opinie publică a fost pusă pe jar de dezbaterile pe marginea «listei celor zece», vineri am aflat cu stupoare că celebra listă nu este reală. Nimeni – nici guvernul, nici FPS – nu-şi asumă paternitatea ei. Cred că proporţiile gafei nici nu mai trebuie comentate." (Adrian Halpert, **Libertatea** din 14 aprilie)

Curente, certitudini, previziuni

● "În ţara asta există două curente politice majore, unul care vrea o schimbare, iar altul care o refuză. Şi atunci cînd dai de un om care nu doreşte schimbarea, îl pui puţin mai jos, nu afară sau în drum. Nu-l mai laşi şef. Pui pe un altul care înţelege dorinţa majoritară de a schimba lucrurile." (Zoe Petre, consilier prezidenţial, în **Jurnalul naţional**) ● "Dificultăţile perioadei următoare vor fi suportate numai dacă va exista certitudinea că se face dreptate. Mi se pare regretabil şi păgubitor faptul că preşedintele ţării este obligat să intervină pentru a repara erorile, şi asta nu numai pentru că erorile există, ci şi pentru că o apelare prea frecventă la intervenţia preşedintelui contribuie la păstrarea vechii mentalităţi a recurgerii la o putere supremă şi împiedică înţelegerea în profunzime a principiului separaţiei puterilor în stat." (Ana Blandiana, în **Cronica română**) ● "Spre sfîrşitul lui 1998, începutul lui 1999, românii ar trebui să aibă sentimentul nu neapărat că o duc cumsecade, dar că au ieşit din necaz." (Petre Roman, în **România liberă**) **(E.Ş.)**

Ştiri nebăgate în seamă

● La Cluj, o bătrînă face greva foamei pentru a atrage atenţia că vine sfîrşitul lumii. În acelaşi timp, la Bucureşti, altă bătrînă recunoaşte că şi-a vîndut casa de 6 ori ● Românii au devenit mai sensibili la pojar ● În Bulgaria au început să sosească banii de la FMI. Noi mai aşteptăm ● Ferma de porci de la Seini a fost scoasă la vînzare pe reţeaua mondială de informaţii Internet ● Preşedintele Emil Constantinescu a fost invitat să îşi asume funcţia de redactor şef la cotidianul **Libertatea** ● În România se falsifică toate produsele care au căutare, mai ales cele cărora li se face publicitate pe micile ecrane. **(E.Ş.)**

Oameni care nu apar la Televiziune

Foştii învingători

Cînd Armata Roşie şi-a retras garnizoana de 340.000 de oameni din Germania, în urmă au rămas aproximativ 600 de dezertori. Ei se luptă acum, cu ajutorul unor organizaţii umanitare, să obţină dreptul de rezidenţă, pe baza presupunerii că reîntoarcerea lor în patrie ar impune riscuri. Un fost ofiţer, Maxim Pokataiev, expulzat la Moscova în 1995 de la Regensburg, a fost arestat în Siberia. Alţii trăiesc suspendaţi deasupra reţelelor birocratice germane. "Fostul general Rif Ahmetganeiev, de 47 de ani, este în fruntea unei organizaţii care pledează pentru reglementarea situaţiei lor administrative. El locuieşte, împreună cu soţia lui şi trei copii de vîrstă şcolară, lîngă Hamburg. A lucrat o vreme ca instalator, dar acum întreaga familie se întreţine din ajutorul său de şomaj (95 de dolari pe săptămînă) şi salariul soţiei lui care e bucătăreasă la un restaurant. «Cînd era Gorbaciov la putere, el a spus armatei că trebuie să construim un pod între noi şi Occident. Eu l-am luat în serios şi am avut o serie de contacte prieteneşti cu ofiţerii germani şi americani. Dar KGB mi-a cerut să-i recrutez pe noii mei prieteni, ameninţîndu-mă că, altfel, o să dispar de pe faţa pămîntului. De aceea, m-am hotărît să dezertez. Ne-am îmbrăcat, toată familia, în cîteva lucruri vechi. N-am luat cu noi nimic, decît nişte fotografii şi coşurile pe care le-am arătat santinelei, spunîndu-i că mergem după ciuperci». De atunci viaţa lor a devenit o saga despre absenţa rădăcinilor şi a siguranţei. Şi, totuşi, Ahmetganeiev susţine că dacă ar fi s-o ia de la capăt, ar proceda la fel. Acum, se duce destul de des să strîngă într-adevăr ciuperci." (Time, 14 aprilie 1997)

Morţi nefotogenici

Posturile de televiziune franceze nu şi-au trimis reporterii speciali la Brindisi să cerceteze cum şi de ce s-a scufundat nava cu refugiaţi albanezi: "Fără îndoială, înecaţii albanezi erau mult mai puţin importanţi, mai puţin demni de interes, mai puţin semnificativi decît morţii din cele două catastrofe de cale ferată din Spania care au beneficiat de titluri pe prima pagină, fiind subiectul numărul unu la jurnalele televizate, de mărturii ale echipelor de salvare, de echipe de televiziune deplasate în grabă pentru a se dovedi interesul marilor posturi TV.

Morţii albanezi, raportaţi la cei spanioli, au fost lipsiţi de cotă, conform legilor nescrise ale informaţiei: spre deosebire de trenul din Spania, pe vaporul cu albanezi nu era nici un francez. Apoi, comportarea căpitanului albanez, despre care s-a spus că a forţat trecerea, i-a făcut pe femeile şi copiii din cală să fie mult mai puţini fotogenici decît călătorii spanioli, victime ale fatalităţii." (**Le Monde**, 6-7 aprilie 1997)

Dialog

Scriitorul Milan Kundera refuză în continuare orice afiliere la categoriile morale sau ideologice, atît de îndrăgite de scena literară cehă. Autorul **Glumei** răspunde destul de monoton la întrebări.

– Domnule Kundera, sînteţi comunist?
– Nu, sînt romancier.
– Sînteţi disident?
– Nu, sînt romancier.
– Sînteţi de stînga sau de dreapta?
– De nici un fel, sînt romancier. (Săptămînalul ceh **Tyden**) **(M.B.)**

De jur împrejur

Căsătorie silită

Preşedintele Belarus, Alexandr Lukaşenko, este liderul european cu cea mai proastă presă internaţională, dar obţine în alegeri, referendumuri, sondaje un scor constant de 70%. El se comportă într-adevăr ca un stăpîn în ţara lui: cînd aleşii naţiunii i s-au opus, a creat o nouă Cameră, în care jumătate dintre deputaţi erau numiţi de el; cînd preşedintele comisiei electorale a declarat că s-ar putea să nu valideze referendumul (care spora prerogativele prezidenţiale), a fost concediat. Cînd administraţia prezidenţială a avut nevoie de un sediu, a rechiziţionat un hotel. Cînd fostul preşedinte de sovhoz s-a enervat din cauză că automobilul său trebuia să oprească la stopuri, s-a construit o şosea numai pentru preşedintele ţării. Cînd ia masa în oraş, centrul este blocat şi nimeni nu mai circulă în zona respectivă.

Detestat de opoziţia urbană, care protestează în pofida riscurilor reale pe care le traversează, Lukaşenko se bucură de sprijinul consistent al populaţiei rurale, care l-a recepţionat drept campionul luptei împotriva mafiei şi a corupţiei. La toate mitingurile din campania electorală 1994, el agita o servietă burduşită, după spusele lui, cu "documente compromiţătoare" pentru rivalii săi, făcîndu-şi un merit din faptul că nu a fost niciodată în străinătate şi deci este "apropiat de poporul său". Preşedintele Belarus şi-a ţinut toate promisiunile electorale: a renaţionalizat băncile şi fostele întreprinderi de stat, a reintrodus subvenţiile pentru unităţile de producţie deficitare, mergînd cu paşi hotărîţi spre o economie dirijistă, falimentară.

În absenţa unui lider care să-l combată pe Lukaşenko pe propriul său teren, opoziţia se manifestă prin mobilizări de stradă, care nu fac decît să justifice acţiunile de forţă ale preşedintelui împotriva "dezordinilor". Populaţia din teritoriul care a aparţinut pe vremuri Lituaniei şi apoi Poloniei (catolică) este atrasă de modelul occidental de evoluţie, dar cei din partea orientală se simt mult mai legaţi de Rusia. Independenţa dobîndită în 1991 nu are în Belarus o tradiţie statală de la care să se revendice, ci doar un bagaj sentimental greu de tradus într-un program politic. Paradoxal însă, partea rusă a Belarus a votat în toate împrejurările pentru Lukaşenko, dovedind astfel că Rusia reformistă îi este la fel de antipatică şi străină.

Cu această ţară a semnat Boris Elţîn, la începutul lunii, un acord de asociere politică, încercînd să demonstreze nostalgicilor din propriul electorat că visul Uniunii nu e uitat, şi responsabililor NATO, care doresc să se extindă în Est, că şi Rusia se poate extinde în Vest. Premierul Viktor Cernomîrdin este şi el un partizan al Uniunii cu Belarus: una dintre importantele conducte de gaz spre Occident trece prin Belarus. (De altfel, dacă s-ar populariza mai intens harta conductelor de petrol şi gaz – prezente şi viitoare – multe decizii politice ar fi mai puţin inexplicabile.) Dar, odată anunţat acordul, obiecţiile părţii ruse au izbutit să-l golească de o parte din conţinutul său. În comparaţie cu Belarus, Rusia este o ţară cu o democraţie acceptabilă, cu o monedă stabilă şi cu o economie dătătoare de speranţe. Ceea ce Elţîn şi Lukaşenko au semnat pe 2 aprilie a fost mai curînd un simbol decît un document. Elţîn ar vrea să refacă Uniunea, dar nu cu un tip atît de deocheat ca Lukaşenko, iar acesta ar dori să se alăture unei Rusii conduse de comunistul Ziuganov sau de cineva care să-i semene.

Documentele semnate cuprind puţine angajamente de viitor. Guvernul Rusiei nu doreşte să preia moneda în cădere liberă a vecinului slav, economia falimentară, zece milioane de oameni care aşteaptă totul de la stat. Manifestaţiile din Belarus împotriva acordului nu au reprezentat o reală opoziţie populară şi au fost reprimate ferm în protestele de rutină ale Occidentului democratic.

E puţin probabil, totuşi, că va exista un al doilea val de doritori să se asocieze cu Rusia.

Magdalena BOIANGIU

Argument

În focul ofensivei pentru integrare, întoarcerea spre specificul şi formulele identităţii româneşti e aproape inevitabilă: nu putem stabili încotro mergem, acum ca şi în veacurile trecute, fără să ne întrebăm – obsesiv şi adolescentin – ce sîntem şi de unde venim, cît ne-am desprins de nevroza fanariotă şi cît plutim în starea edenică, refuzînd realul dintr-o atracţie irezistibilă pentru proiecţii subiective şi pentru frivolitate nostalgică. "Eu am apucat o perioadă – scrie Alexandru Paleologu într-unul din splendidele sale eseuri transcrise de pe bandă magnetică pentru revista **Cuvîntul** – cînd un român nu-şi punea astfel de probleme. Nu eram nici speriaţi, nici epataţi de Occident – astăzi autohtoniştii tremură de frica Occidentului, iar occidentaliştii îl înalţă în slăvi –, nu aveam nici un fel de complexe faţă de Apus sau de Răsărit. Generaţia mea a crescut în ideea că sîntem europeni, ca toţi locuitorii ţărilor europene, că avem, fiecare, un anumit specific etnic, dar am primit cu toţii inducţiile mediteraneene greco-romane, şi, mai cu seamă, ştiam că, indiferent dacă eram credincioşi şi practicanţi sau nu, eram produsul tradiţiei creştine".

De fapt, fiecare dintre generaţiile "oficializate" din anii '30 pînă azi a avut parte de "scurte perioade" în care s-a simţit integrată valorilor europene, dar şi de lungi "duşuri culturale" după tipicuri autohtone. Obligaţi să ignorăm geografia şi să ne raportăm fatalist la istorie, am fost împinşi într-o direcţie sau alta de ideologie; artiştii s-au "salvat" adeseori prin dispreţ faţă de munca savanţilor; de dragul vioiciunii exotice, al exaltărilor de cafenea şi al vulgarităţii rafinate, literatura ultimelor decenii şi-a găsit în balcanismul psihologiilor noastre un motiv de inspiraţie şi o justificare. Ne scuturăm jigniţi ori de cîte ori vesticii ne lipesc pe frunte eticheta peiorativă a atributului "balcanic", dar ne îmbăţoşăm fuduli cînd aceiaşi occidentali ne admiră pentru că "sîntem altfel decît ei". Pe aceste meleaguri carpatice, multă lume s-a oferit şi se oferă să demonstreze, din raţiuni politico-diplomatice sau pur şi simplu din orgoliu local, că zona balcanică începe întotdeauna în vecini: Metternich era convins că graniţa Europei trece chiar pe Landstrasse din Viena, istoricii unguri arată cu degetul spre sud-vest, convinşi că Transilvania trebuie să iasă din sfera politicii balcanice, ardelenii îi acoperă cu invective pe regăţeni, iar locuitorii Bărăganului împing linia de demarcaţie la sud de Dunăre.

Ne place să credem că între fraza senină: "noi nu sîntem balcanici, dar n-ar fi nici o ruşine să fim" şi fraza amară: "din păcate, românii sînt campionii balcanismului", cititorii dilematici vor găsi mai mult decît rezumatul actualizat al unor polemici tradiţionale. **(E.Ş).**

«O istoriografie laică prezentă în toate ţările Sud-Estului european a pus accentul pe folclor, pe relaţiile artistice, pe un destin comun: sînt temele care revin în dezbaterea congreselor internaţionale. Dar mai în adînc întîlnim un strat asemănător, format dintr-o anume viziune despre viaţă şi om. Într-o cercetare sistematică a fenomenului religios întîlnim nu numai atitudini comune, dar şi un fond care ne permite să vorbim despre o "mentalitate balcanică", la formarea căreia a avut un rol decisiv ortodoxia şi, în mai mică măsură, islamul. Filosofia lui "ca şi cum" s-a perpetuat pînă azi şi ea este aceea care conferă balcanicului o mare libertate interioară îmbinată cu capacitatea de a pune frînă dezagregării. Tradiţionalismul ne alătură şi ne face să acordăm mai mult credit lucrului spus sau văzut decît celui citit. Oralitatea, apoi, favorizează perpetuarea modelelor de umanitate care menţin edificiul etic, dar îngreuiază progresul pluralismului: ea perpetuează, concomitent, cosmocentrismul care apropie Balcanii de Orient. În sfîrşit, iniţiativele politice limitate şi economiile frînate au lăsat amprenta lor peste o zonă în care persistă un tenace scepticism privitor la progresul omenirii spre bunăstare şi dreptate socială şi o artă a compromisului care salvează, cu riscul de a anula sublimul mărturisirii eroice. Două modernizări rapide au zguduit edificiile culturale şi politice balcanice: prima a instaurat imitaţia şi "arta şmecheriei", a doua a distrus relaţiile umane de la bază.» (Alexandru Duţu – „Geopolitica şi valorile culturale")

Neagu DJUVARA
profesor universitar, istoric

Sîntem ori nu în Balcani?

Atîta s-a vorbit de Balcani, de mentalitate balcanică, ba şi de "balcanizare" că am ajuns să credem că sud-estul Europei s-a numit aşa de totdeauna, că a avut întotdeauna această configuraţie şi că în jurul termenilor s-a ţesut dintotdeauna acest halou turbure care le strică imaginea, încărcîndu-le cu înţelesuri vag peiorative.

În realitate, termenul de "peninsulă balcanică" e oarecum recent, inventat în veacul trecut de un geograf (cred german) care preluînd termenul turcesc de munte, *balkan*, ce se dădea curent unei părţi a Hemus-ului bulgăresc, l-a extins întregii peninsule, pînă la cele patru degete ale Peloponezului, la sud. Dar la nord? Aici e gîlceavă între geografi: dacă sînt în general de acord pentru a "ancora" peninsula la nord-vest în Istria, în schimb, înspre răsărit, unii ar vrea să "tragă linia" cît mai oblic către sud-est, tăind în două Croaţia şi Serbia, urmînd apoi linia Dunării şi lăsînd în afară toată România. (Uf! răsuflăm uşuraţi: nu sîntem balcanici!) Alţii, afurisiţii, vor să tragă linia de-a lungul paralelei care trece prin baza Istriei, şi atunci ne trezim că Banatul, Muntenia, Dobrogea şi chiar o parte din Carpaţii meridionali fac parte din peninsula balcanică. Scandal!

De ce om fi noi atît de grijulii – uneori pînă la isterie – ca nu cumva să fim cuprinşi în această a treia peninsulă a Europei care se cufundă în Mediterana? E o poveste mai lungă, căci una e geografia, alta istoria şi cultura.

Tocmai cînd se răspîndeşte printre geografi, publicişti, politicieni expresia "peninsula balcanică", se întîmplă că regiunea trăieşte două fenomene a căror răsfrîngere dă în Occident o imagine la fel de negativă: pe de o parte slăbiciunea politică, dezordinea şi corupţia care caracterizează ultimele veacuri ale imperiului otoman (care în Evul Mediu fusese mai bine organizat şi administrat decît statele feudale occidentale!), pe de alta gîlceava şi luptele crîncene între micile state independente care se nasc (sau renasc) din descompunerea imperiului. Ambele fenomene se îmbină, confuz, pentru a da adjectivului "balcanic" o coloratură pestriţă, mergînd spre cenuşiu închis. Totul e sumbru în Balcani: dezordine, indisciplină, murdărie, necinste şi, mai cu seamă, ceea ce e perceput ca o primejdie pentru Europa întreagă, urile nestăvilite, nestinse între etnii, care fac din peninsula balcanică, zice-se, un "butoi de pulbere". Nu oare asasinatul arhiducelui Franz-Ferdinand la Sarajevo a fost scînteia care a aprins primul război mondial?

Occidentalii uită însă – sau ignoră un lucru: ultimele năvăliri barbare au încetat la ei odată cu aşezarea normanzilor în Franţa, în mod paşnic, la mijlocul veacului al X-lea. Trei sute de ani mai tîrziu, toată Europa de răsărit a mai fost "măturată" de groaznica năvălire mongolă – şi care nu se sfîrşeşte atît de paşnic ca în Normandia! Ci veacuri de-a rîndul mai toate ţările din răsărit plătesc tribut hanilor tătari sau sînt în veşnic război cu ei. Apoi mai preiau ştafeta şi turcii otomani, izolînd timp de veacuri tot sud-estul european în spatele unei "cortine de fier" *avant la lettre*. La adăpostul zidului de apărare pe care îl constituie mai întîi bizantinii împotriva arabilor, apoi, împotriva turcilor, pe rînd bulgarii, sîrbii, românii, ungurii, polonezii, rusii, apusenii îşi dezvoltă splendida şi dinamica lor civilizaţie. Această stare de fapt are drept consecinţă o întîrziere de vreo trei-patru sute de ani în evoluţia Europei de răsărit – la care se va adăuga în sud-est şi schisma dintre bisericile din apus şi din răsărit.

Acum, dacă ne apucăm să scădem 300 sau 400 de ani din războaiele balcanice (1912-1913) sau din anii actualelor tragice răfuieli între ortodocşi, catolici şi musulmani în fosta Iugoslavie, peste ce dăm? Peste masacrul de la Saint-Barthélemy în Franţa (1572), apoi de "războiul de treizeci de ani" în Germania, la sfîrşitul căruia e dovedit că populaţia Germaniei *scăzuse cu două treimi!* S-ar cuveni deci să relativizăm puţin judecăţile istorice: naţiunile din Balcani nu sînt "visceral" şi "congenital" mai instabile, mai neguvernabile, într-un cuvînt mai "sălbatice" decît au fost popoarele din apus la "ceasul" lor. Aşa că sensul de "fragmentare inutilă între mici state ne-viabile" pe care l-a căpătat substantivul recent inventat în Occident: *balcanizare*, e cu totul nejustificat. N-am auzit eu oare de atîtea ori nişte africani plîngîndu-se că puterile europene "balcanizaseră" Africa? Mă aflam într-o ţară cu numai cinci-şase milioane de locuitori, dar cu 22 de limbi – limbi, nu dialecte – şi cică europenii îi balcanizaseră! Iată unde duce viaţa cuvintelor.

Dar să revenim acum la cealaltă faţetă negativă a termenului *balcanic*, aceea care evocă în mod confuz dezordine, murdărie, lipsă de punctualitate şi de respect al cuvîntului, şi alte cîteva moravuri considerate incompatibile cu "osatura" fără de care modelul democratic occidental, care formează un tot, nu poate "sta în picioare". De această etichetare fugim noi ca dracu de tămîie. Şi ne închipuim că dacă strigăm sus şi tare că *geografic* nu facem parte din Balcani, atunci am scăpat şi de etichetă.

Pe plan istoric, cu toate că o influenţă occidentală de tip feudal apare în Principate la vremea întemeierii lor, evoluţia ulterioară, prin legătura bisericească cu ortodoxia constantinopolitană pe de o parte, apoi prin supunerea din ce în ce mai strînsă puterii otomane, e clar că istoria Munteniei şi Moldovei face parte, esenţial, din istoria Balcanilor. Moldova, ceva mai puţin, datorită depărtării de "Ţarigrad" şi iradierii culturii apusene, în special prin Polonia. În Transilvania, legătura cu sud-estul european se face numai prin biserică, prin ritul slavon, prin desul contact cu românii de peste munţi – chiar în perioada de un veac şi jumătate cînd principatul transilvan este şi el tributar al Porţii, însă cu o ingerinţă mult mai slabă a turcilor în viaţa cotidiană a populaţiilor. Iar cînd Banatul şi Ardealul, apoi şi Bucovina intră sub stăpînire habsburgică, o jumătate din românimea nord-dunăreană se află de-acum legată de alt sistem, de altă lume.

E drept că odată ieşite din "turcocraţie", după epoca fanariotă, şi Principatele dunărene (cum le numesc cancelariile europene) se occidentalizează în ritm rapid. Dar multă vreme, fenomenul rămîne un fenomen de elite. Fără a merge pînă la nemilosul verdict al lui Maiorescu, al "formei fără fond", trebuie mărturisit că progresul în domeniul moravurilor nu urmează ritmul reformelor de structură şi realizărilor, uneori strălucite, în domeniul intelectual.

Apoi Capitala – capitala după care mai tot străinul judecă la prima vedere ţara întreagă. Sînt bucureştean get-beget, şi prin locul de naştere şi prin strămoşi, dar spun răspicat că pentru imaginea ţării, stabilirea capitalei în Bucureşti, aglomeraţia cu aspectul cel mai "balcanic" din toată ţara, e o nenorocire. Desigur, în 1859, la Unirea Principatelor, nu se putea alege Iaşii, oraş mai mic şi mai cu seamă situat, de la pierderea Basarabiei, la numai 15 km de graniţa rusă. S-ar fi putut lua Focşanii. Nu s-a îndrăznit. După Unirea cea mare, s-a pus din nou problema, dar mutarea într-un oraş din Ardeal, Braşov, Făgăraş, Alba Iulia, parcă nu se potrivea: prea păstrau toate o pecete străină, săsească sau austriacă. Nefiind vremile prielnice, n-am avut curajul de a întreprinde clădirea unei capitale noi, undeva la poalele Carpaţilor – în definitiv multe din statele de creaţie nouă, Olanda, Statele Unite, Canada, Australia, mai de curînd Brazilia, India, Pakistanul, nu şi-au ales drept capitală marele oraş, ci o reşedinţă mică, aleasă după alte criterii. Noi am păstrat Bucureştii care sînt azi (simt că voi ridica valuri!) cea mai balcanică din capitalele din Balcani. Cine a inventat (în veacul trecut?) lozinca "Bucureşti, micul Paris"? Dacă n-a fost vreun compatriot şugubăţ, atunci trebuie să fi fost vreun călător occidental venit pe la sud la o vreme cînd Belgradul şi Sofia, poate chiar Atena erau doar nişte tîrguri mai mari, iar la Bucureşti, pe Calea Victoriei şi în imediata vecinătate, se ridicau case arătoase, case boiereşti ce le-ar fi zis la Paris "hôtel particulier", şi, mai cu seamă, pe ambele laturi ale Căii, vitrine luxoase cu mărfurile cele mai noi de la Viena, Londra sau Paris. Nu judeci însă un oraş după o stradă. Cînd avea vizitatorul curiozitatea să iasă puţin – numai puţin – din Centru, dădea de maghernişte, de maidane, de mahalale cu drumuri nepietruite, de te-ai fi crezut în buricul Asiei. Ceea ce dădea iluzia unui "mic Paris", pe unele străzi şi într-o anumită societate, era doar o pojghiţă subţire-subţire... Cu o generaţie-două mai devreme, consulul Franţei putea să scrie că seratele strălucite de la curtea lui Alexandru Vodă Ghika nu-şi aveau pereche la nici o curte regală sau imperială din Europa. Contemporanul său din Serbia, Miloş Obrenovici, se zice că primea într-o reşedinţă care părea casa unui chiabur mai ajuns. Interesant este că complexul de superioritate pe care-l avea din această cauză societatea boierească moldo-valahă faţă de vecinii noştri balcanici, sîrbi, bulgari, albanezi, ba chiar greci şi turci, s-a extins de atunci la toată naţia, de ne permite şi azi să privim de sus tot ce mişcă la sud de Dunăre! Dar lucrurile s-au schimbat de-atunci radical. Boierimea noastră a dispărut, parte prin extincţiune naturală, parte sub tăvălugul comunist sau prin fugă, emigrare. Burghezia, care pe modelul ei se încropise de vreo 150 de ani, este şi ea mai mult decît decimată, răzleţită, sărăcită, anihilată. Astfel încît, obiectiv vorbind, nu ne mai putem lăuda cu nici un "avans" faţă de elitele din celelalte ţări balcanice.

A mai intervenit de curînd şi veleitatea de a ne lega şi mai strîns de sud-est şi de Marea Neagră; cică am forma un ansamblu interesant pe plan politic şi economic. Cred că nici n-avem nevoie să facem vreun efort: sîntem deja o colonie comercială a turcilor care ne umplu ţara cu marfă de Lumea a Treia. De ce ne plîngem? N-am rămas tot în Europa? Am schimbat doar *petit-beurre* şi *biscuit* cu *ptiber* şi *biscüvi*. De altfel, balcanicul autentic se simte ca la el acasă în periferia "micului Paris": nu numai aspectul urban îi este familiar, ci şi comportamentul, urlete, ţipete, înjurături cu primul prilej, scuipatul pe jos (generalizat, de la bătrînul cerşetor pînă la copilul de şcoală), cojile de banană şi alte gingăşii azvîrlite neglijent sub picioarele creştinului...

Uitam că avem totuşi noul centru,ăl mare şi lung, cu palatul lui Ceauşescu la capăt. Acolo, ce-i drept, am făcut un pas uriaş, am sărit de-odată dintr-o peninsulă într-alta, din Balcani în Coreea de Nord.

Dan C. MIHĂILESCU
istoric şi critic literar

Scara de incendiu

Despre Bizanţ şi bizantinism se discută, în general, la noi atunci cînd gîlceava occidentalismului cu autohtonismul şi a sincronismului cu izolaţionismul atinge cota pericolului de inundaţie. Atunci cînd ne simţim respinşi de Vest şi dăm iute din mîini şi din picioare ca să nu ne revelăm de-a binelea ca gubernie, facem apel la *soluţia balcanică* precum la o scară de incendiu, sau ca la ieşirea de serviciu.

Nu am avut răgazul să-mi documentez afirmaţia, dar ştiu că şi în anii treizeci, cînd ne înarmam de la cehi, în anii coaliţiilor balcanice şi ai "micilor înţelegeri", după conflictele cu bulgarii, sau în secolul trecut, tot navigînd între imperiul turc şi cel rusesc, ori cînd se iveau chestiunea aromânilor, disputa Cadrilaterului, statutul ţărilor dunărene, sau cînd Londra ne împingea spre Atena, Parisul către Ankara iar S.U.A. către Piaţa Roşie, cînd Habsburgii îi copleşeau pe ardeleni cu propaganda anti-Bucureşti ca anti-„barbaria balcanică"... mă rog, mai întotdeuna cînd sîntem la greu, avizi de surogate occidentale, bătuţi la tălpi din dreapta şi din stînga simultan, atunci ne repezim către centru, către contextul balcanic atît de oropsit altminteri, încercînd să-i redescoperim noblețea („purpura imperială"), virtuţile civilizatorii şi să-i exaltăm strălucirile misterioase.

Nu altfel se întîmplă acum. După şapte ani de re-dilematizare a întrebării dacă sîntem (am fost) în Europa sau înspre Asia sovietică (falsă problemă, de-o redundanţă aproape criminală prin inutilitate şi stupizenie, dar sistematic indusă şi întreţinută cu dichis), în plină psihoză naţională (absurdă, însă pernicioasă ca orice psihoză) privind acceptarea în NATO, instinctul ne dictează deschiderea unor supape de siguranţă. Între acestea – *refugiul balcanic*, aliat cu "teoria flancului sudic" şi cu sfaturile venite din afară, de-a inspira NATO pe nara turcă şi pe cea grecească. Asta, spre a evita căderea în "bulgaritate", ori chiar în "albanizare"...

E semnificativ că prezentul număr al *Dilemei* vine la puţin timp de la apariţia în *Cuvîntul* (nr. 1/1997) a trei articole (semnate Alexandru Paleologu, Alexandru George, Daniel Vighi), publicate sub genericul: "România, la confluenţa a două civilizaţii. Între Balcani şi Europa Centrală". Voi reveni la ele puţin mai departe.

Teoretic văzînd lucrurile, bizantinismul a fost privit la noi de pe cei doi versanţi care definesc identitatea naţională: europenismul liberal modernizant şi autohtonismul conservator, paseist. Teoretic, deci, ar fi trebuit să "avem" un antibizantinism sistematic şi chiar agresiv *versus* încăpăţînarea îndătinării în matricea pehlivăniei ca formă supremă de supravieţuire. În final, e de la sine înţeles că ambii versanţi s-ar fi relativizat şi omogenizat într-o viziune normală, pentru care nu contează disjuncţia schizoidă, ci numai complementaritatea profitabilă.

În realitate, însă, antibizantinismul a cîştigat un teren uriaş. Aşa de mare a fost presiunea occidentalizării – cel puţin de la 1848 încoace – încît virtuţile bizantinismului au pălit definitiv în faţa viciilor acestuia. Nouăzeci la sută dintre noi, cînd spunem "bizantin", "moravuri bizantine" sau "mentalitate levantină", subînţelegem automat: epicureism iresponsabil, perfidie duplicitară, omnimercantilism, mizerie morală (şi chiar mizofilie). Totul se îneacă în aburi de baie turcească, o sinteză odoriferă pestilenţială (miros de cîine mort, plus fum de mititei, arome de baclava şi varză acră, înecate în haloul de "tout-à-l'égout"), zgomot de ţambal, dairea şi zornăit de bacşişuri – în fine, un chiolhan general pe fundal sumbru, cu arnăuţi încruntaţi, ieniceri şi ispravnici, fiindcă marea lehamite anistorică, eterna trăncănală şi dictatura pungăşiei se ţin pe dedesubt cu pintenul şi la vedere cu biciul.

Acesta-i nivelul de jos al percepţiei. La etaj, dăm de dispreţul faţă de "politica bizantină", acuzată de-a fi... prea vizibil politichie, adică făţărnicie, trădare etc. Un etaj mai sus – religiosul, respectiv antiordoxia, fie în numele disciplinei şi sobrietăţii catolice, fie al individualismului protestant antisobornicesc ş.a.m.d. Urmează palierul estetic, unde chiar acum dau, întîmplător, peste un citat din Cioran (cred că din *Schimbarea la faţă a României*): "Nu există viziune mai devitalizantă decît aceea care se degajează din arta bizantină, artă de ceruri obscure, de monotonie între sfinţi, de inaderenţă la Eros. Şi cînd te gîndeşti că România a vieţuit secole sub blestemul spiritului bizantin".

Blestemul spiritului bizantin – iată laitmotivul. De ce s-a impus doar formula stigmatizantă, ne-o spune Alexandru George în articolul din *Cuvîntul*: "Geograficeşte vorbind, a spune că România e în Balcani e ca şi cum ai spune că Elveţia e în Mediterana: definiţia României nu o dau hotarele, ci Arcul Carpatic, adevărata şi evidenta noastră coloană vertebrală (...) Deschis, afirmarea «balcanismului» şi proclamarea lui chiar agresivă, în spiritul afişării mizeriei fudule, le-au comis literaţii şi stindardul cauzei a fost purtat pînă de curînd (...) de trinitatea Eugen Barbu – Marin Sorescu – Fănuş Neagu (...) Graţie reuşitei lor artistice, românul e prezentat ca un ins duhliu şi petrecăreţ, amoral şi mistocăr, isteţ şi cultivator al vulgarităţilor grase..."

Cît despre sensul substanţial, sistematic neglijat, alterat sau ocultat, al *balcanismului* (interesant! termenul sună mult mai nobil decît *bizantism*) scrie, tot acolo, Alexandru Paleologu. Revoltat pe bună dreptate că un Kundera (şi un Havel, aş adăuga eu) vede Europa oprindu-se la Vistula şi la Arcul Carpatic, iar Samuel Huntington stabileşte "punctul de fractură al Europei" la graniţa dintre catolicism şi ortodoxie, deci tot pe Carpaţi, Alexandru Paleologu apără ortodoxia ca fiind "celălalt versant" al catolicismului, fără de care "Europa e bearcă". El subliniază normalitatea situării Transilvaniei în Europa Centrală, dar se opune snobismului care a conotat permanent negativ noţiunea de balcanism: "De fapt, noi românii nu sîntem balcanici, pentru buna raţiune că sîntem nord-dunăreni. Dar, din fericire, avem foarte puternice şi vechi inducţii balcanice care dau toată sarea şi tot piperul, subtilitatea, vioiciunea şi toată această extraordinară putere de metabolism intelectual". Sînt citaţi Anton Pann, Nicolae Filimon, Ion Ghica, I.L. Caragiale şi Mateiu, Ion Barbu şi Arghezi (oricînd ar putea fi adăugaţi Zarifopol şi C. Noica), Socrate, Platon şi Aristotel "nu erau altceva decît nişte balcanici", este scuturat serios aerul de superioritate al ardelenilor faţă de regăţenii cantonaţi, vezi Doamne, în mocirla fanariotă ("dat de faptul că ei au aparţinut unei sfere chezaro-crăieşti, că au educaţie vieneză, că nu sînt flecari şi palavragii ca noi, regăţenii"), pentru a conchide, cu umorul bonom al omului de lume, că ideea de *alternativă* este, aici, o aberaţie: "mie îmi plac şi cafenelele central-europene şi cele cu iz turcesc. Nu e o alternativă".

Subscriu cu calmă jovialitate la acest punct de vedere, amintindu-mi totodată un articol al lui Andrei Pleşu despre sfînta nevoie de-a ne administra nu bovarismele etno-geo-estetico-ş.a.m.d., ci bruma de avere pe care o deţinem... batjocorind-o. De a ne *administra balcanismul*, adică. Firesc, fără sentimentul umilinţei şi fără tradiţionalele himere gen Bizanţ *après* Bizanţ. Textul cu pricina se numea *Tranziţie şi bragă* şi a apărut în *Dilema*, nr. 136/1995 (v. vol. *Chipuri şi măşti ale tranziţiei*, p. 179): "...ne epuizăm în tatonarea unor îmbogăţiri aventuroase sau ne lăsăm copleşiţi de promiscuitate. Între apa chioară (şi poluată) a năpăstuitului şi paradisul oranj al Fantei, ne-am putea odihni în voluptatea modestă a unui pahar cu bragă. Între înfometare şi caviar, între cartofi şi fleică, ar trebui să ni se ofere deliciul abordabil al băcăniei şi birtului de cartier"

Cam aşa-mi place să citesc balcanismul. Ca să nu mai spun că bragageria citată de Pleşu (la madam Bairamovici din Buşteni, la colţul de vizavi de fabrica de hîrtie, înainte de-a o lua spre telecabină) a rămas un reper şi în geografia mea gastronomică, alături de ghereta cu bragă a fraţilor Şopîrlă, de peste drum de Tribunalul mare din Bucureşti. Abia de acum încolo se poate discuta...

Mihai-Răzvan UNGUREANU
istoric

O eroare de localizare: Balcanii

Pentru cunoscătorii de geografie, Balcanii reprezintă, înainte de toate, denumirea unui lanţ muntos care traversează în lungime Bulgaria centrală. Dar geografi şi negeografi laolaltă tresar nervos la simpla menţionare a derivatelor acestui substantiv propriu, indiferent de ocazia în care este amintit. Unii posedă un reflex motor educat prin contactul cu injuria ascunsă în spatele etichetei de *"balcanic"* şi îl acţionează prompt cînd se simt lezaţi în calităţile lor europene. Alţii, suspicioşi din naştere, nu suportă definiţiile colective – în general – şi urăsc bulgarii, grecii, albanezii, sîrbii fără discriminare – în particular. A le fi alături dintr-un capriciu conceptual înseamnă a confunda extremele: Binele cu Răul, eventual. Vinovaţi – dacă mai era nevoie să o spun – sînt tot istoricii, care îndrăznesc, cu eternă şi impardonabilă încăpăţînare, să măsoare timpul privind simultan şi la calendar, şi la formele de relief.

Europa care îngăduie citarea Balcanilor ca subregiune culturală înzestrată cu un oarecare grad de autonomie istorică este o Europă bipolară, rezultată din "sudura" nefirească a doi termeni contrarii: Estul şi Vestul. Nu voi căuta cauzele teribilei neînţelegeri, amănunţindu-le, risc să eşuez în explicaţii alambicate şi înecate în politic. Dar se constată lesne că aria dunăreano-balcanică este centrală doar în scrisul istoric al profesioniştilor originari din colţul sud-estic al continentului. Occidentalii au dat cîştig de cauză, în mod constant, referinţei sintetice la o Europă suprapozabilă altui concept la fel de vag: cel de *"civilizaţie apuseană"*. Din secolul XVIII încoace, Apusul est *civilizat* şi *civilizator*, reciproca – ceea ce este *civilizat* provine din Occident – a fost considerată la fel de adevărată. Într-o antiteză perfectă, Orientul (sau măcar ceea ce este înţeles ca levantin), presupus *inferior* şi *barbar*, constituie imaginea răsturnată a perechii sale cardinale: o sumă de negări a ceea ce este valoros şi reprezentativ. În consecinţă, el merită epurat din familia subiectelor predilecte.

Istoricii care gîndesc realitatea geografică şi geopolitică în ecuaţii simple de tipul expus aici nu simt atracţie către descrierea completă a trecutului Europei. Abundă titlurile ce reduc semnificaţia apartenenţei continentale la o banală vecinătate, de cele mai multe ori însăşi vecinătatea comodă a autorului. Am întîlnit o sumedenie de tratate istoriografice în care nu şi-au găsit loc nici Boemia, nici Polonia, nici statele baltice. Uneori chiar şi Bizanţul lipseşte, pe motiv că, prin extinderea graniţelor sale către Asia, nu ar mai conţine nimic european. E drept că acelaşi fel de scriere a istoriei elimină şi alte posibile periferii culturale, ca Irlanda, Scoţia, Portugalia (!) – ca să nu mai vorbim despre Principatele române, Bulgaria sau Serbia. Rusia există numai cînd se simte nevoia exemplificării extremismelor comportamentale, iar *Balcanii* (zona balcanică, extensibilă la infinit) sînt preferaţi ca pildă a delăsării, a mizeriei şi a imprevizibilului diplomatic. Selecţia lipsită de onestitate a subiectelor a deprins cititorii de istorie să disocieze evidenţa fizică de trecutul la care subscrie. Istoria Europei a ajuns astăzi aidoma caşcavalului de Gruyère, remarcabil fiindcă are tot atîtea găuri cîtă materie comestibilă.

Iată sistematica presupoziţiilor care guvernează acest "divorţ": prima pretinde un izvor empiric, susţinînd că, la urma urmei, experienţele personale au demonstrat absenţa numitorului comun cultural dintre Est şi Vest. Potrivit celei secunde, între jumătăţile continentului s-au instalat diferenţe ireductibile, de naturi variate, fizice sau spirituale, izolînd regiuni cu evoluţie istorică spectaculoasă, dar anemică faţă de "media" continentală. A treia presupoziţie este de-a dreptul brutală; am pomenit-o deja: Occidentul este superior. Iar a patra este consecutivă precedentelor: doar Occidentul merită să fie catalogat ca Europă. Istoricii înzestraţi cu tact alină macro-orgoliile micro-regiunilor recurgînd şi la invocarea modului în care istoriografia alege şi memorează evenimentele după criterii cantitative şi foarte rar după semnificaţii sau implicaţii. Istoria Europei este, potrivit acestei din urmă paradigme de interpretare, o succesiune de apogee şi succese sau de eşecuri răsunătoare; speţele minore – *Balcanii* sînt iarăşi un bun exemplu – intră sub incidenţa studiilor fără ifose sintetice.

Pentru cine s-a deprins să procedeze astfel, nu este suficientă comprimarea istoriei europene într-o naraţie care să ilustreze originea celor mai relevante preocupări ale prezentului. Istoricul predispus la reducţionism ştie că este obligatorie şi îndepărtarea detaliilor contradictorii, care ar putea oricînd constitui excepţii de la regula explicativă sau de la însăşi "legea istorică". Principalii furnizori ai amănuntelor se aleg, evident, dintre regiunile deliberat ocolite de discursul istoric. Un accent bine plasat şi ceva entuziasm stilistic conving la fel de eficient cititorul că istoria Europei, în definitiv, se prepară şi se consumă numai într-o secţiune a continentului. Aici se recunosc mecanismele clasice ale propagandei; prin utilizare tendenţioasă, ele neagă diversitatea culturală europeană şi fluenţa ei istorică.

Conceptul de *"civilizaţie occidentală"* este un amalgam de constructe intelectuale menite, la origine, să definească sistemul de referinţă al autorilor. Nenumărate exerciţii de retorică politică sau de ideologie, în majoritate izvorîte din nevoia de clarificare a propriei condiţii culturale, au transformat actul esenţial şi decent al constituirii teritoriului de discurs într-o încercare de propagandă politică. Prin "anacronizare", adică prin luarea în consideraţie a diviziunilor politice contemporane ale continentului în analiza istorică, *Estul* şi *Balcanii* se grupează în umbra "Cortinei de Fier", dincolo de care, ca pe hărţile medievale, nu se găsesc decît... *leones*. Din acest motiv, trecutul otoman al Greciei, Ungaria de după Reformă, Polonia de la Renaştere încoace, Bulgaria de la Aşăneşti, Serbia de la Ştefan Duşan şi Principatele dunărene din secolul XV în prezent sînt exmatriculate din inventarul factologic al istoriei europene.

Viciul de interpretare a biografiei Europei a afectat profund modul de concepere şi de descriere a istoriei înseşi. Parada sintezelor a coborît investigaţia cu temă restrînsă într-o nemeritată uitare, iar ancheta documentară în desuetudine. O armată de esciști, cu instrucţie ştiinţifică precară, privesc istoria continentală de la înălţime şi sentenţiază asupra viitorului. Pentru asemenea tulburări de ape, întotdeauna se găsesc, din păcate, şi înţelepţi care să încerce să scoată piatra. Ţinta amatorilor de generalizări rămîne ceea ce se consideră a fi periferie, căci numai o zonă cu atribute vagi şi trecut incert îngăduie speculaţia gratuită. *Balcanii* – o gravă eroare de localizare a specificului istoric non-european – au încă nevoie de minţi lucide, apte să le redea demnitatea identitară pe care geografia nu le-o refuză.

"S-a vorbit odinioară de "homo europeus", iar mai tîrziu, de "homo austriacus" – tipuri care reprezintă caracterele fundamentale (pe deasupra particularităţilor etnice) ale anumitor zone din geografia umană a continentului, cu civilizaţia lor specifică, cu regimul lor administrativ şi cu o cultură în complexul educativ al căreia au trăit veacuri întregi.

Cu cît mai îndreptăţit s-ar putea folosi pentru zona noastră aceeaşi expresie: "homo balcanicus". Căci acesta este adevărul: omul din Peninsula Balcanică – din orice parte a ei – participă în fond, prin toată structura lui etnică, mintală şi sufletească, la mai multe naţionalităţi. Fără a nega, firește, diferenţa specifică care îl leagă de totalitatea membrilor naţiunii în sînul căreia s-a născut şi a cărei limbă o vorbeşte, vom constata totuşi că, pe deasupra, el mai este membru – prin legături organice, ce vin dintr-o complexă şi îndelungată ancestraţie – şi al marii comunităţi balcanice." (Victor Papacostea – „Balcanologia")

Radu Călin CRISTEA
ziarist

Trăiască Europa! Ţal!

„Balcanismul" a devenit un soi de canal dejector prin care curg toate mărcile negative ale fiinţei noastre naţionale: de la nestatornicii în gînd la fuga de legi şi instituţii, de la setea de repaus la o instabilitate funciară în pariurile de o anumită anvergură şi de aici la lirismul frenetic ce ne conturbă discernămîntul în plin asalt epic. Totul – învăluit în nebuloasa protectoare a unui mioritism simplificat pînă la a sugera doar un masochism cam nătîng, în orice caz perdant prin natură şi uşor stupid în rigiditatea sa defensivă. Prin asemenea suite de extrapolări discutabile, "balcanismul" a ajuns să echivaleze aproape strict cu un chiul metafizic în care au fost absorbite cele mai păguboase influenţe venite dinspre bulgari sau albanezi, dar şi dinspre ruşi sau turci, fără a exlude cazul particular al fanarioţilor. Acest "balcanism" irepresibil sare, prin urmare, legitimele bariere geografice, periclitîndu-ne însăşi poziţia pe harta geografică şi spirituală a Europei. "Balcanismul" s-a descoperit a fi gena ghinionistă ce nu ne lasă să fim occidentali precum s-ar presupune că am avea şi îndreptăţirea, trăgîndu-ne înapoi către hăul celor mai depravate stigmate cu care ne-au procopsit inconvenienţele plasamentului istoric. "Balcanismul" pare, aşadar, o boală primită de la alţii şi nicidecum o maladie cu specific naţional. Simptomul european se izbeşte de sindromul balcanic. "Balcanism" vs. "europenism". Cam aici ne duce această percepţie foarte populară a "balcanismului".

Cu toată reputaţia ei – schiţa de mai sus nu poate fi luată în calcul decît la nivel anecdotic. E un lanţ de identificări forţate care nu găsesc răspunsuri la cîteva întrebări inevitabile. Înainte de toate – cum de am devenit "balcanici" într-un mod atît de subit? De cînd sîntem "balcanici" – de pe vremea primăverilor istoriei noastre cînd zice-se că ne-am fi pomenit şi cu o gîlgîire de sînge ilir? Se poate apoi rezuma balcanismul doar la perplexitate şi lenevie, la lipsă de complexitate, la subtextul şmecher care tulbură societatea tendinţelor prooccidentale? Dacă tot ne lăfăim "balcanic" în tihna unor mize atît de strident necombativ – cum se poate acorda această stare de spirit la violenţa naturală a unui spaţiu unde au detonat cîteva tragice conflicte ale Europei moderne şi care e măcinat şi astăzi de o febricitaţie ce numai a lirism şi melancolie nu aduce?

Mi se pare limpede că "balcanismul" a devenit un concept nedreptăţit în care au fost deversate noţiuni şi fenomene ce nu-l exprimă pe de-a-ntregul sau deloc. Aria semantică a "balcanismului" e determinată, cred, de interferarea a două conotaţii de bază. Foarte specializată, prima dintre acestea este una marcat culturală. Acest fel de "balcanism" seduce îndeosebi mediul literar pentru că înseamnă multă culoare, chef, plăcere şi joacă, risipă de timp şi pierdere de vreme. Acest "balcanism" e Orientul cu sonorităţi unduioase, şerbetul, cafeaua şi iaurtul, Isarlîcul, oazele, rubaiatele, o lume cu străvechi deprinderi extatice, generoasă şi totuşi rece, fascinînd prin abundenţa decorativă şi spectacolul inadecvării la simplitatea figurativă a universului neaoş. Această toropitoare invazie de teme orientale transcende iarăşi limitele naturale ale "balcanismului", trecînd mările şi încărcîndu-se, bunăoară, de savoarea bătrînului Levant. Ne aflăm în faţa unui "balcanism" circulînd doar pe canale culturale şi adăpostindu-se aproape exclusiv în livresc. Dacă această primă conotaţie a "balcanismului" are un evident luciu cărturăresc, cea de a doua e hotărît aculturală. "Balcanism" însemnînd în această accepţiune cam tot ceea ce poate trimite la lumea descurcăreţilor, la morala lui "lasă-mă să te las", la vivacitatea servirii unor cauze minore, la dezechilibre etice mai mari sau mai mici, în general, la o vioiciune care, de n-ar fi firească, ar putea semnala o nevroză. Este o lume cu o combustie extraordinară, emotivă, uneori harnică fără sens, fluidă, angajată dinamic pe direcţii adesea neprecizate ori uitate ulterior pe drum. E însă un spaţiu eminamente vital, un haos agitat, cu o energie colosală pusă în slujba unor idealuri prea des intangibile. E o zbatere aspră de multele privaţiuni materiale ale locului, ceea ce mai scuză din terestrităţile sale uneori nesuferite. Acest tip de "balcanism" este, ca şi primul de altfel, expresia unui pozitivism afectiv, a unei dispoziţii spontane pentru proiecte – vizibile sau oculte, pragmatice sau imaginare. Cu adăugirea că pasiunea şi migala articulării în detaliu a acestor proiecte surclasează de obicei tenacitatea coborîrii lor din ficţiune în realitate.

Punctul principal de conjuncţie al celor două conotaţii ale "balcanismului" este, probabil, un anume eroism utopic sincron cu propria sa demitizare. Balcanismul lui Ion Barbu, Macedonski, sau Pann nu este propriu-zis dramatic, cît fantast, stilizat, cu rafinamente ironice sau chiar hazliu. Balcanismul veritabil se ia în serios cu măsură. Cea mai balcanică scenă pe care o cunosc se petrece în Creta, către finalul lui *Zorba grecul*. "Ce catastrofă!" – se minunează Zorba, privind fascinat cum se dărîmă încă unul din proiectele vieţii sale. Fiind, de asemenea, cumva balcanic să nu-ţi faci inima prea amară după eşecuri. Cred că dintr-un prost reflex sîntem tentaţi să apelăm la balcanism mai ales pentru reflectarea mizerabilismelor de tot soiul. Pentru că există, fără îndoială, un balcanism profund şi defel dezonorant pe care nu văd de ce l-am ascunde, ca pe o infirmitate ruşinoasă. Vorba iute, umorul, hazul de necaz, neposomorîrea şi cîte altele vin dintr-o graţie spirituală ce poate sfida un noian de virtuţi posace.

Sîntem, aşadar, balcanici? Conceptul e, cum se vede, foarte impur. Cred că, la urma urmelor, ne putem socoti balcanici doar avansînd prudent printre nu puţinele capcane ale unei semantici înşelătoare. Absolut imprudent – deci oarecum în spirit balcanic – închei aceste gînduri cu urarea: Trăiască Europa! Ţal!

© S. Tétu

Vasile MORAR
profesor universitar

Cîteva întrebări...

Există acumulată în memoria psihismului global a europeanului o confortabilă sumă de pre-judecăţi, de opinii curente ce se vor a fi luate în seamă drept convingeri: nordicii scandinavi sînt "reci", sudicii peninsulari italici sînt "temperamentali" etc. etc. Geografia reală se converteşte în axiologie (sau psihologie) spirituală. De obicei aprecierea fiinţează în registru dihotomic, dacă nu explicat întotdeauna atunci, cel mai adesea, ca valorizare tacită, subînţeleasă. Este o comoditate a gîndirii prezentă aici, un principiu al utilizării conceptelor aflat în legătură cu acţiunea şi imaginarul nostru practic. În acest sens, peninsularii balcanici n-au fost deloc "săriţi" şi au beneficiat, în timp, de calificări rareori măgulitoare. Întrebarea simplă este: cine este autorul multiplicat al judecăţii depreciative? O banală observaţie ne spune că, în acest caz, aprecierea a devenit autoapreciere. Să fim mai expliciţi. Expresia "balcanism" se asociază cu adjective calificative de tipul: "inconstant", "puţin civilizat", "dezordonat", "guraliv", "lipsit de cuvînt", "nepăsător", "neisprăvit", "necalculat", "indisciplinat" etc. Am putea continua seria cu aprecieri tot atît de coborîtoare şi nici nu sîntem siguri că ea poate fi considerată ca fiind vreodată încheiată. Ce a determinat această cascadă de adjective joase? Este ea omogenă pentru toţi cei care trăiesc în mod real în peninsulă? Există o acceptare unanimă a acestei judecăţi grosiere? Mărturisim că nu avem un răspuns definitiv pentru nici una dintre aceste interogaţii. Să încercăm, totuşi, în universul larg al explicaţiilor ce se ştiu dintru început, relative. În primul rînd, istoria este cea care a impus şi indus prin cvasi-infinite experienţe comunitare ideea că, în Balcani, totul a fost posibil, că nimic n-a fost fixat pe coordonate valorice ferme, că oricînd poate interveni "neşansa", că orice poate fi năruit. În fapt, istoriile tuturor populaţiilor zonei au fost saturate de ceea ce am numi – *injoncţiuni paradoxale*: ceva se făcea într-un fel şi de către unii şi trebuia, pînă la urmă, legitimat altfel şi altcumva de către aceeaşi oameni, şi aceasta în secvenţe temporale relativ scurte. Nestatornicia istoriei s-a desfăşurat nu numai sub presiunea impulsurilor contradictorii, paradoxale, ci şi sub aceea a mozaicului de criterii în aprecierea culturală a comportamentului uman. Sursa primară a relativismelor şi a impresionismelor morale poate că şi aici trebuie căutată, dacă vrem explicaţii cît de cît pertinente. Istoria balcanismelor este legată astfel de istoria locală şi de cea a întregii comunităţi balcanice. În fapt, în plan local diversitatea contradictorie a experienţelor se asocia, cel mai adesea, cu un comportament social al nereuşitei sau al reuşitelor parţiale; în comparaţie cu cei din centrul sau vestul Europei totul inducea un anumit sentiment de ne-isprăvire şi de inferioritate. Sigur trebuie să vedem în aceste diferenţe de ritm istoric ale peninsulei faţă de restul Europei o cauză a asumării aproape masochiste a calificativelor inferiorizante. Poate că aşa s-a suportat mai uşor în plan spiritual istoria, prin recunoaşterea curajoasă, loială a diferenţelor dezavantajoase.

În al doilea rînd, constatăm că "balcanismele" nu acoperă în chip omogen toate regiunile, toate populaţiile şi toate comunităţile etnice. Astfel, de pildă, Grecia este în Balcani (strict geografic), dar puţini sînt dispuşi să le acorde grecilor repertoriul standard al comportamentului balcanic. În orice caz, ei sînt, firesc, cei mai puţin dispuşi să accepte aprecieri diminutive ţinînd de geografia spirituală a peninsulei. La nivel de autoapreciere, credem că tot mai puţini sînt încîntaţi acum, mai ales după 1990, să se identifice cu balcanitatea. Aproape fără excepţie, majoritatea îşi creează o imagine de sine de natură să-i plaseze la marginea Balcanilor sau chiar în exteriorul acestora.

În al treilea rînd, nu credem că există motive suficiente pentru a considera ca adevărată ideea conform căreia balcanismele sînt acceptate unanim de toţi purtătorii valorici din geografia balcanică reală. Cam tot ceea ce s-a petrecut în ultima vreme ne îndreptăţeşte să sperăm că percepţia morală s-a schimbat. Oamenii nu se mai complac într-un impresionism moral ce justifică legitimînd subiectiv nepăsarea, indolenţa crasă, lăsatul în voia sorţii, inconstanţa în opinii şi caracter, spiritul săltăreţ şi necalculat. Se poate obiecta, pe bună dreptate, că afişăm un optimism nefondat, poate chiar naiv, nereflectat. Pe termen lung, şansa depăşirii mentalităţii balcanice şi a balcanismelor comportamentele poate surveni din: asimilarea ireversibilă a normelor raţionalităţii capitaliste de către majoritatea oamenilor care trăiesc în acest orizont geografic şi spiritual; acceptarea treptată a sensibilităţii şi a imperativelor "moralei deschise" (în sensul acordat de H. Bergson acestui concept) concomitent cu diminuarea forţei "moralei închise", a naturii din noi, a etnicismului şi localismului îngust; în fine, poate că un izvor al depăşirii îl va constitui, pînă la urmă, formarea unei generaţii, cel puţin a unei generaţii, care să aibă deprinderi şi convingeri lipsite de balcanisme în comportamentul ei cotidian. Sîntem lucizi şi realişti dacă estimăm că acea "zi plină" este încă departe; acum ne aflăm de-abia la începutul ei. Ar mai fi un singur amănunt, deloc minor: istoria să se desfăşoare în continuare în limitele ei firești de raţionalitate.

Definiții și asumări

– de vorbă cu dl Nicolae-Șerban TANAȘOCA, cercetător științific principal, la Institutul de Studii Sud-Est Europene –

Despre ***Balcani, balcanitate*** *și* ***balcanism*** *aproape oricine dintre noi se simte gata să emită opinii și formule, fiindcă oricine are amintiri de la geografie și, mai ales, păreri despre istorie, multe ciugulite din răsfoirea presei și privitul la televizor, nemaivorbind de faptul că toți avem ușurința de-a pune etichete peste ceea ce bănuim a ști, lansîndu-ne în judecăți avizate și definitive. Dar ce ar trebui să știm măcar în linii mari, desigur, despre Balcani, balcanitate și balcanism pentru a ieși din condiția noastră de "enciclopediști amatori?" Am pus cîteva întrebări despre această temă dlui* ***Nicolae-Șerban Tanașoca****, cercetător științific principal, de la Institutul de Studii Sud-Est Europene.*

Stimate domnule Tanașoca, în opinia multora, Balcanii sînt considerați un fel de zid despărțitor de civilizație, iar adjectivul "balcanic", cu sens peiorativ, desemnează, parcă, o fatalitate geografică. Dar cîtă îndreptățire au avut, sau au încă, asemenea judecăți?

Adjectivul "balcanic" derivă din cuvîntul turcesc *balkan* care înseamnă "munte". Denumirea de *Peninsulă Balcanică*, lansată de August Zeune în 1808, s-a impus datorită acelui curent din gîndirea geografică a vremii, inaugurat de Humboldt și de Retter, potrivit căruia diferitele regiuni ale lumii trebuia să fie studiate nu ca unități politice sau istorice, ci numai ca unități geografice naturale. Pentru a le desemna, trebuia să fie folosite nume care să evoce elementul cel mai important al reliefului lor. Lanțul muntos numit de greci *Haemus*, iar de otomani *Balkan* era socotit încă din antichitate un astfel de element, ba mai mult chiar, o limită naturală a lumii civilizate! Se credea că, de la Alpi pînă la Marea Neagră, el separă, asemenea unui zid compact, impenetrabil, nordul friguros și barbar, scitic de sudul însorit și civilizat, greco-roman. După ce Peninsula Balcanică, desprinsă pentru multă vreme de cuceritorii otomani din unitatea Europei creștine, a revenit în atenția geografilor occidentali, s-a constatat, prin cercetări de teren, că vechea percepție era greșită, că Balcanul nu separă în chip absolut două zone naturale și de civilizație, că întreaga peninsulă este străbătută de la nord la sud și de la vest la est de căi naturale de comunicație, foarte circulate în toate timpurile. Denumirea însă a rămas și le-a înlocuit cu timpul pe cele inspirate din realități etnice, istorice sau politice: *Illyricum, Levant, Peninsula greacă, Peninsula bizantină, Tracia, Rumelia, Turcia europeană* etc. Ea a fost concurată ulterior de alta, mai puțin expresivă și mai impersonală, *Peninsula Sud-Est Europeană*, care însă, în geografie, nu s-a impus. Marele geograf sîrb Jovan Cvijic a dat, într-o monografie celebră, *Peninsula Balcanică* (Paris, 1918), descrierea cea mai completă și mai nuanțată a acestei mari realități geografice, caracterizate drept un bloc geologic intermediar între Europa și Asia și delimitate, spre nord, de restul continentului de valea Dunării inferioare, valea Savei, apoi de o linie convențională aproximativ identică cu vechea frontieră austro-turcă, astfel încît ea include la extremitatea nord-vestică mica peninsulă Istria, iar la cea nord-estică, Dobrogea. Același învățat a identificat constantele ei antropogeografice: afluxul de oameni și influențe culturale dinspre toate punctele cardinale, pe mare și pe uscat, marea mobilitate internă a populației, fuziunea și confuziunea etnică, pluralismul confesional și cultural, bilingvismul și poligosia, fenomenele de aculturație.

De ce Balcanii sînt priviți ca o unitate numai cînd e vorba să fie comparați cu un "butoi de pulbere"? Sînt, altminteri, popoarele trăitoare în zonă atît de deosebite între ele?

Dacă pentru geografi Peninsula Balcanică este o unitate naturală, pentru istorici lumea balcanică este caracterizată prin unitate în diversitate. Despre ce e vorba? Popoarele balcanice – grecii, românii, albanezii, sîrbii, croații, bosniacii, muntenegrii, slovenii, bulgarii, turcii, între care s-au statornicit, de veacuri, numeroși armeni și evrei – foarte diferite între ele din punct de vedere lingvistic, religios, cultural, au conviețuit multă vreme în cadrul politic al unor vaste imperii, ele au împărtășit același stil de viață, aceleași forme de civilizație și au evoluat în cadențele aceluiași ritm istoric. Ca urmare, aceste popoare au dobîndit, pe lîngă evidentele lor particularități naționale, frapante caracteristici comune. Principalii factori creatori de unitate balcanică au fost, potrivit lui Victor Papacostea, substratul iliro-tracic, elenismul, Imperiul roman, Imperiul bizantin, slavii de sud, Imperiul otoman, ortodoxia, romanitatea balcanică. Ei au lăsat urme durabile în limbile, mentalitatea și instituțiile tuturor popoarelor de aici. Deznaționalizările frecvente și masive, nu întotdeauna silnice, sfidează noțiunea de puritate etnică în această parte a lumii, astfel încît, potrivit faimoasei genealogii a popoarelor balcanice schițate de Hașdeu, ele alcătuiesc o mare familie. Numai prin urmărirea sistematică a unității în diversitate a acestor popoare, adică prin aplicarea sistematică a metodei comparative în cercetarea tuturor formelor lor de manifestare istorică, putem înțelege deplin evoluția fiecăruia dintre ele. Profesorul vienez Constantin Jirecek spunea că, din pricina indestructibilelor lor legături și a numeroaselor lor elemente comune, popoarele balcanice trebuie studiate ca un tot unitar.

Pe de altă parte, deplasările necontenite de populații, dispersarea și întrepătrunderea popoarelor balcanice, favorizată de factori geografici și istorici specifici, au dat hărții etnografice a Peninsulei Balcanice aspectul unui mozaic de extremă varietate și complexitate. Diversitatea etnică, lingvistică și confesională a populației din anumite zone este atît de mare, încît aici este cu neputință ca frontierele politice să coincidă vreodată perfect cu cele naționale și confesionale. Corpul civic al multor state naționale balcanice inlude minorități etnice de același neam și limbă cu majoritățile altuia și multe dintre națiunile balcanice sînt împărțite între mai multe religii sau confesiuni. Organizarea solidarității în vederea pașnicei conviețuiri se impune așadar aici cu forța unei inexorabile necesități, a unei comunități de destin. Conștientizarea acestui imperativ a determinat toate tentativele politice de solidarizare balcanică, proiectele federaliste și confederale. Popoarele balcanice sînt condamnate de natură și istorie să trăiască și să-și înțeleagă ființa proprie numai împreună.

Care ar fi limitele lumii balcanice, din punctul de vedere al unui istoric sau a unui filolog?

Lumea balcanică, prin care înțeleg lumea asupra căreia și-au pus amprenta, modelînd-o, toți factorii de unitate mai sus amintiți, fără excepție, dar în măsuri diferite, depășește limitele strict geografice ale Peninsulei Balcanice. Popoarele zise balcanice nu sînt toate numai balcanice sau sînt balcanice doar parțial și prin trecutul lor istoric. Grecii au fost și mai sînt încă numeroși și activi în întreg bazinul mediteranean și pontic, o importantă comunitate albaneză s-a dezvoltat, de secole, în Italia, balcanici au fost și rămîn numai o parte dintre turci și dintre români. Imperiile și civilizațiile care au jucat rolul unor factori de unitate în Peninsula Balcanică s-au extins pe arii geografice care o depășeau cu mult, chiar atunci cînd originea lor era balcanică, așa cum s-a întîmplat cu Imperiul lui Alexandru cel Mare, ori cînd componenta lor balcanică era foarte importantă, ca în cazul Imperiului roman, al celui bizantin, al celui otoman. Au existat de asemenea state, ca regatul medieval al Ungariei, Imperiul Habsburgilor și Imperiul rusesc care au născut constant și, în parte, au reușit să devină puteri balcanice. Acesta este unul dintre motivele obiective pentru care, spre deosebire de geografi, istoricii preferă să numească lumea balcanică, cu un termen mai vag, dar mai cuprinzător, lume sud-est europeană, ori să vadă în cea dintîi o componentă a celei de a doua. Un alt motiv, legitim, dar subiectiv, este intenția de a sublinia, prin acest epitet, faptul că lumea balcanică aparține, prin istorie și vocație, Europei.

Cît de vechi sînt conotațiile peiorative ale epitetului "balcanic" și care-ar fi cauzele, adevărate sau mai puțin adevărate, de perpetuare a lor?

Într-adevăr, termenul "balcanic" a ajuns să dobîndească conotații peiorative, inițial inexistente. Cea mai importantă se referă la anumite forme de naționalism extremist și violență politică, manifestate în disputele ce au însoțit "ieșirea din indiviziune" a moștenitorilor Imperiului otoman, statele naționale moderne din Peninsula Balcanică. Aplicarea riguroasă a modelului statului-națiune, elaborat în Occident, în mediul balcanic, cu structura lui etnică atît de complexă și diversă, cu tradițiile lui cosmopolite, a fost o noutate revoluționară care a provocat exacerbarea fără precedent a confruntărilor etnice. Din dorința de a-și asigura o cotă parte cît mai mare din moștenirea turcească, încercînd totodată să-și legitimeze pretențiile teritoriale în termenii ideologiei moderne, naționale, tinerele state balcanice au purces la omogenizarea conținutului lor etnic prin deznaționalizări silnice și disimularea statistică a minorităților, au recurs la acțiuni teroriste și la falsuri istoriografice, s-au războit între ele. După consumarea momentelor paroxistice ale acestor înfruntări, la începutul secolului nostru, ideea solidarizării și chiar a confederării popoarelor balcanice, enunțată de Rhigas în secolul al XVIII-lea, a fost relansată de oameni de stat greci, români și sîrbi, inspirînd un curent de gîndire și acțiune politică încă actual. Faimea rea a "balcanismului" a persistat însă. Nu cred că fenomenele de criză care însoțesc destrămarea comunismului în Peninsula Balcanică trebuie să ne facă să credem că aici violența și șovinismul sînt o fatalitate.

Aparține România cu adevărat, în sens deplin, Balcanilor, sau este văzută astfel, prin extinderea noțiunii, nu totdeauna cu motiv întemeiat?

Deși România nu face parte geografic din Peninsula Balcanică decît prin stăpînirea Dobrogei, ea aparține lumii balcanice sau sud-est europene prin legăturile istorice și comunitatea de destin cu celelalte popoare din această zonă. Istoricul atenian Dionisie Zakythinos o asemăna, sub acest raport, cu Grecia, ea însăși o țară numai parțial balcanică, dar cu un rol esențial în lumea balcanică. Funcția balcanică a României, pacificatoare și civilizatoare, a fost recunoscută, în trecut, în mediile diplomatice, drept una dintre cele mai importante funcții internaționale ale acestui stat. Intelectualitatea românească s-a simțit datoare să contribuie la împlinirea ei. *Institutul pentru studiul Europei sud-orientale*, înființat de Nicolae Iorga în 1913, după încheierea războiului balcanic, *Institutul de Studii și Cercetări Balcanice*, întemeiat de Victor Papacostea în 1937, cînd se pune acut problema consolidării solidarității balcanice, *Institutul de Studii Sud-Est Europene*, restaurat, sub conducerea profesorului Mihai Berza în 1963, în perioada destinderii politice internaționale au făcut din București un centru european de inițiativă în direcția cunoașterii științifice și a solidarizării lumii balcanice prin cooperarea intelectuală internațională. *Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene*, înființată tot în 1963, își fixa, prin *Statut*, sediul la București. Marginalizată de regimul lui Nicolae Ceaușescu, în faza izolaționistă a politicii sale, balcanologia românească nu a izbutit încă să se ridice din nou la înălțimea propriului ei trecut, corespunzător funcției statului român în această zonă.

Mai ales în ultimii ani, cînd vrem să ne lepădăm de rele, printre primele pe care le condamnăm se află "balcanismul". Înainte ca alții, din necunoaștere, poate, să ne reproșeze calitatea de balcanici, noi ne scuturăm de ea cu jenă și dispreț, cîteodată. Alți peninsulari – ibericii, scandinavii, italienii – parcă nu vorbesc cu o atît de manifestă jenă de condiția lor, cînd e să-și explice defectele.

Intelectualul român se declară astăzi eminamente "european", negreșit, "central-european", la nevoie măcar "sud-est european", dar nicidecum "balcanic". Alergia intelectalității noastre la balcanism este un fapt de cultură explicabil istoric și nu datează de ieri, de azi. Mitul greco-bulgărimii invadatoare, stricătoare de legi și datini, de bune rînduieli tradiționale "carpatice" s-a născut din reacția, legitimată în termeni naționali, a forțelor conservatoare ale societății împotriva forțelor revoluționare, propulsate în prim-plan de procesul fatal al modernizării și se întemeiază, la urma urmelor, pe un adevăr: acela că între agenții de disoluție a vechiului regim agrarian românesc s-au aflat numeroși balcanici, promotori și beneficiari ai liberalismului economic și ai democrației radicale. Acest mit a fost însă întreținut, la nivelul întregii societăți românești, animate de dorința revenirii cît mai grabnice în comunitatea civilizată a "Evropei" creștine, și de resentimentele obștești față de regimul apăsător al dominației turco-fanariote. Fenomene similare întîlnim și în alte părți ale lumii balcanice: grecii înșiși au fost tentați, într-o fază a procesului modernizării lor, să se lepede de fanariotism și de bizantinismul "asiatic", în numele originii lor eline și a vocației lor europene. E oarecum amuzant să constați că balcanicii autentici – sîrbi, bulgari – califică drept eminamente "valahe" unele din păcatele atribuite de noi "balcanismului" – duplicitatea, lașitatea, lenea, ipocrizia, servilismul, venalitatea, lichelismul etc. Ei nu au, desigur, dreptate. Să nu uităm atunci nici noi eroismul proverbial al grecilor, sîrbilor, albanezilor, rigoarea ortodoxiei grecești, hărnicia și spiritul gospodăresc al bulgarului, generozitatea și setea de cultură ale patriciatului urban balcanic, ctitor de instituții culturale și de binefacere. Putem să ne europenizăm condiția "balcanică" după cum putem să ne manifestăm în stil "balcanic" pretenția de a fi europeni. Oricum ne-am numi și orice am face, nu putem să ne desprindem din contextul istoriei noastre și – vrem, nu vrem – ceea ce se întîmplă în Peninsula Balcanică ne-a privit întotdeuna și ne privește direct.

Destinul acestei lumi este legat de cel al Europei, se afirmă în mod curent. Dar nu vi se pare că, nu de puține ori, sîntem priviți mai degrabă ca niște "înfiați", decît ca niște moștenitori legitimi ai unui spațiu și ai unor valori europene comune?

Destinul comun al lumii balcanice este indisolubil legat de acela al întregii lumi europene. Peninsula Balcanică nu este, cum s-a afirmat adesea, primejdiosul "butoi cu pulbere" al Europei, ci seismograful cel mai sensibil care înregistrează cu maximă acuitate cutremurele politice ale continentului. Crizele sistemului politic european – ale celui berlinez, ale celui versaillez, ale celui consfințit la Ialta – au avut, toate, la vremea lor, grave și spectaculoase consecințe balcanice, dar, orice s-ar spune, ele nu au fost generate de conflictele balcanice. Fără să diminuez în nici un fel nici răspunderea, nici importanța inițiativelor factorilor balcanici pentru ceea ce se întîmplă în această parte a lumii, consider că situația ei viitoare depinde, în primul rînd, de interesele, obiectivele și strategiile politice de anvergură ale marilor puteri. Solidaritatea balcanică trebuie încurajată ca preludiu și nu ca alternativă la integrarea euro-atlantică.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Constantin PRICOP
lector universitar, scriitor

Balcanismul nostru cel de toate zilele

O dezbatere despre balcanism te obligă să treci mai întîi prin faza precizării termenului. Frecvent întrebuinţat în conversaţiile de fiecare zi, invocat obligatoriu atunci cînd este vorba de specificul nostru naţional, la ce trimite, la urma urmelor, balcanismul românilor (pentru că nu vorbim aci despre "balcanism" la modul general sau despre balcanismul bulgarilor...)?

Denumirile geografice sînt folosite în publicistica politică şi în discursul politic pentru a indica grupuri de state situate în zone precis delimitate (ţările mediteraneene, cele din America de Sud, ţările scandinave...). Încadrarea României între statele balcanice lasă să se înţeleagă că şi noi ne-am afla în... Balcani. Mulţi români, pentru a nu mai vorbi de străini, par a fi convinşi de acest lucru. Confuzia este întreţinută de surse de informare străine (enciclopedii, tratate, reviste...) care prin prestigiul lor creditează eroarea. Or, în această privinţă nu e nevoie de cine ştie ce cunoştinţe de geografie pentru a arăta că spaţiul românesc e spaţiul carpato-dunărean, nu cel balcanic. Iar dacă e să luăm în consideraţie o suprafaţă geografică mai amplă, care cuprinde şi vecinii, am putea vorbi, de pildă, de Carpaţi şi de celelalte ţări "carpatice" (Slovacia, Polonia...), de ţările cu ieşire la Marea Neagră, de cele dunărene ş.a.m.d. – şi nu neaparat de Peninsula Balcanică (împărţită între Bulgaria, Turcia, Grecia, Albania şi statele din fosta Iugoslavie).

Cei care nu cad la examenul de geografie acceptă încadrarea noastră în Balcani în ideea că dacă România nu se află "fizic" în această zonă sîntem, în schimb, balcanici prin obiceiuri, prin mentalitate, prin istorie ş.a.m.d. Trebuie să observăm însă că şi în cazul în care lucrurile ar sta într-adevăr aşa o asemenea realitate nu ar putea deveni criteriu de clasificare a statelor. În primul rînd pentru că mentalităţile nu sînt, şi nu pot fi, omogen distribuite pe... state; într-un grup social se modelează, într-un anumit interval de timp, o anumită mentalitate, dar unui stat nu-i poate corespunde o mentalitate anume, pentru că mentalităţile nu încep şi nu se termină la graniţă; nu putem vorbi de o mentalitate unitară nici măcar pentru întreaga Românie, darămite pentru întregul spaţiu balcanic!

Nici argumentul apartenenţei religioase nu se dovedeşte inatacabil. Văzuţi de departe, dinspre vest, balcanicii par a avea, toţi, nu numai aceeaşi mentalitate, ci şi aceeaşi religie. E adevărat că mulţi dintre locuitorii peninsulei sînt ortodocşi – dar tot în Balcani se găsesc bosniaci şi albanezi musulmani sau croaţi catolici. Iar dacă religia ortodoxă ar fi într-adevăr criteriul de apartenenţă, grupul ţărilor ortodoxe ar trebui completat, obligatoriu, cu Rusia, Ucraina, Gruzia ş.a.m.d.

Cît priveşte... trecutul comun sub turci, nu putem să nu observăm că, în pofida unor asemănări, nu se poate vorbi de un destin comun (chiar dacă şi în această privinţă multe surse de informare străine, inclusiv academice, persistă în eroare). Poziţia românilor faţă de turci a fost alta decît a grecilor, bulgarilor, sîrbilor, albanezilor, ale căror ţări au fost înghiţite în Imperiul otoman. Doar închinate acestuia, Ţările române au devenit nu o dată, tocmai datorită condiţiei lor diferite, loc de refugiu pentru locuitorii din sudul Dunării.

Fără a mai insista (lucrurile sînt, de altfel, de domeniul cunoştinţelor generale), se poate conchide că atunci cînd România este încadrată între ţările balcanice nu poate fi vorba decît de ignoranţă sau de rea credinţă. Dar conştiinţa apartenenţei românilor la Balcani are alte raţiuni decît declaraţiile şi speculaţiile politice, iar relevarea şubrezeniei criteriilor geopolitice nu le va clinti convingerea că aparţin, măcar într-o anumită măsură, acestei lumi. Ce conduce la această convingere? Pe de o parte constatarea, la îndemîna oricui, a diferenţelor dintre lumea în care trăim şi lumea normală, "lumea civilizată". Nu e nevoie de cine ştie ce putere de observaţie pentru a identifica anomaliile din domeniul moralei, al comportamentului, al relaţiilor sociale ş.a.m.d. Situaţie îngrijorătoare, întrucît aceste anomalii se întîlnesc nu în straturile de jos ale societăţii, unde mizeria existenţei tulbură, oricum, criteriile, ci la nivelul elitelor. În alte colectivităţi elitele impun o linie de conduită – la noi semnalul de alarmă este tras de mase (succesul electoral al campaniei împotriva corupţiei fiind, din acest punct de vedere, exemplar). Caracterul lax al moralei celor de la vîrful societăţii, al multora dintre intelectuali merge pînă la "subtilităţi" şi cinisme – balcanice, fără îndoială – prin care poate fi exonerat oricine, de orice responsabilitate. Cineva a furat? Păi de ce să-l acuzăm, doar alţii au furat mai mult... Cineva şi-a turnat prietenii şi colegii? Păi alţii au turnat şi mai mult... Iar confuzia culminează cu o rezoluţie care aruncă orice efort de purificare în derizoriu: la urma urmelor în România toţi sîntem pătaţi... de ce să ne mai batem capul cu păcatele vechi... mai ales dacă în cauză sînt oameni care au devenit, între timp, democraţi, revoluţionari ş.a.m.d.?...

S-a spus că există momente în care o ţară are mai multă nevoie de caractere decît de talente. România se află de mult timp, de mult prea mult timp, în această situaţie.

Dar ce legătură are secăturismul cu... balcanismul? A recunoaşte căderile morale presupune a lua, faţă de acestea, o atitudine. Prezentîndu-le drept consecinţe ale... balcanismului, şi nu semne ale neputinţei noastre, ale neputinţei celui de alături, intelectualul subţire (pentru că n-o să auzi oameni simpli folosind scuza... istoricului nostru balcanism) se plasează într-o poziţie privilegiată: pe de o parte vede şi deplînge o stare de lucruri – pe de alta evită orice implicare (doar nu te poţi pune cu fatalismul... geografic...). Balcanismul se dovedeşte a fi, în cele din urmă, un mijloc de transferare a responsabilităţii, permiţîndu-i intelectualului român să-ţi rîdă în nas dacă îi vorbeşti de principii, de onestitate, de responsabilitate (de care face însă paradă în ceea ce scrie...). Hai să fim serioşi! – subînţelegîndu-se: păi bine dom'le, tocmai aici, în Balcani, te trezeşti să vorbeşti despre toate astea!...

Confuzia sporeşte o dată cu transferarea unor principii ale artei în spaţiul vieţii reale. Sînt valoroase scrierile lui Caragiale, filmele lui Kusturica ş.a.m.d.? Valoarea estetică devine, din naivitate, din interes, valoare a lumii prezentate în aceste opere. Zeflemeaua, promiscuitatea morală se ridică, pe această cale, la rang de modele. Or, din clipa în care în artă originalitatea devine criteriu axiologic artistul este constrîns să arate, cu orice preţ, "altfel", să-şi exhibe "diferenţa". Pentru a fi orginal în propria lui ţară creatorul din răsăritul Europei imită ultimile căutări ale occidentalilor – dar atunci cînd are contacte consistente cu occidentalii îşi dă seama că aceştia nu pot fi cuceriţi de imitaţii după lucruri pe care ei le cunosc prea bine. În aceste împrejurări "specificul", culoarea locală, exoticul devin filoane care sînt exploatate din plin. Conştient sau inconştient, artistul de la marginea Europei alimentează, scrie Drazen Katuranic într-un recent număr din *Esprit*, mitul "bunului sălbatic" pe care intelectualul din apusul continentului, civilizat pînă la ariditate, îl trăieşte cu intensitate. Artiştii de la marginea continentului învaţă repede să comercializeze pitorescul – conform cererii consumatorului de artă din Vest. Aşa apare "sufletul slav", drama nordică, spiritul hispanic, balcanismul...

În amintitul text din *Esprit* (despre *Underground*-ul lui Emir Kusturica, regizor cu mare audienţă în Occident), Drazen Katuranic aminteşte de mişcări cultural-artistice sîrbeşti, din perioada interbelică, care-şi propuneau să "balcanizeze Europa" (era de aşteptat, după... hispanizarea acesteia...). Vechea, "putreda" Europă trebuia să primească sîngele proaspăt al noii culturi, ridicată pe naivitate şi primitivism balcanic... Încercarea de a transforma balcanismul în principiu artistic nu s-a limitat, evident, la acele programe artistice. Kazantzakis şi Panait Istrati ieri, Aleksandar Petrovici, autorul "ţiganilor fericiţi" şi Kusturica, astăzi, urmează aceeaşi cale. Reuşitele lor artistice nu trebuie să ne împiedice însă să vedem realitatea aşa cum e. Arta nu înşeală, la urma urmelor, decît pe cel care vrea să fie înşelat.

Norbert DODILLE

Aţi încercat vreodată pînă acum să vă aruncaţi pe fereastră?

Ştiţi desigur că scriitorul ceh Hrabal a murit nu de mult: a căzut pe fereastră de la etajul cinci, în spitalul unde era internat. Era un om care iubea animalele şi mai ales păsările. În apropierea camerei lui Hrabal, stăteau cîţiva porumbei sfioşi pe care-i speria nesfîrşitul du-te-vino specific marilor spitale cu infirmierele copleşite de atîta treabă şi care nu aveau grijă să meargă fără zgomot sau să tragă încet perdelele de la ferestre. De aceea porumbeii se refugiau cel mai adesea pe burlane. Ceva mai sus sau mai jos, asta nu avea importanţă pentru ei: de căzut, nu cădeau. Sau dacă se întîmpla aşa ceva, se redresau repede. Îmi amintesc o curte foarte îngustă a unei clădiri în care am locuit, la Bucureşti. Acolo, porumbeii nu aveau destul loc ca să-şi ia zborul. Aşa că se lăsau să cadă pur şi simplu, ca nişte pachete de pene, şi, atunci cînd se aflau la cîţiva metri de pămînt, îşi deschideau aripile şi aterizau fără nici o problemă. Era impresionant, dar în acelaşi timp, mă îngrozea: pînă în ultima clipă mă întrebam dacă într-adevăr porumbelul nu avea să se strivească între pubele.

Deci, Hrabal a vrut să le dea firimituri de pîine porumbeilor aşezaţi pe burlane. Îi striga: "micuţilor, micuţilor", în cehă, desigur, dar porumbeii înţeleg ceha. Ei erau totuşi neîncrezători: ceva mai înainte, o femeie de serviciu arţăgoasă, care nu-şi putea pierde vremea curăţînd găinaţul păsărilor incontinente din tot cartierul, îi gonise cu un dos de mătură. Nu trebuie însă să-i purtăm pică pentru asta: chiriile tocmai se măriseră, iar băiatul ei avea probleme cu dinţii. Porumbeii au rămas cu obstinaţie pe burlanul lor, legănîndu-se de pe un picior pe altul şi privind cu un ochi critic bucăţelele de pîine întinse de bătrînul scriitor. Ştiţi foarte bine, porumbeii de pe lîngă spitale nu sînt flămînzi, nu stau ei într-o firimitură de pîine.

Dar Hrabal e un om încăpăţînat. El se plictiseşte în acest spital. Şi tocmai pentru că i s-a spus să nu le dea de mîncare porumbeilor, el îşi va duce pînă la capăt planul. După ce aruncă o privire neliniştită spre uşă, se apucă să împingă masa pînă la marginea ferestrei, o masă mică de lemn, a cărei vopsea străluceşte pentru că femeia de serviciu despre care am vorbit a şters-o de curînd cu o cîrpă umedă. Hrabal propteşte bine masa: e un om prudent, dibaci, obişnuit să lucreze cu mîinile şi care a folosit de mii de ori tot felul de obiecte şi de mobile, ca să se urce pe ele şi să ajungă la ceva anume, pentru că nu ai mereu la îndemînă o scară portativă. Se caţără pe masă, tremurînd puţin, ia te uită, n-ar fi crezut că e atît de slăbit, se simţea totuşi mai bine dimineaţă, dar cu medicamentele pe care ţi le dau aici tot timpul... şi apoi, stînd atîta închis, nu mai eşti aşa de zglobiu. Iată-l în picioare, la înălţimea a cinci etaje, plus o masă, plus un om. Plus un braţ care se sprijină uşor de lemnul de sus al ferestrei. În acest timp, pentru că masa s-a lovit puţin de fereastră cînd a proptit-o Hrabal, cîţiva porumbei şi-au luat zborul şi acum n-a mai rămas decît unul, care-l priveşte pe scriitor, întorcîndu-şi puţin gîtul, agitat şi intrigat totuşi de bucăţica de pîine pe care acesta i-o întinde. Dar porumbeii sînt neîncrezători. Iată-l cum se îndepărtează, cu trei paşi mici laterali, de porumbel, gîngurind întruna. Hai odată, îi spune Hrabal, doar nu o să te înfulec, ce crezi tu, nici măcar cîinele meu nu ar jindui la asemenea porumbei bătrîni ca tine. Şi în încăpăţînarea lui, bătrînul scriitor face un pas în plus, un pas mic de om, egal cu zece paşi de porumbel. Capul i se roteşte într-un vertij absolut, întinde mîna să se sprijine de ceva, să-şi redobîndească echilibrul, dar nu găseşte nimic decît golul. E adevărat, cealaltă margine a ferestrei se afla puţin mai departe, foarte puţin, ceva mai la dreapta.

Acum, nu mă mai întrebaţi care a fost urmarea. Pînă aici, am putut să vă spun tot ce s-a întîmplat, ca şi cum aş fi fost acolo, într-un anumit fel am şi fost, toţi am fost acolo. Dar să cazi în gol, această senzaţie, şi ideea, ideea de a-ţi spune că vei cădea, că vei muri, că îţi vei zdrobi capul sau altceva, este imposibil să descrii toate acestea şi poate că Hrabal nici nu s-a gîndit la ele. Şi-a spus desigur: "drace, drace!", în cehă, poate că nici n-a avut timp să se gîndească prea mult, ci doar să spună "drace, drace!", de patru sau cinci ori. Poate că a zis *sakra* sau *do prdele*, de cîte ori o fi avut timp să spună asta pînă a atins pămîntul? Cît despre porumbel, acesta şi-a luat definitiv zborul.

Un ziarist francez dotat cu rafinament, bun gust şi cu simţul corelaţiilor, a spus că Hrabal nu e primul din Praga care a căzut pe fereastră. Unii s-au întrebat de asemeni dacă, la urma urmei, Hrabal n-a vrut cumva să se sinucidă. Să te sinucizi aruncîndu-te pe fereastră! – îmi spunea cîndva o prietenă, îngrozită de sinuciderea lui Deleuze. Vă daţi seama cîtă violenţă e în acest gest, la ce ură faţă de tine însuţi trebuie să ajungi? M-am gîndit de multe ori la asta. Privesc de la înălţimea balconului meu, de la etajul şase, şi încerc să-mi imaginez ce înseamnă să încaleci balustrada şi să cazi. Privesc curtea de jos, grădinile mici din jur şi, ca cineva care se chinuie să vomite cînd are stomacul prea plin, încerc să-mi închipui că sar. Dar nu reuşesc.

Cred că nu am destulă imaginaţie.

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Anca MANOLESCU

Metode paradisiace

Budincă şi fenobarbital

Mourir c'est partir un peu. Sau, mai bine: *mourir afin de partir un peu.* Cam asta s-ar înţelege din opţiunea celor 39 de sinucişi aparţinînd sectei "Poarta Raiului", descoperiţi de curînd într-o elegantă locuinţă din San Diego. "Specialişti în informatică şi Internet, cu o prezenţă fizică ireproşabilă şi incredibil de dotaţi profesional" – declară directorul unui club local –, ei aveau obsesii eschatologice enunţate în termeni tributari Bibliei şi erau, se pare, convinşi că odată mica formalitate a decesului îndeplinită – un OZN, ascuns strategic pe după cometa Hale Bopp, îi va transporta în teritoriul dorit. Modestia bagajelor (cîte o valiză, acte de identitate şi cinci dolari; nimic de genul colosalei, superbei oşti de lut a împăratului Chinei, al cărui mausoleu a fost vizitat de curînd de vicepreşedintele Al Gore), modestia pragmatică a bagajelor, alături de natura vehiculului dovedesc o destinaţie nu cine ştie ce "transcendentă" şi o sosire dată drept sigură. Una dintre adeptele sectei spunea că, timp de 31 de ani cît a trăit pe pămînt, nu a găsit nimic bun pentru ea, personal. Ideea ar fi, deci, că merită să mai încerci şi în altă parte.

Problema e că omul nu dispune decît de o singură moarte şi, în consecinţă, e indicat să se poarte ceva mai atent cu ea. Mai circumspect, mai respectuos, mai curtenitor. Moartea e o parteneră preţioasă, pretenţioasă şi unică; n-o cureşti cu un amestec de budincă, fenobarbital şi vodcă. Mai degrabă decît deviat, din punct de vedere religios, şi patologic din punct de vedere medical, gestul acestor "extrem de dotaţi specialişti în domeniul informaticii şi Internetului" dă o acută impresie de grobian. Întîi prin *platitudinea* imaginii despre "dincolo". Exitus-ul lor aduce cu un *salt pe loc*; "raiul" e în mod plicticos situat pe undeva prin preajma exterioară, într-o prelungire – eventual paranormală – a universului imediat accesibil. Apoi prin *determinism*: aventura pragului şi a trecerii spre o altă condiţie a devenit o gospodăreşte programată adormire, garantînd fără efort şi surpriză accesul paradisiac. Providenţa a fost invitată să stea deoparte, înlocuită cu succes de competenţele specialiştilor în spaţiu virtual şi în "Dosarele X". În loc să fie absorbţie a lumii în lumina divinului, eschatonul se prezintă ca un soi de "Independence Day" ratat, de care membrii sectei înţeleg să se pună la adăpost nitel mai departe, pe altă planetă. E aici un amestec curios (poate nu chiar aşa curios) de sinistru şi derizoriu.

Un magnat al presei americane declara că, oricum, cei în cauză sînt nişte smintiţi mai puţin nocivi decît cei implicaţi în atentate sinucigaşe, care execută pe alţii înainte de a accepta să împărtăşească destinul victimelor. Din punct de vedere strict social, colectiv, e cert adevărat. Din punct de vedere spiritual şi personal, lucrurile capătă o alură mai nuanţată şi mai non-conformistă. Un ucigaş viu îşi păstrează şansa restaurării lăuntrice, continuă să fie un posibil partener al Duhului înnoitor. *Apoftegmele* ori hagiografia vorbesc despre mari tîlhari şi sceleraţi pe care o pocăinţă radicală – suscitată tocmai de enormitatea faptelor comise – îi transformă în mari pustnici. Crima, ticăloşia, dar şi carenţe ceva mai puţin spectaculoase pot servi – atunci cînd sînt în mod autentic judecate interior – drept catalizatori ai unei arderi intime recuperatoare, pot determina vigilenţa crescută a conştiinţei, o pot "învia". În ce îl priveşte pe sinucigaşul cu succes, el îşi suprimă orice posibilitate de evoluţie, îi refuză lui Dumnezeu dreptul de a interveni în traseul propriu, de a-şi insinua în el imprevizibila, eliberatoarea generozitate.

Conştiinţe liniştite

Din perspectiva oricărei religii, "a-ţi trăi moartea" e infinit mai eficace şi mai preţios decît a-ţi da moartea. Prima constituie însuşi programul unei vieţi spirituale. A doua, retezarea lui şi, ca atare, un păcat iremisibil. "Muriţi înainte de a muri" îndeamnă un *hadîth*, o rostire a tradiţiei musulmane. "Adevărata filosofie e cugetarea neîncetată la moarte" sună o sentinţă ascetică creştină. A trăi – lucid şi constant, fără melodrame, melancolii ori obsesii necrofile – gîndul morţii înseamnă, din acest punct de vedere, să poţi discerne, clipă de clipă, perisabilul şi esenţialul din tine şi din afara ta. Înseamnă să te degajezi de elementele în acelaşi timp "dense" şi iluzorii care îţi împiedică înaintarea. Înseamnă să parcurgi viaţa ca pe un drum ferm orientat spre dincolo de moarte. Postul pre-pascal, e – spunea cineva – "travaliu al doliului", muncă de a muri, premergînd, simbolic şi tehnic, "chinurilor naşterii" din nou, pe urmele resurecţiei christice.

Pentru perspectiva creştină orientală, eschatonul – dezvăluirea celui Ultim în plinătatea splendorii sale – nu e numai o chestiune de "sfîrşit al timpurilor", eventual cataclismic. E şi o chestiune de experienţă prezentă, de întîlnire actuală – în lăuntrul inimii rafinate prin rugăciune – cu explozia luminii Lui. Simeon Noul Teolog pretindea, chiar, că cine nu resimte în sine suflarea transformată a Duhului nu poate purta numele de creştin. Stingheriţi de îndrăznelile lui doctrinare – rezultate dintr-un pasionat elan unitiv, din atracţia pentru "farmecul lui Christos" –, contemporanii au ajuns să-i reproşeze că situează preponderent cunoaşterea divinului ca posibilitate accesibilă încă din *această viaţă* şi lasă o parte prea neînsemnată pentru condiţia sufletului destrupat.

În orice caz, Orientul creştin a perpetuat – prin mari maeştri ai rugăciunii şi părinţi spirituali – o filiaţie a apetitului contemplativ, concentrată mai degrabă pe achiziţionarea Duhului, decît pe o modelare creştină a istoriei. Însă, acest orizont de familiaritate cu transcendentul, care dă miezul viu al Ortodoxiei, a ajuns să fie invocat astăzi nu numai ca un depozit al tradiţiei ce-şi cere valorificarea, ci mai ales ca o emblemă de merit. O emblemă a Ortodoxiei în bloc care, la rigoare, poate scuti pe oricare din membrii ei de responsabilităţi imediate, le poate scuza demisiile de la rectitudinea comportamentală, poate explica neimplicarea instituţiei ecleziale în dificultăţile, căutările şi transformările comunitare.

Într-o emisiune TV despre problemele de inserţie socială ale copiilor infectaţi cu HIV, realizatoarea afirma că a întîlnit destule organizaţii catolice şi protestante care oferă asistenţă acestor copii, grav marginalizaţi, dar că, exceptînd aşezămîntul Christiana, ortodocşii nu sînt nicidecum prezenţi aici. Un ierarh, consultat asupra chestiunii, i-a răspuns că Biserica Ortodoxă se implică, în ce priveşte nevoile obştii, mai ales pe verticală. Putem înţelege, într-un prim moment, opţiunea: tradiţia contemplativă despre care vorbeam, pe de o parte, obligaţia de a oferi repere spirituale eficace tuturor membrilor comunităţii, pe de altă parte, ar putea explica îndeajuns poziţia Bisericii Ortodoxe. Însă ştim, de asemenea, că oamenii Bisericii i-au angajat poziţia şi prestigiul nu numai pe această impecabilă şi esenţială verticală. Ştim foarte bine ce prestaţii – ambigue şi maleabile faţă de politic – a avut şi are încă instituţia eclezială.

Dacă te declari slujitor exclusiv al dimensiunii verticale, e de aşteptat să-i onorezi neîncetat exigenţele, să susciţi noi descoperiri ale acestei dimensiuni, respingînd suficienţa, convenţionalismul, plictisul unor simple declaraţii repetitive. E de aşteptat să te confrunţi interior cu adevărul ei, să te judeci şi să fii mereu treaz în raport cu el, să beneficiezi de aptitudinile lui transformate. E de aşteptat, în orice caz, ca – pe lîngă scopuri exclusiv "verticale" – să adopţi şi un instrumentar adecvat acestei pretenţioase orientări. Cînd colo, ce să vezi!

Mesaj după bătălie

De curînd, la noi, la Ruginoasa în judeţul Iaşi, a avut loc un stingheritor fapt divers: sătenii au smintit în bătaie 9 baptişti, cam încăpăţînaţi în eforturile lor de evanghelizare. Aţiţaţi – se pare – de "intelectualii satului" (preotul şi învăţătoarea), sub privirea "tolerantă" a poliţiei locale, creştinii orientali ai comunei erau cît pe ce să ofere agasanţilor misionari şansa, foarte concretă, a martirajului.

Un documentar difuzat, în 3 aprilie, pe canalul ARTE, prezenta acelaşi avînt persuasiv al sectelor neo-protestante în Rusia postotalitară. Artificiali şi infantili prin discursul lor monocord, împărţind surîzători Biblii şi cîteodată dolari, misionarii americani apăreau mai curînd bizari şi inconsistenţi decît periculoşi. În satele incredibil de bine păstrate – ca arhaicitate şi sărăcie – ale Rusiei profunde, oamenii îi ascultau clătinînd din cap şi făcîndu-şi cruce, ca în faţa unei ciudăţenii. La Moscova ori Sankt Petersburg, ei aveau parte de reacţii ceva mai acute: tineri ori călugări îi interpelau destul de dur, cerîndu-le să spună ce interese reprezintă într-un teritoriu unde creştinismul are un atît de îndelung exersat destin. Oricum, în pravoslavnica Rusie, au întîmpinat doar inaderenţa populaţiei; nu au beneficiat, ca la Ruginoasa, de bocanci şi bîte pe spinare.

Incidentul ar fi putut furniza doar un stînjenitor contraexemplu pentru "blîndeţea", "îngăduinţa" şi "răbdarea" creştinismului românesc. Însă reacţia responsabililor Bisericii l-a transformat într-un neliniştitor *exemplum*. *Academia Caţavencu* (nr. din 8-14 aprilie 1997) publică declaraţia Mitropolitului Moldovei şi Bucovinei într-un articol intitulat pe drept cuvînt "Mitropolia instigă bătălia". Iat-o cum sună: "Punctul de vedere oficial al Mitropoliei este

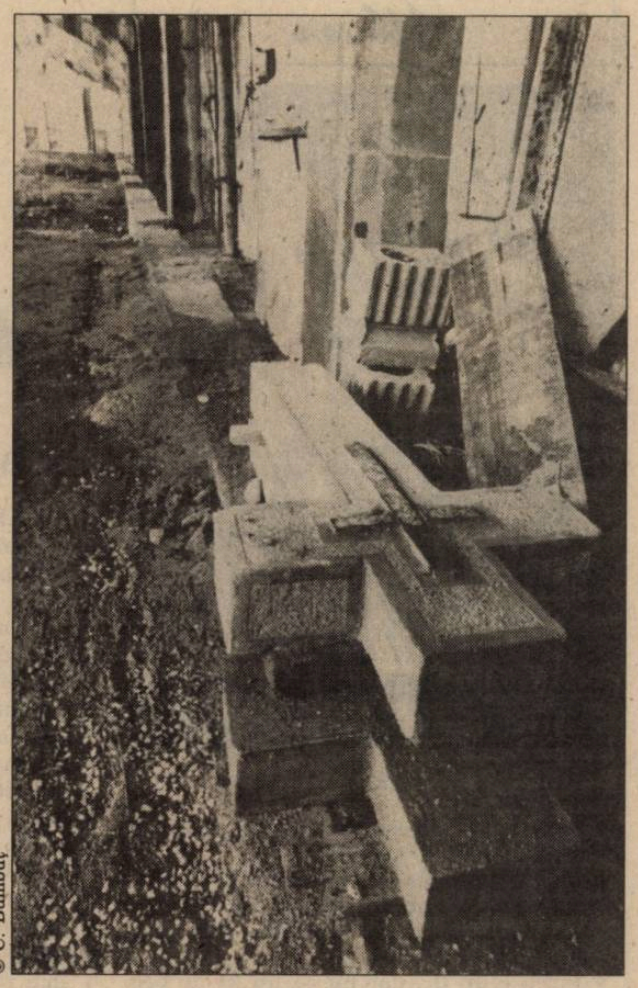

© C. Bumbuţ

acela că nu comunitatea ortodoxă şi nici preoţii se fac vinovaţi de ceea ce s-a întîmplat. Vinovaţii sînt aceia care au venit în sînul unei comunităţi eminamente ortodoxe şi i-au agresat spiritual la ei acasă. N-au respectat Constituţia, bunul-simţ, au frizat morala socială şi creştină prin aceea că au venit cu tupeu şi obrăznicie – considerîndu-i probabil pe săteni nişte ignoranţi – şi au încercat să facă prozelitism. Oamenii au fost provocaţi şi, după ce au fost provocaţi, nu i-a mai putut stăpîni nimeni. Iar modul în care s-au manifestat – ăsta-i stilul de manifestare al românului simplu, care e lovit în suflet cu bocancii. Au reacţionat violent, pentru că celelalte metode fuseseră epuizate".

Faţă de gravitatea unei asemenea atitutini publice, şi păstrînd rezerva că nu am avut acces la o sursă directă, stridenţele de exprimare rămîn în planul secund. Ne putem întreba totuşi de ce: "i-au agresat spiritual" cu referire la "comunitatea eminamente ortodoxă"? Ne putem întreba ce rău au făcut sectanţii dacă "au frizat morala socială şi creştină"? (Probabil fiindcă "au frizat-o cu tupeu şi obrăznicie" – aşa da! se explică!). În sfîrşit, reiese din text că "românul simplu" e lovit în genere "cu bocancii în suflet". Asta ar fi o calitate de-a lui, mereu valabilă!?

Lăsînd la o parte gradul de coerenţă al declaraţiei, ea e departe de a-i considera pe săteni nişte creştini – carenţi tocmai în comportamentul lor de creştini – pe care Biserica are datoria să-i amendeze şi să-i rectifice. Nu! Ea îşi propune, dimpotrivă, *să-i justifice*. E o confuzie pernicioasă, prea adesea prezentă în comportamentul ecleziastic oficial: investiţi cu datoria de a *îndrepta suflete*, responsabilii Bisericii sînt mereu gata să *îndreptăţească* – la adăpostul tradiţiei proprii – acte îndoielnice, iresponsabile, dacă nu cumva strict condamnabile. *Academia Caţavencu* vorbea, în legătură cu declaraţia Mitropolitului, de "instigare la violenţă". Cred că e vorba de mai mult: e vorba despre o veritabilă "educaţie" prin care se inculcă ortodocşilor frustrarea, ideea că sînt victime asediate şi ameninţate de alte confesiuni (mai înfloritoare economic, dar inferioare spiritual). Asemenea păstori – care în loc să predice "stăpînirea de sine" şi "răbdarea celuilalt" –, salută "modul de manifestare al românului simplu", îl motivează şi îi dau statut legitim, asemenea păstori instituie un nou sens – probabil vertical – pentru zicala: "bătaia e ruptă din rai". Lipsa de rigoare personală, agresivitatea, sălbăticia riscă să devină astfel de virtuţi (creştine?) pe care, însă, nici un soi de discurs vertical nu le mai poate "sublima".

Nu am nici un fel de simpatie pentru mesajul sectelor neoprotestante. Competenţa cu care gospodăresc caritatea şi morala imediată tinde să arvunească cerul şi să-l transforme într-o banală instituţie filantropică. Însă mi se pare infinit mai grav că, pe seama calităţii de "experţi ai transcendentului", există responsabili ortodocşi care îşi gestionează cu atîta laxitate şi inconştienţă atitudinile terestre. Mi-e pur şi simplu ruşine.

Album

Cuvente den copii

• Rîia este un animal care se ţine după noi. (8 ani)
• Recreaţia foloseşte să ieşim afară şi să intrăm înăuntru. (5 ani)
• Microbii se găsesc în urmele de lup şi în urmele de oameni hoţi. (5 ani)
• Oamenii au buletin ca să ştie cînd s-au născut. (10 ani)
• Iarba e un fir, dar nu ca un fir de bec sau de aţă, ea e un fir special pentru cal. (7 ani)
• Roţile de la maşină au înăuntru aer, pentru că aerul este mai ieftin. (10 ani)
• Unii oameni îşi cumpără ceas cu cuc ca să fie mare veselie în casă. (11 ani)
• A zîmbi este cînd nişte oameni rîd cu gura închisă, ca să nu deranjeze oamenii de la bloc. (7 ani)
• Frizerii primesc bacşiş, pentru că nu e frumos să refuzi. (8 ani)
• Ţăranul este omul care nu cunoaşte atîtea lucruri ca cei de la oraş, dar eu cred că nu e drept să i se spună aşa. (11 ani)
• Cîntarul se face dintr-un termometru şi două străchini de tablă. (11 ani)
• Linguşitor e cînd lingi lingura, lingi farfuria şi vrei să lingi şi cratiţa toată. (7 ani)
• Oamenii îşi serbează ziua pentru că le e foame. (7 ani)
• Linguşeală înseamnă cînd un copil o pupă pe mama lui de 10 ori. (7 ani)
• Găina nu-l imită pe om ca papagalul, pentru că ea este politicoasă. (7 ani)
• Familia este mama noastră şi taţii noştri. (6 ani)
• Sînt mai multe ţări: Spineni, Bucureşti, Franţa, Moldova şi fiecare ţară are un partid. (7 ani)
• Războiul e cînd Mihai Viteazul nu poate să-i sufere pe turci. (6 ani)
• Dacă sparg un obiect care nu-mi aparţine, omul ăla zice că nu-i nimic şi se supără după ce plecăm. (6 ani)
• Elasticul se face din supraelastic. (7 ani)
• Visele sînt atunci cînd îţi moare tataia să îl mai vezi. (6 ani)
• Tovarăşul Nicolae Ceauşescu i-a văzut pe strămoşii noştri cum vărsau sîngele şi a zis că noi pionierii să avem culoarea roşie la cravată. (8 ani)
• Punct este cînd desenezi un om şi trebuie să pui ochii şi nasturii. (7 ani)
• Igiena înseamnă un tovarăş curat. (8 ani)
• Manix îi cunoaşte pe hoţi, că ei se fac că citesc ziarul. (11 ani)
• Microbii sînt dintr-o ţară străină. (6 ani)
• Familia este o lume care seamănă foarte mult la faţă. (10 ani)
• Aerul curat vine din Munţii Carpaţi. (10 ani)
• Dumnezeu aude la televizor că va fi vreme frumoasă şi atunci dă vreme frumoasă. (5 ani)
• Timpul e ceva care nu se ştie dacă vine sau trece. (9 ani)
• Copiii sînt fiinţele care se nasc mai tîrziu şi învaţă mai tîrziu decît ceilalţi oameni. (7 ani)

Consemnate în anul 1977
de prof. Dorel ZAICA

Cursul scurt la Oximoron-les-deux-Églises (I)

A.B. – una dintre ultimele nuveliste din acest oraş de romancieri – mă întreabă: "Sebastian ne-a înnebunit pe toţi, – îţi dai seama cum ar putea să sune jurnalul lui Mugur peste 50 de ani?"

Un cuvînt posibil româno-american: "Cumplitly". Şi patima franceză pentru abrevieri "cata" – pentru "catastrofă". C. – cu memoria ei fabuloasă, unică în redacţia noastră – vrea să propună un supliment nu neapărat humoristic, dar cu certitudine dramatic şi la zi: "Pentru ură trainică, pentru democraţie revanşardă – organ al Cominfernului". E nevoie de un curs scurt de istorie contemporană pentru a-l lămuri, dar lumea s-a săturat şi de cursurile scurte. De ce? Alt curs scurt.

D. îşi face o asigurare de sănătate înainte de a pleca, pentru o lună de zile, într-o ţară unde ar fi trebuit dintotdeauna să curgă lapte şi miere. Avînd 65 de ani, D. plăteşte 650.000 de lei, dublu faţă de cei ajunşi pînă la 59 de ani. D. îmi relatează: "Pînă acum ştiam că un om = un om; era prea general şi prea umanist; mai rece şi mai concret ar fi 1 an = 10.000 lei". După 70 de ani, calculul nu mai e armonios. "Euronews", rubrica "No comment", la 27.03.97, orele 23.20, – Paris, Elton John cîntă la pian pentru Mstislav Rostropovici: "Happy birthday for Slava!" Slava, lîngă el, e emoţionat pînă la omuleţul lui Adam – după care imagini de la Hebron, unde palestinienii tineri trag cu praştia în soldaţi israelieni dotaţi cu gloanţe de cauciuc; tot "no comment".

F. este de o zi încîntat, ieri a citit în "Dicţionarul de argou al limbii române" că duba poliţiei care strînge noaptea delincvenţii şi prostituatele se numeşte "Regina nopţii": "Nu-mi revin, ascultă-mă ce-ţi spun: o limbă care produce o asemenea metaforă nu poate să moară; şi nici poporul ei... dar cei care inventează în argou, nu pot fi numiţi argonauţi?"

G. – venit din Occident, să facă Sfîntul Gheorghe la Bucureşti – e indignat că la o emisiune a unui post particular de televiziune, moderatorul o poate întreba pe interlocutoarea sa cu cine a votat la ultimele alegeri şi aceea îi răspunde neted. G. îmi demonstrează pe larg că două sînt întrebările care nu se pun nicăieri în burgul lui, fiind considerate de un prost gust mortal: ce salariu ai şi cu cine ai votat; îi propun să se liniştească, nu e ceva din care să faci apoplexie. "Asta ce-mi spui e şi mai grav..." mă asigură sumbru, ca tot apuseanul venit să controleze democraţia română.

H. – timp de 2 ani elev al lui Sebastian în liceul acela evreiesc de pe Anton Pann – e printre cei cîţiva dezamăgiţi ai "Jurnalului"; nu poate pricepe cum de nu există nici un rînd despre colegii de cancelarie, despre elevi, despre liceul acela, "o oază în nenorocirea generală..." "Eram acolo atîţia băieţi inteligenţi, cu cap, cu probleme, nimic, nimic, nimic, nici unul nu i-a spus ceva... ne-a dispreţuit pe toţi! Eu, de 50 de ani, mă lăudam că am fost elevul lui." Decepţionat cumplitly, H. îl idealizează pe Sebastian care avea, desigur, snobismele, indiferenţele, egoismele lui vinovate sau, după o expresie preferată, "catastrofale". E rîndul idealizării lui, după aceea a lui Noica, Eliade, Ţuţea, Nae... Undeva, Iosif Hechter surîde; ne putem baza pe acest surîs.

I., de la Praga, mă sună ca să-i comunic lui C. că "democraţie revanşardă" nu sună bine, e prea căutat, prea banal – ar propune: "pentru ură trainică, pentru democraţie veselă".

J.: "Am citit ieri la gazetă că americanii văd posibilă dezvoltarea vieţii pe Marte!... Ştii cum e chestia asta? Ca în bancul cu socialismul posibil în Elveţia... E posibilă dezvoltarea vieţii pe Marte, dar ar fi păcat."

K. – un bătrîn armean inteligent – mă ţine la un colţ de stradă să-mi laude românii care, cu geniul lor lingvistic, au descoperit suprema alternativă, aceea care are meritul oximoronic de a se putea confunda şi cu continuitatea problemei. Alternativa română, fabuloasă, sună aşa: "Facerea de bine ... de mamă!" Un partid care şi-ar desfăşura azi activitatea sub această chemare ar cuceri masele.

Brian Lait, şeful birourilor din România ale unei prestigioase firme britanice de consultanţă, susţine, la Bucureşti, într-un seminar al oamenilor de afaceri, că "Leningradul după asediu (în al doilea război mondial – *n.red.*) arăta ca un oraş bine construit în comparaţie cu starea întreprinderilor româneşti proprietate de stat după ce actualul guvern îşi va fi atins scopurile declarate". Nota redacţiei din paranteză e la fel de aiuritoare şi îndreptăţită ca afirmaţia expertului. Memoria noastră nu e mai puţin precară decît cultura economică.

Radu COSAŞU

Post-restant

Stimată Redacţie,

De fapt ar fi trebuit să mă adresez direct paginilor 12-13 dar oricum sunt sigură că scrisoarea mea va ajunge la ţintă. Şi că veni vorba de scrisori, trebuie să vă spun că ele sunt pasiunea mea. Îmi place foarte mult să le scriu, dar mai ales să le primesc. Problema este că nu primesc aproape niciodată nici scrisori, nici măcar o carte poştală. Am destui prieteni care sînt departe, dar se pare că din comoditate, poate, preferă telefonul. Am citit despre acest fenomen într-o "scrisoare din provincia de sud-est" a lui Ştefan Bănulescu acum cîţiva ani şi oricum, deşi problema asta nu mai este prima pe ordinea de zi, cutia poştală este totuşi deschisă cu religiozitate zilnic, pe la ora prînzului, mai exact, cînd vin eu de la şcoală. Şi aşa, într-una din zile am găsit "nişte hîrtii" (căci nu pot să le numesc altfel) al căror destinatar eram chiar eu. Nici acum nu-mi pot da seama cum mi-au aflat numele şi adresa dar cred că asta e meseria lor.

Prin intermediul acestei "scrisori" (pline de greşeli de tipar şi de gramatică) mi se oferă o serie de produse farmaceutice (tablete, ceaiuri) cu nume ciudate, sau mai bine zis fără nume. De exemplu, primul produs servit se numeşte "Tablete împotriva fumatului", iar, cu litere mai mici găsim şi explicaţia: "produs antitabagic"; alt produs, "Stimulator de creştere" are ca explicaţie: "produs ajutător pentru stimularea creşterii organismului", ca nu cumva din greşeală să înţelegem că e vorba de creşterea plantelor sau mai ştiu eu ce.

Conform prospectului (tipărit cu roşu pe o hîrtie albă de proastă calitate), fiecare produs este "natural", "complet natural" (cu litere îngroşate), "produs natural de excepţie", "cu o eficienţă excepţională", "extrem de eficace". Astea sînt toate epitetele, dacă nu mi-o fi scăpat vreunul. Şi să rămînem tot la stilul stufos şi ameţitor: "epitetele" sînt toate duble, ba chiar triple antepuse. Exemple: "Preţul acestui consacrat şi performant produs..."; "produs de excepţie cu deosebite, miraculoase şi multiple PUTERI CURATIVE". Pentru a fi şi mai convingători, fiecare prezentare se termină cu o recapitulare a calităţilor produsului şi cu un îndemn de genul "cumpăraţi-l acum!": "este un produs natural, este eficace, este foarte solicitat, este avizat sanitar, este complet asimilabil, este fără riscuri?!, este excepţional" etc. (Stiloul nu vrea să mai scrie astfel de... chestii.)

Am să închei aici deşi n-am epuizat nici pe jumătate subiectul şi am să încerc să mă justific căci parcă vă văd chipurile enervate. Eu n-am mai văzut în viaţa mea un aşa monument de prostie şi de prost gust şi, pentru că ştiu că vă pasă de limba română, m-am hotărît să vă scriu, măcar aşa, să-mi mai treacă iritarea asta. Anexez la scrisoare şi "documentul" cu pricina ca să nu credeţi că inventez ceva, iar dacă n-o să vă enervaţi (cum am făcut eu), cu siguranţă o să rîdeţi.

Iar acum voi expedia scrisoarea "introducînd-o într-o cutie poştală" şi poate că data viitoare o să vă trimit o mostră de corespondenţă adevărată.

Iar acum să mă semnez, M.I. (e mai bine aşa, pentru discreţie)

MIZAŢI PE NOI, SUNTEM "O CARTE" NOROCOASĂ!

ACUM este momentul să vă aliaţi cu noi şi împreună vom reuşi: rezultatul va fi ***uluitor*** *– consumînd* ***TABLETE ÎMPOTRIVA FUMATULUI*** *veţi renunţa la fumat fără aproape să observaţi.*

Ştim că aţi mai încercat să renunţaţi la fumat, şi poate de cîteva ori aproape aţi reuşit; ***acum*** *însă – consumînd acest produs de excepţie –* ***sigur veţi reuşi!***

Nu vă mai amăgiţi singuri spunînd "am mai încercat şi nu am reuşit", deci "nu voi reuşi nici acum să scap de ţigări".

ESTE GREŞIT! – Consumînd ***TABLETE ÎMPOTRIVA FUMATULUI*** *veţi reuşi incredibilul. VĂ VEŢI LĂSA DE FUMAT.*

Şi dumneavoastră veţi fi uimit cît de ***surprinzător****, de* ***simplu*** *veţi scăpa de fumat!*

Cumpăraţi acum ***noul şi excepţional*** *produs* ***TABLETE ÎMPOTRIVA FUMATULUI.***

Este un produs ***natural****, este* ***eficace****, este* ***foarte solicitat****, este* ***avizat sanitar****, este* ***complet asimilabil****, este* ***fără riscuri****, este* ***excepţional****, AVEŢI NEVOIE DE EL – CUMPĂRAŢI-L ACUM!*

ACUM este ***şansa*** *să scăpaţi pentru totdeauna de fumat!*

Preţul unei doze este de 24.990 lei.

retro Festival

Note despre Aki*

"Am hotărît să scriu un film care să-l facă pe Robert Bresson să pară, prin comparaţie, autor de filme de acţiune". (A.K.)

Franco-gruzinul Otar Ioseliani, italianul Nanni Moretti, canadianul armean Atom Egoyan, hong-konghezul Wong Kar-wai, finlandezul internaţional Aki Kaurismäki: după părerea mea, cei mai interesanţi cineaşti "secreţi", la ora actuală. ● Împreună cu fratele său, Mika, Aki pune bazele unei case de producţie botezate "Villealfa" (ca un omagiu la **Alphaville** al lui Godard); începînd din 1983, produce, scrie, regizează şi – uneori – montează el însuşi, de regulă cîte un film pe an... ● Are – ca şi Fellini, Bergman sau Woody Allen – propria sa "familie" de actori, *"banda lui Aki"*: Kati Outinen, Kari Väänanen, Elina Salo şi, mai ales, Matti Pellonpää, mort în 1995; acestuia îi este dedicat filmul **Nori călători**, povestea unor "oameni demodaţi" care constată – fără să se poată împotrivi – ceea ce ei numesc "declinul obiceiurilor". Toate filmele lui Aki povestesc, de fapt, cam acelaşi lucru: îmbătrînirea posacă, adeseori burlescă, a acestui mecanism imperturbabil care este Socialul; Aki îl "priveşte în faţă", lung, îl întoarce pe toate feţele, îl comprimă în scurt pelicule care "spun" mai mult despre "condiţia proletariatului" decît sute de analize sociologice. ● Capcană, căci pe Aki nu îl interesează socialul ca pe un Ken Loach (!), ci *metafizica socialului*; de aici interesul său, aproape exlusiv, pentru şomeri, vagabonzi, boemi; folosirea, cu detaşare şi umor, a unor convenţii cinematografice golite de orice "ideologie"; rapelul (vezi **Ariel, Leningrad Cowboys Go America, Atenţie la eşarfă, Tatiana!**) la road-movie ca revelator temporal mai curînd decît spaţial; în fine, lipsa de încredere în ceea ce este "dincolo de imagine" (politică, filozofie, etc.): cinefil conştiincios care a tocit scaunele cinematecilor înainte de a deveni, el însuşi, "obiect de studiu" în cinematecile europene şi în reţeauna *art et essai*, Aki **doar face Cinema**. (Îndeobşte, în primul sfert de oră al unui film de Kaurismäki nu se rosteşte o vorbă; Aki are voluptatea "gesturilor care povestesc", ca-n filmele mute). Cineaştii preferaţi: Ozu, de Sica, Chaplin, Dreyer... ● Dreyer, al cărui **Ordet** este "citat", cu duioasă ironie, în felul în care este cadrată secvenţa reînvierii cowboyului din **Leningrad Cowboys...**; Chaplin şi de Sica, prezenţi în filigran în **Viaţa boemă** şi mai ales în acest ultim film, "Departe se duc norii", versul siropos al cîntecului cu care se încheie **Nori călători**; Ozu, cu al cărui comentariu final (din **Poveste din Tokio**) Aki se identifică: "Nu e viaţa o dezamăgire?" ● Iubind filmele altora, sprijinind, cu generozitate, tînărul cinema finlandez ameninţat, acolo ca şi aiurea, de invazia filmelor de serie, Aki "face cu ochiul" oferind mici roluri unor amici-regizori: Jarmusch în **Leningrad Cowboys...**, Louis Malle şi Samuel Fuller în **Viaţa boemă**. ● Pentru cineva care posedă în asemenea grad vocaţia prieteniei, pierderea unui *tovarăş de drum* precum Matti (Pellonpää) nu putea să nu *impresioneze* pelicula: Matti este prezent, în **Nori călători**, filmul în care el trebuia să joace rolul lui Kati Outinen, în fotografia de copil aşezată pe etajeră, de care ea îşi reazemă fruntea... ● Nu văd, în cinematograful actual, vreun autor care să poată face, cu atîta firesc, trecerea de la absurd la melodramă precum acest finlandez risipitor şi prolific. El bea cît şapte (zice-se; vezi şi fotografia), dar pe platou este precis ca un prof de matematică; locuieşte nu ştiu cîte luni pe an în Grecia şi Portugalia, dar personajele lui sînt grele de umezeala nordului; scrie naraţiuni ce par bătute de vîntul hazardului, dar nimic nu este lăsat în voia improvizaţiei: totul este stilizat pînă la stenogramă! Cînd această actriţă fenomenală (Kati Outinen), cu figura sa gen "portret flamand sec. XIV", calcă rufe în timp ce (vezi **Fata de la fabrica de chibrituri,** la care se referă şi motto-ul) televizorul arată reprimarea revoltei din piaţa Tien-an-men, senzaţia că Aki a intuit aici ceva incredibil de profund, neformulabil, despre lumea de azi, este covîrşitoare. Sau atunci cînd (vezi **Am angajat un ucigaş plătit**) "lanţul întîmplărilor", ce nu se abate cu o iotă dintr-o, oricum stupefiantă, întîlnire film poliţist-comedie burlescă, se deşiră imperceptibil, refăcînd nodul exact în abrupt-fericitul "The End"! Sau, în fine, atunci cînd Muzica (muzicile, uluitoarele "şlagăre" – de la romanţele de cartier la Ceaikovski! – pe care Kaurismäki le "lasă să curgă" în filmele sale) răsună înspre falsul final din **Atenţie la eşarfă, Tatiana!**, şi-apoi ne dăm seama că nu este decît un vis (?) – sau poate, deriziunea unui Vis (?)... Greu de spus, de "pus punctul pe i" în cazul lui Kaurismäki, Aki – finlandezul de numai 40 de ani ale cărui iniţiale trimit la Kurosawa, Akira (sau la Abbas Kiarostami) şi care a *joined the club* al celorlalţi "K": Kieslowski, Kubrick, Kusturica...

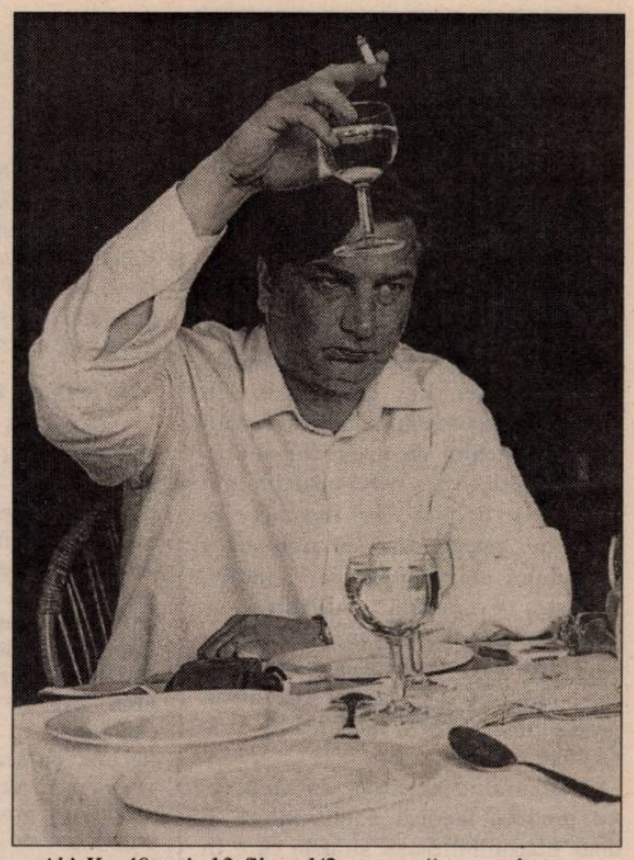

Aki K., 40 ani, 13 filme 1/2, nenumărate pahare...

Alex. Leo ŞERBAN

*Festivalul Aki Kaurismäki, desfăşurat între 7-12 aprilie la Sala Auditorium a Muzeului naţional de Artă.

De văzut – Festivalul filmului britanic, ediţia a II-a (adăugită şi îmbunătăţită), la Cinematecă.

Cronica literară de tranziţie

Un roman supra- şi hiper-realist

● *Orbitor – Aripa stîngă*, romanul lui Mircea Cărtărescu*, este o carte neobişnuită, uluitoare. Corespondent, *mutatis mutandis*, în proză, a ceea ce era pentru poem *Levantul* aceluiaşi, această naraţiune gîlgîitoare (dar şi plutitoare, ameţitoare, descumpănitoare) este un soi de vademecum, de almanah al literarităţii. Nimic din ce e literar nu-i e străin lui Mircea Cărtărescu, el atacă toate registrele şi atinge toate clapele, de la vulgar la sublim, de la grotesc la diafan, de la greţos la metafizic. Din planul unui febril "naturalism" microscopic, infinitesimal, dilatatoriu, cititorul e brusc aruncat în spaţiul reveriei flamboaiant hiper- şi supra-realiste, apoi e răsturnat în purgatoriul meditaţiei eseistic-filosofice radicale, tensionate, patetice.

● Ce "vrea" această carte? Cîteva citate edificatoare: *"Căci nu descrii trecutul scriind despre lucruri vechi, ci aerul ceţos dintre tine şi el"* (p. 15). *"Visele mă trăgeau şi ele-n trecut. (...) Magistrale ale visului virau brusc în autostrăzi ale realităţii..."* (p.31). *"Îmi amintesc, adică inventez. Transmut năuceala clipelor în aur greu şi unsuros"* (p. 67). *"Cînd, la masa ta de scris, unde-mpleteşti dîre de zgură lăsate de-o bilă murdară pe-o-mpletitură de fibre vegetale, priveşti desenul filigranat al ceştii de cafea, şi deodată desenul pare că plutеşte-n aer, se dedublează, se deformează ciudat, devenind un peisaj matinal (...) ca să se topească apoi ca zahărul în apă – e cu neputinţă să discerni atunci unde (...) te găseşti cu spaima şi fascinaţia ta: în fundătura Iluziei, în şoseaua Reveriei, în parcul Memoriei, în gara Halucinaţiei, în cartierul Realităţii..."* (p. 233). *"Voyeur al copilăriei şi adolescenţei mele..."* (p. 96). *"Eu cel de azi îl înglobez pe mine cel de ieri, care-l cuprinde pe cel de-alaltăieri şi tot astfel îndărăt, încît nu sînt decît un şir imens de păpuşi ruseşti înmormîntate una-ntr-alta..."* (p. 234).

Pot să afirm că, în mod cert, coordonatele structurale ale cărţii se află toate în acest set de citate. Premisa impresionismului funciar al anamnezei epice, în cel de la p. 15. Fascinaţia onirică şi absoluta, dominatoarea interferenţă dintre visat şi trăit, în cel de la p. 31. Teza forţei taumaturgice (şi "alchimice") a memoriei, în cel de la p. 67. Proustianismul (asumat) sublimat în jerbe ale fanteziei care deformează creator, în cel de la p. 233. Senzualitatea fremătătoare, pînă la lubric (dar lubric mîntuit prin sens!), în cel de la p. 96. Explozia holografică a eului: fiecare crîmpei ESTE întregul, dintr-o anume perspectivă şi-ntr-o anume circumstanţă, în cel de la p. 234.

● A la Creangă, această (treime de) carte se putea numi *Amintiri din copilăriile mele.* Dostoievskian, i se putea da titlul *Amintiri din casa morţilor mele.* Blecherian, *Întîmplări din realităţi şi irealităţi mediate.*

● Întrebarea din care izbucneşte romanul cred că poate fi formulată: Dacă ştiu/văd/evoc cine am fost, oare pot afla/înţelege cine sunt? În acest sens, şuvoiul liric-epic e un fel de "memorii de dincolo de mormintele" eurilor caduce din sinele autorului. Un fel de "călătorie în jurul craniului meu", într-o spirală care tinde spre miez. Un fel de "voiaj spre centrul sferelor existenţei mele" (v. p. 95). O căutare a Casei, a Mamei, a Tatălui, a propriei deveniri. Nu există prezent, spune Cărtărescu. Prezentul nu e decît prora trecutului.

● Dante spunea cu orgoliu că a folosit toate rimele limbii italiene. Limbii române, Cărtărescu pare că vrea să-i folosească, să-i pună în pagină toate cuvintele. Ce spectacol al limbajului e această carte! Lăsaţi cuvintele să vină la mine! se aude, subiacent şi mesianic, strigătul auctorial, şi la porunca uimitoare cuvintele năvălesc, şiroiesc, proliferează torenţial, din toate zonele cardinale: din fizică, astronautică, medicină, filologie, geologie, mistică - dar mă opresc, căci enumerarea e fără rost şi capăt. În orizontul literelor de azi şi de multă vreme-ncoace, numai Horia-Roman Patapievici a mai oferit o asemenea demonstraţie de foame paroxistică de vocabule, un dor fără saţiu de a smulge haoticei Realităţi tot ceea ce ea a sedimentat în cuvînt, spre a fi pus (acest tot) în cosmosul unei Cărţi.

● Spuneam în prima notă a acestor însemnări de "registrele" prin care deambulează fabulatoriu Cărtărescu. E şi Macedonski în strălucirea cu panaş a frazării şi în amploarea romantică a auto-sondării; e şi Matei Caragiale în somptuozitatea cînd pluşată, cînd brusc zgrunţuroasă a stilului de o caleidoscopică policromie şi în nesmintita măsurare şi mîngîiere a ritmului spunerii; e şi Blecher în densitatea pulsiunii erotice (a observat-o şi N. Manolescu); e, desigur, Proust, în arborescenţa perioadelor şi în voluptatea copleşitoare a forării în straturile timpului dus; e Dante** în rostogolirea lungă a comparaţiilor, în care primul termen e o poveste, de nu o Lume, întreagă (v., e.g., p. 294: *"Şi aşa cum, în vocea unei femei care ţipă-n orgasm..."*); e şi Umberto Eco, în jocul cu mărgelele de sticlă ale arhetipurilor culturale şi în isteaţa intertextualitate, operînd, foarte cărtărescian, de altfel, în macro-, ca şi-n micro: un exemplu, din multe, la p.15, pentru ultima categorie: *"Iar azi, cînd sînt la jumătatea arcului vieţii mele* (Dante, n. gp), *cînd am citit toate cărţile* (Mallarmé, n. gp)..., *cînd mi-am dereglat sistematic toate simţurile* (Rimbaud, n.gp), *cînd am iubit şi am urît* (Catul, n. gp), *cînd am ridicat monumente de aramă nepieritoare* (Horaţiu, n.gp), *cînd mi s-au lungit urechile aşteptîndu-l pe micuţul Dumnezeu* (Beckett, n.gp)*...azi, încerc să-mi pun dezordine-n gînduri..."* etc.

● L-am pomenit de cîteva ori pînă aici pe Dante. E cazul să spun că ultimul capitol e dantesc în toată puterea cuvîntului, un infern postmodern, modelat într-o pastă şi groasă dar şi briliantă, în care fulguranţa unor viziuni salvadordaliesti alternează (iarăşi: foarte cărtărescian) cu sordidul fiziologic pînă la insuportabil (una din obsesiile cărţii), cu imense imagini apocaliptice, cu o seducătoare forţă a proiecţiilor mitice.

● Sexul? Despre prezenţa leitmotivală a sexului şi a erosului în acest text ar trebui să scriu o cronică specială; transcriu doar titlurile posibile ale comentariilor: sex şi politică; sex şi istoria eului; sex şi fiziologie (aici se insinuează o vînă cioraniană); sex şi cunoaştere; sex şi filozofie; sex şi transcendenţă.

● Tot pe atît de infuzat e oraşul Bucureşti în acest roman, în hemoglobina lui. De altfel, e spus pe şleau: *"Bucureştiul, oraşul meu, alter ego-ul meu"* (p .96). Ca-ntr-o pictură suprarealistă, Bucureştiul iese parcă din Mircea Cărtărescu, se lăţeşte tentacular peste autor şi-l absoarbe din nou, ca în Escher: se fac, se zămislesc unul pe celălalt.

● Aştept celelalte volume spre a-mi desfăşura şi rezervele provocate de non-inseriabila scriere a lui Cărtărescu: puseurile de incontinenţă textuatorie, insuficienta congruenţă a părţilor, anemia unor "burţi".

George PRUTEANU

---

*) Ed. Humanitas, Buc., 1996, 352 p.

**Inutil să precizez că tot ceea ce spun aici trebuie citit *tipologic*, nu *axiologic*.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătății

O soluție de compromis

Recent, Camera Federativă a Medicilor din România a făcut o propunere de legiferare a ceea ce denumeam în numărul trecut *plățile tăcute*, cadoul oferit medicului de pacientul mulțumit. O inițiativă a cărei oportunitate ar putea fi pusă la îndoială, în condițiile introducerii de urgență a sistemului asigurărilor de sănătate. Această eventuală reticență se datorează în mare măsură necunoașterii unor aspecte economice pe care dnul doctor Dragoș Nicolescu, președintele CFMR, încearcă să ni le explice.

Sistemul asigurărilor de sănătate nu produce fonduri suplimentare ci doar disponibilizează sumele care în prezent sînt vărsate în "oala mare a bugetului de stat", depersonalizîndu-se. Sursa principală a acestor fonduri este sectorul salarial care trebuie să fie cît mai mare, raportat la populație, să fie stabil și să aibă rigoare financiară. Doar în aceste condiții, evident irealizabile în viitorul apropiat, casele de asigurări pot fi ferite de faliment. În opinia dlui dr. Nicolescu, o introducere intempestivă a sistemului asigurărilor de sănătate n-ar fi de dorit.

În situația actuală, plățile tăcute pot deveni o veritabilă sursă de finanțare a sistemului sanitar, în măsura în care sînt declarate și, implicit, impozitate. Avem exemplul Ungariei, unde sistemul funcționează deja. *Comparaison n'est pas raison*, dar n-ar fi prima dată cînd folosim experiențe străine pentru a ieși dintr-un impas. Sistemul maghiar presupune perfectarea unui document între medic și pacient prin care se specifică o sumă relativă care poate fi acordată benevol și numai la sfîrșitul perioadei de îngrijire. Pentru a cointeresa medicii, impozitul pe aceste venituri este mai mic față de cel pe salariu sau pe plata orelor suplimentare și intră în calcul la mărirea pensiei. Deși la început doar medicii aflați în pragul pensionării și-au declarat veniturile suplimentare, cu timpul sistemul a devenit operant. Explicația rezidă în faptul că un fenomen acceptat din necesitate nu este în mod implicit și dorit; sentimentul de culpabilitate există cu certitudine, chiar dacă este ignorat sau negat.

Cercul vicios al plăților poate fi întrerupt doar prin asigurarea unui salariu oficial care să atingă un nivel comparabil cu suma dintre retribuția actuală și "compensația" primită de medic de la pacienți. Este puțin probabil ca din cele cîteva procente din PIB alocate sănătății de la bugetul de stat, nivelul de salarizare a medicilor să crească în mod substanțial. Soluția de compromis – un proiect de hotărîre de guvern care să legifereze veniturile obținute din plățile tăcute – ar putea fi salutară.

Larisa IONESCU-CĂLINEȘTI

FABRICI ȘI UZINE

Ce se petrece prin întreprinderile de stat, acum, cînd toată lumea vorbește de lichidări, privatizări și restructurări? Am vizitat două asemenea întreprinderi în care am mai fost și în urmă cu cîțiva ani: IOR și IMGB. Înainte de '89, una era considerată ca fiind de elită, alta ca fiind o mare putere industrială. Constatările sînt previzibile: în ultimii ani nu s-a schimbat aproape nimic. Poate doar faptul că în curtea IMGB-ului au apărut fabrici de papuci sau de clei pentru etichetele de bere, ocupînd o parte din uriașele spații care erau nefolosite. Făcute să lucreze într-un sistem centralist, cu structuri și relații de muncă moștenite din vechiul regim, asemenea ansambluri industriale nu se adaptează noilor condiții, iar gîndirea și soluțiile legate de ele ajung parcă inevitabil să semene cu acelea din comunism.

Cui îi pasă de IMGB?

Muncitorii de la IMGB au fost învățați, înainte de '89, că sînt o forță. Cea mai mare întreprindere bucureșteană. Cei mai mulți și, în consecință, cei mai grozavi. După revoluție, psihologia aceasta s-a regăsit în celebrul slogan "IMGB face ordine". Curînd, însă, oamenii au înțeles adevărata situație. Astăzi, din cei 14 mii de angajați, cîți erau înainte de revoluție, au rămas doar 3.400, iar întreprinderea are o datorie de peste o sută de miliarde de lei. Din mastodontul inițial s-au desprins cinci societăți, a șasea, cea mai mare, rămînînd cu numele de IMGB dar și cu moștenirea cea mai grea. Din '90 și pînă acum starea financiară s-a înrăutățit constant. Au fost de atunci șase echipe de conducere. În fiecare, oamenii și-au pus speranțe. Nu e foarte clar dacă vreunui director i-a păsat vreodată de întreprindere sau numai de propriile interese. Părerea celor mai mulți dintre angajați este că doar acestea din urmă au contat. Căci, se întreabă oamenii, *cum ar putea să-ți pese de ceva precum IMGB-ul?* Nici un director n-a răspuns vreodată de ceea ce a făcut. Asta în condițiile în care au avut totdeauna salarii mai mari decît președintele țării. Direcțiile cheie n-au funcționat niciodată. Cea economică, în loc de analiza costurilor de producție, s-a mărginit la constatări tardive. Cea de marketing nu a avut nicicînd atribuții specifice. Singurul manager care a părut că vrea realmente să îmbunătățească lucrurile a fost Constantin Cojocaru, în 1994, dar a avut o echipă proastă pe care, de altfel, singur și-a ales-o. După demiterea lui a urmat o ambiguă perioadă de provizorat (în care nici nu s-au încheiat contracte) după care, taman înainte de alegeri, în octombrie '96, FPS a numit, prin concurs *(sic)*, o nouă echipă managerială formată din cinci oameni. Echipă nouă din oameni vechi, fiindcă mai toți au avut și înainte funcții prin IMGB. Aduși din afară sînt doar directorul de personal, care pînă în '89 a fost totuși locțiitorul secretarului de partid și directoarea economică – fostă contabilă șefă a unei firme a Ministerului de Interne. Aceștia au numit apoi, în jos, directori și directorași. Și au pornit restructurarea. Adică disponibilizarea oamenilor, fiindcă, la IMGB, restructurarea e sinonimul concedierii. S-a creat o adevărată psihoză a dărilor afară. Ultimul val a fost în martie și o nouă șarjă e iminentă: vreo 500 de scoateri în șomaj. În unele secții li s-a spus muncitorilor: *puneți-vă pilele în funcțiune, urmează restructurări de personal.* Nu se poate vorbi de alte criterii de disponibilizare. Poate doar de acela care dă prioritate femeilor. Doamnele ies totdeauna înainte. Sindicatele se laudă că au obținut o amînare a următorului val, pînă la întrunirea Asociației Generale a Acționarilor. Se pare însă că motivul principal al întîrzierii acestei serii de concedieri este faptul că nu există bani pentru a plăti viitorilor șomeri șase salarii în avans, așa cum prevede legea. De fapt, nu e prea limpede nici cine trebuie să plătească acești bani. Unii dintre cei disponibilizați pînă acum n-au primit încă ajutorul de șomaj, pe motiv că întreprinderea nu și-a plătit dările la fondul de șomaj. Cele patru sindicate existente sînt dezbinate și nu au aproape nici o eficiență. Nu reușesc să apere pe nimeni. Dacă directorii au tot fost schimbați, liderii sindicali sînt neclintiți de patru ani. În fiecare luni, după cursul de protecție a muncii, în ateliere vine un reprezentant al lor care le mai spune muncitorilor cum merge "războiul" cu administrația. Altfel, asupra acestor lideri nu există nici un fel de control. Totuși oamenii plătesc cotizațiile.

Mizerie industrială

Fosta "mîndrie" a Bucureștiului, IMGB, se laudă cu "minunate" condiții de lucru. În hale nu există nici un fel de încălzire, iarna fiind la fel de frig ca afară. Muncitorii își aduc apa de acasă, cea de la fabrică nefiind potabilă. Despre apă caldă nici nu poate fi vorba iar la terminarea lucrului salariații se împrăștie murdari prin oraș. Abia acasă se pot spăla. Pe vremea lui Ceaușescu se dădea o bucată de săpun pe lună, acum nu. Echipamente de protecție nu se mai aduc prin secții. Oamenii folosesc ce mai au prin fișete (mănuși, halate) tot de pe vremea "răposatului". Nici măcar șmirghel nu mai primesc. Prin mai toate atelierele mediul e destul de toxic. Ca un amănunt, orice polizare se face fără mască și nu există nici o compensație bănească pentru acest lucru. Oamenii se îmbolnăvesc de silicoză. Chiar și inginerii. În unele sectoare, cele calde în special, munca e foarte grea; înainte, acolo se lucra cu deținuți. Mașinile sînt îmbătrînite și nu intră în reparații decît dacă se strică de tot. Calitatea produselor are, bineînțeles, de suferit. Uneori se întîmplă ca piesele fabricate să ruginească din cauza umezelii sau a apei care pătrunde prin acoperișul halelor atunci cînd plouă, inundîndu-le. Există o cantină unde se poate mînca între anumite ore și, după spusele oamenilor, meniul e acceptabil, dar bucătăria nu are aviz sanitar de funcționare. Conductele de apă s-au înfundat și întregul subsol e inundat și complet insalubru.

Toți salariații ar trebui teoretic să stea opt ore pe zi în uzină, indiferent dacă au sau nu de lucru. Unii maiștri le găsesc întotdeauna cîte ceva de făcut, chiar dacă treaba respectivă se dovedește complet inutilă. Foarte mulți muncitori reușesc totuși să chiulească și atunci cînd ar avea de lucru. Se duc la fotbal sau la "biserică", adică la cîrciumă. Disciplina tehnologică și respectarea programului au fost mereu puncte vulnerabile. IMGB e o întreprindere relativ nouă aflată abia la prima generație de lucrători iar aceștia nu au încă dezvoltată o conștiință a meseriei așa cum, de bine de rău, se întîmplă la Faur.

Reforma și pilele

În condițiile descrise mai sus, reforma nu poate fi decît o vorbă goală. Există totuși firme străine care s-au oferit să cumpere pachetul majoritar de acțiuni. E vorba de societatea *Atchinson Casting* din Statele Unite și de consorțiul norvegian *Kvaerner*. S-a făcut o comparație între cele două oferte. Deși s-a constatat că aceea a firmei Atchinson este mult mai avantajoasă, jocul intereselor personale pare să o favorizeze pe cea de-a doua. E vorba de afacerile unor foști lucrători din comerțul exterior care au relații indirecte cu firma norvegiană, prin intermediul unor societăți suedeze. Se spune chiar că motivul pentru care anul trecut FPS a tras sforile în așa fel încît IMGB să nu încheie contracte și să-și mărească datoriile, a fost alungarea ofertantului american. Speranțele oamenilor se leagă astăzi de faptul că actualul director FPS este un fost membru AGA din IMGB. Relațiile și interesele personale pot așadar împotmoli sau despotmoli reforma IMGB-ului.

Peticiri manageriale

În urmă cu patru ani, la IOR, lipsa comenzilor impunea concedierea unei bune părți a lucrătorilor, dintre care mulți aveau pregătiri speciale, deprinse după ani îndelungați de muncă. Vina pentru acea situație părea să o aibă manageriatul, cu care sindicatul se afla în conflict. Între timp, conducerea s-a schimbat. Au venit alții, mai competenți care, cel puțin, au reușit să evite încordarea relațiilor cu muncitorii. Fabrica funcționează acum într-un oarecare echilibru. S-au obținut chiar și comenzi pentru export, dar salariile sînt încă departe de a fi mulțumitoare, iar perspectivele nu-s deloc roze. Nu se vorbește nimic nici despre o restructurare de esență, nici despre privatizare. Asemenea idei par utopice. Altfel, în ciuda îngrijorărilor și a micilor nemulțumiri, lucrurile decurg molcom și în bună pace. Tensiuni între sindicat și conducere apar doar cînd guvernul anunță indexări. Atunci oamenii își trimit liderii sindicali să negocieze pentru a le obține și lor, cît mai degrabă, drepturile.

Opinii sindicale

Stînd de vorbă pe îndelete cu mai marii sindicatului am avut ocazia să aflu mai în amănunt problemele și opiniile domniilor lor. Cu liderul Eugen Jalbă am conversat mai întîi despre situațiile din Iugoslavia și Albania, despre conflictele

© C. Bumbuț

regionale, despre NATO şi despre nevoia menţinerii unei industrii de apărare puternice (IOR fabrica şi sisteme de ochire necesare armatei). După o asemenea serioasă justificare a existenţei întreprinderii şi a muncii din interiorul ei, am trecut şi la chestiuni mai sindicale. Jalbă este nemulţumit de faptul că trebuie să negocieze întruna cu administraţia, fiindcă, din cauza creşterii continue a preţurilor, toate acordurile se perimează rapid şi necesită revizuiri. De la alt lider, Ion Nelu, de la secţia Opticon, am aflat că, în general, ei "se simt daţi peste cap de programul de salvare a economiei naţionale" pe care nici nu-l pricep prea bine fiindcă nu li s-a explicat nimic clar. Vor să fie lămuriţi dar, în orice caz, "să se vină şi cu pachete de măsuri pentru protecţie socială". Oamenii înţeleg că "restructurarea e singura alternativă" dar se tem că nu vor mai face faţă scumpetei de pe piaţă. Ion Nelu consideră în acelaşi timp că aceia care la un moment dat au părăsit întreprinderea pentru salarii mai bune, "au fugit după bani" şi "şi-au abandonat meseria pentru care erau calificaţi". E de acord că aceştia probabil nu-şi mai puteau întreţine familia cu salariul de la IOR, dar, constată că "aceia care au venit de copii în întreprindere şi au pus suflet în această fabrică, au rămas loiali".

Toxicomanie muncitorească

La cabinetul stomatologic al întreprinderii s-a constatat că anesteziile nu mai au efect, pentru extracţia unei măsele fiind necesare două sau trei doze. Oamenii care lucrează în mediu toxic devin imuni la substanţele anestezice. Se adaugă frecvente afecţiuni respiratorii, dermatoze sau diverse tipuri de nevroze. Toxicitatea din unele secţii dă o stare de permanentă turmentaţie. Unii muncitori rezistă mai bine, alţii mai rău. De obicei, însă, nici chiar cei foarte afectaţi nu vor să se mute în secţii mai puţin poluate. Se tem că schimbarea calificării îi poate duce pînă la urmă la şomaj. Munca lor e ca un drog, la propriu şi la figurat. Sînt oameni care înainte de '89 au lucrat în trei schimburi făcînd şi ore suplimentare. Veneau la lucru pe întuneric şi plecau pe întuneric. Au vîrste destul de înaintate, sînt uzaţi fizic şi stresaţi de grijile zilnice. Pentru cei mai mulţi, adaptarea la o altă meserie, în condiţiile pieţei libere, e imposibilă. În plus, preţuiesc peste măsură calificarea pe care o au, dobîndită prin sacrificii numai de ei ştiute. Tot ce se poate face pentru aceşti oameni sînt sporurile de toxicitate. Conform normativelor în vigoare, întreprinderea ar trebui să le asigure şi o alimentaţie suplimentară: carne proaspătă, peşte, lapte, fructe şi legume, apă minerală. La preţurile de pe piaţă, însă, acest lucru nu poate fi realizat şi muncitorii înţeleg asta. Au mai priceput şi că, la nivelul actual al tehnologiei, toxicitatea nu poate fi redusă. Ştiu şi că alinierea la normele europene de protecţie a muncii şi protecţie a mediului ar duce imediat la închiderea fabricii, lucru pe care nu-l doresc. Speră că oamenii de afaceri străini vor fi atraşi de forţa lor de muncă ieftină şi de faptul că în preţurile de producţie nu vor intra şi costurile suplimentare cerute de o tehnologie netoxică.

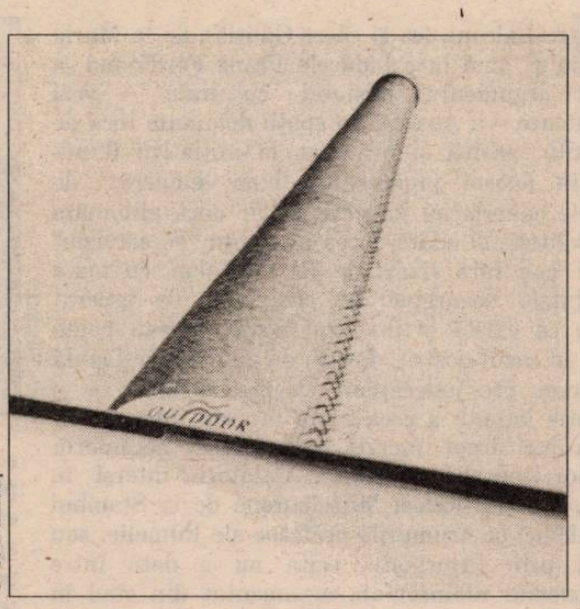

© C. Bumbuţ

Aşchiile sar departe

Lîngă IOR există un liceu. Teoretic, aici trebuiau pregătiţi viitorii opticieni cu înaltă calificare. După revoluţie, legătura dintre liceu şi întreprindere s-a pierdut. Acum specializările pe clase sînt informatica, disciplinele umaniste şi fotbalul. I-am întrebat pe cîţiva elevi despre profesia pe care şi-o doresc. Vor să devină specialişti în calculatoare, actori, fotbalişti, avocaţi, mecanici auto. Nimeni nu se gîndeşte la meseria de optician. Ştiu foarte bine cum e pîinea celor din curtea de alături. Exemplul lor îi sperie. Nu-i atrage o asemenea viaţă, chiar dacă recunosc că într-o societate mai trebuie să existe şi opticieni. Lumea în care vor să trăiască e departe de cea a părinţilor.

Andrei MANOLESCU

România – încă un tur de pistă

Şomajul, pentru care România de abia se pregăteşte, este una din problemele majore ale Europei Occidentale: 18 milioane de oameni din ţările Uniunii Europene caută de lucru şi aproape toate guvernele îşi articulează programul politic în funcţie de rezolvarea acestei situaţii care îmbolnăveşte organismul social. A folosi însă argumentul pentru acceptarea sau respingerea reformei din România înseamnă a conta pe ignoranţa celor cărora li se adresează mesajul. România nu este în situaţia de a cîştiga cursa în care sînt antrenaţi campionii, ea se află în urmă cu un tur de pistă (dînd astfel senzaţia că aleargă alături de cei care contează) şi rezolvarea problemelor ei se adresează – sau ar trebui s-o facă – altui set de soluţii. A integra şomerii într-o economie funcţională, dar care şi-a modificat parametrii este una, a transforma o economie care plăteşte salariu tuturor celor care produc pe stoc într-una care asigură cîştiguri doar celor care fac produse vandabile este cu totul altceva. Şi totuşi, într-un anumit sens, experienţa europeană poate fi utilă. Aşa cum reiese din analiza publicată de revista The Economist, spre deosebire de Statele Unite, Europa este devotată angajamentelor ei de protecţie socială (salariu minim, protecţie împotriva concedierii, generoase ajutoare de boală şi de şomaj). "Toate aceste măsuri au fost adoptate pentru a-i sprijini pe săracii care muncesc. Acum, aceste politici îi ajută şi creează avantaje doar pentru cei care muncesc. Or, săraci cu adevărat au rămas cei care nu au serviciu." Aceste reglementări ridică evident costul mîinii de lucru şi nu stimulează crearea de noi locuri de muncă. Printr-un efect pervers, toate reglementările menite să încurajeze noi angajări nu fac decît să consolideze avantajele celor care lucrează. Politic e avantajos: cei care au serviciu sînt şi mai mulţi şi mai organizaţi decît şomerii, aşa că sub raportul voturilor se cîştigă. Retragerea bruscă a elementelor semnificative de protecţie socială s-a dovedit practic imposibilă, din cauza ameninţărilor de destabilizare politică (ameninţări trăite în mod concret în Franţa şi Germania). În anii '80 Margaret Thatcher a reuşit să controleze situaţia şi a creat o piaţă a muncii mai flexibilă, ceea ce pînă la urmă – deşi a accentuat distanţa dintre bogaţi şi săraci – a diminuat în mod spectaculos numărul şomerilor. Un exemplu mai fericit a fost Olanda care a reuşit să îmbine flexibilitatea de tip american cu garanţiile sociale oferite de consensul patronat-sindicate din Germania.

Ceea ce este de reţinut din această analiză este că guvernele nu pot acţiona în răspăr cu nevoile masei salariaţilor. Măsurile ultra radicale nasc revolte, blocînd şi perspectiva adoptării succesive a unor corective moderate. Asigurarea unei generoase protecţii sociale în absenţa creşterii economice scoate ţara din plutonul fruntaş al cursei. Între aceste limite se desfăşoară inventivitatea reformatorilor guvernamentali. Inventivitate înseamnă, în situaţia dată, flexibilitate şi adaptare la real. Tendinţa de a legifera excesiv şi de a perpetua legile ca Tablele Legii este cea care induce stagnarea şi conservatorismul.

Politicienii inteligenţi nu promit niciodată fericirea la termen. (M.B.)

Cronica ideilor sociale

Deschidere „a fianchetto"

Un adolescent de 15 ani şi-a ucis, acum o săptămînă, prietenul de joacă. Asasinul a pretins, apoi, că a făcut-o inspirat de un film transmis de o televiziune particulară. Această declaraţie a născut un val de proteste, încă fără sfîrşit, împotriva iresponsabilităţii acelor televiziuni care, tîrîte de obsesia procentajelor de audienţă, livrează violenţa la ore de vîrf. Ba chiar şi Consiliul Naţional al Audiovizualului, de neclintit, altminteri, a afirmat, prin autorizata voce a şefului său, că interzice programarea unor filme violente înainte de ora 24. Aşa se face că micuţul asasin, cu logica sa tulbure şi lacunară, a izbutit să resuscite energia unor instituţii care, altfel, aţipiseră abulice pe un colţ de masă. Şi, dat fiind momentul psihologic al mărturisirii, asasinul putea spune, la fel de bine, că l-a inspirat Raskolnikov sau Ivan Karamazov. Asasinul şi-a omorît camaradul de flipper inspirat de un film, însă cu motive mult mai pragmatice. El nu este un sadic Don Quijote ci (după cum mărturisea profesorul său) un specialist în strategie şi urmăriri pe tabla de şah. Crima şi urmările ei s-au derulat ca într-o partidă de şah în care negrele au avut mereu iniţiativa. Ucigaşul dorea să-şi determine prietenul să simuleze o răpire pentru a putea obţine de la tatăl viitoarei victime o răscumpărare substanţială chiar şi pentru nişte ucigaşi mai bătrîiori. Băieţelul ar fi trebuit să scrie cu mîna lui o scrisoare adresată familiei în care să le expună revendicările şantajistului. După ce era plătită răscumpărarea, micuţul ar fi apărut în faţa părinţilor pretinzînd că răpitorul l-a eliberat. Scos din răbdări şi din strategie de împotrivirea băietanului, şahistul asasin a optat pentru sacrificiu de pion. Apoi şi-a continuat planul demonstrînd că nici nu avea nevoie de mica victimă pentru a smulge suma de bani de la părinţii victimei. De altfel, tatăl micii victime, om cu dare de mînă şi dornic să-şi salveze copilul, făcuse rost de bani. Nu a mai avut ce salva. Aceasta este istoria. Ulterior, adolescentul asasin se salvează din criza morală acuzînd filmul, numindu-l chiar pentru a stinge astfel responsabilităţile individuale, pe cele ale familiei sau ale şcolii şi aruncîndu-le către suprafaţa fragilă a peliculei de celuloid. A fost momentul ca să respire uşuraţi cu toţii – mai puţin familia victimei. Şahistul şi-a îmbrăcat delictul, ca pe un atac, învăluindu-l în plasa pionilor şi a pieselor mai uşoare, în ambiguitate şi disimulare. Chiar dacă prima stratagemă nu i-a reuşit (aceea de a obţine banii pentru răscumpărare), chiar dacă nici a doua nu a fost prea strălucită (şi-a sacrificat pionul în speranţa că va deturna atenţia părinţilor victimei), a treia cursă începe, de pe-acum, să-şi arate roadele: după ce poliţia a retransmis declaraţiile puştiului, o instituţie naţională apleacă urechea la aceste declaraţii şi decide să facă ordine în grila de programe a televiziunilor particulare. Inutil să ne întrebăm ce este violenţa – pentru unii, armă politică, pentru alţii, însemn al destinului istoric. După cîteva mineriade şi bastonade poliţieneşti, publicul din România are un psihic inert şi ţine la tăvăleală. Pentru el, *Cuţitul în apă* nu este un film violent. Nici *Zbor deasupra unui cuib de cuci, Shining, Misery, Danton, Psycho* sau *Păsările*. David Lynch continuă să fie privit ca regizor şi nu activist cultural. Filmele sud-americane sînt mai agresive prin prostul lor gust, prin schematism şi silnicire a minţii decît un film scăldat în sînge şi pumni. Însă despre ele CNA nu suflă o vorbă. Urmînd logica instituţiei, romanele lui Vian, Céline sau Dostoievski, poemele lui Lautréamont sau Morgenstern sînt crude şi ar trebui închise în acelaşi dulap, alături de *Dezastrele războiului*, gravurile lui Hogarth sau pînzele lui Munch. Reîntorcîndu-ne către ecranul televizorului, putem adăuga la repezeală şi reportajele de la *Euronews* sau *CNN*, pline de atrocităţi transmise la ore de maximă audienţă. CNA substituie, în fapt, repertoriul interdicţiilor cenzurii comuniste cu altul, funcţionînd ca un public senilizat, fără organ critic, fără discernămînt. Căci, la urma-urmei, ce este violenţa? Fantasma glacială a filmului *série noire* sau bătaia cu şişuri din colţul străzii? Eterna ceartă de pe scara blocului şi din casă ori filmul interzis copiilor sub 18 ani? Cine ar trebui să-i înveţe pe copii să discearnă între sacrificiul pe tabla de şah şi crimă? Părinţii care-i trimit cu cheia la gît să bată maidanele sau televiziunile comerciale? Profesorii neglijenţi, prost plătiţi, cu psihicul (ca şi tactul pedagogic) la pămînt sau Jean Claude van Damme? Putem face şi noi aceeaşi confuzie între mistificare şi realitate, condamnîndu-ne, dacă nu la dispreţ, cel puţin la ridicol? Sau... poate că ar trebui sacrificat şahul?!

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Andrei CORBEA
profesor dr., şef al Catedrei de germanistică a Univeristăţii „Al. I. Cuza", Iaşi

Orientul la Prut

Notaţii răzleţe pe / la „marginea" Balcanilor

Într-o foarte populară gazetă vieneză de pe la mijlocul veacului trecut, ce se numea *Der Humorist* şi practica, graţie redactorului ei Moritz Gottlieb Saphir, – despre care unii bîrfeau că ar fi fost, cu o expresie dragă nouă, "uns cu toate alifiile", – un soi de bună dispoziţie pe muchia dintre benigna îndrăzneală în a-i critica pe actorii de la Hoftburgtheater şi grija de a nu-i supăra cu vreo iotă pe cenzorii lui Metternich, se poate citi, (în numărul de luni, 16 decembrie 1844), o istorioară care, dacă n-a reuşit cumva să-i amuze pe cititorii de prin cafenelele metropolei dunărene, le-a mai oferit totuşi o dată, dacă mai era nevoie, confortabila certitudine asupra întinderilor ce-i despărţeau de marginile îndepărtate şi pentru ei greu imaginabile, vecine cu un incert "deşert al tătarilor", ale lumii în al cărei "centru" le fusese hărăzit să trăiască. Se spunea acolo că un englez şi-ar fi dorit cu patimă să-şi poată dărui drept cadou de ziua lui o noapte dormită succesiv în trei imperii diferite şi că, pentru a-şi realiza visul, s-ar fi înfiinţat împreună cu valetul său în unicul loc de pe pămînt unde, pe atunci, asemenea extravaganţă ar fi fost posibilă: în punctul denumit *triplex confinium* din nord-vestul Bucovinei, în apropierea satului Noua Suliţă, pe Prut, acolo unde se mai întîlneau, încă, graniţele Austriei, Rusiei şi Turciei. Totul s-a desfăşurat, se pare, conform planului, călătorul nostru petrecînd cîte o oră bună în patul său de campanie, după ce se delectase cu ceai în Rusia, cu cafea în Turcia şi cu vin în Austria, şi, în cele din urmă, luîndu-şi micul dejun, a doua zi, aşezat pe un scaun cu trei picioare, fiecare înfipt în alt imperiu. După care omul s-a întors fericit la Londra, pentru a raporta despre uluitoarea sa expediţie Societăţii Geografice Britanice.

Invocarea Turciei la frontiera de la Noua Suliţă nu trebuie să-i scandalizeze pe cei care, pe bună dreptate, vor simţi nevoia precizării că, de fapt, englezul dormise o treime din noapte nu în vreun paşalîc al sultanului, ci chiar în Moldova, vasală, ce-i drept, Înaltei Porţi – ba chiar, dacă ne gîndim mai bine, tot în Moldova dormise şi în orele adăstate în Basarabia rusească şi Bucovina austriacă. "Materia" plină de farmec a textelor de toate soiurile ce au constituit imaginarul "geografic" colectiv al vienezilor trăitori în prima jumătate a secolului trecut, – şi pe care, în virtutea ocupaţiilor mele de rutină, le-am parcurs cu ochire deosebită asupra celor dedicate Cernăuţilor şi provinciei sale înconjurătoare, devenită austriacă după 1775, – fixează curent alteritatea sud-estului limitrof al Imperiului în metafora unei Turcii omniprezente prin tot ceea ce se presupunea a diferi acolo de patima spiritului public de inspiraţie (încă) iosefinistă: ordinea, respectul aproape voluptuos al regulilor de tot felul, omniprezenţa birocraţiei şi, după 1815, a poliţiei secrete, avîntul întreprinzător şi credinţa în propăşire, cumpătarea cetăţenilor respectabili şi mefienţa lor faţă de excese, acurateţea şi simetria mai mult sau mai puţin banală a peisajului citadin ori rural etc. Nu contest cîtuşi de puţin, deşi sînt înclinat să nu dramatizez, observaţia comparatistului american (de origine arabă) Edward Said, care socotea că Orientul a reprezentat, din clipa în care a devenit obiect al studiului "occidentalilor", o construcţie discursivă dominată de propoziţii cu tentă colonial-utilitaristă, ştiut fiind că, de pildă, întreaga ideologie a "lăţirii" habsburgice către Balcani, (ca şi către Galiţia), de la Maria Theresia şi pînă la arhiducele Franz Ferdinand, a invocat argumentul misiunii "culturale" – vezi civilizatoare – a Austriei în spaţii dominate încă de rezistenţa, pasivă şi nu prea, la iniţiativa iluministă în folosul progresului "bine temperat" de calculele cancelariei imperiale. Dar dacă eliminăm miza politică, şi odată cu ea aroganţa "de serviciu" a celui mai tare vizavi de cel mai slab, cu toate consecinţele decurgînd de aici, nu-i de ignorat ipoteza că există şi în cazul nostru – sau poate tocmai în cazul nostru, dincolo de puterea iraţională a tiraniei pre-"judecăţilor" despre Celălalt, – o fascinaţie latentă a ceea ce în propria lume putea trece atunci drept interzis, extravagant, neconform normelor îndeobşte admise. Călătorii întorşi în curata, dar plicticoasa Mitteleuropă de la Stambul sau Salonic, pe drumurile prăfoase ale Rumeliei sau ocolind prin Principate, ezită nu o dată între didacticismul robinsonian, agrementat din cînd în cînd cu judecata severă asupra incorigibililor ce nu se grăbesc să-şi plieze moravurile la reţetele raţiunii, şi ochiada curioasă asupra locurilor şi oamenilor, uimită, dar trădînd din cînd în cînd o undă de simpatie, oricum flămîndă de exotism şi de neobişnuit, accesibile chiar "după colţ", în "Turcia" de dincolo de vama chezaro-crăiască de la Burdujeni. De pildă Iaşii primelor decenii ale secolului trecut, popas aproape obligatoriu al traseelor est şi sud-est europene al occidentalilor, – şi de aceea reper mult mai cert în geografia continentului decît este astăzi, – oripilează şi atrag concomitent prin amestecul pestriţ de chipuri şi straie de pe ulicele pe care încruntatul conte Vinzenz Batthyani le găseşte la 1805 la fel de întortocheate, de incompatibile cu orice concepţie "modernă" despre urbanism şi desigur nu mai puţin murdare decît cele din Constantinopol, dar care îl amuză 30 de ani mai tîrziu pe un Carl Otto von Arnim, rudă a poetului romantic, ce observă că în tot tîrgul nu dai de nici un... librar (!), dar se delectează cu alternanţa dintre "otelurile" elegante şi stilate şi căsuţele de lemn, cu aglomeraţia de bazar din centru şi apoi la promenada din grădina publică, amenajată de un evreu din Bamberg, "établissement" pe care îl găseşte, de altfel, "fumuşel". Că avansul civilizator dinspre vest, măsurabil în timp prin deceniile trecute de la exclamaţiile severe ale maghiarului Batthyani, ce mai percepea aici apăsarea unui Orient al mizeriei şi arbitrariului, cu dregători ce se preling înfricoşaţi prin faţa domnitorului, îngenunchează şi se întrec să-i sărute degetele, este nu mai puţin şi unul spaţial, prin care hotarul Balcaniei se permeabilizează graţie unor semnificative breşe în teritoriul ei "rezervat", rezultă nu mai departe de aceeaşi relatare a prusianului Arnim, care înregistrează cu admiraţie faţadele europene ale caselor boiereşti de la Iaşi, deşi (un "pas înapoi"!), tot el ghiceşte în spatele lor calitatea jalnică a materialelor de construcţie şi a meşteşugului cu care au fost folosite. Curat "forme" fără "fond"!

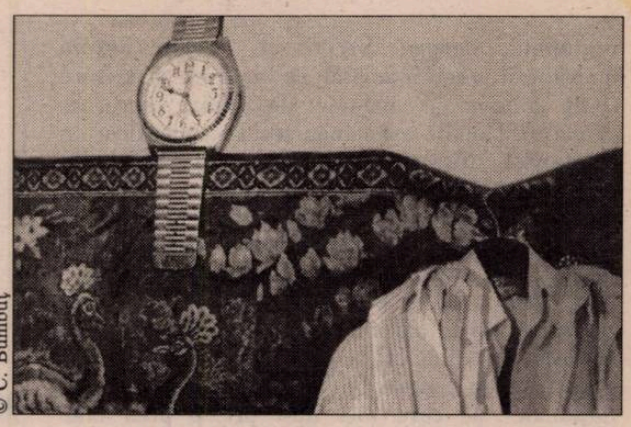
© C. Bumbuţ

Ispititoare şi pasionantă ar fi poate tocmai încercarea de a "modela" într-o zi scenariul ce se conturează din zecile de texte "frontaliere", brodînd în jurul acestui "prag" imaginar dintre Europa şi sud-estul ei balcanic şi al mobilităţii sale în timp şi spaţiu, un scenariu ce mi s-a înfăţişat deseori, fie chiar şi în registru derizoriu, tradus în încleştarea faustică dintre civilizaţie şi natură, în obstinaţia lumii guvernate de raţiunea de a răpi noi şi noi limburi de "uscat" dominaţiei elementelor şi elementarului, – operă cu final, în teorie, ireversibil, dar supusă în fapt unui continuu flux şi reflux. Reveniţi "pe pămînt", în Bucovina de unde am plecat, înregistrăm, ca pe un simptomatic topos al scrierilor ce o introduc, treptat, ca pe o entitate geografică distinctă şi "austriacă" în conştiinţa publicului germanofon de pe cuprinsul monarhiei chezaro-crăieşti, efortul autorilor de a reprezenta "sensibil" şi "lizibil" efectul transformator al înţelepciunii administrative a Vienei, în contrast cu restul, "turcit", al Moldovei, efect care, în afara admiraţiilor comandate, n-a fost totuşi doar o fantasmă, cînd, de pildă, mai sus pomenitul Arnim consemna schimbarea bruscă de peisaj la trecerea graniţei dinspre Botoşani: "locuinţe frumoase şi curate, ogoare excelent cultivate", plus, desigur, limba germană, şi de vreme ce şi tînărul Kogălniceanu, în trecere prin Cernăuţi, îl resimţea, comunicîndu-l apoi în scrisori tatălui său. Spectacolul concurenţei dintre elanul mitteleuropean şi Balcanii refuzînd să cedeze în adîncul obiceiurilor şi mentalităţilor, – tac-au-tac-uri nu rareori savuroase de genul polemicii la distanţă dintre un alt vizitator al Cernăuţilor, pe nume J.G.Kohl, entuziasmat la 1841, printre altele, de bucătăria de la "Hotel de Moldavie" (sic!), îndrituit, credea dînsul, să repereze oraşul de pe Prut ca "limita cea mai îndepărtată a civilizaţiei", şi cîrtitorii corespondenţi din Cernăuţi ai *Umoristului* lui Moritz Gottlieb Saphir, cei care i-au consacrat pe filistinii lor concetăţeni în celebra poreclă de "buco-vienezi", – n-a contenit multă vreme, nici măcar odată cu sentinţa lui Karl Emil Franzos, (hulită de Eminescu), ce excepta doar Kronlandul nord-moldovean de la condiţia "semi-asiatică" atribuită de el cu uşuratică superbie "civilizatoare" întregului Est şi Sud-Est nevorbitor de germană.

De ce şi cum a încremenit totuşi într-o bună zi, de n-a mai rămas din el decît stop-cadrul "Maghrebiniei", fantasticul tărîm al Balcaniei cu capitala la "Cernopol", (povestit în nemţeşte de Gregor von Rezzori), este deja o cu totul altă istorie.

"Fenomenul de balcanizare în sens de diseminare şi înfruntare sîngeroasă a forţelor ce trăiesc utopia etnicului pur are acelaşi înţeles cu acela de libanizare *sau, mai nou, de* kossovizare. *Situaţiile explozive caracterizează nu numai Balcanii, deşi zona continuă să fie considerată ca o paradigmă negativă din perspectiva Occidentului ce, deloc paradoxal, poate fi culpabilizat, periodic, de la 1453 încoace. Culoarea peiorativă a termenilor* balcanism/balcanizare *e şi produsul unei contaminări, la fel de restrictivă şi de nedreaptă, de la perechea* bizantinism/bizantinizare, *aceasta din urmă îngroşată, caricaturizată chiar de înţelesul conotat etic, acela de joc duplicitar, dansul pe sîrmă dictat de interese meschine etc. Regiunea balcanică a perpetuat de la Bizanţul milenar o filosofie a supravieţuirii, alături de un model de civilizaţie, apreciat destul de tîrziu de către Europa apuseană.*

Oricum, structura de puzzle *etnic a Centrului şi Sud-Estului, cu tensiuni aproape eternizate de istorie, certifică, şi ea, unitatea în diversitate a continentului nostru, în care delimitările, circumscrierile şi, bineînţeles, tranşările de orice fel vor trebui pînă la urmă să cedeze în faţa interferenţelor şi a concilierilor reciproce, atît de necesare."* (Mircea Muthu, **Cîteva delimitări: Europa Centrală/Europa de Sud-Est**)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector ,1 Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 221 ● 18-24 aprilie 1997 ●

Anul V
nr. 222
25 aprilie - 1 mai 1997
16 pagini 1000 lei
INTERNET:
http://www.netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

Biblioteca

CORUPȚIA
crește odată cu țara?

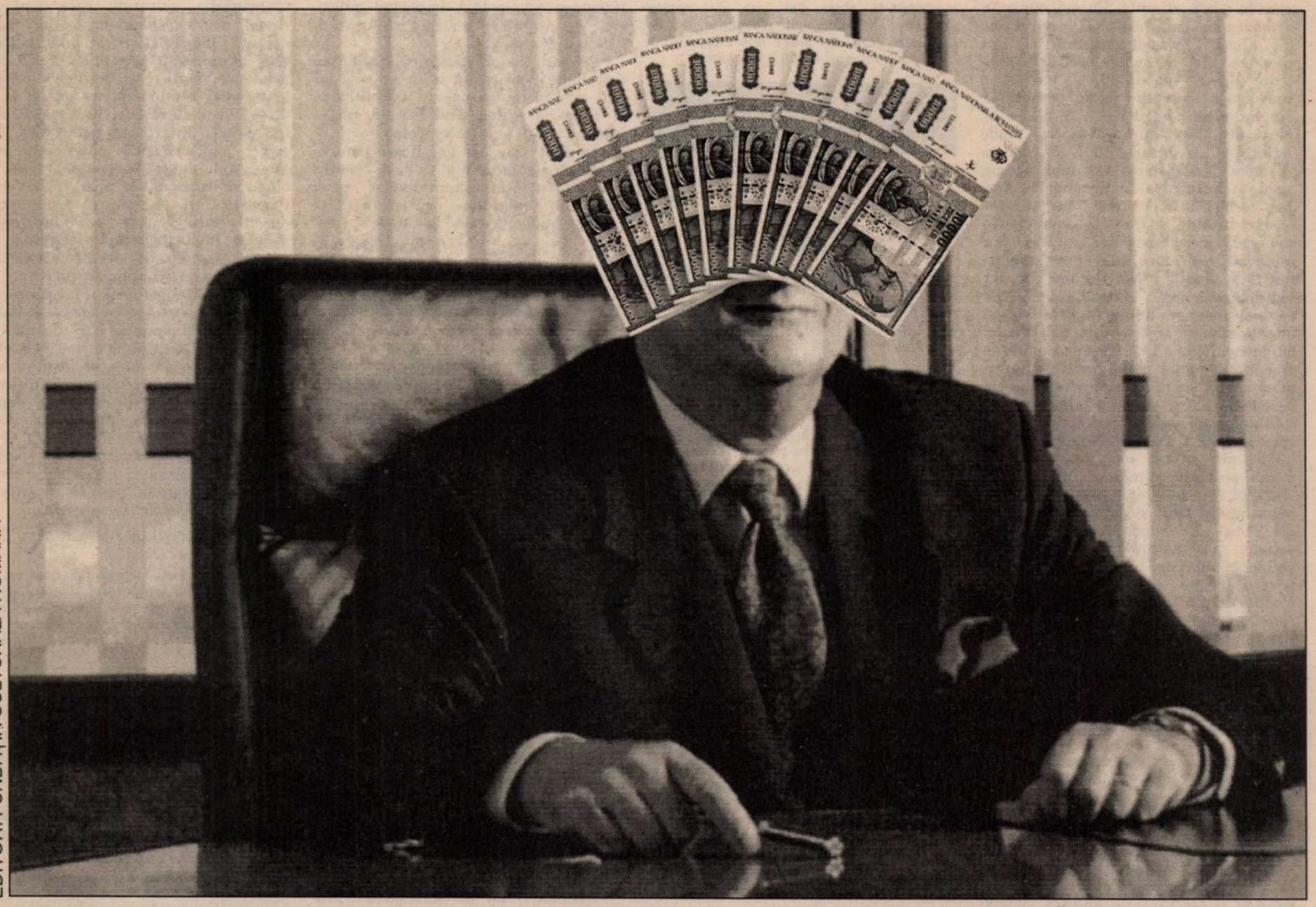

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Nae BĂDULESCU, Viorel MOȚOC, Cristian PREDA, Mihai ZAMFIR
Interviuri cu: Gavril DEJEU – ministru de Interne, Paul MITROI – judecător la Curtea Supremă de Justiție, Valeriu STOICA – ministrul Justiției

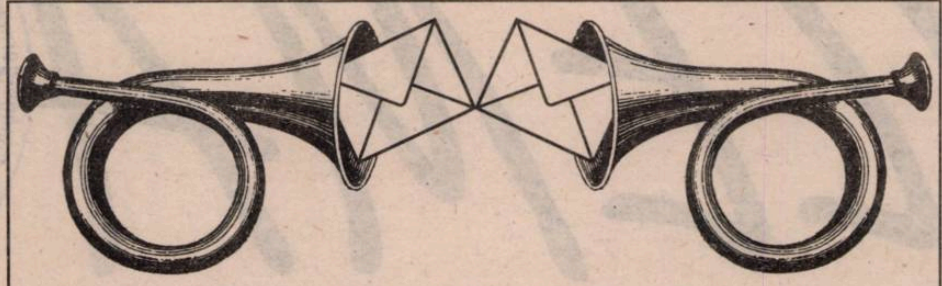

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 216: „Feţele intoleranţei“

Lungul drum al toleranţei către firesc

Părăseam Niagara Falls cu jalea celui care nu ştie dacă va reveni vreodată. Se înserase de mult, nu ne înduram să ne despărţim de spectacolul cascadei *by night*, dar gîndul la cele două ore şi jumătate de şosea imprevizibilă care ne despărţeau de casă ne-a făcut să lungim pasul spre parkingul în care lăsasem maşina. Continuam să vorbim între noi, aşa încît mai degrabă am simţit decît am auzit că cineva mi se adresează. Am întors capul şi am văzut o doamnă într-un fotoliu rulant. "Vreţi să-l ajutaţi pe soţul meu, vă rog?" M-am uitat alături de ea, un domn într-un fotoliu rulant. I-am atras atenţia întoţitorului meu, s-a întors şi el spre cei doi, a înţeles imediat despre ce e vorba, a apucat de coarne fotoliul domnului şi a început să-l împingă la deal. Ne găseam într-un punct în care strada începea să urce în pantă abruptă. Eu am rămas în urmă cu doamna, care nu avea nevoie de ajutor întrucît fotoliul ei era propulsat de un motor electric. Zîmbitoare pe tot parcursul, a început o conversaţie. "Sînteţi aici în vacanţă? – Nu, am venit pentru o zi. – Şi noi la fel, zice doamna, dumneavoastră unde locuiţi? – Eu locuiesc în Europa, i-am răspuns. – Daa, se vede după accent; unde în Europa? – În România. – Aaa, dar vorbiţi foarte bine!" M-a amuzat acest candid *switch* în aprecierile doamnei, sincer binevoitor de altfel. Sau poate că suspiciunea nu e starea mea de spirit preferată. "Noi locuim în K., continuă doamna. – Ce coincidenţă, zic eu, noi mergem mîine la Stratford şi intenţionăm să trecem prin K." Era un fel de compliment, că am auzit adică de oraşul lor şi chiar ne interesează. Ajunşi în parkingul de la capătul pantei, ne-am despărţit scurt, simplu, zîmbitori în continuare şi ne-am îndreptat fiecare spre maşinile noastre. N-am comentat nimic, nici atunci nici mai tîrziu, şi n-am povestit nimănui întîmplarea. Poate că nici nu e nimic de povestit. Dar m-am gîndit mult şi de multe ori la cei doi. Oare se cunoscuseră în starea actuală sau "înainte", şi au suferit un accident împreună? Am optat imediat pentru prima variantă; prea părea senină relaţia lor, fără nici o urmă de reproş reciproc, resentimente sau amintiri comune. Călătoreau singuri, aveau deci o maşină cu comenzi adaptate. Locuiau fără îndoială tot singuri, vizitaţi probabil o dată sau de două ori pe săptămînă de o menajeră-infirmieră, trimisă de o instituţie specializată. Mai mult ca sigur munceau, aveau o meserie. Dar nu-şi putuseră permite decît un singur fotoliu acţionat electric, şi acela după ani de economii sau de aşteptare pe o listă de *welfare*. Şi acum, la început de noapte, se aventurau la un drum de 5-6 ore, nu pentru că n-ar fi avut bani să înnopteze la un hotel sau la un motel din apropiere, ci pentru că nu s-ar fi descurcat în absenţa *gadget*-urilor, a facilităţilor care, acasă, le făceau viaţa posibilă. Trăiesc într-o lume care se străduie şi ea să le facă viaţa posibilă, în interiorul unei politici pe care, conform obiceiului casei de a-şi rezuma sau caricaturiza idealurile şi principiile în sloganuri, o numeşte *handicapped friendly*. O lume în care îşi pot propune să trăiască nu pe picioarele lor, dar independenţi.

"Vreţi să-l ajutaţi pe soţul meu, vă rog?" *Ea* a cerut ajutor, nu el. Deci nu e simplu.

De cîte ori îi revăd, cu o îngrozitoare strîngere de inimă, singuri la marginea drumului, aşteptînd în noapte să treacă cineva, pironiţi la poalele acelei coline ca la un zid spre care i-a împins eroismul lor, incapabil însă, deocamdată, să-i dispenseze de ceea ce se cheamă *the kindness of strangers*, virtutea umană pe care această imagine nu mi-o invocă ci mi-o evocă, se numeşte nu toleranţă ci curaj.

A. LUCA

Vă scrisesem, de fapt, o cu totul altă scrisoare. Dar m-am certat, aşa cum fac din ce în ce mai des: "De cîte ori ţi-am spus să-ţi bagi minţile-n cap, să nu te mai iei de oameni? Şi încă de cine ţi-ai găsit să te iei, de Pintilie? N-ar fi mai sănătos să scrii *meaningful stories* ca Dodille"? – "Nu neapărat", mi-am răspuns. Totuşi, pentru că voiam de mult să notez întîlnirea de la Niagara Falls, m-am apucat de scris. Totul a mers bine pînă am ajuns la ultimul cuvînt şi am pus punct. Am mai citit o dată ultimul cuvînt şi mi-am zis: "Mde!"

***N.red.:** Ne înduioşează scrisorile pe care ni le trimiteţi, chiar cînd par mai curînd animate de idiosincraziile personale decît de temele noastre. Aţi putea face efortul de a le traduce integral în limba română?*

Nr. 219: „Intrarea în NATO“

Paradoxul NATO

Atracţia NATO este atît de mare pentru noi, acum, încît este greu a-i vedea şi paradoxurile. Sau, dacă, programatic, nu şi le-a avut în vedere, tocmai calităţile i se transformă în pradoxuri. Aşa cum de fapt se întîmplă în realitate cu toate lucrurile pentru menţinerea echilibrului între antiteze.

Organizaţie de garantare a securităţii internaţionale, NATO nu este belicoasă; paradoxal este o organizaţie paşnică. Şi, pentru a-şi menţine bunul renume cîştigat de-a lungul deceniilor, cere aderenţilor să justifice protecţia NATO pornind de la pacea, inexistenţa litigiilor teritoriale sau de altă natură cu vecinii. E greu să-ţi închipui o organizaţie militară care să-şi facă din doctrina militară un suport de apărare a păcii! Cu acest paradox, NATO a fascinat pe toţi aliaţii săi şi continuă şi asupra ţărilor din Europa Centrală şi de Est. Din organizaţie militară se tranformă în organizaţie de apărare a păcii, concurînd activitatea ONU şi uneori chiar substituindu-i-se.

Organizaţie iniţial închisă, a unei mari puteri SUA, destinată Europei tot pentru controlul securităţii marilor puteri, a devenit deschisă pentru toate ţările care-i respectă statutul. Paradoxul aici există, căci, deşi organizaţie deschisă, pune condiţii de aderare, tocmai pentru a nu fi nevoită să recurgă la război. Ca organizaţie deschisă îşi ia toate măsurile de precauţie pentru a nu fi determinată să fie războinică. Ar fi culmea să se vrea simbol al păcii şi totuşi este, paradoxal. Fosta URSS şi ţările estice vedeau în ea o organizaţie agresoare, ameninţătoare pentru pace, pînă s-au convins că teama nu era reală, ci pentru o anumită ideologie belicoasă, ameninţată de arma păcii.

Deşi este foarte puternică, NATO nu este ştiută de frică decît, poate, de ţările aparţinătoare ei, marile puteri şi puterile mijlocii. Ţările mici scapă şi războaiele au loc tocmai între acestea. De obicei războaie de orgolii sau războaie interne, revendicative, ca-n Albania. De aceea o altă condiţie a integrării NATO este ca ţara respectivă, solicitantă, să aibă o politică internă coerentă şi stabilă. Printre ochiurile plasei războiului scapă problemele mici şi acestea dau mare bătaie de cap acum. Paradoxal este că politica de integrare este aşteptată dinspre ţara interesată, cînd ar trebui să fie invers. Este adevărat că o ţară mică, asemeni Albaniei, nu reprezintă un pericol pentru pacea mondială. Dar după experienţa iugoslavă este periculos de admis. Căci, integrată NATO, Albania sau oricare ţară mică ar fi fost chemată la ordine, iar preşedintele Berisha n-ar mai fi cochetat atît cu demisia, cînd ţara nu-l mai vrea şi cînd ţara se află în stare de război.

De aceea politica de *integrare* NATO să fie una *de necesitate şi de control* al războiului imediat, al conflictului ireconciliabil, nu al războiului de perspectivă. Pentru evitarea inutilei vărsări de sînge, lărgirea NATO asupra ţărilor mici şi mijlocii, cum sînt fostele ţări răsăritene, ar trebui să li se admită o integrare imediată, dar stadială. Stările de conflict, interne sau cu vecinii, să fie ţinute sub control internaţional, iar respectarea celorlalte condiţii să se considere în timp, în stadii de îndeplinire, pînă la a deveni membri NATO deplin. Lucru posibil, mai ales că acest tip de integrare este politic, implicînd mijloacele de negociere diplomatică, tratativele, nu armele.

Şi condiţiile practicate pînă acum au fost bune, experienţa a dovedit-o, dar sînt situaţii limită, cum sînt în Albania şi Bulgaria acum, cînd morbul războiului se poate extinde epidemic.

De fapt, consider folositoare paradoxurile, le putem zice şi dileme, "pentru a atrage atenţia asupra ideilor" ca şi Mandell Creighton pentru a face posibilă audienţa celor în cauză.

Stan GHENA

profesor, comuna Bujoru, Teleorman

***N. red.:** NATO nu promite nici o garanţie împotriva unor situaţii de tipul Bulgaria sau Albania unde răul se datorează instabilităţii interne. Nimeni nu poate supraveghea echilibrul intern şi nici nu e corect să se ceară unei alianţe externe un asemenea tip de intervenţie.*

Nr. 221: „Balcani, balcanism“

Temenele pentru Humboldt

Conotaţiile imediate şi "consacrate" ale ideii de "balcanism" ţin mai degrabă de decor, de aparenţă, situîndu-se într-un registru al derizoriului carnavalesc. Balcanismul presupune (printre altele) îngrămădeala şi inadecvarea de tip "bazar", orientalismul desuet al unei anumite categorii de kitsch-uri, festivismul populist al mititeilor, lenea confundată cu vocaţia contemplativă, pălăvrăgeala de cafenea substituită erudiţiei. Noi, românii, tindem să ne "atribuim" acest balcanism la modul impresionist, apelînd cel mai adesea la tonalităţile lamentaţiei apatice şi neputincioase. O asemenea strategie se dovedeşte a fi, însă, nu mai puţin derizorie: conştientizîndu-l în chip pasiv şi speculativ, nu ne sustragem balcanismului, ci îl perpetuăm. Prin urmare, o privire *impresionist-speculativă* eşuează odată cu închiderea, vicioasă, a cercului.

Se poate vorbi însă şi de abordări *riguros-ştiinţifice*, care aspiră la a construi o imagine lucidă, chiar fundamentată epistemologic, a "balcanismului românesc". Un exemplu extrem de interesant (mai degrabă prin eşecurile decît prin realizările sale) este cel al etnolingvisticii interbelice, care se obstinează în a studia "uniunea cultural-lingvistică sud-est europeană". Postulatul acestei lingvistici (promovată de savanţi precum Sextil Puşcariu, Ovid Densusianu, Theodor Capidan) pune în ecuaţie limba şi cultura. Raporturile care se stabilesc între acestea sînt dinamice, întrucît "interacţiunea" are loc în ambele sensuri. Pe de o parte limbile vorbite în Balcani, deşi nu aparţin unei aceleiaşi familii lingvistice, sînt "înrudite" la nivelul mai profund al "formei interne" (aici este evidentă descendenţa etnolingvisticii din concepţia lui Wilhelm von Humboldt, care introdusese conceptul de "formă internă", definită ca modalitatea primordială prin care limba structurează realitatea). Altfel spus, sîrba, albaneza, greaca, bulgara, turca, româna conceptualizează *asemănător* lumea; realitatea este descrisă prin metafore aproape identice, extrase cu predilecţie din cîmpul lexical al vieţii pastorale (de notat că turcescul *balkan* înseamnă "munte"). De aici şi gradul ridicat de "traductibilitate" a expresiilor idiomatice (altminteri intraductibile) între aceste limbi. Pe de altă parte, limba reflectă, prin intermediul mentalităţii, a "felului de a fi" al unui popor, viaţa lui socială, economică şi mai ales culturală. Identitatea de peisaj şi de ocupaţii se regăseşte în coincidenţele şi asemănările culturale care sînt, la rîndul lor, exponenţializate în limbă. Această interrelaţionare limbă-cultură este argumentul esenţial care fundamentează teoria etnolingvistică a existenţei unei "uniuni" sud-est europene, ca unitate de cultură şi civilizaţie oglindită în entităţi lingvistice neînrudite. Desigur, "balcanologia" astfel concepută are destule puncte "nevralgice" (vezi, de pildă, dificultăţile ce apar în a corela lingvisticul şi etnograficul sau semnele de întrebare pe care le ridică palingenezia implicită acestei viziuni), dar rămîne semnificativ efortul de ordonare şi de detaşare ştiinţifică a privirii.

Rămîne de pus doar o întrebare. Ne putem oare sustrage cu adevărat balcanismului? Răspunsul e destul de transparent dacă îl credem pe acelaşi Humboldt de la care se legitimaseră etnolingviştii şi care afirmă că "nici una din creaţiile culturii nu poate depăşi limba, tot aşa cum nimeni nu se poate dezbăra de trăsăturile figurii sale". Prin urmare, de fizionomia noastră aparţin, inevitabil, baclavaua, bacşişul, haznaua, ciubucul, musacaua, paralele, peşcheşul, sarmalele, taclalele, temenelele...

Cristina-Alexandra POP

P.S. Totul ar risca să sune fals dacă nu am menţiona şi existenţa unui *alt* "balcanism autohton", între mostrele căruia s-ar afla, de pildă, Isarlîkul lui Ion Barbu, sau Balcicul văzut de Iser, Petraşcu, Steriadi, Tonitza.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Primim scrisori multe şi inteligente despre învăţămînt, prilejuite de schimbul de replici între Alina Iordache şi M. Udrescu. Amînăm deocamdată publicarea lor pentru un număr din mai, dedicat exclusiv acestei probleme.

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Lucruri demodate**
- **Ghicitori, profeţi, futurologi**
- **Ratare şi eşec**
- **Stereotipuri feminine**

Mitică tragic

Cînd a murit Mircea Eliade, toate gazetele serioase din România i-au cerut lui Constantin Noica să reacţioneze. Cine altul decît el, marele prieten al marelui dispărut, ar fi fost mai cu îndreptăţire chemat să comenteze, îndurerat, funebrul eveniment? Spre nedumerirea tuturor, Constantin Noica a refuzat. Noi înşine, cei din preajmă, am fost contrariaţi de acest refuz, care contrazicea nevoia noastră filistină de solemnitate. "Dar cum poţi comenta public moartea unui om apropiat?" – ne-a întrebat, mirat (a cîta oară?) de trivialitatea noastră, domnul Noica. "Să înţeleg că, la moartea mea, voi aţi fi gata să ţineţi cuvîntări?" N-am ţinut nici o cuvîntare la moartea lui şi, în mod tacit, am căzut de acord că ne vom scuti unii pe alţii, cînd ne va suna ceasul, de pre-tombala conferinţă de adio. Într-adevăr, cum să transformi pierderea unui prieten în discurs de protocol? Şi ce se poate adăuga, cuviincios, după "veşnica pomenire"?

Mi-am amintit de episodul acesta – păstrînd, firește, toate proporţiile – la căpătîiul lui Petru Creţia. După slujbă, întreaga adunare părea scuturată de insuficienţă retorică. Toată lumea aştepta intrarea în scenă a oratorilor. Diverşi intermediari pioşi treceau din gură în gură întrebări şi îndemnuri nerăbdătoare: "Nu vorbiţi? Ar trebui să vorbiţi!" Dezamăgirea finală era inevitabilă. După ceremonia de înmormîntare, se puteau auzi, în felurite grupuri răzleţe, comentarii indignate, rostite printre dinţi: "Halal intelectuali! Să nu spună nimic la catafalc! Te mai miri că am ajuns unde-am ajuns!" Indignarea n-avea nimic de-a face cu tristeţea. În mod vădit, vocile cele mai nervoase aparţineau unor inşi pentru care, cu două zile înainte, Petru Creţia nu existase cu adevărat. Nu omul conta, ci o anumită filosofie a posterităţii. Defunctul e, brusc, ceva preţios. Nu se face să-l expediezi fără pompă. Cine tace e nesimţit, cine nu consimte la regia consacrată a regretelor eterne e inuman. Comunitatea, indiferentă faţă de ceea ce dispărutul reprezenta pe cînd era viu, e înamorată la culme de trupul său neînsufleţit. Parastasul devine un substitut de "carieră", o formă de recunoaştere publică. Cu alte cuvinte, românul nu investeşte în valori relative. Şi ce e mai relativ decît viaţa? Moartea, în schimb, e o garanţie de succes durabil. Odată ce a închis ochii, omul devine "o mare pierdere". Asta e, în orice caz, filosofia lui Mitică, de îndată ce trece drumul de la cîrciumă la cimitir. Mitică refuză să achiziţioneze şi să grădinărească valori vii. Morţii sînt singurii lui "clasici în viaţă". Corneliu Coposu viu? "Nu s-alege!" Corneliu Coposu pe năsălie? Doliu naţional! Se dă drumul la busturi şi legende. Petru Creţia viu? Care Petru Creţia? A se slăbi! Dar Petru Creţia mort... Ce nenorocire! Ce măreţ prilej de suferinţă! Ce temă de peroraţie! În mijlocul unui popor cu un asemenea simţ al eternităţii, putem îmbătrîni liniştiţi. Mai toţi avem în raniţă bastonul de "mari români". Ne mişcăm în orizontul unor funeralii absolut onorabile. Se lucrează deja la discursul final!

Andrei PLEŞU

P.S. Înţeleg să veştejesc discursul obligatoriu, sau ipocrita piruetă de circumstanţă. Asta nu exclude discursul magistral, născut din noblețea firii şi din emoţie autentică. Aşa a fost, la plecarea lui Petru, scurta intervenţie a domnului Mihai Şora. De mai mult nu era nevoie.

Adaug că mai tulburătoare decît orice discurs au fost telefoanele cîtorva distinşi bucureşteni, dispuşi să ofere, cu discreţie, loc de mormînt unui cărturar care, pînă în ultima clipă, nu-l avea. Cîtă vreme astfel de oameni există, postumitatea rămîne încă atractivă...

Micul şantaj

Mişcările sociale din Europa nu par să ţină seama de frontiere. Nici de frontierele dintre state, nici de cele dintre, să zicem, regiuni, geografia fiind mai neutră decît politica şi economia. Există mişcări sociale şi în Grecia, dar şi în Belgia, şi în Spania, dar şi în Germania. Într-un eventual clasament al grevelor şi al manifestaţiilor, Franţa ar fi probabil de departe campioană europeană. Etc. La o privire lipsită de complexe şi prejudecăţi, mişcările sociale din ţările aflate în Uniunea Europeană sînt şi mai puternice, dar şi mai numeroase decît cele din statele foste comuniste, aspirante la integrare, iar conflictul dintre economie şi social deja cronicizat s-ar putea să domine sfîrşitul de secol.

Cu toate acestea, frica de mişcări sociale dă frisoane mai ales în Est. România nu face excepţie. Bombănelile ameninţătoare ale unor lideri sindicali şi cîteva manifestaţii de protest ceva mai energice au dat mari emoţii în ultima vreme atît puterii şi opoziţiei, cît şi jurnaliştilor. Prim-ministrul s-a implicat direct şi personal, ministrul de Interne a avertizat pe ton milităros, lideri ai partidelor din opoziţie au găsit protestele justificate, evitînd totuşi să dea impresia că ar dori să le recupereze în interesul politic al partidelor pe care le conduc. În sfîrşit, jurnaliştii care au comentat manifestaţiunile de nemulţumire au dovedit, o dată în plus, că libertatea presei nu a dus şi nici nu duce în mod obligatoriu la independenţa presei. Politica, înţeleasă aproape exclusiv ca bătălie de cuvinte şi redusă la un mecanism funcţionînd în doi timpi, apărarea de sine şi culpabilizarea celuilalt, a parazitat, din nou şi a cîta oară, înăbuşind-o încă din faţă, o dezbatere totuşi gravă. Aflată în pragul declanşării unor reforme structurale, cu previzibile dramatice efecte în plan social, România trăieşte, mai mult nemărturisit decît mărturisit, cu obsesia unor posibile mişcări sociale de nemulţumire. Au această obsesie guvernanţii, temători să nu-şi piardă sprijinul popular care i-a adus la putere, dar temători şi de o zguduire socială incontrolabilă. De aceea, probabil, a şi fost scos în faţă ministrul de Interne, care, deşi civil, pare să se fi îndrăgostit de stilul de cazarmă, făcîndu-şi chiar un fel de tic din a repeta, la fiecare două-trei propoziţii, cazona formulă "am ordonat". O eroare, fiindcă ministrul de Interne este şi trebuie să rămînă un actor cu totul secundar în asemenea împrejurări. În ţările cu democraţie ceva mai veche decît cea românească, locul de primadonă îl au în astfel de ocazii miniştrii Muncii, Reformei, Industriilor, nicidecum poliţistul şef, fie el profesionist, fie amator. Obsesia mişcărilor sociale o au şi liderii unor partide din opoziţie. Cei cărora plecarea de la putere nu le-a luat şi luciditatea înţeleg însă bine că o eventuală mişcare socială amplă nu le-ar fi deloc profitabilă, uzura pe care le-au adus-o cei şapte ani de gestionare confuză neputînd fi vindecată decît pe căi democratice. Doar partidele extremiste, de vocaţie inevitabil anti-democratică, ar putea trage foloase dintr-o ipotetică degradare a climatului social – şi nu alta este, de pildă, direcţia urmată de un Corneliu Vadim Tudor. Dar sînt mişcările sociale un obstacol potenţial în calea reformelor şi, totodată, un factor de risc pentru stabilitatea ţării? Fantoma lor bîntuie, după toate aparenţele, prin multe conştiinţe, dar fantomele nu dau niciodată sfaturi bune. Mai ales că toate protestele de pînă acum, atîtea cîte au fost şi aşa cum au fost, au avut un caracter limitat şi strict defensiv. Este de aceea cu atît mai curios că se încearcă înăbuşirea lor prin metode scoase de la naftalina ceauşistă. "Nu protestaţi, intră ruşii!" – se spunea în urmă cu numai un deceniu. Astăzi se spune "Nu protestaţi, nu mai intrăm în Europa!".

Mircea IORGULESCU

Dispute despre schimbare

Ce şi cît s-a schimbat în România după alegeri, întreabă fiecare dintre oaspeţii noştri occidentali de care depinde descrierea mediatică sau oficială a noii realităţi şi deci modul în care sîntem percepuţi de marile cancelarii înainte de proba decisivă de la Madrid pentru integrarea în NATO.În general, e vorba despre demnitari sau reporteri care au cules, timp de şapte ani, răspunsuri diferite la întrebarea ce şi cît s-a schimbat în România după căderea dictaturii. Cu încrîncenare consecventă, aproape toţi liderii opoziţiei civile şi mulţi dintre liderii opoziţiei parlamentare au susţinut, timp de două legislaturi, că regimul comunist se perpetuează, că puterea rezultată prin două tururi libere de scrutin foloseşte metode şi mijloace moştenite de la predecesorii care guvernau conform hachiţelor unei singure familii şi că, de fapt, trăim într-o democraţie de vitrină, ameninţaţi de revenirea totalitarismului sau de alunecarea spre conflictele din lumea a treia. Toate aceste afirmaţii, făcute atît peste hotare cît şi pe canalele radio-televizate din ţară, intrau în contradicţie flagrantă cu totala libertate de expresie şi de mişcare a autorilor lor, dar aceştia n-aveau nici un interes să o sesizeze. Temerile şi acuzaţiile cu privire la cripto-comunismul tranziţiei au fost formultate de oameni care au călătorit în cîţiva ani mai mult decît îşi permite un occidental de rînd într-o viaţă; ei au atacat fără limite autoritatea politică fără să li se interzică în vreun fel dreptul la opinie dar nu şi-au putut învinge reflexele victimizatoare şi îngustimea raportării la realitate.

Treptat, vizitatorii curioşi şi delegaţii organismelor europene au ajuns la concluzia că elita nemulţumită exagerează , că opoziţia politică trăieşte din frustrări şi că instituţiile democratice funcţionează la Bucureşti mai bine decît sînt dispuşi să recunoască bucureştenii antiiliescieni. Între timp, capitala României s-a transformat dintr-un oraş gri şi traumatizat de proiecte demolatoare într-o metropolă în care vitrinele centrale rivalizează cu cele europene, iar în mahalale pînă şi gunoiul a căpătatat culoare, sclipiciuri, pretenţii şi bogăţie. La ţară şi în staţiuni luxoase s-a construit enorm, viaţa s-a complicat, spiritul de iniţiativă s-a ascuţit, imaginaţia infracţională a profitat din plin de complexele ori complicitatea organelor de control. În şapte ani schimbarea s-a produs nu doar la suprafaţă ci şi în straturile adînci ale psihologiei românului: majoritatea s-a adaptat vieţii în libertate, a învăţat să discearnă şi să se bucure de existenţa informaţiei alternative, a trecut de la idolatrizare sau demonizare partinică la respingerea isteriei oficiale şi la convingerea că în politică e nevoie de simţul măsurii. Opoziţia a ajuns la putere tocmai pentru că în acest interval controversat şi confuz nimic nu fusese ca pînă în 1989. În mod normal, chiar personalităţile care negaseră cu obstinaţie politicianistă realitatea primului ciclu al democraţiei româneşti post-totalitare au beneficiat de efectele lui în plan electoral. În mod anormal însă, mulţi dintre demnitarii noii puteri refuză şi acum să accepte că s-au înşelat, şi nu li se pare aberant să susţină că România a ieşit din comunism abia în noiembrie '96. Cînd o astfel de afirmaţie e făcută de un ministru sau de un senator, nu mai contează că amîndoi au circumstanţa atenuantă a profesiunii de artist la care au renunţat temporar pentru a administra cultura sau pentru o sprijini în plan legislativ. Cum să convingi forurile occidentale că putem intra în competiţia integrării alături de statele central-europene, dacă ne anulăm singuri temelia mecanismelor democratice, încăpăţînîndu-ne totuşi să credem că ni se cuvine ajutorul oferit de obicei noilor născuţi?

De partea cealaltă, fosta putere se simte datoare să minimalizeze sau să acuze de tendinţe antidemocratice schimbările politico-guvernamentale produse de la instalarea noii puteri. Oricît de puţin i-ar conveni opoziţiei parlamentare şi neparlamentare, programul Ciorbea a reuşit să modifice într-un singur trimestru percepţia socială despre reformă şi despre necesitatea aplicării ei mai mult decît toate guvernele anterioare la un loc. Cîştigul e tot atît de important pentru interesul naţional pe cît a fost întoarcerea masei proiliesciene din 1992 împotriva strategiei politico-economice a cabinetului Văcăroiu.Mai mult decît atît, noua coaliţie a curăţat curajos şi eficient cicatricile lăsate de oficializarea naţionalismului gregar, oferindu-şi astfel şansa rezolvării adevăratelor crize după ce le-a scos din sfera veşnicei confruntări cu iz etnic. Autoritatea legală şi instituţiile care o servesc, marcate de vinovăţii şi interese subterane, au fost obligate, prin intervenţii prezidenţiale, să devină factori stimulatori ai reformei după ce ani de zile au blocat-o cu ipocrizie. Stabilirea detaliată a planului de restructurare social-economică în strînsă corelaţie cu obiectivul integrării euro-atlantice – deci ruptura de strategia politicilor cu două feţe – aduce, la rîndu-i, noutăţi radicale în relaţia pragmatică şi naturală cu vecinii, în dialogul cu marile puteri, în negocierile cu organismele economico-financiare internaţionale.

Totul s-a schimbat, chiar dacă schimbările în bine sînt uşor de detectat, deocamdată, doar la nivelul discursului şi al psihologiilor politice, aşa cum au fost de fapt, multă vreme pentru multă lume, şi după schimbarea esenţială din decembrie 1989.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Stilul nostru

Nu dau dreptate celor care, urmînd un clasic francez, cred că "ce este drept dincolo de Pirinei este nedrept dincoace de ei". Vreau să spun că nu cred într-un relativism total şi, cel puţin pentru mine, înspăimîntător al valorilor juridice fundamentale. Eu cred că ceea ce este drept pentru un suedez nu poate fi nedrept pentru un portughez; dreptul comunităţii europene, care se clădeşte sub ochii noştri, nu face decît să dovedească acest lucru.

Pe de altă parte, este la fel de adevărat că există un specific anume în mediul juridic al fiecărei ţări. În spaţiul european, deşi sînt fundamentate pe aceleaşi valori, sistemele de drept ale diferitelor ţări diferă sensibil, iar ieşirea din Europa continentală ne plasează în alte sisteme de gîndire juridică în care aproape nici un mecanism juridic european nu mai funcţionează.

Cîndva, ideea specificului naţional al fiecărui sistem de drept a făcut carieră. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi, mai ales, la începutul secolului al XIX-lea se desfăşurau mari dispute în legătură cu unificarea tuturor legilor în vigoare în diferitele state germane spre a se forma un singur cod de legi german. Ideea nu era nouă, dar disputa pe marginea ei l-a făcut celebru pe cel mai de seamă oponent al codificării: *Frederick Karl de Savigny*. El credea că dreptul este produsul spontan al spiritului pe care fiecare popor îl are (*Volkgeist*), aidoma limbii, folclorului, moralei etc. Codificarea, credea profesorul german, împiedică realizarea acestui proces natural de naştere a dreptului.

Nu merg atît de departe în convingerea mea că există, totuşi, un specific al vieţii juridice în fiecare ţară. Cred că specificul naţional juridic se vede cel mai bine în *stilul legislativ*. Cu alte cuvinte, există pentru fiecare ţară un fel aparte de a face o lege, o redactare specifică a textului normativ, o optică singulară asupra a ceea ce trebuie să cuprindă o lege.

Dar despre stilul legislativ al românilor şi despre stupoarea europenilor în faţa acestui stil, săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

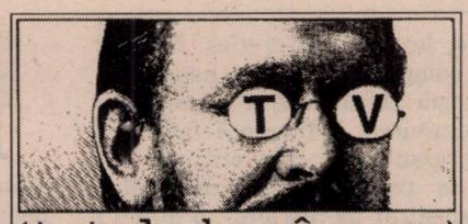

(totul de vînzare)

Deplasări şi reaşezări

● "Am ajuns în presă *pe valurile revoluţiei*, renunţînd la profesiunea de inginer chimist în favoarea unei *cariere spectaculoase, pe măsura* realităţilor româneşti, care continuă să mă fascineze" (*s. m., B. G.*). Aşa începe articolaşul intitulat "Iolanda Stăniloiu văzută de ea însăşi", apărut în *Pro TV Magazin* nr. 19 (12-18 aprilie 1997). Şi aşa continuă, neabătut, în acelaşi stil plat-autoapreciativ, lipsit de orice nuanţe, încîntat în mod inexpresiv, deloc "spectaculos", de sine. Şi tot aşa se încheie: "Săptămîna aceasta lansez emisiunea «Întîlnire cu presa» (anunţată, săptămînă de săptămînă, cu mai multă vreme înainte de acelaşi *Pro TV Magazin*: n-ar fi, de altfel — curios lucru —, singura desincronizare informaţională dintre Pro TV şi *Pro TV Magazin... N. m., B. G.*), un talk-show (sic! nesubliniat, de parcă termenul cu pricina ar fi fost deja asimilat, fără nici un fel de transformări fonetice, în limba română...) gen «conferinţă de presă», în care trei jurnalişti de marcă, formatori de opinie publică, analizează, în fiecare joi, importante probleme ale realităţii româneşti, printr-o comunicare *extraverbală* pe adresa telespectatorilor Pro TV". Cum adică "extraverbală"? Prin mimică? Dans? Muzică? Poate *nescriptică*, nu? Greu, scrisul...

● Seara de luni, 14 aprilie, a aparţinut, ca interes televizual, TVR-ului şi, din punctul de vedere al invitaţilor, intelectualilor ieşeni: Dan Petrescu (descoperit, în sfîrşit, de televiziunile noastre), Liviu Antonesei, Liviu Cangeopol ("În faţa dumneavoastră") şi Luca Piţu ("Cu cărţile pe faţă", TVR 2). Dacă adăugăm şi excelentul, pasionant-dramaticul documentar "Mircea Ciobanu (nu scriitorul, autor al ciclului de *Istorii*, dispărut şi el: diferenţa ar fi trebuit marcată cumva; *n. m., B. G.*) şi magia albă a imaginii" (prea lung, totuşi — două ore —, faţă de cel mult patruzeci şi cinci de minute, cît îşi permit programele declarat culturale realizate în Occident), avem imaginea a ceea ce ar trebui să fie TVR concepută ca un adevărat serviciu public şi reuşind abia aşa să contracareze banala, exasperant-populista ofertă comercială. Luni, 14 aprilie, "m-am uitat şi am cîştigat" la TVR, graţie unor realizatori treziţi, brusc, la viaţă precum Vartan Arachelian şi Cătălin Ţîrlea şi unui regizor precum Tudor Mărăscu. Disidenţă, Securitate, *Europa Liberă*, literatură, mărire şi decădere, de-o parte, concursuri şi *telenovelas*, de cealaltă: "asta-i televiziunea!" Diversă, contradictorie, încercînd nu să monopolizeze, oricum, prin orice mijloace, întreg publicul, ci ştiind cu precizie cui şi cum să se adreseze. Respectînd, altfel spus, diversitatea existentă şi refuzînd s-o reducă prin masificare.

● Din ezitare în ezitare, TVR riscă să-şi piardă din prerogative şi din public. Tot încercînd să facă de toate şi să-i mulţumească, servil, pe toţi, serviciul public de televiziune începe să fie atacat tocmai acolo unde ar trebui să fie cel mai tare, începe să fie, altfel spus, învins pe propriu-i teren. Dovada: noua emisiune "Profesiunea mea — cultura" realizată de criticul literar şi profesorul Nicolae Manolescu la Pro TV. Surpriza este una de proporţii, dar ea era, dată fiind abulia ce domneşte — încă — la TVR, de aşteptat, dacă nu chiar inevitabilă: nu putea să nu vină, avînd în vedere demisia şi mai ales încremenirea stilistică a postului aşa-zis naţional. Cultură la Pro TV! Am trăit s-o vedem şi pe-asta — şi bine-am făcut! De la fulgerătoarea şi irezistibila impunere a "noului Pro TV", cu aproape un an şi jumătate în urmă, acesta, de acum, este pasul cel mai important făcut de postul din bulevardul Pache Protopopescu, care pare a începe să înţeleagă că există şi o piaţă a culturii şi că şi cultura poate face *show*. Va avea TVR replică? Mă îndoiesc, dar aştept.

● În schimb, "Jurnalul" (de la TVR) se apropie tot mai mult de calea cea bună, acordînd prioritate — invers decît în cazul posturilor private — ştirilor *politice* în detrimentul celor *de senzaţie*, avînd drept conţinut *fapte diverse* (ceea ce italienii numesc *cronaca*). O decizie greu de luat în acest sens trebuie să fi avut, de pildă, realizatorii "Jurnalului" de marţi, 22 aprilie, cînd capului *dat* de afiş al actualităţii — atacarea în propria-i casă a directorului cotidianului *Libertatea*, Octavian Andronic — i-a fost preferată o ştire referitoare la întîlnirea dintre miniştrii român şi american de Externe, d-l Severin şi d-na Albright, ştirea cu privire la atacarea cunoscutului jurnalist român fiind abia a patra. Pentru un serviciu public de televiziune, aceasta este ordinea firească, oricît de ciudat şi de riscant ar putea să pară şi cu atît mai mult cu cît, în cazul de faţă, solidaritatea de breaslă (aceea a gazetarilor) nu avea cum să nu constituie o considerabilă presiune de ordin emoţional.

Bogdan GHIU

Economie

Ţăranii calmează inflaţia

După un record al creşterii preţurilor, în martie, cînd inflaţia a urcat pînă la cea mai înaltă cotă lunară din vremea tranziţiei, de 30,7 la sută, aprilie a fost o lună fără tensiuni. Nici măcar pregătirile pentru Paşti n-au reuşit să înfurie spirala preţurilor.

Şi mai departe? Se pare că vom mai avea de suportat un şoc inflaţionist în mai, dar mult mai slab în intensitate decît cel din martie. Apoi, va urma lunga vară a preţurilor calme.

Desigur, mai mulţi factori vor contribui la atenuarea şocurilor inflaţioniste. Ne vom referi, acum, la unul dintre aceşti factori: piaţa ţărănească. Datele statistice ne arată că există o legătură directă între preţ şi sezon. Dacă rochiile de vară se ieftinesc toamna, pentru că le trece sezonul, în pieţele de legume şi fructe preţurile scad în sezon, din cauza abundenţei ofertei în primul rînd. Efectul? De mai multe ori pe an, în perioadele în care masa românului se umple îndeosebi cu produse cumpărate din pieţe, inflaţia este mult mai puţin explozivă decît tendinţa generală de creştere a preţurilor de consum. Chiar în martie, lună în care influenţele scumpirii energiei electrice şi carburanţilor, ale altor scumpiri, au produs şocuri inflaţioniste agresive, pieţele ţărăneşti au avut efecte atenuante. Aceste efecte vor fi mai active în lunile ce vin. Dar mai e actual acest concept – piaţa ţărănească? Mai avem noi astfel de pieţe?

Pieţele, în mare parte, nu mai sînt ale ţăranilor. Mărfurile sînt vîndute de intermediari. Pe mulţi, această nouă realitate îi revoltă. Ei se întreabă iritaţi de ce produsele muncii ţăranilor sînt vîndute de "speculanţi", care n-au săpat, n-au udat, n-au cules. Argument bazat pe o prejudecată. Şi pe reflexul de a privi mereu înapoi.

Trăim vremuri noi. Specializarea se extinde şi ajunge pînă în agricultură. Treaba ţăranului nu-i să vină în piaţă, să fie negustor, ci să producă. E foarte bine că se extind noi servicii, că se ocupă astfel o parte a populaţiei active ce ar fi trăit din expediente, în timp ce lucrătorii pămîntului îşi pot face munca lor. Şi e foarte rău, totodată, că acest sistem de intermediere e încă organizat rudimentar, de multe ori lăsat la voia întîmplării, fără să fie organizate licitaţii pentru ocuparea locurilor în pieţe, fără concurenţă, motive ce-i determină adeseori pe intermediari să-şi facă preţurile după placul lor. Nu-i mai puţin adevărat, însă, că multe schimbări se fac simţite şi în această privinţă, pieţele intrînd într-un proces vizibil de modernizare.

Rămas "la vatră", ţăranul îşi poate diversifica acum ocupaţiile. S-a făcut un pas mare: românul găseşte piaţa plină cu legume şi fructe, în toate anotimpurile. Masa nu-i va fi însă îndestulată, masa săracului, nu numai a bogatului, pînă cînd nu va fi făcut şi al doilea pas mare: o explozie a creşterii animalelor şi păsărilor în gospodăriile ţărăneşti, pentru comercializare. Numai gospodăria ţărănească va putea să asigure aprovizionarea din belşug a pieţei cu lapte, brînzeturi, ouă şi chiar carne, pentru consumul intern şi pentru export.

Dacă ar exista preocupare, ţăranii cu spirit gospodăresc s-ar putea îmbogăţi practicînd o agricultură în stil tradiţional, cu îngrăşăminte naturale. Produsele lor ar putea astfel să fie vîndute în toată lumea, din America pînă în Japonia. Cine să manifeste o astfel de preocupare? Statul, desigur. Nu cum a făcut-o pînă acum, prin structuri birocratice hipercentralizate. Ci prin structuri de piaţă, care să-i stimuleze pe ţărani şi să le îndrepte atenţia către preocupări de acest fel. Există la noi chiar o experienţă bună, din perioada interbelică, numeroşi ţărani fiind antrenaţi atunci în cultivarea unui tutun de o calitate specială. Cînd stimulentele şi preocuparea au dispărut, s-a năruit şi cultura acestui tip de tutun.

Între cauzele pe care Virgil Madgearu le vedea ca frîne în calea agriculturii, tot în anii interbelici, se numărau sistemul de preţuri şi politica impozitelor. Deşi ţăranii se temeau cu precădere de impozite, ei dobîndind împotriva fiscului o aversiune obsesivă, pericolul cel mai mare era preţul. În timp ce preţurile la produsele industriale creşteau în progresie geometrică, pentru a le asigura întreprinderilor industriale un profit optim, preţurile produselor agricole urcau doar în progresie aritmetică. Ţăranul pierdea şi sărăcea.

În vremurile noastre, în ţările dezvoltate, prin liberă iniţiativă, dar şi prin investiţii de stat, dinamizarea pieţei a fost determinată de organizarea unor trusturi sau concerne, cu scopul comercializării produselor agricole. Toate urmăresc să obţină profit, prin tranzacţii avînd ca obiect munca fermierilor. Toate, însă, au în centrul preocupărilor protejarea fermierilor. O întreagă reţea de servicii agricole îl susţine pe fermier, de la arat, semănat şi recoltat pînă la vînzarea produselor, îngrijindu-se să-i revină un profit îndestulător. Pentru că, dacă fermierul dă faliment, întreaga reţea dă faliment.

La noi, însă, se bîjbîie. În locul fermierului se află ţăranul român, despărţit de piaţă nu de intermediari, ci de stat. A primit pămîntul, dar nu primeşte nici un sprijin ca să producă. Nu se bucură nici de infrastructură, nici de preţuri stimulative de achiziţie, nici de reţele de servicii. Cu excepţia intermediarilor din pieţele orăşeneşti, care deocamdată nu sînt decît nişte amatori care nu înţeleg bine nici măcar dependenţa lor fundamentală de munca ţăranului. Şi de profitul lui.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Crize individuale şi colective

Libertatea individului şi dreptul la asociere sînt mereu definite şi redefinite – chiar acolo unde aceste drepturi au fost permanent apărate şi impuse. Viaţa însă este permanent mai complicată decît reglementările. Individul este liber să creadă că a venit pe pămînt cu ajutorul unei comete şi pentru a pleca nu trebuie să rateze ocazia de a "prinde" cometa de întoarcere. Următoarea ocazie se va prezenta peste mii de ani. Individul este liber să se apere (şi să-i îndemne şi pe alţii să o facă) de acei oameni care atentează la bogăţia şi independenţa ţării lui. Prima şi a două categorie de indivizi nu au prea multe lucruri în comun: provin din medii diferite, au diferite grade de şcolarizare şi, evident, alte planuri de viitor. Paradoxal este faptul că pentru a-şi realiza plenar libertatea, ei trebuie să renunţe la o mare parte din atributele ei. Cînd ştii secretul fericirii generale şi majoritatea semenilor tăi îl ignoră, e nevoie de mici grupuri bine organizate şi gata să răspundă la orice comandă a liderului. În Statele Unite, această tensiune nu este trăită decît marginal, dar consecinţele acţiunilor răzbat la nivel naţional: lupta organismelor federale împotriva miliţiilor antiguvernamentale nu face uneori decît să le sporească rîndurile. Cultele îşi diversifică discursul ţinînd pasul cu evoluţia tehnică a societăţii, oferind un ideal celor care se simt rătăciţi într-o lume fără stăpîn.

Presa anglo-saxonă explică şi analizează fenomenul:

Profeţi şi miliţieni

America a fost întemeiată pe toleranţă; dar apărarea libertăţii de a crede în orice a fost mereu însoţită de apariţia unor idei rătăcite. Dar pînă nu de mult suspiciunile într-adevăr aiurite erau determinate fie de coerciţie, fie de ignoranţă. McCarthy şi-a putut susţine teoriile despre conspiraţia comunistă intimidîndu-i pe cei care se îndoiau; interpretările fanteziste ale asasinării lui Kennedy au apărut pentru că oficialităţile au eliminat problele care ar fi putut clarifica lucrurile. În zilele noastre, suspiciunea apare mult mai uşor. Oamenii cred că preşedintele Clinton ar putea fi acuzat de complicitate pentru moartea prietenului său, Vince Foster; ei cred că guvernul a eliminat probele care dovedeau că acum un an o rachetă a doborît avionul TWA; ei cred că SIDA a apărut ca urmare a unui complot care viza uciderea homosexualilor şi a negrilor. Luna trecută, familia pastorului Martin Luther King a acreditat basmul conform căruia asasinarea lui a fost rezultatul unui complot la care au participat serviciile secrete, mafioţii şi raşiştii albi. Faptul că acum 28 de ani, James Earl Ray a fost declarat vinovat, dincolo de orice dubiu, nu pare a avea o prea mare importanţă.

Din cauza imensei disponibilităţii paranoice a Americii, procesul lui McVeigh (presupus autor al atentatului de la Oklahoma City – 186 morţi – n.n.) nu va putea pune capăt ipotezelor fanteziste rostite în sala de judecată. Convingerea dl McVeigh că guvernul federal este stăpînit de demoni străini este împărtăşită de 60 000 de americani care aparţin miliţiilor de extremă-dreaptă şi probabil de încă vreo 5 milioane care agrează aceste idei.

În societatea cea mai bogată din punctul de vedere al informaţiei, creierele supraîmpovărate şi-au pierdut capacitatea de a face distincţia între fapte şi absurdităţi. Într-o epocă în care realitatea este virtuală, virtual – totul este posibil.

Ceea ce ne aduce aproape de secte. Se obişnuia să se spună că progresul ştiinţei va face să dispară religia. Dar membrii cultului **Poarta Raiului**, care după ce s-au înfăşurat în linţolii s-au sinucis doar cu cîteva zile înainte de deschiderea procesului lui McVeigh, aveau situ-uri pe Internet şi credeau că ei au venit pe pămînt la bordul unor vehicule spaţiale şi că vor ajunge cu aceleaşi mijloace de transport la "nivelul superior". Ca şi fantasmagoriile paranoice ale lui McVeigh, variante ale acestor fantasmagorii sînt larg împărtăşite: în America există aproximativ 3500 de culte sau "noi grupări religioase" (...)

Este neîndoielnic că amăgirile membrilor cultelor au o rădăcină comună cu cele ale membrilor miliţiilor: ambele sînt viguros implantate pe Internet. Ambele sînt milenariste: miliţiile se tem de represiunea Noii Ordini Mondiale, cultele aşteaptă cu nerăbdare Noua Epocă. Ambele reprezintă revolta împotriva standardelor comune ale evidenţei: miliţienii cred în forţe politice oculte, membrii cultului în forţe ascunse supranaturale. Aptitudinea de a crede într-o anume fantasmagorie, o face şi pe cealaltă mai credibilă. Cu cît vor pătrunde în America mai multe teorii de tipul conspiraţia morţii lui Kennedy, cu atît mai mulţi americani vor intra în secte religioase. **(The Economist, 5 aprilie)**

Statul, o cheie a tranziţiei

În multe state, printre care şi Republica Cehă, băncile au continuat să acorde credite neperformante, menţinînd industria sub perfuzii şi provocîndu-şi propriul faliment. Dispariţia lor îi sărăceşte pe deponenţi, iar procentul de şomeri creşte, cînd întreprinderile rău platnice sînt închise.

Economiştii de la FMI, conchid că în Ţările Baltice, regiune "prosperă" şi egalitară a fostului imperiu sovietic, dispersia veniturilor este mai mare decît în ţările industrializate, în timp ce politicile fiscale şi sociale nu au jucat decît un rol marginal. Cu o populaţie îmbătrînită şi adaptîndu-se greu la schimbările impuse de piaţa muncii, sistemele de protecţie socială trebuie să-şi găsească surse de finanţare inedite. În Rusia, speranţa de viaţă la bărbaţi a scăzut în cîţiva ani de la 62 la 58 de ani, iar în Bulgaria fiecărei persoane active îi corespunde un pensionar.

Acum majoritatea economiştilor recunosc că statul este cheia tranziţiei spre economia de piaţă. Pentru ca sectorul privat să fie nu doar predominant, ci şi productiv pentru economie în ansamblul ei, este absolută nevoie de un arsenal legislativ coerent care să includă bugetul, impozitele, protecţia socială. Evocînd blocajul financiar, directorul general al FMI, Michel Camdessus declara recent la Moscova că această criză "este de fapt o criză a democraţiei pentru că democraţia se întemeiază pe liberul consimţămînt al cetăţenilor de a-şi plăti impozitele şi de a accepta rolul statului în colectarea lor. Altfel statul îşi asumă riscul de a încuraja anarhia sau dictatura, ori pe ambele la un loc. Recent, Albania a dovedit cu ce viteză se poate prăbuşi statul..." (*Criza capitalismului în Est* – **Le Monde**, 15 aprilie '97) **(M.B.)**

© C. Bumbuţ

Reguli

La secta **Poarta Raiului** viaţa era strict reglementată. Pentru a păstra puritatea "vehiculului" – a trupurilor – credincioşii au învăţat să fie absolut impersonali, negîndu-şi orice dorinţă personală şi bizuindu-se pe camarazi.

Delicte grave

- Duplicitate: a) a face ceva "pe ascuns"
  b) a-i minţi pe profesori sau pe colegi
  c) a ţine ascuns delictul, a nu-l mărturisi în ziua respectivă.
- Senzualitate – a permite excitaţia în gînd sau în fapt (a nu o înăbuşi în faşă).
- A călca în cunoştinţă de cauză o instrucţiune sau o procedură.

Delicte minore (selecţie)

- A acţiona fără a-i informa pe parteneri.
- A avea încredere în propria judecată folosind doar propria inteligenţă.
- A răspunde prin justificări colegilor sau învăţătorilor.
- A-i critica sau a găsi erori în comportarea colegilor sau învăţătorilor.
- A sta singur, cufundat în gînduri.
- A pune propria persoană în prim plan, cu intenţiile ei rebele şi egoiste.
- A oferi sugestii inadecvate sau a reproşa ceva învăţătorilor.
- Exagerarea simptomelor "vehiculului".
- A face mofturi sau a selecta însărcinările.
- A avea simpatii şi antipatii.
- A permite pierderea controlului asupra emoţiilor pînă la punctul în care acestea impietează asupra muncii sau îi deranjează pe ceilalţi.
- A dori atenţie sau aprobare – a căuta aprecieri.
- Angajarea în atitudini familiare, în discutarea fleacurilor, absenţa reţinerii faţă de ceilalţi.
- A fi prea agresiv sau băgăreţ.
- A nu exercita un control eficient asupra gîndurilor, fiind uşor distrat.
- A fi vanitos în ceea ce priveşte aspectul exterior, sub orice forme, sublinierea feminităţii sau a masculinităţii.
- A avea o curiozitate excesivă. **(Newsweek, 14 aprilie)**

De jur împrejur

După demonstraţii

Pozitiv, în Bulgaria, este faptul că alegerile s-au desfăşurat în linişte şi că în urma lor s-a degajat o majoritate clară. Procesul electoral nu a fost decît o încununare liniştită a zgomotoaselor manifestaţii din iarnă, o legitimare prin urne a protestului de masă împotriva guvernării socialiste care a îmbinat în mod strălucit sărăcirea poporului cu îmbogăţirea persoanelor de la putere şi din preajma ei. În cei şapte ani de la căderea comunismului, în Bulgaria s-au succedat trei parlamente şi opt guverne care au colaborat la superinflaţie, la devalorizarea dramatică a monedei naţionale, la o rată ridicată a şomajului şi absenţa produselor agricole de pe piaţă – "85% dintre bulgari nu pot să achite preţul pentru satisfacerea nevoilor elementare de confort: chirie, electricitate, căldură, hrană", afirmă o specialistă de la Institutul pentru Studii Sociale din Sofia. Datoria externă este de 10 miliarde de dolari. Din cele 3000 de întreprinderi de stat din Bulgaria, la sfîrşitul lui 1994, fuseseră privatizate 35. Cetăţenii bulgari făceau coadă la pîine, pentru că guvernanţii au vîndut recolta la un preţ care li s-a părut atractiv. Cîteva bănci au dat faliment din cauza creditelor acordate fără verificarea garanţiilor.

Guvernarea socialistă a îmbinat dispreţul pentru popor al vechilor comunişti cu rapacitatea grăbită a noilor capitalişti. Situaţia economiei bulgare dovedeşte că în condiţiile prăbuşirii comunismului ca sistem mondial, absenţa reformei are efecte la fel de dureroase ca şi "terapia de şoc", transformată în sperietoare de adversarii oricărei terapii. În timp ce Polonia, Cehia şi Ungaria înregistrează creşteri economice constante, în ţările unde măsurile drastice au fost amînate de dragul "protecţiei sociale" s-a asigurat o sărăcire umilitoare, în contrast cu luxul noilor îmbogăţiţi. Guvernul de tranziţie Sofianski (care a asigurat desfăşurarea alegerilor) era lăudat deunăzi de un salariat bulgar care şi-a văzut în două luni venitul crescut de la 7 dolari (în timpul lui Jan Videnov) la 25 dolari.

Noua guvernare bulgară nu are soluţia problemei în buzunar. Uniunea Forţelor Democrate a mai avut majoritatea în parlament (în alianţă cu partidul etnicilor turci) şi nu s-a folosit de această situaţie pentru a adopta măsuri decisive, ci s-a angajat în dispute politicianiste cu aliaţii, hîrjoană care a dus la pierderea alegerilor în 1994. Este evident că acum, în Bulgaria, problema majoră a puterii nu este stînga *versus* dreapta, sau invers, ci urgenţa adoptării unui program consistent care, cu ajutorul organismelor internaţionale, să pună în mişcare mecanismul economic. În timp ce Albania s-a prăbuşit în prăpastia anarhiei, Bulgaria a reuşit să se oprească în pragul ei, legitimînd democratic – prin alegeri – nemulţumirea străzii. Nu sînt puţini cei care, în faţa situaţiei economice din Albania, Bulgaria sau Rusia, afirmă cu entuziasm revoluţionar: "Acum nu democraţia e problema, ci reforma". Ar reieşi că măsurile forte ale unei puteri decise sînt preferabile pălăvrăgelii din parlament. Realitatea ultimilor ani a dovedit însă că majoritatea programelor de tipul "tata ştie mai bine" arată că tata nu ştie nimic. UFD a cîştigat alegerile nu pentru că avea un program bun, ci pentru că socialiştii nu aveau nici un program.

Ambiţia integrării europene nu poate fi satisfăcută decît prin reformă şi democraţie, nu reformă sau democraţie.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Deşi corupţia există probabil chiar de la apariţia statului, în ultimele decenii ea a căpătat o amploare îngrijorătoare pe tot globul. Organisme internaţionale precum Consiliul Europei au început să fie preocupate de conturarea unei legislaţii care să o stăvilească. Analiştii fenomenului consideră că internaţionalizarea şi dezvoltarea corupţiei au început să se producă odată cu internaţionalizarea economiei. Iar lupta împotriva ei se duce nu neapărat din raţiuni de ordin moral, aşa cum s-ar putea crede, ci mai ales din considerente economice, prejudiciul cel mai grav pe care-l creează corupţia în lumea actuală fiind, se pare, de natură economică. În România postrevoluţionară, deşi nu se poate spune că economia s-ar fi racordat rapid şi satisfăcător la cea mondială, în privinţa practicilor necinstite internaţionale, pare că totul e deja învăţat. Lucrurile au mers rapid, aşa încît prin 1993, oameni de afaceri români se puteau lăuda în Occident cu nemaipomenita corupţie din ţară şi cu relaţiile pe care le au cu diverşi miniştri. Îşi invitau astfel partenerii străini să colaboreze cu ei, cunoscătorii comisioanelor şi traseelor de urmat, garantîndu-le căi deschise şi o mulţime de facilităţi. Dar dacă alfabetul corupţiei a fost deprins imediat, se pare că abc-ul luptei anti-corupţie abia acum începe. Afaceri şi persoane bănuite de opinia publică de ani de zile ca fiind necinstite, încep în sfîrşit a fi cercetate. Desigur, se cere recuperat handicapul de şapte ani dintre *hoţi şi vardişti*. Lucrurile se precipită, iar vitezei cu care procesul a demarat, i se asociază entuziasmul public şi zgomotul presei, făcînd ca totul să pară o campanie năvalnică de curăţenie. Iată, ne alăturăm şi noi acestui zgomot, nu cu dezvăluiri sau relatări de scandaluri, ci cu încercarea de definire a contextului, cu analize şi întrebări. Alături de istorii ale corupţiei din România antebelică, ne propunem deslușirea modului în care s-a desfăşurat fenomenul în comunism, precum şi a corespondenţelor dintre mişmaşurile perioadei ceauşiste şi actualele afaceri necurate. În alt plan de echivalenţe, e de remarcat că lumea fotbalului reproduce în mic societatea, iar dacă francezii au un Bernard Tapie, de ce n-am avea şi noi un Cănănău. Mai încercăm în numărul de faţă, să aflăm cît de eficiente sînt mijloacele actuale aflate la îndemîna autorităţilor noastre, cît de bine pregătite sînt aceste autorităţi şi care sînt riscurile, greşelile şi ţintele false ce pot apărea în faţa celor angajaţi în bătălia împotriva corupţiei. Fiindcă o luptă presupusă a se da între bine şi rău nu e niciodată scutită de capcane, devieri şi chiar inversiuni de roluri. (A.M.)

Mihai ZAMFIR
profesor universitar

O nouă epocă

S-a spus că statul devine, în epoca modernă, Molohul terifiant sub a cărui forţă sîntem striviţi şi uniformizaţi. S-a mai spus că statul dictatorial – de dreapta sau de stînga – a început să semene, prin organizarea lui inumană, cu statul democrat-liberal şi că cele două forme opuse de organizare socială devin trepte comparabile la nivelul represiunii. Oare aşa să fie? Am impresia că aceste două forme seamănă astăzi întrucîtva, dar nu prin egala reprimare a individului, ci la cu totul alt capitol. Vom vedea imediat la care...

Ajungem astfel direct la corupţie. Poate că ar fi bine să scriem numele acestei entităţi tutelare cu majusculă, Corupţia, deoarece trăim tot mai mult sub semnul ei – în Apus şi în Răsărit, în democraţii şi în dictaturi, în Europa, Africa ori America Latină. Cu inevitabile nuanţe, desigur, dar fără ca esenţa monstrului să fi fost alterată substanţial.

Înainte vreme, cînd omul lua contact cu Statul, el se afla de obicei în faţa unei uniforme: de sergent ori de general, de copist ori de judecător, uniforma rămînea la fel de rece şi de solemnă, materializînd Autoritatea. Uniforma funcţionarului era garanţia vizibilă a onestităţii şi a eficienţei sale; în clipa cînd o vedea, solicitantul ştia că se adresează unei forţe supra-personale şi supra-temporale, unei entităţi venite din noaptea timpurilor şi destinată să ne supravieţuiască.

La început, corupţia s-a manifestat insidios, sub forma simpatică a absenţei uniformei. În loc să afişeze panaşul, funcţioarul public a oferit deodată solicitantului o faţă umană, cu identitate precisă, cu nume şi prenume, ba chiar şi cu diminutiv (pentru prieteni). A început să zîmbească şi să vorbească familiar; numai că, în schimbul serviciului pe care era obligat prin funcţie să ţi-l facă, a început să pretindă o mică "atenţie", o recompensă oarecare pentru gentileţe. Uniforma profundă a dispărut, corupţia s-a instalat.

Un istoric al mentalităţilor ar fi, poate, mirat de alerta noastră. El ne-ar asigura că a existat corupţie dintotdeauna, că ea apare inerentă naturii umane. Din epoca Regatului Egiptean de Mijloc şi pînă la «panamalele» secolului al XIX-lea, societatea omenească a generat necinste administrativă în ritm constant; cazuri politice de răsunet, care au antrenat schimbări spectaculoase (de la sacrificarea generalilor lui Alexandru cel Mare la întemniţarea superintendentului Fouquet de către Regele Soare), au fost pînă la urmă istorii de corupţii, chiar dacă ele au intrat în Istoria mare sau în «mica istorie» sub alte titulaturi.

E posibil să fie aşa, însă există o diferenţă capitală între corupţia – acompaniament al istoriei – şi corupţia din anii noştri. Corupţia să zicem «patriarhală» a existat întotdeauna ca o pată neagră pe un fond general de onestitate; ea a reprezentat prin definiţie excepţia, fiind izolată şi deseori pedepsită ca atare. Astăzi, situaţia s-a inversat în mod dramatic: cinstea a devenit excepţie, iar corupţia – regulă. Funcţionarul care trăieşte doar din salariu, refuză orice fel de mită şi păstrează intactă onoarea oficiului său – iată o specie pe cale de dispariţie; în schimb funcţionarul care trăieşte din şperţuri, de la micul slujbaş, la ministru, proliferează. Această tragică modificare de proporţii defineşte epoca noastră în mod scandalos. În Statele Unite şi în Rusia, în Franţa şi în Italia, în fostele ţări comuniste şi în Africa, fenomenul se manifestă cu virulenţa unei epidemii. Ceea ce se întîmplă în România contemporană este doar caricatura unei stări generalizate de lucruri. Cataclismul tăcut s-a insinuat în viaţa noastră cea de toate zilele fără ca noi să ne dăm seama.

Există vreo explicaţie? Explicaţie există pentru orice. Generalizarea corupţiei petrecută în ultimele decenii nu poate să nu reprezinte reflexul unei mutaţii grave de mentalitate. După ororile pe care le-a trăit în secolul nostru – două războaie mondiale distrugătoare, revoluţii, lagăre de concentrare, asasinate în masă –, omenirea a început să se ataşeze de viaţă cu toată forţa inepţiei, fetişizînd bunurile pămînteşti. Din ce în ce mai convinsă că Divinitatea nu există sau că s-a retras din lume, aceeaşi omenire se comportă cu senzaţia că orice îi este permis. Dacă numai o dată trăim, atunci să trăim cît mai urît cu putinţă – acesta pare a fi mesajul niciodată pronunţat, dar pururi prezent, ce animă pe majoritatea locuitorilor din ţările civilizate.

Că, pe măsură ce substanţa metafizică se retrage din istorie, ne pîndeşte aberaţia generalizată – acesta e un fapt dincolo de orice îndoială. Trăim o epocă de anti-theodicee programată: corupţia nu reprezintă decît partea ei cea mai vizibilă şi poate cea mai iritantă.

Limba română a creat, încă din cele mai vechi timpuri, sintagma ce denumeşte pe omul neatins de corupţia morală, socială şi pecuniară: fără nici cea mai vagă aluzie la bani, româna l-a numit «om cu frica lui Dumnezeu». Aţi mai auzit rostită această expresie în vorbirea curentă din ultimul timp? Şi credeţi că dispariţia ei este întîmplătoare?

Cristian PREDA
asistent universitar

Efecte directe şi indirecte

Chestiunea corupţiei e veche de cînd lumea... politică. Pentru ca propoziţia anterioară să nu fie banală, trebuie adăugat că există deosebiri fundamentale în conceperea corupţiei: anticii credeau că regimul politic ca întreg poate fi corupt (atunci cînd regulile celui "sănătos" sînt încălcate), în timp ce astăzi se vorbeşte de corupţie într-un sens foarte personalizat. Corupt e azi nu atît sistemul, cît persoanele aflate la guvernare. Într-un sens mai larg: funcţionarii publici.

Cum în România nu există încă o lege a funcţionarului public, discuţia despre corupţie e purtată într-un registru vag. Corupţia e confundată cu înşelătoria, cu furtul sau falsul intelectual. În acest sens, sînt semnificative mai multe fapte: toţi cei anchetaţi din noiembrie încoace sub unele din aceste învinuiri au fost consideraţi – de presă, dar şi de guvernanţi – drept corupţi; cu toate acestea, guvernanţii de azi au recunoscut implicit că lupta împotriva corupţiei nu a început atunci cînd au vorbit, zilele trecute, de necesara definire a expresiei "funcţionar public". Într-un sens riguros, lupta împotriva corupţiei va începe doar în momentul în care statutul funcţionarului public va fi legalizat. Legea nu va putea acţiona retroactiv, aşa că actele de corupţie anterioare vor fi pedepsite – dacă vor fi pedepsite – doar sub alte încadrări legale, în vigoare în momentul producerii. În acelaşi timp, trebuie spus că e foarte greu de descoperit sub ce lege ar putea fi încadrate acte care, în alte părţi ale lumii, sînt considerate fără nici un fel de rezervă drept acte de corupţie: delictul de iniţiere este un asemenea exemplu. Din ceea ce s-a vehiculat în presă, dar şi din declaraţii ale celor implicaţi, rezultă că în perioada 1990-1996, au existat cazuri în care informaţii confidenţiale deţinute de autorităţi au fost transmise discriminatoriu celor interesaţi în licitaţii sau afaceri. Ce lege poate fi invocată pentru a pedepsi autorităţile care au comis asemenea delicte de iniţiere?

Situaţia e însă mult mai confuză. Opinia mea este că, pînă în prezent, au funcţionat reglementări legale absolut contradictorii. Exemplul cel mai bun este legat de investiţiile străine. Legalizarea statutului de "investitor strategic" intră în contradicţie flagrantă cu articolul din Constituţie care stipulează că economia României este una de piaţă. Din două, una: ori ai de-a face cu piaţa, şi atunci orice investiţie e liberă şi trebuie tratată de guvern absolut la fel; ori ai de-a face cu privilegii acordate de guvern, şi atunci economia nu mai e de piaţă. Problema e următoarea: în condiţiile în care, în timpul guvernării anterioare, această confuzie a fost considerată neproblematică – abia guvernarea actuală a renunţat la capitolul "investitorilor strategici" – ce anume poate fi incriminat? Nicolae Văcăroiu şi Florin Georgescu pot fi acuzaţi de încălcarea Constituţiei, atîta vreme cît domniile lor s-au baricadat în spatele textului de lege referitor la investitorii strategici, atunci cînd au împărţit privilegii fiscale după bunul plac? Ar trebui spus că scandaloasa favorizare a grupului sud-coreean Daewoo e doar unul din numeroasele cazuri în care s-a procedat în acest fel. Va putea fi făcut cineva responsabil?

Indiferent de felul în care vor fi fixaţi termenii legali, efortul făcut de noile autorităţi este salutar. Unul din efectele – indirecte – al aşa numitei "lupte împotriva corupţiei" este ceea ce mi-aş îngădui să numesc recunoaşterea publică a realităţilor sociale. Cred că acest efect este ineluctabil. Un exemplu foarte bun mi se pare a fi cel legat de statutul medicilor din România. Arestarea unor medici care primesc sume importante de bani de la pacienţi a fost trecută la capitolul luptei împotriva corupţiei. Este dincolo de orice îndoială că încadrarea aceasta e eronată. Dar este la fel de neîndoielnic că medicii din spitalele de stat tind să generalizeze acest tip de comportament: bani contra tratament. Reacţia medicilor la aflarea veştii arestării unora din colegii lor a fost de altfel mai mult decît semnificativă, ea confirmînd în mod implicit ceea ce fiecare din noi ştie din experienţă proprie. Medicii s-au lamentat pe tema salariilor mici primite de la buget: asta este exact ceea ce te lasă să înţelegi orice medic din spitalele de stat atunci cînd primeşte bani pentru a te trata. Acest comportament este lipsit de orice simţ al onoarei: în primul rînd, pentru că nimeni nu îi obligă pe medicii de la noi să rămînă în spitalele de stat, deci să primească lefurile realmente derizorii acordate de stat. Azi, spre deosebire de perioada totalitară, care a instituit sistemul actual, există clinici particulare. Numai că majoritatea medicilor refuză această alternativă, preferînd să folosească proprietatea publică (de la paturile de spital la medicamente) pentru a încasa bani privaţi. Cea mai firească – fiindcă onorabilă – reacţie a medicilor în faţa arestărilor produse în ultimul timp mi s-ar fi părut recunoaşterea explicită, publică a acestei situaţii. Căci dacă nu identifici datele exacte ale problemei, nu ai ce problemă să rezolvi. Sînt convins că se vor găsi medici care o vor face.

În fine, cred că ar trebui spus că întreaga agitaţie creată în jurul "corupţiei" este un act politic care a asumat riscuri enorme. Cazul medicilor rezumat mai sus nu constituie o excepţie în lumea profesiilor din România. Numeroşi poliţişti, procurori ori magistraţi s-au aflat în anii comunismului, dar şi în perioada numită "regimul Iliescu", în aceeaşi situaţie: ei au primit bani de la cei anchetaţi, judecaţi sau condamnaţi pentru a le favoriza condiţia. Dar, spre deosebire de medici, poliţiştii, procurorii sau magistraţii trebuie să participe direct la "lupta împotriva corupţiei". Va fi oare corpul oamenilor legii dispus să-i elimine din interiorul său pe cei vinovaţi? Căci ar fi nedrept, de pildă, ca un magistrat care a primit bani pentru a favoriza, într-un proces, una din părţi să judece acum un medic care a primit bani pentru a trata un pacient. Vom fi siguri că procesul împotriva "corupţiei" a început cu adevărat atunci cînd, la fel ca în Italia, inclusiv statutul judecătorilor şi al avocaţilor va fi pus în discuţie. Ancheta prealabilă ar putea începe de la costul enorm al actului de justiţie, devenit inaccesibil omului de rînd. Riscul politic este foarte mare, deoarece profesiunile amintite mai sus tind - prin tradiţie - să se protejeze, folosindu-se de manipularea prestigiului pe care îl au împărţirea dreptăţii sau asigurarea autorităţii în ochii fiecăruia dintre noi. Ceea ce se va întîmpla în următoarele luni va fi probabil un test pentru întreaga societate românească: în funcţie de susţinerea populară de care se va bucura iniţiativa guvernanţilor vom putea determina solidaritatea corpului politic de la noi cu ceea ce majoritatea a votat în urmă cu cîteva luni. Într-adevăr, nu ar trebui să uităm că lupta împotriva corupţiei a fost un capitol esenţial în programul cu care s-au cîştigat alegerile. Cîţi dintre cei care au votat acest program sînt dispuşi să suporte consecinţele aplicării lui în propria breaslă?

Nae BĂDULESCU
ziarist

Mafia albă

Cu o anumită ritmicitate, epoca de aur cunoștea campanii – orchestrate de la cel mai înalt nivel al aparatului de partid și de stat – de arestare a medicilor, fie pentru practicarea avortului fără aprobare legală, fie, mai ales, pentru "luarea de mită". De obicei, printr-o provocare de tip polițienesc, așa-numita organizare a flagrantului delict. Culpabilizarea medicilor – ca de altfel și a altor categorii sociale sau minorități etnice – pentru numeroasele tare ale sistemului comunist, era o tehnică obișnuită în lumea lagărului socialist.

Zidul Berlinului s-a prăbușit. Multe dintre proastele obiceiuri persistă. Fără a mai fi vorba de campanii organizate de puterea politică, arestarea recentă a unor medici pentru luare de mită a readus pe tapet o chestiune ce părea a ține de domeniul trecutului. Cei mai mulți dintre acești medici au fost arestați prin aceeași tehnică de stat polițienesc, provocarea flagrantului delict de către poliție și procuratură. Problema în cauză comportă mai multe aspecte. În primul rînd, medicii nu mai sînt asimilați funcționarilor publici. Cu alte cuvinte, ei nu pot fi acuzați de luare de mită. Pe de altă parte, cei mai mulți dintre arestați consideră că a fost vorba de înscenări. Există aici cîteva explicații. Campania de luptă împotriva corupției lansată de președintele Emil Constantinescu poate fi ușor sufocată și demonetizată arestînd medici care au primit bani sau cadouri – fără a condiționa, însă, îndeplinirea actului medical de aceasta, condamnînd bătrîni care au furat lemne pentru foc sau conductori CFR care au primit dreptul de la blatiști. În acest timp, numeroși capi ai poliției, ai procuraturii sau diverși demnitari politici rămîn fericiți proprietari ai unor uriașe vile construite după 1989 sau învîrt în continuare afaceri de miliarde.

Unul dintre cele mai mediatizate cazuri de medici arestați pentru luare de mită este cel al chirurgului Constantin Teodorescu din Tecuci. Acesta susține că, intrînd în cabinet după ce operase un pacient din Botoșani, căruia chiar d-sa îi plătise medicația postoperatorie, a fost întîmpinat de un tînăr care i-a înmînat 200 000 de lei pentru respectivele medicamente. La ieșire, a fost arestat de polițiști și procurori. Pe bancnote, celebra inscripție "mită". Președintele Camerei Federative a Medicilor din România, dr. Dragoș Nicolescu, dă conotații politice acestui caz. **"Ar putea fi vorba despre un act politic îndreptat împotriva președintelui Constantinescu al cărui șef de campanie a fost acest chirurg. Deci, iată că dacă nu se schimbă cine trebuie și peste tot, respectiv polițaii de acolo, se înscenează asemenea lucruri".** Dr. Dragoș Nicolescu afirmă că nu este vorba de speculații, informațiile sale provenind din interiorul Palatului Cotroceni.

Un aspect colateral al problemei este cercetarea și judecarea medicilor în stare de arest, ca și cum ar fi vorba despre niște criminali, adevărate pericole sociale. În afară de faptul că este dovada unei anumite mentalități totalitare a poliției, parchetului și justiției românești, arestarea preventivă nu prea operează în cazul unor magnați împotriva cărora s-a declanșat urmărirea penală: George Constantin Păunescu și Răzvan Temeșan sînt două bune exemple în acest sens. Nu faptul că aceștia sînt cercetați în stare de libertate ar trebui să dea de gîndit, ci ținerea în arest a unor medici despre care cu greu s-ar putea afirma cu sinceritate că reprezintă campionii corupției din România.

Cît de corupt este, la urma urmei, un medic care-și rotunjește veniturile prin intermediul așa-numitelor plăți ilicite, aproape unanim acceptate în sistemele sanitare de tip comunist? Este greu de găsit un răspuns direct, dar, mai ales, corect. Datele statistice pot însă oferi o imagine relativ obiectivă asupra persistenței obstinate a cutumei "plicului" dat medicilor "pe sub masă". Salariul mediu al acestora reprezintă cel mai mic cîștig pe economie. Dacă în instituțiile financiar bancare salariul este de 211,1% față de media pe economie, în industria prelucrătoare de 101%, în sănătate și în domeniul hotelier și al restaurantelor salariul mediu este de 75,4% din cîștigul mediu pe economie. Și totuși, chelnerii nu sînt arestați pentru bacșișurile primite.

Medicii sînt ușor de culpabilizat tocmai datorită salariilor ridicol de mici. Iar dacă – din rațiuni obiective economice – salariile medicilor nu pot fi mărite, nici nu s-a făcut nimic, pînă acum, pentru ca medicina să redevină ceea ce este în țările civilizate – și ceea ce a fost și în România de dinainte de 1947 – adică o profesiune liberală, astfel încît medicii să-și poată declara, la sfîrșit de an, veniturile suplimentare, venituri impozitate. Doar atunci parchetul și poliția ar putea interveni, pe bună dreptate, în cazul celor suspectați de evaziune fiscală. De altminteri, CFMR a propus președintelui Emil Constantinescu și premierului Victor Ciorbea un proiect de lege prin care așazisele plăți tăcute să poată fi înregistrate, declarate, impozitate mai puțin și luate în calcul pentru stabilirea pensiei. Experimentat cu succes în Ungaria, acest sistem ar putea fi, pentru moment, singura modalitate de revigorare a sistemului sanitar și de evitare a unor penibile arestări.

Revenind la întrebarea dacă se poate vorbi de o corupție propriu-zisă în cazul plăților tăcute din sistemul de sănătate românesc, nu ar trebui să se uite că aproape toți medicii din România beneficiază de ele. Se poate, atunci, afirma, fără riscul de a greși, că un întreg corp profesional, de cea mai mare importanță pentru societate, este profund corupt? Să vedem, mai întîi, cum este definită corupția de către renumitul politolog Jean-François Revel. **"A fi corupt înseamnă a utiliza direct sau indirect puterea politică și administrativă în afara cîmpului ei legitim, pentru a-ți procura avantaje în bani și în bunuri, distribuindu-le la rîndu-ți prietenilor, partizanilor sau oamenilor de încredere".** Dacă în cazul unor directori de spitale, dovediți a-și fi utilizat poziția administrativă în folosul propriu, definiția s-ar putea aplica fără greș, lucrurile nu mai stau deloc la fel în cazul medicilor culpabilizați pentru primirea de plăți tăcute. Or, nici unul din "medicii corupți", arestați cu atîta elan hei-rupist de poliție și procuratură, nu a fost reținut în calitate de director al unei unități sanitare.

Un anumit reflex marxist-leninist persistă, însă, atît la nivelul unor instituții precum poliția și parchetul, cît și în conștiința colectivă a românilor. Marxiștii – o spune tot Revel – condamnă puterea banului exclusiv în forma sa capitalistă, deci comercială, adică în forma distinctă de puterea politică. O acceptă, în schimb, cu mare largheță, cu frenezie chiar, atunci cînd statul se transformă într-un automat de făcut bani pentru favoriții puterii. Or, statul român de după 1947 a dovedit orice altceva în afară de transformarea corpului medical într-o categorie socială de favoriți ai puterii.

Există, deci, în România, o mafie albă? Răspunsul este DA. Numai că ea nu este reprezentată de "halatele albe", ci de "gulerele albe". Iar această mafie (precum și corupția pe care o naște, o întreține și o amplifică) își are rădăcinile în etatizarea excesivă a economiei. Corpția se naște din proprietatea publică, iar garantul că acest flagel poate fi limitat nu o poate da decît mult hulita proprietate particulară. Cu o condiție, însă: această proprietate să nu-și aibă originile în răsplătirea serviciilor unor favoriți de către o putere politică avînd un control masiv asupra puterii economice.

Viorel MOȚOC
ziarist

Preliminarii la „Tratatul despre fotbal"

Ca suporteri ai Naționalei României ar fi în naturelul nostru să ne dăm loviți, încă o dată, de varii traume post-totalitare. Ba chiar, coborînd și mai adînc în istorie, spre mit, pînă-ntr-acolo unde văile și dealurile mioritice devin teren de joc pentru inconștientul colectiv al nației noastre de suporteri, da, domnilor, am putea spune: Românii e hoți! Prin urmare, fotbaliștii, antrenorii, arbitrii, președinții de club și conducerea Federației n-au cum să se sustragă acestui blestem metafizic. Complotul istoriei, parșiv, ne-a potențat starea genuină, obligîndu-ne mereu la compromisuri. În acest sens, am putea da ca exemplu meciul trucat pe care l-am disputat în deplasare, pe la 1683, atunci cînd echipa de tunari a lui Șerban Vodă Cantacuzino, deși aliată cu turcii, expedia la poarta Vienei asediate numai ghiulele false, umplute cu paie sau cîlți. Desigur, ne-ar fi tare la îndemînă să găsim o grămadă de argumente de același gen, din aceeași paradigmă istorico-metafizică. Și tot astfel, pescuind exemple din istoria propriu-zisă a sportului românesc, am putea cu lejeritate să afirmăm că fotbalul nostru a cunoscut, încă din fragedă pruncie, corupția și ingerințele politice. Bunăoară, în anii '30, înaintea unei finale de Cupă, prefectul Poliției Capitalei, Gavrilă Marinescu, îi aresta abuziv pe cei mai buni jucători ai echipei C.F.R. București, acceptînd să-i elibereze numai după mari insistențe, în ziua meciului. Și n-a învins. Iar de aici și pînă la generalizatele scandaluri de corupție din fotbalul românesc actual, totuși, este hăt – cale lungă. Ne-ar trebui un articol încăpător precum foșnirea mătăsoasă a marilor dosare, precum și concursul generos al Poliției și Procuraturii, pentru a reuși să analizăm în adîncime de unde vine și încotro se duce corupția fotbalistică. Neavînd un spațiu prea generos la dispoziție, și nici dosare prea multe la mînă, nu vom fi totuși chiar atît de fraieri, încît să credem că refuzul fair-play-ului, ca și al istoriei, ni se trage numai de la "Miorița".

Alte mingi, aceeași piesă

Limitîndu-ne, deci, să jucăm numai în preliminarii, vom începe prin a constata că discursul public, precum și intervențiile celor acuzați de corupție, nu fac decît să proiecteze în mica familie a fotbalului o serie de stereotipuri existente în marea familie a societății românești. Cum ar fi:

– *"Avem corupție, dar n-avem corupți"*. Pînă-n prezent, singurii doi oameni de fotbal deferiți justiției sînt d-nii Trifina și Cănănău, acuzați că ar fi încercat mituirea a patru jucători ieșeni, înaintea meciului dintre divizionarele de ligă secundă Polynx-Iași și Dacia-Brăila.

– *"Există numai acuzații, dar nu și probe"* și

– *"De ce vorbiți, dacă nu vă pricepeți?"* Celor care acuză li se neagă fie competența fotbalistică, fie cea economică, fie, după caz, cea juridică.

– *"Există, într-adevăr, niște lipsuri, dar, cu timpul, le vom remedia"*. De mai bine de un an de zile, de cînd s-au întețit acuzațiile de corupție venite din partea presei și a spectatorilor, conducerea Federației și președinții de cluburi sînt într-o permanentă cursă de îmbunătățire a imaginii. Iar imaginea devine mult mai importantă decît realitatea.

– *"Să nu mai acuzăm, ca să nu destabilizăm"*. Fiind naturi mai sensibile, tricolorii noștri, cei care ne-au adus atîtea minunate succese internaționale, trebuie menajați. Orice campanie de pedepsire și de scoatere a cadavrului din dulap s-ar dovedi în acest moment inoportună. Căci:

– *"România trebuie să rămînă o oază de stabilitate"* și *"Europa stă cu ochii pe noi"*. Locul fruntaș pe care-l ocupă în lume echipa națională – argument tare în dările de seamă ale Federației – ar fi periclitat în momentul în care ordinea existentă s-ar tulbura. În plus, Uniunea Europeană a Fotbalului Asociației (UEFA) și Federația Internațională a Fotbalului Asociației (FIFA) n-ar vedea cu ochi buni imixtiunea puterii politice sau judecătorești în trebile sportului cu bășica rotundă.

Să se purifice, da' să nu schimbe nimica

Astfel, ajungem mintenaș să vedem și modul prin care corupția din fotbal are șanse să se conserve mai bine decît corupția din societate. Căci, spre deosebire de societatea românească, în curs de deschidere, fotbalul rămîne o lume închisă. Invocînd Legea 21/1924, precum și o serie de dispoziții ale F.I.F.A., conducerea F.R.F. se dă parte a societății civile. Neagă, așadar, dreptul altor organisme de a se amesteca în propriile-i trebi. Și, mai liberală decît Brătienii, clamează: "Numai prin noi înșine!" Cît de civilă și cît de liberală este societatea fotbalului românesc – asta ar fi deja o altă lungă discuție în care iarăși am fi obligați să ne întoarcem înainte de acel neuitat Decembrie '89, bată-l să-l bată! Dacă în '89 statul a cunoscut o schimbare radicală de putere și de structură politică (măcar în plan formal), dacă, ulterior, au apărut puternice forțe reformiste în societate, ei bine, nu tocmai același lucru se poate spune despre fotbalul românesc! Au picat activiștii și generalii care dictau rezultatul meciurilor. Cele cîteva sumare procese și execuții publice (eliminarea din campionat a două cluburi, înfierarea rolului pe care Valentin Ceaușescu l-a avut la Clubul Steaua etc.) au fost un bun prilej pentru ca, în interior, structurile corupției să se mențină bine-mersi. Aidoma șefilor de întreprinderi care au format directocrația post-decembristă, președinții de cluburi, luîndu-și beleaua activiștilor de pe cap, s-au întărit și au prosperat. Arbitrii, antrenorii și jucătorii au fost și ei nevoiți să se adapteze rigorilor noii lumi fotbalistice. O lume în care – ciudat! – totul se calculează în mulți, foarte mulți dolari. O lume în care acuzațiile de mită, trafic de influență, evaziune fiscală, concurență neloială, bancrută frauduloasă, fals și uz de fals etc. au ajuns să fie la fel de banale ca o etapă de campionat. O lume în care, să recunoaștem, corupți sînt numai d-nii Trifina și Cănănău.

Cîtă corupție, atîta fotbal!

În concluzie, ce mai la deal-vale-deal, orice societate își are fotbalul pe care și-l merită, cu mențiunea notabilă că, spre deosebire de societatea românească, în fotbalul nostru nu prea s-au arătat la față acele forțe reformiste și articulate coerent. Dispuse măcar să înceapă un proces de purificare radicală, care numai din interior poate veni, și din această dilemă – ca și din această interminabilă frază – abia putem ieși, am zis! Iar ziariștii și spectatorii – care, oricum sînt pe margine – abia de pot interveni în joc. Că se vorbește pînă și despre gazetari mituiți și amestecați în diverse jocuri dubioase, ar fi aproape banal. Dar eu, eu n-am văzut idei, ci suporteri ce, cu ochii tulburi, cerșeau bani, de-o țuică, de la jucători, antrenori, arbitri, președinți de club. Ca să nu-i huiduie și să nu-i fluiere din cauză că sînt corupți. "Dacă fotbal adevărat nu mai e, măcar de o țuică să ne fie!", își vor fi spus bieții oameni. Încît, pierzîndu-ți pușteasca bucurie de a te uita la un meci, îți vine să zici odată cu un celebru goal-keeper din epoca interbelică, cronicar la revista "FOOTBALL", dl. Camil Petrescu: "Cîtă informație, atîta dramă!"

Punți înguste

– de vorbă cu dl Valeriu STOICA, ministrul Justiției –

Reporter: Cum poate fi făcută eficientă lupta unor oameni cu salarii relativ mici, așa cum sînt magistrații, împotriva corupției și a unor indivizi care vehiculează sume enorme de bani?

Valeriu Stoica: Aici sînt două aspecte foarte importante. În primul rînd, este important ca magistrații să aibă salarii care să-i ferească de grijile vieții cotidiene. În momentul de față, din păcate, lefurile sînt mici, în raport cu ceea ce se cere de la magistrați. Nu trebuie să raportăm salariile lor la ale altor categorii sociale și profesionale, așa cum gîndesc unii, ci, la nevoia ca puterea judecătorească să devină independentă, la nevoia de adevăr și de justiție care există în România la ora actuală. Făcînd această raportare, singura corectă după părerea mea, constatăm că lefurile magistraților sînt insuficiente. Al doilea aspect este motivația morală pe care o au magistrații, de a-și exercita profesia pe care și-au ales-o. Acest lucru e chiar mai important decît cel de care am vorbit înainte, fiindcă, oricît de mare ar fi salariul, dacă lipsește motivația de ordin moral, sistemul de apărare a magistratului împotriva corupției devine fragil. Niciodată un salariu nu poate fi atît de mare pe cît poate fi mita oferită. Între acești doi termeni, material și moral, ultimul este cel hotărîtor. Avem nevoie de oameni care, indiferent de condițiile lor materiale, să aibă tăria morală de a rezista oricăror tentații și de a lupta contra corupției.

Cum putem avea asemenea magistrați?

Din punctul meu de vedere există un singur răspuns. Sistemul lor de selectare și pregătire trebuie așezat pe o nouă bază. Institutul Național al Magistraturii este, cred eu, factorul cheie al reformării Magistraturii. Și acum există numeroși magistrați onești și competenți dar, în ultimii șapte ani, foarte mulți au părăsit această profesie și s-au îndreptat către activități juridice în sfera privată. Asta a făcut ca în Magistratură să vină oameni fără experiență sau care aveau alte profesii juridice. Structurile mentale necesare pentru exercitarea profesiei de magistrat necesită o perioadă de formare de circa 4-5 ani, iar după vîrsta de 40 de ani acest lucru e mai greu. Ca urmare, cred că trebuie să ne bazăm pe magistrații tineri. I.N.M. va trebui să fie poarta de intrare în Magistratură. Am propus în noua lege de organizare judecătorească un alt statut al I.N.M. Există o rețea internațională de sprijin pentru acest institut și sper că în 4-5 ani, să putem spune că, sub aspectul competenței și al statutului moral, Magistratura română este la nivelul elitelor din Europa.

În ce măsură legile sînt adecvate luptei actuale contra corupției?

Și aici sînt două aspecte, ca întotdeauna. Legile sînt lacunare. Unele sînt adoptate în timpul regimului comunist, iar tipurile de infracțiuni dintr-un sistem cu o economie liberă sînt diferite. Este deci necesară o perfecționare a legislației. Noi pregătim la Ministerul Justiției un proiect de lege pentru prevenirea și combaterea faptelor de corupție care se bazează pe un proiect de convenție elaborat de Consiliul Europei. La el colaborează experți români și străini și sperăm să-l terminăm cît mai repede. Ministerul de Interne a elaborat la rîndul său un proiect de lege privind faptele de *spălare a banilor murdari*. Sper ca împreună, aceste două proiecte să creeze cadrul legislativ necesar pentru o luptă eficientă împotriva corupției. Al doilea aspect, poate mai important decît primul, se referă la specializarea profesioniștilor din acest domeniu, la crearea unor structuri specializate de luptă contra corupției și la dotarea lor cu mijloace tehnice moderne, comparabile cu cele folosite de infractori. Întotdeauna există o strînsă competiție tehnică între infractori și structurile specializate ale statului care trebuie să țină sub control acest fenomen. În momentul de față, în România, asemenea structuri nu au decît o existență formală, pentru că nu sînt dotate tehnic cu mijloacele necesare, iar competiția de care vorbeam este pierdută din start. E nevoie și de un efort bugetar pentru asta și, sper că anul viitor să existe un capitol în buget care să cuprindă sumele necesare.

Se poate numi corupție actul de acordare a creditelor preferențiale? În general, există o limită bine precizată între activitatea bancară frauduloasă și cea corectă?

În noile legi de care v-am vorbit există și dispoziții de natură să împiedice sau să îngusteze posibilitățile de săvîrșire a infracțiunilor în domeniul bancar. Reglementările din momentul de față sînt ori confuze, ori lacunare și asta face dificilă distincția între faptele cu caracter infracțional și cele care sînt doar simple practici bancare. Exemplul cu creditele preferențiale greu poate fi încadrat deocamdată într-un text de lege incriminatoriu. Desigur, cu puțină abilitate profesională, pot fi găsite conexiuni cu alte texte existente. Totuși, e nevoie de adoptarea legilor de care vorbeam. În domeniul bancar se săvîrșesc însă și infracțiuni clasice (falsuri, înșelăciuni, abuzuri în serviciu) iar în această privință nu e nevoie de mare filozofie penală pentru a găsi temeiul sancționării.

Există anumite priorități ale Procuraturii și ale instanțelor, privind cazurile de corupție și fraudele financiare? (De exemplu în funcție de mărimea prejudiciilor înregistrate.)

Nu vă pot spune care sînt prioritățile Ministerului Public. În ceea ce privește instanțele judecătorești, lupta împotriva corupției este o prioritate numai la modul general, fiindcă altfel, fiecare proces e important și sper că magistrații au această viziune. Și într-un proces care pare minor, e vorba de viața oamenilor și de probleme esențiale pentru părțile implicate. Magistrații nu trebuie să facă distincție între procesele mari și cele mici. Tratamentul trebuie să fie egal. Dacă vorbim totuși de priorități, nu ne gîndim la ierarhizarea proceselor ci la faptul că, uneori, magistrații poate nu acordă suficientă atenție unor cauze extrem de importante, cum sînt acelea în care se judecă fapte de corupție.

În ultima vreme s-au început urmăriri penale împotriva unor persoane cunoscute, s-au făcut descinderi și chiar arestări. Există totuși temerea că lucrurile se vor împotmoli undeva pe parcurs.

Avem tot felul de temeri, de cînd ne naștem și pînă murim. Și aceasta de care vorbiți este o temere normală și nu pot să spun că e nejustificată. Dar nici nu vreau să dramatizăm lucrurile și nici să transformăm temerea respectivă într-o sursă de scepticism demolator. Ea ar trebui să fie un resort pentru ca mass-media, societatea civilă și instituțiile statului să nu se culce pe laurii primei victorii obținute și nici să nu se demobilizeze în cazul unei înfrîngeri (căci vor fi și înfrîngeri). Aici nu e vorba de o victorie totală, lupta e continuă iar miza e menținerea corupției la un nivel care să nu afecteze instituțiile statului și stabilitatea societății în ansamblul ei. Cînd se ajunge la un asemenea stadiu, atunci lucrurile sînt foarte grave. Iată de ce cred că, indiferent de temerile pe care le avem, nu există decît o singură șansă: să continuăm lupta.

Au fost evaluate riscurile fizice, economice sau politice pe care le comportă această luptă?

Aceste riscuri există și poate că magistrații au dreptate atunci cînd afirmă că securitatea lor fizică nu este garantată suficient. Cred că trebuie să reflectăm la crearea unor modalități de protejare a celor care se ocupă de cazuri foarte complicate. Riscurile economice sînt de asemenea mari, în dublu sens. Pe de-o parte, dacă nu se reușește stăvilirea corupției, nivelul subteran al economiei va demola economia reală și, pe de altă parte, dacă lupta contra corupției descurajează și inhibă procesul de privatizare și libera inițiativă, riscăm un efect de bumerang. Pe această punte îngustă, între cele două pericole, trebuie să se desfășoare lupta noastră. Riscurile politice există și ele. Pe de-o parte, insuccesele pot fi sancționate politic, pe de altă parte, țintele corupției pot fi chiar în domeniul politic. Există și temerea că se tinde către demolarea adversarilor politici. Eu cred că ea trebuie spulberată. Am spus întotdeauna că pentru ministrul Justiției, prietenii sînt cei care respectă legea iar dușmanii, cei care n-o respectă, indiferent de zona politică în care se află.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Corupția, anticorupția și Parlamentul (legea)

"Obligarea a 41 de comisii județene să înainteze cîte un raport de activitate, trimestrial, Parlamentului, este improprie modului de funcționare a instituțiilor statului de drept și nici nu se întrevede care ar fi semnificația ei juridică și utilitatea."

(Consiliul Legislativ)

Cristian DUMITRESCU (PD), vicepreședintele Senatului

Este evident că lupta împotriva corupției a fost unul din elementele care a mișcat electoratul înspre actuala putere, în campania electorală, și că era absolut necesar să înceapă această luptă efectiv. Modul în care lupta a fost declanșată răspunde așteptărilor și mai rămîne să finalizăm ceea ce am început. În ceea ce privește aportul legislativului, au existat multe preocupări pentru realizarea unei legi anticorupție. Vestita comisie anticorupție a PDSR, de dinainte de noiembrie '96, condusă de marioneta Romul Vonica, a făcut doar demagogie pe această temă. Realitatea juridică și faptică este că o lege anticorupție nu se referă decît la aspecte specifice, în toate țările unde așa ceva există. Există o lege anti-mafia, care vizează un fenomen foarte bine precizat. Generic, corupția nu poate fi încadrată juridic, ca faptă. Ea cuprinde o multitudine de aspecte concrete: mita, luarea de mită, foloasele necuvenite, traficul de influență etc. În codul nostru penal există prevederi clare pentru toate astea. Ce poate face Parlamentul în plus? Să asigure o procedură fluidizată și transparentă, fără obstrucționări. Anumite termene de judecată pot fi scurtate, contactele între procuratură și Parchet pot fi urgentate. Toate astea privesc codul de procedură penală. Trebuie specialiști pentru expertize contabile, financiare, Codul vamal e o altă măsură de natură legislativă, anticorupție. Legislație clară în domeniul fiscalității.

Răsvan DOBRESCU (PNȚCD), președintele comisiei juridice a Senatului

Toate grupurile parlamentare combat corupția, cel puțin declarativ. Există la guvern un proiect de lege anticorupție. Comisiile parlamentare care investighează presupuse cazuri de corupție pot trage doar un semnal de alarmă pentru organele abilitate. Comisia poate considera întemeiate anumite plîngeri, acuze, pe care să le transmită mai departe la Parchet, Justiție. Fosta putere nu a avut voința politică să atace problemele corupției și cu atît mai mult, de a se face o lege anticorupție. Ba dimpotrivă, mediile de informare au vorbit mereu că fosta putere a fost beneficiară a actelor de corupție, dacă nu chiar a fost implicată.

Corneliu TURIANU (PNȚCD), senator, fost președinte al Tribunalului Municipiului București

Eu am găsit la casetă o propunere legislativă pentru crearea acelor comitete județene anticorupție. Dar această propunere legislativă a primit aviz negativ de la Consiliul Legislativ pe 9.04.97. Dar dacă codul penal se aplică cum trebuie, nu e nevoie de o lege specială, se încalcă și principiile de drept.

Gheorghe DUMITRAȘCU (PDSR), senator

Datorită sărăciei oamenilor, datorită naturii lor și unui sistem de legi necorespunzătoare datorită largheții excesive față de anumite fapte pe care noi am numit-o democrație și datorită contactelor prea strînse cu țări în care corupția a adus dezastrul național, corupția este și în România. Ea nu are culoare politică. Nu exclud că în rîndurile puterii de dinainte de noiembrie '96 nu au existat acte de corupție. Gestul președintelui Constantinescu îl consider pe jumătate cinstit, iar pe jumătate electoral. Eu nu cred că Parlamentul poate interveni cu ceva în acest proces. Lupta împotriva corupției aparține în primul rînd executivului și aparatului judecătoresc. Mie îmi place lupta împotriva corupției, dar Parlamentul nu are un amestec direct aici.

Mircea VÎLCU (PUNR), purtător de cuvînt, deputat

Există o mentalitate potrivit căreia Parlamentul este o instituție cvasi-universală, în sarcina căreia cade rezolvarea tuturor problemelor țării. Au fost tot felul de comisii anticorupție care au finalizat rapoarte care au rămas în arhivă. Asemenea rapoarte nu au o valoare juridică și de asta nu au fost luate în seamă. Mie mi se pare că antrenarea Parlamentului în campania anticorupție nu este de competența legislativului, nu în acest mod. Așa, mai curînd compromitem Parlamentul pentru că se va spune ulterior că forul legislativ suprem n-a fost în stare s-o rezolve. Și nu poate rezolva ceva. Chestiunea e de competența ministerelor de Interne și Justiție și bineînțeles a Procuraturii. Constituirea unor comisii anticorupție la nivel de județe amintește de dictatura iacobină. Și nici nu văd cum ar putea arăta o lege anticorupție. La noi există o criză de exercitare a autorității legilor existente.

A consemnat
Petru IONESCU

Poliția – „detașamentul cel mai pe față și mai aproape de realitate“

– interviu cu dl Gavril DEJEU, ministru de Interne –

Reporter: Ce înseamnă pentru dumneavoastră corupția?

Gavril Dejeu: Corupția înseamnă vînzarea la tarabă a autorității statului. De pildă, dvs. ca persoană, sau eu, ca persoană, avem o grămadă de drepturi și obligații, cu care putem face ce vrem, atîta timp cît nu se impietează autoritatea și interesele societății civile. În momentul în care, pe lîngă haina de persoană civilă, o îmbrăcăm și pe cea a autorității, luăm o altă înfățișare. Autoritatea de stat trebuie exercitată și păstrată curată și sănătoasă. Corupția constă în murdărirea și scoaterea la vînzare, în negocierea acestei haine. Corupția reprezintă punerea în cauză, din interese materiale, a autorității statului. Prin desconsiderarea autorității, și în spatele ei, se produc fapte penale.

Să luăm, de pildă, cazul unui director de bancă – să zicem Dinulescu. Un director de bancă are obligația să vegheze ca toate operațiunile principale să se desfășoare prin prisma dispozițiilor legale. În problema acordării de credite există niște reglementări precise. Nu poate orice ageamiu să obțină credit de 100 milioane de dolari. Pentru aceasta, trebuie să fii un om onorabil și să garantezi creditul în mod corespunzător, astfel încît instituția bancară să nu fie pusă în situația de a da banii pe gîrlă.

Care este rolul concret al Poliției, alături de Procuratură și Instanțele de judecată, în prevenirea și eradicarea corupției? Colaborarea dintre aceste instituții este eficientă?

Fenomenul de corupție este insidios, la adăpostul întunericului. Descoperirea lui este foarte grea, pentru că cei angajați în acte de corupție sînt, în general oameni versați. Se lucrează cu ușile închise, între patru pereți, în condițiile în care proba este foarte greu de procurat și de promovat. Din toate detașamentele ce au incidență cu fenomenul corupției, Poliția este cel mai pe față și mai aproape de realitate. Noi avem cel mai mare număr de oameni în comparație cu Parchetul și cu Garda Financiară; beneficiem, de asemenea, de cea mai largă și mai bine organizată răspîndire teritorială. De aceea, rolul polițistului pe față și prezent, este foarte important – are obligația de a stabili cauzalitatea și de a se implica în depistarea fenomenului. Datele astfel obținute intră apoi la prelucrare – de către ministerul nostru, de către Procuratură și, în cele din urmă de către organele de judecată. Succesul depistării și combaterii fenomenului de corupție este determinat și condiționat de o cooperare eficientă între cei trei factori din faza finală. Însă un rol la fel de important îl au și instituțiile din etapa premergătoare – Curtea de Conturi, Garda Financiară, Vama, Poliția de frontieră – care se află în acele puncte-cheie, unde, practic, se derulează fenomenul infracțional.

Încercăm să punem la punct colaborarea între toți acești factori.

© C. Bumbuț

Pînă acum au existat sincope: și la noi, în minister, și în verigile premergătoare (Vamă, Curtea de Conturi) și în cele următoare (Procuratură, Justiție): fie că s-a întrerupt, propriu-zis, procesul de cercetare, fie că s-au deviat cercetările de la obiectul inițial, fie că s-au întors dosarele la punctul de plecare, într-un circuit închis. De asemenea, există optici diferite privind un anume caz și gravitatea lui: noi, Poliția, am trimis, de pildă, în judecată în stare de arest – instanțele de judecată au pus în libertate. Sînt foarte multe situații similare la nivelul întregii țări.

În ce măsură este Poliția un factor autonom de decizie în anchetarea unui caz de corupție? Sînt deciziile sale discutate cu premierul sau președintele?

Mai ales în cazul criminalității mari, a cărui competență de cercetare este a Procuraturii, hotărîrile îi aparțin. Poliția este organ auxiliar; cu ajutorul nostru se adună probele. Avem și noi, însă, un cîmp de decizie: de pildă, demararea fenomenului este în mîinile noastre. Noi avem urechile și tentaculele mai lungi, adunăm informațiile și conturăm fenomenul infracțional. După ce sîntem în posesia probelor, dosarul intră în observația Procuraturii, unde începe cercetarea finală. Deciziile, în cea mai mare parte, ne aparțin. Acest "ne" se referă la colaboratorii mei din minister, cu care mă sfătuiesc în orice problemă. Sigur, sînt unele cazuri care au și altă conotație decît cea pur infracțională: politică, administrativă, economică. În asemenea situații este normal să mă consult și cu factorii din compartimentele cu pricina. Consider că, din poziția mea de ministru, de om cu o anumită responsabilitate, ce reprezintă un guvern, trebuie să țin cont de întreaga platformă a acestui guvern. De aceea, cred că ideea de cooperare, de colaborare este presupusă.

Prin ce mijloace intră Poliția în posesia informațiilor privitoare la un anumit caz de corupție? Delațiunea se numără printre ele?

În principiu, și legalmente vorbind, noi repudiem folosirea abuzivă a puterii sau a mijloacelor de persuasiune nelegale. Delațiunea este un fenomen respingător prin sine. Nu știu cît se obține într-o cercetare penală prin delațiune ca realizare pozitivă. Dar știu că se ajunge la un fenomen cu totul negativ: degradarea individului și a societății. Ori, ca autoritate de stat, nu ai permisiunea să faci așa ceva. Sîntem chemați să luptăm pentru însănătoșirea climatului nostru, pentru a adopta o atitudine decentă, cinstită și legală și nu să încurajăm pîra și delațiunea din regimurile trecute. Respingem categoric această modalitate de informare. Chiar am luat o măsură în acest sens: eu, ca ministru, nu dau curs anonimelor. Doar în clipa în care văd o semnătură și o adresă am convingerea că acolo poate fi ceva acătării.

Înainte de a demara o anchetă, cum sînt verificate informațiile primite?

În cadrul cercetării penale, luăm anumite măsuri cum ar fi percheziția domicilială, sechestrul. Toate acestea trebuie luate doar după o judicioasă cîntărire. Ele constituie pași concreți înspre un demers care, dacă nu se verifică, este în detrimentul cetățeanului. Cel mai bun exemplu în acest sens este relația informație-probă. Primim o mulțime de informații. Multe din ele pot fi, de fapt, zvonuri. De la informație la probă este o cale foarte lungă. Aici apare lipsa de înțelegere a opiniei publice, care ne condamnă că nu reacționăm imediat după ce într-un ziar este publicat un articol despre cutare. Nu putem decît, cel mult, să abilităm și presa Poliției să abordeze acel subiect. Ca profesioniști, trebuie să transformăm informația în dovadă; ori, coeficientul de transformare este de aproximativ 40%, 45% – nici măcar jumătate. Trebuie să se știe că noi lucrăm absolut motivat și argumentat.

În clipa în care luăm o decizie, nu pornim doar de la o informație banală, scrisă pe o coală de hîrtie, ci de la un dosar care să justifice, oricui îl răsfoiește, temeinicia unei acțiuni sau măsuri.

Cum puteți comenta corupția din interiorul ministerului? Este Poliția departamentul cel mai expus?

Nu e cazul să ne ascundem, ca struțul, în nisip. Realitatea dovedită este că există un coeficient de corupție în rîndul cadrelor Ministerului de Interne. Lumea a început să se îndrepte împotriva polițaiului. Nu polițaiul este primul corupt, și, dacă este, acest lucru se datorează celor care vin înspre el din alte zone – administrativă, economică, financiară. Interesul acestora este de a atrage Poliția în fenomenul de corupție. Eu am luat deseori atitudine și am afirmat că nu pot cere cetățeanului să fie corect și onest, dacă eu mă prezint altminteri.

Sînt schimbările din funcție în măsură să-i pună capăt? Pe ce criterii și informații se bazează aceste schimbări?

Schimbările din funcție au o motivație și o conotație mai largă. Fenomenele de corupție reprezintă numai o componentă a lor. Ne-am propus ca acest minister, în întregul său — și mai ales Poliția să devină eficient, un detașament de bătălie anti-infracțională. Pentru acest lucru trebuie să ai dorința și voința personală de implicare și priceperea cuvenită. Cei care înclină spre relații dubioase și cedează la tentații, în loc să fie soldați ai acțiunii efective, trebuie înlocuiți. Toate acestea se demonstrează prin atitudinea de care a dat dovadă, de-a lungul anilor, persoana ce a ocupat o funcție de conducere. Opinia publică este cea care ne semnalează acest tip de atitudine: noi chiar facem informări la fața locului despre modul cum este cunoscută persoana respectivă. Apoi urmează informări pe linie internă, despre ce realizări are în meserie, despre cum este cunoscută de autoritățile locale. Toate acestea le punem cap la cap și scoatem un portret, pe baza căruia decidem.

De asemenea, de cînd am devenit ministru, am cerut *Unității de protecție informativă a Ministerului de Interne* să-și intre în joc și în rol. Rolul ei este să ne furnizeze informații, corecte și verificabile, despre proprii noștri oameni. Dacă nu primim informații de la proprii noștri oameni, atunci de la cine să primim?

A consemnat

Iaromira POPOVICI

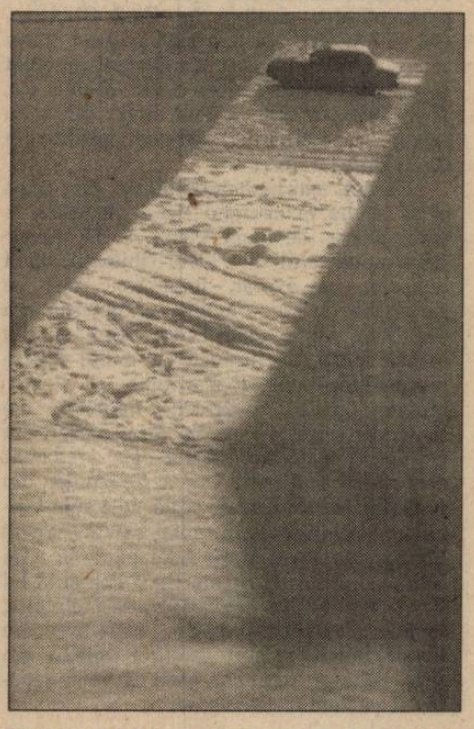

Z. ORNEA

Din dosarele corupţiei de altădată

La noi, fenomenul corupţiei are istorie. Nu voi evoca vremurile voievodale cînd domnitorul, monarh absolut, scotea la mezat slujbele toate, vînzîndu-le boierilor care oferau preţ mai bun, aceştia, la rîndul lor, jecmănind "contribuabilii" fără menajamente, îmbogăţindu-se peste măsură. Voi aminti numai de cazul domnitorului moldovean Mihail Sturza (1834-1849), corupt pînă în măduva oaselor, care lua tainul peste tot, inclusiv de la împricinaţii în justiţie, adunînd o avere colosală cu care, ajungînd în străinătate, a uimit lumea. Aş voi să mă opresc însă, cu titlu de exemplu, la două vestite cazuri de corupţie din secolul nostru. Unul e din primul deceniu al veacului pe care ne pregătim să-l încheiem. E vorba despre vestita afacere a tramvaielor. Petre P. Carp ajunge – la 74 de ani – premier, a doua oară în îndelungata sa viaţă de om politic proeminent, la 29 decembrie 1910. Regele Carol I, atunci cînd i-a încredinţat mandatul de a forma un guvern conservator, l-a sfătuit să includă în cabinetul de miniştri şi gruparea lui Take Ionescu (Partidul Conservator Democrat). Carp, care îl duşmănea feroce pe Take Ionescu, nu putea accepta formula. Dar pentru că aceasta era voinţa suveranului, l-a vizitat pe şeful noului partid conservator, comunicîndu-i că respectă dorinţa regelui dar amîndoi ştiu că nu se pot înţelege. Take Ionescu a înghiţit, indignat, în sec iar Carp i-a comunicat regelui că înţelegerea pentru colaborare nu a putut fi perfectată. Carp a alcătuit guvernul numai din conservatori junimişti şi cantacuzinişti, takiştii devenindu-le duşmani declaraţi care, imediat, s-au coalizat cu liberalii. Alegerile, conduse de Al. Marghiloman cu o extraordinară violenţă, au adus guvernului aşteptata majoritate, dar opoziţia (liberalii şi takiştii) a obţinut destule mandate. Carp îşi vedea de guvernare, a obţinut votare cîtorva bune legiuiri, cînd, în toamna lui 1911, ministrul de Interne Al. Marghiloman i-a adus la cunoştinţă despre o mare panama economico-politică datorată liberalilor. Carp era de mult pornit împotriva liberalilor, care, în lungile lor guvernări (cu deosebire cea din 1876-1888) au acaparat viaţa economică a ţării, dominînd şi instituţiile bancare, inclusiv Banca Naţională. De astă dată era vorba de societatea tramvaielor electrice din Bucureşti. Într-adevăr, în 1909, sub un guvern liberal condus de Ion I.C. Brătianu, parlamentul a votat legea privind înfiinţarea unei societăţi comunale a tramvaielor din Bucureşti. Capitalul era de douăsprezece milioane de lei, constituit prin patru emisiuni succesive de trei milioane de lei, jumătate de către acţionari, prin subscripţie publică, iar jumătate de către Consiliul Comunal. De adăugat că majoritatea acţiunilor au fost achiziţionate de liberali. Cinic au fost redactate statutele acelei societăţi. Vintilă Brătianu, atunci primar al Bucureştiului, a avut grijă să prevadă că, în fapt, Consiliul comunal nu avea aproape nici o prerogativă în direcţia şi controlul societăţii tramvaielor, neacordîndu-i-se în Consiliul de administraţie ca şi în adunarea generală a acţionarilor decît o infimă minoritate. Fără nici o îndoială, aceste statute anulau, practic, primăriei dreptul de a controla şi conduce societatea, deşi deţinea jumătate din acţiuni. Carp, indignat, a văzut în această necurată afacere o sfruntată ilegalitate (şi era!), denumită de el "brigandagiu politic". Scandalul, odată declanşat, a ajuns, repede, în dezbaterea Camerelor legiuitoare. La 28 noiembrie 1911 Carp, răspunzînd unei interpelări a takistului C. Disescu, a declarat: "Vă rog să credeţi că lupta care se dă astăzi nu este o luptă a partidului conservator contra partidului liberal, ci este lupta conştiinţei publice contra unui atac de spoliaţiune îndrăzneaţă, care tinde a se înmulţi". Şi cum liberalii, coalizaţi cu takiştii, declarau că numita societate a tramvaielor este un act patriotic, Carp a replicat: "Să fii bogat ca rezultat al muncii, să fii bogat ca rezultat al economiei, nu am nimic a zice. Dar să fii bogat ca rezultat al exploatării statului, aceasta nu o admit. Şi de aceea, domnii mei, am intervenit". A doua zi, în 29 noiembrie 1911, a replicat, tot în Camera Deputaţilor, Ion I.C. Brătianu, atacîndu-l violent pe Carp, căruia îi contesta autoritatea morală. Furios, Carp i-a răspuns pe dată: "Domnule Brătianu, autoritatea morală a unui om politic nu se judecă decît după două lucruri şi nu se cîştigă decît printr-un singur mijloc. În viaţa ta privată să fii totdeauna corect, în viaţa ta publică să fii întotdeauna dezinteresat." Brătianu a considerat că a fost atacat impardonabil, ameninţînd că opoziţia va sabota dezbaterile parlamentului. Mai ales că P.P.Carp declarase că "acum, nu urmează decît fierul roşu" aplicat asupra acestor matrapazlîcuri (mai erau şi altele). Regele a intrat în alertă, văzînd că dihonia a atins cote ireconciliabile. Marghiloman, şi el inflexibil, a alcătuit o nouă societate a tramvaielor obţinînd, cu greu, din partea regelui, aprobarea statutelor. Aceasta însemna, practic, desfiinţarea vechii Societăţi. Opoziţia s-a retras din parlament. La 15 decembrie 1911 s-a pus în discuţia Camerei noua lege a Societăţii tramvaielor, ce e adoptată în două zile, fără prezenţa opoziţiei, care a organizat mari manifestaţii de stradă. Liberalii s-au adresat Tribunalului de Ilfov care, din păcate, la începutul lui februarie 1912, a declarat neconstituţională legea lui Al. Marghiloman. Acesta a făcut recurs la Casaţie. Această cea mai înaltă instituţie juridică a statului respinge recursul. Liberalii, aliaţi cu takiştii, au triumfat. A triumfat, de fapt, politicianimsul asupra onestităţii. Cu toată dreptatea luptei sale împotriva corupţiei, Carp a fost silit să demisioneze la 27 martie 1912, urmînd un guvern Titu Maiorescu, ba chiar, după o perioadă de tranziţie, a venit un nou guvern Maiorescu, în componenţa căruia au intrat şi takiştii. Panamaua afacerii tramvaielor n-a putut fi eliminată şi înfrînt a fost acela care a militat, ca un Don Quijote, pentru eradicarea corupţiei, practicată de cel mai puternic partid de guvernămînt. Trist lucru şi amar precedent pentru spiritul public românesc.

Să mai amintesc de vestita, în anii treizeci, afacere Skoda. La 17 martie 1930 guvernul României (prim ministru Iuliu Maniu, ministru de Război general Henri Cihoski) a încheiat un contract cu firma cehoslovacă Skoda pentru livrarea de armament şi muniţie. S-a spus apoi că, datorită graselor comisioane primite, – acuzaţii au fost nepoţii premierului, fraţii Boilă – s-au acceptat preţuri ridicole, mai mari decît cele propuse de alţi ofertanţi şi chiar decît cele practicate de firma cehoslovacă în alte contracte. La 10 martie 1933 (premier Al. Vaida-Voevod) a avut loc o descindere la sediul filialei Skoda din Bucureşti, ca urmare a unui denunţ care dezvăluia că aceasta nu plătea impozite la nivelul cifrei de afaceri reale. La percheziţie s-au descoperit documente cu caracter strict secret despre înarmare şi sistemul de apărare al ţării, activitatea unor ofiţeri superiori. Reprezentantul Skodei la Bucureşti, un anume Bruno Seletzki, a reclamat ministrului Justiţiei că percheziţia s-a făcut în absenţa sa. Acesta, enormă eroare, a dispus sistarea anchetei. Atunci Seletzki a rupt sigiliul pus pe clădire de comisarul regal, a intrat în sediu şi a distrus unele materiale compromiţătoare. Scandalul s-a mutat în parlament şi în presă. Dr. N. Lupu, adversar, acum, al naţional-ţărăniştilor, a interpelat guvernul, întrebînd dacă e adevărat că firma Skoda a fraudat statul de zeci de milioane de lei şi că deţinea documente secrete ale siguranţei statului. Au intervenit şi alţi deputaţi adversari ai P.N.Ţ. Scandalul a luat proporţii uriaşe. Seletzki a fost arestat, apoi judecat şi condamnat la cinci ani închisoare. Generali şi ofiţeri superiori au fost tîrîţi prin anchete, soldîndu-se cu mari drame. Negreşit, la încheierea contractului cu firma Skoda şi, apoi, la impozitarea cifrei de afaceri statul a avut de suferit mari daune financiare, corupţia fiind evidentă. Nu e mai puţin adevărat că industriaşi români, ca N. Malaxa şi M. Auschnit, erau interesaţi ca astfel de comenzi să le revină lor, creîndu-se o industrie naţională de armament, regelui Carol al II-lea, cel mai corupt om din ţară, revenindu-i consistente pachete de acţiuni şi tantieme. Iar scopul politic al scandalului afacerea Skoda era evident. Regele, camarila şi alţi lideri politici urmăreau să submineze, pe această cale, prestigiul moral al lui Iuliu Maniu. Treptat, ecourile afacerii Skoda s-au stins. Ba chiar, în timpul guvernării liberale Gh. Tătărescu, s-a încheiat un nou contract cu firma Skoda. A fost mai avantajos şi mai legal decît cel precedent?

Adrian NICULESCU

Emil Ghilezan

De la Roma ne soseşte o veste plină de durere: moartea năpraznică, la 13 aprilie, a marelui patriot şi bărbat de stat român Emil Ghilezan. Emil Ghilezan, avocat, om politic ţărănist şi, după 1948, exponent de frunte al exilului democratic românesc, era ultimul membru rămas în viaţă dintr-un guvern românesc pre-comunist şi ultimul supravieţuitor din cei 33 deputaţi aleşi ai opoziţiei PNŢ-PNL din Parlamentul rezultat prin marea fraudă din 1946. Însuşi faptul că autorităţile comuniste, în condiţiile de atunci, nu au avut curajul să-i falsifice alegerea şi i-au recunoscut mandatul, spune mult despre personalitatea şi tăria lui Emil Ghilezan. Cel mai în vîrstă şi mai înalt în grad dintre seniorii PNŢ, el a fost un discipol apropiat şi un continuator al lui Iuliu Maniu iar, după 1948, în exil, şi unul dintre cei ce au asigurat perpetuarea existenţei juridice, în străinătate, a PNŢ.

Născut, mai mult întîmplător, cum ţinea el să spună în actualul Banat iugoslav, în satul Modos, de lîngă Vîrseţ, la 15 martie 1912, unde tatăl său, Liviu Ghilezan, lucra temporar ca avocat, împlinise, deci, de curînd 85 de ani. Familia lui paternă era din Deta, iar a mamei din Arad, şi, din ambele părţi, se înrudea cu multe ilustre personalităţi din Transilvania şi Banat, luptători pentru drepturile naţionale ale românilor, printre care Av. Aurel Lazăr, din Oradea, în casa căruia s-a redactat declaraţia de desprindere a Românilor din Imperiul Austro-Ungar, citită de Vaida-Voevod în Parlamentul maghiar, sau Av. Sever Miclea, secretarul Marii Adunări de la Alba Iulia, prietenul lui Ştefan Cicio Pop şi al lui Vasile Goldiş etc. După 1918 se stabileşte, împreună cu părinţii, la Cluj, unde tatăl său fusese numit primul procuror român din oraş. Ulterior, tatăl său avea să fie şi deputat al partidului averescan.

Urmează studii juridice la Cluj şi, în 1932, la numai 20 de ani, devine avocat, preluînd cabinetul tatălui său, între timp, decedat prematur. Această precocitate îl va caracteriza toată viaţa. Cîţiva ani mai tîrziu, îşi va trece şi doctoratul în drept. Şef, încă de la mijlocul anilor 30, al organizaţiei de tineret PNŢ din Transilvania, Ghilezan este remarcat de Iuliu Maniu, de care familia sa era apropiată, şi pe care-l cunoştea de mic copil, şi este, ulterior, promovat în conducerea partidului, la Bucureşti. În anii războiului, la nici 30 de ani împliniţi, cu sprijinul lui Maniu, este numit director al Băncii Transilvaniei. Trimis pe front de Antonescu în linia întîi, ca represalii pentru atitudinile sale de frondă antifascistă, imediat după 23 August revine la conducerea Băncii, pentru ca, în noiembrie 1944, să fie antrenat, ca reprezentant al PNŢ, la acţiunea de guvernare. Este numit ministru secretar de stat la Ministerul de Finanţe, în al doilea cabinet Sănătescu, post pe care-l păstrează şi-n cabinetul Rădescu, începînd din decembrie 1944 şi pînă la 6 martie 1945. Era cel mai tînăr şi cel mai departe ajuns din generaţia sa. Ce-ar fi putut deveni dacă nu i-ar fi fost curmată cariera? Se leagă de prezenţa sa la Ministerul Finanţelor aşa-numitul decret Ghilezan care instituia, în plin război, în ianuarie 1945, şi spre marea nemulţumire a ocupantului sovietic, o monedă de aur de aceeaşi valoare cu a napoleonului francez, 10 grame aur. Monedele, gîndite de Ghilezan şi ca un mijloc de tezaurizare de către populaţie a unei valori sigure, în condiţiile timpurilor grele ce se anunţau, aveau să devină celebre în România sub numele de "cocoşei".

Odată cu instalarea lui Groza, cunoscut, de altfel, din familie, Ghilezan intră-n opoziţie şi urcă pe scara ierarhică a PNŢ pînă la rangul de secretar general adjunct, cu funcţia de trezorier. Este ales în parlamentul din 1946 cînd, am văzut, nici comuniştii nu au îndrăznit să-i invalideze mandatul. În memoriile sale, pe care am avut privilegiul să apuc să i le culeg, în octombrie trecut, şi care în curînd sper să apară la editura ALL, povesteşte că în perioada dintre decembrie 1946, deschiderea parlamentului, şi iulie 1947, scoaterea în afara legii a PNŢ, principala activitate a sa şi a colegilor săi consta în vizite în închisorile ce începuseră deja să se umple şi în ajutorarea deţinuţilor politici, folosindu-se de dreptul pe care-l aveau deputaţii de a intra la cei închişi prin imunitatea parlamentară. Opoziţia protesta astfel împotriva falsificării alegerilor prin boicotul şedinţelor legislativului. Emil Ghilezan s-a aflat printre cei aleşi de Maniu să plece de la Tămădău, însă, dintr-o chestiune de locuri libere în avion, spre şansa sa, a rămas acasă.

După scoaterea în afara legii a PNŢ, la 14 iulie 1947, scăpînd ca prin minune de arestare, Ghilezan intră în clandestinitate. Reuşeşte să fugă din ţară în condiţii rocambolesti în ziua de Crăciun 1947, ajungînd, prin Arad şi traversînd întreaga Ungarie pe jos, cu soţia, avînd de partea sa doar cunoaşterea la perfecţie a limbii maghiare, în sectorul american al Vienei, de Anul Nou 1948, de unde, este preluat de autorităţile americane şi dus, cu un zbor special, aventuros, la Graz, în zona occidentală. Începe atunci viaţa de exil pe care, cu multă demnitate şi eleganţă, avea să o ducă pînă la moarte. Mai întîi, în 1948, la Paris, cînd participă la lansarea primelor acţiuni ale exilului şi este co-fondator al ziarului Le **Peuple Roumain**, organ al partidelor democratice româneşti, apoi, mulţi ani, în America. Se va implica puternic în constituirea, la Whashington, a Consiliului Naţional Român. Nu numai la nivel politic, dar şi profesional, Emil Ghilezan a fost un om de succes, confirmînd astfel încrederea pusă în el de marii săi mentori.

Demonstrînd capacităţi de muncă speciale şi un mare dinamism, drumurile întortocheate ale exilului aveau să-l ducă din America în Asia, mai întîi în Iran, unde, în anii '50, în contul unei companii americane, va construi primul supermarket din Teheran (unde cunoaşte familia şahului) apoi în Filipine. Va mai lucra şi va mai duce înainte bunul renume de român şi-n Singapore, Venezuela, Liban şi alte locuri. Naturalizat american, la începutul anilor '60, Emil Ghilezan se va stabili, cu familia, în Italia, la Roma, unde a relevat o fabrică de aparatură pentru tăiat marmura, o activitate pe care o va duce pînă la pensionare. În paralel, timp de aproape o jumătate de secol, Emil Ghilezan nu a uitat o clipă datoriile şi acţiunile sale de român exilat şi lupta politică. Extrem de activ, a asistat cu infinită pasiune la Revoluţie. În sfîrşit, visul său principal, căderea comunismului, se realiza. N-a trăit în zadar. A organizat imediat, neobosit, ajutoare, a pus la dispoziţie solidele sale legături politice. Mai avea, însă, un vis. În ciuda vîrstei înaintate, după 1989, şi-a dorit să se stabilească în ţară, să participe militant. Din diferite considerente, inclusiv gelozii, acest vis i-a rămas neîmplinit. A fost marea lui dramă. Era un spirit independent şi un om politic lucid, raţional. Poate tocmai aceasta l-a şi pierdut. Experienţa sa politică şi managerială ar fi fost un bun preţios pentru ţară. Cei de acasă n-au ştiut a se servi...

Revenit pentru prima oară în ţară în 1990, a fost doar preşedinte de onoare, pentru cîteva zile, al Congresului PNŢ din septembrie 1991 şi apoi, din nou, la cel din ianuarie 1996. În septembrie 1995, înainte de moartea sa, Dl Corneliu Coposu a dorit, în sfîrşit, să facă din Emil Ghilezan, preşedintele de onoare al partidului. Ar fi fost locul său, care i s-ar fi cuvenit încă din prima zi a reconstituirii partidului, în decembrie 1989. Atunci însă nu s-a gîndit nimeni... Mai bine mai tîrziu decît deloc, puteam, încă, crede. Intima sa dorinţă de a-i fi folosită vasta-i experienţă şi relaţiile sale internaţionale, nu se va realiza însă, cum am văzut, niciodată. Din motive tehnice, s-a spus. Potrivit noului Statut al partidului, preşedinţii de onoare se recrutează numai dintre foştii preşedinţi executivi. Nu s-a găsit nimeni ca, în plin Congres, prezidat de către Dl. Ghilezan însuşi, să ceară o modificare a acestei norme. Păcat... Nu Ghilezan, ci România a pierdut.

Radu BERCEA

Acum, cînd „tînărul leu filologic“ a plecat...

Nu un necrolog doream să public, ci un elogiu; nu regrete la dispariţia unei personalităţi trebuia să exprim, ci admiraţie pentru via şi exemplara sa prezenţă culturală. Iată însă că nu a fost să fie aşa. De aproape un an şi jumătate "clocesc" aceste rînduri. Frumoasa aniversare a septuagenarului m-a făcut să le promit, cu festiv entuziasm, revistei Dilema. *Abia la ştirea morţii sale am compus finalul unui text rămas mult prea multă vreme în memoria calculatorului, menit parcă să devină necrolog. În lipsa unui titlu definitiv, în susul primei pagini stătea scris cu litere de-o şchioapă, pur şi simplu, numele omului. Ori de cîte ori reluam aceste pagini, mi se părea că am în faţă o evocare funebră...*

Deşi în ultimii ani Petru Creţia – căci despre el este vorba – a copleşit pe toată lumea prin productivitate şi creativitate, două din cărţile sale ar fi fost firesc, într-o atmosferă intelectuală mai firească, să aibă un mult mai larg ecou. Ne gîndim la *Cartea lui Iov, Ecleziastul, Cartea lui Iona, Cartea lui Ruth, Cîntarea Cîntărilor*, traduse şi comentate de Petru Creţia (=VT), şi la *Banchetul* lui Platon, traducere, studiu introductiv şi note de Petru Creţia (=PB), ambele apărute în 1995 la editura Humanitas. La prima vedere, deosebirile dintre cele două volume par să prevaleze asupra punctelor lor comune. Pe de o parte, o performanţă profesională pe care cultura noastră o aştepta de multă vreme de la un elenist de mare clasă. Eu însumi eram de vreo cincisprezece ani la curent cu proiectul de a traduce *Symposion*, un proiect mereu amînat, niciodată abandonat, un fel de "poveste cu cocoşul roşu"... Pe de altă parte, cîteva cărţi ale *Vechiului Testament* transpuse în româneşte fără acces direct la textul ebraic, rod al unor preocupări pe care nu le bănuiam la Petru Creţia. Dacă ne-am priceput să confruntăm "prin sondaj" versiunea din Platon cu originalul grecesc, căutînd să desprindem principiile de traducere, ne vom mărturisi la rîndu-ne totala ignoranţă în materie de limbă ebraică. Nu ne putem deci pronunţa în cunoştinţă de cauză asupra acestei redări româneşti de texte vetero-testamentare. Ne putem însă exprima convingerea că necunoaşterea limbii ebraice nu l-a împiedicat pe traducător să acceadă la problematica reală a textului biblic. Există un anume "simţ filologic" – cine i l-ar contesta tocmai lui Petru Creţia? – în virtutea căruia adevărul unui text poate fi intuit chiar şi fără stăpînirea filologiei în cauză. Astfel, coroborînd *Septuaginta, Vulgata* etc. cu *La Bible de Jérusalem* şi cu alte lucrări de erudiţie specifică, traducătorul a fost desigur în măsură să detecteze punctele delicate ale originalului, optînd apoi în mod avizat pentru o soluţie sau alta. Pentru cineva care s-a confruntat, o viaţă întreagă, nemijlocit cu greaca veche – limbă neegalată, credem, în complexitate şi subtilitate de vreo altă limbă a lumii – o asemenea incursiune în literele ebraice, chiar făcută prin intermediar, va rămîne indubitabil sub semnul deplinei pertinenţe. Prin urmare, tot ceea ce ar putea surprinde sau nedumeri în aceste exerciţii vetero-testamentare nu se cuvine pus, să spunem, pe seama "nespecialităţii", ci considerat ca expresie a unor opţiuni ferme, din raţiuni culturale precise.

Aceleaşi opţiuni, din aceleaşi raţiuni, le regăsim în *Banchetul*, lucrare din domeniul în care Petru Creţia s-a consacrat de multă vreme ca specialist de mîna întîi. Traducerile comentate din *Biblie* şi din Platon ne apar ca lucrări simetrice (mai mult sau mai puţin sincronice, din cîte ştim) care ne incită să descifrăm tipul de act cultural pe care ambele vin să-l ilustreze. A traduce şi a comenta texte scrise în limbi vechi este prin excelenţă o operă de filolog, iar Petru Creţia îşi asumă din capul locului statutul acesta. Astfel, el numeşte eliminarea unor interpolări din *Cartea lui Iov* "un gest filologic pe cît de legitim pe atît de moderat" (VT, p. 10, s.n.), pentru a mărturisi puţin mai jos: "Ca filolog am căutat să respect regulile meseriei mele" (VT, p. 12, s.n.). Tot astfel, referitor la *Banchetul*, el declară că "a avut un contact nemijlocit, îndelungat şi responsabil cu originalul grecesc" (PB, p. 5), iar contactul acesta rămîne, de bună seamă, privilegiul filologului. De-ar fi să facem o schiţă "imagologică" a Filologului, ne-am gîndi la un ins din cale-afară de învăţat, solid ştiutor de multă gramatică, lexicologie, critică de text etc. etc., frecventator neobosit al feluritelor ediţii savante, martir al adnotărilor, referinţelor bibliografice, abrevierilor, etimologiilor, indicilor de termeni, de autori, de texte şi locuri citate... Vom admira temeinicia lucrărilor Filologului, vom respecta compacta erudiţie pe care o denotă, vom recunoaşte certa lor utilitate, dar nu ne vom putea reprima o oarecare impresie frustrantă de exsangvitate. În loc de a face Textul antic să vorbească şi minţilor de astăzi, asemenea lucrări filologice par a vorbi mai curînd despre propria erudiţie a autorului. O astfel de impresie frustrantă este exact ceea ce nu generează – în traducerea şi interpretarea lui Petru Creţia – nici cărţile *Vechiului Testament*, nici *Banchetul* lui Platon. Prezentîndu-le pe cele dintîi, el afirmă: "Cine citeşte în traducere o operă ilustră prin valoarea ei şi prin îndelungata ei prezenţă în memoria umanităţii trebuie să aibă în faţă un text care să vorbească prin sine limba măreţiei, altfel totul este zadarnic. Aplecîndu-mă asupra acestor vestite cărţi ale *Vechiului Testament* la aceasta am năzuit cît mi-a stat în putinţă" (VT, p. 7, s.n.). Aceeaşi convingere o găsim exprimată şi în introducerea "Notelor" la Platon: "A-i încărca textul cu trimiteri la ipotetice izvoare, cu analogii improbabile sau cu consideraţii lingvistice zadarnice pentru cititorul unei traduceri, înseamnă a-i răpi unei traduceri tocmai autosuficienţa, spontaneitatea şi farmecul care sînt singurele ei legitimări" (PB, p.160, s.n.). Într-adevăr, amîndouă volumele se remarcă prin parcimonia accesoriilor filologice. Toate informaţiile aferente operelor traduse (datare, autori, compoziţie, *realia*, ediţii utilizate, repere bibliografice etc.) sînt oferite în prima parte a textelor introductive, la care se adaugă, în cazul *Banchetului*, un substanţial glosar de nume proprii. Ambele cărţi se adresează cititorului pe două nivele: primul, al textului pe care Petru Creţia îl face să ni se comunice nouă; celălalt, a ceea ce Petru Creţia însuşi ne comunică despre text.

Privitor la acest prim nivel, sîntem de părere că traducătorul a cîştigat în mod incontestabil pariul pe care singur şi l-a propus. Fie că este vorba de texte biblice sau de faimosul dialog al lui Platon, versiunile sale vădesc un deplin şi strălucit respect faţă de "legile, nu mai puţin severe, ale expresiei literare româneşti" (VT, p. 12). Sînt texte de aleasă factură, de certă reuşită literară, texte vii care vorbesc prin ele însele. De la austeritatea geometrică a paralelismului gramatical din monologurile *Cărţii lui Iov*, pînă la frazarea arborescentă a discursurilor din *Banchetul*, totul îşi află o măiestrită echivalare românească. Dar dacă valoarea literară intrinsecă a traducerilor este aceeaşi în ambele volume, "provocarea" originalului (într-un caz ştim, în celălalt doar presupunem) nu va fi fost în ambele situaţii aceeaşi. Expresia mai degrabă frustă a cărţilor vetero-testamentare (cel puţin în versiunea din *Septuaginta*) credem că l-a incitat pe traducător să urmărească un plus de "artisticitate", ceea ce presupune o mai mare libertate a actului de a re-crea respectivele scrieri în limba română. Cititorul nu va întîrzia să remarce excelenţa rezultatului: aşa cum ni se înfăţişează ele acum, textele vorbesc cu adevărat "limba măreţiei"... Eliminarea din traducere a interpolărilor (*Cartea lui Iov*) şi a apendicilor (*Cartea lui Ruth, Cîntarea Cîntărilor*) se justifică tot prin faptul că miza majoră a fost consistenţa şi coerenţa literară a versiunii româneşti.

Altfel stau lucrurile cu *Banchetul*, pe care chiar Petru Creţia îl numeşte "una dintre cele mai mari împliniri ale prozei lui Platon, ale scrisului în Grecia veche şi ale artei literare în genere" (PB, p. 5). Ca şi traducerea să fie, la rîndul ei, o împlinire în bună limbă românească, aceasta e o mult mai aspră încercare. Construcţia frazei fiind atît de savantă, respiraţia ei atît de amplă, rapelurile semantice atît de subtile, întorsăturile sintaxei atît de rafinate, o redare foarte aproape de original nu va excela neapărat prin lizibilitate. Pe de altă parte, o traducere fluentă şi inteligibilă are a-şi lua, inevitabil, unele distanţe faţă de original. Petru Creţia îşi ia asemenea distanţe segmentînd frazele prea vaste pentru a fi transpuse ca atare în română, amplificînd expresia în scopul clarităţii, simplificînd pe alocuri spre a evita eventuale redundanţe, intervenind întotdeauna cu curaj în folosul cadenţei şi al vivacităţii discursului. Făcînd aşa, el izbuteşte să treacă excelent încercarea cea aspră a traducerii *Banchetului*: versiunea sa reprezintă un text captivant şi consistent, perfect valabil ca operă literară în sine.

Noi credem însă că modul acesta de a traduce din Platon (şi în general din greaca veche) îşi are riscurile sale. Orice intervenţie în arhitectura atît de complexă şi de elaborată a frazei, orice transpunere mai mult "în spirit" decît literală pot genera, ca efect secundar, un anumit dezechilibru al întregului, ştergerea unor nuanţe, neredarea jocurilor de cuvinte, apariţia unor repetiţii involuntare etc. Nu putem analiza acum felul în care Petru Creţia reuşeşte, de cele mai multe ori, să evite magistral numitele efecte secundare ale opţiunii sale pentru versiuni româneşti nesubjugate originalului. Putem însă afirma că rezultatele unei asemenea opţiuni vor fi convingătoare numai atunci cînd traducătorul are anvergura vulturească a lui Petru Creţia, cînd libertăţile (ca să-l citäm) sînt asumate "de o mînă şi de o minte foarte sigure" (VT, p. 148).

Fără îndoială, cele cinci cărţi ale *Vechiului Testament* şi *Banchetul* lui Platon sînt un preafrumos dar făcut astăzi cititorului cultivat şi literelor româneşti. Ele ar trebui să aibă totodată o valoare exemplară pentru toţi cei care au astfel de îndeletniciri. Nu ne gîndim însă la un exemplu de tehnică a traducerii – căci acolo unde Petru Creţia excelează alţii ar putea cu uşurinţă da greş –, ci la un act cultural exemplar. Iar exemplaritatea aceasta se evidenţiază numai dacă vom lua aminte şi la al doilea nivel, enunţat mai sus, acela al interpretării textelor.

Fie că se numesc "Comentarii" sau se intitulează "Studiu introductiv", paginile dinaintea traducerilor încep cu necesare şi precise informaţii de ordin istoric, filologic etc., pentru a se preface apoi, pe nesimţite, în eseuri de o admirabilă libertate intelectuală şi o nobilă tensiune a spiritului. Oricît de diferit ar fi *Banchetul* lui Platon de cărţile *Vechiului Testament*, eseurile lui Petru Creţia ne apar, şi într-o parte şi în cealaltă, consubstanţiale. Ele se desfăşoară pe două registre diferite, dar care se întrepătrund. Expunînd cu limpiditate problematica dintr-o scriere sau alta, exegetul rămîne fidel progresiei şi înlănţuirii originale a ideilor. Intervine totodată, cu superbă dezinvoltură, propria lui reflecţie: scrierile respective ne spun foarte mult şi întrucît comentatorul are la rîndu-i foarte mult de spus. Nu în temeiul incontestabilei şi amplei informaţii erudite – pe care de altfel se fereşte să o etaleze ca atare – are Petru Creţia atît de mult de spus cititorului, ci în virtutea vivacităţii şi prospeţimii fără pereche cu care el însuşi citeşte textele.

Astfel, Iov şi interlocutorii săi, apoi Ruth, Naomi şi Boaz, altă dată Iona, chiar Dumnezeul *Vechiului Testament*, departe de fi personajele mai degrabă schematice ale unor străvechi şi hieratice scrieri, ne sînt înfăţişaţi ca personalităţi vii şi consistente, de o bogată umanitate. Atenienii puşi în scenă de Platon ne vor apărea, cu atît mai mult, nu ca exponenţi convenţionali ai variatelor opinii şi idei despre eros, ci ca individualităţi puternice, ca variate caractere ce pronunţă discursuri puternic individualizate. Tuturor acestora, Petru Creţia le reconstituie temperamentul, le exaltă virtuţile, le înfierează metehnele, le cercetează conştiinţa şi le scrutează inconştientul. Intră peste timpuri în dialog cu ei, într-un dialog foarte actual şi adesea polemic, purtat deopotrivă în planul moral şi în cel al gîndirii speculative. Aprobă unele opinii, pe altele le respinge, nu iartă niciodată erorile de raţionament. Emite şi discută multiple ipoteze, de pildă asupra suferinţei umane şi a nedreptăţii divine în *Cartea lui Iov*. Relevă limitele unor construcţii teoretice, cum ar fi, în discursul Diotimei, devalorizarea concretului şi a particularului din *celălalt* prin erosul anagogic: "Platon, orice s-ar fi spus în apărarea lui, tocmai aceasta ne propune: să iubim nu oameni în unicitatea, integritatea şi inefabilul lor, ci numai o versiune abstractă a persoanei constituită din complexul celor mai bune calităţi ale ei şi substituibilă cu orice persoană înzestrată cu aceleaşi calităţi" (PB, p. 56). Aici ca şi în nenumărate alte locuri, comentariul abundă în formulări cu totul memorabile, din care nu putem să nu o citäm, culminantă, şi pe cea finală. Nu-l mai avem acum pe Petru Creţia vorbind despre iubirea din Banchetul, ci pe Petru Creţia vorbindu-ne el însuşi despre iubire: "Am putea tot atît de bine spune că există tot atîtea iubiri cîţi iubitori şi cîţi iubiţi sau lucruri iubite există, şi tot atîtea frumuseţi, ireductibile una la alta, tot aşa cum nu sînt reductibili unii la alţii indivizii pieritori. Depinde ce cale îi hotărîm gîndului nostru" (PB, p.58). Iar calea hotărîtă gîndului de Petru Creţia îşi află cea mai limpede expresie în comentariul la *Cîntarea Cîntărilor:* "O iubire are o esenţă a ei, făcută din esenţa tuturor iubirilor şi din încă ceva, care o face să fie *într-un fel anume*. Ea trăieşte în timp şi în întîmplările lui, se află într-un anume loc, înconjurată de *celelalte* locuri ale lumii. Are o bucurie a ei şi o durere a ei care îi destăinuiesc esenţa. Şi are cuvintele care s-o spună" (VT, p.185).

Filosoful şi moralistul ne apare dublat la tot pasul de omul de litere. Deschis rigorii abstracte a ideilor, el se vădeşte deopotrivă deschis frumuseţii pur artistice a scrierilor: pune în evidenţă scenariul dramatic subiacent atît *Banchetului* cît şi *Cărţii lui Iov*, descifrează subtilităţi stilistice în cuvîntările personajelor lui Platon, exaltă imagistica exuberantă a *Cîntării Cîntărilor*. Propriul său stil vine să ilustreze această dublă deschidere: o măiestrită împletire de acuitate conceptuală, uzînd de neologisme elegante, şi de limbaj plin de savoare, cu discrete nuanţe arhaice.

Am afirmat că traducătorii şi comentatorii noştri de vechi texte din limbi vechi se cuvine, de acum înainte, să tragă învăţăminte din împlinirile lui Petru Creţia. Într-adevăr, scrierile antice şi ilustre vor fi grăitoare pentru o cultură doar dacă cineva, în acea cultură, va şti să le fie un demn interlocutor. Nu numai erudiţie trebuie să aibă cărturarul, ci şi vibraţie; nu numai iscusinţă, ci şi inspiraţie; nu numai rigoare profesională, ci şi un autentic zbor al spiritului. Că lucrul este cu putinţă, stau dovadă *Cartea lui Iov, Ecleziastul, Cartea lui Iona, Cartea lui Ruth* şi *Cîntarea Cîntărilor*, stă dovadă platonicul *Symposion*, reinstaurate acum în cultura română de acela despre care, în 1987, Constantin Noica spunea: "reuşeşte să facă bine tot ce face şi reprezintă poate astăzi întîiul om de cultură în viaţă" (România literară, nr.50/1987, p.19). Nu exsangvitate "filologică" denotă aceste două cărţi, ci un sînge fierbinte care pulsează în fiecare pagină.

"Te rugam în modul cel mai stăruitor să dai jos pielea de urs teologic şi să te comporţi ca un tînăr leu filologic", îi scria în 1866 Friedrich Nietzsche lui Paul Deussen, viitorul indolog şi istoric al filosofiei (Aforisme. Scrisori, trad. Amelia Pavel, Bucureşti, 1992, p.139). El privilegia astfel filologia, ca ramură prin excelenţă fecundă şi vie a studiilor umaniste, mărturisind în continuare: "Sentimentul puternic şi înviorător al unei misiuni pe viaţă se instalează destul de curînd în conştiinţa adevăratului filolog"(p.140). Ce altceva exprimă dialogul creator al lui Petru Creţia cu vechile texte decît o perpetuă tinereţe a spiritului? – O tinereţe care este efervescenţă şi profunzime totodată. – Ce altceva înseamnă Filologia cea bună, întruchipată atît de bine de el? Păşind neobosit, cu seninătatea celor şaptezeci de ani ai săi, pe această cale regală a culturii, Petru Creţia este şi rămîne pentru noi un tînăr leu filologic.

* * *

Ştiu că Petru Creţia, suferind pe un pat de spital, şi-a găsit, atunci cînd nimeni nu mai spera, forţa de a realiza *Banchetul*. Mai ştiu, chiar de la el, că cel mai mult ţinea la partea de comentariu, atît la *Vechiul Testament* cît şi la Platon. Ceea ce însă nu ştiu – dar tare mult doream să aflu – este cum ar fi primit aceste pagini ale mele, scrise nu în memoria lui, ci pentru ca el în primul rînd să le citească.

Album

Lecturi suplimentare

Pe cine să iubim?

În cadrul învăţăturilor de viaţă pe care le oferă oracolele şcolare apar deseori tot felul de contradicţii: îndemnuri care sînt anulate de un catren imediat următor, declaraţii serioase de dragoste aşezate lîngă poezioare persiflante, versuri de cătănie semnate de eleve etc. La prima vedere, toate aceste fenomene pot fi puse pe seama nesinceritătii, a clişeizării şi, pînă la urmă, pe seama *vidului de comunicare*. La o analiză mai profundă, ne putem da seama că nesinceritatea aceasta e de fapt una aparte: este vorba de cea specifică oricărui act de performare, mai direct spus, de "nesinceritatea" actorului. În cadrul paginii de amintiri, se interpretează (se reproduc – din memorie sau prin copiere) diferite versuri, iar performerul are ambiţia ca prestaţia lui să fie cît mai amplă, dacă nu chiar completă. Prin urmare, pentru a umple pagina, vor fi scrise de-a valma tot felul de *amintiri*, chiar dacă acestea sînt contradictorii. Elevul care *completează* va reproduce tot ce ştie (sau va copia tot ce poate).

Un exemplu ce ilustrează jocul contradicţiilor este oferit de catrenele care le învaţă pe tinerele eleve pe cine să iubească. Cînd este vorba de tenul viitorului iubit, există numeroase dispute: "Nu iubi un blond / Că e tare vagabond / Iubeşte un brunet / Că este mai corect." – "Nu iubi băiat brunet / E un lucru indiscret / Are-n inimă magnet / Şi te trage lîngă piept." (în alte variante: ".../ Are piept magnetizat / Ce te trage drept la pat."). Lucrurile se complică şi mai mult atunci cînd se iau în discuţie ochii. (Ochii sînt oglinda sufletului şi, prin urmare, cea mai importantă parte a corpului omenesc; dacă ai ochii, eventual te poţi dispensa de restul: "N-aş dori nimic în lume / Numai ochii tăi / Să-i am veşnic lîngă mine / Să privesc numai la ei".) Culoarea ochilor pare să aibă un rol fundamental (oricum, în oracol, culoarea în general se bucură de o anumită simbolistică): "Cu cîţi ochi te întîlneşti / Pe cei negri să-i iubeşti / Că sînt negri şi plăcuţi / Şi te lasă să-i săruţi" – "Ochii negri sînt frumoşi / Dar sînt şi periculoşi / Că se supără mereu / Fără să le faci vreun rău"; "La băieţi cu ochi căprui / Niciodată să nu spui / «Te iubesc la nebunie» / Ce pe urmă, cine ştie?..." – "Să iubeşti în a ta viaţă / Ochi căprui ca şi ai mei / Că sînt sinceri în iubire / Nu sînt trădători şi răi."

Din avalanşa de sfaturi contradictorii care se găsesc în paginile oracolului, se poate extrage, totuşi, o concluzie: ochii verzi sînt fără îndoială periculoşi (nu am găsit nici un catren care să-i laude), iar ochii căprui sînt cei mai siguri (avînd în vedere numărul mare de *amintiri* care afirmă acest lucru). "Să iubeşti în lumea asta / Păr şaten şi ochi căprui / Că sînt sinceri în iubire / Şi simpatici orişicui." Explicaţia acestei preferinţe este simplă: "păr şaten şi ochi căprui" reprezintă însemnele *celor mulţi*, ale individului care nu iese în evidenţă cu nimic, ale acelui om "nici prea-prea, nici foarte-foarte" atît de drag oracolelor şcolare. (C.P.-B.)

Cursul scurt la Oximoron-les-deux-Églises (II)

Văd un film vechi, pe ARTE, "Aventurile baronului Münchhausen", unde, de la bun început, eroul e de părere că "un om întreg e acela care-şi dă seama că valorează cît un atom sub stele; restul sînt animale bipede".

Nicu's Molkerei – produse lactate (Splaiul Independenţei..., lîngă Abator) – e prima oară cînd văd apostroful englez pe o firmă românească, lîngă un nume – şi ce nume ales! – românesc. Sună vesel. Iar lui Nabokov îi plăcea să creadă că Revizor vine de la "rêve", şi ar fi adică un specialist în vise.

În Oximoronul nostru les-deux-Églises, s-a ridicat, într-una din cele două biserici, următoarea problemă: Eclesiastul ţine la a deosebi între vremea de rîs şi vremea de lacrimi, între vremea de bocet şi aceea de joc; dar dacă vremea e pentru amîndouă deodată, în acelaşi timp? Dacă nu există două vremi separate? Dacă e vremea lui totodată, să coşi şi să rupi, să te naşti şi să mori totodată? N-ar fi mai corect? I s-a răspuns că Eclesiastul nu se ocupă cu ceea ce e corect sau nu; dar şi acest răspuns e vremelnic.

Prietenul meu – considerat printre cei mai învăţaţi şi mai inteligenţi din cetate – îmi spune că după ce a citit ultimul meu articol despre "Jurnalul" lui Sebastian s-a simţit atît de rău, în sensul bun al cuvîntului, că îmi cere iertare ca român şi creştin; tulburat, îi repet în neştire: "dar nu asta e problema, dar nu asta e problema..." El, lucid: "Dar care e problema?" Cu cît eşti mai sensibil, cu atît nu o poţi defini.

R. se întoarce din acea ţară unde urma să curgă lapte şi miere. Chiar curge, dar nu zguduie pe nimeni. Lapte şi miere se pot cumpăra, cît vrei, de la orice băcănie. Ei şi? Şi binele se poate banaliza ucigător.

S., economistul familiei, ţine neapărat, la miezul nopţii, să mă întrebe, înainte de a se culca, de ce nu l-au chestionat pe acest Balcerowicz, polonezul mai tare decît Luther în ale Reformei, ce au făcut ei, acolo, cu Nowa Huta, au închis-o?, au vîndut-o?, de ce nu le-au cumpărat-o, ca pe Skoda cehă, nemţii? Îl sfătuiesc să nu adoarmă cu asemenea probleme, nu e economic.

"Toţi în ţara asta, ca să spună ceva, spun că e bine, în loc să tacă" – părerea unei mătuşi de-ale mele de peste balta mediteraneană.

U., "Una" cum o dezmierd în amintirea Unei lui Eliade, – o tînără talentată care a lăsat ziaristica pentru a lucra "la Guvern" ca alţii, altădată, "la raion", ieşind din producţie – îmi încredinţează la o cafea neagră: "de cîte ori constat că Reforma nu poate reuşi în România, mă combat gîndindu-mă că eram dintr-aceia convinşi că «nea Nicu» nu va cădea."

V. e bursier la Budapesta, într-un Institut de înaltă clasă europeană, unde trăieşte, în viziunea mea, ca în paradis; mă corectează într-o scrisoare: "sînt într-o rezervaţie din care voi ieşi, în august, pentru a intra în junglă." A doua zi citesc că acolo extrema dreaptă a organizat un meeting cu 50.000 de persoane care au manifestat împotriva FMI-ului şi a colonizării Ungariei de către americani. Cu ideile astea la noi faci un meeting de extremă stîngă. "...fraţi să fim!" cum se cîntă în "Oda bucuriei".

Woody, Woody, Woody şi ciocănelile lui, ale celui mai fermecător nevrozat: "Cred că ţi-e clar – mai devreme sau mai tîrziu trebuie să te întîlneşti cu Cel de Sus." Un X pe străzile Parisului, la o manifestaţie, purtînd o pancartă sintetică: "Je suis un con. J'ai voté Chirac".

Y., grecul cu care m-am întîlnit ieri în Piaţa Amzei şi care, muşcînd dintr-o banană, mă încurajează: "Ieri am avut o criză renală de-am mers pe pereţi şi, cînd mi-a trecut, am cîntat trei psalmi pe uvertura la Bărbierul din Sevilla". David dă psalmilor indicaţii muzicale prea sărace. Ascultă-l pe "61", acolo unde se cer instrumente de coarde, combinat cu "Fata şi moartea..."

Z., unchiul lui P., e necăjit vreo 10 minute fiindcă a sunat la ProTV să-i felicite pentru ideea de a încheia telejurnalele cu formula "vă dorim o seară mai bună!", în locul prostiei alea cu "seară excelentă" care-l enerva cumplitly şi telefonista nu l-a luat în serios, l-a bagatelizat, crezînd că-şi bate joc de ei. "Nu se mai poate deosebi între o prostie şi-o idee inteligentă... dar după 10 minute, mi-a trecut." Unchiul Z. a ajuns să planifice timpul supărărilor după fiecare necaz; sînt unele care "nu merită" mai mult de 10 minute, altele cer să fii indispus o zi întreagă. Mulţi din localitate îl socotesc – şi în această problemă – un neserios. "Nu-i tragedia vieţii mele", mă asigură liniştit.

Radu COSAŞU

Familia mea

Viaţa la bloc

Poate că cea mai veche şi mai statornică nedumerire din multele, fără de număr care m-au asaltat de-a lungul anilor, a încolţit din constatarea că familia noastră îşi schimba atît de frecvent locuinţa: dintr-o casă în alta, pe aceeaşi stradă, de pe o stradă pe alta, în acelaşi cartier; dintr-un cartier în altul al aceleaşi localităţi. Familie aflată la cea dintîi generaţie de oarecum orăşeni într-un tîrguşor ridicat cam forţat la rangul de orăşel muncitoresc; avînd în vedere faptul că mama şi tata au fost cei dintîi din familia lor care au plecat din satul natal, stabilindu-se, după un scurt popas la Bucureşti, într-un orăşel de munte, la mai puţin de şaizeci de kilometri depărtare de satul bunicilor unde noi ne întorceam an de an. Mai tîrziu, sora mea şi eu am continuat migraţia părinţilor lărgindu-i aria: din orăşelul de munte în altul de cîmpie, apoi în inima Banatului – una, în a Ardealului – cealaltă. Iar acum, cea de a treia generaţie se află în faţa aceloraşi necunoscute: unde...? cum...? cînd...?, de astă dată privind mai departe, mult mai departe...

Călători neobosiţi prin spaţiu şi timp, acum, cu trei ani înaintea rotundului 2000, privim de cinci luni oraşul universitar din inima Ardealului, ca un fel de cer răsturnat ori paralel, cu luminile sale fără de număr din clipa înserării, de la al optulea etaj al blocului-lamă situat în zona nordică a localităţii şi la 12 km distanţă de anteriorul apartament din partea vestică, la poalele Făgetului, unde pentru întîia oară am b-locuit, într-un turn de beton, cu alte 99 de familii, nu mai mult de şase ani. Fără a şti, şi de astă dată, cît de scurt ori cît de lung va fi popasul. Singura certitudine – că cel mai spectaculos moment al zilei, de o ireală frumuseţe, e apusul soarelui privit de la al optulea etaj, urmat de o panoramă nocturnă a oraşului inundat de luminile terestre şi cereşti, din pragul înserării pînă la ivirea zorilor.

Prin largile, însoritele şi luminoasele ferestre ale actualului apartament privesc nu atît panorama mereu proaspătă pentru mine a frumosului oraş, cît mai ales casele şi străzile orăşelului de odinioară, trecutul însuşi, prin care am călătorit neîntrerupt, cu scurte ori mai lungi popasuri, fără a fi ajuns la capătul drumului nostru. Aproape împotriva voinţei mele, am revenit aievea în orăşelul de munte, pe străzile încărcate de amintiri, căutînd prin pulberea drumurilor şi acum desfundate, urma paşilor de odinioară, casele în care am poposit ca păsări călătoare, un anotimp ori an la rînd; o stranie, tulburătoare şi aproape ireală întoarcere în spaţiu şi mai ales în timp: case... case... case... prin care ne-am perindat, lăsînd între pereţii lor frînturi din viaţa noastră, împinşi mereu din urmă ori atraşi irezistibil înainte de forţa zodiei sub care ne-am născut.

Doina SEBAŞ
Cluj-Napoca

Dialog Cultural European: Suedia-România

Sub egida Fundaţiei Culturale Române şi a Institutului Suedez, cu sprijnul Ambasadei Suediei la Bucureşti, va avea loc o serie de manifestări reunite sub titlul **"Dialog Cultural European: Suedia-România"** în perioada **6-15 mai 1997**.

Evenimentele se vor desfăşura în Bucureşti, Cluj şi Sibiu, prilejuind întîlniri cu reprezentanţi importanţi ai vieţii culturale suedeze. Se vor organiza mese rotunde pe teme de cultură politică, sociologie, integrare europeană, dialog intercultural, gale de filme, expoziţii şi spectacole, colocvii de literatură şi traduceri, lansări de carte.

Vor participa scriitori, traducători, ziarişti, politologi, editori, artişti din Suedia şi România.

Bustul Thaliei

Numele ascuns

La începutul anilor '80, cînd Editura Cartea Românească a tipărit într-un elegant volum cele trei piese ale lui Gellu Naum: **Ceasornicăria Taus, Insula** şi **Poate Eleonora...**, cititorul, neîndoielnic impresionat de afirmarea autoritară a unei puţin obişnuite vocaţii dramatice, era în acelaşi timp surprins, chiar intrigat, de raportarea contradictorie a autorului la teatrul absurdului, marcată de aparente apropieri, îndată contrazise prin subtile diferenţieri.

La fel ca la Beckett sau la Ionesco, conflictul dramatic din piesele lui Gellu Naum nu este un proces care să confrunte personajele în mediul transparent al limbajului, utilizat cu neutră nonşalanţă. Limbajul însuşi devine personajul principal, el capătă densitate, chiar conştiinţă de sine, se interpune între caracterele descărnate ale fantoşelor umane ca un erou viabil, cu destinul său propriu. Erou tragic, fără îndoială, căci ratează, nu-şi îndeplineşte rostul de a asigura suportul fiabil al comunicării, de a cristaliza într-o reţea de linii sinuoase dar distincte firele conversaţionale care pot transforma reuniunea întîmplătoare de indivizi într-o reală comunitate umană. Teatrul absurdului denunţă limbajul ca materie amorfă, mediu simbolic amăgitor, instrument ineficace din cauza probabilă a unor erori latente de proiectare, devenite aparente prin utilizare excesivă. Astfel, acest teatru pune mereu în scenă, sub diferite înfăţişări, o unică dramă, aceea a incomunicabilităţii.

Gellu Naum acordă limbajului acelaşi interes ca şi iluştrii reprezentanţi ai teatrului absurd dar, spre deosebire de aceştia, nu-l priveşte ca pe un obtacol sufocant, ca pe un adversar ireductibil. Corupt, tocit, de acord, dar capabil totuşi de redempţiune prin aplicarea unor metode potrivite de purificare. Ultimul dintre marii cavaleri ai surrealismului, Gellu Naum a păstrat cu fidelitate şi pricepere ceea ce acest curent avea mai de preţ, anume *metoda*. Experimentarea sistematică, am putea spune ştiinţifică, asupra limbajului, din care surrealismul a făcut o practică eficientă, permite regăsirea cuvintelor cheie, mai mult, poate conduce în vecinătatea Cuvîntului altotcuprinzător, concentrat al cunoaşterii absolute, nume secret al lui Dumnezeu, nume ce este, poate Eleonora.

Operaţia de manipulare inspirată a limbajului, înrudită cu tehnicile esoterice ale unui Abraham Abulafia, este decantarea răbdătoare prin prescurtare. Reducerea cuvintelor, esenţializarea semnelor, comprimarea "paralelipipedului la forma unui cub" este calea de parcurs pentru a ajunge la contemplarea splendorii readuse din exil ca statuie însufleţită, întruchipare a *Şehinei* oare? avînd ca nume de taină cuvîntul Eleonora. Utilizarea lucidă, bine controlată a tehnicilor onirice elimină întîmplătorul, nesemnificativul din cotidian, cu condiţia prealabilă a extragerii acestuia din chingile temporalităţii (vezi discuţia din prima scenă despre ceasul pierdut). Lumea, cu ritualurile sociale, cu judecăţile oarbe ale tradiţiei este pusă între paranteze, lăsînd cuvîntul ascuns să se dezvăluie înţelegerii desăvîrşite cu seducţia infinită a feminităţii.

Una dintre cele mai frumoase nuvele ale lui Borges, **Moartea şi busola**, descrie o succesiune de crime ordonate într-o structură analogă tetragramei numelui ascuns al lui Dumnezeu. Numele eroului este Lönnrot, avînd deci consoanele semnificative L,N,R, şi T. Coincidenţă tulburătoare, primele trei sînt exact cele aparţinînd numelui Eleonora. Lipseşte al patrulea element al tetragramei, dar numai aparent, deoarece îmi place să cred că Gellu Naum a lăsat în mod inspirat o poziţie liberă pentru cel care avea să dea viaţă spectacolului. Consoana T absentă este recuperată din numele regizorului Tocilescu, acesta părînd astfel predestinat pentru realizarea spectacolului fluid şi rafinat al echipei de la **Theatrum Mundi**. Un proiect cultural în care toate contribuţiile: decorul de bun gust al lui François Pamfil, muzica neredundantă a lui Gabriel Basarabescu, costumele Sandei Mitache, atentă la dominanta coloristică a fiecărei scene, jocul omogen al actorilor se topesc într-un întreg atît de bine închegat, încît nici măcar prezenţa unui înghiţitor de flăcări nu distonează.

Spectacolul demonstrează că este posibilă şi o raportare prietenoasă, relaxată a regizorului la text, mai ales atunci cînd este vorba de o propunere dramatică nouă, neuzată de acele numeroase interpretări anterioare care condiţionează deconstrucţia polemică, devenită uzanţă în actul teatral contemporan.

Adrian MIHALACHE

Un spectacol pentru „happy few"?

Pe 9 ianuarie avea loc, pe scena Teatrului de Comedie, premiera mondială a spectacolului ***Poate Eleonora...*** *de Gellu Naum, în regia lui Alexandru Tocilescu. Această producţie a Theatrum Mundi – care beneficiază de remarcabila scenografie a lui François Pamfil, de costumele Sandei Mitache, de muzica lui Gabriel Basarabescu şi de mişcarea scenică a Ralucăi Ianegic – a fost salutată de criticii care au descoperit (cu o excepţie, vezi mai jos) în consubstanţialitatea viziunii Naum-Tocilescu un eveniment. "Dilema" a semnalat şi ea (în numărul din 17/23 ianuarie) evenimentul* ***Poate Eleonora...*** *Revenim asupra spectacolului cu – pe lîngă cronica propriu-zisă – un colaj de opinii; ultimele cinci au fost scrise special pentru acest grupaj.* ***(a.l.ş.)***

Victor Scoradeţ ("Libertatea"): **"Poate Eleonora..."** (...) îi oferă regizorului Alexandru Tocilescu prilejul de a realiza cel mai bun spectacol al său, de la "Hamlet" încoace". ● *Marina Roman* ("Privirea"): "În zăpăceala vieţii noastre de zi cu zi este greu de imaginat că spectatorul, cetăţean al tranziţiei, mai poate avea răbdare să vadă poezie. (...) **Poate Eleonora...** de Gellu Naum... este unul dintre rarele evenimente celebrate cu discreţie şi distincţie." ● *Doru Mareş* ("Cotidianul"): "Singurul risc al noului spectacol al dlui Tocilescu e publicul, suficient de refractar la astfel de experienţe, faţă de care România are un hiat de vreo 60 de ani (dacă vreodată a fost binevoitoare cu marii ei experimentalişti)." ● *Florica Ichim* ("România liberă"): "... nu ne mai pasionează defel comunicarea piesei, apăsată din greu de cei 35 de ani de la scrierea sa. (...) Cu tot respectul pentru poet, nu putem să nu spunem că dacă piesa mai poate fi văzută în anul de graţie 1997, meritul este al regizorului Alexandru Tocilescu". ● *Constantin Abăluţă* ("22"): "Se cade să le mulţumim domnului Tocilescu şi întregii trupe de actori şi realizatori, nu numai pentru acest spectacol de excepţie, ci şi pentru tranşanta rezolvare a problemei, atît de dezbătută: ce are prioritate, textul ori spectacolul? Evident, amîndouă. Căci pe primul trebuie să-l iubeşti atît de mult, încît să nu-l trădezi. Iar pe al doilea trebuie să fii în stare să-l inventezi tocmai din această iubire." ● *Alice Georgescu*: Punînd în scenă **Poate Eleonora...**, Alexandru Tocilescu a procedat nu atît la o *restituire*, cît la o *instituire* culturală: l-a instituit pe poetul-dramaturg Gellu Naum ca autor de piese scrise nu doar pentru a fi citite, ci şi pentru a fi văzute. Şi înţelese. A făcut asta cu deplină fidelitate faţă de litera textului şi cu superbă libertate faţă de spiritul lui – cum altfel s-ar fi supus realismului scenei suprarealismul temperat de timizi fiori romantici al piesei? Haz şi tristeţe, umor şi melancolie şi o voluptate aproape senzuală de a face din imagini, vorbe, şi din vorbe, imagini – aşa arată spectacolul a doi eterni adolescenţi: Gellu Naum şi Alexandru Tocilescu. ● *Dumitru Solomon*: S-a vorbit atît de mult în această jumătate de secol despre finalitatea artei, invocîndu-se numele lui Belinski, Cernîşevski, Marx, Lenin, Stalin, Jdanov şi Ceauşescu, încît a fost un adevărat şoc – cel puţin pentru spectatorii între două vîrste – spectacolul cu **Poate Eleonora...** de Gellu Naum, în regia lui Alexandru Tocilescu (Theatrum Mundi), care nu luptă, nu înfierează şi nu exaltă nimic, care desfăşoară doar graţie, poezie, inteligenţă, imagini delicate, groteşti, subtile, rafinate, triste şi vesele. Cei care încă nu erau convinşi că arta nu e *scop*, au înţeles că arta este (poate fi) joc gratuit şi, mai presus de toate, *plăcere*. ● *Adriana Bittel:* Iubind poemele lui Gellu Naum, am fost suspicioasă cu acest spectacol fiindcă nu mă ducea mintea cum se poate *reprezenta*, cu limitatele mijloace teatrale, ceva ce, din pagina scrisă, transmite direct în creier, unde posibilităţile (în funcţie de creier) sînt mult mai vaste. Ei bine, ceea ce a reuşit Alexandru Tocilescu mi se pare excepţional. Viziuni, nu vedere, lucruri care habar n-aveam cum s-ar putea *face*, fiind gînduri, au apărut, păstrînd miraculos esenţa Gellu Naum. **Poate** (sigur) **Eleonora...** e unul dintre cele mai frumoase spectacole din cîte am văzut. ● *Răzvan Exarhu:* Un text care prin forţa *imaginilor* sugrumă orice răsuciri ale unei viziuni regizorale "gata de orice". O autonomie a frumuseţii coborîte dintr-un vis. Actorii, în schimb, au fost greu de adus în miezul înţelesurilor *uimite*. ● *Ioana Pârvulescu:* **Poate Eleonora...** e, poate, Zenobia. E, poate, al doilea L din Gellu şi e, fără doar şi poate, Gellu Naum. Eleonora e poate poezia: mineralul însufleţit şi îndrăgostit, umanul pietrificat, dublul căpătînd viaţă proprie. Poate că e antipatica nemurire sfidată, transformată preţ de o clipă în clipă. Poate aşa ar trebui să fie teatrul. Sigur că **Poate Eleonora...** e un vis care trebuie visat, un spectacol care trebuie nu văzut, ci trăit.

Cronica literară de tranziţie

Românii la 1997: Stăm prost, monşer!

Cartea echipei Vladimir Pasti-Mihaela Miroiu-Cornel Codiţă* îţi lasă, după lectură, un gust de Cioran bine glazurat cu tabele statistice. O Românie zdrenţăroasă, fleşcăită şi buboasă se înfiripă ochilor noştri, din bulele acestui cocktail dur, o Românie rătăcită alături de drumul cel bun, pe nişte coclauri în cam egală măsură levantini, sud-americani şi "bananieri". Totul e anapoda, şi dacă, după '89, metamorfozele din această ţărişoară au ascultat de vreo lege, aceea nu putea fi decît cea fundamentală a lui Murphy: Cînd lucrurile pot să meargă prost, atunci e sigur că vor merge foarte prost. Schimbările din spaţiul mioritic post-decembrist au fost "*haotice*". Ele au generat o "*societate de supravieţuire*", într-o "*stare de buimăceală*". Pluralismul politic şi alegerile libere, apreciază autorii, "*nu au condus la creşterea calităţii profesionale şi morale a politicienilor*" (p.28). Vraişte şi zădărnicie pretutindeni: "*mersul în gol pare a fi rezultatul inexorabil al tuturor eforturilor, indiferent de orientarea lor*" (id.). Cercetătorii grupaţi sub egida "Un viitor pentru România" au clarviziune şi premoniţiile sunt sumbre: "*Guvernul Ciorbea (...) la rîndul său a promis reforme instituţionale şi schimbări legislative, care însă nu vor îmbunătăţi cu nimic viaţa de toate zilele...*" (p. 29). Republica noastră a luat-o razna: "*nu se află aşezată pe un drum al dezvoltării*" (p. 30), ci pe cu totul altul, care nu ne apropie nici măcar de Europa-fostă-socialistă ("Vişegrad"). Trioul ne consolează sardonic: "*Ne rămîn, desigur, doina, mînăstirile Bucovinei, sarmalele cu mămăliguţă şi alte dovezi de necontestat ale originalităţii noastre culturale şi ale capacităţii creatoare...*" (p. 33). Noi, cei originali prin sarmale şi creatori prin mămăliguţă, "*cu toate că muncim mult pentru mîncare, nu numai că mîncăm prost, dar mai mîncăm şi scump*" (p. 34), pentru că producem ca vai de capul nostru, de două ori mai rău ca ungurii, de trei ori şi jumătate mai rău ca francezii, şi ne spălăm pe cap cu ce producem, de vreme ce urmaşii lui Atila exportă de trei ori mai mult ca noi, iar cei ai lui Vercingétorix, de 13 ori. De altfel, nici la spălat nu prea strălucim: "*spălăm mai puţin cu maşina de spălat, suferim de frig iarna şi de căldură vara*" (p. 33). Alocăm pentru educaţie *"de două ori mai puţin decît ungurii sau francezii"* (p. 34) şi, dacă ţinem aşa, nu vom mai avea cui aloca, deoarece *"copiii noştri mor mai mult, de două ori mai mult decît în Polonia şi Ungaria"*; la grupa de vîrstă 1-4 ani, suntem campionii europeni ai mortalităţii (p. 114). Din 1000 de români, 533 nu vor altceva decît "*mîncare mai bună*" (p. 36) şi caută, lihniţi, alimentele subvenţionate de stat (pîine şi lapte). Din 1000 de locuinţe, 464 nu au apă curentă şi 530 nu au baie; la ţară, situaţia e mai medievală: 857 şi, respectiv, 920! (p. 41). Acolo, fărîmiţarea pămîntului generează subdezvoltare de tip precapitalist: "*în comunism nu aveam ţărani, ci săteni, acum nu avem fermieri, ci ţărani*" (p. 50). Ei n-o duc, totuşi, ca-n Alecsandri: "*Forma extremă a autorităţii în rural, probabil nu foarte răspîndită, dar sigur prezentă, este bătaia*" (p. 59). Primarii îşi consumă timpul cu *"Legea 18 şi bătăile, beţiile şi alegerile"* (p. 117), nu cu răspîndit lumina civilizaţiei. Iar intelectualii de asfalt, în această vreme, *"produc ideologii şi continuă să facă apologia vieţii patriarhale şi a satului românesc ca păstrător de tradiţii şi de virtuţi româneşti tradiţionale"* (p. 63; o fi o aluzie la Octavian Paler?!). Las'că nici proletarul nu-i mai eficace: "*uneori, se întîmplă ca doi sau trei muncitori care lucrau pe aceeaşi maşină (...) să tragă la sorţi care dintre ei lucrează şi care doar stau şi privesc*" (p. 71). Sinistru e că "*patronii nu o duc nici ei mult mai bine*" (p. 85). Ei "*produc sărăcie - sărăcia angajaţilor lor*" (p. 84). Chiar şi cei mai încropiţi sunt doar "*capitalişti ai subdezvoltării*" (p. 91).

Autorii intră în măruntaiele acestui tablou de apocalipsă jegoasă. Societatea socialistă nu s-a restructurat încă, de fapt, spun ei. În regiile autonome, de ex., "*regăsim în întregime fosta industrie socialistă*" (p. 95). Fabricăm antediluvianele şi şleampetele "Dacii", dar românaşii le cumpără, fiindcă "*sunt mai ieftine, le pot repara singuri, în curte sau în faţa blocului...*" (p. 101). Birocraţia proliferează monstruos: administraţia de azi reprezintă 153% faţă de cea din 1990. "*Este greu de spus ce anume fac toţi aceşti funcţionari publici*" (p. 102). S-a mers pe ideea că, de cum apare o problemă, musai să înfiinţăm o instituţie care se ocupe de ea. În interiorul instituţiei, relaţiile sunt "feudale", fiindcă "*funcţionarul public român, care depinde de gradul în care şeful este mulţumit de el şi nu de măsura în care publicul este mulţumit de activitatea sa, este orientat către deservirea şefului şi nu către mulţumirea publicului*" (p. 104). Aşa se "bananizează" (p. 110) statul şi iese de sub orice control al societăţii civile. Suntem datori vînduţi (în '95 şi '96, "*cel mai mare deficit al balanţei comerciale*" din istoria noastră). Învăţămîntul e la pămînt, cadrele didactice au "*un aspect amărît şi sărăcăcios*" (p. 117), programele bat cîmpii departe de viaţa autentică (p. 120), aşa cum primarii îşi bat sătenii (p. 59). Elevii se îmbolnăvesc pe capete; trei sferturi dintre ei au carii (p. 121). Învăţămîntul universitar privat, cînd nu e potlogar, e superficial – şi, la fel ca şi cel de stat, nu are finalitate.

Jale e şi în viaţa politică care, în democraţia noastră "de vitrină", are un "*caracter de carnaval sau de teatru absurd*" (p. 131). (Am făcut şi eu o statistică: între autorii de beletristică citaţi în volum, Caragiale ocupă 85,7%, restul de 14,3 fiind ocupate de Jules Verne). Partidele sunt fantoşe, coagulate pe lideri, nu pe doctrine (p. 139). De altminteri, acestea din urmă sunt leite (p. 141). Politicienii sunt maniheişti şi principala lor activitate e să se "*demaşte*" între ei (p. 131). De realitate, habar n-au (p. 139). Guvernările sunt bramburească sterilă. În politica externă, nu ştim decît să pozăm în victimă ("*santinelă părăsită*"). În politica internă miroase încă, crede echipa de autori, a totalitarism (p. 158). Cu femeile, cel puţin, ne purtăm ca urangutanul cu vioara: le exploatăm, le hărţuim, le batem, le violăm (inclusiv conjugal), le ostracizăm (două femei în Senat, 21 în Cameră; nici o femeie ministru, prefect, rector). Transparenţa instituţiilor de vîrf e chioară, secretomania mai face ravagii (pp. 198, 199). Mass-media sunt amorale, criminalitatea creşte ca Făt-Frumos (p. 204). Noapte bună, România!

Asta e *Starea de fapt*. O carte scrisă glacial, jenant de adevărată în mare parte, după cum: jenant de "echidistantă" pe alocuri. Pentru cine i-a citit, în vremea din urmă, pe Patapievici (*Politice*), Alina Mungiu (*România – Mod de folosire*), Andrei Pleşu (*Chipuri şi măşti ale tranziţiei*), Cristian Teodorescu (*Povestiri din lumea nouă*), Bedros Horasangian (*Bonjour, popor!*), subsemnatul (*Veto*) şi, fără doar şi poate, Vladimir Pasti (*România în tranziţie – Căderea în viitor*), nu e nimic nou, în materie. Rigoarea în analiză şi-n majoritatea explicaţiilor, a grupului de autori, e incontestabilă, iar chinina, ca şi cauterizarea, sper (oare?) să contrazică viziunea smolită a cărţii şi să-şi facă efectul...

George PRUTEANU

---

*) *România – Starea de fapt, vol. I: Societatea*, Ed. Nemira, 1997, 224 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

Medicii, între Themis şi Nemesis

În general ne-am obişnuit să ne imaginăm o zeitate a dreptăţii legată la ochi şi utilată cu o balanţă, atribute ce aparţin, de fapt, zeiţei justiţiei. Confuzia legată de nume nu e atît de gravă pe cît de falsă este ideea că justiţia are aceeaşi semnificaţie cu dreptatea. Nemesis are un compas cu care măsoară, la vedere, faptele bune şi rele, aplicînd tratamentul corespunzător pe principiul "după faptă şi răsplată" şi nu pe baze de drept civil sau penal, avînd ca rezultat echitatea morală. Themis este cea care permite eliberarea pe cauţiune a criminalilor sau chiar achitarea lor prin lipsa de probe. Tot sub genele ei acoperite sînt judecaţi 16 medici pentru luare de mită. Păienjenişul de legi, amendamente şi hotărîri pe care îl patronează poate deveni o adevărată capcană juridică pentru neavizaţi.

Deşi consfinţit prin lege încă din 1995, *Colegiul Medicilor din România* a fost menţinut pînă nu demult într-un con de umbră dirijat din birouri ministeriale. Funcţia de tribunal al egalilor este poate cea mai spectaculoasă dintre multiplele atribuţii ale *Colegiului*. Pînă în prezent ea a fost minimalizată şi redusă la o activitate pur formală. A fortiori, în timp ce în Franţa instanţa imediat superioară *Ordinului medicilor* este însuşi *Consiliul de Stat al Republicii*, la noi, aceasta este reprezentată de *Judecătoria* locală.

Ca instituţie de drept disciplinar, *Colegiul* reprezintă o primă instanţă obligatorie în toate litigiile ce privesc medicii. Comisia sa de disciplină are ca regulament un veritabil cod de procedură similar celor ale ordinelor medicilor din alte ţări europene. *Colegiul* intervine atît în caz de reclamaţii, cît şi sub formă de autosesizări, supraveghind din interior corectitudinea tehnică şi morală a exercitării profesiei medicale. Şuntarea acestei verigi juridice a permis inculparea abuzivă a medicilor în procese de drept penal pentru luare de mită, ignorîndu-se statutul legal al medicului care, nefiind funcţionar public, nu poate fi acuzat pentru aşa ceva. Bazele acestei anomalii au fost edificate prin grija vechiului parlament, campion al ambiguităţii textelor de lege. Chiar şi aşa, controversatul Cod penal din 1996, îi atribuie medicului calitatea de simplu funcţionar, epitetul "public" fiind rezervat doar acelor funcţionari ai statului care, în activitatea lor, mai păstrează cel puţin una dintre cele trei puteri statale, executivă, legislativă sau judecătorească.

Nu este uşor să dovedeşti că antica zicală "corb la corb nu scoate ochii", n-ar avea ecou într-un tribunal al egalilor. Numai o transparenţă absolută şi concursul unei tribune a presei pot înlătura reticenţa manifestată de public cu privire la credibilitatea unei astfel de instanţe. În prezent, *Colegiul medicilor* din Bucureşti are "pe rol" două dosare care aşteaptă rezolvarea. Dl. dr. Dragoş Nicolescu, coordonatorul departamentului de jurisdicţie profesională şi litigii, ne asigură că rezultatul unei dintre cele două anchete va fi făcut public în numai cîteva săptămîni. Şi n-ar fi de mirare ca de această dată confuzia între Themis şi Nemesis să fie îndreptăţită, în măsura în care cele două zeiţe păgîne vor ajunge la mult doritul consens.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Între ordinea vechimii şi renegocierea ordinii

– povestea unui sat săsesc rămas fără saşi –

În dinamica socială din România de după '89 una dintre cele mai frecvente situaţii întîlnite pare a fi "vidul". Dacă vidul de putere s-a remediat relativ repede, dacă cel instituţional este pe cale de a se remedia, fenomenele de la nivelul socialului, în schimb, au o inerţie mai mare; aici, revenirea la o anumită stabilitate cere ceva mai mult timp.

La toate nivelurile societale aveam de-a face într-un fel sau altul cu un gol ce se cerea (şi se cere) umplut. Există zone în care apariţia unei noi instituţii ordonează socialul prin norme impuse aşa cum există niveluri la care instuţiile "nu ajung"; normele sînt instituite, în acest ultim caz, de indivizii membri ai unei comunităţi. Satul Cristian este scena unei astfel de reaşezări sociale spontane. Aici, plecarea masivă a saşilor a provocat un "vid", atît demografic cît şi simbolic.*

Ajungînd la Cristian, primul lucru pe care îl remarci este "tensiunea" dintre o arhitectură care sugerează prezenţa germanilor şi locuirea ei de către o populaţie majoritar românească.

Comunitatea este formată actualmente din "grupuri potenţiale" ce îşi dispută legitimitatea gestionării resurselor. Care sînt aceste grupuri (sau grupări), care sînt criteriile ce le definesc şi separă? Pot fi aceste grupuri considerate categorii etnice? Pe ce criteriu? Şi care sînt, oare, implicaţiile sociale pe termen lung ale acestui fapt?

O ierarhie tacită

După tradiţia locală, satul Cristian a fost fondat în jurul anului 1121 de un grup de saşi din regiunea Moselle. Prezenţa românilor, veniţi din satele vecine, este atestată începînd cu secolul al XVII-lea. Cam în aceeaşi perioadă au apărut în Cristian şi primii ţigani.

Dacă o populaţie atît de heterogenă a putut coabita păstrînd pînă în prezent identităţile etniilor din care este compusă, putem măcar bănui existenţa unui acord subiacent care să asigure păstrarea unei astfel de armonii. Am încercat să scoatem în relief mecanismele de coabitare şi să înţelegem cum o comunitate polietnică a reuşit să-şi gestioneze conflictele.

Am constatat că în cele mai multe discuţii purtate cu localnicii apare referinţa constantă la trecut – sugerînd astfel şi un moment de ruptură *trecut/prezent* – ca perioadă de relativă stabilitate socio-economică, explicată de către săteni prin prezenţa saşilor. Atitudinea generală a locuitorilor din Cristian în raport cu trecutul ne-a sugerat existenţa unei ierarhii tacite, implicită şi, din această cauză, mult mai eficace care forma baza unei reglări a interacţiunilor sociale: "După mine era mai bine înainte, ştiai clar. Era o ierarhie nespusă: saşii, românii şi ţiganii." (P.D., 37 de ani).

Această ierarhie tacită era construită pe *baze etnice*. Din interviuri s-a desprins faptul că întreaga viaţă a comunităţii era direct influenţată şi se desfăşura în funcţie de *această* ierarhizare socială.

La ora actuală în Cristian trăiesc 70 de saşi. Cei mai mulţi dintre ei au o vîrstă mai mare de 60 de ani. Ei îşi păstrează o formă de organizare colectivă care le este specifică: vecinătatea. Familiile lor sînt împrăştiate prin tot satul, iar criteriul tradiţional de constituire a vecinătăţii, proximitatea spaţială, nu a fost menţinut, fiind înlocuit de raportarea la un spaţiu simbolic comun: apartenenţa etnică.

Urmărind interviurile, am reconstruit imaginea sasului aşa cum este el perceput de către ceilalţi: disciplina, spiritul ordonat, valorizarea muncii sînt caracteristici recunoscute în întreg satul: "Au lăsat şi o vorbă aici: fă rînduială ca-n blidar la saşi!" (G.D., 45 de ani). În acelaşi timp, saşii sînt văzuţi ca element civilizator al comunităţii: "Tot ce se face aici, în sat, de la ei e lăsat, pentru că românii n-or ştiut de treburi d-astea." Apar, însă, şi accente caricaturale: "Dacă un sas e deştept, atunci e deştept cît zece; da' dacă e prost, atunci e prost cît zece." (A.B., 34 de ani). Dincolo de această imagine, regăsim aceleaşi atribute: lucrul bine făcut, performanţele maxime în orice domeniu.

Întreaga serie de caracteristici, reale sau imaginate, îi aşază pe saşi în vîrful ierarhiei tacite. Superioritatea le este recunoscută în toate domeniile: *social* (ei ocupau în trecut funcţiile cheie în administraţia locală), *economic* ("saşii predominau meseriile de care era nevoie" – explică I.G.), *simbolic* (prin gestiunea rădăcinilor, ei fiind elementul întemeietor şi civilizator al comunităţii). Rezultatul: o imagine ce întruneşte criteriile de excelenţă morală. Firesc, în acest context, este ca ei să impună normele vieţii comunitare, devenind model. "Şi românii s-au adaptat după ei, dacă sînt băştinaşi îi vezi că merg în rînd, ordonat..." (N.V., 54 de ani); "Saşii au fost oameni, dom'ne. De la saşi ai avut ce să înveţi. Ai avut! Şi cum să te-aşezi la masă şi tot. Cine o vrut să-nveţe de la ei." (F.P., 64 de ani). Iar coabitarea îndelungată i-a împins pe toţi să înveţe. Norma impusă de saşi a fost preluată de populaţia minoritară: "...atunci era comună săsească, erau peste 5000, noi eram puţini români..." (P.V., 42 de ani) devenind o condiţie a acceptării în comunitate. De asemenea, forma de organizare specifică – *vecinătatea* – a fost preluată de populaţia românească: " ...în străzile româneşti erau vătăşiile care funcţionau tot cam asemănător cu vecinătăţile săseşti."(I.G., 52 de ani).

Se pare că, aflaţi pe treapta cea mai de jos a ierarhiei, ţiganii au fost cel mai puternic motivaţi în preluarea "modelului săsesc", datorită avantajelor ce puteau fi obţinute: "Saşii nu ţineau cont că ăla-i ţigan sau ăla-i român sau ăla-i ăla. La el să fi fost om de cuvînt, de lucru, să nu fi furat... " (G.F., 64 de ani). Preluarea modelului putea permite, măcar la nivel individual, eliberarea de stigmat şi urcarea în ierarhie. Pe cînd imaginea celorlalţi asupra ţiganilor este următoarea: "Din moment ce e ţigan, fură, caută profitul şi încearcă să te păcălească"; "...are numai drepturi, nu şi îndatoriri"; "nu-şi ţine cuvîntul, nu munceşte şi vine la înmormîntare numai să mănînce pomana." (F. B., 46 de ani).

În acelaşi timp, ţiganii înşişi se auto-stigmatizează: "...Ţiganii îs... e ultimu' om , domne, nu dă nimeni un ban. Adică n-are cuvînt." (F.P., 50 de ani). Aflaţi pe ultima treaptă a ierarhiei, ei nu dispuneau de privilegii, din contră: "Păi erau mai mult servitori... pe la saşi, ba muncea pe unde găsea, pe unde putea... avea voie să se căsătorească da' să n-aducă femeie din alt sat. N-avea voie. Să nu se-nmulţească." (P.V., 49 de ani).

Transferul de atribute se operează în ambele sensuri – de la individual la grupal şi invers. Aşa se explică afirmaţia lui N.C. despre ţigani: "Jumătate ţine ordine şi sînt disciplinaţi: băştinaşii care au învăţat de la unii, de la alţi, care s-au născut aici", cu alte cuvinte cei care au preluat modelul săsesc. Această distincţie – *băştinaşi/ceilalţi* – marchează, în fapt, începutul destrămării ordinii comunitare, fenomen ce s-a petrecut gradual.

Începutul sfîrşitului

Erodarea ierarhiei tacite a început în anii de după război, odată cu reforma agrară. Autorităţile locale i-au adus atunci pe aşa-numiţii "colonişti", români şi ţigani, pe care i-au împroprietărit cu pămîntul luat de la saşi.

Populaţia săsească şi-a păstrat, totuşi, supremaţia cu ajutorul pîrghiilor simbolice şi al instituţiei vecinătăţii – "...atunci erau încă saşi, erau puternici, aveau vecinătăţile lor cu tradiţie" – reuşind să se impună ca model în continuare. Distincţiile la nivel etnic au continuat să funcţioneze. "Coloniştii" au fost cazaţi pentru început în casele saşilor. Coabitarea de acest gen a facilitat, iar alteori a împiedicat integrarea: "...ţiganii or trebuit să plece la casele lor, că ţiganul cum o intrat în casă s-o apucat să strice la sas. Dar o fost colonişti care o stat pînă în '60 şi ceva cu sasu' împreună. L-o acceptat sau l-o ţinut pînă şi-o făcut casă, pentru că s-o înţeles bine... Au fost oameni care nici n-au scos saşii. De exemplu, dac-o fost case de-o putut... o fost 3-4 camere... românu' o acceptat ...i-o dat şi la sasu' care-o fost proprietar o cameră să stea acolo, să nu plece." Deşi proprietarii de drept deveniseră românii coloniştii, proprietarii de fapt erau tot saşii. Cei dintîi au fost integraţi treptat, prin preluarea "modelului": ierarhia s-a menţinut.

Pentru ţiganii coloniştii integrarea a fost, însă, problematică: "Ţigani n-au fost atîţia dar au venit la C.A.P., lucra cîteva luni, le dădea o casă şi era bun venit aici, nu-i mai dădea nici dracu', rămînea pe capu' nost' aici." (N.V., 54 de ani). Ţiganii nou-veniţi au fost segregaţi rezidenţial, li s-a permis să-şi construiască (sau li s-au dat) case într-o regiune periferică, dincolo de calea ferată, unde se aflau şi ţiganii băştinaşi. Segregarea va deveni marca lor identitară: "Străzile la comunele săseşti – să ştii că ce trece de (numărul) 20 îs ţigani. Adică ajunge străzile 1, 2, 3 numerotate pînă la 20 saşi, ei au rămas cu asta. Pîn la 20 îs români, îs saşi, şi care mai sînt... de la 20 în sus: ţigani" (F.P., 64 de ani). În treacăt fie spus, Cristian este singurul sat din România ce beneficiază de un sistem de numerotare al străzilor.

Ierarhia era menţinută şi printr-un sistem endogamic: "Înainte se punea foarte mare preţ ca să nu treci de la naţia ta la alta. Dacă se mărita o fată cu un român, apăi aia era alungată din sat." (D.H., săsoaică). Acesta permitea menţinerea distincţiilor etnice, implicit a categorizării sociale şi ierarhizării. Destructurarea a început atît prin venirile "coloniştilor" cît şi prin nesocotirea acestei reglementări: "Ei, acuma-s corciţi (ţiganii). Acuma-s corciţi cu saşi, îs corciţi cu de toate." (D.H.) În acelaşi timp, populaţia săsească pare a fi resimţit un declin valoric interior: "Ai noştri au decăzut, tineretul, mai ales acuma, înainte de căderea lu' Ceauşescu."

Organizarea normativă a vieţii comunitare avea să se "prăbuşească" în momentul plecării masive a saşilor, între anii '90- '92.

Renegocierea ierarhiei

Momentul '89 a însemnat printre altele şi o eliberare a mobilităţii pe toate planurile a populaţiei din România. Pentru Cristian aceasta a însemnat în primul rînd dispariţia saşilor din comunitate. Aceştia ocupau un loc important, atît în imaginarul cît şi în realitatea socială a comunei: "Acum suntem minoritari. Ce mai putem face? Şi sunt bătrîni, nu mai poţi pune bază pe nici unul, putem să spunem aşa. Că trebuie să ia românul treaba în mînă şi s-o conducă şi să facă." (D.H.) Absenţa saşilor – pilon fondator al acestei

structuri – determină populaţia actuală să stabilească noi norme sociale pe baze diferite şi întrebarea se iveşte de la sine: atît în imaginarul social al satului cît şi la nivelul cotidianului, cine îi înlocuieşte pe saşi?

Fizic, ei au fost înlocuiţi de o populaţie românească, provenind din zone diferite ale ţării, dar în special din regiunile din apropiere – Sibiu, Mărginime. Acest ansamblu heterogen a primit din partea vechilor locuitori numele generic de "străini" (uneori "venetici"). Apariţia lor constituie o sursă de dezechilibru cu reacţii specifice în comunitate: delimitarea clară de noii veniţi şi încercarea simultană de integrare a acestora prin impunerea cadrului normativ preexistent: "Înainte erau 70% saşi şi 30% români. Acum e invers. Înainte ăia 70% îi învăţau mai uşor pe cei 30% români, dar acum cei 30% băştinaşi nu mai pot să-i înveţe pe ăia 70% nou-veniţi." Cele două noi grupuri aflate în opoziţie sînt băştinaşii şi nou veniţii, iar miza socială este impunerea normei în comunitate sau, într-o viziune instrumentalistă, dreptul de gestionare a resurselor.

Un argument invocat pentru susţinerea diferenţei este fondul cultural comun, criteriu de apartenenţă sau de excluziune, obţinut prin *experienţa coabitării îndelungate*: "Cînd erau saşii, dacă ieşeai pe stradă trebuia să spui «bună ziua» sau «bună seara» că aşa era respectul, da' dacă au plecat şi-au venit ăştia din mărginime şi-i saluţi se uită la tine ca la felul trei, deci nu-i frumos." (G.D., 53 de ani), sau, şi mai mult: "...cînd te întîlneşti cu un băştinaş... , îţi amintesti de una de alta, ai ce discuta!"

Acceptarea sau respingerea modelului săsesc este o altă marcă distinctivă, legată de prima, pentru categorizarea populaţiei. Nou-veniţii au probleme în a se încadra în acest model. Băştinaşii, din contră, l-au adoptat: "...recunoşti băştinaşii pentru că merg în rînd (ca saşii), dar ceilalţi...".

Prin aceste mecanisme se realizează fenomenul de "producere a străinului", a unei noi categorii sociale. Criteriul de separare ar fi cel temporal – sosirea lor după '89. "Străinului" îi lipseşte tocmai experienţa coabitării. În acest fel legitimarea sa simbolică nu este posibilă, el fiind nevoit, în ochii băştinaşilor, să se supună normei. "Nu. Nu ne cunoaştem, că or venit din toată lumea. Şi poate, zicem, poate sînt oameni buni. Da' eu îţi mai spun ceva. Pe mine unu' mă leagă de comuna asta şi mormîntul părinţilor mei.... Iar un om gospodar nu cred că pleacă cu una cu două din comuna lui".(F.P., 64 de ani)

Pe de altă parte, nou-veniţii se pare că dispun de o legitimitate economică: "Românii vechi sînt mai slabi, şi ca construcţie, şi ca animale." (J.D., o "străină"). Totodată, şi băştinaşii percep puterea lor economică: " Poenarii şi jinarii au venit aici că-i mai aproape de oraş. Acolo-s oameni cu bani, ştii cum se zice, te omoară şi te plăteşte cu bani." (Gh.T., 34 de ani). Migrarea legitimării economice de la saşi spre nou-veniţii creează un dezechilibru în cotidianul comunităţii. Relaţia *băştinaşi/străini* se construieşte competitiv, miza fiind instituirea sistemului normativ al comunităţii. Este posibil ca, în timp, puterea economică să cîştige "cursa" şi să ajungă aceea care stabileşte regulile.

Venirea străinilor creează dezechilibru şi nemulţumire şi în rîndul ţiganilor: "Am ajuns de rîsul lumii de cînd cu veneticii. Îşi bat joc de noi, ne zic ţigani, da' noi nici n-am furat, nici n-am omorît pe nimeni."(T.T., 46 de ani) În acelaşi timp situaţia este percepută şi avantajos de către ţigani, care o speculează. Construirea identităţii lor în opoziţie cu "străinul" le oferă, pe de altă parte, posibilitatea de a se aşeza în aceeaşi categorie socială a "băştinaşilor". Aceasta înseamnă poziţionarea pe aceeaşi treaptă ierarhică cu românii autohtoni, negarea criteriului de diferenţiere pe baze etnice şi eliberarea de stigmat, cîştigarea unor drepturi suplimentare. Identitatea (auto-)construită la nivelul discursului se face prin referire la străin: "Da' în privinţa că să ne deosebim la orişice aici la noi în comună nu există. Nu. Ne împăcăm foarte bine. Ne respectăm. Pe care-l cunoaştem îi dăm bună ziua, acum începem şi cu *ăştilanţii*, care-ţi răspunde-ţi răspunde, care nu, nu!" (F.P., 64 de ani) De aici se desprinde clar marca identitară "noi, băştinaşii". Vechimea este cea care oferă drepturi indiscutabile. Într-un conflict petrecut anul trecut, un ţigan băştinaş a omorît un "venetic". În timpul conflictului, el ar fi spus: "Eu sînt aicea de-o viaţă şi tu eşti venit de cîţiva ani aicea şi vii să faci tu dreptate în Cristian?"

Faptul de a nu vorbi limba românească şi coabitarea cu saşii sînt argumente invocate pentru a se categoriza drept băştinaşi şi, implicit, români. Identitatea se construieşte dincolo de apartenenţa etnică. Referinţa la imaginea sasului pentru a accede la condiţia de român apare mereu: "Dup-un mort ţiganii mergea cu hainaua. Nu s-aşezau în rînd, bă, doi cu doi. Nu. De la sas am învăţat şi noi să ne-ncadrăm, bă, mergem doi cu doi, că e sasu' acolo, ne facem de ruşine." (F.P., 57 de ani) De altfel, "glisarea" etnică este percepută şi de români după acelaşi criteriu: "Ţiganii d-aici sunt mai romanizati, s-au dat şi ei după saşi." Nu apartenenţa etnică ci starea socială i-ar caracteriza pe ţigani: "Unde ajunge un ţigan, nu-i băgat în seamă, deşi sînt ţigani domni care are tot ce le trebuie, nu? Sînt şi români care să nu le iei nuca din mînă! Prăpădiţi... nu se spală, jegoşi, şi cît ar fi de jegos el îmi spune: bă ţigane! Păi ce pizda mă-tii îmi zici ţigan?" Etnicul dispare, se transformă, alte criterii sînt puse în joc: "La noi nu se spune ţigan. Ţigani sînt ăia cu părul lung şi cu bărbi. Şi nici ăia nu-s ţigani. Suntem din acelaşi pămînt trăim cu toţii."(G.H.) Rămîne, totuşi, pentru diferenţiere, nucleul socio-economic: "Dom'ne, dacă tai un ţigan la mînă şi un român, tot roşu sîngele curge... Deosebirea, caracterizarea ţi-o faci singur. Dacă nu vrei să lucri, nu vrei să... te ţii numai de puşcărie, numai şi numai lucruri rele faci... ăsta e... ţiganii îs ultimu' om, domne." (F.P., 64 de ani) Plecînd de la declaraţia făcută într-un interviu ("sîntem ţigani de naţionalitate română"), se poate surprinde dublul joc identitar al ţiganilor, bazat pe logica profitului: "Eşti ţigan cînd te plîngi, eşti român în faţa legii." (F.D., 48 de ani)

Aplicînd un chestionar situaţional am constatat că ţiganii constituie singura categorie care respinge statistic posibilitatea alegerii unui nou venit ca primar. Într-o astfel de poziţie, străinul este o ameninţare puternică pentru ei, fiindcă el nu ar mai ţine cont de legitimitatea conferită de vechime.

Acelaşi cod cultural împărtăşit de autohtoni şi construit în jurul "sasului-fantomă", "experienţa coabitării" – cu evenimentele trăite în comun, criteriul temporal sînt tot atîtea elemente care permit construirea unei identităţi "trans-etnice" ce îi înglobează pe toţi autohtonii, fie ei saşi, români sau ţigani. Este de remarcat că această identitate se construieşte în principal prin două elemente caracteristice unei definiri de tip etnic a identităţii: *vechimea* – gestiunea originilor – şi *experienţa comună* ce dă naştere unor valori împărtăşite. Sînt aceleaşi mecanisme ce acţionează la nivel macro-social, pe care le găsim reproduse într-o comunitate relativ mică.

Este ca şi cum românii (cei vechi) s-ar deosebi de românii venetici din punct de vedere... etnic! Fără a nega în vreun fel existenţa grupurilor etnice, acest fenomen al "micii etnicităţi", cum îl denumeşte Vintilă Mihăilescu, sugerează cît de necesar este să abordăm problema "relaţiilor interetnice" şi altfel decît la nivel macro-social. Identitatea se construieşte şi, sau mai ales, la nivel individual. Oamenii nu sînt numai ceea ce se spune despre ei că ar fi, ceea ce li se spune că ar fi, ci şi ceea ce spun ei înşişi că sînt.

Adina IONESCU-MUSCEL
Marcella FAUCI
Alexandru BĂLĂŞESCU

*Acest text valorifică rezultatele unei cercetări de teren întreprinse, în vara anului trecut, în satul Cristian, judeţul Sibiu, de un grup de studenţi ai Facultăţii de Sociologie din Universitatea Bucureşti. Organizatori: Observatorul Social coordonat de prof. Vintilă Mihăilescu şi Societé des Européennistes – Bruxelles.

Plata energiei electrice, pe etnii

"Să-ţi spun cum e cînd le iau banii pentru lumină: dacă mă duc la sas – am chiar aici o săsoaică bătrînă – trebuie să fiu sigur că am mărunt la mine, şi de 5 şi de 10. Trebuie să-i dau rest pînă la centimă. Şi ea are întotdeauna să-mi dea mie dacă e nevoie. Nu vrea să-mi rămînă datoare nici un leu. Şi nici eu nu-i pot rămîne. La români, de obicei, se rotunjeşte suma – pînă la cinci sute. Dacă n-are el, îi las eu, da' de obicei îmi lasă ei mie. Ee, la ţigani e altfel. Dacă nu au, îmi strigă de la poartă, nici n-are rost să mai intru că nu-mi dau. Nu-i interesează. Dacă au, atunci mă cheamă ei şi-mi dau mai mult decît e nevoie şi nu acceptă să le dau rest. Îmi zic să-mi iau ţigări sau ceva de băut. Îmi dau şi cîte o mie şi cîte cinci mii în plus". Povestea, dincolo de tîlcul ei privitor la opoziţia etica darului/etica contractului, îmi aminteşte de prima zi în cartierul ţiganilor din Cristian. Cînd am cotit-o pe prima străduţă, doi bărbaţi descărcau ceva dintr-o căruţă şi m-au văzut de departe: cu o geantă pe umăr şi cu pas hotărît în direcţia lor. Atunci mi-au strigat: "Du-te că n-avem bani! N-avem, asta e, vino altă dată!" **(A.B.)**

Cronica ideilor sociale

Butaforia sacrificiilor

Sacrificiul a pierdut, pentru mulţi, semnificaţiile sale metafizice. Şi nici măcar dimensiuni etice nu mai are. Adică de ce sacrificii şi pentru cine? Ce semnificaţie să aibă un sacrificiu făcut de-a lungul unei jumătăţi de veac (după alte numărători: de cinci sute sau chiar o mie de ani)? Şi unde mai pui că sacrificiile s-au diversificat – nu mai e vorba doar de mîncare sau îmbrăcăminte, dar, iată, acum trebuie să-ţi sacrifici şi locul în societate, relaţiile, mediul şi poate că şi viaţa – întrucît lucrurile merg de ca şi cum ai încurca lucrurile şi strategiile de dezvoltare. Şi poate că e de înţeles un sistem să poată merge înainte doar sacrificînd o parte neînsemnată a sa tocmai pentru a asigura mersul înainte mai rapid, mai eficient. Dar nu e de conceput şi de înţeles nici către ce merg lucrurile cînd tocmai tu eşti cel care ar trebui să fii cel sacrificat şi nici cum de ar putea funcţiona un sistem al cărui cinism maxim este că se prezervă condamnîndu-i pe ceilalţi (adică masa uriaşă) la o sacrificare în masă. Şi iar nu e de înţeles un sistem care îşi consumă propriii membri pentru a rezista. Nu e de mirare că unii, conduşi de logica disperată a sacrificiului, ajung la ultima etapă a reducţiei la absurd, sacrificîndu-se pe sine, uneori într-o ultimă hemoragie de imaginaţie. Un anume VT a avut, în ultima vreme, 18 tentative de sinucidere, cu o risipă de inventivitate care i-a aiurit pe medici, psihiatri şi rude. Altul (MT) îi imploră pe medici să-l lase să moară şi-şi desface copcile de cîteva ori, silindu-i pe infirmieri să-l lege de patul de spital. Rata sinuciderilor în România (circa 10 la suta de mii de oameni, după cifrele oficiale) nu este prea mare, comparativ cu disperarea altor naţiuni, însă este cert că numărul tentativelor este de cîteva ori mai mare şi că nu există, încă, instrumentul de precizie care să ia pulsul agresivităţii quasi-generale, al violenţelor şi demisiilor de conştiinţă din jurul nostru, pentru a măsura în aceste delicte nivelul pulsiunilor suicidare. Căci poate că stăm bine la numărul sinucigaşilor, nu-i aşa? Dar adunînd aici şi alte forme de alienare vom depăşi, cu siguranţă, rata admisibilă a demisiei de conştiinţă. Şi toate acestea pentru că mulţi nu mai consimt să fie sacrificaţii cuiva. Retorica disculpării s-a îmbogăţit, astfel, cu un lexic prin transparenţa căruia se întrevede o imensă plictiseală de sacrificii. Prea s-au obişnuit unii să-i sacrifice pe alţii: acum şi aici trebuie obţinute rezultatele maxime, randamentul absolut, într-un alt ilogism produs de frustrare. Rularea sacrificatorilor la bordul statului a mai dat o canistră de combustibil speranţei generale. Doar că noii oficianţi nu par nici ei foarte orientaţi şi greşesc comenzile bătrînului aparat de represiune pe care l-au moştenit în încercarea, uneori disperată, de a-l restructura. O vreme, pînă la propria sa reformă, aparatul administrativ va părea tot o şcoală de medicină experimentală. Şi nici nu îndrăznesc să spună că, oricum, un sacrificiu va trebui făcut: ar fi împotriva promisiunilor electorale. Sacrificiul rămîne astfel îngropat în propria sa atrocitate inexplicabilă.

Ideea de sacrificiu s-a uzat. Aşa se trec toate cuvintele. Însă în economia gesticii cotidiane, în fizica relaţiilor şi reacţiilor sociale, prea puţine se pierd fără a lăsa în urmă (adică în inventarul comunicării) o genealogie bogată în derivaţi şi mutanţi. Sacrificiul, aşa cum îl întîlnim în istoria poncifelor ideologice (curbe de sacrificiu, generaţii de sacrificiu etc.), căpătase un înţeles imediat, implacabil, final. În fapt, sacrificiul este simţit, azi, de frustraţii sistemului ca o formă compensatorie şi gratuită a canibalismului simbolic pe care se sprijină sistemul – ei se simt înghiţiţi şi dizolvaţi de metabolismul diabolic al sistemului. Răceala mecanismului îi aruncă în disperare. Iar dacă, oricum, viaţa îi poate duce, pas cu pas, către sacrificiul letal (singurul acceptabil, nu-i aşa?), care este autoritatea sistemului de a ne împinge şi el în aceeaşi direcţie? Şi-apoi, dacă în spatele sacrificiului pe care ni-l impun sărăcia noastră de resurse şi biologia muritoare pe care o avem se ascunde marea speranţă a resuscitării, sistemul (ca orice sistem mundan) pare a ne forţa la moartea eternă. Nici o rază de speranţă nu luminează masa de sacrificiu la care oficiază sistemul: amputaţia se desfăşoară pe întuneric. Şi atunci ce rost ar avea un sacrificiu fără speranţe?

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Moralitate şi datorie

– de vorbă cu dl Paul MITROI, judecător la Curtea Supremă de Justiţie –

Cu ani în urmă, în restaurante, în unităţile de croitorie, în frizerii a apărut într-o zi un afiş cu text indignat: "Bacşişul dezonorează! Nu ne jiciniţi, nu primim bacşiş". Ca prim efect al acestui puseu de demnitate acută, ce părea că zguduie sfera serviciilor, s-a înregistrat brusc o criză a taxiurilor care a ţinut aproape o săptămînă. Neavînd înscris pe portiere sloganul cu pricina, maşinile nu puteau pleca în cursă. Şoferii mai inventivi au găsit imediat soluţia: au dat bacşiş vopsitorilor ca să le scrie, peste rînd, pe uşi "nu primim bacşiş", scoţîndu-şi, bineînţeles, paguba în primele ore de activitate, de la clienţii care, bucuroşi că găsesc taxiuri, nu ezitau să-i "jicnească", în ciuda avertismentului sever. Presa a mai susţinut un timp lupta pe frontul bacşişului, pînă ce la orizont a apărut altă campanie, cea a "normelor de adresare". Printr-un decret, se interzicea folosirea apelativelor "domn", "doamnă", "domnişoară", stabilindu-se ca justă doar formulele "tovarăşe"/"tovarăşă". El a fost dat în 1977, în acelaşi an cînd un decret de amnistie umpluse localităţile ţării de inşi gata de acţiune, de care nu mai trebuiau să se ocupe organele de ordine ci "opinia publică". Dar cînd unii dintre ei au dat cîteva spargeri şi în zone selecte – Televiziune, Dorobanţi, Cartierul Primăverii – s-a revenit asupra acestei "optici noi" şi penitenciarele şi-au reprimit împrăştiaţii. Erau aceste încercări semne că diriguitorii societăţii socialiste îşi dădeau seama de deformările, de coruperea unor noţiuni – justiţie, morală, respect faţă de lege şi persoană? De ce, dacă întreaga ţară se conducea după "Codul eticii şi echităţii" era nevoie de "teritorializarea" moralei, ca în cazul Piteştiului, declarat ca singurul oraş al cinstei şi demnităţii socialiste? Existau, pe atunci, corupţi fără corupţie, aşa cum, în zilele noastre avem, după o expresie cunoscută, "corupţie fără corupţi"? Am stat de vorbă despre aceste chestiuni cu dl Paul Mitroi, judecător la Curtea Supremă de Justiţie.

Moştenitorii deformărilor

Stimate dle Paul Mitroi, în general ştim că a corupe presupune o abatere de la linia moralităţii, şi în egală măsură şi o deformare a unei idei, a unui fenomen social. Din păcate, vrem nu vrem, toţi devenim, însă, moştenitorii acestor deformări, care ne modifică viaţa şi judecata despre lumea în care trăim. De ce credeţi că, vorbind despre corupţie, noi limităm sfera ei de manifestare doar la cîteva aspecte?

Paul Mitroi: Pentru că ne referim, cel mai adesea, la cele patru situaţii prevăzute de lege: darea de mită, luarea de mită, primirea de foloase necuvenite şi traficul de influenţă. Dar cine poate pretinde că numai la atîta s-ar reduce corupţia? În ultimă instanţă ea este fapta unui om neconformă nici cu preceptele morale, nici cu preceptele legii. Cînd spunem că un om e corupt, lipsit de onestitate, nu ne referim numai la cel care încalcă legea, ci şi morala curentă, rînduielile. La facultate, pe vremea mea, se vorbea tot timpul despre "dreptul socialist": dar să ştiţi că şi atunci corupţia nu era definită altfel decît în Codul Penal din 1938, zis al lui Carol al II-lea, la care se aduseseră nişte modificări. Pînă în 1968, cînd s-a elaborat noul Cod Penal, multe articole din cel vechi rămăseseră în vigoare.

O paranteză: dvs. aţi fost condamnat în 1957 după Codul lui Carol al II-lea?

Da. Pentru faptul că am avut nişte discuţii cu colegii despre evenimentele din Ungaria, şi ştiam de mitingul pe care intenţionau să-l organizeze studenţii, am fost chemat în noiembrie 1956 la organizaţia de bază şi arestat, de n-au mai ştiut ai mei de mine luni întregi, nici dacă mai trăiesc măcar. Am fost condamnat pentru "delict de agitaţie publică împotriva orînduirii de stat". Se introdusese celebrul articol 209, care sancţiona şi complotul împotriva orînduirii sociale dar şi multe alte presupuse delicte, cam tot ce-şi imaginau puternicii zilei că poate oferi un pretext de întemniţare. "209" devenise ceva imens – un articol mamut.

Cui putea fi imputată atunci deformarea, coruperea noţiunii de justiţie: articolelor de lege sau celor care le aplicau?

În ancheta mea eram întrebat mereu dacă am discutat cu un coleg, Mişu Busuioc, – a murit, săracul – despre ce se petrecuse în Ungaria. Recunoşteam: sigur că vorbisem, doar citeam ziarele, eram la o facultate de "ştiinţe sociale", ascultam radioul. "Perfect – zicea anchetatorul – deci vom scrie: am discutat cu M. Busuioc în mod duşmănos despre Ungaria". Aşa a rămas în dosar această formulă de autoacuzare, impusă de anchetator; l-am răsfoit după '90. În aceste condiţii cum mai putea funcţiona prezumţia de nevinovăţie, cu care începe orice act de justiţie? Toţi cei care ne-au judecat aveau cunoştinţă de ea, dar n-au aplicat-o, de altfel nici nu se pomenea despre prezumţia de nevinovăţie pe acele vremuri.

Dar cînd avea de sancţionat delicte obişnuite în sfera corupţiei, luarea de mită, să spunem, actul de justiţie era mai obiectiv?

N-aş zice. Şi de ce? Se considera luare de mită şi gestul unui portar de spital, care primea un bacşiş ca să lase rudele bolnavilor să intre în afara orelor de vizită, şi fapta unui funcţionar care elibera o hîrtie, o anumită autorizaţie care permitea o construcţie ilegală, să zicem, sau un avantaj major. Se ignora voit că nu poate fi considerat echivalent gestul portarului cu cel al funcţionarului care era factor important de decizie. La "mită" erau încadraţi şi şoferi-camionagii, care luau autostopişti de la care primeau bani; chit că făcuseră unii din ei şi alte fapte, poate cu efect mai grav, erau cu precădere băgaţi la mită, infracţiune exceptată de la decretele de graţiere. Avocaţii, deşi exercitau o profesiune liberală, au fost asimilaţi la un moment dat printr-o interpretare foarte sofisticată cu "alţi salariaţi". Prin natura muncii lor, ei n-aveau posibilitatea de exercitare a unei, cît de cît, autorităţi de stat. Şi totuşi, au fost cazuri în care avocaţii au fost condamnaţi pentru mită – bani primiţi în afara onorariului – a existat, de altfel, un proces celebru prin '72-'73. Într-un proces penal, în apărarea inculpatului, avocaţii susţineau o teorie, n-aveau nici pîinea, nici cuţitul, ca să se poată vorbi despre vreo favorizare a clientului, fiindcă, în final, sentinţa se dădea de către judecător. Cînd apăreau asemenea cazuri, avocaţii trimişi în judecată pentru mită schimbau la proces declaraţiile din anchetă: recunoşteau luarea banilor dar pretindeau că aveau de gînd să-i dea judecătorilor. Făceau asta ca să fie încadraţi la traficul de influenţă care se pedepsea mai uşor faţă de condamnările luate pentru mită. Sigur că, în plan social, traficul mi se pare mai nociv ca efecte, dar aşa se judecau lucrurile.

Nu cumva şi fiindcă mita îmbogăţea o persoană pe cînd traficul de influenţă era inerent sistemului?

Da, cred că şi acest aspect se lua în calcul. Traficul de influenţă se folosea pe scara largă: pe telefonul scurt, pe cel lung, în relaţiile de prietenie, la şedinţele judeţene etc.

Cine erau corupţii?

Statul socialist nu prea recunoştea corupţia: se vorbea de "ilicit", de "afaceri necurate" ş.a., dar termenul ca atare nu era în uz. Totuşi, se condamnau corupţii: cine erau ei?

În general, cine erau şi eroii negativi ai satirei, ai cupletelor de revistă, ai divertismentelor de televiziune: chelnerii, frizerii, doctorii, micul funcţionar care spune "vino mîine" şi te-amînă mereu, unii gestionari. Nu era vorba niciodată, mă refer la satiră, de vreun judecător, de vreun miliţian, de vreun activist de partid – deşi şi în cazul acestora din urmă se mai auzea de cazuri de corupţie dar nu de sancţiuni penale. Şi-atunci cum se fixa corupţia în mintea cetăţeanului? Ea implica poziţii sociale fără importanţă, uneori profesii umile: s-ar zice că era "arondată" numai unor anumite segmente de populaţie. În organele de stat parcă n-ar fi lucrat nici un corupt, cît de mărunt. Mai mult: deşi formula "justiţie de clasă" îşi cam trăise traiul prin anii '50, nu se mai folosea, spiritul ei continua: arestarea membrilor PCR nu se putea face decît cu aprobarea forurilor de partid. În aceste cazuri opinia primului secretar municipal sau de judeţ atîrna foarte greu: "tov. judecător (sau tov. procuror) vezi că tovarăşul Vasile e un membru de partid cu stagiu, şi mai e şi decorat, nu poate fi luat aşa, ca orice borfaş." – deşi cel pentru care se folosea traficul de influenţă făcuse chiar o faptă de borfaş. Nu se poate afirma că aceia care procedau astfel nu cunoşteau realitatea. Se ştia prea bine că există o "corupţie de stat", aş numi-o, de care era conştientă toată lumea – de la ultimul miliţian pînă la Şeful Miliţiei, de la ultimul procuror pînă la Procurorul General. Orice director de întreprindere, de mare şantier, de IAS – umbla cu IMS-ul plin de damigene, de miei, de peşte, după sezon, de plocoane care trebuiau date unui director de aprovizionare, sau celui comercial, pentru a face rost de materiale, maşini, repartiţii de piese de schimb etc. Totul se făcea pe spinarea statului. Pentru ce? Ca să meargă bine fabrica, şantierul, IAS-ul, ca oamenii să-şi facă planul şi să-şi ia salariile. Aşa mergea economia planificată, folosind din plin şi corupţia, şi asta se ştia la toate nivelele. A fost un fenomen infracţional care după '89 s-a transformat în altceva şi-acum a luat alte proporţii: marii corupţi de azi, cei cu împrumuturi privilegiate, cu scutiri de impozite, cu "comisioane" – nicidecum legiferate, dar acceptate – au înflorit din această reţea de relaţii dinainte făcute. Ezitarea investitorilor străini de-a veni la noi are o explicaţie şi în fenomenul de care vorbeam. Orice om serios dintr-o ţară civilizată nu poate să umble cu servieta diplomat în care, în loc de acte şi prospecte, să poarte plicuri, truse de stilouri, băuturi, kenturi – pe care să le împartă de la portar pînă la ministru. Dacă acestea sînt condiţiile în România – îşi zice el – şi eu am de gînd să stau cîţiva ani, nu pot îndeplini condiţiile "normalităţii" aberante cu care mă confrunt aici. Şi se răzgîndeşte, pleacă altundeva.

Falsul vid şi falsul zeu

S-a vorbit, în numeroase cazuri, că aşii corupţiei de azi au profitat de vidul legislativ post-decembrist.

Eu cred că s-a lansat o opinie interesantă. Greu de pretins, mai ales că, începînd de prin '80, Ceauşescu dădea tot timpul cîte o nouă lege spre a nu mai vorbi de H.C.M-uri; n-aş zice că nu există legi, în special în domeniul economic. Multe din ele sînt în fiinţă şi azi, nu s-au abrogat. Dar nu se face apel la ele.

Atunci s-ar putea spune că nu s-a furat destul, nu s-au rotunjit încă marile averi, aşa că nu există deocamdată legi să le apere.

Şi asta-i o variantă de discutat. În România dinainte de '89 singurul bogătaş era statul: al nostru şi al nimănui. Şi-atunci, după 22 decembrie a început împărţirea bunurilor: un amărît ia trei lopeţi de la fostul CAP, dar alţii iau porţiuni întregi din fabrici, iau terenuri, hale industriale, utilaje, lacuri.

Domnule Mitroi, cum se vede din interior lumea justiţiei, după şapte ani de la revoluţie?

Imediat după '90, cînd din avocatură am venit la Curtea Supremă, m-a interesat mult ritmul schimbărilor de mentalitate. Înainte vreme Procuratura – care, orice s-ar spune, era un organ represiv – părea că nu suportă achitările: cei trimişi în judecată trebuiau condamnaţi; dacă se achita la prima instanţă se făceau recursuri şi recursuri la recursuri etc. Mă uitam, zic, după Revoluţie, la procesele civile unde cetăţeanul îşi căuta drepturile: o casă, nişte terenuri, nişte drepturi băneşti, introducînd acţiuni împotriva statului care, în perioada comunistă, îl deposedase. Cu 2-3 ani înainte în orice acţiune de acest fel statul cîştiga automat aproape. Acum judecătorii şi procurorii trebuiau să privească lucrurile în spiritul dreptăţii nepărtinitoare. Ei bine, unii sufereau de parcă ar fi dat de la ei, şi-ar fi rupt ceva din suflet. Greu să se schimbe. Să nu uităm că nu era prea departe vremea cînd, pentru furtul unor porci, de la Călăraşi mi se pare, în cercetarea căreia se implicase şi Ion Dincă, se ceruse condamnarea la moarte a vinovaţilor deoarece subminaseră economia naţională. Se avansase chiar un calcul: între animalele furate existaseră şi două scroafe, care ar fi putut face o medie de 10 purcei, dintre care jumătate ar fi fost scrofiţe, care la rîndul lor, peste un timp, ar fi făcut cîte 10... Ameţitor! Sigur că după aia s-a revenit, dar cu ce inimă s-a cerut condamnarea la moarte a unor oameni de către nişte slujitori ai dreptăţii? Sigur că acei care furaseră trebuiau condamnaţi ca nişte hoţi ce erau, nu să se meargă însă, cu uşurinţă, pînă la propunerea de pedeapsă capitală.

Dar aceasta pare şi acum, pentru mulţi, soluţia de lichidare a corupţiei în ritm alert: un Ţepeş cu ţeapa, altcineva cu buzduganul ori cu flinta – pac-pac şi gata!

Setea de dreptate a oamenilor e mare, dar justiţia cere timp, probe, capacitate de reflecţie. Un om pe care l-am admirat – Valeriu Bogdănescu – născut parcă să fie judecător, avea obiceiul să spună: "Stau cu un dosar în faţă şi 3-4 zile nu pot scrie un rînd: n-a intrat în mine, nu-l "simt", nu pot să încep argumentarea şi contrargumentarea unei soluţii". Am fost pentru o specializare în Olanda şi-am văzut că şi acolo rezolvarea unei cauze de oarecare complexitate necesită cam 2 ani, rar se încheie sub acest termen. Numai ceauşismul făcea justiţia cu "plan". Şi aş mai adăuga un lucru: nu vor mai exista ezitări în justiţie cînd vor fi dosare bine alcătuite. Dacă avem poliţişti buni şi procurori buni, nu vom mai avea dosare încropite. Chiar dacă judecătorul ar înclina spre o soluţie părtinitoare – iar cînd se judecă procese de miliarde şi "tentaţiile" pot deveni de zeci de milioane! – n-are cum înclina balanţa în favoarea unui necinstit. Dosarul poate trece la alt complet şi se descoperă imediat încercarea de părtinire. Speranţa e la oamenii tineri. La Ministerul de Interne ei au apărut deja. La Justiţie de asemenea vrem să deschidem cale largă de afirmare generaţiei noi. Încercăm să reducem termenele de promovare pentru a infuza energii proaspete lumii noastre; tinerii sînt nerăbdători să se afirme şi dacă-i tot ţinem pe tuşă, se duc în avocatură, fiindcă, se ştie, oriunde în lume judecătorii cîştigă infinit mai puţin decît avocaţii. Conform unor norme încă în vigoare – pentru scurt timp, sper – ca să ajungă cineva judecător la Curtea supremă are nevoie de vreo 18 ani de carieră, aproape cam cît stagiul militar pe vremea Sfîntului Gheorghe. Nu-i normal, lumea modernă se mişcă repede.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.223
2-8 mai 1997
16 pagini 1000 lei
INTERNET:
http://www.netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

TIMPUL și timpurile

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Îmi place mai mult să trăiesc, să respir, decît să lucrez. Deci, dacă vreți, arta mea ar fi aceea de a trăi fiecare secundă. Fiecare răsuflare este o operă care nu e nici vizuală, nici cerebrală.“(MARCEL DUCHAMP)

„N-am pictat niciodată un tablou recent.“(MAN RAY)

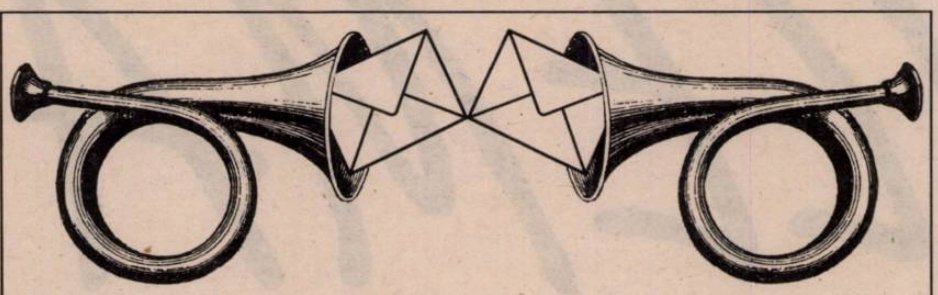

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

A gîndi, a acţiona, a observa

Domnilor şi Doamnelor,

Titulatura de mai sus a fost generată de observaţia că majoritatea redacţiei este compusă din bărbaţi. Vă rog să nu mă catalogaţi *ab initio* drept o feministă. Asemenea atitudine îmi produce o profundă silă; totuşi, în decursul anilor pe care am încercat cu disperare să nu-i trăiesc degeaba, am remarcat diferenţele (naturale) existente în modul de gîndire al celor două sexe. Observaţia conduce inevitabil la banalitatea că orice lucru reuşit trebuie să fie compus în mod egal din "principiul feminin" şi din "principiul masculin", din secularul yin-yang. La dumneavoastră echilibrul este stricat şi balanţa înclină adeseori spre superflu. Din nou, vă rog să nu mă catalogaţi ab initio drept un adversar al publicaţiei dumneavoastră. Îi sînt, din contră, o mare admiratoare şi faptul că vă scriu reflectă încrederea pe care o am în capacitatea dumneavoastră de a recepta opiniile contrare.

Ceea ce urmează a fost inspirat de articolul domnului Cosaşu din *Dilema* 219. Dacă bătaia din Craiova, deşi admirabil descrisă, nu a stîrnit decît amintitul ecou în paginile *Dilemei*, lucrul mi se pare grav, pentru că sorgintea sa în problemele sociale româneşti mi se pare cu mult mai importantă. Şi, parafrazînd un puţin stupid slogan ziaristic, "dacă nu Dvs., atunci cine?" să încerce să facă ceva? La ora actuală, ca şi în alte dăţi, intelectualul român este cam singurul care *înţelege*; dar nu face nimic. Intelectualul român are un puternic spirit de castă original. Dar trăieşte într-o societate puternic democratică, spiritual democratică, aşa cum este a noastră. Sper să nu fie nevoie să citez exemple şi autori români celebri în spiritul celor enunţate, referitoare la lipsa de condescendenţă a românului pentru titluri, funcţii şi alte bunuri lumeşti (cred, singura caracteristică, ce ne-a salvat în decursul istoriei). Ca urmare, distinsul intelectual român, patriarh distant şi critic al societăţii în care trăieşte, s-a trezit împuşcat, surghiunit, închis sau – în varianta mai modernă – bătut în Piaţa Universităţii. Intelectualul român, în pofida tradiţiei antecesorilor transilvăneni, nu s-a implicat în viaţa celor din jur. Intelectualul român nu activează, nu acţionează.

Domnul Pruteanu este filolog. Domnul Gabriel Andreescu este fizician. Ca ei, probabil atîţia alţii. Cîţi dintre ei au încercat o activitate de tip kamikadze, la o catedră oarecare dintr-o şcoală oarecare, printre derbedei isteţi şi nonşalanţi, ca fiu-meu – de exemplu –, care să-i rîdă în nas la cea mai mică greşeală? În disperare de cauză, o descendentă a unei ilustre familii intelectuale române, a ajuns profesoară de liceu. Le-a dat elevilor de-a noua să citească în oră – "fiindcă şi aşa nu fac fizica" – unul din eseurile lui Patapievici, despre băşcălie. Reacţia copiilor pare să fi fost pozitivă. Oricum, este o profesoară pe care o iubesc mulţi dintre elevii ei. Dar domnul Patapievici, şi el fizician, a încercat vreodată să coboare la catedra liceelor? Televizorul şi ziarul sînt oglinzi ale realităţii. Ele nu pot să-ţi rîdă în nas, să te aducă la realitate aşa cum numai un adolescent poate s-o facă, cu cel mai acerb şi teribil simţ critic. Dacă nu ne ocupăm de copiii noştri sau măcar de ai vecinilor noştri, să nu ne mirăm de bătrînii aruncaţi în stradă de propriile progenituri. Ţiganii îşi iubesc copiii, chiar dacă nu-i educă aşa cum considerăm noi că ar trebui. De aceea, respectul intra-familial e mult mai frecvent la ei. Respectul e generat de dragoste şi de evidenţa existenţei unei valori, nu de declaraţii – sper că sînteţi de acord cu mine. Cîţi dintre noi au avut curajul, perseverenţa, claritatea de spirit, de-a se duce în Valea Jiului după Piaţa Universităţii, şi de-a face, să zicem un cenaclu, acolo; sau de-a preda cîteva lecţii la o şcoală? I-am văzut pe mineri "atunci", în Bucureşti. Mărşăluiau obosiţi către Piaţa Scînteii după "evenimente". Erau nişte oameni sărmani – material şi spiritual –, abruţizaţi de o muncă ce nu le oferă altă satisfacţie decît aceea de-a avea bani să se îmbete la ieşirea din şut. Cît sînt de curate şi civilizate duşurile de la serviciu, cît sînt de educaţi în spiritul curăţeniei (corporale şi gospodăreşti, măcar), nu ştiu şi n-am avut curajul să aflu. Am citit undeva despre nişte studenţi din India care, după ce ascultaseră cu evlavie un profesor de filosofie din Europa sau SUA, s-au apropiat de el şi l-au întrebat cum reuşise să trăiască atîtea experienţe de viaţă cîte erau sintetizate în sistemele filosofice pe care le prezentase. Aflînd că el doar preda ce-au scris alţii, studenţii indieni s-au îndepărtat de obiectul admiraţiei lor. Poate au avut dreptate. Cîţi cititori are *Dilema*? Cît de izbiţi de realitate sînt autorii articolelor sale şi cît de elocvenţi pot ei să fie în afara anturajului intelectual pe care-l cultivă? Eu, una, mă bucur că pot să citesc un asemenea periodic. Dar cei ce nu sînt intelectuali, dar copiii, dar semi-intelectualii (cei mai periculoşi, poate?)

Absolventă de fizică la rîndul meu, pe vremea cînd eram studentă nu m-am putut opri să nu remarc absenţa de la secţia pedagogică a studenţilor buni. Acolo se duceau cei care nu puteau face altă secţie, mai *high-life*. Eu însămi, cu tot teribilismul vîrstei, am deturnat un student bun de la acea secţie, fiindcă "e păcat" – gîndeam – să nu facă cercetare sau să nu predea în învăţămîntul superior. E drept, duceam lipsă de cadre didactice bune şi în facultate, iar profesorii de liceu de atunci erau destul de buni. Dar acum? Articolul doamnei Iordache dintr-un număr trecut este mai mult decît exemplar. Şi atunci, cred, nu ne mai rămîne decît nouă, celor care *ştim şi vedem*, să acţionăm. În ce mă priveşte, încerc să fac ceva în domeniul sanitar, unde mă pricep mai bine. Ocolesc pedagogia fiindcă mă consider un anti-talent. (V-aş putea invita, de pildă, să vizitaţi grădiniţa Institutului Oncologic din Bucureşti, pentru copiii bolnavi de cancer etc. etc.). Acţionez, dar, cf. unui alt slogan stupid (în primul rînd pentru că e slogan) "numai împreună putem reuşi".

Îmi cer scuze dacă stilul meu pare cumva "hautain". Este numai o impresie. Scrisoarea de faţă a fost generată exclusiv de o imensă disperare.

Diana SZEDLACSEK
Şos. Ştefan cel Mare 14, Bl. 19,Ap. 25
71157, Bucureşti

A observa, a acţiona, a gîndi

Bruxelles, 19 aprilie 1997

Stimată redacţie,

Mă numesc Marius Echim, sînt fizician şi lucrez pentru şase luni la Institutul de Aeronomie Spaţială al Belgiei din Bruxelles. Contribuţia mea aici este concetrată într-un proiect finanţat de Agenţia Spaţială Europeană şi urmăreşte înţelegerea fenomenelor legate de centurile de radiaţii ale Pămîntului.

În timpul anilor de facultate am fost printre cei care au fondat sindicatul studenţesc din Facultatea de Fizică, pe care l-am dorit un mijloc de exprimare a spiritualităţii studenţeşti. Pot spune că această experienţă m-a apropiat de ceea ce s-ar putea denumi "problematica sindicală".

Citind presa românească disponibilă "electronic", am aflat despre zbuciumul unor personaje care îmi sînt destul de cunoscute şi pentru care am simţit nevoia să precizez mai exact domeniul din care, teoretic, îşi extrag legitimitatea. Pe scurt, este vorba de lideri sindicali ai cercetării româneşti, intransigenţi şi justiţiari, în numele unor valori pe care le aproximează după bunul lor plac.

M-am gîndit că aceste precizări ar putea avea un caracter public şi pentru acest motiv apelez la sprijinul dumneavoastră. Îmi dau seama că o publicaţie cere contribuitorilor săi mult mai mult decît pot eu oferi în acest moment, că, de asemenea, există "liste de subiecte ale zilei" în care micul meu comentariu poate să nu apară deloc.

Totuşi, *Dilema* este revista pe care am văzut-o adesea pe mesele colegilor mei din Institutul de Fizică, şi din acest motiv consider că este unul dintre puţinele canale de comunicare directă cu ei. Veţi înţelege că personajele implicate nominal în poveste sînt pretexte pentru a "creşte" puţin temperatura şi, la limită, pentru a declanşa o dezbatere. Am fost avertizat că n-ar fi momentul ("viaţa e grea în România acum") şi că poate n-aş fi eu cel chemat să deschidă subiectul ("eşti în străinătate, ce-ţi pasă").

Am 29 de ani şi fac parte dintr-o generaţie, deja, "risipită".

Colegii mei, alături de care s-a întîmplat să construiesc uneori planuri de viitor izvorîte din entuziasmul anilor de studenţie, s-au împrăştiat difuz pe alte meridiane, în alte spaţii, spre alte idealuri. Ambiţia mea de a ridica "ceva" pe locurile unde m-am născut a fost forţa motrice a unei, aproape, aventuri pe care am trăit-o în ultimii ani. Această energie s-a diminuat treptat lăsînd loc deznădejdii, disprețului şi tentaţiei de a evada precum cei care mi-au fost odată alături.

Evadarea s-a petrecut. Sînt acum la Bruxelles. Legăturile, însă, nu s-au rupt şi fibre intime ale fiinţei mele vibrează la impulsuri fine venind dinspre locurile pe care, nu de mult, le-am părăsit temporar. Acum aş putea să mă definesc şi analizez, dintr-un alt sistem de referinţă, după criterii mai apropiate de "adevărul" mediului în care am ales să profesez. E o evoluţie, într-adevăr, dar care nu umileşte în nici un fel romantismul credinţei că se pot crea valori reale şi în România acestor ani. V-am cunoscut, domnule Minea, alergînd pe aleile nemăturate ale Institutului de Fizică de la Măgurele. Eraţi, şi probabil mai sînteţi, identificat cu porta-vocea sindicalismului ştiinţific românesc. Izbucniri de activism, însoţite de mitinguri, vă aveau ca actor principal cînd salariile întîrziau mai mult decît "normalul" general acceptat. Pot spune că v-am perceput ca o personalitate modulată de starea de nemulţumire a celor din jur: cînd ea creştea, eraţi volubil şi energic, avîntat şi idealist, revenind pe nivelul fundamental cînd oamenii se mai calmau.

N-am ştiut multă vreme de ce nu vă simţeam ca un reprezentant al meu, deşi uneori vă înţelegeam mesajul şi în principiu eram de acord cu el. Am aflat, în final, şi simt nevoia să v-o spun, verbalizînd concluzia. Eu nu eram "cercetătorul" în numele căruia vorbeaţi şi ale cărui drepturi le cereaţi.

Poate părea paradoxal, dar, chiar dacă politistul român e net diferit de cel belgian, să zicem, chiar dacă politicianul din România nu seamănă cu cel din Senatul American, chiar dacă justiţia română nu e la fel de eficientă precum cea germană, omul care, GÎNDIND, atacă limitele cunoaşterii este la fel în România ca şi aiurea.

Din păcate, impostura definitorie a ultimelor decenii a alterat profund spiritul COLECTIVITĂŢII ştiinţifice româneşti. Au fost implantaţi mercenari aflaţi în slujba unor interese disjuncte ştiinţei, dedicaţi exclusiv propriei parveniri, căutînd puterea, într-un mediu în care orgoliul măcina mai mult decît orice altceva.

Aţi ezitat să atacaţi frontal aceste probleme. În plus, omul de ştiinţă, sau, mai corect, omul angajat într-un efort mental de analiză şi creaţie, nu se defineşte exclusiv ca fiinţă biologică. Dezbrăcaţi-l, înfometaţi-l, aruncaţi-l în frig şi mai presus de voinţa lui, gîndurile îi vor aluneca în acele momente de restrişte şi spre "problema lui", la care este angajat cu întreaga sa energie spirituală. Spiritul acestei stări de lucruri poate fi obiectivat, inclusiv în forma unor aşa-zise nevoi specifice sau, la limită, revendicări.

Iată o posibilă listă: nevoia (şi libertatea!) de comunicare internă şi externă, nevoia de informare (liberă!), nevoia de exprimare a creativităţii personale. Sînt lucruri pe care nu le-am auzit exprimate în discursurile dumneavoastră. Pot fi de acord că problema vitală a existenţei este salariul, dar numai dacă nevoi precum cele de mai sus capătă un statut de urgenţă echivalent, pentru că realmente fac parte din contextul "fiziologic" al unei persoane dedicate cu adevărat ştiinţei.

Nu cred că acoperiţi ca reprezentativitate întregul spectru al cercetării româneşti. Cred că sînt oameni care îmi înţeleg argumentele şi le acceptă în acelaşi timp. Cancerul care macină acest domeniu de activitate, cancer crescut din vremurile cînd o anume tovarăşă îşi dirija "colegii" în mod samavolnic şi inconştient, nu poate fi extirpat pînă cînd chirurgul nu-l va delimita exact. Se cere, de fapt, a (auto)defini ce este cercetătorul în România. Nu e la fel de simplu ca pentru coafeză sau măcelar. Sînt, însă, destine care cer acest lucru, iar efortul sindical ar putea crea o agora în care măcar paşii de început să fie făcuţi. Părerea mea este că urmînd principiile unei ştiinţe "închise", precum logica formală şi precizînd, deci, diferenţele specifice mai degrabă decît domeniul proxim, cercetătorul român s-ar putea regăsi. Mă întreb dacă un astfel de obiectiv figurează pe lista dumneavoastră de priorităţi.

Regăsirea întru sine şi întru colectivitate este o urgenţă. Altfel, într-o bună zi s-ar putea ca din alte coduri ale lumii scrisori ca aceasta să parvină, dar acolo, în România, să nu mai fie minţi care să le înţeleagă.

Marius Mihai ECHIM
3 Avenue Circulaire
1180 Bruxelles, Belgia

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Ghicitori, profeţi, futurologi**
- **Ratare şi eşec**
- **Stereotipuri feminine**

Exigența adevărului

Jurnalul lui Paul Goma stîrnește, îndeobște, două feluri de comentarii: comentariile iritate ale celor care se simt vexați de abuzurile sale polemice și comentariile complezente ale celor care, dintr-un motiv sau altul, se simt obligați să-l apere. Primii contestă tot, refuzînd orice efort de înțelegere, ceilalți justifică tot, refuzînd orice act de discernămînt. Și unii și ceilalți acordă calculului strategic, complexelor de vinovăție și propriului orgoliu rănit mai mult decît onestității și adevărului. Or, un "jurnal", adică un text care consemnează faptele curente ale unor personaje reale, laolaltă cu reflecțiile și judecățile autorului, nu poate evita a fi tratat ca un *document*: un document psihologic, adică o mărturie despre cel care îl semnează și un document istoric, adică o mărturie despre oameni și vremuri. În ambele cazuri, onestitatea și adevărul sînt criterii esențiale. Evident, un jurnal "literar" nu e ținut să etaleze exactitatea și obiectivitatea actelor notariale. Egolatria, partizanatul, divagațiile și interpretările tendențioase fac parte din rețetă. Dar orice autor de jurnal știe că, mai devreme sau mai tîrziu, va avea de trecut proba faptelor și a bunei-credințe. Nu valoarea literară a textului va fi pusă astfel în joc; și nici consistența lui de document psihologic. Ceea ce se verifică e doar credibilitatea lui, valoarea lui de adevăr. Dar ce e adevărul? – mi se va spune. Nu voi consimți la asemenea provocări metafizice. Voi răspunde strict administrativ: adevărul despre un obiect alb e că e alb. Cine spune despre un obiect alb că e negru falsifică adevărul, fie că o face din tembelism, din rea-intenție, sau datorită vreunei malformațiuni psiho-fiziologice. Degeaba invocăm, în astfel de cazuri, dreptul oricărui scriitor la ficțiune și la subiectivitate extremă, spiritul ludic, relativismul post-modern și alte asemenea fineturi. Important este să observăm că avem de a face cu un *fals*. Și că, atunci cînd e vorba de împrejurări concrete, de oameni vii și de verdict moral, falsul e vinovat și amendabil ca atare.

Domnul Paul Goma ar trebui să fie preocupat mai mult decît oricine de exigența și de prestigiul adevărului. Pentru că marea lui performanță, isprava lui supremă, cea pentru care merită admirația noastră necondiționată, a fost tocmai curajul de a rosti adevărul întreg într-un moment în care mai toți ne mulțumeam cu sferturi de adevăr, sau cu minciuna însăși. De la înălțimea propriului său gest, domnul Goma își e dator cu evaluarea scrupuloasă și responsabilă a tot ceea ce afirmă. El, care n-a suportat falsul cotidian al dictaturii, nu poate risca – în regim democratic – să coboare adevărul la nivelul umorilor private, al dezamăgirilor personale, al indispoziției resentimentare. El, care a refuzat ideile măsluite, informațiile distorsionate, fantasmagoriile propagandistice, nu poate accepta să pună în circulație închipuiri și grimase, declarații arbitrare, trivialități cazone. Dacă marele curaj al domnului Goma n-ar fi fost nutrit de un inflexibil respect pentru adevăr, el n-ar fi fost decît curajul frust al unui gladiator, o formă de impulsivitate. E cu atît mai greu să acceptăm că din curajul de a spune adevărul n-a mai rămas, astăzi, decît îndrăzneala de a spune orice.

Și mai e ceva. Lumea românească trăiește, de șapte ani, o adevărată nevroză a adevărurilor parțiale. Ne plîngem că nu știm adevărul despre revoluție, despre mineriade, despre propriile dosare, despre serviciile secrete. O asemenea frustrare are nevoie, mai ales din partea unor personalități de anvergura civică a domnului Goma, de un tratament restaurator. Avem nevoie să credem în adevăr, să știm că există oameni pentru care el nu e negociabil nici măcar în numele propriilor amărăciuni și scîrbe. Am fi sperat, de aceea, ca Paul Goma să rămînă de partea adevărului. A trecut de partea amărăciunii. Paul Goma nu mai știe să spună decît un singur lucru: că sîntem toți niște lepădături. Valizi – în afară de el însuși – n-au rămas decît doi-trei singuratici care nu l-au dezamăgit *încă*. Pentru un asemenea "adevăr" nu merită nici să mori nici să trăiești. Un final mai descurajant pentru curajosul gest din 1977 nici că se poate imagina.

Andrei PLEȘU

Partidele politice la șase luni după alegeri

Răsturnarea rolurilor în plan politic prin victoria Convenției Democrate și a aliaților ei la toate nivelurile puterii a pus probleme de adaptare atît puterii cît și opoziției. Primul pas în ciclul normal al alternanței la putere n-a fost urmat de mari reforme de partid nici la masa învingătorilor și nici în colțul învinșilor. Majoritatea și-a concentrat eforturile primului trimestru pe negocierea posturilor de conducere și stabilirea priorităților în programul de reformă, așteptînd, în același timp, semnele unor cutremure serioase în interiorul fostului partid de guvernămînt. PDSR a infirmat așteptările și, în afară de titularizarea fostului șef al statului în funcția de președinte, nimic important nu s-a întîmplat pînă acum în structura organizatorică a acestei formațiuni. Între foștii miniștri cu solidă reputație reformistă și proeuropeană, pe de o parte, și foștii parlamentari uzați de scandaluri și spectacole electorale, pe de altă parte, s-a insinuat totuși o distanță vizibilă, negată uneori cu înverșunare și recunoscută alteori cu diplomație. Noul lider al PDSR a rămas, ca și pe vremea cînd era lider la Cotroceni, undeva la mijloc, încercînd să împace toate grupurile și folosindu-și autoritatea pentru a amîna cît mai mult posibil clarificările decisive. Funcția sa devine însă din ce în ce mai simbolică și e greu de crezut că în anii următori Ion Iliescu va avea cu adevărat succes ca lider al opoziției. Asemeni pastorului Laszlo Tökes, care continuă să fie important în plan internațional deși în UDMR e marginalizat, fostul șef al statului pare destinat dialogului cu oaspeții de peste hotare mai mult decît influențelor decisive asupra propriilor colegi. Sondajele de opinie indică o serioasă creștere de popularitate a purtătorului de cuvînt Teodor Meleșcanu, care-și interpretează partitura de partid cu aceeași naturalețe onestă de pe vremea cînd era șef al diplomației. Fără să-și fi pierdut poziția oficială de numărul doi al PDSR, Adrian Năstase a intrat oarecum într-un con de umbră, iar idiosincrasiile pe care le-a provocat ani de zile printre comilitoni au devenit aproape lipsite de importanță. Cît și cum s-au distribuit reproșurile pentru eșecul electoral între grupurile de putere din jurul președintelui Iliescu nu e simplu de calculat. E de-ajuns să constatăm că Iosif Boda, șeful staff-ului de consilieri dislocat de la Cotroceni prin victoria lui Emil Constantinescu, s-a înscris în categoria parlamentarilor fără prestații și apariții pe măsura trecutului său politic. Limpezirea raporturilor de forțe în PDSR nu va putea fi evitată la nesfîrșit. O opțiune pentru reforma de partid după strategia pașilor mărunți ar fi la fel de contraproductivă pentru pricipala forță de opoziție pe cît au fost tactica duplicității și tergiversările naționaliste pentru cabinetul Văcăroiu.

Prima debarcare la vîrf, însoțită de o reorientare programatică în contradicție cu discursul ultimilor ani a avut loc în PUNR. Odată cu înlăturarea primarului Funar din fruntea partidului, naționalismul moderat și proeuropean a înlocuit tiradele antimaghiare și spaima de capitalul străin ale parlamentarilor care reprezentau cel de-al doilea partid de guvernămînt. În felul acesta, PUNR s-a delimitat atît de propriul trecut cît și de PRM, considerat "aliat de nădejde" în legislaturile precedente. Ambele formațiuni au sperat că prin compromiterea partenerului lor majoritar și a fostului președinte Iliescu își vor trece în propriul cont politic voturile pierdute de PDSR. Faptul că s-au înșelat împreună și pe dublu plan, pierzînd chiar din procentele taberei naționaliste în beneficiul adversarilor care susțin deschiderea politică față de minorități a făcut ca PUNR și PRM să-și întoarcă spatele după alegeri, privind strategic în direcții opuse. Primul dintre cele două partide își face iluzii despre o posibilă cooptare la guvernare, pîndind momentul în care neîncrederea față de UDMR sau dușmăniile tradiționale dintre țărăniști și social-democrați ar provoca un gol profitabil în sfera puterii. Cealaltă formațiune mizează pe eșecul reformei care ar putea genera nu doar o cădere a cabinetului Ciorbea ci și o revigorare a dreptei naționale. Pînă atunci, PRM preferă să-și dea mîna cu socialiștii extraparlamentari conduși de Ilie Verdeț, de care-l leagă nostalgia după autoritatea partidului unic și refuzul politicii de integrare euro-atlantică. Încercînd să se impună în colțul din dreapta eșichierului politic, senatorul C.V. Tudor își continuă de fapt competiția electorală cu Ion Iliescu, pe care-l învinovățește fără rezerve pentru greșelile fostei guvernări. La rîndul său, președintele PDSR nu-și poate învinge disprețul pentru foștii aliați, așa cum nu-și putuse reprima, cu ani în urmă, dușmănia față de Petre Roman.

Tatonărilor derutate sau ranchiunoase din tabăra antiguvernamentală le corespund discrete schimbări de formule identitare în fiecare dintre cele trei alianțe politice participante la guvernare. UDMR e pe cale să-și lepede haina revendicativă de dragul pragmatismului bine dozat prin care să obțină treptat întregul set de drepturi înscris în propriul program. Minoritarii maghiari pledează cu ardoare pentru integrarea României în NATO, așa cum face de fapt și Budapesta, știind că trasarea unei granițe între două blocuri militare care ar despărți Ungaria de țara noastră ar putea anula efectele politicii sale din ultimii ani. USD își caută încă propriul loc în coaliția majoritară, marcată de experiența primei etape de tranziție și de contradicția dintre social-democrația pe care o reprezintă și liberalismul dur al terapiei de șoc pe care o susține fără rezerve. Nici Convenția Democrată nu e scutită de inerente frămîntări interne, tot mai multe voci din interiorul ei, și mai ales cele ale liderilor Alianței Civice sau Asociației Deținuților politici, propunînd o rediscutare a statutului.

Chiar dacă creștin-democrații susțin, preluînd metodele oricărei forțe conducătoare, că reprezintă stindardul moral al societății și direcția ei politică salvatoare, toate partidele politice sînt în pierdere de prestigiu. Discreditîndu-se unele pe altele, formațiunile parlamentare se discreditează de fapt în bloc și, de pe margine, instructorii psihologici ai nației lansează tot mai des ideea regimului de mînă forte, cu oameni serioși, eventual militari, deci cu lideri promovați pe alte criterii decît cele aflate la baza listelor electorale care au dat greș în ultimii ani. Sărăcia, confuzia ideologică și interesele războinicilor aliniați pe fronturile cîtorva servicii secrete doar pentru a-și apăra propriile conturi ori poziții publice își pun amprenta asupra vieții de partid; la rîndul ei, șubrezenia fiecărei structuri politice se răsfrînge asupra reformei social-economice, contribuind, din păcate, la scăderea încrederii populației în sistemul democrației parlamentare. Iar fără suportul electoratului, nici integrarea în NATO, nici capitalul investitorilor străini nu pot face minuni.

Elena ȘTEFOI

Cinefilie

Nu s-a scris, încă, dar nici nu se va scrie, probabil, despre *epopeea antenelor de televizor* din anii '70-'80. "Pentru bulgari", "pentru sîrbi", "pentru ruși", ba chiar și "pentru unguri". **Viața** – cu un tiltu al lui Radu Cosașu din acele vremi – era **în filmele de cinema**. Iar apoi, *după* ?!

Fapt este că una dintre marile binefaceri populare ale răsturnării din decembrie '89 pare să fi fost liberalizarea accesului la filmele seriale. Dacă, așa cum susține un fost general de securitate reciclat prin dezertare în luptător anticomunist, lui Ceaușescu îi plăceau foarte mult filmele cu Kojak, el își făcuse însă din vizionarea acestora un privilegiu rezervat. Ceaușescu se delecta de unul singur cu Kojak, populația avînd parte în schimb, la televizor, de un interminabil serial cu Ceaușescu. Serial isprăvit, ca și cum regizorul s-ar fi săturat el însuși de obositorul personaj, cu o execuție ce nu mai dădea nici o șansă unei eventuale continuări. De aceea, probabil, au și fost filmate cadavrele protagoniștilor: să se vadă bine că s-a terminat cu ei și că începe o eră nouă, de seriale în regim liberalizat și pluralist. De la serialul unic, monoton și monopolist de stat și de partid la potopul de seriale, în concurență liberă și cu ofertă generoasă, după toate regulile economiei de piață. Iar piața era – este! – imensă. Nici nu trebuia cucerită; doar satisfăcută, aprovizionată, alimentată.

Ca într-o inepuizabilă răzbunare pentru timpul pierdut sub dictatură, de atunci încoace filmele seriale au dat buzna în viața românilor. Nu însă ca un divertisment, eventual – și de la caz la caz – chiar imbecilizant ("cumplit meșteșug de tîmpenie" al epocii audio-vizualului), ci ca **model de simțire, gîndire și acțiune.**

Pentru a explica pe înțelesul tuturor ce s-a întîmplat la mineriada din iunie 1990, președintele de atunci, dl Ion Iliescu, s-a folosit de o analogie cu filmele cu șerifi și cowboy.

Voind să dea o direcție foarte clară luptei împotriva corupției, actualul președinte, dl Emil Constantinescu, a cerut procurorilor din România să-și ia ca modele comisari incoruptibili și neînfricați de prin filmele seriale.

Fostul editorialist național Ion Cristoiu nu ezita să-și consacre, uneori, foiletonul cotidian comentării cîte unui serial de televiziune, făcînd-o, evident, cu toate instrumentele serioase ale științei sale de analist politic.

Un miliardar din specia numită "de carton" a avut năstrușnica idee de a construi în Bărăgan tot felul de acareturi exotice, luînd ca model decorurile dintr-un serial american a cărui acțiune era plasată în Texas. Extravagantul personaj a devenit o vedetă națională, a fost vizitat de înalți demnitari, mîndri de a-i fi prieteni. Aventura a luat sfîrșit tot ca într-un serial, bizarul cetățean dovedindu-se insolvabil și trecînd din decorul de film transpus în realitate în spatele unor gratii deloc decorative.

Din filmele seriale se inspiră, cel puțin așa susțin ei, hoții, jefuitorii, borfașii, violatorii, gangsterii și mafioții autohtoni.

Dar și polițiștii și procurorii. De altminteri, se constată o cinematografizare accelerată a vieții publice. Arestările, perchezițiile, punerile sub urmărire, anchetele nu sînt discrete, ci obligatoriu în prezența camerelor de luat vederi. Ziarele anunță, pe prima pagină, ca pe niște evenimente extraordinare, că la cutare post de televiziune se lansează un nou serial. Televiziunile dau publicității sondaje de opinie demonstrînd cît de iubite sînt filmele seriale pe care le difuzează; emisiunile informative și cele de dezbateri adoptă în mod premeditat structurile, tonul, tehnicile din filmele seriale. Jurnalele de actualități tind să se transforme în episoade ale unui serial fără sfîrșit. Etc. De la **Viața în filmele de cinema** la **Cinema-ul din viață!**

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Stilul nostru (II)

Într-o discuţie privată, am solicitat unui reprezentant al UE la Bucureşti să-şi spună părerea în legătură cu un proiect de lege elaborat de actualul guvern. Opinia acestuia era că legea este prea rigidă. Onorabilul reprezentant al UE care, în paranteză fie spus, este cetăţean britanic, credea că abundenţa amănuntelor şi precizărilor din legea respectivă o fac să fie nu doar greoaie ci şi neclară (pentru că principiul apare subordonat detaliului) şi socialmente malignă (pentru că se îngrădeşte exagerat spaţiul opţiunilor actorilor sociali care sînt obiectul acestui proiect de lege). Cum nu eram de aceeaşi părere, am cerut explicaţii şi discuţia a continuat – agreabil, de altfel. Fiecare dintre noi ne apăram punctele de vedere şi, în cele din urmă, am înţeles că prin noi doi „vorbeau" două experienţe juridice profund diferite.

Pentru români, legea trebuie să fie, înainte de toate, precisă. Ea trebuie să reglementeze exhaustiv segmentul de realitate socială pe care şi-l propune. Orice scăpare este considerată o eroare; orice omisiune e potenţial născătoare de dezordini sociale. Aşa facem noi legi de cînd ne ştim. Legiuitorul român face o muncă de ceasornicar.

Sistemul de drept anglo-saxon este, în această privinţă, cu totul altfel. Rolul imens pe care judecătorul îl are în peisajul juridic anglo-saxon, obligă legiuitorul să consacre legal mai degrabă principii şi reguli generale şi, într-o mai mică măsură, detalii, amănunte, „mărunţişuri".

Vreau să fiu bine înţeles. Nu se poate pune problema dacă un stil legislativ este mai bun decît altul. Nu trebuie să fii estet să-ţi dai seama că stilul în sine nu poate să fie apreciat prin „bun" sau „rău". Stilul poate fi adecvat sau nu la ceea ce vrei să transmiţi. În demersul legislativ stilul este, cumva, impus. Tradiţional, un legiuitor produce legi într-o anume manieră pentru că mentalul social percepe legea *numai* într-o anumită formă.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

„Touch the screen!"

Regret că mă văd nevoit să încalc, pentru o dată, una dintre convenţiile interne ale redacţiei *Dilemei*, aceea de a nu publica articole cu titluri în limbi străine, dar nu pot să mă abţin. *„Touch the screen"* înseamnă, în engleză, „atinge ecranul", „pune mîna pe ecran" — este vorba de micul ecran, acela al televizorului — şi reprezintă un vers-îndemn dintr-o melodie parodică a formaţiei rock Genesis, intitulată *Jesus, He knows me* („Iisus mă cunoaşte"), în care cei trei membri ai acesteia, în frunte cu cunoscutul Phil Collins, îşi bat joc de îmbogăţirea pe temeiuri de exclusivitate religioasă, prin intermediul televiziunii, a tot felul de pretinşi iniţiaţi.

Mi-a venit şi mie, în zilele de Paşti, uitîndu-mă la televizor, să strig de cîteva ori: *„Touch the screen!"*. Posturile noastre de televiziune s-au întrecut, prosteşte, în difuzarea de piese de muzică uşoară în care tema Resurecţiei şi chiar şi unele dintre frazele-cheie ale slujbei de Înviere erau cîntate stupid şi abuziv. De pildă, realizatorii, de la TVR, ai „Video Magazinului" de duminică au ţinut morţiş să-şi deschidă emisiunea cu un adevărat *gospel*, intitulat *Adevărat a înviat*, total nepotrivit tradiţiei liturgice şi melodice a creştinismului nostru, amintind mai curînd de marşurile folk ale diverselor secte neoprotestante şi, fatalmente, prin dispunerea cetei de cîntăreţi în platou, de vremurile, încă nu prea îndepărtate, cînd artiştii noştri cîntau nu Învierea Domnului, ci realizările Tovarăşului. În acelaşi timp însă, responsabilii cu emisia din TVR l-au întrerupt, în mijlocul cîntecului *What a Wonderful World*, pe Louis Armstrong pentru a difuza, întocmai şi la fix (17,39), serialul *Şeicul*, pe TVR 2, în vreme ce marţi, 29 aprilie, „Jurnalul" de la ora 20,00 a început „fix" la ora 20,10!

Deşi – ce bine! – nu a făcut nimic „special" de Paşti, cu „căsuţe", iepuraşi, Florin Călinescu şi hoarde de dreptcredincioşi care să-şi declare înnebuniţi amorul pentru postul cu pricina, Pro TV nu a rămas nici el mai prejos şi a ţinut, tot sîmbătă, să devanseze slujba de Înviere şi să-i destituie pe preoţi din ministerul lor, punînd Madrigalul (care nici el nu a ratat, cu ani în urmă, „realizările"...) să „oficieze", în costume renascentiste, nici mai mult, nici mai puţin decît însăşi liturghia Învierii. Laicizare? Poate PROfanare ar fi mai corect spus, cum tot o PROfanare mi s-a părut a fi şi titlul emisiunii, de luni noaptea („Deşteaptă-te, române!"), a lui Mihai Tatulici, „PROcesul lui Cristos" (emisiune, de altfel, după opinia mea, ratată, una dintre cele mai slabe realizate, în ultima vreme, de M.T.: tristă şi neinspirată).

Şi „Week-end abc" de sîmbătă după-amiază, bine realizat de Liliana Munteanu – mai inspirat, oricum, decît jalnicul „Video Magazin" de la TVR (adevărata pornografie e lipsa de talent, obişnuiam să spun în anii tinereţii) – a gafat monumental, încheindu-se, la 15,55 (!), adică cu multe – şi grele – ceasuri înainte, cu un vesel „Hristos a-nviat!" plasat mai rău decît nuca-n perete.

Bună, inspirată, în schimb, programarea, în Sîmbăta Mare, la Pro TV, a filmului *Revenire la viaţă*, programare care a reuşit, în sfîrşit, să evite banalizatele lung-metraje cu viaţa lui Hristos şi să ne sensibilizeze autentic creştineşte, reamintindu-ne că tocmai umanitatea este divinitatea din noi şi că Spiritul nu a ajuns, în lumea de azi, un „spirit", o fantomă care să ne bîntuie, speriindu-ne, decît pentru că am uitat să-i oferim trup, l-am lăsat negăzduit, pe dinafară. La fel de inspirată, programarea, duminică seară, a filmului *Vorbe de alint*, la Tele 7 abc.

Încolo, mulţi şi simpatici iepuraşi, peste tot, la toate posturile, culminînd cu cei *live* de la Antena 1, din emisiunea Andreei Berechet, „Prietenii mei, animalele", cea mai agreabilă emisiune dintre toate cele pe care posturile noastre de televiziune se zbat să ni le ofere. Să fie, oare, pentru că nu e cu eternii, stupizii, plictisitorii oameni, semenii noştri?...

Bogdan GHIU

Post-scriptum. La fel de lăudabila programare, în a doua zi de Paşti, la Pro TV, a filmului *Cinema Paradiso* mi-a adus, din partea unui telespectator, întrebarea dacă nu cumva acesta a fost scurtat, cu aproximativ douăzeci de minute, din motive de... intrare în direct cu Bruxelles-ul. Nu ştiu, nu m-am uitat (văzusem filmul cu cîţiva ani în urmă, la Studio), dar pun, şi eu, această întrebare. Dacă aşa e, ar fi păcat. Păcat în zi de Paşti!

Economie

Lucruri şi bani

Banii, în economia de piaţă, se supun legii cererii şi ofertei. Dar există vreo marfă ce nu se supune acestei legi? În istorie, ori de cîte ori a fost sfidată această legitate s-au produs blocaje financiare. Exemple avem destule şi la noi, atît în vremea planificării centralizate, cît şi în timpul "de tranziţie" pe care îl parcurgem.

Nimeni nu poate să desfiinţeze nici legile naturii, nici legităţile economice. Sigur, pe nota consultativă a unui expert, semnalînd că o anumită măsură contravine legii cererii şi ofertei, poate să apară (cazul este autentic) următoarea rezoluţie: "Să fie abrogată legea..." Ceea ce nu înseamnă că aşa ceva poate fi şi posibil.

Autorul "Spiritului legilor", Montesquieu, gîndea (în secolul 18) că pentru propăşire este nevoie de lucruri şi de bani. Şi adăuga: "Dacă lucrurile pot fi cumpărate, în schimb banii nu pot fi decît împrumutaţi". Vremea lui Montesquieu a trecut. Astăzi banii se vînd şi se cumpără. Desigur, ei pot fi în continuare împrumutaţi. Preţul împrumutului fiind dobînda. În acelaşi timp, însă, se practică pe scară largă tranzacţionarea banilor. Pe pieţele monetare, legea o face speranţa că banii cumpăraţi ieftin vor putea fi vînduţi scump.

Cert este că banii se mişcă. Prin reţele electronizate, ei circulă cu viteza luminii.

Oamenii au învăţat că banii care dorm se depreciază. Aşa că i-au pus în mişcare: dintr-un cont în altul, dintr-o bancă în alta, dintr-o ţară în alta. În acest iureş, din bani... se fac alţi bani. Profit realizat din circulaţia banilor.

Sigur, banii se pot transforma în capital: muncă economisită şi investită. Riscul oricărei investiţii e mare: banii pot fi pierduţi, dacă afacerea se soldează cu un faliment. Dar şi cîştigul poate fi mare, dacă investiţia e bine gîndită.

Sînt însă puţini cei ce au vocaţie de investitori. Dar şi mai puţini sînt cei care au banii necesari unor investiţii. Sau care pot obţine credite bancare, în schimbul unor garanţii substanţiale. Din nefericire, categoria celor care (la noi) fac bani din bani investindu-i în afaceri este încă restrînsă.

Ceva mai largă este acea parte a populaţiei ce economiseşte. Românii au avut, timp îndelungat, o concepţie statică despre banii economisiţi. Expresii cum sînt „sub saltea" sau „la ciorap" se referă tocmai la tendinţa păstrării economiilor în casă. După şapte ani de inflaţie, populaţia ştie bine că acum banii păstraţi „în cont propriu", la domiciliu, sînt supuşi eroziunii. De la o zi la alta, cu bani tot mai mulţi poţi cumpăra mărfuri tot mai puţine. Alternativa? Să faci banii să alerge mai repede decît inflaţia. Cum încrederea în fondurile mutuale a scăzut, a rămas speranţa că banii pot fi totuşi înmulţiţi în bănci.

După 1980, singurul domeniu în care se înregistrase o creştere constantă a fost emisiunea monetară. Veniturile salariale au urcat fără să fie acoperite de creşteri ale productivităţii muncii. Pe piaţă se înmulţeau banii, în timp ce cantităţile de bunuri şi servicii scădeau. Moneda naţională s-a degradat atît de mult încît, după 1985, nici măcar mita nu mai era acceptată în lei. Se pretindeau produse, îndeosebi alimentare.

De teama unei explozii inflaţioniste, vechiul regim a trecut la amputări de venituri. N-a umblat la retribuţii, ca să nu strice efectul propagandistic. Aşa că a fost atacat capitolul "alte venituri din muncă", unde intrau sporurile: de toxicitate, de muncă grea, de noapte, primele etc. Aici s-au operat reduceri drastice. Plus că au fost inventate "părţile sociale", un fel de împrumut obligatoriu acordat de către salariaţi statului. Dintr-o dată, însă, imediat după 1 ianuarie 1990, aceste drepturi salariale au fost redate integral. În acelaşi timp, au fost restituite părţile sociale: cam 6000 de miliarde lei, la valoarea de astăzi a banilor. Oamenii aveau bani, dar nu prea aveau ce să cumpere. S-a recurs la importuri.

Ce reflectă PIB-ul anului 1990? Valorile obţinute din producţia industrială au scăzut drastic. S-au redus, totodată, impozitele şi taxele. În schimb au crescut substanţial veniturile din muncă şi consumul final al populaţiei. Au fost obţinute recorduri istorice la consumul de pîine, de carne, de lapte, în general de bunuri de consum.

Aşadar s-a liberalizat consumul. Consecinţa? Cu toate că au fost interzise exporturile de alimente şi a fost cheltuită pentru importuri întreaga rezervă valutară a ţării, golul ce fusese moştenit de piaţa de consum era atît de mare încît tot ce apărea în magazine se vindea imediat. După ce s-au terminat dolarii, industria românească nu a fost capabilă să aprovizioneze piaţa la nivelul cerinţelor. Nu reuşise s-o mai facă din 1981. De altfel, această industrie fusese concepută cu spatele la piaţa internă de consum. Această iraţionalitate a devenit evidentă după desfiinţarea raţiilor. Aşa ne-am trezit, după beţia consumului pe dolari, că decalajul dramatic între puterea noastră de cumpărare şi posibilităţile industriei româneşti de a acoperi piaţa cu bunuri de consum s-a accentuat.

Erorile deveniseră evidente: au crescut disponibilităţile băneşti ale populaţiei, s-a liberalizat consumul dintr-o dată... dar în ceea ce priveşte liberalizarea producţiei s-a mers cu încetinitorul. Autonomia acordată întreprinderilor, în 1990, mai mult i-a speriat pe directori şi pe salariaţi. Toţi ţipau că "Guvernul îşi ia mîinile de pe întreprinderi", deşi în realitate cordonul ombilical nu a fost încă nici pînă în prezent rupt.

După şase ani de la punerea în mişcare a aspiratorului inflaţionist, care "a strîns" banii în plus aflaţi la populaţie şi în economie, asanarea dorită nu s-a produs. Motivul? Încetinirea reformelor reale. După şase ani, se fac încă remarcate incompetenţa unei mari părţi a managerilor, organizarea fabricaţiei şi comercializarea mărfurilor "după ureche", lucrul de mîntuială, consumurile desăntate de resurse energetice şi materii prime importate cu valută forte, risipa, furturile, corupţia.

Actualul guvern forţează, acum, trecerea la adevărul preţurilor, al cursurilor acţiunilor şi banilor, al dobînzilor, plus deschiderea faţă de investiţiile străine de capital şi reglarea, pe această bază, a raporturilor producţie-consum şi salariu-muncă.

Verificarea acestei măsuri se face pe piaţa de consum. Or, pînă în prezent, nici structural şi nici calitativ (decît cu puţine excepţii) piaţa de consum nu asigură oferta care să corespundă nevoilor populaţiei. Şi, mai cu seamă, sîntem încă departe de o piaţă normală, care să fie dominată de consumatori. Piaţa e dominată de marii producători din cercul monopolului de stat, sprijiniţi de legi care încă se aplică strîmb, de legi care încă nu se aplică deloc şi de greutatea cu care societatea noastră înţelege un adevăr fundamental: că nicăieri în lume bunăstarea nu mai e posibilă fără pieţe libere, fără concurenţă, fără preţuri adevărate.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Serviciile secrete şi şefii lor

În Statele Unite a început procesul lui Timothy McVeigh, tînărul acuzat că ar fi provocat explozia clădirii federale de la Oklahoma City (168 de morţi). Rechizitoriul este serios modificat de recentele dezvăluiri ale unui raport care analiza competenţa şi buna credinţă a specialiştilor din laboratoarele FBI. Prin aceste probe s-ar fi putut face legătura dintre locul crimei, bomba, camionul şi acuzat. Or, raportul Ministerului Justiţiei susţine că în trecut unii specialişti ai Biroului au fabricat probe şi au mintit justiţia. Din cauza rivalităţilor cu cealaltă agenţie secretă (CIA), nu au fost prelucrate şi aduse la cunoştinţa cui trebuia, datele despre agentul dublu Aldrich Ames.

Raportul enumeră mărturii ştiinţifice eronate şi altele întemeiate pe "intuiţii" şi nu pe studiul indiciilor, iar rezultatele testelor nu au fost supuse verificărilor. După cum explică revista **Time**, din 28 aprilie 1997, în cazul Oklahoma nu a existat o bază ştiinţifică suficientă pentru a dovedi că explozibilul a fost nitrat de amoniu, substanţă găsită în casa lui McVeigh, descoperire însă neincriminantă în sine, pentru că nitratul de amoniu poate fi folosit şi pentru fertilizarea solului; iar urmele de nitrat de amoniu descoperite printre ruinele clădirii nu exclud posibilitatea ca bomba să fi fost compusă din alte substanţe şi nitrat de amoniu. Laboratorul FBI a ştiut ceea ce vrea să dovedească şi a şi făcut-o. Justiţia pretinde ca probele să ducă la concluzii şi nu invers. Ca şi în alt proces celebru (O.J. Simpson) probele materiale şi nu oratoria avocăţească accentuează sau anulează "dubiile rezonabile" ale juraţilor. "Dacă responsabilitatea acestor controverse nu poate fi imputată direct lui Louis Freeh (şeful FBI căruia i se recunosc meritele în promovarea unor reforme utile) juxtapunerea lor creează un climat dăunător pentru moralul agenţilor federali. Din motive uşor diferite CIA este şi ea victima unui climat intern degradat. Ceea ce are darul de a scurta durata mandatului directorilor lor". (Laurent Zecchini – **Minciuni, falsuri, probe fabricate: FBI în vizor – Le Monde**, 25 aprilie)

Celula de la Élysée

Povestea nu e doar veche, ci şi lungă şi scandalul reapare periodic întîi în interiorul ziarelor, apoi pe prima pagină. Este vorba despre ascultarea ilegală a unor convorbiri telefonice, executată de un serviciu care nu dă seama nimănui fiind direct subordonat cabinetului Preşedintelui Franţei. Celula de la Élysée a fost înfiinţată pentru a apăra securitatea ţării şi a celui mai înalt demnitar din fruntea ei. A existat pe vremea lui de Gaulle, Pompidou, Giscard, Mitterrand. La această ultimă perioadă se referă şi recentele dezvăluiri: ascultările au fost folosite pentru apărarea secretelor persoanei private a preşedintelui. Domnul Gilles Ménage, fostul director de cabinet al lui François Mitterrand, a hotărît să păşească timid pe calea dezvăluirilor: cum şi de ce a fost urmărit Jean-Edern Hallier, scriitor-jurnalist: "Mai multe servicii erau interesate de Jean-Edern Hallier: Ministerul Apărării pe filiera Securităţii Militare, Ministerul de Interne prin serviciul de Informaţii. Dar este adevărat că celula de la Elysée a jucat un rol important. De ce? Pentru că Jean-Edern Hallier a atacat viaţa personală a preşedintelui şi descoperind existenţa lui Mazarine (fiica lui Mitterrand din afara căsniciei, n.n.) el l-a şantajat încă din 1984, ameninţîndu-i demnitatea funcţiei. Această ameninţare a căpătat amploare prin reapariţia lui Paul Barril (căpitan din serviciul de informaţii, n.n.) care a făcut să ajungă la Elysée primul manuscris al lui Jean-Edern Hallier «Onoarea pierdută a lui François Mitterrand». Paul Barril ştampilase fiecare pagină. Era un text jegos, insultător pentru preşedinte şi pentru familia lui, nu cel care a fost publicat mai tîrziu. Pamfletarul era dispus să negocieze: începînd cu un post de ministru şi terminînd cu o scutire de impozite trecînd prin preşedinţia unui post de radio şi sentinţa de achitare într-un proces.

Consemnele lui François Mitterrand au fost foarte clare: textul nu trebuia publicat. Nu mi-a vorbit despre asta decît o singură dată. Dar ştiu că a discutat cu miniştrii implicaţi. Vreau să vă spun că ascultarea telefoanelor lui Jean-Edern Hallier, în special acţiunea celulei de la Élysée, era o acţiune cunoscută de toţi membrii guvernului. Cererile au fost autorizate de Matignon şi executate de Ministerul Apărării. Şi preşedintele Republicii era ţinut la curent în mod amănunţit şi regulat".

Pînă aici e clar că securitatea Franţei îngloba şi secretele familiei preşedintelui şi că ziaristul care încerca să le divulge – e adevărat că nu pentru a purifica morala publică ci pentru a obţine cîteva avantaje personale – devenise un duşman al Patriei, un trădător. Mai departe e şi mai nostim. Reporterul întreabă de ce interlocutorii lui Jean-Edern Hallier au devenit şi ei subiectul unor note de serviciu, au fost înscrişi în fişiere etc. "Misiunea îl privea pe Jean-Edern Hallier, din motivele pe care le-am expus – răspunde Ménage. Nu ne interesa viaţa privată a interlocutorilor lui. Deşi François Mitterrand era uneori surprins cînd afla că personalităţi care-l susţineau în mod oficial îl încurajau pe scriitorul doritor să-l compromită".

Secrete, bîrfe, calomnii

Interviul pe care-l publică revista **Le Nouvel Observateur** e lung şi încearcă să clarifice problema competenţelor şi posibilitatea derapajelor. Interlocutorul este extrem de prudent, pentru că, deşi organele de anchetă au încercat, în mai multe rînduri, să-l interogheze, el a invocat argumentul secretului apărării statului. Acum, după moartea înaltului său protector, Ménage a renunţat la această imunitate şi s-a pus la dispoziţia Justiţiei. Într-o asemenea situaţie e bine să arăţi că eşti cinstit şi bine intenţionat, dar nu e cazul să pălăvrăgeşti. Scandalurile legate de serviciile secrete nu ţin de întîmplări legate de proasta lor funcţionare sau de incompetenţa unor persoane, ci de însuşi paradoxul existenţei lor. Cînd sînt foarte secrete, ele tind să se autonomizeze şi să desfăşoare o activitate în folosul persoanelor şi nu al ordinii în stat. Cînd se încearcă exercitarea unui control asupra lor, ele nu mai sînt secrete şi este evidentă tentaţia puterii de a crea pe lîngă serviciile secrete legale, altele care să fie supuse autorităţii unui grup restrîns de persoane, grup la rîndul lui foarte secret. În SUA, gloria serviciilor secrete a fost întemeiată pe sublinierea pericolelor expansionate ale comunismului. Sub această largă umbrelă au putut fi marginalizate multe persoane pur şi simplu concurente. În Franţa, conflictele sîngeroase care au însoţit decolonizarea au instituit tradiţia unor servicii secrete paralele. Apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale trece prin scotocirea în rufele murdare ale celor de la putere şi ale celor care tînjesc la ea şi la uzul şi abuzul de informaţii compromiţătoare. Şefii serviciilor de informaţii, deşi se cred atotputernici, devin adeseori victimele propriilor subalterni. E o lume colcăitoare în care adevărul nu e spus niciodată pînă la capăt şi e folosit mereu ca o armă. Nu e de mirare că lucrătorii serviciilor secrete din ţările democratice se simţeau mult mai în largul lor în contactele lor cu agenţii comunişti, decît cu parlamentarii din ţările lor. **(M.B.)**

Conferinţă la Washington

Nici o naţiune est europeană care doreşte să fie admisă în NATO nu îndeplineşte toate criteriile generale stabilite de Alianţă pentru acceptarea de noi membri, a explicat Jeffrey Simon de la Institutul de Studii Strategice Naţionale din Washington, D.C. Cu toate acestea, unele state vor fi invitate să depună o cerere pentru acceptare în alianţă în această vară, iar altele cîndva, într-un viitor apropiat.

Luînd cuvîntul în cadrul conferinţei "Candidatura României pentru intrarea în NATO", care s-a desfăşurat în 9 aprilie la Centrul Internaţional Woodrow Wilson în Washington, D.C., Simon şi alţi participanţi au accentuat faptul că, deşi unele naţiuni est europene par să fie ceva mai avansate pe calea tranziţiei postcomuniste, România vine puternic din urmă.

În final, decizia referitoare la cine va fi invitat să depună cererea de acceptare în această vară depinde de jocurile politice din cadrul alianţei şi, în partea americană, de aprobarea Congresului Statelor Unite pentru un număr restrîns sau lărgit de potenţiali noi membri pe care administraţia Clinton îi va promova în următoarele cîteva luni.

Participanţii la conferinţă au subliniat faptul că România a avansat suficient încît să fie considerată un serios candidat potenţial. Într-adevăr, a fost evidenţiat faptul că România a devenit un subiect strategic semnificant atît pentru Washington, D.C., cît şi pentru conducerea NATO. Ea va fi invitată să facă parte din alianţă, dar cînd va fi lansată această invitaţie este o întrebare rămasă fără răspuns.

Conferinţa, organizată prin colaborarea Centrului Woodrow Wilson şi a Academiei Româno-Americane pentru Arte şi Ştiinţe, a accentuat sprijinul intensificat pentru candidatura României la NATO din partea specialiştilor pentru Europa Centrală şi din partea factorilor de decizie americani.

Profesorii Vladimir Tismăneanu, Walter Bacon Jr. şi Dan Nelson au prezentat argumente puternice în favoarea includerii României ca membru al alianţei. Ei au subliniat în mod special necesitatea de a sprijini conducerea democrată care a venit la putere în urma alegerilor din noiembrie 1996 şi programul de reformă accelerată introdus de noul guvern.

Aceasta a fost prima conferinţă organizată în Washington, D.C. care a luat în discuţie în mod specific aspiraţiile unei naţiuni pentru includerea în NATO.

Peter GROSS
profesor de jurnalism
la Universitatea California

De jur împrejur

Europa şi europenii

Unii experţi susţin că reglementările privind aderarea ţărilor europene la moneda unică sînt atît de tehnice şi greu de înţeles, încît cetăţeanul de rînd, alegătorul, oricum nu are nici o şansă să priceapă, aşa că orice încercare de a-i explica este inutilă. Adversarii lor din Marea Britanie, Franţa, Germania folosesc tocmai această nebuloasă şi afirmă că de fapt introducerea Euro (moneda unică europeană) va însemna renunţarea la o politică economică independentă şi în ultimă instanţă la prerogativele suveranităţii naţionale. Partidul Conservator din Marea Britanie, luptînd mai curînd cu sondajele decît cu Laburiştii, a publicat o caricatură care-l reprezenta pe cancelarul Germaniei, Helmut Kohl, cu dimensiuni urieşeşti, ţinînd în braţe o mică marionetă cu chipul liderului laburist, Tony Blair. Alegătorii nu înţeleg cifrele, dar vor fi sensibili la dorinţa Germaniei de a mînui, de a manevra guvernul britanic. Fascinaţie care nu acţionează mecanic în Germania. Nu sînt puţini alegătorii germani (care-şi găsesc o exprimare publică pertinentă) nemulţumiţi de faptul că alianţa condusă de creştin-democraţi va renunţa la marca germană, monedă puternică şi stabilă de atîta timp. Marca germană a rezistat şocului unificării cu cele şase landuri din fosta Germanie răsăriteană şi nu ar trebui supusă presiunilor exercitate de economiile volatile ale ţărilor de pe malul Mediteranei. Dintre ele, Italia este cea mai zgomotoasă în pretenţiile ei de a participa la "primul val" al introducerii monedei. Guvernul Prodi a luat şi va mai lua măsuri severe pentru a reduce deficitul bugetar al ţării pînă aproape de pragul admis. În cazul în care Italia nu va beneficia şi de avantajele acestor măsuri, atît aliaţii din majoritatea parlamentară, dar mai ales adversarii vor declanşa din nou instabilitatea politică. În Franţa, prezentă alături de Germania în detaşamentul european locomotivă, se declanşează alegeri anticipate cu riscul de a se diminua majoritatea parlamentară, în schimbul unui mandat ferm în favoarea unei legislaţii care să permită însănătoşirea prin sacrificii a economiei.

Pe continent toată lupta se duce în jurul unor fracţiuni de procente. Criteriul Uniunii Europene pretinde ca la 1 ianuarie 1999, ţările semnatare ale acordurilor de la Maastricht să nu aibă un deficit bugetar mai mare de 3 la sută. Conform previziunilor, Franţa, Italia ba chiar şi Germania vor mai avea o virgulă şi o cifră după 3. Nu sînt puţini cei care argumentează că trei virgulă e la fel de bun ca şi trei punct. Dar în special Germania susţine că e un domeniu în care aproximaţiile sînt de rău augur. Oricît de nepricepuţi ar fi alegătorii în descifrarea prognozelor economice globale, sacrificiile individuale la care vor fi obligaţi le sînt de înţeles şi antipatice. Sub raport politic, graniţa dintre partizânii şi adversarii integrării europene nu este între partide, ci îi desparte – adesea în mod dramatic – pe membrii aceluiaşi partid.

Cu toate amănuntele lor tehnice, problemele integrării europene nu sînt exclusiv economice ci şi politice şi sociale în acelaşi timp. Ţările europene nu vor să fie remorcate nici de o Germanie prea puternică, nici de o Americă devenită singura umbrelă de apărare a unor parteneri secundari. Nu problema cifrei de după virgulă îi dezbină pe economişti, politicieni şi alegători ci absenţa unui acord în privinţa unei politici economice, sociale dar şi de apărare comune. Europa se găseşte într-un moment dramatic de decizie şi agitaţia politică din ţările ei cele mai bogate poate că va izbuti să proiecteze pentru un viitor apropiat principiile unei convieţuiri care să delimiteze avantajele comunitare de ceea ce fiecare ţară poate face în folosul sau în dauna propriului popor.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Acum cîtva timp Florin Iaru – acest Ariel al cyberspaţiului – mi-a arătat un joc pe computer, al cărui personaj principal e "Titanicul": interiorul acestuia era impecabil reconstituit, de la întreg la detaliu, fiece lucru respirînd atmosfera epocii (pînă şi literele genericului respectau designul la modă în acea vreme!). Eram, Florin şi cu mine, în redacţia *"Secolului 20"* – amănunt semnificativ! –, privind fascinaţi această minune: un hublou în timp, prin care un vapor ce zace încă pe fundul Atlanticului poate fi inspectat, coridor după coridor, cabină după cabină, ca un catalog de obiecte scoase la licitaţie... Mai mult – un catalog de imagini mişcătoare: cel care joacă poate intra în "tablou", căutînd firul unei intrigi de spionaj ce trebuie rezolvată – cu "arme" hi-tech – înaintea coliziunii fatale de mult întîmplate! Am întrezărit, atunci, acest număr al "Dilemei", care urma să fie un inventar de *lucruri* : nu neapărat "demodate", dar lucruri, totuşi, *patinate* – precum acele obiecte ce şi-au pierdut imediata raţiune de a fi (i.e. utilitatea) şi care vor fi supravieţuit, "mediate" şi "iraţionale", ca obiecte estetice. Timpul (timpurile) vor fi aşternut pe ele, puţin cîte puţin, *uitarea* funcţiei lor iniţiale – pînă la a ni le restitui golite de aceasta, într-o transparenţă definitivă numită *Stil*.

Într-un moment în care recuperarea "Titanicului" pare imposibilă (suma necesară ridicării epavei este uriaşă!) şi în care, printr-un ingenuu transfer simbolic, Hollywoodul investeşte masiv într-o superproducţie cu acest titlu, numărul de faţă şi-a propus să privească nu Timpul (colectiv), ci *timpurile*, mai puţin spectaculoase, ale *fiecăruia* : de aici, caracterul vizibil subiectiv al mărturiilor adunate, preferinţa pentru persoana I şi modurile sale (confesiuni, epistole, simili-jurnale etc.). Odată răspîndite în pagini, textele au început să-şi "răspundă" – printr-un sistem secret de corespondenţe –, aşa încît intenţia de început (pur aleatorie) a trebuit corectată "din mers": supratitlurile adăugate pot fi citite ca un omagiu la atemporala Doamnă Shonagon!

Acest număr este despre *ce se vede* – urmînd ca un număr ulterior să se ocupe de Timp şi timpuri, aşa cum "sună" ele în urechile fiecăruia... **(a.l.ş.)**

Puţină teorie...

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Iluzia retrospectivă

Orice act creator, în care potenţialităţile unei persoane sau ale unui grup se exprimă în plenitudinea lor, începe printr-o radicală eliberare de trecut. Cum altfel s-ar putea evita ca gestul de astăzi să nu fie gata prefigurat în starea de lucruri de ieri, ca noul gîndit sau făptuit să fie altceva decît o prelungire banală a tendinţelor deja existente? Revoluţionarul şi savantul rup amîndoi cu trecutul, primul pentru a scăpa de autoritatea tradiţiei, al doilea de presiunile bibliografiei. Elanul oricărei înnoiri riscă să se atenueze pînă la anulare printr-o prea atentă şi respectuoasă privire spre trecut. Discontinuitatea fiind necesară, în timp ce uitarea este, vai, imposibilă, rămîne o singură soluţie, distrugerea. Prin urmare, *Du passé, faisons table rase!* Libertatea începe prin demolarea trecutului.

Demolarea trecutului este însă o încercare utopică, deoarece fiecare fragment poartă în sine întregul, aidoma fermecatei madlene a lui Proust. Un os este suficient pentru a reconstitui fabulosul animal dispărut, o picătură de apă pentru a face să reizbucnească fîntînile secate ale tinereţii. Poate că nu demolarea, ci lichidarea este cea mai radicală formă de distrugere a trecutului. Lichidul, prin ademenitoarea lui fascinaţie, este un bun anesteziant pentru memorie, iar scufundarea vestigiilor (în uitare) prin amenajări hidrografice a fost în vremurile comunismului un procedeu mai eficace decît ofensiva edilitară. Totuşi, lichidarea poate şi ea să zădărnicească scopul urmărit, deoarece redă trecutului dinamismul, fluiditatea, însuşirea tipică a lichidelor, făcîndu-l curgător ca şi cum ar fi în curs de a se desfăşura, insidios, pătrunzător, s-ar zice aproape viu.

Dacă nu poate fi demolat, nici lichidat, trecutul trebuie, cu un cuvînt la modă, reinventat. Fiecare act, fiecare iniţiativă prezentă modifică perspectiva asupra trecutului, făcînd necesară rescrierea acestuia cu alte accente, alte dozări, alte ritmuri. În acest fel, noua faptă nu se înscrie pur şi simplu într-o continuitate preexistentă, ea vine să modifice trecutul prin redistribuirea luminilor semnificante, devine creatoare nu atît prin influenţa asupra viitorului, cît prin schimbările pe care le aduce în desenul istoriei. Nu mă refer aici la manipulările grosolane, la falsificarea brutală a faptelor istorice în vederea unui scop ideologic oarecare, la ştergerea imaginilor şi distrugerea mărturiilor, procedee (descrise şi de Kundera în *Cartea rîsului şi a uitării*) care au generat butada că o ţară totalitară este ţara cu cel mai imprevizibil trecut. Trecutul este imprevizibil chiar în absenţa unor asemenea intervenţii dure şi inabile din cauza ponderilor diferite pe care faptele de ieri le primesc sub impactul evenimentelor de azi. Istoricii numesc *retrodicţie* acest discurs orientat dinspre prezent înspre trecut, discurs care are drept timp gramatical propriu viitorul anterior. Semnificaţia revoltei de la 1905 din Rusia este una la momentul producerii sale, alta după detronarea ţarului, alta după luarea puterii de către Soviete. Care *va fi fost* sensul revoltei din 1987 de la Braşov, luînd în considerare căderea comunismului în 1989? Care *va fi fost* gradul de rezonabilitate al deciziei de decolonizare, avînd în vedere instabilitatea politică de azi a fostelor colonii? Retrodicţia este comună istoricului şi detectivului. Istoricul cercetează ponderile diferitelor cauze cunoscînd, din perspectiva timpului scurs, efectele lor. Detectivul, examinînd mobilurile şi circumstanţele unei crime, calculează care *va fi fost*, dintre suspecţii posibili, cel mai probabil vinovat. Un preot anglican, reverendul Thomas Bayes, a dedus încă de prin 1660 ecuaţia prin care ponderile faptelor trecute pot fi recalculate în lumina evenimentelor ulterioare. Astfel, trecutul poate fi nu numai repovestit, ci chiar recalculat. Nu s-a găsit încă istoricul care să-şi agrementeze naraţiunea cu ecuaţii, dar structura argumentării unor François Furet, Eric Hobsbawm sau Adam Schaff se distinge deseori printr-o rigoare cuasi-matematică, proprie retrodicţiei bayesiene.

Revizitarea istoriei în lumina prezentului are consecinţa de a pune în valoare fapta de azi, în noutatea ei ireductibilă, capabilă să sporească înţelegerea trecutului. Marx, care era condiţionat de o viziune evolutivă de la simplu la complex, afirma că "germenii unor elemente superioare pot fi observaţi şi înţeleşi numai cînd înseşi aceste elemente superioare sînt deja cunoscute". Astfel, "anatomia omului ne oferă o cheie pentru înţelegerea anatomiei maimuţei şi nu invers, după cum economia burgheză este cea care ne

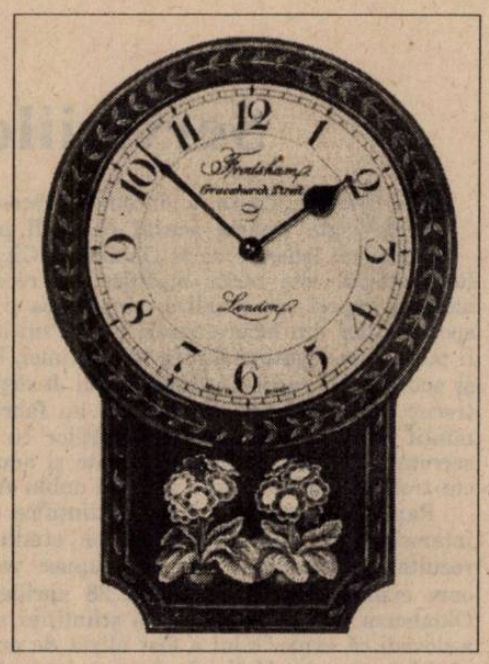

oferă cheia înţelegerii economiei antice". Renunţînd la presupoziţia progresistă tacită, ar rezulta pur şi simplu că actualizarea unei potenţialităţi are, independent de valoarea ei intrinsecă, o asemenea forţă de restructurare a memoriei colective, încît toată istoria se reordonează ca pentru a recunoaşte şi a legitima logic evenimentul prezent. Ceea ce s-a întîmplat nu putea să nu se întîmple, toate faptele din trecut au contribuit, privind retrospectiv, la ecloziunea stării de azi. Odată inventat calculatorul electronic, toate elementele fizice şi premisele teoretice necesare construcţiei lui par a fi fost la îndemînă. Odată comunismul căzut, ne convingem uşor că "oricum, acesta nu mai putea dura". Persistenţa regimurilor lui Fidel Castro şi Saddam Hussein ne arată însă cît de rezistent se poate dovedi improbabilul. Reinventarea trecutului din perspectiva noutăţilor aduse de prezent nu este decît o iluzie retrospectivă prin care introducem în succesiunea de evenimente o logică *sui generis*. Acesta nu este însă un exerciţiu inutil, dat fiind că ne dă curajul de a inventa. Prea de multe ori, înaintînd în viitor cu faţa întoarsă spre trecut, căutăm în *historia, magistra vitae* o sursă de stereotipuri şi repetări. Conştientizînd iluzia retrospectivă, înţelegem că viitorul nu se află în întregime conţinut în trecut, dimpotrivă, el este cel care-l condiţionează. De aceea, posibilele decizii nu trebuie poate judecate prin evaluarea, din păcate atît de nesigură, a efectelor lor, nici după similitudinea, atît de discutabilă, cu decizii anterioare, ci după coerenţa estetică pe care trecutul o dobîndeşte retroactiv, din perspectiva lor.

Bogdan GHIU

Podul casei

Pe vremea cînd oamenii – toţi, vreau să spun – îşi permiteau luxul banal al normalităţii de a-şi construi şi de a trăi (naşte, muri – etc.) în case, lucrurile aveau o anumită – altă (dar şi mai adevărată?) – ordine, verticală, a lor: cele de care ei nu mai aveau nevoie luau calea *podului*. Nu a pivniţei, a beciului: acestea reprezentau depozitul util, cu unelte sezoniere care îşi aşteptau, sigure de ele, momentul, şi cu provizii. Lucrurile pe care vîrstele omului le lăsau, ireversibil, în urmă, aura sau dîra de obiecte de care el avusese, dar nu mai avea, în prezentul mobil, în prezentul care e, tot timpul, mutaţie, nevoie, lucrurile care manifestaseră, încarnaseră, discret şi mărunt, multiplu şi sfios, viaţa trecută, lucrurile acestea luau, cum spuneam, calea podului, calea cerului: omul îşi depozita, parcă în mai-presus-de-el-însuşi, trecutul, păstrîndu-l nu se ştie de ce, dintr-un gest devenit, parcă, reflex, pentru o utilizare ulterioară, inefabilă, neprecizată, nebănuită, promiţîndu-şi, fără să ştie, să revină, cîndva, la ce a fost al lui. Refuza să creadă în desuetudinea şi în decrepitudinea, în inutilul absolut al lui însuşi.

Conform aceluiaşi traseu ridicător, ascensional, care elimină, scoate din joc înălţînd într-un fel de paranteză a transcendenţei traduse fizic, cultura este ceea ce rămîne în urma noastră, din noi: o masă de *resturi* pe care noi nu încetăm să le înălţăm deasupra noastră, şi dacă nu la cer, atunci făcîndu-le, fizic, un fel de cer, sub tutela căruia ne aşezăm şi în care nu încetăm a visa să revenim. Urcăm, fizic, în trecut, şi facem din ceea ce-am fost cerul existenţei noastre. Ceea ce, aici, devine inutil urcă la cer, se face cer. Şi acesta, cel mai adesea, devine accesibil abia urmaşilor noştri. Utilitatea inutilului se bizuie pe descendenţă. Descendenţă-transcendenţă. A fi la modă, pentru om – şi numai pentru el, dar dintotdeauna – traduce spaima lui de a nu-şi fi contemporan, de a nu fi în acelaşi timp cu el însuşi, de a nu-şi fi *actual*: de a se simţi întotdeauna deja în întîrziere faţă de sine. Spaima aceasta produce *rest*, iar restul acesta e *cultură*. Cultura e paradisul: fără vîrstă, căci căzut din diversele vîrste, ceea ce la un moment dat ne-a aparţinut din pura spaimă şi voinţă de a (nu) fi duce, apoi, fericitul trai atemporal al inutilului absolut. Lucrurile culturii sînt din capul locului inutile, inutilizabile, şi de aceea şi ajung în deplină inutilitate – în paradis. Ele sînt producţie pură, plus pur, *neconsumabil*: cultura, chiar şi aceea pe nedrept numită "de consum", este neconsumabilă, nedigerabilă. Ea nu poate decît să se acumuleze, să se depună, să se depoziteze, invers proporţional cu consumul oneros de fiinţe. Şi se face cer, *pod* al lumii, *pod peste lume*, fiind pusă deoparte pentru un consum – poate divin – viitor, ulterior, *amînat*, căci încă *nedescoperit* (sau dintotdeauna uitat). Nu am învăţat, încă, să ne folosim cu adevărat de ceea ce nu încetăm să producem, sau evităm – ştim noi, fără s-o ştim, fără să ne-o spunem, de ce! – să o facem. Cultura este apocalipsa evitată: podul în care, paradisiac, nu încetăm să ne acumulăm, să ne exilăm, claie peste grămadă, finitudinea şi derizoriul. Am umplut cerul cu ele!

Ce-a fost prezent – la modă – se va demoda, va fi istorie, altfel spus eternitate. Ce nu, nu. Omul este supremul demodat. Omul şi ai lui: Dumnezeu, Spiritul etc. Claie peste grămadă, în cer, în podul casei.

Lucruri ce nasc amintirea trecutului

Adrian-Silvan IONESCU
critic de artă

De la lampa cu gaz la melon

Obiectele vechi, ieşite din uz în majoritatea cazurilor, au devenit treptat piese de colecţie. Aceia care le cunosc valoarea le caută, cu asiduitate, şi le tezaurizează, uneori chiar folosindu-le, din anumite considerente pe care le vom dezbate mai jos.

Există trei categorii de beneficiari ai antichităţilor – ne referim aici la persoanele fizice şi nu la instituţiile specializate (muzee, colecţii publice, aşezăminte culturale, case memoriale): mai întîi sînt *colecţionarii*, care le apreciază valoarea în sine şi (sau) le întrebuinţează ca material documentar de studiu pentru lucrări ştiinţifice ori pentru descoperirea ingeniozităţii creatorilor de altădată, analizînd perfecţiunea formei utilitare şi finisajul acordat obiectelor într-o vreme cînd exista respectul pentru om şi preocuparea pentru deplina satisfacere a beneficiarului.

Urmează apoi *snobii*, care adună asemenea obiecte pentru că este de "bon ton" şi, astfel, se pot adjudeca drept rafinaţi posesori de bun gust în faţa pseudo-elitei din care fac parte. În acest sens a fost peremptorie mania strîngerii şi stocării (este greu să definim altfel modul în care aceştia au căutat să intre în posesia numitelor obiecte) fiarelor de călcat şi piuliţelor de alamă, rîşniţelor de cafea şi de piper, în anii 80-90 ai acestui veac. Falsitatea atitudinii lor, atît de departe de spiritul de colecţionar, era pendinte de comportamentul kitsch, atît de răspîndit în toate straturile sociale.

În sfîrşit, ultima categorie este aceea a *săracilor* şi *dezmoştenilor soartei* care, obligaţi de condiţiile materiale precare, le recuperează (uneori din gunoaie), le recondiţionează şi le folosesc. În repertoriul formal al acestora intră lămpile cu gaz pentru iluminat, maşinile de gătit, primus-urile, fărăşele şi vătraiele pentru soba cu lemne, godin-ul etc.

Între cei care le întrebuinţează nu din necesitate stringentă ci din sinceră convingere, se înscriu excentricii ori retardatarii legaţi de modele şi formele vechi de cultură materială. Unii mănîncă din blide de lut cu linguri de lemn, căci argila ori lemnul nu ard buza atunci cînd ciorba este fierbinte, aşa cum se întîmplă cu tacîmurile metalice, fie ele de argint, fie de inox, fie de zinc. Unii preferă lampa cu gaz ori lumînarea în locul veilleus-ei electrice pentru a beneficia de o lumină intimă, plăcută şi caldă în locul becului incandescent. Corespunzînd personalităţii sale romantice, Regina Maria scria cu pana de gîscă deşi tocul cu peniţă metalică şi stiloul erau de mult în uz. Vestimentaţia învechită a fost totdeauna şic, mai ales cînd este arborată cu dezinvoltură de cei care ignoră caducele mode ale contemporaneităţii. Aici trebuie incluşi membrii scăpătaţi ai familiilor bune de odinioară: domni bătrîni, reprezentanţi ai altor vremuri, îmbrăcaţi în loden şi borsalină decolorată, purtîndu-le însă cu demnitatea şi eleganţa de acum 60 de ani într-un stil degajat şi firesc, deprins în tinereţile lor; doamne contemporane lor, rujate şi fardate ca în anii 30, cu pălăriuţe mici, acoperite cu voaletă şi în mîini cu mănuşi albe, indiferent de anotimp, ţinînd sub braţ o poşetă roasă din piele de şarpe şi încălţate cu pantofi delicaţi, care le strîng nemilos picioarele îngroşate de diverse boli de circulaţie. Tinerii nonconformişti descoperă, şi ei, modele altor generaţii, prin cufere vechi şi dulapuri nedeschise de ani: la ceaiuri sau discoteci îi vezi cu un frac ori o uniformă militară de mare ţinută, ce se acordă perfect cu perechea lor de blue-jeans decoloraţi şi destrămaţi. Cei mai extravaganţi îşi pun pe cap un joben, un melon sau o cască soldăţească, spre a-şi completa vestimentaţia. La hainele de piele neagră, scurte, au fost de mult asimilaţi epoleţii şi decoraţiile de tot felul, din ţări şi epoci diferite. Unele au aparţinut unor forţe antagoniste dar astăzi, pe piepturile juvenile, ele stau alături în totală pace, fără a distona.

Pentru artişti, obiectele vechi constituie tentante motive de compunere a unor naturi statice în care domină o notă de revolut şi îi obligă la măiestre exerciţii de redare a materialităţii preţioase. Scenografii pot folosi sugestia vestimentaţiei, a mobilierului şi decoraţiunilor interioare pentru recrearea pe scenă ori pe ecran a atmosferei proprii înscenărilor istorice. Designerii pot găsi inspiraţie pentru noi forme uzuale sau pot învăţa cum *nu* trebuie făcute acestea pentru a fi practice şi plăcute la folosinţă. Iar pentru cei care iubesc doar pasiv aceste obiecte – fără un anumit interes cu finalitate lucrativă – ele pot constitui un generos subiect de visare, oglindă a unei lumi apuse, dar mult mai înţeleaptă decît a noastră. Călătoria în timp a fascinat totdeauna spiritul uman şi, dacă maşina timpului nu a putut fi, încă, pusă la dispoziţia visătorilor, aceştia se pot nutri din lecţia culturii materiale a unor epoci trecute pentru a se putea aventura într-o îndrăzneaţă călătorie spre înapoi, în IERI.

Lucruri neobişnuite ce produc o impresie ciudată

Aurelia MOCANU
critic de artă

Căţelușul de pe gramofon

În casa omului nu se demodează nimic. Spiritul casei mele a fost chiar un şarpe. Îl chema Constantin şi Elena pentru că mi-l adusese de această sărbătoare un prieten biciclist, sculptor şi naturalist amator. După cum el, şarpele, şi-a lăsat un rînd de piele pe care am păstrat-o colac, alte şi alte vizite şi concubinări cu persoane de sînge de la călduţ la răcoros mi-au umplut casa de relicve. Lucrurile ce se adună în casă ţin loc de baterie solară. Rămîn la reţea. Încălzesc casa. Devin reşarjabile dacă le aşezi cu tîlc unele cu altele. O casă de turtă dulce pentru ochi. Să fie şi cu oglinjoară, să te poţi vedea mai bine şi pe tine. Lucrurile vechi, cam ce ţine sub limbă şarpele casei între o năpîrlire şi alta, mai sînt ştanţe de memorie. Agende de telefon vechi: liceu – facultate – navetă – excursii – slujbe – burse se pot reciti în obiecte căpătate drept ex-voto-uri: *"Ţine asta, că la tine-n casă stau mai bine!" Aşadar: Mami – cască de război, ori Ribbentropp, ori Molotov. Brânduşa – craniu de gropniţă mînăstirească, fără surîs. Mirel – hartă de navigaţie pescuită din epava "Evanghelista" de la Costineşti. Filip: tărtăcuţă-tigvă rimînd la gît cu vecinul boboc de raţă împăiat. Silvan – mănuşă de hockey interbelică. Liviu – greabăn ştirb de cules afine. Dan – schi mic, oval, cu sfori, adică rachetă pentru zăpadă. Brăcă – săpăligă de sfeclă din Rădăuţi, fix în formă de cruce egipteană. Eva – ulcior haban, de Vinţ, fără toartă. Călin – etui furniruit de pince-nez ş.a.m.d.*

Tot ce poate fi mai îndepărtat de casa omului este scenografia locuirii din pavilioanele de mobilă. Onomastica proaspăt crestată de modă: "Beatrice", "Cristinel", "Romanitza" oferă dormitoare, camere de tineret şi bucătării din zăpadă carbonică. Reci şi aseptice. Mobilelor noi le lipseşte împămîntarea cu lucruşoare vechi. De aceea curentează pupila ochiului. N-au gust.

O casă normală trebuie să poată cuibări şi căţelușul de pe gramofon. Noi vom depune mărturie olimpică, pe cercuri. Primul ocol a fost cel al şarpelui încolăcit simbolic sub casă, unde-şi lasă memorialistic pielea. Alt cerc notabil al casei mele este un disc de ariston, străbunic de cutii muzicale. Rimează şi este din castan, încondeiat cu volute şi literă frumoasă de război de Independenţă. În perfecţiunea lui centripetă l-am fixat în cap de perspectivă, la înălţimea sprîncenelor şi i-am ghirlandat ţepi de glădiţă. N-am putut să nu-l arăt. Apoi, un război mai încoace, au apărut plăcile de gramofon "His Master's voice", din care două îmi încadrează atavic, precum blidele cu ştergar, intrarea în bucătărie. Căţei ascultători. Discurile din lumea postbelică, care-va-să-zică, "Harmonia mundi", le mai ascult încă. Coperţile lor, lucru deja vechi, dar de nearuncat pentru că unele au devenit marcă de vol cultural, le-aş vedea bune de glazurat pe dale de gresie, ca abţibild. Ultimul disc al casei, CD-ul inoxidabil, din cutiuţa cît faianţa, a fost zărit de mine într-o împrejurare alarmantă şi pietonală. Am văzut cercul luminiscent al CD-ului atîrnat pe dinăuntrul parbrizului, de oglinda retrovizoare a unei Dacii, aşa ca un fel de "Doamne-ajută-ciucurel".

Iată lucrul nou devenit compact-fetiş.

P.S. Din cutia de impresii a casei memoriale "Aureli-cvariu".

"Sînt la tine în casă pietre pe care se tîrîie cactuşi, şi cranii de păsări şi buchete uscate. E clar că pietrele sînt tari şi plantele fragile, dar sînt şi spini şi nuci şi teci. Nu mai ştiu ce e perisabil şi ce nu: nucile se fac pietre vegetale. Şi invers: bronzurile înverzesc, fierul ruginește. Fiecare substanţă îmbătrîneşte în legea ei. Pielea se scorojeşte. Florile se întăresc. Lucrurile vechi sînt toate dure." (Dan U.)

"Obiecte deturnate, citiri parţiale ale identităţii lor, acumulări în care lucrurile îşi amplifică inutilitatea. Cînd vizitezi casa te simţi încolţit, te simţi "în plus". Dacă muzeul are reguli de expunere, aici dăm de o prezenţă prea accentuată. Poţi să le atingi şi obosești repede. Preferi evadarea". (Dragoş B.)

"Pe dinafară spaţiu plat, gri. Cartier stas de blocuri părăginite. Pe dinăuntru lupta de rezistenţă antiuniformitate. Neaşteptate transpiraţii ale vocaţiei de critic de arte frumoase şi urîte şi permanentul chef pentru călătorie au făcut să crească pe pămîntul apartamentului grozava natură moartă. Este în acelaşi timp memorie şi cimitir, sentimentalism, pietre luate-n gură de pe itinerarii puţin trecătoare prin cap turiştilor comuni, muzici etnice şi arome colorate sub formă de paie, beţe, conuri, frunze. Naşteri deodată de idei greu de găsit pe drumul mare şi agăţate în cuie, ori de galeriile ferestrelor. Bătăi în uşă şi telefoane care sună necontenit într-un aparat de centralistă profesionistă care-şi plimbă firul prin toate aceste instalaţii (Bogdan V.)

Lucruri pe care le păstrezi în memorie fără a şti de ce

Vladimir BULAT
critic de artă

Enigmele timpului

Am petrecut mai mult de un an şi jumătate în oraşul Königsberg, mai ales în cazarmă. Permisiile erau puţine pentru mine, instructive însă. Tîrziu, jenant de tîrziu, descoperisem mormîntul lui Kant. Era pe latura de vest a unei ruine impunătoare care altădată înfăţişa o catedrală, pe un petec de pămînt (insulă) îmbrăţişat de braţele aceluiaşi rîu: Pregol. Construcţia arată deprimant, înfiorător, fără intrări, fără acoperiş, pe locurile acelora dintîi sînt nişte grilaje hidoase şi ruginite, iar intrarea principală (portalul: hotarul celor două lumi) era străjuită de o poartă forjată, ca de cimitir. Zidurile (din cărămidă) se luptau cu vegetaţia abundentă (vara) şi cu umezeala excesivă, atroce (iarna), agonizau, mocneau – "conştiente" parcă de menirea pe care o au de a marca *existenţa*, alături de ele, a preţiosului, unicului, mormînt. Se poate crede că numai datorită acestei jalnice stafii din piatră rămăşiţele pămînteşti ale lui Kant au rămas la locul iniţial, au scăpat acţiunii diabolicei maşinării ideologice care a desfigurat fizionomia unui oraş înfloritor din estul Prusiei, oraş situat la o distanţă considerabilă de Berlin, dar care, în treacăt fie vorba, a capitulat (în 1945) cu doar o zi înaintea capitalei germane.

Königsberg (azi Kaliningrad) este un oraş profund misterios. Asta, în primul rînd, pentru că există de fapt două oraşe: unul subteran şi un altul, terestru. Pe de altă parte, aceste *paliere* sînt separate de apă, urbea nevăzută a fost scufundată, la retragerea germanilor – printr-un procedeu tehnic sofisticat, dar neidentificat –, în apele Mării Baltice. O atestă multiplele "intrări" din beton care sînt presărate în diferite locuri ale Königsbergului terestru. Uşile acestora sînt mereu deschise – în vremea normalităţii urbei se putea coborî/intra pe acolo în inima oraşului subpămîntean. Se presupune că acolo era concentrată toată industria militară a oraşului. După plecarea administraţiei germane aceasta a devenit inaccesibilă, la fel şi astăzi. S-au depus eforturi uriaşe pentru dezlegarea enigmei. Dar n-a fost să fie. În aceste condiţii noii "proprietari" au purces la distrugerea programată a ceea ce se putea *vedea*, şi care amintea pregnant de trecut. Au rămas ca prin minune patru poduri basculante, în oraş; unul feroviar şi trei pietonale, şi cîteva în afara lui, acestea din urmă – încremenite, ridicate. Este o imagine aproape suprarealistă: toate podurile deschise au fost dublate de altele noi, alături, construite de ruşi. Vorba e că în momentul coborîrii podurilor (s-au făcut cîteva tentative) apa subterană îşi ridica nivelul, inundînd străzile vechii aşezări prusace, drept pentru care administraţia a renunţat a mai forţa lucrurile. Au mai supravieţuit: gara superbă din sticlă şi cîteva biserici, pe la periferii, în care de mai multe decenii la rînd nu s-a mai auzit vocea predicatorilor, nici magnificele cîntări liturgice. Sînt nişte mohorîte edificii, dar sobre şi demne, pe care locuitorii actuali (populaţie eterogenă, dezrădăcinată, impersonală) le privesc triumfător, dar şi cu puţină teamă morbidă – conştienţi parcă fiind că tot ce-i înconjoară nu le aparţine, că sînt nişte intruşi, că s-au aciuat acolo prin efracţie, că tot ce este temeinic nu piere.

Vremea trece, iar Königsbergul trăieşte *doar prin trecut*. Prin ce a fost odată: nu are prezent. E un sentiment ciudat şi tulburător care te încearcă atunci cînd trăieşti o vreme în acest oraş – timpul se scurge dincolo de marginile lui. Aici, nu se întîmplă nimic substanţial. E ca starea de expectativă din "Aşteptîndu-l pe Godot". Nu există pulsul firesc şi dinamica adevărată a oraşelor *vii*, prospere, ci doar lîncezeală, agresivitate mocnită, banală foşgăială umană, distracţie grotescă pe oasele bravilor teutoni. Doar tramvaiele – animale de oţel –, la capetele de linii, şerpuiesc printre pomii bătrîni, urmînd traseele proiectate de inteligenţa şi inventivitatea germană, trasee ce conservă sfios meandrele naturii. Timpul, cel măsurat altădată de populaţia oraşului, potrivindu-şi ceasurile după *ritmicitatea* plimbărilor zilnice ale lui Kant, este astăzi mort, absent, rece. Paradigma oraşului contemporan, vertical şi proliferant, pare, în cazul Kaliningradului, definitiv răsturnată, erodată din temelii, un nonsens. Avem în faţă tabloul exhaustiv al descompunerii, e cadavrul terifiant şi caricaturizat al Occidentului, incredibil conservat. La vest este Marea Baltică (deosebit de rece şi vara), în est este situată Lituania, la nord sînt Letonia şi Estonia – cele trei oaze care redescoperă succesivitatea normalităţii, *timpul real*. Regiunea Kaliningrad, împrejmuită de acestea, fără nici o comuniune teritorială cu Rusia, rămîne întristător de anacronică sub tutela fostului imperiu de răsărit.

Lucruri care, descrise, sînt mai plăcute decît în realitate

Adriana BITTEL
scriitor

Mezalianţa

Oricît nu s-ar fi simpatizat ele, se mai întîlnesc şi acum în mine, adunate de prin cimitirele oraşului, încă înfruntîndu-se. Domnişoarele M şi fetele B – nu atît două niveluri sociale, cît două concepte de viaţă, bazate pe valori diferite. Intrate în reacţie prin catalizatorul unei căsătorii, cele două încărcături genetice au dat mezaliajul cu numele meu în care, cu tot tăvălugul "egalizator" al comunismului, s-au păstrat, extraordinar de rezistente în sosul de experienţe şi cristalizări proprii, elemente M şi elemente B, pe rînd reactivate. Dacă aş avea răbdare (de romancier) să dezleg sacul şi să aleg, ca o Cenuşăreasă, boabele atît de amestecate, aş constata probabil că proporţia burgheză e mai mare şi că, pe măsură ce-mi trece timpul, ea capătă pondere, tot aşa cum capătă importanţă întîmplări, opţiuni, sentimente dinaintea naşterii mele, din perioada în care drumurile domnişoarelor M şi fetelor B încă nu se întîlniseră.

Pe cînd primele se luptau cu juxtele latino-franceze, învăţau pe dinafară poezii de Heine şi exersau conştiincios nocturne de Chopin, celelalte intrau ucenice la modiste din Văcăreşti şi frecventau sîmbăta balurile populare, cinematografele de cartier, deja în căutarea unui soţ care să le scape de sărăcia şi înghesuiala din casa părintească. Domnişoarele M – pudice, sobre, interiorizate, pierdute în visătorii vagi, prototip de "fete cuminţi", celelalte – slobode la gură şi în manifestări, cochete şi practice, harnice şi cu o voie-bună stridentă, nişte midinete.

Familia M, cu tradiţie în profesii liberale, nu era bogată, fiindcă nu acumularea îi interesase, ci să trăiască plăcut, confortabil, în stabilitate şi tihnă. Mîncau bine, se îmbrăcau cu lucruri neostentative, de cea mai bună calitate, făceau voiajuri anuale în mari capitale europene şi în staţiuni cosmopolite de "băi", aveau un cult pentru igienă, ordine, echilibru şi oroare de neprevăzut, aventură, schimbare. În familia tapiţerului B care, nesinchisindu-se de numeroasa progenitură, îşi petrecea timpul mai mult la cafeneaua cu biliard şi pocker decît în micul atelier, domnea o sărăcie lucie, cu haine răscîrpite trecute de la un copil la altul, sosuri lungi, veşnice datorii la negustorul de gaz şi la băcan. Aşa că după un minim de şcoală, surorile mai mari şi-au căutat de lucru pentru a-i întreţine pe cei mici (între care tatăl meu se dovedea strălucit la învăţătură şi extrem de tenace, cu o aviditate culturală păstrată toată viaţa).

După bacalaureat, cum nici o "partidă" convenabilă nu se ivise, domnişoarele M, urmînd exemplul altor fete din mediul lor, se înscriseseră la Drept şi Litere, îşi luau cu plăcere bilele albe, urmăreau conferinţele de la Ateneu, spectacolele şi expoziţiile, în timp ce fetele B erau măritate deja cu mărunţi funcţionari, atraşi de excelentele lor calităţi de gospodine, dar şi de farmecele feminine, căci, fără să fie frumoase, erau picante aşa, înzorzonate şi mereu bine dispuse, pe cînd studentele, de o politeţe cam arogantă şi suspicioasă, nu erau la prima vedere simpatice, dezagreau camaraderia vulgară şi comunicau bine doar între ele.

Apoi a venit războiul care a precipitat lucrurile. Din motive rasiale, familia M a fost dată afară din casa ce însemna atît de mult pentru ei, mama, deja avocat, scoasă din barou, tatăl ei, epurat din funcţia de director de bancă, viitorul – nesigur şi sumbru. N-au avut de ales şi s-au măritat în grabă cu primii care le-au vrut, una cu un subaltern sărac, deştept şi muncitor al tatălui ei, cealaltă cu unicul fiu al unei bogate familii de negustori, un copil mare şi răsfăţat, care nu se pricepea decît la muzica de operă şi la rafinamentele bucătăriei vieneze.

Scăpate de coşmarul războiului, pentru fostele domnişoare M şi soţii lor fără spirit practic dar cu principii ferme a început o perioadă grea, ce a durat pînă la sfîrşitul vieţii lor. În timp ce aceştia vindeau din casă tot ce se mai putea vinde pentru a-şi hrăni copiii apăruţi între timp, fetele B, econoame pînă la meschinărie, cunoscînd nenumărate trucuri gospodăreşti cu substitute, reţete ieftine şi "lucruri de mînă", energice şi comunicative, achiziţionau tot felul de chilipiruri de la talcioc, plecau cu soţii lor oportunişti, urcate în ierahia funcţionărească, prin staţiuni, îşi făcuseră un cerc de prietene asemeni lor, cu care jucau pietre şi cărţi – ce mai, le mergea bine. Îşi savurau revanşa, umilindu-le pe cumnatele venite să împrumute 50 de lei, cu reproşuri pentru lipsa de adaptabilitate, le trimiteau la "forţele de muncă", le explicau că nu-i nici o nenorocire că umblă copii cu ghetele rupte, şi ele, în copilărie...

Raportul dintre cele două ramuri se schimbase, multe din valorile lumii de dinainte de război încetaseră să mai aibă relevanţă, dar diferenţa de cultură, de educaţie dintre cumnate îmi devenea pe măsură ce creşteam tot mai vizibilă. Şi asta pentru că, fără să mă influenţeze explicit, mama îmi transmitea vechiul ei mod de a judeca oamenii şi după felul cum vorbesc şi scriu, după preferinţele lor literare şi muzicale, după detalii ale îmbrăcăminţii şi casei, după felul cum mănîncă...

Crescută cu sloganuri egalitare, uneori, în adolescenţă, mă irita felul cum cineva care pronunţa Miunhen, sau folosea incorect un neologism, sau şleorpăia supa sau se descălţa la intrare era pe dată clasat de mama şi sora ei. Le vedeam schimbînd o scurtă privire şi simţeam că importante calităţi umane pot fi puse, pentru ele, în umbră de aceste amănunte minore. Le contraziceam cu vehemenţă.

Ce e mai ciudat e că, îmbătrînind, mă trezesc uneori schimbînd cu fratele meu exact aceeaşi scurtă privire, pentru exact acelaşi tip de amănunte.

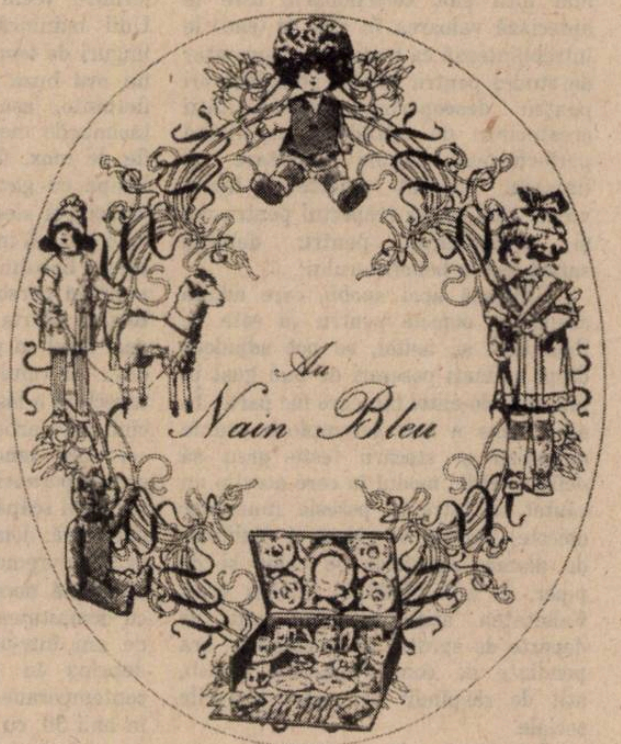

Lucruri care, văzute de departe, par mai apropiate

Manole FILITTI
economist

Merci à la vie

Acum cîţiva ani am urmărit, pe televiziunea franceză, un recital al Elvirei Popescu. Strălucitor! În final, reporterul i-a cerut să formuleze un mesaj pentru telespectatori. Şi marea noastră actriţă s-a pornit să mulţumească fiecăruia şi tuturor, încheind cu: "merci à la vie!"

Într-adevăr, o viaţă împlinită. Mă aflu într-o scurtă vacanţă la Sinaia. E început de martie, vremea mărţişoarelor, a ghioceilor, a brînduşelor, într-un cuvînt, a *primăverii*. Am mai scris cititorilor **Dilemei** din grădina, din casa atît de primitoare a bunilor mei prieteni din Sinaia.

Stau în bătaia soarelui cu binoclul lîngă mine. Zăpada de pe feţele de către Valea Prahovei, a Bucegilor, se topeşte de la o zi la alta. Dacă vreau să văd ce e sus, cum e căldarea Furnicii, cum sînt cele două feţe, ale Văii lui Carp, cum arată drumurile de coborîre de pînă la cota 1400, trebuie să mă grăbesc.

Şi iată, prind o zi fără pic de vînt. În cele două cabine care mă poartă pînă la vîrf, la înălţimea de 2000 de metri, sînt însoţit de patru încîntătoare cupluri tinere purtînd, fiecare, către un delicios ploduleţ... patru schiori în devenire. Bravo! Traseul despre care am vorbit mai sus era aproape total lipsit de zăpadă. Eu îl urmăream cu ipotetica întrebare: "pe unde am să cobor?" Visuri!! Cîndva se împlineau.

Uşa celei de a doua cabine o deschide un mecanic, adevărat om de munte. Numai el, dintre toţi cei pe care i-am întîlnit în acea zi, m-a recunoscut. Şi-a adus aminte de mine. A început să mă întrebe ce ştiu de domnii Balş, Condeescu, Mănescu, Racoviţă, Busch şi încă alţii? I-am răspuns că "sînt duhuri, că mai cutreieră munţii dimpreună cu marele Tilică Pascu." Pentru cei care au cunoscut Sinaia veche, numele de Pascu are o conotaţie clară. Au trăit în localitate trei fraţi Pascu, de profesie dulgheri, dar mai erau şi ghizi. Ei purtau turiştii din vremea lor pe anumite trasee, de obicei călare. Căluţi mici şi rotofei duceau în spate turistul cu bagajele sale. Pascu mergea pe lîngă ei şi deslușea, celor aflaţi în şa, denumirile şi poveştile legate de locurile prin care treceau.

Şi am ieşit în platou. Cu oarecare teamă fiindcă, pe lîngă sechelele fireşti ale oricărui vîrstnic, mai purtam şi unele recente, datorate unor intervenţii chirurgicale...

Primul şoc a fost acela al confruntării cu imensitatea albă... Totul alb, cu zăpada strălucindă în bătaia soarelui. Am aşteptat acomodarea şi a venit...

Dar bocancii alunecau şi picioarele nu-mi dădeau deplină ascultare.

Pînă să ajung în creasta de unde pleacă "scaunul" ce coboară şi urcă pe Valea Dorului mi-a trebuit un timp care mi s-a părut nesfîrşit.

Şeful staţiei mi-a venit în ajutor şi, datorită lui, m-am putut strecura nevătămat printre scaune.

Sus m-am pomenit în mijlocul multor zeci de tineri, fete şi băieţi care participau la un concurs naţional de slalom uriaş. Ce pîrtie, ce zăpadă, cîtă tinereţe şi voioşie... şi, mai cu seamă, cîte amintiri... Am suit pînă la o stîncă mai izolată. M-am aşezat pe ea. Din păcate n-avea spătar... Am pus binoclul la ochi şi cu el m-am plimbat. Am umblat în masivul Făgăraşilor şi al Ciucaşului. Apoi am venit mai aproape în Piatra Mare şi în Postăvar pentru ca în sfîrşit să ajung în Bucegi. Iată într-o zare mai apropiată toată coama, tot vechiul "drum al grănicerilor" care leagă vîrful Omul de Vama Strungii. Am coborît căldarea cu acelaşi nume. Şi pe cele două obîrşii am umblat şi am coborît pe văile dintre ele... Dar cum să rezum în cîteva rînduri cele trăite în atîţia şi atîţia ani de drumeţie?! Ce poate fi mai măreţ decît muntele iarna?

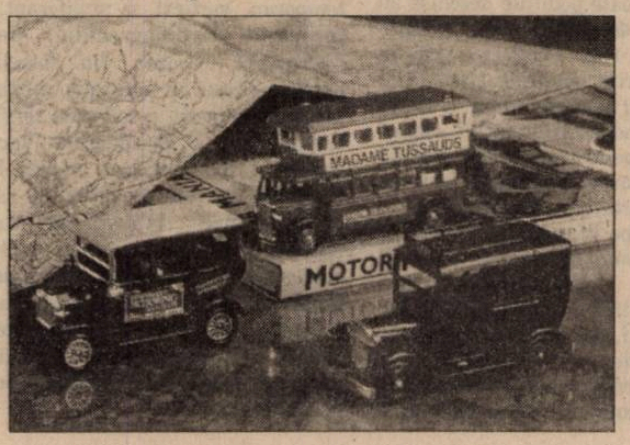

Am învăţat să ascult muntele în adolescenţă, în vacanţele petrecute la Buşteni. Mentor mi-a fost marele savant şi pedagog Gheorghe Ţiţeica. El m-a purtat, îmi amintesc ca şi cînd ar fi fost ieri, pe Valea care desparte Jepii de Caraiman. Ţiţeica urca lent şi se oprea cînd şi cînd. Ne opream şi noi, cei care-l însoţeam. El ne învăţa cum să privim, cum să ascultăm, cum să înţelegem, într-un cuvînt cum să iubim muntele.

După această minunată excursie în timp, am lăsat binoclul să atîrne şi m-am uitat în jurul meu. Căutam o ofrandă... Mi-am scos de pe cap boneta care m-a însoţit de-a lungul atîtor şi atîtor excursii. Sînt sigur că un tînăr a găsit-o şi i-a plăcut. O va purta schiind fără ca ea, boneta, să ştie că cel de sub ea nu mai sînt eu... Şi astfel voi mai umbla, un timp, prin munte.

Am coborît şovăielnic pînă la staţia de teleferic. Mecanicul meu mi-a adus un scaun... cu spătar şi o cafea la soare. Am mai sporovăit de-ale noastre pînă a sunat telefonul, vestind plecarea cabinei. M-am suit în ea. A pornit dimpreună cu un vis frumos. Se făcea că mi-am pus boneta pe cap, că am încălţat schiurile şi am coborît pe traseul ce-mi fixasem la urcare.

Ajuns acasă, m-am aşezat pe o bancă însorită. Am întors privirile spre creste, am uitat tot ce a fost greu şi rău în viaţă şi am exclamat: *merci à la vie!*

Lucruri ce trec iute, cu indiferenţă

Magda MIHĂILESCU
critic de film

Dilema

Unde am mai putea întîlni, astăzi, un tip gata să se facă luntre şi punte pentru a-şi ţine cuvîntul dat? Imaginaţi-vă, bunăoară, un prezentator-radio care a făgăduit unei bătrîne şi demne ascultătoare melodia tinereţii ei, "Cheek to Cheek". Un lanţ de întîmplări potrivnice ameninţă onoarea bărbatului. Lucrurile o iau razna, omul scapă discul din mînă, obiectul nimereşte în stradă, sub roţile unui camion, este recuperat dar fericirea se dovedeşte de scurtă durată; posesorul nu mai poate pătrunde în studio, întrucît a pierdut cheile, ajunse în canalizare. Omul nu se lasă, biruie totul, inclusiv şobolanii, avîntîndu-se prin subsoluri precum un Jean Valjean în adîncurile Parisului. Discul blestemat îi alunecă din nou. În sfîrşit, mai asistăm doar la o explozie şi un incendiu pentru ca, în cele din urmă, gentlemanul, zdrenţuit, mai mult gol decît îmbrăcat, mai mult mort decît viu, să ajungă în studio în ultima clipă, gata să dăruiască femeii necunoscute cîntecul vieţii ei. "Cheek to Cheek" îşi ia zborul pe calea undelor numai că, înăst timp, destinatara adormise. Unde am putea da peste un astfel de brav specimen, înduioşător şi puţin caraghios? "În filme" – se vor grăbi să spună unii. Eroare. Ce-i drept, individul mai sus descris tot un film mi l-a adus în cale dar nu un "film mare", ci unul de 15 minute, "Signing off" ("Ultima dedicaţie") al neo-zeelandezului Robert Sarkies, văzut de curînd la Festivalul de la Clermont-Ferrand. Un admirabil exerciţiu de cinema, greu de prelungit într-un film-film. Cinematograful a părăsit, şi nu de ieri, de azi, un astfel de personaj, "productiv" cîndva, în epoca burlescului, ieşit din modă. În complicatul joc al întrecerii cu realitatea, filmul înaintează pierzînd cîte ceva, asemenea războinicului nevoit să se mai descotorosească de unele armuri. Bun receptor, uneori, al mesajelor sociale, el este, în primul rînd, un creator de mituri şi de mode pe care le face şi le desface cu o perfidie mult mai temeinică decît s-ar putea bănui. Noi continuăm să vorbim astăzi despre comedia cinematografică dar admitem anevoie că, în fapt, ea, comedia, ca şi westernul, două genuri fundamentale ale artei filmului, nu mai sînt la modă. Burlescul, comedia excentrică şi cea sofisticată, gloria anilor '30-'40, trăiesc prin amintiri sau, ici şi colo, prin pîlpîiri. Uneori, rar de tot, se mai aprinde flacăra cîte unei parodii (vezi Mel Brooks). Acum sîntem spectatori ai micilor comedii de situaţii ("sitcomedies") sau, puţini dintre noi, ce să ne mîntim, ai filmelor intelectualizate ale lui Woody Allen, chit că el se preface a umbla cu capul în nori, nu prin biblioteci, şi că numai din întîmplare îi citează pe Dostoievski şi pe Tolstoi, pe McLuhan şi pe Freud. Ne place, nu ne place, trebuie să recunoaştem că cinematograful contemporan se adapă cu nesaţ din moda conformismului, a lui "politically correct", nu prea îndrăzneşte să ia în răspăr instituţiile societăţii. La vremea lor "lejerii" Capra, Lubitsch, Cukor, sau, într-un cu totul alt stil, al sucelii cu schepsis, fraţii Marx, erau mult mai nesupuşi. "Corectitudinea" contemporană abia dacă mascheză încrîncenarea omului căruia nu-i prea mai arde de rîs, după cum nimeni nu mai ia excesul de violenţă drept curaj. O nesfîrşită paradă a modei "violenţa-ca-spectacol", uşor de datat după aportul tehnologiei de vîrf, trece dintr-o peliculă în alta, făcîndu-le o apă şi un pămînt. Ne amăgim închipuindu-ne că privitorul se situează de partea „celui bun" atîta timp cît ceea ce contează este arsenalul fantasmagoric aruncat în luptă şi nu incitarea la solidaritate umană, sentiment demodat şi el. A apus şi vremea marginalilor fraterni şi poetici din filmele lui Renoir, Carné, Duvivier, a lui Boudu, cel care nu vrea să fie salvat de la înec, a dezertorului din "Suflete în ceaţă", a *Frumoasei echipe*, eroilor lui Gabin şi Michel Simon. Marginalitatea nu mai face doi bani pe ecranele lumii noastre dacă nu este asociată monstruozităţii, devierilor sexuale, drogului. Întrebam la începutul acestor rînduri cîţi "gentlemeni" mai vedem astăzi prin filme dar, tot atît de bine am putea zice: cîţi beţivi simpatici se mai împleticesc pe ecrane? Se poartă drogatul. De el nu se poate rîde, aşa cum ne dădea mîna să ne distrăm pe seama celui cu minţile aburite. Cînd se întîmpla ca el să aibă şi chipul lui Humphrey Bogart, atunci iţele se încurcau şi în poezie. Se bea, bineînţeles, şi astăzi, dar aţi văzut cum: scurt, profilactic, eficient. În schimb, nu se fumează mai deloc. Eroii virili de altădată erau tot timpul cu ţigara în colţul buzelor (altfel, cum l-ar fi putut imita Belmondo pe Bogie în *A bout de souffle?*) iar femeile fatale, chiar dacă nu fumau în viaţa de toate zilele, precum Mae West, erau obligate prin contract să apară în poze şi pe pînză în atitudini de nărăvite ale tutunului. Astăzi nu este productiv, deci corect, să pierzi vremea duhănind. Disproporţia dintre diabolizarea acestui viciu la urma urmei minor şi ororile ce inundă ecranele este pe cît de ridicolă, pe atît de descurajantă. Orice am face, cinematograful rămîne o uzină magică în care scumpirea la tărîţe şi ieftinirea la făină sînt chiar "marca fabricii". Să nu-i cerem mai mult decît poate să ne dea. Sărind de la o modă la alta, lepădîndu-şi periodic pieile, primenindu-se, mai că vrea să ne convingă, pe urmele lui Valéry, că "lumea este doar puţin mai bătrînă decît arta de a face lumea".

Lucruri care, văzute de aproape, par şi mai îndepărtate

Matei POPOVICI
arhitect

Modul epistolar

Paris, 17 martie 1997

Dragă A.,

Iată un mic impromptu demodat, căci datează din epoca cînd locuiam dans la plaine *Monceau pe Avenue de Messine, în gazdă (adică într-un minuscul flacon aşezat pe ultima etajeră, sub acoperiş chiar) la cel mai vechi parfumeur parizian, al cărui nume pînă şi Minulescu îl pomeneşte. (Ţin minte că tatei îi plăcea să recite acel anume vers – atît de des încît "l-am fixat"; metoda n-a fost rea căci altfel, trebuie să recunosc punîndu-mi cenuşă în cap, n-am prea zăbovit asupra acestui poet. Cu groază şi cutremur ţi-aş mai putea povesti şi alte păţanii din facerea mea intelectuală de, cred, ţi-ar fi ruşine cu mine. Spre exemplu, eu n-am citit* **Fraţii Jderi** *şi pentru că trebuia, mi-aduc şi azi aminte acea vară cînd în bucătărie, sora tatei de astă dată, o "fană" a lui Sadoveanu şi o minunată bucătăreasă în acelaşi timp, mi-a povestit în amănunt romanul, atît de bine, de o să pot crede o viaţă că l-am citit cu propriii ochi. Iată cîteva exemplare din mica-marea mea enciclopedie familială... Citeşte şi uită! Doamne, ce minuni pot să-ţi povestesc... Iată unul din efectele Occidentului: vorbeşti uite aşa, să te auzi vorbind, slobod şi de multe ori fără noimă, dar... "evacuezi", precum se spune modern pe aici...) Ce mai, eu sînt şi voi rămîne vorbă lungă. Eu zăbovesc. Deci, mă reîntorc în atmosfera cea* feutrée *din Avenue de Messine. Povestea mea s-ar putea numi K. und K. Nu, nu Kaiserlich u. Königlich ci Kaiserlich und Kino*. Într-adevăr, mica mea poveste, pe care tu ştiu că o vei aprecia, are ceva cezaro-cinematografic, la propriu şi la figurat.*

Într-o sumbră, sinistră şi ploioasă seară de sfîrşit de noiembrie mă reîntorceam acasă asemenea tuturor geheimraţilor din Hoffmann sau Tieck, pe aceeaşi stare, zgribulit şi înfrigurat. Dar, odată ce am păşit sub poarta imobilului meu (atît de Doamna cu Camelii*) şi am ajuns în vastul, proustianul hol de intrare (imaginează-ţi o vişină pufoasă) mă dezmorţeam din ce în ce, la fiecare pas făcut, căci parcă intram în ilustraţiile cărţilor copilăriei părinţilor mei, celebrele cărţi din colecţia "La Bibliothèque Rose" (de fapt un bordo deschis). În holul intrării am înţeles că era vorba de o "Soirée snob chez la princesse", vorba tabloului lui Miró: sub scară (în golul pe care ea îl face cînd începe să se "întoarcă") fusese amenajată o garderobă, iar în faţa ei, puţin în diagonală, pînă acolo unde încep treptele, se afla o masă lungă îmbrăcată în catifea, ce juca rolul de tejghea ("vai, dragule, ce expresie..."). Erau firească şi 2 garderobieri, ce întîmpinau lumea cea "lungă" (feţe, rochii, şaluri, pălării şi redingote). Urcînd cu liftul, după parfumurile lăsate (la etajul 3), am descifrat gazdele zaiafetului. Erau chiar "birotoii" mei. După acest somptuos şi măreţ spectacol, am ajuns şi la ultima "etajeră", precum îţi spuneam mai sus. Aici lumea era cea a lui "Nicuşor" (ce-i drept, un Nicuşor de 8ème, sau al Parisului anilor '50-'60. Vezi că totuşi am citit unele "must"-uri. Ce curios, îmi aduc perfect aminte, aveam 7 ani cînd am citit împreună cu neneaca mea această povestire). Lumea de la ultimul etaj o cunoşteam (şi o "simţeam") bine: Thérèse, the spinster care-l adora pe Lipatti (din toate p.d.v.) şi care avea o atracţie destul de bizară, aş spune, pt. cărţi de genul:* **J'ai connu les prisons de Mao, Deux années chez les Viets** *etc... În acelaşi timp, însă, am început să studiem împreună "Forlana" lui Ravel. Thérèse avea un pian şi cînta la vioară. Guillaume "reacţionarul", ce trîntea mereu uşa, Mme Perrault, croitoreasa, mereu în spatele denselor sale lentile verzui, familia Atieh ce venea de la Beyrouth şi al cărei băiat, Xavier, şi-a luat "bacu" de franceză graţie unei doamne în vîrstă, romance... Am zăbovit asupra atmosferei de la ultimul etaj pentru a-ţi oferi un cocktail complet (contesodeséguro-brătescu-voinescian) al întregului imobil de la nr. 14.*

Odată ce mi-am găsit "cuşeta" (de Nautilius sau Transatlantic, cum ar spune Süskind; vezi **Porumbelul**), *îţi spun sincer, m-au cam apucat unele, hai să zicem, tristeţuri. Am cinat, m-am scuturat şi mi-am adus aminte că la televizor urma să fie* **"Der Tartüff"** *(şi încă un film) de Murnau. Cum ştii că mie-mi plac mult filmele mute (aveam tot 7 ani cînd am făcut febră văzînd la Telecinematecă* **Nibelungii** *lui Lang, de a 2-a zi nu m-am dus la şcoală), deci cum îţi spuneam, m-am bucurat să văd un Murnau mai puţin cunoscut ca faimosul lui* **Nosferatu.**" *In the corner of a first-class smoking carriage, Mr. Justice Wargrave..." – aşa şi eu, eram bine instalat în fundul patului meu, mulţumit de ploaia de afară şi de programul meu tihnit. Cînd... pe la sfertul filmului (în care începuse în mod misterios să-mi fie frică de "der" Tartuffe – în fond de ce să nu-ţi fie teamă de Tartuffe?!!...) îmi dau seama că aşa cum eram "plasat", în fundul fundului patului, eram mult prea departe de ecranul televizorului meu atît de mic (adaptat şi el, firesc, la microcosmosul camerei mele de bonă). M-a apucat o lene monumentală să mă deplasez, mai aproape, pe scaunul pliant pe care, în mod obişnuit, mă aşezam pentru a privi TV-ul. O lene ca aceea pe care o ai cîteodată seara tîrziu, şi n-ai putere nici să-ţi speli dinţii, părîndu-ţi-se o acţiune covîrşitoare. M-am tot gîndit, ce să fac, ce să fac să găsesc o soluţie confortabilă. Şi, deodată, îmi amintesc obiectul salvator, aşezat pe etajera amintirilor de deasupra capului patului meu. Era binoclul de teatru, din sidef, al surorii bunicii mele, pe care mi l-a dăruit cu mulţi ani în urmă de o aniversară. Şi astfel, dragul meu A., am putut urmări la televizor cele 2 filme de Murnau cu binoclul, într-un mod cît se poate de agreabil şi plăcut. Trebuie să-ţi spun că, pentru o clipă, m-am simţit persoana cea mai interesantă din imobil, din avenue de Messine, 8ème, Paris... M-am simţit un cezar (şi încă, cît se poate de "şic") faţă de mica adunătură de la 3 şi uite aşa am petrecut eu o seară minunată, de neuitat. Am uitat însă să-ţi amintesc că pe binoclu scrie (e gravat): K.u.K. Hof Optiker, Simon Waldstein – 5 Kohlmarkt 5, Wien.*

Te îmbrăţişez cu drag şi prietenie,
Matei

** Ca un titlu de tablou de Klee.*

* * *

Profit de rădvanul ăsta poştal ce pleacă spre tîrgul Bucureştilor spre a vă scrie cîteva rînduri. De o săptămînă mă simt plonjat într-un sobor moldo-valah: atmosfera paşoptistă revine la modă! Pentru un timp am descins din cula mea pariziană. De multe ori îmi spun, ar fi trebuit să mă numesc Matei-Stîlpnicul... Am citit revista «Euphorion», numărul despre **Bucuresci**, *care mi-a amintit de zilele de vară cînd stăteam de vorbă despre urbea noastră, cea de altă dată (tu, în fotoliul roşu cu urechi!). Vă îmbrăţişez. ✷ Dragă A., din fotografia de pe verso lipseşte doar Don Juan din Popa Nan ca să facem cercul (à propos de "the twenties"...) Adeseori aud:* **chez nous en France**, *de mă zgîrie pe creieri. Păi mă uit pe verso şi pot crede că sînt în Calea Călăraşilor! Cu drag şi dor,... ✷ M-am gîndit de curînd din nou la tine cînd am fost la un viitor client care locuieşte vis-à-vis de Invalizi. Se numeşte Major Lees şi a lucrat la ambasada britanică din Paris, unde s-a şi stabilit, la "ieşirea" la pensie. A fost "out in" India, Bhutan, Palestina şi, ca orice englez, adoră călătoriile şi (clasicele) poveşti aferente. A fost pt. un timp şi impresarul lui Yul Brynner (!) şi consilierul lui Niarchos (!!). Astea ca* **la cerise du gâteau**, *adică pe moldoveneşte "moţul şi pamponul"... Cu aceeaşi prietenie, ✷ Îţi trimit o fotografie pe care am găsit-o la anticariat. Serviciul militar de-a lungul veacurilor. Poza are ceva din îmbîcseala şi mizerabilul unor locuri descrise de Călinescu. Mai ales acel:* **Bacău, 20 Febr. 1918**! *Poate comparaţia nu e cea mai fericită, dar datarea m-a făcut să mă gîndesc la Călinescu. E genul de lucruri pe care el, cu sadismul şi răutatea lui, îl descrie cu mare bucurie. Cei doi imbecili şi răul-şmecher din mijloc, podelele şi odioasa draperie din spate... Poate fotograful băcăuan avea "studio"-ul lîngă gară, undeva, iar ca posesor al fotografiei: o văduvă de colonel din Tătăraşi sau Crîngaşi-Grant. Doamne, te apucă aşa o duioşie şi groază pentru mizeria umană cînd vezi pozele astea la anticariat. Şi totuşi, cînd te gîndeşti că aceşti oameni au făcut primul război. Cu bine şi cu drag, al tău...*

Z. ORNEA

Demodarea unor texte

Teoria lecturii, azi atît de la modă, povăţuieşte, dacă pot spune astfel, despre felul cum trebuie practicată lectura în sensul modern al conceptului. Firește că se apleacă asupra unor lecturi utile şi adecvate. Nu glosează însă şi, deci, nici nu propune predicţii despre demodarea unor texte, odată în mare vogă sau numai cultivate cu oarecare stăruinţă. La urma urmei, avem a constata, aici, un fenomen cu istoricitatea lui indiscutabilă, erodat, firesc, de trecerea timpului. Aş menţiona, imediat, lecturile vîrstelor. Literatura eroică, haiducească, a aventurosului vitejesc, a cărţilor cu capă şi spadă (gen Al. Dumas, Karl May, Walter Scott, chiar Sadoveanu cu povestirile şi romanele romanticului eroic) sînt ale vîrstei adolescenţei. A nu le fi citit la vreme e o imensă pierdere şi a o face la maturitate dovedeşte, incontestabil, o lacună în formaţia intelectuală, o – cum să spun? – retardatare. Cine, intelectual devenind, n-a citit, la vremea adolescenţei, astfel de cărţi? Mărturisesc a le fi citit, adăugînd la ele, pe vremea adolescenţei mele, şi a unor cărţi în colecţii de aventuri precum **Doxurile**, atunci mult gustate de tinereţe. După cum cărţile poliţiste, de la Conan Doyle, Edgar Wallace la Chase, Agatha Christie, Simenon şi atîţia alţii încă sînt, pentru destui, şi lecturi ale vîrstei maturităţii depline. Unii, cu morgă şi ştaif, le citesc feriţi de ochii celorlalţi, ruşinîndu-se ca de un gest inavuabil. Ralea relata, în eseul său **Literatura de senzaţie**, că Pasteur, în puţinele sale ore libere, cînd obsesia gîndurilor mari îi lăsa puţin răgaz, gusta pasionat pe Ponson de Terrail sau pe Eugène Sue, autorul **Misterelor Parisului**, cel pe care, ciudat lucru, Sainte-Beuve îl punea deasupra lui Balzac. Se poate însă constata, pînă la evidenţă, că astăzi acest fel de literatură poliţistă sau de senzaţie creşte mereu ca o nevoie permanentă a sufletului. Nu-i numai literatura din tren sau din avion, ci şi cea a răgazului seral, atunci cînd cleştele televizorului îngăduie o mică desprindere. Nu mă ocup, aici, de lecturile literaturii de căpătîi, care merită a fi reluate, odată, cîndva, nu numai la bătrîneţe, fermecîndu-ne şi cultivîndu-ne încă o dată.

Dar există, desigur, şi lecturi demodate. La unele m-am referit mai înainte, nimeni, intelectual autentic, nereluînd, la maturitate, cărţile adolescenţei sau ale copilăriei (**Cuore**). Aceasta, desigur, şi pentru că, la maturitate, aceste cărţi, dincolo de sentimentele nostalgice pe care le trezesc, sînt pălite de fadoare. Sînt, deci demodate (nu, însă, desigur, pentru noile generaţii adolescentine). Istoria literară e nemiloasă. Ea se pronunţă, cu verdicte implacabile, nu asupra unor genuri literare ci, cîteodată, în bloc, asupra unor curente. Ca unul care, ca istoric literar, am scris monografii despre curentele literare (şi de idei) româneşti pot spune că, uneori, literatura unor întregi curente sau unele dintre scrierile care au alimentat-o sînt, fatalmente, condamnate. Sînt, scurt spus, demodate. Să mă explic, producînd şi necesarele argumente demonstrative. Este, de pildă, literatura sămănătoristă, azi, una demodată? Fără îndoială. Deşi, dacă examinăm atent lucrurile şi acceptăm că în această sferă, măcar parţial, se cuprind şi unele scrieri de tinereţe ale lui Sadoveanu şi Agârbiceanu, Goga şi Iosif, lucrurile se schimbă, trebuind să admitem că demodarea nu e aici o stare generalizată. Cum se ştie, apărut în ultimul deceniu al veacului trecut şi cel dintîi din al nostru, adică într-o perioadă de criză a literaturii române, sămănătorismul, vorba lui Lovinescu, a găsit cîteva motive cu ajutorul cărora a determinat o revigorare. Iar motivele au fost problematica naţională şi cea socială care dominau spiritul public al vremii. N. Iorga, mentorul sămănătorismului, declarase în 1904 că noua mişcare literară constă în "iubirea pentru neam şi ţară, în realitatea, în trecutul şi idealele lor, inspiraţia nouă ce s-a trezit şi se împuterniceşte zi de zi din cunoaşterea întreagă a literaturii, a cîntecului poporului, în dezgroparea răbdătoare a trecutului, îmbelşugat în mîndrie şi în durere, în înfrăţirea tot mai deplină a românilor din toate ţările, din revelaţia unei vechi literaturi cu legături, cu tradiţii şi cetitori plini de dragoste, a unei limbi literare care e o minune pe care trebuie s-o cercetăm, s-o înţelegem, s-o imităm, a unei culturi neîntrerupte, care s-a îmbrăcat în aşezăminte, în viaţa socială, în operele de artă". Fapt este că, din aceste elemente de program, sămănătorismul a postulat ideea că elementele în care spiritualitatea românească s-a păstrat nealterată este exclusiv satul, excluzîndu-se cu totul oraşul, socotit integral drept înstrăinat (Ov. Densusianu avea să protesteze împotriva acestei idei în articolul **Rătăciri literare**, publicat, în februarie 1905, în **Viaţa nouă**). N. Iorga socotea chiar că poate elogia viaţa rurală pentru că nu e schilodită de cultura modernă, rămînînd, de aceea, arhaică şi primitivă. Aşa a apărut o întreagă literatură despre lumea rurală, idilică şi înmuiată de lirism, cu ţăranii arhaici şi pitoreşti, cu boieri abulici sau hapsîni contemplîndu-şi alene hrisoavele şi trăind într-o feerică armonie cu sătenii care le lucrau, totuşi, moşiile în condiţii neoiobăgeşti. Era un sat decorativ, încărcat cu virtuţi strămoşeşti şi vitejeşti, fals însă sub raport social. Din aceste îndemnuri programatice s-a născut o literatură serial fabricată, în care tendinţa – stridentă – compromitea, adesea şi pagini scrise cu talent. Dar, pentru slujirea programului, erau admise şi chiar elogiate şi scrieri minore, fără duh şi har. Cine s-ar mai încumeta să citească azi tonele de maculatură în proză sau în versuri datorate unor nume precum Ion Adam, Ionescu-Boteni, C. Manolache, Ion Ciocârlan, N. Vulovici, Maria Cunţan, Maria Cioban, Vasile Pop (despre aceasta Lovinescu scrisese că "în comparaţie cu dl Vasile Pop toţi scriitorii sunt geniali"), Corneliu Moldovanu, C. Sandu-Aldea, Zaharia Bîrsan şi destui alţii. Această producţie "literară" fabricată e atinsă, vai, de fadoare şi e, hotărît, demodată. Şi, totuşi, timp de două-trei decenii a fost comentată de critici literari ai vremii, chiar elogiată de N.Iorga, Ilarie Chendi, Sextil Puşcariu, D. Tomescu. Iar Iorga afirma declarat că aceasta e literatura "pe paginile căreia să cadă deopotrivă lacrima înaltei, bogatei doamne şi a sătencii", uitînd că bogata doamnă citea, atunci, dacă citea, numai romane franţuzeşti iar săteanca era analfabetă. Surprinzător e faptul că N. Iorga şi-a apărat programul său estetic-cultural şi mai tîrziu, pînă prin 1934-1936, condamnînd drept "literatură bonavă" creaţia unor Rebreanu şi Blaga, încăpăţînîndu-se să exalte "literatura sănătoasă" a apusului sămănătorism. Cartea sa, în trei volume, din 1934, **Istoria literaturii româneşti contemporane** e un monument de încomprehensiune estetică. Dar în ciuda eforturilor marelui cărturar, literatura română a evoluat strălucitor între războaie, subliniind, o dată în plus, demodarea, fără drept de apel, a literaturii sămănătoriste.

Cam în aceeaşi vreme cu zenitul sămănătorismului, se constituie, în lirică, climatul poetic simbolist, pe liniamentele înfăţişate, mai de mult, de Macedonski. Negreşit, poezia simbolistă, mult stimulată de Ovid Densusianu în revista sa **Viaţa nouă** (dar şi de alţii) era modernă în toate şi, de aceea, considerată de sămănătorism drept decadentă. Păstra, bine încastrate, sonurile poeziei franceze, la mare preţ fiind Verlaine, Jean Moréas. A fost o vreme cînd lirica românească era dominată de simbolism, creînd, prin motivele ei obsesive, un adevărat climat poetic. Pietrele preţioase, Orientul exotic, nevrozele, pustiul cu cămilele ostenite, marea şi lagunele, ftizia, pluviosul trist, senzitivul incurabil, bolile de tot soiul, luxuriantul, parcurile fantastice, figurile mitologiei greceşti şi romane, toate aceste motive şi altele asemenea au saturat cîmpul liric. Şi poeziile sau poemele acestora simbolişti, veşnic puşi pe harţă, erau parcă trase la şapirograf, semănînd, poate şi din cauza comunităţii motivelor obsesive, cumplit între ele. Şi, cu toate astea, la atacurile care nu conteneau să-i potopească, ei îşi apărau poezia care, oricum, era dominantă. Cine îi mai citeşte azi pe aceşti poeţi urmărind, halucinant, un miraj? Cine îi mai citeşte pe Al. T. Stamatiad, Oreste, N. Davidescu, Dim. Karnabatt, Alfred Moşoiu, I.M. Raşcu, N. Budurescu, Gabriel Donna, D. Iacobescu, Alex. Gherghel şi mulţi, mulţi alţii? Şi, totuşi, din acest climat simbolist bine demodat au apărut şi s-au impus patru mari poeţi: Bacovia, Minulescu, Anghel şi Petică, primul fiind chiar bine instalat în cel dintîi plan al marei poezii româneşti.

Dar poate că, vorbind de poezie, ar trebui să ne întrebăm dacă nu s-a demodat cu totul chiar lectura liricii. În ţările industriale şi postindustriale, ştim bine că poezia nu se citeşte mai deloc. La noi, oare, se mai citeşte poezie? Dar, în viitorul apropiat, invazia internetului şi a calculatoarelor nu va transforma, în general, lectura într-o îndeletnicire demodată?

Radu CARP
student

Despre Leiden sau moda la trecut, prezent şi viitor

"Ai aranjat tu însuţi scena", ne spune un vers de T.S. Eliot. Ar fi foarte potrivit dacă Universitatea din Leiden şi-ar putea spune singură povestea pentru că orice încercare de a o rezuma în cîteva cuvinte este, inevitabil, impură. Clădirea se pare a fi adăpostit emoţii mai intense decît ale oraşului ce o înconjoară, dat fiind repetabilul ceremonial al examinării ce are loc aici. De fapt, Universitatea a fost iniţial capela unei abaţii dominicane, construită pe la începutul secolului XVI. Despre aceasta se cunosc cam puţine: furia iconoclastă din 1566 a distrus tot ce se afla înăuntru, inclusiv picturi de Lucas van den Leyden. În 1572, după cel de al doilea val de distrugeri, preoţii au donat clădirea statului pentru ca, 3 ani mai tîrziu, să fie înfiinţată Universitatea (Rijkuniversiteit): pe 28 decembrie 1574 Wilhelm de Orania face această propunere Stărilor Generale. Biserica a fost divizată în mai multe săli de clasă şi, prin simultane adăugiri de uşi, pereţi şi ferestre, a devenit ceea ce este acum. La primul nivel se poate vizita "Muzeul istoric al Academiei", locul în care istoria Universităţii este nu numai prezentă, ci şi oferită spre prezentare. Muzeul nu e în disonanţă cu restul clădirii: studenţii au avut grijă să adauge vitrinelor adăpostind manuscrise rare, scene universitare şi simboluri ale somităţilor academice, suporturi de formă identică cu cea a ogivelor ce susţin arhitectura locului. De altfel, togile din vitrine îşi găsesc deseori echivalentul în realitate, aşa că ideea unui muzeu de acest tip poate părea lipsită de sens. Camera imediat următoare este "Marele Auditoriu", încăperea unde au loc festivităţile şi, de ce nu, evenimentele mondene ale Universităţii. Pe vremuri, aici era celebrat cultul creştin; astăzi este locul unde se ţin cursurile inaugurale (de pe un podium mai înalt) şi, cîteodată, cele obişnuite (de pe un podium mai jos). Distincţia academică se cîştigă greu şi, cît timp se menţine, trebuie respectată. Pînă în 1828 nu au existat bănci decît pentru cei cu titlul de doctor şi pentru conducerea Universităţii: în fond, aşa se stă şi în strane, la biserică.

Scara ce urca la primul nivel este decorată cu graffiti încă din secolul trecut. La capătul ei se afla celebra "zweetkamertje", locul de aşteptare înaintea examinării finale. Nu se ştie exact momentul cînd primul student a avut ideea să-şi scrie numele pe pereţi, însă rezultatul este o cameră plină de inscripţii în cele mai neaşteptate limbi şi culori. Pînă şi Churchill, cînd i s-a decernat titlul de *doctor honoris cauza* al Universităţii din Leiden, în 1946, a lăsat drept amintire o semnătură. Spaţiul îmi aduce, involuntar, aminte de ora 5 după-amiază într-un orăşel din Norvegia, cînd toată lumea poate să deschidă geamul şi să strige tot ce-i trece prin cap.

Camera Senatului e cunoscută prin galeria de portrete ale celor care au făcut cîndva parte din acest prestigios organism (*exempli gratia*, Arminius sau Huizinga). Cum e loc doar pentru 150 de tablouri, există criterii extrem de riguroase pentru a fi atîrnat pe pereţi: în primul rînd, să nu mai fii în viaţă; apoi, să fi cîştigat pe timpul lumeştei treceri suficient renume ştiinţific şi, în cele din urmă, să ai norocul ca un pictor celebru să dorească să te imortalizeze.

Clădirea îşi urmează rosturile din timpuri uitate: după terminarea cursurilor se aşterne cea mai desăvîrşită linişte posibilă. Linişte prezentă şi în timpul zilei pentru cei care vor să se iniţieze în tainele grădinii din împrejurimi mai mult decît în cele ale monotonelor cursuri. Olandezii, strîngători din fire, au adus din plimbările lor peste ocean cîte ceva şi pentru acasă: un arbore din Indonezia, o plantă din Antile, o bancă din Timor. Numai grădinarul pare autohton. Şi aleile.

Menirea "băştinaşilor", de a mai fugi de acasă, este prezentă la Leiden parcă mai mult decît în alte părţi. Există inscripţii care îţi aduc aminte că aici Robinson şi prietenii săi şi-au făcut veacul înainte de a pleca cu o obişnuită navă, cu numele de May Flower, spre ceea ce avea să devină tentaţia generală de mai tîrziu: America. Însă, înainte de a emigra, coloniştii au avut grijă să înfiinţeze stabilimente pentru oropsiţii oraşului, bătrînii alungaţi din propriile cămine. Astăzi aceste case îşi păstrează funcţia de odinioară: oricine îi poate vizita pe cei care n-au prea avut noroc în viaţă

Leiden rămîne totuşi un oraş pentru toate vîrstele: de-a lungul gracht-ului ce înconjoară clădirea Universităţii pot fi văzute cafenele studenţeşti à la Saint-Germain şi librării ca la Oxford. Una dintre acestea este însă mai cunoscută: Burgerdijk&Niermans, ce funcţionează de curînd (faţă de celelalte clădiri din jur, cum ar fi Universitatea sau biserica Pieterskerk, din 1211, unde sînt înmormîntaţi părinţii lui Rembrandt), "doar" din 1894. Atentat la spiritualitatea comunităţii, am fi tentaţi să credem. Dimpotrivă: aici Philips van Leyden înfiinţa în 1382 prima librărie de drept din Olanda, "Templum Salomonis". În exterior, cîteva versuri de Marina Ţvetaeva: în interior, o veritabilă bibliotecă universală, aşa cum rar îi este dat cuiva să vadă: cele mai rafinate colecţii de clasici îşi dau întîlnire cu ediţii paperback despre feminism sau post-modernism. Lucreţiu poate fi cumpărat împreună cu Habermas. Într-un colţ dai de Hobbes, în altul de Xenofon.

Are vreun sens să vorbim despre modernitate la Leiden? Ce mai înseamnă "moda" în cazul acestui refugiu faţă de tot ceea ce acaparează din ce este "nou"? Amestecul de patriarhal şi de cosmopolit, două noţiuni ce, în mod normal, se exclud, dă un farmec deosebit locului. Fiecare respectă regulile jocului: poţi inova, însă numai dacă predecesorii îşi dau tacitul consimţămînt. Nu este imposibil să fii printre cei 150 de clasici: totul este să fii în stare de aşa ceva. Leiden-ului i se potriveşte oarecum deviza Partidului Conservator, cu care e posibil să piardă încrederea foarte curînd chiar din partea conservatorilor englezi: "We will oppose change for change's sake". În rest, aici totul e fără de rost.

Haga, 22 aprilie

Anca MANOLESCU

Proximitatea departelui

Un peisaj bine gestionat

Graţie documentarelor TV, Ierusalimul şi Golgota nu mai au doar aura unui spaţiu îndepărtat, atins de pelerini şi călători, comunicat prin uimitoarele lor povestiri. Graţie documentarelor TV, conturul concret al Locului devine informaţie vizuală accesibilă tuturor. Iar astfel ne putem uimi şi pe cont propriu. Chiar dacă nu le putem simţi nemijlocit gustul, vibraţia, zumzetul, sîntem informaţi şi vedem că Muntele Căpăţînii este o infimă colină, înaltă de cîţiva metri iar drumul crucii – parcurs în pas normal – durează cam 10-15 minute. Vertiginos ca sens, locul acesta are dimensiuni derizorii.

Literatura apocaliptică ebraică precum şi tradiţia creştină plasează în acest punct mormîntul ascuns al lui Adam, ceea ce ne livrează logica simbolică după care Christos a ales să opereze tocmai aici sacrificiul recuperator. Însă Golgota nu adăposteşte numai originea adumbrită a umanităţii, căpăţîna primului muritor – pînă la care va pătrunde sîngele Celui viu. Golgota are, în sine, sensul de "creştet" şi, pentru tradiţia iudeo-creştină, movila aceasta extrem de modestă reprezintă vîrful lumii, fontanela ei. În ea se înfige axul crucii.

Într-un prim moment, parcimonia peisajului sensibil ne vorbeşte prin *analogie inversă*, printr-o analogie de contrast: economia mijloacelor cantitative stă aici într-o expresivă tensiune cu statutul simbolic al locului şi, mai ales, cu anvergura evenimentului care l-a ales drept suport. Puţinătatea peisajului, "insuficienţa" lui trimite dincolo de sine, spre nevăzutul care se încifrează aici, spre sensul inepuizabil pe care îl adăposteşte.

Lucrul devine evident, mai ales, în unele variante ale icoanei răstignirii, variante rezumative, unde scena e concentrată emblematic: Iisus pe cruce, asistat, de-a dreapta şi de-a stînga de Maica Domnului şi de Ioan. Or, faţă de statura personajelor şi a crucii, Golgota – cu peisajul ei de morminte şi vegetaţie – e figurată ca un muşuroi mărunt, abia sesizabil. Plinul scenei se consumă într-un alt spaţiu decît cel curent, un spaţiu vast, faţă de care colina rămîne doar un punct de comunicare, de circulaţie între două teritorii radical diferite. Muntele Căpăţînii e privit aici zenital, "de foarte sus, din polul plus"... Şi, în logica acestei perspective, e firesc ca vîrful lumii să apară ca un tăpşean. Creştetul ei e mic fiindcă lumea în sine e "puţină". Or, ea îşi descoperă puţinătatea mai ales în acest punct, unde se confruntă cu cealaltă sferă, cu "sfera nesfîrşitului" despre care vorbea Nicolaus Cusanus.

În fond, stîlpul crucii pătrunde şi se ridică tocmai în acest spaţiu ilimitat – pe care în mod paradoxal îl face vizibil, prezent, activ în strîmta noastră alcătuire. Văzduhul ce o înconjoară are deja calitatea suflării care va izbucni în lume la cincizeci de zile după înviere. Verticala ei aduce astfel în proximitate şi dialog teritorii extrem depărtate, condiţii dificil conciliabile. Imnografia insistă, de altfel, pe această aptitudine numind-o: "scară rezemată pe înălţimea cerului", "raza Soarelui noetic", "marginea (reverberantă) a sfatului nonexprimabil al Treimii". Între sfera modestelor noastre limite şi abisul divin, crucea stabileşte o surprinzătoare circulaţie pe care Iisus – înălţat pe lemnul ei – o face posibilă şi persuasivă: "îndrăzniţi...".

* * *

Însă imaginile directe ori televizate ale Golgotei ne mai arată şi altceva. Nici o parcelă din peisajul ei veritabil nu mai subzistă în aparenţa sa brută. Stînca, praful drumului, goliciunea acestui spaţiu "expus", atmosfera locului periculos "din afara" cetăţii au fost acoperite, captate, încapsulate, domesticite, citadinizate. Nenumărate edificii de cult, apoi menţiuni bine marcate ale staţiunilor calvarului şi chioşcuri cu suvernire pioase – o gestiune plină de fervoarea sacrului – au luat Locul în posesie, l-au organizat, l-au disciplinat. Culmea semnificativă a acestui avînt: în biserica Învierii (sau a Sf. Mormînt) există o frumoasă stea de metal preţios (dăruită, spunea de curînd profesorul Virgil Cândea, de către Elena Cantacuzino, mama voievodului Şerban), o stea ce mărgineşte orificiul prin care mîna fidelilor poate atinge stînca în care a fost fixată crucea. Ca şi în cazul moaştelor, materia îmbibată de duh a Locului nu mai e accesibilă decît prin intermediul "ferecăturii", al fastului care cinsteşte, dar, în acelaşi timp, obturează, pune piedică.

Eliade vorbea despre sacrul camuflat de profan. Ne putem întreba dacă, la rîndul său, sacrul – în formele sale pletorice, somptuoase ori kitsch, în înclinaţia de a multiplica manifestările palpabile de pietate – nu riscă şi nu ajunge cîteodată să camufleze prospeţimea ameţitoare a realităţii pe care o administrează. Dar, în fond, acesta e un risc pe care îl presupune orice mărturie instituită a divinului, fie că ne referim la discursul, la ritualul ori la veneraţia care o dezvoltă.

Poate că "smerenia" şi "simplitatea" ar putea să intervină în acest caz, lăsînd mesajul divin să lucreze în orizontul lui propriu, să-şi dezvolte singur respiraţia. Nu este vorba aici despre realizări spectaculoase ori epocale, ci despre un anumit *amplasament*, despre o anumită atitudine. În preajma noastră imediată, am putut resimţi o atare atitudine, fie că ea priveşte "deschiderea" şi interpretarea textului *Scripturii* – în cazul predicilor duminicale ale părintelui Galeriu – ori demnitatea şi concentrarea oficierii liturgice în cazul părintelui Iustin, la biserica Stavropoleos. E o atitudine – calmă, cotidiană, neostentativă – obţinută prin disponibilitate şi atenţie fără rezervă la felul în care Adevărul însuşi se rosteşte pe sine.

O bucurie dificilă

"Bucuraţi-vă" – aşa le întîmpină Iisus înviat pe femeile mironosiţe. Dar bucuria pe care o inaugurează el, în zorii zilei întîi, nu e oare mai greu de înţeles, de purtat, de asumat decît ciclul dureros dar "pozitiv" şi brutal manifest al patimilor? Cert este că – pentru a-i face capabili să sesizeze natura acestei bucurii – Christos va încerca să-şi pregătească ucenicii, să le stîrnească disponibilitatea, să le rafineze înţelegerea de-a lungul întregului său discurs de la cină, care se întinde pe trei capitole şi jumătate (13-17) în *Evanghelia după Ioan* : "Acestea vi le-am spus, ca bucuria mea să fie în voi şi ca bucuria voastră să fie deplină" (*Ioan*, 15, 11). De-a lungul a trei capitole şi jumătate, Christos întreprinde un intens "act hermeneutic" pentru a încerca să subţieze, să apropie, să comunice masivitatea cu totul stranie a acestei bucurii, faţă de care intelectul uman nu are instrumentar adecvat. Atunci cînd ucenicii depăşesc un prim nivel de incomprehensiune ("Ce este aceasta ce zice: Puţin? Nu înţelegem ce zice") şi par să consimtă la stranietatea discursului lui, el le pune în dubiu reuşita, relansează efortul înţelegerii, îl deschide spre un orizont încă inaccesibil. "Acum credem că ai ieşit de la Dumnezeu" declară la un moment dat discipolii. Iisus replică cu o prevenitoare îndoială: "Acum credeţi?".

Care e, pînă la urmă, substanţa unei atît de pretenţioase bucurii, prea dificilă pentru ca prietenii Logosului să fie în stare să-i poarte cuvintele? Îndelung şi plin de fervoare, Christos le vorbeşte la cină despre *intimitate*. Despre o intimitate între divin şi uman care a şi început să îi transforme, prin chiar actul hermeneutic la care sînt asociaţi: din discipoli, ei au devenit în acel moment prietenii săi, "confidenţii" gîndului divin. Însă calitatea intimităţii la care se referă şi pe care o pregăteşte Iisus e mult mai abruptă. El le vorbeşte despre compenetraţia partenerilor, despre reciproca descoperire dinlăuntru, despre ceea ce Origen numea *contextura* între divin şi uman. "Rămîneţi în mine şi eu în voi". "Ca toţi să fie una, după cum Tu Părinte, în mine şi eu în Tine, aşa şi aceştia în Noi să fie una".

Teritoriul propriu al unei atari intimităţi este, spune Iisus, "locul Tatălui", un loc vertiginos pe care îl va deschide prin sacrificiala lui îndepărtare, un loc spre care îi va atrage progresiv prin arătările de după înviere, un loc la care umanul poate participa numai dacă se lasă antrenat de suflarea Duhului. Postul pre-pascal poate părea o vreme a efortului, urmată şi compensată de o vreme a bucuriei. Însă bucuria intimităţii presupune un traseu cu mult mai pretenţios, mai "solicitant", mai greu de asumat decît parcursul anterior. În fond, lipsa, carenţa ne sînt mai la îndemînă decît condiţia plinătăţii spre care orientează învierea. "Bucuraţi-vă!" – iată un îndemn dificil, o provocare, un vector care ţinteşte infinit de departe.

In memoriam

Petru Creţia

Multe pagini ar putea scrie cei care, din aproape sau mai puţin aproape, au avut privilegiul de a sta sub raza lui, sub paza lui, în aura fiinţei lui mereu dăruitoare. Dar mărturia aici va fi scurtă şi cu grijă temperată, cum ar fi vrut-o.

A fost un extraordinar profesor: scăpărător de inteligenţă şi de ironie, saturat de informaţie şi capabil să transfigureze miraculos aparentul haos al unor ştiinţe aspre – limbile clasice – prefăcîndu-l într-un discurs fluent şi fascinant. Avea acel har, greu definibil, al dascălului de vocaţie, care intuieşte exact forma mentală a interlocutorilor şi o modelează, cu discernămînt şi cu dragoste. A fi sculptor de intelecte şi de suflete nu-i este dat oricui.

Şi-a învăţat discipolii să respecte cartea şi s-o iubească, aşa cum a iubit-o el, cu pasiune dar cu spirit critic, nu ca simplă desfătare sau ca derivativ de suferinţă, ci ca hrana cea de toate zilele, obligatorie pentru supravieţuirea spiritului, pe atunci grav ameninţat. Însuşi cadrul lui cotidian era dominat de cărţi: frumos orînduite în rafturi multe, în cîte o încăpere cu pereţii văruiţi, abia înviorati de vreo imagine dragă. La masa de lucru, scriitorul, concentrat, senin, aş zice fericit, oricum ferit de tumult şi nerîvnind la nimic din afara acestui univers bine ordonat. S-ar putea discerne aici un fel de vocaţie monahală – *manquée*, dar nu de tot, căci ritmul autodisciplinat al zilelor lui de lungă trudă mărturisea aceeaşi cuminte şi totală dăruire unei cauze sacre.

Din zestrea daimonului său tutelar, Petru Creţia a primit darul fără preţ al expresiei, pe care a ştiut bine că are datoria de a-l onora: l-a cultivat ani de-a rîndul studiind şi excerptînd nenumărate texte venerabile, de la îngălbenitele cărţi bisericeşti moştenite de la străbunii lui, preoţi în sate bănăţene, pînă la manuscrisele eminesciene. Şi-a statornicit astfel, cu sîrguinţă exemplară, un corpus lexical imens şi polimorf. Dar cadenţele rafinate, încîntătoarele ritmuri sînt doar ale lui.

Ştiind să-şi învingă natura nu lipsită de tensiuni chinuitoare şi să acceadă la adevărata serenitate a înţeleptului, Petru Creţia şi-a învăţat apropiaţii cum ţintirea spre frumos, spre lucrul temeinic săvîrşit, cum codul etic cristalin şi gestul darnic pot izbăvi de contingent. (În linia acestui ideal se înscrie de altfel şi izbucnirea lui exemplară din noiembrie 1989.) Componenta aceasta a învăţăturii lui este poate cea esenţială. Într-adevăr, trăind din plin *tristitiam mundi*, Petru Creţia îşi înălţa mereu ochii visători la steaua, la stelele Coroanei Boreale, *in aeternum, resplendens super frontes nostras*, cum însuşi a înscris, ca emblemă, pe frontispiciul *Norilor*.

Gabriela CREŢIA

22 aprilie 1997

Familia mea

Dragă Cezar,

Cutia de pantofi*, cu acel concentrat foto-grafic de familie i-aş fi trimis-o, dacă mai trăia, unui anume francez (Sartre, nu?!), ca să-şi demoleze ideea cu istoria oricărei vieţi=istoria unui eşec. Păi dacă o dată, numai o dată, ai rîs din toată inima, a rîs şi Dumnezeu cu tine!

Familia asta din cutie e prima descoperire a căutărilor mele prin sertarele interzise. Bunicul mamei, învăţătorul Nicolae Boş (unul din cei 300 de memorandişti închişi la Cluj) a fost marea umbră. Pe soţia lui, am întîlnit-o în urma unui fel de bobîrnac dat de mama, la intrarea în camera unde-şi trecea ultimii ani. O cameră pe care sufletul copilului a dilatat-o ireal. Aşa cum ireală părea femeia din jilţul aflat în centru, imobilă şi tăcută, careia trebuia să-i întind darul nostru: o cutie cu biscuiţi, a cărei fundă îmi fusese prinsă de deget. Cum eu cred că cea mai caraghioasă invenţie a omului e timpul universal, sînt sigură că au trecut secole între paşii mei. La ieşire, aveam mai mult decât cei 90 şi de ani ai ei...

Unul din cei patru copii a fost bunica, Maria. După ea, a plecat la Cluj, la şcoală, fratele cel mai mic, Octavian. Bunica s-a făcut soră de ocrotire, Octav – avocat. Cel mai mare din băieţi, Ioan, şi-a urmat tatăl, devenind învăţător. Cornelia a rămas acasă dar, curios, nu?, fiul ei, Petru, a reuşit să împlinească visul de fiu-medic al bătrînului, iar una din fete a fost, ca şi cei doi copii ai lui Ioan, învăţătoare. Verile se petreceau, împreună, la Bran, sub semnul întoarcerii la matcă.

Ei bine, cînd m-am ivit eu, în casă erau trei personaje: tata, bunica şi mama. Ei mi-au copt o farsă căreia îi datorez primul hohot "şotiu" de râs: fiecare mi-a pus un nume! Şi-a ieşit: Alina – de la tata –, Dora – de la bunica – şi Rovana – din romanele mamei. Cînd vreau să glumesc pe socoteala mea, îmi imaginez că familia ar fi fost lărgită! Pe bunica am vrut s-o chem Draga dar, cum nici acum nu zic "r", a ajuns Dadi.

Să-ţi mai spun că şi mama s-a făcut, la Blaj, învăţătoare? Sau că a chemat-o Octavian, după preferatul frate al bunicii? Ceva, însă, trebuie să-ţi spun: cum credinţa mamei era că un copil se iubeşte în somn, toate nebuniile copilăriei mele se leagă de tata – cu el am descoperit, la nici 7 ani, Bucureşti-ul noaptea, cu el plecam pe coclauri, cu el cădeam de-mi rupeam genunchii (dar nu dădeam niciodată în lacrimi), el îmi desena altceva în fiecare seară, el îmi termina lucrul de mînă sau îmi inspira compunerile. Tata, unul din câştigătorii ediţiei din '38 a Tinerimii Române, el, dintr-a 6-a, concurînd cu cei dintr-a 7-a! (Vrei să-ţi trimit o scriere a lui despre asta?!)

(în centru) Bunica Maria, elevă la Şcoala surorilor de ocrotire

Mi-a fost greu în lume pînă am înţeles că amici nu-nseamnă prieteni, că abia se mai văd oamenii de-atîtea jigodii, că nu e cazul să mă calc pe şireturi, că unii vieţuiesc imitînd, că e privilegiul copiilor de a lua în serios. Că există FAMILII, FAMILII, FAMILII, FAMILII, FAMILII,..., familii... Şi că asta nu poate fi alungat din noi.

Cu dragoste pentru umbrele ei, te sărută

Alina

Ştii care cred eu că e suferinţa ultimelor generaţii? Nu le-a spus (citit) nimeni poveşti...

---

*Alina (Iordache) ne-a trimis un colet – confecţionat dintr-o cutie de pantofi – plin cu suveniruri de familie. **(N. red.)***

Corespondenţă dintr-un război localo-mondial

"O să avem război!" îmi spune mătuşa mea, la prînz, după ce ascultase buletinul de ştiri de la radio; mă întorsesem de la Ierusalim, eram cu gîndurile în altă parte, nu mai auzisem expresia asta, la persoana întîi plural, de peste 50 de ani; cînd plecasem de la Bucureşti, directorul revistei noastre mă îndemnase, bonom, "du-te, vom avea acolo un om în linia întîi". O luasem ca o urare de sănătate. Echilibrînd binişor informaţia şi panica, ea îmi relata că ministrul Armatei israeliene declarase aşa, cu cîteva minute înainte: dacă palestinienii nu se astîmpără la Hebron, Israelului nu-i va fi greu – ea se dori exactă şi reformulă: "îi va fi uşor" – să intre în teritorii şi să facă imediat ordine; dar ministrul "celorlalţi" îi răspunsese imediat: "nu mă îndoiesc că le va fi uşor să intre, însă îi asigur că nu vor mai ieşi întregi". Orice israelian fiind, spontan, un purtător de cuvînt al Ministerului său de Externe, se poate aprecia, ca între diplomaţi, că acordă cea mai mare atenţie acestei replici; se restabilea între mine şi ea un decalaj în experienţa frazelor pe care de mult hotărîsem să nu-l mai discut. E inutil şi mai ales inadecvat, de nu indecent, să ai opinii şi să vrei a le impune într-un domeniu şi o situaţie în care eşti socotit un străin, un european, un român care vrea să facă pe deşteptul.

Mi s-a părut totuşi că politeţea conversaţiei şi apăsarea clipei îmi cer să-i spun doar că, după ochiul meu care la Bucureşti şi aici nu se poate închide, noaptea, fără să vadă ce-i la Hebron, – este război, acum!, fără nici o exagerare; e un război "la zi " dar şi biblic, cu pietre, cu praştii, atentînd şi răsturnînd în fiecare minut raportul dintre David şi Goliat, un război simultan modern şi mondial cît timp există aceşti formidabili operatori şi reporteri israelieni care transmit în tot satul nostru planetar ce se întîmplă pe cîteva ulite unde nu se mai înţelege cine-s agresorii şi cine-s agresaţii; iartă-mă, dar din cauza meseriei mele, eu ţin cu aceşti reporteri, aflaţi în focul încrucişat al pietrelor şi al gloanţelor de cauciuc. Nicăieri în lume, din cîte ştiu, nu se desfăşoară asemenea *milhama* ("război" în ivrit) în care *Biblia* e la zi în fiecare jurnal de actualităţi şi pagină externă; nici în Irlanda, Sri Lanka sau Zair – şi nu văd care-i mîndria – războiul nu are această dimensiune pe care i-o dau zona, poveştile ei niciodată anacronice şi unde mai toate neamurile lumii au rude, biserici, morminte, documente, idei, zei, idoli; nu e deloc drept, dar o explozie într-un pub irlandez nu se compară, ca însemnătate pe telexuri şi în paginaţia ziarelor, cu o explozie într-o cofetărie din Tel Aviv. Încă o dată: nu văd motiv de mîndrie, iartă-mă. Spune-mi dacă exagerez... Sau dacă nu e exagerată liniştea cu care se apreciază că e "doar un război local", ba chiar stradal, "care nu se simte la Tel Aviv..."

Cred că i-am spus de cîteva ori "iartă-mă"... Replica ei, izbutită ca precizie şi concizie, a fost: "O să avem război cu Siria!", a închis uşa şi m-a lăsat să mă întorc la gîndul meu de la Ierusalim. Acolo, printre miile şi miile de tipărituri ale Tîrgului Internaţional de Carte, printre miile de oameni (cei la peste 60 de ani au reducere de bilet la intrare), concentraţi asupra "seferului" scris în toate limbile, ajunsesem la o evidenţă a situaţiei mele, clară, obiectivă, banală: sînt printre ultimii scriitori bucureşteni care au – sobru şi diplomatic vorbind – o relaţie specială cu Ierusalimul, cu Hebromul, cu "Zidul" şi cu Via Dolorosa. Aici la Ierusalim – era o zi de aprilie, cu frig, vînt şi ploaie, oricînd preferabile unui hamsin – e un cîmp de presiune morală şi, uneori, de depresiune nervoasă în care nu poţi gîndi decît în termeni de ultimatum, "ultimul, ultimii, penultimii... primul". Toată ziua tratasem această evidenţă în termenii oximoronici (exact şi inefabil) ai lui Sebastian, în '42, la Bucureşti, mi se pare, la o slujbă de Kipur, cînd, ascultînd predica Marelui Rabin, îi "sar în ochi" banalităţile ei patetice, dar în ochi are lacrimi, nu-s mai mult de 4 rînduri, e unul din cele mai frumoase haiku-uri iudeo-româneşti ale **Jurnalului**. Aşa stăm, schizaţi, cu ochii în lacrimi în faţa imperativei, crudei şi evidentei posterităţi întruchipate natural, prea natural, în pietrele astea banale la prima vedere, stranii la a doua, ultimative la a treia cîntare. Pentru a nu mă lăsa prea departe dus – aici, ispita e mereu prezentă – am închis căile de acces ale evidenţei spre retorica ei, repetîndu-mi, mult timp, un cuvînt melodios, ca un triolet într-un moment muzical schubertian: *kşişim*. Înseamnă, la plural, în ivrit, oamenii de peste 60 de ani. Recunosc că era mai voios decît cerea cazul, totuşi mi-a făcut bine. E foarte ciudat cum, la Ierusalim, cu cît te simţi mai rău, cu atît parcă îţi merge mai bine, şi cu cît îţi spui că ţi-e bine, simţi că ceva important nu e în ordine. Seara, schiza a continuat să funcţioneze: într-o discuţie cu prieteni avizaţi, am aflat că agenţiile de voiaj, ca în fiecare an, de Paşte, sînt asaltate de toţi cei care vor să-şi petreacă o scurtă vacanţă în străinătate. Sînt mii şi mii – un exod vesel în anul 5757. Un unchi de-al meu, octogenar, un sagace, mi-a explicat totul într-o frază: "Situaţia nu e deloc proastă, dar e periculoasă". Pentru un om care a trăit ani de zile cu "situaţia e excelentă, dar nu disperată", nu pot să nu remarc că mă găsesc, vremelnic, într-un loc mai propice zilnicei rugăciuni de dimineaţă, stabilită încă de Hegel – lectura ziarului.

Radu COSAŞU

Tel-Aviv, 17 aprilie 1997

Cuvente den copii

- Viaţa este o stare sufletească. (9 ani)
- Muştele se aşează pe cai şi pe vaci ca să le plimbe. (10 ani)
- Piele e un fel de grosime care o purtăm pe noi, ca să nu se vadă scheletul şi să-i speriem pe copii. (8 ani)
- Simţurile sînt anumite părţi componente ale corpului omenesc care sînt mai sensibile decît altele. (12 ani)
- Luna e făcută din plastic. (7 ani)
- Istoria e o carte de la a IV-a C în sus, care trebuie să o citim. (8 ani)
- Moartea este cînd ţi-a îmbătrînit sîngele. (8 ani)
- Umbra e un aer care arată ce faci tu. (9 ani)
- Elasticul se face din ciorap. (8 ani)
- Ţînţarii ne înţeapă pe noi ca să ne ia sucul. (7 ani)
- Noi clipim, că şi ochiul respiră, altfel se închide de tot şi moare. (8 ani)
- Mamele sînt mai vorbăreţe decît taţii că mamele noastre se duc la piaţă şi se ceartă cu vînzătorii. (7 ani)
- Noi facem de obicei baie sîmbătă seara că atunci bagă la blocuri apă caldă. (8 ani)
- Partidul este nişte oameni care îl ajută pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu să se ducă în alte ţări. (8 ani)
- A reuşi în viaţă este a vorbi bine la o şedinţă. (10 ani)

Consemnate în anul 1977
de prof. Dorel ZAICA

Scrisori întredeschise

Brăila, 10 martie 1984

Draga mea Sanda,

Cu mare tristeţe am auzit că ai avut un necaz şi că ai fost iarăşi internată în spital. Acum, că eşti în casa ta, ai să te refaci mai repede. Mi-e gîndul des, des, la tine, dar ce folos că nu pot veni să te văd, să-ţi ţin de urît să-ţi fiu de folos.

Iarna asta este teribil de lungă şi de grea. Mă lupt pentru o fărîmă de aprovizionare. Mi-au scăzut şi mie puterile, rezistenţa, şi mă apucă jalea cînd văd cîte sînt de făcut în gospodărie, că eu nu pot singură rezolva mare lucru şi că nici pe cineva de ajutor nu găsesc. Femeia de serviciu, pe care o am de vreo 15-16 ani, s-a împuţinat, nici la sonerie nu mai ajunge, iar rezultatul muncii ei este de foarte slabă calitate. Inima mă jenează mereu.

Trecem, draga mea, prin grele încercări ale vîrstei înaintate!

Ţin mult să te văd. Dacă mai mă înfirip, pînă cînd se îndreaptă vremea, vreau să vin măcar între două trenuri, să vă văd, pe cei de care mi-e dor.

Aici ne plouă de vreo două săptămîni. Ploaie şi ninsoare cu fulgi de toate mărimile, ca să fie variaţie...

Ce faci cu masa, cu gătitul? Ai ajutoare? Ştiu că Mia este şi omenoasă şi că ţi-e şi devotată, dar şi ea părea cam firavă.

Dragă Sanda doresc să te înzdrăvenesti cît mai curînd şi să găseşti soluţii favorabile pentru organizarea timpului şi gospodăriei tale.

Dacă ai dispoziţie, scrie-mi.

Vă îmbrăţişez pe tine şi pe Mia şi vă doresc sănătate

Ofelia

*(Vă mai amintiţi scrisoarea bătrînei, pe care o publicam acum cîteva numere – plină de absurd, răutate şi cinism? Iată că, deşi problemele sînt similare – sărăcie, boală, singurătate –, bătrîneţea nu este la fel pentru toată lumea. – **n.red., C.P.-B.**)*

Bon de lectură

Stilul Neo-Dracula

În acest *fin de siècle* revirimentul unui romantism tenebros destinat consumului de masă este unul din cele mai izbitoare fenomene. Moda nu se restrînge doar la produsele de ficţiune, ci atinge – între altele – şi un gen ca jurnalul de călătorii, probabil din dorinţa de a-l revigora. Scopul este ca cititorul, eventual turist, să aibă impresia că pleacă într-o aventură şi nu într-o simplă excursie. În acest sens, jurnalul de călătorii al lui Robert Kaplan, pornind de la titlul său **Fantomele balcanice**[1], este cît se poate de la modă. Este adevărat că, în ciuda titlului, nu vorbeşte chiar de stafii, ci despre lumea balcanică de la începutul anilor '90 aşa cum a văzut-o sau, mai bine spus, a transpus-o în scenariu **draculian**. Pentru Kaplan această zonă este o "lume capsulată în timp: o scenă obscură pe care oamenii urlă, varsă sînge, experimentează viziuni şi extaze. Totuşi expresiile lor rămîn fixe şi distante ca ale unor statui prăfuite". Spre deosebire de alte locuri unde nimic nu-ţi mai aminteşte de faptul că acolo s-ar fi produs atrocităţi, în Balcani şi geografia este semnificativă pentru că "pămîntul are faţa aspră, secătuită a unei prostituate, înjurînd amar printre accesele de tuse". Croaţia, Serbia, România, şi Grecia sînt văzute şi tratate cam la fel, Bulgaria fiind singura faţă de care autorul este ceva mai îngăduitor. Aceste ţări "cer o dragoste pentru obscur", iar România atrage pentru că "o parte perversă a firii tale îţi permite să te îndrăgosteşti de ţară şi oameni".

Nazismul şi-ar putea pretinde originea în Balcani, găseşte autorul, căci Hitler ar fi învăţat la Viena de la slavii de sud "cum să urască atît de molipsitor". Balcanii, un "pămînt pe care oamenii comit atrocităţi", este un loc pe care bîntuie frigul, în trenuri, în camerele de hotel, în casele oamenilor, un loc unde miroase a ţuică şi ţigări fără filtru, unde pe coşuri iese fum negru de lignit, cu oameni cu unghiile murdare care ţipă unii la alţii atunci cînd nu beau alcool şi care frecventază magazinele pornografice de găsit la tot pasul. Simţul olfactiv joacă un mare rol în descrierile lui Kaplan care detectează cu multă precizie mirosurile dintr-un compartiment de clasa I al unui tren românesc: "urină, brînză veche, cîrnaţ, tutun, ţuică, sudoare, haine nespălate".

Din istoria acestor ţări sînt extrase episoadele cele mai sîngeroase sau mai ciudate, care la nevoie se draculizează. Vlad Ţepeş ar fi tras în ţeapă zeci de mii de turci, adică efectivul unei întregi armate din acea vreme. Ţăranii români, cînd s-au răsculat la 1437, 1514 şi 1784, au tăiat victimele în bucăţi, le-au gătit şi le-au servit drept hrană altor victime. Pe larg este relatat pogromul din timpul rebeliunii legionare, autorul insistînd asupra exceselor la care au fost expuse cadavrele.

În fiecare dintre aceste sărmane ţări, autorul găseşte cele mai bizare personaje. Întîlneşte o pereche în vîrstă de ţărani saşi alcoolici şi ia masa la un preot ortodox din Cluj, cu păr negru şi barbă roşie, care-i serveşte drept aperitiv pîine şi ţuică. Mai reuşeşte să dea peste un croat care nu a cunoscut nici un sîrb pînă nu a ajuns la vîrsta recrutării. Personajele cu adevărat draculiene sînt însă o bătrînă călugăriţă ortodoxă din Serbia care regretă că nu este mai tînără pentru a pune mîna pe armă şi a împuşca albanezi şi fostul premier grec Papandreu, "cea mai originală dintre fantomele balcanice", comparat cu toţi tiranii actuali şi trecuţi, inclusiv cu Ceauşescu şi Carol al II-lea. Kemal Ataturk ar semăna cu un "Dracula arian", iar un soldat turc care păzea un monument îi inspiră autorului următoarea remarcă: "părea capabil de o mare cruzime".

Desigur că autorul se consideră un democrat, un exponent al lumii civilizate şi curate. Este bineînţeles anticomunist şi condamnă antisemitismul. Dar insistă să descrie cît de populate cu ţigani sînt teritoriile balcanice. Sau să facă afirmaţii de genul "regele Carol, în ciuda faptului că era de extracţie germană şi engleză, a devenit băştinaş în cel mai rău mod posibil". Şovinismul său politic este la fel de evident, considerînd, de exemplu, că grecii care au votat cu Papandreu sînt urmaşii bizantinilor în timp ce aceia care au votat alminterea sînt urmaşii autentici ai anticilor greci. Iar şovinismul său cultural este cel mai bine exprimat în rezumatul pe care-l dă "efectelor materiale ale civilizaţiei româneşti": "icoane naive, cricul de lemn de un roşu sîngeriu, coji de ou pictate într-un stil floral, oriental". Nu am ales cele mai scandaloase citate din carte şi nici cele mai nocive, ci doar cîteva din tuşele de culoare locală ale acestui scriitor bîntuit de romantismul epocii noastre.

Considerată fantasmagorică în unele medii universitare din Statele Unite, cartea este totuşi frecvent citată, semn al unei notorietăţi de care se bucură, şi ea ar merita o versiunea românească tocmai din acest motiv.

Mihaela VARGA

[1]Kaplan, Robert D., **Balkan Ghosts: a journey through history**, St. Martin's Press, New York, 1993

retro CINEMA scop

xx **Închisoarea îngerilor** (r. Frank Darabont, cu: Tim Robbins, Morgan Freeman) – Ecranizînd o nuvelă a lui Stephen King ("Rita Hayworth and the Shawshank Redemption"), Darabont nu face altceva decît să continue cu sîrg şi migală o tradiţie a dramei psihologice; Robbins şi Freeman sînt însă excelenţi în postură de tovarăşi-ocnaşi, ajutîndu-se reciproc într-o "repartiţie a muncii" ce nu are nimic politic-corect. Cîteva momente bune şi mai multe finaluri ratate pentru o poveste ingenioasă, pe care regizorul-scenarist o dilatează, din păcate, exact în punctele esenţiale...

xx **Asfalt Tango** (r. Nae Caranfil, cu: Charlotte Rampling, Mircea Diaconu). România lui Nae e una scîrţîind din încheieturi, dar în drum spre Europa; cu drame conjugale, dar fără tragedii; cu băieţi buni care te trag în piept şi cu "ţîţe" de export. O Românie în care fiecare – de la fufă la poliţist şi de la şofer la angrosist – vrea ce-i mai bine pentru sine şi "Dumnezeii..." pentru ceilalţi.

Un film viu (deşi îndatorat formulelor), tonic (deşi "morala fabulei" este mai curînd tristă), nu o dată de-a dreptul burlesc.

xx **Jerry Maguire** (r. Cameron Crowe, cu: Tom Cruise, Cuba Gooding jr.) – Pe o schemă oarecum răsvăzută (mai recent, în **Tin Cup**, cu celălalt "golden boy" Kevin Costner), filmul ziaristului-devenit-regizor C.C. oferă exact ceea ce promite: un recital "Tom *as* Jerry" (orice s-ar spune, actorul merita Oscarul!), excelente performanţe din zone puţin cunoscute (Renee Zellweger, Gooding jr.) sau deja-ştiute (Bonnie Hunt), dialoguri cu sclipici şi o poveste cu lipici. "Araată-mi baaanii!", urlă Tom/Jerry într-o scenă. Nici-o problemă: banii vineee...

x **Ce zi minunată** (cu Michelle Pfeiffer, George Clooney) – Tot schemă, tot vedete, dar... O fi comedia "pentru toată familia", aici însă finalul se lungeşte, cu happy-end cu tot, pîn' se face seară; ce zic, noapte; ce noapte minunată, aşadar – la Hollywood, toată lumea doarme... (**a.l.ş.**)

xx=de văzut; x=la risc

Cronica literară de tranziţie

Un autor remarcabil

Un (încă) tînăr care "vine" puternic şi nu se cuvine neglijat este Bogdan Ficeac, gazetar activ la *România liberă* şi autor, într-un singur an, a nu mai puţin de trei cărţi, toate situabile, fără ezitare, deasupra nivelului "onorabil". O carte de însemnări de voiaj din California*, o alta de aproximativ aceeaşi factură, dar despre India** şi un eseu de politologie aplicată, consacrat manipulării mulţimilor***. Le-am citit pe toate fără caznă, Bogdan Ficeac are, indiscutabil, "condei", şi impresia generală este favorabilă.

Principalele calităţi ale autorului sunt spiritul de observaţie şi naturaleţea relatării. Bogdan Ficeac s-a dus în Statele Unite după mulţi alţi români care şi-au publicat însemnările. De la dr. N. Lupu (*Jurnal american*, 1922) pînă la mai apropiaţii de noi Petru Comarnescu (*America – Lume nouă, viaţă nouă*, 1947), Mihai Ralea (*California*, 1948) Silviu Brucan (*America văzută de aproape*, 1962), Constantin C. Giurescu (*Jurnal de călătorie* – SUA, 1972), Dan Grigorescu (*Marile canioane*, 1977), Romulus Rusan (*America Ogarului Cenuşiu*, ed.II, 1979), Teodor Marian (*Grăbit prin America*, 1979), Ioan Grigorescu (*Dilema americană*, 1981), Viorel Sălăgean (*Meridianul Mississippi*, 1985), Ion Dinu (*Călător prin America*, 1991) ş.a., politicieni, gazetari, cărturari, scriitori sau simpli aflători în treabă şi-au pus pe hîrtie, mai onest sau mai propagandistic, mai cu talent, mai fără, experienţa transoceanică.

Ceea ce face Bogdan Ficeac are (păstrînd, desigur, proporţiile) multe puncte de asemănare cu maniera Romulus Rusan cuplată cu ceva Petru Comarnescu. El povesteşte la persoana întîi singular, dar fără alintări şi fasoane, fără exces de eu, fiind un extravertit dornic să acumuleze, nu să se autocontemple sau să se introspecteze. Firul naraţiunii e cronologic, pe orizontală, dar cu "popasuri" adecvate pe verticala cîte unui aspect, a cîte unei zone de interes care merită aprofundată. Unghiul de absorbţie a realităţii este unul social-informaţional, dar cu o mulţumitoare deschidere culturală. În Statele Unite, Bogdan Ficeac a trăit integrat într-o micro-comunitate universitară, locuind cu chirie la o familie, a avut banii săi, un program propriu, un grad amplu de autonomie. Din aceste motive, cartea despre America este net mai dezinvoltă decît cea despre India. În California, autorul era cît se poate de atent la tot ce ţine de viaţa de zi cu zi: obiceiuri casnice, preţuri, stilul existenţei cotidiene, moravuri, înfăţişarea străzii, a instituţiilor, a oamenilor, preocupările în timpul liber ş.a.m.d. Toate acestea sunt prezentate fluent, cu simplitate (cu scurtele paranteze meditative datorate "complexului Golescu" – *de ce la ei se poate şi la noi nu!?!* –, specifice oricărui român care a pus la viaţa lui mîna pe-o carte şi se află în străinătate). Întrucît modelul societăţii indiene nu exercită aceeaşi atracţie asupra sa, registrul cărţii a ieşit sensibil mai convenţional: autorul nu *trăieşte* propriu-zis, ci *vizitează*. Aici Bogdan Ficeac este un "turist" inteligent şi bine intenţionat, care e mereu la curent cu materialul documentar strict necesar (pe care ni-l şi împărtăşeşte generos), el execută cu pricepere şi profesionalism un "exerciţiu de admiraţie". Are de descris India posterelor lucioase şi face acest lucru fără stîngăcii. Îşi completează ceremonioasele însemnări cu un masiv interviu (75 de pagini) luat ambasadorului Indiei la Bucureşti, dl Mani Lal Tripathi, şi cu încă 25 de pagini de informaţii general-istoric-enciclopedice, puse la dispoziţie de ambasadă. Ansamblul e astfel indiscutabil util, dar cu un aer calofil şi puţin artificial, ca o fotografie aureolată şi supraexpusă. În cartea despre California, dominantă (benefic) era captarea vieţii cotidiene (fie şi a celei a unui călător străin); în India, "obiectivul" e îndreptat precumpănitor spre monumente şi povestea lor, de unde efectul mai solemn şi mai didactic.

Un alt rezultat al perioadei americane este şi lucrarea *Tehnici de manipulare*, elaborată pe baza sugestiilor oferite de cursul de psihologie socială de la Universitatea Stanford şi în special de lecţiile profesorului Philip Zimbardo. Nu e un manual, nici o dizertaţie doctorală, ci o expunere cursivă şi agreabilă a chestiunii, *à vol d'oiseau*, cu claritate, bun simţ şi multe exemple concrete, inclusiv din spaţiul românesc, ceea ce şi explică buna primire (editura a produs rapid o a doua ediţie). Dar despre aceasta va fi vorba, poate, într-o cronică separată.

Să notăm deocamdată că avem, în Bogdan Ficeac, un autor multivalent, gazetar înzestrat, cu suflu larg, în largul său atît printre semeni cît şi printre capodopere, atît printre fapte cît şi printre idei, capabil de naraţiune sprintenă ca şi de rigoare intelectuală. Scriitori români, faceţi loc! Aveţi un nou coleg.

George PRUTEANU

---

*) *California, mirajul Vestului*, Ed. Nemira, Buc., 1996, 192 p.ă32, 8000 de lei

**) *India – O poartă spre eternitate* (*Carte dedicată celei de-a 50-a aniversări a Independenţei Indiei*), Ed. Romcartexim, Buc., 1997, 240 p.ă32

***) *Tehnici de manipulare*, ed. a II-a, Ed. Nemira, Buc., 1996, 224 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Banale poticneli de zi cu zi

Telefoanele Bucureştiului, în prag de pensionare

În Gara de Nord toate telefoanele arată bine, au receptoare, au furci, cordoane, carcase, şi nu inspiră, ca de obicei, milă. Ele au însă un mare cusur: sînt portocalii. Le descalifică nu atît culoarea, cît intransigenţa – nu recunosc decît cartela. În Gara de Nord moneda este inutilă. Cine ajunge aici, ori de unde ar sosi, trebuie să fie în mod obligatoriu precaut şi să-şi fi achiziţionat în prealabil cartelă. Acestea pot fi de două feluri: de 10.000 şi de 20.000 de lei. De obicei, însă, sînt de un singur fel, din cele scumpe, căci acelea se găsesc. Cine nu are destui bani sau detestă, pur şi simplu, cartelele, să meargă în Piaţa Ianculuiunde va găsi telefoane care merg cu monezi. Numai cu monezi aurii de 20 de lei. Vă mai amintiţi de ele? În America, arma cea mai tare este telefonul, declară cu convingere un amic cu o oarecare experienţă a Lumii Noi. Cînd, pe stradă fiind, îşi aminteşte că are de telefonat, bucureşteanul devine dezarmat. De obicei, în zonă nu există telefon. Cînd există, acesta nu funcţionează. Cînd merge, nu primeşte decît cartele, iar cînd în fine apare şi un aparat cu monezi, acesta va fi ori un simplu înghiţitor de metal, ori, dintr-un motiv oarecare nu îi va plăcea moneda ce i se oferă. Într-o perioadă cînd se vorbeşte despre magistrale informaţionale, bucureştenilor le vine foarte greu să se audă unii pe alţii. Cele numai 5200 de aparate instalate în stradă nu pot să satisfacă nevoia de comunicare a celor peste 2 milioane de bucureşteni, fără a-i mai socoti şi pe cei circa 1 milion care constituie populaţia fluctuantă a Capitalei, este de părere inginerul Tudorel Chioveanu, şef de serviciu în cadrul Direcţiei Telecomunicaţii Bucureşti. Dintre telefoanele existente, două din trei sînt de tip vechi, adică din acelea care înghit numai monezi aurii. Telefoanele vechi fac zile fripte în egală măsură bucureştenilor şi regiei *Romtelecom*. Într-o singură lună, un telefon cu cartelă aduce un venit de peste 200 de ori mai mare decît unul cu monedă de 20 de lei. Prin urmare, greul cade pe cele 1 600 de telefoane numite "inteligente", care în majoritate au fost instalate în ultimii ani. Încet, încet, bătrînele aparate vor fi scoase la pensie şi, în scurt timp, uitate. Deocamdată, însă, sînt majoritare. Am fi înclinaţi să le considerăm nostalgice piese de decor dacă măcar ar fi întregi. Ce îi îndeamnă pe numeroşii agresori să le prade? Tentativa de a-şi cumpăra trei ziare din mărunţişul pe care îl pot scoate din bietele cutii metalice; iluzia participării la modul de viaţă al celebrului jefuitor de bănci; o răzbunare absurdă revărsată pe bietele cutii, provocatoare prin inutilitatea lor. Cu nouă mii de telefoane publice, locuitorii Capitalei ar putea beneficia de un serviciu civilizat. Pînă la sfîrşitul acestui an, dacă se lucrează conform unui anumit plan, vom avea pe stradă încă 2000 de aparate noi cu cartelă. Chiar în aceste zile, se pune la cale o licitaţie la care se bat mai multe mari firme. Apropierea de lumea civilizată a comunicaţiilor a început pentru România după anul 1993, cînd s-a dezvoltat reţeaua de telefonie celulară. Dacă pînă în '89, pentru a vorbi "afară" aşteptai pînă cînd vocea îţi era trecută prin centrala telefonică "Victoria", acum "prinzi" Parisul din stradă, cu o cartelă. Peste tot în lume se generalizează telefoanele cu cartelă. În opinia reprezentantului *Romtelecom*, aparatele cu cartelă sînt mult mai rentabile, accesarea este mult mai comodă, dispare stresul procurării de mărunţiş şi nu în ultimul rînd se elimină tentaţia furtului, de vreme ce nu mai sînt purtătoare de valori. O enigmă persistă. De ce sînt vandalizate şi telefoanele cu cartelă? Poate dintr-o anume inerţie a violenţei smintite. Explicaţia poate fi aflată în zona psihiatriei sau poate mai degrabă în domeniul minimei educaţii şi a normelor elementare de civilizaţie.

Cu vremea, vom învăţa să folosim şi cartela telefonică, eliberaţi de orice resentiment sau încrîncenare. Aşa cum ne-am obişnuit la metrou. Mulţi vor spune însă, şi pe bună dreptate, că inhibiţia în faţa cartelei nu este de natură psihologică, ci de ordin material. Democratizarea cartelei telefonice a fost blocată de dispariţia cartelei de 10.000 de lei. Varianta ei scumpită – 20.000 de lei, îi sperie pe mulţi şi este privită ca obiect de lux. Darmite cea de 40.000 de lei care ni se pregăteşte simultan cu posibila scumpire a impulsului. De ce a dispărut cartela democratică? Chiar în momentul în care începuse să aibă o anumită priză la populaţie, *Romtelecom* a constatat că ea nu e rentabilă. Aşadar, ne va face austeritatea mai tăcuţi? Puţin probabil. Atunci aşteptăm luna iunie care va aduce telefoanele mobile? Cred totuşi că între tariful telemobilului şi cartela de 20.000, o voi prefera pe cea din urmă.

Livia SĂPLĂCAN

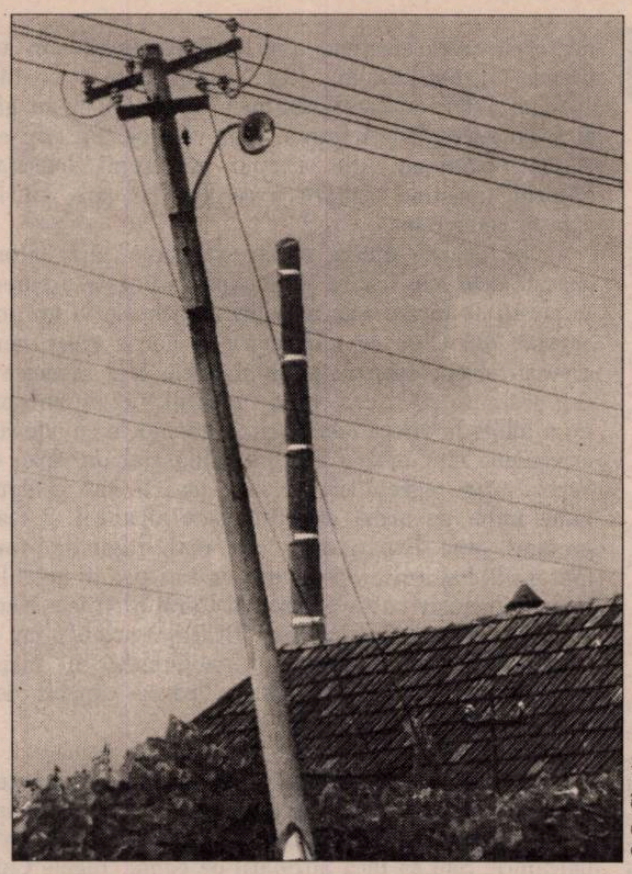

© S. Ghetie

Inscripţii pe ultima bancă

Generaţia X

Americanii au atribuit generic fiecărei generaţii un termen care s-o denumească. Părinţii noştri, generaţia ce a explodat după război, rebelii anilor '60, martorii conflictelor diplomatice, victime al comunismului ş.a.m.d. au fost definiţi ca baby-boomers. Noi sîntem Generaţia X. Ce ne caracterizează? Computerul conectat la Internet şi E-MAIL-ul, cu toate că pe primul loc rămîn jocurile, pagerul şi beeperul, telefoane celulare, cucerirea spaţiului cosmic, hard-rock-ul, poate şi isteria provocată de celebrul serial *Dosarele X*. Şi am avut un mare atu: am crescut după revoluţie, am ars cravata de pionier şi am uitat de cozile la banane.

Oricine se naşte cu povara unei generaţii întregi în spinare trebuie să se conformeze mai mult sau mai puţin ei. Ce fac cei din Generaţia X? Suportă cu greu rutina zilelor şcolare şi vin acasă cu o conştiinţă a inutilităţii, fără a se putea revolta împotriva unui sistem de învăţămînt învechit. În schimb, învaţă despre contracepţie şi răsfoiesc revista "Playboy" încă din gimnaziu. Îşi îndreaptă aspiraţiile către o meserie şi jumătate din venitul părinţilor se alocă pentru meditaţii. Venerează formaţii rock din Occident, hamburgerul din Occident... Occident. Îşi pierd apoi timpul prin baruri şi cluburi de biliard, declarîndu-se mulţumiţi cunoscători ai tuturor speluncilor de cartier. Îl citesc emoţionaţi pe Eliade şi califică drept "superbă!" "Trilogia antică" a lui Andrei Şerban, preferînd să nu o comenteze. Dezbat probleme religioase, îşi pun întrebarea unde există Dumnezeu şi se laudă că s-au împărtăşit de Paşti. Fac curat în apartamentele bătrînilor paralizaţi pentru 25 000 de lei. Îşi acuză părinţii că nu-i înţeleg şi că nu le dau destui bani. Dau la maximum televizorul pe PRO-TV ca să-l audă pe Florin Călinescu. Analizează noile metode de guvernare ale cabinetului Ciorbea. Joacă fotbal în parcul din spatele blocului. Fug de acasă, se întorc şi iar fug. Şi? Doar atît?!

De multe ori, Generaţia X e calificată drept "generaţie pierdută". Diverşi prezumtivi analişti o acuză că ar fi lipsită de ideal. Îi întreb pe cei din jurul meu despre idealurile lor. Cei mai mulţi îmi răspund tot cu o întrebare: "Pe ce plan? Sentimental? Profesional?"

Cei care studiază în marile licee bucureştene sînt conştienţi (şi convinşi de părinţi) că fără o facultate n-or să facă nimic în viaţă. Aceştia sînt viitorii intelectuali. Ei par a fi de o omogenitate aproape perfectă. Două sînt "marile" lor opţiuni: *A.S.E.* – "După ce termin facultatea, trece tata firma pe numele meu!" şi *Medicină* – "Vei găsi întotdeauna un bolnav de vindecat". Mai rămîn în top *Literele* şi *Dreptul*.

O altă parte a Generaţiei X consideră că a trecut vremea cînd era necesar să ai o facultate ca să te realizezi. Acum totul e să faci bani, prin orice mijloace. Să începi o afacere, să investeşti banii din ipotetica moştenire a bunicii – "Omul trăieşte, trăieşte, dar mai şi moare!" Pînă atunci îşi cumpără blugi de firmă, descoperă noi discoteci şi visează cum vor pleca ei în America să spele vase pentru 2000 de dolari.

O altă importantă parte se retrage la periferia oraşelor, deschide bodegi cu alcool contrafăcut, plănuieşte noile călătorii de afaceri la Istanbul. Cei mai mulţi dintre noi nu ne mai întrebăm care e etimologia deja uzatului "mişto" şi încercăm să le ignorăm existenţa, pînă ne trezim fără portofel în maşină.

Mai găseşti o parte relativ mică de aşa-zişi *loseri*, dar care-şi poartă cu mîndrie statutul. Se află undeva, în Cişmigiu, un bar numit M.B.L. (adică "Mai Bine Lasă...!, cu varianta "Mai Bea şi Lasă...!). El a născut un adevărat curent, un mod de viaţă. Să colecţionezi cît mai multe corijenţe, să compui un nou cîntec pentru chitară, să bei rom românesc, să inovezi reţete de droguri din flacoane de "Diazepam" combinate cu alcool, să ai un crez – *muntele, chemarea muntelui*, să îi invoci pe acei *hippies* de mult dispăruţi.

A mai rămas o ultimă parte, cea mai cuminte, viitori oameni cu principii: "Ideal? Să nu repet greşelile părinţilor mei!", "Vreau să iau premiul Nobel pentru literatură!", "Vreau să cînt cu orchestra filarmonicii din Viena!", "Vreau să fiu OM!"

Are Generaţia X vreun ideal? Desigur, el există. Care? Idealul X!

Însă ceea ce rămîne uimitor este că toţi cei cu care stai de vorbă se revoltă împotriva acestei apartenenţe involuntare, fiecare se consideră un mic geniu în felul său. Dacă ar exista, la "Mica publicitate", o rubrică specială de "Pierderi" ale bunurilor spirituale, s-ar tipări sute de anunţuri pe zi: "Pierdut apartenenţă de Generaţia X. O declar Nulă!"

Adina POPESCU

Comentariu pe text

În orice domeniu, campaniile de publicitate sînt menite să vîndă mai bine o marfă. Reclamele vînd biscuiţi, case, sau idei. Primăria Bucureştiului, care tocmai a încheiat o binevenită campanie de curăţenie a oraşului, s-a gîndit să recurgă şi ea la publicitate, pentru că trăim în secolul mass-media. Reclamele "curăţeniei de primăvara" au apărut pe autobuzele RATB şi afişele au împînzit oraşul.

Ce încearcă de fapt să vîndă această campanie publicitară? Mai întîi, sloganele. "Fiecare separat şi cu toţii împreună, să curăţăm oraşul şi să-l facem LUNĂ". O idee generoasă, nu-i vorbă. Afişele care transportă acest mesaj sînt tipărite în trei culori, cu o grafică agreabilă, şi cu ideea de a înlocui cuvîntul "lună" cu un desen care reprezintă o lună nouă. Salutăm şi acest efort de imaginaţie şi ieşire din tipar din partea unei instituţii birocratice prin tradiţie. E drept că autorii afişelor nu au fost siguri pe ei şi, după un act de curaj – înlocuirea cuvîntului cu un simbol – au dat înapoi, şi au scris alături şi cu litere "să facem capitala lună". Ca să înţeleagă şi proştii.

Care este însă conţinutul acestor afişe? Ce oferă ele? Cine este persoana întîi plural, căreia i se adresează îndemnul "să facem"? Să fie vorba de acel "toţi împreună" din text? Cam vag. Şi ce anume ar trebui să facă cetăţeanul binevoitor, care se recunoaşte în acest "noi" nedefinit şi e tentat de ideea de a face oraşul lună?

Nu e nevoie de o analiză prea profundă pentru a vedea că aceste mesaje nu comunică nimic exact. Conţinutul lor este nul, un îndemn aruncat în neant, fără obiect, fără un public ţintă. Dacă vrei să participi (după ce ai ghicit singur că vor avea loc acţiuni cu voluntari, pentru că afişele sînt discrete şi în această privinţă) trebuie să cauţi prin ziare, sau să urmăreşti radioul special pentru a te informa despre campania Primăriei. Ştiu că efortul de publicitate a fost mai amplu, şi a inclus şi alte mijloace de comunicare, însă la mine, şi la mulţi alţii, au ajuns doar aceste mesaje de grafică exterioară. Ele ar fi avut un sens, sau o oarecare consistenţă, dacă pe afiş ar fi încăput şi un anunţ de tipul: "Veniţi pe data de..., în parcul cutare, să ne ajutaţi să adunăm gunoaie", sau măcar "Urmăriţi în presă detalii despre acţiunile noastre". Sau "nu mai scuipaţi coji de seminţe în tramvai".

Fără o idee care să poată influenţa comportamentul oamenilor, rezultatul campaniei este egal cu zero. Banii cheltuiţi cu hîrtia, cu tiparul, banii pierduţi prin rezervarea unor spaţii publicitare pentru această campanie au fost pur şi simplu luaţi din bugetul local (citeşte, buzunarul nostru) şi aruncaţi pe geam.

Aceasta ar fi sigura pierdere, dacă nu ar circula prin oraş şi un alt slogan al campaniei de curăţenie. El ocupă cîte o latură de pe modernele autobuze DAF şi sună aşa: "Să facem strada BEC, curăţenia rămîne, mandatele trec". (Cine să facem, cum să facem? nedumerirea persistă.) Am observat cu satisfacţie că şi aici cuvîntul "bec", e înlocuit cu un desen reprezentînd un bec aprins, dar fără ca acest

Arhivele timpului prezent

Ce face Bucureştiul din Paştele oamenilor

(Din documentele FURNICII)

Invocînd variate motive – cel mai adesea lipsa banilor – bucureştenii îşi petrec astăzi sărbătorile cu uşile închise, "în familie", privind comod din fotoliu chiar slujbele bisericeşti. Cîteva "furnici" (*Lila Passima, Carmen Huluţă, Ana Pascu*) au încercat să-i provoace să scrie tot ce ştiu sau cred că ştiu despre Paşte; să irosească puţin din timpul lor cu nişte întrebări "atît de simple încît e foarte greu să răspunzi". O bună parte dintre ei au protestat: "ne trăim Paştele cum am apucat, cum e tradiţia şi n-avem ce să spunem despre asta". Mai mulţi au răspuns prin "da", "nu" sau "nu ştiu". Şi doar o mică parte au detaliat în răspunsuri de felul celor care urmează:

● De unde vă procuraţi mielul de Paşte? Dacă nu aveţi, cu ce îl înlocuiţi?

"De la piaţă, din Obor. Dacă nu, o pasăre, găină sau curcan." (cîntăreţ biserică, 73 de ani)

"Nu îl procur eu. Mama face totul. Eu caut poezii, ceapă, eventual şi lumînări, cărţi..." (artist plastic, 34 de ani)

"Nu voi avea miel din cauza preţului în primul rînd şi în al doilea rînd pentru că nu suport gustul cărnii de miel." (profesor, 27 de ani)

"De Paşti mielul există obligatoriu." (profesoară, 28 de ani)

"Din piaţă, de la vînzători autorizaţi, tocmai ca să nu fie înlocuit." (studentă, 21 de ani)

● Ce părere aveţi despre ouăle-surpriză din comerţ?

"Bună, dar foarte scumpe." (casnică, 47 de ani)

"Nu sînt de acord cu ele. Ouăle lăsate de la Dumnezeu trebuie să fie naturale şi vopsite în casă." (pensionară, 63 de ani)

"Pentru mine n-au nici o semnificaţie; la mine nu vine iepuraşul." (agent-vînzări, 19 ani)

"Sînt o abatere de la tradiţie." (profesor, 58 de ani)

""Nu am o părere bună bineînţeles, sînt produse de tip kitsch." (studentă, 29 de ani)

"Drăguţe şi cu adevărat surprize pentru cei din Vest. La noi sînt deja o surpriză cu s mic." (coordonator-program, 24 de ani)

● Ţineţi postul Paştelui? Ce faceţi şi ce nu faceţi în post?

"Ţin post numai atunci cînd simt nevoia. Şi atunci, post negru. Nu măînc şi nu beau apă una sau două zile." (agent-vînzări, 19 ani)

"Săptămîna Mare o ţin totdeauna, deoarece mai mult nu rezist, fiziologic vorbind." (studentă, 29 de ani)

"Pur şi simplu nu mănînc carne (post catolic).

© S. Gheţie

Îmi este imposibil să respect postul ortodox, deşi aş vrea, din motive de alergătură inumană." (artist plastic, 34 de ani)

"Ţin post la mîncare şi la toate activităţile zilnice." (inginer, 32 de ani)

"Postul face bine, ne scapă de boli, ne tămăduieşte de toate viciile. (cîntăreţ biserică, 73 de ani)

"Nu. Nu îmi este necesar, ba chiar ar fi dăunător sănătăţii." (studentă, 21 de ani)

● Cum sărbătoriţi zilele de Paşte?

"Cu familia mea. E un adevărat ritual; masa festivă ca la mama acasă, ciocnitul ouălelor şi... ieşirile cîmpeneşti." (studentă, 29 de ani)

"Îl sărbătoresc cu soţul, în casă, ca doi bătrîni, aşteptînd pe unicul copil să vină la părinţi, ca de obicei." (asistentă medicală, 69 de ani)

"Citind pasaje din Biblie, le discutăm, după care ne propunem să fim mai încrezători în oameni şi în Dumnezeu." (agent-vînzări, 19 ani)

"Mănînc, mă odihnesc, mă uit la televizor." (muncitor, 48 de ani)

● Ce înseamnă pentru dumneavoastră Paştele?

"Cea mai mare minune." (cîntăreţ biserică, 73 de ani)

"Multă mîncare bună. Şi mai multă înţelegere." (coordonator-program, 24 de ani)

"Este învierea credinţei, a naturii, a conştiinţei noastre, a sufletului nostru." (studentă, 21 ani)

"În primul rînd o scurtă vacanţă, o mică petrecere alături de familie şi prieteni şi nu în ultimul rînd mîncăruri alese." (elev, 17 ani)

"O nouă şansă pentru noi, oamenii." (profesor, 27 de ani)

● La întrebarea **Ce legătură are iepuraşul care aduce cadouri cu sărbătoarea Paştelui?**, majoritatea au răspuns simplu: "nu ştiu". Consemnăm însă şi cîteva "tentative":

"Este într-un fel corespondentul lui Moş Crăciun." (elev, 17 ani)

"Ştiam, dar am uitat." (coordonator-program, 24 de ani)

"Pe iepuraş îl ştim tot din moşi-strămoşi, de la părinţi." (asistentă medicală, 69 de ani)

Silvia CAZACU

instrument simplu de captare a atenţiei să mai fie apoi tradus şi pentru imbecili.

Personal, mi-a atras atenţia mult mai tare cuvîntul "mandate". Cui îi explică Primăria că trece mandatul, şi ce legătură poate avea acest proces democratic cu iegienizarea Bucureştiului? Oamenii de bună credinţă găsesc în acest slogan un semn de generozitate din partea edililor: "Deşi peste patru ani nu vom mai fi primari, vrem să lăsăm în urmă un oraş curat"? Dacă e aşa, e oricum destul de grav, pentru că primăria nu trebuie să dea bani pe publicitate ca să se laude că a făcut ceea ce oricum trebuia să facă. Campania ţintea însă – cel puţin teoretic – mult mai sus, propunîndu-şi să mobilizeze şi să educe locuitorii acestui oraş.

Trecînd poate prea repede peste paradoxul din sintagma "curăţenia rămîne" (ştie orice gospodină cît munceşte ca să *ţină* curat în jurul ei), cred că cel de-al doilea slogan este mai insidios decît pare.

El reprezintă o formă de campanie electorală, mascată, prematură, şi achitată din banii contribuabililor. E un fel de a ne sugera fin: celor care au făcut o curăţenie durabilă în capitală le expiră mandatul – vai! pe nedrept! – iar noi i-am putea ajuta.

Nu vreau să critic campania de curăţenie din Bucureşti. E bună, sau mai bine zis normală. Dar cred că publicitatea, şi mă refer la cea prin postere, este o dovadă de lipsă de profesionalism şi impostură.

Domnica MACRI

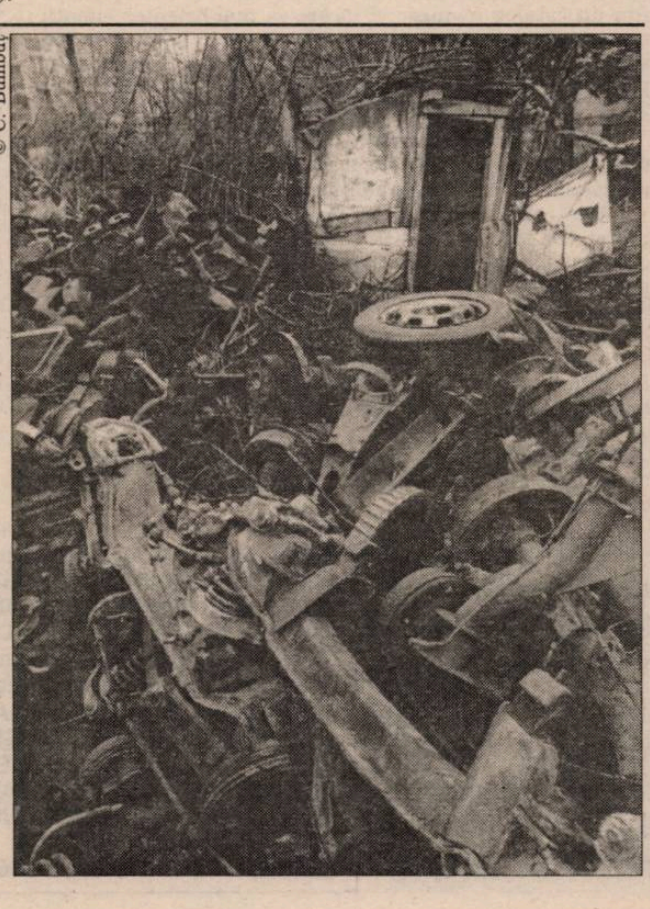

© C. Bumbuţ

Cronica ideilor sociale

Plutonierii fac reforma

Dacă vrei ca salvarea să şi vină atunci cînd suni pentru ajutor, trebuie să ştii cîteva lucruri absolut esenţiale: în primul rînd să nu spui că bolnavul este mai bătrîn de 60 de ani. Să nu spui că este şomer. Să te informezi mai întîi, să citeşti două trei pagini din cărţile de specialitate şi apoi să spui sus şi tare că suferă de o criză acută, violent-evolutivă însoţită de febră şi vomă şi nu de o boală de lungă durată care se manifestă ciclic. Să vorbeşti alarmat şi insistent. Să nu bagi de seamă acreala dispecerului, ba chiar să ai un ton persuasiv-fremătător. Adică să te ţii tare, că încercările abia încep. Cunosc cel puţin trei cazuri în care salvarea a refuzat să vină fie pentru că *la vîrsta asta nici nu mai are rost să venim,* fie pentru că *nu mai avem nimic de făcut în cazul ăsta, fie mai bine ia mata un ceai împotriva litiazei renale şi un antinevralgic împotriva durerilor.* Cazul lui Constantin Nica, bolnavul abandonat în stradă cu perfuzia înfiptă în braţe este unul dintr-un şir impresionant. Pentru a nu mai vorbi despre umilinţele nesfîrşite prin care trece curajosul care mai şi vrea să-şi trateze bolile – cerşeala unui medicament eficient şi, eventual, compensat (e pensionar, handicapat, şomer, mamă într-o familie numeroasă), opiniile contradictorii în legătură cu starea sa de sănătate, tonul tăios al personalului mediu medical. Incapacitatea trecătoare a bolii te transformă într-un soldat din linia întîi, principal candidat la autopsie, subordonat unei întregi armate de funcţionari cu lanţetă şi, mai ales, al locotenenţilor acestora.

Din cînd în cînd, valul evenimentelor ne aduce aproape cîte un chip stupefiat şi confuz – aceste chipuri aparţin celor mai înalte personalităţi ale cabinetului guvernamental. Generalii departamentali sînt treziţi din visul lor eroic despre reformă de realitatea nudă, de cîte un plutonier ministerial. Miniştrii trebuie atunci să ia atitudine, să scoată din sistem accidentul tratîndu-l ca pe un fapt izolat, fără implicaţii în sistem. Astfel, armata de funcţionari se imunizează şi, la asemenea încurajare stupefiată, delictele pot deveni şi mai subtile. Ministrul Reformei este şocat de publicarea unor liste, la fel şi şeful instituţiei care le-a publicat. Vinovatul este purtătorul de cuvînt, adică megafonul instituţiei, nu dezordinea instituţionalizată. Purtătorul de cuvînt este degradat şi trecut la munca de jos. În locul său vine altul, la fel de abulic. Ministrul Justiţiei este jenat de magistraţii care au abuzat de funcţia lor. Se vor lua măsuri. Deocamdată ne mulţumim cu ce avem. Cazurile de sinucidere din armată sînt, nu-i aşa, fenomene fără relevanţă, deşi, în covîrşitoare proporţie, se datorează tratamentului bestial la care sînt supuşi trupeţii de mai marii lor. Ministrul Sănătăţii afirmă că îl şochează decizia medicilor care erau de gardă în noaptea morţii lui Constantin Nica. Aceştia, ca la un semnal, au refuzat internarea lui Nica. Toţi aveau justificări, invocau regulamente sau principii. În felul acesta, desigur, poate fi justificată asasinarea multiplă a lui Nica, după cum unii justifică şi asasinarea lui Gheorghe Ursu. Exemplele ar putea continua. Poate că sub fiecare treaptă a evoluţiei noastre simţim nevoia să îngropăm un om ca să simtă toţi că reforma este o fatalitate şi nu un principiu politic.

Este cert că pentru pătura funcţionarilor bugetari – fie ei agenţi financiari, casieri, portari, medici sau profesori, pînă mai ieri – la mare cinste (chiar dacă fără onorarii), orice idee de reformă este dureroasă şi plină de consecinţe. Aici se simte, mai mult ca oriunde, sindromul monopolului sau legea *funcţia bate gradul.* Reforma este un fel de trecere în rezervă. Reforma ar strica ordinea intrinsecă a societăţii, ar bramburi batalioanele şi ierarhiile, le-ar compromite autoritatea şi sentimentul că pot face orice, fără crampe morale. Plasîndu-se, pe scara puterii, la nivelul subofiţerilor, aceştia vor percepe orice argument drept o revoltă plebee, a soldăţoilor. Mentalitatea aceasta superioară, autoritară va domina multă vreme dacă reprezentanţii puterii nu vor consimţi să privească asemenea evenimente drept semne ale crizei de sistem. Pentru că, dacă un bolnav moare cu zile, vina nu este doar a medicului curant, ci şi a contextului profesional care din solidaritate stupidă i-a îngăduit să evolueze pînă la această înaltă degradare.

Cert este că societatea trebuie să se demilitarizeze. Asta, firește, depinde şi de modul în care ne raportăm la realitate – vom sări în picioare de emoţie cînd vorbim cu un funcţionar al sistemului sau îl vom privi ca un consumator al banului public. Începutul e făcut, mai rămîne să traducem regulamentul militar în cod al bunelor maniere.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Fragilităţi şi durată

– convorbire cu doamna Lucia TEODORESCU, restauratoare de bibelouri –

A fi mereu la modă şi cu orice preţ e o faţă a supravieţuirii; adevăratul confort al existenţei presupune un anumit grad de demodare asumată, o memorie a propriei vieţi care nu e compusă numai din momente de strălucire, înţelepciune şi gust fără greş. Lucrurile şi obiceiurile demodate îngăduie, într-un fel, descifrarea unui caracter. Dar există şi o falsă demodare ce se supune, de fapt, modei, de n-ar fi să observăm decît la ce preţ se află icoanele vechi – îndeosebi cele pe sticlă – în casele unor oameni fără nici un Dumnezeu, bibliotecile somptuoase în interioare unde lectura n-a produs nici un efect, sau "piesele stil" în locuinţele în care civilizaţia e reprezentată mai mult de mobile şi bibelouri decît de proprietarii lor. Cum deosebim acea demodare care înseamnă stil de contrariul ei? O vizită în atelierul de reparat porţelanuri, obiecte de ceramică şi de sticlă al doamnei Lucia Teodorescu, dă actualitate unei teme la care nu meditäm prea des.

Meserii desuete

Stimată doamnă Lucia Ţeodorescu, de ce v-aţi ales o meserie desuetă?

Eu am ales-o, doamnă? Am fost obligată, trebuia să trăim din ceva. Aşa au fost vremurile: la cîţiva ani după război eu şi soţul meu ne-am pomenit "demodaţi": trebuia să ne schimbăm. Aveam casa noastră pe Ştefan cel Mare şi ne-a naţionalizat; bine că nu ne-a dat afară, am fost mulţumiţi, faţă de alţii. Soţului meu îi plăceau afacerile, negustoria pe picior; acum, dacă trăia, i-ar fi întrecut pe toţi cu talentul lui. Îmi aduc aminte că după ce-şi făcea duşul dimineaţa şi se bărbierea, se mai lungea în pat cîteva minute, să se gîndească: îl vedeam că surîde şi-l întrebam: "ce mormăi tu acolo, ce zîmbeşti?". "Dacă ai şti ce mi-a trecut prin cap..." Făcea planuri de anvergură, combinaţii ingenioase, dar timpurile nu erau potrivite pentru aşa ceva. După ce s-a întors de la Canal, prin '51, nejudecat, necondamnat, dar tot a făcut vreun an şi jumătate de muncă grea – slăbise vreo 40 de kg însă îi venea perfect, că înainte cam luase proporţii –, după ce-a venit de-acolo trebuia să se apuce de ceva, nu? Ochise mai de mult nişte utilaje. Lui îi plăceau lucrurile frumoase şi a admirat mult felul în care erau împachetate acele maşini, unse, puse în pergament – şi le-a cumpărat: nu ştia ce va face cu ele, le-a depozitat într-o magazie, să fie acolo. I-au prins bine după ani şi ani: erau nişte maşini austriece pentru o legătorie. Şi aşa am deschis la noi acasă o legătorie de cărţi, devenită foarte cunoscută în scurt timp. Bineînţeles, s-a ajutat cu meseriaşi bătrîni, care cunoşteau secretele lucrului, totul în secret, fiindcă n-aveam voie să ţinem lucrători sau calfe ori ucenici. Nici azi nu sînt prea multe posibilităţi în direcţia asta: lasă că n-ar fi prea atrasă o persoană tînără, o ucenică, de meseria mea, că-i de mare efort, dar ar fi să mă înham la multe complicaţii cu atelierul. Soţul meu avea un simţ aparte cînd era vorba să deosebească un client de un "băgător de seamă" care intra în atelier, intrau destui, fiindcă locuinţa noastră, a cincea casă din intersecţia Ştefan cel Mare cu Dorobanţi – se învecina, în fundul curţii, cu Ambasada Turciei. Şi-n condiţiile astea de grijă, de constrîngeri, fiindcă micii meseriaşi particulari erau controlaţi toată ziua, nu cumva să prospere – noi am legat sute de cărţi de valoare, mii de volume, biblioteci întregi. Cea mai frumoasă era a unui inginer, a murit de curînd. În piele lucram foarte rar, nu se găsea. Dar în pergamoid bărbatul meu făcea adevărate opere de artă. Eu mă specializasem la cotorul cărţilor – aveam litere joase, nemţeşti şi franţuzeşti şi mă şi miram la început cum ieşeau lucrurile aşa de reuşite cînd n-avusesem niciodată tangenţă cu o meserie manuală atît de delicată. Am legat cărţi pentru Marin Sorescu, o mulţime, a venit la noi şi Eugen Barbu, ba, o dată, un mare savant care era clientul nostru, arheologul Radu Vulpe, ne-a făcut onoarea să ne dea la legat un manuscris de-al lui, lucru rar, fiindcă aşa ceva nu se dă din mînă. Eu cînd văd la televizor convorbiri cu profesori, cu scriitori, la ei acasă, sînt foarte atentă şi la fundal: le văd biblioteca, felul cum stau cărţile, şi observ că din ce în ce mai puţine volume sînt legate şi preţuite. Păcat.

Metode de simulare a integrităţii

Cum s-a făcut trecerea de la masivitatea unui tom legat la fragilitatea unei statuete de porţelan pe care trebuie s-o reconstituiţi?

Lucrez de-atîţia ani şi nu ştiu sau nu pot să spun sigur despre mine că aş fi avut talent pentru meseria de restauratoare a obiectelor fragile. Pasiune? A devenit. Dar nici acum n-am un raport, să zic aşa, foarte visător, tandru cu obiectul de care mă ocup. E mai mult o chestie de orgoliu: "care pe care". El este dovada că eu reuşesc ceea ce mi-am propus. Îl studiez, mi-l imaginez întreg, deşi mai totdeauna lipsesc bucăţi infime, făcute pulbere, îl curăţ perfect, încep munca la el: îl îmbin, folosesc adezivul, pe urmă las piesa pe "verticala spargerii", să stea drept 3-4 ore. Trebuie să am răbdare cu fiecare obiect, să-şi facă şi el acomodarea cu situaţia nouă. Cînd e gata, îmi place să-l expun pe raft, să observ surpriza bruscă a clientului care mi l-a adus la reparat.

Ca să-l reconstituiţi, vă interesaţi puţin de istoria obiectului?

Aflu fără să vreau. Profesorul Răzvan Theodorescu mi-a adus odată o lampă de cristal bun, colorat, praf făcută despre care mi-a spus că-i moştenire de la bunica sa: "tot ce-am scris pînă acum, la această lampă am scris". Speranţe nu prea i-am dat, dar am avut ambiţia s-o fac ca nouă, tocmai fiindcă o cunoştea atît de bine. Am pus-o într-o zi pe raft şi l-am aşteptat să vină să-ntrebe ce se mai aude cu lampa adusă. În prima clipă a crezut că-i vorba de una absolut la fel, ajunsă şi ea în atelierul meu. "A cui e? N-o vinde?" Era convins că lampa lui, dată la reparat, n-ar fi putut să mai arate niciodată ca înainte. Perfectă n-avea cum să mai fie, dar cred că reuşisem să păstrez "atmosfera" pe care i-o amintea lampa din copilărie. Altă dată a venit la mine maestrul Corneliu Baba, cu un vas pictat vechi, descoperit de el întreg, pe nu ştiu unde, care – ghinion! – a căzut într-o noapte de pe noptieră şi s-a făcut bucăţele. S-ar putea să mă înşel, dar cred că şi el este foarte ambiţios cînd se apucă de ceva. Ce credeţi? În noaptea aia s-a apucat să strîngă toate cioburile şi le-a lipit cu argilă, ca arheologii. Vasul a ieşit strîmb şi era foarte nemulţumit. L-am pus la apă, am dizolvat lutul şi pe urmă am frecat fiecare ciob cu peria să nu rămînă nici o broboană de argilă, fiindcă fiecare face o diferenţă şi cea de alături alta şi din diferenţă în diferenţă întregul se compromite. Am numerotat înainte fiecare piesă, imediat cum o scoteam din locul ei, să am cît de cît o "schemă". L-am refăcut atît cît am putut de bine. Vine maestrul: "e gata?" "E gata". Îl vede, nu-i place. "Nu-i gata, că nu-i pictat". "Dvs sînteţi Corneliu Baba şi eu să-l pictez?" Nu voia să-l ia, aşa că m-am apucat şi eu de pictat, cum spune povestea că a făcut Dumnezeu cu sticletele: de-aici o culoare, de dincolo alta: era un fond cu floricele mici, aşa cum e desenul penelor de bibilică şi-am avut curaj. I-a plăcut maestrului şi mi-a dat cît am cerut. Mă gîndesc că dacă atunci îi ceream o foaie din blocul său de schiţe, cel mai simplu desen, aş fi avut o amintire nepreţuită. N-am îndrăznit.

Care a fost cea mai grea lucrare executată?

Un vas decorativ refăcut pentru soţia violonistului Ion Voicu: ceva care nici eu n-am crezut că duc la capăt. O piesă din extremul Orient – o splendoare. Imensă. Dacă-i retezai gîtul, o persoană aşa mai slabă, ca mine, putea să intre în interiorul vasului cu oarecare efort. În burta lui se căsca o gaură zimţată şi-n jur cred că erau vreo 40-50 de cioburi. Tocmai dificultatea m-a ambiţionat să mă înham la o asemenea treabă. Aici nu acţionez ca un negustor: clientul plăteşte, nu contează cum iese. Trebuie să iasă cît mai aproape de cum a fost.

În vitrina atelierului dvs sînt şi piese frumoase şi rare, dar şi fleacuri ieftine: de ce repară lumea obiecte de serie?

Unele obiecte nu-s nici funcţionale nici estetice, dar au valoare sentimentală. Unii repară un pahar ca să aibă setul complet, dar nu-l mai folosesc după aceea: asta este mai repede ceva de faţadă. Alţii, habar n-au ce-aduc, nu spun că vor să repare ceva fiindcă are valoare ci "e o farfurie din familie, altfel n-aş repara-o". Am un catalog nemţesc şi încerc să mai orientez clienţii neştiutori cu ajutorul lui, să afle ce au în casă. Dar îmi sînt foarte simpatici şi cei care spun: "V-am adus prostioara asta, ştiu că-i un fleac, dar am primit-o acum 20 de ani, la naşterea fetiţei, nu mă îndur s-o arunc".

Iubim obiectele demodate şi fiindcă avem impresia că prin ele recuperăm trecutul nostru. Nu credeţi că, de fapt, ne ataşăm de lucruri întîmplătoare?

Asta cam aşa e. Vedeţi, casa noastră cu atelierul din Ştefan cel Mare s-a demolat în 1979. Ceream şi tot ceream spaţiu corespunzător pentru meseria mea şi parcă nu mă auzea nimeni, aproape un an m-am zbătut pentru spaţiul pe care-l am acum, cam în linie oblică de locul unde stăteam. "Eu trebuie să fiu "văzută", aşa le spuneam celor de la Primăria de-atunci, ori – în Ferentari ori pe Polonă – dacă nu mă vede lumea, dau faliment". Casa în care am pornit meseria nu mai există şi nici nu se poate reface, în locul acela e un bloc. Trecutul meu, important pentru ceea ce am devenit, acolo este, dar nu mai poate fi adus mărturie. Refacem ce putem.

„Azi simt că trăiesc într-o lume demodată"

– monologul dnei Oprica ALDOIU, remaieuză –

"Mă întrebaţi de ce firma atelierului meu de "remaiat artistic" este scrisă cu litere gotice. Voiam să-mi exprim părerea mea despre societate în 1956, cînd am luat autorizaţia. Nu puteam spune: "atenţie, mie îmi plac lucrurile de altădată, obiceiurile, politeţea, visarea". Am ajuns aici acum 30 de ani, într-un fost atelier de reparat stilouri şi ochelari de 5 m^2 lipsit de lumină de zi. Tot fusesem alungată ba de pe str.Paris, ba de pe bd. Ilie Pintilie, ba de pe Amzei, ba de pe Griviţei – peste tot eram "la stradă"; fiindcă particularii erau consideraţi exploatatori, trebuiau îngrădiţi. Deci – am scris firma cum o vedeţi fiindcă sînt o mare iubitoare de antichităţi, de lucruri demodate. A trăi printre ele înseamnă pentru mine confort şi plăcere, calm, seninătate. Dacă există viaţa anterioară, cred că am fost cu totul altfel de persoană decît cea care sînt în existenţa mea reală de acum. Altfel nu-mi explic bucuria pe care mi-o fac lucrurile aşa-zis desuete, perimate. Mă dedic lor, fac şi efort financiar să mi le procur. Cînd pot, cumpăr un astfel de obiect – fără calcul şi fără ezitare. Şi totdeauna mă gîndesc: adevărata prosperitate nu-i să ai o maşină ultimul tip, de exemplu, ci o maşină de epocă. Aşa cred. Cînd mă duc la unul din băieţii mei, în Germania, vizitez cu orele magazinele de antichităţi, nora mea îmi cunoaşte hobby-ul şi mă lasă în voie. Cataloagele cu mobilă din Anglia sînt pasiunea mea, şi-mi spun, răsfoindu-le, că obiectele la modă lustruite, tentante, sînt, de fapt, pentru oamenii cu venituri obişnuite, oricît de plăcute par la prima vedere. Sau atracţia mea pentru ceea ce e vechi e o trăsătură temperamentală, poate? Nici numele copiilor, cînd le-am ales, nu erau la modă: pe-atunci să-i spui unui băiat Ion-Liviu şi celuilalt Ovidiu dar şi Gheorghe, şi strigîndu-l pe primul "Ioane" într-o lume plină de Răzvani, Vladimiri, Mariuşi etc. – părea ceva cam înapoiat, de lume apusă, perimată. Amîndoi sînt ingineri acum, crescuţi din ce-am cîştigat eu remaind ciorapi: slavă Domnului că la liceul Kreţulescu, pe timpuri, aveam şi ore de lucru manual şi gospodărie, unde am deprins viitoarea meserie. (Acum acestea ar părea discipline învechite.) Remaiam ciorapi Adesgo 501, care n-aveau moarte. Pe urmă au apărut cei de nailon, pe care îi purtau numai cucoanele din lumea selectă, actriţele, soţiile de doctori ş.a.; voiau să fie elegante şi aveau grijă de lucrurile bune. Lucram două-trei săptămîni la o pungă de ciorapi şi făceam programări, îmi permiteam chiar să refuz pasagerele care mergeau la piaţă şi nu-mi inspirau încredere, cînd intrau în atelier: eram sigură că-mi aduc ciorapi nu foarte curaţi, cu deşirături prea mari etc. Ani de zile consideram că am o meserie modernă, fiindcă, după părerea mea, omul într-adevăr modern este unul mai cu cap decît cel dinaintea sa şi nu risipeşte, recuperează, nu aruncă orice şi oriunde. În Germania se recuperează aproape totul în vederea reciclării: şi textilele şi hîrtia şi fierul şi sticla. Şi este Germania, bogata Europei! Eu mă simt acum trăind aici într-o lume demodată, aflată în contratimp. Ce-ar fi mai normal decît, într-o perioadă de austeritate, lumea să-şi repare lucrurile? Dar, de trei ani de cînd se zice că ne zbatem în sărăcie, remaiatul ciorapilor, de exemplu, este în scădere: femeile poartă cizme, pantaloni – nu contează ce e pe dedesubt, au dresuri cu fire duse, ori, pur şi simplu, le este lene să-i mai repare şi circulă neglijent, cu ciorapi rupţi ori îi aruncă. Bineînţeles, asta îmi diminuează veniturile. Dar mă întristează ceea ce văd şi din alt motiv: "demodarea" atinge şi lucrurile bune – spiritul gospodăresc, ordinea, cochetăria autentică, respectul de sine, simţul de economie pe care o femeie trebuie să le aibă în mod natural. Cine umblă neglijent îmbrăcat nu se mai formalizează aşa de uşor dacă e insultat în autobuz: nu contează, nu-i un capăt de lume! Cînd ajung seara acasă, mă aşez în fotoliu şi mă întîlnesc cu mica eleganţă desuetă a "colţului" meu cu lucruri vechi, cu goblenuri pe pereţi, cu perne fantezi brodate cînd n-am avut de lucru – ceea ce se întîmplă din ce în ce mai des –, simt că mă desprind de prezent şi evadez într-un timp civilizat pe care nu ştiu dacă o să-l mai apuc.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 223 ● 2-8 mai 1997 ●

Anul V
nr.224
9-15 mai 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

GHICITORI, PROFEŢI, FUTURÓLOGI

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Silviu BRUCAN, Radu Călin CRISTEA, Adrian MIHALACHE, Dinu-Ştefan T. MORARU, Irina NICOLAU, Z. ORNEA, Cristian PREDA, Marcel TOLCEA

– Interviu cu Alexandru TOCILESCU –

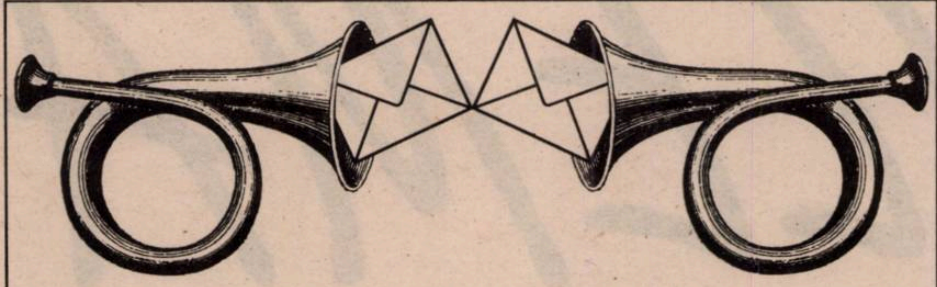

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Manifest pentru Reformă

Fiind abonat la publicaţia "Dilema", citesc toate numerele care apar, mai exact toate articolele din acest săptămînal pe care-l apreciez în mod deosebit, considerîndu-l una din cele mai bune reviste care apar la noi.

În nr. 211/1997 Dl. Andrei Pleşu scrie un articol intitulat "Marea întrebare", în care autorul îşi pune problema, pe bună dreptate, dacă vom rezista regimului de austeritate pe care-l impune Guvernul Ciorbea sau dacă ne vom grăbi, acum, să ieşim în stradă, "pentru a ne afişa revendicările dinaintea unui guvern care, ales de noi înşine, ne imploră solidaritatea?"

Este foarte greu să realizezi acum, doar în cîteva luni, ceea ce nu s-a realizat în şapte ani de zile. Reforma nu se poate face doar de către guvern, ea trebuie să se bucure de sprijinul nostru, al tuturora, altfel nu are sorţi de izbîndă. Astfel, dacă reforma nu va reuşi tot noi vom fi aceia care vor suferi. Căzînd reforma, va cădea şi democraţia, locul acesteia din urmă fiind luat de către o nouă formă de guvernare, impusă de extremişti. De aceea, „chemarea" autorului la înţelegere şi sprijin, şi nu la împotrivire trebuie să constituie pentru noi un crez întru mai bine.

Dacă am răbdat atîţia ani, sperînd într-o schimbare, pe care ne-am dorit-o şi am şi obţinut-o prin voinţa noastră, de ce să nu credem că această schimbare ne va aduce şi bunăstarea atît de mult dorită?

Cei aleşi de noi au promis că dacă nu vor realiza ceea ce şi-au propus vor lăsa locul altora. Dacă nu o vor face, noi avem posibilitatea s-o facem la următoarele alegeri, în mod democratic.

Dacă ar depinde de mine aş publica rîndurile autorului amintit sub forma unui manifest adus la cunoştinţa tuturor locuitorilor acestei ţări.

Trebuie să credem, aşa cum arată autorul, "că pentru a primi, avem mai întîi de dat. Iar dacă ni se cere să trăim, un timp, greu, să o facem cu aceeaşi graţie cu care au murit, în decembrie 1989, întemeietorii şansei noastre de acum. Ei au acceptat să dea fără să mai primească."

Nouă nu ni se cer sacrificiile de care au dat ei dovadă, nouă ni se solicită doar înţelegere, răbdare şi încredere în realizarea reformei, fără împotriviri şi convulsii. Este exact ceea ce se solicită membrilor unei familii care, dorind să obţină bunăstarea, vor fi obligaţi să facă sacrificii financiare pentru o perioadă oarecare.

Sper ca acest apel să fie corect receptat de către noi toţi.

Cu respect

Dr. Oliviu CRIŞAN

str. Bucium, nr. 11, bl. F1, Cluj-Napoca

Reformă şi reformatori

Cunoscutul scriitor Georg Cristoph Lichtenberg susţinea că diferenţa dintre un medic bun şi unul mai puţin bun constă în faptul că în timp ce primul observă, cel de-al doilea explică. Cel obişnuit să observe, îşi poate concepe un stil de lucru simplu şi eficient bazat pe realităţi nu totdeauna măgulitoare dar, din păcate, indispensabile.

Există în sectorul sanitar un anumit cult al personalităţii care nu diferă mult de cel al politicienilor. Faptul că mulţi medici au intrat năvalnic în arena politicii justifică

într-un fel afirmaţia de mai sus... Aş spune că setea de notorietate a unora este invers proporţională cu şansele de a face o carieră în medicină. În faţa "vitregiilor" ideologice un bun profesionist are un refugiu sigur: propria operă!

Un caz aproape tragic în acest sens îl constituie un fost ministru al Sănătăţii.

Atacat violent de presă şi de cîţiva colegi, descumpănitul profesor nu avea decît două şanse reale. Prima ar fi fost aceea de a se retrage în spatele unor contribuţii ştiinţifice remarcabile, capabile să neutralizeze orice tentativă de denigrare. Cea de a doua ar fi fost aceea a unei autoculpabilizări feroce, masochistă, care să depăşească mult orice învinuire din afară... Pentru prima, era nevoie de nitel geniu. Pentru a doua, se cerea un intelect cu o structură aparte, apropiată de aceea a asceţilor. Dovedindu-se un slab observator, fostul ministru a simţit doar nevoia să se explice. Să se explice la nesfîrşit...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."

(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

Adăpostindu-se sub pulpana unui partid, el a început să se simtă deprimat nu atît de reproşurile adversarilor, cît mai ales de sentimentul confuz al vinovăţiei în faţa istoriei.

Eludîndu-şi contemporanii, s-a angajat într-un război atemporal cu propriile obsesii anticipînd o mîntuire prin realizarea unei aberante reforme sanitare. Desigur, nu se poate spune că adversarii au stat cu mîinile în sîn! I-au dat apă la moară ori de cîte ori a fost nevoie... Aşa se face că sistemul nostru sanitar a ajuns o paraginǎ. Sărăcie, indolenţă, lupte interminabile pentru şefii iluzorii, morbiditate puţin cunoscută, mortalitate tip lumea a treia... Dacă ne gîndim bine, tentativele de reformă din ultimele decenii au avut motivaţii stranii, aproape morbide.

Ceauşescu cerea indicatori de sănătate meniţi să-i crească lui prestigiul în străinătate! Uneori, în dorinţa de a-i face mai acceptabili, recomanda fără jenă măsluirea lor.

Fostul ministru vedea reforma nu ca un mod de a salva medicina românească, ci ca o şansă să-şi amelioreze propria imagine. Între timp, o octogenară dintr-o comună de şes, cu o pensie lunară de opt mii lei, bolnavă, singură, cu doi copii morţi pe front, şi-a vîndut într-o singură zi cele trei găini pe care le mai avea. Una pentru autobuz, una pentru plata consultaţiei şi una pentru medicamente: un flacon cu scobutil şi cîteva tablete de ulcerotrat.

Dr. Lucian PARASCHIVESCU
Spit. Judeţean Alexandria

N.red.: Scrisoarea a sosit la redacţie înainte ca o Salvare să lase un om cu perfuzie să moară pe stradă. Prin argumentele ei, gîndite şi trăite, ea dovedeşte că disfuncţiile sînt profunde şi greu de remediat. Nouă, celor din afară, nu ne rămîne decît dorinţa "Dă-ne, Doamne, subitul!"

„Omul de omenie" şi drepturile lui

Apreciez revista "Dilema" ptr. seriozitatea ei şi ptr. nivelul ei ştiinţific deosebit, ancorat în realităţile zilelor noastre.

Avînd în vedere cele de mai sus, îmi permit să vă propun pentru una din "Dilemele" următoare: Declaraţia universală asupra "Drepturilor omului".

Cu toate că această temă a fost şi este mult dezbătută atît în sferele politice cît şi sociale, dar mai cu seamă în cele juridice, este încă departe de a fi epuizată. Cred că ar fi benefic ptr. cititorii revistei Dv., încercarea de a explica şi interpreta aceste drepturi în condiţiile actuale din ţara noastră şi din alte ţări, în măsura documentaţiei de care dispuneţi. Menţionez unele teme:

1) În ce măsură Decl. Un. a Dr. omului, ţine cont de tradiţiile milenare ale societăţii omeneşti, care deosebeşte şi în prezent "omul" de "neam", "omul de omenie" de omul care "nu este om de omenie". Această clasificare obştească, a fost mai mult sau mai puţin consfinţită în legislaţia tuturor timpurilor.

2) În ce măsură instigarea la ură faţă de concetăţeni, sau denigrarea unor indivizi sau grupuri de oameni, provocate de intoleranţe naţionaliste, religioase, de clasă socială (categorie soc.) sau concepţii politice, pot fi acceptate de societate (de lege) în lumina "Decl. U. dr. omului" (de ex. partidele neofasciste).

3) Care este dreptul cetăţeanului de rînd care prin muncă cinstită se străduieşte să-şi asigure un trai decent, avînd în vedere că noua legislaţie practic nu garantează acest drept. (garantat şi nerespectat în legislaţia comunistă)

4) Cum se adaptează diferitele confesiuni religioase, faţă de D.U.D. Omului? avînd în vedere că în unele biserici se predică cu insistenţă ameninţările "duşmanilor" faţă de credincioşi, cu referire la "războaiele sfinte" menţionate în Biblie. (Predici transmise chiar şi prin radio)

5) În ce măsură cetăţeanul de rînd, (omul de omenie) poate fi obligat de lege, (chiar dacă prin votul lui a contribuit la instalarea forurilor legislative respective) să contribuie la întreţinerea bandiţilor şi asasinilor din puşcărie (a neoamenilor) în condiţii "decente" fiind şi ei (sau în primul rînd ei) beneficiari a D.U.D. Omului.

Consider că a devenit foarte actuală şi această problemă, ţinînd cont de sutele de oameni amărîţi (sau miile?) care neavînd nici măcar un pat cald, mor degeraţi prin oraşe, pe sub poduri, prin canale, înmulţind crucile fără stăpîni pe marginea cimitirelor. Acestora nimeni nu le aminteşte măcar că sînt beneficiari a unor drepturi.

6) Care este concepţia declaraţiei respective faţă de "ucigaşi cu premeditare", care neagă chiar şi dreptul la viaţă. Dacă este justificată desfiinţarea pedepsei capitale pentru aceşti indivizi.

Mă opresc aici cu propunerile, lăsînd la aprecierea redacţiei, cît şi cum să-şi însuşească sau nu, din temele de mai sus, sau să le înlocuiască cu altele, mai interesante sau mai actuale pentru cititori.

KIRALY Francisc, Micalaca 1,
Bl. 105, sc. C, ap. 4, Arad

P.S. Menţionez că am 72 de ai şi am fost pensionat din funcţia de şef de atelier de la Oţelăria Specială din Reşiţa.

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Ratare şi eşec**
- **Stereotipuri feminine**
- **Carol al II-lea**

Trenul 1642

Săptămîna trecută am călătorit, de la Suceava la Bucureşti, cu trenul 1642. Tren accelerat, bilet de clasa întîi. Recomand o asemenea călătorie tuturor patrioţilor români scandalizaţi de nedreptăţile istorice la care am fost supuşi de-a lungul zbuciumatei noastre istorii. Şi celor care cred că, dacă nu vom intra în NATO, va fi din cauza unui generalizat lobby anti-românesc. Să poftească dumnealor să meargă cu trenul prin Moldova. Cu trenul 1642, de pildă. Experienţa e edificatoare şi definitivă. De la bun început, te neliniştește aspectul comatos al vagoanelor, fiinţa lor şubredă şi vetustă. Pe dinafară, au înfăţişarea unor compoziţii hibride, viermănoase, aduse pe şine dintr-un depozit de butaforie rutieră. Pe dinăuntru, spectacolul alunecă de la precar spre dizgraţios. Husele fotoliilor sînt rupte şi pline de pete echivoce, ca de o erupţie purulentă. Uşile compartimentelor se închid greu, glisînd, răguşit, pe jgheaburi distorsionate. Ferestrele sînt adumbrite de un jeg arhaic, prin care cel mai frumos peisaj se vede mocirlos, încleiat, promiscuu. Cutia pentru gunoi de sub fereastră are fundul spart, aşa încît ceea ce arunci înăuntru, într-un gest de reflexă civilitate, îţi cade pe picioare. Pe tavan, în locul becurilor, se văd buchete de sîrmă răsfirate, foste fire electrice rămase în suspensie, ca nişte gîturi de (mini)dragon decapitat. Chenarele sticlăriei, mînerele, scrumierele de pe coridor sînt toate acoperite de un praf geologic, solidificat ireversibil. Mirosul general e suspect. Nu-ţi vine să atingi nimic, nu-ţi vine să respiri, te rogi din răsputeri să nu fii constrîns la folosirea closetelor. Unii călători, dintre obişnuiţii traseului, spun că din cînd în cînd, de sub banchete, apar şoareci. Geamurile se deschid anevoie, iar odată deschise, nu se mai pot închide. Cînd ia viteză, vagonul se comportă epileptic, solicitînd maximal un terasament fără viitor şi, aproape, fără prezent. Nu-mi pot închipui cum stau lucrurile la clasa a doua. Oricum, pentru călători, diferenţele de clasă nu par să conteze. După primele opriri, coridoarele se umplu de-a valma cu oameni de tot soiul, unii somnolenţi, alţii agitaţi, alţii gata să "tachineze" navetiste, sau să înfiereze, cu chef, "situaţiunea". Toţi cară bagaje de forme şi mărimi inclasificabile, un adevărat bazar de tranziţie. Controlorul, după o scurtă apariţie de protocol la plecarea din Suceava, nu se mai arată niciodată. Se vorbeşte răstit, se rîde brutal, se doarme soios, deampicioarelea. Gările au ceva de cazarme în dezordine, atmosfera generală e de provizorat mizer, de colectivitate aflată în refugiu.

Poate am avut o zi proastă. Poate eram obosit. Poate nu mai ieşisem de mult în lume. Poate că totul se explică prin sărăcie; sărăcia insolubilă, sistematică, batjocoritoare, a tuturor lumilor post-comuniste. Dar sărăcia care te face să nu te mai speli, sărăcia care aduce lehamite, grosolănie, iresponsabilitate, îngălare, lipsă de respect pentru aproape, pentru meserie, pentru îndatoririle elementare, sărăcia arborată mîrlăneşte, cu un fel de voioşie hîdă, sărăcia arogantă, netrebnică, rea – sărăcia aceasta trădează boli mai adînci şi mai perfide, care nu se pot vindeca prin simple soluţii financiare şi nici prin aderări euforice la organisme internaţionale sănătoase. Ceva, în fibra naţională, e, deocamdată, deteriorat. Şi, dacă sîntem cinstiţi cu noi înşine, vom recunoaşte că nu sîntem, încă, în rîndul lumii: mai avem de lucrat. Un iureş în izmene poate încheia, norocos, o bătălie. Pentru o paradă NATO e însă puţin şi inadecvat.

Andrei PLEŞU

„Provocatorul" Ionescu

La Copenhaga s-a organizat, în toamna anului 1975, o sesiune a "Tribunalului Saharov", după numele celebrului savant şi disident sovietic. Era la cîteva luni după ce la Helsinki fuseseră semnate istoricele acorduri, socotite iniţial o cedare în faţa aroganţei sovietice, mult mai tîrziu însă dovedindu-se că aveau să joace un rol însemnat în eroziunea şi prăbuşirea regimurilor comuniste. Fiindcă în textul acestor acorduri fusese introdusă şi respectarea drepturilor omului, iar această prevedere, considerată cu totul secundară, de nu chiar inutilă, avea să stimuleze rezistenţa anti-comunistă şi antidictatorială din ţările comuniste.

Sesiunea de la Copenhaga a "Tribunalului Saharov" a fost însă aproape un eşec. Nu numai pentru că Saharov, prizonier în ţara lui, nu a putut veni şi nici pentru că alţi ruşi de mare notorietate, aflaţi însă în Occident, ca Soljeniţîn, de exemplu, nu au participat. A fost un semieşec şi din cauza intervenţiei neaşteptate a unui român invitat şi el la reuniunea de la Copenhaga. Un român numit Ionescu. Eugen Ionescu, desigur, cel mai celebru Ionescu. Voind să testeze, să pună la încercare opoziţia faţă de sistemul sovietic a opozanţilor strînşi acolo, a celor ruşi în primul rînd, Eugen Ionescu i-a întrebat care este situaţia homosexualilor în URSS. Răspunsul nu a întîrziat şi nici nu a fost unul ambiguu. Pentru opozanţii antisovietici adunaţi la Copenhaga, homosexualii nu erau altceva decît nişte *criminali*. Pentru regimul sovietic, împotriva căruia luptau aceşti opozanţi, ce invocau, desigur, şi democraţia, şi drepturile omului, homosexualii tot nişte criminali erau. Concluzia lui Eugen Ionescu a fost că opozanţii antisovietici, aflaţi de altminteri în Occident, nu sînt de fapt nişte opozanţi veritabili ai sistemului sovietic. O provocare? Mai degrabă un test. Testul Ionescu. Test de gîndire, sensibilitate şi aptitudini democratice.

Un test ce nu şi-a pierdut valabilitatea, deşi regimurile comuniste s-au prăbuşit.

Mircea IORGULESCU

Noua putere şi rezistenţa la critică

După ani de zile în care şi-au hărţuit adversarii din guvernele anterioare cu tot felul de insinuări, acuzaţii ori înjurături, oferindu-şi dreptul de a trece de la analiza critică la atacul neprincipial în numele "cauzei democratice", gazetarii şi liderii politici care au ajuns la putere în noiembrie '96 erau din start convinşi că ei sînt perfecţi. În fond, şi predecesorii lor crezuseră cam acelaşi lucru. "Echipa Iliescu" n-a putut înţelege multă vreme cum o armată de condeieri trezită din letargie ceauşistă poate deveni brusc intransigentă, lovind cu sete vîrfurile politice postdictatoriale. Românilor nu li s-a mai interzis să scrie ce şi împotriva cui vor, dar acceptarea libertăţii totale de expresie s-a produs greu, cu şocuri la care fosta putere a reacţionat adeseori ridicol, cu o mereu jignită vigilenţă a celor aflaţi în funcţii publice de rang secundar. Treptat, şeful statului şi cabinetele sale au trecut de la hipersensibilitate la nepăsare, suspectînd fiecare jurnalist de reacredinţă, văzînd în orice dezaprobare o dovadă a duşmăniei pe care le-o poartă autorul sau, şi mai rău, o probă că el fusese "cumpărat de forţe oculte, ostile, antinaţionale". Aşa se face că în două legislaturi guvernanţii s-au obişnuit cu toate ziarele şi că în acelaşi interval funcţia critică absolut necesară celei de-a patra puteri s-a demonetizat prin exagerări, aberaţii, scandaluri.

Efectele raporturilor nesănătoase opoziţie-presă-putere perpetuate atîta vreme prin contribuţia tuturor părţilor încep să fie acum de-a dreptul ameninţătoare. Cîştigătorii scrutinului de anul trecut au preluat automat metehnele celor pe care i-au pus la zid cu înverşunare pentru toate greşelile făptuite şi neînfăptuite. Din primele zile ale noului regim, cine a vrut să înţeleagă a înţeles că noii guvernanţi nu sînt dispuşi să suporte cîtuşi de puţin cîrcotelile presei: fără nici un fel de complexe, Televiziunea naţională a devenit un organ oficial de propagandă; tot mai mulţi oameni ai puterii pretind cu orice ocazie că cine se îndoieşte de succesul programului Ciorbea n-are coloană vertebrală, doreşte răul neamului sau e vîndut K.G.B.-ului; preşedintele însuşi a lipit etichete acuzatoare pe fruntea unei "anumite părţi a presei" pe motiv că nu e reformistă; prim-ministrul şi-a justificat gafa de la Bruxelles dînd vina pe gazetarii care, vezi Doamne, nu i-au înţeles ori i-au deformat mesajul; de prea multe ori şi cu prea mare emfază ni s-a spus că eventualul eşec al guvernării actuale înseamnă căderea în prăpastie a întregii naţiuni ca să putem evita comparaţia cu "salvatorii naţionali" care vedeau în opoziţia politică sau mediatică un periculos "factor destabilizator". Puterile care se autoconving că renaşterea unei societăţi începe odată cu ele sînt probabil tentate să creadă că istoria popoarelor pe care le conduc se şi sfîrşeşte odată cu ele. "Geniul Carpaţilor" s-a crezut veşnic pentru că îi intrase de timpuriu în cap că ne-a redat demnitatea naţională. Tranziţia ne-a găsit cu desaga orgoliului patriotic plină de găuri dar animaţi de o nestăvilită energie autodemolatoare. „Patrulaterul roşu" a disprețuit o întreagă lume şi s-a opintit să amîne cursul firesc al istoriei plecînd de la premisa că deţine monopolul interesului naţional, că e dator să nu scape din mînă frîiele puterii fiindcă numai astfel integritatea statului e salvată. „Catastrofa întregului popor" n-a venit nici după căderea dictaturii, nici după căderea guvernului Văcăroiu prin alegeri libere. O fi oare nebunească şi antipatriotică speranţa că românii pot exista în istorie şi după ce liderii ei actuali vor fi trecut testul inevitabil al huiduielilor venite chiar dinspre majoritatea care i-a ales?

Vorbind despre **responsabilitatea presei**, clasa politică se simte îndreptăţită să aştepte de la gazetari partizanat îngust în loc de obiectivitate şi criterii sprijinite pe puterea legii, valabile deci pentru fiecare dintre noi, indiferent că reprezentăm tabără guvernamentală, opoziţia sau societatea civilă. O astfel de înţelegere a responsabilităţii duce inevitabil la triumful unuia sau altuia dintre curentele de gîndire care susţin că României nu i se potriveşte democraţia, că ordinea, disciplina şi patriotismul trebuie impuse cu forţa, că răul ultimilor şapte ani a venit nu din faptul că am fost prost guvernaţi şi că guvernanţii înşişi au instituit disprețul pentru lege ci din faptul că nimeni n-a mai ştiut ce înseamnă să-ţi cenzurezi propriile gînduri.

Şeful statului şi staff-ul guvernamental se tem că fără suportul total al presei răbdarea populaţiei se împuţinează mai repede. Ei ştiu că fără sacrificiul masei reforma n-are sorţi de izbîndă şi, ca atare, leagă în mod direct supunerea presei de succesul programului Ciorbea. Legătura e însă de două ori discutabilă: o dată pentru că reduce rolul mijloacelor de informare la funcţia propagandistică şi le anulează funcţia critică; a doua oară pentru că dezvăluie absenţa încrederii politicienilor în valorile democratice. Dacă schimbarea în bine a mentalităţilor nu poate fi făcută decît prin metodele revoluţiei bolşevice adaptate erei informaţiilor, la ce ar folosi succesul operaţiei? Cît de calitativ diferit de "omul nou al epocii de aur" va fi "omul nou al reformei" dacă îi este frică de libertatea lui şi de a celorlalţi, de autorităţi şi de ziua de mîine?

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Juristul şi filosofia

Chiar în primele pagini ale uneia dintre minunatele sale cărţi, Michel Villey scria că a face filosofia dreptului înseamnă a considera dreptul o valoare şi nu doar un fapt. Pentru că subscriu fără rezerve la gîndul marelui profesor francez, îmi permit să-l exprim mai tranşant folosind raţionamentul *per a contrario*, consacrat în logica juridică şi atît de drag juriştilor: a nu face filosofia dreptului înseamnă a considera dreptul doar un fapt şi nu o valoare. Cîţi dintre juriştii români ştiu acest lucru? Cîţi dintre legiuitorii noştri cred în acest adevăr? Cîţi dintre universitari gîndesc aşa?

Personal, cred că dreptul românesc trece printr-o profundă criză. Legiuitorul e bîlbîit şi incoerent, tratatele de drept sînt tot mai plicticoase pentru că sînt scrise la fel de 50 de ani încoace, nimeni nu mai crede în forţa legii, prestigiul magistraţilor există doar în mintea unor naivi. Pe de o parte, această criză a dreptului nostru a fost posibilă datorită prelungitei absenţe a filosofiei dreptului din orarul facultăţilor de drept. Pe de altă parte, lipsa filosofiei dreptului din cîmpul preocupărilor intelectualului contemporan, reduce sensibil şansele traversării grabnice a acestei crize. Ceea ce este, însă, cu adevărat grav este felul în care juristul trăieşte criza dreptului.

Juristul român este, astăzi, mulţumit. El are căutare pe piaţa muncii, cîştigă bine, se ştie important. Complet neantrenat în filosofia dreptului, juristul român trăieşte *bine* criza propriei sale profesiuni. De ce? Pentru că nu o percepe. Neavizat că dreptul este o valoare, juristul român îl percepe ca pe un fapt. Ceea ce înseamnă că atîta timp cît dreptul există în sens pozitiv juristul român este liniştit. "*Cum* există dreptul actual?" – este o întrebare pe care puţini o pun şi la care aproape nimeni nu răspunde.

Se ştie că dacă instrumentele lipsesc deprinderea nu se naşte. Fără o serioasă producţie de cărţi de filosofia dreptului şi fără o deschidere a şcolii de drept către filosofie juristul român va persista în orbirea-i metafizică. Şi, pe cale de consecinţă, dreptul românesc va naviga în derivă.

Sever VOINESCU

P.S. Primul şi cel mai încurajator semn al ieşirii din criză ar fi apariţia unui mare pesimist în peisajul dezolant de optimist al gîndirii juridice româneşti. Aştept cu nerăbdare şi cu speranţă un român care să scrie despre traiectoria fatal descendentă a dreptului, să vorbească despre drept ca despre expresia cea mai sugestivă a jalnicei noastre căderi, să creadă într-un soi de blestem juridic căzut asupra seminţiei noastre. E adevărat, pentru început, m-am mulţumi şi cu un sceptic.

(totul de vînzare)

Presa ca serviciu (român) de informaţii

● Cu aproximativ o lună (dacă nu chiar mai mult) în urmă, am fost căutat de cineva, o realizatoare (cum le place să-şi spună) de la TVR, din cadrul redacţiei sociale şi nu mai ştiu cum. Mi-a solicitat participarea, înregistrată, la o emisiune care să pună în discuţie însăşi Televiziunea Română, statutul acesteia, noua grilă de programe, cadrul legislativ, ce este şi ce ar trebui să fie serviciul nostru public de televiziune etc. Inutil să spun că am acceptat imediat, dat fiind că militez de mult pentru realizarea unor dezbateri publice despre televiziune, dezbateri care să fie realizate de către televiziunea însăşi. Înregistrarea, într-un grup de montaj din TVR, a avut, prin urmare, loc, a durat cam patru minute (mult, după opinia mea, pentru o emisiune care nu putea să depăşească 30 de minute) şi a fost precedată de o discuţie pregătitoare, care a avut loc în redacţia *Dilemei*. Emisiunea urma să fie difuzată marţi, 22 aprilie, la TVR 1, în seria – nou înfiinţată – intitulată "Zona de impact". A fost anunţată în program. Dar, în locul ei, în ziua şi la ora anunţate, a fost transmisă, *free*, fără titulatură de emisiune, o anchetă despre prostituatele romînce din Italia. Din două, una: ori emisiunea a fost proastă, irelevantă (dar n-ar fi prima de acest fel la TVR), ori ea n-a convenit mai-marilor din TVR, şi a fost, nici mai mult, nici mai puţin, CENZURATĂ. Oricum ar fi e rău pentru TVR. Nu sînt supărăcios de felul meu, dar mă aşteptam măcar la un telefon din partea insistentei, pînă atunci, realizatoare: de politeţe. Misterul ar merita, totuşi, dezlegat, şi explicaţii – nu scuze pentru deranj – ar trebui date. Eu, unul, însă, nu le mai aştept. Sau, oricum, nu le mai primesc.

● Joia "ameninţă" să devină o zi interesantă pentru amatorul de televiziune, graţie succesiunii, după ora 22,00, a două emisiuni de dezbateri, pe săptămînă ce trece mai bine făcute: "Media Club" (la TVR 1, realizată de Vartan Arachelian) şi "Întîlnire cu presa" (la Pro TV, realizată de Iolanda Stăniloiu). Săptămîna trecută, Vartan Arachelian a discutat cu Sorin Roşca Stănescu şi Tana Ardeleanu. SRS l-a interpelat direct pe proaspătul demisionat Virgil Măgureanu, care urma pe micul ecran, ca invitat al Iolandei Stăniloiu şi al invitaţilor permanenţi ai acesteia, Dumitru Tinu, Octavian Andronic şi Cristian Tudor Popescu. Problema, pusă explicit, de cîteva ori, de Vartan Arachelian, dar rămasă, totuşi, în suspensie, a fost aceea a *relaţiei dintre organele de presă de la noi şi diferitele (?) servicii secrete*. Problema este mai mult decît importantă: este capitală. Căci, la noi, între anumite organe de presă (scrisă) şi serviciile secrete pare să existe o *anormală* colaborare şi complicitate, cu atît mai anormală şi mai aberantă, mai ne-, dacă nu chiar anti-democratică cu cît ea trece, în opinia multor oameni şi lideri de presă, drept perfect licită: informaţia contează, spun ei, nu sursele. Lucrurile stau, însă, perfect invers: presa vizează caracterul *public* al informaţiei, în vreme ce serviciile speciale au în vedere, prin definiţie, caracterul ei *secret*. Între presă şi serviciile speciale, peste tot în lumea democratică, există, cu mici excepţii, un război. Se pare, însă, că, la noi, goana după informaţii şi războiul "dezvăluirilor" a dus la încheierea unor alianţe cu totul nefireşti, diverse personalităţi şi servicii speciale luptîndu-se, subteran-public, între ele prin intermediul presei, în văzul – tot mai deconcertat – al lumii. La noi, definiţia *informaţiei*, a felului în care se obţine, se constituie, se fabrică ea de către presă pare, astfel, una cu totul "originală". Presa trebuie să ancheteze pe cont propriu, nu să se transforme în portavocea unor servicii speciale sau membri ai acestora. Mijloacele de realizare a informaţiei, în cazul presei şi în acela al "serviciilor", sînt unele *specifice*. Aceasta este, după opinia mea, marea problemă a presei (scrise) româneşti – nu în ansamblul său, firească.

Mai tîrziu, în aceeaşi noapte de joi, la Pro TV, în "Întîlnire cu presa", l-am putut auzi pe Cristian Tudor Popescu afirmînd că, pentru el, adică "din punctul de vedere al ţării" (?!), Virgil Măgureanu – acolo de faţă – este o "persoană pozitivă". Fie! Ce nu am înţeles a fost, însă, din nou, felul în care nişte jurnalişti eminenţi par a înţelege munca de informare, *informaţia* specifică presei. Tuturor celor trei jurnalişti aflaţi pe platou părea a li se părea normal ca SRI să informeze puterea politică despre "starea de spirit a populaţiei", pentru a preveni, vezi Doamne, diverse ieşiri din matcă. Or, mie mi se pare că, dimpotrivă, aceasta trebuie să fie sarcina presei, ea fiind aceea care se cuvine să asigure comunicarea dintre societatea civilă şi puterea politică, nu a unui serviciu "special", care devine, astfel, un fel de *poliţie politică*. Căci Virgil Măgureanu a dovedit că are păreri proprii despre reformă, şi că le exprimă, ceea ce, iarăşi, în calitatea lui de şef al SRI, fie şi proaspăt demisionat, nu mi se pare normal.

Este, acesta, un fel de a spune că cele două emisiuni au fost interesante, captivante chiar. Cu o menţiune în plus pentru "Media Club", care, ca idee de emisiune, mi se pare mai mult decît necesară: discutarea lumii mijloacelor de informare. Sper ca ea să nu-şi mai schimbe, ca pînă acum, locul; săptămîna televizuală trebuie structurată, "aşezată", publicul are nevoie de repere fixe. Cele două emisiuni din noaptea de joi, de la TVR 1 şi Pro TV, au toate şansele să devină astfel de repere.

● Sîmbătă, 3 mai, la Pro TV, am avut (ne)plăcuta surpriză de a-i vedea pe cei din grupul Divertis... încălzind publicul telespectator pentru "Ştirile" de *week-end*, tot mai substanţiale, ca fapte diverse senzaţionale. Ideea realizării unui astfel de jurnal de noapte mi se pare excelentă, cu atît mai mult în zile de odihnă, a oamenilor şi a evenimentelor.

Bogdan GHIU

Economie

Istoria leului nou

Săptămîna trecută, a fost redeschis, după multe decenii de uitare, Muzeul Băncii Naţionale a României. Au fost de faţă preşedintele ţării, prim-ministrul, miniştri, parlamentari, numeroase personalităţi ale vieţii publice, alături de slujitorii băncii centrale. Redeschiderea muzeului s-a produs într-un moment aniversar: la 4 mai s-au împlinit 130 de ani de la înfiinţarea primului sistem monetar naţional.

La începutul veacului trecut, România mai era încă inundată de monede străine, cu valoare redusă, venite din Austro-Ungaria şi Turcia – ţări cu cele mai slabe monede din Europa. Măsura monetară internă era, cum notează Victor Slăvescu, "leul vechiu", valoarea lui fiind stabilită în raport cu ducatul austriac. Dar şi în raport cu alte monede străine de aur şi argint.

Cele mai multe tranzacţii se făceau însă în aur. Pe măsură ce activităţile economice şi financiare se intensifică, leul vechi dispare din tranzacţii. El rămîne o cantitate imaginară. Ţara era dominată de haos monetar.

După unirea Principatelor române, una din problemele de stat cele mai importante a fost şi chestiunea monetară. Alexandru Ioan Cuza a fost preocupat de problema unei monede naţionale. În mai 1860 el a şi încheiat cu Monetăria Franceză un contract pentru baterea monedei. Cum însă această operaţie era legată de un credit negociat pe atunci pe piaţa franceză, operaţiunea a căzut în momentul în care Parlamentul românesc a refuzat să accepte împrumutul.

Încercarea lui Cuza de a unifica sistemul monetar a eşuat. A continuat, circulaţia unei mulţimi amestecate de monede străine, de calităţi foarte diferite, utilizarea paralelă a banilor reali şi a celor fictivi, de calcul, variaţia foarte accentuată de la o zi la alta şi de la o localitate la alta a cursului de schimb. În acelaşi timp, schimbul era îngreunat şi de existenţa mai multor preţuri pentru aceeaşi marfă.

Măsura monetară era leul vechi, împărţit în 40 de parale, avînd la origine sistemul monedei turceşti de argint – piastrul. Importantă pentru schimb era cantitatea şi puritatea metalului preţios şi nu autoritatea emitentă sau însemnele conţinute. Utilizarea leului, ca ban de calcul, a fost departe de a constitui o soluţie satisfăcătoare în faţa problemelor ridicate de circulaţia paralelă a monedelor străine, al căror curs fluctuant inducea fluctuaţii ale cursului leului, amplificate de cauzele particulare interne.

În 1866 s-a trecut la întocmirea studiilor privitoare la înfiinţarea sistemului monetar al României. Proiectul de lege a fost depus la Parlament, în primăvara anului 1867. Raportul Comisiei de specialitate (Comitetul Delegaţilor) a fost prezentat Camerei, care l-a adoptat cu o largă majoritate. La 13 ianuarie 1868 intra în vigoare legea "pentru înfiinţarea unui nou sistem monetar şi pentru fabricarea monedelor naţionale".

Prin legea amintită se adoptă sistemul monetar zecimal, cum era în Franţa, Italia, Belgia şi Elveţia, bazat pe bimetalism. Unitatea monetară admisă – "leul", cîntărind 5 grame de argint cu titlul de 0,835, a fost împărţită în 100 de bani.

Leul, care pînă atunci era numai unitate de calcul, devine monedă reală, avînd o valoare egală cu doi lei vechi şi 28 de parale. Cel nou, desigur.

Leul românesc – nou! – a trecut prin numeroase încercări grele, de multe ori dramatice: în anii primului război mondial, în vremea refacerii economice din anii '20, în timpul marii crize, în perioada de avînt economic 1933-1938, în anii celui de-al doilea război mondial.

Au urmat, apoi, dramele leului din vremea dictaturii comuniste: inflaţia cumplită de după război, foametea, două stabilizări monetare distrugătoare, de tip confiscativ, anii refacerii de tip hei-rup, anii industrializării forţate – toate cu mari sacrificii din partea populaţiei. Leul, stabilizat artifical într-o economie neconcurenţială şi necompetitivă, a pierdut continuu din substanţă. După 1980, moneda naţională nu mai avea forţă de atracţie, în timp ce puterea sa de cumpărare scădea continuu. Prin 1985-1986, nici măcar mita nu mai era acceptată în lei. Se trecea, încet-încet, la un soi de economie "a trampei" (troc).

Începînd din 1990, aspiraţia către economia de piaţă, chiar dacă blocată în mare măsură, de factori obiectivi şi subiectivi, a făcut ca banii să-şi redobîndească rolul în societate. Din nefericire, atît economia, cît şi populaţia au resimţit dureros întîrzierea reformelor. Boala de care românii se tem cel mai mult – inflaţia – a fost lungită timp de şase ani. Din 1991 şi pînă în prezent rata creşterii preţurilor a ajuns la 20.000-30.000 la sută. Românii au ajuns în situaţia paradoxală în care o societate sărăcită, mereu în criză de bani, se confruntă cu un exces de masă bănească (exces nu în raport cu nevoile, ci cu posibilităţile de a fi cheltuiţi eficient banii aflaţi în circulaţie). În faţa acestei realităţi nu există decît o unică soluţie: grăbirea reformelor.

Pe fondul schimbărilor esenţiale produse în structurile puterii legislative şi ale puterii executive, a fost elaborat şi se aplică programul economic guvernamental pentru anul 1997 şi pentru etapa următoare, construcţie în care – împreună cu politica de privatizare şi restructurare – o componentă esenţială o constituie politica de însănătoşire a monedei naţionale.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Tratatul cu Ucraina

Forfecat de editorialişti

● **"Un tratat bine temperat:** Documentul de la Kiev nu a fost parafat pe criteriul unui vid istoric. Nu e posibilă o asemenea interpretare. Orice tratat de bună vecinătate nu poate face abstracţie de trecut. Abandonarea trecutului poate duce inerent la amanetarea viitorului." (Sorin Holban – **Jurnalul naţional,** 5 mai) ● **"Bramburească sau diplomaţie?** – Vorbim de un document extrem de important pentru istoria şi viaţa României şi el a fost discutat în Consiliul Consultativ al MAE cu o zi înainte de semnare, în absenţa a două partide importante de la guvernare şi cu sugestii care au fost incluse de azi pe mîine. Sună a aiureală în toată legea. Fără o dezbatere temeinică între forţele politice, fără o dezbatere publică, fără să cunoaştem conţinutul acestui tratat?" (Cornel Nistorescu, **Evenimentul zilei**) ● **"Arta posibilului:** Trădare ar fi fost dacă prin acest tratat am fi pierdut ceva ce nu pierduserăm deja sau dacă am fi abandonat pentru totdeauna ceea ce am pierdut. Or, nu este cazul." (Bazil Ştefan – **România liberă**) ● **"Operaţiunea Kiev:** Prin protecţia oferită de Tratat românii din Ucraina vor redeveni, încet-încet, ei înşişi, cultural şi spiritual, fertilizînd teritorii care acum reprezintă din punct de vedere românesc un vid. Cum poţi năzui spre teritorii scutite de identitatea pe care doreşti să o proclami?" (Radu Budeanu – **Ziua**) ● **"Pariul pe realpolitik:** Dacă regiunea de la gurile Dunării sau cea de pe Prutul de sus vor deveni sîmburi de prosperitate şi stabilitate şi dacă NATO şi UE vor răsplăti eforturile Bucureştiului prin acceptarea României în rîndurile lor, miza pe realpolitik va cîştiga şi pariul intern. Dacă nu, Tratatul cu Ucraina se va aduna probabil la pariul celor care l-au iscălit. Aşa-i politica." (Marius Petrean – **Curierul naţional**) ● **"Un naţionalism inutil** – Parafarea tratatului mi se pare un lucru bun, şi fără reaşezarea graniţelor. Pentru că, la urma-urmei, acest tratat nu este decît un act diplomatic. Iar dacă peste cinci ani reforma Ciorbea va da roadele anunţate în campania electorală, vom putea să-i cumpărăm pe ucraineni cu tot cu Bucovina şi cu flota Mării Negre." (Mihai Valentin Neagu – **Libertatea**, 6 mai) ● **"Ucraina ne scoate capra din casă:** Suspectă graba cu care a fost parafat Tratatul cu Ucraina. Cu cît se străduieşte mai tare domnul Adrian Severin să ne convingă că nu există o legătură directă cu calendarul atlantic şi că negocierile n-au fost finalizate sub presiunea timpului, cu atît se accentuează bănuiala că tratatul face parte din preţul pe care noua conducere a ţării pare dispusă să-l plătească pentru biletul de acces în clubul NATO." (Dumitru Tinu – **Adevărul**)

Justificat sau amendat de politicieni

● **Victor Ciorbea:** "Tratatul va fi util pentru păstrarea identităţii naţionale a românilor din Ucraina." **Adrian Severin:** "Nu există victime. Ambele părţi au cîştigat." **Ghennadi Udovenko:** "Acest Tratat va fi benefic nu numai pentru relaţiile româno-ucrainene, ci pentru întreg climatul politic european." (**Curierul naţional**, 5 mai) ● **Teodor Meleşcanu:** "Tratatul merită sprijinul tuturor formaţiunilor politice." ● **Valeriu Tabără:** "Tratatul este făcut pentru Ucraina." ● **Ion Diaconescu:** "Parafarea Tratatului cu Ucraina era absolut necesară. Pentru că preocuparea noastră pe termen lung rămîne Moscova, care continuă să aibă tendinţe imperialiste." ● **C.V. Tudor:** "E o tragedie naţională." (**Libertatea**, 6 mai) ● **Radu Vasile:** "Tratatul cu Ucraina reprezintă o importantă garanţie de securitate pentru România." ● **Adrian Iorgulescu:** "Parafarea documentului – un rău necesar." (**Curierul naţional**) ● "Numai cei care nu vor integrare euro-atlantică spun că

tratatul nu e bun." ● **Mircea Ionescu Quintus:** "Avem interesul ca Ucraina să fie o pavăză împotriva unor expansiuni dintre est spre vest." (**Evenimentul zilei**, 6 mai)

Comentat de marile agenţii

● **Reuters:** URSS a confiscat mari zone din teritoriul României, în 1940, iar aceste teritorii au revenit Ucrainei după 1991. Tratatul confirmă inviolabilitatea actualelor frontiere. ● **Associated Press:** Ucraina a refuzat condamnarea pactului Ribbentrop-Molotov pentru că asta ar însemna că România doreşte teritoriile înapoi. În pofida eforturilor sale, România nu este văzută ca un posibil candidat pentru integrarea în primul val al extinderii NATO. ● **France Presse:** Încheierea tratatului ar putea reprezenta «atuul» României în obiectivul integrării sale în NATO în primul val. (E.Ş.)

De jur împrejur

Excedentul

Întrucît dorinţa omului de mai bine aşa cum se exprimă ea prin progresul tehnicii nu poate fi stăvilită, în SUA au început să fie folosite, pe scară largă, obiecte care acţionate de la distanţă produc durerea. Centura cu şocuri este purtată benevol de deţinut în sala tribunalului sau în alte împrejurări – scutind publicul de priveliştea cătuşelor sau a lanţurilor; la prima mişcare suspectă paznicul declanşează cu ajutorul unui buton, un şoc electric care printr-o durere rapidă şi atroce îl trînteşte pe purtătorul centurii la pămînt în stare de inconştienţă. Butonul este uşor de manipulat şi aceasta este cauza pentru care în cîteva rînduri a fost acţionat din greşeală.

Poate că mai sînt şi alte cauze. Într-un experiment destul de contestat la vremea lui, atît din punct de vedere ştiinţific, cît şi etic, profesorul Stanley Milgram de la Universitatea Yale a arătat că persoane voluntare sînt dispuse să administreze şocuri electrice, dacă aşa le cere o autoritate. Mulţi continuă să o facă şi cînd victima (în experiment un actor) ţipă, plînge şi îi imploră să se oprească, ba unii acţionează şi cînd ea este deja leşinată. "Oameni care în viaţa de toate zilele se poartă decent şi responsabil sînt seduşi de posibilitatea exercitării unor acte brutale, cînd au o acoperire din partea unei autorităţi" – rezuma profesorul Milgram. Tot din studiul său reieşea că depărtarea de victimă stimulează cruzimea, distanţa relativizînd consecinţele.

Aceste concluzii capătă o confirmare neaşteptată de vreo două săptămîni încoace: zecile de mii de refugiaţi pe teritoriul Zairului par a fi subiectul unui experiment necontestat nici sub raport ştiinţific, nici din punct de vedere etic şi care prezintă şi avantajul de a se dispensa de cele mai noi cuceriri ale tehnicii. Au dispărut 85.000 de refugiaţi – anunţă la sfîrşitul lui aprilie reprezentanţii pe teren ai organizaţiilor umanitare. (Cum şi de ce au ajuns refugiaţii din Rwanda în Zair este o înlănţuire de cauzalităţi pe care nici un mînuitor de buton, electronic sau nu, nu o poate pricepe.) Urme materiale concludente permiteau bănuiala că armata rebelă i-a asasinat pur şi simplu. Dar 85.000 de oameni e o cifră: dacă nu există un plan, de tipul "Soluţiei finale" naziste, atîţia oameni nu pot fi ucişi la repezeală, improvizînd. În zilele următoare s-a dovedit că după ce au fost martori ai unor execuţii sumare, refugiaţii (hutu, tutsi – cine mai poate să-i deosebească) se ascund prin păduri, de unde organizaţiile umanitare încearcă să-i adune promiţîndu-le repatrierea. Foametea, bolile, absenţa unor structuri de ajutor şi de transport adecvate desăvîrşesc acţiunea începută de soldaţii lui Kabila. Laurent-Désiré Kabila, care a cucerit aproape fără luptă întreg teritoriul Zairului, este considerat de oamenii decenţi şi responsabili o alternativă plauzibilă, un înlocuitor valabil al preşedintelui Mobutu. În focul eforturilor diplomatice epuizante pentru ca cei doi bărbaţi să se întîlnească şi să discute, nimeni nu găseşte timp să oprească masacrele, să salveze vieţile femeilor şi copiilor rătăcind în jungla africană.

Disponibilitatea unora de a fi brutali este alimentată de dexteritatea altora în justificarea violenţei şi de capacitatea celor mulţi de a o privi cu indiferenţă după ce şi-au însuşit justificările. În statistici, ceea ce se întîmplă acum în Zair se numeşte "excedent de mortalitate".

Magdalena BOIANGIU

Foametea din Coreea de Nord

Specificul naţional

Puţinii martori care au avut acces la asemenea obiective strategice, cum ar fi şcolile şi grădiniţele de copii, povestesc că priveliştea calmă a celor înfometaţi este apocaliptică. "O fetiţă de zece ani atît de prost hrănită, încît părea de 6-7 ani, culegea buruieni şi ierburi şi le mînca. Personalul medical din spitalele din Phenian îşi pot vedea respiraţia deoarece clădirile sînt neîncălzite" – spune Tony Hall, membru al Congresului din Statele Unite, încercînd cu asemenea amănunte (publicate în revista **Time** din 5 mai 1997) să grăbească mişcarea ajutoarelor de urgenţă, a navelor cu rezerve alimentare venind din China, Coreea de Sud, Europa şi Statele Unite.

Este însă îndoielnic că organizaţiile internaţionale specializate şi care, de bine de rău, fac faţă unor asemenea catastrofe umanitare de pe continentul african, vor izbuti acum şi aici. Ştirile despre această perspectivă sinistră au o vechime de aproape un an pe paginile ziarelor. Ele n-au fost confirmate oficial niciodată, ba dimpotrivă, propaganda puterii le declara calomnioase. Foametea are şi ea un specific naţional şi un altul – ideologic. În Africa, în urma catastrofelor naturale sau a vrajbei etnice, unele grupuri "de risc" sînt primele care destramă reţeaua securitară a societăţii. Grupurile vulnerabile, copiii, săracii încep să moară de foame acţionînd semnalul de alarmă, chiar cînd compatrioţii lor mai înstăriţi sau mai înarmaţi o duc încă destul de bine. În Coreea de Nord toţi mor de foame în acelaşi timp. E un fel de foamete socialistă. Alimentele disponibile sînt distribuite în raţii minuscule întregii populaţii. Cînd încep să se vadă semnele malnutriţiei severe – ele apar deodată la foarte mulţi oameni şi e foarte greu de făcut ceva. Combinată cu absenţa efectului CNN, această foamete îşi poate face văzute urmările într-un timp extrem de scurt. «Nu pot fi salvaţi, în ultima clipă, 23 de milioane de oameni», susţine un expert ONU.

Coreea de Nord are nevoie de hrană şi de medicamente, în cazul în care conducătorii ei consideră necesară supravieţuirea propriului popor. Dar a ghici intenţiile noilor conducători coreeni e mai greu chiar decît a aproviziona o ţară întreagă. După un doliu de trei ani, Kim Jong Il va prelua – se pare la toamnă – puterea. "Iubitul conducător i-a avertizat pe tovarăşii săi că regimurile socialiste s-au prăbuşit din cauza liberalismului burghez. Recent, Kim le-a reproşat oficialilor din partid că permit instalarea anarhiei: oamenii caută de mîncare de capul lor slăbind astfel autoritatea centrală. El nu consideră că ar fi în vreun fel responsabil pentru ce se petrece în ţară deoarece el s-a ocupat de problemele partidului şi ale armatei. Şi tăticul i-a spus înainte de a muri să nu se amestece în problemele economice." (**Newsweek** – 5 mai '97) Unii comentatori occidentali, citaţi de presă, văd în ridicarea în grad a 120 de generali intenţia clară de a ieşi din criză prin război. Dar oricît de buni ar fi generalii ei au totuşi nevoie de soldaţi hrăniţi acceptabil. Poate că aceasta este destinaţia ultimă a ajutoarelor internaţionale. (M.B.)

Argument

De curînd, un scurt reportaj la un jurnal TV ne prezenta un preot – nu-mi mai amintesc din ce localitate – care, om în vîrstă dar încă verde, îşi făcuse piatra de mormînt – lucru altminteri obişnuit –, dar scrisese deja anul morţii, dîndu-şi o optimistă speranţă de viaţă. Omul explica simplu că nu e vorba de vreo hachiţă, glumă sau, Doamne fereşte, de vreo blasfemie, de vreme ce Dumnezeu însuşi îi revelase data cu pricina.

Citim prin reviste – chiar şi în această *Dilemă* – că oamenii de ştiinţă, înarmaţi cu o tehnologie sofisticată, prognozează, pentru începutul secolului ce stă să vină, un cutremur de pămînt de o magnitudine devastatoare. N-o fi chiar sfîrşitul lumii, dar gîndul te duce involuntar la Apocalipsă şi parcă simţi un fior rece pe şira spinării, cu atît mai mult cu cît marja pe care o estimează seismologii este destul de mare cît să te ţină în suspans cîţiva ani.

Între seninătatea preotului şi angoasa seismologului, chiar că îţi vine să te întrebi dacă mai merită să-ţi afli viitorul sau nu cumva e mai bine să te refugiezi în horaţianul *carpe diem*. Cum dorinţa omului e, de cînd lumea, să ştie ce îl aşteaptă, el îşi caută răspunsul pe unde îl vede mai sigur: de la ghicitoare şi vrăjitoare "specialiste" în ghicitul în cafea, palmă sau cărţi, la profesionişti în numerologie sau în alte tehnici ştiinţifice. Uneori previziunea se adevereşte, dîndu-ne senzaţia că am pătruns tainele transcendentului, alteori nu, şi atunci trăim convinşi că mijloacele noastre hermeneutice sînt încă rudimentare sau că viitorul este de nepătruns. Unii privesc futurologia cu o încredere oarbă, alţii o iau în derîdere. Puţini însă lasă loc unei îndoieli rezonabile.

În faţa chinuitoarei întrebări privind viitorul, oracolul de la Delfi dădea o rezolvare exemplară, înscrisă pe chiar frontispiciul său, astfel încît oricine s-o poată vedea de cum păşea în incinta sacră: "Cunoaşte-te pe tine însuţi".

Socrate îşi bea cucuta ştiind că nu ştie. Era felul lui de a colabora la *Dilema*. **(I.C.)**

Silviu BRUCAN
politolog

Profeţii hazardate şi prognoze mezo-ştiinţifice

Exerciţiile mele în prospectarea viitorului au început în 1983, cînd am publicat cartea *The Post-Brezhnev Era*. În Introducere, scriam: *"Modelul stalinist, bazat pe planificarea de comandă şi metode administrative, şi-a atins limita"*. În aceeaşi ordine de idei, notam: *"Sistemul politic supracentralizat... a devenit principala barieră* (the single greatest barrier) *a dezvoltării societăţilor est-europene"*. În URSS *"aceste probleme critice-economice, politice şi sociale, convergînd în timp, echivalează cu o criză ce poate fi depăşită numai printr-o schimbare de structură"*. Toate se împleteau cu un conflict între generaţii: *"Vechea gardă simţindu-şi sfîrşitul, se cramponează cu încăpăţînare de putere, împiedicînd noua-veniţii să intre în organul suprem al puterii într-un moment cînd vîrsta medie în Biroul Politic este 70 de ani"*.

Concluzia: *"Dacă analiza mea este corectă, logica politică îl va obliga pe urmaşul lui Brejnev să ofere o alternativă la societatea stagnantă, economia leneşă şi politica externă placidă ce a caracterizat URSS în ultimii ani"*.[1]

Ulterior, această frază a fost considerată în cercurile universitare americane ca o anticipare a venirii la cîrma URSS a lui Mihail Gorbaciov. Să notez, totuşi, că anticiparea reflecta iluzia pe care o mai nutream atunci că sistemul comunist poate fi reformat.

Traducătorii Securităţii

Încurajat de colegi, în prefaţa cărţii *World Socialism at the Crossroads*, publicată în 1987, am trecut la un avertisment: *"Această carte a fost inspirată de perspectiva ce o prevăd că dacă societăţile socialiste din Est nu-şi adaptează sistemul la revoluţia ştiinţifico-tehnică (cel puţin în măsura în care Vestul a şi făcut-o), socialismul va rămîne cantonat în secolul XX, oricît de paradoxal sună aceasta pentru o filozofie politică destinată viitorului"*.[2]

Traducerea aparţine Securităţii, care, fără să se sinchisească de drepturi de autor, a reprodus textul într-un număr desigur limitat de exemplare, însoţind-o de o notă rezumativă (Exemplar unic), din care merită reprodus un paragraf:

"Cu toate că în lucrare evită să facă referiri exprese la România, prin maniera de abordare a problemelor şi comparaţiile indirecte efectuate, autorul încearcă de fapt să denigreze sistemul politico-economic al ţării noastre". Nu erau deloc *"stupid"* băieţii în haine de piele neagră!

În sfîrşit, articolul meu din *International Herald Tribune* (3 septembrie 1987) se încheia cu fraza profetică: *"Pînă în 1990 o nouă generaţie politică va prelua conducerea în toate ţările Europei de Est"*.

Păşisem în iarna lui 1989 şi în căsuţa mea din Dămăroaia tremuram nu numai de frig, dar şi de teama că se apropia sorocul şi România rămînea singura ţară est-europeană care infirma predicţia. Dar la 22 decembrie, cu 8 zile înainte de termenul fatidic, explozia populară din Piaţa Palatului l-a pus pe fugă pe Nicolae Ceauşescu. Autoritatea "oracolului din Dămăroaia" era salvată!

Anul 2000 ca proiecţie a trecutului

Din cele mai vechi timpuri, gînditorii s-au avîntat în speculaţii cu privire la viitorul lumii şi al societăţii umane. Funcţia "oracolului" străbate întreaga istorie antică şi într-un anumit sens Republica lui Platon poate fi considerată ca un model de "societate post-cetate", bazată pe o organizare mai bună a dominaţiei elitei aristocratice şi o delimitare mai precisă a castelor şi a rolului filozofilor în societate. De aceea, pretenţia unor viitorologi contemporani de a fi primii care explorează viitorul pe o bază ştiinţifică trebuie primită cu rezerva impusă de relativitatea cunoaşterii şi a dezvoltării metodologiei ştiinţifice în fiecare epocă istorică. S-ar putea foarte bine ca oamenii de ştiinţă ai secolului XXI să privească cu anumită condescenţă modelele "lumii anului 2000" construite de viitorologii din zilele noastre şi, judecînd după performanţele respective, se poate uşor anticipa o asemenea "valorificare a trecutului".

În anii '60 şi '70 literatura prospectivă a cunoscut o adevărată explozie. Orizontul prospectării lumii era anul 2000 şi numeroase institute de cercetare şi societăţi futurologice şi-au manifestat predilecţia pentru acest orizont: Mankind 2000; Commission pour l'année 2000; Europa 2000; Zukunft 2000 etc. Cea mai celebră a fost "The Year 2000" a lui Herman Kahn şi Antony Wiener, care prezicea că epoca electronicii, computerelor şi ciberneticii va face ca tehnologia anilor '40 şi '50 să arate ca modelul T (primul tip de automobil). Cu toate acestea, ei îşi asigurau binefăcătorii că "businessmenii vor continua să fie ocupaţi cu afacerile lor, iar problemele de finanţe, investiţii, producţie, vînzare şi distribuţie, care constituie griji dominante pentru atîţia americani şi europeni vor pierde probabil ca pondere". Cu alte cuvinte se vor încheia afaceri bănoase, dar fără atîta bătaie de cap, un fel de *businessopia!* În politica mondială, Kahn prezicea o "lume standard" cu cele două superputeri, SUA şi URSS, cinci mari puteri, 3 puteri intermediare şi circa 120 de ţări mici şi mijlocii.[3]

Şi Z. Brzezinski s-a închinat zeului tehnologiei, prezicînd că ţările industriale în frunte cu SUA vor păşi în era *tehnotronică* în care noile tehnologii, în special electronica, "vor deveni principalii factori de schimbare socială, modificînd moravurile, structura şi aspectul general al societăţii". La capătul călătoriei în viitor, aflăm că în pofida cutezătoarei promisiuni, structura socială a Americii nu va avea de suferit modificări radicale, iar pe plan mondial, revoluţia tehnotronică "nu va putea suprima rivalitatea nucleară dintre SUA şi URSS, care va rămîne axa puterii militare mondiale"[4]. Este interesant că şi proiecţiile catastrofice ale modelului Forrester-Meadows ţin să precizeze că, în timp ce toate dezastrele posibile vor lovi sistemul mondial, aşanumitul "sistem populaţie-capital" (citeşte capitalism) va rămîne intact printre ruine.[5]

Toate aceste proiecţii în viitor sînt de durată în privinţa schimbărilor tehnologice, dar scurte în privinţa schimbărilor sociale, ceea ce le-a atras eticheta *establishment futurology*. Toate modelele de acest gen nu erau altceva decît o imagine mărită cu lupa a lumii anilor '60, potrivit aceluiaşi procedeu al unui viitorolog din Evul Mediu, care vedea în viitor o lume cu mai multe castele şi biserici gotice şi mai dese *turnois* în care se vor înfrunta cavalerii pe cai în zale de fier.

Prospectarea viitorului societăţii sau lumii nu poate fi ştiinţifică dacă este influenţată de dorinţa de a păstra *statu quo*-ul social sau politic. Pentru cercetătorul viitorului social rămîne cardinală ideea dialecticii că înţelegerea pozitivă a realităţii existente include în mod necesar şi înţelegerea negării acestei realităţi şi înlocuirii ei cu o formă diferită, eventual superioară. Categoriile sociale cu care operăm azi (clase, naţiuni, state, putere etc) sînt menite să dispară într-un viitor depărtat, după ce-şi vor fi îndeplinit misiunea istorică, iar faptul că unele se manifestă cu o forţă deosebită în zilele noastre nu trebuie să ne facă să uităm legea internă a dialecticii potrivit căreia fenomenele istorice sînt sortite să piară ca urmare a propriei dezvoltări.

Futurologia şi proştii

Aceleaşi criterii guvernează şi predicţiile privind evoluţia politică, economică şi socială a României. Adevărul este că în raport cu ştiinţele exacte, relativitatea procesului de cunoaştere (inhibat de numeroase dependenţe sociale şi impulsuri subiective) în ştiinţele sociale face ca funcţia predictivă în domeniile social şi politic să o consider *mezo-ştiinţifică*. O precauţie extremă ne avertizează atît împotriva anticipării evenimentelor istorice, aflate sub influenţa unor factori imprevizibili, cît şi a unor configuraţii concrete egal de imprevizibile. Singurul lucru rezonabil este identificarea tendinţelor actuale în viaţa socială sau politică şi, pe această bază, descoperirea direcţiilor spre care ne duc în viitor. Atît şi nimic mai mult.

Într-un interviu acordat ziarului *Le Figaro* în 22 ianuarie 1990 estimam că în România viaţa socială după revoluţie se va echilibra în 10 ani, dar *pentru a deprinde democraţia, românii vor avea nevoie de 20 ani*. Declaraţia a şocat şi a urmat o ploaie de etichetări din bogata recuzită a presei noastre libere, chiar ameninţări din cele mai terifiante, şi nu-mi amintesc nici măcar o singură aprobare în presă sau în lumea politică. Nu era vorba de o prognoză ştiinţifică, ci mai curînd de o estimare a profunzimii tarelor şi habitudinilor sociale sădite în oameni de jumătate de secol de dictatură, a tăriei prejudecăţilor şi mentalităţii formate de o prelucrare ideologică pe cît de insistentă, pe atît de ingenioasă. Ştiam că toate acestea au o rezilienţă tenace, ceea ce mă făcea să cred că numai generaţia următoare, crescută într-o ambianţă socială diferită, va fi în stare să practice democraţia în adevăratul înţeles al noţiunii.

O altă predicţie controversată a fost aceea cu privire la necesitatea *venirii la putere a unui guvern de centru-dreapta*. Deşi am fost şi am rămas un om de stînga, mi-am dat seama încă din 1990 că realizarea sarcinii istorice de a instaura un regim democratic şi o economie de piaţă într-un sistem de tip capitalist occidental cere un guvern format din oameni care cred sincer în virtuţile capitalismului şi sînt gata să procedeze la măsurile impopulare ale tranziţiei. Aşa s-a întîmplat în Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia şi numai după ce guvernele Mazowiecki şi Antall au tăiat în carne vie, a venit rîndul unor guverne de centru-stînga pentru a restabili echilibrul social. În România, lucrurile s-au petrecut invers. Aş aminti că în toiul euforiei stîrnite de victoria FSN la 20 mai 1990, am declarat că *"FSN este total nepregătit pentru rolul ce-i revine"*.[6] În aceeaşi lună, precizam în *Libération: „Fără o puternică presiune din exterior asupra FSN, lucrurile se vor schimba foarte încet, prea încet"*. Timp de 7 ani de regim Iliescu, cam aşa s-au întîmplat lucrurile.

În sfîrşit, la începutul campaniei electorale 1996 într-un articol "De ce centru-dreapta" scriam: *"Acum există premise mai favorabile pentru normalizarea vieţii politice, deoarece consider că intrarea în normalitate a României depinde de venirea la putere a unui guvern de centru-dreapta"*.[8] În cursul anului, socoteam că vom avea cohabitaţie: preşedinte Iliescu şi guvern condus de CDR. Abia în ultima lună, după încheierea înţelegerii între Emil Constantinescu şi UDMR, mi-am dat seama că Iliescu e pierdut şi la prima confruntare televizată i-am dat lui Constantinescu nota 9 şi lui Iliescu 6.

Constatam, însă, în 9 decembrie 1996: "Coaliţia forţelor politice care a cîştigat alegerile este de asemenea natură încît a produs un *guvern de centru*". Anticipam, însă, că presiunea factorilor externi şi imperativele integrării euro-atlantice vor împinge guvernul Ciorbea mai spre centru-dreapta.[9] Cred că aceasta caracterizează orientarea politică a României în 1997.

---

1. *The Post-Brezhnev Era*, Prager, New York, 1983.
2. *World Socialism at the Crossroads*, Prager, New York, 1987.
3. *The Year 2000*, Macmillan, 1967.
4. *La révolution technotronique*, Calmann-Lévi, Paris, 1971.
5. *The Limits to Grouth*, Potomac Books, Londra, 1972.
6. Revista *22*, iunie 1990.
7. «Brucan: Sans une forte pression extérieure, les choses changeront trop lentement», *Libération*, 25 mai 1990.
8. *România liberă*, 18 ianuarie 1996.
9. "Un guvern de centru", *Adevărul*, 9 decembrie 1996.

N.B. Subtitlurile aparţin redacţiei.

Cristian PREDA
asistent universitar

Doar proştii fac profeţii politice

Foarte multă lume a reproşat sovietologilor faptul că nu au prevăzut cu precizie momentul căderii comunismului. Acest reproş ar putea fi ignorat dacă el nu ar fi formulat de oameni altfel foarte serioşi şi, mai ales, dacă nu ar fi însoţit de o concluzie tranşantă care afirmă completa inutilitate a ştiinţei politice. O asemenea concluzie e gravă nu din pricina eventualelor sale consecinţe practice (de pildă, din pricina faptului că un asemenea studiu ar putea fi interzis de autorităţi ca inutil), ci din raţiuni strict teoretice: într-adevăr, ea conţine în chip implicit ideea că ştiinţa politică trebuie să includă un capitol – poate cel mai însemnat al ei – dedicat profeţiilor. O eroare mai mare nu poate fi concepută. Să o luăm însă pe rînd.

Căderea comunismului nu a fost prevăzută cu exactitate pentru că aşa ceva nu interesa. Şi nu interesa, pentru că un asemenea eveniment nu putea fi prevăzut. În genere, oamenii serioşi şi inteligenţi evaluează cu mare atenţie domeniul posibilului şi doar după această operaţie preliminară purced la treabă. Iată de ce toţi oamenii serioşi care s-au ocupat de comunism au avut în vedere alte lucruri decît sfîrşitul său. De pildă, cercetătorii fenomenului totalitar s-au ocupat de posibilitatea ca o economie organizată potrivit doctrinei socialiste, adică prin eliminarea completă a pieţei şi a monedei, să funcţioneze în mod real. Studii, semnate, între alţii, de Barone, Pierson, Mises sau Hayek şi care datează de mai bine de 70 de ani, au demonstrat în mod riguros că o asemenea economie e pur şi simplu doar o idee, nu si un fapt. Studii despre imposibilitatea unui socialism riguros au folosit istoricilor în înţelegerea acestei curioase practici întîlnite în consiliile de planificare socialistă, care, deşi denigrau capitalismul, foloseau, în stabilirea preţurilor interne ale mărfurilor, preţurile reale de pe pieţele veritabile. Pe scurt, analiza serioasă a totalitarismului nu putea include vreo profeţie despre sfîrşitul acestuia, deoarece ea includea o analiză a imposibilităţii aplicării sale riguroase. Ceea ce însemna, de asemenea, că ea era obligată să ia în calcul o nouă salvare a socialismului real printr-o altă "nouă politică economică". Gorbaciov nici nu a încercat altceva.

Pe de altă parte, trebuie spus că sovietologii nu puteau să ia în serios tentaţia profeţiei dintr-un alt motiv foarte simplu: ei voiau să fie coerenţi. Într-adevăr, o parte însemnată a analizei totalitarismului cuprinde aşa-numita retorică a profeţiei infirmate. Aceasta afirma, pe scurt, că istoria a dezmînţit radical profeţiile marxiste referitoare la statul socialist (unul al abundenţei maxime) şi, mai ales, la tipul de societate care trebuia să secrete acest stat (o societate capitalistă matură, care e separată într-o massă enormă de proletari reduşi la mizerie şi un grup restrîns de capitalişti foarte bogaţi). În locul statului abundenţei s-a născut, constatau liberalii de felul lui Ropke sau Lippmann, un stat militarizat (exemplul leninist e cel mai bun). Pe de altă parte, societatea în care a apărut acest stat nu era nicidecum una industrializată, cum profetizase Marx, ci profund înapoiată. Mai mult decît atît, societatea occidentală, în care ar fi trebuit să se instaureze comunismul, nu a urmat nicidecum principiul *"the rich richer, the poor poorer"*, ci a cunoscut o creştere incomparabilă a confortului şi a securităţii personale ale unei masse compacte de inşi grupaţi în aşa numita clasă de mijloc. Constatînd aceste fapte, criticii totalitarismului au raţionat în felul următor: dacă toate profeţiile marxiste au fost dezmînţite, nu cumva de vină este chiar profeţia? Popper a scris, în timpul războiului, un excelent studiu tocmai pe această temă: profeţia e inutilă, pentru că ea se bazează pe un tip de raţionament nepermis în ştiinţele umane, pe aşa numita credinţă istoricistă, care se poate combina foarte lesne cu utopismul. Analiza totalitarismului nu putea include nici o profeţie, pentru că ea considera profeţia chiar cauza intelectuală a producerii fenomenului totalitar.

A spune aşa ceva nu e nicidecum echivalent cu a spune că analiştii totalitarismului au refuzat să constate falimentul acestei politici. Dimpotrivă, unii din ei (Ropke sau Hayek) au făcut-o foarte devreme, vorbind de sfîrşitul comunismului încă din anii 1960. Nefiind cunoscuţi, din pricina marginalizării lor într-o lume occidentală fascinată de stîngism, autorii care au criticat totalitarismul sînt descoperiţi de marele public abia la începutul anilor 1980. În această privinţă, distanţa care separă publicul din Est de cel din Vest este doar de circa zece ani. Critica totalitarismului cuprinde, în afara unor subtile explicaţii ale istoriei ultimului secol, un model de analiză care ne poate folosi pentru a defini riguros demersul ştiinţei politice.

Aş rezuma acest demers spunînd că ştiinţa politică nu poate include profeţii pentru că ea se limitează la descrierea şi examinarea relaţiei dintre scopuri şi mijloace. Cu alte cuvinte, tot ceea ce are de făcut cel care vrea să înţeleagă domeniul politic este să identifice scopurile propuse de actorii politici, pentru a vedea apoi dacă mijloacele care le sînt asociate servesc sau nu respectivelor scopuri (Raymond Aron sau Julien Freund au întemeiat riguros acest demers). Analiza corelaţiei dintre scopuri şi mijloace nu e simplă, întrucît ea presupune ajutorul istoriei şi al sociologiei, al economiei şi al filosofiei. Dar cel care utilizează acest fel de analiză îşi interzice orice fel de profeţie. Într-adevăr, limitîndu-te la cercetarea acordului/dezacordului mijloacelor cu scopurile, eşti pur şi simplu silit să elimini din calcul orice scop străin societăţii analizate. Or, profeţia nu e decît încercarea de a substitui (explicit sau implicit) scopurilor actuale unele pe care le consideri ca fiind mai rezonabile, mai drepte etc. În acest sens, profetul ar putea fi considerat un ins care, fără a se angaja în mod serios în lupta politică prin propunerea unor scopuri şi mijloace alternative celor deja propuse, preferă să stea pe margine, pentru a perora despre scopuri (lipsite de mijloace) pe care semenii săi ar trebui să le urmeze. O asemenea definiţie foarte largă a profetului politic ne poate face să credem că lumea, în particular cea românească, e plină de profeţi politici. Cred că nu e o impresie greşită.

Ar mai trebui totuşi adăugate două observaţii, dacă vrem să obţinem un tablou mai exact al societăţii româneşti: în primul rînd, indicarea unor obiective fără specificarea mijloacelor utilizabile pentru atingerea lor a monopolizat chiar discursul multor politicieni (care nu stau deloc pe margine). Pentru a vă convinge, citiţi cu atenţie ofertele electorale de anul trecut! Al doilea lucru care ar trebui adăugat este că profeţiile politice sînt foarte numeroase deoarece rigoarea discursului ştiinţelor politice este puţin cunoscută publicului de la noi. Opinia publică este în schimb bombardată cu discursuri care îşi arogă statutul de analiză politică, deşi nu reprezintă decît păreri despre ceea ce ar trebui să se întîmple dacă însuşi "analistul" ar fi la putere.

În fine, o explicaţie a titlului acestui articol: cel care, deşi e străin de un domeniu, nu ezită să se pronunţe în numele acestuia poate fi considerat, fără ezitare, prost. Profeţiile politice sînt tentante doar pentru cei care nu ştiu ce e ştiinţa politică.

Radu Călin CRISTEA
ziarist

În aşteptarea trecutului

Nu atît viitorul fostului Director al SRI Virgil Măgureanu este greu de ghicit, cît trecutul său. Zăbovind asupra unor momente ale biografiei sale descoperim un labirint întortocheat, plin de capcane, unghere şi, inevitabil, dosare. Ne izbim peste tot de acelaşi paradox: cu cît datele despre d-l Măgureanu se apropie de natura pură a evidenţei, cu atît se îndepărtează de fapt de aceasta. Relevanţa devine fatalmente amăgitoare în acest caz foarte particular ce seamănă cu o frază ale cărei enunţuri sînt măcinate pînă la infirmare de lucrătura obscură a notelor de subsol. Futurologic vorbind – nimic mai hazardat aşadar decît să faci profeţii despre trecutul unui personaj ale cărui neînţelesuri, vorba poetului, se schimbă în neînţelesuri şi mai mari.

Prima profeţie

Cine a fost, la urma urmelor, viitorul şef al celei mai importante agenţii de informaţii interne? Orice prognoză e riscantă deoarece, permanent sau episodic, Virgil Măgureanu s-a aflat la răspîntia mai multor identităţi. Unele adevărate (Astaloş, Măgureanu), altele conspirative (Popescu, Mihăilă). D-l Măgureanu a avut mereu forme de legitimare multiple. De exemplu, prin 63, tînărul Măgureanu părea să fie şi chiar era pedagog la un centru şcolar textil din Timişoara. Numai că în exact aceeaşi perioadă tînărul Măgureanu Virgil era şi Popescu Victor (numele său de cod ca rezident al fostei Securităţi). Cum se împăca cadrul din învăţămînt cu colaboratorul Securităţii? Coabitau, se pare, fără incidente. Pedagogul Măgureanu era mulţumit de slujbă (mai tîrziu avea să se plîngă de "condiţiile unei biografii defavorizate"), în timp ce rezidentul Popescu primea note bune de la superiorii săi (iată cum era caracterizat într-o "Notă de Relaţii DIE" din 22 iulie 72: "Din februarie 1962, Măgureanu Virgil este colaboratorul organelor de securitate şi în această perioadă s-a străduit să-şi îndeplinească sarcinile în bune condiţiuni"). Vădind apetit pluridisciplinar, între două lecturi din Makarenco, tînărul căpăta experienţă şi pe celălalt tărîm unde rîvna sa era apreciată (citez dintr-o altă referinţă: "datorită funcţiei pe care o îndeplineşte, în repetate rînduri a fost folosit de către organele noastre pentru diferite identificări, investigaţii sau alte probleme"). Anii trec, d-l Măgureanu lasă baltă pedagogia şi (ne asigură dînsul) Securitatea, continuîndu-şi studiile. Prin '72 este chemat sub arme şi, coincidenţă, tot la trupele de securitate. Nimic dubios la prima vedere, tîrîşurile fiind la fel de amorale la "securitate" ca şi la "artilerie" sau "pompieri". Numai că fatala fatalitate îl împinge iarăşi pe deja maturul Măgureanu către un viciu de care puteam eventual spera că s-a vindecat: devine şi Mihăilă Mihai – proaspătul nume conspirativ primit sub cine mai ştie cît de noua aripă a Securităţii.

Cedînd, poate, la presiunea unor circumstanţe tulburi, d-l Măgureanu iese totuşi de sub bănuiala unor carenţe de discernămînt. D-l Măgureanu a putut fi un securist mai puţin pasional decît alţii. A putu servi această detestabilă instituţie cu intermitenţe despre care nu există deocamdată probe că s-ar fi produs la solicitarea sa, eventual în urma unor procese de conştiinţă. Putea fi însă securist cineva care, presupunînd că ar fi fost, n-ar fi putut deveni decît prin încălcarea legii Directorul SRI – ceea ce a şi devenit? O primă profeţie: d-l Măgureanu va întruchipa imaginea unui soi de securist mai nuanţat, de elită, abil din reflexibilitate, atras de ambiguitatea spaţiilor secunde şi fin cunoscător al psihologiei puterii în care de altfel s-a şi specializat.

A doua profeţie

D-l Măgureanu n-a făcut un secret din activitatea sa de dizident anticomunist. Respectînd acelaşi algoritm al sfidării aparenţelor, a căutat şi a găsit în Academia "Ştefan Gheorghiu" cea mai propice redută pentru exprimarea convingerilor sale antitotalitare. Nu vom şti, poate, niciodată dacă, relativizîndu-l pe Marx sau rafinînd dogmele ideologiei de partid, d-l Măgureanu a făcut şcoală şi a lăsat discipoli. Aceştia din urmă, în orice caz, încă nu s-au semnalat. La fel ca maestrul său provizoriu Ion Iliescu, d-l Măgureanu a săpat comunismul din interior, alternînd predarea preceptelor de partid şi de stat cu preocupări conspirative. Acţiune cunoscută de regim şi, bănuim, insuficient de periculoasă pentru a determina altceva decît un transfer temporar de la "Ştefan Gheorghiu" pe dealurile Vrancei. Disidenţa d-lui Măgureanu n-a fost una convulsivă, nu s-a soldat cu texte ori alte forme de angajament public. A ars ca o torţă mai mică, într-un cerc restrîns. În neoficialul său domiciliu forţat, d-l Măgureanu a putut medita la revanşele sucite ale destinului: din, să-i spunem, amic al Securităţii ajunsese "obiectivul" acesteia. D-l Măgureanu a sfidat mai mult în clandestinitate un regim al cărui mentor era cel puţin prin exerciţiul profesional. D-l Măgureanu va fi integrat spontan în familia noii puteri, alături de persoane al căror prototip era Iliescu: activişti mai spălaţi, împinşi la periferia sistemului fără brutalizări ostentative şi plănuind o democraţie inspirată de reformele lui Gorbaciov.

A treia profeţie

În fine, d-l Măgureanu şi SRI. "Un serviciu de informaţii are un rol diminuat la normal într-o societate stabilizată" – va afirma fostul director al SRI în preambulul dezbaterii în Parlament a raportului pe '96 al acestei instituţii. din informaţii veridice şi altele imposibil de controlat, dar perfect plauzibile ar putea rezulta că, sub directoratul d-lui Măgureanu, SRI a glisat între diminuări la normal şi accelerări anormale. Înconjurat de mult personaje imposibile, şeful SRI-ului a măturat periodic de pe punte figuri greu de inventariat, de la colonelul Stan Păţitul cu Berevoieşti la un general Cristea demascat ca fustangiu tocmai pe fundalul încordării relaţiilor cu d-l Măgureanu. Poate respectînd litera legii, poate interpretînd abuziv spiritul acesteia – serviciul condus de d-l Măgureanu a ascultat telefoanele unor jurnalişti şi lideri politici. Cei prinşi cu mîţa-n sac sau care s-au autodeconspirat (şeful SRI Maramureş, filatorii stîngaci ai "Terasei Anda", căpitanul Bucur) au fost daţi afară exemplar sau chiar deferiţi justiţiei. D-l Măgureanu s-a jurat în faţa "comisiei Văcaru" că n-a avut nici o legătură cu Securitatea, uitînd totuşi că s-a mai numit cîndva şi Popescu Victor şi Mihăilă Mihai. În primăvara lui '92, doi dintre cei mai aspri contestatari ai d-lui Măgureanu (Roşca Stănescu şi Mărculescu) s-au trezit brusc cu dosarele de colaboratori ai Securităţii trîntite pe masa presei. Nu se ştie de către cine, dar e limpede pentru ce. Ca simplu cetăţean, d-l Măgureanu s-ar fi cuvenit să se supună reglementărilor privind accesul la arhivele fostei Securităţi. N-a făcut-o în cel puţin un caz, acela al autodenunţului său ca "rezident". Scotocind prin arhive ca prin biblioteca personală, d-l Măgureanu a comis un abuz folosindu-se de acel misterios dosar "15.827". Parcă pentru a întări gravitatea gestului său, d-l Măgureanu nu şi-a ascuns cu acel prilej îndoiala că "invocarea legii într-o asemenea circumstanţă cum este cea de faţă ar servi la ceva".

Întorcînd pagina – d-l Măgureanu a dus la mal o corabie beată şi nebună care, oricît apă va mai lua la bord, va reuşi să evite naufragii oricînd posibile. I-a dat un fason democratic, i-a domolit impulsurile foarte rele şi a curăţat-o cu siguranţă de destule uscături. Uscăturile rămase necurăţate, va da de înţeles d-l Măgureanu, au trădat instituţia şi au lovit pe la spate. Considerat oarecum uzual omul de casă al lui Iliescu, d-l Măgureanu a fost unul din apropiaţii regretatului Coposu pe care l-a apărat de suspiciunea de a fi colaborat cu Securitatea. D-l Măgureanu şi serviciul său şi-au păstrat nervii tari, rezistînd şi unor atacuri incorecte, susţinute nu o dată cu argumente clădite pe neant. SRI a prezentat anual un raport în faţa Parlamentului. Fostul director al SRI a propus şi a susţinut trecerea acestei instituţii sub control parlamentar. Criticînd legislaţia în vigoare, d-l Măgureanu s-a declarat partizanul accesului liber al cetăţenilor la dosarele personale întocmite de Securitate. Suspectat ca protector ocult al regimului Iliescu, şeful demisionar al SRI-ului va avea curajul să anunţe, în toamnă, imediat după ieşirea de la urne, că a votat "pentru schimbare". În sfîrşit – d-l Măgureanu a demisionat, predînd paşnic ştafeta şi precizînd că ar fi făcut-o chiar mai devreme dacă nu i s-ar fi cerut "din toate părţile" să mai rămînă în funcţie. Persoana a rămas, de fapt, doar consecventă propriului destin, mişcîndu-se agil în planuri paralele şi, uneori, antagonice. Ne-om aminti cîndva tîrziu cît de curate vor fi fost mîinile d-lui Măgureanu. E sigur însă că n-a lucrat întotdeauna cu mănuşi. Poate că n-a avut încotro. A treia profeţie şi ultima: numai un asemenea personaj va putea păstori SRI-ul, devenind cel mai informat om din România şi, inevitabil, nerezistînd tentaţiei de a intra în politică.

Irina NICOLAU
etnolog

Riscurile meseriei

Socotesc că este periculos să fii etnolog nu numai în Africa, Australia şi Alaska ci şi aici, în România. De pildă, te aşezi de o zonă din Transilvania. Mergi, te întorci şi iar mergi. Cu timpul simţi cum te prinde darul beţiei. Nu lipseşte gestul repetitiv: apuci paharul, ciocneşti, îl goleşti, îl pui pe masă. Iar îl apuci, iar ciocneşti, iar îl goleşti şi, cînd să-l pui pe masă spui, bade, hai să-mi zici o poveste, şi badea umple paharul şi zice, zic, dar mai întîi să bem şi noi un pic. Evident, horinca se bea cu slănină care face praf şi pulbere din ficatul tău de orăşean. Aş putea povesti multe, dar mă opresc aici pentru că nu mă preocupă bolile trupului.

Mai primejdioase sînt cele care ating sufletul şi mintea etnologului care, pendulînd între satul pe care îl priveşte cu ochi pedunculaţi şi oraş, sfîrşeşte prin a deveni uşor schizofrenic. Iar cel mai expus la schizofrenie este etnologul care face etnologia propriei sale culturi. "Străinul" apropiat reprezintă pericolul cel mai mare. Faptul că un primitiv australian (nu am văzut niciodată unul) trăieşte într-o lume plină de sens, unde fiecare fărîmă de materie este fie bună la ceva, fie rea, poate să pară firesc, zici, e o altă lume! Dar, cînd descoperi aceeaşi coerenţă şi abundenţă de sensuri în capul unei babe dintr-un sat aflat la 30 de kilometri de Bucureşti, îţi pierzi cumpătul.

Foarte concret. Există, cred, un tip de nevroză a terenului etnologic. Eu am cunoscut-o de două ori:

Eram în 1967 în Ţara Loviştei cu profesorul Mihai Pop, patru folclorişti seniori şi noi, vreo zece studenţi. În satele unde am lucrat, toţi ne vorbeau despre Iele. Toţi le văzuseră, le auziseră, păstrau un semn şi relatau poveştile altora care le văzuseră şi le auziseră. Iele şi iar Iele, era ca la nebuni. Prima săptămînă am rîs. Pe urmă ascultam cu inima puţin strînsă. La sfîrşit am luat-o razna. Îmi era frică să ies seara din casă. Ziua în amiaza mare mi se părea că văd umbre între sălciile de lîngă rîu. Bine că am plecat... Evident, Ielele nu există. După experienţa pe care am avut-o atunci, însă, îi las pe alţii să pronunţe acest lucru în mod răspicat.

M-am buimăcit a doua oară în 1973, în Dobriţa. Un splendid sat din Gorj unde mă aflam cu profesorul Jean Cuisenier. Am stat în Dobriţa o lună. Ajunsesem să cunoaştem pe fiecare om, fiecare casă. În timpul interviurilor, de mai multe ori pe zi, se găsea cineva să pomenească de o minune a "orbului". Toate gîndurile subţiri şi tainice ale satului se îndreptau către el. Spre sfîrşitul terenului, profesorul a decis: mergem şi noi la el. Am găsit un bătrînel paşnic, înconjurat de rude şi cărţi sfinte. L-am întrebat ce poate. Poţi şi asta? Pot! Părea să aibă soluţii pentru toate relele din lume. În capul lui fiecare rău îşi avea leacul care putea fi o fiertură, o prişniţă sau un descîntec. Specialitatea lui era vindecarea sterilităţii la femei. Cu insistenţă de etnolog am început să-l rugăm să ne spună descîntecul. Pînă la urmă a acceptat dar ne-a explicat că nu poate să-l rostească dacă nu are o pacientă. Ideea profesorului a venit firesc, uite, e Irina aici, n-are copii, ar avea să aibă. Şi "orbul" a spus un descîntec lung. Cînd l-a terminat, i-am şuierat profesorului la ureche, cu tot respectul, dacă se iveşte un copil de aici vi-l trimit la Paris să-l arhivaţi în acelaşi loc cu descîntecul, eu nu am nevoie de aşa copii. Eram măritată de două luni şi eram tînără. Ani în şir a durat spaima. După un sfert de secol cred că am scăpat de copilul "orbului". Deşi, nu poţi să ştii...

DE LA FAIMOASA OMIDA

Vrăjitoarea română

(de Bucureşti şi Ploieşti)

Vrăjitoarea e scundă, de cele mai multe ori. E îndesată, ori foarte rar slăbănoagă. Vorbeşte repede şi nu-ţi explică. Ea are harul, e un tonomat cu destine. Te citeşte, te priveşte, te încîntă, te descîntă, te leagă, te farmecă. Nu ştiu cît bine îţi face. Poartă inele şi verighete ostentative, excesive. N-are nevoie de ele, dar oricînd le poate folosi, dacă o scoţi din sărite. "Răpirea din Serai", oalele, ielele, hornul, pisica, zodiile ungureşti îţi pot face rău, dacă te simt îndoit.

Vrăjitoarea română e o combinaţie pitorească între miraculos şi economia de piaţă. De "fermecătoarele" bucureştene sau ploieştene dai în ziare, la mica publicitate. Dacă le întrebi cum au ajuns acolo, îţi spun că le-a dat la ziar o persoană "*mulţumită*" (termen consacrat, n.n.) de cum i-a ghicit, i-a vrăjit. Ele practică, astfel, reclama ca martor la utilizarea produsului. Toate vrăjitoarele care au înţeles să-şi facă publică profesia practică (sau cel puţin aşa declară) *magia albă*. În vrăjile lor, ele cer sprijinul lui Dumnezeu, lucrează cu cruci şi apă sfinţită. Sînt, în general, *bătrîne* pentru că, aşa cum declară *Gabi, sora faimoasei Omida*: *"efortul foarte mare depus îmbătrîneşte faţa acelei persoane foarte repede. Omida, la 55 de ani, arăta a femeie foarte bătrînă"*. *Harul*, care *"se fură"* din generaţie în generaţie, cere, uneori, sacrificii: aceeaşi *Gabi* spune că l-a plătit cu moartea soţului. Harul nu le ajută pe vrăjitoare să-şi protejeze propria sănătate. *Sultana, din Bucureştii Noi*, tuşeşte de mama focului şi are probleme cu inima. N-are, însă, cum să-i dea de capăt bolii, pentru că *"nu e boală de la necuratu', ci de la Dumnezeu, şi n-o pot birui"*.

"Cele înzestrate de Dumnezeu cu harul acesta sînt femeile. Bărbaţii nu îl au", ne explică *Diana, fiica Sultanei, vrăjitoare şi ea*, pentru că *"sînt mai egoişti, mai mult cu ale lor"* ; "doar *femeile sînt sufletiste*".

Femeile-vrăjitoare au curajul să se autodefinească. Cu naivitate: *"Vrăjitoarele sînt fiinţe umane, doar că are puteri ce ajută omul. Sînt oameni ca oamenii, fac copii, nu sînt diferiţi"*.

„Fişa postului"

Vrăjitoarele lucrează cu talismane, cruci, buruieni şi, evident, cu cărţile de joc. Întregul arsenal material nu are valoare fără cel spiritual: descîntecul. Fără rostirea magică, nici o vrajă nu-şi are rostul. *Gabi*, pentru a elibera *"un bărbat, o femeie sau un copil de golul, frica din el"* îi toarnă cositor şi spune de 9 ori următorul descîntec: *"(...) Unde şade fată mare / Acolo să beţi, să mîncaţi, acolo să staţi / Iar în soartă, în dragoste, în iubire, în plăcere să nu mai intraţi. / Că eu plecai pe-o cale, pe-o cărare / Maica Precistă m-a-ntîlnit în cale / De mînă m-a luat / Într-o curte m-a băgat / Cu gura am descîntat /Farmecele am adunat / Le-am adunat şi le-am făcut cît bobul de mei / L-am aruncat peste mări / Mările s-au vindecat / Soarta, cununia i-am dezlegat / Să dea Dumnezeu."* Astfel, răul din om va fi *"acoperit"*, conform unui alt descîntec: *"Nu acoperea* (sic!) *oalele, vrăjitoare / Acoperă răul din mine / Adună-l / Strînje-l* (sic!) */ În aceste oale împerecheate / Să rămînă curat / Luminat / Cu ştirea lui Dumnezeu dat."*

Descîntecul nu este decît unul din elementele de "atmosferă vrăjitorească". Ca totul să fie ca la carte, avem nevoie de *noapte, apă, stele*. Aceeaşi *Gabi* spune că: *"la orele 12 noaptea se schimbă ziua, se schimbă apele, se schimbă viaţa omului. La orice persoană care vine la mine nu cer decît apă de la 12 noaptea !"*

Margareta, o altă vrăjitoare din Bucureşti, ne apropie mai mult de imaginea vrăjitoarei: *"Mergem noaptea la stele trei doamne – doamna Margareta, doamna Maria şi doamna Steluţa. Mergem cu 9 oale, 9 strachini, 9 papiote albe, 9 negre. Scriem pe o coală albă numele persoanei şi mergem la baltă şi ne uităm la stele şi ne dă* (sic!) *rezultatele: dacă are sau nu are leac. Duhurile care s-aude* (sic!), *s-aude la baltă, la stele. Intrăm la descîntec despletite, ne dezbrăcăm şi intrăm la stele."*

Nu toate descrierile vrăjilor sînt la fel de poetice ca ale Margaretei. Vrăjitoarele vizitate vindecă, în general, de *argint viu*, "*ipilepsie*" (sic!), *cununii legate, impotenţă, deochi, farmece, de diavolul din om*. Argintul viu e *"o minciună, o sperietură de corp"* spune *Violeta*. *Gabi* adaugă: *"Argintul viu se trimite prin magie neagră. Persoana respectivă e descîntată şi calcă în el. Ea se simte într-o moleşeală, într-o aplecăciune, că-şi pierde puterile, memoria, urăşte casa, viaţa lui"*. După cum ne declară *Sultana*, *argintul viu*, adică mercurul de la termometru, în care cineva a călcat, *"se sustrage, prin descînt, şi iese la castron"*. Vrăjitoarea îl trimite înapoi la *"casa cui l-a dat"*.

Epilepsia, de pildă, *Sedra* o vindecă în felul următor: *"Dacă i-am pus busuioc, apă de la 12 noaptea, apă de la 5 dimineaţa, nu mai are nimica. I-am rostit numele la 12 noaptea – cum se risipeşte spaima din inimă, să se risipească spaima din inimă, din buric, din obraz, din cap, marea neagră am căpătat"*. *Sultana* are o metodă mai *"horror"*. *"Iau măsea de la mort, o pisez bine-bine, o descînt de boala copilului şi i-o dau s-o bea cu agheazmă."*

Vrăjitoarele nu vindecă prea multe boli ale trupului. *"Cancerul, tumoarea, reumatismul sînt pentru doctor"*, ne declară *Gabi*. Ele se pricep la bolile sufletului şi la supărările dragostei. *Pentru un bărbat care vrea ca o femeie să se îndrăgostească de el*, de pildă, *Sultana* prescrie *lapte de mamă: "dau ţîţă de la fată şi de la mamă, i-o dau să pună în cafea, în sucu', indiferent şi ştii cum arde pruncu' după ţîţă? Aşa să ardă şi cutare după ăla"*. Pentru *căsătoriţii despărţiţi*, aceeaşi *Sultana* propune: *"nouă covrigi, nouă lumînări, gărăbeaţă de la urs, pardon de la lup, am eu de la moştenire, şi zic aşa: Cum urlă lupu', să urle cutare după cutare. Cum fuge lupu', să fugă cutare după cutare şi bărbatu' fuge la împreunare, e clar?"*

Atît *Sedra*, cît şi *Sultana* au leac şi pentru *"bărbatul legat"* (impotent). *Sedra* îl cheamă la 11 noaptea la hotar la baltă, şi pune talismanele de marmură şi-i spune: *"Cum e apa izvorîtă din iaz, aşa să fie izvorît şi adunat, şi completat"*. *Sultana* rezolvă problema mai simplu, cu un pic de aramă, pe care, *"frecată mărunt, cu pilă"*, i-o descîntă şi i-o dă să bea.

Dumnezeu, Necuratul şi viziunile

"Ştiu că Dumnezeu nu ne înghite", spune *Diana*, singura vrăjitoare din generaţia tînără pe care am cunoscut-o. Vrăjitoarele, în schimb, îl înghit şi îl invocă pe Dumnezeu, care le trimite, spun ele, viziuni, şi de la care le vine harul. Multe din vrăjitoare se visează în rai. *Diana* mărturiseşte: *"Cînd eram mai mică am avut un început de cancer, aici, la gît. Prin descîntec m-am făcut bine şi atunci l-am văzut în vis pe Domnu'. Era un tip bine cu barbă, îmbrăcat frumos, cu aripi, cu plete. Şi am zburat sus cu dînsu', şi n-am vrut să plec, că ai mei sînt jos şi vreau şi eu tot jos. Haide, o să-ţi pară rău. Nu, zic, şi m-a lăsat că cînd* (sic!) *am zburat aveam şi eu aripi şi doi îngeri ca să mă salte. (...) Dacă vreţi vă spun şi cum era sus: numai livezi, potecă la mijloc, cu fructe şi flori, iarbă necălcată."*

Elisabeta Gheorghe, din Ploieşti, la şapte ani, cînd a căzut în casă, jucîndu-se cu copiii, a avut moarte clinică: "*Familia a anunţat medicul. Era geabă* (sic!). *În drumul spre veciuire, am ieşit din sicriu. Da! eu ştiu că n-a fost o moarte, la mine*

Ghicitul în cărţi

Vrăjitoarea Violeta i-a prezis soarta reporterului nostru: *"În primul rînd, dau cu astea 24. Le pun pe icoană. Astea-s cununate. Astea sînt zodiile. Am făcut să facă fete* (sic!) *la Canada. Eşti de roşu. Numele de botez? Constantin? Cine e cu litera "m"? Mama? E bolnavă? o supără inima? Şanţ! Aşa! O supără un picior cînd merge? Ia s-o întrebi! A fost la doctor. Şi a dus-o cu vorba o perioadă? A fost! Vedeţi, n-am nevoie de cărţi! Femeia asta a fost şi păgubită! A fost cu supărare mare? Cine v-a murit? De la 10 ani în sus? Pe scurt? Din '85, în jos. Bunicul? Aşa, vezi! A fost discuţie pentru o casă. Nu? A fost, da' nu ştii, erai mucos. Ia să întrebi. Cine-i cu V? Nu e nimeni? Ai avut o discuţie. Nu poţi să-ţi aduci aminte? Da' să ştii că ai jumătate credinţă, jumătate necredinţă. Cine-i copilu' ăsta la care te gîndeşti mereu? Ai pe cineva să moară... astea 4 puncte. Peste 4 puncte o să auzi de la un drum de o moarte da' îndepărtată. Aştepţi un dar. Să ştii că e cu sinceritate. Eşti grăbit pentru daru' ăsta. Constantin, da? Ia fă cruce, cu cartea asta. Bag-o în mănunchi! Eşti îndoit că iei daru', da-l iei. Peste trei puncte ai realizare, deşi ai fost plîns. Eşti gînditor la un drum lung. Cine e femeia asta cu ochii verzi sau albaştri? Eşti îndoit! Eşti J.R.! Cine e? Soţia? E o schimbare de casă, da' pleci la drum lung. O lună-i devreme. Ce zici? Da' pînă-n luna a 10-a este. Pentru realizare cu crai de ghindă. Ai două realizări ce te frămîntă să realizezi. Cu schimbarea asta de casă sînt trei puncte. E o femeie de tobă, grăsuţă, ce vă urăşte. Ai probleme cu oameni de stat... lucrezi acolo. Tu cu soţia... de ce o doare capu', după ceafă. O doare! Aşa! Soţia ta a avut o cumpănă... a ferit-o un înger. Sînt obosită... da' a văzut important."*

LA NUMERELE LUI FIBONACCI

a fost un vis. Eu ştiu că am dormit. Şi uite ce-am visat, da' nu rîdeţi de mine. Se făcea că într-o livadie (sic!) *frumoasă cu mere, cu fructe, un moş stătea în poartă la aceea şi mă urmărea să nu intru să fur mere. Şi am apucat să iau două poame şi cînd să ies pe sub sîrma ghimpată, a fugit moşu' după mine şi m-a prins. Şi moşu' cu barbă stufoasă m-a biciuit şi n-am rezistat şi am fugit. adică lumea a văzut c-am sărit din sicriu. Vedeam eu că s-a întîmplat ceva, dar eu dormisem. În timpu' prinderii la moşu' acesta, stătea aşa şi-mi zicea: auzi la mine, eşti copilu' mai mic al mamii tale, vei avea un har, vei fi credincioasă la Dumnezeu, da' nu mi-a spus că-i Dumnezeu, aşa cum te-am salvat eu, aşa să-i salvezi pe alţii. Şi eu ziceam, foarte răutăcioasă eram, ce mă, mă obligi tu să nu fur, făceam, fur, şi ce? În momentul ăsta am fugit. Merele. Asta a fost grădina lui Dumnezeu."*

Harul e de la Dumnezeu, dar Dumnezeu *"e într-o rîcă foarte mare cu diavolul"*, spune Elisabeta Gheorghe. *"Întruparea a tot ce există e din diavol." Sultanei*, Necuratul i-a apărut ca un cîine negru. A vrut s-o muşte, dar şi-a făcut cruce, şi a pierit. L-a văzut pe diavol şi la alţii, *"ca o umbră ce ţi se aşează pe gît, şi te strînge de gît"*. Vrăjitoarele îl îndepărtează cu tămîie, şi cu cruci, precum cea a *Sedrei*, veche de 500 de ani.

Elizabeta Gheorghe, cea mai înţeleaptă dintre vrăjitoare, pune lucrurile la punct prin *teoria hotarelor: "Lîngă apă există două hotare: al diavolilor şi al fenomenelor sfinte. Eu avînd har ajung acolo. Eu am iazu' la apa Buzăului şi conduc la iaz. Dreapta e Dumnezeu, stînga e diavol. Şi vă mai spun, fermecătoria e lăsată de Dumnezeu. De ce? Cînd Dumnezeu trecea călare pe cal şi găsi o vrăjitoare cu diavolu' căreia îi fierbea oalele pe nisip şi îi clocoteau. Deci, clocotindu-i apa-n oală Dumnezeu călărea şi a trecut pe lîngă ea. Şi a întrebat-o: Ce faci, fermecătoareo? Fierb oalele, Doamne! Cum aşa? Aşa bine! Să-ţi stea oalele, fermecătoareo! Să-ţi stea calu', Doamne! Şi au stat şi oalele, da' şi calu'. Aici era o putere fermecătorească-diavolească, deci e o combatere. Şi pînă n-a zis Dumnezeu să-i meargă oalele, nu i-a pornit calu' şi de atunci a rămas să facă şi bune şi rele. De ce? Cea care e-n partea diavolului vede viaţa aici, dar viaţa e acolo sus, pămîntu-i tare stricat."*

Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

Dinu-Ştefan T. MORARU
prof.univ.asociat, doctor inginer
Membru titular al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, Premiul Cultural Mondial 1984, Premiul Europa 1984

Futurologia – o ştiinţă divină!?!

Futurologia ştiinţifică, mai bine zis matematică, îşi află începuturile în descoperirea celebrului şir de numere ale lui Fibonacci (alias Leonardo Pisanus), matematician italian născut la Pisa în 1175, fiul unui anume Bonacci (de unde i se trage şi supranumele, *filius Bonacci*), negustor în bazinul mediteranean, care a avut un comptuar comercial la Bougie (Begoja) în Algeria. Numerologia lui Fibonacci are la bază şirul recurent 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21... Se poate observa cu uşurinţă că un număr din şir este suma celor două precedente.

Considerat cel mai mare matematician al evului de mijloc, Fibonacci a fost şi un creştin militant, considerîndu-şi el însuşi opera de inspiraţie divină – fapt care i-a atras porecla de *bigotto* (bigotul) pentru numerele pe care le-a numit *sacre*. Se pare că tot de el a fost inspirată descoperirea "numărului de aur" ø = 1,618..., pe care Leonardo da Vinci l-a considerat de sorginte divină.

Numerologia fibonicciană stă la baza numerologiei utilizate de mine în transcrierile alfabetice, pe care le propun futurologiei pentru ca fiecare să poată elabora o prognoză proprie. În ordinea alfabetului latin utilizat de limba română literele au următoarea valoare numerologică: a, ă = 1; b = 2; c = 3; d = 4; e = 5; f = 6; g = 7; h = 8; i,î = 9; j = 1; k = 3; l = 2; m = 3; n = 4; o = 5; p = 6; q = 3; r = 7; s = 8; ş = 9; t = 1; ţ = 2; u = 3; v = 4; x,y = 9; z = 5. Aceste numere au fost obţinute din contracţia prin însumare a literelor în ordine alfabetică şi a numerelor în ordinea naturală zecimală prin însumarea la unităţi a celor mai mari decît 10. Astfel, lui 10 îi corespunde 1, lui 11 îi corespunde 2, lui 12 îi corespunde 3 etc.

Trecînd la nume şi cuvinte, numerologia respectă aceeaşi regulă de contracţie. Iată cîteva exemple edificatoare. Transcriind numele Mîntuitorului nostru Iisus (9+9+17+ +21+17= 73 = 10 = 1) se obţine prin contracţie 1, adică sacrul iniţial. La fel, din Maria (12+1+16+9+1 = 39 = 12 = 3) rezultă sacrul Sfintei Treimi, născătoarea de Dumnezeu. Numerologia atestă şi faptul că giulgiul lui Hristos, recent scăpat ca prin minune din incendiul bisericii din Torino, este real: giulgiul (6) lui (6) Iisus (1) Hristos (1) este (1) real (6) = 10 = 1. Din însumarea numerelor care compun literele unor nume proprii precum Mihai (3+9+8+1+9 = 30 = 3) sau Emil (5+3+9+2 = 19 = 10 = 1) se va constata că acestea fac parte din numerele sacre fibonacciene.

La întrebarea de ce numerele lui Fibonacci sînt sacre, se poate răspunde simplu: pentru că sînt creaţioniste. Această descoperire îmi aparţine şi o voi explica foarte pe scurt în cele ce urmează. Existenţa lumii pămîntești, de la minerale, plante, animale şi om, este clădită pe aceste numere.

În *lumea minerală* există numai *cinci* forme cristaline de bază: tetraedrul, cubul sau hexaedrul, octaedrul, dodecaedrul, icosaedrul. Din acestea pot cristaliza cele trunchiate şi stelate. Observăm că cele cinci figuri de bază sînt în număr sacru Fibonacci.

În *lumea vegetală*, *phylotaxia*, studiată de botanişti, a reuşit să stabilească modul de aşezare a frunzelor pe o ramură totdeauna conform unui şir fibonaccian, care trasează pe ramură o spirală. De la plantă la plantă, punctul de fixare al frunzei variază; dacă se începe trasarea pe ramură a punctelor succesive, se constată că şirul este fibonaccian: imediat deasupra primei frunze, următoarea de pe generatoarea ramurii şi cele care se succed de jur împrejur formează o spirală fibonacciană, o traiectorie în ciclu. Unghiul de divergenţă care există între fiecare frunză şi cea următoare este unul din termenii seriei: 1/2, 1/3, 2/5, 3/8, 5/13, 8/21... Se observă că atît numărătorul cît şi numitorul sînt în şir Fibonacci, pe baza căruia a fost construită întreaga lume vegetală.

Lumea animală este şi ea, sub cele mai diferite aspecte, guvernată de forme de continuitate geometrică cu numerele lui Fibonacci, unde avem exemple de creaţionism evolutiv de natură sacră. De la formele fosile pînă la cele actuale apare clar continuitatea geometrică fibonacciană. Cochiliile sînt cel mai elocvent exemplu! Cel mai interesant este amonitul Nautilus. Există circa 4000 de specii pînă la forma spiralată spaţial sub aspect de con.

În natură există forme de viaţă care se dezvoltă autoreproducător şi sînt esenţiale pentru aceasta. Coarnele berbecului sau cele a cinci specii de bou se dezvoltă în spirale spaţiale. Deşi nu se poate vorbi de o funcţie propriu-zis continuă Fibonacci, deoarece provine dintr-un şir recurent de numere, ea există totuşi prin spirala logaritmică descoperită de René Descartes (1638) şi care este autoreproducătoare pentru toate formele de viaţă pînă la om.

Eu am reuşit în premieră să construiesc o spirală plană continuă formată din semicercuri cu razele numere Fibonacci şi apoi înscrisă pe un con ca spirală spaţială. Există, de asemenea, spirala logaritmică înscrisă pe o pseudosferă, care ne conduce în lumea paralelă din care provenim şi în care revenim după moarte sub forma antimaterială a spiritului. Aşadar, din

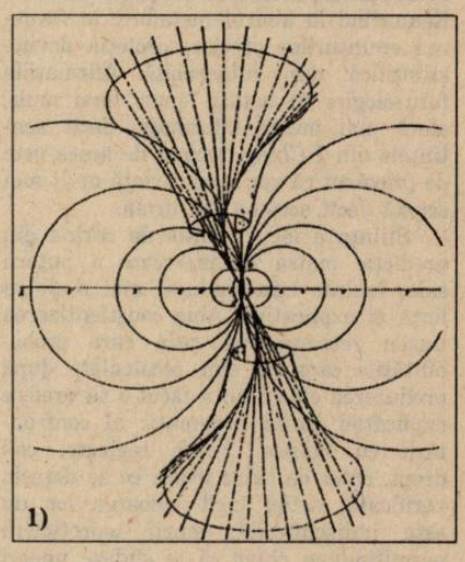
1)

punct de vedere fizico-geometric am fost antimaterie, devenim materie şi redevenim antimaterie (fig.1).

Revenind la futurologie, adică la premoniţia construită cu numere Fibonacci, voi explica mai jos construcţia ei, rezervîndu-mi un final cosmologic.

Pentru previziunea realizării unei

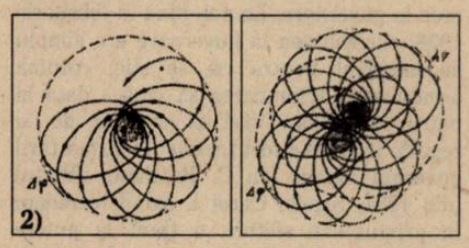
2)

dorinţe sînt necesare numele de botez (toate, dacă sînt mai multe), numele de familie, anul, luna şi data naşterii, dorinţa exprimată succint în două-trei cuvinte. Cu ajutorul listei de concordanţă litere/cifre, adunate aritmetic, rezultă un număr total care se comprimă la o sumă mai mică decît 10 inclusiv şi se compară cu numerele sacre Fibonacci. Dacă numărul obţinut corespunde unui număr Fibonacci, dorinţa prognozată se realizează.

ION + ANA CĂSĂTORIE 1998 rezultă ION = 9+5+4 = 18 = **9**; ANA = 1+4+1=**6**; CĂSĂTORIE = 3+1+8+1+ +1+5+7+9+5 = 74 = 11 = **2**; 1998 = 27 = **9** = 9+6+2+9 = 26 = **8**. Concluzia futurologică: Ion şi Ana, deşi nu se potrivesc, se vor căsători totuşi, dar anul nefiind favorabil, sînt sfătuiţi a amîna un an şi vor avea o căsătorie foarte bună.

Unele aspecte ştiinţifice ale prezentului articol sînt legate de cosmologie. Ca fost elev al academicianului Octav Onicescu, am aprofundat cea mai importantă contribuţie a sa la acest delicat domeniu al astronomiei – anume problema aşa-numitului "gravitovortex". Profit acum pentru a explica şi grafic (fig.2) ce este gravitovortexul, adică mişcarea rotaţională în cîmp gravitaţional fie a unei planete (perihelul lui Mercur), fie a unei particule elementare în cîmpul propriu atomic; aceasta a fost şi intenţia lui Einstein, de a crea o teorie unitară a cîmpului. O expresie vectorială posibilă a acestui cîmp unitar ar putea fi grad-rot.-rot.-rot., adică un gravibar care variază cantitativ fie rotindu-se în jurul lui însuşi (prima rotaţie), apoi într-unul din spaţiile energetice – ca o planetă (a doua rotaţie), apoi în holospaţiu pe o pseudosferă (a treia rotaţie) cu simultaneitate energetică gradient diver-

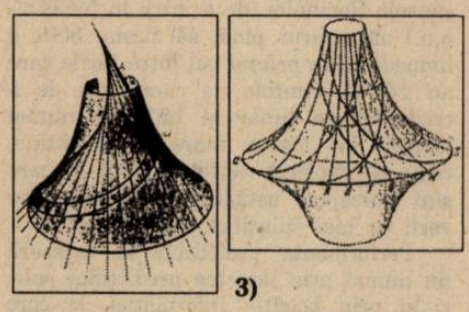
3)

gentă pe o pseudosferă (fig. 3), dar pe o reţea Cebîşev.

Dezvoltarea adusă de mine gravitovortexului lui Onicescu – I. Mihăilă se înscrie într-o nouă teorie, futurologică deci, despre un holospaţiu energetic şi pseudosferic, dar fibonaccian. Teoretic gîndind spre viitorul fibonaccian al fizicii, înseamnă că noua teorie deplasează cunoaşterea universului spre o comportare entropică fie crescătoare, fie descrescătoare (gaura neagră) într-o moarte care se renaşte instantaneu.

Mă opresc aici, pentru că, dacă aş continua, prezentul text ar deveni carte!

Z. ORNEA

Prognoze bune şi altele funeste

Omul politic e, prin îndeletnicire, dator să elaboreze strategii pentru viitorul apropiat, pornind de la judicioasa analiză a datelor prezentului. Pentru că, nu-i aşa?, prezentul e un rezultat al trecutului şi o indicaţiune pentru viitor. E vorba şi de strategii de guvernare şi de cele, fatale, ale perspectivei de a accede la guvernare. La noi, pînă în februarie 1938, succesiunea la guvernare era simplu de prevăzut pentru că, se ştie, cutuma orînduise ca schimbarea să vină o dată la patru ani. Erau însă şi excepţii de la regulă. În 1876 a fost instalat la cîrma ţării guvernul liberal Ion C. Brătianu. Prinţul (din 1881, regele) Carol I, avînd încredere în primul său sfetnic, a ţinut la putere guvernul lui I.C. Brătianu timp de 12 ani, adică pînă în 1888. Şi a făcut bine. Pentru că în această cea mai lungă guvernare din istoria ţării s-au pus fundamentele României moderne. În ultimii ani ai acestei guvernări, ea era mult contestată. Conservatorii, deşi dezbinaţi, erau nerăbdători să le revină succesiunea. Eroziunea se produsese şi în Partidul Liberal, unde puternice disidenţe (din care făcea parte şi fratele premierului, Dimitrie Brătianu) cereau – culmea! – plecarea din fruntea guvernului a şefului partidului. Lucrurile au evoluat atît de încordat încît conservatorii şi liberalii disidenţi au creat o coaliţie care s-a numit opoziţia unită, organizîndu-se mari manifestaţii de stradă, scandaluri în Parlament, şi o campanie de presă răsunătoare, cu atitudini chiar antidinastice, ce l-au supărat mult pe suveran. Gruparea politică junimistă s-a menţinut rezervată în tot acest timp, refuzînd, din principiu, manifestările de stradă. Ba stăruiau în loialitatea lor dinastică. Căderea guvernului era, totuşi, inevitabilă şi succesiunea trebuia, forţamente, să revină conservatorilor. Întrebarea era căreia dintre ramurile conservatorilor le va fi încredinţat guvernul. Junimiştii erau convinşi că viitoarea guvernare le va reveni lor şi nu turbulenţilor antidinastici conduşi de Lascăr Catargi. Dar unii dintre ei se îndoiau. Care dintre ei va fi profetul? Am găsit în jurnalul lui Maiorescu că el era atît de convins de valoarea funcţională a strategiei sale, încît a pus rămăşag cu Vasile Pogor. Cînd, la 22 martie 1888, regele a încredinţat guvernarea cam anemicei grupări politice junimiste, Maiorescu a exclamat fericit, ca un bun futurolog pe termen scurt, "am cîştigat rămăşagul". Prognoza sa şi a lui Carp se dovedise validă, înfăptuindu-se, şi i-a lăsat, pentru o vreme, mofluzi pe conservatorii lui Lascăr Catargi.

Să înfăţişez şi două cazuri tragice în care analiza şi prognoza s-au dovedit a fi falimentare cu totul. Este vorba de P.P. Carp şi Constantin Stere care au fost, încă din august 1914, potrivnici intrării României în război alături de ţările Antantei, propunînd alăturarea noastră de Puterile Centrale. Pentru amîndoi, Antanta însemna înainte de toate Rusia. Or, aceasta urmărea de multe decenii, chiar secole, să ajungă la Marea Neagră, cotropind România. Respingeau şi argumentul oamenilor politici antantofili, care îşi argumentau opţiunea pe faptul că Antanta ne promite dezrobirea Ardealului şi a Bucovinei de Nord, provincii cotropite de Imperiul Habsburgic. C. Stere, exponentul durerilor Basarabiei, contra-argumenta că în acest fel provincia sa natală este din nou sacrificată, aici proiectul rusificării fiind o realitate apăsătoare avansată, iar dincolo, în Ardeal, conştiinţa naţională românească era bine, strălucitor dezvoltată. Carp era conservator şi, în Partidul Conservator, cu excepţia lui Nicolae Filipescu şi Barbu Delavrancea, mai toţi liderii erau fie favorabili Puterilor Centrale, fie cereau respectarea, continuă, a unei stricte neutralităţi faţă de taberele în război. Mai grea era situaţia lui C. Stere. El era unul dintre fruntaşii Partidului Liberal, şeful clubului liberal din Iaşi, sfetnicul de taină al lui Ionel Brătianu, prim-ministrul guvernului liberal. Iar mai întreg Partidul Liberal era pe faţă sau în tăcere favorabil aderării României la Antantă. Deodată, imediat după Consiliul de Coroană din august 1914 (care s-a pronunţat, deocamdată, pentru neutralitate), Stere a intrat în conflict acut cu conducerea partidului şi cu mai toţi prietenii săi politici, în frunte cu premierul. Foarte repede, el care fusese, cu cîteva luni înainte, raportorul majorităţii, prezentînd, în Camera Deputaţilor, proiectul de reformă a Constituţiei, vorbind în numele întregului Partid Liberal, ajunge să semneze, în *Viaţa Românească*, revista pe care o întemeiase în 1906, şi o conducea, un ciclu amar de articole sub rubrica "Din carnetul unui solitar". Iar în cei doi ani ai neutralităţii (1914-1916), cînd Ionel Brătianu a făcut un înţelept joc politic de aşteptare, tratînd, în tot acest timp, cu ţările Antantei, în strict secret, un tratat de alianţă, C. Stere devenise un străin în propriul partid, izolat şi privit cu ostilitate. Mai grav e faptul că şi Carp şi Stere, în august 1916, cînd Consiliul de Coroană (acum domnea regele Ferdinand) a hotărît intrarea ţării în război alături de Antanta, ei s-au opus. Carp, care a participat la Consiliul de Coroană, a şi declarat, acolo, că îşi va trimite fiii în război, dar se va ruga ca România să piardă războiul, pentru că eventuala sa victorie va fi pieirea ţării. Cînd, după primele săptămîni ale euforiei unei victorii aparente, au urmat dezastrul de la Turtucaia, apoi înfrîngerea oştirilor româneşti în Transilvania, Oltenia, Muntenia şi autorităţile au decis evacuarea Capitalei şi a Munteniei întregi, în favoarea retragerii în Moldova, pe care armata să o apere de împresurarea inamicului, din păcate Carp şi Stere triumfau, văzînd în situaţia grea creată o împlinire a prognozei lor profetice. Au rămas în Bucureştiul ocupat, unde, ca moldoveni ce erau, anume s-au instalat. Şi aici, lucru foarte grav, au intrat în contact cu conducătorii militari ai forţelor armate ocupante, tratînd cu ei – şi cu diplomaţii Germaniei şi ai Austro-Ungariei, pentru a salva ceea ce, gîndeau ei, se mai putea salva din România socotită înfrîntă de deciziile antantofililor, în frunte cu Ion I. C. Brătianu. Au tratat chiar o schimbare a dinastiei, considerată subordonată premierului Brătianu, iar Stere a făcut, în acest scop, o călătorie la Viena şi Berlin, capitalele ţărilor cu care patria sa era în război. Ba chiar Stere a editat, la Bucureşti, ziarul său *Lumina*, mult cenzurat de autorităţi, în care tot demonstra că dreptatea a fost şi este de partea prognozelor sale şi că guvernul Brătianu (acum guverna în alianţă cu conservatorii democraţi ai lui Take Ionescu) a greşit, funest în prevederile sale de perspectivă. S-a spus chiar că loturi din gazeta lui Stere, achiziţionate discret de germani, au fost aruncate, pentru demoralizare, asupra tranşeelor româneşti. Dar destinul a fost bun cu România, care fusese, silită de situaţie, să semneze cu inamicul nedreptul tratat de pace de la Bucureşti, rămas fără valabilitate pentru că regele Ferdinand refuza să-l contrasemneze. Din fericire, Puterile Centrale au fost înfrînte (pentru că Antantei i s-au alăturat între timp S.U.A.), iar în Rusia a izbucnit revoluţia. În acest fel, România a reprimit în trupul ţării şi Ardealul tot şi Basarabia şi Bucovina. Carp, înfrînt în prognozele sale, a exclamat, atunci, cinic: "România are atîta noroc încît n-are nevoie de bărbaţi de stat" şi, cu această vorbă rămasă celebră, s-a retras la moşia sa din Ţibăneştii Vasluiului. Stere era un înfrînt total, deşi contribuise enorm, în martie 1918, la decizia Sfatului Ţării din Basarabia pentru realipirea la România. Era însă considerat vinovat pentru atitudinea din anii războiului şi Curtea Marţială l-a arestat, ţinîndu-l sub anchetă cîteva săptămîni, apoi eliberat fără a fi fost judecat vreodată. S-a spus că întregul său contencios de pe vremea războiului ar fi fost stins, dacă dădea ascultare propunerii lui Ionel Brătianu (din nou devenit premier) de a sta o vreme pe tuşă, apoi revenind, supus, în cadrele Partidului Liberal. Stere n-a acceptat propunerea şi, după cîteva luni petrecute în Elveţia, a revenit în ţară, chemat la conducerea Partidului Ţărănesc basarabean, apoi, prin unificare, la cea a întregului Partid Ţărănesc. Stere, devenit şi deputat din partea ţăraniştilor, a rămas cu stigmatul, bine speculat de adversari oricînd interesele politice o cereau. În 1930, după ce, în 1926, contribuise esenţial la crearea Partidului Naţional Ţărănesc, a fost silit să demisioneze, în urma unei manifestaţii ostile lui, organizate, din umbră, de liberali. Viaţa lui a fost, de după război pînă în 1936, cînd moartea l-a izbăvit, un efectiv calvar. Şi totul din cauza prognozelor din 1914-1916 şi a atitudinii politice din timpul războiului. Carp a murit, senin şi convins în dreptatea prognozelor sale, în 1919, la venerabila vîrstă de 82 de ani, nimeni neîndrăznind să-l implice într-un proces.

Iată că, în aceste tragice cazuri, prognozele politice (o altă denumire pentru futurologie) s-au dovedit a fi funeste. Deşi, s-o spun în încheiere, atitudinea celor doi oameni politici n-a fost trădătoare, ei prognozînd, ca buni patrioţi ce erau, alte soluţii decît cele decise într-un moment de cumpănă pentru soarta ţării.

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Nu trageţi în profetul mincinos!

Una dintre cele mai spirituale şi mai virulente analiste politice din presa românească a afirmat de curînd: "din nefericire însă, chiar dacă şansele României (de a intra în NATO – n.n.) au crescut pînă, să zicem, 80%, e limpede că în primul val intră ţările care au 100%". Dincolo de candoarea de a crede că pe lume se întîmplă numai lucruri de foarte mare probabilitate, remarca exprimă veridic modul în care sînt percepuţi astăzi profeţii, respectiv verii lor mai ştiinţifici, futurologii.

Performanţa profetului se măsoară nu numai prin justeţea predicţiilor sale, ci şi prin bogăţia informaţiei pe care acestea o oferă. Profeţii precauţi au căutat dintotdeauna să se pună la adăpost de discreditare, în eventualitatea că faptele i-ar putea dezminţi. Modul tradiţional a fost exprimarea metaforică, imprecisă, vehiculînd o informaţie minimă dar, tocmai de aceea practic imposibil de contrazis sau, folosind terminologia lui Karl Popper, de "falsificat". Consultînd faimoasa *Carte a Schimbărilor* pentru a întrevedea şansele unui proiect, ale unei decizii importante (în ocurenţă, problematica admitere a României în NATO), obţii adeseori, după o laborioasă operaţie de selecţie, răspunsuri ca: "Perseverenţa pe calea cea bună aduce neîndoielnic răsplata", "Este bine să ai în vedere un scop sau o destinaţie", "Este folositor să ceri sfatul unui înţelept sau sprijinul unei persoane importante" şi alte asemenea soluţii pe care nici o evidenţă empirică nu le-ar putea infirma. Renunţînd la aburul metaforic în favoarea enunţurilor precise, profeţia devine ştiinţifică, deci vulnerabilă. Afirmaţiile futurologiei de astăzi "spun" mai mult, oferă mai multă informaţie decît sentinţele din *I Ching*, tocmai de aceea este de prevăzut că vor avea o viaţă mult mai scurtă decît acestea din urmă.

Ştiinţa a făcut relativ de curînd din predicţie piatra de încercare a puterii sale, înainte mîndrindu-se mai mult cu forţa ei explicativă. Abia conştientizarea iluziei retrospective, prin care probabilităţile cauzelor sînt recalculate după producerea efectului, a făcut-o să prefere explicaţiei testul pragmatic al confruntării cu faptele. Fapte regizate, ce-i drept, chiar de către teoria ce se doreşte verificată, astfel încît valoarea lor nu este indiscutabilă, marii teoreticieni permiţîndu-şi chiar să le sfideze uneori spunînd, în cazul cînd sînt contrazişi, "cu atît mai rău pentru experienţă!".

Profeţii, chiar dacă se numesc futurologi, nu pot avea îndrăzneala savantului de a trata faptele cu nonşalanţă. Ei trebuie să fie mai prudenţi căci nu sînt judecaţi numai de către confraţii lor, lucrurile despre care se pronunţă interesează publicul larg, doar se referă la angrenajele centrale ale istoriei: reconsiderarea alianţelor, progresul economic, controlul asupra mediului şi nu, ca în cazul savanţilor, la microprocesele materiale care duc la emergenţa unor oaze locale de ordine. Precauţi, profeţii de astăzi înglobează în discursul lor măsura propriei incertitudini sub forma ştiinţifică a probabilităţii. Astfel, predicţia demnă de acest nume îşi va asocia probabilitatea ca măsură a verosimilităţii sale, afirmînd nu pur şi simplu că în iulie vom intra în NATO, ci că am avea, *exempli gratia*, 80% şanse să o facem. Viitorul, nefiind, cum mai cred încă unii, în întregime conţinut în prezent, nu poate fi perfect previzibil din principiu, astfel încît orice afirmaţie categorică despre el este, vrînd, nevrînd, o minciună. Desigur, a spune că sîntem ca şi intraţi în NATO, cînd şansele se situează, după cum afirmă analiştii, la cca. 80%, este o minciună mai mică decît a afirma categoric că nu vom fi primiţi. Mai grav este că pînă şi ridicarea din umeri, abţinerea de la predicţie este tot o minciună, căci ea sugerează şanse egale pentru ambele soluţii, ceea ce nu este, evident, conform cu realitatea. Nevoit să se pronunţe înainte ca să fie el însuşi convins, profetul este condamnat să mintă de îndată ce deschide gura. Salvarea lui este să vorbească, dacă nu în dodii, atunci măcar în limbajul probabilităţilor, descriind eventualităţi cu grade diferite de certitudine, şi nu afirmînd viitoare ocurenţe. Cum probabilităţile pe care le prezintă în grafice colorate pe ecranul calculatorului reflectă cunoaşterea sa imperfectă asupra stării prezente de lucruri, profetul prudent nu poate fi niciodată "prins" cu minciuna, el este totdeauna de bună credinţă, chiar dacă în conflict cu realitatea, deoarece este, dacă nu performant, măcar sincer.

Anca MANOLESCU
etnolog

Farmecul discret al profeției

Previziuni fără obiect

"Mark Twain a murit cu cîțiva ani înaintea celui mai hotărîtor eveniment din istoria omenirii – Marea Revoluție Socialistă din Octombrie" (Petre Solomon, studiu introductiv la Mark Twain, *Pagini alese*, București, 1951). Iată un enunț care, o vreme, ne-a împuținat pofta de viață și curiozitatea pentru viitor. Pretenția lui profetică rezidă în convingerea că tot *ceea ce va să fie* s-a decis, s-a aranjat deja la nivelul "partidului" și va decurge "conform planului" lui. Există pînă astăzi oameni (ei se împotrivesc ca Lenin să fie mutat din Piața Roșie la cimitir) care se încăpățînează să privească cursul întregii lumi de pe puntea crucișătorului Potemkin. Cînd ai un temei atît de ferm, viitorul (ca și trecutul) capătă un contur foarte precis. De altfel, "ideologii" – fie ei creatori, consumatori ori profitori de ideologie totalitară – posedă mijloace îndelung exersate pentru a-și confirma previziunile: cînd represiunea nu ajunge să disciplineze evenimentele, intervine discursul care, împotriva tuturor evidențelor, machiază realitatea și raportează succesul, "transpunerea în viață" a doctrinei. Garanți ai propriilor lor profeții, asemenea profeți nu riscă decît să stîrnească, pentru un timp, ceea ce e mai carent în noi și să ofere, odată dispăruți, un capitol de studiu al patologiei colective.

*

În concepția lor, istoria are un etaj paradisiac spre care omenirea e obligată să se îndrepte în marș forțat. Există, însă, și un alt tip de propensiune profetică suspectă: ea transferă "vremurilor de pe urmă" formele – vizibil imperfecte, remodelabile și pasagere – ale devenirii istorice. În 1991, revista *Transilvania* publica textul pe care o femeie – la 27 octombrie 1990, pe dealul Patriarhiei, de ziua patronului Bucureștilor – îl prezenta ca primit de *sus*. Într-un limbaj avîntat, calcat pe *Psalmi* și *Cîntarea Cîntărilor*, mesajul vorbea despre perioada imediat precedentă ca de o vreme a încercării purificatoare ce va fi, în curînd, recompensată – la nivel național – printr-o ridicare în slăvi supramundane: "Scoală-te, România Mea, ridică-te, iubito, scutură-ți jugul și vino spre mărire, o cetatea iubirii Mele. Nu mai plînge iubito, că vaiul trece, mai este un ceas... Vin să te iubesc și să te așez în glorie...".

Un soi de stînjeneală, irepresibilă și multiplu motivabilă, te cuprinde la auzul unor asemenea certitudini eschatologice. În primul rînd, intrigă siguranța – cu totul necreștină, și în genere extra-religioasă – de a fi acumulat un capital de suferință justificativă, care rezervă pacientului un loc de frunte pe cealaltă lume. Efortul, "asceza", chinul chiar sînt – din punct de vedere spiritual – *fenomene de parcurs*, care pot ajuta înaintarea, dar – în sine – sînt departe de a garanta succesul. În orice caz, ele nu pot transforma condiția ultimă într-un premiu binemeritat. "Abia acum simt că pun început pocăinței" spune un bătrîn din *Pateric* pe patul de moarte. Mai degrabă autentică, în privința Eschatonului, este conștiința unui drum fără sfîrșit, de-a lungul căruia răsturnarea, accidentul uman, stagnarea rămîn oricînd posibile ("cine stă să ia seama să nu cadă"), însă mereu recuperabile prin asistență divină.

În acest sens, mai apropiată de stilul profetic mi s-a părut exhortația la milostenie rostită de un cerșetor într-un metrou bucureștean. Ea debuta așa: "Vă aduc un ultim omagiu: pocăiți-vă!". Deși de rezultatul imediat al acestui act urma să beneficieze chiar solicitantul, el propunea – la schimb – o reușită expresie pentru excelența specifică umanului, anume perpetua lui posibilitate de rectificare.

Dar ceea ce frapează, evident, în mesajul de pe dealul Patriarhiei este pretenția ca o *națiune* (concept istoric și, în formula invocată, de origine pur modernă) să devină partenerul Mirelui ceresc. De la Origen încoace, nici unul din hermeneuții *Cîntării Cîntărilor* nu a avut asemenea idei năstrușnice. Ei au socotit că "mireasa" e fie sufletul în căutarea "doritului Ultim", fie Biserica în alcătuirea ei dinamică și transformantă. Creștinismul și-a sprijinit în mod special originalitatea pe depășirea unei apartenențe spirituale (neamul lui Israel) care – din punctul de vedere al noii religii – risca să capete o prea accentuată interpretare istorică. Ar fi surprinzător ca, Ierusalimul concret fiind socotit doar un *simbol* al celui celest, Bucureștii să-l întreacă în ce privește aptitudinile eschatologice.

Care ar fi – din punct de vedere creștin – condiția profeției și utilitatea ei? Mai orientează ea, ca în tradiția ebraică, spre un viitor transistoric, accesibil abia la consumarea timpurilor?

Refuzul localizării

"Vine ceasul și acum este cînd nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim nu vă veți închina Tatălui... vine ceasul, și acum este, cînd adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și adevăr" îi spune Iisus femeii samarinence (*Ioan*, 4, 21-23).

E vorba despre un episod aproape singular de dialog secret și concentrat: pentru un foarte scurt moment – suspendat de ceasul fără umbre al amiezii –, el reunește doi interlocutori degajați, fiecare, de grupul ce îl înconjoară și îl solicită în mod obișnuit, integral disponibili unul pentru celălalt. Ocrotiți de o perfectă și repede trecătoare solitudine, partenerul uman și cel divin fac – *împreună* – experiența apocalipsului, a unei reciproce și fără rezerve dezvăluiri de sine. Episodul acesta e primul – în economia *Evangheliilor* – care ne livrează modul de "ofensivă" înspre lume a condiției ultime: ea a venit și vine. Desăvîrșit prezentă în persoana prezentă a Logosului, ea e infinit actualizabilă în lăuntrul întîlnirii între uman și divin. Condiția ultimă, pe care *Evanghelia* o desemnează drept "Împărăție", funcționează – ni se sugerează aici – inchoativ. În sine, ea este, evident, un *dincolo* absolut; se caracterizează printr-o confruntare ce răpește orice însemnătate "detaliilor" și condiționărilor mundane. Împărăția e, evident și aproape banal am zice, supra-mundană și post-mundană. Însă experiența ei se oferă *încă de aici și de acum*, ca un dat care – infinit, de necircumscris și transcendent în sine – se insinuează totuși de-a curmezișul texturii lumești, în ascunsul conturelor ei. Uimitoarea dinamică a condiției ultime demarează și ne preia din imediatul condiției noastre actuale.

O dovadă este că decisa "critică a locului" se rostește într-un loc saturat de trăsături simbolice. El este în primul rînd un loc *rădăcină*, unde se perpetuează depozitul tradiției ebraice și figura unuia dintre personajele sale fondatoare: fîntîna "părintelui nostru Iacov" e rezervorul de apă și de memorie al ținutului și ea va servi drept element de *accroche* lui Iisus pentru a invoca, prin contrast, "apa vie" a Duhului. Muntele Garizim – un nume care are conotația de *ombilic* al cosmosului – constituie, pentru samarineni, în același timp *axa* simbolică a lumii dar și conștiința unei separări, a unei înstrăinări, a unei marginalități în raport cu tradiția de afirmată legitimitate a Ierusalimului.

Samaria – cu centrul ei, marcat pe verticala adîncurilor de puțul patriarhului și pe verticala înălțimilor de muntele cosmic –, Samaria întreagă este un ținut care, simbolic, va desemna – în concepția creștină – categoria celor *inclasabili:* aflată între Iudeea și Galileea, între teritoriul *Legii vechi* și "lumea neamurilor" ce va primi *Legea cea nouă*, ea ar reprezenta condiția *străinului*, a celui nesubsumabil și rebel la încadrări istorice. Din punct de vedere creștin, Samaria este un teritoriu ușor evanescent, liber de determinații prea precise, un teritoriu mereu *în margine*. Samaria e un teritoriu al tranziției, un teritoriu prin care, pur și simplu, "trebuie să treci" ("A lăsat Iudeea și s-a dus iarăși în Galileea. Și trebuia să treacă prin Samaria" – *Ev. după Ioan*, 4, 3-4). Dar, astfel fiind, ea devine și un simbol al *transitus*-ului. Pentru că, în centrul ei, Iisus face activă comunicarea între datul vizibil și realitatea misterioasă spre care el trimite: între apa fîntînii și apa vie a Duhului, între locul de cult și spațiul indefinisabil al Treimii, între clipa de față a întîlnirii și clipa eschatonului se stabilește aici o fertilă tensiune.

Mai mult, aici condiția profeției e reformulată, pusă într-un orizont surprinzător și, pînă la urmă, depășită. Cînd femeia evocă – în perspectiva propriei tradiții – intensa așteptare a lui Mesia "care le va vesti lor toate", Iisus o confruntă abrupt cu imediatețea acestui îndepărtat reper: "eu sînt, cel ce vorbesc cu tine". Din această nouă perspectivă, profeția e, într-un fel, suspendată. Nu mai este vorba despre o scrutare a viitorului, ci a unei posibilități deja date, ce se pretează însă la o nesfîrșită descoperire. Christos nu înlocuiește viitorul cu un straniu prezent. El *aduce în prezență* realitatea ultimă, o conține, o oferă experienței.

Islamul va relua – poate cu și mai multă concentrare decît tradiția ebraică – problematica profeției și figura Profetului. Muhammad este, pentru musulmani, "pecetea profeției", ultimul și deplinul mesager al Unității divine către o nouă comunitate. Însă el face să culmineze un lanț profetic ce include pe Abraham, Moise și Iisus. Iar, în această filieră de funcțiuni revelatoare, Iisus este considerat "pecetea sfințeniei", ceea ce în interpretare musulmană reprezintă emblema, "locul" prieteniei cu divinul, posibilitatea contemplativă însăși, starea de intimitate cu cel inaccesibil. În felul acesta, Islamul va perpetua, în lăuntrul propriei sale economii, una din dimensiunile esențiale ale ministerului christic.

Marcel TOLCEA
lector universitar

Miscellanea

● Termenul de "profeție" ar trebui să se aplice doar anunțării unor evenimente viitoare în legătură cu Cărțile sacre, revelate ale diferitelor religii. În toate celelalte cazuri termenul apropiat este cel de "previziuni".

● În iudaism, economia mîntuirii se află într-o relație privilegiată cu fenomenul profeției. În termenii unei metafore... soteriologice, venirea lui Mesia ar presupune, între multe alte consecințe, și o identificare deplină a întregului popor evreu cu Moise, profetul prin excelență. Conform unui text talmudic, după Moise au existat 48 de profeți și șapte profetese. Ei nu au lăsat nimic în afară din ceea ce era înscris în Tora și nici nu au adăugat ceva, cu excepția legii despre sărbătoarea Purim. În lumea creată doar cîțiva au darul profeției, dar la venirea lui Mesia tot poporul evreu va fi unul de profeți, fiindcă stă scris: "Iar după aceea, vărsa-voi duhul meu peste tot trupul, și fiii și fiicele voastre vor profeți, bărînii voștri visuri vor visa, iar tinerii voștri vedenii vor avea". (*Ioil*, 3.1)

Pentru cabaliștii evrei și creștini, limba ebraică era, simultan, tîlc ascuns și energie a Cosmosului. Astfel, printr-un procedeu de lectură numit *notarikon*, cabalistul deslușește dimensiunea profetică a numelor: Literele A, D și M din ADAM îi vestesc pe Avraam, David și Moise.

● În jurul anului 1600, toate calculele școlii cabalistice de la Safed profețeau ca sigură venirea lui Mesia la anul 1648. A fost anul celei mai crunte prigoane antievreești premoderne, cînd hatmanul Ucrainei, Bogdan Hmielnițki, a ucis zeci de mii de evrei și a distrus marile centre de cultură ebraică din Polonia.

● Îndeobște "profețiile" medievale sînt scrise într-un limbaj ambiguu, amfibologic. Centuriile lui Nostradamus rămîn un model, mai ales că dificultatea lor este sporită și de folosirea multor cuvinte celte, arabe, grecești, spaniole, italiene. Un fel de Ginsberg *avant la lettre*, dacă ne gîndim și la masculinizarea lui Nostredame în Nostradamus!

Mai puțin cunoscut este însă numele unei călugărițe germane din secolul al IX-lea, Roswitha, care a trasat istoria Germaniei cu o mare exactitate premonitorie. Frazele din *Tuba seculorum* pot fi ușor decriptate, mai ales că multe dintre ele au o maximă tranzivitate și sînt riguros exacte istoricește: "Sfîntul Imperiu, ridicat sub al 249-lea papă, încoronat sub cel de-al 253-lea, va muri sub cel de-al 255-lea fiu al lui Petru" (*apud* P.A.Riffard, *L'ésoterisme...*)

● Cu vreo lună în urmă, cînd norul magnetic cauzat de exploziile solare urma să treacă și peste Pămînt, un prieten – paradoxograf hemoragic – mă sună și îmi spune convins: "Vezi că Profeția papilor nu e vorbă în vînt? Uite ce înseamnă cognomenul lui Ioan Paul al II-lea, *de labore solis!* Asta e: al activității solare!" Să fie oare atît de simplu?

Profeția lui Malahie, de fapt pseudo-Malahie – 111 papi începînd cu Celestin al II-lea cărora le atribuie o deviză –, are ceva neliniștitor. Ar mai urma doar un singur vicar al lui Cristos pe Pămînt, după care ar veni *Petrus romanus, Judex tremendus.*

● "Vei pleca. Te vei întoarce? Nu. Vei muri". Este un pronostyx.

● *Istoria Noii Spanii (Codex Florentinus)* a lui Sahagun narează, între altele, mulțimea de semne prevestitoare ce anunțau venirea lui Cortez. În 1507, în timpul ceremoniei ce marca intrarea într-un nou ciclu, pe timpul nopții a apărut o stranie limbă de foc ridicîndu-se dinspre răsărit. Un incendiu a devastat apoi templul zeului Huitzilopochtli. Valuri imense ale lacului Texcoco au ajuns pînă la porțile caselor. O soră a lui Moctezuma, despre care se crezuse că a murit, a fost îngropată și, patru zile mai tîrziu, a revenit la viață. Suveranul află de la ea că în puțină vreme vor veni străini care vor arunca imperiul în pulbere.

Au apărut tot felul de monștri pe care tot poporul îi vedea, dar care dispăreau de îndată ce Moctezuma dorea și el să le vadă înfățișarea. Marii preoți i-au adus, apoi, o pasăre gri, ce semăna a cocor, pe al cărei cap era crescută o oglindă circulară în care împăratul văzu mulțime de străini călare pe cerbi. Magii au interpretat că era vorba de revenirea lui Quetzalcoatl la 52 de ani după ultimul an al zeului războinic Tezcatlipoca, în ziua "Noului Vînt", adică în 22 aprilie 1519.

Pe 22 aprilie 1519, Cortez debarca împreună cu 600 de soldați, 16 cai, 10 tunuri și 13 archebuze, cucerind, în 1521, imperiul lui Moctezuma al II-lea care număra peste 20 de milioane de supuși! (*apud* R. Alleau, *La Science des symboles*).

● Există și o dimensiune desacralizată a profeției. O energie, o funcționalitate ce se transferă dintr-un registru în altul bazîndu-se pe "tăria" modelului arhetipal al "venirii". Așa de pildă, mass-media, zvonurile profețeau numele lui Ion Iliescu drept sigur succesor al lui Ceaușescu. Eu însumi am fost colportor al unei asemenea "coborîri" în primăvara lui '89. Atunci, cred că în Săptămîna Luminată, a venit la mine, la serviciu, un domn pe nume W.M., profesor de socialism științific, pensionar la acea dată. După ce mi-a spus că are să îmi comunice un lucru extrem de important și mi-a cerut să ieșim în aer liber, am auzit clar: "Pînă la sfîrșitul anului, criminalul va fi lichidat! Nu îți pierde speranța! Dacă vrei un semn clar, cumpără *Perspectivele globale ale omenirii*. Din colectivul de coordonatori, doi vor face parte din primul guvern democrat al României!" O curiozitate, desigur "științifică și tehnică", m-a făcut să merg la textul revelat *(sic!):* Ion Iliescu și Sergiu Celac.

Scrisori întredeschise

Buzău, 25 august 1960

Dragă Lia!

E rîndul meu să "percutez" cu întîrziere. Asta fiindcă am fost plecat luna asta şi nu am aflat de scrisoarea ta decît acum cîteva zile cînd m-am înapoiat. Poate eşti curioasă să ştii pe unde a voiajat persoana subnumită. Află că am fost la Sf. Gh. în Reg. Aut. Maghiară, cu ocazia campionatelor de tir pe armată. Pot spune că armată în genul celei de la Sf. Gh. să tot faci, mai ales ca amator de turism. Toată ziua: Bal la Olt, trageri, remy şi table. Timpul a fost şi el foarte frumos, înfrumuseţînd şi el pitorescul regiunii.

Curînd vor veni "bobocii", şi, într-un cadru festiv li se va preda: mătura, plantonul şi vesela (cîteva din dezavantajele anului I).

Dar deocamdată să-mi cer scuze: am şi uitat de maturitate. Te felicit pentru succes şi îţi doresc să reuşeşti şi la facultate.

În privinţa "medicamentelor" cu efect amuzant, ţi-aş spune multe, însă nu le pot trimite prin poştă. Cînd vin la Bucureşti am să te pun în temă cu ele.

În altă ordine de idei, cred că nu ţi-au scăpat ultimele spectacole de succes: "Parisul pe ghiaţă", "Cu concertul în buzunar", sau filmele: "Cocoşatul" şi "Veneţia, luna şi tu". De sport nu te întreb nimic, dat fiind faptul că nu te interesează genul acesta de distracţie.

Sînt încîntat profund de grija pe care o porţi "bobocilor". Mi-ar place să vii pe aci odată şi să asişti la o oră de instrucţie. (Păcat însă că aşa ceva este practic imposibil.) De fapt văd că am luat-o pe motorină. Vînd pielea ursului din pădure.

În cele referiotare la noutăţile Bucureştene, poţi să-mi trombonești ultimele noutăţi, atît în privinţa oraşului cît şi a locuitorilor lui. (Moda am auzit că se schimbă neîncetat).

Apropo; fiind vorba de munca patriotică tot aşa merge ca în trecut? Ai mai dobîndit insigna de Brigadier al muncii patriotice? Fii atentă că şi asta surmenează pe om şi ştii, ar fi păcat, aşa de tînără,... zău mai menajează-te.

Închei această scrisoare (plicticoasă poate – în felul ei –) şi, trecînd pe linia a doua la recepţie, sper că obişnuita-ţi punctualitate îşi va spune din nou cuvîntul. Cu aceeaşi veche şi nespusă simpatie: Nellu

Post scriptum: *Am publicat mai sus o scrisoare de cătănie, cu cîteva din mărcile genului: limbaj specific ("să percutez", "trecînd pe linia a doua la recepţie" etc.), evocarea scenelor şi a glumelor cazone ("mătura, plantonul şi vesela"), bravada soldatului în faţa fetei* lăsate acasă *ş.a.*

Dincolo de trăsăturile stilistice, interesant mi se pare faptul că, în cazul unei scrisori găsite şi despre ai căror protagonişti nu ştim nimic, ni se oferă un fel de fragment de existenţă pe care sîntem invitaţi să-l completăm cu imaginaţia noastră.

Ce putem şti despre tînărul care a făcut o şcoală militară la Buzău în 1960 şi care semnează "Nellu"? Că e un bun trăgător, că apreciază frumuseţile patriei ("amator de turism"), că vînează bovaric spectacolele şi are astfel pretenţia că e cult, că e snob, că ia à la legère *imperativele propagandistice ale epocii, că e cam superficial şi cu un nivel cultural mediocru; relaţia dintre el şi fată pare mai mult decît* incipientă *(dacă nu este una care trenează din cauza lipsei de iniţiativă a băiatului). Apoi, despre fată ştim şi mai puţin: este corectă, punctuală, nu este amatoare de ştiri sportive – ca orice fată –, obţine rezultate bune în muncă şi este devotată sistemului.*

De aici înainte nu avem decît să construim. Putem porni de la cîteva jaloane fixe. De pildă, ce sînt "«medicamentele» cu efect amuzant"? Sau de ce poartă fata grija "bobocilor"? Cred că premisele unei dezvoltări în proză sînt deja asigurate. Iată cum, cu fiecare scrisoare, citim *cîte o nuvelă. Şi, ca să mă exprim şi eu frumos, cîte o nuvelă din marea carte a vieţii.* (C.P.-B.)

„Place Dalida“ în anii noştri sixties

Bustul ridicat la Paris spre slava Dalidei, la 10 ani de la sinuciderea ei, are – omeneşte vorbind – neputinţele lui. E viguros, sănătos, limpede, lipsindu-i însă senzualitatea, acea unduire melodioasă şi miraculoasă a trupului la care prea figurativul, convenţiile artei publice nu ajung. Dalida numai statuie nu ştia să fie. Dar – tot aşa omeneşte stînd – nici nu m-am gîndit vreodată la împietrirea ei, cum nu înţeleg nimic dintr-o statuie a lui Brel, Montand sau Piaf. Inadecvarea la muzica lor e frapantă, piatra izbuteşte să indispună auzul din care ei nu s-au retras, nicicum să dispară. Nu vor dispărea, asta e sigur, oricît ar trece anii cu tot ce e rock, hard-rock, roci şi metale, stînci şi debandade în gust, disperare şi comunicare. Nu sînt nostalgic, nu-s paternalist, nu suport să fac pe bunicul imputativ cu tinerii din jurul meu – dimpotrivă, nu prea ştiu să le spun că vîrsta mea mentală şi urechea, rămasă la Mahler, Şostakovici şi Prokofiev, mă îndreptăţesc să aud în Beatleşi schubertienii epocii noastre şi să mă amuz constatînd demodarea lor în rîndurile tineretului impertinent, inteligent, independent.

Muzical, ideologic, chiar politic, am rămas la acel amurg lung al adolescenţei – o imaturitate, O.K.! – în care, deodată, ca din apa mării, pe un nou front atmosferic, de la Mangalia la "Ambasador"-ul bucureştean, au debarcat francezii cu şansonetele lor, italienii cu cantonetele tratate neorealist, ca într-o stranie ironie la adresa războiului rece în plină desfăşurare; îi detectasem prin radio, la o emisiune – nici interzisă, nici aprobată, să-i zicem permisivă – intitulată totuşi subversiv "Musique sans passeport", pe unde lungi, lîngă Radio România, exact fixat: la Monte Carlo; de acolo veniseră, străbătuseră Mediterana, pătrunseseră poate pe la Constanţa, poate pe la Timişoara, n-are importanţă, ajunseseră vii şi întregi, în Bucureşti, unde se cînta, cu voie sau fără de la poliţie, "Che sera, sera" – la un an sau doi după ce fusese interzis ca imn al contrarevoluţiei maghiare. Nu s-a scris încă istoria – o dramă giocosa! – libertăţilor interioare tot mai mari obţinute prin muzica uşoară, tautologic "liberală", instinctiv libertină şi antistatală, cum s-a trecut de la "Suliko" la "Sucu-sucu", la "Il pullover che mi hai datto tu", la "J'aime flâner sur les grands boulevards", la "Volare" al lui Modugno cu care se încheia, dacă se încheia, o noapte cu Iancsi Körösi şi Johnny Răducanu la "Mon jardin" (pe scurt: "Monj", cam pe unde-i azi Hotel Dorobanţi). Au fost anii noştri sixties, acest ultim deceniu Dej în care – ar trebui o dată dezvăluit, riscînd a exaspera tragicii mohorîţi – moartea lui Hemingway ne găsea pe terasă la Lido cîntînd "Ciao, ciao bambina" al Dalidei, iar "Les feuilles mortes" se îngîna după o discuţie aprigă la "Craii" proaspăt regăsiţi; "se dăduse drumul" – trista şi hilara expresie de cenzură şi celulă – la "Milord" şi Pavese, la "Les aventuriers" ai lui Aznavour, la "trois petites notes de musique" care se ascultau acasă, la pick-up, împrumutate de la unul care le avea de la una întoarsă de la Paris cu "La chute" ascunsă bine – "ţi-o dau după ce-mi aduci înapoi singelul cu Juliette Greco".

Dalida era din ramura mediteraneană a poveştii – vezi şi Tudor Vianu, teoria circulaţiei motivelor – dinspre Grecia, Italia şi "Coastă" şi devenea "un vis al ostroavelor Antile" să-i asculţi melodiile, noaptea, la Eforie, la Mangalia, "pe întregul litoral" (cum vroia şlagărul!), dansîndu-le în tangouri nerăbdătoare să treacă la twist ca să se întoarcă, în zori, la slow şi "Ciao, ciao, bambina". Tatonînd "meta" şi titubînd fizic, noi am început să ne unduim în ritmurile ei, înainte de a o vedea, avînd-o "dans ma peau" şi în bibliografia nesupunerilor, tot mai consistentă; nu ne-a schimbat viaţa, nu "ne-a întors pe dos" ca Brel, ne-a consolidat şi ne-a consolat, într-un cuvînt: ne-a consodalidat, cum a sintetizat-o, într-o seară, un arhitect simpatic (mai toţi eram "domnu' arhitect", de ce? enigmă!) pe care l-am pierdut din vedere lăsîndu-l la Singapore, cînd plecasem de la "Monj" spre capul Horn, dacă tot ni se confunda negativismul mic-burghez cu evazionismul. Dalida era "de-a noastră", a celor care, "che sera, sera", încă ne prelungim amurgul tinereţii fără să ne pese de criticile perfect justificate ce ne atrag atenţia că vom da de dracu'.

Radu COSAŞU

Album

Leni, mama şi eu

Leni, sora mea, era în clasa întîi, iar eu împlinisem patru ani şi atunci am trăit prima neliniște de care-mi amintesc. În dulap se afla o casetă din lemn împodobită cu flori ciudate, iar noi, copiii, n-aveam voie să scotocim în ea, dar cînd tata nu era acasă Leni a scuturat tot ce era în casetă pe masă şi a început scotocitul de care eu mă temeam, fiindcă după oglindă se vedea joarda subţire pusă acolo de tata şi eu ştiam ce tare ustura. Dar acum tare mult voiam să văd şi eu ce se afla acolo. O grămadă de hîrtii mari şi mici, subţiri şi groase, erau risipite cu palme grăbite pe masă, de sora mea. Apoi a ales o bucată mai grosuţă, mi-a apropiat-o de ochi, ţinînd-o de un colţ, a zis s-o privesc bine şi să-i spun ce văd: mama... tata... o fetiţă. Fetiţă-fetiţă, dar cine e fetiţa? Asta chiar n-o mai ştiam.

"Eu! eu cu mama şi cu tata, cînd eram mică..." "Şi eu?... eu unde sunt?" "Nicăieri!... tu nu erai deloc... nu erai născută! Nu vezi că eşti mai mică decît mine?" Şi a îndepărtat fotografia de ochii mei ca s-o privească numai ea. Cum de la sora mea n-am mai putut smulge nici o lămurire, am năvălit spre mama: eu de ce nu sunt în fotografie, numai Leni? Ea zice că eu nu eram deloc... Cum să nu fiu? Unde eram atunci cînd nu mă aflam cu mama şi cu Leni în fotografie? Mama avea răbdare să mă lămurească: eram şi eu, să nu mai plîng... Leni vrea să mă necăjească poate... Dar eram atît de mică, încît fotograful a zis să aştept să mai cresc. Uite.., altă fotografie... toţi patru... asta mică şi rotundă eu sunt... Apoi mama a adunat cu grijă toate hîrtiile şi le-a aşezat cum au fost înainte, să nu vadă tata că nu-l ascultăm, iar altădată Leni să nu mai scotocească, acolo se află hîrtii importante şi nu degeaba zice tata că nu-i voie să atingem caseta. Dacă află tata...

Seara, la culcare, cu capetele pe aceeaşi pernă, Leni a zis în şoaptă: "Tu lipseşti din fotografie fiindcă nu erai deloc... nici un pic... nu erai născută, aşa cum ţi-am zis. Numai eu eram. Mama te-a păcălit ca să nu te mai smiorcăi..."

Şi-am adormit cu gîndul şi cu teama: unde mă aflam eu cînd nu eram, înainte de a mă naşte?

Doina SEBAŞ

Post-restant

Râşnov, 12.04.97

Dragă Cezar,

Îţi vine să crezi?: tocmai l-am întîlnit pe omul care-aduce filmul! Acelaşi om, acelaşi căruţ cu o singură roată de acum 30 şi de ani. Acelaşi fel, tandru, de a-l împinge, niciodată de a-l trage după... N-o mai face, ca atunci, de două ori pe săptămînă, nu-l mai însoţeşte trupa de copii gălăgioşi care să se bucure de la gară pînă la cinematograf: "A venit nenea cu filmu'!". Gara, în care s-a filmat "Steaua fără nume", e acum cimentată modern, florile au dispărut, cinematograful a devenit local-discotecă, strada nu mai are poduri... Pentru cei care mergeau cîndva la film, acum e prea scump, pentru cei care ar fi trebuit să înveţe asta, e mai comod să butoneze o telecomandă. Cine mai caută "stări"?...

S-ar putea să rîzi, dar şi acum cînd ne întîlnim mă grăbesc să-l salut înainte de-a o face el. E felul meu de a-mi păstra copilăria.

Aceeaşi, Alina

Telalii fără fruntarii

Muntele detergent

În afara potopului deprimant care a marcat-o din plin, din "luna curăţeniei" (cum oficial a fost numit în Bucureşti acest aprilie '97) nu ne vom aminti, se pare, prea multe. Oricum, nu curăţenia oraşului ne-a frapat în cele 30 de zile... Poate totuşi muntele de detergenţi, ridicat în faţa Teatrului Naţional în ajun de Florii de firma nemţească producătoare şi de Primărie, eveniment legat mai mult de campania promoţională a aceleia decît de hei-rup-urile edilitare ale acesteia, va rămîne în memoria unor bucureşteni, mai ales dacă, ştiind să profite de ocazie, s-au şi pricopsit şi ei cu cîte un cadou în detergenţi.

La început, "mass-miezurile" au anunţat fenomenul cu pricina ca pe o mare binefacere pentru urbe, ca pe o minune a capitalismului îmbobocit din nou pe meleagurile noastre, ca pe un record ce-şi aşteaptă rîndul la *Guiness Book*: cel mai mare munte de detergenţi din lume! Apoi relatările şi-au pierdut treptat din entuziasm, pentru ca, odată cu buluceala amatorilor de cadouri care a demolat în ziua următoare Everestul detergent dîmboviţean, să capete tonul critic care comentează îndeobşte reacţiile noastre primitive în faţa cioburilor colorate ale publicităţii venetice.

Debandada chilipirgiilor în care a degenerat aşadar distribuirea gratuită a cutiilor de detergenţi era totuşi previzibilă şi a fost cu siguranţă prinsă în calculul infailibil al telalilor nemţi. Umilinţa bizonului face gloria teutonului. Pachetele paraşutate pentru care se sfîşie-ntre ei înfometaţii din Sahel nu strică faţa binefăcătorilor de la ONU, ba dimpotrivă, le aduce zeificarea subită. E uşor să-ţi faci reclamă aruncînd oscioare, dacă ştii s-o faci cu oarecare graţie.

Ce se ştie?... Nu sînt impresii de călătorie, nici decupaje din presa "ostilă" de afară, ci rezultate ale unor studii de piaţă cît se poate de "nemţeşti": ţara noastră este pe ultimele locuri între consumatoarele de cosmetice şi detergenţi. Concluzia de natură culturală e că românii nu se prea spală; naţia care a dat lumii racheta şi avionul, insulina şi gerovitalul – nu prea suportă clăbuceala.

Ce ne aşteaptă?... Nu sînt profeţii de futurolog, nu sînt "nutopii" groteşti à la Tudor Octavian, ci doar zvonuri, cu mari şanse de adeverire, culese din mediile mediatice megieşe: o marcă de săpunuri

va organiza un mare spectacol de caritate pentru copiii străzii; o mare firmă de cosmeticale va produce un program TV de educaţie igienică pentru tinerele femei; celebra firmă de pastă de dinţi, care deja cadorisește masiv şcolile şi grădiniţele, îşi va înteţi promoţia. Sînt, în general, campanii care şi-au verificat succesul în ţări mai orientale şi mai calde, unde, ca şi la noi, cafeluţa şi tutunul învinge în importanţă apa şi săpunul...

Dar hai să încheiem cu o formulă optimistă, învăţată din telejurnale: şi la capitolul curăţenie am dovedit că sîntem o piaţă interesantă.

Florin DUMITRESCU

retro CINEMA scop

xxx **Atacul marţienilor** (r. Tim Burton) – "Ziua independenţei" în versiune burtoniană, cu Jack Nicholson în chip de preşedinte SUA, Glenn Close "first Lady", Pierce Brosnan savant cu pipă, Annette Bening alcoolică "new age", Tom Jones=Tom Jones iar "veterana" Sylvia Sidney – care-a jucat în **Furie** ('36) al lui Fritz Lang! – salvatoare a Planetei! Un fel de terapie prin subversiune a Miturilor americane, irezistibila parodie a excentricului Tim este de o răutate absolut tonică – cu marţienii săi care – "ak! ak! ak!" – *atakă* (!) totul, într-o "logică" numai de ei ştiută în faţa căreia omenirea, plină de "bune" intenţii logic-dezastruoase, devine cobai colectiv... Multe momente de superbă poezie (vezi pătrunderea "marţiencei" Lisa Marie în Casa Albă, cele două capete îndrăgostite etc. etc...), altele de un absurd feroce – într-un film al cărui unic defect ar putea fi tocmai lipsa de "surpriză" într-un univers în care *uimirea deconstrucţiei* este regulă de compoziţie!

x **Prieten şi duşman** (r. Alan J. Pakula) – Dezamăgitor film de acţiune datorat autorului **Oamenilor preşedintelui**, cu Harrison Ford şi Brad Pitt jucînd rolurile din titlu fără a arunca în joc altceva în afara statutului de vedetă al amîndurora şi a unui imposibil accent irlandez, în cazul celui de-al doilea!... "Duşmănia" reală dintre cele două staruri, de pe platoul de filmare, poate fi singurul motiv de a vedea acest aşa-zis "thriller" – mai mult plicticos decît psihologic! (**a.l.ş.**)

xxxx = nu rataţi; xxx = de văzut; xx = la risc; x = nu vă obosiţi; 0 = de ocolit!

Cronica literară de tranziţie

Istoria la rece şi fără chiote

De mult nu am mai citit cu asemenea plăcere o carte de istorie românească*. Depăşind, şi ca amploare, şi ca adîncime a documentării, şi ca fluenţă şi har al expunerii, sinteza lui Vlad Georgescu, unica lucrare de gen cu care poate fi asemănată — *O istorie sinceră a poporului român* a d-lui Florin Constantiniu este, după opinia mea, mai mult decît o carte bună: este un eveniment cultural.

Fără nici un respect pentru dogmele, anchilozele, tabuurile, tabieturile şi metehnele istoriografiei "tradiţionale" româneşti, Florin Constantiniu **uită** tot ce s-a spus şi scrutează faptele trecutului cu o prospeţime, o spontaneitate şi o francheţe (aceasta din urmă aleasă şi ca emblemă) atît de frapante încît mă văd forţat să recurg, fără să-mi tremure mîna care scrie, la singura comparaţie demnă de acest text: pentru contemplarea devenirii româneşti, cartea de faţă este similară, întru poziţie şi manieră (*mutatis mutandis* şi *toutes proportions gardées* – în primul rînd pe cele materiale), cu ceea ce a fost pentru literatura noastră *Istoria...* lui G. Călinescu din 1941. Le apropie deplina dezinhibare cu care este tratat materialul, periodizarea nonconformistă şi structurată pe o viziune proprie şi precisă, construcţia în "V", deschizîndu-se progresiv cu cît vine spre actualitate, limbajul reavăn şi natural, "modern" (adică infuzat de un bun *Zeitgeist*, spirit al timpului), talentul narativ şi evocator dar şi capacitatea de a spiritualiza *eposul*, de a medita, implicit şi explicit, asupra felului nostru de a fiinţa, asupra specificităţii noastre, în bine şi în rău.

Va trebui mult timp şi multă şcoală pentru ca mentalitatea comună să se dezbare de habitudinile inculcate de îndelungata propagandă comunistă (dar şi de un spirit festivisto-belferesc anterior acesteia), conform cărora istoria neamului nostru e: un desfrînat şir de confruntări ale *bunilor* care am fost, cu *răii*, care au fost mereu alţii, ale neprihănitei *cumsecădenii* naţionale cu mîrşavele *vrăjmăşii* de pretutindeni; o poliloghie de invariabile triumfuri din veac în veac; un pomelnic de calităţi exclusiv pozitive (harnici, isteţi, ospitalieri, viteji...); o neîntreruptă şi mereu crescîndă biruinţă a *binelui* (determinist) asupra *răului* (conjunctural). Acestei optici zaharoase şi gongorice, Florin Constantiniu îi opune procedura degetului pe rană. Mai academic, aş spune că demersul său este animat de *complexul* (benefic) al *cauterizării*. Pentru a însănătoşi minţile, trebuie arse clişeele. Istoria adevărată e cruntă, nu e scenariu de serbare şcolară, spune subiacent (şi shakespeareian!) autorul. De exemplu, chiar dacă nu ne place (fiindcă suntem frustraţi de o piesă din colierul marilor ziceri vibrante), faimoasa *"pohtă ce am pohtit: Ardealul, Moldova, Ţara Românească!"* NU e gîndul lui Mihai Viteazu, ci doar *"alăturarea arbitrară a unor notaţii făcute de domn pe dosul unui document"* (p. 137). Monumentalul Titulescu ajunge, la un moment dat, *"un megaloman setos de glorie"* (p. 356), aşa cum marele poet Goga se înmlăştina, întrucît *"se credea şi se voia un «Duce» sau «Führer» român"* (p. 351).

În acest registru, o invariantă a lucrării este constatarea lucidă (în linie Drăghicescu-Ralea-Cioran) a şubrezeniilor noastre. Ca să înşface un fotoliu ministerial, omul politic român, încă din secolul trecut, e giruetă (v.p. 254). Spirit civic autentic n-am avut, de aceea şi democraţia a fost mereu *"firavă"* (p. 319), *"precară"* (p. 333). *Enciclopedia României* din 1938 recunoaşte *"inexistenţa clasei de mijloc"*, de unde perpetua falie dintre guvernanţi şi guvernaţi. În plină perioadă interbelică (adesea idealizată şi azi), Gr. Gafencu scria (în jurnalul intim, nu la gazetă!) despre: *"sentimentul de ruşine care m-a cotropit cînd, după asfaltul şoselelor europene, ajunsesem în gropile şi şanţurile şoselelor noastre naţionale. (...) Cîte gropi, cîte şanţuri prăfuite şi înglodate mai are şi biata noastră conştiinţă naţională. Cîte moravuri din alte vremi, ce educaţie neisprăvită, ce lipsă desăvîrşită de simţ al dreptăţii şi al demnităţii individuale"* (p. 333). Acelaşi nota că, la noi, ţăranii sunt "orientali" prin sărăcie şi ignoranţă, aparatul administrativ prin lene şi închistare (p. 338). Tot într-un jurnal intim, al unui profesor din Turda, găseşte Florin Constantiniu explicaţia prăbuşirilor din anii '40: *"Cărările vieţii noastre erau chiulul, şmecheria, învîrteala, favoritismul, nepotismul, furtul"* (p. 380)... Deşi îl citează pe Braudel, istoricul nostru nu merge pe linia *non-evenimenţialului*, a istoriei "nespectaculoase", de la baza piramidei, ci scrie (din acest punct de vedere) o clasică istorie politică, acut politică chiar, dar cu o componentă radiografică prin care devine şi o istorie a *românităţii*, a avatarurilor miezului nostru.

Dacă las specialiştilor analiza pur istorică, nu pot să nu remarc "tehnica" seductivă a autorului, constînd în plonjarea intermitentă, din înaltul povestirii "în mare", în detaliul sugestiv, senzaţional, chiar... picant uneori (diplomata sovietică de la Stockholm, în 1944, Alexandra Kollontai era *"fiica unui general ţarist şi... o propagandistă a amorului liber!"* – p. 427). Adesea, ele spun mai mult decît un pisălog paragraf de speculaţie: Hruşciov socotea, dispreţuitor, prin 1960, că noi, "mămăligarii" – *"mamaliciniki"* – nu suntem *"o naţiune, ci o curvă"* (p. 498). Asta, în plină "prietenie" româno-sovietică. Cîtă diferenţă faţă de nu mai puţin şocanta vorbă a lui Bismarck (*"Românii nu sunt o naţiune, ci o profesie"* – aluzie la venalitatea, oportunismul şi derizoriul de bacşiş şi hatîr ale politicianismului)!

Alături de fluenţă şi o logică fără fisuri în înlănţuirea păţaniilor şi făptuirilor noastre, Florin Constantiniu are şi darul expresiei, neferindu-se de culoare, de pitoresc şi, sporadic, chiar de excese (v.p. 384, unde, fiind vorba de Carol II, tonul iese din imperturbabilitatea cronicarului şi capătă inflexiuni sarcastic-pamfletare; sau p.533, unde preşedinţii superputerilor sunt numiţi *"Ron şi Gorby"*); dar, în genere, caracterizările au o pregnanţă mustoasă: în 1920, Averescu ajunsese *"un tigru fără dinţi"* (p. 335); PCR, înainte de război, era un partid *"scheletic"* (p. 395); Ceauşescu *"a fost un Ion al Glanetaşului în politică"* (p. 502) ş.a.

Scrisă cu impresionant echilibru, cu o nepărtinire pentru care expresia "fără-mamă, fără-tată" e palidă, demistificatoare şi elucidantă, *Istoria sinceră...* a lui Florin Constantiniu e fremătătoare şi pasiona(n)tă ca o carte de dragoste. Dragoste – ei, da!! – de neam.

George PRUTEANU

---

*) Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, Buc., 1997, 592 p., 27.000 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

În lipsa cronicii unei morţi anunţate

Memorabila epopee a unei salvări bucureştene a lăsat în sufletul cetăţeanului un resentiment profund faţă de halatele albe, simţământ ce nu poate fi ignorat sau minimalizat de nici un membru al populaţiei medicale. Personalităţi diverse şi-au arătat mîhnirea îndreptăţită faţă de felul în care a fost rezolvat un caz ce avea particularitatea de a fi medical şi social în acelaşi timp. Luată de valul oprobiului, presa a ajuns chiar să ceară, chipurile ca un gest de onoare, demisia ministrului Sănătăţii. Nu cred ca vreun cotidian să fi scris mare şi roşu pe alb, DEMISIA, cînd un tren a deraiat în ograda dlui ministru al Transporturilor... Este adevărat, prezenţa victimelor umane îndeamnă la gesturi pătimaşe ce dau un plus de culoare pe prima pagină a ziarelor... şi atît.

Prilej pentru *Colegiul medicilor* de a-şi dovedi utilitatea, tragicul incident are o funestă latură pozitivă, aceea de a arăta lumii întregi pînă unde s-a ajuns. Departe de a fi doar o furtună într-un pahar cu apă, cronica acestei morţi anunţate ar trebui să înceapă cu primul caz plimbat între spitale pînă la *exitus* sau cu primul om lăsat de salvare pe stradă, *à la belle étoile*. Dacă ne aducem aminte, în urmă cu cîteva luni am putut vedea la televizor, ca o curiozitate, o bătrînă lăsată de salvare pe un maidan. Joaca cu focul a continuat, însă, nestînjenită pînă cînd hazardul a făcut ca o astfel de acţiune a salvării să ajungă la procuratură. Deznodămîntul nefericit a fost rezultatul unui concurs de împrejurări nefavorabile: pacientul a avut ghinionul să aibă buletin, să aibă păduchi, să fie suspect de tuberculoză şi să fie transportat de un echipaj format dintr-un şofer nou şi o asistentă dezechilibrată. Dacă aceste elemente aparent disparate s-au cumulat pe capul bietului om, într-o noapte ploioasă la numai trei grade, deznodămîntul a fost cert: un caz tip "mortul e de vină". Lăsînd la o parte modul în care asistenta a găsit de cuviinţă să pună capăt paselor interspitaliceşti, plasînd cu cinism bolnavul în afara terenului, m-aş opri asupra atitudinii medicilor, relevînd unele aspecte mai puţin cunoscute lumii nemedicale.

Beculeţul aprins în mintea doctoriţelor care s-au legat de amănunte precum arondarea teritorială pentru a-şi arăta nevinovăţia nu este personal, e un bun cîştigat odată cu practica medicală. El luminează cu folos atît timp cît e vorba de bolnavi cronici, stabili din punct de vedere al funcţiilor vitale dar n-are nici o valoare în cazurile de urgenţe medicale, cazuri care se internează obligatoriu. Pe de altă parte, internarea unui bolnav cronic extrateritorial nu este permisă decît cu avizul şefului de secţie. Medicul de gardă trebuie să facă faţă 24 de ore din 24 presiunii pacienţilor care solicită internarea, avînd la dispoziţie un număr limitat de locuri. Adesea este vorba de bolnavi ce pot fi îngrijiţi şi ambulator dar nu au bani de medicamente sau de pacienţi care insistă să se interneze deşi sînt extrateritoriali. Alţii sînt aduşi de pe stradă, în condiţiile lipsei de igienă, suferind adesea de boli cronice ca malnutriţia, etilismul, tuberculoza, neavînd o afecţiune acută evidentă – aşa-numitele cazuri sociale. Dacă medicul de gardă este un rezident sau un tînăr specialist, şansă de a fi receptiv la ochii rugători ai unei bătrînici zdrenţuite înconjurate de sacoşe este mai mare. Chiar dacă va lua o săpuneală la raportul de gardă şi şeful secţiei îl va întreba care a fost coeficientul de urgenţă a cazului pe care l-a internat, simte că nu poate lăsa în voia soartei o fiinţă care-şi pune, cu naivitate, toate speranţele în el. Pentru că în camera de gardă se află doar medicul, pacientul şi Dumnezeu – economiştii, dijmuitorii, organizatorii n-au ce căuta. Şi dacă medicul de gardă socoteşte că unui pacient extrateritorial i se primejduieşte viaţa trimiţîndu-l la alt spital, el trebuie să-l interneze, oricare ar fi dispoziţiile vremelnice ale unor şefi vremelnici.

Din păcate, puţini sînt cei care riscă să fie consideraţi incompetenţi doar pentru că au internat asemenea cazuri, cei mai mulţi făcîndu-şi un titlu de glorie din a refuza astfel de internări. Se pune problema cum şi în ce fel se apreciază caracterul de urgenţă al unui caz. Unii medici se bazează pe celebrul fler care le permite să diferenţieze un infarct acut de o criză de ulcer duodenal numai de la telefon. Erorile medicale nu sînt o noutate, nici un specific naţional. Condamnabilă este însă atitudinea de indiferenţă faţă de bolnav ca şi justificarea ei pe considerente administrativ-economice.

Cauza ei? S-a spus, sistemul sanitar deficient. În parte este adevărat, în măsura în care acesta creează scenariul adecvat reprezentaţiei date de actori precum cei din drama petrecută în Săptămîna Mare. Esenţială este însă ignorarea cu desăvîrşire a ideii de vocaţie în medicină încă de la admiterea în facultate, singurul criteriu pentru a intra în rîndurile studenţilor mediciniştii fiind capacitatea de memorare. Dacă materii ca *etica medicală* şi *deontologia* sînt trecute cu vederea pe parcursul instruirii universitare, nu poţi acuza pe cineva de lipsă de omenie atîta timp cît aşa l-ai învăţat să gîndească încă de pe băncile şcolii. Dacă jurămîntul lui Hipocrat nu este decît o formalitate pentru mulţi medici, porunca "să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" ar trebui să fie mai presus de orice lege pămînteană, într-o populaţie care se declară eminamente dreptcredincioasă. Paradoxal, frica de şef este mai mare decît cea de Dumnezeu, iar riscul pedepselor divine nu sperie pe nimeni, lăsînd loc sfintei indiferenţe patronate de demonul încă viu al materialismului dialectic. Numai aşa se poate explica de ce a trebuit să moară un om pentru ca *şefii* să se autosesizeze în al doisprezecelea ceas. Creatorul, în schimb, s-a pregătit de mult: porţile raiului sînt deschise pentru cei ce părăsesc vremelnicia în Săptămîna Mare.

Larisa IONESCU CĂLINEŞTI

UN DROB DE SARE

Predicţia cutremurelor: cap sau pajură

Oamenii de ştiinţă sînt în general de acord cu ideea că seismele nu pot fi prevăzute în mod eficient. O singură dată s-a reuşit o asemenea performanţă, în urmă cu douăzeci de ani, în China; numai că, la puţină vreme după cutremurul care fusese anticipat, a venit un altul, devastator, care a luat pe toată lumea prin surprindere. Teoretic, există o serie de metode prin care s-ar putea afla cînd anume urmează să se producă un cutremur (sisteme de măsurare a unor parametri în zona epicentrală, inclusiv studierea comportamentului animalelor). Dar o asemenea reţea de aparate, plus personalul necesar, ar costa enorm fără să poată oferi, în schimb, o certitudine. Fiindcă ar trebui să se determine cu destulă exactitate şi cu destul timp înainte (necesar luării unor măsuri de siguranţă), momentul în care se va produce cutremurul. E aproape inutil, de exemplu, să spui că săptămîna viitoare va fi un cutremur, fără să poţi preciza mai mult. De asemenea ar mai trebui stabilit şi dacă intensitatea seismului ar fi una periculoasă şi care ar fi zonele de risc. Nicăieri în lume, nici chiar în ţări cu tehnologie avansată, nu s-a reuşit asta, cu excepţia cazului pomenit anterior. În schimb, în Grecia s-a întîmplat ca populaţia să fie alarmată degeaba.

În privinţa cutremurelor vrîncene se adaugă şi necunoaşterea satisfăcătoare a mecanismelor de producere (nici adîncimea focarului nu se ştie decît destul de aproximativ). Aşadar, la acest capitol, încercările de ghicire a viitorului aduc mai multe nelinişti, cheltuieli sau chiar pagube, decît lăsarea în voia sorţii. Ceea ce se poate face totuşi, este o predicţie pe termen lung, bazată însă doar pe date statistice legate de cutremurele anterioare. Se ştie, astfel, că seismele puternice din zona Vrancea se produc cu o anumită ciclicitate, înregistrîndu-se cam trei pe secol. Pe asemenea calcule se întemeiază predicţiile conform cărora următorul mare cutemur se poate produce în jurul anului 2005, dar cu o marjă de eroare de cinci ani în sus sau în jos, adică între 2000 şi 2010. Profesorul Marian Ivan de la Catedra de Geofizică a Facultăţii de Geologie din Bucureşti compară aceste predicţii cu aruncarea unei monede. Cu cît iese de mai multe ori la rînd pajura (de exemplu), cu atît mai probabil este ca la următoarea aruncare să iasă capul. Ceea ce nu înseamnă, însă, că nu va putea cădea iarăşi pajura. Cu teoriile probabilistice şi socotelile *a priori* şi *a posteriori* nu putem însă, pînă la urmă, decît să ne smintim. La fel şi cu predicţia cutremurelor.

Sabia lui Damocles

Am ales cazul cîtorva bucureşteni care, asemeni altor mii de concetăţeni, în eventualitatea producerii unui cutremur comparabil cu acela din 1977, sînt în pericol să li se dărîme blocul în care locuiesc. Ce ar putea face şi ce fac oamenii aflaţi în această situaţie? Cine e răspunzător şi cine ar trebui să ia măsurile necesare de micşorare a riscului? Cum se trăieşte sub o asemenea permanentă ameninţare? Sînt întrebări la care ne-am propus să găsim răspuns.

E vorba de un ansamblu de cîteva blocuri (D 12, D 13, D 14) din cartierul Titan, construite în 1962, înainte de adoptarea la noi a primelor normative antiseismice cît de cît moderne (1963). Pînă în 1989 aceste blocuri au fost în proprietatea statului, pentru ca, apoi, apartamentele să fie cumpărate rînd pe rînd de către locatari. Odată cu transferul de proprietate, prin ord.guv. 20/94 s-a transferat şi răspunderea reparării şi consolidării clădirilor, de la stat către noii proprietari. Iar în urma unor expertizări făcute în octombrie 1996 s-a constatat că structura de rezistenţă a acestor blocuri este grav avariată. Fostul proprietar (Primăria) şi fostul administrator (ICRAL) nu şi-au îndeplinit, în timp, obligaţiile de expertizări, reparaţii şi consolidări. Este probabil şi motivul pentru care fostul ICRAL, actualmente societate comercială, "TITAN" AL-SA, nu a predat noilor proprietari, aşa cum cerea legea, şi cartea tehnică a imobilelor, susţinînd (nici mai mult nici mai puţin!) că nu o mai deţine. Mulţi locatari consideră că au fost crunt înşelaţi. S-au adresat în cele din urmă preşedintelui Constantinescu care a trimis plîngerea Ministerului Lucrărilor Publice, care la rîndu-i consideră că problema e de competenţa instanţelor judecătoreşti. La sfîrşitul anului trecut costurile lucrărilor de consolidare erau evaluate la 500 de milioane de lei pentru 80 de apartamente. Proprietarii sînt în marea lor majoritate pensionari şi nu au bani să plătească asemenea sume. Sistemul de credite cu dobîndă mică, de 5%, legiferat pentru astfel de situaţii nu funcţionează încă şi nu se ştie cînd şi dacă va funcţiona. În altă ordine de idei, o reparaţie nu se poate începe decît dacă toţi locatarii sînt de acord şi e greu de presupus că aşa ceva se va întîmpla. De altfel, consolidările nu se pot face decît prin lucrări interioare care durează cel puţin un an şi nici o firmă nu se angajează să le facă fără evacuarea locatarilor. Legea prevede în acest caz asigurarea de către Primărie a unor locuinţe provizorii, dar acestea nu există. Unele firme de construcţii au propus şi soluţii ieftine, mai spectaculoase, dar la fel de irealizabile: dărîmarea ultimelor trei etaje şi transformarea unui bloc cu nouă etaje într-unul cu şase. Astfel, consideră specialiştii, s-ar diminua considerabil riscurile prăbuşirii în cazul unui cutremur. Însă nimeni n-a găsit o soluţie pentru locatarii ale căror etaje ar urma să se dărîme. La ora actuală situaţia pare fără ieşire.

Stăpîne, stăpîne...

Întrebîndu-i pe proprietarii apartamentelor din blocurile în cauză cum văd lucrurile, am obţinut răspunsuri într-un registru destul de limitat. "Dacă e să mori, ţi se poate întîmpla şi pe stradă, nu mai contează dacă blocul rezistă sau nu" spune *Cocia Şmina*. Totuşi e de acord să dea bani şi să suporte deranjul unor lucrări de consolidare. "De calamităţile naturale te temi dar nu te poţi feri", zice *Doru Gheorghiu*. Un alt locatar, *Cristian Petre*, nu crede în existenţa acestor avarii ale blocului şi nu se teme de nici un cutremur. Un proprietar mai tînăr susţine că n-a auzit niciodată de o asemenea problemă. Se pare că nu e singurul. Administratorul spune că a încercat să-i informeze pe toţi dar că unii nici n-au vrut să asculte: "au reacţionat ca oamenii care nu vor să meargă la doctor de teamă să nu afle că boala lor e foarte gravă; ceea ce nu înseamnă că boala nu există". Cei mai mulţi locatari ştiu despre ce e vorba dar în termeni destul de vagi: "au fost nişte constructori anul trecut, au zis că vin să repare, dar n-au mai venit". Unii (de exemplu *Aurel Iordache*) se tem că devizele vor fi "încărcate", aşa cum se întîmplă de obicei pe la noi. Nu vor ca pe lîngă reparaţia propriu-zisă, să mai plătească şi bacşişuri sau să fie traşi pe sfoară de antreprenori versaţi. Sînt sceptici, în privinţa găsirii unei firme corecte şi în ceea ce priveşte eficienţa unei consolidări. Alţii, foarte bătrîni, dau din umeri, spunînd că, oricum, ei nu mai apucă viitorul cutremur. Au fost persoane care au vrut să-şi asigure locuinţa în speranţa că vor primi o despăgubire dacă ea va fi afectată. Au dat însă înapoi în faţa primelor de asigurare şi au început a pune la îndoială chiar onestitatea acelor societăţi. Administratorii celor trei blocuri şi preşedinţii asociaţiilor de locatari încearcă să facă tot ce se poate, purtînd însă în spate toată această povară de scepticism, neîncredere şi pasivitate. Pînă acum au reuşit doar să informeze autorităţile şi să constate cum se pasează răspunderile în România. Dar timpul trece, viaţa merge înainte, copiii şi nepoţii se joacă în faţa blocurilor iar oamenii îşi pun speranţele şi încrederea în paza lui Dumnezeu. *Ioana Chivu* mai are şi un cîine. Crede că o va ajuta să ştie cînd va veni cutremurul vrîncean.

Andrei MANOLESCU

INVIZIBIL: CUTREMURELE

O posibilă soluţie: construirea de locuinţe

– interviu cu dl ing. dr. Horia SANDI, cercetător principal la INCERC –*

Rep.: Se poate vorbi de o zonare a Capitalei pe criteriul rezistenţei la cutremur a clădirilor?

Horia Sandi: În ceea ce priveşte problema unei microzonări a Capitalei ar trebui să ne gîndim la doi factori: mişcarea aşteptată a terenului şi caracteristicile de rezistenţă ale clădirilor. Înregistrările cutremurelor din 1986 şi 1990 arată că este greu de evidenţiat o tendinţă sistematică a unor mişcări mai severe într-o zonă sau alta.

Din punctul de vedere al clădirilor, ar trebui să ne gîndim nu atît la zone, cît la tipuri constructive. Factorii cu cea mai mare importanţă pentru gradul de risc care le afectează sînt vechimea, vîrsta lor şi înălţimea, materialul de alcătuire şi sistemul constructiv. Vechimea implică o anumită concepţie a clădirilor, cu totul alta în epoca interbelică decît în anii '60, şi în anii '60 faţă de perioada recentă. De asemenea, vîrsta unei construcţii înseamnă calitate iniţială diferită a materialelor şi posibilitatea lor de îmbătrînire şi slăbire în timp.

În ce constă deosebirea de concepţie dintre clădirile construite înainte de '77 şi cele de după '77?

Clădirile din perioada interbelică nu au fost concepute pentru a rezista activităţii seismice. Pe atunci, în ţara noastră (ca şi din întreaga lume) cunoştinţele în domeniu erau aproape inexistente. De altfel, ingineria seismică a început să se dezvolte cam prin anii '30 la scară mondială, în ţările cele mai dezvoltate, ca urmare a cutremurelor severe din California şi Japonia. În perioada imediat postbelică, inginerii au devenit conştienţi de necesitatea protecţiei antiseismice. Pînă în 1963, s-au utilizat fie prescripţii străine, în special cele sovietice, fie lucrări de specialitate. Din '63 a apărut un prim normativ de proiectare antiseismică, în vigoare pînă în 1977. Nivelul său de concepţie este, astăzi, considerabil depăşit. După '77, atît experienţa cutremurului, cît şi creşterea generală a nivelului profesional al inginerilor a făcut posibilă modernizarea normativului de proiectare antiseismică. Un alt moment important a fost în 1990, cînd, datorită condiţiilor politice favorabile, s-a putut face o sinteză a experienţei obţinute cu ocazia cutremurelor din 1986 şi 1990. În mod concret, după '77 şi '90 au fost aduse corecţii unor elemente de calcul referitoare la acţiunea seismică, cum ar fi *coeficientul dinamic*. Acesta presupune ca diferitele structuri de construcţii să se deformeze plastic fără apariţia unor avarieri grave – să aibă ceea ce se cheamă o comportare ductilă.

În condiţiile Capitalei, clădirile înalte sînt puse într-o situaţie mai dificilă decît cele joase. Apare o anumită tendinţă de rezonanţă (amplificarea considerabilă a efectelor seismice) între perioada dominantă a mişcării terenului şi perioadele proprii fundamentale pentru clădirile înalte.

În ceea ce priveşte materialul de alcătuire şi soluţia constructivă – există construcţii cu structuri în cadru, cu pereţi portanţi, din beton armat sau zidărie – sau asocieri între cele două. Pentru construcţiile mai înalte, de relativă performanţă, materialul de bază a fost şi rămîne betonul armat. Iar soluţia cea mai viabilă constă în asocierea avantajelor pereţilor structurali din beton armat – ce conferă rezitenţă şi rigiditate – cu structurile în cadre – ce oferă o mare flexibilitate împărţirii interioare.

Există o ierarhie a clădirilor bucureştene ce necesită consolidare obligatorie? Este consolidarea acestora posibilă pînă la un viitor cutremur?

Cea mai năpăstuită categorie este cea a clădirilor construite în perioada interbelică şi avînd între 8 şi 12 etaje. Ele sînt defavorizate atît de vîrstă, cît şi de înălţime. Consolidarea lor este, teoretic, posibilă. Dar nu este deloc o sarcină uşoară. În primul rînd nu există resursele financiare necesare: o lucrare de intervenţie poate ajunge pînă la 20%, 50% sau chiar 100% din costul de înlocuire... Pe de altă parte, presupunînd că am avea la dispoziţie aceste fonduri, avem relativ puţini ingineri capabili de a face expertize şi proiecte de intervenţie în condiţii bune şi într-un ritm înalt. De asemenea, manopera de intervenţie este foarte pretenţioasă, iar productivitatea muncii este mult mai joasă decît în cazul construcţiilor noi. Apare şi necesitatea unui spaţiu tampon important, pentru a muta provizoriu locatarii unor construcţii la care se va interveni radical. Trebuie să se capteze bunăvoinţa respectivilor locatari sau ei trebuie să fie obligaţi prin lege să-şi părăsească, temporar, din motive de interes public, locuinţele. Deşi nu dispun de un inventar, vă pot spune că în categoria construcţiilor interbelice înalte, afectate de riscul cel mai ridicat, ar intra circa 400 de clădiri.

Ce se face, în momentul de faţă, pentru ele?

Din păcate, campania întreprinsă pînă în prezent s-a desfăşurat într-un ritm modest. S-au luat construcţii individuale pentru expertizare şi consolidare, fără o strategie de perspectivă, iar alegerea lor nu a fost, de multe ori, cea mai îndreptăţită. O altă categorie o constituie clădirile realizate în perioada '63-'77: nici ele nu sînt în situaţia de a satisface actualele exigenţe de siguranţă. Pentru aceasta ar trebui gîndite soluţii tipizate de intervenţie, care prezintă mari avantaje: costul studiilor necesare, împărţindu-se la sute de construcţii de aceeaşi categorie, devine mult mai mic. De asemenea, soluţia tipizată permite studii mult mai complete decît pe construcţiile individuale. Din păcate, în acest domeniu nu există decît începuturi de studiu.

Se poate găsi o soluţie viabilă pentru aceste clădiri pînă la următorul cutremur?

Vor exista intervenţii individuale, dar în proporţie de masă sînt sceptic că se poate face ceva. Ceea ce trebuie făcut este iniţierea unei campanii de masă de realizare a unor noi construcţii care, treptat, să le înlocuiască pe cele vechi. Cu excepţia, desigur, a cazurilor justificate în care elementele de funcţiune sau de valoare de patrimoniu justifică menţinerea şi realizarea unei noi structuri de rezistenţă. Noile construcţii trebuie să fie realizate într-un ritm de 6-7 apartamente la mia de locuitori pe an şi, evident, la nivelul actualelor exigenţe de protecţie antiseismică. Dar ar fi necesar un pact politic între toate forţele importante, care să rezerve o fracţiune substanţială din PIB pentru acest scop.

Punînd problema mai general, pe lîngă pregătirea concretă a construcţiilor este necesară şi iniţierea populaţiei în cultura prevenirii dezastrelor. Din păcate, înţelesul importanţei acestei culturi scapă atît publicului, cît şi specialiştilor; de aceea, este necesară iniţierea unei campanii de educaţie în acest sens.

---

* Institutul Naţional de Cercetare şi Dezvoltare în Construcţii şi Economia Construcţiilor

Bucureştiul vechi şi cel nou

– interviu cu ing. Mircea MIRONESCU, inginer constructor, director general al MIRO-GRUP –

Rep.: Societatea dv. se ocupă cu expertizarea seismologică şi consolidarea construcţiilor publice şi private. În momentul actual, sînt întreprinse multe lucrări de acest tip?

Mircea Mironescu: Cele mai multe expertize de acest fel le face statul. În fiecare an au existat campanii de expertizare. În privinţa clădirilor de locuit, de pildă, statul plăteşte, pentru asociaţiile de locatari interesate, expertiza seismologică. Cheltuielile de consolidare urmează să fie asigurate de asociaţia de locatari, existînd, însă, facilităţi (posibilitatea unor împrumuturi la bancă). Totuşi, majoritatea asociaţiilor se opresc la expertiză; este foarte greu ca toţi locatarii să fie de acord cu plata lucrărilor următoare...

În cazul clădirilor nou-construite, ce măsuri se iau pentru rezistenţa în caz de cutremur?

La clădirile noi, încercăm să introducem cele mai moderne şi mai eficiente sisteme de construcţie: pereţi în combinaţie cu stîlpi şi grinzi ce formează spaţial cadre seismo-rezistente. Acest sistem poate fi aplicat şi pentru metal, beton armat, cu armături de oţel-beton sau cu armături fine, aşa cum folosesc, cel mai eficient, japonezii.

Care sînt construcţiile bucureştene cele mai sigure în privinţa rezistenţei seismice?

Cred că toate construcţiile realizate pentru clasa I de importanţă sînt sigure. Casa Republicii şi construcţiile din jurul ei intră în această categorie. Nu în aceeaşi situaţie fericită se află alte clădiri din aceeaşi clasă de importanţă a căror funcţionare este vitală în caz de cutremur, precum spitalele, centralele telefonice sau chiar Casa Radio.

În ce situaţie se află clădirile-monument istoric?

În general, construcţiile vechi şi monumentele au caracteristici structurale şi materiale foarte slabe. Materialul principal compozit, zidăria, a fost realizată cu cărămidă de 4 ori mai slabă decît în Imperiul Otoman sau Imperiul Bizantin! Din păcate, această situaţie se perpetuează... A fost, de curînd, în România, realizatorul clădirii World Trade Center din New York, cea mai înaltă din lume la ora actuală, şi a constatat un lucru pe care deja-l ştiam: faptul că, la noi, se construieşte chiar şi la ora actuală cu beton de 4 ori mai slab decît cel cerut de standardele internaţionale. În anii '30, '40, noi foloseam beton 120, în timp ce americanii lucrau deja cu beton 300. Acum, la noi se lucrează cu beton 250, în timp ce americanii folosesc beton 1000. La monumente am folosit mortar M4, în timp ce, la Sfînta Sofia, de pildă, există mortar M100. Cărămizile la noi sînt C50, C75, pe cînd în Imperiul Roman, Imperiul Bizantin găsim cărămizi 100, 150. De asemenea, întreţinerea, în timp, a monumentelor nu a fost din cea mai bună. Totuşi, statul a acordat şi acordă, în continuare, fonduri mai mari decît în alte părţi pentru restaurarea monumentelor. Din păcate, la noi nu funcţionează încă sistemul privat de sponsorizare. Dar în cazul bisericilor există iniţiative particulare: de pildă la Focşani, la Biserica Doamnei, preotul şi enoriaşii au strîns bani pentru lucrările necesare.

Cronica ideilor sociale

Dicţionarul răspunsurilor primite

Suficient să ieşi cu microfonul într-un colţ de stradă, într-o piaţă sau într-o instituţie publică pentru a pune o întrebare. Ce părere aveţi despre integrare? Sînteţi pentru sau împotriva dezintegrării? – ca în cel mai scurt timp, românul să lase baltă cele mai importante lucruri, vînzătorii să închidă tarabele, trecătorii să-şi pună jos sacoşele, poliţiştii să se adauge şi ei timizi mulţimii de curioşi: românul vrea să spună. Să spună răspicat, în termeni de multe ori nereproductibili, un mesaj tăios către palatul Victoria sau Cotroceni, către Parlament sau către NATO. Suficient să dai de înţeles că-ţi este necesar punctul lui de vedere că vei primi înzecit. Dacă nu-i bagi în seamă, te vor urmări şi, în cele din urmă, sub presiune, va trebui să-i întrebi şi pe ei, chiar dacă ei îţi răspund: *Păi, să vedeţi, io cred, deci, cum zic şi ceilalţi, că trebui întîi să aderăm şi p'ormă să ne integrăm.* Acest mesaj ireprimabil se întovărăşeşte cu multe alte probleme care-l frămîntă pe convorbitor şi care-şi fac loc, liniştit, în mesajul său. *Pînă una alta, ar trebui să ne dea apă caldă şi să ia gunoaiele astea că te dau afară din casă cîte mai sînt!*

După o perioadă în care priveau cu suspiciune toate tipurile de anchete sociologice, românii au devenit mari fani ai chestionarelor, sînt clienţi ai *talk-show*-urilor şi duc cu ei o agendă în care au notate adresele publicaţiilor care le pot reprezenta interesele. Ei au descoperit plăcerea de a se imortaliza într-o statistică, de a ocupa o rubrică, de a fi reprezentativi. În ciuda acestui spirit de parteneriat între subiecţi şi anchetatori, testele sociologice rămîn, încă, bulversate de contradicţii şi unanimităţi vexante. Românii răspund, în continuare, la întrebările generale, prin ceea ce ştiu ei că se aşteaptă de la ei. Mulţi intervievaţi consideră că e un semn de politeţe să nu contrazici sau să nu vexezi. Rezultatele sondajelor de opinie publică ne fac să credem că, deşi gata să-şi dea cu părerea despre orice, intervievatul nu are niciodată păreri, el nu discerne în sine punctul de vedere care-l reprezintă ci optează, în dicţionarul de idei primite, pentru acea versiune corectă politic. Iar dacă are şi puncte de vedere personale, acestea sînt o mixtură tulbure între poncifele ideologice cu care a fost îndoctrinat în şcoală şi experienţa lui personală. Românii vor, într-un cor majoritar, reforma, dar tot în majoritatea lor, românii sînt împotriva restructurării industriei. Românii sînt de acord că peste România trebuie să treacă o autoutilitară, pentru a scoate mizeria acumulată în ani de nepăsare. Însă, în Bucureşti, Luna curăţeniei a fost dezamăgitoare. Puţini au fost cei care s-au alăturat angajaţilor Primăriei pentru a face oraşul lună. S-au auzit mai degrabă ironii la adresa Primăriei iar eforturile, desigur neînsemnate, de a "ecologiza" groapa de gunoi în care se transformase Bucureştiul au fost ridiculizate nesfîrşit. Creditele acordate săptămîna trecută sînt ridicate, ca la un semn, săptămîna aceasta. Figura cea mai detestată acum o săptămînă este, astăzi, divinizată.

Să dăm un alt exemplu. Într-un sondaj de opinie publică de acum cîteva săptămîni, românii plasau armata în fruntea preferinţelor. Circa 90 dintr-o sută de intervievaţi erau de părere că armata rămîne baza existenţei naţională chiar dacă la o întrebare anterioară, cei mai mulţi se temeau nu de război, ci de şomaj. Într-un sondaj paralel, efectuat de o firmă concurentă, situaţia era alta – aproape 80 la sută din cei intervievaţi credeau că este necesar ca România să renunţe la armata obligatorie şi să-şi constituie o armată de profesionişti. Amîndouă sondajele aveau marje de eroare de circa 2,5 la sută.

În viaţa de zi cu zi prestigiul armatei este aproape nul. O corvoadă care survine exact în perioada în care adolescentul începe să se vertebreze. Cînd rostesc numele Armatei, însă (cu majuscule), românii revin la literatura şcolară şi la retorica ideologică emanată de mai vechile noastre doctrine de apărare. Armata ca abstracţiune este suma faptelor culturale care au evocat-o de la eroizările naţionaliste, pînă la butaforia sărbătorească a zilei Armatei. Puţini sînt tinerii care se duc liniştiţi şi mulţumiţi în cazarmă, tîrîţi de lirismul steril al maselor (ah, Armata!). În general mintea lor nu poate să priceapă care este semnificaţia tîrîşurilor într-o lume în care războiul este telecomandat iar pacifismul – religie transnaţională. Şi nici rostul dopajului cu bătrînicioasele norme şi regulamente militare nu-l vor putea pricepe. În vreme ce întrebarea referitoare la cea mai prestigioasă instituţie naţională duce implacabil la răspunsul favorabil armatei (ea nu este aleasă prin scrutin popular) la cealaltă, cu aceeaşi sinceritate, de data aceasta fără că reziduurile şcolare să se mai amestece în răspuns, românul crede că, deşi prestigioasă, armata trebuie să schimbe fundamental. Cînd este vorba despre abstracţiunile care definesc statul, mulţi încă mai răspund confuz, între dorinţa de a se exprima pe sine şi colectivismul discursurilor paternaliste: această ordine nu trebuie modificată. Cînd e vorba despre discursul din cărţile şcolare, românii îşi pierd simţul critic. Întreabă-i de patrie, devotament, muncă, curăţenie, eroi, cinste şi vor poetiza în alexandrini găunoşi. Solicitudinea cu care ţi se răspunde la întrebări este, de fapt, de tot suspectă: în multe cazuri, setul de răspunsuri este mai vechi decît întrebările.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Trăitori printre taine

– convorbire cu regizorul Alexandru TOCILESCU –

Sîntem convinşi îndeobşte că posesorul unui computer înţelege mai bine lumea de azi decît proprietarul unui tam-tam. Se întîmplă însă că, uneori, cel de al doilea dovedeşte o intuiţie mai profundă a realităţii cu care vine în contact, la un moment dat, luîndu-se după eresuri şi semne pline de înţeles doar pentru el. În anii cînd românii priveau paşaportul ce pe un adevărat talisman, printre înalţii oaspeţi care ne-au vizitat ţara, s-a numărat şi o delegaţie a şefilor de trib din Insulele Capului Verde, condusă de Opoko Ware al II-lea. Membrii acesteia apăruseră înveşmîntaţi în costume pitoreşti, cu mantii din piele de fiară şi sceptre foarte împodobite, contrastînd cu eleganţa sobră a locului unde se desfăşura primirea oficială. Din motive necunoscute, nu păreau deloc intimidaţi. Cu prilejul unei aniversări a şefului statului român ei trimiseseră apoi, în semn de omagiu, pe lîngă alte daruri care, probabil, n-au fost arătate publicului, cîte un costum specific şi două tronuri tradiţionale absolut identice, de şefi de trib, ce-au putut fi văzute ani în şir la Muzeul Naţional de Istorie, în expoziţia cadourilor primite de peste hotare de Nicolae şi Elena Ceauşescu. În anii cînd s-a trimis cadoul, setea de putere a Tovarăşei nu-şi dezvăluise încă amploarea. Dar, neîndoielnic, capacitatea oaspeţilor din Africa Occidentală de a citi semne mai puţin sesizabile şi de a recunoaşte asemănări de mentalitate profundă nu dăduse greş, lucrul avea să se adeverească, din nefericire pentru noi, în anii următori. Pe atunci, analiştii din lumea civilizată, cu acces la informaţii, nu dovedeau un simţ de evaluare atît de acut, privind reprezentarea pe care-o aveau despre putere cei doi conducători ai noştri. Ne putem întreba dacă încercarea noastră de a judeca lumea contemporană doar în termeni de strictă raţionalitate de logică şi pragmatism nu sărăceşte cumva înţelegerea ei, lăsîndu-ne, în multe ocazii, descoperiţi şi vulnerabili. Purtăm pe această temă o discuţie cu regizorul Alexandru Tocilescu.

Misterele din jur

Stimate domnule Alexandru Tocilescu, se spune că în teatru există multe superstiţii, dintre care cea mai cunoscută se leagă de "Macbeth", socotită piesă cu ghinion. Ar putea fi adăugată aici o stranie coincidenţă: în noaptea dinaintea morţii, stînd de vorbă cu fiul său Luki, I.L. Caragiale a analizat în detaliu scena vrăjitoarelor. Mai funcţionează şi acum această tradiţie?

Alexandru Tocilescu: Bineînţeles în jurul acestei piese pluteşte cu certitudine o primejdie. Un prieten mi-a trimis chiar o listă cu actorii din toată lumea care au murit după ce au jucat în *Macbeth*, de regizori atinşi de nenorociri inexplicabile după ce-au montat spectacolul. Şi nu că au murit – ăsta-i finalul fiecăruia, moare lumea! – dar au avut parte de un sfîrşit violent: accidente de maşină, căderi în prăpastie etc. Se pare că, dacă scena vrăjitoarelor reuşeşte, dacă se închide cercul magic pe scena asta, chestiunea devine fără scăpare. Dna Ruxandra Oteteleşanu, care m-a pregătit pentru intrarea la teatru, îmi povestea de o dansatoare dinainte de război, celebră, care a imaginat un dans pe tema vrăjitoarelor din *Macbeth*. A avut succes, a închis cercul, dar curînd cucoana a răposat. Îmi aduc aminte aici de o experienţă personală. Cam cu vreo doi ani înainte de moartea tatei, cînd el era foarte grav bolnav, am întîlnit într-o zi în casa unui prieten nişte fete, iar una din ele mi-a ghicit în cafea. Ce-mi cădea-n ceaşcă? Cineva foarte bolnav la mine acasă urma să moară curînd, cineva din străinătate venea cu ocazia asta la noi, dar nu mai avea posibilitatea să plece din ţară şi peste o zi, "mîine", aveam să cunosc o persoană care arăta aşa şi aşa şi va face cutare lucru. Mi-am imaginat persoana şi am spus în sinea mea un nume; a doua zi, fix, am întîlnit-o la noi acasă. Deci lanţul de nenorociri urma să se lege, inevitabil: tata va muri, la înmormîntarea lui va veni şi frate-meu, care era fugit în R.F.G. – n-o să i se mai dea drumul să plece înapoi etc. Disperat, am început să lupt cu moartea lui taică-meu. Din informaţii ciudate, empirice, am încercat să fac un fel de "magie albă", ca să-l ţie pe el în viaţă. Mi-am umplut casa cu desene, cu tot felul de "cruci feniciene", umblam după lucruri purtătoare de noroc: ştiam că silaba indiană "om" e benefică şi o căutam pînă şi-n firmele magazinelor. În toate lucrurile care se ofereau vederii voiam să descopăr elemente de speranţă, mă străduiam să stimulez producerea undelor binefăcătoare. Tata a ieşit din situaţia groaznică şi a mai trăit doi ani buni. Sînt sigur că am capacitat în chip conştient toate energiile pozitive şi am contribuit cu ceva la depăşirea pericolului de care era ameninţat atunci. Cred că dacă toată lumea ar gîndi de bine un anumit lucru, probabil că el s-ar petrece, s-ar îndeplini mai uşor decît prin nepăsare. E o superstiţie? Nu e? Nu ştiu.

Dar semnele prevestite de citirea cafelei puteau fi şi rezultatul unor informaţii reale atunci, în ce vă priveşte, de care dispunea „ghicitoarea".

N-aş zice, şi iată de ce: mă aflam, după efectuarea unui transplant, în secţia de terapie intensivă a spitalului german unde trebuia să mai stau o perioadă de timp, să mă ţină doctorii sub observaţie. Aflu într-o zi că "mîine" urmează să trec la hematologie, într-un salon cu alţi patru pacienţi. A, nu! Cu patru inşi în cameră nu stau, nu mă simt eu. Am plecat pe loc, în protestele, în ţipetele medicilor nemţi ce-mi prevesteau o soartă tragică. M-a luat pe răspunderea lui un doctor român, care lucra acolo, ceva mai sensibil, pesemne, la comportarea mea bizară. La 4-5 zile după ce-am fugit din spital, în toate ziarele nemţeşti şi la posturile de televiziune a izbucnit scandalul "Ciupercii ucigaşe". La 20 de metri de salonul în care ar fi trebuit să stau se făcea o lucrare şi-n tencuiala ei se incuibaseră sporii unei ciuperci care a omorît, pînă la urmă, 45 de bolnavi din pavilion. Se instala în plămîni şi cu mare rapiditate producea un miceliu care te sufoca, mureai asfixiat. Eu, venit de la reanimare, aveam cea mai slabă imunitate şi aş fi fost victimă sigură. În clipa cînd m-am hotărît să fug nu m-a mai oprit nimeni: acum, pe loc, plec! Habar n-aveam de ce! Slavă domnului, "doctorul meu" era român, ceea ce într-o lume de nemţi dădea foarte bine; avea principiile şi metodele lui "de-acasă" şi pricepea că ţi-e bine atunci cînd ţi-e bine, nu cînd spun analizele. Tu singur, de fapt, te repari şi te aperi cu un fel de simţ special, intrînd într-o relaţie mai bună cu exteriorul. Cînd am citit "Şantier", cartea lui Mircea Eliade, am înţeles că trăim într-o lume de semne: eu simţisem asta, dar nimeni nu mi-o spusese cu atîta claritate. Ce mi s-a întîmplat după transplant, nu mai ţine de o informaţie citită în cafea, care se adevereşte sau nu. Mi-am salvat viaţa, fugind din spital, aparent locul cel mai sigur pentru mine atunci, ca bolnav.

Eresuri, talismane, adversităţi

Există expresia "superstiţios ca un marinar" – cutreierarea apelor rămînînd, cu tot progresul tehnicii, o aventură, o înfruntare a imprevizibilului. Superstiţiile oamenilor din teatru pot fi de asemenea justificate, scena este un spaţiu plin de mister. Dar de ce credeţi că sînt atît de legaţi de talismane, eresuri, gesturi simbolice, sportivii, de pildă, altminteri fiinţe robuste, cu nervi de oţel?

Sportivii, chirurgii – oho! cîte superstiţii au şi ei, nu prea le ştim noi! – , oamenii din teatru se află mereu în luptă cu ceva atunci cînd îşi fac meseria. Lupta presupune şi un dram de noroc – pentru care trebuie să-ţi iei anumite măsuri. Cum să ajuţi norocul, o noţiune ce nu poţi s-o materializezi decît făcînd lucruri bizare, capabile să-ţi dea o anumită linişte şi o anumită protecţie în cursul încleştării? În fiecare seară, la teatru, necunoscuţii sînt în faţa ta, în sală. Cum să te aperi de presiunea mulţimii de acea forţă care, teoretic, îţi este ostilă? Oamenii vin la teatru, la meci, la circ, la spectacol, în general ca să vadă o dramă, însăşi confruntarea ta, ca protagonist, cu mulţimea este o dramă: de fapt, semenul nostru aşteaptă cu cruzime să-l vadă pe celălalt chinuindu-se. Tu vrei să te aperi de asta; e normal să-ţi faci semne, cruci, să atingi talismane, să păşeşti totdeauna numai cu un anumit picior la intrarea în scenă sau pe teren... La teatru, unde confruntarea este dură, nu intri fără un anume talisman, nu porţi o anumită culoare, francezii se feresc de verde ca de foc, nu atingi garoafe ş.a. Sînt printre noi persoane care nu vin în ruptul capului pe scenă cu costumul de stradă, chiar la repetiţii, ori se simt terorizate cînd aud un fluierat în cabină, sau cu nici un preţ n-ar mînca pe scenă... Eu însumi port talismane – am cîteva primite din Japonia, pentru sănătate şi pentru meserie – am "semne" după care mă ghidez. Acum lucrez, de pildă, o piesă în care, la un moment dat, se află pe scenă o scară, cu nici un preţ n-aş pune eu pe cineva, indiferent dacă el crede sau nu în asta, să treacă pe sub scară, pentru că ar aduce ghinion.

Superstiţia credeţi că are rolul de a îmblînzi lucrurile sau împrejurările ostile?

Fără îndoială. Asta se vede cel mai bine în filmele mute. Acolo adversitarea obiectului e mai manifestă decît altundeva, el e duşmanul tău, strada, pantoful, uşa, bastonul îţi sînt ostile. Ceea ce pe undeva e adevărat: de fapt, toate lucrurile neînsufleţite au acea inerţie a lor pe care omul e dornic s-o modifice, să intervină asupra stazei în care ele se află.

Primejdii şi speranţe

Fluxul de informaţie în care trăim, contactul cu unele culturi mai puţin cunoscute publicului larg, cea africană sau cea extrem orientală, ne-a făcut mai receptivi la realitate, sau din contră a înceţoşat-o, umplînd-o de mistere printre care ne simţim rătăciţi? De ce totuşi un totem ni se pare mai periculos decît teroarea atomică, s-ar putea întreba mulţi?

Am văzut cîndva un documentar despre Africa unde erau prezentate ruinele unor cetăţi de piatră înconjurate de colibele de pămînt ale prezentului. Cu sute de ani înainte acolo se cunoştea arhitectura, se ridicau edificii. Lucrurile au mers înapoi, acum oamenii nu mai pot face decît colibe de pămînt bătătorit. O explicaţie există: într-o vreme dezvoltarea şamanismului ajunsese atît de mare că mai toată lumea era în posesia tehnicilor vrăjitoreşti, aşa încît oamenii s-au distrus unii pe alţii, persoane, triburi, grupuri. Au rămas să supravieţuiască doar cei care n-au ştiut niciodată formulele şamanice, cei foarte proşti. Locuitorii colibelor din aceştia se trag. Aia catastrofă! În ce mă priveşte nu cred că există om care să nu aibă la un moment dat un comportament care se explică printr-o superstiţie, indiferent la ce se închină, în ce crede. Faptul că unii nu acceptă să apară, de pildă, fără cravată, sau nu pot lucra decît dacă au o anumită ordine/dezordine pe birou – nu ţine tot de superstiţii? Mulţi se feresc cu superbie să le accepte, declarîndu-le iraţionale. Dar în momentul cînd toată matematica acceptă numerele iraţionale şi calculează cu ele înseamnă că iraţionalul este demonstrat matematic, nu trebuie să-l negăm cu atîta necruţare. De altfel, de abia am ieşit dintr-un sistem care s-a vrut întemeiat exclusiv de raţiune, dar n-a fost deloc luminos, cum ştim.

Dar vă imaginaţi cum va arăta lumea unită ce se prevede în viitor, unde eresurile şi internetul vor coexista? Ajuns ceva banal în zilele noastre, Horoscopul pe calculator este oare o dovadă că lucrurile vor evolua paşnic?

"Semnele" de care vorbeşte Mircea Eliade ne încredinţează că lucrurile sînt una şi vibrează la unison: vii şi morţii, natura, însufleţitul şi neînsufleţitul toate lucrează ca să adeverească faptul că sîntem o entitate/unitate. Contactul cu ceea ce ni se pare incomprehensibil, misterios n-ar trebui să ne sperie, dimpotrivă, aş zice, el dă o profunzime nebănuită clipei în care sîntem şi un înţeles ce scapă simţului comun. Tot într-un film documentar am văzut o scenă memorabilă: o întîlnire, o conferinţă, ori ce-o fi fost, a unor şefi de trib. Printre ei, un anume domn venerabil, ultimul şef al unui trib de mult dispărut, ultimul vorbitor al unei limbi pe care nimeni în lume n-o va mai înţelege vreodată. Cu o linişte desăvîrşită, el şi-a ţinut discursul, a spus ce-a avut de spus şi... gata. Limba aceea n-o va mai auzi nimeni. Am fost foarte impresionat atunci: noi eram contemporani!

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 224 ● 9-15 mai 1997 ●

Anul V
nr.225
16-23 mai 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

RATARE ȘI EȘEC

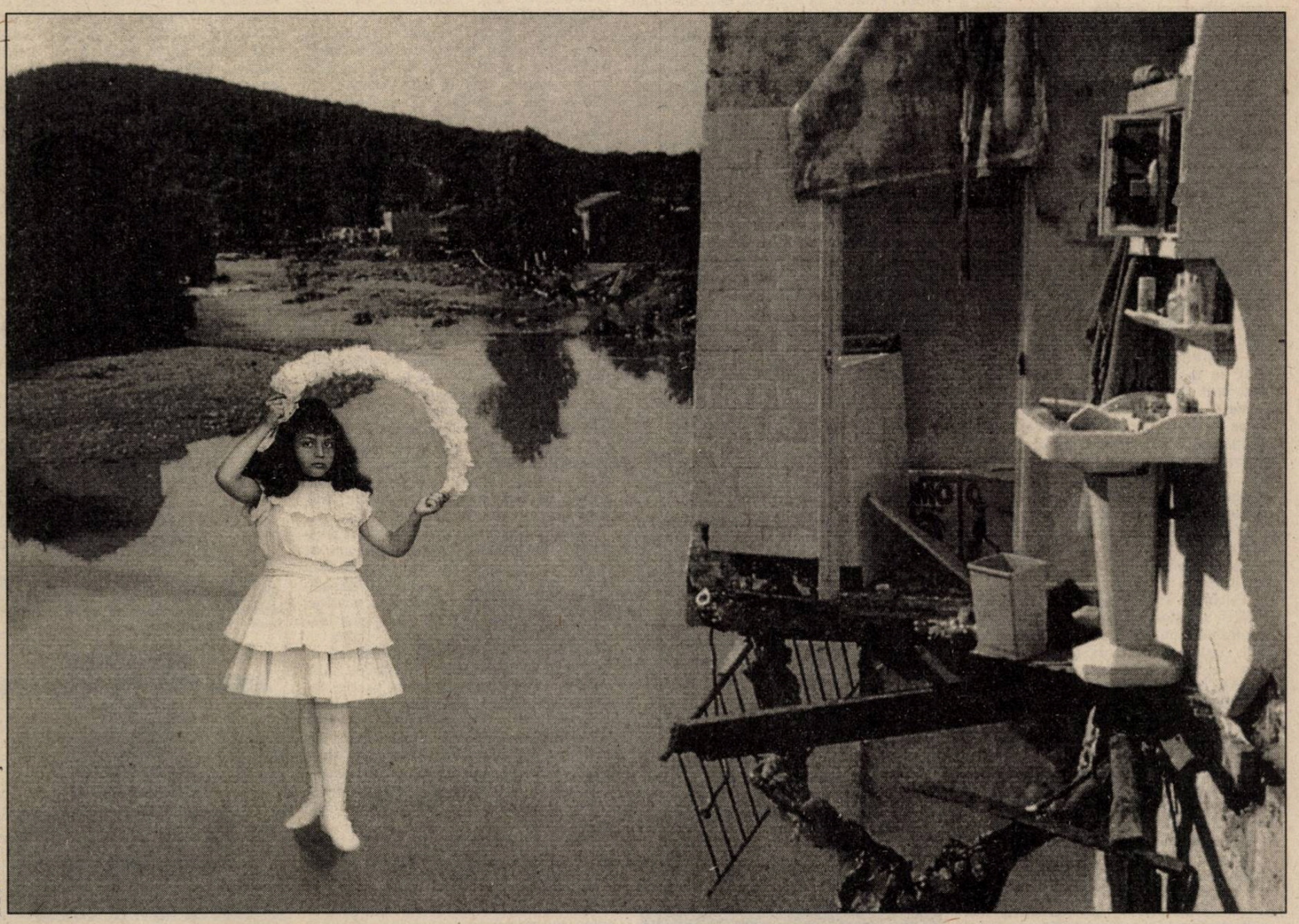

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Svetlana CÂRSTEAN, Șerban FOARȚĂ, Adrian MIHALACHE, Dan C. MIHĂILESCU, Răzvan PAUL, Daniel VIGHI, Mihai ZAMFIR
– Interviu cu Lisette GEORGESCU –

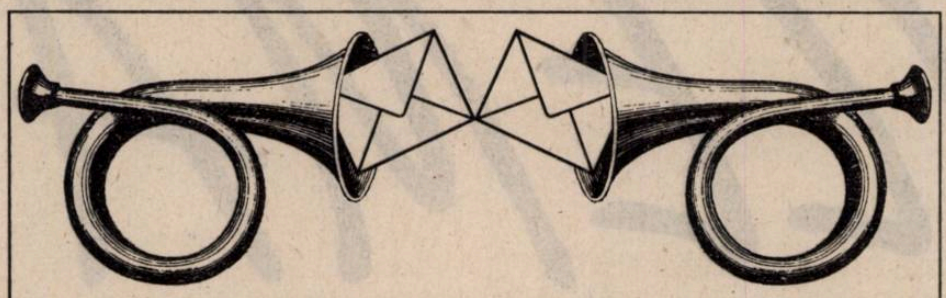

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

O replică

Este salutară iniţiativa dumneavoastră de a acorda o întreagă pagină din numărul 221 al revistei *Dilema* articolului domnului Ion Varlam cu titlul "Drepturile României, Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord şi Tratatul cu Ucraina", cu atît mai mult cu cît în acest articol se întîlnesc multe şabloane şi o argumentaţie destul de confuză în jurul cărora merită dezvoltată o discuţie.

În primul rînd este de regretat eticheta pusă acelora care sînt pe poziţii diferite de cele ale autorului, aceea de a fi "lipsiţi ca şi comuniştii de simţul demnităţii şi de conştiinţă naţională" şi "interpreţi ai ideologiei sovietice". Asta îmi aminteşte de un comunicat MAE în care românii care se opuneau semnării unui tratat cu Ucraina fără menţionarea Pactului Ribbentrop-Molotov, adică aceia care sînt de partea domnului Varlam, erau acuzaţi că se află în slujba unor agenturi străine. Ambele exagerări sînt deopotrivă de periculoase şi nu fac altceva decît să ascundă în spatele unui patriotism sforăitor lipsa unei reguli elementare a democraţiei, aceea de a accepta că celălalt poate avea o opinie diferită de a ta.

Domnul Varlam este revoltat că actorii majori ai scenei internaţionale sînt lipsiţi de un cod deontologic, că pot modifica constant raportul de forţe în favoarea lor. Indignarea acestuia poate fi firească dacă ar propune o soluţie realistă pentru România care, vrînd nevrînd, se mişcă într-o astfel de lume. În loc de asta dînsul face apel la istorie şi recomandă ca România să facă opinie separată la iniţiativele europene(!?)...

În legătură cu Pactul Ribbentrop-Molotov, acesta nu a mai fost valabil din data de 22 iunie 1991 cînd Germania a atacat Uniunea Sovietică. Protocolul adiţional secret nu conţinea nici o referire la Bucovina, iar noua realitate teritorială a României postbelice este consfinţită prin Tratatul de la Paris din 1947. Deci juridic acest pact nu are nici o relevanţă pentru România, iar a contesta Tratatul de la Paris pe motiv că România era sub ocupaţie străină este pueril cu atît mai mult cu cît un tratat nu poate fi contestat pe părţi; dacă acest tratat este declarat caduc se anulează recunoaşterea internaţională pentru *toate* frontierele României. De altfel frontiera de est a mai fost recunoscută şi în tratatul româno-sovietic din 1961, adică la trei ani de la retragerea Armatei Roşii din România.

Polonia a înţeles că este o gravă greşeală să amesteci istoria cu politica externă şi a încheiat un tratat cu Ucraina încă din 1991, acum avînd mari şanse pentru a intra în NATO. România a făcut opinie separată faţă de ţările central-europene, nu a înţeles că pentru a intra în NATO nu trebuie să faci declaraţii oficiale prin care te temi de o revigorare a imperialismului rusesc...

Autorul articolului mai afirmă că România a fost exclusă de la *restitutio in integrum* după denunţarea Pactului Ribbentrop-Molotov cînd, de fapt, după 1991, fostele republici sovietice Lituania, Estonia, Letonia şi Moldova au evoluat între graniţele pe care le-au avut în momentul dezmembrării Uniunii Sovietice. Iar dacă Republica Moldova a fost îndepărtată şi mai mult de România este vina Bucureştiului care, prin abordarea greşită a crizei transnistrene a împiedicat intervenţia organismelor internaţionale la momentul oportun, socotind-o un fel de amestec în treburile interne ale României Mari. Aşa că a fost exclusă din joc şi acum Rusia singură face ordine în Transnistria.

Domnul Varlam mai consideră Pactul de Stabilitate, impus ca o condiţie pentru aderarea la NATO, ca fiind "o amputare a suveranităţii statelor". De fapt, orice tratat internaţional reprezintă o "amputare" a suveranităţii, dar eu sînt adeptul semnării unor tratate prin care sînt recunoscute actualele frontiere cu Ucraina şi Republica Moldova, cu atît mai mult cu cît sînt convins că România nu are şanse să intre în NATO. Nu are rost să detaliez de ce am pierdut această şansă fiind suficient să spun că am avut şi avem o politică care nu este la înălţimea momentului şi care nu are nici măcar scuza că s-ar fi aflat sub presiunea unui electorat care i-ar fi impus alipirea teritoriilor pierdute în 1940; electorat care manifestă astfel o mai mare luciditate decît cei care îl conduc.

Tot în acest articol se mai afirmă că "buna vecinătate cu Ucraina este esenţială pentru existenţa statului român, deci pentru securitatea neamului românesc" (?!) Ştiaţi că, după obţinerea independenţei, prima vizită în străinătate a preşedintelui Ucrainei, în 1991, era programată la Bucureşti, dar a fost anulată după ce un grup de parlamentari români a cerut Congresului S.U.A. să nu recunoască Ucraina deoarece stăpîneşte teritorii româneşti? De atunci relaţiile au îngheţat, deci unde mai este buna vecinătate?

Prefer ca după momentul Madrid, iulie 1997, cînd România nu va fi nominalizată pentru a intra în NATO, relaţiile acesteia cu Ucraina şi Rusia să fie normalizate, deoarece fără garanţii de securitate şi cu litigii teritoriale ar fi o catastrofă. Din păcate, articole de acest gen vor fi din ce în ce mai numeroase, iar dezamăgirea provocată de neintrarea în NATO poate duce la amplificarea curentului antioccidental. Înainte de a-i condamna pe ceilalţi pentru situaţia în care o să ne găsim, mai bine neam pune întrebarea cum de am ajuns aici, care au fost greşelile care au făcut să nu fim credibili atît în Est cît şi în Vest. În momentul cînd nu eşti un actor major pe scena internaţională trebuie să profiţi de conjuncturile favorabile care se ivesc; tergiversările, opacitatea şi recursul la istorie nu ajută la nimic ba chiar pot avea efecte grave. Încheierea de tratate bilaterale cu vecinii nu înseamnă ipotecarea viitorului...

În acelaşi articol se mai spune că reîntregirea României "este obiectivul strategic numărul unu al statului român, căruia toate celelalte trebuie să-i fie subordonate". Domnule Varlam, obiectivul strategic al statului român nu poate să fie altul decît securitatea şi prosperitatea a 23.000.000 de oameni, securitate şi prosperitate care sînt afectate şi de faptul că unele din ideile dumneavoastră după 1989 au făcut carieră la nivelul factorilor de decizie.

Acestea fiind spuse, nu mă mai surprinde faptul că la finalul articolului caracterizaţi posibilitatea, acum oricum ratată, de a fi aliaţi cu cele mai mari puteri drept un "confort de trei parale".

Dar pentru a nu fi acuzat că scriu în necunoştinţă de cauză ţin să vă anunţ că sînt nepotul unor refugiaţi basarabeni, oameni care şi după mai mult de o jumătate de veac mai plîng de dorul de acasă. Dar spre deosebire de dumneavoastră, eu înţeleg că politica primează pragmatismul şi nu sentimentele.

Vasile PALII
student anul V, Universitatea Bucureşti

Ispite de dreapta

Ştiu că nu sîntem "Terra mirabilis" şi, poate, nici muntele Kogaion nu se află prin părţile noastre. Ştiu că nu la noi este Noul Ierusalim şi mai nu ştiu care centru misterios al planetei. Ne place să ne credem "buricul pămîntului", ca andinii din Cuzco – oraşul revelaţiilor primordiale. Din fericire, nimeni nu ne ia în seamă şi, de altfel, nici n-avem nevoie. La noi totul este la vedere. (...)

Strada urbei a devenit oglinda – şi, din păcate, emblema – tranziţiei: un infern îmbunătăţit. "Intelectuali" decăzuţi şi semidocţi, alcoolici şi handicapaţi, copii ai străzii şi haite de cîini se bat pentru osul devenit tot mai rar. Ei sînt profesioniştii. Pulverizîndu-şi pragul demnităţii – care nu-i dădea voie oricui să întindă mîna la trecători – "breasla" s-a extins. În plin centrul capitalei, preoţi cu odăjdii aurite strîng bani pentru construcţia unei biserici, iar în aeroportul internaţional călugăriţe sfioase îţi întind o listă de subscripţie pentru ridicarea unei mănăstiri în Moldova. A dispărut misterul religios: altarul s-a mutat în piaţă, iar chilia în aerogară.

Golită de taine, credinţa coboară în stradă, devenind "modă" – o altă denumire a efemerului. Să fie ilustrarea unui gînd al lui Mircea Eliade: "Nuditatea rituală proclamă regăsirea beatitudinii paradisiace"? Dar, unde-i beatitudinea? Unde-i Paradisul?

Inflaţionismul religios e semnul crizei. Modelul "danez" din vremea lui Kierkegaard – inflaţie de preoţi şi predicatori – se pare că a prins rădăcini şi la noi. Nu peste multă vreme, numărul teologilor îl va întrece pe cel al dascălilor.

Duhul ctitorului s-a pogorît peste ţară: biserici, mănăstiri, capele de rugăciune, case parohiale – multe începute, puţine terminate. Cînd zelul ctitorului se mai domoleşte, sanctificăm.

"Idealul german" – aminteşte Emil Cioran – *"este eroul, iar nu sfîntul!"* Românii, mai practici, au rezolvat dilema: sanctifică eroii neamului. Sînt la rînd voievozii. Nu mai e mult şi ajungem la contemporanii din Dealul Mitropoliei – cler şi parlamentari.

Un om care-a cutreierat lumea şi de la care nu am auzit vorbe în vînt îmi spunea că a rămas siderat cînd, într-o biserică din Addis Abeba, a văzut un vitraliu reprezentîndu-l pe Nicolae Titulescu. Era o "sanctificare de suflet" – fără alaiuri sinodale şi tămbălău politic levantin – a celui care şi-a ridicat glasul împotriva fasciştilor italieni, invadatori ai Abisiniei. Tulburătoare recunoştinţă!

Exacerbările religioase sînt, fără putinţă de tăgadă, un mare deserviciu adus Bisericii. Ele sînt stimulate şi întreţinute din interiorul Bisericii – de neînţeles! – pe de o parte, şi de obscurele noastre oportunisme comportamentale: mlădieri electorale, vanităţi, virtuţi de galantar pe de altă parte. Politicianului nu-i scapă nici o manifestare religioasă: sanctificări, moaşte, inaugurări de lăcaşuri de rugăciune. Iar preotul sfinţeşte Parlamentul, sediul partidului politic, casa şi coteţul de păsări...

Milan Kundera, în *Les testaments trahis*, mărturisea o anume inadecvare la creştinism din cauza firii lui înclinate spre umor, incompatibile cu rigiditatea dogmei. Nu a cunoscut noul ortodoxism mioritic: l-ar fi îmbrăţişat pe loc! Noi i-am dat creştinismului valenţa care-i lipsea – umorul! Ba, chiar mai mult: comedia!

Ascult cu regularitate un post de radio religios. Veştile sînt alarmante pentru Biserică: opt milioane de catolici şi un milion de evanghelici – toţi credincioşi practicanţi – pierduţi în Germania după unire; un milion de catolici pierde America de Sud, puţini dintre ei trecuţi la protestantism. Majoritatea "dezertorilor" refuză o nouă îmbarcare religioasă – un naufragiu le-a fost de-ajuns!

Presa din Montreal, susţinută de comitete de părinţi, a cerut în această toamnă scoaterea religiei din şcoli, unde – atenţie! – este facultativă.

Şcolile confesionale şi-au atras blamul public pentru pedagogia cu aer medieval şi pentru pedofilia purtătorilor de sutană. Participanţii la o masă rotundă pe teme religioase au fost de acord – cu cîteva excepţii – ca momentul botezului şi religia să rămînă la alegerea copilului, atunci cînd judecata şi discernămîntul său ating pragul maturităţii decizionale. Zîmbesc filosofii, din colţul lor de eternitate!

Noii zei îşi fac tot mai simţită prezenţa, *Internet*-ul nu este singurul, iar informatica este noua religie a Americii.

Să fie toate acestea o mînă întinsă raţiunii? Să fi ajuns societatea la al treilea stadiu de dezvoltare despre care vorbea Lessing – *triumful raţiunii cu ajutorul educaţiei?*

La noi drumul se face în sens invers. Credincioşi, atei şi indiferenţi, de-a valma, iau cu asalt mănăstirile "specializate" în exorcisme. Din păcate, cu toţii ne dăm obolul la acest spectacol funambulesc.

Neostoitul pendul ce măsoară timpul cetăţii nu mai bate de multă vreme clipele raţiunii. Viaţa curge după alte canoane.

Mircea Eliade vorbea de "comportări mitice în obsesia succesului", ca o caracteristică a societăţilor moderne. Furnizăm destul material la acest capitol. Pentru orice acţiune există un reţetar cu toate ingredientele succesului. Urmîndu-l, eşecul este exclus. Vrei, bunăoară, să scrii un articol de ziar.

La început citezi din patristica ortodoxă – cum altădată citai dascălii marxism-leninismului – Sf. Maxim Mărturisitorul, Sf. Grigore Palamas ş.a. Nu trebuie să uiţi că şi catolicii vor citi articolul şi adaugi: Sf. Augustin, Sf. Toma D'Aquino şi tot aşa. Dacă bănuieşti şi potenţiali cititori protestanţi, strecori un citat din Luther.

Mare credincios! îşi zice cititorul. Abia acum poţi ataca subiectul. Care, după o asemenea introducere poate fi orice: hermeneutică sau împletituri de nuiele, cibernetică sau creşterea viermilor de mătase. Calea spre inima cititorului fiind deschisă, poţi trata chiar paradoxuri: echilibrul instabil, închiderea care se deschide, progresul prin regresiune, zidul despărţitor care uneşte etc. Nu uiţi încheierea: "Aşa să ne ajute Dumnezeu!"

Discursul parlamentar, în aceeaşi *mitologie a succesului*, începe cu citate din cronicari, Cantemir, generaţia de la '48, ctitorii României Mari şi pînă la contemporani. Nu uiţi încheierea: "Aşa să ne ajute Dumnezeu!"

Pierduţi în ceaţa retoricii patriotarde şi în invocarea cotidiană a Providenţei, cu greu vom mai regăsi drumul luciditătii şi al raţiunii. Excesele, indiferent din ce parte provin, ne adîncesc în patologie. Vindecarea va necesita o lungă convalescenţă, iar sechelele nu vor lipsi.

Părintele Cleopa împarte ispitele în două: cele de stînga, cele rele – vicii, patimi, orgolii, şi cele de dreapta, cele bune, dar în exces – supracalităţi, virtuţi, în general un exces al binelui.

Să fie România o ţară de stînga cu ispite de dreapta?

Emil BELU
inginer electronist
7400, Mountain Sights, 424
Montreal, Qc, H 4P 2A8 Canada

N.Red. Scrisoarea ne-a sosit în februarie 1997. Ne pare rău că o publicăm cu atîta întîrziere; avem o oarecare linişte – ea nu şi-a pierdut actualitatea.

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Stereotipuri feminine**
- **Carol al II-lea**
- **Conformism şi educaţie**

Plecarea lui Virgil Măgureanu

N-am crezut niciodată în malignitatea domnului Măgureanu. Asta nu înseamnă că n-am să-i fac – şi că nu i-am făcut – reproşuri. Am formulat – în scris – serioase rezerve în legătură cu Cartea albă a Securităţii, am protestat vehement în chestiunea "căpitanului Soare" – pe care nici astăzi nu o socotesc lămurită. Nelămurite îmi sînt şi implicaţiile SRI în evenimente brutale şi obscure ca cele de la Târgu-Mureş, sau din Bucureştiul mineriadelor. N-am o reprezentare clară asupra activităţii globale a Serviciului Român de Informaţii, dar îmi pot închipui că locul e plin de impurităţi, ape stătute, penumbre. Putea fi altfel? Da. Putea fi mai rău. Şi cred sincer că, în limitele îngăduite de circumstanţe şi de datele sale personale, domnul Măgureanu a încercat să facă o politică a bunelor intenţii, a acomodărilor rezonabile, a reformei discrete. Cred, de asemenea, că domnul Măgureanu trebuia să plece. A făcut-o, de altfel, din proprie iniţiativă, chiar dacă pe un fond de presiune politică mai mult sau mai puţin explicită.

Era inevitabil ca o plecare atît de spectaculoasă să stîrnească reacţii de tot felul, tipice pentru bazarul tranziţiei. Una din ele a fost brusca îmblînzire a cîtorva duri. Am trăit s-o vedem pe Roxana Iordache, veterană combatantă pe frontul intransigenţei revoluţionare, în postura de articlier sentimental, gata să-l absolve pe şeful poliţiei secrete de toate păcatele, dată fiind, firește, prietenia sa tîrzie cu "Seniorul". O altă reacţie a fost, dimpotrivă, furia demolatoare a cîtorva suspecţi. Sorin Roşca Stănescu, care a reuşit să-şi ambaleze cinismul şmecher în insomnie justiţiară, loveşte zgomotos în racilele kaghebiste întruchipate de Virgil Măgureanu şi propune o soluţie reparatoare: generalul Pacepa! Micul fost informator are nostalgia marelui său fost şef. Căpetenia Securităţii sub dictatură devine tratamentul optim al serviciilor secrete de tranziţie. Crimele generalului de ieri au devenit – prin dezertare – o "culpă fericită", în numele căreia se pot înfiera vechile bîlbîieli colaboraţioniste ale directorului de azi.

Caracteristic – într-un fel care devine obositor – pentru actuala putere e faptul că ea nu pare pregătită pentru situaţia cu care o confruntă plecarea lui Virgil Măgureanu. În mod normal, "înlocuitorul" trebuia să fie identificat de mult şi pregătit cum se cuvine. Nu e prima dată cînd guvernanţii par să ştie foarte bine cine trebuie să plece, fără să ştie la fel de bine cine trebuie să vină... Se vorbeşte despre diferiţi candidaţi, dar ezitarea e mai la vedere decît decizia, ceea ce – dată fiind miza problemei – e neliniştitor. Domnul Măgureanu era, totuşi, un personaj "verificat". Cunoştea bine măruntaiele instituţiei sale, dovedise un amplasament adecvat şi eficace în perioada electorală şi în cea post-electorală, era, în mare, previzibil, utilizabil, cu defecte şi calităţi transparente. Nu schimbi un astfel de om, decît cînd ai la îndemînă o variantă cel puţin echivalentă. În caz contrar, va trebui – pentru a cîta oară? – să ne bizuim pe noroc. Şi pe interesul incontestabil al zeilor pentru serviciile secrete.

Andrei PLEŞU

Tratate şi strategii

Reacţiile care au întîmpinat şi însoţit parafarea Tratatului cu Ucraina, ca şi explicaţiile oficiale sau comentariile de partid pe această temă repetă în multe privinţe schema emoţional-politică din toamna lui 1996, cînd Bucureştiul şi Budapesta au încheiat un document asemănător. Similitudinea a rămas neobservată în timpul dezbaterii naţionale iniţiate de preşedinţie. Liderul de la Cotroceni a evitat să se refere la istoria Ardealului şi la decizia deloc simplă a guvernului Horn pentru a-şi justifica propria formulă de compromis în negocierile cu Ucraina. Nici Ministerul de Externe nu şi-a permis să invoce exemplul Ungariei care, prin semnarea Tratatului politic bilateral cu România, atunci cînd aceasta se afla în plină campanie electorală, a renunţat la obsesia reîntregirii după mai bine de 75 de ani de neîmpăcată denunţare a "nedreptăţii de la Trianon".

Mulţi lideri politici şi o parte a presei aplică Ungariei şi minorităţii maghiare din Transilvania criterii diferite, culpabilizîndu-le pentru că solicită drepturi pe care noi înşine le pretindem sau le considerăm normale cînd e vorba de minorităţile noastre. Exhibarea propriilor răni ale trecutului e considerată o "expresie a demnităţii", dar faptul că alţii refuză să le uite pe ale lor ni se pare o dovadă de şovinism, de rea credinţă ori de politică antiromânească. Ca indivizi, sîntem democraţi doar cu condiţia să interzicem altora ceea ce ne permitem cu mărinimie nouă înşine. Ca societate, sîntem principiali doar cînd ne convine: apreciem legislaţia europeană atunci cînd ea ne garantează propria siguranţă, nu şi atunci cînd ne cere să respectăm identitatea vecinului. Recomandarea 1201, pe care atîta am hulit-o pe vremea cînd UDMR aştepta ca echipele de negociatori s-o introducă în Tratatul româno-ungar, beneficiază, în discuţiile despre documentul parafat cu Ucraina, de un cu totul alt statut. De la vlădică pînă la opincă, toată lumea vede că avem de-a face cu un text important, necesar şi... deloc suspect.

Dacă ne-am fi maturizat a doua zi după alegeri, ne-ar fi poate mai puţin greu să înţelegem de ce Asociaţiile *Pro Basarabia* şi *Pro Bucovina* şi liderii lor de opinie de la Cernăuţi au reacţionat după "momentul Kiev" aşa cum reacţionase după "momentul Timişoara" minoritatea maghiară din România, adică fără încîntare, dar cu reproşuri rezervate şi cu decizia de a-şi a utiliza în plan politic autoritatea care îi fusese refuzată din două părţi în plan diplomatic. De asemenea, am putea în sfîrşit înţelege de ce partidele politice româneşti care s-au opus vehement Tratatului cu Ungaria s-au simţit jignite că Bucureştiul şi-a normalizat relaţiile cu Ucraina. În fine, ne-ar fi mai la îndemînă să constatăm că pentru prima dată *România liberă* nu s-a mai aflat de aceeaşi parte a baricadei cu *România Mare*, şi să mulţumim electoratului majoritar că nu i-a lăsat pe ţărăniştii în opoziţie, pentru că zgomotul pe care ei l-ar fi făcut pe tema "trădării de neam", nefiind la putere, ar fi fost mai eficient decît "înmormîntările" organizate de Funar la Cluj-Napoca.

Ca şi vecinii noştri de la vest, noi n-am rămas ieri-alaltăieri fără teritoriile după care plîng încă cu lacrimi de crocodil liderii naţionalişti; refuzînd legiferarea raporturilor normale cu Kievul, n-am recăpăta pe tavă Bucovina, Ţinutul Herţei sau Insula Şerpilor, tot aşa cum graniţele Ungariei nu s-ar fi modificat prin includerea revendicărilor revizioniste în programele de guvernămînt ale Budapestei. Ne convine sau nu, comparaţia trebuie făcută: politicienii unguri şi-au asumat sarcina de a împăca generaţiile viitoare cu realitatea postbelică şi de a-şi scoate ţara din unghiul suspiciunilor internaţionale – la timp, chiar dacă în ultima clipă – pentru a-i deschide uşa clubului nord-atlantic. La noi, liderii politici nu îndrăznesc să înoate împotriva valului populist decît pentru propria lor glorie şi atunci cînd momentul prielnic a cam trecut. România a ieşit din dictatură şi a renunţat la centra-lism abia cînd celelalte ţări din fostul bloc comunist experimentaseră îndeajuns pe calea reformei. A învăţa lecţia tranziţiei de la polonezi, cehi sau unguri nu e nici o ruşine dar nu ne-ar folosi la nimic s-o învăţăm pe sărite, amăgindu-ne că avem nevoie de ea în economie dar nu şi în legislaţie, în administraţie dar nu şi în diplomaţie, la capitolul mîndrie naţională dar nu şi cînd e vorba de minorităţi.

Zgomotos şi încrîncenat, opoziţia şi puterea au refuzat împreună, timp de şapte ani, normalizarea relaţiilor cu vecinii, inventînd sau dezgropînd motive de duşmănie ţîfnoasă ori de suspiciune perversă. Preluînd modelul propriilor lideri, societatea civilă şi presa şi-au concentrat multă vreme energiile pentru a *face opoziţie la normalitate*. Întrebarea ipocrită "de ce nu ne reconciliem cu noi înşine?" şi apelurile prezidenţiale la concordie naţională n-au fost niciodată puse în legătură directă cu faptul că preferăm victimizarea istorică, dar nu ne simţim responsabili nici pentru trecut, nici pentru viitor iar prezentul îl înţelegem ca un pasaj între două minciuni frumos ambalate. Soarta popoarelor depinde însă şi de ele însele, nu doar de conjuncturi, tîrguri ori presiuni externe. Cu lideri care cultivă infantilismul societăţii prin ordine şi decrete, prin întreţinerea spaimelor faţă de străinătate, prin politica dependenţei faţă de stat şi prin oficializarea neputinţei de a-ţi accepta propria vină, România n-are şanse să iasă la liman. E suficient să ne uităm în jur dezlegaţi la ochi pentru a vedea că Armata Roşie, Occidentul sau tratatele de pace de acum cîteva decenii ne-au făcut mai puţin rău decît ne-am făcut chiar noi înşine: au pierdut şi alţii teritorii de-a lungul istoriei, au avut şi ei comunism şi săbii moscovite deasupra capului, dar nu s-au grăbit să distrugă memoria propriilor oraşe şi dîrzenia satelor, să-i ridice pe proşti în fruntea bucatelor şi să pedepsească generaţiile tinere oferindu-le şansa de a opta mereu între activismul cinic şi apatia gregară.

Elena ŞTEFOI

O ecuaţie cu două necunoscute

Ecuaţia este situaţia actualei opoziţii parlamentare din România. Necunoscutele ei sînt Ion Iliescu şi PDSR. Reducerea opoziţiei la fostul (principal) partid de guvernămînt ar fi, desigur, o eroare. Nu este însă greu de constatat că nici una dintre celelalte două formaţiuni, PRM şi PUNR, aflate într-o rece colegialitate alături de PDSR pe băncile opoziţiei, nu are vocaţie de combatant politic articulat. Unul dintre aceste două partide, partidul lui Corneliu Vadim Tudor, nu prea are de altfel nici chiar vocaţie parlamentară, definindu-se aproape fără echivoc drept o "mişcare" populist-extremistă, de genul Frontului Naţional din Franţa; de altfel, liderul PRM s-a şi "înfrăţit", de Paştele catolic, la Strasbourg, cu Jean-Marie Le Pen, iar asemenea partide-mişcări există mai peste tot în spaţiul fost-comunist. După renunţarea la Gheorghe Funar şi la Ioan Gavra, lideri fierbinţi, înfierbîntaţi şi pitoreşti, PUNR a cîştigat în seriozitate, dar a devenit şi anost pînă la insignifianţă. Încît, sub rezerva unei eventuale deteriorări a coaliţiei majoritare, PDSR este obligat să fie, dacă nu însăşi Opoziţia, cel puţin singura forţă politică în stare să aibă şi să exprime o poziţie alternativă.

Dar este PDSR apt de un asemenea rol? Născut mai degrabă ca instituţie de putere decît ca partid politic, PDSR şi-a ignorat definirea unei identităţi doctrinare. A reuşit să absoarbă ori să atragă în rîndurile sale nu puţine personalităţi proeminente, dar s-a coagulat birocratic, nicidecum politic. Îndelungata menţinere la putere a favorizat relaţiile de grup, de clan şi de interese, precum şi supravieţuirea unui "centra-lism democratic" avîndu-şi originea incontestabilă în modelul fostului partid unic. Partid prezidenţial, PDSR nu a fost totuşi direct condus de liderul său veritabil, Ion Iliescu, pe care normele constituţionale l-au obligat, cîtă vreme a fost preşedintele României, să acţioneze prin intermediari. Cu cît numărul acestora era mai mare (şi se ajunsese, la un moment dat, la o comică inflaţie de vice-preşedinţi ai partidului), cu atît pericolul unei uzurpări era mai mic. Atîta timp cît Ion Iliescu era şef de stat, autoritatea lui în partid nu era nici în treacăt pusă în discuţie.

O figură totemică, însă, nicidecum un conducător autentic. Odată pierdută funcţia de şef de stat, Ion Iliescu a dobîndit-o, fără dificultăţi, pe aceea de şef de partid. A făcut însă, pînă acum cel puţin, eroarea de a se comporta la fel ca înainte. Însă nu de un "suveran" are nevoie PDSR, ci de un renovator. Va fi acesta Ion Iliescu, va fi un altul? Dacă totul se va reduce, în proasta tradiţie locală, la o luptă între persoane, posibilităţile PDSR de a se transforma, totuşi, într-un partid în sensul modern al termenului sînt aproape nule, iar influenţa catalizatoare a opoziţiei nu va exista. Pentru coaliţia majoritară va fi un succes pe termen scurt şi o mare nesansă pe termen lung.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Tratatul

„Boala" cronică a presei românești este neprofesionalismul. Ziaristul român se pricepe la orice; el poate scrie o cronică sportivă, un comentariu de politică internațională sau un articol substanțial despre nu știu ce descoperire științifică cu aceeași, clară, "competență". Cît de mult rău face această polispecializare, s-a văzut. Din punctul de vedere al acestei rubrici, aș spune că nimic nu e mai nociv pentru mentalitatea statutului de drept decît comentariul juridic sau politico-juridic făcut într-un cotidian ori într-o revistă de către o persoană care n-a deschis în viața ei o carte de drept.

Dreptul este, în ultimă instanță, instrumentul unei pretenționase chirurgii sociale. Căzut pe mîna nepriceputului, dreptul poate deveni socialmente periculos. Căci cum altfel poate să fie demersul unui jurnalist care ignoră complet marile principii ale dreptului penal (prezumția de nevinovăție, beneficiul dubiului, dreptul la apărare etc.) cînd scrie despre vreun mare act de corupție? Și cum altfel poate să fie comentariul unui act juridic pe care autorul nici nu l-a văzut?

Concret, mă refer la comentariile asupra noului tratat româno-ucrainean. Textul parafat de către cei doi miniștri de Externe la Kiev nu a fost, după știința mea, dat publicității. Totuși, s-a scris despre acest act enorm. S-a scris fie despre cele ce se zvonesc în legătură cu tratatul, fie despre cele cîteva informații destăinuite presei de către oficialii români. Dar nimeni nu a putut spune că are textul în față și-l comentează. Și totuși, textul a fost îndelung comentat. Din punctul de vedere al juristului, îmi permit să afirm că a comenta un act juridic fără să-l ai în față este, în cel mai bun caz, o inconștiență.

Să rememorăm cîteva "teme" dragi presei desprinse din acest text! Minoritatea română din Ucraina: toți mor de grija ei, dar nimeni nu comentează favorabil introducerea *Recomandării 1201* în tratat (vă amintiți, cea care ne-a obsedat atît cînd cu tratatul româno-maghiar) sau crearea, în temeiul tratatului, a unor *euro-regiuni* (n-am citit nici un articol în care să se explice românului ce-i cu euro-regiunile astea*). Insula Șerpilor: în afara unor truisme inepte de genul "e punct strategic vital în Marea Neagră" sau "e o bază militară acolo", n-am auzit vreun comentariu care să se refere la statutul juridic al acestui petic de pămînt.

Fără a avea tratatul sub ochi, cred că mult mai bine ar fi fost ca "specialiștii' din presa noastră să explice, de pildă, că tratatul a fost doar parafat și nu semnat ori ratificat. Sau, pînă la publicarea textului tratatului, cred că ar fi fost utilă o familiarizare a cititorului cu procedurile din Legea nr. 4/1991 privind încheierea și ratificarea tratatelor ori din Convenția cu privire la dreptul tratatelor încheiată la Viena în mai 1969.

Sever VOINESCU

* O vom face noi într-un număr viitor.

(totul de vînzare)

După impact

Mă plîngeam, în prima parte a articolului de săptămîna trecută, de TVR, care realizase o emisiune pe care, apoi, pe neanunțate, o amînase. Era vorba despre o emisiune din seria – nou înființată – „Zonă de impact" referitoare la situația în care se află actualmente TVR, emisiune la care fusesem invitat să particip, la care participasem și care nu fusese difuzată, fără nici un fel de explicații, nici publice, nici private, în ziua și la ora cînd fusese anunțată. Seria de emisiuni intitulată „Zonă de impact" obișnuiește să fie transmisă marțea seara, din două în două săptămîni. Cu trei săptămîni în urmă, nimic. Pauză. Pană. Săptămîna trecută, însă, am avut parte, atît marți, 6 mai, cît și miercuri, 7 mai, de cîte o astfel de emisiune: una despre ce s-a întîmplat, cu aproximativ o lună în urmă, la Brașov, cînd muncitorii de la Roman S.A. au blocat drumul național, cealaltă, de miercuri – surpriză! – despre TVR. Era vorba exact despre emisiunea cu privire la care apucasem să mă lamentez. La ora tîrziei ei difuzări, articolul meu se afla deja în pagină. O clipă am regretat că l-am scris, că m-am pripit. Apoi mi-am dat seama că nu greșisem deloc scriindu-l, semnalînd o neregularitate. Căci atît amînarea cu două săptămîni, cît și programarea a două emisiuni din aceeași serie în două zile consecutive, ambele neanunțate, dovedesc, evident, nu numai lipsă de profesionalism, ci și faptul că, între timp, ceva se întîmplase. Ceva, desigur, anormal. Între proiectul inițial și produsul final, intitulat „În lesa puterii", se pare că puterea din interiorul TVR s-a decis să facă din respectiva emisiune un fel de gazetă de perete internă, ocazia unei puneri la punct și a unei „înfierări" publice dovedind mai degrabă neputință mînioasă decît eficacitate managerială. Ceea ce telespectatorii au putut vedea, sub semnătura realizatoarei Laura Davidescu, a fost o anchetă bine realizată, alertă, deosebit de dură, necruțătoare, despre cauzele – economic-umane – ale situației de faliment în care se află serviciul public român de televiziune. Ancheta a avut menirea ca, spunînd adevărul și arătînd cu degetul, nominalizînd vinovați, să funcționeze ca o justificare și ca o exonerare de responsabilități, dar și, evident, ca un semnal disperat (de alarmă) adresat Parlamentului, pentru urgentarea adoptării noii legi de organizare a Societății Române de Televiziune. A fost, în fapt, un denunț, un fel de a demonstra că faci, totuși, ceva cînd nu poți face, de fapt, cu adevărat, nimic.

Evident, în noua structură a emisiunii, spusele mele au căzut. Nici nu și-ar mai fi avut rostul într-o emisiune cu pretenții inchizitoriale. Și aceasta pentru simplul motiv că se aflau într-o totală *inadecvare* cu situația de fapt, cum în inadecvare, una de-a dreptul istorică, se pare că se află întregul meu demers analitico-critic despre fenomenul de televiziune din România: eu cer stil, formă, originalitate, creativitate acolo unde nu e vorba, în multe dar scandaloase cazuri, decît de improvizație, interese meschine, de gănari, mai mari sau mai mici, care, așa cum a reușit să demonstreze emisiunea cu pricina, fură din avutul public sau profită de pozițiile pe care le ocupă în cadrul unei instituții publice de talia și importanța Televiziunii Române, reușind să contamineze mărul și așa nu prea plin de miez al faptului de televiziune din țara noastră, să păteze încă și mai mult onoarea incomplet refăcută a oamenilor de televiziune autohtoni și să aneantizeze eforturile a nu puțini dintre aceștia de a se profesionaliza, de a impune și la noi normele universale ale meseriei de gazetar de televiziune.

Senzația acută de inadecvare mi-a fost confirmată, într-o recentă împrejurare mondenă, și de o propoziție a d-lui Stere Gulea, directorul general interimar al TVR, care a ținut să-mi spună: „Nu știu la ce servesc cronicile dvs.!" Se pare, într-adevăr, că la nimic. La ce-s bune, însă, critica și comentariul, analiza și discuția în genere credeam că este o întrebare care nu se mai poate pune. Iată, însă, că nu este așa și că istoria poate trece degeaba. Și Eugen Barbu, pe vremuri, în – vă mai amintiți? – *Săptămîna*, spunea despre criticii literari că sînt niște nevolnici: „muște la arat"! Cu o astfel de mentalitate, care privește analiza și critica drept o inutilitate grațioasă, Televiziunea Română, care ar trebui să fie principalul educator public întru discuție și dezbatere, riscă să nu iasă nici din „lesa puterii", nici din aceea a unui trecut pe care îl credeam definitiv revolut, în care nimic nu avea voie să fie discutat public. Convingerea mea este una perfect opusă: este nevoie de cît mai multă, mai aplicată, mai fină și mai precisă critică de televiziune. Felul în care TVR a înțeles să procedeze în cazul conceperii și realizării emisiunii „Zonă de impact" cu titlul „În lesa puterii" – o răfuială publică cu adresă de circuit închis și fără urmări concrete previzibile – dovedește cum nu se poate mai grăitor acest lucru. Fără critică, o astfel de emisiune, chiar bine realizată, dar prost concepută strategic, ca mod public de a proceda, cum a fost, ar putea trece drept normală.

Dar, chiar: după „impact", totul a rămas intact?

Bogdan GHIU

Economie

Natalitatea descrește, mortalitatea ia avînt

La masa mare, a țării, sîntem tot mai puține guri. Cîndva, depășisem 23 de milioane. De o vreme însă ne tot împuținăm. Am coborît, se pare, chiar sub pragul critic de 22 de milioane.

Din toată această sumă, de 22 de milioane, nu știu dacă putem alege cîteva sute de mii de oameni înstăriți. Ceilalți alcătuiesc sărăcimea. Cum am socotit? Simplu: după criteriile americane, o familie ce cheltuiește pentru mîncare mai mult de o treime din venit e săracă. Noi cheltuim – în medie – peste 60 la sută, dacă punem la socoteală și băuturile.

Se naște întrebarea: dacă sîntem săraci și o ducem greu, nu cumva e mai bine că rămîn mai puține guri în jurul mesei? E limpede: NU! Dimpotrivă, e mai rău!

În epoca de piatră, către sfîrșitul ei, pe Terra erau aproape 10 milioane de locuitori aparținînd speciei umane evoluate. Marile civilizații au început să apară acolo unde se produceau aglomerări de populație. Între Tigru și Eufrat. Pe Nil. Pe Indus. Dezvoltarea agriculturii, a olăritului, folosirea metalelor, descoperirea scrisului sînt revoluții care s-au produs în acele locuri unde se înregistrau masive creșteri demografice.

Totuși, populația evolua încet. La masa lumii, la începutul erei noastre, dacă se adunau 250 de milioane de guri. Dublarea acestei cifre s-a realizat în 16 secole. Curba demografică urca, dar și cobora. Ciuma neagră, în secolul al XVI-lea, a omorît o treime din populația Europei. Reducerea populației a fost însoțită de stagnare, apoi de regres în domeniul economic. În nici o țară și în nici o epocă nu s-a putut evita, în cazul scăderii numărului de locuitori, o dinamică negativă a vieții economico-sociale.

Sigur, creșterea demografică poate speria. Sau îngrijora. Cum i s-a întîmplat preotului englez Thomas Robert Malthus. Cu doi ani înainte ca omenirea să intre în secolul al XIX-lea, el publica lucrarea "Eseu asupra legii populației". Esența teoriei sale pornea de la neconcordanța dintre creșterea populației și sporirea bunurilor de consum. Populația, scria Malthus, crește în progresie geometrică, în timp ce mijloacele de subzistență sporesc în progresie aritmetică. Și preciza că *"la marele banchet al naturii nu mai există loc"*.

Cînd Malthus și-a publicat lucrarea șocîndu-și contemporanii, pe Terra populația nu atinsese încă un miliard de oameni. La această sumă avea să se ajungă abia în 1850. Cunoscutul viitorolog american Herman Kahn avea să arate, nu de mult, că la intrarea în secolul al XIX-lea nivelul de trai a cunoscut, pentru prima oară în istorie, o creștere bruscă. Acest proces a continuat în același ritm cu creșterea demografică. Trecuse vreme îndelungată pînă ce s-a ajuns la un miliard de oameni. Dar au fost de ajuns numai 75 de ani pentru a se mai adăuga un miliard. De încă 37 pentru al treilea. Și de numai 13 pentru al patrulea. La al cincilea miliard s-a ajuns în doar 11 ani. "Explozia demografică" se dovedește a fi în relație directă cu dezvoltarea economică în lumea contemporană, pe fondul unei noi revoluții tehnico-științifice. Timpul devine mai dens, spațiul mai încăpător, viața mai bogată.

Sigur că în lumea de azi mai mor oameni de foame. După unele statistici, cam 50 de milioane anual. Mai sînt nestitutori de carte, numărul lor depășind 800 de milioane. Sau chiar un miliard. Mai există șomaj. Dar vina o poartă demografia?

Cauzele sînt numeroase, cele mai grave fiind producția necompetitivă, productivitatea scăzută a muncii, risipa de resurse, ineficiența economică. Apoi, nici creșterea populației nu este armonioasă. Unele țări cunosc adevărate "explozii demografice"; altele se confruntă cu crize demografice care pun în pericol reînnoirea generațiilor. Se desprinde, de aici, concluzia că problemele populației nu sînt globale, într-o vreme în care globalizarea devine o temă de mare actualitate. Și o speranță pentru soluționarea unor probleme economice extrem de complexe. Creșterea demografică are mai mult caracter național – fiecare națiune fiind chemată să acționeze, în această direcție, în temeiul propriilor valori economice, politice, sociale și morale. Și religioase.

Dar sporul demografic nu are numai esență cantitativă, ci și calitativă. Pentru că, iată, de la o vreme, un indicator își face tot mai mult loc în statisticile românești: "speranța de viață". Acest indicator are nuanțe multiple și semnificații complexe.

Ne-am dori ca românii să trăiască mai mult. Ca media de viață în România să fie cît mai ridicată. De la dorință la realitate drumul e însă lung. În 1932 media de viață nu depășea, în România, 42 de ani; în prezent, se apropie de 70 de ani. Creșterea e importantă, dar cu mult sub nivelul european.

Și apoi, speranța de viață se cere a fi corelată cu natalitatea. Aceasta e o cerință obiectivă. Pentru că dacă rata natalității nu crește mai repede decît media de viață, saltul înainte va fi realizat de... rata îmbătrînirii populației. Este limpede, așadar, că nu orice fel de spor demografic asigură progresul, ci numai acela de o anume calitate.

Numărul locuitorilor României a crescut de la un an la altul, în ultimele două-trei decenii. În acest timp, însă, natalitatea s-a înscris pe o curbă descendentă. Prin urmare, de la un an la altul s-au născut mai puțini copii; de la un an la altul, în schimb, numărul de locuitori a crescut. Un timp. Pentru că iată, acum, populația începe să scadă. Natalitatea descrește, mortalitatea ia avînt. Ca semn al sărăciei. Numai acest motiv și e de ajuns ca să sune pentru autoritățile statului ca un strigăt de disperare: "Nu mai aveți timp să tot amînați reformele!"

Semnal la fel de valabil pentru sindicate, pentru directorii întreprinderilor de stat, pentru salariații statului. Și pentru toți cei care... iubesc reforma, dar nu-i acceptă rigorile.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Obsesiile zilei

Integrarea – preţuri şi prognoze:

● "Realitatea integrării şi-a pierdut caracterul pe care îl avea pînă în noiembrie 1996 şi a căpătat alura unei posibilităţi pragmatice. Dacă nu vom intra în primul val (ceea ce eu unul încep să fiu sigur) vom intra în următorul. Utopia absorbirii în primul val s-a transformat, aşadar, în probabilitatea consistentă de a fi înglobaţi în al doilea." (Radu Budeanu: "Reforma de catifea" în **Ziua**, 12 mai) ● "Indiferent de rezultatul de la Madrid, reforma va începe abia la toamnă." (Cornel Nistorescu: "Schimbare de macaz" în **Evenimentul zilei**) ● "Victor Ciorbea susţine că în privinţa integrării României în NATO în primul val «bate un vînt favorabil» pentru ţara noastră." (**Curierul naţional**) ● "După ce i-a aşteptat pe americani timp de 50 de ani, PNŢCD a realizat că Occidentul nu ne doreşte." (**Evenimentul zilei**)

"Taxa lui Băsescu", guvernul lui Ciorbea

● "După acelaşi sistem nefericit al jumătăţilor de adevăr, premierul Ciorbea declară că Executivul nu a aprobat iniţiativa «taxei de gropi» susţinută de ministrul Băsescu, deşi chiar prim-ministrul a semnat proiectul trimis spre aprobare Parlamentului. Asemenea manevre riscante pot provoca mari daune Guvernului, credibilitatea sa fiind pusă sub semnul întrebării." (Sorin Holban: "Socoteala de-acasă nu se potriveşte cu cea de la Guvern" în **Jurnalul naţional**, 12 mai) ● "Programul economic al guvernului Ciorbea a trezit mari speranţe în ce priveşte posibilitatea depăşirii actualului impas. Şi nu s-ar putea spune că pînă acum lucrurile n-au mers bine. Acum este momentul să înceapă restructurarea şi privatizarea, care să susţină şi să consolideze stabilizarea economică." (Gh. Cercelescu: "România în punctul critic" în **Adevărul**, 12 mai) ● "Nu vrem capitalişti ca în America de Sud" (Pavel Todoran, preşedintele CNSRL-Frăţia, în **Jurnalul naţional**) ● "Situaţia este extrem de favorabilă cabinetului Ciorbea. Fiecare ministru, cînd îi tună, emite o Hotărîre sau o Ordonanţă de urgenţă, care nefiind dezbătută în plen, lasă loc la tot felul de modificări pe parcurs, în funcţie de reacţiile sociale. În caz de revolte se aplică metoda «nu e vina mea», «n-am semnat» sau «se modifică». Metoda ar putea fi brevetată, pentru că, datorită acesteia armata a aflat brusc, în urma «şoaptelor» muncitorilor de la Braşov, că mai are nevoie de camioane, iar la «insistenţele» celor de la Craiova a simţit o acută criză de avioane demodate. Totul este posibil, deoarece unde nu-i lege e loc şi de tocmeală." (Mihai Valentin Neagu: "Parlamentul imaculat" în **Libertatea**, 13 mai) ● "Taxele pe drumuri vor fi aduse la un nivel modic." (Ion Diaconescu în **Adevărul**, 13 mai)

Monarhia – salvare sau pericol?

● "Sfîntă zi de 10 mai" (Roxana Iordache în **România liberă** la zi aniversară) ● "Republica a distrus România." (Adrian Pătruşcă în **Ziua**) ● "Într-o discuţie cu dl Constantinescu înainte să fie preşedinte susţineam că monarhiştii reprezintă un grup de bătrînei nostalgici care trebuie înţeleşi şi protejaţi. Am tot mai des prilejul să constat că mă înşelam. E vorba mai întîi de cei care au devenit «monarhişti» peste noapte, în urma acţiunilor ferme iniţiate de preşedintele Constantinescu împotriva miliardarilor de carton, stîlpi ai fostei puteri. Intraţi în derută, aceştia sînt dispuşi să se agaţe de orice, să se ralieze oricărui curent politic care i-ar putea salva. (...) Apoi, în toate structurile de putere şi mediatice există înşi hotărîţi, negri în cerul gurii, al căror gînd, mai mult sau mai puţin mărturisit, este să se termine odată cu republica. Sub umbrela lui Emil Constantinescu se subminează, de fapt, actuala putere aleasă în mod democratic." (Cristian Tudor Popescu: "Avem voie să ne mai uităm la cer?", **Adevărul**, 13 mai)

Ungurii, autonomia, politica Budapestei

● "Roadele colaborării cu UDMR: Guvernul transformă clădirea unui orfelinat în universitate maghiară." (Val Vâlcu, **Adevărul**, 12 mai) ● "Primarul Funar propune Consiliului local Cluj-Napoca acceptarea condiţionată a vizitei preşedintelui Ungariei Arpad Göncz" (**Cronica română**, 12 mai) ● "Parlamentul maghiar a fost solicitat să susţină integrarea României în primul val. Iniţiativa aparţine senatorului PD, Radu F. Alexandru." (A. Dinescu în **Ziua**, 13 mai).(E.Ş.)

Ştiri nebăgate în seamă

● Din cauza triplării preţului energiei electrice braşovenii cer să aibă apă caldă cît mai rar ● Taxa pentru atestarea virginităţii s-a mărit de peste 30 de ori ● 2,8 milioane de cetăţeni încă nu şi-au ridicat certificatele de acţionar ● "Stresul de schimbare" provoacă din ce în ce mai multe victime ● În domeniul sanitar, România are legi care datează din 1948.

De jur împrejur

Victoria flexibilităţii

După 18 ani de guvernare conservatoare, schimbarea din Marea Britanie, concretizată de victoria laburistă, este absolut firească într-o ţară în care doctrina partidului unic nu a avut niciodată un ecou major. Şi totuşi campania electorală s-a desfăşurat în condiţiile unei lupte reale: de partea partidului la putere era bilanţul economic pozitiv, care pînă în ultima clipă şi-a dovedit efectele benefice. "Revoluţia" conservatoare declanşată cu neabătută determinare de Margaret Thatcher şi continuată de John Major a stimulat – prin privatizări, prin indiguirea puterii sindicatelor – dinamica economică a ţării, transformînd societatea dintr-una care cere, într-una care se descurcă singură, aptă să facă faţă condiţiilor de competiţie impuse de tehnologia modernă, de ritmul ţărilor avansate. Dar nici o soluţie, nici o doctrină politică nu creează doar cîştigători şi polarizarea bogăţiei în societatea britanică a creat nu doar o masă de nemulţumiţi, ci şi o largă categorie care înţelegea motivaţiile acestei nemulţumiri şi pericolele pe care ea le implică.

S-a spus despre victoria covîrşitoare a Partidului Laburist, condus de Tony Blair, că nu este de fapt decît o prelungire a tacticilor conservatoare ale doamnei Thatcher. Într-adevăr "noii laburişti" au prezentat un program electoral în care obiectivele specifice social-democraţiei au fost limitate la sfera învăţămîntului şi a sănătăţii, restul urmînd să evolueze conform schemei elaborate de conservatori. În problema adeziunii la organismele europene, care a sfîşiat faţada conservatorilor, Blair şi colegii săi au făcut afirmaţii generale, fără a implica vreun angajament într-o direcţie sau alta.

Şi totuşi amploarea victoriei, înfrîngerea unor personalităţi conservatoare considerate imbatabile dovedesc că, aşa "minimal" cum este, programul laburist şi echipa lui Blair au cîştigat nu jucînd pe predispoziţia spre schimbare a unui electorat capricios, ci oferind perspectiva unei modificări politice reale. Blair a izbutit să reformeze, convingător pentru electorat, ideologia partidului, eliminînd ambiţia naţionalizărilor şi alte prevederi care sărăcesc ţara fără a-i îmbogăţi pe cetăţeni. Dar ceea ce a convins, probabil, mai mult decît dezbaterile doctrinare a fost faţa nouă a echipei. Tinerii aspiranţi la scaunul de deputat care s-au prezentat în alegeri – teoretic fără nici o şansă – împotriva "greilor" din Partidul Conservator au intrat la Palatul Westminster. Venind din alte medii sociale, mai variate şi mai modeste, pînă acum subreprezentate în legislativ, ei servesc o nouă viziune asupra societăţii. Ei vin dintr-o ţară mai tînără cu care conservatorii pierduseră contactul. Oamenii de afaceri, bancherii, consultanţii şi experţii, membrii consiliilor de administraţie au cedat locurile profesorilor de liceu şi sindicaliştilor, avocaţilor, activiştilor sociali şi consilierilor locali.

Într-o campanie electorală toată lumea promite schimbarea: cei care au deţinut puterea susţin că vor desăvîrşi lucrurile bune începute. Cei care vor să-i înlocuiască promit că vor anula greşelile şi vor corecta erorile. Orice proces electoral, însă, include premisa continuităţii. Revoluţiile nu se desfăşoară la urne. În cabinele de vot oamenii decid care dintre competitori are mai multă energie şi determinare pentru a face viaţa din bucătăria şi dormitorul său mai acceptabilă. În cabina de vot nu cîştigă doctrinele, nici concepţiile pro sau antieuropene, ci oamenii – bărbaţi sau femei – care izbutesc să-i convingă pe alegători că le înţeleg preocupările şi grijile. Uneori aceşti candidaţi exagerează, se prefac sau mint. Dar astea sînt alte poveşti din alte alegeri.

Magdalena BOIANGIU

Un impostor eficient

„Pînă la urmă nu este chiar o absurditate faptul ca un om, în pragul unui impas psihologic, să se simtă transportat de fericire la ideea de a construi un drum de acces. Dorind să-şi împlinească obsesia, îşi găseşte un amplasament în cîmpie, îşi instalează barăcile necesare organizării de şantier, împrumută bani de la banca locală, angajează 24 de muncitori de înaltă calificare, montează o macara de 70 de tone, închiriază 15 utilaje de mare capacitate pentru terasare şi îi lansează pe oameni la asaltul unor mii de metri pătraţi unde ar urma să apară «baza tehnică a autostrăzii A 28 Alençon-Le Mans-Tours». Timp de două luni, fără pauză şi cu o mare competenţă, Philippe Berre, 43 de ani, conduce şantierul, pe cît de virtual, pe atît de monumental, construind un drum care nu duce nicăieri, dedicîndu-se trup şi suflet unui şantier al cărui singur obiectiv este satisfacerea dorinţei sale neostoite de a selecta şi de a conduce o echipă de lucrări publice. Cînd pe 17 martie jandarmii din Saint-Mamert, informaţi asupra escrocheriei, l-au interpelat pe Philippe Berre, acesta şi-a parcat cuminte la marginea drumului automobilul său roşu aprins şi a recunoscut totul fără nici o dificultate... După ce a predat jandarmilor bilanţul, el a explicat astfel sindromul său recurent de constructor: «...Totdeauna am fost aşa. Cînd văd materiale şi utilaje pentru lucrările publice nu pot să mă împiedic să consider că îmi aparţin şi că mă aşteaptă." (**Le Nouvel Observateur** – 30 aprilie-6 mai). Berre nu e la primul său şantier-fantomă. E fermecător, are o mare putere de convingere şi competenţe reale, şi între 1983 şi 1996 a inventat nenumărate lucrări publice la Marsilia, Lisieux sau Paris. A fost descoperit, judecat şi încarcerat. Şi-a folosit timpul petrecut în detenţie, citind literatură de specialitate. Datorită bunei sale comportări, beneficiază de eliberări anticipate, ultima fiind cea din decembrie 1996. Se angajează pe un mare şantier de construcţii de unde dispare cu un carnet de cecuri în alb. Aşa izbuteşte el să-şi deschidă credit şi să treacă la organizarea de şantier. Este foarte riguros în materie de termene, ştiind că timpul pe care îl are la dispoziţie este limitat. Amînă plata muncitorilor sub pretextul că aşa se întîmplă lucrurile la un şantier nou înfiinţat. Dă o serbare la care invită autorităţile locale pentru a ciocni un pahar pentru bunul mers al lucrărilor. În ochii tuturor, el pare a fi binefăcătorul regiunii, omul care va asigura locuri de muncă. Peste zece zile traversează localitatea însoţit de jandarmi. În cursul anchetei i se redeschid toate dosarele, i se face o expertiză psihiatrică şi i se recunoaşte competenţa în buna desfăşurare a lucrărilor.

Majoritatea impostorilor, aşa cum o face şi Revizorul lui Gogol, îşi asumă identităţi şi competenţe care favorizează obţinerea unor foloase în absenţa oricărui efort. Ei sînt consideraţi oameni normali, delincvenţi doar din momentul în care sînt prinşi. Un individ care fură ca să facă lucrări publice, depunînd eforturi în beneficiul unei colectivităţi încă inexistente, poate părea într-adevăr un psihopat. Astfel, probabil, se explică şi întrebarea adresată judecătorului de instrucţie: "Prin ce îmi puteţi dovedi că sînteţi, într-adevăr, judecător?" (M.B.)

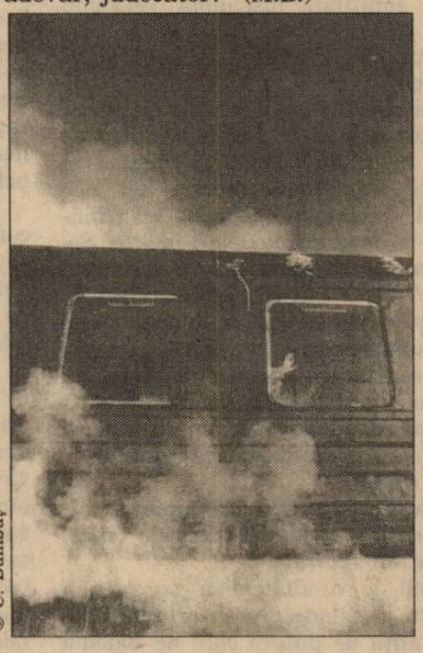

© C. Bumbuţ

Argument

În sport, ratarea este mai puţin gravă decît eşecul (o ratare nu implică neapărat pierderea meciului). În viaţă, însă, lucrurile stau exact pe dos. Eşecurile sînt punctuale, pe cînd ratarea reprezintă varianta permanentizată, cronică a eşecului. Dintr-o simplă stare, ratarea ajunge, ca orice boală cronică, să fie un mod de viaţă.

Există, desigur, multiple stări de agregare a ratării, în funcţie de aspiraţiile fiecărui individ şi de scara de valori a societăţii din care face parte. Obiecte ale ratării pot fi vocaţia artistică, viaţa familială, situaţia materială, realizarea profesională etc. Care din aceste domenii ale eventualului eşec sînt hotărîtoare pentru ratarea unui om?

Unii ar fi înclinaţi să creadă că *ceilalţi* sînt cei mai în măsură să decreteze sau nu statutul de ratat al unui individ. Nimic mai fals. Ce ne-am face, în cazul acesta, cu nenumăratele exemple de artişti pauperi, pe care societatea i-a situat întotdeauna la marginea ei?

Pe scurt, cel care este îndreptăţit să-şi stabilească statutul de ratat este individul însuşi. El este singurul care poate vorbi de propria-i ratare. Şi dacă am ajuns la acest punct, este de observat că, pentru unii, ratarea proprie devine o insignă pe care şi-o afişează cu dezinvoltură. Decît nimic, mai bine să fii un ratat. De fapt, nu oricine se poate numi ratat – pentru a avea acest privilegiu trebuie să începi prin a fi ori "personalitate", ori cel puţin "tînără speranţă". Există, deci, şi o impostură a ratării, pentru că, deşi pare puţin paradoxal, blazonul ratării ajunge să fie o ultimă redută a reuşitei în viaţă. (C.P.-B.)

Şerban FOARŢĂ
scriitor

Deratizare şi ratare

La originea cuvîntului *rater* se află, în franceză, un *rat*, un "şobolan"; *prendre un rat* semnificînd, după ROBERT, în idiomul pirotehnic din primii ani ai Rigăi-Soare, rămînerea cartuşului pe ţeavă, nepercutarea lui adică – un semantism în uz şi astăzi.

Nu orice eşec e un rateu, nu orice fiasco, o ratare. Pentru a fi într-adevăr, mai trebuie şi o ocazie indubitabilă, o şansă, o "venă", un eveniment (unul mai mult decît probabil: pe cale tocmai să survină), care, din cauze diverse, dau, însă, greş, nu "percutează", i.e. nu se actualizează, reintră în virtualitate (într-una ce, acum, evocă o baterie descărcată): virtualitate infecundă, al cărei viitor e unul gramatical şi iluzoriu, e "viitorul anterior". Oricum, nu de la centrul terenului de football, ci de la 11 m. se ratează. E ceea ce şi face, precît bănui, ca, faţă de eşecul propriu-zis, care e *lato sensu* tragic sau, cel puţin, melodramatic, ratările, oricît de dure, de dureroase ar fi ele, să implice un anume derizoriu: al iminenţei amînate, al şansei care se dezumflă şi fîsîie ca un pneu spart, al zgomotului "about nothing"... Ajungem, astfel, de la "şobolan", la "ridiculus mus"-ul lui Horaţiu.

Ei bine, *rat* şi *mouse* pot fi, în *Hamlet*, două cuvinte-cheie, fie şi dacă prea puţin frecvente în repertoriul lexical al piesei. Încît, se trece lesne cu vederea un schimb de replici incipient (şi, de altminteri, anodin), cel dintre Bernardo şi Francisco: "Have you had quiet guard?" – "Not a mouse stirring." Cum rozătorii înţesează, totuşi, corabia putredă a Danemarcei, schimbul de replici respectiv, acest (să-i spunem:) *mot de passe* triumfalist-iresponsabil, se dovedeşte, mai apoi, a nu fi fost decît o antifrază, o ironie-n plus, a soartei.

O ironie e şi faptul că primul şoarece căzut în cursă, "Cursa de şoareci", *The Mouse-trap* (alias *The Murder of Gonzago*), a prinţului mizanscenist, e nu Claudius, nu cobaiul căruia i se aplicase experimentul psihologic al (mimo) dramei amintite, dar "a rat, a rat" fără valoare, subaltern şi inutil, Polonius.

Or, speculînd în continuare etimologia *rat-rater* (proprie, ce-i drept, numai francezei, şi nu în epoca lui Shakespeare), e limpede că Hamlet începe să rateze prin tocmai prinderea acestui ridicol şi zadarnic "rat". Ratează dragostea Opheliei, după cum are să-şi rateze magnifica inteligenţă ("O, what a noble mind is here o'erthrown!"), căci, simulant al nebuniei, devine incomprehensibil, menit deplinei solitudini: îşi ratează, pas cu pas, identitatea (şi numele), ca unul care-i umbra stafiei răposatului său tată, cu care, nu doar onomastic, el se confundă tot mai mult: ratează tronul Danemarcei, mai bine zis: re(g)alitatea, rămas, cum e, la stadiul virtualităţii înseşi, aceea de "cocon" fără *imago*, de veşnic prinţ moştenitor, de (cu un cuvînt mallarméan) "seigneur latent qui ne peut devenir".

© C. Bumbuţ

Hamlet e o dramă speculară, al cărei spaţiu optim de joc ar fi oglinda (astfel încît *The Murder of Gonzago* nu este propria-i "punere-n abis" mai mult decît e *Hamlet* refluxul cesteilalte). După cum *Oedip*-ul lui Sofocle reconstituie, ea, *Hamlet*, înscenează; ea se petrece, mai curînd, în ipotetic, într-un trecut condiţional a II-a formă (ca la Baudelaire: "O toi que j'eusse aimée"), timp, prin excelenţă, al ratării (ca si, desigur, al palinodiei).

Singurul fapt, în rest, pe care Hamlet, deratizînd, nu p(are) să-l rateze, rămîne actul justiţiar (*occisio Claudii*, în speţă). Cu ce preţ, însă? Cu al unui maldăr de cadavre (încît, între cuvintele din urmă ale dramei sînt acestea patru, expurgatorice, "Take up the bodies"): cu al ratării implacabile de sine. Ceea ce Hamlet ştie *ab initio*; iar cînd, în urma revelaţiei părinteşti şi a silnicului legămînt făcut (care, delegîndu-l, îl relegă dintre cei liberi de misiuni, neîmbarcaţi şi fericiţi), dulcele prinţ se căinează că tocmai lui i-e dat să reaşeze un timp sărit din balamale ("out of joint"), el are clara premoniţie a viitoarei lui ratări. (A uneia "în secol", baremi; din perspectivă, deci, mundană, – o spun pentru aceia care pot fi, într-astfel, consolaţi!)

O consecinţă a ratării e, pare-se, cabotinismul. E ceea ce adulmecă actorii în acest principe al lor, al cabotinilor adică, – pe care, spune Sandburg, "cu toţii, vor să-l joace" (ba chiar "cu toatele", zic eu, cu gîndul la Sarah Bernhardt). "Seniori latenţi ce nu pot să devină", trăiesc, şi ei, în vis şi în oglindă, spectrali, exsangui şi proteiformi. (Fie şi dacă pare scandalos, Biserica nu era chiar absurdă: cum să-i dai împărtăşania lui Proteu?!) Altminterea, sînt, ca şi prinţul, nişte rataţi ai vieţii de aievea, începînd cu ceea ce francezii numesc "les rats de l'Opéra".

Adaug că Sărmanul Dionis nu găseşte, pentru "şoaric", altă rimă decît, într-o pronunţie românească, numele unuia din marii Hamleţi: Garrick!

Răzvan PAUL
student la Filosofie, Universitatea Bucureşti

Apologia anonimatului

Unul dintre personajele cele mai tragice din întreaga literatură este tipul ratatului. În jurul lui pluteşte întotdeauna un aer irespirabil, o atmosferă apăsătoare şi întunecată. Însoţit de resentiment sau îmbrăţişînd resemnarea, ratatul ne provoacă întotdeauna o stare de inconfort şi de nelinişte. Suferinţa pe care ne-o transmite sufletul cîrcit al ratatului se naşte din sentimentul lui "e prea tîrziu" – nu noi decidem că e prea tîrziu pentru el, ci el însuşi. Iremediabilul pe care chiar el şi-l hotărăşte ne duce cu gîndul la definitivul din moarte – acest "gata"! plîngăcios şi trist pe care şi-l spune, acesta naşte ratarea, pentru că, în fond, ratarea nu este decît sentimentul ratării. Ea nu este recognoscibilă decît odată cu mărturisirea ei, deci cu conştientizarea ei. De altfel, eşuarea este atît de personală încît ea se poate ascunde şi sub chipul exterior al celui mai mare succes, la fel cum viaţa cea mai mizeră poate ascunde împlinirea.

În planul culturii, expresia prin excelenţă a ratării este anonimatul. Aici lucrurile sînt departajate foarte clar; de o parte gloria, dincolo anonimatul – nu există spaţiu intermediar. A intra şi a rămîne în Cultură înseamnă a te obiectiva, a te realiza, adică a intra în sensurile Realului. A rămîne neştiut în întunericul şi nebulosul mulţimii înseamnă cel mai adesea pentru cel ce trăieşte în zona spiritului prilejul suprem şi nesfîrşit al nefericirii.

Pasiunile sînt mai aprinse aici decît în oricare altă parte deoarece sînt puse în joc, în primul rînd, *nemurirea* şi *nemărginirea*. "De-oi muri – îşi zice bătrînul dascăl din poezia lui Eminescu – al meu nume o să-l poarte/ Secolii din gură-n gură şi l-or duce mai departe/. De-a pururi, pretutindeni în ungherul unor crieri/ Şi-or găsi cu al meu nume adăpost a mele scrieri". Gloria scriitorului înseamnă viaţa lui dusă mai departe prin cărţile sale; ea înseamnă depăşirea limitei strîmte a spaţiului prin continuarea gîndurilor sale în ceilalţi.

În aceste condiţii, anonimatul rămîne reversul medaliei, adică o formă camuflată a *morţii*.

Există şi o altă miză pe care o aduce în joc gloria: este vorba de *putere*. Voinţa de putere care ne macină pe fiecare dintre noi îşi găseşte satisfacerea extremă în glorie şi de aceea, poate, Tacit scrie: "setea de glorie este ultima la care omul renunţă". Renumele îl îmbracă pe "ales" într-o aură nedeterminată, într-un înveliş iradiant, purtător de virtuţi magice. Nimeni nu ştie nimic definit despre tine, dar fiecare ştie că ceilalţi te ştiu şi se produce astfel o amplificare miraculoasă care te transformă în ceva de ordin obiectiv, absolut. Fenomenul de rezonanţă şi de amplificare – explicabil în termeni de psihologie colectivă (Gustave Le Bon) – conferă o putere nelimitată. Acum, raportat la voinţa de putere, anonimatul este forma brutală a *slăbiciunii*, prilej continuu de supunere.

Acestea sînt lucrurile pe care, conştient sau mai ales subconştient, le căutăm în glorie. Dacă primul n-ar fi doar o iluzie, iar al doilea doar vînare de vînt, anonimatul ar însemna într-adevăr cel mai mare rău posibil.

Dar ce aduce gloria în fapt, dincolo de amăgirile sub care se ascunde? Gloria aduce tocmai *anonimatul absolut*, anonimatul în sensul lui rău, cu adevărat rău – primejdia înstrăinării de sine, a neautenticităţii, a pierderii conturului propriu. Rişti ca nimeni să nu te mai cunoască, nici măcar tu însuţi, tocmai pentru că toată lumea te cunoaşte dar te cunoaşte deformat, cunoaşte pe un altul, nu pe tine, iar ceea ce este grav este că tu însuţi ai tendinţa să te identifici şi să te confunzi cu imaginea ta. Înstrăinarea n-ar fi în sine rea dacă nu ar fi forţată, nefirească. Dacă ai trece întreg în altceva, dacă ai deveni un altcineva, chiar şi brusc, lucrul acesta nu ar fi blamabil deoarece ar fi sincer. Dar alienarea este întotdeauna mincinoasă, pentru că aduce cu ea o ruptură; se păstrează în tine şi eul tău autentic, cel în care te simţi bine, te simţi acasă, cel care îţi este cel mai apropiat, dar el rămîne doar un auxiliar al măştii tale.

Renan spune undeva: "şi dacă adevărul e trist, ce vreţi?". Ei bine, unul dintre adevărurile triste şi greu de suportat este acela că, fiind iremediabili unici, sîntem şi iremediabil singuri. Sîntem singuri pentru că avem fiecare viaţa noastră şi războiul nostru care nu pot fi date sau luate cu împrumut, viaţa mea nu poate fi trăită prin delegaţie, în războiul meu nu pot pierde sîngele sau sufletul altuia.

Cei care îşi pot pierde sufletul, însă, sînt puţini, deoarece puţini îşi pun sufletul în joc, cei mai mulţi îl au pierdut de la început tocmai pentru că nu riscă să şi-l cîştige înapoi. Terenul acestei lupte ultime este autenticitatea. Or, *anonimatul* oferă prilejul cel mai bun de găsire a autenticităţii, tocmai pentru că gloria oferă prilejul cel mai accentuat de înstrăinare de sine, de ratare – în fond.

Mihai ZAMFIR
scriitor

Eşecul ca normă

Spre deosebire de eşecul din alte domenii, să zicem de cel financiar, social, amoros ori sportiv, eşecul artistic se bucură de o reputaţie dubioasă, dacă nu pur şi simplu detestabilă. Cu acest fel de eşec, oamenii sînt rareori îngăduitori. Se admite cu indulgenţă că cineva a început să se îmbogăţească, să facă avere, şi, deodată – ghinion! – a fost escrocat de asociat, a prins piaţa în fază proastă şi a dat faliment. Bietul de el! Lumea priveşte spre falit aproape cu iubire. Cu iubirea prin definiţie refuzată celui care a avut succes şi a devenit peste noapte miliardar.

Lucrurile stau aproximativ la fel în dragoste. Aici, cel puţin, insuccesul reprezintă reţeta sigură pentru cîştigarea simpatiei. Dezastrul sentimental al semenului nostru, care ni se confensează şi plînge, pare a avea întotdeauna drept cauză exclusivă partenera (sau partenerul), superficială (superficial), interesată (interesat) şi, oricum, de moralitate îndoielnică.

Ce să mai vorbim despre sport! Pe zi ce trece, eşecul sportiv capătă tot mai mult alura unui semi-triumf: sportivul învins la *finish*, plasat pe locul trei, zece ori douăzeci, devine eroul ce-l pune în umbră pe învingător. Pentru consolarea întregii bresle, întrecerile contemporane stau de multă vreme sub semnul pioasei recomandări: *Contează să participi, nu să cîştigi.* Este aproape o invitaţie la eşecul glorios, căreia prea puţini tineri îi rezistă.

Altfel stau însă lucrurile cu eşecul artistic: în ochii opiniei publice, el nu comportă nici iertare, nici remisiune. Cîmpul artei este cel al lui «totul sau nimic». Eşecul artistic reprezintă eşecul absolut şi el nu are nici o scuză, ca şi femeile urîte; lipsa talentului (dovedită prin scufundarea vizibilă a unui proiect), ca şi evidenţa unui talent insuficient dezvoltat, irită, indignează pe toată lumea, de la analfabet la criticul literar. Dacă ştia că n-are talent, de ce s-a mai apucat de literatură? Doar ca să arate celor din jur că nu-i la fel ca ei? Nu este decît un escroc şi, în ordine economică, un parazit!

Gîndirea comună în legătură cu artistul vine de mult prea departe ca să-i mai aducem astăzi iluzorii corecţii. Ea s-a instalat ferm în conştiinţa publică, iar argumentele de ordin estetic pălesc în faţa celor care trec drept argumente «de bun simţ». Sancţionarea unanimă şi definitivă a eşecului artistic nu reflectă doar iritarea resimţită de majoritatea oamenilor faţă cu o îndeletnicire la care nu au acces, ci şi raţiunea economică nemărturisită, mereu subiacentă. Artistul rămîne prin excelenţă omul care consumă fără să producă, parazitul social. Toate dictaturile, dar în special cea comunistă, au spus cu voce tare ceea ce zeci de generaţii *bien-pensantes* doar gîndiseră.

Răspunsul posibil la asemenea raţiocinare asupra artei nu poate fi decît o constatare extrem de simplă: oricare artă, dar mai ales literatura, se compune esenţial din eşecuri. Eşecul reprezintă condiţia primordială a artei. Nu doar cantitativ, mensurabil (capodopera se bazează, obligatoriu, pe existenţa a sute de eşecuri anonime, după cum existenţa fiecărui solist virtuoz presupune humusul a sute de mediocri, care cîntă toată viaţa în orchestre de a treia mînă), ci şi ontologic. Nici un autor nu-şi realizează marea operă dacă mai întîi nu a eşuat în lunga întreprindere. Opera reuşită înseamnă întreruperea accidentală a seriei de eşecuri, întrerupere care, evident, rămîne aleatorie, ca un cadou al destinului, adică al unei entităţi mai degrabă zgîrcite.

Eşecurile celor ce ating finalmente capodopera vor fi aruncate în uitare de creaţia majoră; eşecurile celui ce nu accede la marea artă rămîn eşecuri prin definiţie, emblema dezastrului. Cu ea se înfăţişează publicului minoritatea absurdă, precară şi fragilă a artiştilor, doar acest tip de eşec pare a fi fost reţinut de oamenii serioşi.

Să nu ne iluzionăm: marile opere nu înseamnă altceva decît eşec parţial ori eşec foarte bine ocultat. Faţă de ceea ce ar fi vrut să realizeze, artistul adevărat va fi întotdeauna nemulţumit. Distanţa dintre proiect şi realizare, distanţă mare sau mică, dar permanentă şi obsedantă, survine ca regulă a creaţiei: fără ea, vorbim doar de întîmplare, de miracol, de har divin. Extrem de rare, prin definiţie.

Romanul care a deschis era a ceea ce numim romanul autoreferenţial, adică romanul al cărui subiect îl constituie însăşi scrierea unui roman – mă refer la proustiana *À la recherche du temps perdu* – nu putea să nu atingă chestiunea fundamentală a actului creaţiei. Un instinct superios l-a dus pe Proust la schiţarea cîtorva portrete de artişti străluciţi ca personaje romaneşti: toţi, fără excepţie, victime ale eşecului. Vinteuil, muzicianul de geniu, moare lăsîndu-şi principala operă în stadiu embrionar, convins că va rămîne un compozitor pe veci necunoscut; Elstir, pictorul impresionist, sinteză a marii arte de la finele secolului trecut, are aparenţele şi se bucură de consideraţia celui mai umil şi mai comun dintre oameni, deoarece pictura lui nu impresionează încă pe nimeni; Bergotte, scriitorul, singurul artist din *Recherche* care s-a bucurat de succes în timpul vieţii, moare (într-o scenă antologică) vizitînd expoziţia Vermeer şi copleşit de revelaţia cumplită că tot ceea ce scrisese nu valora nici măcar cît colţul unui tablou al maestrului (celebrul «colţişor galben»), nici cît un fragment minuscul din pînza artistului aproape anonim. Să fie oare întîmplător eşecul definitoriu al tuturor personajelor-artiste din opera lui Proust? Pare puţin probabil. Intuiţia proustiană a decelat, fără greş, condiţia de bază a creatorului din toate artele şi din toate timpurile. Provocînd apariţia artiştilor ce-i populează romanul sub semnul lui Saturn, Proust a încercat să conjureze pericolele ce-l pîndeau pe el însuşi înainte de a ajunge să fie autorul Romanului unic.

A fost cea mai bună demonstraţie a faptului că eşecul literatului desenează, în filigran, eşecul existenţei umane.

Svetlana CÂRSTEAN
scriitor

Textul care salvează

Am constatat nu o dată că multora le place să-şi împărtăşească nereuşita de-o viaţă, să-şi construiască din ea o poveste bună de spus fără încetare, în stînga şi-n dreapta. O poveste care poate începe naiv cu "am fost premiantul clasei în primii opt ani de şcoală" sau impresionant cu "am fost cel mai bun discipol al marelui filozof X" şi care capătă nuanţe şi rafinamente de invidiat. De ce oare atîţia oameni care se consideră rataţi, în consecinţă inutili, scoşi din circuit, neputincioşi, în loc să se pună la adăpostul tăcerii lor cu privire la eşecurile personale, preferă să le inventarieze public, nu fără o anumită voluptate? Este o întrebare care şi-ar putea găsi un răspuns dacă ne oprim la unul din contextele ideale pentru astfel de confesiuni insistente.

E vorba de jurnalul intim. Exclud desigur jurnalele marilor scriitori, recunoscuţi de toată lumea, jurnale care pregătesc marea operă sau povestesc despre cele scrise deja. Există însă scriitori relativ consacraţi sau rămaşi necunoscuţi, care nu au scris, cu adevărat, în viaţa lor, decît pagini de jurnal sau de pe urma cărora publicul nu va citi decît astfel de texte. Cu toţii s-au lăsat, în acest fel, pradă unui discurs conştient al cărui rol nu poate fi trecut cu vederea.

Purtînd în suflet nostalgia operei adevărate, a operei de ficţiune – singura care te poate transporta fără greş într-o istorie a literaturii –, aceşti "sclavi" ai notaţiei zilnice, efemere, dar autentice, nu încetează să-şi amintească din cînd în cînd de fatalitatea condiţiei lor de indivizi rataţi. Textul jurnalului este spaţiul în care sînt puse, cu abilitate, să se întîlnească şi să se suprapună umbra a ceea ce autorul respectiv ar fi putut fi – un eu rîvnit, dar imposibil – şi celălalt sine, aflat la îndemînă, cel care, în realitate, acţionează scriind. Pe ecranul jurnalului se proiectează diverse fantasme, nelipsite desigur de un aer bovaric, iar cel care se joacă într-un lamento nesfîrşit cu aceste fantasme pare să uite că el însuşi le creează şi le pune în scenă.

Oscilînd între dorinţă şi realitate, autorul de jurnal ajunge să stăpînească o retorică paradoxală. Însăşi cheia ratării se află în întîlnirea dintre ceea *ce aş fi vrut să fiu* şi *ceea ce sînt*. Intuiţia celui care-şi completează jurnalul, arătînd cu degetul ostentativ către propriul eşec, este dublată cu siguranţă de certitudinea că, oricînd cuvîntul bine folosit *întemeiază*. Ratarea mea devine salvatoare atîta timp cît o includ într-un discurs care să o plaseze consecvent în centru. Cel care aş fi vrut să fiu nu există, sînt un anonim, un nimic, dar absenţa aceasta poate fi compensată în mod desăvîrşit de o prezenţă: cea a unui text care tematizează eşecul, conferindu-mi în acelaşi timp o identitate, una vie, autentică, chiar originală. În felul acesta, textul jurnalului dă autorului său dreptul la existenţă. Putem vorbi aici de o tehnică salvatoare.

Există scriitori care şi-au creat dintr-o asemenea retorică un stil inconfundabil. Îl amintesc doar pe elveţianul Amiel, din secolul XIX-lea, autor care a scris în jur de 30.000 de pagini de jurnal, copleşit fiind de propriul anonimat: un profesor universitar, care ar fi putut scrie eseuri, poezie, tratate filozofice, studii de mentalităţi, dar care n-a bănuit probabil că, pînă la urmă, acele 30.000 de pagini de jurnal vor constitui singura şi marea lui operă. La ce bun "să clocească ouă de piatră toată viaţa" – se întreabă Amiel – la ce bun să acoperi zeci şi zeci de pagini cu notaţii lipsite de interes şi pline de lamentaţii? Pe de altă parte, el are intuiţia de a-şi converti astfel ratarea dacă nu declarat într-o reuşită, măcar într-un text, adică într-o prezenţă vie. Intuiţia aceasta o au şi o pun în practică, "la scară mică", e drept, chiar şi adolescenţii care scriu un an-doi într-un jurnal intim. În caietele lor, lamentaţiile sînt furtunoase şi pline de un entuziasm mascat. Pentru ei, nu se pune problema creării unui stil, a legitimării literare. Tehnica vorbirii despre ceea ce nu eşti şi ai vrea să fii se reduce, în acest caz, la aspectul său salvator. Textul unui asemenea jurnal este ca un fel de plută încropită pentru a trece de pe un mal pe altul, de la o vîrstă spre alta. Aceşti tineri nu au nici un motiv să vorbească despre ratare la vîrsta de şaptesprezece-optsprezece ani. Însă le place s-o facă pentru că producînd un text ai impresia că te salvezi de la dispariţie.

Şi unora chiar le reuşeşte acest lucru.

© C. Bumbuţ

Daniel VIGHI
scriitor

Ratarea ca nuntă

Nici nu poţi defini foarte clar ce anume este ratarea într-o ţară care o practică de mai multe secole. Ratarea de a fi o mare naţiune, ratarea de a avea o bogăţie în măsură să dai pe valea Teleajenului o replică la valea Loirei, ratarea de a avea o mare cultură în Renaştere, clasicism, iluminism, ratarea de a avea vecini de felul tătarilor din Bug şi a turcilor din Anatolia. Ratarea multiplă şi istorică şi legendară; ratarea de a face justiţie şi de a te împotrivi nedreptăţii flagrante în balada Mioriţa. Sînt mai multe feluri de ratări, asta mi se pare una, să-i zicem ontologică, o ratare cvasigenială pentru că sublimează eşecul într-un ceva greu de povestit, un fel de asumare blîndă care, iată, îmi pare a nu mai fi o ratare, cel puţin în ceea ce priveşte originalitatea. Toată umanitatea nu se lasă, se zbate harnică, răspunde indignată nedreptăţilor, toate filmele americane au grijă ca răii să plătească, să piară sub glonţ, sub pumn, sub laser. Peste tot în lumea asta răul plăteşte pentru că este rău, mai apoi bucuria tihnită se instaurează în univers ca nunta din basme, numai în România mioritică răul pare a fi stăpîn pe situaţie, iară nunta este o proiecţie aiuritoare: în loc de şampanie, jazz, case mari cu de toate, doamne frumoase împlinindu-şi destinul cu voluptate; în loc de toate astea care să se metamorfozeze în destin împlinit, cîţiva brazi, cîţiva păltinaşi, cîteva stele şi abandonul tihnit la umbra munţilor. Aici mi se pare mie că nu am ratat originalitatea, în fond ce altă ratare mai mare decît eşecul unei vieţi trăite în ritmurile unei fericiri indistincte. Ratarea premiantului este faptul că nu poate fi niciodată corigent, că nu are curajul sau şansa asta, în timp ce ăstuilalt, corigentului, nici boii nu-i trag: vrea să scrie poezie şi-l citeşte pe Ionesco (pe cînd era Ionescu) scriind că în limba română nu pot să se nască genii; chiar de-ar fi, vorba poveştilor noastre, nu s-ar (putea) povesti şi altora. Dacă blînda noastră corigenţă istorică vrea să intre în NATO ne trezim că stîrnim un soi de ceva care nici asta nu se poate povesti, un mister ca acela cu geniul limbii, un fel de politeţe germano-americană care ne încurajează să perseverăm, să nu cedăm, să desfăşurăm retorici iscusite, şi dacă aş căuta similitudini în registrul prozei atunci l-aş invoca pe vecinul meu Coarci, un fel de ungur, ceh şi român din Timişoara, care nu-i deloc prost, ştie multe în meseria lui de instalator, îţi repară toate prin casă şi, mai important decît toate, dacă îi dai un pahar de ţuică şi cinci mii de lei munceşte bine şi cu spor. Singura problemă cu Coarci este faptul că se îmbată şi că s-ar putea descălţa. În rest este inteligent şi trebuie să procedezi în aşa fel încît să nu se simtă că te deranjează beţivăneala şi ciorapii. Aşa şi cu naţia noastră prin lumea apuseană. Eu nu dau vina pe ei pentru treaba asta, de ce ar fi vinovaţi că ne ţin de la şase dimineaţa în Padova, la chestură, pentru viză, cu negri, cu ţigani din Belgrad, marocani care îţi vînd un loc mai în faţă pentru două mii de lire, şi nimeni nu te fericeşte dacă îi spui că nu ai venit să lucrezi la negru şi nici să vinzi haşiş prin parc, că tu eşti scriitor iar doamna, rusoaica din spatele tău, este pianistă în Sankt Petersburg şi o interesează să vadă *Sărutarea lui Iuda* pictată de Giotto în capela aceea nu departe de gară. Te uiţi din coada de la poarta chesturii cum se duc padovanii la muncă, e aproape de ora şapte şi-ţi trece prin minte ideea naşterii ca ratare. Nu e drept dar asta e, în fond nu putem să le cerem să ne primească alături de ei, nu sînt ei de vină că sălile de aşteptare din gările noastre miros mai rău decît ciorapii lui Coarci, nu putem intra cu mirosurile astea în NATO. Trebuie să organizăm un fel de lăut naţional, numai că nu ştiu cum s-ar putea face treaba asta. Iată alta, eram într-un mic tren comunal prin Umbria, compartimentul era gol şi curat, vremea amiezii, vară. În celălalt capăt al vagonului era un negru care nu avea bilet şi nici acte de identitate, nu ştia nici o limbă cunoscută aşa că l-a învins pe naş, un moşneag cumsecade cu o figură care semăna cu a unei rude de-a mele din Podgoria Aradului. Naşul l-a lăsat în pace. În gara minusculă şi bine întreţinută unde stăteam cam de multişor în aşteptarea vreunui tren Pandolino, negrul a folosit weceul, şi fîşîitul urinei dumisale l-a alarmat pe moşneag care a început să izbească, de pe peron, în cabină şi negrul i-a făcut semn cu mîna cum că e gata, e în regulă, toate bune. Cine e vinovat de toate astea: negrul, moşneagul, regula de a nu folosi closetul în staţionare, inferioritatea rasei; superioritatea celeilalte? Cum să nu ratezi dreapta situare faţă de complexitatea problemei atunci cînd îţi spune unul sau altul dintre padovani că au şi ăştia cu capetele rase dreptate, şi-ţi povestesc despre cutare marocan care în timpul unei percheziţii în blocul lor a muşcat şi a înghiţit nasul unui carabinier. Cît să le tolerezi toate astea, adică faptul că-i primeşti la tine acasă şi ei ţi se urcă pe divan. Numai că discutînd aşa există riscul de a rata chiar democraţia, pentru că ea, cine altcineva, a dat, la urma urmelor, nas lui Ivan. Sălbăticia marocanului naşte sălbăticia chelului, şi amîndoi colaborează pentru a întreţine şansa ratării democraţiei.

Aceeaşi poveste a ratării e de găsit în politică şi în economie. Şi aici, noi românii, sîntem confruntaţi cu spectrul ratării (procentuale) a democraţiei şi cu şansa cîştigului pe măsură a autarhiei naţionaliste care ar putea interpreta eşecul intrării în NATO ca o segregaţiune, un soi de ghettoizare. Pentru mine ca prozator întîmplarea seamănă cu o alta: aşa ca şi cînd ai fi invitat la o sindrofie şi tu eşti îmbrăcat în smoking şi în izmene, şi ceilalţi invitaţi la o asemenea gazdă simandicoasă sînt şi ei într-o situaţie asemănătoare, numai că nu întru totul aşa, ei pot avea pantalonii rupţi puţintel în fund, sau ponosiţi, sau, mă rog, nu sînt călcaţi la dungă. Ce-i de făcut într-o asemenea situaţie? Cel mai cinstit lucru este să ne asumăm starea de fapt, adică să nu îmbrăcăm smokingul dacă nu avem pantalonii. Ăştia sîntem, dacă ne vreţi aşa, bine, dacă nu, asta-i situaţia, ar fi inutil să ne supărăm ca ăla pe sat, mai ales că satului european dacă nu-i pasă îşi asumă, probabil, conştient şi riscurile nepăsării sale.

În economie lucrurile sînt şi mai complicate: ce-i de făcut cu muncitorii ăştia care s-au învăţat să muncească, nu mai pot de dragul muncii şi nici măcar nu-i interesează că pasiunea lor ratează şansa prosperităţii româneşti. La noi există un paradox greu de întîlnit prin alte părţi: munca este şansa de a ne rata prosperitatea şi viitorul. Cum să explici muncitorilor de la Roman S.A. sau celor de la exploatările de cărbuni "aiureala" că munca lor acolo ne costă atît de mult încît mai bine ar face altceva. Cum să explici superdoctorilor din economie agrară că subvenţionările agricole din comunitatea europeană sînt una din cauzele slăbiciunii lor economice şi că ar vrea şi ei s-o lase mai moale ca să se poată redresa. Cum să explici muncitorilor care stau în stradă că azi, mîine nu mai vine străinul şi vom rata superb ca strămoşul, ca taica nostru mioriticul, ăla de stătea sub brad şi-i zicea din fluier în aşteptarea celei mari. A ratării ca nuntă cosmică.

© A. Paul

Dan C. MIHĂILESCU
scriitor

De cart pe epava naţională

Nu ştiu în ce fel de cercuri sociale vă învîrtiţi dumneavoastră, dar eu pe unde mă duc dau numai de campioni ai eşecului, atleţi ai mizeriei şi profeţi apocaliptici. Oameni care, de altfel, o duc îndeajuns de bine pentru a nu cultiva nostalgii ceauşiste, dar care, din cît schimbă mai abitir Dacia cu Mercedesul şi concediul la 2 Mai cu sejurul de-o lună pe Mediterana, din atît văd viitorul mai în negru.

Catastrofismul e ultimul strigăt al modei. Bimilenarism, sfîrşitul lumii, nicăieri nimeni n-o duce mai bine, căldură mare şi tragedie generală, o lume demonizată, degradată, debusolată, dezagregată etc. – ăsta-i sloganul actual al lui Mitică, devenit cititor de Nostradamus colţ cu bubulii lui Coruţ.

Adevărul e că, dacă pui cap la cap tot ce auzi într-o zi pe tema *hopeless/helpless*, ai de ce să te înfiori faţă de ziua de mîine. Nu doar că "economia e moft, totu-i pe butuci şi n-ai ce face cu nici o fabrică", dar "nici poporul român nu mai e, a rămas doar o populaţie intens şi ireversibil ţiganizată". Elitele s-au topit în războaie, puşcării sau în compromisul general, iar Lumea nu vrea să ştie de noi decît în fărîme sau cu genunchii pe coji de nucă. Nu doar că "vom deveni exact ce-au vrut ruşii dintotdeauna: un grînar prevăzut cu ecoturism şi ieşire la mare", dar şi că sistemul medical "e una cu pompele funebre". Nu numai demografic stăm prost ("în ritmul ăsta, în douăzeci de ani ţiganii devin majoritari") dar şi la capitolul indolenţei & violenţei sociale: domină isteria, euforia mizofilă, nepăsarea şi invidia, totul fiind înghiţit de fatala nouă revoltă a fondului nostru nelatin. Nu ne ajungea spaima de actualii copii ai străzii, de aurolacii care, în cîţiva ani, vor forma o redutabilă miniarmată a terorii urbane, dar se aşteaptă şi cutremurul de gradul opt, cel care "va termina Bucureştii"; capitala se va muta la Braşov, Tîrgovişte sau Craiova – asta dacă nu cumva ne vom federaliza pînă atunci, ori ne vom spulbera în trei, patru zări, la un pas de a lăsa Marea Sarmatică să revină pe la Dămăroaia şi Calea Moşilor...

Şi încă: psihoza NATO ne-a adus la un pas de apoplexie, batem recordul la copii bolnavi de SIDA, TBC-ul revine cu voioşie, rivalizăm cu ruşii la alcoolism, sîntem aşi în traficul cu orfani, ne deschidem la droguri, pedofilie şi perversiuni, în penitenciare drăguţii de deţinuţi stau cîte zece într-un pătuţ, iar munţii de gunoaie şi miile de cîinî vagabonzi au transformat capitala într-o mahala soră cu Beirutul după bombardamente. Başca o ereditate naţională viciată-n esenţă, un fond genetic alterat de frig, boli, subnutriţie şi alte cernobîlisme. În momentul de faţă, la noi adolescenţa va să zică spasmofilie, decalcifiere, dislipidemie, chip exanguu şi cocoaşă. (Ţin minte ce m-a şocat o afirmaţie a balerinului Angelin Preljocaj de acum cîţiva ani, cum că "românii vor trebui să-şi ia adio pe cîteva generaţii de la coregrafie, fiindcă au gleznele moi: frigul şi malnutriţia v-au înmuiat oasele"...)

Boooon. Pe acest fond al României ca epavă-n derivă într-o Europă a edecurilor şi-ntr-o "lume ce pe nesimţite cade", vorba poetului, cel mai atractiv spectacol mi se pare a fi sarabanda împlinirilor individuale înţelese... ca ratare. Ce erau – de felul lor – românul un as al paradoxului, şi România – un spaţiu prin excelenţă al hibridărilor, dar tranziţia acutizează paroxistic paradoxalismul. Se fac averi pe fundal de lamento apocaliptic. Se vaită soarta poeţilor care nu mai produc poezie, dar au devenit miliardari. Sînt compătimiţi actorii care nu mai joacă, dar îşi umplu conturile din bănci elveţiene. Vechii mandarini ai propagandei de partid deţin imperii comerciale, dar sînt deplînşi că au dispărut din prim-planul mediatic. Se urcă tot mai sus politic, paralel cu postularea nimicniciei sociale. Se cultivă elitarismul simultan cu afirmarea sictirului ca axiomă a reuşitei. Fiecare generaţie se declară efigie sacrificată, iar eşecul se autoproclamă cu egală convingere indiferent de meserie, vîrstă şi context. Profesorii sînt copleşiţi de anarhia elevilor, poliţia se declară excedată de "amploarea fenomenului infracţional", pe care, de altfel, îl păstoreşte cu dichis pe zone întinse. Salariaţii se uită chiorîş la pensionarii "care-s tot mai mulţi" şi care trăiesc nepermis, neruşinat de mult, cumpărătorii dau să-i linşeze pe vînzători, iar de "sfera serviciilor" nu se prea atinge lumea, fiindcă pentru noi "a servi" va să zică "a te umili".

În sfîrşit, organismul social este invadat de o acută senzaţie de inutilitate şi ură reciprocă, deşi abia acuma e liber fiecare să opteze pentru ceea ce ştie mai bine, pentru ceea ce a visat mai abitir şi pentru ceea ce poate mai sigur şi eficient. De unde şi concluzia: libertatea-i un chin pentru români, popor ahtiat după dictatură.

Boooon. Ca fidel cioranian (exasperarea ca tonic, deznădejdea ca euforizant, îndoiala ca siguranţă şi relativizarea ca absolutism) *mă revoltă* – paradoxal, fireşte – cinismul pasivităţii şi cultul autoanulării prin lehamite.

Ca produs al "pesimismului eroic" de care vorbea Mircea Vulcănescu, eu unul simt o tandră şi senină *răzvrătire* faţă de această postulare a ratării generalizate. Prea se exaltă cu foc etnoeşecul şi ratarea individuală, ca să nu vezi în asta o doză anume de inginerie socială întru îmblînzirea scorpiei din noi, precum şi oleacă de alintare tipică intelectualilor.

Departe de mine, Doamne fereşte, ideea că totul e normal, că lumea se plînge degeaba etc. Ştim foarte bine cine de ce suferă. Nu şi în ce proporţie, dar asta e altceva. Tot ce vreau să spun deocamdată e că marele meşter interesat în propunerea ratării generale este Mediocritatea. Conştientă de handicapul ei, ameninţată din toate părţile, la cîţiva paşi de a cădea în anacronie, Prostia exclamă furibundă: e jale mare, sîntem împinşi la faliment fizic şi moral, fraţilor! Strînsă cu uşa ori împinsă către margini, Mediocritatea se sufocă de neputinţă şi emite S.O.S.-uri în disperare de propria-i cauză. Dacă este adevărat că deznădejdea îi caracterizează pe mulţi intelectuali de valoare, la fel de adevărat e că strigătele supreme de neputinţă vin de la misologia fudulă, adesea plină de bani, dar nemulţumită că aplauzele merg în altă parte.

O să spuneţi că teoria asta sună a *wishfull thinking* şi că dominante sînt vulgaritatea şi prostia colţoasă şi nicidecum competenţa, moralitatea şi puritatea spirituală. Se prea poate. Dar, pînă una-alta, intelectualitate fii deşteaptă şi fă de cart pe puntea epavei naţionale! Pînă să pierdem totul, nu e totul pierdut.

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Galeria rataţilor închipuiţi

La intrare eşti întîmpinat de custodele galeriei, un bătrînel scund, cu privirea bulbucată de ochelari, cu faţa crispată de încordări inteligente. Îl recunoşti în el cu uşurinţă pe Jean-Paul Sartre. Cu ani în urmă, în ultima sa intervenţie publică mai amplă, convorbirea cu Benny Lévy, afirmase că orice viaţă, oricare ar fi ea, nu este decît istoria unui eşec. Interlocutorul îl privise înfiorat, cititorul rămăsese mut de uimire. Sentimentul delicios de a împărtăşi ceva cu o figură notorie, fie şi sentimentul ratării, trimitea unde de satisfacţie în creierele avide de recunoaştere. Somat să se explice, să măsoare amploarea propriului eşec, Sartre a diminuat ceva din efectul mărturisirii sale, reducînd-o la o simplă evaluare comparativă, aşa cum managerii de azi estimează capacităţile concurenţei: n-a reuşit să fie cu adevărat un filosof de mare anvergură, Hegel rămîne totuşi mai important decît el... Afirmaţia iniţială se întemeia însă pe ceva mai profund decît examinarea critică a performanţelor profesionale. În fond, nu poţi vorbi de eşec atunci cînd ai dat maximum din ceea ce puteai da, cînd ai pus în faptă – în operă – ansamblul de virtualităţi cu care hazardul genetic te-a înzestrat. Sartre voia desigur să spună că ratarea nu are nimic de a face cu succesul, cu recunoaşterea, că acestea nu sînt decît premii de consolare care te fac să suporţi mai uşor golul interior al neîmplinirii. Să suporţi pînă la un punct, anume pînă la acela în care eşti nevoit să te opreşti ca să priveşti în urmă. Cu furie, cu dezgust, cu – *horribile dictu* – autocompătimire, să vezi că în tine au mai rămas schiţe neterminate, voci neexprimate, calităţi nedezvoltate, proiecte avortate. Sentimentul ratării, furia ratării – cum se exprimă un personaj brebanian din *Amfitrion* – este conştiinţa irosirii potenţialităţilor sortite să nu se întrupeze în act. Un vag aer de distincţie învăluie pe cei care-l exhibă, cum ar fi personajele din galeria pe care urmează s-o vizităm. Atenţie, însă, ei nu sînt decît nişte pretinşi rataţi, precum bolnavul lui Molière, au nevoie să creadă în eşecul propriu pentru a-şi da iluzia că au fost aleşi, chiar dacă, din vina lor sau, mai ales, a circumstanţelor, nu au răspuns chemării. Să-i întîlnim.

Cornel s-a sacrificat. Plin de calităţi, fremătînd de energie, nu a putut să-şi realizeze marile proiecte, nu s-a putut realiza pentru că a fost copleşit de grija faţă de alţii. N-a scris cărţi pentru că trebuia să cîştige bani. A cîştigat, de altfel, mulţi şi a făcut-o cu greu, dar şi cu plăcere. Ar fi putut, a fost nu o dată tentat, să lase totul şi să plece undeva, afară din lumea pragmatică, în Tahiti ca Gauguin, la Paris ca Cioran. Datoria a fost mai puternică şi l-a oprit. Cornelianul Cornel a lăsat altora satisfacţiile spiritului, şi-a întreţinut familia, oferind copiilor lui ceea ce el n-a avut, adică posibilitatea unei alegeri. Ajută acum şi pe alţii, oferindu-le burse pentru a se dedica bucuriilor minţii. Îşi închipuie că numai caracterul l-a împiedicat să-şi atingă ţelul. Bogat şi înconjurat de recunoştinţa tuturor, Cornel îşi deplînge ratarea.

Paul şi-a pregătit temeinic reuşita. Silitor şi abil, a dobîndit o instrucţie superioară. Vorbeşte curent mai multe limbi, are lecturi întinse şi bine organizate. Spre deosebire de alţii, înclinaţi să rătăcească pe cîmpiile culturii fără vreo finalitate, Paul a ştiut să-şi convertească acumulările intelectuale în diplome şi certificate. Pe unele le-a înrămat. Este apreciat la serviciu şi, avînd în vedere însuşirile de poliglot, pleacă deseori în străinătate. De altfel, a considerat călătoriile un ingredient esenţial al formării intelectuale şi nu a ezitat să facă sacrificii în vederea lor. Şi astăzi, la aproape cincizeci de ani, participă la cursuri postuniversitare, solicită – şi obţine – burse, învaţă mereu. Mulţi îl sprijină pentru că nu împiedică pe nimeni să se afirme. Privit cu admiraţie de alţii, el se examinează însă cu ochi critic. N-a realizat nimic esenţial, nu i s-a dat încă marea temă. Cu calităţile lui, nimeni nu se îndoieşte că o va duce la capăt în mod exemplar. Din păcate, îl copleşesc sarcini de detaliu pe care, de altfel, le îndeplineşte conştiincios, proiectele de anvergură, parcă e un făcut, îl ocolesc. Invidii, conspiraţii, mefienţe politice, cîte ceva din toate acestea fac ca marile lui calităţi, excelent acreditate, să rămînă nevalorificate. La urma urmei, de ratarea lui societatea e vinovată şi tot ea e prima care pierde.

Dorin este elegant, sclipitor în societate, plin de vervă. Duce o viaţă interesantă, în care cuceririle, sociale, ca şi amoroase, ocupă un loc de prim plan. Se bucură din plin de toate agrementele simple, dar atît de seducătoare, ale existenţei zilnice. Din cînd în cînd, mai ales la sfîrşitul unei petreceri, oftează, confesîndu-se: ah, dacă s-ar putea concentra, dacă s-ar aduna, ce lucru extraordinar ar putea scrie, ce păcat că atîta experienţă se va şterge, că atîta vivacitate de spirit se va uita. În fond, ce mai roman a fost viaţa lui! Atrăgător şi ofilit. Dorin circulă prin mediile intelectuale bucureştene fermecînd pe toţi, influenţînd pe mulţi, sperînd în secret să întîlnească un Platon care să facă dreptate Socratelui din el.

Voi scuti pe cititor de a face cunoştinţă cu celelalte figuri ale galeriei, deşi se-mbulzesc şi ele fremătătoare, "de mult ştiute tulburei priviri". Ele au în comun conştiinţa ratării prin cantonare în virtual, fie din lipsă de ambiţie, fie din lipsă de condiţii. Unul singur, cel care parcurge galeria cu aer uşor amuzat, începe, privind în jur, să înţeleagă. Ratarea este o demnitate pe care personajele descrise şi-o asumă în mod nelegitim pentru că ele, cu toate însuşirile lor, aveau doar vocaţii, nu şi misiuni de îndeplinit. Eşecul nu este al celui care, înzestrat cu anumite calităţi, nu reuşeşte să le pună în valoare, ci al celui care, destinat unui proiect, fie că nu-l înţelege, fie că refuză să-l ducă la bun sfîrşit. Ratează cel care are menirea să articuleze mesajul generaţiei sale, al naţiunii sau chiar al speciei şi nu o face din lene sau poate dintr-un sentiment prea acut al deşertăciunii. Împodobindu-se cu vană cochetărie în mantia ratării, omul obişnuit încearcă să-şi dea iluzia că nu este dominat de legile numerelor mari.

© C. Bumbuţ

Eşecul în dragoste

– modele pentru scrisori de adio –

Doamnă,

Am fugit, pentrucă eşti o femeiă onestă şi pentrucă te ador.

De cînd sunt prada acestui amor, a acestui delir de care n'aveţi nici o ideiă, obrajii mi-s'au scofălcit, buzele'mi-au veştejit; mi-se pare că un demon îmi chinuieşte inima, o năbuşeşte. Aş fi murit sau aş fi înebunit, dacă nu fugiam.

Alerg să'mi revăd ţara, vechea mea casă, prietenii şi câinii. Voiu căuta să te uit; absenţa d-tale mă va ajuta.

Dar eu mă calomniez, căci oriunde mă voiu duce te voiu vedea tot frumoasă, tot fermecătoare; sufletul 'mi-e plin de amintirea d-tale.

Femeile, florile, arborii, cerul, muzica, zgomotul, tăcerea, totul în fine mă va împiedeca să te uit. 'Mi-ai descoperit pentru totdeauna universul de femei.

Adio, doamnă. Să nu ne mai revedem nici odată.

Nicu

✣

Ei bine, da, îţi voiu spune-o pentrucă nu sunt obicinuit a suferi cum sufăr de când te cunosc.

Eram liniştit şi rece, şi acum sunt gelos. E absurd să fii gelos până la acest punct. Urăcioasă pasiune, supliciu îngrozitor mai e şi gelozia! Simt că devin răutăcios şi că gelozia o să facă din noi două victime!

Aş vrea să fiu stăpânul tău ca să am dreptul de a te face să suferi!

Aş face mai bine să rup cu tine, dar nu îndrăznesc. Şi dacă ruptura ar veni de la tine, simt că ar fi mai mult decât pot suporta.

Fie'ţi milă: nu mă mai iubi.

Al tău X

✣

Domnişoară,

Poziţia mea nu'mi permite să mai continuez nişte relaţii la cari păreţi că ţineţi puţin şi cari dau subiect de vorbă tuturor funcţionarilor gării. Gelos de caracter, nu te pot supraveghia îndestul, şi dacă aş fi însurat aş fi şi mai nenorocit. Neavând decât o noapte din trei, nu e de ajuns pentru un amant, cu atât mai mult pentru un bărbat.

Ah, dacă aş fi sigur de d-ta! Dar mi-se pare că iubeşti toaletele şi balurile; toaletele nu cu cei 2 lei 75 b. ai mei pe zi ţi-leaş putea da, şi cât despre baluri, trenurile cari trec mă fac să dansez prea bine. D-ta petreci pe când eu muncesc; petreci pe cînd eu dorm. Crezi oare că am putea face casă împreună?

Să ne părăsim deci ca prieteni, afară numai dacă îmi vei proba că mă înşel şi că un biet factor de drum-de-fier merită să fie iubit ca oricare alt om. Ah! dacă amorul meu 'mi-ar putea procura această fericire, cum 'ţi-aş cădea în genunchi ca să'ţi cer ertare! Nu îndrăznesc să'ţi zic nici adio, nici la revedere! hotăreşte d-ta.

A.M.

✣

Domnişoară,

Crede-mă că nu sunt de loc vinovat de cele petrecute. Nişte cauze grave de familie mă silesc să mă depărtez de d-ta şi deoarece le vei afla într'o zi, sunt sigur că'mi vei erta strania mea purtare.

Te iubesc, crede-mă. Amorul acesta va fi pedeapsa mea, căci voiu suferi toată viaţa mea din cauza lui.

Iartă şi uită pe nefericitul care nu va uita nici odată fericirea pe care amorul d-tale i-ar fi dat-o şi pe care a pierdut-o pierzându-te.

Pentru prima oară sfârşesc această scrisoare cu acest cuvânt, care cade peste amorul nostru ca piatra de marmoră peste un mormânt: Adio!

Cel ce nu mai poate zice: la revedere.

Nicu

✣

Domnişoară,

Sfântul Pavel a zis: "Căsătoriţi-vă, veţi face bine. Nu vă căsătoriţi, veţi face şi mai bine."

Sfântul Pavel era un înţelept.

Să urmăm sfatul lui. Să facem ce este mai bine.

Fără supărare! *Ionel*

(Dintr-un* Cod al manierelor elegante *de la începutul secolului)

Z. ORNEA

Eşecuri literare şi o ratare

Greu, adesea, de deosebit între ratare şi eşec în viaţa literară. Am putea aprecia, poate, că, uneori, cîteva eşecuri repetate duc la ratare. Dar se poate spune şi că ratarea e datorată şi împrejurărilor exterioare, nefericite pentru împlinirea întru creaţie a talentelor, încît dintr-o mare promisiune se alege, cîteodată, praful. Ba se cunosc şi cazuri de ratare datorită chiar artistului, care, îşi îneacă talentul în alcool sau altora, tot interioare, ale perdiţiei.

Să evoc, aici, însă cîteva cazuri evidente de eşec literar a unor mari personalităţi ale literelor româneşti. Primul, pe care aş voi să-l amintesc, e cel al lui Ion Vinea. Mare poet remarcat în anii douăzeci, prin ceea ce a publicat în presa literară, Vinea s-a demonstrat a fi cu totul neglijent cu opera sa. Pur şi simplu nu şi-a adunat poeziile în volum. Cînd a voit să o facă, după al doilea război mondial, a venit îngheţul proletcultist care nu agrea poezia avangardistă a lui Vinea. Încît acest volum (**Ora fîntînilor**) apare abia în iulie 1964 – prin grija unor editori devotaţi – ajungînd în mîna poetului cu cîteva ore înainte de moarte (6 iulie 1964). Şi, totuşi, deşi a debutat ca poet, în volum, tîrziu, tocmai cînd se afla pe patul morţii, lirica sa, rămasă aşa risipită prin reviste, se impusese definitiv, încît neglijenţa poetului nu l-a deservit. Toţi criticii epocii şi, apoi, istoricii literari i-au acordat şi îi acordă locul ce i se cuvine în peisajul liricii noastre interbelice. Nu acelaşi lucru se poate spune însă despre secţiunea de proză din opera sa. Vinea se remarcase, se ştie, şi ca un prozator. În 1925 a publicat volumele **Descîntecul** şi **Flori de lampă**, unanim apreciate, iar, în 1930, îi apare **Paradisul suspinelor**. Dar a lăsat neîncheiat volumul **Venin de mai**, care a apărut postum, cu intervenţia, evidentă, şi a altor mîini. Cu siguranţă însă că pedeapsa neglijenţei pentru opera sa este romanul, în două volume, **Lunatecii**. A fost scris prin 1929-1930 şi, cum obişnuia autorul, l-a abandonat într-o formă cvasifinită. A revenit asupra lui pe la începutul anilor şaizeci, avîndu-l gata de publicare. N-a apărut decît postum, tîrziu, tocmai în 1971. La apariţie, romanul, părea – şi era! – lovit implacabil de o evidentă fadoare, fiind, cred, un eşec iremediabil. Dacă apărea atunci cînd l-a scris, ar fi fost contemporan cu, de pildă, **Craii de Curtea Veche** (1929) a lui Mateiu I. Caragiale, cu care se aseamănă, de fapt, ca univers şi substanţă. Apărut atunci, în asemenea vecinătate, se impunea altfel şi se valorifica altminteri. Dar s-a opus, acestui destin căruia îi era menit, nimeni altul decît chiar autorul, încît izbînda posibilă s-a transformat în eşec nedrept. Azi, istoricii literari, în analizele lor recuperatoare, aşează acest roman alături de cel al lui Mateiu I. Caragiale (deşi a fost publicat peste patru decenii după cel matein), făcînd vizibile eforturi pentru a-l valorifica. Dar efortul e căznit, neputînd salva romanul (corpolent) de ceea ce nu mă sfiesc să numesc un eşec irecuperabil.

Am evidenţiat un eşec literar datorat autorului însuşi. Dar sînt alte eşecuri, purtînd semnături tot prestigioase, care semnalează denivelări regretabile în spaţiul aceleiaşi opere. Goga, e inutil a reaminti, a fost un mare poet. A ţinut, în 1914, să se manifeste şi ca dramaturg. Piesa lui de teatru, în trei acte, **Domnul notar** e, în ciuda numelui înscris pe copertă, totuşi un eşec evident. Şi, cu siguranţă, acelaşi lucru se poate spune şi despre cealaltă dramă a sa **Meşterul Manole** (1928). Dacă publicistica sa atinge, uneori, în valoare, lirica, dramaturgia pare a fi scrisă de altcineva deşi paternitatea autorului e o certitudine. Pur şi simplu, în dramaturgie Goga a fost, sub raport literar, un înfrînt, aici verdictul de eşec onorabil fiind greu de evitat. Şi nu acelaşi lucru se poate spune despre piesa de teatru **Plicul** (1923) a lui Rebreanu? Nimic în această dramă nu vădeşte vigurosul, marele har din opera romanescă a autorului **Răscoalei**. În cazul literaturii lui N. Iorga, eşecul, imens, e şi mai marcat. Mare, extraordinar, ca istoric şi ca istoric literar (deşi **Istoria literaturii româneşti contemporane**, 1934, e un monument de incomprehensiune estetică) în poezie, e un minor iar în dramaturgie, abundentă, aşijderea. Din multele sale piese de teatru, toate moralizatoare sau evocînd figuri din istorie, nu rezistă (şi asta cu îngăduinţă) decît **Doamna lui Ieremia**. Restul e magmă de nevalorificat, în ciuda faptului că mai toate multele sale piese de teatru au fost reprezentate datorită puterii – în epocă – a marelui lor autor (greu de refuzat de directorii teatrelor naţionale). Ba chiar Iorga şi-a creat şi un teatru al său (Teatrul "Muncă şi voie bună") care îi tot reprezenta dramaturgia vizibil slăbănoagă. Dar toate aceste reprezentaţii cădeau, cu huiet, chiar de la premieră, fiind repede scoase din repertoriu în ciuda protestelor lui Iorga care acuza, în asta, decăderea moravurilor. Din toată secţiunea literară a marii sale opere nu rezistă decît memorialistica (**O viaţă de om aşa cum a fost, Oameni cari au fost**, poate notele de călătorie). Restul, adică poezia şi abundenta dramaturgie, sînt evidente eşecuri de prestigiu.

Dar cu dramaturgia lui Blaga, nu se întîmplă acelaşi lucru? Poetul şi filosoful a crezut mult în vocaţia sa de dramaturg, prima sa dramă, **Zamolxe**, fiind scrisă în 1921, adică la doi ani după debutul consecutiv în poezie şi filosofie. Apoi a scris alte şapte drame (**Tulburarea apelor**, 1923, **Daria**, 1925, **Fapta**, 1925, **Înnierea**, 1925, **Meşterul Manole**, 1927, **Cruciada copiilor**, 1930, **Avram Iancu**, 1934), apoi, în 1944, a scris **Arca lui Noe** şi **Anton Pann**. A izbutit să i se joace cu succes abia **Meşterul Manole** şi, apoi, **Avram Iancu**, la Naţionalul bucureştean şi la cel clujean. Blaga a crezut mult în teatrul său (zece drame), publicîndu-şi piesele pe speze proprii, iar în 1938 a adunat într-o ediţie primele sale opt drame. Nu se pot tăgădui meritele literare ale acestei dramaturgii de formulă expresionistă. Din păcate, dramaturgia blagiană este irevocabil una de lectură, nerezistînd la confruntarea cu scena. Autorul a suferit mult de pe urma acestei realităţi. Dar, în ciuda unor calităţi estetice incontestabile, piesele de teatru ale lui Blaga sînt în divorţ evident cu spectacolul scenic, refuzîndu-se reciproc. Faptul e evident şi azi cînd spectacolele cu piese ale lui Blaga, acum frecvente, sînt, cu rare excepţii, căderi. Avem dreptul să vedem în dramaturgia lui Blaga un eşec? E probabil că, parţial, este, aceasta nediminuînd cu nimic extraordinara însemnătate a operei sale lirice şi a celei filosofice.

Şi, la sfîrşit, să consemnez şi un caz evident de ratare. În 1946, prin aprilie, Mihail Fărcăşanu publică, sub pseudonimul Mihail Villara, romanul **Frunzele nu mai sunt aceleaşi**. Romanul e foarte bine primit. Dl Virgil Ierunca a publicat, în **Lumea** lui G. Călinescu, o cronică intitulată "Un mare scriitor". Şi avea dreptate perfectă. Recent romanul a fost reeditat de dl Adrian Anghelescu la Editura Fundaţiei Culturale Române. L-am citit, pentru a-l comenta, şi m-a impresionat valoarea lui extraordinară, deplina maturitate a expresiei la acest, totuşi, debutant. Dar Fărcăşanu, atunci lider al tineretului liberal (fusese, pînă în 1945, redactor şef al ziarului **Viitorul**), prigonit de autorităţile comuniste, înţelege să părăsească în acelaşi an 1946 ţara. Şi o face spectaculos, cu un avion particular, asupra căruia s-a tras deasupra Iugoslaviei. În exil s-a angrenat în activitatea politică, a fost primul director al postului de radio "Europa liberă" şi cîte altele. Oricum, a încetat să mai scrie literatură de ficţiune, lăsînd romanul din 1946 de unul singur. Şi ce romancier extraordinar, repet, anunţa cartea din 1946! E aici un caz elocvent de ratare regretabilă datorată, cu siguranţă, exilului silit şi militantismului politic asumat din conştiinţa propriei voinţe. Fărcăşanu s-a pierdut ca scriitor ca atîţia colegi ai "generaţiei pierdute". Şi e un mare păcat al vitregiei istoriei. Pentru că, în alte împrejurări, normale, Fărcăşanu ar fi durat, nu mă îndoiesc, nu numai o carte, ci efectiv o operă.

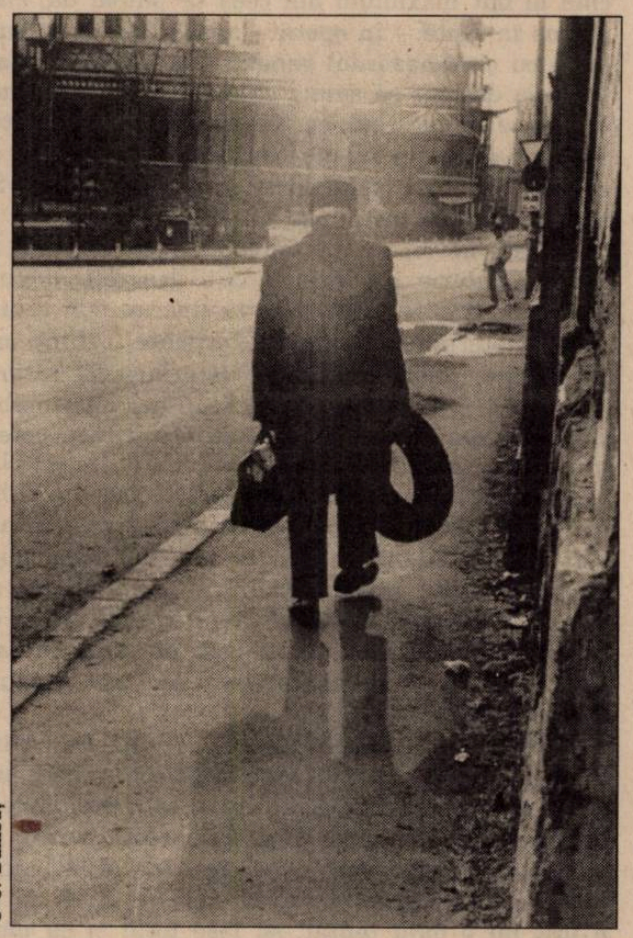

© C. Bumbuţ

Norbert DODILLE

Dragoste, cînd ne prinzi în mrejele tale !

M-am bucurat mult să o reîntîlnesc la Budapesta unde îşi urmase soţul care lucra în domeniul construcţiilor. Am invitat-o într-un restaurant chinezesc şi am considerat că nu era necesar să-mi dau prea mare osteneală făcînd conversaţie. Era una din acele vorbăreţe din cauza cărora, desigur, femeile au dobîndit reputaţia că sînt mari iubitoare de taclale. Reputaţie nedreaptă, adesea.

Umbra părului său tuns scurt îi schiţa un desen fin pe frunte, ceva ca o scriere misterioasă; avea ochi mari, negri, în care părea că vîrsta copilăriei lăsase o urmă de tandreţe şi de nelinişte. Avea totuşi treizeci de ani şi gîndea că, pentru ea, vremea îndoielilor trecuse. Mi-a povestit ce i se întîmplase de cînd nu ne mai văzuserăm şi apoi, exact cînd ni se servea principalul fel de mîncare, s-a lansat în tot felul de cugetări generale despre dragoste, despre bărbaţi şi femei.

Iubise cîndva, desigur, dar găsea că marea pasiune nu poate dura prea mult. Odată ce te-ai căsătorit, apare repede obişnuinţa, viaţa îşi reintră în drepturi, ca o respiraţie încetinită după o lungă cursă. Inima se potoleşte; nu te poţi menţine la nesfîrşit în ritmul competiţiei, dar atunci cînd sîngele şi-a regăsit cursul normal, drumul firesc, senzaţiile îşi pierd din vigoare şi însăşi mintea nu mai are aceeaşi putere de a imagina. Te întorci acasă unde obişnuinţele reapar şi sînt în largul lor. Eşti înconjurat de ele din toate părţile, ca de nişte relaţii indiscrete care te observă, te conduc împotriva voinţei tale, cu o familiaritate penibilă. Cel mai iritant e felul în care acestea se insinuează în viaţa ta personală, se amestecă în ceea ce cuplul vostru are mai intim; iar tu îţi dai seama că ele există peste tot, chiar şi la vecinul tău de palier. Femeia din faţa mea se lăsa prinsă de dezmierdările alcovului, păstrînd însă o oarecare distanţă marcată de un uşor dezgust; poate pentru că ştia că toată lumea are parte în acelaşi fel de aceste dezmierdări.

Acestea fiind spuse, ea nu îşi înşela soţul. Nu-i lua în serios pe bărbaţi. Nu le reproşa că ar fi egoişti: ea însăşi era astfel. Însă, pur şi simplu, nu dorea să se lanseze în aventuri care nu duc nicăieri şi care te lasă, în mijlocul drumului, la capătul puterilor. Considera că a fi căsătorit e înainte de orice un adăpost împotriva răutăţii lumii. Totuşi, îşi amintea că, odată, cunoscuse un bărbat care o curtase mult timp, dar ea îi rezistase cu încăpăţînare. Îndrăgostitul, sleit de puteri, a plecat într-o altă ţară, fără să-şi ia rămas bun, iar ea a început apoi, brusc, să-şi deplîngă înţelepciunea excesivă; ceea ce o lăsase cîndva indiferentă îi revenea uneori în amintire, ca o tentaţie vie a trecutului, plină de amărăciunea regretului.

Desertul se lăsa aşteptat, însă ea continua să-mi vorbească despre gelozie, o boală teribilă, inerentă în cuplu, şi despre amintiri, un fel de mărunţiş al dragostei, un rest, care o îmbogăţesc şi o consolidează, despre încredere pe care atît de repede o pierzi şi nu o mai poţi redobîndi. De aceea, ea voia să muncească pentru ca, la cincizeci de ani, să nu se trezească abandonată de un soţ care şi-a luat zborul, cu nişte copii uituci şi lipsită de bani.

Am plătit consumaţia şi am plecat. Era în primele zile ale primăverii, o lumină frumoasă scălda bulevardul care înainta pînă spre fluviu. Ne-am despărţit: ea a rămas într-o staţie de metrou, iar eu mi-am continuat drumul. În concluzie, prietena mea rezumase, de-a lungul unei mese luate împreună, aproape trei sferturi din literatura scrisă de cînd există poeme, romane, piese de teatru. De ce oare, din moment ce sînt mereu aceleaşi poveşti, trebuie să ne încăpăţînăm să le trăim din nou, să suferim şi chiar să murim din cauza lor? Sau poate că, aşa cum în privirea prietenei mele persista lumina copilăriei, şi omenirea a păstrat, de la începuturi pînă acum, o flacără care nu vrea să se stingă niciodată.

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Teodor BACONSKY

Despre buna întocmire a eşecului

Lumea pe dos

La mare distanţă de socialismul doctrinar şi, cu atît mai sigur, de cel "real", discursul teologic se dezvoltă, adesea, dintr-o scandaloasă valorizare a eşecului. Această vocaţie, derivată din logica antinomică a Revelaţiei, se manifestă omnilateral, de la iconomia divină (istoria mîntuirii), pînă la textele biblice sapienţiale, neocolind, firește, sfintele Evanghelii. Situaţiile exemplare – sprijinite pe verbalizarea teofaniilor, pe naraţiunea evenimenţială, pe exhortaţia morală sau pe imaginea parabolică a veacului de apoi – au drept numitor comun tema *ierarhiei răsturnate*. Grăbiţii ar putea marxiza, exaltînd sau deplorînd potenţialul anarhist al unei religii "revoluţionare", care întoarce lumea pe dos. Nu a fost niciodată cazul, nici măcar în paleocreştinism, cînd ucenicii lui Hristos stăteau în afara legilor şi nu aveau cum influenţa - altfel decît prin recluziunea lor - destinul Imperiului. În realitate, ideea creştină are o cu totul altă extensie (vorbesc aici în numele propriilor reprezentări, puternic deziderative şi categoric nemagisteriale). Ea nu se pierde în milenarisme de tip hussit, în conspiraţii palatine sau utopii societale şi nici măcar în gnostice indispoziţii faţă de răutatea materiei, ci lansează pariul de a institui Tradiţia prin revizitarea critică a tradiţiilor. Tradiţia nefiind vestigiu funerar, ci epifanie a Prezenţei, poate fi sau *vie* sau *falsificată* prin rutină, schisme, anexări ideologice, fetişuri normative şi alte scleroze de "aparat": *tertium non datur*.

Criza obişnuinţelor

Or, ce înseamnă "Tradiţia vie" dacă nu dizlocare a valorilor anchilozate, ca dovadă a radicalei alterităţi divine, intratabil distante în raport cu măsura celor omeneşti? Dinamica legăturii omului cu Dumnezeu presupune fidelitatea primului faţă de puterea Celuilalt de a relua creaţia din orice punct. Creatorul prin excelenţă nu e Cel care a creat *illo tempore*, pentru a se replia ulterior într-o tăcere iresponsabilă. Am subevalua blasfemiator omnipotenţa divină dacă am înţelege Providenţa ca pe un joc secund de salubrizare a politicilor, asemănînd-o cu o trapă prin care guvernele ticăloşite alunecă spre "pubela istoriei". Un Dumnezeu gardian al moralei publice nu ar fi decît un supra-ego castrator, iar faptul religios s-ar converti, previzibil, într-un oarecare scenariu paricid. O mult mai diversă bogăţie ne atrage însă atunci cînd trăim sub graţia Dumnezeului revelat nouă în trena gîndirii patristice (ireductibilă la un static tezaur cultural, la un anume stil de filosofare sau la superbia soluţiilor definitive, ci mereu tentantă ca *modus vivendi* iraţional şi scrutător, libertar şi obstinat, personalizat şi responsabil). Dăm deoparte condiţionările formale – convenţii retorice, chestiuni de vocabular – şi descoperim că, în spiritul Părinţilor, totul e nuanţă, efect oblic, subtilitate acaparatoare, centralitate excentrică, manifestată ca absolut al detaliului şi ca vibraţie fundamentală.

Deşi bazată pe anamneză, reiterarea liturgică a cosmogoniei are, cu precădere eficientă, o imaterială semnificaţie actualizantă. Aşa cum percepem lumina unor aştri de multă vreme stinşi, tot astfel trăim lucrarea Providenţei ca pe o *maximă depărtare interioară*, care aşează în matrici nevăzute fenomenele aparent inactuale. Iată de ce acţiunile lui Dumnezeu, reacţiunile umane, mijlocirile îngereşti, pildele (în faptă sau îndemn), pe scurt: rolurile şi intenţiile fiecărui actor soteriologic vizează *punerea în criză* a regulilor şi judecăţilor cu care se operează de obicei. Obişnuinţa (ca *altera natura*) e adversarul creativităţii întrucît "civilizează", ca realitate paralelă, fecunditatea prescrisă a Naturii originare. Tot ceea ce excede cosmosul uman nu ascultă de habitudini, ci numai de programe, fie acestea coduri genetice sau mutaţii evolutive. De aceea mi se pare absolut "natural" faptul că numai proiectele omeneşti sînt sortite eşecului. Sîntem – mereu uitată banalitate – singurii purtători ai unei conştiinţe peratologice şi nu am de gînd să fac ieftine speculaţii asupra acestui subiect de multă vreme uzat. Aş vrea doar să-mi situez următoarele reflecţii despre "eşec" într-o perspectivă mai larg religioasă, pentru a ieşi din mecanica "performanţei" ca realizare a unor intenţii raţionale ş.a.m.d.

A păcătui cu măsură

Eşecul, în religia noastră, este condiţia progresului spiritual. Iar progresul spiritual, în acord cu etimologia şahistică a cuvîntului "eşec", presupune o strategie dedicată despătimirii şi ritmată de "prăbuşiri salutare". Numai greşeala asumată concretizează, în viaţa creştină, promisiunea izbăvirii. Aşa cum o corabie "eşuată" este o corabie salvată, adică ajunsă, chiar dacă frîntă, la multrîvnitul ţărm, tot astfel înfrîngerea trupului prin moartea celulelor şi înfrîngerea spiritului prin confruntarea cu mărginirile sale implacabile coincid cu atingerea limanului divin. Drama agapică a relaţiei dintre Dumnezeu şi om ar fi rămas stearpă dacă vina celui din urmă s-ar fi rezumat la căderea protopărinţilor şi la eventuala ei compensare printr-o nouă antropogonie. Creatorul doreşte să-şi tutuiască iubiţii, iar dacă aceştia se dovedesc nedemni, El vrea încă să-i îmbrăţişeze ca persoane, şi nu ca pe nişte jucării defecte. Ne prăbuşim de bună voie în nelibertatea viciului, dar tot de bună voie îngenunchiem spre a primi din nou binecuvîntare.

Sigur că Ortodoxia s-a delimitat de acele grupuscule eretice pornite spre absolutizarea păcatului ca instrument de mîntuire: una e să păcătuieşti pentru a descifra, pe propria-ţi piele, taina iertării şi cu totul altceva să cultivi păcatul plecînd de la bănuiala nefondată că Dumnezeu iartă *mai degrabă* păcatele cele mai grave. Există, totuşi, o configuraţie hamartologică, o clasificare a păcatelor (inutil alambicată în anumite curente şi epoci) a cărei raţiune

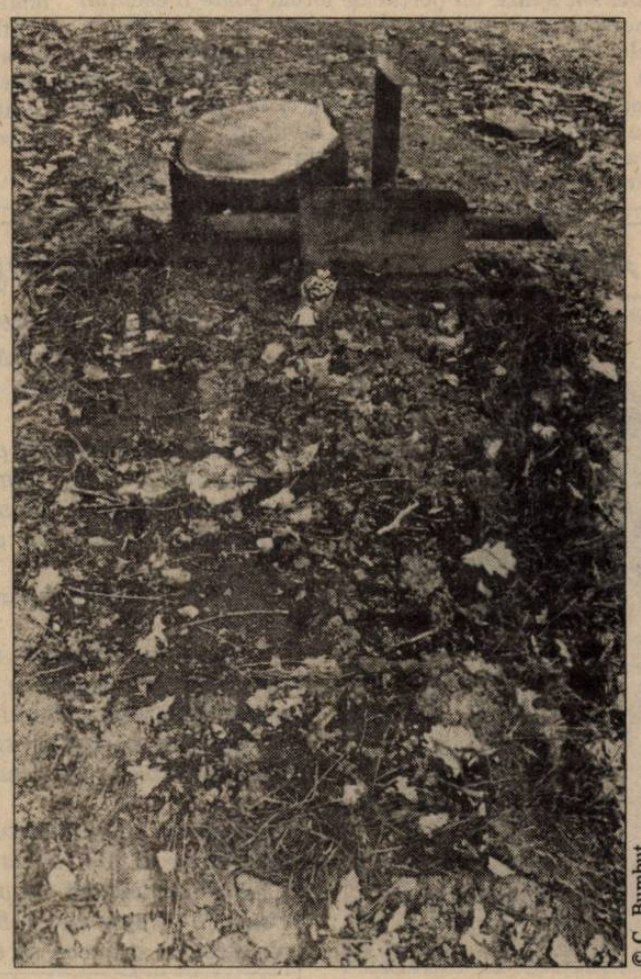

© C. Bumbuţ

de a fi e tocmai aceea de a reliefa complexitatea împrejurărilor psihice şi fineţea resorturilor volitive care comandă "războiul nevăzut".

Urcuşul coborîtor

"Atletul lui Hristos" este cel care se despătimeşte aplicînd aici şi acum eternul urcuş eshatologic rezumat prin termenul tehnic *epektasis*. Important este ca el să ştie că voiajul e *nesfîrşit* şi că orice evaluare a parcursului în termeni finalişti nu corespunde unei veritabile *imitatio Christi*. Logica acestei stări de spirit deschise poate avea efecte perverse, aşa cum poate suscita concluzii greşite. Cei mai mulţi dintre noi raţionează în orizontul unei topologii profane, în care linia dreaptă şi furtişagul scurtăturii reprezintă singurele metode sigure de satisfacere a principiului plăcerii. Propunîndu-ne ceva cu totul diferit, creştinismul surclasează micul individualism lucrativ, cu groapa ca punct terminus. Ideea sa de căpătîi (simbolizată, iconografic, prin metafora mistică a Scării) implică proiecţia geometrică a unor stadii în definitiv nereprezentabile: cu cît te situezi mai sus pe scala desăvîrşirii, cu atît căderea este mai aprigă. Cel aflat la început e inferior – în absolut – faţă de cel "avansat", dar riscurile sale sînt mai mici, pentru că modestia lui *obiectivă* ţine, la rigoare, locul smereniei.

Dumnezeul Noului Testament ne invită pe un drum "imposibil": acela pe care *te înalţi ca şi cum ai coborî*. Au existat destule alte religii bazate pe sacrificiu. Creştinismul este prima învăţătură bazată pe o Jertfă care comportă *divinizarea datoriei*. Aşa cred că trebuie rezolvat oximoronul *ascensiunii kenotice*: cel care vrea cu adevărat să se asemene cu Iisus Hristos îşi depăşeşte condiţia prin efortul de a-şi preface în datorie meritul îndeobşte creator de privilegii. În optica ortodoxă, Puterea este o somptuoasă exacerbare a vocaţiei diaconale. Numai aşa putem înţelege faimosul "cei de pe urmă vor fi cei dintîi"; nu e vorba despre răsturnarea claselor, ci despre întîietatea de care se bucură, în ochii lui Dumnezeu, toţi cei care, slujindu-şi semenii, se pun pe ei înşişi cu spatele la zid: "zidul" singurătăţii din Ghetsimani, al triumfului care precede Crucea, zidul mormîntului gol, în care evanescenţa Trupului se refuză oricărui cult empiric, zidul odăii unde Hristos a spălat picioarele alor Săi...

Pe un asemenea fundal etic, fără a fi deloc eticist, eşecul este marca de autenticitate a unei datorii care, persistînd ca neîmplinire, îşi menţine funcţiunea teognostică şi expiatoare. Creştinul care, potrivit Scripturii, are menirea de "a se face tuturor toate", este, indiferent de colaterala sa cultură teologică, persoana capabilă să erijeze scadenţa în sacerdoţiu. El se simte "împlinit" numai atunci cînd, pe măsură ce dăruieşte, datorează tot mai mult. "Sfinţii" (care, în limbaj paulin, sînt tot una cu creştinii) se poartă, să ne amintim: "ca nişte necunoscuţi, deşi bine cunoscuţi, ca fiind pe pragul morţii (...), dar nu ucişi, ca nişte întristaţi, dar pururea bucurîndu-se, ca nişte săraci, dar pe mulţi îmbogăţind, ca unii care nu au nimic, dar pe toate le stăpînesc" (cf. *II Corinteni* 6, 9-10). Găsim cheia acestei înţelepciuni paradoxale în acelaşi text, unde *he stenochoria* (echivalentul grecesc al modernului nostru "eşec") funcţionează ca replică umană la Ofranda de pe Golgota: "De aceea – spune Apostolul Pavel – mă bucur în slăbiciuni, în defăimări, în nevoi, în prigoniri, în strîmtorări pentru Hristos (*en diogmois kai stenochoriais huper Christou*) căci, /atunci/ cînd sînt slab, atunci sînt tare." (*ibidem* 12, 10).

Simt nevoia să admit că pomenita alegaţie ("cînd sînt slab, atunci sînt tare") mi-a bîntuit mintea ani de-a rîndul, lucrînd în viaţa mea aidoma unei pîrghii relativizante, prin intermediul căreia mi-am reconsiderat, cu o cerbicie aproape apofatică, aşa-zisele "împliniri"... Împlinirea eşecului şi eşecul împlinirii: fadă figură de stil, sau alternativă la care nu meditäm niciodată de ajuns?

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

De azi, în fiecare număr al revistei *Dilema* veți găsi cele mai recente informații referitoare la aparițiile și evenimentele HUMANITAS

mai 1997
în librăriile HUMANITAS:

JOSÉ ORTEGA Y GASSET
Spania nevertebrată

ARTHUR O. LOVEJOY
Marele lanț al ființei

FRANCIS E. PETERS
Termenii filozofiei grecești

LIA SAVU
Poèmes / Poeme

MIRCEA CIOBANU
Convorbiri cu Mihai I al României

GABRIEL LIICEANU
Despre limită

Bazar

Bilete de papagal

Parcul Herăstrău nu e, nici pe departe, o oază a distracțiilor tradiționale. Tîrgul devine, aici, Pavilionul H – amuzament comercial etajat în jurul căruia gravitează așteptările populației. Pe lîngă pavilion se formează un inconsistent urmaș al bîlciului: vînzători de baloane, gadget-uri, bomboane... Singurul element real de tradiție sînt *biletele de papagal*. Tradiția este asigurată prin cei doi papagali gureși și albastru-verzui, care îți culeg soarta dintr-o banală cutie. Dacă ești om, e musai să te integrezi într-o bine-delimitată categorie de vîrstă și sex: *tînăr, d-șoară, damă* sau *bărbat*. Soarta ta se numește *"planetă"*. La biletele aparținînd oricăreia din cele 4 categorii te izbește, de la început, *happy end*-ul de tip basm. Acesta este un cocktail-șablon între *dragostea devenită căsătorie* și *avere* : *"Norocul te va face mare și bogată și cu bărbatul vei ajunge să vă bucurați de bogăție"*. Dragostea și banii, cele două coordonate esențiale ale existenței, nu pot merge decît mînă-n mînă: *"Te vei însura cu o fată frumoasă și bogată"*. De fapt, și în basme, fata frumoasă era (aproape) obligatoriu și fiică de împărat, posesoare a jumătate din regat. Biletele de papagal, ele însele fișii de soartă, nu-și permit să nu recunoască rolul *norocului: "Steaua norocului va apare și vei fi o mare bogătașă"*. Citind planetele, îndoielile existențiale îți par de doi lei. Sigur, nici papagalul nu face cu totul abstracție de complicații: există *răul* pur și simplu în care poți *"să cazi"*. El se datorează fie *geloziei*, fie *umorului neînțeles de ceilalți ("gluma de multe ori este principala întreprindere și din cauza aceasta ești totdeauna în confruntație de băieți în care să nu te încrezi niciodată")*, fie *invidiei ("sînt multe femei care te pizmuiesc și voiesc de rău de tine")*. *Ceilalți*, străinii de familia, norocul și averea ta, îți sînt dușmani prin ignoranță: *"Sunteți un om foarte bun, dar lumea nu vă cunoaște"*. Totuși, contactul cu *"lumea"* poate fi, uneori, benefic: *"curînd vei face o călătorie și în timpul acesta vei face cunoștință cu tînărul Vasile (...)"* – atunci cînd impersonalii ceilalți se individualizează, se apropie și se metamorfozează într-un chip familiar.

Limbajul destinului pe scurt este colocvial, cu presupusa notă de vulgaritate a oricărei generalizări prea ostentative. Hilară este imixtiunea termenilor incorect-pretențioși, quasi-oficiali de genul: *"confruntație"* (cu sens de rîcă, dușmănie), sau *"întreprindere"* (în sens de activitate, preocupare). Termenul de *"afacere"* nu lipsește nici de aici, și se îmbină pitoresc cu arhaisme greoaie, semi-inventate, de genul *"amorezare"*.

Fiecare bilet de papagal se termină cu ceva concret: vîrsta la care vei muri (peste 60 de ani, în general) și nùmărul tău cîștigător la Loto.

Iaromira POPOVICI

Un erou al timpului nostru: fotbalul

Nu există zi de la bunul Dumnezeu care să nu confirme – spre iritarea crescîndă a celor mai serioși cetățeni – un adevăr impozant: fotbalul – lîngă politică, dar mai ales cînd se combină cu ea – e unul din cele cîteva domenii în care mai toate caracteristicile stabilite încă de la 1906 de studiul lui Drăghicescu, privitor la psihologia poporului român, se exprimă plenar, în toată strălucirea lor, curată, murdară și oximoronică. A le anumera e și facil și inutil. La concurență cu tratatele de pace și dobînzile bancare, cu NATO și pensiile, cu destinul porcilor și al helicopterelor, cu mersul trenurilor și ambulanțelor, fotbalul concentrează energiile de zi și noapte ale celor mai largi pături sociale care clocotesc aici, fără să se jeneze că ar putea fi condamnate sub teribila observație populistă: "țara arde și baba se piaptănă". "Procesul etapei" al lui Ioaniţoaia bate – pe Audiomat – orice "atelier" al lui Manolescu, orice serată a lui Sava, orice "face-à-face" al lui Șerbănescu sau Tucă. A nu ni se propune nuanțe – le ignorăm. La Ioaniţoaia se stă pînă la 01^h și după – restul e morală zadarnică: de ce, pentru ce, unde o să ajungem cu derizoriul? Dacă nici telesuccesul nu e un criteriu pentru a stabili o evidență, atunci după ce alte semne să judecăm? Fotbalul nu e o babă, nu e derizoriu, el se confundă cu țara și "arde" odată cu ea, cu gazul ei metan și focul continuu al oțelăriilor ei.

Nu-s nici 14 zile de cînd fotbalul – nu guvernul, nu opoziția, nu BNR-ul – a dat un erou național sau, mai realist zis, un om de nota 10. Cîți oameni de nota 10 are România, chiar și în glumă? Dar n-a fost glumă! Politologul cel mai cunoscut – adică ascultat și hulit în egală măsură – dl S. Brucan i-a acordat această notă maximă, portarului Bogdan Stelea, într-un catalog cu care Domnia Sa fascinează mulțimile extrem de sensibile la tot ce-i didactică, notare, clasament. Acest Stelea, portarul național, a apărat un penalti în meciul cu Irlanda, păstrînd astfel avantajul unui scor de 1-0 cu care România se califică, prima în Europa, la turneul final al Mondialelor din '98. Numai în Parteneriatul pentru Pace am mai intrat atît de prompt, primii! E, de altfel, a treia oară consecutiv cînd națională se califică, de-a lungul acestui ultim deceniu, obsedant și el, nu numai, dar mai ales fotbalistic. Stelea – a argumentat politologul în emisiunea sa asportivă! – a adus o contribuție extraordinară la consolidarea moralului nostru național. Așa e – nu e de rîs, așa e din toate punctele de vedere: cel serios, cel grav, cel patetic; aici s-a ajuns: un portar de fotbal poate fi esențial pentru moralul unei națiuni. (Și nu doar la noi: în '90, la Mondialele din Italia, Toto Schillaci, un inter, fusese consacrat ca "salvator al patriei...") O echipă națională de fotbal poate realiza cea mai importantă performanță pozitivă a unui popor. Să se plîngă fabuliștii!

În aceeași duminică, noaptea, la "Procesul etapei", adunați în jurul omului de nota 10 pe națiune, invitații – purtați de aceeași seriozitate și exigență – s-au ferit de orice euforie, socotind, pe bună dreptate, că ea ar fi cel mai periculos dușman. Așa e. Și unde s-a ajuns, repede, cum ne e gîndul: "accentul s-a pus" (cunoscutul șlagăr: "să punem accentul...") pe jocul prost prestat de națională în acest meci cîștigat cu 1-0, pe vîrsta înaintată a celor mai buni jucători români, pe încetineala cu care echipa se mișcă "în teren" – adevăruri incontestabile care nu se băteau cap în cap, mortal, cu izbînda. Nu mai e de mult o filosofie inaccesibilă, ideea conform căreia o echipă bună știe să cîștige într-o zi proastă. Cea mai neagră îngrijorare – nici ea deplasată! – venea însă din calitatea slabă a echipelor învinse de "ai noștri" în meciurile pentru calificare; nici una nu ne crease probleme, nici una nu ne-a marcat vreun gol, toate cinci se dovediseră atît de amărîte încît în conștiința noastră moveză se lățea întrebarea: n-ar fi fost mai demn, mai brav, să fi avut adversari pe măsură? N-ar fi fost mai bine să cădem într-o grupă infernală în care să "murim" eroic, dar frumos? Antrenorul Iordănescu era aproape "vinovat" de norocul mult prea mare din tragerea la sorți efectuată, totuși, de FIFA, nu de SRI! Disprețuirea norocului nu avea echivalent decît în ignorarea ghinionului care a otrăvit prestația aceleiași echipe în Anglia, la Europenele de anul trecut. Spectacolul era "dulce" – caragialian vorbind: asigurîndu-ne că se bucurau de performanța viciată de noroc, toți anunțau – cu argumente valabile, cu vervă și patriotism – un sumbru viitor la prezentul mîndru. Din toată biruința, incapacitatea de a gîndi contradictoriu – în bine și rău, totodată – nu extrăgea decît nenorocirile care vor urma inexorabil, în turneul final din '98. Povestea ancestrală a drobului de sare și a prostiei omenești decurgea cu o naturalețe și o prospețime îmbătătoare. Un singur glas inteligent – al unui tehnician, vai, fără palmares – a îndrăznit să observe că "nu trebuie făcută o tragedie din calificarea echipei naționale printre cele mai bune echipe ale lumii". N-a luat-o nimeni în considerare – era replica de haz binecuvîntat a unei nopți, firește, furtunoase în care, pentru prima oară după Revoluție, am văzut un invitat luîndu-și bastonul și plecînd jignit de pe platou!

În puține domenii, Caragiale și Creangă (baza fiind Drăghicescu) vin de se leagă atît de organic ca în cultura fotbalistică a românilor, acuzată pe nedrept că n-ar avea bibliotecă, ținînd prea mult de picior. Așa! A doua zi după calificarea asta mazochistă, între Federația de specialitate și presă, una dorind s-o distrugă pe cealaltă, s-a trecut la un război care reamintește că "Țiganiada" rămîne o operă capitală lîngă "Amintiri din copilărie" și "Scrisoarea pierdută".

Radu COSAȘU

Album

Programul ECUMEST

– curs postuniversitar de management cultural organizat de Asociația ECUME din Dijon (Franța) – lansează noul an de învățămînt 1997/1998.

Cursul se desfășoară pe durata unui an, începînd cu 3 noiembrie 1997, astfel:
– cursuri teoretice (noiembrie-aprilie) și rezidență de studiu în Franța
– stagiu practic de minimum două luni într-o instituție culturală
– prezentarea unei teze profesionale

Cursurile vor fi susținute în limbile franceză și engleză.

Cursul se adresează tuturor candidaților din țările Europei Centrale și de Est, care au absolvit o facultate de 4-5 ani și vor să lucreze în domeniul managementului cultural la nivel european.

Diploma acordată la sfîrșitul cursului este recunoscută de «La Conférence des Grandes Écoles» din Franța și de Ministerul Învățămîntului din România.

Dosarele de candidatură se găsesc la biroul ECUMEST (Institutul Francez din București, Bd. Dacia nr. 77, tel/fax: 211.28.53) și la Centrul Soros pentru Artă Contemporană București și la Fundațiile Soros din Cluj, Iași și Timișoara. Dosarele completate trebuie returnate pînă la 31 iulie 1997 pentru a putea participa la sesiunea de selecție din luna septembrie.

Ecuaţia Jiquidi / Caragiale

– sau (pe scurt despre) momentul din moment –

Nu este pentru nimeni un secret că orice emigrant român poartă, mai întotdeauna, în ranița lui de pribegie, printre alte obiecte de necesitate imediată, și un volum din opera lui Caragiale. Semnatarul acestor rînduri n-a făcut, la rîndu-i, nicidecum excepție de la această regulă. Cum ediția din *Momente și Schițe* care mi-a însoțit mult timp drumurile, mutările și repetatele încercări de "așezare" era cea ilustrată de Aurel Jiquidi, în bocceaua mea esențială s-a aflat pentru mult timp nu doar Caragiale singur, ci și Jiquidi. La unul dintre nenumăratele schimbări de loc, cartea cu pricina s-a pierdut. Grea pierdere, desigur, de n-aș fi constatat cu stupoare că, de fapt, accidentul nu era decît aparent și că, într-o altă ranițã, mai greu de rătăcit și de aceea poate mai adevărată decît prima, Caragiale (și Jiquidi) erau – slavă Domnului – la locul lor. Am realizat atunci că aproape orice umbră de gînd ce mă purta spre *Momente și Schițe*, dar și spre comedii și nuvele se însoțea cu una sau alta din imaginile – memorabile – ale lui Jiquidi. Mă aflam, am constatat, nu doar în situația oricărui compatriot care posedă un mai mic sau mai mare tezaur de citate caragialești, apte să-i îmblînzească furiile, să-i aline nervii, să-l ajute, cu alte cuvinte, să trăiască, ci și în cea a unui om pentru care "imaginarul" lui Caragiale, și rolul său în cadrul unui metabolism al revoltei, căderii și mîntuirii, se întrupează în imagini. Și am înțeles, încă o dată, cît de mult datorează imaginarul caragialesc marelui său ilustrator.

Recenta expoziție Aurel Jiquidi – pe care am avut șansa de a o putea vedea la Muzeul de Artă al României din București și în jurul căreia am avut plăcerea să pot sta de vorbă cu mai mulți distinși colegi de breaslă – mi-a redeschis întrebările privitoare la această încăpățînare cu care textele lui Caragiale și imaginile lui Jiquidi continuă să conviețuiască ca printr-o rară și unică simbioză. Expoziția are marele merit de a propune un nou Jiquidi, mai amplu și mai neașteptat decît cel cu care eram obișnuiți de mult timp. Ea recuperează și așază la locul ce i se cuvenea de mult pe unul dintre cei mai importanți creatori interbelici, posesorul unei sensibilități moderne incontestabile, în care cubismul, expresionismul și "pictura metafizică" se reelaborează profund și personal. Cum se poate înțelege imaginea clasică a lui Jiquidi-ilustrator (și mai ales cea de ilustrator al lui Caragiale) pe acest nou fundal?

Este interesant felul în care Jiquidi însuși a insistat asupra modului în care s-a apropiat de lumea "momentelor și schițelor", într-unul dintre rarele sale texte teoretice, intitulat, nu întîmplător, "Caragiale văzut de un pictor" (conferință Radio din 1935, reprodusă parțial de catalogul Marianei Vida). Faptul că cel ce vorbește este un *pictor* este, fără îndoială, important, ca și distincția fundamentală făcută în acest text între "caricatură" și "desen umoristic":

Se face foarte des confuzia între caricatură și desen umoristic (...) Caricatura e momentul, e expresia de o clipă, instantaneul unui personaj sau al unei scene. Caricatura implică un dinamism al liniei, e vorba tare, injurioasă, răstită, veselă sarcastică (...) Desenul umoristic este atît cît poate vorbi tăcerea unei scene, amănuntul strecurat discret, care nu țîșnește, nu izbește, ci se află căutat (...) Desenul umoristic implică gîndire, implică mai întotdeauna cauzele cu efectele lor spirituale.

"Atît cît poate vorbi tăcerea unei scene", iată desigur o formulă memorabilă, care indică fără echivoc faptul că, pentru Jiquidi, "ilustrația" ("desenul umoristic") se plasează într-un interstițiu al textului, "vorbește" un vid, rostește (prin grafismul liniei și nu prin cel al literei) ceea ce mai e de rostit, atunci cînd textul tace. Din caricatură el mai păstrează poate doar atenția față de clipă, față de instantaneu, dar acesta din urmă se amplifică, se dilată, în insistența cu care gîndul caută secretul înlănțuirii de cauze și efecte. Un exemplu printre atîtea altele:

"Aici. O damă singură, și fumează, atât mai bine! Intru și salut, când auz o mârâitură și văz apărând dintr-un paneraș de lângă cocoana capul unui cățel lățos, plin de funde de panglici roșii și albastre, care începe să mă latre ca pe un făcător de rele intrat noaptea'n iatacul stăpânii-si.

– Bubico! zice cucoana... șezi mumos, mamă!

– Norocul meu, gândesc eu, să trăiesc bine!... Lua-te-ar dracul de javră!"

"Desenul umoristic" al lui Jiquidi spune mai mult și mai puțin decît textul. Scena se vizualizează în datele ei esențiale. Minus – desigur – comicul de limbaj (celebrul *"șezi mumos, mamă"*), imposibil de reprodus, dar înlocuibil printr-o translație din registrul verbal în cel vizual, unde linia reușește să redea ceva din alintarea de gust îndoielnic al faimoasei fraze. Plus, evident, amplificarea interstițiului printr-o operație de retorică figurativă extrem de rafinată. În primul rînd, Jiquidi sugerează o echivalență între narator și autor, prin modul în care silueta care se profilează în ușa compartimentului e îmbogățită prin conotații care ni-l prezintă ca fiind "Caragiale însuși". Apoi, acest "Caragiale" e demonizat printr-o operație pe care poeticienii ar defini-o drept "proleptică", rafinată și ea, deoarece anticipă deznodămîntul schiței, loc în care, demonia naratorului se va dezvălui tîrziu, dar deplin. Prolepsa e totuși întrucîtva prezentă deja în pasajul abia citat (*"Lua-te-ar dracul de javră!"*) fapt pentru care operația de demonizare săvîrșită de Jiquidi, departe de a fi abuzivă, e consonantă: desenul umoristic, vorbește însăși tăcerea scenei, căci, știm cu toții, pe Bubico, îl "va lua dracul", abia peste vreo trei-patru pagini, cînd silueta sardonică, închipuită de Jiquidi va părăsi scena, trecînd "ca un demon prin mulțime" și dispărînd "în noaptea neagră".

Conlucrarea ilustratorului cu textul pune în discuție însăși încrengătura din care litera și linia se desfac și se reîntorc perpetuu. Drumul e pregătit de însuși Caragiale care, intitulîndu-și textele *"schițe"*, preia un termen consacrat de limbajul artelor vizuale pentru a-l repropune într-o nouă formulă literară în care rapiditatea și spontaneitatea crochiului se ridică la rangul de maximă cizelare a formei. El e pregătit și prin cel de al doilea termen introdus și consacrat de scriitor: cel de *"moment"*. La urma urmei "momentul" și "schița" sînt greu, ba poate chiar imposibil, de diferențiat și nu cred că vreun istoric literar ar fi capabil să o facă fără greș. Momentul sau schița reprezintă, la nivelul expresiei literare, un exercițiu-limită al concentrării temporale, iar ilustratorul congenital care a fost Jiquidi s-a văzut confruntat cu o sarcină care o depășește pe cea obișnuită a unui ilustrator: cea de a izola o secvență memorabilă și de a o ridica la rangul de emblemă. Dacă imaginile sînt străbătute de acel har care le face să secundeze aproape în mod firesc în imaginarul nostru textul caragialesc, lucrul se datorează probabil nu doar unui balcanism comun și difuz care îi apropie pe cei doi, ci și faptului că între scriitor și pictor se instaurează un dialog de adîncime care privește însăși structura narațiunii, pe de o parte, și pe cea a "desenului umoristic" pe de altă parte. Ilustrația lui Jiquidi izolează în sînul *Momentului* un moment (de fapt Momentul), oferă în sînul *Schiței* o schiță (de fapt Schița).

Este o operație de tipul *mise en abyme*, cu un plus ce provine din faptul că această operație de includere și încercuire se produce prin nivelarea paradoxală a două moduri de expresie diferite, ce rămîn totuși ele însele în cel mai înalt grad: cuvîntul, imaginea. Caragiale însuși a deschis calea unui ilustrator ideal (pe care totuși a trebuit să-l aștepte mai mult de o jumătate de secol!) în măsura în care a abordat "schița" cu specificul ei de compoziție rapidă exprimată cu ajutorul verbului la prezent, un prezent care e cel al crochiului literar (condamnat la o perpetuă actualitate) opus radical perfectului compus al definitivului "a fost odată".

La Caragiale, la Jiquidi ca de altfel la orice lectură a textului, dama *fumează*, naratorul *intră* și *salută*, *aude o mîrîitură*, capul cățelului *apare*, Bubico *începe să latre*, dama *zice*, naratorul *gîndește* etc. Prezentul narativ este – se știe – un timp incomod în literatură, dar firesc în expresia figurativă. Istoria lui e prea complexă pentru a o putea reface aici. Ilustrația lui Jiquidi, cu esențialul și complexul lui *acum*, își dezvăluie însă secretul: moment din moment și schiță din schiță, ea face din prezentul caragialesc o perpetuă damnațiune, punînd sub ochii cititorului în pauza dintre două cuvinte memorabile, "atît cît (mai) poate vorbi tăcerea unei scene".

Victor Ieronim STOICHIȚĂ

Cronica literară de tranziție

Strategia fiarei

Cristian Tudor Popescu e un fel de (tipologic vorbind) "tînăr furios", care se uită la toate lucrurile de două ori: o dată încruntat, ca să înțeleagă, și a doua oară și mai încruntat, ca să le ia la refec. Asta nu-nseamnă că n-are și umor (cum să n-aibă umor un ins care scrie că Ion Iliescu și-a publicat *"opere alese prin vot"* ? sau care, citind o antologie de *Poezie nouă în R.P.R.*, din 1953, își lasă gîndul să se zbenguie, imaginîndu-și ce ar cuprinde, *"respectînd algoritmul primar, ...o poveste lirică a actualei tranziții, de la socialism spre om mai vedea noi ce"*, și anume titluri ca: "Te slăvim, manager general!", "Acciză, tu, doar tu mi-ai mai rămas", "Vezi, dividendele se duc...", "Restructurare, rîzi în soare, restructurare!", "Falimentul de onoare"), dar un umor așezat pe un fond de maliție crîncenă.

Autorul și-a adunat în acest volum* scrierile, din ultima vreme, de gazetărie literară. Baza o constituie critica estetică și critica turistică. Despre cea din urmă n-am să spun multe: redactorul-șef al *Adevărul*-ui a umblat mult și însemnările sale au nota dominantă de care vorbeam: un scepticism acid, o viziune care, spre a se feri de admirația convențională, preferă sarcasmul pleznitor (vîrfurile piramidelor, e.g., sunt niște *"superțuguiuri"*, faraonul aferent e *"un pachet de ciolane în cîrpe"*, la care se ajunge printr-un *"coridor bortelit"*, pe jos e o *"plantație de căcați din diverse epoci istorice"*, iar *"putoarea putea... să îngenuncheze și un cămiloi absurd"* – p.77).

Cu aceeași nonșalanță iute și tăioasă, golită de reverențiozități protocolare, sunt tratate și literatura sau alte arte. Cristian Tudor Popescu are, indiscutabil, o bună fibră de scriitor: simte cuvîntul, are nerv chiar și în banalități și problematizează dinlăuntrul meseriei. Comentariile sale sunt cu un picior în pamflet și cu unul în acreala axiologică. El funcționează la maximum atunci cînd **nu-i place** ceva, conform mordantului principiu călinescian care zice că un gazetar care nu latră, mănîncă coloanele degeaba. Așadar, lui Cr.T.Popescu nu-i place *Jurnalul de la Tescani* al lui Pleșu, că e prea subțirel (ccea ce s-ar putea admite, dar nu și încheierea spăimoasă, cum că acea cărțulie ar reflecta *"criza unei întregi generații inserate ontologic în totalitarism și care acum bîjbîie prin viață și artă sau se consolează administrativ"*– p.92). Piesele de după '89 ale lui D.R.Popescu sunt *"jalnice"* (p.62; asta cam așa e), Fănuș Neagu face mereu *"fiorituri"*, Ana Blandiana *"a exhibat un* Sertar cu aplauze *în mare parte neconvingător"*, Nicolae Manolescu *"scrie din ce în ce mai prost, consolîndu-se în schimb cu statutul de «veteran al luptei anticomuniste«"*, Nicolae Breban *"ne-a dăruit un roman* (Pîndă și seducție) *aproape la fel de stupid ca* Drumul la zid*"*, Eugen Barbu *"e mort"*, Mircea Dinescu *"își completează studiile"* (p.63), Paler înșiruiește *"«gîndeli», locuri comune debitate cu falca-n palmă și un aer grav"* (p.91), cutare carte a lui P.Sălcudeanu e un *"jeg"*, cu *"toate nuanțele de duhoare, slinuri multicolore, bale dulcege, venin rînced"* (ceea ce e foarte adevărat – p.96), Păunescu (ca și Manolescu) e, în ultimii ani, *"caricatură agresivă"* (p.124). Situația, așa cum o vede Cr.T. Popescu este, fără nici o exagerare din partea mea, apocaliptică: *"literatura română a fost pulverizată de o explozie atomică"* (p.66). Cine, ce mai produce în acest deșert nuclear? *"Maxim Berghianu – poeme, Peter Sragher – idem, Nicolae Breban - cărămizi, Marius Tucă – somnifere, Mioara Cremene - aberații, Andrei Pleșu - agende, Mircea Cărtărescu - un roman rezidual"* etc. (p.66)... Nu împărtășesc optica lui Cr.T. Popescu, din asemenea analize-terci; chiar dacă sunt de acord cu una sau alta dintre evaluări, parțialitatea și puținătatea înfiorătoare (prin omisiune) ale ansamblului mă îndepărtează. Așa cum percep eu lucrurile (și nu sunt un idilist), spiritul românesc își vede de treabă. N-a fost o *Siberie* înainte de '89, nu e o *Sahară* acum. Ferocitatea măsurariului din asemenea texte ale lui Cr.T.Popescu mi se pare o soluție desuetă, a la Eugen Ionescu din *Nu*. Admit că e o strategie bună de "făcut valuri", dar la discuția calmă, cu picioarele pe pămînt, trebuie să vezi, cu riscul de a fi mai plicticos, că nu e totul numai *merde*. N-am să-i dau lecții de cumpătare autorului, ăsta-i farmecul său, nici n-ar avea haz să-l facem ierbivor din carnivor, el are stofă de polemist vulcanic și vituperant în dreapta, în stînga și-n centru, menit să-și scoale lumea în cap, adaug că la tot ce spune sever despre filmele românești din ultimul cincinal subscriu cu ambele mîini (*Cel mai iubit dintre pămînteni* - *"caricatură consternantă, bine jucată... alungarea gîndului"* – p.46; *Somnul insulei* - *"just și artistic nul"* – p.48; *Hotel de lux* – *"greșit, de la un capăt la celălalt"* – p.100), dar, colegial, am să-i atrag atenția că brutalitatea judecății îi joacă uneori feste stilistice, împingîndu-l dincolo de marginea gafei admisibile: bărbătește vorbind, sau moralicește sau scriitoricește sau oricum, nu se poate pune pe hîrtie o frază ca *"grijuliul dom' Petrică* (Sălcudeanu) *nu uită să ardă o limbă apăsată și fierbinte Monicăi Lovinescu"* (p.98)! Noroc că nu e tipică.

Se cuvine să spun, în final, ca să nu cad eu însumi în păcatul escamotării, că sunt în scrierile lui Cr.T.Popescu și remarcabile pasaje de reflecție politică (p.135, despre revoluții, p.154, despre Corneliu Coposu ș.a.) sau metafizică (p.148, despre "imperativul categoric al iubirii"), care vădesc o minte elastică și bine mobilată, un cuget capabil de gravitate nemimată și de distincții subtile. Tot așa de adevărat e că *răului* Cr.T.Popescu nu-i e străină (din an în Paști) admirația senină și comprehensivă: mărturie, textele despre romanul lui H.Stahl, despre poezia Ilenei Mălăncioiu, despre romanul *Trei dinți din față* al lui Sorescu (aici nu consimt: eu îl socot slab), despre *Minima moralia*, despre Cristian Popescu, despre teatrul lui Eugen Ionescu sau chiar (pe latura... turistică) despre capitalismul socialist din China.

Cr.T.Popescu e un autor care va mai călca pre nervii multora cu talent, sprinteneală și harțag.

George PRUTEANU

---

*) Cristian Tudor Popescu, *Copiii fiarei (scrieri)*, Ed. DU Style, Buc., 1997, 160 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Inscripţii pe ultima bancă

1 MAI – „Respectaţi tradiţia!“

Sărbătoarea în care proletarul român, ostenit de prea multă muncă, se odihneşte sau, cel mult, iese la iarbă verde generează, în fiecare an, un adevărat exod al tinerilor spre mare. Iniţial o tradiţie studenţească, aceasta a fost preluată de liceeni, de tot ce-i "tînăr şi neliniştit" pe la noi.

Cu cîteva zile înainte, "febra" plecării mult aşteptate devine generală. Agenţiile de turism nu mai contenesc cu ofertele de cazare. Cea dintîi problemă este: "*Cum* vom ajunge la mare?" Trenurile sînt asaltate de invazii ale tinerilor care din principiu nu-şi cumpără bilet, merg "cu naşul". Acesta, de multe ori e nevoit să rămînă pe scară. Noroc că S.N.C.F.R.-ul, cu o grijă părintească, pune la dispoziţie cîteva trenuri suplimentare.

Se simte o atmosferă specială încă din gară. Observi de îndată îmbrăcămintea, puţin altfel decît de obicei, la şcoală: blugi rupţi, geci de Motor, mulţi cercei în urechi, plete şi creste vopsite jumătate verde, jumătate roz. Şi felul în care se poartă e puţin schimbat, o euforie îi cuprinde pe toţi, şi îi determină pe unii să devasteze trenurile, să mîzgălească banchetele, să fure perdele pe care le vor folosi ulterior drept cearşafuri de plajă.

Întrebaţi de ce merg la mare de 1 Mai, majoritatea răspund: "Să mă distrez!", adică "Să beau!" şi "Să agăţ!". De fapt, principalul motiv este spiritul comun de libertate, de fraternizare, de carnaval. "De 1 Mai poţi să stai la o bere cu oricine, pînă şi cu poliţiştii!".

Principalele ţinte: Costineştiul şi Neptunul. De ce Costineştiul? "Îl simţi mai aproape de sufletul tău; eşti aici ca «acasă», un «acasă» pe care nu l-am avut niciodată". Tuturor li se pare ciudat să vadă Costineştiul în mai atît de plin. La plajă nu se gîndeşte nimeni, doar baie se încumetă să facă cîţiva, după o anumită cantitate de alcool care le măreşte entuziasmul. Încep distracţiile din noapte pînă-n zori. Ce se oferă? Discoteci, în primul rînd celebra discotecă "Ring", care speculează valul de noi veniţi cu un bilet de intrare de 10.000 de lei şi preţuri de bar exagerate. Apoi mai sînt mese de biliard şi de ping-pong, jocuri mecanice, carturi, berării peste berării, nopţi albe pe plajă la foc cu o chitară, petreceri ad-hoc prin camere. Locul de întîlnire cel mai popular este cel numit "La ceas": "Am venit singur la mare şi stau aici pînă deseară; trebuie să văd pe cineva cunoscut." Personaje foarte pitoreşti şi unanim acceptate în Costineşti rămîn "blatiştii", care dorm în camere plătite de alţii şi "atîrnătorii" – care trăiesc pe mîncarea şi băutura altora. Aceştia din urmă, destul de numeroşi, devin insuportabili cu umilele lor rugăminţi: "N-ai cumva trei sute de lei?" sau "Dă-mi şi mie o gură de bere!" – ca să-ţi smulgă sticla din mînă şi s-o bea pe toată. Nu se ştie cum ei rezistă cîteva zile bune la mare. "Am plecat de acasă cu 30 de lei şi tot cu ei mă voi întoarce". Locul lor de adunare e o bodegă din sat "La Naşul şi Finul", care oferă "berea săracilor" la 1000 de lei halba. Peisajul e întregit de membrii diverselor secte religioase care împart pliante şi te întreabă dacă crezi în Rai şi Iad. De ce tocmai aici? "E o staţiune depravată şi noi încercăm să-i aducem pe tineri pe drumul cel bun!"

Atmosfera din Neptun diferă mult de cea din Costineşti. Aici îi găseşti pe tinerii cu bani, care-şi permit să se distreze altfel. În primul rînd – convoaie de maşini decapotabile, din care răsar feţe hidoase, mascate. Apoi – dansuri în pielea goală în faţa hotelului. Bărbaţi îmbrăcaţi în femei ieşind pe şosea la agăţat. Bătăi cu apă, apoi cu pumni şi cuţite. Scoaterea meselor din baruri pe stradă şi transformarea acesteia în discotecă. Şi, nu în ultimul rînd, devastarea hotelurilor (cel mai afectat anul acesta, a fost, se ştie, hotelul "Romanţa"), adică aruncarea scaunelor şi chiar a paturilor rupte pe geam. Protagoniştii nu se tem de o eventuală arestare, se merge pe principiul: "Am bani, am voie să fac orice!"

După două zile, Poliţia intră în alertă. Zeci de patrule te legitimează prin trenuri şi asigură ordinea prin staţiuni. În ziua întoarcerii fac exces de zel. Se ceartă cu tine şi pentru o ţigară aprinsă, ca apoi să constaţi că d-l căpitan e beat şi că poţi să-l linişteşti cu o gură de votcă.

După 1 Mai, toţi rebelii se cuminţesc, se întorc la casele lor, devin nostalgici. Se gîndesc deja la 1 Mai de anul viitor şi îşi promit: "altă dată, altă dată, o s-o facem şi mai – şi mai lată!"

Adina POPESCU

O enclavă în obişnuit

– Despre viaţa de zi cu zi a prostituatelor dintr-o parcare –

Ca să treci de la dorinţă la acţiune, să nu trebuiască decît să iei un metrou, să treci un pod, să dai un colţ; să faci dragoste, dar să nu faci niciodată cunoştinţă.
PASCAL BRUCKNER

Pentru gazetari, prostituţia reprezintă, de obicei, filonul inepuizabil din care se pot extrage, fără prea mult efort, poveşti considerate drept sarea şi piperul primei pagini. De fapt, nu e vorba de mai multe poveşti; doar personajele se schimbă, istoria rămîne aceeaşi: una sau mai multe femei se vînd pentru bani. Variaţiuni pe aceeaşi temă, mărturiile lor în faţa poliţistului de la Moravuri sînt culese şi romanţate de ziarist şi apoi – devorate de public. O prostituată are, însă, cel puţin trei poveşti: una pentru autorităţi, una "de suflet" pentru "familia" ei profesională şi o alta, numai a ei, pe care, probabil, nu o va spune nimănui. E limpede: în paginile ziarelor o citim de obicei doar pe prima dintre acestea. Cea de-a doua, destinată doar micii lumi în care trăieşte, nu poate fi aflată decît de cel care intră, altfel decît de pe o poziţie de autoritate, în această lume.

Povestea a doua şi (am sperat noi) cea de-a treia – am încercat să le aflăm intrînd în "mica lume" a unei parcări de pe Valea Oltului (vad bun, zonă de tranzit spre Ungaria a TIR-urilor turceşti), lîngă Călimăneşti (la o distanţă convenabilă de zonele locuite – de "ochii" societăţii). Stînd de vorbă cu prostituatele de aici, cu matroana şi cu cîţiva poliţişti, ne-am propus să surprindem modul în care funcţionează acest grup aparte.

Filtre

Deşi constituie o atracţie pentru client, parcarea e izolată de lumea lui obişnuită şi de privirile indiscrete ale publicului larg printr-un sistem de pază foarte bine pus la punct: mai întîi, te opreşti în faţa unei bariere; aici, portarul, un ins cu atributele deja obişnuite ale body-guard-ului, te orbeşte cu lanterna; el te identifică: eşti sau nu român (aceasta e prima selecţie – căci românilor nu li se va permite accesul), eşti sau nu de-al casei (cei mai de-ai casei fiind clienţii turci). Apoi, îţi înregistrează atent numărul maşinii şi vei fi luat în primire de paznicul parcării care îţi va indica unde anume să garezi.

Izolarea amplasamentului este atît de ordin fizic cît şi de ordin social. În afară de contextul geografic, acesta reprezintă o entitate separată de restul localităţii şi prin faptul că accesul persoanelor exterioare este strict controlat. Astfel, grupului de prostituate i se oferă gajul securităţii individuale şi al protecţiei faţă de oprobriul public. Izolarea serveşte şi specificului multifuncţional al locului: trafic de sex, droguri, arme, marfă la negru...

Al treilea filtru: chelnerul. De cum păşeşti în restaurant, el te evaluează dintr-o privire şi îţi repartizează o masă mai bună sau mai rea, după grosimea portofelului. Astfel, spectacolul (dans şi strip-tease printre mese) poate fi privit integral sau trunchiat şi poţi alege primul sau alegi din ce a mai rămas. Uneori ai şansa de a te bucura de bunăvoinţa matroanei, care îţi prezintă, într-un stil pur comercial, oferta casei şi lista de preţuri. Din acest moment eşti doar un client pe care casa încearcă să-l satisfacă, oferindu-i simulacrul unui *acasă* turcesc...

Obligaţii de serviciu, în general

Banii cu care clientul îşi cumpără senzaţiile (percepţiile, reprezentările... şi alte "psihologeme") nu au deloc o singură destinaţie. Matroana cere fetei o suma variabilă în funcţie de relaţia acesteia cu peştele; în medie 800 DM pe lună. Proxenetul este, evident, creierul întregii filiere multifuncţionale... Prostituata îi poate fi amantă şi atunci are avantajul de a i se micşora suma percepută de matroană sau poate fi una dintre cele "spălate în sînge" fiindcă şi-a nemulţumit clienţii, pentru furtul din cabinele TIR-urilor ori pentru a fi făcut autorităţilor dezvăluiri nepermise.

Tot matroana le percepe fetelor o chirie de numai 15.000 lei lunar pentru căsuţa de tip camping, dacă ele locuiesc în incinta amplasamentului. O parte dintre ele vin însă din oraş, aduse, uneori, de plasatori. Plasatorul are un statut aparte în cadrul filierei. El este cunoştinţă, rudă, sau chiar soţ. Rolul lui: acela de a media, de a introduce prostituata în noua lume; desigur, este unul dintre beneficiarii întregului proces.

Prostituţia capătă aici aspectul unui serviciu oarecare, o angajare, precum cea a unui funcţionar care răspunde, ierarhic, de îndeplinirea obligaţiilor contractuale. Pe lîngă taxele plătite matroanei, contractul prevede şi alte obligaţii: consumaţie în bar de minim 20.000 lei pe seară, evident obligaţii profesionale şi control igienic (aviz mai mult sau mai puţin autentic de la ginecologie, prin care se certifică absenţa bolilor venerice). Pericolul unor astfel de boli rămîne potenţial. În plus, chiar în sînul "familiei" se lansează uneori acuze reciproce: clientul poate fi minţit de una dintre fete că cealaltă nu ar fi tocmai "în regulă". În limbajul lor, "a o îmbîrliga", este un mod de a înlătura concurenţa dintre ele.

Nici libertatea de a-şi alege îmbrăcămintea după imperativele practicii sau după gusturi nu este totală. Funcţionează regula "Clientul nostru, stăpînul nostru". Ea nu înseamnă, aici, nicidecum, îmbrăcăminte provocatoare: fustele sînt, de obicei, cu o palmă deaspra genunchiului, decolteul – decent, machiajul – de bun gust, iar coafura – clasică. Am remarcat că, în afara timpului de lucru, ele obişnuiesc, însă, să se îmbrace şi să se machieze strident, identificîndu-se cu imaginea tipică asociată rolului lor social. În sfîrşit, două sînt situaţiile în care vestimentaţia devine de-a dreptul sobră: dacă este o sărbătoare religioasă musulmană sau dacă clientul este o veche cunoştinţă, se poartă fuste lungi şi culori închise: "Prietenul (clientul vechi) ar zice că mă arăt prea goală ca să mă ia altul. Sînt foarte geloşi " – ne explică o interlocutoare.

Consiliul Europei, îngrijorat

Peste 500.000 de femei din Europa sînt victime ale prostituţiei impuse, reiese dintr-un raport prezentat la sfîrşitul lunii aprilie de un membru al Consiliului Europei. În ultima perioadă, numărul în creştere al femeilor supuse acestei forme de "sclavie deghizată" i-a determinat pe parlamentarii Consiliului să propună o nouă convenţie europeană în acest domeniu. Alături de Polonia, Rusia, Bulgaria şi Belarus, România figurează printre ţările cel mai des menţionate între statele în care femeile sînt obligate să se prostitueze, reiese dintr-un sondaj realizat de raportorul Consiliului Europei, Renate Wohlwend, parlamentar conservator din Liechtenstein. În ţările menţionate, femeile sînt victime ale transferurilor ilegale către ţările Uniunii Europene pentru a fi folosite ca marfă pe piaţa sexului, se arată în documentul prezentat de parlamentarul Wohlwend. Numărul femeilor din Europa Centrală şi de Est forţate să practice prostituţia *s-a triplat în perioada scursă de la căderea zidului Berlinului.* De cele mai multe ori, victimele sînt ademenite cu perspective luminoase de viitor: li se înfăţişează soluţii miraculoase de a scăpa de sărăcie, oferindu-li-se posturi de dansatoare sau de asistente în saloane de frumuseţe din ţări occidentale. Deîndată ce trec frontiera, traficanţii le confiscă paşaportul şi le obligă să lucreze în cluburi de noapte sau în case de prostituţie, în condiţii inumane, reiese din raportul prezentat în Consiliul Europei. Odată intrate în reţelele de prostituţie, devine foarte greu, aproape imposibil, să dai de urma acestor femei, căci ele sînt mutate dintr-un loc în altul cam o dată la două zile. Leni Fischer, preşedinta Adunării parlamentare a Consiliului Europei, a prezentat la reuniunea organizaţiei din data de 23 aprilie, de la Strasbourg, o recomandare a Adunării care cere Comitetului de Miniştri să întocmească un nou text legislativ menit să elimine această nouă formă de sclavie deghizată şi să protejeze victimele. "Ceea ce este foarte îngrijorător, este că aceste organizaţii criminale asociază exploatarea femeilor cu activităţi de spălare a banilor, trafic de droguri şi de arme, toate acestea fiind activităţi aducătoare de cîştiguri imense", a subliniat Leni Fischer. Viitoarea convenţie a Consiliului Europei asupra prostituţiei impuse va fi obligatorie pentru toate ţările care o vor ratifica. Textul ar trebui să prevadă armonizarea legislaţiilor europene şi o mai bună coordonare a forţelor de poliţie, crearea unor unităţi de poliţie specializate, confiscarea profiturilor legate de traficul de femei, închiderea localurilor unde femeile sînt exploatate şi chiar condamnarea "clienţilor". De asemenea, convenţia va cere ţărilor membre ale Consiliului Europei să acorde permis de şedere victimelor care sînt dispuse să depună mărturie în justiţie, precum şi asistenţă juridică, medicală şi psihologică. Cum, însă, pentru redactarea unei noi convenţii este nevoie de mai mulţi ani, Adunarea recomandă măsuri provizorii pentru a ajuta femeile victime ale prostituţiei forţate.

Livia SĂPLĂCAN

Activitatea: negociere, tarife, evaluări

S-ar părea că actul sexual ar sta sub semnul unei afectivităţi între client şi prostituată. În fapt, noi considerăm că afectivitatea ar fi o formă de motivare şi autoprotecţie a prostituatelor, o proiectare a dorinţelor lor de soluţionare a conflictului interior generat de confruntarea dintre *morala lor* şi *morala socială*.

Prostituata este, cum am arătat mai sus, izolată afectiv de universul ei social. De aceea ea tinde să-şi facă prieteni printre cei care nu o blamează şi printre clienţii permanenţi. Majoritatea relatărilor sînt cele considerate de ea favorabile. Prostituata încearcă să se convingă şi să convingă că se culcă cu clientul nu neapărat contra unei sume, ci mai întîi pentru că e atrăgătoare şi place clientului. Ea tinde să se autoinvestească cu superioritate faţă de alte femei.

Primul contact cu clientul ar loc în bar unde fiecare fată intră salutînd în limba turcă. În acest moment începe racolarea propriu-zisă. Prostituata încearcă să atragă atenţia: se ridică de la masă, dansează, iniţiază discuţii lapidare. Se plimbă de la o masă la alta, discută cu mai mulţi clienţi, încheie contracte (precizînd tipul de serviciu şi locul de desfăşurare). Ea poate încheia un contract cu un singur client, dar există şi cazuri în care încheie aproape simultan mai multe contracte. De îndată ce clientul nou racolat este trimis la duş sau plăteşte consumaţia, ea, sub diferite pretexte (merge în cabină, la w.c. etc.), onorează alte "urgenţe". O urgenţă este un act sexual scurt, cel mai scurt tip de serviciu (2-5 min.) în care contactul sexual este preponderent oral. Orice minut îşi cere, deci, suma, orice minut capătă alte dimensiuni, fiind convertit într-un ban potenţial.

"Pînă îi iau banii îi zic *Janam benim* (dragul meu), zăhărelul meu. Şi chiar şi cred asta... După ce mi-a dat banii, îl bag în ... mea" – mărturiseşte cea mai tînără dintre ele (19 ani, blondă cu ochi albaştri, cititoare pasionată a *Misterelor Terrei*). Adeseori, prostituata adoptă rolul de victimă: "Uite ce-am fost. Am fost doar pentru o noapte. Nu rămîne nimic. Nişte bani pe care îi poţi cheltui într-o zi. Uneori, cînd pleacă, simţi ca un gol". Transpare aici demarcaţia prin limbaj între cele două morale coexistente. Odată ce morala utilităţii şi-a atins scopul (banul a fost luat), morala oficială, ce presupune (auto)blamarea şi distanţarea, îşi reintră în drepturi.

Din momentul în care clientul a fost racolat începe "negocierea". Preţul este legat doar de timp, ni s-a spus, alte criterii de stabilire a tarifelor fiind tabu. Tipurile de servicii sînt următoarele: o urgenţă (sau "a da matul"): 20-30 DM; o oră: 50 DM; o noapte: 100 DM; o excursie pe traseu: 1000 DM/săptămînă; improvizarea unei relaţii conjugale la "sediu" ("nevasta rezervată" la care clientul se întoarce la sfîrşit de săptămînă): 2000 DM/lună).

Negocierea se face în turcă sau engleză, sau prostituata poate indica pe o foaie sau pe degete preţul cerut. Există şi o gestică simbolică: frecarea arătătoarelor urmată de semnul obişnuit ce indică o cifră.

Dacă doi clienţi vor aceeaşi fată, aceasta este cea care alege. Criteriile de selecţie sînt multiple. Evident că suma potenţială (portofelul mai gros) sau suma oferită este primul criteriu. Apoi există preferinţe pentru aşa-numiţii "prieteni vechi". "Merg cu cei care mă iau mai des" explică o tînără roşcată. Prostituata are nevoie de clientelă permanentă, pentru a-şi crea iluzia utilităţii ei şi, totodată, o marjă de siguranţă. Atunci cînd diferenţa de preţ între sumele oferite de cei doi clienţi este mică, cele noi, mai ales, au drept criteriu şi aspectul fizic. S-ar părea că există o oarecare contradicţie: cum se explică acest criteriu estetic în natura profesiunii ca atare? Prezenţa sau absenţa lui este, credem, indiciul unei gradualităţi a implicării în profesiune: prostituatele renunţă treptat la valorile moralei sociale adoptînd-o pe aceea a banului.

Actul sexual are loc în căsuţa sau în cabina TIR-ului. Există un preludiu în funcţie de tipul serviciului: mîngîieri pe corp, săruturi în zona genitală şi alte zone erogene. "Regula" refuzului de a se lăsa sărutate pe gură este respectată şi aici. Excepţie: "bărbaţii speciali". Toate practică perversiunile sexuale; unele dintre acestea, însă, nu sînt recunoscute în cazul propriei persoane, ci reproşate doar altora. Deşi pot îmbrăca, uneori, o formă comică, discuţiile despre activitatea profesională sînt întotdeauna un mod de afirmare a prestigiului. Cea mai în vîrstă dintre prostituate ne spune mîndră: "Am scuipat azi-noapte în palmă de 300 DM" (saliva este unul din tertipurile "profesionale" ale breslei).

Prostituata preferă să se arate detaşată de actul sexual. Aceeaşi interlocutoare povesteşte: "De multe ori îmi vine să rîd. Unul spunea: «Fetiţo, hai, îţi place? Hai, fetiţo, îţi place!?» Da' noi ne batem joc de ei".

Fragmente din povestea a doua

Se ştie: prostituata se închide în universul ei profesional pe care încearcă să-l transforme în familie şi să şi-l facă suficient. Numele de botez e aproape dat uitării. Poreclele profesionale (*Blonda, Bruneta, Roşcata, Creaţa, Scufiţa, Mama* – apelativ rezervat decanei de vîrstă) devin marcă a identităţii, semn al noului status, incompatibil cu cel vechi: porecla maschează trecutul, prostituatele sînt valorizate numai în funcţie de prezent.

Aflat la marginea societăţii şi sub ameninţarea ei, grupul are o coeziune foarte puternică. Însă caracterul competitiv al profesiunii îşi spune cuvîntul. În cazul în care o prostituată are mai mult succes datorită hainelor împrumutate, se naşte o uşoară aversiune de scurtă durată. Totuşi, nevoia de intimitate cere şi abdicări de la regulile competiţiei: "Că tot noi rămînem aici între noi şi ei pleacă. Şi apoi, fiecare are preferinţele lui. O dată prinzi o zi bună, altă dată nu, ce să faci?"

Întreaga viaţă a prostituatei stă acum sub semnul meseriei pe care o practică.

Întrebare: "Ce ai mai sfînt pe lume?"

Răspuns: "Acum am banii, dar am pierdut ceva: familia – m-am depărtat de ei".

Deşi prin statutul ei prostituata neagă însuşi principiul fundamental al existenţei familiei, de cele mai multe ori ruptura de familie nu este una radicală. Poveştile de la Călimăneşti vorbesc, toate, despre un *acasă* cu care sînt păstrate legături foarte puternice. Emoţionată (a fost singura care a plîns; dar şi singura care a declarat că se prostituează din plăcere), mezina blondă şi pasionată de *Misterele Terrei* îşi evocă părinţii dintr-un sat moldovenesc care o ştiu studentă în Bucureşti şi îi dau ceva bani de două ori pe an: primăvara, după ce vînd ţuica, şi toamna, după ce vînd porumbul. Tînăra nu cheltuieşte aceşti bani: îi pune la CEC pentru fetiţa pe care şi-ar dori să o aibă cîndva. Roşcata locuieşte în oraş; soţul ei o aduce cu maşina la lucru în fiecare seară la ora şase punct. Ne povesteşte că băiatul ei de nouă ani ştie că mămica lucrează la fabrică în schimbul trei şi tata o aduce dimineaţa acasă.

Ce se poate spune despre

Ce ne spune Autoritatea, adică poliţia, despre această enclavă aflată în parohia ei? Unul dintre poliţiştii cu care am stat de vorbă este convins că "fetele astea nu sînt sănătoase la cap, sînt labile psihic, dom'le. Cînd vorbeşti cu ele, parcă sînt drogate." Infracţiunea numită prostituţie este extrem de greu de dovedit: cum să probezi că ea este principala sursă de venit a suspectei şi cum să negi că clientul i-ar fi, de fapt, prieten? De aceea, declaraţiile date la secţie cu o ceaşcă de cafea în faţă sînt, pînă la urmă, doar o problemă de statistică poliţienească.

Pentru poliţist, prostituata este un delincvent (şi nu unul "prioritar"). Pentru sociolog, prostituţia este un fapt social din sfera devianţei, interesant şi inevitabil. După săptămîna petrecută printre femeile care se prostituează aici, după experienţa comunicării cu ele, noi am redescoperit, pe cont propriu, polaritatea necesităţilor pe care prostituata le resimte: nevoia de afectivitate şi nevoia de bani, nevoia de stimă şi fuga de opinia publică, libertatea de a alege şi nevoia de a fi aleasă.

Bianca BOTEA
Ana TUDOSIE

Notă: Acest articol are la bază o cercetare care a obţinut premiul **"Observatorul Social"**, la Sesiunea studenţească de comunicări a secţiei Sociologie din Universitatea Bucureşti, mai, 1996, şi premiul II la Sesiunea de comunicări a Universităţii Babeş-Balyai din Cluj – secţia Sociologie – iunie, 1996.

PRECIZARE:

Interviurile publicate în pagina 15 a numărului trecut au fost realizate de Iaromira POPOVICI.

Cronica ideilor sociale

Un alt fel de referendum

Într-o *sondajocraţie* (preiau termenul de la Sergio Benvenuto) orice consultare a opiniei publice demonstrează cu uşurinţă că, în quasiunanimitate, subiecţii acceptă şi îşi asumă legalitatea în absolutul ei. Chiar dacă temerile axiale ale psihologiei publice (şomaj, frica de violenţele din stradă etc) provin tocmai din efectele acestor legi. Cunoaştem manifestaţii de stradă stîrnite de legile sociale, nu şi de măsurile penale prea mari sau ineficiente (homosexualitatea în Codul penal a fost supusă unui tratament spiritualizat). Singuri deţinuţii, cei care cunosc, să spunem, legea în chip intim, protestează de circa 7 ani. Însă pe ei nu-i prea bagă în seamă opinia publică. Ei sînt în comă civică.

Pe de-o parte cochetăm cu Codul penal: să fie cît mai dur, să dea pedepse usturătoare (ce-ar spune Beccaria?), pe de-altă parte, micile şi marile delicte fac parte din peisajul de zi cu zi. Tîlhăria, ultrajul, violul, calomnia – se justifică, se susţin, se întăresc, colaborează, tocmai pentru a demonstra că pe stradă înţelesurile legalităţii nu sînt aceleaşi cu articolul din dicţionar. *Legile se referă la ei, nu la noi. Noi finanţăm haiducia* (sindicaliştii din minele de huilă au decis că liderul minerilor va primi, în continuare, salariul de 43 de milioane, chiar şi în perioada detenţiei, pentru că avem, nu-i aşa, nevoie de eroi) *şi o facem cu sentimentul că adevărata justiţie stă în aceste fapte izvorîte din necesităţile comunităţii.*

În economia gesturilor sociale, legea implacabilă a egocentrismului natural se manifestă în deplină splendoare acolo unde legea legiuitorului este depăşită de ambiţia individului de a pune singur lucrurile în ordine. Dacă o realitate nu ţi se supune, adică un funcţionar este încăpăţînat, un medic nu răspunde comenzilor tale, o instituţie (în fapt – o abstracţiune, şi cine poate face rău unei abstracţiuni, nu?) te persecută în continuare, nu există decît o soluţie – să determini realitatea să ţi se supună. Unii dintre vorbăreţii noştri vecini sînt nişte anarhişti latenţi. Sentimentul că eşti mai presus ca vecii, că şi dînd cu pumnul sau punînd o bombă ai dreptate, că individualitatea ta depăşeşte ţarcul în care te-a garat sistemul, că destinul îţi este neîmplinit în actualul sistem de libertăţi duce, inevitabil, la anomie, puşcărie sau nebunie. Pentru a-ţi legitima actele, pentru a evita, aşadar, consecinţele gesturilor tale (individuale sau/şi de grup, după cum vom vedea) este nevoie, în primul rînd să-ţi solidarizezi opinia publică. Formele instituţionalizate de violare a păcii sociale au simţit, astfel, nevoia să se nuanţeze, să iasă din clandestinitate, să pară legitime. De aceea, un pedofil va afirma că năravul lui se datorează tratamentului din închisori unde a mas de copil, altul va afirma că este nebun şi spitalul poartă răspunderea că el circulă în libertate, unii pretind că doctorii de pe salvare nu au aplicat un tratament mulţumitor şi tocmai de acea trebuie sechestraţi pînă îşi fac meseria după cum li se spune, alţii împing în mijlocul unui drum naţional un fuselaj de avion, blocînd drumurile comerciale şi particulare pe motiv că managementul fabricii a împins şi el în şomaj jumătate din salariaţi. Un director de mină (doi directori, trei etc.) sînt închişi în subteran pentru a fi determinaţi să semneze un contract colectiv cu care la lumina zilei nu erau de acord. *Acceptă-ne condiţiile sau te tragem în lumea noastră, să vezi cum e.* Cîţiva funcţionari publici sînt închişi într-o întreprindere şi somaţi să ia deciziile hotărîte deja de salariaţi. Unul dintre funcţionari, suprasolicitat, moare de inimă. *Noi ne-am făcut datoria şi i-am obligat să dialogheze.* 2000 dintre salariaţii fostului IMGB (probabil dintre cei care au atacat, în 13 iunie '90, Institutul de Arhitectură) au primit diplome de revoluţionari. Toate încep din sistem, se oglindesc în individ, pentru a se întoarce împotriva sistemului. Imberbii funcţionari ai Ministerului Public nu se înghesuie să trateze aceste fapte drept delicte. Vor fi şi ele judecate, anţărţ. Altele sînt culpele, se spune: furturile din buzunarul nostru, tîlharii computerizaţi, găinarii cu staif şi conturi parcate în sistemul poştal elveţian. Într-un fel sau altul, omul de pe stradă pune mai presus criminalitatea sistemului, decît cea de zi cu zi. E o altă formă de respect. Oamenii sînt în continuare cu ochii la puternicii zilei (oamenii sistemului), chiar dacă şi crimele cotidiene îi oripilează. Este mai interesantă arestarea unui politician care a făcut bani prin malversaţiuni, decît cea a unui spărgător. Mai interesantă şi mai dorită – roata norocului trebuie învîrtită în faţa mulţimilor. Nu altfel se explică faptul că în arestul poliţiei găsim mai mulţi inşi care au abuzat de finanţele româneşti, decît teroriştii din decembrie (iunie '90, septembrie '91). Această situaţie nu mai mişcă prea multe conştiinţe. Aşadar, legea e bună cînd se aplică sistemului care a generat-o şi în contextul care a generat infracţiunea. Restul e apă de ploaie. Iar faptelor din altă lume (the New brave world) să li se aplice legea cu asupra-de-măsură. Să fie *mai* pedepsiţi cei care profită de sistem, împotriva anonimilor colectivităţii, iar ceilalţi să-şi primească praftura conform legilor pe care toţi le respectă.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Orgolii, irosiri, înfrîngeri

– de vorbă cu muziciana Lisette Georgescu –

Rățușca urîtă din basmul lui Andersen ar trebui, poate, să dea mari speranțe celor ce se confruntă la un moment dat cu eșecul. În cîrdul de păsări în care trăiește ea e considerată o vietate nereușită, menită insuccesului. Într-o zi soarta i se schimbă și nu printr-un miracol ci doar datorită faptului că ajunge să ia cunoștință de adevărata sa natură. Dar nu fiecare rață ratată ascunde o lebădă în devenire. Cum poți afla ce ești în realitate și ce poți ajunge, fără să-ți ignori chemarea interioară dar și fără a-ți fixa nivele de ascensiune care nu ți se potrivesc? Căutăm răspuns la aceste întrebări stînd de vorbă cu muziciana Lisette Georgescu. Bogata sa experiență profesională și vîrsta venerabilă i-au dat prilejul să cunoască o lume în care strălucirea și eșecul sînt trăite cu intensitate neîntîlnită altundeva.

Marea virtuozitate de a te opri la timp

Stimată doamnă Lisette Georgescu, atunci cînd vorbim despre ratare nu avem în vedere o existență mediocră. Ratează premiantul clasei și nu cel aflat totdeauna în coadă și de la care nu așteptam nimic. În profesiunea dvs care ar fi motivele de eșec cele mai des observate?

Lisette Georgescu: În muzică se poate afirma cineva foarte de tînăr, sau chiar din copilărie. Dar dacă nu îndreptățește speranțele puse în el, vina nu este numaidecît, ori în întregime, a sa. Cazuri în care părinții vor să realizeze prin copii o aspirație care este mai mult una a lor înșiși, cunosc destule, sînt din cele mai obișnuite. Aici drama, amărăciunea eșecului sînt procurate de alții, animați de cele mai bune intenții, la prima vedere. În fond, suferi din cauza orgoliului altora, nu al tău. Dar mai există numeroase motive care pot modifica un destin ce se anunța excepțional: un blocaj psihologic intervenit la un moment dat, un ghinion, un perfecționism rău înțeles. Cineva care nu-și cunoaște posibilitățile și-și fixează singur nivele inaccesibile trăiește într-o permanentă tensiune. Dacă vrei neapărat să fii un Beethoven sau un Mozart, îți asiguri de la început drama. *Neapărat* nu se poate, asta-i o aspirație enormă, care te va chinui. Înseamnă că n-ați înțeles nimic din natura unică a celor cu care ți-ai propus să te asemeni. Am întîlnit în viața mea multe talente care avuseseră un punct strălucit de pornire și realizaseră lucruri pe măsura înzestrării. Dar succesul le dădea o siguranță care-i făcea să creadă că pot reuși egal în orice domeniu. Îmi aduc aminte, bunăoară, că l-am auzit prima oară pe Carlo Zecchi, ca pianist, interpretînd Debussy. Cînta extraordinar, ne-a înnebunit pe toți. Cînd a vrut să ajungă și un mare dirijor, n-a mai fost ce trebuia. Nu știu cum, parcă ar fi vrut să-l înlăture pe acela care fusese el însuși pînă atunci și izbutise atît de frumos. Dacă ai reușit în meseria ta, oprește-te la ce poți, dar, ceea ce poți să faci, să faci foarte bine. Nu spun că acesta ar fi chiar un caz de eșec; vreau să arăt doar că și naturile foarte înzestrate se pot înșela la un moment dat, în dorința lor de a cuprinde cît mai mult, avînd convingerea că se pot afirma în toate cu același succes. A ști să te oprești la timp este o mare virtuozitate.

Cine te poate lămuri cînd vine acel timp, dacă singur nu-ți dai seama?

Cînd ești tînăr, mai ales, tulburat de succes, infatuat, plin de o ambiție nemăsurată, nici nu vrei să știi dacă a venit sau nu momentul. Unii au aerul că nici nu-și imaginează o astfel de situație necesară. De-a lungul carierei mele – un sfert de veac am lucrat numai la Operă, am căutat să dau anumite sfaturi unor persoane: simțeam că ar fi trebuit trezite din vraja în care pluteau. Puneam, la început, o întrebare simplă: "Cum ai cîntat ieri?" "Extraordinar" – venea, prompt, răspunsul. Pentru mine asta era de-ajuns, dialogul nu-și mai avea rost. Tu să spui despre tine, fără jenă, că ești perfect? Asta nu-i deloc o dovadă de forță interioară, cum pare. Din contră, aș zice. L-am cunoscut foarte bine pe Mihail Jora, om excepțional, venerat de elevi, și nu l-am auzit lăudîndu-se în nici o împrejurare. Motive ar fi avut, dar era boier, nu numai prin naștere, ci în totul. I-am cîntat aproape toate liedurile și-am învățat și pe alți cîntăreți să le interpreteze deși se cam fereau să le introducă în repertoriu, spuneau că sînt grele. E drept, interpretarea lor cerea multă experiență, fiecare frază spunea ceva, nu puteai să le cînți în maniera obișnuită, se cerea mai curînd să le *spui*, ca dintr-un prea plin sufletesc. Mihail Jora nu este încă acolo unde merită, el își va trăi succesul peste 50 de ani. Pentru o valoare, nu-i un interval îngrijorător: uite, Anton Bruckner, atît de la modă acum, toată lumea se repede să-l interpreteze, a avut nevoie de mai mult de 80 de ani pînă să fie recunoscut după cum merită.

Un eșec – datorat împrejurărilor neprielnice intervenite într-un moment dat în viața cuiva, sau unui accident, să spunem – poate întemeia o carieră?

În cazul unui accident nu se poate vorbi de eșec, eu n-aș privi astfel lucrurile. Înainte de a deveni șef de orchestră, se știe că George Georgescu era cotat ca un foarte bun violoncelist. Poate că ar fi atins excelența în această carieră, însă a făcut ceea ce se cheamă "crampa virtuoșilor" și n-a mai putut continua. Dar n-a fost un eșec al talentului său pentru muzică, findcă în noul domeniu s-a afirmat cu brio – la noi și în lume – și a fost considerat chiar adevăratul fondator al Filarmonicii Române. Tot crampa virtuoșilor a întrerupt și cariera de pianistă de concert a Floricăi Muzicescu, devenită profesoara atîtor străluciți elevi ai Conservatorului, adevărate glorii ale meseriei. În cerc intim, putea fi o interpretă admirabilă, cîntam cîteodată la patru mîini, era o plăcere, părea că întruchipează muzica însăși. Tocmai fiindcă știa cît se poate cere de la cineva care are talent, era foarte severă cu cei pe care-i îndruma, uneori violentă, semănînd în această privință foarte bine cu taică-său, Gavril Muzicescu. Pe cei ce n-o cunoșteau și nu-i înțelegeau de la început intențiile, putea să-i deruteze. Am cunoscut-o bine, eram rude prin alianță, ea fiind mătușa bărbatului meu.

Modestia și riscurile ei

Se poate rata cineva din modestie?

Să te păzească Dumnezeu de modeștii care se declară astfel! În realitate, ascund în ei mari orgolii. E o categorie care circulă sub aparențe false, mimează complexe: dar ia încearcă să le faci o cît de mică observație că sar pînă în plafon. Modestia care te oprește de la afirmarea calităților așa cum se cuvine, n-aș spune că ține neapărat de voință. E mai curînd un destin, un mod în care ai fost construit și nu i te poți împotrivi. Am cunoscut bine o asemenea persoană – Maricica Muzicescu. Taică-său era frate cu Florica Muzicescu, maică-sa, soră cu o ființă excepțională, Alice Voinescu. Avea, din familie, mari calități intelectuale și educație bună, solidă. Dar din cauza unei mari sensibilități modestia sa semăna aproape cu un complex de inferioritate. Ca valoare umană, mie mi se părea o persoană mai împlinită, mai dotată decît mătușă-sa, Florica Muzicescu. Maricica era specialistă în istorie și lucra la institutul condus de Mihai Berza. De cîte ori a fost trimisă în străinătate, în Anglia, în Franța, unde prezenta comunicări științifice, a primit laude și oferte foarte tentante. Putea să rămînă în Occident în cadrul unor instituții de faimă. N-a vrut să-i pricinuiască neajunsuri profesorului Berza, pe care-l respecta foarte mult, și s-a întors de fiecare dată în țară. După părerea mea, ea a dat cu piciorul unei cariere internaționale: dar aici lucrurile nu se mai pot discuta în termeni de eșec sau ratare. Dacă așa ești construit, sensibil față de ceilalți, n-ai încotro, îți urmezi soarta cu toate ale ei. Mă gîndesc și la Madelaine Lipatti, deasemeni. Eram prietene din copilărie, cred că ne-am întîlnit și-n Conservator, o vreme: a fost o pianistă plină de har, făcea muzică de cameră. Împreună cu cîteva fete din generația ei, Cuca Fotino printre ele, venea și la cursurile de teorie și solfegiu, la Jora. L-a cunoscut pe Dinu Lipatti, om unic, fascinant, și toată viața ei a devenit alta. A acompaniat-o într-o vreme pe Elisabeth Schwartzkopf, cînta cu Gerald Moore, n-aș spune că a rămas necunoscută sau departe de meserie. Dar cînd l-a întîlnit pe Dinu Lipatti a avut voința de a se da deoparte, fără dramă, de a trăi în umbra celui pe care-l iubește. La fel s-au petrecut lucrurile, cred, și cu Lilly Teodoreanu, nevasta lui Ionel. Cît timp a trăit Ionel Teodoreanu ea n-a ieșit în față, așa cum iar fi permis calitățile și înzestrarea; l-a adorat și și-a acceptat soarta. Astăzi pe Ionel Teodoreanu, romancierul de succes monstru cîndva, eu nu-l mai recitesc, paginile lui nu-mi spun mare lucru: dar pe Lilly *da*, cărțile ei, apărute tîrziu, rămîn mereu încîntătoare și vii, cu toate că n-au cunoscut aceeași vogă la public, ca ale lui.

Reușita bruscă, strălucitoare, cumva obținută cu ușurință nu ascunde și ea pericolul de eșec și nu avem de-a face în acest caz cu acea formă de înfrîngere ce se numește ratarea prin succes?

Găsesc că formula e complicată. Da, poate fi sezisat și acest aspect al reușitei. În 1934, cînd a murit, Paul Zarifopol nu întrunea prețuirea publicului larg nu vorbesc de succesul unui Ionel Teodoreanu, de pildă, de care un spirit critic de finețea lui Zarifopol n-are cum să se bucure, firesc. L-am cunoscut bine pe Paul Zarifopol, am fost apropiați. Scriind puțin și într-un stil care prin precizie și severitate nu era la îndemîna oricui, el nu putea suferi comparație cu carierele de succes ale celor ce umpleau vitrinele librăriilor. N-a cunoscut adeziunea marelui public, dar nici eșecul personal. Dacă putem vorbi de un eșec, el este mai curînd al celor care nu s-au priceput să-l aprecieze pe Zarifopol la justa valoare.

Confesiuni zgîrcite

Ați putea vorbi de momentele de cumpănă ale carierei dvs?

Nu-mi place să aduc în discuție cazul meu, dar este cel pe care-l știu dinăuntru. După trei ani de studii de pian la Dresda, mi se prevedea o carieră excepțională – profesorul meu Rudolf Feigerl, unul dintre puținii învățăcei ai lui D'Albert care nu lua elevi decît cu mare greutate, mă aprecia deosebit. Întoarsă în țară, am avut succese și nu puține, interpretam foarte bine liedurile vieneze, aveam, se pare, un talent special pentru ele. George Georgescu spunea că așa cum le cînt eu nu le cîntă nimeni. Dar, de fapt, dacă m-aș mai naște o dată, aș vrea să mă realizez – închipuiți-vă! – *strălucit* în lieduri vieneze. Dar la un moment dat în familia mea, s-a petrecut o ruină: firma Manissalian, casă de export de cereale cu sucursale în Europa, una foarte cunoscută era la Paris – a dat faliment. A trebuit să muncesc din greu și m-am angajat la Operă. Dacă n-aș fi avut nevoie de bani făceam poate o altă carieră ca interpretă: nu consider c-am avut un eșec, am cîntat, am avut cronici frumoase, dar știu că aș fi putut face mult mai mult dacă nu eram obligată să-mi cîștig pîinea. Norocul cel mai mare al vieții mele a fost că nu mi-a plăcut să frecventez, oameni mediocri, boema, să nu risipesc timpul în cercurile mondene. Am spus întotdeauna că eu n-am atîta inteligență să pot domina banalitatea și prostia. Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a dat discernămîntul de-a frecventa numai oameni interesanți sau care mă interesau.

Pe peretele odăii dvs. văd o adevărată galerie de portrete de personalități, majoritatea cu dedicație: Enescu, Lipatti, Cella Delavrancea, Oistrah, Em. Ciomac, Nona Ottescu, Jora, Zarifopol ș.a., multe dintre fotografii nu le-am mai văzut pînă acum. Dar fata cu ochii închiși, al cărei portret le stă în vecinătate, cine este?

N-ați mai întîlnit figura ei niciodată în vreo fotografie? A fost o persoană reală, nimeni nu știe cum o chema, o copilă înnecată în fluviu, demult, la începutul secolului. I s-a spus "l'Inconnue de la Seine". Cînd au scos-o din apă avea exact această expresie, atît de unică și de senină. Cum poate arăta chipul unei ființe, pierite în valuri, atîta durere și totodată atîta resemnare și blîndețe? Nu cred că avea mai mult de 18 ani cînd a murit. Să pieri la această vîrstă înseamnă suprema înfrîngere. Cum de a putut-o primi cu o asemenea expresie?

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea. ● Pentru București se pot face abonamente și la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate și angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VĂSILESCU (Roma), Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ȘI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, București.

● Anul V ● Nr. 225 ● 16-23 mai 1997 ●

Anul V
nr.226
23-29 mai 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

TIPURI, ARHETIPURI, STEREOTIPURI FEMININE

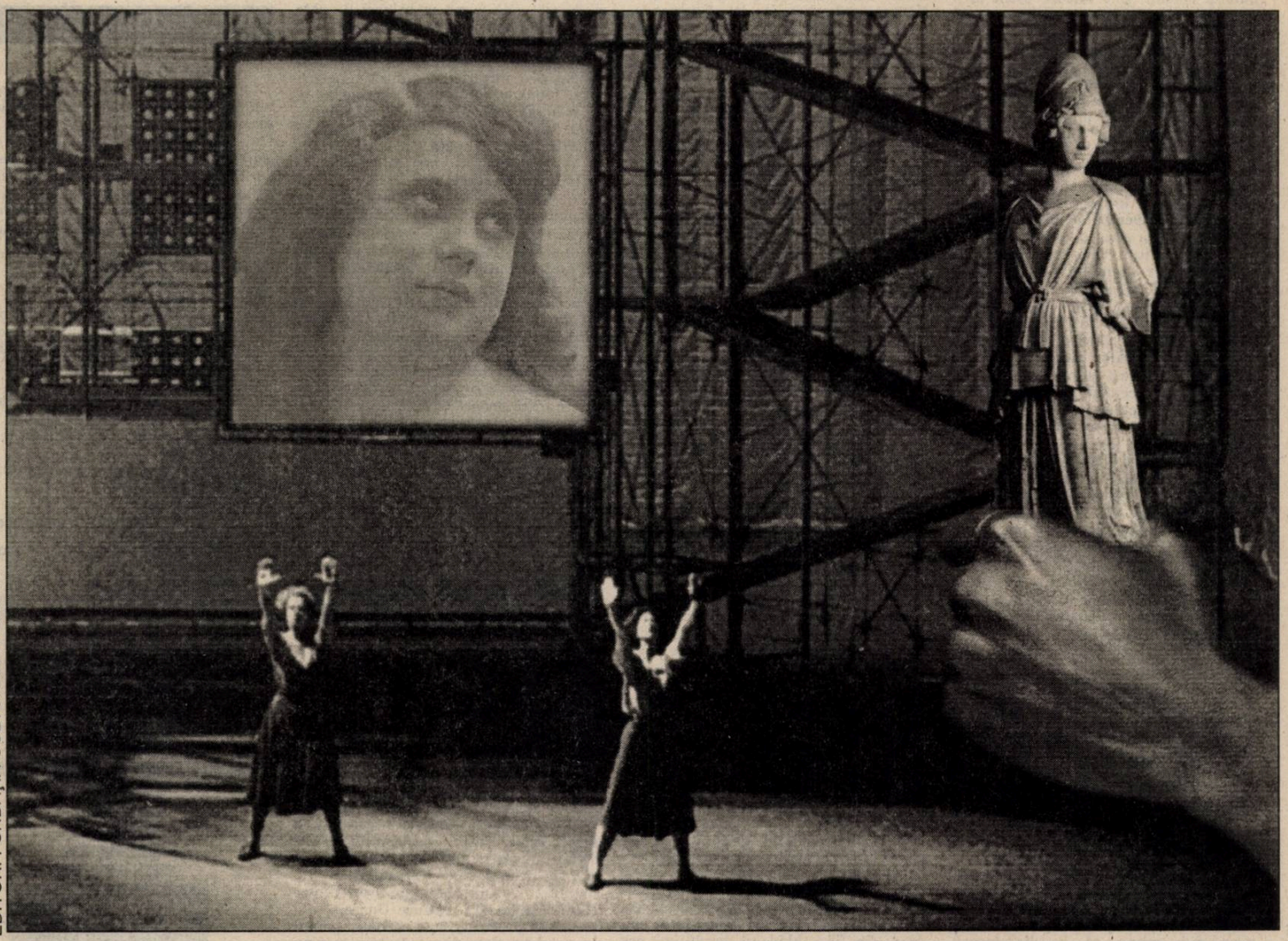

© D. Stanciu

„În ciuda marii disjuncții dintre stereotipul diferenței-stigmat *și cel al* egalității alienante, *credem că posibilitatea de a reflecta asupra raportului* femei/bărbați *nu a fost nicicînd la fel de deschisă ca astăzi.“*

(Véronique NAHOUM-GRAPPE – „Femininul“)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

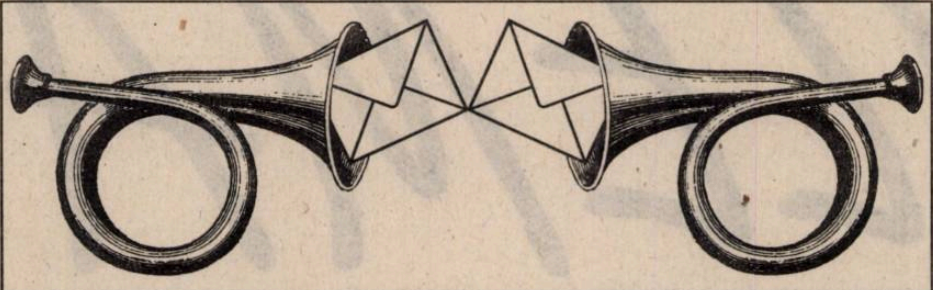

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 220: „Gospodari şi gospodine“

În orice gospodar zace un zeu

Am întîlnit în viaţă mulţi oameni, ca oricare, dar dintre aceştia puţini gospodari, deşi teoretic ar fi trebuit să fie toţi. Nu putem fi toţi guvernatori ca Ciorbea sau Văcăroiu, dar gospodari putem, chiar dacă se întîmplă ca tot ei să ne împiedice să fim. Căci, un bun gospodar îşi face cu bani puţini, din leafa lui de tranziţie, casa pahar, palat de arătoasă şi gospodărită şi mai depune şi la Bancorex, cu perspectiva de a ajunge un miliardar ca Gigi Kent, chiar dacă n-are culoarea lui. Ţi se cere talentul lui Ciumara în a-i gospodări, sîrgul lui Isărescu pentru a-i economisi şi tupeul lui G. Păunescu în a te împrumuta fără a-i mai înapoia şi să ai puterea de convingere a dlui Ion Iliescu ca să ţi-i acorde. Dar cînd eşti un Mit-tică, oricît ai fi de mit al omului obişuit, şi o Mit-za, oricît ai fi de mitică a femeii gospodine, toată fantezia îţi păleşte. Şi, volens-nolens, ajungi la paradoxul lui William Makepeace Thackeray: "Orice bună gospodină este, prin forţa lucrurilor, un şarlatan". Prins între contrarii ca Marx între conştiinţă şi pîntec te uiţi la subiectul propus de "Dilema" cu ochii secretarei lui Camil Petrescu, ispitită de a fi scriitoare, văzînd că e atît de uşor şi de "bănos". Cum secretarei nu-i venea nici un subiect sub condei, îl întreabă disperată pe maestru despre ce ar putea scrie şi acesta îi spune că "despre orice", chiar despre clanţa de la uşă par exemplu. Secretara n-a mai reuşit să apese clanţa de la uşa literaturii. Dar noi putem apăsa clanţa uşii gospodăriei lui Mittică şi a Mitzei şi să aruncăm o privire indiscretă în aflarea preocupărilor unor gospodari şi gospodine în acest sfîrşit de secol şi mileniu, în această nemaipomenită epocă de tranziţie, cînd preţurile înfloresc de la o zi la alta, cresc asemeni zmeului din poveste şi ne face pe toţi feţi-frumoşi în idei.

Mittică şi Mitza se trezesc de dimineaţă, într-un alcov sărăcăcios, să-i zicem dormitor, tip "Ideal", după fabrica de producţie, discutînd îngrijoraţi despre ce ar putea cumpăra cu cinci mii de lei, în această zi limită, dinaintea chenzinei, cînd bugetul coşniţei este mai subţire decît al ţării. Mittică pleacă la piaţă ca soldatul la război să dea piept cu inamicii din rafturi. Vine tîrziu, pe la trei după prînz, spre disperarea Mitzei care îşi făcuse cele mai negre gînduri despre ce i s-ar fi putut întîmpla cu mafioţii de azi, crezîndu-l miliardar, cum îi plăcea să se dea. Vesel, nevoie mare, îi dă sacoşa cu pîine şi-i spune că a cumpărat de toate. Mitza îl priveşte într-un anume fel, dar el o descurajează că nu s-a ţicnit, că a cumpărat cu privirea.

– Eu cumpăr în perspectivă, dragă, cu privirea de miliardar, aşa cum alţii vînd pe încredere sau împrumută de ajungem să plătim noi pentru ei. Miliarde, dragă, miliarde! Se învineţeşte, respiraţia i se agită şi e gata să explodeze. Soţia îi dă un pahar cu apă rece şi-i spune să se liniştească. Mittică respiră adînc şi-şi continuă aventura ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

– Am cumpărat, Mitzo, pentru bucătăria noastră o garnitură ca a lui Adrian Năstase, de ţi-am arătat-o în ziar de au făcut ăia de la Satu Mare atîta caz. Eu le plătesc cu bani cheş, că-i ştiu cîrcotaşi şi eu nu sînt nici Năstase, nici Păunescu. S-ar potrivi cu tapetul... Ea îl priveşte iar suspect, dar el continuă bărbăteşte. Despre femei rămîne la părerea lui Thackeray "femeia e o şarlatană" cînd nu îşi înţelege soţul în aspiraţiile lui ideale. În primul rînd, Mitzo, ţin să te anunţ că nu-mi plac bucătăriile americane, occidentale, în general, pentru că dau impresia unei uzine, aşezate pe o latură ca o armată pe dispozitivul de luptă, chiar dacă sînt rînduite cu tot ce trebuie. Bufetul, acest prinţ al cratiţelor, îşi are rolul lui – monument şi monumental! Gîndeşte-te ce te-ai face cu o bucătărie şnur, ca o fabrică, cînd ai numai pîine. Pe cînd bufetul e falnic, frumos şi fastidios... O să fie şi curat şi neatins, că n-o să avem ce pune în el. Estetica, dragă, este împlinită, căci bănuiesc că la aşa ceva s-a gîndit fostul preşedinte al Camerei.

– E mixtură de clasicism şi romantism în viziune sătmăreană, Mittică, cum ziceai tu despre porţile lor maramureşene.

– Nu, dragă, nu se potriveşte. E un model dintre cele două tranziţii – de la Năstase-patru case la Ciuma-rea. Acum să-l văd pe frate-tău, Pandele, priceput în discursuri despre marea artă a gospodarului în "îmbinarea utilului cu plăcutul". Mituri! Şi eu aş putea să-i bag textul cu "mutaţia valorilor estetice" în condiţiile economiei de viaţă de cînd cu eterna tranziţie de la capitalism la socialism, de la socialism la comunism, de la comunism la economia de piaţă, de la economia de piaţă la sărăcie lucie, dar am bun-simţ, Mitzo, şi n-am să monopolizez conceptul "îmbinării privitului cu plăcutul" să-l compromit. Dacă am să văd că nu digeră ideile astea lovinesciene, cum nici tu nu le digeri, văd eu după cum zbîrceşti din nas ca Samanta, am să-i spun "povestea împăratului gol".

– El e realist ca toţi bucureştenii şi nu dă doi bani pe textele tale...

Între timp, Mitza ia o pîine, o taie frumos felii, le aşează pe două farfurioare cu trandafiraşi pe margine, umple o cană cu apă şi aşează pahare, să fie!, apoi se trînteşte pe un scaun şi-l ascultă pe Mittică al ei cu o falsă atenţie.

– N-ar fi mai bine să mîncăm ce ne-a dat Dumnezeu?, şopteşte ea cu timiditate ca să nu-i stîrnească soţului furia spre adevăraţii şarlatani după el, spre guvernanţi, cînd îţi înşeală aşteptările, spre ţărani, cînd umflă preţurile, spre negustori şi vînzători cînd te înşeală la cîntar. Oricum, e mai bine aşa să bată cîmpii, să disimuleze, decît altfel, deşi este plină ochi cu teoriile lui clasice, romantice sau suprarealiste despre "băgatul murăturilor" în condiţiile post-moderniste. Cum vede că nu-l ispiteşte farfuria îl incită.

– Iar ai trecut pe la expoziţia de mobilă de pe Titulescu.

– Dragă, să-ţi spun drept, n-am putut. La o expoziţie te duci ca la biserică, să vezi acum pentru viaţa veşnică, să-i vezi reflectarea aici, pe pămînt. Am văzut acolo, Mitzo, o garnitură de mobilă cum nici Doamna T a lui Camil Petrescu n-ar fi gîndit pentru garsoniera lui Fred Vasilescu. Aducea ceva-ceva cu dormitorul lui Alex din Top Modelul brazilian, era toată un crem dulce, simplu şi neted ca un picior de top model. Patul, dragă, era ca un altar al iubirii: îmbia, aştepta vestala cu candela plină să întreţină focul sacru. Iar tăblia patului avea o pictură, nu de Renoir, ar fi părut grotesc, ci de Picasso, ceva abstract, ca o ghicitoare absconsă în conotaţii, iar în mijloc Sfinxul de la piramide. Stau şi acum şi mă gîndesc ce-o fi vrut să însemne Sfinxul, acolo, la capul lui şi al ei!

– Să le supravegheze somnul şi dragostea de privirile indiscrete ale unuia ca tine, răspunde ea prompt.

– Şi eu am crezut, Mitzy! Este exclus! De unde ştii că nu l-au pus acolo ca să-i sfîşie zilnic, să le facă viaţa un chin, "aminteşte-ţi că iubirea e un chin", sună şi biblic. De aceea regret că nu pot să-mi cumpăr un astfel de dormitor, să pot fi sfîşiat zilnic, clipă de clipă, să fiu activ, să merit bucata de pîine, să-mi fie mereu şi vie în minte că munca este o stare de necesitate, o stare de război în această fază de tranziţie.

– Şi ce-ai mai văzut, încearcă ea să schimbe subiectul văzîndu-l că a apucat pe o cărare lăturalnică.

– O casă, imaginea unei case, d'a capo al fine, în viziunea unei firme moderne de la Baia Mare. La vederea ei am avut revelaţia divină: "casa e un templu". Constructorul nu e un gospodar oarecare, e un creator. Am văzut, Mitzy, macheta unei case în care nu se bate un cui. Semăna cumva cu vilele unor poliţişti sau guvernanţi din ziare ce ţi le-am arătat, dar fără prostul gust al acestora. Să fii gospodar astăzi, să ai vocaţie de gospodar, de creator de frumos ţarevasăzică, e o tragedie – n-ai bani! – Să cumperi în zeci de rate un apartament, tip "cutie-de-chibrituri" e o dramă, plata ratelor nu-ţi mai lasă bani pentru a o mai mobila. Să trăieşti astăzi e o mizerie, o umilinţă nesfîrşită. Unde o fi văzut W.M.Thackeray că o bună gospodină este o şarlatană, cînd biata taie limba să cîrpească amărîta asta de viaţă.

– Aşa a zis, întreabă ea mirată. De la el nu mă aşteptam.

– Ştiu eu unde bate el, la gospodina timpului său, care cheltuia o avere ca să facă un alcov ca-n basme. Stau şi mă gîndesc ca prostul şi le dau dreptate nemţilor care consideră că te poţi îmbrăca mai puţin bine, poţi mînca mai puţin costisitor, dar casa, în intimitatea ei trebuie să fie frumoasă, intimă, odihnitoare, creatoare.

Eu nu mai pot Mitzo... să înţeleg. Să le fi luat Dumnezeu minţile, să nu mai vadă ceea ce orice om sărac o ştie că "în orice gospodar zace un zeu" care poate să recreeze lumea şi universul după propriul gust, pentru plăcerea lui dar şi a altora? Priveşte farfuria neatinsă, apoi, cu duioşie, la Mitza, îşi toarnă un pahar cu apă rece şi-l degustă îndelung.

30-III-'97

Prof. Stan GHENA
comuna Bujoru, jud. Teleorman

„Jurnalul“ lui Sebastian

Stimată redacţie,

Socot necesare unele precizări şi chiar completări în legătură cu scrisoarea pe care Mircea Alexandru Petrescu mi-a adresat-o în nr. 219 al revistei Dv. şi pe care a intitulat-o "Riscul de a rămîne singur".

Mai întîi o primă precizare: corespondentul nu se identifică cu Dv., ci există aievea şi iată că vă scrie la rîndul său. Este vorba de o scrisoare în genul celei dintre Jacques Rivière şi Alain Fournier (desigur, autorul dispărut în primul război mondial, al romanului "Grand Meaulnes") ori dintre Henri Miller şi Lawrence Durrel.

A 2-a precizare este că n-am primit jurnalul lui Sebastian, al cărui cost nu ni-l permitem din modestele noastre venituri pensionăreşti, dar probabil că prietenul meu îl va fi împrumutat de undeva...

Întrebarea obsedantă pe care şi-o pune şi M.A.P. în scrisoare este: Ce s-ar fi întîmplat dacă Sebastian ar fi supravieţuit şi ar fi trăit în regimul comunist? Nu cred că ar fi nimerit în închisoare şi nici că ar fi acceptat proletcultismul. Mai degrabă cred că ar fi ales calea exilului, ajungînd acolo unde visa: pe Broadway ori la Universitatea Chicago, unde-l aştepta prietenul său Mircea Eliade. Dar acestea sînt simple supoziţii. Altceva trebuie relevat: în ce măsură intelectualii tineri de azi cunosc ceva despre Sebastian şi ce impact are asupra lor jurnalul său?

Nu trebuie uitat că de epoca evocată în jurnalul lui Sebastian ne desparte o jumătate de secol. El a însemnat ceva atunci, dar ce mai înseamnă azi? Iată o întrebare aproape hamletiană.

Fără îndoială că pentru bătrîni ca noi, eu şi M.A.P., care în acea epocă eram nişte adolescenţi înflăcăraţi, epoca a însemnat totul şi evocarea ei prin acest jurnal este plină de nostalgie.

Cred că este momentul să pun punct!

Dinu STEGĂRESCU
Bucureşti

N.red.: Deci, D-voastră sînteţi acel "Dinu" căruia i se scria prin Dilema*? E o plăcere să constatăm că, uneori,* Dilema *face lumea atît de mică.*

Am zîmbit la...

Dragă "Dilema",

Trec peste complimentele care-mi vin în gînd şi intru direct în dilema mea.

Citesc revista "Dilema" de ceva timp (nu-mi amintesc cum am început s-o citesc, dar ştiu că nu am mai lăsat să-mi scape nici un număr, ba chiar o colecţionez) şi cunosc marea majoritate a celor care o realizează, de la posturile TV. Cu toate astea mi-aş dori tare mult să văd o serată a domnului Iosif Sava cu redacţia "Dilemei". Am fost aproape sigură că după ce au fost invitaţi cei de la "22" vor urma şi cei de la "Dilema" şi aşa am fi cunoscut realizatorii celor mai bune 2 publicaţii (după părerea mea şi nu numai) din ţară.

Fiind sigură că domnul Sava n-a scăpat ocazia să vă invite, eu mai sper totuşi, cu toate că înţeleg şi un eventual refuz.

P.S. Anunţaţi-ne din timp să nu scăpăm evenimentul.

Cu tot respectul,

Maria STOICHIŢĂ
str. Panduri nr. 4, et. 2, ap. 8, Moreni

N.Red. Nu am apărut şi nu vom apărea, în grup, la TV, fiindcă nu sîntem, toţi, telegenici, dar avem simţul colectivului.

ERATĂ. Deşi sperăm că cititorii şi-au dat seama, precizăm, pentru liniştea noastră, că în numărul anterior, pag. 2, coloana 1, rîndul 41 se va citi corect "22 iunie 1941".

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA IONAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Cazul Carol al II-lea**
- **Conformism şi educaţie**

DIZIDENŢĂ ŞI BUNĂ-DISPOZIŢIE

Un salut pentru Adam Michnik

Dizidentul e cineva care, în plină teroare totalitară, se hotărăşte să se comporte normal. Adică să spună ce gîndeşte, să se întîlnească, destins, cu cine vrea, să se bucure, fără restricţii şi fără teamă, de libertăţile legitime ale vieţii. Într-o ambianţă în care ceilalţi renunţă, cu o sinucigaşă prudenţă, la demnitate şi răspundere, el proclamă nulitatea etică şi metafizică a dictaturii, vorbeşte despre onoare, despre curaj, despre bine şi rău, despre adevăr şi despre dreptate. E inevitabil ca ceilalţi să-l declare smintit. Dar el e normal, normal pînă la banalitate. Dimpotrivă, concetăţenii săi sînt de un conformism monstruos, de o spectrală inumanitate.

Aşa stînd lucrurile, imaginea dizidentului neptunian, specialist în comploturi, desfigurat de îngrijorare conspirativă, sumbru, halucinat de martiraj şi condamnat la gesticulaţie monumentală e un fals. Chiar dacă, episodic, dizidentul poate asuma asemenea întruchipări, el este, esenţialmente, altceva: profetul unei lumi care nu are nevoie de eroi. Dizidentul adevărat nu caută puşcăria cu lumînarea, nu speră într-o moarte grandioasă. Nu sacrificiul e "meseria" lui, ci firescul. El vrea, asemenea lui Adam Michnik, "să fie viu", "să se bucure de prieteni, de femeile frumoase şi de vin". Preferă să invoce mai curînd bunul simţ decît eroismul şi îl citează apăsat pe Brecht: "Vai de popoarele care au nevoie de eroi!" Competenţa reală a dizidentului nu e, aşadar, lupta clandestină ci *normalitatea*, bucuria deplină a vieţii, la care ceilalţi sînt gata să renunţe pentru simpla satisfacţie de a supravieţui.

Tocmai pentru că e un cavaler al normalităţii, dizidentul e, prin fire, bine-dispus şi iertător. Umorul şi toleranţa sînt calităţile sale dominante, tăria inconfundabilă a caracterului său: nu ţine minte răul, nu construieşte utopii, nu devine un funcţionar al intransigenţei. Nu întreţine, în timp de pace, duhul războiului. Cu cît a fost mai radical şi mai curajos în confruntarea cu bestialitatea dictaturii, cu atît e mai generos şi mai conciliant după dizolvarea ei. Fiindcă, pentru dizidentul adevărat, curajul nu e o specie a temerităţii, ci un efect secundar al speranţei. Şi pentru că s-a răfuit – fără concesii – cu răul suprem, el ştie să savureze binele minim, sau perspectiva – fie şi vagă, dar în sfîrşit deschisă – a binelui întreg.

Mă tem că cititorul român va avea oarecari dificultăţi dacă va încerca să identifice, în istoria noastră imediată, personaje de acest tip. Fostul dizident autohton preferă, s-ar zice, să "încremenească" în umoare neagră; e morocănos, patetic, amar. Un profesionist al nefericirii. Încruntat, mereu dezamăgit de evoluţia lucrurilor şi de ingratitudinea contemporanilor, el suferă de indispoziţie cronică şi combate, inerţial, pe fronturi mai mult sau mai puţin închipuite. Nu-mi vin în minte decît trei excepţii: energia tonică a lui Mircea Dinescu, cordialitatea tinerească a lui Radu Filipescu şi echilibrul nobil al lui Mihai Botez. Pentru toţi ceilalţi am un nemărginit respect. Dar n-aş porni, alături de ei, nici la nuntă, nici la război...

Andrei PLEŞU

Criterii riscante, calităţi neesenţiale

Numirea unui nou director al SRI s-a făcut după lungi dezbateri referitoare la greşelile şi personalitatea lui Virgil Măgureanu, la dosarele şi închipuitele sale manevre, la trecutul său dubios şi la democratismul său cu ţintă electorală. Nici o academie civică şi nici o televiziune publică nu s-au încumetat să-i întrebe pe demisionarul semidemis, pe detractorii şi pe apărătorii lui, pe liderii politici şi pe liderii societăţii civile cum ar trebui să fie noul şef al celui mai important serviciu de informaţii secrete, din ce zonă se poate face selecţia pentru o asemenea funcţie, cît contează trecutul celui vizat şi cît contează ca el să-şi fi convins deja superiorul că nu va reacţiona imprevizibil după beţia puterii.

Lista reproşurilor făcute fostului director pusă faţă în faţă cù lista osanalelor care i s-au adus în momentul trecerii sale pe linie moartă ne-ar putea oferi cadrul-ajutător al criteriilor de care liderul de la Cotroceni a fost obligat să ţină cont cînd a făcut propria sa alegere. Pentru actualii guvernanţi, Virgil Măgureanu era suspect încă din 1990 pe motiv că fusese un apropiat al preşedintelui Iliescu. Despre Costin Georgescu, comunicatele de presă afirmă că este un apropiat al preşedintelui Constantinescu. Loialitatea antiiliesciană din două campanii electorale nu este însă de ajuns pentru ca primii doi oameni ai noii puteri să formeze o echipă în sens democratic, aşa cum trecutul anticeauşist al tandemului Iliescu-Măgureanu n-a garantat consolidarea instituţiilor de stat şi schimbarea mentalităţii foştilor securişti .

Opoziţia de ieri şi opoziţia de azi i-au eliberat de comun acord fostului şef SRI un certificat oficial de mare om politic. Toată lumea ştie că între Corneliu Coposu şi Virgil Măgureanu a existat o complicitate de tip special, care a uşurat în 1996 sarcina electorală a Convenţiei Democrate, obligîndu-i poate pe liderii opoziţiei să creadă în propria victorie **exact** în momentul cînd **schimbarea** devenise **obiectiv de interes naţional.** Audiat în cîteva şedinţe parlamentare de-a lungul mandatului său, profesorul-politolog n-a fost niciodată întrebat cîte partide a înfiinţat, cîte cariere publice a pus la cale sau a distrus, cîte alianţe guvernamentale a făcut şi a desfăcut, cîte ziare au fost controlate de el însuşi şi cîte au înfiinţat adversarii săi pentru a-l dărîma. Adept al capcanelor, comploturilor şi jocului la două capete, cultivatul profesor a căzut el însuşi de nenumărate ori în capcanele turnătorilor distribuiţi din raţiuni de stat la fiecare nivel al scenei politice. Ca şi Ion Iliescu, Măgureanu a plătit pînă la urmă chiar falsa prietenie cu toate taberele, deşi, asemeni modelului său de care s-a distanţat în paşi de balet, a profitat iniţial de pe urma pactului încheiat cu "aripioarele" contrarevoluţionare ale fostei Securităţi. Ca şi Virgil Măgureanu, Iliescu a calculat timp de şapte ani greşit preţul cooptării ultranaţionaliştilor cu nostalgii ceauşiste într-un guvern cu program reformist. Deşi adversarii şi presa i-au văzut mereu ca pe doi politicieni diabolici, ex-preşedintele şi "prietenul" său de la SRI au fost de fapt prizonierii mediocri ai unui aparat care i-a născut, promovat şi – într-un tîrziu – dat la o parte ca pe două jucării desuete.

Dacă, în loc să se războiască între ei pentru a-şi împărţi sferele de influenţă în politică ori în afaceri, subalternii domnului Măgureanu ar fi sesizat la timp încotro merge lumea şi de ce fel de lideri are nevoie România, selecţia cadrelor în politică nu s-ar fi făcut atît de prosteşte. Dacă vîrfurile puterii ar fi înţeles altfel rolul serviciilor secrete, discursul public n-ar fi fost în toţi anii din urmă atît de deformat şi de otrăvit, parlamentarii n-ar fi acum atît de compromişi, presa "independentă " atît de partizană, reforma atît de întîrziată şi lupta anticorupţie atît de tributară trucurilor cinematografice.

Noul şef al SRI va trebui să reformeze un viespar. Acolo unde a dat greş un iniţiat în munca informativă, se aşteaptă minuni de la un novice. Ales pentru modestie şi loialitate, inginerului Costin Georgescu i se cere să controleze o instituţie ale cărei centre de putere şi de conflict se mişcă precum caracatiţa, provocînd scandaluri politice, cutremure financiare, psihoze sindicale. E aproape sigur că succesorul lui Măgureanu are simţul măsurii şi organul recunoştinţei, că nu va încerca să-şi impună opiniile politice în faţa preşedintelui ţării, că nu va cultiva "relaţii speciale" cu o armată de editorialişti, că nu-şi va atrage admiraţia elitei şi prietenia opozanţilor, că nu va decide cînd şi de ce să cadă guvernul şi nici cînd să se retragă din cursă protectorul său de la Cotroceni. E mai puţin sigur că lipsa de carismă şi de celebritate a celui care a păşit în 1992 alături de actualul şef de stat (părăsind serviciul administrativ al ziarului "România liberă", după ce părăsise mai înainte un şantier de construcţii) va pune capăt războaielor pe multiple fronturi dintre securişti. A-i împăca pe agenţii monarhişti cu informatorii republicani, pe ofiţerii care cred că datoria lor patriotică e să scape guvernul de unguri, masoni şi evrei cu generaţia sereistă (care vede interesul naţional altfel decît cadrele ceauşiste), şi pe acţionarii afacerişti – proprietari de conturi în valută şi de tipografii – cu delatorii săraci, marginalizaţi sau pedepsiţi după una sau alta dintre schimbările de regim, nu e deloc o misiune uşoară. Pe lîngă încrederea preşedinţiei, pe lîngă discreţie, principii şi inteligenţă, directorul SRI va avea nevoie de adjuncţi care să nu-l tragă pe sfoară şi de parteneri în comisia parlamentară care să nu-l dispreţuiască.

Elena ŞTEFOI

Moştenirea zootehnică

Sezonul memorialisticii de detenţie pare să se fi încheiat. Chiar dacă mai apar, ici-colo, cărţi de amintiri şi confesiuni despre universul penitenciarelor comuniste româneşti, ecoul lor e slab şi mai degrabă jenat protocolar. Cele mai multe dintre aceste confesiuni stînjenesc. Mai ales dacă personajele-autori nu vor sau nu pot să-şi literaturizeze în chip melodramatic suferinţele îndurate. Iar ca o compensaţie, probabil, s-a ivit de altfel şi o specie curioasă de comentatori ce îşi iau, ei, sarcina de a completa deficitul presupus de patetism şi gesticulaţie marţială. Îşi fac, din chinurile altora, oglindă măritoare. Avînd, nemărturisit, complexul identităţii, se identifică frivol cu vieţi, destine şi experienţe dramatice strecurîndu-se înlăuntrul lor ca nu ştiu ce moluscoase vietăţi marine ce-şi găsesc adăpost în străine cochilii părăsite.

Nici volumul al V-lea şi ultimul din seria memoriilor lui Ion Ioanid, **Închisoarea noastră cea de toate zilele**, nu a trezit, în sine, prea mult interes. Deşi este, probabil, cea mai impunătoare operă memorialistică de acest tip, sobrietatea şi rezerva autorului (formele stilistice ale unei *dezangajări active* faţă de spiritul "noii lumi") vor fi descurajat încercările de instrumentalizare. Acest nou volum chiar mai mult decît cele precedente, cu toate că şi acolo absenţa tonului şi a accentelor de natură eroic-victimizantă făcea dificilă recuperarea. Ion Ioanid evocă, aici, perioada premergătoare eliberării din puşcărie, ca şi momentul ieşirii din micul ţarc al închisorii şi intrarea în marele ţarc al ţării prefăcute ea însăşi într-un lagăr: de la lipsa de libertate la libertatea supravegheată.

Dar nu este numai atît. Încă din închisoare (anii 1963-1964), autorul observă *marea schimbare*. În lagăr sînt aduşi *oameni noi*. Tot deţinuţi "politici", dar de cu totul altă factură.

Iată ce consemnează memorialistul: "Cei mai mulţi erau tineri, arestaţi cu numai un an sau doi în urmă şi condamnaţi la pedepse relativ mici, în general pentru aşazise «discuţii duşmănoase». Printre ei se rătăcise şi un număr de oameni mai în vîrstă, deţinuţi mai vechi. În limbajul birocratic al M.A.I., erau toţi «apolitici», nefiind membri ai nici unui partid. Găseai printre ei de toate soiurile, de la tineri fără nici un căpătîi pînă la elevi şi studenţi, de la muncitori pînă la intelectuali, actori de teatru, scriitori şi regizori. Mai toţi păcătuiseră cu vorba. Criticaseră, înjuraseră regimul, cîrtiseră, colportaseră zvonuri sau spuseseră bancuri politice. Incontestabil că cel mai «apolitic» lot ce ne-a venit de la Grădina a fost al celor trei sau patru inşi condamnaţi pentru homosexualitate!

Era o lume cum nu se poate mai pestriţă, în care, din păcate, domina nota stridentă a derbedeilor. Poate că nu se făceau atît de remarcaţi prin număr, cît prin felul de a-şi vorbi şi de a se interpela în gura mare cu cuvinte scabroase, epitete ordinare şi înjurături blasfemice. Chiar pe mine, dispus să fiu mai concesiv numai de dragul de a-mi satisface curiozitatea şi de a-i cunoaşte mai de aproape, purtarea şi felul lor de a se exprima mă revoltau. Văzîndu-i şi auzindu-i vorbind, mi-am amintit de primele exemplare ale aceleiaşi categorii, pe care le întîlnisem printre «frontieriştii» din închisoarea de la Timişoara. Mă vedeam pentru a doua oară confruntat cu prăsila «omului nou», provenită din crescătoriile partidului. Nu bănuiam atunci că mă voi bucura şi mai tîrziu, în libertate, de această moştenire zootehnică pe care ne-a lăsat-o comunismul".

Era în 1964. Ce s-a întîmplat cu "moştenirea zootehnică" pînă în 1989 şi după aceea este, desigur, un alt capitol. Şi nu al cărţii lui Ion Ioanid!

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Euro-regiunea

„Iminamicii integrării europene au dreptate să se teamă că, în viitorul previzibil, principiul suveranităţii naţionale nu va mai avea nici o rezonanţă pe continentul nostru" – aşa gîndeam cu cîteva zile în urmă, cînd am aprofundat instituţia *euro-regiunii*.

Euro-regiunea este o persoană juridică alcătuită dintr-un grup de unităţi ori diviziuni administrativ-teritoriale aparţinătoare unor state diferite şi care se "unesc" pentru realizarea unui interes comun. Statele în componenţa cărora intră diviziunile administrativ-teritoriale care alcătuiesc *euro-regiunea* pot influenţa doar indirect hotărîrile pe care membrii euro-regiunii le iau în legătură cu scopul pentru care s-au asociat. La rîndul ei, *euro-regiunea* se angajează prin statutul ei să nu întreprindă nici o acţiune şi să nu ia nici o decizie care ar putea fi considerată ilegală în unul din sistemele de drept ale statelor care se regăsesc în componenţa *euro-regiunii*.

Asemenea *euro-regiuni* există de mai multă vreme în Europa Occidentală, iar apariţia lor a stat la baza unor dezvoltări economico-sociale remarcabile pentru comunităţile locale care alcătuiesc *euro-regiunea*. Amintesc aici binecunoscuta prosperitate a comunităţilor locale care sînt cuprinse în *euro-regiunea Rinului*.

De puţină vreme, cîteva judeţe româneşti s-au alăturat *euro-regiunii Carpaţi*. Satu-Mare, Maramureşul, Bihorul, Sălajul şi Botoşaniul s-au alăturat unor comunităţi locale din Ungaria, Polonia, Ucraina şi Slovacia cu scopul declarat de a coopera în toate domeniile care prezintă un interes deosebit pentru membrii *euro-regiunii*. E o premieră pentru România şi, pe cît se pare, alte judeţe vor fi sprijinite în aderarea lor la diverse *euro-regiuni* sau vor fi încurajate să participe la înfiinţarea unor noi *euro-regiuni*. Mă gîndesc la declaraţiile preşedintelui Constantinescu legate de posibilitatea înfiinţării unor *euro-regiuni* româno-ucrainene ca urmare a recentului tratat bilateral.

Ideea fundamentală a oricărei *euro-regiuni* este afirmarea interesului public local. Ea nu poate funcţiona decît pe baza unei reale descentralizări (orice *euro-regiune* se autofinanţează, ceea ce înseamnă că pot fi membre ale unei *euro-regiuni* numai comunităţi care beneficiază de buget propriu şi de surse proprii de finanţare a acestui buget) şi într-un climat social lipsit de excese naţionaliste. Fie şi numai din aceste motive, cititorul va înţelege că asocierile de tip euro-regional sînt foarte apreciate în mediile politice ale Uniunii Europene.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Cenuşă şi diamant

O istorie rapidă, în salturi, prin „arderi de etape" aşa cum a fost, nu de puţine ori, şi continuă să fie şi azi istoria noastră este, desigur, o istorie *spectaculoasă*, dar care riscă să fie lipsită de *memorie*. Ceea ce alţii trăiesc ca lungmetraj sau serial, noi rezolvăm sub formă de clip. În nenumărate rînduri, românii au fost „importatori" de „produse" istorice de-a gata, cărora nu aveau cum să le cunoască secretul de fabricaţie şi pe cel de folosire, elaborate în timp. Aşa stau lucrurile în ceea ce priveşte artefactul numit „televiziune".

S-a ajuns şi la noi ca, într-o proporţie încă suportabilă, viaţa publică să depindă de televiziune. Televiziunea organizează spectacolul public şi, din cînd în cînd, se dă pe ea însăşi în spectacol. Pro TV, de pildă, face asta tot timpul, arătîndu-se pe sine însuşi în dubla postură de *producător* şi *regizor* al spectacolului vieţii publice şi de *actor* principal. Din decembrie 1989, TVR face şi ea, conştient-inconştient, acelaşi lucru. Din cînd în cînd, iese la rampă şi se dă în spectacol. Dar, în vreme ce Pro TV oferă spectacolul cuceririi, al forţei tehnice (mecanice) irezistibile, fiind, din acest punct de vedere, o adevărată maşină de război, TVR este aceea care asigură, după părerea mea, spectacolul *reprezentativ* pentru societatea românească: *operator socio-politic*, ea funcţionează, implicit, şi ca *revelator social* de nivel secund. Ne recunoaştem, ca „întreg", mai degrabă în „partea" revelatoare, în semnul privilegiat care e TVR. Ea ne informează despre noi înşine derulîndu-ne *spectaculosul dezastrului*.

Stagiunea TVR

În decembrie 1996, este numit noul director general (interimar) al TVR şi naţionala instituţie sărbătoreşte 40 de ani de glorioasă existenţă: moment de spectacol. În ianuarie 1997, noul director general dă Televiziunea Română în spectacol operînd masive schimbări la vîrful Departamentului Emisiunilor Informative (DEI), prin demiteri şi numiri. Noi personaje îşi fac apariţia pe scena TVR: moment de spectacol. Punct strategic decisiv, DEI, în noua structură, cu noii oameni în frunte, începe, cu greu, căznit, să dea rezultate: la TVR încep, în sfîrşit, să apară *ştirile* şi *dezbaterile*, din ce în ce mai profesionist realizate. Dar mai e mult pînă departe! Apar în special *talk-show*-uri noi, care, o vreme, îşi schimbă neîncetat locul. La sfîrşitul lunii aprilie-începutul lunii mai, noua grilă de programe (anunţarea ei, în martie, alt moment de spectacol) începe, cît de cît, să se aşeze şi să funcţioneze. În luna mai, lovitură de teatru. Precedată — şi pregătită — de o emisiune la care m-am referit deja, cu o istorie aparte: : „În lesa puterii", din seria „Zonă de impact". Concepută ca o analiză a situaţiei de dezastru în care se află TVR, ea este deturnată pe parcurs, este, pe neanunţate, amînată şi reprogramată stîngaci, fiind transformată într-o identificare de ţapi ispăşitori şi primind însărcinarea discretă de a justifica (inabil) şi de a pregăti opinia publică pentru ceea ce avea să urmeze. Adică, pe 15 mai, conferinţa de presă extraordinară a conducerii Televiziunii Române. Urmată, ca la o adevărată sărbătoare, de un cocteil („cocteilul-conferinţă de presă", cum vesel suna formularea din invitaţie). Efectul de spectacol a funcţionat şi de data aceasta: numita conferinţă de presă s-a bucurat de o intensă mediatizare din partea presei scrise. Cu efecte stilistice şi retorice enorme. Ca de obicei, în locul unei supravegheri şi analize *continui*, *permanente*, s-a ajuns la crearea de „evenimente" mediatice bubuitoare: o zi, două, nu vorbim cu toţii decît despre un singur lucru. După care îl lăsăm, epuizaţi şi omniscienţi, să cadă în uitare.

Conferinţa de presă apocaliptică a fost, însă, precedată de o zi de sărbătoare. Înainte de joi, 15 mai, ziua revelării publice a dezastrului care, efectiv, din toate punctele de vedere, *este* Televiziunea Română, a fost miercuri, 14 mai, ziua decernării anualelor premii ale Asociaţiei Profesioniştilor de Televiziune din România (APTR).

Ziua măririi

Spre deosebire de conferinţa de presă amintită, intens şi bombastic mediatizată, Gala APTR nu s-a bucurat, spre deosebire de anii trecuţi, de nici cea mai mică atenţia din partea presei scrise. TVR 1 a retransmis-o, montată şi înregistrată, abia luni, 19 mai, obligîndu-mă să-mi iau notiţe. *Pe fondul* dezastrului din TVR, premiile APTR au strălucit oarecum ciudat, anacronic şi, în acelaşi timp, dătător de speranţă: cîtă vreme mai există *oameni* adevăraţi de televiziune, *instituţia* televiziunii poate fi salvată. Juriul ales de APTR a ţinut să *încurajeze* (tineri, speranţe), să *confirme* (valori mature, sigure, stabilizate) şi să *încununze* (cariere, vieţi, vocaţii). Premiile au fost multe, nuanţat disociate (poate chiar prea nuanţat) şi, în derularea lor, au cunoscut un moment culminant neaşteptat, care, ca epic aleatoriu, a avut darul de a le conferi semnificaţia unei *fabule* despre situaţia televizualului românesc în clipa de faţă. Cei mai premiaţi au fost oamenii din TVR, personalităţi deja cunoscute. Premiul pentru *talk-show*, de pildă, i-a fost acordat (e)ternului Iosif Sava, Ceahlăul programului 2 al TVR. Dar şi lui Radu Nicolau, actualmente la TVR, pentru o emisiune realizată la Tele 7abc. Pe meritate (este mai bun, oricum, mai obiectiv, mai profesionist decît un Răsvan Popescu, de pildă, care, după plecarea de la BBC, constituie, la ora actuală, una dintre cele mai mari dezamăgiri din audiovizualul românesc).

Posturile private au fost puţin premiate, singurele — multe — distincţii fiind, de fapt, confirmări: emisiunea „Reporter Tele 7" şi „Observatorul" Antenei 1.

În sfîrşit într-un straniu şi neliniştitor raport de coerenţă cu situaţia de criză a TVR, dar şi cu aceea a cinematografiei româneşti (una pe marginea gropii, cealaltă deja acoperită de pămînt) au fost premiile acordate filmelor (de scurt, mediu şi lung metraj) produse de Studioul de Film al TVR, lăudat, s-a spus, pentru faptul de a încerca să facă ceea ce nu mai poate face „industria" cinematografică autohtonă, adică exact şi tocmai continuarea pînă la saţietate, în cel mai pur anacronism, a „artisticului" înţeles ca „parabolic", „metaforic" şi „metafizic", adică a stilului care a scos cinematografia şi televiziunea noastră din competiţia valorică, făcîndu-le să dispară.

Marele Premiu APTR a fost unul în acelaşi timp pe deplin meritat şi... ironic. El a răsplătit, pentru transmisia în direct din noaptea de 17 noiembrie 1996, capacitatea tehnică şi profesionalismul gazetăresc ale echipei de *news* a Pro TV-ului, post care, însă, nu a participat cu nici o producţie proprie la selecţia pentru premiile APTR, ca urmare a interdicţiei impuse de directorul general al postului respectiv, Adrian Sârbu, tocmai cel invitat să primească premiul. Semn, oare, că în Pro TV există un singur centru — personalizat — de decizie? „Premiu de împăcare"? Concurenţa — înţeleasă ca adversitate — dintre Pro TV şi TVR a produs, pînă una-alta, două festivaluri de televiziune şi două serii de premii, cu foarte puţini laureaţi comuni (peliculele *Tonel şi Vieru* şi *Cronica de la Zürich*, de exemplu). Anul trecut, TVR — urmată, bizar, şi de cîteva posturi private (Antena 1 şi Tele 7abc) — a boicotat Mediafest-ul. Anul acesta, Pro TV boicotează premiile APTR, dar i se întinde, peste frontul artificial creat, o mînă. N-ar fi rău ca împăcarea între cei doi poli ai televizualului românesc să intervină, dar concurenţa aceasta a dus, totuşi, la crearea a două ocazii de autoevaluare a producţiei interne de televiziune, ceea ce este mai curînd benefic, constituind eboşa unui fel *sui generis* de *piaţă a festivalurilor de televiziune* autohtone. Va fi, însă, aşa numai dacă vor fi depăşite neînţelegerile şi răceala, şi se va pune capăt boicoturilor „în oglindă" şi interdicţiilor instituţionale, din care tocmai creatorii de televiziune au de pierdut. Să aşteptăm, aşadar, Mediafest-ul de anul acesta.

Ziua decăderii

Apocalipsă nu înseamnă neapărat „sfîrşit", ci „dezvăluire", „revelaţie". Miercuri, 14 mai, ziua strălucirii şi a celebrării de sine a televiziunii din România (dar mai cu seamă a Televiziunii Române) a fost, parcă în mod fatal, urmată de joi, 15 mai, ziua publicitării şi consfinţirii dezastrului din TVR. Dezastru uşor de bănuit prin ceea ce se putea *vedea*, deja, prin *calitatea* produselor Televiziunii Române, dar care acum vine să fie confirmat şi documentat cu cifre, *cantitativ*, de mai multe echipe de specialişti *străini*, meniţi a da greutate diagnosticului. Apelul la experţi din afara României este prin el însuşi grăitor: nu sîntem în stare nici măcar să luăm măsura propriilor dezastre, darmite să ieşim din ele. Sau, mai precis, ne temem că nu vom fi crezuţi, şi ne „înarmăm" cu argumente de autoritate.

Ce s-a văzut pe micul ecran din tot acest spectacol al revelării catastrofei oferit, despre ea însăşi, de TVR, prin intermediul presei scrise, opiniei publice, a fost, după „Jurnalul" de seară, o „Ediţie specială" cu totul specială, atent, deşi stîngaci „regizată", cu un Radu Nicolau retras din platou şi cu un Stere Gulea intervievat-servit, în familie (GDS-*22*) de cronicarul de televiziune al amintitei reviste, Florin Gabrea. Întrebări de serviciu, evident dinainte convenite, nu discuţie, nu dezbatere. Ca şi partidele politice de care se plînge d-l Stere Gulea în masivul interviu pregătitor din *România liberă* din aceeaşi zi de joi, 15 mai („Unii se ţineau de conferinţe de presă ca să arate că fac şi ei ceva. Apoi, Televiziunea, simplu, îşi făcea buletinele de informaţii prin acestea, şi toată lumea era mulţumită"), Televiziunea Română, exact prin persoana d-lui Gulea, ne informează, dar nu se pune în discuţie, nu se supune discuţiei. Cheamă străini pentru a-i oferi soluţii de restructurare, deşi acestea fuseseră sugerate, de multă vreme, de aici, de aproape. (Mă refer, de pildă, la ideea — nu atît de retorică pe cît s-ar crede — a desfiinţării-reînfiinţării SRTV sau la aceea a autonomizării canalului 2. Asupra acestei din urmă probleme voi reveni.) Televiziunea, ca politica, nu se discută: sîntem, cel mult, din cînd în cînd, prin spectacole atent regizate, prin campanii de presă (cu cocteil), informaţi asupra ei. Prin modul de a proceda, actuala conducere a TVR îşi demonstrează concepţia *politică* nu numai despre presă, ci şi despre democraţie în general. Spectacole ale dezastrului da, discuţii normale în jurul posibilelor soluţii nu... Sensul comunicării e unilateral: de sus în jos şi dinspre centru spre margine. Deşi aparent paradoxal, tocmai prin presă, prin felul de a o concepe şi utiliza apare — ca denivelare, ca asimetrie — puterea, se fabrică putere...

Un sfîrşit e un început

D-l Stere Gulea are, totuşi, dreptate: nici statutul său, nici acela al Televiziunii Române nu sînt clarificate. Mandatul interimatului său se apropie de sfîrşit. Televiziunea Română se apropie şi ea, lăsată în starea actuală, de sfîrşit. Spectacolul falimentului, organizat de TVR, a sunat ca un apel disperat adresat parlamentarilor oţioşi şi ca o justificare, ca o clarificare, ca o punere în cunoştinţă de cauză a opiniei publice româneşti. Un moment al adevărului, cum se spune. Părăsind o clipă actualitatea strictă, care poate lua ochii, orbi, mă voi ocupa, în săptămînile următoare, de unele aspecte ale revelaţiilor — previzibile — cu privire la criza în care se află TVR. Cu credinţa că premisele redresării se află în chiar diagnosticul bolii. Personal, consider că nu voi face, astfel, decît să continuu, ceva mai sistematic şi mai amănunţit, o analiză începută cu mai multă vreme în urmă. Pentru mine, unul, revelaţiile de joi, 15 mai, n-au constituit o surpriză, ci o confirmare. Stau, însă, şi mă întreb: dacă, aşa bolnavă cum e, TVR a primit atîtea premii APTR, ce va face cînd se va însănătoşi? Sau nu e bolnavă? Sau, Doamne fereşte, nu se va face bine prea curînd? Sau tocmai boala reprezintă o condiţie a viitoarei sănătăţi?

Retorică jurnalistică, fireşte...

Bogdan GHIU

Presa despre...

Succesorul lui Măgureanu

Un portret oarecare

● "Atît în campania electorală, cît şi în activitatea sa parlamentară legată de judeţul Alba, Costin Georgescu s-a remarcat ca fiind un om de acţiune şi discret. În declaraţiile pe care le-a făcut presei după alegeri, deputatul Costin Georgescu a detaliat şi a susţinut necondiţionat demersurile preşedintelui Constantinescu. Cu o zi înainte ca şeful statului să facă publică opţiunea sa pentru noul director SRI, Costin Georgescu declara că va accepta propunerea preşedintelui ca pe o sarcină ce trebuie îndeplinită." (**M.R. şi L.K. în Cotidianul**, 19 mai) ● "Costin Georgescu a ţinut să-l asigure pe şeful statului că nu a avut nici un fel de legături cu fosta Securitate." (**Jurnalul naţional**) ● "Georgescu, care a participat la Congresul PNL, fără a se implica în culisele alegerilor, ne-a spus că, după părerea sa, «directorul SRI nu trebuie să apară pe ecrane, ci să-şi vadă de treabă liniştit, cît mai în spate»." (Oana Iurăşcu, în **Adevărul**)

Faţă în faţă cu moştenirea trecutului...

● "Costin Georgescu îşi propune să realizeze reforma în SRI. El spune că nu cunoaşte, în prezent, structura de organizare sau nivelul de pregătire profesională din cadrul acestei instituţii." (**Curierul naţional**, 20 mai) ● "Este ştiut că, deşi nu s-au plimbat pe malul lacului punînd la cale împuşcarea lui Iliescu, Constantinescu şi Georgescu au pus la cale gestionarea finanţelor CDR şi strategia electorală. În aceste condiţii şi Georgescu va avea dreptul să greşească. Nu mi-aş dori însă să greşească la fel ca Măgureanu. Pentru că nici pe el nu-l va trage nimeni de urechi. Doar este omul preşedintelui!" (Mihai Valentin Neagu în **Libertatea**) ● "În legătură cu scurgerile de informaţii din interiorul SRI, Costin Georgescu îşi declară totalul dezacord faţă de acest fenomen pe care îşi propune să îl elimine." (**Cronica română**)

© C. Bumbuţ

...cu oglinda parlamentară

● **Ion Diaconescu**, preşedintele CDR: "Noul director al Serviciului Român de Informaţii a fost propus de Emil Constantinescu să candideze în noiembrie anul trecut pe listele PNŢCD, dar, din raţiuni electorale, am sugerat înscrierea lui pe listele PNL. Costin Georgescu e liberal doar cu numele." (în **Evenimentul zilei**) ● **Mircea Ionescu Quintus**, preşedintele PNL: "Pe dl deputat Costin Georgescu îl consider un om cinstit, curat, capabil, poate încă nu suficient pregătit pentru această funcţie, dar în cel mai scurt timp cred că îşi va însuşi elementarele cunoştinţe pentru a arbitra direcţiile de acţiune ale SRI." (în **Jurnalul naţional**) ● **Nicolae Văcăroiu**, senator PDSR: "Cred că preşedintele Constantinescu trebuia să aibă în vedere că atribuirea acestui post trebuia să se facă inclusiv pe criterii profesionale. Mi se pare nefiresc ca un om politic să fie propus într-o astfel de funcţie." (în **Ziua**) ● **Cristian Rădulescu**, deputat PD: "Personal nu-l cunosc, dar Partidul Democrat a fost consultat şi s-a căzut de acord să fie un om agreat de toate părţile." (în **Jurnalul naţional**)

... şi cu el însuşi

● "Nu mă sperie funcţia de director al SRI. De speriat nu mă sperie, dar îmi dau seama, şi apreciez greutatea acestei funcţii. Nu este uşor, este un post de mare responsabilitate. De speriat nu mă sperie, pentru că dacă mă speria, nu acceptam." (în **Jurnalul naţional**, 19 mai) ● "Pregătit nu este nimeni pentru această funcţie dar sînt dispus s-o preiau. O să fac tot ce trebuie ca s-o îndeplinesc corespunzător." (în **Ziua**, 20 mai) ● "Voi depista vinovaţii şi, conform legii siguranţei naţionale şi a regulamentelor interioare, aceştia vor fi aspru pedepsiţi." (în **Curierul naţional**) ● "Îmi propun ca atitudine şi imagine discreţia şi cît mai puţine ieşiri la rampă iar în plan personal să-mi păstrez echilibrul interior şi prietenii." (în **Cronica română**) ● "Cred că sînt un om echilibrat si că voi şti să apreciez oamenii cu care voi lucra. Am lucrat cu foarte mulţi oameni pe şantiere, de toate meseriile şi de toate funcţiile, pregătirile şi, în condiţiile acestea, consider că voi şti să organizez şi să conduc SRI." (**E.Ş.**)

De jur împrejur

Modernizări

Victoria laburiştilor britanici, aşa masivă cum a fost ea, nu a înspăimîntat atît dreapta, cît a încurcat stînga. După ce într-o ţară importantă se petrece o schimbare de asemenea natură, există tendinţa comentatorilor care influenţează opinia să extrapoleze situaţia concretă. În Franţa, aflată în plină campanie electorală pentru alegeri anticipate, nu foarte utile, în schimb cu un grad de risc deloc neglijabil pentru partidul la putere, modelul Tony Blair pare ademenitor şi pentru stînga şi pentru dreapta. Primii susţin că electoratul britanic a votat pentru un stat social după 18 ani de individualism deşănţat, ceilalţi demonstrează că stînga n-a putut cîştiga decît adoptînd un program de dreapta, propunîndu-şi doar corectarea exceselor şi nu alternarea principiilor. Privit mai cu atenţie şi în formulările lui concrete, programul laburiştilor britanici îndreptăţeşte ambele afirmaţii. "Conservatorii consideră – le-a spus Tony Blair alegătorilor – că voi trebuie să vă descurcaţi asumîndu-vă responsabilitatea propriei voastre vieţi, iar condiţiile în care se desfăşoară acest proces nu vă privesc decît pe voi. Noi, dimpotrivă, pretindem că există o responsabilitate socială şi că e datoria noastră să creăm mediul în care responsabilitatea individuală are mai multe şanse de a se împlini."

Social-democraţia britanică n-a renunţat la promisiunea de a asigura egalitatea şanselor, dar consideră că sistemele de învăţămînt şi de sănătate echitabile pentru toţi cetăţenii sînt mai adecvate acestui scop, decît naţionalizările şi intransigenta luptă sindicală pentru salarii în întreprinderi nerentabile.

Reacţiile social-democraţiei franceze şi germane dovedesc că lecţia nu poate fi învăţată pe dinafară, ea trebuie adaptată condiţiilor specifice. Or, ambele puteri europene sînt confruntate cu situaţii de criză pe care Anglia le-a evitat, poate datorită tocmai consecvenţei cu care a fost aplicat thatcherismul cu şi fără Margaret. În Franţa, scrutinul va fi săptămîna viitoare. În Germania – la anul. Dar febrilitatea inovării programelor social-democrate pare a avea aceeaşi intensitate; însă pentru a face inteligibile diferenţele, presa este nevoită să le pună pe două coloane, comparînd pînă la virgulă programele stîngii cu cele ale dreptei. Se dovedeşte astfel că, chiar în prezenţa crizei, nu există în ţările dezvoltate nici starea de spirit, nici partidul apt să propună soluţia revoluţionară a unui salt înainte sau a revenirii la un trecut mai bun. Experţii tuturor partidelor nu elaborează doar lozinci care să placă alegătorilor, ci şi complicate calcule pentru recuperarea deficitului din fondurile de pensii şi al asigurărilor sociale, pentru ca impozitele să nu pună beţe în roate creării de noi locuri de muncă, dar să fie suficiente şi pentru cheltuielile unui stat căruia nu-i este indiferentă soarta cetăţenilor săi.

Stînga modernă contează pe un cetăţean alfabetizat economic, capabil să-şi traducă în cifre mesajul politic şi nu pe proletarul cu faţa mînjită de funingine care ia cu asalt palatele. Mai mult sau mai puţin spălat, acest alegător a migrat spre extremismul politic. Cetăţeanul cult politic, optînd în cunoştinţă de cauză între curente politice obligate de viaţă să-şi expună un program adecvat realităţilor şi nu ideologiilor, cetăţeanul capabil să traducă lozincile electorale în cifra impozitelor este creatorul nivelului de trai la care tînjesc oamenii de dreapta şi de stînga de pe toate continentele.

Magdalena BOIANGIU

Departe de Cannes

Incitare la crimă

"Asasinarea prim-ministrului a fost rezultanta unei acţiuni premeditate organizată de un sindicat sofisticat" susţine Michael Karpin, autorul israelian al anchetei din filmul **Drumul spre piaţa Rabin**. S-a uitat atmosfera din acele zile fierbinţi care au precedat crima, cînd manifestanţii dădeau foc efigiei lui Rabin ca ţintă pentru exerciţiile de tir, în uniformă nazistă (montaj dintr-o fotografie a lui Eichmann) şi strigau "Moarte lui Rabin! Rabin trădătorul". Nu s-a ştiut – şi aceasta e revelaţia filmului – în ce măsură organizaţiile extremiste din Israel au fost finanţate de extremiştii bogaţi din SUA, care au asigurat apoi fondurile pentru campania victorioasă a lui Netanyahu. Actualul prim-ministrul susţine că nu a ştiut nimic despre demonstraţiile care-l condamnaseră pe Rabin la moarte. Cadrele document ale filmului dovedesc că are o relaţie superficială cu adevărul. "Aţi dorit ca Netanyahu să devină succesorul lui Rabin?" – este întrebat ucigaşul Ygal Amir, în celula lui. "Opţiunea era între un discipol orb ducînd ţara la pieire şi un oportunist cinic, pe care îl putem influenţa. Înţelegeţi?" (**Le Monde** – 15 mai 1997)

Violul ca armă de luptă

Implicarea vedetelor – a persoanelor cunoscute altfel decît prin politică – în desfăşurările concrete ale războaielor din fosta Iugoslavie, a fost suspectată de nesinceritate. Nu revolta în faţa atrocităţilor, ci filiaţii partizane şi dorinţa de a sta în obiectivul aparatului de filmat ar fi determinat mulţimea manifestelor, a protestelor, a iniţiativelor umanitare. E adevărat că filosofii şi actriţele nu sînt întru totul adecvaţi decorului arid al războiului, dar fără ei, adesea, opinia publică mondială nici nu află că, undeva în lume, o putere legitimă sau nu ucide, torturează, violează populaţia paşnică. Documentarul **Chemînd fantomele** este finanţat de actriţa Julia Ormond, şi de compania TV prin cablu Cinemax. N-a fost cumpărat de alte reţele pentru că "lumea s-a săturat de Bosnia".

Două femei – în viaţa normală ambele avocate care-şi practicau meseria la Prijedor – au fost deţinute, în 1992, cîteva luni în lagărul din Omarska. Au fost violate în repetate rînduri. În anii care au urmat, s-au străduit să strîngă mărturii, în legătură cu ceea ce s-a întîmplat în lagăre. Confruntat cu aceste depoziţii, unul din paznici, acuzat de viol, Zeljko Mejakic răspunde în faţa camerei: "Nu ştiu de ce aş fi făcut aşa ceva. Ea are 45 de ani şi eu 26 şi apoi respectiva femeie este urîtă şi neatractivă". De altfel, răspunzînd unor acuzaţii mai puţin specifice şi generalul Ratko Mladic spusese: "De ce să le violeze sîrbii pe femeile musulmane? Sînt prea urîte".

Reporterii revistei **Newsweek** (19 mai) se tem că acesta ar putea rămîne singurul verdict de care să aibă parte reclamantele.

Cenzură eficientă

Poliţia indiană apreciază că jumătate din cinematografia naţională este controlată de banii şi oamenii crimei organizate, ceea ce contribuie la dezvoltarea cantitativă, nu şi la elaborarea unui prag calitativ decent. India produce 8000 de filme pe an. Multe dintre ele nu justifică investiţia financiară şi reprezentanţii criminalilor finanţatori au decis să-i dea o lecţie unuia dintre producătorii ineficienţi. El a fost prins într-un garaj, a fost torturat şi ucis. Gangsterii nu sînt interesaţi doar de bani, ci şi de ideologie. Un regizor de succes care a arătat într-un film cum o femeie musulmană se mărită cu un bărbat de religie hindusă, a găsit o bombă în dependinţele locuinţei sale. A fost un avertisment. Într-un diferend asemănător cu un alt regizor, "naşul" Chota Shakeel, contactat de reporterii revistei **Time** în Dubai a spus: "Dacă regizorul nu se conformează deciziei mele, va trebui să-l ucid". (**M.B.**)

Argument

În materie de repartizare a rolurilor sociale feminine şi masculine, oricine se crede îndreptăţit să se pronunţe, căci sîntem, toţi, „parte şi judecător" şi pare simplu să convoci, spre a emite judecăţi, „micul tău tezaur de înţelepciune", alcătuit din experienţe personale, ideologeme la care aderi sau pe care, dimpotrivă, le combaţi şi citate plastice din clasici, de-a valma. Dosarul tematic al *Dilemei* ar dori să sugereze că această vulgată (care ne dictează să spunem: „aşa este şi aşa trebuie să fie pentru ca lumea să fie în ordine") precum şi „adnotările" pe marginea ei („iar eu cred că...") pot fi chestionate, încadrate în contexte socio-culturale mai ample şi înţelese şi sub raport cauză-efect.

Ne aflăm în *tranziţie* şi asistăm (fără a fi tentaţi să reflectăm prea mult; luaţi cum sîntem de val, comentăm mai cu seamă spectacolul politic şi dificultăţile economice) la o deplasare, la o mutaţie de accent în sfera distribuirii aşa-numitelor roluri *de gen*. „Decorul" şi „întîmplările" tranziţiei se îngrămădesc sub ochii noştri pe o scenă cu două fundaluri. Primul: cel al drepturilor civile destul de proaspăt cucerite (după al doilea Război Mondial) ale femeilor. Al doilea: cel al anilor de comunism. În calitate de comentatori ai „spectacolului", ne simţim datori să respingem tiparul comunist, pe de o parte, şi „exagerările" occidentale, pe de alta. Atunci cînd nu propunem întoarcerea la o „feminitate" tradiţională cam fumegoasă, ne grăbim să afirmăm că problemele de gen sînt false probleme sau probleme minore, vag sîcîiţi că Europa găseşte de cuviinţă să ne tragă de mînecă *pînă şi* din punctul ăsta de vedere.

Dilema din această săptămînă face cîteva sugestii, aşadar: o încercare de contextualizare a problemei, în primele pagini „la temă"; cîteva ipostaze socio-profesionale şi stereotipuri de imagine, apoi; în sfîrşit, „alte glasuri, alte încăperi" din „Europa dumitale" (Irlanda şi Belgia) şi din Europa „vecină" (Albania). Iar conceptele-cheie cu care operează cele mai multe dintre articole - explicit sau implicit - sînt *egalitatea* şi *diferenţa*. Şi, bineînţeles, raportul dintre ele. **(D.V.)**

CONTEXTELE ISTORIEI ŞI ALE IDEOLOGIEI

Mihai Răzvan UNGUREANU
istoric

„Fetele ca florile" sau şansele unei istorii neconvenţionale a femeii

Încercaţi să convingeţi pe cineva că gîndeşte, acţionează, judecă stereotip şi veţi fi răsplătit cu o privire acră, dacă nu gratulat cu un răspuns bine ţintit. Stereotipurile nu au un nume bun, deşi prezenţa substantivului comun în lexicul psihologiei este recentă, iar în limbajul vernacular a pătruns o dată cu ultimul val de neologisme. Ele nu se confundă cu fixaţia – o judecată egală cu sine şi indiferentă la circumstanţe, o concluzie reluată la nesfîrşit în dispreţul relativităţii premiselor. Stereotipul reprezintă o categorie gnoseologică şi identificarea lui ca specie a produselor cunoaşterii nemijlocite i-a preocupat îndeosebi pe specialiştii ştiinţelor sociale. Raţiunile sînt evidente: el este identificabil, există şi se manifestă numai la scară socială, în colectivităţi active, ai căror membri comunică în cadrul aceluiaşi cîmp referenţial cultural, social, economic şi lingvistic.

Prima definiţie cuprinzătoare aparţine unui sociolog convertit la disciplina pe care am numi-o astăzi "antropologie socială". Gordon Allport – căci despre el este vorba – afirma că stereotipul reprezintă *"o credinţă exagerată asociată unei categorii sociale"*, falsă din punct de vedere logic, deoarece se bazează pe generalizări nefondate. Dar ca să se transforme în stereotip, inducţia vicioasă trebuie să se sprijine şi pe un viciu de cunoaştere (percepţia selectivă), şi pe unul de gestiune a cunoştinţelor (uitarea selectivă). Ca argument, metodă şi produs al procesului cunoaşterii, stereotipul deseori justifică, "raţionalizează" comportarea individuală sau a unui grup în raport cu un reprezentant oarecare al societăţii. Stereotipurile sînt reflecţii fidele ale prejudecăţilor umane şi, chiar dacă au un grăunte de adevăr, distorsionează brutal realitatea, nu o reproduc. Atitudinile negative faţă de o prezenţă reală specifică (în şi din societate, în cazul nostru) se sprijină pe stereotipuri; ele sînt aidoma cîrjelor unei cunoaşteri şchioape, insuficient susţinute de spiritul sănătos al curiozităţii dezinteresate. Fiindcă reduce fără menajamente sau scrupule complexitatea lumii înconjurătoare la termenii ei majori, stereotipul este instrumentul analitic preferat al minţilor simple sau nedeprinse cu jocul nuanţelor. Evident, a devenit în timp o marcă a mediocrităţii şi tocmai asocierea cu mediocritatea îi conferă caracter social. Nu înseamnă că nu are nici un rost în procesul cunoaşterii. Categorizările de orice gen – categoria cultivă stereotipul – sintetizează, prin clasare şi etichetare, diversitatea materială, umană etc. pe baza caracterelor comune, a notelor identice, după similitudini, făcînd-o inteligibilă la nivel macroscopic. În plus, economiseşte timpul necesar unei informări complete asupra obiectului cunoaşterii.

Stereotipurile, la rîndul lor, pot fi ordonate în tipologii variate, după criterii de referinţă simbolică, de eficienţă gnoseologică, de prezenţă spaţială sau temporală etc. Subiectele stereotipurilor din prima categorie se găsesc, cu precădere, în centrul interesului public, dar la periferia orizontului de cunoaştere, în teritoriul vag al supoziţiilor şi al zvonurilor, ale căror rude bune sînt. Din perspectiva relaţiilor de comunicare în plan social, acestea funcţionează ca strategii de explicare ale unui aspect delicat al realităţii, care scapă de sub constrîngerile modurilor canonice de interpretare a lumii înconjurătoare. OZN-urile, a căror apariţie fulgurantă este, deocamdată, inexplicabilă au devenit ţintele unui stereotip de referinţă; chiar descifrarea acronimului oferă proba: sînt obiecte neidentificabile. În mod analog, relaţia cu Femeia, Evreul, Estropiatul (orb, cocoşat, şchiop, malformat etc.), în general cu toţi periferici societăţii este grevată de prezenţa şi acţiunea restrîngătoare a stereotipului de referinţă. Nu discutăm acum raţiunile istorice ale conjugării unei judecăţi pripite cu subiectul însuşi; le constatăm doar, urmărindu-l pe Jean Delumeau. În catalogul personajelor simbolic-reprezentative pentru generarea şi întreţinerea stereotipurilor de referinţă, Femeia pare să ocupe cea mai însemnată poziţie prin numărul de locuri comune produse, prin capacitatea lor deosebită de multiplicare socială, prin răspîndirea universală şi prin istoricitate.

În prag de secol XIX, societatea românească proba o obtuzitate aproape totală faţă de personalitatea feminină, de prezenţa individuală (pînă într-acolo încît uneori îi refuza pînă şi fiziologia), de rolul şi rostul social al femeii. Mi-au căzut cîndva sub ochi dosarele primilor ani de activitate ai şcolii de fete de la Iaşi, înfiinţată, prin înalt decret domnesc, la 1834. Şcoala propriu-zisă, destinată mai întîi să ocupe o casă din curtea unei mănăstiri localnice, adăpostea de-a valma corpul profesoral şi elevele, într-un fel de internat-dormitor care, în timpul zilei, se transforma în sală de clasă. Numai disciplina impusă cu maximă rigoare mai salva aparenţa de seriozitate a locului. Astfel se naşte unul dintre stereotipurile a căror istorie se confundă cu modernitatea românească: instituţia însăşi este conventuală, are aspectul şi funcţionalitatea unui spaţiu recluzionar şi se administrează după principiile severe ale comunităţii monahale. Bacovia nu este decît un martor al aceluiaşi stereotip, ridicat la rang de principiu educativ în perimetrul şcolii.

Trebuie să fi fost foarte incomod, în primul rînd pentru cei maturi, ale căror nevoi personale pretindeau un tratament diferenţiat. Într-un tîrziu, sînt separate sexele şi vîrstele: bărbaţii deoparte, femeile în altă parte, ţinîndu-se cont de familii şi preferinţe. Dormitoarele şcolăriţelor – multe dintre ele aflate la pubertate – rămîneau, în consecinţă, nesupravegheate. Un al doilea stereotip, de asemenea cu manifestare contemporană, exclude prezenţa pederastiei în mediul şcolar, fie ca tentativă, fie în formă activă. Dată fiind natura aparte a problemei, pînă să se înţeleagă că primele experienţe de gen se consumă, în multe cazuri, în comunităţi unisexuale închise de tipul descris aici, au trecut ani. Abia după ce, la un control medical de rutină, a fost descoperită *"conspiraţia ruşinoasă a dragostei dintre femei"* – cum o numea, în raportul său, directorul Samoil Botezatu – s-a trecut la măsura observării stricte a timpului de odihnă a elevelor.

O recoltă considerabilă de locuri comune se poate aduna trecînd în revistă descrierile de călătorie din secolul trecut. Invariabil, femeile tinere şi fetele, mai ales, deşi indiferente la binefacerile apei şi ale săpunului, deşi bine îmbrăcate şi conştiente de efectul apariţiei lor în public, nu se disting nici prin hărnicie, nici prin inteligenţă sau cultură. Excepţie fac obişnuitele saloanelor şi ale balurilor Curţii, precum şi întreţinutele boierilor sau ale negustorilor cu stare. Nenumăraţi călători străini descriu ospitalitatea, chiar excesiva (şi profitabila) amabilitate a ţărăncilor, a căror regretabilă lipsă de interes pentru carte este suplinită admirabil şi şarmant de graţiile şi nurii gazdei. Acest stereotip, vehiculat în plină epocă romantică, a rezistat vremurilor şi se recunoaşte pînă astăzi în unele ghiduri – altfel binevoitor scrise – de circulaţie internaţională. Efectul de lungă durată al stereotipurilor de imagine l-am sesizat cu satisfacţie cinică în memoriile unui german, scrise la 1898, care venise special în România ca să redescopere specia feminină conturată atît de apetisant în literatura epocii. Din nenorocire, a nimerit la Galaţi, unde, după ce s-a deprins cu *walachischer Schmutz*, a căpătat o boală ce l-a lecuit definitiv de experimentarea plăcerilor la Dunărea de Jos.

Aceiaşi călători străini promovează, prin selecţia intenţionată a caracteristicilor de viaţă socială, stereotipul moralităţii comportamentului *privat* (s.n.) al femeilor de la oraş sau din mediul rural. Analiza statistică amănunţită a cazurilor de divorţ din perioada 1827-1861, prezentate Mitropoliei Moldovei spre rezolvare canonică, arată că marea majoritate a căsătoriilor desfăcute din motiv de *"rău trai"* sau *"proastă vieţuire"* acuză abuzul de alcool. Dintre vinovaţii direcţi, însă, 47% sînt femei! Adulterul, violenţa, abandonul casnic nu înregistrează nici pe departe acelaşi "succes". Un alt stereotip cu evoluţie modernă priveşte calitatea relaţiei dintre mamă şi propriii copii, privită exclusiv din unghiul condiţiei sale afective. Pentru perioada în cauză, Mitropolia şi Comisia Epitropicească înregistrau, spre îngrijire, un număr impresionant de odrasle părăsite la porţile caselor avute, ale bisericilor, mănăstirilor şi orfelinatelor: aproximativ 17% din numărul naşterilor declarate, mai mult decît media statistică a aceluiaşi indicator în Rumelia (provincie otomană aflată cam pe locul actualei Bulgarii), Macedonia (alt *vilayet*) sau Rusia continentală.

Trecutul este încărcat de gesturi şi atitudii stereotipe a căror temă este femeia. La limită, tocmai repetarea continuă a locurilor comune îl fac descifrabil şi interesant. Este imposibilă interpretarea unei probe fără să păstrezi în minte ideea că subiectul-persoană al investigaţiei ţi se aseamănă somatic, în reflexe sociale, în comportament, în gestică. O istorie de succes a femeii şi a feminităţii poate, prin urmare, porni de la inventarul percepţiilor eronate pentru a ajunge la o sinteză de mentalităţi sociale, iar lipsa de convenţionalitate metodologică ar salva-o de la stereotipie.

Funcţia sociologică a stereotipurilor

"Gîndirea colectivă fabrică clivaje împovărătoare pentru ambele sexe, chiar dacă avantajează bărbaţii – în termeni de putere şi libertate. Chiar în societatea contemporană urbanizată (...) forţa acestor imagini stereotipe rămîne incredibilă, *fiindcă ele exercită o funcţie sociologică*. Şi chiar supus unui examen critic, sistemul de diferenţe definite social ţine, mai mult sau mai puţin, locul unui destin secularizat: intră în jocul social, influenţează percepţia sinelui şi a celuilalt. Stereotipurile plac copiilor, care visează meserii conforme fantasmei identitare sexuale şi dirijează opţiunea profesională a adolescenţilor. (...) orice inegalitate produce o diferenţiere percepută ca "naturală" şi orice diferenţă "naturală" e susceptibilă de a deveni argument al inegalităţii. Astfel, capcana se închide: orice marcă a diferenţei între sexe poate fi citită ca semn de inferioritate şi, invers, orice inferioritate implică un soi de feminizare a caracterului presupus inferior. Judecata asupra inegalităţii împiedică, aşadar, gîndirea diferenţei în desfăşurarea ei şi în deplină "linişte epistemologică", căci orice trăsătură diferenţiatoare va fi luată, în aceste condiţii, drept argument al stigmatului. Orice cîştig egalitar va fi perceput în termenii asemănării ("ele" poartă pantaloni "ca bărbaţii", fumează, beau, votează "ca ei" etc). Pentru femei, omogenizarea contemporană a conduitelor va fi semnul egalităţii dar şi al pierderii identităţii de "femei", iar masculinizarea conduitelor, legată de realizările sociale sale femeilor, produce bascularea vechii identităţi stereotipate într-o identificare cu modelul dominant, devorat de logica asemănării. Concilierea contrariilor devine acum un poncif, aşa cum o arată toate biografiile unor femei importante sau "curierul inimilor" ("Cum poţi trăi ca femeie şi ministru?"). În fapt, a percepe ca "masculină" o femeie care exercită puterea este tendinţa irezistibilă, caracteristică societăţilor noastre..." (Véronique Nahoum-Grappe, *Le féminin*, Hachette, 1996; traducere de D.V.)

Daniela Rovenţa FRUMUŞANI
conferenţiar universitar, Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării

De la Elena Ceauşescu la Cenuşăreasa

– Condiţia femeii în societatea postcomunistă –

Comunicare şi schimbare socială

Sintetic, putem evidenţia faptul că *presupoziţiile ontologice* (materia ca unic nucleu al performanţei umane), *presupoziţiile antropologice* (specificul uman redus la activitatea productivă) şi *presupoziţiile politice* (relaţiile politice ca instrument de dominare, cf. Andrei Marga, *Explorări în actualitate*, 1994 Cluj, *Apostrof*) au fost înlocuite de noi concepte şi principii după 1989: principiul autonomiei, al concurenţei, al orientării în raport cu cererile pieţei, al democraţiei dialogice. Ultimul concept, lansat de Anthony Giddens (*Beyond Left and Right, Stanford*, California, 1994) infrastructurează spaţiul privat şi public, explică relaţiile părinţi/copii, relaţiile de prietenie etc.: "Democraţia dialogică progresează în măsura în care aceste relaţii sînt guvernate prin dialog şi nu prin structurile puterii". Iar dialogul şi "democratizarea democraţiei" pot fi realizate prin restructurarea relaţiilor de gen, de muncă, de stil de viaţă (*colaborativ* şi nu *competitiv).*

Mass-media joacă un rol important în societatea contemporană: configurează relaţii publice şi practici private, menţine şi schimbă reguli, reprezentări şi presupoziţii ideologice. Se poate afirma că, dintr-un agent de control social (anii 1960-1980), mass-media a devenit (peste tot în lume) şi ar trebui să devină într-o mai mare măsură şi în România un agent al schimbării sociale. Promovînd pattern-uri de gîndire pentru o populaţie planetară, mass-media reduce clivajul între microsocial şi macrosocial, construieşte reprezentări, realităţi (hiperrealităţi) sociale. Or, asimilarea rutinieră a conţinutului mediatic în viaţa cotidiană introduce, consolidează sau extinde distorsiunile ideologice dominante conţinute de ele (stereotipuri etnice, sexuale, religioase etc.); de aceea este vitală sensibilizarea opiniei publice şi a actanţilor mediatici asupra acestor stereotipuri şi imagini distorsionate.

O remarcă ni se pare importantă: evident că nici ţările ex-socialiste, nici femeile nu constituie o entitate generică. Dincolo de *identitatea socialistă asexuată* avînd drept numitor comun binecunoscuta "dublă corvoadă" dublată de o retorică a emancipării, au existat experienţe diferite, back-ground-uri diferite, aşteptări şi frustrări diferite.

Ceea ce ni se pare semnificativ este să comparăm *rolul actanţial al femeii* (în sfera publică şi privată), *imaginea sa* (percepută de ea însăşi şi de ceilalţi), *discursurile sale* (de la discursuri mai mult sau mai puţin congruente cu cultura patriarhală dominantă la discursuri ale marginii: magiei, foliei, poeziei etc.), *proiectele sale* (de la cele literare, artistice la început, la cele sociale şi politice în prezent).

Dacă dorim să trecem de la un *prim nivel cantitativ* al democraţiei (mai multe mijloace pentru mai mulţi oameni) la cel *calitativ* (calitatea legilor, instituţiilor, a vieţii cotidiene, democraţie participativă, gîndire critică etc.) investigarea discursurilor şi valorilor periferiei (etnice, religioase, sexuale) devine o condiţie *sine qua non.*

În perspectiva *vizibilizării şi valorizării diferenţelor* (minorităţi etnice, tineri, femei etc.) triada *femei-societate-mass-media* devine o miză însemnată a societăţii postcomuniste.

Femeile şi tranziţia: "partituri" socio-ideologice.

Poziţionarea femeilor în perioada tranziţiei ar putea fi schematic configurată drept trecere de la "democraţia populară" la cea liberală, metarmorfoză complexă, dificil de asumat şi gestionat. Pentru a înţelege corect semnificaţia reală a imaginii feminine ni se pare indispensabilă o întoarcere la originile imaginarului comunist al condiţiei feminine.

Ca în orice sistem totalitar, anularea solidarităţilor tradiţionale, distrugerea individualităţii în favoarea colectivităţii au însemnat confiscarea vieţii private în general şi a celei de familie în particular. "Modelul unei egalităţi sexuale cerute pentru femei şi nu de femei a fost instaurat prin discursul mobilizator al anilor '50, consacrînd ca eroine femeile ce practicau meserii bărbăteşti (de la siderurgie la minerit)... Femeia comisar sau tractorist propusă ca paradigmă a feminităţii a devenit o parte a inversării reflexelor societăţii: binele era numit rău, negrul devenea alb, marginea ocupa centrul, iar femeia era exemplară dacă uzurpa rolurile politice şi economice masculine" (Zoe Petre, 1995 – "Promovarea femeii sau despre distrugerea sexului feminin", manuscris).

Aşadar, de unde pornim, către ce ne îndreptăm?

Să antologăm, simetric, "trecerile" – de la **democraţia populară** la **democraţia liberală**: (vezi caseta)

Femeile şi tranziţia: schiţa stării de fapt

În ciuda drepturilor stipulate de Constituţie şi alte reglementări, femeile sînt mai vulnerabile decît bărbaţii pe piaţa muncii şi în confruntarea cu şomajul, mai afectate de sărăcie, frustrări, marginalizare, suportînd în cea mai mare măsură costurile dure ale tranziţiei:

– ponderea activităţii feminine diminuează cu excepţia cîtorva profesii liberale (avocat, jurnalist, economist, în acord cu tendinţa generală a Europei occidentale);

– venitul mediu feminin este cu 10% mai scăzut decît cel masculin;

– femeile disponibilizate au şanse de reinserţie profesională mai mici decît bărbaţii; violenţa împotriva femeilor creşte (70% din totalul divorţurilor sînt rezultatul violenţei domestice, efect al consumului de alcool al bărbaţilor);

– feminizarea şi îmbătrînirea forţei de muncă în agricultură.

În ciuda calificării (47% din totalul tinerilor absolvenţi de liceu şi facultate), femeile sînt subreprezentate în posturi decizionale, inserate în ghettouri de catifea similare spaţiului domestic (relaţii publice, protecţia consumatorului, educaţie, asistenţă socială etc.). România posttotalitară concentrează femeile în anumite poziţii şi activităţi (segregare verticală şi orizontală): 26% din femei în agricultură, 35% în industrie, 33% în servicii şi celelalte neutilizate (G. Predoşanu, "Forţa de muncă feminină pe piaţa muncii – între aspiraţii şi nevoi", *Cine sîntem noi*, Bucureşti, *Anima*, 1996).

În România postcomunistă femeile se confruntă cu o *mentalitate patriarhal ţărănească în familie* şi *paternalistă în spaţiul public* (femeia este în continuare, la noi, "le deuxième sexe" al Simonei de Beauvoir sau "copilul de douăsprezece ori impur" al lui Vigny).

În mod paradoxal, femeile sînt astăzi reticente în a intra în sfera publică nu doar ca rezultat al unei mentalităţi tradiţionale, ci şi ca respingere a unei politici de emancipare corelate negativ cu comunismul. Acest attentism sau absenteism al femeilor din sfera publică – *sindrom al invizibilităţii* – este dublat de reticenţa jurnalistelor de a prezenta problematici feminine (şomaj, familii monoparentale, violenţă domestică, feminizarea sărăciei).

În sfîrşit, o privire atentă asupra mass-media scrise şi electronice din România confirmă *vizibilitatea feminină ca actor* (jurnalist, redactor, director de publicaţie etc.), dar *perpetuarea invizibilităţii feminine ca identitate reală*. Monitorizarea presei scrise române (18 ianuarie 1995 – Global Media Monitoring Project cuprinzînd 80 de ţări din toate continentele pentru congresul de la Beijing), precum şi alte monitorizări ulterioare au confirmat *un relativ echilibru actanţial* (40% femei jurnalist vs 60% bărbaţi), dar şi *reducerea drastică la nivelul persoanelor implicate în ştiri* (12% femei vs 88% bărbaţi) şi *monotematismul informaţiei privind femeile.*

Democraţie populară	*Democraţie liberală*
– de la o **omogenizare forţată** (natura "gender blind") a statului socialist în sintagma binecunoscută a lui Margaret Gallagher)	– la **diferenţa sexuală** liber asumată
– de la **"egalitate" în folosul statului** (femeia tractorist, eroină a muncii socialiste, mamă eroină, asigurînd creşterea demografică în aberanta politică ceauşistă a natalităţii)	– la **inegalitate de facto, nu de jure** (discriminare în angajare: "tînără, fără obligaţii" ca în ofertele de serviciu, în timp ce pentru bărbaţi competenţele cerute sînt: mobilitate, energie, limbi străine, PC, calităţi manageriale etc.)
– de la **paternalismul statului socialist**	– la **patriarhalismul capitalist** (deşi există multe femei şomer, 40% nu caută activ slujbe; această resemnare şi rezistenţă s-ar datora unei duble moşteniri: rurale şi paternaliste (cf. Maria Bucur, 1994 "An American feminist in Romania" in **Social Politics** – International Studies in gender, State&Society, 22)
– de la **promovare pe criterii ideologice** (apartenenţă la partidul comunist, obedienţă, conformism în gîndire şi comportament)	– la **promovare pe criterii de competenţă profesională**, dar şi pe considerente tacite, non-transparente (sexiste). Discriminarea în angajare este reflectată de cifre precum 61% femei sub 25 de ani în căutare de lucru şi doar 38,1% bărbaţi în această situaţie. De fapt, rarefierea prezenţei femeii pe piaţa muncii ("part time jobs", munca la negru şi şomajul) este un indice al înlocuirii patriarhalismului cu o dominare masculină occidentală ce redefineşte rolul social al femeii (cf. Nanette Funk, 1992 **Gender Politics and Postcomunism**)
– de la o **participare adesea artificială la producţie** – 45%	– la o sensibilă **reducere a participării** (şomajul atinge cote mai mari pentru femei: 4,5% din 1992 faţă de 4% pentru bărbaţi, dar 13,3% în 1994 faţă de 11% pentru bărbaţi).
– de la **idealul bolşevic al sexualităţii ocultate** (entuziasta muncitoare stahonovistă căreia i se adaugă modelul rural al supunerii feminine)	– la **explozia corporalităţii (pornografia şi publicitatea** oferă un model de feminitate orientat spre privirea şi fantasmele masculine şi subordonat unei plăceri masochiste). Narcotizarea sexualităţii (de la criminalizarea avorturilor la cea a machiajului inter alia) a fost înlocuită de narcisism, obiectualizarea femeii şi hipertrofierea sexualităţii ("sex sells" conform unui slogan mediatic binecunoscut);
– de la **vizibilitatea ostentativă** (faimoasa reprezentare procentuală: 40% din secretarii de partid, membri ai tuturor comisiilor, comitetelor etc. erau femei)	– la **anihilarea simbolică** definită de Gaye Tuchman ca **trivializare** (comercializarea sexului şi explozia pornografiei), **polarizare** (defeminizarea muncii intelectuale şi feminizarea celei necalificate), **invizibilizare** (efect boomerang al vizibilităţii impuse înainte de 1989)
– de la **violenţa generalizată** (indiferent de sex) în **spaţiul privat** (violarea corespondenţei, ascultarea conversaţiilor telefonice) şi **public**	– la **feminizarea violenţei** în spaţiul privat şi public (marele număr al femeilor agresate, atacate, furate, bătute, violate etc.)
– de la **mitologia scorpiei** (Elena Ceauşescu şi puterea sa satanică – metonimie demonică a socialismului)	– la o **nouă Cenuşăreasă** ce se duce rareori la bal, îşi deleagă soţul să vorbească pentru ea în spaţiul public. **Modelul superwoman**: superleader supermuncitor, mamă eroină este deconstruit în submuncitor (subutilizat) şi actor social tăcut

Ingenua, vampa, secretara...

– Tipologii de serial –

Tipurile feminine din serialele de televiziune sînt variaţiuni, ramificări sau chiar reversuri ale celor clasice, din basme. *Ileana Cosînzeana*, scop al căutărilor lui Făt-Frumos şi trofeu, devine, acum, *Eroina*, fata bună, *Ingenua*. Povestea preferată de cele mai multe din seriale, în special de cele sud-americane, este cea a *Cenuşăresei*: în *secretară, menajera* simplă, virtuoasă şi oricum frumoasă zace o *Prinţesă* deghizată şi abia aşteptînd să-şi revele albăstrimea sîngelui. Prinţul, alias omul de afaceri, o găseşte şi trece puhoi de obstacole morale şi sociale pentru a-i fi partener la bine şi la rău. *Surorile vitrege*, fade dar împopoţonate, aparenţă fără esenţă, reprezintă o inversare a rolului de Cosînzeană: în serialele sud-americane ele îşi găsesc întruparea în *rivalele eroine*. *Rivala* e de obicei *vampa*, demoazela de bani gata, dar fără caracter. Deşi are exteriorul de eroină, îi lipseşte interiorul şi traiectoria iniţiatică: Prinţul, în general situat pe aceeaşi treaptă socială, ajunge la ea mult prea uşor, nu o descoperă. Mai toate serialele sud-americane îşi îneacă, spre final, anti-eroinele în băutură şi delăsare.

Rivala frivolă ne-a adus, deja, la celălalt pol al dihotomiei: evident, cel negativ. Aici, un rol central îl are *maştera*, mama vitreagă, devenită, de multe ori, *soacră*. În telenovelas mama bogatului moştenitor, o fostă *"rivală"* la rîndul ei, este, de multe ori, cea care se opune căsătoriei acestuia cu fata sărăcă şi virtuoasă.

La polul opus, există *mama blîndă şi dreaptă*, factorul de echilibru al familiei. Aceasta reprezintă ipostaza de peste ani a Cosînzenei, postură de care basmele evită să se mai ocupe. Modelul "împărătesei-mamă" este cel al lui *Miss Ellie*, din prea-cunoscutul *Dallas*. Miss Ellie era, însă, casnică. Serialele mai noi cultivă un alt tip de matroană: o *combinaţie între împărăteasa-mamă şi Ileana-Cosînzeana, împrumutînd şi cîteva caracteristici de la Făt-Frumos*. Pe acest tipar mixt se potriveşte, de pildă, *Jill* din *Secrete de familie*: e doctor, soţie şi mamă responsabilă. Serialele mai îndrăzneţe au creat un stereotip de care basmele s-ar fi speriat: *fosta soţie şi mamă*, precum *Judith* din *Viaţa ca în filme*. Relaţiile erotic-conjugale din poveşti trec, aici, într-o sferă mai puţin sentimentală şi mai generoasă: cea a legăturilor prieteneşti. Dovedind precaritatea legăturilor de sînge, relaţiile de tip nou sînt mai puţin constrînse şi interesate. *Judith* poate "veghea", în continuare, şi asupra fostului soţ, deşi remăritată cu un altul: statutul de *fostă soţie* devine tot mai puternic. În basm, relaţiile dintre personaje vizau prezentul; în producţiile TV de ultimă oră trecutul nu e uitat, ci înglobat. *Viaţa ca în filme* demolează şi mitul secretarei atrăgătoare şi gata de a pune mîna pe şef. *Toby* este mică, grasă, arţăgoasă şi domnişoară bătrînă; cu *Martin* se poartă ca o soacră, mustruluindu-l în voie.

Cea mai inovatoare inversare de roluri este cea între Cosînzeana şi Făt-Frumos. Aceasta începe cu statutul profesional al Cosînzenei, care devine om al muncii, preocupat de propriile căutări ale păsării măiastre sau ale apei vieţii. În serialele gen basm sau benzi desenate, precum *Xena, prinţesa războinică*, răsturnarea este simplistă şi totală: *Xena* e pe post de Făt-Frumos, sau cavaler rătăcitor, umblînd prin lume ca s-o pună în ordine; într-un episod, ea îl întîlneşte pe "bărbatul vieţii ei": acesta e-mbrăcat în alb (în timp ce Xena se războieşte într-un mini de piele neagră, presărat, pe ici-colo, cu metal), are 3 copii, pe care-i creşte singur, şi menţine pacea în zonă; cînd Xena e rănită, el o îngrijeşte; tot el e cel ce o aşteaptă, fidel şi la gura sobei, să se întoarcă din peregrinări.

În seriale mai intelectualiste (cel puţin voit), precum *Doctor în Alaska*, inversarea nu e atît de explicită. Personajele fac schimb, cu uşurinţă, de atribuţii. Nu se mai poate vorbi cu claritate nici de Făt-Frumos, nici de Cosînzeana, nici de maşteră. Personajul *Maggie O'Connel*, tunsă băieţeşte şi veşnic îmbrăcată în pantaloni, dar frumoasă, trăieşte singură şi se îndeletniceşte cu ocupaţii altădată bărbăteşti: grădinăritul, vînătoarea... Maggie e un cumul între Cosînzeana şi Făt-Frumos. Relaţia ei cu sexul opus impune un alt stil de cucerire: una pe picior de egalitate, spiritual-amicală: tachinarea. Stereotipul Cosînzenei de ultimă oră o transformă, pe aceasta, din scop greu de ajuns, în partener şi, uneori, posibil înlocuitor.

Iaromira POPOVICI

Angela AVRAM GIURGIU
jurnalist TV

Femeile, în şi la TVR

Faptul că, pînă în 1989, femeile erau obligatoriu implicate, prin doctrina PCR, în toate domeniile de activitate, a creat imaginea super-femeii şi a provocat, după revoluţie, efecte contrare subsumabile mult discutatului sindrom "Elena Ceauşescu-Lina Ciobanu". În orice caz, TVR a evitat programele exclusiv dedicate femeilor şi problemelor feministe, în vreme ce programul "pentru femei" de la Tele 7abc nu a putut atinge cote rezonabile de popularitate. În schimb, emisiunile TVR care au încercat portrete ale unor figuri celebre ca Martha Bibescu sau Maria Rosetti, ale unor actriţe sau scriitoare (excepţionalismul...!) au avut succes.

Femeile sînt bine reprezentate la nivelurile manageriale din Televiziunea Română. După recenta restructurare, se poate aprecia că multe deţin posturi de redactor-şef sau redactor-şef adjunct (număr total de angajaţi: 3074 din care 1158 femei; 96 de manageri din care 30 femei). Cu un amendament, totuşi: ele nu ocupă posturi-cheie ci, în general, poziţii secunde sau, în cel mai bun caz, au un cuvînt de spus în ceea ce priveşte execuţia. Foarte rar sînt implicate la nivel decizional.

În general, două sînt "marile" tipuri de jurnaliste TVR: cele fără sex şi cele supra-sexuate. Prima categorie este lesne de recunoscut: vorbeşte masculin, "ca la meci", e un camarad "de bază", cară echipamentul la filmare şi uită cu lunile să se fardeze. Este fie necăsătorită, fie divorţată, şi neglijează complet viaţa de familie: preferă să stea în grupul de montaj, şi nu acasă sau cu prietenii. Tipul acesta poate fi considerat ca o subspecie a unei mai largi categorii de profesionişti: "workaholicii". A doua categorie este la fel de potrivită muncii de televiziune ca şi prima. Principala diferenţă constă în faptul că ziarista supra-sexuată nu ezită să îşi folosească farmecele pentru a obţine o avansare sau un interviu bun. Viaţa sa de familie este la fel de grea ca şi a ziaristei asexuate: programul de lucru imprevizibil şi stressul reprezintă dificultăţi majore. Stilul de viaţă şi şansele reuşitei casnice pot fi comparate cu ale stewardeselor sau ale marinarilor... Oricum, viaţa "dezordonată" a redactorilor-bărbaţi pare a avea parte de mai multă toleranţă din partea tuturor. Lor li se iartă mai uşor aventurile extra-conjugale, sînt cataloga ţi ca "deştepţi" sau, în orice caz, "interesanţi". Pe de altă parte, există destule exemple de vedete feminine de televiziune care îşi datorează succesul mai degrabă şarmului personal decît calităţilor profesionale propriu-zise. Tipul acesta de succes e acceptat şi unanim privit ca un lucru normal. Acesta este probabil motivul pentru care piaţa de televiziune din România e invadată de chipuri atrăgătoare dar prea puţin expresive. Vedetele frumoase (şi cam atît) par a fi acceptate ca fiind ceva de la sine înţeles.

Tradiţia culturală a "decorativismului" femeii reprezintă, probabil, o cauză a păstrării importanţei crainicei, prezentatoarei – tip de prestaţie profesională complet dispărută în televiziunile occidentale. Televiziunea Publică pare a prefera încă apariţiile de tip Miss Univers unor look-uri pline de personalitate, de tip Christine Ockrent. Totuşi, succesul unui post comercial, ca Pro TV, care a încurajat apariţia vedetelor feminine cu personalitate puternică, demonstrează că publicul a evoluat, din snobism sau convingere, spre alte gusturi. TVR a ales, deocamdată, să reflecte mai cu seamă gustul public mediu, cu tot ceea ce, culturalicește, se ascunde dincolo de el. Cariera de succes şi popularitatea crainicei-cititoare de program (aspect plăcut, haine cît mai sofisticate şi elemente sexy cît mai vizibile) reprezintă o notă mai degrabă proastă pentru statutul femeii-redactor şi, în ultimă instanţă, pentru societatea românească.

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Femei celebre, femei-manager

Citeam cu delicii, în adolescenţă, fascicolele din colecţia "Femei celebre". Textul era oarecum dezamăgitor, lipsit de aventuri extraordinare, mai puţin pasionant decît "Aventurile submarinului Dox" sau decît isprăvile lui Percy Stuart, dornic să fie primit în "Excentric Club". Femeile celebre aparţineau istoriei, nu depăşeau niciodată secolul al XIX-lea, şi nu erau decît de două feluri: fatale şi formatoare. În primul caz, aduceau ghinion în războaie, ca regina Cleopatra şi împărăteasa Eugénie sau provocau dueluri funeste, ca Natalia Puşkina şi Elena Racoviţă. Cele din a doua categorie reuşeau să trezească în omul de calitate fiorul ambiţiei, îi cizelau comportamentul şi îi stimulau dorinţa de autodepăşire. Diderot şi Condorcet îşi ascuţeau spiritul frecventînd saloanele doamnelor de Tencin şi du Deffand. Wellington, învingătorul lui Napoleon, se prezenta cu emoţie de adolescent în cercul doamnei Récamier. Statutul subordonat al femeii n-a împiedicat-o niciînd să se afirme, de regulă însă indirect, prin acţiunea de modelare exercitată asupra eroului principal.

Au existat dintotdeauna şi femei celebre prin ele însele, acelea care şi-au cultivat gîndirea independentă şi originală. De la Sei Sonagon şi Murasaki Ikibu la cele două Marguerite (Yourcenar şi Duras), numindu-le în treacăt şi pe cele două George (Eliot şi Sand), cu toate au un uşor aer masculinizat, după cum şi bărbaţii deştepţi par oarecum efeminaţi, explicaţia fiind că inteligenţa este androgină. Noroc că astăzi femeile se pot remarca fără să fie nevoite să-şi deformeze spiritul nativ prin acrobaţii mentale sau să-şi găsească un companion de fasonat şi de ghidat. O nouă profesiune li se oferă, generoasă prin puterea pe care o pune în joc, comodă prin rapiditatea cu care cunoştinţele-i specifice pot fi asimilate, exigentă prin efortul îndelungat şi răbdător pe care-l implică: profesiunea de *manager*. Pe nesimţite s-a format un nou stereotip feminin, organizatoarea. Abandonînd taiorul cambrat pentru blazer-ul lejer, poşeta nepractică pentru servieta diplomat, cochetă şi plină de energie, mai feminină ca o amantă şi mai activă ca un ofiţer, femeia manager pune în valoare o ancestrală experienţă de guvernare prin blîndă şi constantă presiune. Succesul indiscutabil al femeii ca organizatoare se explică prin aceea că ea nu se satură repede de o activitate pentru a trece la alta, urmăreşte o problemă pînă în toate detaliile şi consecinţele ei, iar deciziile nu-i sînt niciodată clătinate de briza vreunei senzaţii de deşertăciune. Are răbdarea de a pronunţa sentenţios truisme incontestabile de tipul "aici sîntem la serviciu, aici trebuie să muncim", aşteaptă întotdeauna răspunsul interlocutorului, chiar dacă întrebările pe care i le pune sînt doar reproşuri retorice, repetă o formulă de atîtea ori pînă cînd toţi o acceptă ca pe ceva natural, de bun simţ. Indiferent de nivelul ierarhic la care se situează, combină în înfăţişarea ei sobrietatea autoritară a dirigintei de gimnaziu cu zîmbetul îndatoritor al vînzătoarei de magazin (occidental). Mai presus de orice, rezistă la ore îndelungate de lucru.

Multă vreme am crezut că femeia manager rămîne la serviciu pînă noaptea tîrziu doar pentru a evita corvezile domestice, aşa cum numeroşi bărbaţi fac din biroul lor un club relaxant, la adăpost de controversa casnică, mai select şi mai sigur decît localul public. În realitate, perseverenţa femeii la locul de muncă îi rezolvă acesteia o mică dar sîcîitoare problemă de identitate. Aici, doar, se simte în apele ei, complet definită de marca instituţiei căreia îi aparţine. În afara acesteia, în lumea nesuferită în care trebuie să te remarci ca fiinţă individuală, în care autoritatea îţi este neîncetat pusă sub semnul întrebării, în care firma nu-ţi mai susţine prestigiul, inconfortul devine stresant. Imbatabilă în universul închis al companiei, femeia manager preferă să petreacă lungi ceasuri acolo, decît să fie mereu nevoită să se reafirme.

Georgiana CAPUERDE
jurnalist

Mic scenariu (absolut stereotip) cu şomere titrate

Paradox: dacă au urmat o facultate, şomerele devin "pacientele" cel mai greu de tratat la Direcţiile de Muncă. În primul rînd, oferta de muncă este foarte mică: în Bucureşti, de pildă, pentru cei 908 şomeri cu studii superioare (dintre care 538 sînt femei) sînt contabilizate lunar sub 100 de posturi. Iar în al doilea rînd, ele ţin să aibă o slujbă pe măsura calificării şi nu se mulţumesc cu orice.

Şanse infime de angajare au femeile de peste 45 de ani. Din punctul de vedere al celor mai mulţi dintre patroni, aspectul fizic şi tinereţea sînt mai importante decît experienţa profesională. Ce poţi face? Ai două posibilităţi: să accepţi un loc de muncă inferior pregătirii care, iată, a ajuns un handicap; să te lansezi într-o afacere pe cont propriu – se vorbeşte atît de mult de stimularea liberei iniţiative, azi... Evident, ultima variantă e mai tentantă. Bani, curaj, noroc – sînt primele ingrediente necesare startului. Te vei înscrie la un curs de iniţiere în afaceri, oricum.

Recent, Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) a organizat un astfel de curs. Grupul ţintă: femeile licenţiate ajunse şomere, dornice să îşi schimbe statutul. Timp de o săptămînă, ele au învăţat, pas cu pas, traseul de urmat pentru a pune bazele unei afaceri, au deprins noţiunile elementare de contabilitate, au aflat cum se pot deschide uşile instituţiilor finanţatoare. Şi totuşi... Cîteva cursante mi-au mărturisit că lansarea efectivă în afaceri e, aşa, un vis. Sînt prea multe obstacole, nu-şi fac iluzii. Pînă la urmă, tot o slujbă la stat sau la patron rămîne şansa la care e cît de cît realist să speri.

Iar şomerele titrate sînt extrem de active în căutarea unei slujbe. Sanda Budău, psiholog la Direcţia Generală de Muncă şi Protecţie Socială Bucureşti, a constatat că ele vin în fiecare săptămînă să se intereseze de ofertele nou apărute. Nu acelaşi lucru îl fac bărbaţii licenţiaţi. Cu toate că dau mai rar pe la oficiile de muncă, şansa le surîde: ei reuşesc să se reangajeze mult mai des.

Psihologul Direcţiei a mai observat că aceste femei sînt teribil de ruşinate de titlul de şomer. E firesc: tensiunea dintre a avea o diplomă care, în principiu, îţi atestă utilitatea socială şi a te simţi inutil social e una de dată recentă în România. "Pentru cele mai multe dintre ele, şomajul e cea mai mare nenorocire posibilă. E greu să le faci să depăşească această tensiune" – explică Sanda Budău.

Ieşite din circuitul muncii, adeseori în urma unor decizii discutabile, femeile licenţiate se gîndesc cu furie sau cu nostalgie la anii risipiţi printre cărţi – ca să poarte, acum, de dimineaţa pînă seara, şorţul de casnică.

Livia SĂPLĂCAN
jurnalist

„A fi femeie" – avantaje, dezavantaje

Sigur, acesta nu este un sondaj de opinie efectuat după regulile unei anchete sociologice riguroase. Am încercat numai să îi fac pe cei intervievaţi – bărbaţi şi femei – să vorbească despre statutul, imaginea, rolurile sociale ale femeilor. Mulţi interlocutori mi-au reproşat, şi pe bună dreptate, că a vorbi despre femei prin schema matematic-maniheistă a avantajelor şi dezavantajelor nu este soluţia cea mai indicată. Totuşi, am ales-o pentru a-i determina pe partenerii mei de dialog să îşi limpezească ideile şi să fie concişi. Am urmărit numai să realizez cîteva "fotografii-instantaneu". Iată-le.

Constantin Roşu, cultivator şi vînzător de cartofi, 29 de ani

● E bine să fii femeie pentru că o duci mai bine, în primul rînd, financiar; o femeie e scoasă în oraş, la o bere, la o cola; după o femeie, dacă arată bine, se uită oricine. Dacă nu arată? Se face ea pînă la urmă să arate! Dacă eşti tînără şi femeie, te angajează mai uşor, pe mine cine să mă angajeze? Dacă o femeie e vînzătoare la butic, toţi băieţii vin să bea la ea. Dacă e atacată ? Ce să păţească? Îi ia banii şi gata!

● Nu poate să umble singură pe stradă seara, o fluieră, o strigă...

Ştefania Gheorghe, patron SRL, 41 de ani

● Femeia îşi poate pune în valoare aspectul fizic prin vestimentaţie, în societate este mai protejată, sentimentele materne îi aparţin în exclusivitate.

● Dar îşi rezervă sieşi foarte putin timp, trăieşte grijile întregii familii, trebuie să gîndească şi pentru alţii, nu i se acordă încrederea cuvenită din partea bărbaţilor în acţiunile pe care le întreprinde, nu este investită în munci de răspundere.

Doina Popescu, ziarist, 45 de ani

● Avantaje? Nu există. Cu toate că nu mi-aş dori o schimbare de sex, aş dori o altă mentalitate şi o altă distribuire a rolurilor în societate. Totuşi, femeile au o gîndire mai analitică decît bărbaţii, un spirit critic mai dezvoltat şi o anumită intransigenţă şi tenacitate, calităţi care se constituie în tot atîtea atuuri cînd ajung în funcţii de decizie.

● La noi, femeia are cel mai mic procentaj de reprezentare în Parlament din Europa, este inexistentă în actuala echipă guvernamentală, puţine ocupă funcţii de manager, lucrează cu două norme (la serviciu, plus norma nevăzută de acasă), bugetul restrîns al familiei o face să devină mai zgîrcită decît ministrul Ciumara, reeditînd, în mic, la nivelul familiei, disputele pe care acesta le are cu membrii Cabinetului pentru suplimentarea diverselor bugete apoi sînt dezavantajele biologice – maternitatea o scoate din circuitul profesional şi din competiţie, o dată sau de mai multe ori în timpul vieţii.

Dan Oprescu, critic, 44 de ani

● Posibilele avantaje sînt, în realitate, dezavantaje, adică prilej şi cauză de handicap; statistic, ele trăiesc mai mulţi ani decît ei, dar nu ca femei, ci în calitate de babe; nu trebuie să se ducă la slujbă, fără să fie socialmente ostracizate pentru aceasta, dar acest lucru înseamnă lipsa independenţei economice, privarea de o eventuală carieră sau de aerisirea pe care o prilejuieşte mersul la serviciu, iar de muncit, tot trebuie să muncească, numai că în gospodărie; creativitatea maternă este un avantaj, numai că aceasta se substituie adesea creativităţii culturale (artistice, ştiintifice etc).

● Perioada oribilă a sarcinii, inconfortul ciclului menstrual, menopauza; femeia ca femeie (aşa cum se raportează ea la bărbaţi) are viaţa mult mai scurtă decît a bărbatului; în general, trebuie să aibă de-a face cu bărbaţii de la mai puţin de-un metru...

Maria, ţărancă fără ocupaţie – "că s-a stricat ceapeu", 50 de ani

● E bine cînd eşti femeie, că eşti harnică, muncitoare, gospodină; să munceşti e bine cînd ai unde!

● Femeia are multe păcate, săraca, ea suferă pentru bărbat, e necăjită, amărîta, copiii mor de foame, îşi găseşte greu de muncă, bărbatul pleacă, o lasă...

Carmen Iancu, casnică, 22 de ani

● Femeile sînt mai admirate.

● Îşi găsesc mai greu serviciu; în ziua de azi se profită mai mult de femei; patronii preferă femeile necăsătorite pentru că acelea le pot oferi şi servicii care nu intră în fişa postului...

Gheorghe Nicolae, pensionar, 68 de ani

● Femeia are prea puţine avantaje; e măreaţă cînd se îmbracă frumos!

● Munceşte mai mult, poate să fie părăsită de bărbat.

Ion Ţurlea, operator chimist, 54 de ani

● Este mai rezistentă la suferinţă.

● Trebuie să fie mai supusă; de ce? pentru că aşa se cade, merge la lucru, face piaţa, spală, curăţă, le face pe toate, aşa e de la Adam şi Eva şi tot aşa o să rămînă!

Elena Anghel, ţărancă pensionară, 60 de ani

● Mai bine era să fiu bărbat, ajungeam mai departe, mai învăţată; ca femeie, îţi trebuie şi un dram de noroc; femeile cuminţi şi serioase nu au noroc; femeia e mai muncită, mai obosită, mai responsabilă cu copiii, cu casa.

Cornel Horn, desenator tehnic principal, 42 de ani

● Frumuseţea femeii este un avantaj în avansări şi în ocuparea unor funcţii; ele au o paletă mai largă de a-şi pune în valoare aspectul fizic prin vestimentaţie, obţin mai uşor favoruri, sunt mai perspicace, au credibilitate mai mare, mai puţin în plan profesional, însă.

● Timpul liber este mult mai limitat, din ce îi mai rămîne după slujbă, gospodărie, copii; la o anumită vîrstă, puterile ei scad mai repede, este mai expusă la boli, nu poate să ocupe anumite funcţii destinate, prin tradiţie, bărbaţilor.

Bogdan Minteanschi, inginer, 47 de ani

● În societatea contemporană, o femeie se poate realiza fără nici un fel de restricţii, aşa încît nu cred că există dezavantaje de a fi femeie; o serie de profesiuni care odinioară nu erau accesibile femeilor, la ora actuală sînt abordabile, cel puţin în ţările civilizate: femeia cosmonaut, cu grad de ofiţer, preşedinte de stat. Nu-mi dau seama unde este discriminarea.

● În România există un risc – s-ar putea ca în domeniul privat, patronii să aibă anumite reticenţe în a angaja femei, pe motiv că ele vor lipsi mult de la serviciu pe motive de maternitate.

Gabriela şi Marian Costache, vînzători de flori în piaţă, 29, 33 de ani

● El: nu aş vrea să fiu femeie pentru că nu aş vrea să profite unii de mine; pot să-mi permit să mă însor cu oricine; ca femeie, la măritat, trebuie să aştepţi să te aleagă.

● Ea: la vîndut flori sînt mai puternică decît bărbatul meu, o femeie poate să muncească mai mult fără să obosească.

Daniela Cotigă, inginer dispecer, şef tură termocentrală, 32 de ani

● Aspectul fizic ar putea deveni un avantaj, oamenii sînt subiectivi, totul e să fii luată în serios, nu doar ca păpuşa care arată bine.

● Independenţa ei este limitată de prejudecata că femeia nu poate să aibă iniţiativă în anumite împrejurări, mai ales în relaţiile personale; independenţa creează în ochii lumii o imagine nu neapărat pozitivă; singurătatea este asociată cu un plus de vulnerabilitate; în realitate, eu cred că este exact pe dos, deoarece, cînd eşti singur, pentru a supravieţui, trebuie să lupţi; inteligenţa, dacă este în exces, pe ei îi sperie, apari mai puternică ori cel puţin egală; şi frumuseţea în exces devine disuazivă, creează o aură de intangibilitate; există anumite meserii pe care nu le poţi practica.

Antoanela Ungureanu, asistent manager, 30 de ani

● Frumuseţe, feminitate, delicateţe, inocenţă, dar şi o mai mare tărie.

● A fi femeie înseamnă o încercare la care te supune Dumnezeu din clipa în care te naşti şi pînă mori. Cu toate slăbiciunile ei fizice, inclusiv perioada graviditătii, ea trebuie să rămînă cochetă, feminină, graţioasă.

Manuela Bricman, inginer, 32 de ani

● Femeia este mai capabilă să îşi asume răspunderi mai serioase; pe scară ierarhică, şefii mei sînt şefe pînă la nivelul cel mai de sus; faptul de a avea un copil îţi creează un sentiment special, femeia este de regulă mai protejată.

● Fragilitatea fizică.

S.R., ospătăriţă, 21 de ani

● A rămîne însărcinată nu este întotdeauna ocazie de bucurie, mai ales cînd eşti necăsătorită; am avut o legătură, am rămas însărcinată, am un copil din flori, lumea mă priveşte ciudat, cu milă, cu ură; nici în cazul unei căsătorii legale, avantaje nu prea sînt, căci bărbaţi stabili nu prea găseşti; la angajare, o femeie singură cu un copil nu are nici o şansă, doar dacă patronului i se aduc şi alt fel de servicii.

Nicoleta Precop, ospătăriţă, 27 de ani

● Nu face armata, poate să facă un lucru pe care ei nu pot să îl facă, să dea naştere unui copil.

● Sînt multe slujbe în care sînt preferaţi bărbaţii, chiar şi ca barmani, ospătari, vînzători la butic, pentru că ei pot să lucreze şi în timpul nopţii.

Adina PREDA
Studentă la Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării

Mitologia neutralităţii

Poate nu ne surprinde că în manualele din liceu, ca şi în discursul cotidian, se folosesc termeni ca "omul", "elevul", "individul", "umanitatea". Dar o asemenea exprimare neutră şi impersonală nu poate să sugereze decît că ceea ce îi apropie pe oameni, asemănările dintre ei, sînt mult mai importante decît ceea ce îi diferenţiază. În acest fel ajungem implicit la concluzia că diferenţele dintre bărbaţi şi femei sînt nesemnificative sau irelevante. În plus, orice adolescent care a auzit măcar o dată sintagma "omul şi nevasta lui" va fi înclinat să creadă că om înseamnă bărbat. Într-un fel, aceste manuale nici nu contrazic această inferenţă.

În manualul de psihologie, la pagina 145, se dă un citat din J.-P. Sartre conform căruia "omul" este "cel care participă la viaţa socială şi făureşte istoria". După cum se ştie, femeile nu au participat în modul cel mai activ la viaţa socială (cel puţin pînă la un moment dat) şi cu atît mai puţin au făurit istoria. Pentru că istoria, aşa cum o cunoaştem noi, este o istorie a luptelor între state, între bărbaţi-eroi care reprezentau "interesul naţional" şi "binele general". Fără a-şi asuma viziunea perspectivală manualul de istorie a românilor nu dă seama de o istorie a minorităţilor etnice, de exemplu, nici de o istorie a femeilor sau a vieţii private. Încă.

Tot în manualul de psihologie, la pagina 144, personalitatea e definită ca "subiectul uman privit în cele trei ipostaze ale sale: 1) subiect pragmatic, al acţiunii (*homo faber*), cel ce transformă lumea şi tinde să o stăpînească; 2) subiect epistemic, al cunoaşterii (*homo sapiens-sapientissimus*), cel ce ajunge la conştiinţa de sine şi de lume, întrucît beneficiază de cunoştinţe şi participă la procesul gigantic şi nelimitat de cunoaştere realizat de omenire; 3) subiectul axiologic, purtător şi generator al valorilor (*homo valens*)."

Definiţia de mai sus este una care exclude femeile, ele fiind considerate (cam de cînd s-a născut filosofia cel puţin) *obiect*, şi nu *subiect* al acţiunii şi al cunoaşterii; doar purtătoare nu şi generatoare de valori. Se pare că nu se numără printre caracteristicile personalităţii umane ceea ce în mod tradiţional au făcut şi fac femeile – de exemplu grija pentru ceilalţi sau acele tipuri de cunoaştere, muncă şi valorizare considerate a fi specific feminine, bazate pe empatie şi intuiţie; acestea sînt trecute fie sub tăcere, fie devalorizate printr-o asociere simbolică cu natura "simplă" şi "inferioară".

Această asociere tradiţională este defavorabilă atît femeilor, cît şi naturii. Una dintre cele mai puternice dihotomii, pe care o regăsim în manuale, este dihotomia natură/cultură, în care al doilea termen se situează deasupra celui dintîi într-o ierarhie valorică. În manualul de sociologie, la pagina 14 se menţionează că un "candidat la umanitate" trebuie să depăşească "planul fiinţării biologice" şi să devină "valoare spirituală". De asemeni, în manualul de psihologie personalitatea e din nou definită ca "fiinţa care fără a se rupe de natură a depăşit-o totuşi pe aceasta şi a intrat sub imperiul culturii conferind un sens superior propriei vieţi". De vreme ce, în mod tradiţional, femeia este asociată cu natura, iar bărbatul cu creativitatea culturală, această valorizare atrage după sine şi o ierarhizare a valorilor masculine şi feminine. Astfel, "subiectul uman", cel care "transformă lumea şi tinde să o stăpînească" nu va întîlni nici o piedică de natură logică în calea dorinţei lui de a lua în stăpînire nu numai lumea naturală, ci şi tot ce are legătură cu aceasta, adică femeile.

Femeile, pe de altă parte, nu tind să stăpînească prea multe lucruri; aşa se face că, deşi ele reprezintă mai mult de jumătate din populaţia de pe glob şi prestează două treimi din timpul de muncă, ele nu posedă decît 1% din proprietatea mondială şi deţin 10% din venituri. Cu toate acestea, autorii manualului de economie nu amintesc nicăieri diferenţele în distribuirea veniturilor în funcţie de sex. Evident, aceeaşi "neutralitate obiectivă" îi face să nu ia nici un moment în considerare lipsa unei reale egalităţi de şansă, faptul că femeile sînt angajate mai greu deoarece au concedii de maternitate; în fine, nu se aminteşte nici că meseriile tradiţionale ale femeilor sînt mai prost plătite decît ale bărbaţilor.

Există la noi în ţară meserii "feminizate", adică meserii dominate de femei unde veniturile şi prestigiul sînt mici. (E de observat că, pe măsură ce ori veniturile, ori prestigiul cresc, numărul bărbaţilor creşte şi el.) Un exemplu este învăţămîntul, dar numai în partea de "jos" a piramidei, pentru că în învăţămîntul universitar numărul femeilor continuă să fie mic – prestigiul fiind mai mare – (11% în Universitatea Bucureşti), deşi femeile sînt majoritare în specializări universitare. Într-o dezbatere purtată de curînd pe această temă, un student a avansat o posibilă explicaţie: femeile sînt pur şi simplu... "altfel", un fel de marţieni...

Pînă în anii '60 s-a vorbit despre egalitate în drepturi între femei şi bărbaţi. De atunci încolo însă a început să se vorbească şi despre diferenţă, şi mai exact despre "egalitate prin diferenţă", pentru că aceste două concepte nu se exclud, ci se completează. Ca fiinţe dotate cu sex (printre altele) sîntem diferiţi şi avem deci interese şi nevoi diferite; de aceea drepturile noastre nu pot fi egale în cantitate şi nici în conţinut. În schimb, îndreptăţirea noastră de a ne cere drepturile este, fără îndoială, egală. O, – veţi replica, poate, în final – *neutralitatea obiectivă* nu este totuşi (dacă *este*...) cea mai mare hibă a manualelor noastre. Problema e (dacă *e*...) una secundă. Oare ce vă face să spuneţi asta?

Z. ORNEA

Opintiri împotriva Jurnalului lui Sebastian

Jurnalul lui Mihail Sebastian, apărut integral, în sfîrşit, după patru decenii de aşteptare s-a bucurat şi se bucură de un extraordinar succes de critică şi de public. Primele două tiraje ale **Jurnalului** s-au epuizat instantaneu şi, acum, în librării a apărut al treilea tiraj. Fără îndoială că acest răvăşitor jurnal este nu numai cartea de cel mai mare succes a anului 1997 dar, cred, a ultimilor ani. Impresionează, aici, extraordinar, francheţea mărturiilor şi dezvăluirea, din interior, a condiţiei tragice a scriitorului datorită originii sale iudaice. Cum despre situaţia de prigoniţi a evreilor din anii războiului (şi mai înainte) nu se ştia mai nimic întrucît deceniile comuniste au tabuizat şi acest contencios, generaţiile mai noi (chiar cele mai vîrstnice) trăiau cu convingerea că evreii din România au fost puşi la adăpost de regimul Antonescu. Brusc, acum, la lectura jurnalului lui Sebastian, au luat cunoştinţă de realitatea apăsătoare a acelor ani, realizînd că ideea de toleranţă, mult vehiculată, e o pură invenţie, un mit clişeu inoperant. Au fost cîteva conştiinţe (i-aş aminti pe domnii Eugen Negrici, Gabriel Liiceanu, H.R. Patapievici, dna Gabriela Adameşteanu şi încă altele) care au mărturisit acest sentiment, datorat dezvăluirii unei realităţi necunoscute. Şi nu este vorba numai de victimele genocidului din Basarabia şi Bucovina de nord (unde evreii, trimişi în Transnistria, au dat peste o sută de mii de victime) sau de cei pieriţi în progromul de la Iaşi şi în zilele rebeliunii legionare, ci de realitatea discriminării de care sufereau ceilalţi toţi, îngroziţi de ziua de mîine, aducătoare, poate, de necazuri vestind nenorocirea finală. Sebastian, ca evreu care îşi asumase evreitatea, consemnează, aproape rece, în jurnal, toate umilinţele discriminării îndurate. E probabil că tocmai tonul acesta nerechizitorial al jurnalului îl face credibil, provocînd acel şoc de care aminteam mai înainte. Sebastian a trăit, din 1937, şi o mare durere personală, consemnată, desigur, în jurnal. A fost tragedia pierderii unor buni prieteni, asistînd, dezamăgit, la convertirea lor întru legionarism şi *ipso facto*, întru antisemitism. Erau foştii Criterionişti şi colegi de redacţie de la **Cuvîntul**, printre care – cel mai bun prieten, Mircea Eliade. La 19 decembrie 1937 nota: "A pierde o situaţie – **Cuvîntul**, o serie de prieteni – Ghiţă Racoveanu, Haig, Marietta, Lilly, Nina şi, în sfîrşit, *prietenul cel dintîi şi cel din urmă Mircea* (subl.m.), a pierde totul, absolut totul, poate fi la 30 de ani nu un dezastru, ci o experienţă de maturitate". Era, în viaţa sa, un sfîrşit dureros de etapă, trebuind să ia totul, răscolitor, de la început. Şi nu putea. Pentru că, deodată, pierdea, tot ceea ce îi era apropiat sufleteşte. În forul intim credea că, odată, cîndva, totul va putea fi reînnodat. De aceea, tocmai, după ce consemnează declaraţiile filogardiste efectiv extaziate ale lui Eliade, adaugă: "E bine să spun încă o dată că n-am făcut decît să redau întocmai vorbele lui. Asta, ca nu cumva să le uit. Şi poate că într-o zi lucrurile vor fi destul de liniştite – pentru ca să-i pot ceti această pagină lui Mircea şi să-l văd roşind de ruşine". Toate dezvăluirile despre legionarizarea incontestabilă a lui Mircea Eliade au şocat, de asemenea, imens pe cei ce nu ştiau mare lucru despre acest moment din viaţa strălucitului cărturar. (Ca unul care am scris cartea **Anii treizeci. Extrema dreaptă românească**, mărturisesc că jurnalul lui Sebastian nu mi-a dezvăluit nimic nou, cunoscînd, din lectura presei acelui deceniu, mai multe decît notează autorul romanului **De două mii de ani**.)

S-a întîmplat un lucru curios. Unii, scandalizaţi de aceste dezvăluiri, în legătură cu legionarizarea lui Mircea Eliade şi a prietenilor săi, încearcă să le minimalizeze, lăsînd a se înţelege că Sebastian exagerează un episod necaracteristic. A făcut-o inevitabilul domn Mircea Handoca într-un articol recent din **Jurnalul literar**, cum a procedat şi în urma intervenţiei dlui Norman Manea în acelaşi caz. După dl Mircea Handoca n-ar fi vorba decît de 12 articole prolegionare ale lui Eliade şi ele nu sînt deloc caracteristice. Îl rog pe dl Mircea Handoca să-şi reamintească de ce nu sînt mai multe astfel de articole. Asta, pur şi simplu, pentru că M. Eliade n-a mai avut unde să publice altele, după ce de la începutul lui 1938 presa de extremă dreaptă a fost interzisă de regele Carol al II-lea. Că Eliade îşi păstrase convingerile din 1937 o dovedeşte internarea sa în lagărul de legionari de la Miercurea Ciuc. Apoi, a fost ajutat, în 1940, de Al. Rosetti să plece în misiunea diplomatică de la Londra. Şi, acolo, degeaba tot neagă dl M. Handoca, a avut dificultăţi cu acreditarea din partea Ministerului englez de Externe – tocmai datorită episodului legionar din 1937-1938. De altfel, Dumitru Danielopol, trimis al BNR la Londra în acea vreme şi frecventator permanent al Legaţiei române din capitala britanică, a relatat, în nişte memorii relativ recent publicate, că în perioada statului naţional legionar, soţia lui Eliade, Nina, era o fanatizată gardistă şi tot anunţa colegii că soţul ei va fi chemat la Bucureşti pentru a i se încredinţa, ca filolegionar ce era, înalte responsabilităţi. Negarea sau minimalizarea episodului legionar a lui Mircea Eliade (pe care, dimpotrivă, Cioran şi-l asumase), este o copilărească naivitate. E un fapt de ordinul nudei evidenţe. Şi e tot atît de contraproductivă negarea sau minimalizarea acestui episod legionar precum e şi pretenţia unora – falsă – că el s-a răsfrînt asupra operei sale cărturăreşti, saturînd-o.

Am constatat cu surprindere că şi mai tînărul confrate, dl Dan Petrescu, se înscrie printre cei care se dovedesc a fi alarmaţi de aceste consemnări din jurnalul lui Sebastian. Dsa merge mai departe chiar, punînd sub semnul îndoielii însăşi autenticitatea acestui jurnal. Într-un recent articol din **Timpul** ieşean (4 aprilie 1997) îşi afirmă această îndoială, subintitulîndu-şi un paragraf "Îmi vine să cred că jurnalul lui Sebastian a fost cam bricolat". Argumente nu prea are dl Dan Petrescu. Acela, notat de îngrijitoarea ediţiei, dna Gabriela Omăt, în "menţiuni asupra ediţiei", că prima pagină a jurnalului din 12 februarie 1935 n-ar avea început, e transformat în probă a faptului că familia l-ar fi "coafat", aranjîndu-l. Scrupuloasă pînă la infinitul mic, dna Gabriela Omăt a menţionat şi faptul, mărturisit de fratele lui Sebastian într-o scrisoare din 1991 către dl Ion Comşa, că din jurnal au dispărut, în 1960-1961, cînd ar fi fost scos din ţară, cîteva pagini. Şi încercînd să localizeze această lacună, dna Gabriela Omăt propune ipoteza că e posibil de identificat în chiar acest moment de început al jurnalului. Alt "argument" al unei intervenţii posibile a unei alte mîini decît a autorului jurnalului crede dl Dan Petrescu a fi descoperit în precizarea din text la însemnarea din 17 decembrie 1937 cînd se relatează lungul răspuns al lui Mircea Eliade la ancheta ziarului **Buna Vestire** "De ce cred în biruinţa mişcării legionare". Aici, i se pare suspectă dlui Dan Petrescu precizarea bibliografică a datei şi a numărului gazetei. Am văzut această pagină xerox şi îl pot asigura pe dl Dan Petrescu că e chiar scrisul autorului jurnalului care, probabil, a fost atît de uluit de declaraţia lui Eliade încît a simţit nevoia preciziunii bibliografice. Iar întreaga demonstraţie a dlui Dan Petrescu în legătură cu nepaternitatea lui M. Eliade asupra acestui text e, pentru mine, perfect neconvingătoare. Ştiu de mult, dintr-o relatare a dlui Lescot Mak Riketts, cu care am avut o convorbire, prin 1985, la Biblioteca Academiei, că profesorul l-a avertizat că acest text, l-a scris, de fapt, Mihail Polihroniade, redactor la **Buna Vestire**, dar n-a protestat pentru că nu voia să aducă prejudicii unui prieten. Am verificat atent acest text împreună cu altele, tot legionare, ale lui Eliade şi am ajuns la încheierea că îi aparţine indiscutabil viitorului profesor de istoria religiilor. Şi chiar dacă, prin absurd, versiunea Eliade ar fi adevărată, faptul de a nu se fi disociat de text în epocă şi mai tîrziu revelează indubitabil o comunitate de convingeri cu Polihroniade. Dar, din păcate, textul semnat e chiar al lui Eliade. Toată demonstraţia cu invocarea Adrianei Berger nu are, să mă ierte, nici o relevanţă. Singurul lucru important este că e indiscutabilă paternitatea lui Eliade asupra textului răspuns la ancheta **Bunei Vestiri**. Apoi, dl Dan Petrescu pune la îndoială veracitatea jurnalului avînd ca "argument" precizarea dnei Gabriela Omăt că a lucrat nu cu caietele originale ci după copii xerox ale acestor caiete. E o precizare menită să justifice eventualele erori de lecţiune care, deşi scrupuloasă foarte cum o ştiu, au mai rămas, poate, în corpul ediţiei. Nu e nimic scandalos şi neobişnuit în utilizarea unei copii xerox în loc de original. În acelaşi fel se procedează, la Editura Minerva, cu Jurnalul lui Lovinescu (**Sburătorul. Agende literare**), dna Monica Lovinescu încredinţînd editurii şi editoarei o copie xerox şi nu caietele în original pe care înţelege să le păstreze. Aceasta, îl asigur pe dl Dan Petrescu, nu împietează deloc asupra exactităţii textului reprodus în ediţie. Să adaug, aici, că editoarea jurnalului lui Sebastian este şi editoarea jurnalului lui Lovinescu (ajuns la vol II), dna Gabriela Omăt. Şi îngrijeşte, cu mare acribie şi devotament, textul jurnalului lui Lovinescu, cum a procedat, cam în aceeaşi vreme, cu jurnalul lui Sebastian. Pentru că o copie xerox (care înlocuieşte originalul), repet, nu împietează asupra reproducerii integrale a textului ci numai îngreunează enorm munca, făcînd posibile eventuale erori de lecţiune. Există, ce-i drept, în cele nouă caiete ale jurnalului lui Sebastian cîteva rînduri haşurate de familie. Cînd s-a putut reconstitui ce e sub haşură, dna Gabriela Omăt dă în subsol textul eliminat. Dar aceste intervenţii nu falsifică deloc textul întreg.

Încît din toată "argumentaţia" dlui Dan Petrescu privind "bricolarea" textului la jurnalul lui Sebastian nu stă în picioare mai nimic, fiind toate diletante răstălmăciri ale datelor chestiunii. Şi am intervenit numai pentru că am auzit şi alte opinii, tot ale unor oameni de bună credinţă, care pun la îndoială autenticitatea jurnalului lui Sebastian. Aceste opinii bănuitoare nu se sprijină pe nimic, fiind simple ipoteze fără acoperire. Jurnalul lui Mihail Sebastian e perfect creditabil, chiar dacă pe unii îi deranjează realitatea unor dezvăluiri de aici. Îi sfătuiesc să se concilieze cu adevărul. Pentru că jurnalul lui Sebastian este şi va rămîne un document de epocă, tulburător şi inatacabil.

Valdete SALA
preşedinte a organizaţiei *Refleksione*, Tirana

O figură fără voce

Dacă mi-aţi cere o imagine plastică a femeii albaneze în politică v-aş ruga să vă închipuiţi o imagine de televiziune căreia îi lipseşte sonorul: aceasta este femeia-politician în Albania – o figură fără voce. Şi, pentru moment, îmi vine să mă împac cu acest statut. Uneori e mai bine să lipseşti decît să fii prezent şi să oboseşti lumea cu existenţa şi prezenţa ta, aşa cum fac liderii noştri politici, care îmbătrînesc pe ecranul TV vorbind fără a spune nimic sau spunînd lucrurile pe care le ştim deja dinainte ca ei să vorbească.

În pragul ultimei campanii electorale din mai 1996, principalii lideri ai partidelor politice au fost întrebaţi cum ar aprecia ei prezenţa femeilor în Parlamentul albanez. Cu toţii s-au pronunţat în termeni "maximali": ca un element al civilizării unei societăţi! Faptul că, din cei 800 de candidaţi ai tuturor partidelor politice numai 34 erau femei poate avea o explicaţie practică simplă: poate că partidele nu le pot identifica pe posibilele candidate. Poate fi adevărat dar, teoretic vorbind, tot atît de adevărat este şi că nivelul de instruire în Albania nu cunoaşte deosebiri de sex: este acelaşi.

Să-i părăsim o clipă pe politicieni şi să sondăm opinia publică: ce părere are ea despre participarea femeilor în politică? Tot în pragul ultimelor alegeri parlamentare, Centrul de Femei, sponsorizat de către ORT (SUA), a efectuat un sondaj pe această temă în 10 "rrethe" (judeţe) din Albania. Rezultatul: 80,7% dintre cei intervievaţi erau gata să voteze pentru o candidată femeie, 18,3% s-au pronunţat categoric împotrivă, şi 1% nu s-au exprimat deloc. Nu existau diferenţe semnificative între sate şi oraşe, şi nici între categoriile de vîrstă ale respondenţilor. 53% dintre cei anchetaţi considerau că participarea mai mare a femeilor în această sferă va reduce asprimea luptei politice, numai 34% spuneau că ar cunoaşte o femeie capabilă să fie aleasă deputată şi 42% sperau ca femeile parlamentar să joace un rol foarte mare în politicile sociale.

Întrebaţi care sînt motivele participării slabe a femeilor la viaţa politică, albanezii au răspuns: mentalitatea potrivit căreia domeniul este unul prin excelenţă masculin (29%); partidele nu acordă atenţie acestei probleme (23,4%); femeile înseşi nu vor să se ocupe cu politica (12,5); nu sînt capabile să se ocupe de politică (10,1); locul femeii este acasă, alături de copii (13,5%). Şi care ar fi însuşirile politicienei, pentru a fi preferată şi votată? Răspunsurile se clasifică astfel: 70,7% doresc ca ea să-şi ţină promisiunile; (răspunsul reflectă criza de încredere în politicieni reflectată, la rîndul ei, în mod tragic, în criza de încredere în instituţii; este una din cauzele situaţiei actuale dificile din Albania); 37,5% preţuiesc capacitatea de conducere; 36,5% invocă criteriul apartenenţei de partid; în sfîrşit 30,1% doresc o candidată cu succese în cariera profesională.

Urmarea: alegerile parlamentare din 27 mai 1996 au adus în Parlamentul albanez (din 140 locuri) 18 deputate femei. Ce spun, iarăşi, politicienii? Chiar *trebuie* promovate femeile în viaţa politică şi publică? Firească că da, trebuie şi, fără îndoială, trebuie puţină sare în mîncare, altfel, ce vom spune Europei? O parte dintre ele au făcut carieră în cadrul guvernului ulterior înlocuit de guvernul de "Reconciliere Naţională". Eu pot să afirm că s-au transformat, au eşuat, s-au lăsat "modificate" de putere, şi-au pierdut valorile lor individuale, identificîndu-se în modul cel mai absurd cu partidul. Pe cîteva dintre ele le cunosc personal, le-am respectat, şi chiar le-am admirat pentru valorile lor, pentru energiile lor nelimitate, pentru ideile lor. Toate acestea s-au topit; poate s-a repetat istoria sării? Totuşi, deşi devine invizibilă, sarea rămîne "în bucate". Înclin să cred că parlamentarele albaneze sînt victime ale concepţiei şi practicii unei politici a partidului-stat. Şi pentru că "Ferma Animalelor" de Orwell din păcate este încă actuală pentru ţara mea, eu îmi repet adeseori citatul Cynthiei Enloe: "Don't Agonize, Organize!"

Traducerea şi adaptarea: Arben GRADA

Spiritualitatea asaltează Sorbona

Euforii inaugurale

În septembrie 1995 a avut loc la Sorbona un simpozion despre problematica domeniului spiritual, cu atenţie marcată pentru condiţia lui în lumea actuală[1]. "Noutatea" pentru care distinşii participanţi (filozofi, istorici ai religiilor, oameni de ştiinţă şi de litere, înalte oficialităţi religioase şi reprezentanţi ai presei) se felicitau consta în *angajarea* cu care subiectul era abordat. Ei nu optau pentru observaţia neutră şi analiza unor fenomene comunitare ori pentru expunerea academică a unor sisteme de gîndire. Dimpotrivă, subiectul era "luat în serios şi pe cont propriu", interogat din punctul de vedere al substanţei şi finalităţii lui interne, însă desprejmuit de crispări confesionale. Mesele rotunde (cu interlocutori de diverse discipline şi religii ori fără angajare religioasă în sensul curent al termenului) au fost preferate expunerilor care îngreunează dialogul.

Pusă sub înaltul patronaj al Ministrului Culturii şi al Rectorului Academiei (Cancelar al Universităţilor Parisului), reuniunea era tot ce putea fi mai oficial admis şi salutat. Or, în raport cu acest statut, cei prezenţi păreau învăluiţi de o încîntare uşor infantilă, purtaţi de admiraţie pentru îndrăzneala şi reuşita propriului lor gest "inaugural": "A fost nevoie de mult curaj pentru a întreprinde o asemenea întîlnire la Sorbona şi succesul ei se citeşte în ochi şi în inimi. Evenimentul este, în sine, remarcabil pentru că introduce între zidurile acestei vechi universităţi. spiritualul", declara în *Concluzia* sa André Chouraqui[2]. Reticenţa, dacă nu cumva o solidă indiferenţă, pe care elitele universitare occidentale le afişează în genere faţă de tot ce reprezintă "edificare spirituală" (opusă obiectivităţii ştiinţifice) poate explica euforia discursului de mai sus. Aşa privite lucrurile, simpozionul lua alura unui gest recuperator; el pretindea că recucereşte un teritoriu pierdut cu secole în urmă, că îi relansează adevăratele origini: "Aş fi fost fericit să ştiu ce ar fi spus Robert de Sorbon în această împrejurare, cum ar fi definit el spiritualitatea, el care a întemeiat în 1257 acest templu august al ştiinţei care este Sorbona. El avea o singură materie de predat: Biblia, care era, la acea vreme, sursa întregii ştiinţe şi pe care fondatorul ca şi magiştrii Sorbonei doreau să o vadă predată secole de-a rîndul poporului Parisului", spunea acelaşi vorbitor în deschiderea simpozionului. Salutul pronunţat de prezentul Rector al "augustului templu", d-na Michèle Gendreau-Massaloux amesteca un pic de acreală minimalizantă în dulceaţa entuziasmului general: "Reuniunea, în incinta Sorbonei, a mai mult de treizeci de specialişti eminenţi în diferite discipline, în cadrul unui simpozion al cărui scop este încercarea de a redefini conceptul de «spiritual», ajunge pentru a dezminţi ideea că spiritualitatea ar fi o chestiune ieşită din modă".

Spiritualitate şi religie

Faptul că dezbaterea e percepută ca o victorie împotriva bastionului universitar (intransigent laic) poate părea, din perspectivă est-europeană, un pic straniu. În România, comunismul a întreţinut – prin opresiune – o disponibilitate faţă de religie şi de lucrurile spiritului, fie şi ca un mijloc de reacţie, de rezistenţă pasivă, de mediu secret de respiraţie. Aici nu trebuie să cobori vocea ori să dai bătălii pentru a face acceptat un discurs al angajării spirituale. Aici, problema este, mai curînd, înţelegerea preponderentă a religiei ca "valoare colectivă", faptul că e declarată valoare fundamentală şi instrumentată ca valoare secundă (culturală, istorică, furnizoare de pretinse superiorităţi), inerţia festivă cu care e perpetuat un dat cvasi-general admis. Or, tocmai acesta era un important *distinguo* pe care referinţa constantă la *spiritual* – şi nu la *religios* – voia să îl marcheze. Pentru vorbitori, spiritualitatea era eventual asociată, dar nu subsumată şi nici girată exclusiv de religie.

Mohammad Ali Amir-Moezzi[3]: "Îmi pun următoarea chestiune: posibila existenţă a unei spiritualităţi, libere de orice suport religios, liberă dar nu necesarmente independentă de el, pentru că nu se pune problema de a respinge religiile. Ceea ce mă preocupă este necesitatea unei spiritualităţi pentru omul modern, pentru copiii noştri, tinerii cărora limbajul religios li se pare o limbă străină dar pentru care spiritualitatea rămîne o necesitate vitală. Ne-am putea gîndi la posibilitatea unei spiritualităţi inter-religioase sau la o căutare a substanţei religiilor. Dacă e să propunem o definiţie a spiritualităţii, o putem invoca pe cea dată de misticii tuturor timpurilor: spiritualitatea ca interogaţie, ca fervent căutare, ca experienţă care face ca fiecare răspuns să devină întrebare pentru o etapă ulterioară, mai profundă... Ceea ce salut în spiritualitate este căutarea personală, celebrarea omului ca individ. Cred că există pericolul ca religiile, credinţele să fie transformate în ideologii colective ori colectiviste. Spiritualitatea autentică furnizează alternativa care subliniază importanţa de neînlocuit a individului şi experienţa lui personală în raport cu transcendentul."

Există, evident, în această declaraţie o încredere cam iresponsabilă în capacitatea omului de a *inventa* noi forme de spiritualitate, mai performante în logica lor decît marile revelaţii oferite de divin. Se trece cu uşurătate peste funcţia transformată a ritului, care e doctrină pusă în act. Se trece peste specificitatea fiecărui mesaj divin, configurat pentru un anume tip de umanitate, dar integral în substanţa sa.

Însă dacă religiile sînt percepute astăzi ca blocînd mai degrabă decît exhalînd Suflul ce le locuieşte, dacă ele sînt percepute mai degrabă pe linia *convenţionalului* (rit mecanic, gestică pioasă, morală de suprafaţă)[4], dacă evocă mai degrabă integrismul decît spiritualitatea, această penumbră sărăcitoare nu se datorează numai "agresiunii profanului şi modernităţii", ci şi prestaţiei responsabililor religioşi. Pentru care certitudinea suficientă cu care gestionează mesajul primit, intoleranţa şi cîteodată incultura ţin loc de forţă persuasivă. Iată o întrebare care ar putea să-i interpeleze acut: pentru ce tinerilor limbajul religios li se pare o limbă străină, în vreme ce spiritualitatea rămîne o necesitate vitală? Oricum, bruscheţea cu care era discutată relaţia religie-spiritualitate nu ignora rolul primeia ca modelator al colectivităţii, ci capacitatea ei actuală – scăzută – de ofertă pentru un demers personal.

Jean During[5]: "Aş atrage atenţia că oamenii care se declară atei, însă care urmează o anume linie etică şi spirituală sînt totuşi oameni care trăiesc într-o anumită cultură, bazată pe principii etice modelate ele însele de religie. A te numi ateu într-o societate musulmană şi a pretinde că urmezi o spiritualitate distinsă de religie e uşor. Dar să ne imaginăm o întreagă societate, o întreagă cultură care ar încerca să se invente pe sine pornind de la nimic, lipsită de ideea transcendenţei! Odată ce societatea a funcţionat pe baze metafizice şi religioase, e uşor să-ţi arogi rolul de călăreţ singuratic. E ca şi cum ai refuza să respecţi codul rutier într-o societate în care toată lumea îl respectă: nu e un risc prea mare. Dacă nimeni însă nu-l respectă, avem de a face cu infernul."

Chiar în măsura în care acceptăm că aproape toată lumea respectă acest cod, rămîne faptul că e vorba doar despre un cod, instituit în epocile de strălucire socială a religiosului, aşa încît interogaţia asupra distincţiei cu pricina rămîne valabilă: în ce măsură îşi acoperă religia – aşa cum e profesată ea în mod curent – spiritualitatea cu care e investită?

Spiritualul: unitate şi pluralitate

Acest punct al dezbaterilor a stat sub paradoxul – deja bine cunoscut – între coerenţa verticală a religiilor (înţelese în miezul lor "spiritual") şi conflictul manifestărilor lor orizontale.

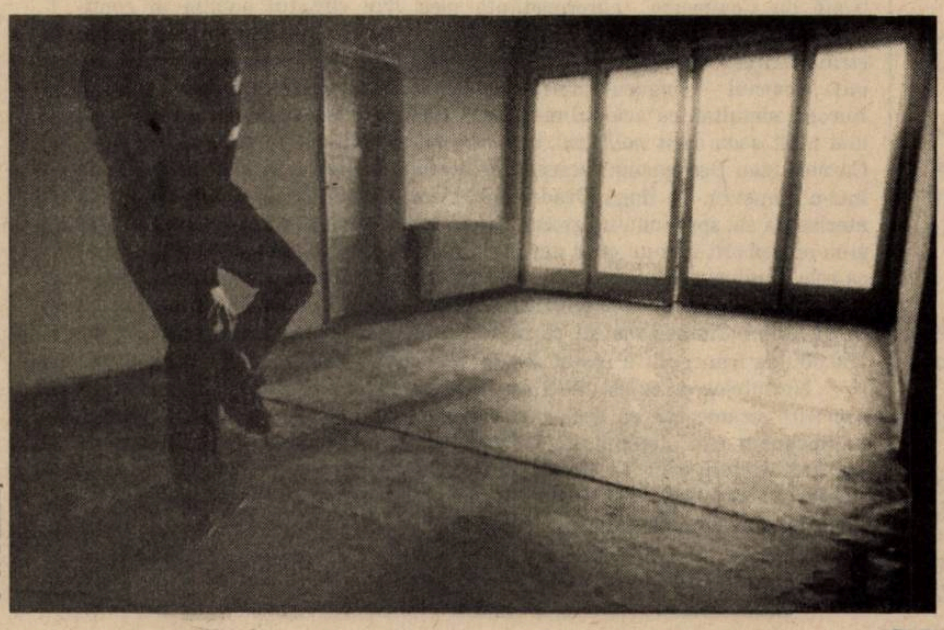

© C. Bumbuţ

Carl-Albert Keller[6]: "Pentru ce un singur Dumnezeu şi mai multe religii? Spiritualii tuturor tradiţiilor dau, cred, un răspuns comun. Pentru aceştia, tot ceea ce se petrece pe pămînt depinde direct de Sursa ori temelia Adevărului, «al-haqq» în arabă, care are două aspecte. Pe de o parte Sursa e totalmente indefinisabilă şi incognoscibilă. E Unu dincolo de Unu, despre care se poate vorbi, ca în hinduism, prin expresia «nu e asta, nu e asta»; e ceea ce în termeni creştini se numeşte perspectiva apofatică. Aceasta e una din feţele Sursei, faţa sa internă, asemănătoare podului palmei. Însă ea are şi o faţă comparabilă cu dosul palmei, una care e multiplă, diferenţiată, «saguna« în sanscrită, faţa investită cu calităţi, pe cînd prima e «nirguna». Marele spiritual arab Ibn Arabî ar vorbi în cazul celei de a doua despre Numele lui Dumnezeu, în vreme ce prima reprezintă Esenţa divină. Însă, ca şi în cazul palmei, cele două sînt indisociabil legate. Aşa încît pluralitatea religiilor – derivată din faţa purală a divinului – participă la Unitatea lui internă.

Mohammad Ali Amir-Moezzi: "Am putea, desigur, relua imaginea propusă de misticii tuturor timpurilor şi spaţiilor: osia roţii şi razele convergente spre golul ei, lampa aşezată în mijlocul unui cerc de oglinzi, drumurile ce urcă spre acelaşi vîrf. Însă, pentru a actualiza un pic problema, ar fi cazul – cred – să privim lucrurile şi altfel. Religia nu e lucru abstract, e investită de oameni care cred în ea şi mă îndoiesc că, din acest punct de vedere, se poate vorbi despre un Dumnezeu şi mai multe religii. Din păcate, constatările imediate ne determină să fim mai puţin optimişti şi teoretici. Mai degrabă, despre diverşi dumnezei şi despre o singură religie – a egoismului şi a negării celuilalt – ar fi cazul să vorbim. Situaţia provine, cred, dintr-o lipsă de distanţă interogativă în raport cu obiectul credinţei, dintr-o identificare prezumţioasă a propriei religii cu absolutul divin şi, de asemenea, dintr-o secularizare a imaginii lui Dumnezeu. Ştim cu toţii ce monstruozităţi sînt comise cu «cele mai bune intenţii de pe lume». Acum şapte secole, marele mistic persan Rumî spunea un lucru îndrăzneţ, care mi se pare de ardentă actualitate: «Aleg din Coran măduva. Cît despre coajă, o las măgarilor». Mă întreb dacă spiritualitatea – prin dimensiunea sa esenţialmente personală în intimitatea credinţei – nu ar putea oferi un soi de antidot, ori măcar o punere în chestiune pentru religia la care mă refeream, unde ataşamentul excesiv pentru litera religiilor le trasformă pe acestea în ideologii colective."

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

---

1. Actele sale sînt publicate în *Cahiers d'Anthropologie religieuse* nr. 5, 1996, revistă editată de Institutul de Cercetare pentru Studiul Religiilor.

2. A. Chouraqui: scriitor şi traducător remarcat al Bibliei şi Coranului, specialist în dialogul celor trei «familii ale lui Abrahahm».

3. Mohammad Ali Amir-Moezzi: doctor în istoria religiilor, profesor de islamologie la Şcoala Practică de Înalte Studii.

4. Multe intervenţii situau aici linia de demarcaţie între religie şi spiritualitate.

5. Jean During: director de cercetare la CNRS şi Paris X, vicepreşedinte al Societăţii Franceze de Etnomuzicologie, specialist în cultura Orientului Mijlociu şi Asiei Centrale.

6. Carl-Albert Keller: doctor în teologie al Universităţii din Basel, profesor de ştiinţa religiilor la Universitatea din Lausanne.

Cartă poştală

O geografie sentimentală a Ardealului

Dragă Bobocica,
Precum tu priveşti Blajul pe verso acestei ilustrate aşa eu îl privesc din tren şi îmi iau adio de la aceste locuri care mi-au fost atât de dragi cândva aducându-mi aminte şi de puţinele clipe petrecute împreună.

Te pup, Valerică
Blaj, 31-VI-1942

* * *

Dragă Bobocica,
Niciodată cred că nu voiu putea trece prin aceste locuri atât de dragi fără ca să nu mă gândesc şi la tine.

Cu dragoste, Valerică
Alba Iulia, 4-VIII-1942

* * *

Tăcerea ta nu m'a indignat ci mi-a dat ocazia să te cunosc. Adio, Bobocica şi-ţi mulţumesc!

Cu drag, Valerică B.
Sibiu, 12-IX-1942

* * *

Dragă Bobocica,
Cred că nu eşti supărată pe mine, deasemenea nici eu, ba mai mult adesea mă gîndesc cu mult dor şi drag la clipele petrecute împreună. Ce n'aş da să mai fiu numai o clipă aşa cum am fost atunci!

Valerică B.

Cuvente den copii

● Apa minerală e făcută din subsol. (10 ani)

● Ceaţa e ceva care dacă te uiţi în fund nu se vede. (6 ani)

● Noi trebuie să ne spălăm pe dinţi, fiindcă ca să nu vină inspecţie în şcoală. (6 ani)

● Sîngele ne hrăneşte, ne face să creştem mari şi ne face să cunoaştem împrejurimile. (11 ani)

● Papagalul poate vorbi şi găina nu, pentru că găina îşi vede de treaba ei. (6 ani)

● Apa are culoarea lustruită. (7 ani)

● Muştele le face plăcere să se aşeze pe vaci, pentru că le face plăcere cum se plesneşte vaca tot pe ea. (10 ani)

● Casa e o fiinţă care ne adăposteşte pe noi. (6 ani)

● Pisicile au ochi galbeni şi luminează, noi avem ochi maro şi negri şi nu luminăm, facem întuneric. (7 ani)

● Părul se decolorează că trebuie să mori. (7 ani)

● Omul cînd îl operează nu ţipă că face oamenii de rîs. (6 ani)

● Carnavalul este o veselie mare unde dansează oamenii ascunşi în haine. (10 ani)

● E bine să pornim la drum cu dreptul, fiindcă dreptul te duce drept înainte, iar stîngul pe cotitură. (10 ani)

● La cantină mănîncă muncitorii, la restaurant mănîncă hoţii. (7 ani)

● Bancurile le face statul. (7 ani)

● Florile se împachetează cînd le dăm cadou ca să nu ni le dea înapoi tovarăşa învăţătoare. (7 ani)

● Soarele este un cap care dă lumină. (7 ani)

● Copilul e o fiinţă care se face mereu din doi oameni, pînă se umple ţara. (8 ani)

Consemnate în anul 1978
de prof. Dorel ZAICA

Pyros în euroconştiinţa mea

Vineri 2 Mai 1997, la orele după amiezii, cînd Pyros era introdus în Pirineii centrali, mă găseam deasupra Mediteranei, în zborul RO151 Tel Aviv – Bucureşti.

Frază de roman cu spioni şi coduri, ea trebuie repede abandonată pentru ca să nu-mi încarce conştiinţa estetică şi literară cu ispita unor efecte senzaţionaliste.

Pyros nu e un spion, nu e un cod, nu e un mesaj obscur. Pyros e un "cocoloş de păr şi muşchi, în greutate de 235 kilograme", cum îl descria o corespondenţă nesemnată, pe ultima pagină a unui "Le Monde". E al treilea urs adus din Europa şi "introdus" – acesta e termenul tehnic – în lanţul muntos al Pirineilor, celebri de sute de ani, de cînd un filosof francez i-a luat drept punct de reper pentru a stabili egala repartizare a bunului simţ în lume. Înainte de Pyros – pe baza aceluiaşi acord franco-spaniol în valoare de 10 milioane de franci pentru restaurarea marii faune în Pirinei – au mai fost introduse, anul trecut, în acelaşi loc al masivului, două ursoaice. 4 milioane de franci din cele 10 sînt afectate special înmulţirii plantigradelor. Ca şi aceste două ursoaice care l-au precedat, Pyros nu e doar un urs european, în general, ci şi sloven, ca particularitate etnică. El fusese capturat cu o zi înainte, de 1 Mai, în rezerva din Kocevje, localitate slovenă care, fără a avea faima altora aflate mai spre est, ca Mostar, ca Srebenica, tot mi se impune memoriei. Slovenia, de cînd s-a despărţit de familia iugoslavă, se zice că e un rai al Europei şi că s-ar putea vorbi despre ea ca despre acele femei frumoase şi norocoase care, după un divorţ, au nimerit-o foarte bine. Ea n-are a-şi plînge morţii, n-are de ce-şi deplînge refugiaţii, ea se poate lăuda, de pildă, cu urşii ei buni de export. Sînt 400 de urşi bine sănătoşi în acel rai european. Pyros a fost cumpărat de europeni cu 150.000 de franci.

În ziua de 2 Mai 1997 – la 24 de ore după ce l-au prins şi l-au îmbarcat într-o furgonetă climatizată – Pyros s-a trezit în Pirineii centrali, la doi paşi de frontiera dintre Franţa şi Spania. Acolo i-au dat drumul spre ţara aceea plină de tauri şi matadori, dar săraci în plantigrade. Din punctul meu de vedere – deasupra Turciei, în zbor peste Marea Neagră, la celălalt capăt al continentului – nu puteam, desigur, să-l văd cum trecea graniţa, cum călca şi frîngea crăcile pădurii sub labele lui viguroase, cum îşi rotea privirile în noul spaţiu în care era introdus, dacă era speriat ca un estic, natural ca un vestic sau curios ca un eurocentral; dar, de acolo, de sus, îl "simţeam", ca tot românul cu ochii în patru la tot ce intră, iese şi mişcă în Europa sa. Cum se va simţi slovenul în Spania?, cînd, de o viaţă, euroconştiinţa mea este străbătută de metafizica întrebare: ce caută neamţul în Bulgaria? Ştiam doar că va avea probleme: încă de la implementarea celor două ursoaice, spaniolii – fie ei ciobani şi vînători ai locurilor sau consilieri în primăriile acelor comune – îşi manifestaseră ostilitatea faţă de această repopulare a pădurilor lor cu urşi străini. Nu mai vor urşi deloc? Nu mai suportă urşi sloveni? Au încă încredere în urşii autohtoni? A ajuns şi la ei, în sfîrşit, ancestrala noastră chemare: "Prin noi înşine!" ?

Deodată, comandantul avionului ne anunţă – de altfel calm – că intrăm într-o zonă de mare turbulenţă şi e cazul să ne legăm centurile de siguranţă. L-am ascultat – nu mai trăisem o furtună pe drumul acesta de obicei paşnic şi senin. Avionul RO151 a început să se hîţîne şi să se hurduce urît, introducîndu-mă în momentul acela lung şi dezagreabil în care cineva îţi cere (reacţie strict personală) să te concentrezi spre tot ce poate fi mai plăcut şi mai consistent în legătură cu viaţa. De acolo, de sus, – într-o geografie la fel de zdruncinată ca RO151 – am stabilit fulgerător, incapabil să evit un carambol uriaş ca tot ce e ciocnire şi fuziune între spaţiu şi timp, că, azi, 2 Mai, furtuna m-a prins deasupra localităţii cu aceeaşi dată şi nume de pe malul Mării Negre, locul magic unde ani de-a rîndul, cu mult înainte de a-mi cădea pe cap NATO-ul şi al său bucureştean "Café du Commerce", euroconştiinţa mea fixa sfîrşitul sublim al continentului care începea la Lisabona, dincolo de Pirinei; legîndu-mi şi mai strîns centura de siguranţă, mi-am îndreptat gîndurile spre Pyros, fratele meu slovenul – singurul punct mişcător care străbătea, în furgoneta sa, Europa, simultan cu avionul meu de la celălalt capăt al lumii. Mă simţeam mai mult *zoon* decît *politikon*, aşa cum mă identificasem cu iepşoara mea, Carmen (sau Desdemona? aceeaşi Mediterană!), cîndva, în armată, galopînd într-o manevră, pe lîngă Oradea, un avion trecînd peste capul nostru în aterizarea sa, speriindu-ne grozav. După care – bine zguduit – m-am înălţat şi m-am coborît într-un crud dar mai liniştitor realism. Am calculat imediat că cele 4 milioane de franci (din cele 10) afectate special introducerii urşilor în fauna spaniolă fac vreo 800.000 de dolari cu care, chiar fără a fi ministru în guvernul Ciorbea, aş şti ce să fac. Am calculat la fel de rapid că cei 150.000 de franci, cît a costat Pyros, reprezintă 30.000 de dolari cu care...

...Nu înţeleg de ce vă uitaţi aşa la mine; de cîte ori auziţi de urşi, aveţi o privire stranie; pot să declar cu precizie că la cîteva ore după aterizarea la Bucureşti, am eliminat, fără dureri, un calcul dur care mă necăjea de doi ani; doctorii zic că-i efectul furtunii şi al hurducării avionului; civilii susţin că mă iubeşte Cel de Sus. Ca de obicei, nu împărtăşesc ideile dominante şi sînt de altă părere.

Radu COSAŞU

Bazar

...şi cîştigi

ProTV-ul a inventat un slogan; preluat şi dat mai departe din gură-n gură şi din reclamă-n reclamă el a ajuns expresia concisă a unei mentalităţi: dacă nu curge, pică, sau din orice trebuie să-ţi iasă ceva, un chilipir. *"Te uiţi şi cîştigi"*, la o primă vedere, te duce cu gîndul la un beneficiu spiritual: recuperezi, în faţa micilor ecrane, timpul de spectator pierdut în odioasele epoci trecute... Sensul iniţial s-a deformat, deviind în concretul cel mai evident: uitîndu-te la ProTV, stocînd şi folosind adecvat informaţia de acolo, poţi să participi la un concurs şi, eventual, să cîştigi un milion, două etc. Statutul de telespectator nu mai e suficient; mult prea pasiv, el trebuie completat de unul aparent activ şi materialist. Cel de concurent. A participa la un concurs înseamnă (în mentalitatea celor care se înscriu), măcar, a încerca să faci ceva; a accepta să te laşi pe mîna norocului. Înseamnă a schimba o pasivitate, în sine visătoare, din care nu "iese" nimic, cu una din care poate "ieşi" ceva. Activităţi presupuse a-ţi facilita evaziunea într-o altă lume, îşi pierd sensul iniţial, de divertisment, integrîndu-se şi ele, indirect, în goana cotidiană după bani.

Deturnarea sensului iniţial nu-i este caracteristică doar sloganului ProTV, ci şi multitudinii de variaţiuni ale acestuia. Slogane precum *"cumperi şi cîştigi"* ţin să-ţi imprime o mentalitate opusă celei de cumpărător tradiţional: în loc să te duci la cumpărături cu gîndul că vei da, vei pierde, te duci să iei, să cîştigi. În acelaşi spirit, dacă achiziţionezi un anumit detergent *"ai spălat, ai cîştigat"*; dacă iei un taxi, *"te urci şi cîştigi"*; dacă alegi Londa-color, *"îţi vopseşti părul şi cîştigi"*; dacă suni la un anumit hot-line, evident, iarăşi cîştigi; răspunzi corect la niscaiva întrebări şi te-ai făcut cu două milioane; la oarecari cursuri de informatică, te înscrii, *"citeşti şi cîştigi"*. Psihologia cîştigului se întinde, ameninţător şi aberant, sfîrşind în absurd: într-un magazin din zona Dristor, hîrtia igienică este însoţită de următorul anunţ scris cu pixul: *"Te ştergi şi cîştigi"*.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Ultimele apariţii

GABRIEL LIICEANU
Despre limită
în seria Eseişti români

MIRCEA ELIADE
Şamanismul
şi tehnicile arhaice ale extazului
în noua serie Eliade

Librării Humanitas în Bucureşti
deschise 7 zile din 7
(Luni – Sîmbătă 10–19, Duminică 10–14)

Pasajul Kretzulescu / Calea Victoriei 45
Librăria din fundul curţii / Calea Victoriei 120

Post-scriptum la Cannes '97

Mai există oare loc pentru emoţie – emoţie pură, simplă, cinefilă – într-un festival de calibrul Cannes-ului? Nu ştiu cum a fost în alţi ani, dar anul acesta, Cannes-ul a semănat cu o probă de 1000 metri garduri: la fiecare obstacol, o vedetă surîzătoare (dar inaccesibilă) şi un producător cu cronometrul în mînă, numărînd timpul înregistrat... Cînd ai o imagine făcută din lecturi (ca mine) a "celui mai important festival de film din lume", latura *marketing* – ce zic: *laturile*, triunghiul, apoi careul, hexagonul etc... – te trezesc la (cinica) realitate ca un duş rece. Nu, festivalul (ajuns, anul acesta, la a 50-a ediţie) *nu* este un paradis al cinefililor leneşi! Nu este nici măcar un paradis al cinefililor harnici. Este purgatoriu pur (infern, uneori!) al lipsei de timp şi al overdozei de film. Un fel de contract (termen "capitalist") în care te angajezi să vezi atîtea pelicule zilnic, să-ncerci să te strecori la atîtea conferinţe de presă, să te agiţi să afli, să caşti gura, şi mai ales urechile, la ce se vede/aude/spune/face pe toată durata Festivalului (12 zile)... Să intri, de fapt, în logica marketingului, contribuind – ca o mică rotiţă – la el; în afara lui (tristă constatare), nu (mai) există Cinema, ci doar bune intenţii.

Poate că, în fond, nu este nici o ipocrizie la mijloc. La conferinţa de presă, Godard însuşi a spus că face film pentru a cîştiga bani: "Cum credeţi că aş putea avea maşină şi apartament cu baie dacă filmele mele n-ar interesa pe nimeni?!" (Godard – mai ţineţi minte? – care, împreună cu Truffaut, cerea întreruperea Festivalului în mai '68: "Lumea a ieşit în stradă, şi voi discutaţi despre *travelling* şi *gros-plan*... Vous êtes des cons!") Cît despre multipotentul Jack Valenti, preşedintele MPAA din SUA, acesta – deloc "schizoid" – nu s-a ascuns după degete recunoscînd că, da, Cannes-ul înseamnă Artă – dar şi Industrie, Piaţă, Business!

Exemplu: Bruce Willis şi Demi Moore, prezenţi pe Croazetă, chipurile pentru lansarea filmului lui Besson "Al 5-lea element"... Corect? *Yes/No* : Willis & Moore sînt investitori principali ai lanţului de restaurante "Planet Hollywood", iar unul ca acesta – al 41-lea, de fapt – tocmai s-a deschis, vizavi de Palatul Festivalului... În filmul lui Luc Besson (a cărui acţiune se petrece în secolul 23), însemnele McDonald's sînt peste tot; la McDonald's, sucursala Cannes, meniurile speciale "Al 5-lea element" pregătesc trupurile franceze pentru secolul de după imediat-următoarele... ş.a.m.d.

Côté meteo – la Cannes, cunoscutul adagiu: "Festival pluvieux, festival heureux" a ţinut pe jumătate: a plouat un pic (la-nceputul ultimei săptămîni), iar "fericirea" a fost măsurată de *audimat*. Televiziunea a transmis (aproape) TOT, s-a "îngrăşat" acumulînd tot ce se putea obţine despre Festival de-a lungul celor 50 de ani de existenţă. O televiziune obeză, riscînd – în orice clipă – apoplexia şi atingînd apogeul stupidităţii beatifice în comentariile cu care a însoţit ceremonia din "Seara aniversară": "Iată că încă o maşină se opreşte în dreptul covorului roşu: precis se va întîmpla ceva!" / "Jane Campion, care este o femeie-regizoare foarte specială şi foarte interesantă..." / "Anjelica Huston, această actriţă extraordinară, fiica nu mai puţin extraordinarului său tată..." / "Gina Lollobrigida; imperială ca întotdeauna..." etc.etc. Broasca – devenită – viţel (televiziunea) sugea la ugerul Vacii-festival, şi în impudoarea şi complezenţa lor totală nu exista nici umbra vreunei ironii. Or, singurul moment care jugula televiziunea în faşă – în falsitatea ei fundamentală – şi reducea dimensiunea festivalului la un fast infantil se petrecuse cu o zi înainte – şi nu la Cannes, ci la Paris... Marco Ferreri murise, la vîrsta de 69 de ani, intratabil pînă la capăt – căci îşi organiza, aproape, funeraliile rabelaisiene în acest bîlci al deşertăciunii mediatice! Ferreri, a cărui *Marea crăpelniţă* – unul din filmele cu adevărat geniale din acest secol – făcuse scandal la Cannes, în 1973 (dacă nu provoci scandal la Cannes, atunci unde ?!).

Emoţie pură, simplă, cinefilă: Ferreri a murit "la ţanc" (precum Marlene, în 1992) pentru ca orgoliosul *Festival de Cannes* să vorbească în şoaptă... măcar o clipă. Credeam că, în această epocă a "consensului moale", un film nu va mai declanşa patimi; a fost, anul acesta, cazul lui *Funny Games* al austriacului Michael Haneke – film care reflectează (şi dă spre reflecţie) violenţa cu o extremă pudoare: l-am aplaudat pînă m-au usturat palmele în timp ce alţii îl huiduiau... Emoţie, atunci cînd Wenders – la conferinţa de presă – a precizat că el ştie că violenţa nu se va sfîrşi, dar că speră să înceteze *gustul* pentru violenţă... Emoţie, cînd Bertolucci a spus, la un colocviu, că cei care nu au văzut vreun film de Murnau vor fi urmaţi de cei care nu au văzut vreun film de Truffaut... Emoţie, atunci cînd – intrînd în Hotel Majestic – Antonioni, mut ca o lebădă, a trecut pe lîngă mine şi m-a privit, o secundă lungă – cu ochii care-au văzut *Eclipsa, Noaptea* şi *Aventura*... Emoţie, la vizionarea lui *Histoire(s) du cinéma* al lui Godard – episodul 3A ("La monnaie de l'absolu"), în care el montează cele mai bulversante momente de cinema italian – de la *Umberto D.* la Pasolini – pe fondul (cine altul decît el ar fi îndrăznit?) unei "muzici lejere" cîntînd "limba de piatră – *lingua italiana* "... Emoţie, în fine, atunci cînd – în filmul lui Oliveira *Călătorie la începutul lumii* – Mastroianni străbate un cimitir albit de soare şi-apoi, pe o străduţă îngustă, e-ntîmpinat de o turmă de oi şi el – trecînd în umbră – le priveşte... "Il bello Marcello", acum atît de slab, de fragil, fantomatic deja – aproape de nerecunoscut de n-ar fi vocea aceea caldă pe care-o recunoşti oriunde, pe orice "canal" zapat întîmplător, în oricare frîntură de imagine... La sfîrşitul proiecţiei, Chiara plîngînd; Chiara Mastroianni, în lacrimi. Şi tu, privind-o, nu poţi decît să lăcrimezi la rîndul tău.

Alex. Leo ŞERBAN

Fundaţia Culturală «Secolul 21» organizează, împreună cu Goethe-Institut Bucureşti, în zilele de 26 şi 27 mai a.c., la Sediul Institutului (Str. Henri Coandă 22), Colocviul Internaţional «Ernst Jünger şi secolul său».
Lucrările colocviului, structurate în patru secţiuni, vor avea loc între orele 10.00-13.00 şi 15.30-18.00.
Revista Secolul 20, *coeditată de Fundaţia Culturală «Secolul 21» şi Uniunea Scriitorilor din România, va include într-un viitor număr monografic «Ernst Jünger» textele comunicărilor prezentate cu ocazia acestei întîlniri.*

Cronica literară de tranziţie

Dicţionare

Cum literatura, stimate cititor al *Dilemei*, nu se face – după spusa lui T.S. Eliot, cu **sentimente**, ci cu **cuvinte**, şi cum domnia-ta, cititorule de *Dilema*, semen al meu şi frate, eşti un ins înfometat de universalii, ars de setea esenţelor şi ahtiat după **tutto lo scibile e qualcosa di piú** – mi-am zis că nici fastidios, nici redundant şi nici nelalocul lui n-ar fi să atrag luarea-aminte asupra cîtorva lucrări lexicografice apărute în ultima vreme. Am oarece antene care-mi permit să afirm că graiul este, în zilele noastre, o preocupare cu un feroce grad de popularitate, românul mijlociu de tranziţie fiind, în varii feluri, alarmat că se strică limba: *se coca-colizează!, se jmechereşte!, se ţigăneşte!, se pronunţă păsăreşte!, se golăneşte!, se hibridizează*!, se jigăreşte pînă la scheletic!* Eu îmi păstrez sîngele rece şi dau seamă despre trei dicţionare**.

Dl. Ştefan Găitănaru a adunat în lucrarea sa 3176 de cuvinte "considerate de *DEX*, ediţia a II-a, 1996 ca regionalisme". Criteriul selecţiei severe, din noianul de termeni "locali" ai României profunde, este unul al **actualităţii**: sunt vocabule care "încă mai circulă sau prezintă o anume importanţă pentru configuraţia limbii române literare". În măsura în care a fost posibil, s-a menţionat zona în care cuvîntul e viu şi, de asemenea, ca posibilă indicaţie asupra vechimii şi/sau răspîndirii vocabulei cu pricina, etimonul. Regionalismele, multe dintre ele, constituie o rezervă "strategică" de expresivitate şi culoare. Abia aştept un context potrivit pentru a spune **"abraş"** (Mold.), în loc de "nărăvaş, violent". Ce delicat sună verbul **"a adia"**, cu sensul de "a mîngîia"! Chiar dacă dracul nu e chiar atît de negru, nu vi se pare că unii se cam **"marghiolesc"** pe englezeşte? ["Marghioli, vb. (Mold.) A se fandosi, a se sclifosi..."). Dar, te pui cu **"năvlegii"**?! [=nătîngi, bădărani (Munt., Olt.)]

Tot din cotloanele limbii, dar de data aceasta din zona *lumpen*-ului sau a pegrei, şi-a adunat materialul d-na Nina Croitoru Bobârniche. Cu excepţia unei încercări mai puţin profesioniste, cu un titlu mobilizator (Traian Tandin, *Să cunoaştem limbajul infractorilor*, Ed. Paco, Buc., 1993), *Dicţionarul de argou al limbii române* e o premieră în domeniu. L-am citit din scoarţă-n scoarţă şi, bazîndu-mă pe o comparaţie cu o lucrare similară, *Dictionnaire d'argot et des principales locutions populaires* a lui Jean La Rue, precum şi pe o cumpănită impresie, voi spune că e o carte remarcabil de cuprinzătoare şi incontestabil utilă. Nu sunt un bun vorbitor de argou, aşa că a trebuit să fac eforturi pentru a depista cîteva omisiuni sau scăpări. De pildă, lipsesc substantivele: **ciocate**: cizme cu bot ascuţit; **coteţ**: apartament pentru escapade erotice clandestine; **fonfleu** (în jargonul gazetarilor): material de presă superficial, fals; la subst. **hogeac**, este dat doar sensul "locuinţă", dar el are şi înţelesul cu conotaţii sexuale al lui "coteţ", pomenit mai sus; **lăbăreală**: muncă de proastă calitate (rezultatul ei). La verbul "a ieşi", lipseşte locuţiunea **a ieşi cu...**, avînd sensul de "a da, a contribui". În schimb, mi se pare un exces, de nu chiar o eroare, introducerea locuţiunii **a fi plin de morgă**="a fi semeţ", care aparţine limbajului cult, nu celui argotic. Apoi, deşi nu-s opac la umor şi dezinvoltură, găsesc niţeluş deplasat ca, într-o lucrare lexicografică, să se recurgă la... limbaj argotic pentru definiţii (de ex.: "**plantă** *s.f.*...gagică mişto" sau "**plesneală** *s.f.* 1.abureală..."). Vorba lui Călinescu: nu descrii Orientul cu mijloacele Orientului. În fine, nu văd rostul includerii unor ample construcţii frazeologice, dar care nu-s nici expresii, nici locuţiuni, adevărate mici lumpen-poeme, fie în proză (de ex.: "**lasă-mă, că sunt urmărit de o Volgă neagră de culoare roşie pe străzile Oceanului Pacific!** = nu mă păcăleşti!..."), s.v. **lăsa**), fie în versuri (de ex.: "**nici o marcă, nici un leu, singurul dolar sunt eu!**, spune deţinutul care se crede cel mai şmecher", s.v. **marcă**). Dar, repet, acestea sunt chichiţe; volumaşul, de pionierat, e substanţial. Şi plin de seve! Te lasă **bujbe** (lipseşte!) fantezia metaforizantă în registru cinic a unor termeni ("**cu mingea la centru**=femeie sedusă şi lăsată gravidă", s.v. **minge**; "**regina-nopţii**=maşina, duba poliţiei care adună noaptea prostituatele şi infractorii de pe străzi"), umorul sec al multora (e.g.: "**Manuela** *s.f.* masturbare"; "**glicerină în parlament**, *expr.* persoană beată care poate cădea victimă unui hoţ de buzunare") ori încărcătura epică a altora ("**bilaitor**, *s.m.*, vagabond care intră în magazine, arată vînzătorului o bancnotă mare dar nu i-o dă, cumpără un lucru de nimic şi apoi cere restul cu tupeu").

Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic şcolar al limbii române (DOOMS) al d-lui Ion Calotă îşi excede, întrucîtva, titlul (deşi autorul precizează, v.p.10, că atribuie cuvîntului "şcolar" o semnificaţie foarte largă). Inferior ca număr de cuvinte-titlu *Dicţionarului ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române (DOOM)*, îl depăşeşte în complexitatea indicaţiilor de pronunţie (o migăloasă transcriere fonetică) şi de silabaţie, cu distincţiile: silabaţie *fonetică, grafică, morfologică, prozodică*; autorul adaugă şi propuneri de paradigmă pentru verbele **a deşeua** şi **a înşeua**.

Demn de tot interesul este masivul studiu introductiv, de 150 de pagini, o privire globală şi doctă asupra problematicii ortografice actuale, cu multe accente polemice bine articulate şi solid argumentate. De pildă, e repusă în discuţie revizuirea ortografică din februarie 1993. Acad. Mihai Drăgănescu comitea erori încă din titlul *Raportului: "...asupra unor îndreptări ale ortografiei..."*, adică îndreptări ale dreptei scrieri! Ceva mai jos, era scris: *"Academia Română solicită Preşedinţia, Parlamentul şi Guvernul ţării să fie împuternicită să"* etc., în deplină ignorare atît a sensului verbului "a solicita" (care nu e deloc sinonim cu "a ruga"!), cît şi a exigenţelor construcţiilor cu acest verb care, aici, pretindea dativul, nu acuzativul (solicită Preşedinţiei, Guvernului etc.). Dl Ion Calotă remarcă, pe drept cuvînt *"şi atitudinea de penibilă obedienţă cu care Academia Română cere voie puterii s-o «împuternicească» să ia hotărîri care-i revin de drept, fără aprobări speciale"* (p. 19), ca şi lipsa de respect faţă de adevăraţii specialişti în ortografie, nu în ortofizică. Concluzia e netedă: *"cele două modificări* (**â din a şi sunt**; n. GP) *sunt neîntemeiate din punct de vedere ştiinţific, sunt greşite, sunt pseudoetimologice, etimologizante"* (p. 21). Pe deasupra, ele au introdus (în afara unei mari complicaţii nesărioase) şi o neavenită politizare (ruşii, Stalin etc.) a problemei pur ştiinţifice, precum şi o greu de înlăturat polarizare a intelectualităţii.

George PRUTEANU

---

*) Să fi spus: "se corceşte"?!

**) Ştefan Găitănaru, *Mic dicţionar de regionalisme (MDR)*, Ed. Tempora, Piteşti, 1996, 132 p., 5000 de lei. ● Nina Croitoru Bobârniche, *Dicţionar de argou al limbii române*, cu o prefaţă de Gh.Bulgăr, Ed. Arnina, Slobozia, 1996, 212 p., 10.000 de lei. ● Ion Calotă, *Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic şcolar al limbii române (DOOMS)*, Ed. Sibila, Craiova, 1996, 528 p.

Îndreptare. În numărul trecut, pe coloana 1, în loc de "cămiloi absurd" se va citi "cămiloi adult".

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

PIAŢA DE LEGUME E O LUME

Libertate şi reguli în Obor

Oborul e una dintre cele mai mari pieţe din Europa. Are 1600 de tarabe, din care 1400 de piatră şi 200 de metal. Acestora li se adaugă 89 de spaţii închise. Deci în total sînt aproximativ 1700 de comercianţi şi producători care-şi vînd zilnic mărfurile aici. Administratorii acestei pieţe spun că, pe întregul continent, doar la Budapesta există o piaţă mai mare. În spatele părţii vizibile a pieţei se află o adevărată armată de funcţionari. Există un serviciu de disciplină contractuală, unul de contabilitate, o echipă de încasatori, un serviciu de întreţinere şi reparaţii şi altul de curăţenie. În total, 180 de angajaţi plătiţi de Primărie. Se adaugă instituţiile de control care ţin de Guvern: Sanepidul, Poliţia veterinară, Oficiul de protecţie a consumatorului şi Metrologia. Dacă-i mai punem la socoteală pe poliţişti şi pe gardienii publici, ne putem face o idee despre dimensiunile administrativ-organizatorice ale pieţei.

Lumea pieţei şi regulile ei

Mulţi dintre noi avem probabil o oarecare imagine despre lucrătorii din serviciile legate de o piaţă, mai ales după epoca de supremaţie a gestionarilor, a şefilor de alimentare şi a "aprozaurilor" care ne-au zgîriat ochii, timpanele şi creierele ani de-a rîndul. Lumea însă s-a mai schimbat. Mitocanii de ieri au fost în bună parte înlocuiţi de o categorie mai plăcută: oameni tineri, iuţi, energici şi întreprinzători. Aşa şi directorul adjunct al administraţiei, Bogdan Georgescu, de la care am aflat o mulţime de lucruri. Problema cea mai acută cu care se confruntă în aceste zile administraţia este năvala producătorilor particulari care vin să vîndă verdeţurile şi zarzavaturile de primăvară. Cît e de mare, piaţa nu poate cuprinde întreaga afluenţă de precupeţi care se adună din toate colţurile ţării. Cei mai mulţi din S.A.I. şi judeţele apropiate Bucureştiului, dar şi din Harghita, Braşov sau Sibiu. Pentru ei Oborul este un adevărat mit. Ocuparea tarabelor se face în ordinea sosirii, după *regula primului venit*, ora şase dimineaţa fiind deja riscantă. Nu e sigur că atunci vor mai fi locuri. Bineînţeles, totdeauna se iscă discuţii şi chiar certuri serioase. Luptele se dau de obicei între ţărani şi vînzătorii intermediari care au şi ei, cine ştie de unde, carnete de producător, ce le dau dreptul să ocupe o tarabă. Autorităţile nu pot face discriminări şi nu intervin în favoarea unora sau altora. Tarabele pieţei nu se închiriază pe mai multe zile, tocmai pentru a nu se crea discuţii şi favoritisme. Doar agenţilor comerciali li se percepe anticipat taxa pe o lună. Numărul tarabelor e stabil, nu mai poate creşte din lipsă de spaţiu dar, din motive lesne de înţeles, nici nu scade. În general, relaţia dintre funcţionarii pieţei şi precupeţi sau agenţii comerciali e redusă la minimum. Şicanele de pe vremuri ale autorităţilor sînt de mult trecute. Singurele reguli pe care trebuie să le respecte cei ce vînd sînt o igienă cît de cît satisfăcătoare, plătirea taxelor şi aşezarea într-o zonă corespunzătoare tipului de produse pe care-l au. Se evită astfel amestecarea morcovilor cu rîmele de pescuit şi a roşiilor cu tenişii. Dacă această regulă, precum şi cea a taxelor (8 mii de lei pe zi pentru producători şi 11 mi de lei pentru agenţii comerciali) pot fi uşor verificate, cea a igienei şi a curăţeniei e mult mai ambiguă. Deşi s-au pus containere de gunoi, se aruncă foarte mult şi pe de lături. E aproape imposibil de impus respectarea curăţeniei. După estimările administratorilor, la gradul de civilizaţie existent în piaţă, ar fi necesari sute de măturători şi agenţi de curăţenie. Dificil pentru responsabilii cu bunul mers al pieţei este şi să-i determine pe precupeţi să nu mai vîndă pe jos sau să nu aducă marfă putredă şi stricată. Din acest punct de vedere, agenţii comerciali sînt cu o treaptă mai sus. Însă la capitolul încredere şi relaţii cu clienţii, se pare că situaţia e taman inversă. Luînd societatea occidentală drept model, s-ar putea crede că viitorul aparţine acestui tip de comerţ, prin intermediari, şi că ţăranii şi producătorii agricoli vor rămîne să-şi vadă doar de munca cîmpului. Aşa cred şi directorii pieţei. S-ar putea însă foarte bine ca, din motive precum cele expuse mai sus şi din altele ţinînd de societatea noastră destul de atipică, situaţia să rămînă la fel foarte multă vreme.

© S. Tétu

Concurenţa liberă

În privinţa numărului de cumpărători care trec zilnic prin Obor, nu există statistici şi ar fi şi foarte greu de făcut aşa ceva, piaţa fiind deschisă în toate părţile şi circulată în toate sensurile. Cu aproximaţie însă, e vorba de cîteva zeci de mii de oameni pe zi. E de altfel una din cele mai ieftine pieţe din Bucureşti, nu numai la zarzavaturi şi fructe ci şi la produse nealimentare, unde concurenţa e de-a dreptul sufocantă. Sînt zone în care 200 de agenţi comerciali vînd unii lîngă alţii aproape aceleaşi lucruri. În atari condiţii orice creştere de preţ peste cel al vecinului duce automat la faliment. Un comerciant care ar încerca asta n-ar rezista nici măcar o zi. Atît de scăzute sînt preţurile, încît există agenţi ai magazinelor din centru care vin aici să cumpere ţigări şi alte mărunţişuri, pentru a le vinde apoi mai scump. Le este mai la îndemînă achiziţionarea lor din Obor decît dintr-un centru de vînzări en-gros. În Obor, mărfurile sînt vandabile cel mult la mîna a doua, orice fel de speculaţie negustorească fiind mult mai dificilă decît în alte locuri. Comercianţii care nu-s producători direcţi provin de cele mai multe ori din rîndul foştilor şomeri. Nimeni cu un serviciu stabil nu s-ar angaja, se pare, în deschiderea unei societăţi de vînzări în piaţă. Condiţiile sînt destul de vitrege (mai ales toamna şi iarna) iar profiturile nu sînt prea încurajatoare. Se vorbeşte, mai ales în ultima vreme, de o mafie a pieţelor şi de politici de creşteri sau menţineri artificiale ale unor preţuri. Atît precupeţii cît şi administratorii dezmint însă faptul că ar exista asemenea practici. Bogdan Georgescu spune că, deşi cuvîntul *mafie* e la modă, aplicarea lui la ceea ce se întîmplă în Obor nu poate fi decît o exagerare. De altfel, într-o piaţă atît de mare şi în care vine o lume atît de diversă ar fi şi greu de conceput aşa ceva. În plus, există şi o opinie publică a cumpărătorilor, care ar împiedica asemenea lucruri. În ciuda unor mici abuzuri (unii vînzători, romi de obicei, mai uniţi, "rezervă" de cu noapte mai multe tarabe, nemailăsînd loc ţăranilor), impresia generală e că piaţa, aşa cum e ea, cuprinzînd producători direcţi, intermediari şi societăţi comerciale organizate, se poate numi *liberă*.

Andrei MANOLESCU

Arhivele timpului prezent

Ca la piaţă

– din documentele FURNICII –

Cîndva sintagma "ca la piaţă" indica distincţia netă între o lume ordonată, cuviincioasă, controlată şi o posibilă dezlănţuire, descătuşare a instinctelor într-un spaţiu dominat de lupta dintre cumpărător şi vînzător pentru "buna şi, evident, profitabila circulaţie" a mărfii.

De cînd toată viaţa noastră a devenit, de dimineaţă pînă seara, un "ca la piaţă", pieţele au pălit, încetînd să mai fie amestecul acela unic de aglomeraţie mare, vînzoleală, "strigături", tocmeală... Nu trebuie să fii prea savant ca să observi asta:

"– Nu mai sînt dom'le, pieţele de altădată.

– Da' cum erau?

– Adică aşa... bogate, cu de toate, şi zgomotoase. Ieşeai de-acolo parcă plin de viaţă. Acuma ieşi bolnav." (dialog "provocat" în Piaţa Amzei)

Cele ce urmează reprezintă nişte "strigături", nişte dialoguri înregistrate în pieţele Obor, Amzei şi Veteranilor. Nu sînt noutăţi deosebite, dar pot să-i provoace pe cei care n-au făcut-o încă să fie mai atenţi la ceea ce se întîmplă astăzi într-o piaţă: rumoare, materie, motivaţii, bani... Pieţele pălesc, iar articolul nostru va păli suplimentar, sărăcit de sincretismul "situaţiei de discurs".

Ce strigă "ăia cu gura mare"

● "Patru la o mie, patru la o mie! Vino-ncoace domnu', domnu' vino-ncoace!" (Şi, spre reportofon: "S-a plictisit lumea, nu mai are bani.")

● "Domniţa, poftiţi la ştevie frumoasă, cu frunza limpede... O mie buchetu'!" (Spre reportofon: "Strig ca să le dau mai repede, să nu scap maşina.")

● "Doi lei guma, doi lei guma, care mai doreşte, care mai pofteşte!"

● "Ştevioară, ştevioară, face coapsa rotunjoară!" (Către noi: "E bună la regim, cu verzeturi d-astea. Şi-i mai ieftine, nu ca carnea d-o spală ăia cu furtunu'!...")

● "Ieftine, domnu', ieftine, ia, să-i faci o bucurie lu' iubita matale!"

● "Ia mălaiu', ia mălaiu', ia acu, că pîn' la anu' să scumpeşte kilogramu'". (Şi, către reportofon: "Strig şi io s-audă lumea, să cumpere... Nu stau cu ăsta aici pîn' diseară.")

Cîteva replici

● "– Patru la mie, patru la mie...

– Ce faci, dom'le, spargi piaţa?"

● "– Ia-o toată, umple plasa, să plec şi io acasă."

● "– Cu cît le dai?

– Pentru cine-ntreabă sau pentru cine cumpără?"

● "– Peşte frumos... peşte sănătos...

– Scump tare, măcar că mor de foame şi-atîta nu dau...

– Ehe, cînd ţi-o fi foame să vezi cum scoţi banu'!"

Alţii nu-şi strigă marfa. Consideră că: "Degeaba strigi! Că burghezia asta capitalistă tot ce vrea ea cumpără. Că are bani... da' să tocmeşte şi pentr-o sută de lei. Deci, "Io nu strig, că omul dacă doreşte, se opreşte, priveşte şi cumpără. Se gîndeşte. Priveşte marfa. Ia uite ce-am aci, ia te uită şi-n spate la ăla, e marfa la fel? Nu. Şi-atunci... Iau d-aci sau iau d-acolo?"

Ultima strigare

– "Hai, mamă, şah, dame..." (Şi justificarea, către reportofon: "Mai vindem şi noi d-astea mai vechi, ce mai avem prin casă.")

Silvia CAZACU

© C. Bumbuţ

Producători şi intermediari

© C. Bumbuț

În Piaţa Obor aproape fiecare îşi găseşte un loc în spatele vreunei tarabe. Fie că e ţăran sadea şi producător adevărat, fie că e salariatul unei societăţi comerciale, fie chiar patron în carne şi oase. Această combinaţie de vîrste şi vremi înseamnă portocale, banane sau roşii de import, iţindu-se, precaute, prin masa verzuie de cepe şi salate. Sigur că producătorii autohtoni, în proporţie de cam 80%, sînt, încă, într-o evidentă majoritate. Prezenţa celor 20% – agenţi comerciali îi intrigă pe ţărani. Sînt o nouă lume ce se profilează, ameninţătoare prin ignorarea a tot ceea ce, în ochii producătorilor agricoli, înseamnă valoare: munca pămîntului. Pentru ţăranii din Obor singura muncă-muncă e cea a pămîntului. Negustoria e neserioasă, e distracţie. De ce să prezinte marfa, şi să ia faţa cumpărătorilor nişte oameni care nu au nici un merit în "tehnologia" produselor: *"Fiecare om, dacă munceşte cinstit, are voie să-şi cîştige pîinea"* ne spune *un fost mecanic din Vărăşti, judeţul Giurgiu.* Prin *"a-şi cîştiga pîinea"* ţăranul-muncitor cu basc şi jachetă gri înţelege a veni în piaţă, la vînzare. Printre ţărani, negustoria e considerată apanajul romilor, şi ceva dubios: *"Ne negustoreşte romii şi pe dv., şi pe noi. Deci trebuie puţin strînşi. Au luat pămînturile, dar nu muncesc. Păi de ce nu vine să sape şi ei pe-aici?" (alt producător, în vîrstă şi mucalit, tot din Vărăşti).* Cei care recurg la intermediari o fac numai din nevoie sau slăbiciune: *"Mai vin femei de-astea, văduve, care nu prea poate, şi le dă marfa. Nu ştiţi, femeia ca femeia..." (acelaşi producător, tot din Vărăşti).* Într-adevăr, o femeie, din aceeaşi închisă lume rurală, e oarecum mai deschisă către intermediari: uneori mai lasă altora marfa să i-o vîndă, deşi, totuşi, nu rentează, pentru că a costat-o mult manopera – declară *o producătoare de mere* din Văleni-Dîmboviţa. Ceea ce-i mai determină pe ţărani să-şi lase produsele pe mîna altora este *căderea nopţii:* dacă te prinde noaptea cu marfa nevîndută, intri în mrejele tenebrelor. Mai întîi, dormi pe jos, pe sacii cu marfă, sau, cel mult, în maşină, dacă ai. Apoi, nu poţi dormi decît iepureşte dacă vrei să-ţi păstrezi produsele. Aproape toţi ţăranii cu care am stat de vorbă au fost, mai mult sau mai puţin, victimele cîte unui furt. Li s-au şterpelit de toate, de la mături la saci de conopidă sau roţi de caş afumat. *Mucaliţii din Vărăşti* au prins şi vremuri mai bune înainte de cooperativizare, cînd existau dormitoare particulare cu 10 lei pe noapte. Mărfurile ţi le puteai lăsa liniştit pe tarabă, că nu ţi le fura nimeni. Acum ţăranii ne declară într-un glas, sperînd să le ducem vorba mai departe: *"Nouă ne trebuie o magazie şi un dormitor. Asta să propuneţi. E corect ce-am zis?"* Între ţărani există o solidaritate: *"Ne ataşăm unul lîngă altul ţăranii – că bişniţarii ăia te ia la goană că la ce vinzi mai ieftin ca ei" (un înţelept din comuna Novaci, tot judeţul Giurgiu)*

"Bişniţarii", pe de altă parte, îţi răspund mult mai greu, lucru ce te pune pe gînduri: au ceva de ascuns? Produsele lor sînt mai strălucitoare, mai aliniate, dar parcă ireale. Pe mulţi îi sperie. Unii, angajaţi la diverse firme cu salarii de 250.000-300.000 de lei sînt nemulţumiţi de tot, inclusiv de calitatea comerţului: *"Care vrea, care nu vrea s-au trezit vînzători peste noapte. Nu mai sînt avize periodice. Trebuie să aibă şi ei un carnet de sănătate, ceva." (declară o fostă vînzătoare). Despre o altă doamnă, vînzătoare de banane, roşii şi portocale* (interesantă asociere!) aflăm că e propria-i patroană. Problema ei sînt preţurile prea mari. Rămînem uimiţi: ea, care vinde, se plînge de preţuri? Mentalitatea clientului e să acuze, mai întîi, vînzătorul. Vînzătoarea-patron acuză, mai departe, en-gros-urile de unde-şi achiziţionează marfa de import: acolo sînt preţurile piperate, adaosurile comerciale ale vînzătorilor fiind minime. Întreprinzătoarea între două vîrste ne răstoarnă perspectiva: nu mai ştim cine e de vină. Ba ne mai spune că, uneori, şi ţăranii cumpără de la en-gros-uri, e mai simplu şi pentru ei aşa. De pildă morcovii sau leuşteanul, care s-au găsit, din plin, de Paşti, înainte ca el să apară "oficial"...

Iaromira POPOVICI

Cronica ideilor sociale

La vînătoare de porumbei

În cartierul meu s-au rărit porumbeii. Este un cartier revărsat pe sute de hectare de ciment, bitum, cabluri, schele, betoniere abandonate şi barăci metalice ruinate. Un cartier muncitoresc, în care aproape nimeni nu se mai trezeşte devreme. Ar fi inutil. Problema supravieţuirii nu mai este, nici măcar ea, atît de importantă, pentru a face nopţile mai scurte. Oamenii se descurcă – unii se duc la pescuit în bălţile mărginaşe, alţii au un pogon de pămînt la care fac referire ca la ultima soluţie. Şi, în fine, unii îşi petrec vremea vînînd porumbei, revenind nostalgici şi înfometaţi la civilizaţia cinegetică. Ceea ce e foarte simplu – poţi vedea în orice muzeu de ştiinţe naturale şi pe multe din blocurile cartierului meu: întinzi o plasă, pui o pîine fărîmată şi aştepţi gata să tragi de sfoară. Cînd erau mai mulţi, porumbeii veneau cu familia la dejunul de pe terasă. Acum cu greu ai şansa unei păsări mai mari: de cele mai multe ori, în plasă cad prinse vrăbiile. Această pasiune şi cea a pescuitului în balta unsuroasă din apropiere sînt mai puternice decît imboldul de a părăsi oraşul în căutarea unei zone mai primitoare.

Cu toate acestea, peste 60 de mii de orăşeni au hotărît, anul trecut, să se stabilească la ţară. S-au decis după ce şomajul, viaţa scumpă şi insecuritatea de zi cu zi au spulberat speranţele şi economiile. Speraseră să poată rezista, însă tergiversarea măsurilor economice i-a determinat, la început să protesteze, apoi să migreze. Ei se refugiază la ţară, undeva într-o ruralitate şi ea destrămată şi neprimitoare. Au ei ţăranii problemele lor. Pentru ei, noii veniţi sînt nişte venetici. Alţi aspiranţi la prosperitate care diluează şansele colective. Satele prinse de nevoie şi de continua luptă cu lumea înconjurătoare – pe care nici n-o prea înţeleg – acceptă venirea orăşenilor depeizaţi drept o soluţie luxuriantă adoptată de nişte orăşeni fără minte, eşuaţi la graniţa dintre lumi.

Au fost unii care s-au bucurat de acest sindrom de ruralizare – lucrurile revin la normal, şi-au spus ei. România a fost o ţară intens proletarizată, în perioada imediat postbelică. Aveam nevoie de muncitori atunci, după cum avem nevoie de ţărani acum. Chiar dacă sînt improvizaţi, mai plini de bunăvoinţă decît de ştiinţa de a face pămîntul să rodească, mai degrabă komandouri de Bouvard şi Pécuchet, cunoscători ai agriculturii pe cît sînt şi politicienii care comentează pozitiv această migrare salvatoare, ei repopulează satele româneşti care sînt mai goale ca hangarele industriale. E, însă, mai presus de orice îndoială că orăşenii ajunşi la ţară îşi vor face greu loc prin hăţişul de interese care a năpădit agricultura românească. Satul îi va ţine în carantină cîteva generaţii pînă cînd originea lor nesănătoasă de orăşeni se va resorbi. Adică pînă cînd imaginea lor de reziduuri urbane (doar au fost alungaţi din oraş, nu?) va păli. Chiar şi aşa, migratorii nu au ezitat – chestiuni mult mai grave i-au determinat să ia această decizie şi să n-o regrete. Ei ar fi mulţumiţi să trăiască o vreme din economia naturală. Să-şi scoată de-o pîine şi o mîncare zilnică. Nu-i opreşte nici gîndul că severitatea ţărănească îi va categorisi în clasa mare a desţăraţilor, a oamenilor fără umbră, a refuzaţilor. Deşi e la început, această fugă spre sat pare să aibă o carieră de viitor întemeiată pe temerile urbane – dispariţia locurilor de muncă, violenţa, angoasele unui corp social fără doctrine şi principii. Un efort aproape inuman – preţ tîrziu al unei proletarizări forţate. Ţăranii cooperativizaţi erau mînaţi către oraş pentru a îngroşa numărul votanţilor supuşi, astăzi, mai de voie, mai de nevoie, românii se îndreaptă către ţară, încercînd să refacă fenotipul originar. Semn că populaţia României nu şi-a găsit încă identitatea şi nici nu s-a definit corect faţă de context. Departe de a fi un semn îmbucurător, această ruralizare cu anasîna este o înfrîngere. În primul rînd pentru că nici măcar satul, în mare parte a sa, nu mai este autentic. Pentru mulţi ţărani, el a fost o locuinţă provizorie, din razie în razie, din cooperativizare în cooperativizare. Tinerii s-au mutat pe şantiere, în fabrici sau în facultăţi, în armată sau în securitate, s-au îndreptat către oraş agresaţi de tradiţii pe care le simt străine. Drumurile naţionale taie uliţa satului, gospodăriile şi turmele de animale. Satul este tranzitat, deocamdată, dinspre un oraş către altul. Puţinii care s-au oprit aici sînt doar avangarda batalioanelor de şomeri care speră să-şi găsească – în casa părintească din Bărăgan – motivaţia. Al doilea motiv de îngrijorare este că, în fapt, cel puţin teoretic, restructurarea socială ar trebui să se petreacă altfel – în general, populaţia activă angajată se îndreaptă dinspre platformele industriale către servicii, către munca de birou, către comerţ sau turism. E o tendinţă explicabilă tocmai prin descalificarea tehnologică a muncii fizice. Or, românii se îndreaptă dinspre al doilea val către primul, adică spre civilizaţia sătească, preferînd să îngrijească fructele pămîntului şi să privească de la marginea ogorului răsăritul.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

Nu asta e buba, Domnica...

N-aş fi vrut să discut despre "campania civică" a Primăriei, cea cu afişe, panouri şi inscripţionări pe autobuze, dar mă provoacă s-o fac "Comentariul pe text" al prietenei Domnica Macri, apărut în numărul 223.

Încep prin a spune că Domnica are, în linii mari, dreptate: e o campanie mai mult decît ineficientă, cea a Primăriei – de ajuns să judeci după gunoiul care însoţeşte în tot oraşul toată această propagandă pentru curăţenie – dar cauzele eşecului său sînt ceva mai subtile decît cele sumar şi ironic redate de amica mea în articol. Găsesc interesant de studiat asemenea eşecuri, întrucît ele au devenit deja tipice pentru cazurile (cum ar fi *cuponiada* sau anumite campanii electorale) în care un comanditar puternic politiceşte exagerează în a-şi impune ideile unei agenţii publicitare (care altminteri lucrează cu optime rezultate în domeniul reclamelor comerciale).

Trebuie spus că nu sînt invenţii recente nici campaniile civice, nici folosirea sloganurilor – cu tot echivocul lor, cu toată ambiguitatea lor în marcarea interlocutorilor, a contextului, ba chiar şi a referentului (spre deosebire de publicitatea strict comercială, unde măcar referentul – marfa propriu-zisă – este "sufletul" reclamei). Cîte mobilizări la luptă, la revoltă, la sprijin politic ori, dimpotrivă, la nesupunere – nu s-au compus, în instanţe mai mult sau mai puţin oficiale, înainte de secolul nostru mediatic. Putem parcurge istoria unei ţări, ca Franţa de pildă, numai din sloganuri (etimologic, "strigăt de luptă" în gaelică), de la *"Montjoie"*, trecînd prin *"Liberté, Égalité, Fraternité"*, pînă la *"Giscard / à la barre"*... Nu imprecizia strică în sloganurile mobilizatoare. Dacă luăm celebrul *"Azi în Timişoara / Mîine-n toată ţara"*, ne putem la fel de bine întreba, mimînd ignoranţa: ce, cine, cu ce scop? Sau, în cazul lui *"I like Ike"*, sloganul electoral al lui Eisenhower, putem face, asemeni Domnicăi, pe niznaiul şi să întrebăm: care persoană întîi singular? care Ike? şi ce dacă îi place de el?

Din punctul ăsta de vedere, un îndemn ca *"Împreună să facem Capitala lună"* e destul de transparent, e chiar mult prea explicit pentru un veritabil slogan... dar mai multe detalii – data viitoare...

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Gemma HUSSEY

După 20 de ani (de la „consemnarea“ în bucătărie)...

Fondatoare şi preşedinte a Asociaţiei Politice a Femeilor din Irlanda, senator, ministru al Educaţiei (1982-1987), director al Fundaţiei Europene a Femeilor, Gemma Hussey participă la proiectul PNUD (Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare) de asistenţă a recent înfiinţatului Secretariat pentru Problemele Femeilor din Ministerul român al Muncii. Două au fost întrebările pe care i le-am adresat:

1) Care au fost, în ultimii ani, marile mutaţii în sfera rolurilor sociale ale femeilor, în Europa Occidentală şi Irlanda?

2) Cum vedeţi "paşii următori" pe care România ar urma să îi facă în acest cîmp?

În general, femeile din Europa Occidentală au cîştigat avantaje uriaşe folosindu-şi forţa lobby-istică şi determinînd Uniunea Europeană să iniţieze directive pe care guvernele diverselor ţări să le respecte. Mutaţia cu adevărat semnificativă s-a produs la sfîrşitul anilor '60 şi începutul anilor '70. Pe atunci, Irlanda se afla într-un fel de "întîrziere": era încă o ţară izolată, cu o economie predominant agrară şi în care atitudinea tipică faţă de femei era cea de "consemnare" în bucătărie, dormitor şi camera copiilor! Puţine femei lucrau în afara căminului (aproximativ 10% din totalul celor căsătorite) iar drepturile legale şi financiare – privind protecţia lor şi a copiilor lor – erau neînsemnate. În cazul destrămării unei căsnicii, de pildă, femeia putea fi obligată să-şi părăsească casa – singurul ei bun – deoarece nu îi era recunoscut dreptul de proprietate. Apoi, femeile salariate erau obligate prin lege să renunţe la serviciu în momentul în care se căsătoreau – exigenţă care funcţiona nu numai în domeniul public ci şi în cel privat. Aşa încît profesoarele, chiar şi cele din universităţi, erau silite să întrerupă predatul, funcţionarele trebuiau să renunţe la munca lor, nemaivorbind de faptul că salarizarea lor, atunci cînd lucrau, era inferioară în medie cu 35% celei a bărbaţilor care ocupau posturi similare. În politică activau doar cîteva femei şi ele erau, de regulă, rudele unor politicieni bărbaţi decedaţi, al căror nume îl purtau. Contracepţia, divorţul şi avorturile erau ilegale. Alocaţia pentru copii, destul de redusă, era plătită bărbaţilor iar mamele singure nu beneficiau de protecţie. Deşi familia irlandeză număra, în medie, de două ori mai mulţi membri decît cea europeană, îngrijirea copilului nu intra deloc în atenţia statului şi era foarte redusă în sistemul particular, de care beneficiau familiile bogate. Problemele sociale de genul violenţei domestice, violului sau abuzului sexual la copii erau camuflate cu grijă. Cele cîteva organizaţii ale femeilor aveau ca unice preocupări preţurile şi izolarea femeilor din mediul rural. Sfera mai largă a drepturilor umane şi civile fundamentale era cu totul neglijată.

Totul a început, însă, de la un moment dat, să se schimbe rapid, din două cauze: propensiunea mondială a mişcării feministe moderne şi aderarea Irlandei, în 1973, la Uniunea Europeană. Femeile irlandeze au fondat organizaţii pentru a schimba legile şi practicile sociale iar Uniunea Europeană a introdus cadrul legislativ pentru realizarea egalităţii în domeniul muncii. Convenţiile Naţiunilor Unite au avut şi ele un rol important în stimularea ţărilor-membre de a-şi revizui legile şi practicile sociale. Deşi recalcitrante, guvernele irlandeze au fost determinate să se alinieze la legislaţia europeană iar femeile casnice şi-au redobîndit demnitatea şi au început să se lupte pentru drepturile lor.

De-a lungul anilor, au prins contur multe reforme semnificative. N-aş menţiona decît cîteva: femeile au dobîndit dreptul de a-şi păstra serviciul fie că erau căsătorite fie că nu, plata egală şi condiţiile de muncă egale au fost stipulate în lege (e adevărat, încă ne luptăm pentru respectarea lor integrală în practică); s-au adoptat legi dure care protejează femeile împotriva violenţei partenerului lor (bărbaţii pot fi despărţiţi de cămin prin lege, în întreaga ţară există instituţii care adăpostesc femeile şi copiii) iar noile legi legate de viol l-au statuat ca fiind cea mai gravă agresiune, asigurînd protecţia victimelor prin interdicţia de a se face publice numele şi procesele respective. Au fost înfiinţate centre de asistenţă a victimelor violului, iarăşi, în toată ţara. Ele acordă consultanţă şi sprijin şi sînt susţinute financiar de stat, fără a fi, însă, controlate de acesta. Căminul este protejat prin lege şi locuinţa comună nu poate fi înstrăinată fără consimţămîntul ambilor soţi. Divorţul a fost legalizat iar consultanţa şi asistenţa contraceptivă sînt pe deplin accesibile. Avortul (problemă extrem de delicată într-o ţară cu o puternică tradiţie catolică precum Irlanda) rămîne încă ilegal în majoritatea cazurilor – dar femeile irlandeze pot călători în Anglia foarte ieftin pentru asistenţa medicală de rigoare.

În sfîrşit, în guvern există numeroase structuri menite să îmbunătăţească statutul femeii, inclusiv un Departament al Egalităţii însărcinat să întărească legislaţia favorabilă femeilor (şi altor grupuri). Schimbări semnificative au avut loc şi în politică: mai mult de 14% dintre parlamentari sînt femei; doi miniştri şi trei secretari de stat-femei activează într-o mică structură guvernamentală. Succesul cel mai important a fost însă alegerea în 1990 a primei femei-preşedinte a Irlandei – considerată de mulţi cel mai bun preşedinte – care, deşi autoritatea prezidenţială irlandeză este mai mică decît în România, a reuşit să transforme preşedinţia într-un centru de autoritate morală. Treptat, în Irlanda ca şi pretutindeni, femeile cuceresc poziţii importante în domeniul profesional, în comerţ, afaceri şi servicii. ONG-urile femeilor au pus bazele unui Consiliu Naţional al Femeilor însărcinat să susţină şi să negocieze cu guvernul, ceea ce le-a întărit puterea. Femeile au dobîndit experienţă şi funcţii importante în mass-media irlandeză, al cărei rol în construirea unei alte imagini nu mai trebuie pomenit.

Toate acestea nu vor să spună că problematica femeilor în Irlanda sau în restul Europei ar fi epuizată. Femeile reprezintă încă o minoritate în diverse domenii atunci cînd se pune problema deciziei şi a puterii. Avem încă multe de făcut: dilema maternitate-sau-muncă, de pildă, este departe de a fi fost rezolvată în Irlanda în comparaţie cu Suedia sau cu spaţiul scandinav în general. Avem, însă, "arme" eficiente: organizaţii serioase, legi şi date statistice mereu actualizate.

Or, în România, lipsa statisticilor în numeroase domenii este un obstacol serios: nu poţi soluţiona probleme atîta timp cît nu ai o imagine exactă a dimensiunii lor. Apoi, datorită salariilor scăzute, multe familii sînt în căutarea mai multor slujbe: sînt multe de făcut pentru a permite părinţilor – femei şi bărbaţi – să îmbine echitabil cele două exigenţe. Statul ar trebui să ofere legi puternice pentru a sprijini egalitatea iar instituţiile ar trebui să susţină acest efort. Aceste instituţii de stat ar trebui să colaboreze cu alte organisme pentru a-şi extinde sfera de activitate. Cred că ar fi necesară în România înfiinţarea unei comisii specializate în statutul femeilor, cu membri din cît mai multe domenii, care să adune date şi să elaboreze un raport periodic, la optsprezece luni sau la doi ani, şi să facă recomandări oficiale Guvernului şi Parlamentului asupra priorităţilor de luat în calcul. Şomajul în rîndurile femeilor este o problemă sensibilă: ar trebui promovate legi care să le protejeze de concediere. Bineînţeles, ONG-urile ar trebui să coopereze mai eficient pentru ca influenţa lor asupra guvernului să crească. Consultanţa şi asistenţa financiară pentru femeile întreprinzătoare mi se pare iarăşi o prioritate într-o societate aflată în tranziţie. De o îngrijire mai atentă ar trebui să se bucure femeile din mediul rural, pentru a le susţine autonomizarea financiară. Nu în ultimul rînd, stereotipurile asociate distribuirii rolurilor sociale ale celor două sexe ar trebui discutate public iar sistemul de învăţămînt ar trebui să includă în programe cel puţin această idee: băieţii şi fetele să-şi respecte reciproc aptitudinile şi potenţialul specific. Este, desigur, o bătălie pe termen lung...

Rebecca FRANCESKIDES
Preşedinte al Centrului de cercetare, consultanţă şi informare CREW, Belgia

Egalitate şi mass-media

Cîteva întrebări se impun atunci cînd discutăm problema egalităţii între femei şi bărbaţi. Egalitatea le implică numai pe femei ca grup aparte? Sau îi priveşte atît pe bărbaţi cît şi pe femei în mod egal? Înseamnă ea un tratament egal numai în cadrul unor categorii omogene? Este conceptul de egalitate compatibil cu recunoaşterea şi afirmarea diferenţei? În ţările Uniunii Europene, opinia curentă a ajuns să accepte ideea că femeile, privite ca grup aparte, au suportat discriminări sistematice de-a lungul timpului care s-au "reprodus" dînd naştere unor diferenţe între bărbaţi şi femei în tot ceea ce ţine de accesul la educaţie, resurse, muncă şi putere. E, de asemenea, acceptat faptul că majoritatea şomerilor sau a lucrătorilor mai prost plătiţi este formată şi astăzi din femei. În societatea contemporană, sexul (în valorizarea lui socio-culturală) rămîne unul dintre determinanţii cei mai importanţi ai ocupaţiei sau profesiunii unei persoane. Mass-media reflectă, desigur, această situaţie, reflectare care reîntăreşte rolurile masculine şi feminine aşa cum sînt ele percepute de societate şi accentuează polarizarea deja existentă. Este ceea ce s-ar putea numi *demers mediatic pasiv* iar el poate adînci distanţele şi mai mult. Probabil că ziariştii şi cei care, în genere, decid în materie de politică editorială ar trebui să mediteze la felul în care pot fi interpretate mesajele implicite sau explicite ale articolelor sau emisiunilor lor.

Egalitatea nu trebuie văzută ca o problemă exclusiv feminină. De aceea, ea nici nu poate fi rezolvată doar prin programele "pentru femei" sau articolele "despre femei" (cu toate că şi acestea sînt importante) ci printr-o reevaluare a demersului mediatic care, în ansamblu, e menit să reflecte atît nevoile generale, ale tuturor – bărbaţi şi femei – cît şi diversitatea din interiorul fiecărui grup, care, la rîndul ei, nu poate fi neglijată. De fapt, întrebările la care e nevoie de un răspuns ar fi: cum abordează media problematica *gender* şi cum e ea *de abordat*? Fiindcă această problematică nu va înceta, chiar "conştientizată", să furnizeze întrebări neliniştitoare – legate de angajarea politică a fiecăruia, de judecăţile formulate şi deontologie. A scrie din perspectivă gender înseamnă a scrie despre situaţiile în care toată lumea, chiar ziariştii bărbaţi şi femei înşişi, sînt actori, victime potenţiale sau opresori potenţiali.

Traduceri de
Delia VERDEŞ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul V ● Nr. 226 ● 23-29 mai 1997 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.227
30 mai - 5 iunie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Cazul Carol al II-lea

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

MIHAI I despre CAROL AL II-LEA:

„A fost omul epocii sale. În mare măsură a fost însă omul propriilor sale porniri şi patimi. A vrut să conducă singur ţara, dar nu trebuie să uităm că şi epoca a cerut prezenţa unor astfel de conducători. Plecarea lui din ţară n-a înlesnit instalarea democraţiei. Dimpotrivă. După 6 septembrie s-a instalat o dictatură în adevăratul înţeles al cuvîntului".

(MIRCEA CIOBANU – „CONVORBIRI CU MIHAI I AL ROMÂNIEI")

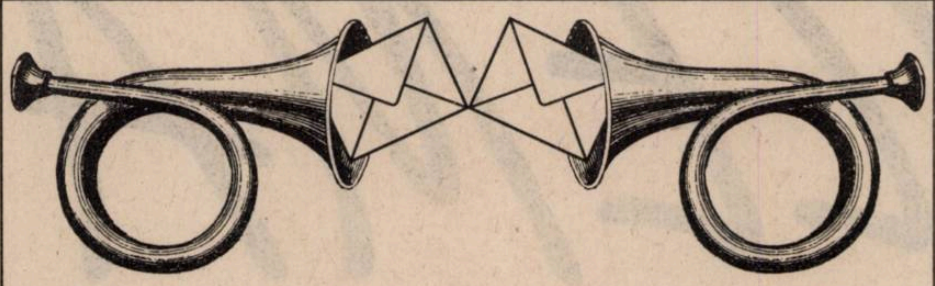

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

> *„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.*
> *– Unde ai citit asta?*
> *– În toate cărţile bune...“*
>
> *(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)*

Nr. 225: *„Ratare şi eşec“*

Fabula filosofului în cetate

Filosofia de tranziţie este străbătută într-atît de neliniştea provocată de chestiunea "filosofului în cetate", încît ea a devenit cu adevărat o fabulă. În ambele sensuri ale acestui cuvînt: şi ca istorioară cu morală în chip de încheiere, dar şi, într-un sens mai profund, ca fabulaţie. Voi încerca să arăt cum această fabulă este tot un fel de ratare, dar mai ales cum povestea ratării filosofice nu este decît o altă fabulă în tezaurul de poveşti al acestor ani debusolaţi.

Dilema în care filosoful ultimilor ani se vede pus este următoarea: să rămînă în turnul său de fildeş, deasupra lumii, continuînd s-o privească de la înălţimea dispreţului său, ori să coboare în "cetate", să se amestece în mulţime, să trăiască în ritmul şi după pulsiunile ei. O decizie nu a fost luată, căci orice variantă are dezavantajele sale: în primul caz, izolarea, într-o lume destinată comunicării nesfîrşite, înseamnă sinucidere; în al doilea, socializarea înseamnă confuzie, pierdere a specificului şi a pretinsei superiorităţi.

Este evident, în ce priveşte prima variantă, că nu mai putem continua să cultivăm modelul înţeleptului ascet care tranşează mersul lumii în exprimări pline de tîlc. Mulţi dintre învăţăceii de azi mai cred (căci este vorba despre o credinţă) că filosofia este un refugiu, mai ales cînd acesta este unul religios, estetic ori pur şi simplu unul clasic. Aristotel, Augustin ori Kant n-au fost, nici ei, decît oameni ai vremii lor, iar a uita asta înseamnă a te abandona schizei intelectualiste a celor două lumi incompatibile. Filosofia nu mai poate să ofere nici Fericirea, nici Adevărul, nici măcar o mai modestă linişte sufletească de tipul celei monastice. Funcţia ei nu este una terapeutică ori purificatoare. "Noica", "Steinhardt" sînt exemplarităţi tocmai pentru faptul că sînt irepetabili, iar aceasta au dovedit-o discipolii lor cei mai apropiaţi (îndeosebi ai primului), prin implicarea lor totală în cele lumeşti.

Lucrurile par puţin mai complicate pentru a doua variantă, a "coborîrii" în cetate. Căci încă nu ştim precis ce înseamnă "filosoful în cetate", mai ales de cînd teritoriul filosofiei a fost încălcat de vecinii sociologi, antropologi, psihologi, politologi etc. Nu ştim care este locul din cetate în care trebuie ajuns, nu ştim nici măcar dacă cetatea însăşi mai există, ori nu mai este ea decît un vis frumos.

Un discurs despre "filosoful în cetate" se mai poate transforma într-o reacţie la relele cetăţii, iar filosoful care îl ţine îşi face un titlu de glorie din recunoaşterea eşecului, a ratării sale în administrarea treburilor pămînteşti. Mondenitatea mai poate să trezească resentimente, succesul mai poate să capete însuşiri diavoleşti.

La celălalt capăt, nu puţine sînt cazurile în care a fi în "cetate" a fost înţeles ca o însuşire a oportunităţilor economice, politice ori financiare ale acesteia, iar atunci filosofia nu mai este decît cel mult o diplomă ori o meserie.

De altfel, criza "filosofului în cetate" este însăşi criza filosofiei de astăzi şi a instituţiei care o găzduieşte. Să le luăm pe rînd.

Expresia "filosoful în cetate" este încă un loc comun al acestei tranziţii lipsite de inspiraţie. Folosind-o, este ca şi cum ar fi vorba de a renunţa la preocupări mai înalte şi de a-şi pune, binevoitor, înţelepciunea în folosul acestei "cetăţi". Ca şi cum filosoful ar trebui să se ocupe cu altceva, dar se sacrifică pe altarul intereselor obşteşti, pentru că, nu-i aşa, situaţia o cere. Iar dacă filosoful însuşi face acest discurs despre "filosoful în cetate" atunci trebuie să suspectăm şi mai mult demersul egolatric al autorului. Căci nu am auzit încă vorbindu-se despre "sociologul în cetate", "psihologul în cetate" etc.

Într-un mod mai radical însă, expresia este incoerentă pentru că "cetatea" însăşi nu mai există (dacă a existat vreodată). Modelul după care este imaginată această situaţie este cel al oratorului ori al înţeleptului aşezat pe un piedestal, în mijlocul mulţimii, şi dînd poveţe ignoranţilor. "Cetatea" ar trimite la o *agora* în care s-ar întîlni argumente, personalităţi, discipoli ai acestora, o *agora* ca spaţiu central sau ca centru al unui spaţiu, cum ar fi, de pildă, cel al unei cetăţi greceşti ori al unui burg medieval. Dar toate acestea nu mai există, nici ca centru topografic (căci actualele centre sînt ocupate de tarabe, bişniţari ori bănci) nici ca centru al ideilor (ocupat acum de idei mult mai urgente, mereu urgente). "Cetatea" despre care ar putea fi, eventual, vorba s-a mutat în mass-media ori pe Internet. Ea este cel mult o piaţă, înţeleasă şi ca negociere de argumente, de idei, dar mai ales ca valorificare şi rentabilizare a acestora, la un "preţ" cît mai bun. Filosofia se supune şi ea mecanismelor ideologiei contemporane, a cărei valoare planetară este profitul.

Interesul pentru o chestiune cum este cea a "filosofului în cetate" dovedeşte încă o dată precaritatea discursului filosofic românesc. Dacă este nevoie să se discute aşa ceva, înseamnă că relaţia dintre cele două entităţi este problematică: fie filosoful nu are nevoie de cetate (recunoscîndu-şi inaptitudinea de a asuma reflexiv şi, aş îndrăzni să spun, chiar sensibil realitatea înconjurătoare), fie cetatea nu are nevoie de filosofi (o afirmaţie pe care atîtea instanţe se străduiesc să o confirme astăzi). În oricare dintre cele două variante, ceea ce este evident este o dificilă coabitare şi negociere a locului pe care fiecare îl are de ocupat în spaţiul celuilalt.

Precaritatea acestui discurs mai ţine de o nepotrivire între dorinţa de a decide şi o sensibilitate capabilă să susţină şi să asume o asemenea decizie. Filosofii noştri vor să fac ceva, unii chiar au făcut sau fac ceva, agitaţia este vizibilă, curiozitatea la fel, proiectele sînt nesfîrşite, dar efectele sînt minuscule. Cei din afara filosofiei au dreptate să-i reproşeze ineficienţa: se scrie puţin, se publică şi mai puţin şi de aceea filosofii nu sînt utili, deci nu există. De asemenea, ultimii ani au fost martorii înlocuirii dezbaterii de idei cu mărunte lupte pentru funcţii, cu plătirea de poliţe datînd de odinioară, cu intrigi şi polemici prea puţin academice, cu vizibile consecinţe asupra filosofiei ca atare.

Criza filosofiei româneşti are multiple cauze şi înfăţişări: de la nostalgia pentru o imaginată "epocă de aur" a gîndirii, situată între cele două războaie mondiale, la un limbaj cînd crispat şi pretenţios clasicizat cînd liber de orice exigenţă stilistică, trădînd oricum o sărăcie reflexivă disperantă; de la rigiditatea "maeştrilor" la lipsa de repere a "discipolilor" (şi pun aceşti termeni în ghilimele, pentru că mediul filosofic românesc a încetat să mai producă maeştri, ultimii devenind doar nişte idoli ori producători de best-sellers – ceea ce face ca discipolul însuşi să nu fie decît cel mult un student, în sensul administrativ al termenului).

Dar filosofia suferă mai ales în instituţia care o găzduieşte, Universitatea. Pe vremea lui Kant se mai putea face distincţia între filosofi şi profesori de filosofie. Astăzi mai putem spera cel mult să dăm peste un profesor bun, iar acest "bun" are o valoare adeseori prea discutabilă. Profesorul însă este locul de întîlnire al unor exigenţe profesionale şi al unor exigenţe administrative; pe jumătate dascăl, pe jumătate funcţionar, competenţele sale se măsoară după o încărcătură didactică şi după o listă de publicaţii cît mai lungă posibil, fără o grijă aparte pentru calitatea ei. Iar în ce priveşte retribuirea acestor competenţe e, desigur, superfluu să mai vorbim despre caracterul său mai degrabă simbolic. Nu are rost să amintim nici despre imaginea socială a profesorului (de orice fel) din această perspectivă. Este însă important să observăm cîteva fenomene auxiliare provocate de o asemenea situaţie.

Reclamarea şi recunoaşterea unor competenţe în plan pur profesional, fără a fi dublată de o recompensare materială, trebuie să fie suspectată în intenţiile sale. Modelul competenţei occidentale nu este decît o formă fără fond atîta vreme cît planificarea şi retribuţia socialistă guvernează o mentalitate pretins academică. Se argumentează că trebuie întîi să adoptăm acest model, iar efectele vor fi vizibile după un timp mai lung sau mai scurt. Dar principiul este greşit, căci nu devii competent "malgré tout", competenţa nu este dobîndită în ciuda tuturor obstacolelor (administrative, materiale, financiare), ci, dimpotrivă, ea este recunoaşterea şi valorificarea unor anumite oportunităţi şi şanse sociale. Şi trebuie ştiut că aceste oportunităţi nu se reduc la acordarea unei burse în străinătate ori la cîştigarea vreunui premiu, fie el ştiinţific. Dar cum acestea sînt mai degrabă ocazionale, profesorul este nevoit să recurgă la soluţii locale dar garantate, chiar dacă ele se reduc cel mai adesea la o activitate extra-profesională ori, spus direct, sub-profesională. Iar pentru aceasta este relevant sistemul meditaţiilor (încă o dovadă a eşecului învăţămîntului românesc de toate gradele, prin amploarea şi consecinţele încă nemăsurate ale acestui sistem) ori, într-o formă înrudită, al predării la profitabile universităţi particulare, activităţi care au tot mai puţin de-a face cu filosofia (fie şi în sensul profesiei).

În toate acestea, ca în multe alte preocupări străine totalmente "spiritului academic", este vorba în primul rînd de pierdere de timp, de risipire (după modelul risipei energetice) şi, evident, de pierdere a calităţii şi competenţei. Împărţit între cursuri şi seminarii în exces, colaborări, cercetări, familie, afaceri etc., filosoful de azi încetează să-şi mai permită luxul de a gîndi, încercînd, mult mai modest, să fie eficient, adică să supravieţuiască.

Iar, ca orice fabulă, şi aceasta are o morală. Nu e vorba, printre filosofi, îndeosebi printre cei mai tineri cărora şi eu le aparţin, de un criticism fatalist şi cu atît mai puţin de un conservatorism reactiv. Neîncrederea în filosofi, invocînd abuziv "inactualitatea" ori "inactivismul" lor, este semnul unei atitudini prea puţin dispuse să accepte dialogul ori critica. Faptul că filosofia ajunge cu întîrziere la imperativele epocii ("să intrăm în Europa", "să ne integrăm în NATO", "să fim performanţi" etc) nu se datorează refuzării lor ori incapacităţii de a înţelege şi exploata valorile momentului, ci tendinţei filosofice a asumării lor de o manieră critic-reflexivă. Şansa dintotdeauna a filosofiei a fost putinţa ei de a rămîne în urmă, iar atunci cînd s-a pretins stindard al progresului, a putut să dea naştere unor monştri ideologici şi politici de care nu ne-am despărţit încă definitiv. Un asemenea demers, de rămînere în urmă, înseamnă în primul rînd un neîncetat efort de anamneză, nu ca nostalgie faţă de nişte valori trecute, ci ca încercare de înţelegere a propriilor noastre determinări şi condiţionări (istorice, politice, economice, lingvistice, mentalitare). El mai înseamnă apoi, graţie unei asemenea înţelegeri, transfigurarea în prezent a acestor imperative, adică îmbinarea "formei" lor cu "fondul" nostru, într-o sinteză care să dea măsura unei sensibilităţi specifice care să poată fi apoi convertită "eficient" într-o filosofie a timpului nostru.

Ciprian MIHALI
Asistent, Universitatea "Babeş-Bolyai", Cluj

Grosolănia salvează România

Strîns cu uşa «majoritară», ce am de a face eu ca «dimensiune minoritară» cu monarhia, deci cu persoana regelui Mihai? Ei, am: semnătura majestăţii sale se află pe actul de constituire a universităţii Bolyai. Tare aş vrea ca semnătura preşedintelui Constantinescu să se afle pe actul ei de reconstituire.

Altfel, maghiarii, mai ales de la 1848 încoace, au cam rupt-o cu monarhia, minus cei 51 de ani de varianta ei dublă, dar şi atunci opoziţia se numea paşoptistă şi era, evident, republicană. Tradiţiile vehement anti-monarhiste ale lui Petöfi sînt astăzi doar strălucite exerciţii de artă poetică şi de conştiinţă civică. Istoria modernă românească este însă străbătută de filonul pozitiv al monarhiei, din 1877 şi pînă în 23 August 1944. Memoria istorică românească păstrează pe drept cuvînt o seamă de momente monarhice drept acte constitutive, de împlinire şi de salvare a României moderne. Astfel se explică faptul că, însă cei 95 la sută din populaţie are sentimente de simpatie şi recunoştinţă faţă de – orişicum – simbolicul Mihai I, chit că îşi păstrează convingerile republicane.

Există un pericol al restaurării monarhiei? În condiţiile date, ea s-ar putea produce numai în cazul unei lovituri de stat. Dar acest pericol există doar în călimara unor publicişti, care confundă menirea lor de analişti şi mai ales de critici ai stărilor politico-sociale, cu cea a profeţilor şi a dătătorilor de porunci, crezînd că puterea a patra nu este una raţional-intelectuală, ci a violenţei verbale, mergînd pînă la grosolănie.

Or, dacă România trebuie salvată, ea nu va fi salvată de monarhie, dar în nici un caz de grosolănie. Furtunile din călimară ale unor publicişti prooroci şi salvatori ai neamului, pot aduce succese populiste şi de tiraj, unele din multele, însă trecătoarele cu care se amăgeşte jurnalismul de tranziţie. Dar oare trebuie salvată România? Mi se pare dătător de bănuială numărul mare al salvatorilor profesionişti şi voluntari, căci de la preşedintele ţării şi şeful guvernului, pînă la miniştri, opoziţie parlamentară şi extraparlamentară, de la prea marii bisericii şi prea micii fundaţiilor ori asociaţiilor civile, de la arheologi şi pînă la corurile mixte, de la formaţia Cindy Cats şi pînă la sindicate, de la orice ziarist pînă la unicul Funar, toţi vor s-o salveze. Tare mi-e teamă că printre atîţia salvatori s-ar pierde copilul.

Să lăsăm salvamontiştii şi salvamariştii să-şi vadă de treaba lor, iar noi să ne salvăm prin muncă. Îl citez pe Sándor Petöfi: "Limba se mişcă, iar mîna se-odihneşte". E adevărat că remuneraţia noastră e mică, după bugetul de austeritate, dar dacă socotesc bine, investiţiile de capital străin vor ajunge anul acesta pînă la 1 miliard de dolari, şi cam tot atîta ne revine de la FMI şi Banca Mondială. Două miliarde de dolari, la preţurile şi costurile de astăzi, nu e cine ştie ce mare sumă, dar orişicîtuşi de puţin să fie, e de două miliarde de ori mai mult decît nimicul cu care am pornit în noiembrie anul trecut. Atenţie însă, Germania a investit în 7 ani în landurile de est suma fabuloasă de 1 bilion şi şapte sute miliarde de mărci, dar, conform părerilor oficiale rezultatele sînt departe de a fi satisfăcătoare. Dacă nemţii sînt nemulţumiţi cu rezultatele lor, pentru noi, care nu mai avem nemţi, e mai mult decît obligatoriu să fim modeşti în aşteptarea rezultatelor, dar sîrguincioşi pînă la sînge pentru a obţine atît cît se poate, dar nu mai puţin. Capitalismul nu este un film serial american în care cei ce se uită (sau uită elementarele norme ale moralei civice) cîştigă, ci o relaţie complexă dintre capital şi *muncă*.

Mult citatul plan Marshall, pe adevăratul său nume *European Recovery Program*, aloca o sumă modică pe care nici nu cutez s-o transcriu (e adevărat, la alte costuri şi preţuri, preinflaţioniste) pentru redresarea unor economii distruse de război, iar rezultatele benefice s-au văzut în timpul record de 2-3 ani. Dar Planul European de Redresare avea în vedere doar refacerea infrastructurii. Noi, după aproape jumătate de secol de dictatură economică planificată, trebuie să creăm o infrastructură, nemaivorbind de homostructură. Planul educaţional al preşedintelui Clinton ar trebui să ne servească drept model pentru pregătirea noilor generaţii pentru a fi apte să participe la marele concurs al inteligenţelor următorului secol şi mileniu.

Şansa reformei este să transforme cît de repede posibil perdanţii ei în cîştigătorii ei. Dar una e să-i cîştigi un milion telefonînd parola ProTV-ului, şi alta e să cîştigi pariul cu Europa. Munca – în sensul ei strict şi cît se poate de larg – salvează România.

SZÁSZ János

RADIO TOTAL
MARILE MOMENTE-MARILE NUME
TUDOR OCTAVIAN
CORINA CHIRIAC
AURORA INOAN
CARMEN BENDOVSKI
CORNEL NISTORESCU
Radio Total 96.9 FM

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Cazul Carol al II-lea**
- **Conformism şi educaţie**

KITSCH

S-a spus că inventatorul kitsch-ului a fost Napoleon Bonaparte. Soldatul care se simte încurajat să aspire la bastonul de mareşal ar fi, în acest caz, primul personaj kitsch. Căci kitsch-ul e o malformaţie provocată de frecventarea inadecvată a valorilor. Cînd *oricine* are acces la *orice* ierarhie valorică, iar valorile însele sînt definite exclusiv după criteriul accesibilităţii lor, drumul spre kitsch e deschis. Egalitarismul e kitsch. Carierismul e kitsch. Democraţia – în devierile ei patologice – e terenul privilegiat al kitsch-ului.

România post-comunistă a fost, la toate nivelele, invadată de kitsch, adică de efectele arderii etapelor şi ale interferenţei brutale între lumi ireconciliabile. Firește, orice lume în transformare este o lume hibridă. Înainte de a-şi găsi normalitatea, ea tatonează stîngaci între căi diverse, a căror suprapunere dă naştere unui spectacol incongruu, la limita dintre ridicol şi patetic. Inadecvarea mijloacelor faţă de scopuri, prostul dozaj al elementelor componente, amestecul de planificare, improvizaţie şi hazard, soluţia pripită, pompoasă şi caducă – toate acestea se pot citi în cheie kitsch şi pot contribui la o înţelegere mai puţin convenţională a societăţilor post-totalitare. Nu e vorba numai de kitsch-ul "tradiţional", cu variantele lui vizuale sau scrise (decorul kitsch, discursul kitsch etc.). E vorba de ansamblul fenomenelor sociale, politice, economice şi ideologice care rezultă, inevitabil, din convieţuirea – caracteristică oricărei "tranziţii" – a unor forme şi mentalităţi noi cu unele vechi.

Un – involuntar – derapaj kitsch a fost, de la bun început, combinaţia dintre revoluţie şi spectacolul televizat. Realitatea a devenit scenografie, adevărul a căpătat un straniu halou de ficţiune, sau, măcar, de convenţie. Fiecare român care s-a uitat, în acele fatidice clipe, la televizor, a descoperit că are în raniţă calitatea de *martor* al revoluţiei, dacă nu direct pe aceea de revoluţionar.

Au urmat cîteva spectaculoase cariere publice alcătuite din ostentaţie, inautenticitate şi trivialitate lăuntrică: o serie de activişti mărunţi au adoptat retorica luptei anti-comuniste. Intelectuali altădată paralizaţi de prudenţă au devenit nărăvaşi. O mînă de pişicheri descurcăreţi au ajuns stele ale liberalismului şi ale reformei. Cîte un vechi publicist neaoş sau cîte un contabil agramat s-au trezit exponenţi ai tradiţiei ţărăniste, iar printre profesioniştii vechilor cozi ale socialismului s-au găsit destui nostalgici care să lăcrămeze pe mormîntul marelui erou – împuşcat – al inaniţiei.

Să adăugăm acestui rapid inventar kitsch-ul care ne-a venit din afară. Orice gazetar apusean rătăcit două-trei zile prin hotelurile bucureştene a descoperit că are în raniţă certificatul de "românolog". Ni s-a confecţionat cu agilitate un portret-robot în variantă hugoliană: România e ţara lui Jean Valjean (adică a foştilor puşcăriaşi marginalizaţi) şi a tristei Cosette (adică a copiilor bolnavi, abandonaţi, exploataţi). Nu poţi spune că nu e aşa, după cum nu poţi spune că o scrumieră în formă de closet nu are hazul ei.

O ultimă întruchipare a euforiei autohtone: de cîteva luni, fiecare român a descoperit că are în raniţă bastonul de mareşal NATO.

Andrei PLEŞU

Un guvern pentru defectele naţiei

Cabinetul Ciorbea a ajuns în impasul spre care s-a avîntat din prima zi a mandatului, dar pe care liderii majorităţii par să-l fi conştientizat cu destul de mare întîrziere. Între reuşita posibilă *doar* prin ocolirea sau încălcarea legii şi eşecul garantat de normele în vigoare, orice putere din lume se simte probabil îndreptăţită să aleagă calea autoritarismului şi să-şi justifice opţiunea prin îndatoriri patriotice. Nu e de mirare că premierul Victor Ciorbea e dezolat că i se aduc reproşuri şi nu osanale pentru modul în care interpretează Constituţia cînd e vorba de dublul său statut administrativ şi de angajarea răspunderii guvernamentale, el fiind convins că legea trebuie încălcată *spre binele ţării*. N-avem voie să ne gîndim la alegeri anticipate pentru că aşteptăm să intrăm în NATO, e imoral să inventariem gafele aleşilor noştri pentru că ei primesc elogii de la demnitarii occidentali, nu putem citi corect legea fundamentală pentru că în felul acesta ne situăm de partea foştilor guvernanţi... Ciudat e doar că societatea românească a mai trecut, chiar în acest secol, de vreo cîteva ori prin proba raţionamentelor similare: cine să-şi mai aducă aminte cîte guverne ne-au cerut să închidem ochii şi să strîngem din dinţi, declarîndu-ne mulţumiţi că ni se oferă şansa unor sacrificii în interes naţional? Cîţi lideri n-au crezut despre ei înşişi că au dreptul la orice pentru că nu-şi propun decît să scoată ţara din criză? Dacă tranziţia continuă să fie nu doar dificilă, ci şi aberantă, e pentru că avem parte de prea multă vreme de *salvatori politici* care cred în virtuţile democraţiei înainte de a ajunge la putere, dar încep să se îndoiască de ele la prima contestaţie sindicală ori la primele critici ale presei.

Nimeni din actuala coaliţie majoritară nu şi-a pus în timpul campaniei electorale sau în primul trimestru al negocierilor politice pentru posturi administrative – întrebări incomode cu privire la realitatea socială care trebuie guvernată şi la cadrul constituţional pe care un guvern democrat nu-l poate ignora invocînd nobilul ţel al rupturii cu vechiul regim. Ca şi contractele preelectorale cu sindicatele, acordurile cu organismele financiare internaţionale au fost semnate cu bună credinţă, deci cu speranţa că ele vor fi respectate pentru că *nu există altă soluţie*. Şi totuşi, cum să aplici măsurile terapiei de şoc fără norme legislative şi cum să zideşti temelia legală a unui program de reformă de pe o zi pe alta într-o ţară în care instituţia parlamentară are atribuţii prevăzute în Constituţie? Abia cînd a îndrăznit să constate că bicameralismul, pluripartidismul şi libertatea de expresie sînt la fel de reale ca şi criza economică, guvernanţii au înţeles că rolul *acestor* instituţii democratice se vede altfel cînd eşti în opoziţie şi altfel cînd îţi propui să reformezi ţara printr-o mişcare de baghetă sau printr-o sumă de ordonanţe. Înainte ca răbdarea populaţiei să fi ajuns în punctul critic şi înainte ca adversarii politici să se fi trezit la viaţă, echipa executivă a început să se teamă că reforma nu poate reuşi decît cu forţa, că mentalitatea poate fi schimbată doar prin închinăciuni în faţa unui partid de masă, că statul de drept nu poate fi impus decît prin metode autoritare. Primele semne de neîncredere în valabilitatea principiilor de tip democratic, centrate pe noţiunile **dialog, parteneriat, transparenţă**, au fost chiar declaraţiile unor lideri ai Convenţiei Democrate împotriva partenerilor de guvernare: ideea că reforma se amînă la nesfîrşit pentru că startul ei depinde de prea multe partide, păreri şi interese politice ascunde de fapt nostalgia după uniformizarea dictată dintr-un singur cabinet; opţiunea pentru politica "ţapului ispăşitor" şi înţelegerea colaborării guvernamentale ca un lung prilej de păcăleli sau sfidări ale partidelor cooptate la putere lasă loc bănuielii că alianţa controlată de PNŢCD poate continua linia duplicităţilor de tip comunist împotriva cărora se declară public de şapte ani încoace; convingerea Guvernului Ciorbea că responsabilitatea şi reformismul gazetarilor se măsoară prin disponibilitatea lor la complicitate sau supunere oarbă e tot atît de greu de digerat pe cît erau, pe vremea guvernului Văcăroiu, acuzaţiile de "vînzare de ţară" aduse condeielor incomode.

Fără îndoială, reforma şi restructurarea se află la început de drum şi orice cabinet hotărît să le ducă la capăt merită sprijinul fiecăruia dintre noi. Prin angajarea răspunderii politice, cabinetul nu poate însă forţa intrarea în vigoare a pachetului legislativ pentru reformă evitînd dezbaterea parlamentară a fiecărui act normativ, chiar dacă societatea românească are nevoie de legi noi aşa cum are nevoie şi de credite externe, de investitori străini, de privatizare. E adevărat că traseul legislativ e anevoios şi adeseori stupid, dar el e condiţia esenţială a separaţiei puterilor în stat. Să fi uitat guvernanţii de azi cît de importantă li se părea existenţa a două camere parlamentare pe vremea cînd erau în opoziţie, ce odios părea sistemul ordonanţelor cînd ele erau semnate de miniştrii PDSR, ce vehemente proteste provocau indicaţiile prezidenţiale cu adresă parlamentară? Dacă şi-ar fi dorit să impună reforma *cu orice preţ*, actuala coaliţiei majoritară ne-ar fi putut propune, la început de mandat, amendarea Constituţiei în vigoare. Cu o *altă* lege fundamentală, Victor Ciorbea nu s-ar mai simţi vinovat că e şi primar şi premier, Guvernul ar putea schimba ţara prin decrete, protestele sindicale ar fi interzise, numărul partidelor ar fi unul convenabil iar ziarele şi televiziunile ar prezenta doar punctul de vedere oficial. Dacă iniţiativa modificării Constituţiei n-a intrat în vederile noii puteri, înseamnă că programul de reformă a fost gîndit pentru a reuşi *aici şi acum*. Într-o Românie cu un Parlament unicameral dar cu psihologii politice nemţeşti, cu sindicate organizate ca pe vremea Marii Adunări Naţionale dar cu sindicalişti japonezi, cu publicaţii controlate de Ministerul de Propagandă dar cu gazetari care scriu după model britanic ar reuşi poate să facă reforma repede şi bine chiar un prim-ministru mediocru. Excepţional fiind, lui Victor Ciorbea nu-i este permis decît să ne administreze democratic şi în respectul legii *aşa cum sîntem*, chiar dacă e dezamăgit că nu-l iubim într-atît încît să devenim peste noapte un popor mai harnic, mai puţin cîrcotaş şi mai cinstit decît liderii săi politici.

Elena ŞTEFOI

Încoace şi încolo (I)

La Chişinău se pleacă din Bucureşti, cu avionul, de la aeroportul Băneasa. Un fel de gară mică, peste care timpul curge scufundînd-o într-o paragină inevitabilă ca moartea. În spatele a vreo şapte-opt ghişee pe care scrie TAROM picotesc, la vremea prînzului, funcţionare pe care nu le solicită nimeni. Vreo două, mai puţin moleşite de căldură, vorbesc aţipit între ele. Pe cealaltă latură, un fel de cap dinţat de crocodil indică existenţa companiei DAC-Air. Capul de crocodil e de fapt – sau vrea să fie – capul de lup dacic. Cald, praf, pustiu.

Întrebi, la unul din ghişee, unde se face înregistrarea pentru zbor. Deranjezi, se vede limpede. "Acolo, la îmbarcare" – ţi se răspunde moţăit. Somnolenţa poate fi o formă de politeţe: bine că nu eşti repezit.

Pleci în direcţia "îmbarcării" şi constaţi că, deşi între Otopeni şi Băneasa nu este o mare distanţă în kilometri, aici intri într-o pungă de timp. Fluxul nu este cel normal, existent la Otopeni: înregistrare, bagaje, vamă, frontieră, ci este cel de pe vremea RSR. Întîi vama, apoi înregistrarea, în fine trecerea frontierei. O vameşiţă, prea tînără să fi lucrat şi înainte de 1989, voinică şi vitală, pare totuşi scoasă din muzeul "organelor" de altădată. Strigă, poruncitor, "paşaportul!". I-l întinzi, inhibat. "Desfaceţi bagajul!". Tot un ordin. "N-am decît geanta asta". "O desfaceţi!" Sînt cîteva ziare, o carte, obiecte igienice, lenjerie pentru o zi, o agendă. Exact ca pe vremurile duse, autoritatea pune mîna pe agendă şi începe să o răsfoiască. "Vă interesează agenda mea?" (**Altădată**, ţi se lua agenda pentru vreun sfert de oră, apoi ţi se înapoia.) "NU", vine răspunsul, cu un "u" mult lungit, a regret. "Bani româneşti aveţi?" "Da". "Aveţi şi de 50.000?" "Da". "Nu e voie!" "De ce?" "Nu e voie!" "De ce nu aţi pus un anunţ?" "Vreţi să lipesc, EU, afişe?!" "Dar de unde trebuia să aflu?" "Cum de unde? Aşa e în toate ţările civilizate, ar fi trebuit să ştiţi!" Eşti vinovat, eşti umilit, eşti un fel de gunoi în faţa acestei autorităţi implacabile şi atotştiutoare. "Dar nu e nici o problemă", zice, cu bunăvoinţa puterii faţă de viermi, "mergeţi cu mine şi-i schimbaţi". Te escortează undeva, într-o încăpere unde parcă eşti aşteptat, dai unei funcţionare cele două-trei bancnote de 50.000 şi primeşti un teanc de cîte zece mii. Îi spui "mulţumesc!". Nu răspunde. Autoritatea nu grăieşte. Te reîntorci în sala unde vameşiţa îşi reia exerciţiile de duritate cu un alt călător. Scăpat de această primă probă, urmează înregistrarea şi trecerea frontierei. Aici nu se mai întîmplă nimic. În sala de aşteptare sînt vreo cincisprezece persoane. Încăperea e pardosită cu un linoleum prăfos, pe care îţi laşi urmele tălpilor. La toaleta pentru femei e o mare circulaţie: intră şi ies funcţionare ale instituţiei, în mînă cu nesuri pe care şi le prepară acolo. Probabil că nu au în altă parte o chiuvetă. Călătorii tac. Şi totuşi, e hărmălaie, se aud mari hohote de rîs, prin sala de aşteptare trec, păşind apăsat, bărbaţi şi femei în uniforme. Vorbesc tare între ei, fac glume. Din cînd în cînd îşi fac – o fi vreun cod – semn cu ochiul. Călătorii nu scot o vorbă. Ei sînt nişte toleraţi. Se aud numai vocile stăpînilor.

În avion sînt două însoţitoare de bord. Tinere. Drăguţe. Dar nu zîmbesc. Una schiţează, totuşi, după un timp, un surîs ca o amintire îndepărtată. Cealaltă e întunecată, crîncenă. Botoasă.

În timpul zborului se fumează. O fericire! După 50 de minute, avionul ajunge la Chişinău. Numele aeroportului este scris de două ori – în rusește şi în românește. Călătorii coboară în Republica Moldova. *(va urma)*

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Cetățeanul Michnik

Marți, 22.05.1997, la ceas tîrziu de noapte, ProTV ne-a oferit un *talk-show* de zile mari. Domnii Nicolae Manolescu, Vladimir Tismăneanu și Adam Michnik au fost protagoniștii unei discuții televizate care a fost, de fapt, cea mai importantă analiză pe care o cunosc pe tema *"ce a făcut comunismul din noi"*.

Înainte de a arăta care este rezonanța acestei discuții pentru statul de drept, simt nevoia unei explicații. De ce scriu la această rubrică despre o discuție în care, dacă bine îmi amintesc, nu s-a rostit niciodată cuvîntul "drept"? Întîi, pentru că nimic din ceea ce este social nu poate fi străin statului de drept. Apoi, pentru că statul de drept este posibil numai dacă este "locuit" de un anumit tip de cetățean, deci numai dacă se întemeiază pe o anume calitate umană. Cum comunismul ne-a modificat, mai mult sau mai puțin, pe fiecare dintre noi, este foarte important, pentru proiectul statului de drept, să știm cu adevărat *cum* sîntem. În fine, discuția suspomenită s-a construit, în subtext, pe distincția *ce este-ce ar trebui să fie* și, se știe, statul de drept pentru români este, mai degrabă, *ceea ce ar trebui să fie*.

Dacă admitem că statul de drept înseamnă consacrarea definitivă a normalității, atunci vom admite și că statul de drept înseamnă așezarea în normalitate a raportului cetățean – stat. Iar cei trei intelectuali și, mai ales, dl Michnik ne-au vorbit extraordinar despre cetățeanul normal. Acel cetățean care își salvează normalitatea în contextul statului aberant, acel cetățean care știe să se plaseze corect în raport cu instituția Bisericii, acel cetățean pe care-l irită anormalitatea, acel cetățean care preferă să zîmbească decît să înjure – acesta este cetățeanul statului de drept. Prin trecutul său ori prin textele sale, dl Michnik ne dovedește că este un astfel de cetățean. Aș spune, glumind numai pe jumătate, că dacă-mi dați 23 de milioane de Michnik, vă dau, pe loc, statul de drept.

În alt plan, nu mai puțin important pentru substanța statului de drept, discuția de marți ne-a arătat că poți să fii constructiv aprobînd. Nimeni nu și-a contrazis antevorbitorii, ba, mai mult, de cele mai multe ori, ideile unuia erau imediat susținute de ceilalți. După decenii de unanimitate rușinoasă, am început să cultivăm pînă la obsesie opoziția. În România îți poți face o bună imagine publică dacă spui "NU!" continuu, imperturbabil și fără sens. Cetatea va trebui să descopere demnitatea și liniștea unui "DA!" sincer, neimpus. În jurul cîtorva mari "DA!"-uri vom construi statul de drept român.

Sever VOINESCU

Televiziunea ca falsă dezbatere

Am fost certat pentru „prestația" mea din cadrul emisiunii „Cu cărțile pe față" de luni, 26 mai, de la TVR 2, unde d-l Cătălin Țîrlea a ținut, pentru doar o oră de emisie, nu numai să umple platoul cu invitați, ci și să tapeteze pereții cu oameni din presă, chemați, pasămite, să pună întrebări și, eventual, să arbitreze diferendul dintre reprezentanții Ministerului Culturii și doi conducători de gazete culturale, diferend apărut în urma deciziei M.C. de a se descotorosi, parțial, de niște reviste bugetivore, de a le „arunca", relativ, pe piață. Au fost mult prea mulți oameni în platou, au fost și telefoane în direct, astfel încît discuția abia dacă a reușit să fie amorsată, darmite să mai ajungă și la vreo concluzie. Certat am fost, pe drept cuvînt, și nu neapărat eu personal, ci mulțimea de invitați din platou, pentru faptul de a nu fi reacționat la ieșirea naționalist-șovină a d-lui Fănuș Neagu, care a ținut la un moment dat să-i interpeleze pe reprezentanții Ministerului Culturii, în calitatea lor de membri ai guvernului Ciorbea, întrebîndu-i de ce au vîndut limba română ungurilor etc. Lipsa de reacție a intelectualilor la astfel de provocări, la astfel de vechituri flatulate în ograda publică este, într-adevăr, impardonabilă. *Mea culpa!* Am putut observa, însă, pe viu – de parcă nu l-aș fi constatat de mult în calitate de telespectator –, faptul că prezența pe un platou de televiziune trebuie să fie *condiționată* de faptul dacă tu, ca invitat, ai posibilitatea, acolo, în fața camerelor de luat vederi și în direct, să exprimi ceea ce ai de exprimat. *Ne ducem prea ușor la televiziune!* Ne lăsăm atrași în tot felul de capcane, de „dezbateri" mai mult sau mai puțin îndoielnice! Facem, de multe ori, acest lucru prea ușor, nepermis de ușor! Prezența pe micul ecran trebuie să devină un lucru grav și responsabil. Trebuie să ne întrebăm, ca invitați, dacă merită să călcăm pragul unui platou de televiziune, dacă acolo vom putea să ne exprimăm în voie, dacă mesajul nostru merită și poate să ajungă la un public vast, dacă avem vreun astfel de mesaj, alături de cine vom fi invitați etc. *Talk-show*-urile românești de televiziune sînt atinse de facilitate. Se fac la întîmplare. Or, responsabilitatea e, aici, maximă. Nu ne putem, ca oameni presupus conștienți și responsabili, lăsa la voia întîmplării, adică a unor realizatori de televiziune animați de propriile lor scopuri și interese, a unor „intelectuali" de platou care, de multe ori, nu știu ce fac, aprind focuri pe care nu se pricep să le stingă sau, dimpotrivă, bagatelizează chestiuni grave.

Căci tocmai aici e problema. *Media* românească – și, prin ea, societatea în ansamblul ei – suferă de *lipsă de problematizare*. Adevăratele probleme nu numai că nu sînt discutate, dar nu ajung nici măcar să fie formulate ca atare. Presa – televiziunea în special – nu mediază, așa cum îi spune numele, nu intermediază, căci *distanța* e minimă. Presa noastră se scaldă în imediat și în facil, nereușind, de cele mai multe ori, să depășească nivelul dat al evenimentelor, al „întîmplărilor" sociale. Rolul de formulator al *problemelor* ce traversează, la un moment dat, societatea și discutarea lor reală nu poate reveni – realitatea ne învață acest lucru – nici cotidianelor și nici, vai, televiziunii. Acestea se află la remorca evenimentelor, mai preocupate să facă, ele, dacă se poate, „eveniment", insinuîndu-se în viața publică ca protagoniști și reușind s-o transforme, inevitabil, în spectacol, într-unul nu întotdeauna de cea mai bună calitate. Peste tot în societățile avansate, rolul de „spărgător" al nivelului prim, imediat, de suprafață al actualității, de găsire – prin muncă de *anchetare* și de *investigație* cu mijloace specifice – a adevăratelor probleme, de *formulare* și de *discutare* a lor revine publicațiilor *săptămînale* și, la un nivel superior, celor *lunare*, *trimestriale* etc. La noi, tocmai acest spațiu rămîne neocupat (mai mult sau mai puțin). Ar fi o dovadă de nerealism să cerem televiziunii și cotidianelor ceea ce nu este de resortul lor. Ar fi ca și cum am critica un măgar pentru că nu este cal. Or, pe lista de „disponibilizare" întocmită de Ministerul Culturii se află tocmai, în marea lor majoritate, reviste culturale *săptămînale*. I-aș fi întrebat pe d-nii Nicolae Breban și Fănuș Neagu, prezenți în platou, în calitatea lor de redactori șefi ai unor astfel de publicații, cît au contribuit ei, prin revistele pe care le conduc, deci prin mijloacele specifice presei culturale, la problematizarea societății românești, dacă, altfel spus, se simt competitivi ca jurnaliști nu doar de opinie, ci de construire a opiniei, gata, cu alte cuvinte, de a exista pe piață. În cazul d-lui Fănuș Neagu, întrebarea mea ar fi fost mai mult decît retorică, dat fiind că, chiar și neîntrebat, domnia sa a ținut să-mi răspundă. Or, cu toate că nu am intervenit acolo, pe platou, la fața locului, nu cred că vechile și desuetele, dar atît de periculoasele (avînd în vedere că, ruginite fiind, nu taie, dar provoacă infecții) chestiuni cu ungurii și cu vînzarea de țară mai reflectă – dacă o vor fi făcut vreodată – actualitatea problematică a țării noastre. Dimpotrivă, tocmai modul acesta fals de a pune probleme este cel problematic și de discutat. Căci problema există, dar nu e aceasta.

Televiziunea, m-am convins (voi sufla, de-acuma, și-n iaurt!), nu este locul potrivit pentru discuții și dezbateri. În parte, și pentru că este făcută cu picioarele, nu cu capul, în baza unei „arte poetice" care este aceea a minimului efort. Deci: ori punem condiții, și ne folosim noi de televiziune, transformînd-o în ceea ce ar trebui să fie – un loc de dezbatere –, ori ne lăsăm folosiți de ea, riscînd să ne trezim transformați în ceea ce, conștient, nu ne-am putea dori să ajungem. *La televiziune nu se poate discuta. Televiziunea mimează dezbaterea, reușind să „întineze" însăși noțiunea – vitală – de dezbatere.* (Vezi, dintre zecile de exemple posibile, falsa discuție pe tema legionarismului de vineri, 23 mai, din cadrul emisiunii „Milionarii de la miezul nopții", de la Antena 1.) *Să punem condiții. Să ne condiționăm participarea la emisiuni în direct de posibilitatea de a ne exprima și de a comunica. Să nu ne mai lăsăm folosiți.*

Televiziunea e anti-ecologică: fabrică produse pe care (cum spunea prietenul meu, Gh. Iova) brazda nu poate să le resoarbă: pungi de plastic pe ogorul patriei!

Bogdan GHIU

Economie

Cum își joacă România cartea exportului?

Piața valutară s-a stabilizat. De nouă săptămîni. Exportatorii, însă, nu-s prea mulțumiți. Ei spun că leul e supraevaluat. Chiar și unii analiști dintre cei mai serioși au ajuns la aceeași concluzie. Ei comit însă o eroare: raportează cursa leu-dolar la datele generale din economie, îndeosebi la inflație, la deficitul balanței comerciale și la ritmul producției. Numai că, de această dată, față de anii trecuți, piața valutară funcționează bine și are propria ei judecată. Bazată pe legea cererii și a ofertei.

O schimbare a intervenit și aici. Pînă acum, cererea (de valută, desigur) o dictau importatorii iar oferta exportatorii. De această dată, însă, oferta este dictată și de capitalul străin.

În același timp, față de aceeași perioadă a anului trecut, se pare că și datele exportului s-au îmbunătățit. Deși, în continuare, balanța noastră comercială are sold negativ: importurile ne costă mai mult decît exporturile.

Mulți văd stimularea exporturilor exclusiv prin... deprecierea leului față de dolar. Pe termen scurt, acest stimulent are efect. Nu însă și pe termen lung. Așa că e nevoie de alte măsuri pentru redresarea exporturilor. Nici creditele cu dobînzi preferențiale, pe bază de acte normative specifice, n-au dat așteptatul impuls activității de export. Și nici nu va fi înregistrat efectul scontat pînă cînd factorii economici, pe verticală și pe orizontală, atît la nivel "macro", cît și "micro", nu vor înțelege un fapt esențial: INVESTIȚIILE constituie acel stîlp de rezistență fără a cărei consolidare edificiul REFORMEI ECONOMICE nu va putea să reziste. Pînă la urmă, și exporturile tot de investiții depind.

Obiectivul redresării exporturilor cere, mai întîi, o atentă analiză a cauzelor căderii înregistrate. Nu ne vom referi, acum, la datele prea bine cunoscute: prăbușirea pieței CAER, decontările în dolari în Europa de răsărit etc. Credeam că este normal să pornim de la un alt aspect. Pentru că principalul motiv îl constituie prejudecățile exportatorilor români și ale forurilor investite cu răspunderi în acest domeniu.

Pe piața externă, în anii din urmă, cresc prețurile îndeosebi la produsele cu grad înalt de prelucrare. Este și normal să fie așa. Produsele care încorporează mai multă muncă, mai multă competență sînt mai scumpe. Gîndirea, inteligența aduc dolari... Cel mai deștept este și va fi privilegiat. Dacă n-ar fi așa, omenirea ar fi stat în loc și am fi rămas la minereu de fier, nu am fi ajuns la sofisticate produse care încorporează metal "înnobilat" cu materie cenușie.

E normal ca marile monopoluri, capitalul financiar internațional să "pluseze" acolo unde materia se transformă și sporește în valoare. Se ajunge în acest fel la o "specializare": unii vînd materii prime sau semifabricate, alții produse prelucrate.

Dintotdeauna, în comerțul exterior, s-au pus etichete: țări "ale cafelei", "ale arahidelor", "ale trestiei de zahăr". Sigur că aceste țări nu au bani pentru investiții. Sigur că de aici fug "creierele", pentru că nu sînt plătite, stimulate, recunoscute și nu au asigurate condiții de valorificare și de dezvoltare. În astfel de țări, în totalul exporturilor, materiile prime și semifabricate reprezintă 60-80 la sută!...

Prin scăderea prețurilor la produsele "de bază", țările în curs de dezvoltare contribuie cu multe zeci de miliarde de dolari la prosperitatea țărilor dezvoltate. Atunci de ce să vindem noi "produse de bază"? De ce să vîndă România lemn și să nu-l prelucreze? De ce să vîndă țagle și nu sîrmă? De ce să vîndă strunguri "primare" și nu strunguri inteligente? Ce afacere e asta? Pierdem mult pentru că nu cheltuim... mult mai puțin pentru a stimula inteligența! Nu e vorba despre nici un fel de elitism, dar cine e în stare să gîndească... să fie lăsat să gîndească! Să nu irosim inteligența în activități de rutină.

Noi nu avem nici un motiv să ne "specializăm" în exportul de semifabricate. Noi trebuie să vindem scump produse înalt prelucrate!... Să obținem cîștiguri de valută din exportul unor fabricate cu o mare cantitate de valoare adăugată.

Bariere sînt oriunde privim. Marile state dezvoltate practică, acum, un protecționism de tip nou, rafinat. Altădată era stopată pur și simplu intrarea produselor țărilor în curs de dezvoltare în țările avansate. Acum se introduc "filtre": exporturile care cuprind în ele prea multe importuri sînt suprataxate. Controlul marilor monopoluri asupra comerțului internațional, prin instrumente financiare, linii de credite de furnizor pentru produse de care vor să scape (și nu pentru tehnologii moderne) constituie un alt exemplu. Apoi, produsele țărilor dezvoltate, cu volum mai mic, consumuri reduse și, deci, mai ieftine sînt căutate pentru că sînt competitive. Toate aceste bariere sînt reale, dar nu sînt de netrecut. Cu o condiție: să stimulăm și noi competiția economică.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Premieri, premiere, premiaţi

Democraţie... cu moţ

● "Adrian Năstase despre Ordonanţa care modifică Legea administraţiei locale: Victor Ciorbea a semnat o ordonanţă pentru el însuşi" ● "După întîlnirea cu Tom Lantoş şi oameni de afaceri americani, Victor Ciorbea promite românilor zgîrîie nori." (**Evenimentul zilei**, 26 mai) ● "Premierul român, invitat în SUA, pentru a participa la deschiderea unei expoziţii de artă, organizată de soţia lui Tom Lantoş, va avea prilejul de a prezenta situaţia României." (**România liberă**, 26 mai)

Istorie comparată

● "După mai multe secole, Emil Constantinescu este primul şef de stat ortodox care a vizitat Muntele Sfînt." (**Jurnalul naţional**, 26 mai) ● "Emil Constantinescu a fost primit pe Muntele Athos ca un basileu bizantin. Consilierul Daniel Barbu a declarat că înalţii ierarhi l-au întîmpinat pe Emil Constantinescu, primul şef de stat străin care primeşte autorizaţia să urce pe Muntele Sfînt după multe secole, îmbrăcaţi în veşmintele liturgice folosite doar la slujbele de Paşti." (**Ziua**, 26 mai) ● "Arpad Göncz la Bucureşti – o vizită istorică: un preşedinte al Ungariei vine în România după 20 de ani. **Emil Constantinescu**: «Ceea ce părea absolut imposibil, acum s-a realizat». Arpad Göncz: «Interesul Ungariei este ca România să intre în NATO în primul val».” (**Curierul naţional**, 26 mai) ● "După 25 de ani, un preşedinte al Ungariei, la Bucureşti: Budapesta va face tot posibilul ca România să se integreze atît în UE cît şi în NATO în primul val." (**România liberă**, 26 mai) ● "Oamenii de afaceri maghiari se pregătesc să invadeze România. **Ion Iliescu**: «Nu am înţeles de ce preşedintele Ungariei nu a vizitat România în ultimii şapte ani.»" (**Evenimentul zilei**, 26 mai)

Bătaie pe coroniţe

● Comunitatea românilor din Australia: "Admiterea României în structurile NATO şi UE este condiţionată de respectarea dreptului de proprietate." (Mesaj fără destinaţie – în **România liberă**, 26 mai) ● "Corneliu Vadim Tudor anunţă că la primăvară, stînga va prelua puterea." (**Cronica română**, 26 mai) ● "Dacă nu vom fi admişi în primul val, greşeala va fi a celor din NATO." (Gheorghe Tinca, fost ministru al Apărării, în **Evenimentul zilei**) ● "**Adrian Năstase**: Pot să prevăd o anumită colaborare punctuală cu PD în cadrul Parlamentului. Am impresia că în dezbaterea proiectului privind modificarea Legii învăţămîntului s-ar putea să existe, în mod paradoxal, o colaborare a tuturor partidelor în afara UDMR." (**Jurnalul naţional**) ● "Crizanchisă-înăuntru în afară se deşteaptă; aflat la Atena, dl Constantinescu a considerat că salvează Capitoliul optînd pentru retrocedarea a 10 ha (*de pămînt, în loc de 50 cît doreşte PNŢCD*) întrucît acest nivel «nu duce la spectrul unor moşieri». Nu se ştie încă dacă opţiunea atenuată a dlui Constantinescu va relansa disputa; cert este că invocarea «spectrului unor moşieri» arată că preşedintele a început să preia temerile dlui Iliescu deşi între timp au apărut o sumedenie de moşieri noi care s-au căpătuit cu sute de hectare fără să se mai supere cineva." (Tia Şerbănescu în **Cotidianul**) ● "Te uiţi la ei şi te minunezi: de unde atîta pornire spre revanşă? Corneliu Coposu, cel care a îndurat ca nimeni altul supliciile închisorilor comuniste, îi deconcerta pe adversarii politici prin spiritul său tolerant. Era rigid, intransigent, fanatic în convingerile sale dar nu căuta să le şi impună celorlalţi. Epigonii săi par a fi bîntuiţi de un singur gînd: *revanşa*. (...) Fundamentaliştii ţărănişti încearcă să-şi exhibe toate resentimentele şi frustrările prin ceea ce au la îndemînă: *puterea*. Puterea de a întocmi liste de colaboraţionişti şi de excluşi, puterea de a scoate în piaţa publică dosarele tuturor ticăloşiilor – celor reale şi celor fabricate în... *vremuri ticăloase* –, puterea de a emite decrete şi legi." (Dumitru Tinu în **Adevărul**) ● "Purtătorul de cuvînt al Executivului a anunţat intenţia Cabinetului Ciorbea de a-şi asuma răspunderea pentru pachetul de măsuri şi programul de reformă care conţine şi acordurile încheiate cu Banca Mondială şi Fondul Monetar Internaţional. După bunul obicei românesc, purtătorul de cuvînt a dat acestui demers o tentă oarecum triumfalistă, precizînd că este pentru prima dată în istoria post-decembristă cînd un guvern cere un vot de încredere." (Sorin Holban în **Jurnalul naţional**) ● "În opinia mea, fostul director al SRI a perceput nevoia de «schimbare» şi a acţionat corect, în favoarea ei, dintr-un motiv pe care mulţi politicieni nu-l înţeleg deoarece nu le trece prin minte că se poate face ceva, pur şi simplu, din patriotism." (Octavian Paler, în **România liberă**, 27 mai) (E.Ş.)

De jur împrejur

Istorie

Consiliul unit permanent NATO-Rusia, a cărui existenţă a fost consfinţită marţi 27 mai la Paris, este abilitat să discute probleme de interes comun cum sînt terorismul, siguranţa instalaţiilor nucleare, doctrina militară şi aspectele legate de acţiunile de menţinere a păcii. Dacă ambele părţi sînt de acord, se pot lua decizii – dar Consiliul nu poate restrînge libertatea de acţiune a părţilor, dreptul de a interveni în funcţie de propriile interese, chiar dacă interesele partenerului de semnătură par sau sînt neglijate. Formularea şi statuarea acestei ambiguităţi – de fapt fiecare face ce vrea, dar nu înainte de a se fi consultat cu fostul adversar, care nu i-a devenit încă aliat – a permis încheierea negocierilor şi solemnitatea de la Paris prin care Rusia îşi păstrează ticurile de mare putere. O parte din iniţiativele foştilor supuşi au aprobarea Rusiei. Altele nu: oficialii ruşi se opun cu hotărîre primirii în NATO a statelor independente care au făcut parte din fosta URSS. Declaraţii recepţionate ca un atentat la suveranitatea naţională de către Ţările Baltice, care se consideră nu doar ameninţate de marele vecin, dar şi îndreptăţite – prin specificul evoluţiei lor istorice – să capete garanţii de securitate şi să profite de pe urma relaţiilor lor cu Europa bogată.

Consensul tacit este că Ţările Baltice nu trăiesc nici o nelinişte în legătură cu "sesiunea de examene" din iulie de la Madrid. Tot aşa cum se ştie că Polonia, Cehia şi Ungaria sînt candidate sigure, e cert că Lituania, Letonia şi Estonia nu figurează în planurile imediate de aderare. După cum observa şi un ziarist rus în revista **Itoghi**, opoziţia Rusiei faţă de aderarea Ţărilor Baltice la NATO are mai curînd un caracter iraţional ţinînd de "sindromul post-colonial". Sub raport militar, aderarea Poloniei pune mult mai multe probleme: pentru prima oară NATO va ajunge la frontiera occidentală a Rusiei, înconjurînd enclava unde se află Kaliningrad (Königsberg) – puternică bază a Armatei Roşii. Pentru a contrazice acuzaţia că acordul negociat între Solana şi Primakov este un nou pact Ribbentrop-Molotov, oficialităţile Alianţei Atlantice sînt hotărîte să facă tot mai credibilă perspectiva unui al doilea val de aderări. Ceea ce nu va rămîne fără urmări pentru structura primului val.

Acordul între Rusia şi NATO s-a încheiat pe temeiul afirmării celor "trei nu" prin care învingătorii în războiul rece afirmă că "nu au nici intenţia, nici planuri, nici motive" pentru plasarea de arme nucleare în ţările care au făcut parte din Pactul de la Varşovia. Ce se va întîmpla cu intenţiile şi cu planurile, dacă se vor ivi motivele? Şi e nevoie de arme nucleare pentru un război? Liderii adunaţi la Paris nu examinează aceste perspective. Premisa occidentală a acordului este dezvoltarea democratică a Rusiei şi deci dispariţia impulsurilor expansioniste.

La alte dimensiuni, actul semnat la Paris continuă principiile care au stat la baza negocierilor de la Oslo pentru Orientul Mijlociu şi a celor de la Dayton pentru fosta Iugoslavie. Într-un moment cînd echilibrul militar nu dă pe cîmpul de bătălie nici un învingător sau un învins, se spune cuvîntul "pace" ca o incantaţie care ar putea crea o nouă realitate. Precedentele acordului de la Paris arată că în aceste condiţii, pacea este aproape la fel de conflictuală ca şi războiul. "Întregirea Europei divizate" – considerată de secretarul de stat al Statelor Unite drept un eveniment istoric – este deocamdată un vis: adversarii nu-şi mai sar în gît, dar istoria, cea adevărată, va spune dacă a fost doar un răgaz de repoziţionare sau chiar începutul păcii. În toamna lui 1938, la München, Chamberlain credea că făcea istorie. Istorie au făcut, în august 1939 cînd s-au împăcat şi în iunie 1941 cînd s-au certat, Ribbentrop şi Molotov.

Magdalena BOIANGIU

Foşti şi viitori dictatori

Fotografiile color cu scoaterea statuilor de pe soclu au fost pe copertele tuturor revistelor simbolizînd prăbuşirea regimului al cărui simbol Lenin era. Cadavrul său îmbălsămat nu poate fi însă eliminat cu tot atîta uşurinţă. Într-o proporţie semnificativă, opinia publică din Rusia se împotriveşte. Un gazetar rus propune ca fiecare să plătească concret preţul devotamentului.

Economia de piaţă şi Mausoleul

"Să nu ne grăbim să-l înmormîntăm pe Lenin. Mai bine să închiriem Partidului comunist mausoleul şi conţinutul său. Conservînd astfel obiectul de cult, guvernul va respecta şi sincerele sentimente religioase ale comuniştilor simpli şi interesele comerciale din alte sfere ale partidului, pentru care rămăşiţele pămînteşti ale conducătorului sînt subiectul unor speculaţii politice extrem de rentabile. Să le gestioneze, să le comercializeze, să le venereze, să practice riturile adoptate. Dar nu pe banii poporului. Comuniştii să dea o sumă de bani Trezoreriei pentru chiria terenului şi a clădirii, situate chiar în centrul oraşului. Să-şi plătească paza, să negocieze tarifele cu oamenii de ştiinţă care supraveghează starea mumiei (...).

Societatea rusă este îngrozitor de suferindă. Cine să-i pună diagnosticul, dacă şi cel mai virulent profet al anticomunismului – Soljeniţîn care a dovedit cum bolşevismul lui Lenin a frînt coloana vertebrală a istoriei ruse – propovăduieşte astăzi o nouă redistribuţie a proprietăţii? (...) De-a lungul deceniilor, politica rusă a comercializat visul unei justiţii sociale desprinse de piaţă. Cînd în 1917 societatea rusă a început să fie drogată cu forţa, comuniştii au obţinut ţara întreagă în schimbul stupefiantelor. Este evident că drogul politic se vinde la fel ca şi cele obişnuite – consumatorul devine proprietatea vînzătorului. Sclavul lui. Şaptezeci de ani ţara a muncit pentru bandiţi. Acum, pare că ne-am dezintoxicat, dar suferim încă, sîntem marcaţi de "absenţă". Rusia este ca un adolescent bolnav: aruncat în ambianţa aspră şi nedreaptă a lumii reale, el caută disperat cu privirea colţul în care ticăloşii vînd substanţa halucinogenă.

Unii mistici consideră că Rusia nu se poate însănătoşi dacă acest leş neîngropat o să zacă în continuare în piaţa centrală a capitalei. De fapt, e invers: acest cadavru nefericit şi-ar fi găsit de mult liniştea dacă societatea ar fi respins minciuna susţinută de cel care, pe cînd trăia, a organizat piaţa drogului ideologic, dacă ar fi optat pentru relaţii normale de piaţă între proprietari responsabili. (...) Nu trebuie să le facem cadouri comuniştilor, este cazul să le luăm înapoi ceea ce ei au luat timp de 70 de ani de la popor. Cadavrul să-l păstreze cu titlu gratuit, dar să plătească pentru teren, construcţie, servicii. Mai ales că pot să obţină şi profituri, să vîndă suveniruri, să introducă vizite plătite etc. Dacă nu vor să-l îngroape să rămînă unde este. Dar ei trebuie să înţeleagă că, mai devreme sau mai tîrziu, mausoleul va deveni o prăvălie. Şi atunci o să respirăm uşuraţi: Rusia o să fie însănătoşită".

(Lev Timofeev – **Moskovskie Novosti**)

Nu poate fi mai rău

Statele Unite şi-au retras de mult sprijinul acordat preşedintelui Mobutu, pe vremuri un factor important în lupta împotriva prezenţei sovietice în Africa. Aşa că marşul rebelului Kabila, care în cîteva luni a cucerit o suprafaţă imensă, aproape fără luptă, a fost sprijinit confidenţial şi acceptat oficial. Zecile de mii de victime din rîndul civililor au fost considerate preţul necesar pentru ca "binele" să triumfe, deoarece, evident, Mobutu era "răul". Dar, după cum recunosc analiştii din Statele Unite, Kabila nu prea dovedeşte o atracţie deosebită pentru democraţie, ba chiar e clar că ideea alegerilor îi este antipatică şi că detestă partidele politice, cu excepţia celui din care face parte. Considerînd că nimic nu poate fi mai rău decît Mobutu, Bill Richardson, ambasadorul SUA la ONU, l-a sfătuit pe Kabila să ofere lumii asigurări cu privire la propriile intenţii: "Ar fi bine să daţi o declaraţie cu privire la propriile intenţii ca să-i liniştiţi pe cei care se tem. Ar fi bine să spuneţi că veţi organiza alegeri democratice". Liderul rebelilor a rîs şi a spus: "Văd că aveţi multe sfaturi de dat." (**Time** – 26 mai '97) (M.B.)

Argument

Atunci cînd se vorbeşte despre Carol al II-lea, taberele opuse ajung la consens: cei ce nu sînt de acord cu monarhia aduc imediat în discuţie, ca argument al refuzului lor, exemplul negativ oferit de cel de al treilea suveran din istoria României, cei care văd în regalitate o soluţie absolut necesară sînt siliţi să admită că persoana lui reprezintă o excepţie stînjenitoare pentru prestigiul dinastiei.

Propunîndu-ne să ne ocupăm de această controversată figură, ar fi să dovedim o prea mare încredere în demersul nostru dacă am afirma că am trasat, acum, un profil sigur al lui Carol al II-lea; ştim bine că nimeni nu se aşteaptă să înveţe istoria parcurgînd un număr de revistă, dar, totodată, sîntem convinşi că poate găsi puncte de vedere capabile a-i stîrni interesul. În *Dilema* de faţă am încercat să examinăm mai degrabă un personaj decît un "caz clasat".

Omul pare mai curînd un etern prinţ Hall, care nu renunţă la Falstaff şi la banda sa de petrecăreţi abuzivi, chiar cînd ajunge rege: avea, oare, o altă reprezentare despre putere decît cea obişnuită – pornind de la refuzurile repetate de a se considera moştenitor al tronului, pînă la exercitarea tuturor prerogativelor într-un stil autoritar, aproape prin lovituri de stat? Iar dacă de la început a fost adept al dictaturii personale – cum reiese dintr-un document elaborat în exil – de ce a aşteptat opt ani pînă să-şi împlinească dorinţa: era democraţia atît de puternică în România în acel timp? A avut parte de o ţară ajunsă în hotarele ei firesti, edificată de antecesori pe care, la finele domniei, o lasă ciuntită, fără să poarte nici o luptă; e, de altfel, singurul suveran român care nu duce nici un război. Au fost în acest caz mai puternice presiunile din afară, incomparabil mai mari decît cele cu care s-au confruntat ceilalţi regi ai României la vremea lor, sau temperamentul său iresponsabil, datorită căruia a părăsit frontul în primul război mondial pentru o pasiune sentimentală, şi-a spus din nou cuvîntul? Deopotrivă om politic, om de afaceri şi mecena a fost şef al statului în cea mai înfloritoare dar totodată şi cea mai tragică perioadă de pînă la el: s-a spus că în vremea lui s-au desfăşurat şi primele "alegeri cinstite" dar, la un scrut interval, a întemeiat şi primul partid unic din istoria ţării, care a dus la "masificarea" vieţii politice de la noi. În timpul domniei sale s-au plantat toate "bombele" viitorului: terorismul, asasinatul politic căruia li s-a răspuns tot prin asasinat politic, fără judecată – cazul legionarilor –, criza şi creşterea mişcării de extremă stîngă, plebiscitul organizat ca o farsă, corupţia, apariţia camarilei, guvernarea prin decrete, cultul personalităţii etc. A fost Carol al II-lea o personalitate prea puternică, ori stilul său autoritar a găsit în societatea românească interbelică un mediu prielnic compromisului şi supunerii, defecte atît de des veştejite dar rar asumate ca nişte carenţe de fond care explică, în bună măsură, comportamentul viitor? Pe de altă parte – după exprienţa istorică pe care am parcurs-o, cît de strictă era "dictatura personală" a regelui Carol dacă – potrivit unor mărturii ale celor ce-au cunoscut acea epocă – refuzul de a frecventa Palatul şi pe dna Lupescu nu expunea pe cei ce alegeau această atitudine la riscuri şi ostracizări? Dorind să se implice decisiv în toate, de la alegerea uniformelor pînă la bursa timbrelor – unde avea o competenţă desăvîrşită – de la înregimentarea copiilor şi tineretului, pînă la alcătuirea unei noi Constituţii şi a unui Cod Penal, am putea spune că nutrea ceea ce se numeşte un orgoliu de întemeietor. Dar, spre deosebire de înaintaşii săi, acest orgoliu se dovedea, uneori, comparabil aproape cu al unui guvernator colonial. Veniţi de aiurea, predecesorii săi au fost nevoiţi să înfrîngă tradiţii şi aprehensiuni personale pentru a se adapta locului şi oamenilor cu decenţă şi respect pentru a conduce România. Născut, crescut aici, regele Carol al II-lea vine mai degrabă pe o stare de dispreţ şi capriciu căreia nu i se împotriveşte: faţă de politicieni, faţă de convenienţe, faţă de obligaţiile de "imagine", aceea de soţ şi de tată, de suveran faţă de opinia publică internă şi internaţională etc. Dar România n-a cunoscut pînă la el un atît de fervent doritor de a ridica nivelul cultural al ţării, de a promova o diplomaţie subtilă, de anvergură, de a susţine industria, dezvoltarea urbană, proiectele de mare amploare.

Perioada interbelică rămîne, în multe privinţe, una de referinţă şi astăzi. Dar nu toţi sîntem de acord asupra motivelor de admiraţie, cîte există în adevăr şi cîte se măresc prin depărtarea trecutului.

N-am găsit răspunsuri la toate întrebările ce se pot pune – din posteritate – regelui Carol al II-lea, dar, poate, am dat prilej de reflexie asupra acestui controversat personaj, pe care, vrem nu vrem, îl purtăm în moştenirea noastră istorică.

Mulţumim pe această cale d-lor Marian Ştefan, de la „Magazin istoric" şi Gheorghe Leacşu din cadrul Bibliotecii Academiei, pentru sprijinul acordat în documentarea şi ilustrarea necesară acestui număr de revistă (T.C.)

Carol al II-lea

Schiţă biografică

3/15 octombrie 1893 – Se naşte, la castelul Peleş din Sinaia, Carol, primul copil al principelui moştenitor al României, Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen şi al principesei Maria de Edinburgh.

31 aug./13 sept. 1918 – Părăsind la Tîrgu-Neamţ Regimentul 8 Vînători, pe care îl conducea onorific, prinţul Carol se căsătoreşte în secret, la Odesa, cu Ioana Maria Valentina (Zizi) Lambrino cu care a avut un fiu, Mircea Grigore (n. 1920).

10 martie 1921 – Principele Carol se căsătoreşte cu principesa Elena a Greciei, pe care o cunoscuse în Elveţia, după separarea lui de Zizi Lambrino.

25 octombrie 1921 – Se naşte Mihai, viitorul rege al României.

1922 – Încep legăturile principelui Carol cu Elena Lupescu.

12 decembrie 1925 – Aflat la Veneţia împreună cu Elena Lupescu, Carol îi scrie regelui Ferdinand că doreşte să renunţe la prerogativele sale de moştenitor al tronului României; influenţat de Ion I.C. Brătianu, regele decide să-i accepte dorinţa.

4 ianuarie 1926 – Parlamentul confirmă decăderea lui Carol din prerogativele de moştenitor al tronului; fiul său, Mihai, devine prinţ moştenitor.

20 iulie 1927 – Se anunţă moartea regelui Ferdinand; în vîrstă de şase ani, principele Mihai devine regele României, asistat de o Regenţă.

6 mai 1928 – Carol încearcă să revină clandestin în ţară, pentru a participa la marea adunare anti-liberală organizată la Alba-Iulia de Partidul Naţional Ţărănesc.

6 iunie 1930 – Carol revine în ţară şi, în urma unei discuţii cu liderul PNŢ, Iuliu Maniu (favorabil revenirii sale pe tronul României), este proclamat rege (8 iunie).

8 februarie 1938 – Carol al II-lea instituie regimul de autoritate regală.

20 februarie 1938 – Se publică textul noii Constituţii, care conferea largi prerogative instituţiei monarhice.

27 mai 1938 – Arestat încă din luna aprilie, Corneliu Zelea-Codreanu, şeful Mişcării Legionare, este condamnat la 10 ani muncă silnică pentru "uneltire contra ordinii sociale"; Carol al II-lea începe arestarea legionarilor şi confiscarea bunurilor partidului.

15-21 noiembrie 1938 – Vizita lui Carol al II-lea la Londra şi Paris.

24 noiembrie 1938 – Carol al II-lea se întîlneşte cu Hitler la Berchtesgaden. Hitler adoptă o atitudine ameninţătoare la adresa României.

29/30 noiembrie 1938 – Asasinarea lui Corneliu Zelea-Codreanu, împreună cu alţi 13 legionari, în timpul transportării lor de la închisoarea Rîmnicu-Sărat la Jilava.

16 decembrie 1938 – Se constituie Frontul Renaşterii Naţionale, care trebuia să aibă rolul unui partid unic; (la 22 iunie 1940, FRN a fost transformat în Partidul Naţiunii).

Carol al II-lea, Regina Maria şi Principele Nicolae

21 septembrie 1939 – Asasinarea lui Armand Călinescu, omul de încredere al lui Carol al II-lea, de către un grup de legionari; regele ripostează prin arestări în masă ale legionarilor, urmate de deportări şi execuţii.

26/27 iunie 1940 – URSS adresează României o notă ultimativă prin care pretinde cedarea Basarabiei şi nordului Bucovinei; Consiliul de Coroană convocat de Carol al II-lea hotărăşte să satisfacă cererile sovieticilor şi să nu opună rezistenţă armată.

30 august 1940 – România este silită să accepte Arbitrajul de la Viena şi pierde Transilvania de Nord; curentul anticarlist din România atinge apogeul.

4 septembrie 1940 – Carol al II-lea îl însărcinează pe generalul Ion Antonescu cu formarea unui nou guvern.

6 septembrie 1940 – La cererea lui Ion Antonescu, Carol al II-lea abandonează domnia şi părăseşte ţara însoţit de Elena Lupescu şi de cîţiva fideli.

mai 1944 – Sovieticii fac demersuri pe lîngă anglo-americani pentru readucerea lui Carol, la sfîrşitul războiului, pe tronul României, iar aceştia se opun categoric.

5 iulie 1947 – La Rio de Janeiro, Carol se căsătoreşte legal cu Elena Lupescu, care devine astfel principesă de România.

3 aprilie 1953 – Carol al II-lea moare, în urma unui atac de cord, în locuinţa sa din Lisabona. Este înmormîntat la mănăstirea San Vicente din Lisabona, alături de regii Portugaliei.

Alina TUDOR

Trei atitudini

"Eu şi partidul nostru am fost singurii care în mod consequent şi conştient am susţinut cauza A.S. Prinţul Carol, fără ezitare şi cu tot riscul pe care-l comporta chestiunea (...) Revenirea A.S. Prinţului Carol nu a fost impusă guvernului meu de evenimente în faţa cărora a trebuit să mă plec, ci a fost un lucru ştiut şi voit de mine şi pe care l-aş fi putut împiedica cu mare uşurinţă, dacă aş fi voit, şi că măsurile luate de alţii au fost cu totul inutile şi superflue. (...) Doamna Lupescu nu trebuia să se reîntoarcă în ţară".

(IULIU MANIU, *Memoriu în chestiunea restauraţiei,* dec. 1934)

"Atunci cînd noi criticăm modul în care Majestatea sa Regele îşi îndeplineşte prerogativele regale, prin aceasta noi dovedim şi mai mult că sîntem dinastici şi ţinem la Majestatea Sa, fiindcă noi vrem ca strălucirea omului şi a persoanei sale să fie netulburate de nici un nor, de nici o pată".

(IULIU MANIU, *Discurs în Comitetul Central Executiv al PNŢ*, ian. 1938)

"Astfel este o eroare să se creadă că regele Carol II a fost silit să abdice din cauza orientării politicii sale externe spre Anglia şi Franţa, pe care nu au avut-o sau din cauza vreunei greşeli de o clipă. (...) Regele Carol s-a dovedit incapabil de a conduce Ţara şi mai ales de a o reface după dezastrul în care a împins-o (...) Suprema poruncă, după 10 ani de grea încercare, trebuie să fie, pentru noi toţi: "Să ne reîntoarcem la Dumnezeu şi la Naţiune!" Astfel făcînd vom putea servi Patria, Dinastia şi pe Majestatea Sa Regele Mihai I".

(IULIU MANIU, *Cauzele prăbuşirii fostului regim,* 8 sept. 1940)

Andrei PIPPIDI
istoric

Regele harismatic

În judecata de astăzi, ca şi în cea a contemporanilor, Carol al II-lea este personajul cel mai controversat din istoria dinastiei, una din acele figuri enigmatice cărora li se găseşte cu greu formula obiectivă. În timpul domniei a fost adulat, cu o exagerare insuportabilă, în retorica oficială şi în presă. Ca o reacţie, din cauza conflictului cu majoritatea oamenilor politici, înconjuraţi de o numeroasă şi activă clientelă, s-a răspîndit curînd o imagine violent ostilă: desfrînat pînă la iresponsabilitate, vanitos, corupt şi crud. Toate aceste acuzaţii au un sîmbure de adevăr sau, cel puţin, pot să se justifice prin referirea la un aspect sau altul al acţiunii publice ori al vieţii private. În ansamblu, ele constituie un simbol, pentru a compromite dinastia şi, odată cu ea, monarhia. Se pierde astfel din vedere faptul că, pentru o vreme, şi nu numai la începutul domniei, Carol s-a bucurat de o mare şi reală popularitate, întrecută numai, după 1944, de aceea a fiului său. Chiar de la 8 iunie 1930, el putea fi văzut ca un aventurier care şi-a reuşit lovitura de stat sau ca principele legitim, chemat de o ţară întreagă ca să-şi redobîndească drepturile. O ambiguitate fundamentală l-a urmărit de-a lungul tinereţii şi al maturităţii pe acest om ale cărui calităţi, incontestabile, nu erau făcute pentru istoria care-l aştepta.

O fotografie dinainte de primul război îl arată pe tînărul cu mustăcioară blondă la volanul unui Torpedo sport: ne-aduce aminte de un personaj literar, "Marele Gatsby". De fapt, nu e un om, e o generaţie. Ar putea fi oricare din băieţandrii de bună familie de care e înconjurat, un Romalo sau un Filitti. Dar atunci i s-ar zice Nindi sau Puiu, nu "Alteţa Sa Regală". La 21 de ani este principe moştenitor. Frecventează casa lui Maiorescu, dar fiindcă-i place să întîlnească acolo pe nepoatele bătrînului om de stat, un stol de domnişoare din înalta societate pentru care atenţia sa e măgulitoare şi, totodată, stînjenitoare, din cauza amintirii episodului romantic care a silit-o pe Elena Văcărescu să plece în exil. Deocamdată, e vorba doar de prietenii sentimentale. Mai tîrziu, unul din aceste *flirt*-uri va crea imense complicaţii.

Într-un articol din *Ideea europeană*, în 1927, C. Rădulescu-Motru a consemnat cu amărăciune primul eşec al iluziilor născute în jurul lui Carol: "În sufletul lui... nu era îndeajuns de bine plămădită voinţa de a domni peste ţara strămoşilor noştri". De vină era mediul de la curte, de plăceri uşoare, linguşire şi intrigi, adică acel sistem, care i-a compromis pe Bourbonii spanioli în secolul al XIX-lea, de a se izola între acei cîţiva intimi care formează *camarilla*. Ceea ce-l făcea pe Rădulescu-Motru să adauge: "Rugina a fost mai tare decît oţelul. Avem în sfîrşit pe primul Hohenzollern om ca toţi oamenii".

Jurnalul ţinut de Carol – sporadic în 1914-1921, apoi în 1929-1930 şi din 1937 în continuare – confirmă această impresie. Concluzia, surprinzătoare, dar de neînlăturat, este că, la autorul însemnărilor, sensibilitatea era superioară inteligenţei. Dacă, în materie de pictură, muzică şi privire a călătorului asupra monumentelor istorice, dovedeşte un bun gust artistic, emoţiile sînt scurte, superficiale şi egoiste. Cea mai puternică dintre aceste emoţii este ataşamentul pe care omul şi-l manifesta, chiar în forme naive, de adolescent, faţă de o femeie căreia i-a sacrificat prestigiul şi demnitatea sa. Printre monarhii contemporani a existat un caz asemănător: Eduard al VIII-lea. Acolo însă, elita politică britanică a reacţionat energic, ca Brătianu la noi, şi întoarcerea a fost imposibilă.

Cele două cîmpuri de dominaţie asupra cărora se exercită aşadar acţiunea regelui, cu sau fără succes, sînt unul mai vast, al clasei politice, şi celălalt, mai redus, al curţii. Situaţia a fost analizată încă din 1933 de sociologul Norbert Elias, a cărui carte despre *Societatea curteană*, apărută abia în 1969 în Germania, reprezintă o aplicare şi dezvoltare a ideilor lui Max Weber la problema monarhiei absolute. Studiind acest regim politic, Elias a ajuns să facă distincţia, utilă în contextul care ne interesează, între beneficiarul unei puteri harismatice, la care se apelează întotdeauna în momente de criză, şi un suveran absolut, a cărui sarcină este să menţină judicios şi prudent un echilibru al tensiunilor din jurul său.

Despre cel din urmă ştim că, preocupat înainte de toate de menţinerea autorităţii sale, are nevoi de virtuozitate în mînuirea oamenilor, de o strategie care să calculeze efectele îndepărtate ale măsurilor pe care le ia. "Ceea ce caracterizează", spunea Elias, "acest regim este exploatarea antagonismelor dintre dominaţi spre a spori dependenţa lor faţă de monarh". În schimb, celui care se bazează pe harisma personală i se impune o obligaţie cu totul diferită, anume de a reprima rivalităţile şi tensiunile din grupul de al cărui sprijin dispune, orientînd eforturile acestuia în direcţia unui obiectiv exterior (reformă sau acţiune militară). Dispreţuirea regulilor şi comportamentelor consacrate, graţie cărora au guvernat predecesorii la tron, înseamnă a renunţa la intermediarii tradiţionali între rege şi supuşi. În locul lor, monarhul va recurge la contacte personale şi directe sau îi va folosi pe credincioşii săi din "grupul central" (în acest caz, membri ai elitei politice şi, în acelaşi timp, intimi al palatului). Se formează astfel o ierarhie particulară, care e şi un mecanism de promoţie.

În concluzie, nu e nici o asemănare între cele două tipuri de suveran, pentru care Carol I şi Carol al II-lea oferă exemple caracteristice.

Pe cînd monarhul absolut trebuie să găsească mijloacele de a elimina, pe cît posibil, riscurile şi chiar necesitatea unei intervenţii personale, monarhul harismatic "este silit să-şi dovedească în orice clipă calităţile şi să se implice în acţiuni ale căror rezultate nu le poate prevedea". Aşa încît, "dacă se scufundă, el şi tovarăşii săi, istoria îl va reţine, în cel mai bun caz, ca pe un aventurier fără noroc".

Cînd scria Elias, "dictaturile regale" abia începuseră să se instaleze în Sud-Estul Europei şi nu erau clar definite, experienţa cea mai cunoscută fiind cea din Iugoslavia. Clişeul maurrassian al "regelui dictator" a fost împrumutat şi a rămas, deşi un regim politic se construieşte în funcţie de raportul local de forţe, nu cu cartea în mînă. Sociologul german, a cărui intenţie era să furnizeze un model pentru înţelegerea unui sistem care a funcţionat în secolul al XVII-lea, a elaborat o teorie originală pe care istoricii o pot folosi şi pentru un alt context politic şi social. Carol I a respectat constituţia din 1866 (spre deosebire de Carol al II-lea care, suprimînd-o pe cea din 1923, i-a cerut autorului noii legi fundamentale din 1938 să-i acorde puterile cele mai întinse). Totuşi, Carol I, cu o mentalitate şi o educaţie venite din Germania veacului al XVIII-lea, a guvernat ca Ludovic al XIV-lea, deşi fără metresele acestuia. În faţa lui Carol al II-lea, înainte de a se confrunta cu probleme externe de o dificultate copleşitoare, a stat necesitatea reformării unor structuri sclerozate sau doar superficial modernizate, în condiţiile competiţiei dintre burghezia de stat (administrativă) şi burghezia afacerilor. Din rîndurile acesteia din urmă el a încercat să-şi recruteze "curtea", în sensul cel mai restrîns, al "grupului central" care împărtăşeşte proiectul liderului harismatic. Că experienţa a dat greş nu se datorează numai seismelor politicii europene, ci şi rezistenţei intermediarilor tradiţionali, care au căutat pe un alt om providenţial pe care să-l substituie lui Carol.

Formula populistă de "revoluţie regală" nu era falsă. Dar unui rege îi este interzis să intre în logica revoluţionară.

Cristian POPIŞTEANU
director al revistei „Magazin istoric"

The Playboy King

– cea mai recentă carte americană despre Carol al II-lea –

După 42 de ani de la dispariţia lui Carol al II-lea şi la 28 de la cea a Elenei Lupescu, "Duduia", un istoric american, Paul D. Quinlan, autorul unei celebre lucrări "Clash over Romania", publicată cu mulţi ani în urmă, precum şi a numeroase studii despre istoria noastră, ne dă prima carte americană despre Carol al II-lea: *The Playboy King*, apărută în 1995, în colecţia "Contribuţii la studiul istoriei lumii", a editurii Greenwood Press – Westport, Connecticut, London. Profesor asociat la Providence College şi cercetător la Russian Research Center, de la Harvard University, domnul Paul D. Quinlan a consacrat 15 ani cercetării biografiei lui Carol al II-lea. De-a lungul anilor, am avut multe conversaţii cu istoricul american şi am rămas mereu impresionat de dorinţa sa de a cerceta cît mai amplu şi profund subiectul spre a depăşi portretul robot pe care timp de cîteva decenii i l-au confecţionat tabloidele din lumea întreagă şi puţinele volume apărute peste hotare. Documentarea de arhivă a autorului este vastă şi inedită, întrucît, pe lîngă memoriile fostului suveran, el a avut perseverenţa de a obţine dreptul să cerceteze jurnalele reginei Maria, ale lui Eugeniu Buhman, secretarul particular al lui Carol al II-lea (cu permisiunea profesorului Radu R. Florescu, Profesor Emeritus la Boston College şi primul consul onorific al României în această zonă), corespondenţa sigilată aflată în posesia familiei Hohenzollern, ramura Sigmaringen (cu ajutorul prinţului Friederich Wilhelm de Hohenzollern), documentele lui George Duca şi multe alte surse de prim ordin din Arhivele naţionale ale României. Ultimul suveran al României, Mihai I, maica Alexandra (fostă principesa Ileana, sora lui Carol al II-lea), precum şi Mircea şi Nicolae Ioaniţiu i-au acordat interviuri.

Quinlan face o biografie modernă, pe verticală şi orizontală, fără idei preconcepute, în care viaţa personală a prinţului şi apoi regelui se proiectează pe mersul istoriei românilor.

Nimic nu este examinat rupt de contextul istoric românesc şi european.

În ciuda titlului, domnul Quinlan nu a scris o biografie romanţată sau senzaţională ci o istorie a unui prinţ, rege şi ex-rege al României, într-o epocă extrem de tulbure cum a fost cea care leagă primul de cel de-al doilea război mondial. L-au ajutat, fără îndoială, şi relaţiile cu istoricii români, şi solida cunoaştere a trecutului şi instituţiilor noastre, şi imensa bibliografie, invocată de asemenea fără prejudecăţi, în care citează şi pe Corneliu Z. Codreanu şi pe M. Muşat şi I. Ardeleanu, şi pe prinţesa Bibescu, şi pe Jaques Vergotti, şi pe Nicolae Minei, şi pe Constantin Papanace şi pe Nicolae Iorga, şi pe C.C. Giurescu, şi pe Armand Călinescu, şi pe O. Goga şi multe alte sute de surse.

Nu cred că întotdeauna Paul Quinlan a reuşit să afle adevărul tuturor actelor domniei lui Carol al II-lea (de pildă, nu mi s-a părut că el deţine informaţiile cele mai secrete despre decizia lui Carol al II-lea de a-l lichida, prin asasinare, pe C.Z.Codreanu şi alte căpetenii legionare iar atunci cînd analizează în amănunt situaţia tragică a României în vara anului 1940 omite să amintească rolul nefast al pactului Ribbentrop-Molotov), dar el a izbutit să creeze cititorului străin o imagine obiectivă şi sugestivă asupra cursului istoriei româneşti în acei ani. Cred că merită să reţinem concluzia lui Quinlan: "După abdicarea lui Carol, istoricii români l-au criticat cu asprime, reproşîndu-i că a distrus forma parlamentară de guvernare şi a aruncat ţara în haos şi nenorocire. Un istoric l-a numit chiar: "cel mai corupt şef de stat încoronat din Europa secolului XX". Totuşi, în ciuda tuturor criticilor, trebuie să fim corecţi faţă de Carol şi să-l privim în contextul familiei sale, al ţării sale, al epocii istorice. Carol a fost un om foarte complex nu doar un *playboy* năstruşnic, iar domnia sa a avut părţile ei bune ca şi părţile ei negative. În esenţă, obiectivul acestei cărţi este de a-i da lui Carol locul ce i se cuvine în istorie."

Literatura istorică internaţională s-a îmbogăţit cu un capitol de istorie românească, ocolit pînă acum de istoricii noştri.

Florin CONSTANTINIU
istoric

Carol al II-lea şi lumea politică românească

Despre Carol al II-lea un istoric american – se putea altfel? – a lansat formula "regele-playboy", şi, la prima vedere, ea pare potrivită.

Purtarea "scandaloasă" a lui Carol trebuie însă raportată la atmosfera din propria lui familie şi la aceea a societăţii româneşti.

În privinţa celei dintîi, sînt de amintit cuvintele regelui George al II-lea al Greciei (ginerele regelui Ferdinand), constrîns de vicisitudinile politice din ţara lui să trăiască un deceniu (1924-1935) în România: "dacă în Grecia – i-a spus el lui Argetoianu – familia regală ar fi săvîrşit a zecea parte din greşelile pe care le comite zilnic familia regală a României, am fi puşi la zid".

Societatea românească – mai ales cea din Vechiul Regat – nu se indigna de astfel de comportări. În realitate, ea fusese cea care transformase şi modelase dinastia. Belu Zilber a remarcat această forţă neobişnuită de asimilare exercitată de societatea românească asupra alogenilor: dacă regele Carol I dădea doar un deget boierilor valahi, Carol al II-lea era anunţat de subreta Elenei Lupescu prin cuvintele: "A venit conaşul".

Fără mediul tolerant al societăţii româneşti, înălţarea lui Carol pe tron şi, apoi, domnia lui de un deceniu nu ar fi fost posibilă. În Anglia, omologul său, Eduard al VIII-lea, a fost obligat să abdice din cauza legăturii sale cu doamna Wallis Simpson.

"Poporul cel mai nepregătit politiceşte"

Mai gravă decît îngăduinţa faţă de escapadele tînărului prinţ moştenitor era o realitate, mult mai profundă – şi, aşadar, mai importantă – a societăţii româneşti: aşa cum scria Octavian Goga, eram "poporul cel mai nepregătit politiceşte şi cu nivelul moral cel mai căzut".

Aceste cuvinte fuseseră scrise de poet în jurnalul său personal, cînd consemnase reacţia – sau lipsa de reacţie – la ocuparea Bucureştiului de către adversar în 1916: "Nici poporul, nici figurile de politicieni refugiaţi la Iaşi nu le-am văzut resimţind cu vreo reacţiune mai puternică groaznica catastrofă. E ceva straniu în toată fiinţa noastră, nici voinţă, nicî revoltă, suntem poporul cel mai nepregătit politiceşte şi cu nivelul cel mai scăzut. Nu ne-am putut ridica încă ca naţie la concepţia unui ideal politic, care să ne stăpînească nervii şi să ne agite. Nu este nici o putere de tresărire, nici un gînd de pedeapsă, nici o revoltă a moralului pălmuit. Politicienii venali şi ţărănimea flămîndă nu pot susţine credinţa într-o idee".

Judecata poate părea excesivă, rostită sub impactul căderii Capitalei în mîinile duşmanului. Şi totuşi ea era corectă. Un fapt petrecut în ajunul intrării trupelor germane în Bucureşti este revelator şi confirmă – credem noi – imaginea sumbră, zugrăvită de Goga: în plină derută a armatei române, care pierduse bătălia pentru apărarea Capitalei (bătălia de pe Neajlov şi Argeş), în armată au avut loc "înaintări masive (...) sub pretextul de a se ridica moralul ofiţerilor (...) înaintările s-au făcut cam de-a valma şi fără discernămînt" (aprecierile generalului Radu Rosetti). Dar, ceea ce întrecea orice închipuire este că, în plină desfăşurare a dramei prăbuşirii frontului, la Marele Cartier General a avut loc o masă pentru a celebra înaintarea în grad a... prinţului moştenitor, Carol! Situaţie de două ori lămuritoare: armata era în plină retragere, iar Carol era înaintat; era avansat în grad cel căruia suverana României îi scria că, mamă şi regină, se ruşina de un asemenea fiu! În ce ne priveşte nu cunoaştem o situaţie similară în vreo ţară angajată în marele conflict. Episodul este dătător de seamă pentru mediul care l-a modelat pe viitorul suveran al României.

Mirajul totalitarismului

Deceniul de domnie al lui Carol al II-lea (1930-1940) a înregistrat efortul regelui de a pune capăt regimului democraţiei parlamentare şi de a institui, în locul monarhiei constituţionale, una autoritară sau chiar o dictatură regală (există încă discuţii între istorici în privinţa caracterizării regimului din România în anii 1938-1940).

Carol a fost un adversar al democraţiei parlamentare, pe care o acuza că naşte "guverne de pălăvrăgeală", pentru a-i relua formula. Într-o perioadă cînd curentele totalitare – comunist sau fascist – se afirmau tot mai viguros, comparaţia – sub aspectul eficacităţii – între democraţie şi dictatură părea să fie favorabilă celei din urmă.

O primă încercare de guvernare "peste partide" a fost făcută prin guvernul Iorga-Argetoianu (1931-1932). Lideri ai unor formaţiuni scheletice, cei doi conducători ai guvernului (căci Iorga era, în fapt, paravanul lui Argetoianu!) erau dispuşi să slujească încercării regelui de a se "emancipa" de sub atotputernicia celor două mari partide – PNL şi PNŢ.

Experienţa Iorga a falimentat rapid, şi regele a fost constrîns să recheme la putere pe naţional-ţărănişti, apoi, spre sfîrşitul lui 1933 pe naţional-liberali.

Carol nu se resemnase: a crezut că poate utiliza Garda de Fier ca un berbece pentru a lovi în partidele democratice. Tentativa a eşuat întrucît, hotărîţi să deţină monopolul puterii, legionarii nu s-au lăsat instrumentalizaţi de rege. Între totalitarismul Gărzii de Fier şi cel preconizat de Carol conflictul era inevitabil.

"Spărgătorul" de partide

Atentatul de la Sinaia, căruia i-a căzut victimă I.G.Duca, nu a eliminat numai un partener nedorit, dar a deschis calea marii guvernări liberale, avîndu-l ca prim-ministru pe omul de încredere al regelui în PNL, Gheorghe Tătărescu.

Încă de la începutul domniei, Carol îl chemase pe Tătărescu, căruia i-a spus că nu intenţiona să impună o dictatură, ci voia să colaboreze cu partidele politice, dar "cu partide noi şi partide tinere şi nu cu partide vechi, îmbătrînite în rele, cum e partidul vostru (PNL – n.n.)". Regele i-a adresat un îndemn: "puneţi bătrînii la arhivă şi luaţi frînele conducerii voi, tineretul – puteţi conta pe sprijinul meu".

Sfatul regelui se integra unei strategii, urmată apoi cu consecvenţă: "spargerea" partidelor. Carol a încurajat desprinderea de PNL şi PNŢ a unor "tineri lupi", doritori să facă o carieră politică, punîndu-se în slujba regelui cu preţul rupturii de conducătorii recunoscuţi ai partidelor lor. De la liberali "captura" cea mai importantă a regelui a fost Gheorghe Tătărescu, iar de la ţărănişti, un "cuartet" strălucit: Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Petre Andrei şi Mihail Ralea (cel din urmă, ca şi Mihail Ghelmegeanu, aveau să devină, după război, "tovarăşi de drum" ai comuniştilor").

Spre regele-dictator

Lunga guvernare Tătărescu (1934-1937) a pregătit instaurarea dictaturii regale. Cei patru ani au înregistrat ascuţirea conflictului dintre rege şi Garda de Fier şi marginalizarea liderilor partidelor "istorice" (Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu).

Cînd, la sfîrşitul anului 1937, după patru ani de cîrmuire liberală, a venit sorocul alegerilor, regele ar fi dorit ca fidelul său prim-ministru să rămînă în funcţie (la nevoie, rezultatul alegerilor putea fi trucat, potrivit tradiţiei!). Scenariul gîndit de suveran nu a funcţionat: Tătărescu, dîndu-şi seama că, după patru ani de exercitare a puterii, PNL era uzat, nu a "intervenit" pentru a obţine rezultatul dorit. "Am impresia – scrie regele în jurnalul său – că (Tătărescu – n.n.) nu şi-a dat prea multă silinţă, luînd drept scuză recomandările ca alegerile să fie cinstite şi rezultatul a fost că guvernul a fost învins".

Mai grav decît eşecul guvernului era însă ascensiunea Gărzii de Fier (dizolvată, ea reapăruse ca partidul "Totul pentru Ţară") care a obţinut 15,58% din voturi.

Regele a recurs atunci la o soluţie care să-i permită instaurarea puterii personale. A chemat la putere Partidul Naţional Creştin de extremă dreaptă (rival al legionarilor) care nu obţinuse decît 9,15% din voturi: "Sunt perfect conştient – însemna regele în jurnalul său – că o guvernare cu aceste elemente, destul de hotărît (sic!) antisemite, nu va putea fi una de lungă durată şi că după aceea voi fi liber să pot lua alte măsuri mai forte, măsuri care să mă descătuşească, (sic!) atît Ţara cît şi pe mine, de tirania, adesea atît de nepatriotică, a meschinelor interese de partid".

Din nefericire, nu se poate urmări aplicarea scenariului politic al regelui vizînd instaurarea dictaturii sale, întrucît din jurnalul său au fost rupte paginile din perioada 1 ianuarie – 17 mai 1938.

Este însă sigur că efemera existenţă a guvernului Goga-Cuza – doar 44 de zile – a provocat atîta agitaţie în ţară şi atîta iritare la Paris şi Londra (prin măsurile sale antisemite şi prin unele gesturi în direcţia Germaniei şi Italiei), încît înlăturarea lui şi impunerea noului regim de dictatură regală a apărut ca necesară, iar regele a fost considerat ca un element de stabilitate şi continuitate politică.

Dictatură plus "Lupeascocraţie"

În anii 1938-1940, Carol al II-lea a putut să-şi vadă îndeplinit vechiul său obiectiv: puterea personală, legalizată printr-o constituţie croită pentru Rege, devenit conducător al partidului unic (Frontul Renaşterii Naţionale, apoi Partidul Naţiunii) şi dispunînd de toate pîrghiile puterii. Democraţia românească a primit astfel o grea lovitură. Ea însăşi era însă atît de firavă, încît în 1938 – aşa cum a remarcat profesorul Stephen Fischer-Galaţi – confruntarea nu a fost între dictatura regelui şi democraţie, ci între totalitarismul legionar şi cel regal.

Dintre toate partidele, legionarii erau cei mai primejdioşi pentru noua formulă de guvernare şi, pentru a-i lichida, regele a recurs la asasinate şi execuţii. Dacă dictatura regală ar fi curmat ceea ce suveranul numea "tirania, adesea atît de nepatriotică, a meschinelor interese de partid" poate că ea nu ar fi fost lipsită de anumite merite. Intereselor "meschine" de partid li s-a substituit însă ceea ce s-ar putea numi "Lupeascocraţia", căci amanta regală – "Duduia" – a devenit a doua persoană a ţării. Spre deosebire de o Eva Braun sau Clara Petacci, care nu au intervenit (nici nu au fost lăsate să intervină) în viaţa politică, Elena Lupescu, folosindu-se de ascendentul pe care îl avea asupra regelui, a decis echipa lui de colaboratori. Constantin Argetoianu a relevat că, în ultimă instanţă, criteriul de bază al carierei unui om politic a devenit relaţia cu doamna Lupescu. Oricine a ajuns în conflict cu "Duduia" şi-a frînt această carieră.

Partizani şi adversari ai regelui (cu unele excepţii în ambele categorii) au fost solidari cu el, în momentul tragic din vara anului 1940, în soluţia abandonării, fără luptă, a teritoriilor revendicate de URSS, Ungaria şi Bulgaria. Declaraţiile regelui despre apărarea fiecărei brazde de pămînt românesc, făcute la începutul anului 1940, s-au dovedit mostre de retorică iresponsabilă. La ceasul de cumpănă, spiritul de demisie a cuprins cvasitotalitatea lumii politice româneşti, care a găsit alibiul necesităţii de a asigura continuitatea statală.

Omul de pe stradă a considerat că "După unchiu' fondator/Şi tatăl întregitor/Carol Rex lichidator". Dar el, regele, împărţea responsabilitatea catastrofei cu clasa politică a ţării, rămasă prizonieră a "meschinelor interese de partid".

Plebiscit pentru Constituţia din 1938

"24 febr. 1938. Fost la aşa-zisul plebiscit şi votat nu. *De fapt este o vastă farsă (...) Cînd am spus* nu *şi la mirarea funcţionarului am repetat acest* nu, *sala întreagă s-a întors spre mine. Atît de nepregătiţi au fost ca cineva să spună* nu, *încît nu găseau lista pe care se înscriau cei ce votau* nu. *Mi s-a cerut a semna, ceea ce am făcut".*

(RADU ROSETTI, *"Pagini de jurnal")*

Regele Carol al II-lea şi prim-ministrul Nicolae Iorga, la Timişoara

Răzvan THEODORESCU
istoric

Un Hohenzollern cu specific naţional

Cînd mi s-a întîmplat să citesc mai demult, în colecţia ziarului "Universul", sub data de 28 august 1931, ştirea potrivit căreia toţi jandarmii români trebuiau să arboreze pe batista de mătase a uniformei chipul regelui Carol al II-lea, această imagine maoistă "avant la lettre" m-a impăcat, o dată mai mult, cu propria noastră istorie. Trăind din plin în mentalitatea tranzacţională despre care am mai scris cîte ceva – şi care va fi reprezentat virtutea salvatoare a unui neam latin, oriental şi balcanic –, generaţia care a precedat-o pe a mea (m-am născut în penultimul an de domnie al "Craiului Nou", cum îl numeau encomiastic mulţi dintre cei care l-au înjurat apoi copios) a sacrificat din plin, chiar dacă pe alocuri cu eleganţă, pe altarul unui adevărat cult al personalităţii. Un cult fără de care, poate, Codreanu şi Antonescu, Dej şi Ceauşescu nu şi-ar fi cunoscut turiferarii, la nivelul cvasi-demenţial pe care în Europa nu l-au ştiut decît dictaturile "clasice" ale veacului, pe meridianele stalinist, nazist şi fascist.

Românul "fin" şi, mai ales, ţoapa de vagă extracţie burgheză – şi cu la fel de vagi pretenţii intelectuale – l-au decretat pe Carol al II-lea un "personaj detestabil". Pe de altă parte nu este greu să constaţi că în ultimii ani, foştii supuşi tăcuţi şi cuminţi ai regimului comunist, dar în care s-au aprins brusc, prin 1990, durabile sentimente monarhiste şi cărora le-a înflorit peste noapte convingerea că democraţia românească dinainte de 1938, departe de păruieli şi potlogării, va fi fost comparabilă întru distincţie celei britanice, se feresc ca dracul de tămîie să facă cea mai nevinovată aluzie la cel care a fost, cu siguranţă, cel mai cultivat, mai inteligent şi mai charismatic suveran al dinastiei româneşti a Hohenzollernilor; dar care, nu mai puţin, e drept, a instituit dictatura sa personală, nici mai bună şi nici mai rea decît aceea a unui alt monarh foarte interesant din Balcani, anume Boris al III-lea de Saxa-Coburg în Bulgaria anului 1934 sau decît, din 1929 începînd, cea a propriului cumnat al regelui de la Bucureşti care era Alexandru Karagheorghevici, suveranul atunci ivitei "Iugoslavii" (aceasta pentru a nu mai face trimiteri la regimurile de fier contemporane cu Carol al II-lea, cele ale amiralului Horthy în Ungaria, mareşalului Pilsudski în Polonia, generalului Metaxas în Grecia).

După deloc comodul Carol Întemeietorul, de o germanică inflexibilitate pînă la sfîrşit, după timidul Ferdinand cel Loial, amîndoi născuţi pe alte meleaguri şi într-o altă confesiune decît cea a supuşilor, "Cărluţă" avea imensul avantaj, în ochii poporului său, de a fi primul rege care văzuse lumina zilei în România, primul Hohenzollern botezat ortodox şi vorbitor de limbă neaoşă, cu nuanţe şi chiar în argou (nu spunea oare Carol I despre fluşturatecul său strănepot omonim, că este român "fiindcă înjură şi face datorii"?).

Indiscret şi ipocrit, histrion şi, mai ales, imprevizibil – de la căsătoria cu Ioana Lambrino, stîrnitoare de nu puţine complicaţii dinastice, pînă la renunţarea din 1925 la moştenirea regală din dragostea pentru "Duduia" Lupescu a celui care devenea simplul "Carol Caraiman" şi pînă la triumfalul zbor München – Băneasa din iunie 1930 conducîndu-l direct spre treptele tronului –, cel de-al treilea rege al românilor, despre care s-au scris atîtea lucruri abjecte ("morfinoman" şi "alcoolic" erau printre epitetele blînde) a fost un erou de roman greu de egalat în epocă. Mai mult şi mai profund, el a fost tipul de cîrmuitor de care au avut, au şi vor mai avea nevoie românii, cel al conducătorului paternalist evoluînd, de la epocă la epocă, între hotarele unei "dictaturi luminate" sau între cele ale unei democraţii liberale foarte muşchiuloase, cu lideri autoritari al căror model neîntrecut rămîne, fără doar şi poate, "Vizirul" Ion C. Brătianu, cel care a stăpînit fără crîcnire România între 1876 şi 1888, în cea mai lungă guvernare de partid din timpurile precomuniste.

De altminteri, conştient de această nevoie românească de conducători cu mînă forte, Carol al II-lea avea să mărturisească la un moment dat unui ziarist englez: "Democraţia nu poate avea în România aceleaşi conotaţii ca în Anglia. În celelalte ţări, regele trebuie să se închine în faţa directivelor miniştrilor săi. Aici miniştrii fac numai ce le spun eu". Pentru cel care crea în 1938 şi, mai apoi, în 1940 formaţiuni politice unice cum era "Frontul Renaşterii Naţionale" şi "Partidul Naţiunii", noutatea costituţională din februarie 1938 – "Toate puterile emană de la rege" – era congruentă nu doar cu o atmosferă europeană, ci mai ales cu o realitate românească pe care el, cel dintîi probabil, a intuit-o din plin la palierul suprem al puterii.

Vital ("Carol e un păcătos, dar e bărbat", spunea despre el propria-i mamă, regina Maria), voluntar printr-o moştenire sigură a descendenţei sale victoriene, instruit – nu prin şcoli, ci prin lecturi şi meritînd din plin titlul de "Rege al Culturii" –, Carol a fost iubit mai ales de tineretul timpului şi nu a lăsat indiferent pe nimeni. Într-o epocă deschisă aventurii, îndrăznelii, tinereţii, răsturnărilor de tot felul, de la politică la arte – erau faimoşii "the roaring twenties" –, prinţul Carol a reuşit să împartă, la un moment dat, propria-i ţară în două tabere, performanţă detestată de unii, dar care rămîne, în fond, un unicat, mărturisind o prezenţă individuală covîrşitoare a celui ce avea să fie curînd aclamat drept regele Carol al II-lea. Rege care, detronîndu-şi fiul nevîrstnic, nutrea convingerea că salvează astfel o "ţară... pe marginea prăpastiei" – erau cuvintele unui partizan al său, reluate integral de un adversar, Ion Antonescu, după rebeliunea din 1941 –, o "ţară (care) n-are căpetenie" – spusa aparţine patriarhului-regent Miron Cristea –, o ţară în plin haos accentuat de criza economică din 1929, o ţară, în fine, plină de corupţie şi care risca să piardă toate creditele din Occident (diagnosticul aparţine iarăşi unor oameni ai timpului şi sună nespus de actual urechilor noastre). Urcat pe tron cu sprijinul armatei spre a stăvili "anarhia partidistă", vădind un gust hipertrofiat pentru fast, uniforme şi titluri (de la cel, "de operetă" s-a spus, al "marelui voievod de Alba Iulia", pînă la cele ale "rezidenţilor regali") Carol al II-lea avea în stăpînire o "ţară domnită", în sfîrşit. Sintagma aparţine lui Nicolae Iorga, unul dintre apropiaţii monarhului căruia îi dăduse lecţii despre istoria românească, care l-a sprijinit şi slujit alături de personalităţi atît de diferite precum Gheorghe Tătărescu, Constantin Argetoianu, Nae Ionescu, Mihai Ralea sau Mihai Manoilescu, cel ale cărui cuvinte despre "spiritul, inteligenţa şi puterea lui de pătrundere în probleme de stat... informaţia lui bogată în toate domeniile " merită a fi citate în legătură cu mult hulitul fiu al lui Ferdinand.

Cu o economie prosperă, cu o Capitală care înflorea urbanistic şi devenea cel mai internaţional oraş modern al Europei răsăritene – prin demersul unei echipe de arhitecţi de primă mînă, de la G.M.Cantacuzino şi Duiliu Marcu, la Horia Creangă şi Octav Doicescu –, cu o "Fundaţie pentru Literatură şi Artă" care a marcat o vîrstă fastă a literelor române sub oblăduirea rafinată al lui Alexandru Rosetti, deceniul domniei carliste a însemnat, între 1930-1940, momentul de zenit al vechii Românii. Cu toate acestea posteritatea nu a fost deloc clementă cu suveranul care i-a combătut pe legionarii ce i-au asasinat doi prim-miniştri şi care s-a temut, lucid, atît de Germania, cît şi de Rusia Sovietică (faţă de care propunea relaţii "corecte, chiar politicoase, dar nu amicale"), cu regele care a asistat neputincios la dezmembrarea propriei sale ţări, dar care a ştiut să descifreze Europa de după Versailles cu limpezimea dezvăluită de "Orbita Satanei", însemnările sale braziline din 1945.

Pentru mulţi, în atmosfera de oralitate bîrfitoare şi nivelatoare a clasei politice româneşti, Carol al II-lea a reprezentat o paranteză dăunătoare în curgerea dinastiei. Mărturisesc că pentru mine, dimpotrivă, acest rege inteligent şi amoral pare a fi răspuns aproape integral aşteptărilor unei lumi doritoare de linişte, bunăstare şi siguranţă, o lume care a făcut din suveranul său, pentru un timp prosper, modelul cîrmuitorului autentic. De la generali la coafeze, de la familiarii grădinilor de mahala la cei ai barurilor cosmopolite, de la bancheri şi industriaşi cu opulente vile "florentine" la intelectuali subţiri prizînd gestul de autoritate şi mecenat, de la tinerii malagambişti la micii burghezi cu cheag din "locuinţele ieftine", Carol al II-lea a fost – într-o vreme a naţionalismului ascendent – un rege naţional. Cronologic, de altminteri, după el au început – în istoria monarhiei şi în istoria României, deopotrivă – platitudinea şi dezastrul.

Dan BERINDEI
istoric

Continuitatea statului

În 1918 a avut loc un adevărat miracol istoric. România s-a putut întregi atît la Apus cît şi la Răsărit în hotarele naţiunii. În anii douăzeci, România a realizat procesul de unificare instituţională, care i-a conferit stabilitatea şi care a fost consacrat, în final, prin Constituţia din 1923 şi a fost întemeiat pe cea mai masivă reformă agrară din istoria ţării şi pe introducerea votului universal. În perioada următoare, depăşind distrugerile şi pierderile cauzate de război şi ocupaţia străină, noul stat s-a dezvoltat, atingînd în 1938 parametrii maximi.

România şi-a dobîndit în Europa, în perioada interbelică, locul unei puteri mijlocii însemnate. Politica ei externă a fost desfăşurată cu multă artă, beneficiindu-se şi de personalităţi marcante în fruntea cărora s-au situat Take Ionescu şi Nicolae Titulescu. Obiectivul dominant al diplomaţiei româneşti l-a reprezentat conservarea României Mari în hotarele fixate de români şi consfinţite în sistemul de la Versailles, atît faţă de revizionismul unor puteri învinse vecine cît şi faţă de Uniunea Sovietică. Pentru aceasta s-a acţionat în două sensuri: *prin integrarea României unor alianţe* şi *prin afirmarea ei ca putere activă pe plan european*. Franţa a ocupat o poziţie centrală în politica externă a României, tratatul încheiat în 1926 fiind destinat a contribui la asigurarea sprijinirii ţării de către principala putere biruitoare de pe continent. Totodată, alianţele realizate în zonă au fost destinate şi ele consolidării pe plan extern a statului românesc desăvîrşit. Alianţa cu Polonia, în acea vreme vecină, crearea sistemului Mici Înţelegeri cu cele două state cu interese comune antirevizioniste – Cehoslovacia şi Iugoslavia – şi mai apoi, în deceniul al patrulea, Înţelegea Balcanică, în care s-au strîns într-un mănunchi statele balcanice cu excepţia Albaniei şi Bulgariei, au creat o centură de siguranţă României. În privinţa afirmării internaţionale, de asemenea, încă din momentul creării Ligii Naţiunilor, România a fost activ prezentă, principalul ei reprezentant – Titulescu – avînd privilegiul dublei sale alegeri ca preşedinte al înaltului for în doi ani consecutivi.

Aparent, acţiunile întreprinse pe plan extern păreau a conferi României o situaţie sigură. S-au mai adăugat la politica de apropiere de marii foşti Aliaţi şi străduinţele depuse faţă de celelalte mari puteri. În privinţa Germaniei, principala putere învinsă, au fost reluate, încă din ultimii ani ai deceniului al treilea, destul de intens relaţiile economice tradiţionale şi, tot din ultimii ani ai deceniului al treilea, s-a realizat o îndulcire a raporturilor cu Uniunea Sovietică, concretizată pînă la urmă în reluarea relaţiilor diplomatice. O înţelegere Titulescu-Litvinov, în temeiul căreia s-ar fi obţinut o indirectă recunoaştere a frontierei de pe Nistru, n-a fost însă agreată de regele Carol al II-lea. Oricum, după un deceniu şi jumătate de existenţă, România nu părea primejduită.

Dar evoluţia istorică nu este doar liniară, ci, dimpotrivă, ea este supusă unor accidente şi explozii. Cu toată severitatea sistemului de la Versailles, cu tot tratamentul de "paria" aplicat timp de aproape un deceniu celor învinşi, au avut loc în Europa în cursul deceniului al patrulea deplasări importante de forţă şi totodată modificări în sistemele de alianţă. Începînd din 1933, odată cu preluarea puterii de către Hitler, Germania a început să se afirme ca un puternic factor destabilizator, găsindu-şi în Italia lui Mussolini un partener. În Răsărit, în acelaşi deceniu, s-a profilat o altă putere militară, Uniunea Sovietică, tot atît de ameninţătoare pentru "ordinea" stabilită după primul război mondial. În schimb, principalele puteri învingătoare de pe continent şi mai ales Franţa pierduseră poziţia dominatoare pe care o avuseseră în perioada următoare încheierii ostilităţilor şi ele au ajuns chiar să se angajeze într-o politică de cesiuni. Noile ideologii de extremă dreaptă şi stîngă au contribuit şi ele nu în mică măsură la deteriorarea echilibrului postbelic.

Începînd cu agresiunea împotriva Abisinei, cu războiul civil din Spania şi apoi cu succesivele acţiuni în forţă ale Germaniei naziste, în faţa cărora puterile occidentale s-au dovedit neputincioase, "ordinea" de la Versailles a fost grav afectată.

Întreaga "construcţie" a sistemelor de alianţă menite a o apăra prăbuşindu-se, România s-a găsit practic izolată. Din nou – ca şi în 1916-1918 – marii ei aliaţi erau departe şi în acelaşi timp se aflau ei înşişi într-o situaţie dificilă. În schimb, Germania, principala putere revizionistă se afirma dominant iar cu Uniunea Sovietică punţile construite de Titulescu erau în curs de prăbuşire. În februarie 1938, a fost instaurată dictatura regală şi răspunderile au revenit în principal regelui Carol al II-lea, care a dus o politică externă de căutări şi tatonări într-o lume în care se produseseră schimbări fundamentale. Încercarea de a păstra legătura de alianţă cu puterile occidentale şi totodată de a face unele avansuri stîngace Germaniei naziste nu a dus nicăieri! Dar, totodată, în condiţiile internaţionale date, o ieşire în fapt nu exista! Tragicul an 1940, cînd graniţele României Mari s-au prăbuşit, a fost, în consecinţă, urmarea schimbării raporturilor de forţă mai ales în Europa de Sud-Est, a dominării acestei zone de bunul plac al Germaniei naziste şi al Uniunii Sovietice, al slăbiciunii puterilor occidentale. Faţă de neputinţa marilor puteri democrate, Mica Înţelegere şi Înţelegerea Balcanică s-au dovedit şi ele neputincioase, ca şi alianţa româno-poloneză. România s-a văzut lipsită de orice sprijin şi graniţele ei au căzut! Un lucru fundamental a putut fi totuşi salvat: *continuitatea statului*!

Z. ORNEA

Între iresponsabilitate şi ambiţie

Viitorul rege Carol al doilea avea 20 de ani cînd, în 1914, tatăl său, Ferdinand, devine rege al României. Principele Carol, ca prim născut, al regelui, capătă demnitatea de prinţ moştenitor. Asta, pe lîngă imensele privilegii, îi aducea şi anume responsabilităţi care decurgeau din acest înalt rang. Nu a înţeles să le respecte. Reglementările curţilor regale stabiliseră de mult că orice căsătorie, mai ales a unui prinţ moştenitor, trebuia să fie acceptată de rege, regină şi guvernul acelei ţări. Iar partenera (partenerul) trebuia să provină dintr-o familie princiară. Ferdinand, tatăl său, a renunţat odinioară, silit, la dragostea lui pentru Elena Văcărescu, la cererea expresă a regelui Carol I. Nu la fel a înţeles să procedeze prinţul Carol. Îndrăgostit de o Ioana Lambrino, părăseşte regimentul pe care îl conducea (ceea ce a însemnat un act de trădare) şi se căsătoreşte, în secret, la Odessa, în august 1918. Era o abatere gravă de la rigorile Casei Regale. Părinţii se opun acestei căsătorii morganatice, guvernul Al. Marghiloman anulînd-o. Dar prinţul moştenitor continuă să întreţină relaţii cu aleasa inimii, deşi părinţii l-au trimis în surghiun, pentru 75 de zile, la Mănăstirea Horaiţa. Va concepe cu Ioana Iambrino un fiu, Mircea şi episodul s-a stins, prin subordonare silită, în urma unei călătorii de agrement – pentru a uita – în jurul lumii. În martie 1921 se căsătoreşte cu principesa Elena a Greciei, căsătorie sfîrşită lamentabil, prin 1925, după ce îl concepuseră pe Mihai, viitorul rege. Efectiv iresponsabil faţă de înaltele sale îndatoriri, se îndrăgosteşte, în 1925, de Elena Lupescu. Şi, în decembrie 1925, în timpul unei misiuni în străinătate, trimite Casei Regale o scrisoare în care, mărturisindu-şi noua pasiune, cere să fie decăzut din toate drepturile succesorale. Era prea mult. Părinţii şi guvernul se alertează, îi trimit emisari pentru a-l convinge să renunţe la această hotărîre. Refuză. Încît, după grele desfăşurări, părinţii sînt convinşi să ia o decizie gravă. S-a spus că la adoptarea acestei decizii un rol hotărîtor l-a avut premierul Ion I. C. Brătianu, pe care principele moştenitor nu-l agrea. Or, Brătianu, stăpîn efectiv asupra ţării, avea interes să se debaraseze de un moştenitor lui nefavorabil. Au fost consultaţi toţi şefii de partide, mai toţi sfătuind să se depună noi stăruinţe pe lîngă principe să revină asupra hotărîrii sale. Era, de fapt, o stăruinţă zadarnică pentru că nici Carol nu ar fi revenit şi nici părinţii săi (mai ales mama sa, Regina Maria) nu puteau tolera, a doua oară, această comportare efectiv iresponsabilă a fiului lor. Încît la 4 ianuarie 1926, Corpurile legiuitoare, reunite, la apelul insistent al regelui Ferdinand, decid decăderea din drepturile succesorale a prinţului Carol, declarîndu-l moştenitor pe fiul său Mihai şi stabilind că în cazul cînd acesta va deveni rege, minor fiind, se va institui o Regenţă. Această înaltă decizie va fi, apoi, cunoscută, în lumea politică, drept actul de la 4 ianuarie, apoi, sub criptica titulatură "chestiunea închisă". Carol s-a stabilit la un castel în Franţa, avea parte de un stipendiu substanţial şi trăia acolo – cu iubita sa cu care, ce-i drept, de astă dată nu s-a căsătorit – sub apelativul civil de Carol Caraiman. Jocurile erau departe de a fi fost încheiate. Iresponsabilitatea sa – nu numai morală – nu-şi spusese ultimul cuvînt. Regele Ferdinand a murit în 1927 şi Regenţa, în timpul minoratului lui Mihai I, şi-a intrat în drepturi. Înainte şi după aceasta, ţara era, de fapt, condusă de Partidul Naţional Liberal, chiar după moartea, intempestivă, a lui Ionel Brătianu. Se creează, în lumea politică, un curent filocarlist, pe care Carol îl încuraja foarte. Înţelegea să se anuleze actul de la 6 ianuarie 1926, fără însă a renunţa la relaţia sa sentimentală cu Elena Lupescu. Lucrurile s-au precipitat – din noiembrie 1928 – şeful guvernului, Iuliu Maniu, se gîndea şi el la o soluţionare a crizei. În 6 iunie 1930 prinţul Carol ajunge, cu un avion particular, la Bucureşti. Au urmat rapide consultări, primul-ministru sugerînd, naiv, să-l includă pe Carol în Regenţă în locul lui Const. Sărăţeanu. Soluţie inacceptabilă, Carol voind, fără concesii, tronul. Îl va avea, proclamat fiind rege al României la 8 iunie 1930. I-a promis lui Maniu – pentru a-i obţine agrementul – că va restabili căsătoria cu regina Elena şi că n-o va aduce în ţară pe Elena Lupescu. Promisiunile regelui Carol al II-lea nu făceau nici cît o ceapă degerată. Nu a respectat-o nici pe aceasta făcută lui Maniu. Elena Lupescu a fost adusă, în secret, în ţară, devenind, repede, sub apelativul Duduia, liderul ascultat al camarilei regale, adevăratul factor de putere din ţară. Maniu, om de caracter, a renunţat de două ori, din această cauză, la demnitatea de premier. Degeaba. Regele îşi vedea de domnie şi de treburile lui particulare, contractînd o ură feroce împotriva lui Maniu, ceea ce s-a răsfrînt negativ asupra întregului Partid Naţional Ţărănesc. E adevărat, P.N.Ţ. n-a mai avut parte de succesiune la guvernare, nici în noiembrie 1937, cînd i se cuvenea ca partidul care se bucura efectiv de simpatie populară.. Dar Maniu a rămas intransigent, rectiliniu în caracterul său tare, care nu putea accepta dezmăţul corupţiei (şi nu numai) instaurat de camarila regală, sub oblăduirea suveranului, probabil cel mai corupt om din ţară.

De cînd s-a urcat pe tron, Carol al II-lea a privit cu mefienţă spre regimul politic pluripartidist şi parlamentar, întreţinînd neîncredere împotriva lui. Visa la un regim politic de autoritate personală, aspirînd la un absolutism luminat, care tot dictatură era. E adevărat, regimul pluripartidist avea defectele sale, transformîndu-se, adesea, în politicianism tulbure şi dăunător. Dar era, vorba celebră a lui Churchill, totuşi cel mai bun din cîte imaginase omenirea. Regele Carol a purces, de îndată, spre realizarea scopurilor urmărite. A început prin a crea disidenţe în marile partide politice, pentru a le diminua din puternicie. Chiar de la începutul domniei a creat, în PNL, disidenţa Gh. Tătărescu, altfel zicînd dihonia între gruparea tinerilor liberali şi aceea a celor bătrîni din jurul lui Const. (Dinu) Brătianu. În 1935 va crea şi o disidenţă în PNŢ, cu ajutorul lui Alex. Vaida-Voevod, care şi-a alcătuit gruparea "Frontul României", exclusă fără pierderi sensibile, din partid (mai înainte a creat, în PNŢ disidenţa lui Gr. Iunian). Partidul Poporului al lui Al. Averescu s-a autodemonetizat iar micile partide (al lui N.Iorga, Const. Argetoianu, Octavian Goga) gravitau în jurul suveranului, încurajîndu-i aprehensiunea împotriva celor două mari partide politice ale ţării. Regele a crezut, pînă prin 1937-1938, că-şi va putea subordona mişcarea legionară, de aceea încurajînd-o şi chiar stipendiind-o. Declaraţiile legionare potrivnice pluripartidismului şi democraţiei parlamentare, favorabile regimului dictatorial îi conveneau de minune, sperînd – naiv – că îi vor fi lui folositoare. Cînd şi-a dat seama că nu-şi va putea subordona mişcarea legionară şi va adopta cunoscutele măsuri represive era mult prea tîrziu. Legionarismul, încurajat, devenise o forţă politică reală care, la alegerile din decembrie 1937, a devenit al treilea mare partid al ţării. Regele a încercat, în aprilie 1931, un prim guvern de "tehnicieni", deasupra partidelor, în frunte cu N. Iorga, factotum fiind în Cabinet, de fapt, cinicul Const. Argetoianu. Tentativa a eşuat lamentabil. Erau vremuri de aprigă criză economică şi nu era acum momentul experimentării formulei guvern de personalităţi. La 5 iunie 1932 guvernul N.Iorga a fost silit să demisioneze, regele apelînd, din nou, la PNŢ, alegîndu-l ca premiu pe obedientul Al. Vaida-Voevod. A aşteptat, deloc resemnat, să guverneze, de la sfîrşitul lui 1933, cu PNL, norocul ajutîndu-l ca din ianuarie 1934, după asasinarea lui I.G. Duca de către un comando legionar, să-l poată alege premier pe versatilul, perfect obedientul Gh. Tătărescu. Situaţia, la sfîrşitul lui 1937, nu-l mai satisfăcea. În Europa venise vremea dictaturilor, în jurul ţării noastre – cu excepţia fericită a Cehoslovaciei - erau numai regimuri politice de mînă forte. Venise, credea, vremea instaurării domniei personale. La 31 martie 1937 a notat în jurnalul său recent publicat: "terminarea guvernării liberale trebuie să fie şi terminarea actualului regim politicianist. Trebuie să înceapă o eră nouă pentru ţară, despoliticianizată şi gospodărească". Şi Argetoianu l-a sfătuit, ştiindu-i propensiunea, la 19 aprilie 1937 "ca eu personal să iau puterea în mînă, un fel de cvasidictatură, cu schimbare de Constituţie". De aceea, în 17 noiembrie 1937, cînd, după depunerea mandatului de a forma un imposibil nou guvern de către Ion Mihalache, l-a însărcinat, din nou, pe Gh. Tătărescu în funcţiunea de premier, a impus pe Richard Franasovici, membru al camarilei regale, ca ministru de Interne, cu obligaţia de "a face" alegeri-libere, pe care, evident, le-a pierdut. Se crease, voit, o situaţie politică imposibilă, neputîndu-se, de fapt, alcătui un guvern cu o majoritate parlamentară. E ceea ce-şi dorise de mult regele. După un interimat de 44 de zile a unui guvern Goga-Cuza, şi-a instaurat, la 11 februarie 1938, regimul puterii personale, care a durat pînă la 6 septembrie 1940, cînd suveranul a fost silit să abdice. Aproape trei ani a domnit ca rege neconstituţional, conducînd, în fapt, ţara ca un dictator, creîndu-şi şi un partid al său, unic, (celelalte fiind interzise), avînd o organizaţie de tineret (Străjeria) în al cărui imn aflăm şi distihul: "Un Dumnezeu avem în cer / Iar pe pămînt pe Marele Străjer". Nu e aici locul unei analize a dictaturii regale (A făcut-o, într-o carte excelentă, regretatul meu coleg de facultate, Alexandru Savu). Important e că regele Carol al II-lea şi-a împlinit dezideratul de a domni ca rege dictator. Şi nu s-ar fi pus capăt aventurii sale de un deceniu pe tronul României dacă împrejurări externe, defavorizante, n-ar fi dus la ciuntirea teritorială a ţării (împotriva căreia, reiese din jurnalul său, a voit, totuşi, să se opună, dar n-au fost de acord sfetnicii militari şi unii fruntaşi politici convocaţi în Consiliile de Coroană), fiind silit de Ion Antonescu, în înţelegere cu Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu, să abdice. Rolul său în anii treizeci ai României acestui secol n-a fost deloc fast.

O ciudată viaţă paralelă

– de vorbă cu dna Sanda TĂTĂRESCU-NEGROPONTES –

Tatăl dvs a fost cel mai longeviv prim-ministru al lui Carol al II-lea; în această situaţie este de presupus că familia Tătărescu a avut posibilitatea să-şi formeze o opinie mai apropiată de realitate decît alţii asupra suveranului. Cum aţi caracteriza dvs, stimată dnă Sanda Tătărescu-Negropontes, personalitatea sa?

Sanda Tătărescu-Negropontes: Era un excesiv, se ştie, cei care l-au cunoscut au spus-o, nu adaug nimic nou repetînd-o şi eu. Cred că, de la început, a fost dominat de dorinţa unei puteri mai mari decît avea regalitatea la noi. Mă gîndesc numai la cît era de pasionat de fastul uniformelor, de culorile lor vii, pe care-i plăcea să le admire la orice paradă – şi nu erau puţine... Dar în ce priveşte relaţiile familiei noastre cu suveranul, aici trebuie să spun că ele nu depăşeau cadrul strict impus de obligaţiile oficiale. Tata a vrut să mă ţină departe de mediul Palatului; n-am fost acolo decît cînd se dădea cîte un bal pentru viitorul rege Mihai, atunci Mare Voievod de Alba Iulia. Pentru a nu fi obligată de a strînge mîna dnei Lupescu, – în cazul cînd ar fi întîlnit-o – mama nu se ducea la Palat decît cu vreun prilej oficial, de neocolit, cînd regele apărea neînsoţit de Duduia. Dar ştiţi care era paradoxul? Acest om excesiv, autoritar, încăpăţînat în propriile-i păreri şi scopuri – cel mai mult tata îi reproşa încăpăţînarea şi izbucnirile temperamentale – ei bine, acest om găsea în el suficientă diplomaţie şi tact pentru a nu trece, în anumite cazuri, peste nişte limite care nu trebuiau forţate. În toţi anii de colaborare cu Gheorghe Tătărescu ar fi putut să-i atragă atenţia asupra rezervei pe care o arăta soţia sa faţă de viaţa de la Palat. O cunoştea bine pe mama, o aprecia; a avut inteligenţa de a nu o pune în situaţii jenante, şi nici nu l-a îndepărtat pe tata din cauza asta. Ar fi găsit atîţia dornici să-i ia locul... S-a spus despre tata că era "Omul regelui"; dar niciodată nu a fost privit ca un membru al camarilei, din care, au făcut parte, din nefericire, pe lîngă oameni de afaceri şi cavaleri de industrie şi liberali de-ai noştri, Richard Franasovici, bunăoară, şi mulţi alţii.

Cum apărea, din povestirile mamei dvs., figura lui Carol al II-lea şi atmosfera în care trăia?

Mama spunea ca la Palat se simte lipsa unei femei: acolo se primea prost, se mînca prost, nu se închega o atmosferă plăcută. Era o ciudată "viaţă paralelă", pe care toţi o ştiam (eu, fiind foarte tînără atunci, mai mult din povestiri), o trăiam, o cunoşteam. Aristocraţia, în covîrşitoarea ei majoritate, nu frecventa Palatul regal, decît la stricta necesitate – aici cred că se demonstra şi un gest de solidaritate faţă de regina Elena –; în epocă era mult mai bine văzut Palatul Ştirbei, cel de pe Calea Victoriei sau reşedinţa de la Buftea. Lumea bună îşi făcea un titlu de onoare să fie invitată acolo. La mesele de la Palatul regal, Carol al II-lea ţinea mult să se vorbească, să poarte el însuşi conversaţii interesante, să fie la curent cu tot. Cînd marele sculptor Mestrovic a venit la Bucureşti, pentru a discuta despre statuile lui Carol I şi Ferdinand, mama a luat şi ea parte la întîlnirile sale de la Palat şi a rămas impresionată de cultura regelui şi de deschiderea sa faţă de nou. Asta n-a făcut-o în nici un caz, însă, mai tolerantă faţă de personalitatea lui Carol al II-lea, omul marilor contraste. În 1940, cînd regele a abdicat, a fost deschisă publicului locuinţa dnei Lupescu, aflată în zona unde este astăzi Ministerul de Externe: curioasă, lumea a dat năvală, şi, între alte lucruri care au stîrnit interesul vizitatorilor au fost şi cîteva valize pline de cărţi de vizită ale celor ce-i solicitaseră vreodată Duduiei vreo intervenţie pe lîngă rege sau îi prezentaseră omagii, îi aduseseră cadouri, flori. Antonescu a publicat multe dintre aceste cărţi de vizită, presa le-a speculat. N-a fost găsită, atunci, nici o carte de vizită a lui Gheorghe Tătărescu sau a soţiei sale, Aretia, fapt care a surprins pe cei obişnuiţi să-l caracterizeze pe tata drept un necondiţionat fidel al lui Vodă. S-a dovedit că nu i-a fost ceea ce se cheamă "om de casă".

Se poate spune că fiica fostului său prim-ministru nu are nici o amintire personală în legătură cu Carol al II-lea?

Da şi nu. Sigur, cînd a fost la Tg.Jiu, la inaugurarea complexului Brâncuşi, şi apoi la noi la moşie, la Poiana, familia noastră a fost o gazdă primitoare. Regele a schimbat atunci cîteva cuvinte cu Brâncuşi – oricum cu Brâncuşi nu se prea putea sta de vorbă – a admirat "Coloana", care era splendidă, i-a plăcut teribil, arăta uluitor. (Cînd a văzut-o, arh. G.M. Cantacuzino a căzut în genunchi şi a izbucnit în plîns...) Tot atunci a fost tîrnosită şi biserica din Tg. Jiu, ctitoria tatei şi a mamei; numele lui Carol al II-lea apare în pisanie alături de al lor. Amintirea personală pe care o am în legătură cu Carol al II-lea este una istorică, pot zice. În noaptea cedării Basarabiei, regele a telefonat la noi acasă. Era o oră foarte tîrzie, telefonistul de la centrala din locuinţa noastră plecase, aşa că am preluat eu atribuţiile sale. Am fost martoră la o convorbire gravă; cu oricîtă discreţie, dacă eşti de faţă, nu poţi să nu asculţi. Auzeam vocea regelui, cu accente patetice: "Tătărescu, eu nu pot să semnez aşa ceva, înţelegi, nu pot!". "Majestate, lăsaţi asupra noastră acest oprobriu, nu-l luaţi Măria-Voastră" – repeta tata, cu un glas care-mi răsună şi acum în urechi. Sînt convinsă că regele Carol al II-lea şi-a iubit ţara: în fond, era român, născut-crescut aici. Dar forma lui de iubire era spiritul posesiv, patima, cu aprinderi şi căderi spectaculoase.

Adesea, după 1989, m-am gîndit că, dacă ar mai fi fost în viaţă, un om cu temperamentul său furtunos, cu gustul "loviturii de teatru", dar şi capabil de calcul rece, ar fi venit imediat, în 23 decembrie, la Bucureşti, să-şi mai joace o dată şansa.

A consemnat
Tita CHIPER

Nicolae-Şerban TANAŞOCA
conferenţiar universitar

Prima Decennalia Felicia

La 8 iunie 1940 se împlineau zece ani de la înscăunarea regelui Carol al II-lea. Un număr special al *Revistei Fundaţiilor Regale* (redactor şef: Camil Petrescu, redactor: Radu Cioculescu), subintitulat *Restauraţia. 1930-1940*, a fost închinat atunci personalităţii suveranului şi înfăptuirilor acestui prim deceniu de domnie. O parte, mare şi eminentă parte, din elita lumii literare, artistice şi ştiinţifice româneşti a contribuit la realizarea lui, exprimîndu-şi, mai direct sau mai discret, convingerea că restaurarea regelui Carol al II-lea în drepturile sale dinastice, urmată de instaurarea autoritarismului monarhic au fost necesare şi salutare pentru statul şi naţiunea română.

În prima secţiune a volumului, intitulată *Regele*, persoana suveranului este elogiată, iar misiunea sa istorică deslușită de Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Constantin Rădulescu-Motru, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, N.I. Herescu, Cezar Petrescu, George Călinescu, Ion Marin Sadoveanu, Perpessicius, Al. O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu. În a doua secţiune, *Ţara cea nouă*, I.P.S. Mitropolit Irineu, Nichifor Crainic, Andrei Rădulescu, Gl. Paul Teodorescu, Gl. Nicolae Sc. Stoenescu, Col. D.I. Cantea, Anton Golopenţia, Iuliu Moldovan, Dr. P. Cazacu, Gr. Nandriş, Dr.C. Grofşorean, N.D. Cornăţeanu, N. Caranfil, Eugen Demetrescu evocă reformele instituţionale promovate de regele Carol al II-lea, benefice pentru viaţa religioasă, politică, socială, economică a întregii naţiuni şi, în chip deosebit, pentru dezvoltarea provinciilor istorice recuperate. În a treia secţiune, *Creaţia culturală*, V. Vâlcovici, Emanoil Bucuţa, Scarlat Lambrino, Constantin Daicoviciu, Andrei Oţetea, Tudor Vianu, G.M. Cantacuzino, Fr. Şirato, Mihail Sebastian, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu şi Petru Comarnescu înfăţişează, rînd pe rînd, înflorirea ştiinţelor, filosofiei, învăţămîntului, literaturii, artelor, urbanismului în deceniul Restauraţiei.

Mulţi dintre colaboratorii acestui volum, grabnic îngropat în uitare de evenimentele tragice care aveau să urmeze aniversării regale, erau, cum s-a vădit şi mai tîrziu, nu numai inteligenţe strălucite, ci şi caractere autentice. Stilul textelor care le aparţin nu este nici adulatoriu, nici servil. Tudor Vianu, Andrei Oţetea, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu, de pildă, consemnează sobru şi convingător progresele înregistrate de filosofia, învăţămîntul superior şi literele româneşti în deceniul Restauraţiei, omagiind discret pe cel căruia îi plăcea să fie numit, nu fără dreptate, *"Regele culturii"* pentru felul în care a ştiut să înţeleagă şi să susţină strădaniile slujitorilor ei. Constantin Rădulescu-Motru, preşedintele Academiei Române, recunoscător pentru tot ce datorează venerabila instituţie

„Înaltul gest şi curba de scarificiu"

"cu durerea în suflet şi numai din cauza stării grele financiare a ţării, M-am hotărît să iscălesc această diminuare (legea reducerii salariilor funcţionarilor publici – n.n.) (...) În aceste împrejurări inima şi conştiinţa Mea nu pot răbda ca această reducere să nu mi-o impun şi eu. Vă rog deci, (...) domnule Preşedinte al Consiliului să daţi indicaţiile cuvenite ministrului de finanţe să Mi se aplice şi Mie şi membrilor Familiei Domnitoare, reducerea de 22% asupra dotaţiile înscrise în buget." (...) (Din scrisoarea lui Carol al II-lea din 8 dec. 1931, citită de primul-ministru în şedinţele corpurilor legiuitoare – "Realitatea Ilustrată", număr comemorativ)

Carol al II-lea, Mareşal al armatei române

regelui, nu uită să înfăţişeze toate dificultăţile pe care ea le înfruntă, în pagini care impresionează azi nu numai prin adevărul, dar şi prin actualitatea lor. Pertinente sînt şi reflecţiile lui Mihail Sebastian asupra modernizării Bucureştilor, iniţiate de Carol al II-lea. Majoritatea colaboratorilor la volumul omagial înregistrează obiectiv, analizează lucid şi apreciază critic faptele de cultură şi civilizaţie ale unui răstimp recunoscut unanim drept perioada maximei afirmări creatoare a unei Românii moderne ajunse la deplină maturitate. În pofida oricăror rezerve mentale, ce se pot citi, la unii, printre rînduri, în ce priveşte regimul de autoritate, recunoaşterea unanimă a faptului că regele Carol al II-lea este un factor de putere şi iniţiativă care a încurajat şi ocrotit această împlinire trebuie reţinută ca expresie sinceră a unei convingeri şi nu ca manifestarea unui reflex oportunist de adaptare la împrejurări.

Regimul însuşi este interpretat de numeroşii colaboratori ai volumului mai nuanţat şi mai divers decît ne-au deprins să credem tradiţia orală şi istoriografia scrisă. Lucian Blaga distinge net între regimul autoritar carlist şi celelalte regimuri autoritare din Europa în baza criteriului libertăţii de gîndire şi creaţie: *"Sînt astăzi în Europa mai multe feluri de regimuri autoritare. Toate, cu excepţia unuia, au crezut*

"O condiţie indispensabilă pentru promovarea socială"

"Carol a decis organizarea unei noi instituţii, Frontul Renaşterii Naţionale, în care toţi cetăţenii, şi în primul rînd funcţionarii de stat, au fost invitaţi să se înscrie, astfel că în ianuarie 1939 Frontul număra 3.500.000 de membri (...) foarte repede, apartenenţa la Front a devenit o condiţie indispensabilă pentru promovarea socială (...) Pentru uzul şi folosul cetăţenilor, oamenii palatului au publicat în 1939 un volum de 278 pg. intitulat "Lozinci regale", cuprinzînd cîteva din discursurile regelui menite a fi îndrumări şi pentru agricultori şi pentru intelectuali şi pentru meseriaşi".

(VLAD GEORGESCU – "Istoria Românilor de la origini pînă în zilele noastre")

"Antonescu îmi spuse, (în oct. 1940 – n.n.), lucru grav şi pe care puţini îl ştiu, că "această soluţiune" (abdicarea lui Carol -n.n.) fusese de mult concertată de el cu Goga (care se numea prietenul personal al Regelui) dar că o primă tentativă nu a izbutit, dată fiind "limbuţia unei femei", datorită căreia Regele prinse de veste şi putu zădărnici "operaţiunea". Femeia la care Antonescu făcea aluzie cred că era inspiratoarea lui de mai tîrziu, sinistra văduvă a lui Goga "Die falsche Nonne", cum au botezat-o proprii ei patroni, nemţii. Antonescu ar fi avut-o ca translatoare în conversaţiile cu germanii, care i-ar fi recomandat-o".

(Din însemnările lui N. PETRESCU-COMNEN, oct. 1941, arhiva Institutului Hoover, S.U.A.)

că sînt chemate să dirijeze şi cîntecul poetului, şi gîndul gînditorului. De aceea, sub toate aceste regimuri, cu excepţia unuia, poetul şi gînditorul sînt puşi în disponibilitate şi osîndiţi la sterilitate. Excepţia e românească." În schimb, George Călinescu identifică autoritarismul regal carlist cu absolutismul monarhic, superior, după opinia sa, prin natură, vulgarei democraţii, pentru că înţelege mai profund şi susţine mai eficient afirmarea geniului artistic creator: *"Între artă şi sufragiul public este prăpastie... Marele artist se refugiază acolo unde încetează domnia gloatei; acolo unde spre educarea mulţimii domneşte tradiţia princiară... Nicăieri, ca în cultură, nu e mai nimerit ca interesele mulţimii să fie înfăpuite prin prerogative, înlăturîndu-se oarba judecată a opiniei publice imediate".* Pentru cei mai mulţi dintre colaboratorii volumului – între care nu se află, firește, nici partizani ai extremismului politic de dreapta sau de stînga, nici intransigenţi apărători ai democraţiei parlamentare clasice – regimul carlist nu constituie întruparea naţională a spiritului totalitar al vremii, ci numai necesara întărire, impusă de împrejurările politic internaţionale şi de criza regimului reprezentativ de partide, a autorităţii unei monarhii, în multe privinţe, liberale.

Există, fără îndoială, în acest număr omagial, destulă şi penibilă retorică linguşitoare de circumstanţă. Propaganda nici unui regim, fie el dictatorial, autoritar ori democratic, nu obişnuieşte să respingă, chiar dacă le disprețuiește, astfel de mesaje de adeziune, în fond inconsistente şi lipsite de credibilitate, mai cu seamă, atunci cînd emiţătorii lor sînt personalităţi de prestigiu intelectual şi mare audienţă publică. Sub acest raport, diferenţa între regimul de autoritate regală al lui Carol al II-lea, prăbuşit după trei luni de la fericitele sale decenalii – aşa numea, în stilul străbunilor romani, arheologul Constantin Daicoviciu aniversarea Restauraţiei – şi regimul totalitar comunist, de care încercăm să ne eliberăm, după o jumătate de veac de succesive culte al personalităţii, stă şi în aceea că primul a acceptat fără jenă, celălalt a impus cu încrîncenare asemenea triste înjosiri ale demnităţii şi inteligenţei umane.

"Dincolo de apa Răsăritului nu mai sînt oameni,/ N-au pierit, ci li s-a veştejit surîsul,/ În zarea curganelor cerul se umbreşte/ De aripa liliacului spaimei..." scrie, într-unul dintre cele mai amare texte ale sale, intitulat **Nistru,** Mihail Sadoveanu, instituindu-se martor al hotărîrii regelui de a veghea asupra acestui *"hotar al neamului românesc"*. Elogiu sincer, subtil avertisment ori sumbră profeţie?

Prima decennalia felicia ale regelui Carol al II-lea au fost şi cele din urmă. Oricum, în iunie 1940, după zece ani de zbuciumată şi însîngerată domnie, bogată în strălucite înfăptuiri, dar subminată de fatale erori, cu doar trei luni înainte de propria sa abdicare, în urma prăbuşirii hotarelor ţării, suveranul se bucura încă de încrederea unor personalităţi de incontestabilă valoare intelectuală şi prestigiu moral ale culturii româneşti. E un fapt pe care Istoria, liberă să-l judece şi datoare să-l interpreteze, nu are cum să-l ocolească.

Scrisori întredeschise

Sibiu, 14-II-'72

Dragă Vetuţa

Cred că veţi fi surprinsă de prezenţa acestei scrisori pe care o veţi primi din partea unui necunoscut pe care nu l-aţi văzut niciodată. Nici eu nu vă cunosc pe d-voastră, dar prin intermediul acestei scrisori, vreau să facem cunoştinţă. Spun aceste cuvinte deoarece nu v-am văzut niciodată, însă atît adresa, cît şi numele vi le cunosc.

În priajma anului nou, am cunoscuto pe domnişoara Teodosia, care a petrecut seara de revelion împreună cu un prieten al meu şi totodată şi cu mine. Din discuţiile care le-am purtat, am aflat că Teodosia e la liceu la Tecuci, auzind aceste cuvinte, am rugato să-mi facă şi mie cunoştinţă cu o colegă. Domnişoara Teodosia fiind foarte amabilă cu mine, mi-a scris o scrisoare prin care mi-a adus la cunoştinţă unele lucruri, şi totodată şi adresa d-voastră.

Nu îndrăznesc parcă să scriu aceste rînduri, deoarece nu vă cunosc şi nu ştiu dacă-mi permiteţi aşa ceva. Curiozitatea m-a îndemnat să vă scriu aceste rînduri pentru a vă cunoaşte cu adevărat. Unele caracteristici pe care le posedaţi d-voastră le cunosc, deoarece mi le-a spus Teodosia. Cuvintele pe care mi le-a spus domnişoara Teodosia despre d-voastră mau încîntat, mi-a descris foarte frumos chipul şi înfăţişarea d-voastră, parcă o văd în faţa ochilor.

Acum prin cîteva cuvinte încerc să mă recomand, pentru a vedea şi d-voastră, cine e necunoscutul care va scris. Pe data de 4.III.72 împlinesc frumoasa vîrstă de 20 de ani, şi dacă d-voastră o să aveţi plăcerea să-mi răspundeţi la această scrisoare vă rog foarte mult să-mi comunicaţi şi mie ce vîrstă aveţi. Chiar dacă între noi doi există o mică diferenţă de vîrstă, vă rog să nu vă sfiiţi, ci din contră căutaţi să mergeţi în pas cu tinereţea, şi să parcurgeţi anii tinereţii cu folos.

Şi acum să intrăm în adevăratul subiect. Am fost foarte impresionat de frumosul nume pe care-l posedaţi, deasemeni şi de înfăţişarea d-voastră care am aflat aşa după cum vam mai spus, de la Teodosia. Mi-ar face multă plăcere să corespondăm împreună, deasemeni să fim şi prieteni, şi prin intermediul acestei scrisori în care să vă propun prietenie. Nu ştiu dacă d-voastră-mi aprobaţi propunerea mea, dar cred c-o să mă conving atunci cînd voi primi prima scrisoare. Vă rog din inimă să-mi trimiteţi şi mie o fotografie pentru a mă convinge de realitate, deasemeni şi eu o să mă pozez şi o să vă trimit o poză.

Despre mine vă pot spune că sînt sănătos şi o duc bine cu şcoala, ceea ce vă doresc şi d-voastră.

Eu cobor spre sfîrşitul micuţelor mele rînduri, urîndu-vă încă o dată multă sănătate şi succes la învăţătură.

Cu stimă şi respect,
Petrică

Post scriptum: *O categorie aparte a scrisorii de amor – mai exact a scrisorii-propunere – este cea în care destinatarul nu este cunoscut. Ca şi la pescuit, expeditorul aruncă la întîmplare momeala, gîndind că dacă se prinde ceva, e bun prins...*

În vremurile noastre, acest tip de scrisoare a înflorit o dată cu moda adreselor date la ziar, la rubrica "Doresc să corespondeze..." (ar fi interesant un studiu al acestui fenomen, urmărind trecerea de la declaraţiile de intenţii – "temele" preferate, anunţate o dată cu adresa – la realizarea, încetul cu încetul şi cu timidităţile aferente, a ţelului fiecăruia, adică înfiriparea mult visatei relaţii amoroase). Corespondentul nostru din anii '70, în lipsa unui sistem precum cel de mai sus, a apelat la o formulă tradiţională – "prietena prietenei" – informaţia transmiţîndu-se de data aceasta prin viu grai (oralitatea a precedat întotdeauna faptul scris şi instituţionalizat).

Indiferent de modul prin care se realizează legătura, acest tip de scrisoare presupune întotdeauna o adevărată echilibristică retorică, pe care puţini sînt capabili să o execute. Cum să măgulești o persoană pe care nu o cunoşti şi care nu te cunoaşte? Cu ce să o "prinzi"? Oricum, în toate cazurile, echilibristica respectivă sfîrşeşte prin a se pierde în hăul ridicolului. Un ridicol care, avînd în vedere timiditatea şi, în cele din urmă, disperarea care-i determină pe semnatari să apeleze la aceste mijloace, se estompează într-o formă benignă. (C.P.-B.)

Deeper Blue ca victorie a lui Kasparov

...şi care e nenorocirea? care e durerea? N-am nici o durere: un ordinator superperfecţionat, Deeper Blue, capabil să calculeze 200 de milioane de poziţii pe secundă, l-a învins – pentru prima oară într-un meci de 6 partide jucate la un ritm normal (3 ore pentru 60 de metri) – pe campionul mondial Garri Kasparov. Sînt kasparovist bătrîn – aşa cum am fost talist şi fischerist – de cînd i-am pus pe tablă primele partide în care spulbera zei şi zmei din lumea asta a şahului, dintotdeauna miraculoasă şi inaccesibilă mie; am ţinut cu el de cînd Karpov (om al KGB-ului, vezi bine!) îl conducea cu 5-0 în primul lor meci pentru titlul mondial şi nu izbutea să cîştige punctul decisiv, Garri fiind, în legendele acelea intoxicate de politica la zi, disidentul, refuznicul, antipartinicul, prostii peste prostii care şi azi îşi fac de cap atunci cînd ni se comentează victoria lui Deeper Blue ca o izbîndă a americanilor asupra ruşilor! Trebuie să fii bolnav rău de maniheism mondial pentru a juca asemenea deschidere: care jucător american îi poate învinge azi într-un meci pe Deeper Blue sau pe Kasparov? Şi dacă acela s-ar dovedi de origine rusă? E o prostie foarte adîncă aceea de a "băga" politica în şah (ea băgîndu-se în orice, desigur, dar de ce să-i dăm satisfacţie?)

Ceva mai puţin stupid decît politica în acest domeniu, este antropomorfismul nostru strămoşesc şi infantil. *Deeper Blue* capătă deja dimensiuni de "monstru care-şi devorează creatorul". Incapabilă de sentimente, rece ca tot ce-i fier la bucurie şi eşec – după unii specialişti "un dobitoc care nu ştie nici măcar că joacă şah" şi îi cred, cu toată tandreţea! – maşina asta bună doar să socotească supraomeneşte, e repede mitizată, la rîndul ei, ca o bestie (aproape) perfectă; şahul, de cînd s-a născut, e singurul joc care-şi propune deschis – conform expresiei sumbre şi sacramentale: a-l face mat – "uciderea" adversarului. (În arabă, "mat" înseamnă mort!) Imaginaţia noastră, programată şi ea antropomorfic, găseşte aici, în decorul fastuos al regilor, reginelor, nebunilor şi cailor, un cîmp larg pentru a metamorfoza fierăria, ţevile, "creierul" unui Deeper Blue într-o fiară "ultimul tip" care abrogă ghilimelele "mat"-ului, inspirînd acea frică venită din arhetip în arhetip, cu paşii unui Golem. Se exagerează, desigur, ei şi? Şahul este cel mai exagerat joc în doi, – duritatea fiindu-i pe măsura tăcerii şi dificultăţilor sale inepuizabile – cuprinzînd zone de mister şi angoasă pe care nici un alt joc nu le cunoaşte. De altfel, prima observaţie a specialiştilor asupra lui Kasparov în acest meci – dincolo de aspectele tehnice, de "deschiderile" sale modeste din care a lipsit "siciliana" sa inegalabilă – a fost teama cu care a jucat. O teamă care l-a făcut să-şi piardă naturaleţea jocului, aşa cum numai ea poate desfigura un om: "Cel care de obicei strălucea prin ferocitate, prin imaginaţie, prin cunoştiinţele imense şi simţul atacului, a jucat cu stomacul strîns, împotriva naturii sale", scrie în "Le Monde", într-un articol la fel de întins ca acela despre situaţia din Zair, Pierre Barthélémy. Să fi fost miza enormă în dolari, să fi fost intoxicaţia psihică la care-l supuseseră oamenii lui Deeper Blue (căci, fără oameni, de unde Deeper Blue?) care clamau în cele 64 de vînturi: "campionul mondial va fi umilit"? Rămîn la ideea cea mai stîngace: I-a fost frică! – una din acele frici greu explicabile pentru noi, simplii muritori ai lui e2-e4. N-a auzit nimeni de frici greu explicabile? Mai ales aici – în impasibilitate – Kasparov nu se poate compara cu "idiotul" ("străin", în greceşte) din faţa sa.

Dar, încă o dată, înfrîngerea lui nu mă îndurerează şi nu mă trimite la "Tragedia omului" a lui Madach (fie-i amintirea plăcută, că mult ne-a distrat acest titlu în tinereţea noastră prea zglobie). Nu văd nici o înfrîngere capitală a omului în lupta sa cu maşina. Şi nici o umilire a sa. Şi nici nu încerc vreo spaimă la gîndul că ne-ar înghiţi inumanul. Nu aici ne înghite. În orice caz, n-aş pune pe hîrtie o asemenea frază, citită în acelaşi "Le Monde": "Mitul lui Kasparov se fărămiţează şi, odată cu el, şahul iese dezonorat prin victoria acestei cutii cu purici". Cu tot elanul, semnez această afirmaţie a maestrului internaţional Parik Ştefanov (în "Gazeta sporturilor"): "N-are rost să ne prefacem surprinşi sau şocaţi – ceea ce era logic să se întîmple, s-a întîmplat". Aş zice – dacă mai putem avea un minim de încredere în aceşti termeni – că victoria lui Deeper Blue e o victorie a omului, una din puţinele indubitabil curate în ultimele secole, dar reci la simţire. A omului, a grupului de informaticieni care au introdus în cele 256 microprocesoare ale "balaurului" tot ce s-a jucat mai "inteligent" de la Philidor şi Alehin pînă la Botvinik, Tal, Fisher, Karpov şi Kasparov. Fără Kasparov, Deeper Blue n-ar fi capabil să socotească şi să-l biruie pe Kasparov. În locul acestui ultim domn K., nu m-aş fi simţit ruşinat, după eşec, nu m-aş fi scuzat faţă de fanii mei, ci m-aş fi ridicat de pe scaun, surîzînd, şi m-aş fi dus să mîngîi dobitocul pe creştet. Antropomorfic, ar fi fost gestul cel mai plauzibil. Pe plan sportiv, există două perspective, ambele luminoase: 1) să se organizeze două competiţii separate, una pentru oameni, alta pentru maşini de calculat, fiecare consacrîndu-şi campionii mondiali; 2) în turneul final pentru titlul mondial la bipede, candidaţii să nu joace între ei, ci cu Deeper Blue, urmînd ca acela care va obţine scorul cel mai strîns în faţa "fiarei", să fie declarat campionul lumii autentice. Firește, există încă o perspectivă – mai puţin luminoasă, dar foarte românească, ceea ce nu-i puţin lucru; am auzit-o, ieri, la o berică:

– Ia mai slăbeşte-mă cu Kasparov al dumitale! Se face că se zbuciumă, da' s-a dat bătut ca să joace al treilea meci la o mizăşi mai mare.

– Dom'le, Kasparov nu e doar al meu...

– Ştiu, nu mă lămuri – e consilier la Lebed. Şi Lebed n-are nevoie de bani, ca Cataramă şi Patriciu!?

În sfîrşit, povestea e cum e şi nici eu personal nu mă simt prea bine.

Radu COSAŞU

Cuvente den copii

- Pădurea e atunci cînd e plină de lupi. (5 ani)
- Ceasul de pe stradă e pus ca să ştie oamenii că trebuie să se întoarcă la ora 6 acasă. (7 ani)
- Mie nu-mi plac muştele pentru că se aşează pe dulciuri şi marmeladă şi o linge pe toată şi eu nu mai am nimic dup-aia. (6 ani)
- Păsările cîntă pentru că le şade frumos. (6 ani)
- Dacă nu ne spălăm pe dinţi, ei se ruginesc. (6 ani)
- Omul bea apă ca să aibă cu ce să-şi facă scuipatul. (10 ani)
- Zebrele au dungi ca să se cunoască că e zebră, dacă nu, n-are nici un nume. (10 ani)
- Nu se învîrteşte decît pămîntul, asfaltul nu se învîrteşte. (6 ani)
- Pisica nu moare cînd cade de pe acoperiş, că se ridică repede în picioare. (6 ani)
- Dacă lucrezi la o fabrică mică, iei bani puţini. Dacă lucrezi la o fabrică mare, ai salariu mai mare. (10 ani)
- Biblia este o carte lăsată de Dumnezeu ca să se afle despre viitor. În ea scrie că vor fi două războaie mondiale şi amîndouă vor fi cîştigate de români. Şi chiar aşa s-a şi întîmplat. (11 ani)
- Beţivii au nasul roşu că ei cad mereu în el. (11 ani)
- Domn înseamnă atunci cînd eşti profesor şi tovarăş înseamnă cînd unde se duce el reuşeşte. (9 ani)
- Statul e un om care comandă ce să dea la Alimentara. (7 ani)
- Cerul e lumina ţării. (7 ani)

Consemnate în anul 1973
de prof. Dorel ZAICA

Album

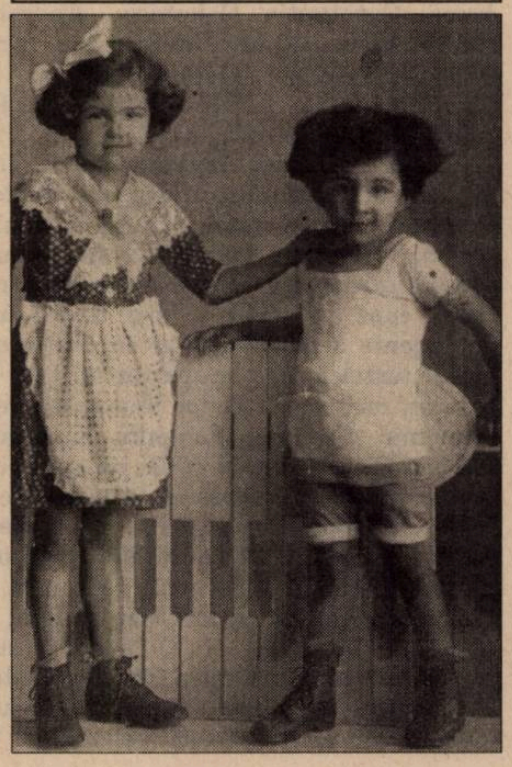

Bustul Thaliei

Fringe

Nu există un echivalent perfect pentru termenul *fringe*. El desemnează ceea ce în teatrul englez este marginal, neintegrat în structuri autoritare, nesupus întru totul regulilor pieței. Acest teatru nu este neapărat avangardist și nu-și propune să șocheze. El înțelege libertatea ca relaxare față de orice instanțe constrîngătoare și nu ca slogan ordonator al energiilor colective. Mișcarea *fringe* nu este polemică, nici radicală. Ea practică minimul efort în adaptarea la realitățile economice și maxima acuratețe în exhibarea însușirilor celor implicați în proiectul artistic. Turneul *British Spring Festival 1997* a patru trupe *fringe* a demonstrat îndeosebi acele însușiri care țin de virtuozitatea actoricească. Cîntăreți de excelentă înzestrare vocală, nerăbdători să-și demonstreze calitățile în condițiile în care șirul de așteptare la porțile instituțiilor muzicale este lung, au inventat o excelentă parodie, *Shameless* (Compania *Opera Circus*), în care dinamismul corporal, recuzita inspirată și acuratețea muzicală s-au aflat într-un bun echilibru. Actorii trupei *Empty Space* au ambiționat să spună cît mai multe și în mod cît mai explicit din strania poveste a doctorului Jekyll în ambianța unui decor minimalist. De asemenea, actorii trupelor *Volcano* (cu *The town that went mad* după Dylan Thomas) și *Told by an idiot* (cu improvizația *You haven't embraced me yet*) au arătat cum un antrenament riguros poate face expresiv oricare detaliu al corpului uman. Pentru ei nu există acel pericol cunoscut de oamenii scenei sub numele de *la vue du dos* (perspectiva dorsală). Fiecare element anatomic este lucrat cu grijă, astfel încît impresia rămîne estetic admisibilă chiar în cele mai riscate poziții. Brațul, abdomenul, posteriorul sînt de o expresivitate aproape facială, în condițiile în care rostirea, atent supravegheată, nu pierde nici unul dintre accentele ei semnificante. Părea că asistăm la triumful sistemului concurențial care, făcînd din actor esențialmente un șomer cu fericite angajamente temporare, îi crește acestuia competitivitatea dincolo de orice așteptări.

Dacă prestația actorilor a fost impresionantă, opțiunea regizorală și repertorială nu a fost mai puțin deconcertantă. Dramatizarea romanului lui Stevenson a avut virtuțile teatrului radiofonic pentru copii. *Opera Circus* și *Told by an idiot* au folosit scenarii proprii, destul de firave ca miză, oferind însă bune posibilități de desfășurare pentru actori. Singurul spectacol care a recurs la un text mai interesant, *The town that went mad* după Dylan Thomas, a fost și cel mai bun, cu momente de tensiune și cu o anume aură de poezie multimedia. Din păcate, la acest spectacol au fost și cele mai mari dificultăți interculturale de receptare, piesa fiind centrată pe particularismele locale ale Țării Galilor. Scena finală, în care actorii recită cu o bine supravegheată pedală poeme arhicunoscute din cărțile de școală englezești a fost primită de public ca o undă proaspătă de autentică poezie, intenția parodică trecînd neobservată.

Companiile *fringe* prezente în acest turneu par a neglija și pe regizor, nu numai pe autor. Toate spectacolele, păreau produsul unei regii colective, deseori inspirate, dar lipsite de viziune globală și, mai ales, de ceea ce face aportul regizoral absolut indispensabil, ritmul, *timing*-ul, cel care dă naștere stării de înfrigurare numite, tot de către englezi, *suspense*. Tadeusz Kantor nu se sfia să urce pe scenă pentru a interveni chiar în timpul spectacolului dacă detecta cea mai mică abatere de la ritm. Dimpotrivă, persista în toate spectacolele prezentate în turneu o anumită dezlînare ritmică, un fel de înclinație spre *rag-time*, socotindu-se probabil *suspense*-ul prea legat de teatrul comercial în care spectatorul se așteaptă să fie excitat, distrat, relaxat. Byron spunea că, așa cum curții regale i se asociază firesc strălucirea și meselor copioase veselia, teatrului îi este proprie o anumită inteligență vivace, oarecum superficială, numită printr-un termen intraductibil *wit*. Renunțînd la text, ritm și *suspense*, există riscul de a pierde și *wit*-ul ca atunci cînd (folosind un clișeu leninist), o dată cu apa, se aruncă și copilul din albie.

Adrian MIHALACHE

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Cele mai noi apariții

MIRCEA CĂRTĂRESCU
Nostalgia
(reeditare/în afara colecțiilor)

•

ALEXANDRU PALEOLOGU
Alchimia existenței
(în seria Eseiști români)

•

ERNST JÜNGER
Jurnale pariziene
(în seria Memorii/Jurnale)

Ultimul volum a fost lansat la Colocviul «Ernst Jünger și secolul său» desfășurat la Goethe – Institut București în 26-27 mai 1997.

Lettre Internationale

Cu puțin timp în urmă, ediția română a revistei **Lettre Internationale** a împlinit cinci ani de la apariția primului număr. După cum se știe, **Lettre Internationale** este un sistem prin care se editează reviste culturale în cîteva orașe europene, cu scopul evident de a favoriza comunicarea interculturală.

Ediția română nu este numai un emisar al culturii internaționale în România, ci, o dată cu fiecare apariție, ea devine un adevărat spațiu de dezbatere a ideilor sociale și politice.

Recentul număr (21) al revistei nu face excepție de la structura cu care cititorii au fost obișnuiți. Prima secțiune a sumarului este intitulată "Dincolo de eveniment" și tratează unele aspecte ale crizei contemporane: cum libertatea poate să devină o povară, despre situația datorată creșterii șomajului în Europa de Vest sau despre cazurile extremiste din spectrul politic italian. Secțiunea "De la Gulag la privatizare" dezbate problemele Rusiei post-comuniste: lipsa de identitate politică și economică, confuzia valorilor, haosul etc. În cadrul capitolului "Idei, biografii, ani" întîlnim o analiză comparată a destinelor lui Jean-Paul Sartre și Raymond Aron sau o evocare a vieții și creației regizorului rus Meyerhold în contextul regimului totalitar sovietic. "Biblioteca *Lettre Internationale*" conține proze ale unor autori celebri, cum ar fi George Orwell, Knut Hamsun, Paul Auster sau M.H. Simionescu.

Din îmbinarea celor două paliere, al meditației asupra problemelor ideologico-politice și al reflectării culturii contemporane, revista **Lettre Internationale** s-a constituit, vreme de cinci ani, într-o publicație vie și interesantă. (C.P.-B.)

Cronica literară de tranziție

Proza din poezie

Nu știu alții cum sunt, dar mie nunuia cel mai mult mi-au plăcut în volumul* de poezii al Savianei Stănescu părțile în proză, și anume cele grupate în secțiunea *Ora de sinucidere*, care e ca un fel de glossă, adică e compusă astfel: începe cu un scurt poem, urmează o bucată în proză, apoi din nou un poem și așa mai departe, iar în final poemele intercalate fac joncțiunea și alcătuiesc unul singur.

Probabil că nu sunt cel mai bun cititor al genului de poezie practicat de Saviana Stănescu. Sunt, în această privință, un conservator, poate chiar un reacționar. Aștept ca poezia să fie o emoție sublimată în cuvinte. Dacă nu o emoție, o revelație vitală. Dacă nu vitală, cel puțin intelectuală. Pretind un șoc, care să mi se transmită și mie. Și dacă nici asta nu se poate, atunci măcar o stare de spirit, dar nuanțată pînă-n pînzele pînzelor albe, ca o plasă de păianjen, ca nervurile unei frunze, ca irizările luminii într-o pată de ulei.

Poezia Savianei Stănescu e rece. Autoarea privește viața cu un soi de detașare ironic-cinică și o metamorfozează prin arabescurile metaforice ale unui suprarealism domestic (*"Dina nu s-a născut ca noi toți / deși a fost ca noi toți / făcută de mă-sa / făcută într-o zi de duminică / din lapte ouă zahăr și făină / frămîntată bine și amestecată / pusă apoi într-un leagăn mărimea / 15 cu 33 bine uns / cu unt și introdusă la cuptor / s-a copt la foc mic și după / aproape o oră a urlat / uaaaaaaaaaaau / așa s-a născut Dina devenind / cu timpul bună gospodină dormind / în cuptor pîn-la 25 de ani..."* - *Dina-gospodina*). Cui a citit un pic de Prévert (amintiți-vă poemul lui cu *cafeaua de dimineață*), un pic de Sorescu, un pic de e. e. cummings, un pic de Urmuz, asemenea versuri nu-i sună din cale-afară de revoluționar. Dar nici nu-l răscolesc. E o doză de brechtianism în maniera anti-sentimențioasă a autoarei.

Saviana Stănescu știe literatură, nu mă-ndoiesc. Într-un alt poem, ea pune realitatea pe două coloane: în stînga, o "romanță" de mahala, un fel de "cîntic țigănesc", în dreapta, viziunea lumpen-lirică asupra "evenimentelor". Dar mă-ntorc la ce ziceam la-nceput. Cu această predilecție, spre pasta aspră, spre verismul detașat și sardonic, Savianei Stănescu îi ies bine piesele în proză. Ea este, mi se pare, pe linia pe care scria, mai de mult, Smaranda Cosmin. *Fuga, Nebu-Locomotiva, Aneta* sau *Baia* sar din monotonia plachetei. Au forță, au nerv. O lehamite sarcastică, o vînă de Mazilu, un ochi sfredelitor. Un volum cu astfel de (poeme? în) proză ar fi fost o carte cu totul remarcabilă.

*

Bogdan Ghiu scrie** o poezie care geme, urlă, muge de reflexivitate. Poetul e *cogitans* pînă la cogibund, e sfîrtecat de întrebări, pe care și le-nfige, autoflagelant, în spirit, ca un fachir cuiele. Ceea ce-l bîntuie și-l răscolește sunt cuvintele. Le dorește și le invocă aproape cu masochism (*"Uite, pe trupul meu / numai tu ai putea scrie. / Uite, îți dau trupul meu / să scrii pe el. /.../ Scrie-mi pe trup și citește-mi" – Cum să întinzi mîna"*. Sau: *"Îmi scriu carnea mea / ție" - Aici. Marele Banal*). Poetul în întregime nu e decît un conglomerat de cuvinte (*"Propun, deci, ființa-arhipelag: ARHIPELOGOSUL" – id.).* El își contemplă cu neliniște condiția *("Sînt scriitorul cuvintelor de acum – nici / asta nu-i sigur" – Stoc*). El nu mai e, e-un logos tot ce e: *"Tot ce ne-a mai rămas este corectitudinea gramaticală. partea ortografică, ortoepică și de punctuație a lucrurilor" (Aici. Marele Banal);* sau: *"Ești cuvînt, cineva te citește" (Prima și ultima oră... III).* Negativul nu e mai puțin adevărat: și tot ce NU e, tot logos este: *"Ce nu poți vorbi se face cuvînt" (Loc gol, 1).* Am spus "adevărat"? Am greșit. E un cuvînt nepotrivit poeziei lui Bogdan Ghiu, a cărui feldeință lirică absolut-relativizatoare nimicește orice brumă de certitudine (*"Nici vorbă. / Nici nu poate fi vorba. / Nici nu poate fi, vorba. / Vorba, nu poate fi. / Cea care nu poate fi – vorba" – Loc gol, 3).* În acest univers scriptural, firește că autorul "cîntă" și virgulele *(Loc gol, 2).*

Maniera paroxistic interogativă a lui Bogdan Ghiu produce un soi de maieutică oraculară, un soi de socratism îndărătnic și întunecat. Întrebările se nasc una din alta, într-o proliferare nemărginită. Tehnica repetiției (cu infinitesimale modificări, de altminteri semnificative, în felul lor) îți duc gîndul (dacă-l lași slobod) la maniera lui Zaharia Stancu (*"Te aștept la sfîrșit. / Te aștept la capăt. / Te aștept după. / Încă de pe acum te aștept. // Să mă aștepți și tu. / Să vii și tu să m-aștepți. // Venind spre tine te aștept. / Venind spre mine / să m-aștepți" – Poeme de așteptare*). Un "Zaharia Stancu" cu o problematică și o atmosferă a la Samuel Beckett.

Coincidență: și Bogdan Ghiu, aici, intercalează compoziții în proză. Cea mai marcantă este cea intitulată *Mgabati*, cu un motto din Virgil Mazilescu. Autoreferențialitate. Filozofare. Cădere pe gînduri. Ridicare. Iar cădere. Relația dintre ființă și economie. Este *poemul* economic? *"Artă= cheltuire"*. Paradoxuri. *"Cheltuirea produce". "Producția și-a consumat pentru totdeauna consumul"*. Poetul se cheltuie pe sine.

E multă frămîntare intelectuală în acest volum, dar, ca să fiu franc, îl citesc cu incomparabil mai multă plăcere pe Bogdan Ghiu analistul de idei, necontorsionat liric.

George PRUTEANU

---

*) Saviana Stănescu, *Sfaturi pentru gospodine și muze*, Ed. Eminescu, Buc., 1996, 96 p.

**) Bogdan Ghiu, *Arta consumului*, Ed. Cartea Românească, col. "Poeții orașului București", Buc., 1996, 48 p., 2000 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Privindu-i pe telespectatori

"Do you know that we are ruled by TV?" (Jim MORRISON – *An American Prayer)*

Oare R. Berger avea dreptate cînd afirma că "...televizorul restructurează familia mai imperios decît ar face-o moravurile"? În România de astăzi, televiziunea prin cablu permite recepţionarea unui număr mare de programe, ale canalelor publice şi private; acestea creează multiple spaţii audio-vizuale folosite în diferite moduri de consumatorii lor. Iar în cadrul familiei varietatea preferinţelor este pe măsura varietăţii programelor. Simultaneitatea transmisiunilor, dublată de diversitatea ofertei, "apasă" asupra telespectatorului împingîndu-l spre opţiune. Acesta acceptă, probabil, să exploreze şi să participe numai la evenimente pe care le poate înţelege – afectiv, şi abia apoi raţional – pentru că participarea sa solicită în primul rînd capacitatea de transpunere emoţională, aşa încît preferinţele se diversifică mai cu seamă din aceasta cauză. Reglarea unei astfel de situaţii se poate face prin ritualizare, *prin acorduri tacite cu o dinamică internă specifică, negociate continuu în interiorul comunităţii. Procesul duce la instituirea – pe lungă sau scurtă durată – unui obicei ce tinde a fi respectat, aşa cum se va vedea în continuare, atîta timp cît satisface funcţiile pentru care a fost creat. Cu alte cuvinte, ia naştere un* ritual *– în sensul de practică repetitivă şi repetată a comunităţii. Prin intermediul ritualurilor, individul îşi asigură o imagine coerentă asupra lumii, ordonînd existenţa şi reglînd interacţiunile membrilor comunităţii. Grupul familial este pus în fata unui spaţiu al diversităţii (creat de programele TV variate) din care lipsesc "frontierele naturale", temporale: emisiuni diferite sînt transmise simultan. Graniţele instituite în mod natural de succesiunea temporală sînt şterse, creînd astfel un spaţiu neasamblat, dar a cărui cerinţă de ordonare este imperioasă. În acest context este posibil ca ritualizarea "consumului TV" să instituie noi graniţe în ansamblul simultaneităţii programelor şi al spaţiului diversităţii astfel creat. Am încercat să văd dacă este chiar aşa şi i-am întrebat pe cei direct implicaţi - adică pe unii telespectatori*

Cum negociază devoratorii de imagini?

"Televizorul este ceva la care ne uităm mai mult de cînd există televiziune prin cablu şi ai posibilitatea mai mare să vezi" – explică F., în vîrstă de 48 ani. Fiecare descoperă însă că preferinţele sale nu coincid cu ale celorlalţi. Există diferenţe (banal dar nu mai puţin surprinzător!), legate de sex sau vîrstă. În acest caz este evident necesar să se dezvolte strategii ce vin să rezolve situaţia nou creată. În general, soluţiile adoptate au tentă ritualică sau tind să se constituie în ritualuri odată ce sînt admise ca atare, pe de o parte datorită caracterului lor repetitiv, pe de altă parte ca formă în sine de organizare a vieţii cotidiene, în plus ritualizarea venind să ordoneze realitatea sensibilă. Dinamica sa instituie graniţele necesare în acest spaţiu al diversităţii individuale. Acestea sînt de natură temporală şi spaţială: temporală cînd se negociază timpul din faţa micului ecran al fiecărui membru al familiei, spaţială atunci cînd numărul televizoarelor o permite.

În primul caz se creează o succesiune negociată continuu: "Ei ştiu preferinţele mele şi cînd mă uit la un film sau emisiune, renunţă în favoarea mea."(L., 36 ani) Se instituie un "orar" de vizionare respectat de către toţi dar cu posibilităţi de schimbare conjuncturale. Fiecare îşi defineşte un timp propriu de vizionare, în funcţie de opţiuni şi în interdependenţă cu alegerile celorlalţi. În cadrul acestei "hărţi temporale" a familiei graniţele sînt flexibile, iar cînd negocierile eşuează se recurge nu rareori la argumentul autorităţii. Interacţiunile în cadrul comunităţii familiale se reglează prin reaşezarea continuă a frontierelor temporale între individualităţile care o compun. Aceasta în măsura în care fiecare se defineşte, în situaţia dată, în funcţie de emisiunea/programul preferat. Astfel se afirmă existenţa *ca întreg,* aparent paradoxal, a familiei. Televiziunea impune un anumit gen de raportare în care nivelul identitar al consumatorului este implicat nemijlocit, lucru ce ne permite să afirmăm că negocierile amintite au, o dată în plus, o semnificaţie mai profundă. Sistemul mediatic se constituie ca element central în viaţa familiei, astfel că reglajul interacţiunilor familiale se face şi prin intermediul ritualizării consumului TV.

Toţi membrii familiei au, în principiu, drepturi egale în accesul la programele de televiziune. Nuanţe prohibitive apar cînd aparatul TV este amplasat în camera unuia dintre membrii familiei (de obicei a părinţilor). Controlul asupra accesului este în acest mod mult mai accentuat: între anumite ore e imposibil ca ceilalţi membri ai familiei să poată beneficia de emisiunile TV. Autoritatea parentală îşi găseşte astfel forme de exprimare la acest nivel al relaţiilor. Copiilor le este imposibil să urmărească emisiunile difuzate noaptea: "Sînt lucruri pe care nu e bine să le vadă!" (C., 56 de ani). Televizorul este, incontestabil, un instrument cu rol central în socializare, iar interzicerea accesului la anumite programe – o strategie în cadrul acestui proces.

Telecomanda – atribut al puterii

Telecomanda este un instrument de exercitare a raporturilor de forţă. Cel care o deţine poate hotărî atît asupra programelor urmărite – în cazul în care nu există preferinţe exprimate concret şi "negociate" – cît şi asupra felului în care sînt recepţionate (intensitatea culorilor, a sunetului, etc.). Chiar şi cînd telecomanda este aşezată la îndemîna tuturor, de ea uzează cu precădere persoana care deţine autoritatea în familie. Negocierea vizionării urmează aceeaşi logică a raporturilor de forţă. Locurile telespectatorilor sînt prestabilite – "Să ştiţi că ne-am ierarhizat într-un fel"(V., 44 ani). Prioritare sînt preferinţele părinţilor: ei uzează în general de telecomandă, cele ale copiilor – cel puţin pînă la o vîrstă – situîndu-se în plan secund: "Cînd nu-mi place mie sau soţului, rămîne la aprecierea lor"(F.). Urmărind "traiectoria" releului putem retrasa traiectul autorităţii. Cît timp copiii sînt mici, unul dintre părinţi – în general tatăl – deţine controlul. Treptat, telecomanda este transferată unuia dintre copii – de obicei băiatului mai mare: "Cît sunt ei (copiii) plecaţi o ţin eu (telecomanda). Dacă vine C., gata, o ia, el e şefu'."(V.) Este vorba, în realitate, de cerinţa de autodeterminare şi preluarea responsabilităţii de către copil. Şi această componentă a ritualului de consum *media* conţine în sine semnificaţia "jocurilor de putere", *mediate* de către aparatul TV – devenit astfel dublu mediator: al mesajelor recepţionate şi al puterii la nivel familial. Ocupîndu-se de comunicare ca fenomen social, sau mai degrabă ca esenţă a socialului, Maffesoli remarcă faptul că, dacă în antichitate disputa filosofică constituia pretextul comunicării, în perioada medievală – predica religioasă, iar în cea modernă – disputa politică, în perioada actuală mass-media devine pretext al comunicării. Afirmaţia poate părea surprinzătoare, dar subiecte ale comunicării pot fi modelele de organizare şi ierarhiile sociale ca şi distribuţia puterii de decizie – şi în ultimă instanţă despre aceasta este vorba în problema releului de telecomandă.

Televizorul ne "organizează" casa

Mobilierul e aşezat astfel încît, din nou, întrega familie să aibă simultan posibilitatea de a privi. Logica amplasării televizorului în altă cameră decît cea de oaspeţi poate dicta aranjamentul. Televizorul reclamă prezenţa telespectatorului iar o astfel de dispunere permite "conservarea" camerei de zi. Grijulie, d-na O. explică: "L-am pus aici cu intenţia de a nu mai merge cu mizeria prin toate camerele, să am şi eu o cameră bună." Totuşi, posibilitatea de a avea musafiri care să reclame prezenţa aparatului TV nu este exclusă: "...avem cablul destul de lung şi pot să aduc televizorul în sufragerie. Asta a fost şi ideea pentru care l-am făcut aşa.".

Totul se petrece pe fondul dispariţiei mesei mari de mijloc. Aceasta, odinioară omniprezentă în camera de zi, din motive mai mult sau mai puţin explicite, nu mai este "de mijloc" decît ocazional: "...cînd avem musafiri"(A., 54 de ani). Motivaţiile sînt variate, fie pragmatice – "...cînd ni s-a părut nouă că nu mai avem spaţiu, am mutat-o" – fie tributare modei – "...nu se mai poartă masă de mijloc". De remarcat că, în general, schimbarea este de dată recentă, survenind – în cazurile studiate – după introducerea televiziunii prin cablu. Nu trebuie neglijată ideea că masa de mijloc impiedică vizionarea comodă a programelor TV, datorită dimensiunilor sale prea mari şi a scaunelor adesea inconfortabile, proiectate pentru o şedere de scurtă durată. Creşterea importanţei televizorului este unul dintre factorii care determină "marginalizarea" mesei de mijloc şi punerea mai accentuată în valoare a fotoliilor sau canapelelor ce asigură o vizionare comodă. În acelaşi timp, varietatea universurilor recepţionate prin sistemul televiziunii prin cablu accentuează individualitatea şi dorinţa de individualizare a membrilor familiei. În aceeaşi logică, dispariţia mesei de mijloc este văzută ca "dorinţă de a sparge tiparele tradiţiei patriarhale pentru a asigura o mai mare libertate individuală şi suplete" (Mihăilescu et al., *Blocul între loc şi locuire, Revista de Cercetări Sociale,* nr 1,1994). Nu televiziunea prin cablu este cea care creează individualitate, dar ea o accentuează, construind un nou spaţiu de afirmare şi exprimare a acesteia. Tendinţa de spargere a "tiparelor tradiţiei patriarhale" şi accentuarea exprimării individuale apar firesti şi pe fondul transformărilor din societatea românească din ultimii ani.

Şi ce rămîne în locul "mesei de mijloc"? Televizorul, cel mai adesea. De remarcat este faptul că, asemenea poziţiilor fixe din faţa lui, locurile ocupate de fiecare la masa de mijloc erau (sînt) prestabilite, semnificaţia ierarhică a acestora fiind indiscutabilă. Fiecare membru al familiei are un loc prestabilit în faţa micului ecran, loc care nu este ocupat nici în absenţa acestuia. "Se ştie clar, nu ocupăm locul unul altuia" ne spune foarte serios d-l A. Deşi momentele în care televizorul reuneşte întrega familie sînt rare, datorită preferinţelor divergente, se păstrează astfel, cel puţin la nivel simbolic, celula familială nedivizată. Referinţă comună, televizorul reuneşte prin absenţă, păstrarea liberă a locului celui absent constituind o recunoaştere a poziţiei acestuia în cadrul familiei. Dacă, pînă acum, "masa de mijloc" reclama prezenţa tuturor, cel puţin la prînz sau la cină, televizorul reuneşte prezenţe potenţiale. Mobilitatea temporală a membrilor, tradusă prin absenţa reunirii acestora, este compensată într-un fel la nivel simbolic de neocuparea locului rezervat fiecăruia.

În aceeaşi ordine de idei, musafirii nu mai sînt primiţi doar în jurul "mesei mari" – sau a ceea ce mai rămas din ea – ci şi (în multe cazuri) "în jurul" televizorului (chiar dacă scopul vizitei nu este vizionarea programelor). În situaţia în care camera de primire coincide cu cea în care se află TV-ul, acesta este un catalizator al discuţiilor (interacţiunilor). Televizorul *aprins* face parte din ambient chiar dacă funcţionează fără sonor, afirmîndu-şi existenţa prin imagine (observaţia este valabilă în toate cele 30 de familii investigate). Puterea persuasivă a imaginii este suficientă pentru menţinerea semnificaţiei şi puterii aparatului TV de condensare a interacţiunilor sociale, acesta acţionînd ca referent permanent în cadrul discuţiilor, "perpetuu pretext" pentru comunicare.

"Libertatea individuală şi supleţea" sînt exprimate astfel prin ritualurile de consum mass-media. Coeziunea patriarhală este înlocuită de coeziunea "liber consimţită". Aceasta şi în contextul asumării responsabilităţii individuale de către copii (la nivel simbolic – preluarea controlului prin telecomandă).

Un televizor, două televizoare

Ce se întîmplă însă cînd simultaneitatea temporală este "rezolvată" de instituirea unor graniţe spaţiale? Adică atunci cînd există mai multe televizoare în familie? Al doilea şi uneori al treilea aparat apare odată cu introducerea sistemului de recepţionare prin cablu, cînd situaţia economică o permite şi orice fel de negociere eşuează: "Noi ne uităm la ce vrem, voi la ce vreţi, da' să nu mai veniţi cu mîrîială." Necesitatea opţiunii personale este înţeleasă şi luată în considerare: "E bine ca fiecare să se uite la ce-i place!". De aici pînă la *a face fiecare ce-i place* nu este decît un pas. Decizia asupra vizionării este în totalitate individuală, punerea în contact nu mai este împiedicată de preferinţe diferite. Televizorul devine un obiect de uz privat şi individual, individualităţile sînt recunoscute ca atare, iar separarea lor spaţială înlesneşte afirmarea autonomiei. Flexibilitatea privitoare la locurile ocupate în faţa micului ecran este practic nelimitată. În fapt, această problemă nici nu se mai pune de vreme ce de un aparat uzează una pînă la maximum trei persoane. La orice nivel de analiză ne-am plasa, în cadrul oricărui tip de comunitate, spaţiul folosit în comun este, dacă nu definitoriu, cel puţin de natură să menţină la un anumit nivel coeziunea. Folosirea aceluiaşi televizor implică utilizarea, chiar dacă succesivă, a aceluiaşi spaţiu (cazul "un singur televizor"), cu rol indiscutabil în construirea unei anumite idei despre coeziunea familială. Acesta întăreşte ideea de relaţionare directă cu ceilalţi utilizatori – prin intermediul ritualizării legate de spaţiul destinat folosirii comune –, autonomia menţinîndu-se, aşa cum am arătat, în limitele acceptării reciproce. Odată cu al doilea televizor, unul dintre spaţiile importante comun-utilizabile şi utilizate (camera cu televizorul) îşi pierde această calitate. De aici ideea de individualizare şi autonomizare, datorată reducerii numărului de spaţii folosite în comun în cadrul familiei (rămîn baia, bucătăria şi culoarele de trecere).

În fapt frontierele temporale instituite prin negocieri succesive reunesc sub o altă formă. Dinamica ritualurilor de negociere a orarului şi de "consum TV" iau (şi dau) nastere din (şi) sentimentul(ui) comunitar familial. Graniţele spaţiale despart prin pierderea sentimentului de apartenenţă la ceva comun(itar) (în cadrul familiei – spaţiul locuit.)

Nu mai sîntem unul, nu mai sînt singur

Întreaga familie este reunită din ce în ce mai rar de emisiunile TV. Televizorul devine o prezenţă absentă în universul domestic. Fiecare membru al familiei se succede prin faţa micului ecran, avînd ca referinţă comună diferenţa. Diferenţă a universurilor individuale exprimată nu numai prin preferinţe divergente dar şi prin moduri diferite de a privi: "Cîteodată le-o iau eu (telecomanda) că tot timpul schimbă canalele...". Coeziunea familială nu mai poate fi menţinută altfel decît prin acceptarea diferenţelor care, deşi nu apar datorită fenomenului tratat, sînt relevate de acesta. Descoperirea şi ulterior acceptarea *celuilalt* este înlesnită de prezenţa absentă a micului ecran care converteşte diversitatea, făcînd-o "palpabilă". Uzul televizorului în familie tinde să treacă de la *comunitar* la *individual* – cu efectele menţionate – prin ritualurile prezentate.

În paralel se observă o creştere a importanţei televiziunii acţionînd ca substitut al experienţelor coti-

diene. Mare parte a experienţei publice este transferată în privat şi "accesată" cu ajutorul televizorului. Transformarea are un dublu sens: transformă publicul în privat – prin transferarea experienţei publice în domeniul privat – şi publicizează privatul, individualităţile devenind membri ai massei (cf. Moscovici) iar experienţele transmise prin intermediul televiziunii fiind şi de ordin privat. Totodată, *televizorul (prin emisiunile transmise) devine, pe lîngă mijloc de comunicare, "spaţiu comunitar"*. Chiar dacă cel cu care este împărţit este de cele mai multe ori un "celălalt potenţial/ virtual".

Emisiunile sau programele urmărite constituie referinţe comune în discuţiile cu prietenii, cunoştinţele, contribuind la coeziunea (bazată pe asemănare), a grupurilor de apartenenţă. Dincolo de aceste evidenţe se creează potenţiale comunităţi globale sau comunităţi imaginare avînd aceeaşi raportare comună (programele sau emisiunile urmărite). Distanţa fizică este anulată de apropierea simbolică, prin crearea unui fond comun de raportare cu şi la nişte ceilalţi asemănători. A cere să vezi un anumit program înseamnă a revendica o anumită identitate. Se poate vorbi şi de "spaţiul" comun(ităţii) real, convertit în *timpul* acordat vizionării sale. Apartenenţa *mediată* la comunităţi globale are şi forme difuze: "– Stingeţi televizorul cînd nu îl urmăriţi?" "– Nu, îl las să meargă, mă simt mai liniştită aşa." Nimic nu este mai liniştitor decît sentimentul apartenenţei la un grup, fie el şi imaginar sau potenţial. În acelaşi timp şi urmînd aceeaşi logică, televizorul devine indispensabil: "... în primul rînd din cauza obişnuinţei, *ai unde să te retragi.*"(M., 57 de ani). Aceste forme difuze ale globalismului sînt, de altfel, cele mai răspîndite. Ele apar, într-o forma sau alta, în toate cazurile investigate.

Întîlnirile cu amicii şi condiţionările micului ecran

Manifestarea concretă a acestui fapt este momentul întîlnirilor între prieteni pentru a urmări transmisiuni în direct, în special ale evenimentelor sportive. Aici se afirmă ideea de participare indirectă colectivă la evenimente considerate prea importante pentru a fi urmărite individual: "Am prieteni care vin, ne vedem şi creăm o sărbătoare vizavi de chestia asta... o chestiune aşa, de alai" sau "...o detensionare vizavi de tensiunea creată de emisiunea respectivă"). *Nu evenimentul în sine este cel important, ci recepţionarea sa instantanee, participarea minim mijlocită la grupul spectatorilor i-mediaţi.*

Telespectatorul este un "go-betweener" între grupul familial sau de prieteni şi comunitatea imaginară mediatică. Deşi comunicarea cu cea din urmă este unilaterală, ea este de natură narcisică, individul acceptînd sau nu interferenţe în acest spaţiu comunitar propriu. Rolul este mai mult sau mai puţin asumat, abilităţile de comunicare ale fiecăruia îşi pot spune cuvîntul. Întîlnirile pot fi şi sînt programate în funcţie de emisiunile TV (în treacăt fie spus, multe din întrevederile pentru interviurile aflate la baza acestui articol au respectat orarul de vizionare, iar unele interviuri au fost întrerupte în "punctul culminant" de un "Vai, începe serialul!"). În schimb, apelurile telefonice sînt o situaţie imprevizibilă. Atitudinea faţă de acestea este variabilă, de la acordarea unei importanţe maxime ("Dacă sună telefonul îi acord atenţie, e o chestiune care mă implică mai mult") pînă la minimalizarea acestora în raport cu televizorul (" Întrerup, vin şi spun ca să revină mai tîrziu să pot să văd serialul") şi trecînd prin faza intermediară de urmărire în paralel a emisiunii ("Iau telefonul, vin cu el încoa'... vorbesc, da' cu ochii pe televizor").

Dacă unii preferă cristalizarea comunicării în jurul televizorului, primindu-şi musafirii în prezenţa sa, alţii trasează graniţe fixe între grupul de prieteni şi comunitatea mediatică. Metoda? Vitregirea sufrageriei de aparatul TV. Încăperea în care "fiecare dintre noi îşi petrece timpul de peste zi"(D., 39 ani) este "eliberată" de prezenţa micului ecran. Musafirii nu mai sînt primiţi în compania televizorului din motive bine intemeiate: "...Eu am un principiu: să nu văd TV în sufragerie! Cînd vin musafirii toată lumea stă cu ochii în el şi s-a dus conversaţie, s-a dus masă, s-a dus tot ce trebuie."(N., 42 ani)

*
* *

Restructurare a familei, teritorii simbolice pentru comunităţi virtuale, redimensionare a experienţei publice – iată numai cîteva fenomene aflate în continuă dinamică, nefinalizate şi nefinalizabile prin definiţie. Evoluţia lor este greu, dacă nu imposibil de anticipat. Aceasta în contextul transferului spaţiului comunicaţional, cel puţin parţial, din domeniul public în cel privat. Inevitabil se ajunge la o renegociere a frontierei public/privat, la o labilizare a graniţei celor două spaţii pentru care marcatorii clasici nu mai funcţionează sau cel puţin nu mai pot fi folosiţi în aceeaşi manieră.

Alexandru BĂLĂŞESCU

Acest articol are la bază o cercetare întreprinsă cu sprijinul Observatorului Social *din Universitatea Bucureşti.*

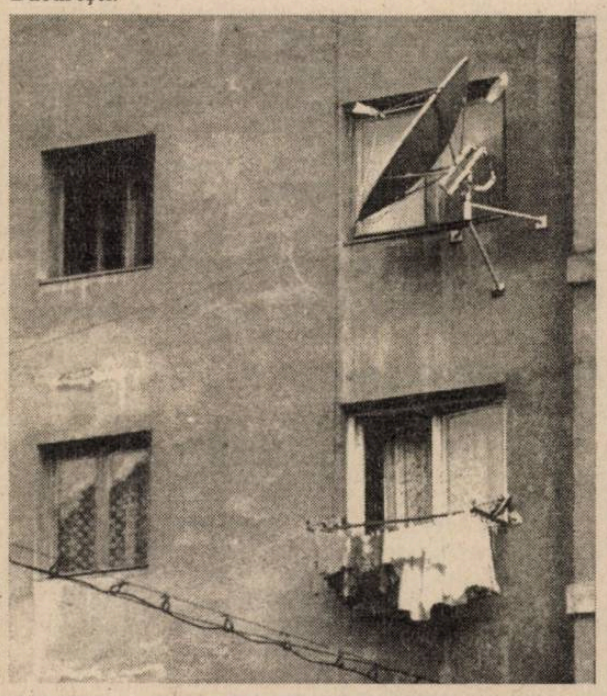

© S. Gheţie

Cronica ideilor sociale

Rezerva de suflet

Imediat ce a fost publicată lista întreprinderilor agricole de stat care urmează să fie lichidate, acestea au fost tîlhărite de anonimi. Aceştia au considerat, pesemne, că, de vreme ce tot vor fi lichidate, ele nu mai fac trebuinţă nimănui. După cum se pare, o dată ce statul şi-a luat mîinile de pe păgubitoarea avuţie agricolă a IAS-urilor, unii (mulţi) dintre zilierii ori sezoniştii şeptelurilor şi-au văzut ameninţate socotelile făcute în ani. Ei, mititeii, cei care duceau un lemn dintr-un colţ într-altul, umpleau toată ziulica tăul cu lături şi smulgeau roşiile din brazda statului ca să aibă ce duce acasă, de mîncare, ei bine, aceştia, şi mulţi alţi trecători atenţi – şi-au luat partea de proprietate colectivă acasă. Cînd totul este al tuturor – şi, în aceeaşi măsură, al nimănui – pare legitim să-ţi tragi deoparte, în mod echitabil, bunuri care compensează, nu-i aşa? pierderea locului de muncă şi prejudiciile aduse de lovitura guvernamentală. Eventual, printr-o largă consultare populară la locul de muncă. S-a mai întîmplat, cînd cu prima lege funciară, se va mai întîmpla în cazul în care proprietatea silvică va trece din mîinile statului în cele ale expropriaţilor. Acest algoritm etic funcţionează în toate situaţiile. Ce, foştii parlamentari majoritari nu şi-au părăsit birourile după ce le-au devalizat? Proprietatea integrală a statului asupra mijloacelor de producţie a fost, ştim bine, fictivă: statul era vămuit sistematic de căprar pînă la general. Puţini au fost cei care nu au fost seduşi de o şurubelniţă, o mînă de şaibe, cîţiva metri de cornier sau un borcan cu vopsea din proprietatea întregului popor, de strungurile cîntate cu atîtea înălţătoare imne pe primele pagini ale cărţilor de citire. *Luatul* a fost o formă de haiducie prestigioasă – cu formele sale mai rafinate: *aranjatul, descurcatul* sau *scosul/spălatul.* Cunosc mulţi calificaţi la locul de muncă, posesori ai unor palate exotice, construite în anii din urmă ai comunismului. Palatele, cu trei-patru nivele, cu scări interioare şi donjonuri, cu terase şi stucatură, nu sînt ocupate – proprietarii preferă să stea în casele ţărăneşti cu pămînt pe jos. O modă fatală i-a determinat să le construiască pentru a nu ieşi din ordinea lumii şi tot o ordine fatală îi face să locuiască în continuare casele bătrîneşti. Argumentul prin care caută să te convingă că au dreptate să deteste situaţia prezentă a economiei româneşti este că ei au putut să-şi ridice casele în perioada comunismului însă nu pot *lua* mobilă în perioada postcomunistă. Dacă-i iei la bani mărunţi îţi demonstrează că totul a fost construit în regim de economie naturală – servicii contra servicii, materiale pentru materiale. Casele ridicate în zonele rurale nu demonstrează un nivel ridicat de trai, ci gradul mai înalt de descurcăreală. Luatul – cu formele sale benigne şi cu regulamentele sale stricte (*a se lua numai din consumabile, a se lua puţin şi des, a se lua în acord cu interesele generale, a se lua din stoc sau din marfa vîndută pe piaţa internă*) s-a eternizat în principiu de supravieţuire. Pentru că, ştim bine, după decembrie 1989, s-au luat nu doar tractoare, ci şi vapoare, nu numai ferme, ci şi hoteluri. Mulţi au plecat de la masa tovărăşească, trăgînd după sine un seif, un cont de bancă, un geamantan supraîncărcat. Istoria reuşitei în afaceri începe în economia românească, nu odată cu *luatul* unei rable de camion sau cu *aranjatul* printr-o slujbă în bancă. Luatul a căpătat, însă, imediat ce a ieşit la suprafaţa tulbure a atmosferei postrevoluţionare, forme de tot subtile. Nu se mai puteau lua şurubelniţe – dispăruseră toate. Nu se mai puteau lua nici conturi – fie n-aveai acces la ele, fie dispăruseră în buzunarele celor mai întreprinzători dintre noi. S-a căpătat compensaţia zilelor libere. Cînd nu era şomaj tehnic, erau zilele libere ale săptămînii. Luna de lucru a scăzut, brusc, la 22 de zile lucrătoare. Ziua de lucru, la două-trei ceasuri. Oricum pentru producţia pe stoc puteai produce cît mai multe rebuturi, treaba mergea. Primii ani postrevoluţionari au înregistrat, cu motiv sau nu, milioane de ore de relache protestatar. E drept că în comunism, mai mult ca oricînd, munca a fost difamantă, mizerabilă, dezumanizantă. Şi cu puţin mai puţin este şi acum. Pentru aşa ceva, omul muncii trebuie să primească o compensaţie – fie o rentă viageră, fie leafa pe multă vreme de acum înainte. Nu e de mirare, aşadar, că un fenomen comic de trist este acela al protestelor organizate de cei care vor să fie concediaţi. Bombă cu ceas, scadentă peste cîteva luni, cînd banii se vor fi terminat pe acoperit datorii şi plătit trîndăvia contagioasă a zilelor paradisiace de vară, cînd numai de o afacere nu-ţi vine să te apuci! În orice procedură succesorală se prevede că, în cazul în care moştenitorii direcţi sînt neglijaţi de codicilele testamentare, ei să primească, totuşi, o parte din moştenire. Aceasta se numeşte rezerva de suflet. Defunctul stat a neglijat să-şi partajeze moştenirea. Şi-i drept şi natural, nu-i aşa? ca mulţi copii îngrijoraţi să-şi tragă rezerva de suflet din devălmăşia proprietăţii comune.

Sorin ŞERB

Ţelalii fără fruntarii

Însemnele puterii pe toate gardurile

S-a spus despre campania civică pentru curăţenie că a fost excelentă din punct de vedere grafic, dar că a avut texte slabe, prea butucănoase, prea lungi pentru nişte sloganuri de inscripţionat pe maşini sau pe panouri, dea dreptul ilizibile în goana traficului. Aici ingeniozitatea concepţiei grafice a dres oarecum situaţia, prin ideea de a folosi acel soi de "hieroglife" care completau textul, fără a-l face redundant, ci dimpotrivă, explicit. Situarea cuvintelor desenate în poziţie de rimă le asigura descifrarea, chiar şi în cazurile în care soluţia ghicitorii nu era evidentă. Nu cred că există cineva care, printr-o realizare nefericită a receptării, să fi citit mesajul: "Cu edilii şi cu *deget...*", acolo unde o mînă cu arătătorul îndreptat în faţă voia în mod evident să semnifice "Cu edilii şi cu *tine...*".

Concepţia unitară, folosirea aceleiaşi game de culori, a aceluiaşi caracter de litere – au conferit campaniei aparenţa de sistem, fiind precum uniforma pentru armată, ceea ce a înlesnit într-un fel receptarea mesajului ca ansamblu. Spun "într-un fel" şi nu "întru totul", pentru că cele patru semne grafice care completau textul scris erau de trei feluri destul de diferite: "becul" şi "luna" erau **simboluri** (ele necăpătînd sensul corect decît în sintagmele care înseamnă "a face *curăţenie*" – că doar nimeni nu vrea să transforme literalmente Capitala într-o *lună* sau într-un *bec* !); "floarea" era un **icon** (în "Şcoala noastră ca o *floare...*" – aici semnul participînd prin semnificare imediată la realizarea cunoscutei comparaţii); şi degetul întins era evident un **indice** (care îl desemna tocmai pe destinatar: "Cu edilii şi cu *tine...*"). Să zicem că aceste fisuri foarte fine de sistem ar fi deranjat doar la nivel subconştient, în momentul percepţiei propriu-zise, dar puteau fi ignorate în momentul decodării totale – deloc dificilă, altminteri...

Greşeala cea mare se află însă, cum spuneam, în partea scrisă a mesajului. Cărui simplu cetăţean îi pasă de "mandate", de "edili", de aspectul "cartierului" şi al "Capitalei", cînd are de-a face cu un gunoi de toată concreteţea chiar în faţa blocului său? Nemaispunînd că afirmaţia "Curăţenia rămîne, mandatele trec" este o gogoaşă propagandistică flagrantă: orice bucureştean major şi vaccinat ştie că, dimpotrivă, curăţenia durează puţin, iar mandatele se-ntind nepermis de mult...

Conducerea Primăriei şi-a imprimat în mod vădit propriile obsesii în aceste sloganuri-cimilituri. Dacă lăsa agenţia publicitară solicitată să-şi facă singură meseria, telalii profesionişti ştiau – din experienţa reclamei comerciale – că trebuie să i te adresezi publicului cu propriile sale vorbe, să reflecţi propriul său univers, să exprimi propriile sale valori. E imoral ca, pe banii publici, să transformi o firmă privată în birou de propagandă şi săţi marchezi peste tot însemnele puterii politice.

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Jurnale, memorii şi timpuri

Proiect amănunţit

"Nu se poate crea stabilitate în România fără restaurarea regalităţii"

Ideea directoare trebuie să fie: *eu voi fi într-o zi cel către care se vor îndrepta toate speranţele, subiectul tuturor intrigilor, responsabilul pentru toate...*

Idei directoare: 1. de a folosi pe oricine în vederea scopului propus; 2. de a nu deveni instrumentul nimănui; 3. de a crea o ierarhie de oameni în ordinea utilităţii lor şi nu a importanţei; 4. selecţionarea grupurilor, coordonarea, sincronizarea evenimentelor; 5. de a face pe recalcitranţi să audă că într-o zi vor veni la putere; 6. a nu se lăsa niciodată copleşit, a fi stăpîn pe situaţie, a acţiona, a acţiona; 7. a fi arbitrul suprem.

Unele persoane: Titulescu. Excesiv de abil şi prudent. Îi detestă pe Averescu şi V. Brătianu. Îl urăşte pe Duca. Bun orator. Relaţii la Londra şi Geneva. *Mihalache*: element foarte bun pentru Vechiul Regat. Adorat de ţărani – drept, cinstit, puţin visător, în acelaşi timp om de acţiune – politician slab. *Taşcă*. Element de mare valoare – rectorul Academiei de Comerţ – foarte cinstit. *Petrovici* – antrenant, foarte dotat, cinstit, poet slab. *Maniu* – extrem de rezervat, şiret, element puternic în Transilvania, căruia trebuie să i se caute deja o "dublură", de teama unui şantaj. *Manoilescu* – talent de organizator, bun vorbitor, entuziast, mare demagog, puţin arivist, suspect de a face afaceri. *Djuvara* – liberal, adept al lui Al. Constantinescu. Impus întrucîtva de Duca – serios, instruit, în acelaşi timp infatuat, puţin sectar. De observat.

Elemente de flatat: 1. Finanţele, 2. Presa, 3. Minorităţile, 4. Corpul diplomatic, 5. Catolicii şi uniţii.

De a înfiinţa: 1. un organ pentru Geneva, 2. un secretariat personal, însumînd absolut toate detaliile, 3. cîteva titluri de decernat, 4. un oficiu de turism..."

(Schiţă de program redactată de Carol în exil în perioada 1928-1929: în Arhivele Naţionale ale României, Direcţia Arhivelor Istorice Centrale, Fond Casa Regală, Carol II, document III 174; originalul în limba franceză)

Speranţe

"Joi, 6 noiembrie 1930. Azi am avut audienţa fixată la rege. De cîteva zile mi-am adunat toate datele posibile, ca să am documentarea completă (...)* Regele era în civil: sacou gris. Se scoală de la birou (...) "Ei, ce veste aduci dle Rebreanu? Desigur cu bugetul? (...) Şi mai întîi ce buget aţi avut voi?". "A fost circa 160 milioane" "Ei, va trebui să fiţi amputaţi şi voi". I-am citit rezultatele serviciului propagandei apoi pe celelalte. "Foarte bine. Acum, programul de viitor?". I-am citit. Mulţumit. I-a plăcut "Boabe de grîu" (revistă ilustrată de cultură 1930-1935 – n.n.), că e foarte frumoasă. Cine o face? Bucuţa? Da. (...) Cine a făcut "Cartea misionarului? "Voiculescu şi Mugur. Da. Sînt foarte pricepuţi în astea. Despre "Săptămîna poeziei" ştia că a reuşit foarte frumos. L-au interesat corespondenţii culturali. Se interesează cum merge legea teatrelor (...) În ce priveşte revistele zic: "Trebuie negreşit să facem ceva pentru cele mai de seamă, altfel mor şi ar fi ruşine (...) *Viaţa Românească, Gîndirea, Convorbiri.*" E foarte bucuros de editarea cărţilor "Ţara noastră". La teatrul sătesc vrea mai curînd o trupă bună, cu artişti de la Teatrele Naţionale, nu vicleimul. E contra teatrului de păpuşi. E contra corului ceremonial. "De ce să mai faceţi un cor cînd avem trei bune: "Cîntarea României", "Carmen" şi "Zorile"? Mai bine le ajutaţi pe alea şi le obligaţi să cînte împreună cînd vreţi" (...) Mă întreabă ce personal am. Îi ofer lista. 24 bugetari. Revin din nou, cerînd sprijin simţit. (...) "Da, dar dta ştii planul meu?" "Ştiu maiestate, Ministerul Culturii... Organizaţia D.E.P. i-ar fi de bază" (...) "Al Culturii, da...". "Care să fie sub protecţia maiestăţii Voastre şi să dea directivele generale". E de acord: "Bine. Daţi-i drumul şi să lucraţi cu folos!".

(Liviu Rebreanu – *Jurnal*, vol. I Ed. Minerva, 1984)

* Scriitorul era pe acel timp şeful Direcţiei Educaţiei Poporului

O realitate

"Scriu aceste rînduri aproape şase ani după suirea regelui Carol pe tron şi enigmatica sa personalitate e tot atît de nedesluşită pentru cei mai mulţi, ca în momentul în care a părăsit ţara, în 1925. În lunga mea carieră am cunoscut oameni de tot felul; n-am întîlnit niciodată încă o fire mai imprecisă, mai sucită, mai schimbătoare – o lipsă atît de totală de armătură morală şi de legătură între concepţie şi execuţie".

(Constantin Argetoianu – *Memorii*, „Magazin Istoric", 1967)

Opt ani de domnie

"*Miercuri 8 iunie 1938.* De la 6 sînt deştept(at) şi n-am mai putut dormi (...) La 9 fără un sfert cînd plec de acasă, plouă liniştit. Ajuns la stadion, plouă continuu. Puţină lume, atmosferă rece, se vede din cauza vremei. Trec în revistă şi facem ceremonialul. Ploaia se înteţeşte (...) Nu se mai poate continua mai ales cu copiii care sînt uzi leoarcă; amînăm serbarea. La plecare, m-apucă disperarea şi mă podidesc lacrimile. Am bucuria acasă s-o găsesc pe Duduia. Dejunul oficial, ca de obicei (...) În urarea pe care mi-a făcut-o, Înalt Prea Primul face o delicată legătură între ploaie şi belşug. Străinii sînt foarte impresionaţi de disciplina copiilor sub ploaie (...) Ceea ce admir întotdeauna este repeziciunea şi ordinea în care se evacuează terenul la aceste serbări ale Strajei (Ţării – n.n.) Mulţi ofiţeri de Stat Major ar putea să înveţe. Ironie, după amiaz, ploaia a încetat şi soarele a ieşit (...) serbarea se va ţine mîine. Malaxa îmi trimete un foarte frumos dar, manuscrise de ale lui V. Alecsandri (sic.) Am primit astăzi jaduri frumoase de la M.A.N. şi de la Urdăreanu. În corespondenţă a venit o foarte frumoasă poezie de la o străjeriţă din cls. V din Sibiu. Adevărat simţ poetic, cu un ritm admirabil şi cu imagini de toată frumuseţea. De la 7, poker cu Duduia, Malaxa Max (Auschnit. n.n.) şi Ernest (Urdăreanu n.n.). Punem, după masă, discuri de Beethoven".

(Carol al II-lea – *Între datorie şi pasiune*, însemnări zilnice, vol. I, Ed. Silex, 1995)

Peisaj cu crini şi margarete

"7 iunie 1939. O nouă Constituţie intră în vigoare: regele numeşte direct pe senatori, iar guvernul pe deputaţi. În formula consacrată, menţiunea "prin voinţă naţională" a fost abolită; ne ajunge "mila lui Dumnezeu", ca odinioară (...) Îmi plimb privirea peste adunare (parlament) peste cele două adunări contopite într-una singură. Este o grădină de crini şi margarete (demnitarii F.R.N. erau obligaţi să poarte uniforme albe, n.n.), un parlament colonial (...) Argentoianu seamănă cu un elefant alb. Nu se îngăduie albătruiul decît foştilor preşedinţi de consiliu, printre care se numără şi Iorga (...) Vechii politicieni, trecuţi prin ciur şi prin sită "cu frunţile cele mai posomorîte, poate cele mai josnice" au fost spoiţi cu var, ca nişte pomi fructiferi sau ca nişte W.C.-uri de gară – ca tot ce trebuie desinfectat. Exact la ora 11 îşi face apariţia Carol al II-lea îmveşmîntat în alb din cap pînă în picioare şi urmat de fiul său, Mihai, la fel de alb ca şi el. În picioare, crinii şi margaretele aplaudă frenetic".

(Martha Bibescu – *Jurnal politic*, 1939-1941)

„Dacă n-aş face mai bine să renunţ la toate..."

"Joi, 27 iunie 1940. Oh! Ce zi îngrozitoare, de cumplită durere şi de absolută lăsitate a unor români. Am ieşit din infernul zilei de azi moralmente zdrobit şi îmbătrînit cu 10 ani (...). Ni se cere, de către URSS, (decît) să cedăm Basarabia şi nordul Bucovinei şi să dăm răspunsul în 24 de ore (...) Consiliul (de coroană, al doilea din acea zi – n.n.) are loc şi am ieşit din el amărît şi dezgustat (...) Numai 6 voturi, din cei 26 prezenţi, am pentru rezistenţă (...) E o zi a ruşinei naţionale. Restul nopţii, cu Duduia; am plîns amarnic".

"Joi 29 august 1940. După masă, la 5 1/2 s-a produs drama care poate să ne ducă departe. La Viena s-a pus în vedere lui Manoilescu ca, pînă la 12 noaptea, trebuie să răspundem dacă primim arbitrajul puterilor Axei, fără să ni se spună măcar principial despre ce este vorba (...) Telegramele se ţin lanţ dar prea puţine sînt licăririle de speranţă. Aşa, din senin, trebuie să cedăm teritorii, fiindcă aşa o doresc ungurii şi acoliţii lor, aceasta mi se pare depăşind orice măsură"

"Vineri 30 august 1940. Mă chinuie de ieri gîndul dacă am dreptul de a lua această răspundere, într-un fel sau altul, dacă n-aş face mai bine să renunţ la toate şi să fac gestul suprem de a abdica. Simt că în zilele ce vor veni se va acumula o cantitate de ură împotriva mea, încît cu greu voi putea ţine capul sus (...) Eu tot voi rămîne răstignit de crucea mea, voi îndura insultele şi prigonirea, aşa cere datoria mea de suveran (...) Sîntem siliţi a înghiţi cele ce ni s-au întîmplat şi să lăsăm istoria să judece dacă este bine. Să dee Dumnezeu să fiu ei acela care va reîntregi, din nou Ţara şi graniţele ei firesti".

(Carol al II-lea – *Între datorie şi pasiune*, vol II, Ed. Şansa.SRL, 1996)

Ceremonie foarte scurtă

"La 5 dimineaţa, m-a deşteptat telefonul. Ministrul de Interne, generalul David Popescu, mă chema urgent la Preşedinţie. Mi-a spus ca în glumă: "Dumneata dormi şi Regele a abdicat!" Generalul Ion Antonescu nu dormise toată noaptea: tratase cu Regele abdicarea. "Pe David Popescu, de care nu eram sigur, – mi-a spus Antonescu – l-am confiscat aici toată noaptea şi l-am pus în pijama ca să-l am în mînă!". Apoi mi-a povestit cum au decurs dezbaterile abdicării. Regele rezista în absurd. Pe la ora 4 dimineaţa, cînd îl convinsese, intră pe uşă generalul Mihail, pînă în ajun şeful Marelui Stat Major, înlocuit în noaptea aceea cu generalul Ioaniţiu. Mihail, afînd despre ce e vorba, a izbucnit furios: "Antonescu minte, Maiestate! Ţara e cu Regele. Să nu abdici!" "Atunci, – îmi povestea Antonescu, – m-am văzut pierdut. Puteam să fiu împuşcat pe loc. Idioţii n-au făcut-o. Am pus Regelui un ultimatum că-i aştept scrisoarea de abdicare pînă la ora 7 şi am plecat pe jos, singur, la Preşedinţie". (...) Eu eram chemat să pregătesc presa şi radioul în vederea abdicării şi a întronării ca Rege a Marelui Voievod Mihai. Am sculat din somn pe directorii ziarelor să fie gata, şi am dat dispoziţii să se instaleze aparatele de difuzare în Palatul regal. Totul era în regulă, dar scrisoarea de abdicare nu mai sosea. Ora 8. Ora 8 şi jumătate. Antonescu, neras de cîteva zile, chemase un bărbier. Avea un obraz ras cînd, în sfîrşit, a sosit scrisoarea, adusă de un tînăr civil. (...) Cu clăbucul pe obraz, Ion Antonescu m-a rugat să i-o citesc. Apoi a mai citit-o şi el o dată. "Bun! Dă-o la ziare!". (...) Am plecat cu toţii la Palat pentru ceremonia suirii pe Tron a lui Mihai I. În istorie nu a mai existat desigur astfel de ceremonii triste, dar aceasta ni s-a părut cea mai tristă fiindcă am trăit-o noi. Nimeni nu era îmbrăcat de sărbătoare, ci fiecare cum l-a prins momentul. Sala Tronului părea şi mai imensă faţă de pîlcul restrîns al asistenţilor. La stînga am luat loc eu, Ion. V. Gruia, David Popescu, Mihail Manoilescu şi Vasile Stoica, subsecretarul meu de stat, pe care îl chemasem ca să mărim numărul participanţilor. La dreapta, un grup de ofiţeri din Casa militară şi de funţionari din Casa civilă. La mijloc, Patriarhul, Ion Antonescu şi Gh. Lupu. Linişte grea, de templu părăsit. (...) Din fund, pe uşa din stînga, apare, în sfîrşit, Mihai I pentru a fi proclamat a doua oară Rege. E nespus de tras la faţă şi palid ca sideful. Pas şovăielnic şi privire în vag. Parcă nu vede pe nimeni. Are aerul unei victime. La apariţia sa, tăcerea înecăcioasă e întreruptă brusc de formidabile hohote de plîns din grupul Casei militare şi Casei civile. Plînsul acesta de bărbaţi în toată firea dă ceremoniei un aer de dramă încordată. Cineva îmi şopteşte că Regele abdicat ascultă cu Elena Lupescu de dincolo de uşa rămasă întredeschisă. Ceremonia e foarte scurtă (...) Capitala a luat la cunoştinţă de marea schimbare şi o mulţime imensă năvăleşte în Piaţa Palatului, manifestînd groaznic de ostil împotriva lui Carol al II-lea. Prizonier în Palat, pînă la plecarea de a doua zi, fostul Rege are, în sfîrşit, prilejul să vadă care sînt sentimentele adevărate ale ţării faţă de o domnie care a început ca un delir şi se sfîrşeşte ca o tragedie fără sînge.

(Nichifor Crainic – *Zile albe, zile negre*, memorii, Ed. Gîndirea, 1991)

"6 sept. 1940 (...) am dorit, înainte de a pleca, pentru Dumnzeu ştie cît timp, să-mi iau rămas bun de la cîţiva colaboratori cu care lucrasem bine. Ca oameni politici, doi, Vaida şi Iorga. Primul, paternal, ca întotdeauna, a găsit vorbe duioase, terminînd prin a zice ca să dee Dumnezeu ca pentru Ţară sacrificiul meu să fie folositor. Iorga, mai serios, de la el am simţit o prietenie sinceră, priveşte evenimentele printr-o prismă mai istorico-fatalistă, e mulţumit că n-am dat abdicare formală dar, în acelaş timp, crede că revenirea mea pe tron nu se poate, ar fi, consideră el, ridicolă (...) Aş mai fi dorit să-l văd pe Tătărescu, dar e departe, la Poiana, şi n-are timp să vie. Au fost şi adio – urile Curţii, toţi întruniţi în sala cea mare a Tronului. Sînt unii cu adevărat emoţionaţi, alţii puţin, dar încă o serie deloc (...) Pe urmă am mai văzut (pe) prof. Herescu de la Fundaţii, căruia i-am remis 10.000.000 lei pentru publicarea celei de a doua ediţii a Bibliei. (...) Antonescu, după ce se angajase de a m-însoţi pînă la graniţă, în ultimul moment anunţă că n-o poate face (...) Cel mai trist şi amărît este Mihăiţă, căci rămîne în mîini duşmane!"

(Carol al II-lea – *Între datorie şi pasiune*, vol. II, Ed. "Şansa" SRL, 1996)

Selecţia textelor
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.228
6 - 12 iunie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CONFORMISM ŞI EDUCAŢIE

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

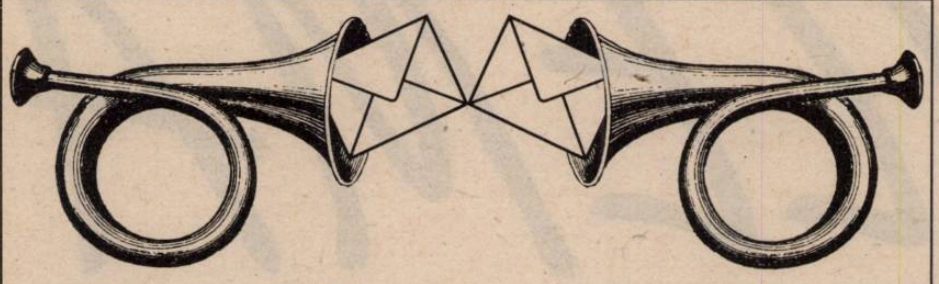

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Trenul din nr. 224

Sînt un cititor destul de insistent al revistei "Dilema" şi mă miră că, în institutul de profil tehnic în care lucrez, se găsesc puţini amatori de astfel de lectură. Dacă aţi vrea să ştiţi cine citeşte această publicaţie, din ce considerente, ce se aşteaptă de la ea etc., s-ar putea tipări un formular de sondaj în paginile acesteia.

În nr. 224 domnul Andrei Pleşu, după un contact cu dura realitate românească, îşi exprimă gîndurile născute de călătoria cu trenul. Şi nu a circulat cu un tren personal, deşi "experienţa e edificatoare şi definitivă". Şi eu am văzut şoareci în tren, iar circulînd o noapte cu un vagon cuşete mă trezeam frecvent cu senzaţia că vagonul, în plină viteză, nu mai rulează pe şine ci pe pietrişul din jur (cu toate acestea trenul a întîrziat o oră pe drum spre Bucureşti). Dacă autocontrolul funcţionează, putem să ne amintim de muzica dată foarte tare la staţia de amplificare în trenuri rapide, de bagajele voluminoase ale întreprinzătorilor, de fumul de ţigară atotpenetrant, de cerşetori, de violenţa generalizată şi altele.

În articol apare ideea unei legături între dorinţa de NATO şi civilizaţia drumului de fier la noi. Dar pentru NATO nu cred că gradul de civilizaţie al ţării pretendente contează foarte mult, în faţa intereselor. Turcia a intrat în NATO acum cîteva zeci de ani.

Domnul director al publicaţiei recomandă – fără să se aştepte, bănuiesc, că recomandarea va fi urmată – "patrioţilor români", o apropiere de necazurile oamenilor. Firavă speranţă ca aceştia să-şi părăsească comodele automobile puternice (indignaţi de previzibilele taxe pentru drumuri) şi să se înghesuie în trenurile româneşti. Există, desigur, şi patrioţi adevăraţi, cu un patriotism ca o dragoste adîncă şi echilibrată în acelaşi timp. Ba chiar vor fi fiind unii care-şi vor recunoaşte Patria ca o stare de dincolo de manifestare, de dincolo de lume. Cum se numesc aceştia din urmă?

Totuşi, articolul nu lasă loc disperării constatînd că ceva fundamental, în felul de a fi al românilor, este "deocamdată" în suferinţă. Vom avea, deci, un viitor mai bun. Dar pentru a întrezări ceva din viitor (tema "Dilemei" nr. 224: "Ghicitori, Profeţi, Futurologi"), nu ne-ar ajuta trecutul? Mă refer la psihologie, la resorturile acţiunilor oamenilor de la noi aşa cum apar în lucrările lui Constantin Rădulescu-Motru sau Dumitru Drăghicescu, actualizate pentru trecutul apropiat şi pentru prezent.

Iată, de exemplu, ce scria în 1907 D. Drăgicescu în "Din psihologia poporului român", lucrare reeditată în 1995 la editura Albatros (p. 399): "de altfel, ar fi monstruos lucru ca nişte libertăţi largi să treacă în legile unui popor care nu le înţălege... Oamenii care au acordat aceste libertăţi, un Brătianu, un Rosetti, un Kogălniceanu au văzut limpede şi au văzut bine, nu s-au înşelat şi nu meritau critici... Ar rămîne însă de văzut dacă lipsurile caracterului românesc nu ar justifica oarecare restricţii democratice la aceste libertăţi, restricţii cari ar avea de scop tocmai să organizeze libertăţile şi să le confirme."

Sau, constatarea unui străin (p. 391): "Sărbia în care se găsesc şi despoierile ce se comit asupra lor i-au făcut vicleni şi înşelători. Greşeala este a guvernelor, nu a lor."

Cum mai stau lucrurile acum, după destule împliniri şi suferinţe, cred că este de dezbătut pe larg în paginile "Dilemei".

Dan GUŢU
Bucureşti, Aleea Crăeşti nr. 2, sector 6

***N.red.**: De cînd a apărut, ştim că nu ne putem mişca azi fără Drăghicescu. Dar citatul ne-a "îngheţat".*

Mesaj de la un jecmănit

Stimată redacţie,

Vă rog să îmi intermediaţi următorul mesaj (deschis) adresat domnului Sorin Pantiş, ministrul Comunicaţiilor:

Domnule ministru al Comunicaţiilor,

Sînt un tînăr cadru universitar şi am un salariu ale cărui limite le puteţi uşor bănui. Am prieteni în toată lumea şi îmi place să primesc scrisori de la ei, cu atît mai mult cu cît nu pot călători cît, cum şi unde aş dori din raţiuni materiale şi... diplomatice.

În ultima vreme însă răspunsul la aceste scrisori îmi provoacă şi o strîngere de inimă. Un timbru de la noi în Germania e mai scump sau egal cu unul din Germania la noi, depinde la care curs de schimb ne gîndim. O scrisoare în Anglia mă costă mai mult decît pe prietenii mei care îmi scriu de acolo. Dar să nu ne ducem aşa departe. Un coleg ungur, care cîştigă de cinci ori mai mult ca mine plăteşte doar 28 de forinţi, adică 0,28 DM. Un ceh cam tot atîta.

Ştiu că mai ales oamenii cu preocupări, vîrste şi venituri apropiate celor ale subsemnatului corespondează mai mult în exterior. Noi nu avem salarii de nemţi, şi nici angajaţii poştei române. Cum vă explicaţi tariful exorbitant şi cu efect de cenzură? E asta o limitare a libertăţii de comunicare? E o obrăznicie (ca să nu-i spun altfel) pedeseristă în haine noi? Încercaţi, vă rog, să răspundeţi onest şi nu cu atotştiutoare superioritate.

Pînă situaţia se va schimba, rămîn al domniei voastre ultragiat şi jecmănit

asist. univ. Dan NEGRU
str. Grădinarilor 53, Oradea

P.S. Varianta că preţul corespondenţei externe îl susţine sau compensează pe acela al corespondenţei interne nu rezistă. O scrisoare loco timbrată cu 400 de lei a parcurs cei 150 de metri între oficiul poştal la care am pierdut 10 minute şi destinatar în 9 zile, timp în care mesajul a devenit istoric. Iar în cadrul regionalei Cluj, pe ruta Cluj-Oradea, cele 24 de ore (în care distanţa era parcursă şi în 1989) devin uneori peste o săptămînă. Acelaşi, la fel de prost dispus şi furat.

Polemici

De la cercetător la cercetător

Mă numesc Leu George Felix, sînt asistent cercetător în IFA şi doctorand în fizica plasmei. Am 27 de ani. Am citit scrisoarea adresată redacţiei de dl Marius Echim şi publicată în "Dilema" nr. 223 din săptămîna 2-8 mai 1997. Cum mi s-a părut că domnia sa a lansat invitaţia la o dezbatere pe tema "Sindicate ale cercetătorilor" am găsit de cuviinţă "să ridic mănuşa".

În primul rînd cred că trebuie precizate cîteva puncte cu privire la ce este şi mai ales la ce *nu* este un sindicat, fie el şi al cercetătorilor. Trebuie precizat ce poate face şi mai ales ce *nu* poate face un sindicat.

Sindicatul este o organizaţie a lucrătorilor care apără interesele salariale ale acestora, preocupîndu-se în acelaşi timp de stabilitatea locurilor de muncă. Principalul instrument utilizat este negocierea cu patronatul. Pentru a spori eficienţa acestor negocieri, sindicatul poate face (sau rupe) alianţe cu partide de stînga sau de dreapta, poate desfăşura activitate de lobby pe lîngă Parlament, Preşedinte sau Guvern, poate organiza mitinguri, greve ş.a.m.d. Totdeauna la începutul şi la capătul acestor acţiuni se află interesele salariaţilor.

Aparent sindicatele sînt aliaţii naturali ai partidelor de stînga. Există însă diferenţe fundamentale între un sindicat şi un partid de stînga; oferta politică este legată în special de o "soluţie la o problemă", oferta sindicală constă în "punerea acestei probleme". Există cazuri în care soluţia oferită de stînga politică să nu corespundă intereselor unor sindicate (aşa s-a întîmplat, de pildă, în România, în cazul unor alianţe ale CDR). "Politica" sindicatelor constă în urmărirea intereselor materiale ale lucrătorilor *şi atît*.

Dacă vreun lider sindical ar cere salariaţilor "să-l simtă ca un *reprezentant* al lor *în toate*", aş considera că acel om este pur şi simplu ţicnit. Fiecare om este prea bogat interior pentru a putea fi reprezentat complet de un altul, oricît de "şef" ar fi. Cred că nici unul dintre noi nu se regăseşte complet în dl Minea, asta este normal; anormal ar fi invers. Cît timp liderul sindical este un negociator bun al intereselor noastre materiale totul este în regulă; dacă domnia sa ar încerca să fie *un exponent al nostru, al tuturor* situaţia ar deveni gravă. De aceea reprosul adresat de dl Echim d-lui Minea îl găsesc nejustificat; personal mă bucur chiar că dl Minea nu încearcă să-şi depăşească prerogativele.

Dl Echim consideră însă că CERCETĂTORUL este un om *atît* de special încît are nevoie de un tratament aparte. Nimic nu este nou sub soare: DOCTORUL este un om *atît* de special, MINERUL este *mai* important, JUDECĂTORUL... ce să mai discutăm, RRROMÂNUL însuşi este favoritul lui Dumnezeu (Doamne, iartă-mă!). Pînă la un punct tendinţa este normală: fiecare este unic în felul său. Dincolo de acest punct însă chestiunea devine bolnăvicioasă; o societate măcinată de – să-i zicem – "sindromul importanţei proprii" va ajunge mai devreme sau mai tîrziu la o stare de război al fiecăruia cu fiecare. Se poate discuta la nesfîrşit dacă noi, cercetătorii, sîntem nişte cazuri speciale; să reţinem deocamdată că acest mod de a pune problema este cel puţin neeficient.

Fiind eu însumi tînăr cercetător înţeleg, sper, idealismul d-lui Echim (cum îl cunosc din facultate, nu îndrăznesc să cred că a scris scrisoarea cu pricina mînat de "interese anti-sindicale"). Sînt de acord că cercetătorul are probleme specifice şi visuri specifice (la fel ca şi minerul, doctorul, judecătorul ş.a.m.d.). Resimt în mod dureros lipsa unui statut al cercetătorului; nu atît al unui statut oficial votat în Parlament, cît al unui statut reciproc acceptat între cercetători, statut în care *comunicarea* să aibă o importanţă de prim rang. *Dar aceasta* nu *este treaba unui sindicat*; eventual ar putea fi treaba unor asociaţii ale cercetătorilor sau cam aşa ceva (deşi nu cred că problemele interioare pot avea soluţii exterioare).

Cum dl Echim şi-a început scrisoarea adresîndu-se redacţiei, a continuat-o adresîndu-se d-lui Minea şi a sfîrşit-o adresîndu-ni-se nouă, tuturor, voi proceda "în oglindă", profitînd de faptul că îl cunosc personal pe Marius Echim.

Ştii că a existat o încercare, pe care eu aş califica-o drept diversiune, de a forma în IFA un sindicat *doar* al cercetătorilor? Încercarea s-a soldat cu un eşec "strălucitor", dovedind că cercetătorii "au fler". Cunoşti probabil ce este un silogism. Îţi ofer în dar unul: 1) Regiile autonome trebuie să dispară prin privatizare sau lichidare. 2) Institutele de cercetare sînt regii autonome.

Ce părere ai? Să ştii că nu glumesc şi că vorbesc despre ordonanţe guvernamentale.

Cunoşti procentul din PIB alocat cercetării? Ţi-l spun eu: 0,36%. Pentru comparaţie, în 1996, în plin regim Iliescu, acesta a fost 0,57% în timp ce SPP-ul a beneficiat de 0,7%. N-aş vrea să mă înţelegi greşit. Am votat din inimă CDR-ul şi dacă mîine ar fi alegeri aş vota la fel. Nu sînt împotriva "schimbării". Dar tu vii în plină luptă (şi faptul că ea constă în principal în negocieri nu îi scade cu nimic dramatismul) şi, din motive de idealism, ataci liderul sindical. Nu supraapreciez importanţa demersului tău, dar nu mă pot abţine să nu te întreb:

Ştii pe cine ajuţi cînd faci ceea ce faci?

Închei sperînd că va fi odată o dezbatere dedicată nu doar cercetării, ci şi raporturilor fireşti între oameni; sperînd mai ales că acea dezbatere va coborî din paginile revistelor în inimile oamenilor.

Cu stimă,

George Felix LEU
str. Atomiştilor cămin 65

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE")

ROMÂNIA ŞI ROMÂNII ÎN ŞTIINŢA CONTEMPORANĂ

Între 27 şi 31 mai s-a desfăşurat la Braşov a doua Conferinţă internaţională "România şi Românii în Ştiinţa Contemporană", iniţiată de profesorul George Emil Palade din SUA, laureat al Premiului Nobel şi organizată de Fundaţia Culturală Română, sub auspiciile UNESCO, în colaborare cu Academia Română, Ministerul Cercetării şi Tehnologiei şi Ministerul Învăţămîntului. Forumul s-a desfăşurat în şaisprezece sesiuni tematice, reunind 675 de participanţi din România şi din 27 de state, dintre care 300 de cercetători de origine română şi oameni de ştiinţă străini care folosesc în cercetările lor rezultate româneşti. De la prima ediţie a Conferinţei din 1994, s-au desfăşurat anual work-shop-*uri tematice, sesiuni speciale dedicate imagisticii şi rezonanţei magnetice, şi în ediţia din anul acesta participînd 150 de cercetători străini, creatori de metodă şi specialişti de remarcabilă valoare, trei dintre ei laureaţi ai premiului Nobel. La forumul de închidere, preşedintele Emil Constantinescu a mulţumit în numele poporului român elitelor ştiinţifice româneşti din străinătate pentru integrarea firească, prin performanţele lor, în dialogul internaţional al valorilor.*

ERATĂ. În numărul anterior, la pagina 2, titlul articolului d-lui Szász Janos se va citi interogativ: „Grosolănia salvează România?"

TRANZITOLOGIE...

După decembrie '89, români şi străini de-a valma s-au complăcut în judecăţi dintre cele mai sumbre cu privire la evoluţia României. Din toate comparaţiile ieşeam prost. O bună bucată de vreme, am trăit sub sintagma: „pînă şi albanezii!". Berisha ni se părea un preşedinte modern, iar ţara lui – temeinic aşezată pe calea democraţiei şi a europenizării. Prin contrast, „regimul Iliescu" ne umplea de melancolie: cripto-comunist, anchilozat, neaoşist. Berisha aresta gazetari, dar noi semnalam lumii întregi insuficienta libertate a presei autohtone. Azi ştim că *realitatea* albaneză era alta; evenimentele din ultimul timp sînt de natură să prezinte această realitate în culori mult mai întunecate decît ne-o închipuisem.

Am trăit, de asemenea, reînviind vechi „tradiţii" locale, sub un „complex bulgăresc" („pînă şi bulgarii!"). Contemplam, visători, prestigiul moral al preşedintelui Jelev şi invidiam victoria în alegeri a opoziţiei democrate. Reforma vecinilor noştri de la sud era lansată, de-comunizarea – ireversibilă. Occidentul aprecia prompt dinamismul bulgar, întorcînd, stingherit, spatele paraliziei carpatine. Lucrurile au evoluat însă surprinzător: sub privirile placide ale lui Jelev, guvernul democrat a dus ţara de rîpă. Numeroase firme apusene s-au văzut obligate să se retragă, pentru siguranţă, la Bucureşti! Din model rîvnit (şi recomandat de experţi), Bulgaria a devenit o sperietoare: dacă nu luăm măsuri drastice şi rapide, riscăm – ni se spune – să ajungem în situaţia ei...

Deunăzi, a intrat în picaj, pe neaşteptate, şi „miracolul ceh". Dacă Albania şi Bulgaria mai puteau stîrni, încă, oarecari îndoieli, nimeni n-ar fi îndrăznit să pună în discuţie performanţa spectaculoasă a Cehiei lui Havel şi Klaus. Aveam de a face cu emblema însăşi a succesului. Praga domina, prin radicalitatea reformei şi prin soliditatea democraţiei ei, întregul peisaj central- şi est-european. Pentru cei din vest, ea era, deja, un spaţiu „integrat", garantat, exemplar. Şi, dintr-odată, marea reţetă cehă a capotat: criză financiară gravă, privatizare defectuoasă, criză politică. După ce părea să fi trecut, cu pas sigur, Rubiconul, Cehia recade în precarităţile tranziţiei...

Să amintim şi revirimentul „comunist" al Poloniei, care îşi alegea, ca preşedinte, un fost nomenclaturist, tocmai cînd România renunţa la al ei, şi să nu ne facem iluzii, în acest context, despre o reuşită maghiară fără cusur. Fapt e că, de unde România ajunsese să fie un adevărat simbol al naufragiului, ea a devenit unul al evoluţiei lente dar constante. Pe un fundal de neprevăzută fluiditate, ea a căpătat conture ferme şi s-a aşezat pe o linie urcătoare.

Ce înseamnă toate acestea? Înseamnă, în orice caz, că evaluările şi pronosticurile analiştilor de la noi şi de aiurea în legătură cu Europa medie şi răsăriteană au fost greşite.

„Tranzitologia" nu e o ştiinţă, schimbarea unui sistem cu altul nu se supune controlului mental al „specialiştilor". Nu există soluţii absolute, ritmuri optime, victorii definitive. Trebuie, prin urmare, să nu ne facem idoli, să nu disperăm, să gîndim şi să acţionăm cu elasticitate şi fantezie. Să ne ferim de verdict, euforie, paradă de competenţă. Să nu ne grăbim să ne punem cenuşă în cap, nici să nu aţipim în optimism factice. Şi, mai ales, să nu ne mirăm dacă experţii occidentali vor rămîne, ca şi noi, cu un pas *în urma* realităţilor, judecînd conjunctura de azi după criterii care ar fi fost valabile în conjunctura de ieri...

Andrei PLEŞU

Cît şi cum poate presa sprijini reforma?

Prezentîndu-şi raportul de activitate a cabinetului şi propriile opinii despre stadiul reformei, primministrul Victor Ciorbea s-a declarat mîhnit pentru faptul că presa nu sprijină îndeajuns programul guvernamental. Nemulţumirea a fost exprimată cu precauţii şi stînjeneală, nu cu iritare sau ostentaţie. Destinatarii mesajului s-au simţit însă acuzaţi pe nedrept, cu atît mai mult cu cît păcatele presei par să fi devenit un cal de bătaie în discursul reprezentanţilor noii puteri. Chiar şeful statului a reproşat unor publicaţii excesul de articole critice şi tendinţa de a se plasa de partea opţiunilor populiste în loc să impună cititorilor linia terapiei de şoc.

Şi totuşi, mijloacele de informare în masă au fost de la început şi fără rezerve convinse că actuala coaliţie majoritară a ales calea cea bună şi că nu există altă soluţie pentru redresarea ţării decît un program de austeritate şi de restructurare similar celui asumat de cabinetul Ciorbea. Necesitatea şi importanţa reformei, nevoia de schimbare prin renunţarea la strategia jumătăţilor de măsură, urgenţa privatizării şi a modificării legislaţiei pentru a facilita investiţiile străine n-au întîmpinat nici un fel de rezistenţă mediatică. Dimpotrivă, odată cu Televiziunea naţională, multe publicaţii centrale şi canale private şi-au regîndit tactica, metodele şi grila de programe, acordînd spaţii largi dezbaterii publice pe tema reconstrucţiei economice, a sacrificiilor şi preţurilor sociale, a criteriilor de integrare şi a şanselor României de a ieşi din zona gri a subdezvoltării. Pe ce se bazează impresia actualei puteri că presa putea face mai mult, că marile condeie s-au înscris mai degrabă în tabăra adversarilor reformei decît în aceea a adepţilor ei? Ce anume motivează convingerea prim-ministrului Ciorbea că la capitolul eşecuri executivul trebuie să treacă în acest moment *doar* modul în care au evoluat raporturile sale cu gazetarii? Cum ar fi trebuit să arate ziarele şi emisiunile radio-televizate pentru ca la Palatul Victoria şi la Palatul Cotroceni gazetarii să nu fie consideraţi o categorie pe care în momente grele autorităţile nu se pot baza, pe care liderii politici o curtează dar nu o înţeleg? La toate aceste întrebări e greu de răspuns, cu atît mai mult cu cît libertatea presei şi dreptul la liberă exprimare au fost apărate cu ardoare timp de şapte ani de *toate* partidele care compun acum coaliţia majoritară.

Şeful guvernului crede că solidaritatea presei scrise şi audiovizuale este o condiţie absolută pentru reuşita reformei. Probabil că nici unul dintre reprezentanţii puterii nu înţelege prin solidaritate supunere oarbă, disponibilitatea de a minţi de dragul unei idei nobile sau exersarea condeiului în lungi articole omagiale. Spiritul critic şi capacitatea de a spune lucrurilor pe nume chiar şi atunci cînd adevărul deranjează vîrfurile politice sînt, pentru orice sistem democratic, dovezi ale normalităţii în raporturile presă-putere. Acolo unde aceste raporturi sînt deformate, cele două segmente publice se privesc unul pe altul cu supiciune, cu iritare sau cu dușmănie. În ultimii şapte ani, societatea românească a avut parte de o prelungită stare conflictuală între guvernanţi şi analiştii din presa scrisă. Imediat după revoluţie a ieşit la iveală nepotrivirea de caracter între o presă necenzurată şi o putere politică pentru care democraţia era un efort imens. Cînd aveau în faţă un gazetar cu altă opinie decît aceea oficială, foştii majoritari şi fostul şef de stat reacţionau furios. Treptat, în locul furiei s-a instalat nepăsarea şi regimul Iliescu a ajuns să ignore presa pentru că o dispreţuia. Pe fondul acestei nesănătoase evoluţii, opoziţia a beneficiat de un traseu invers. La început, ea a fost privită de gazetari ca o entitate necesară dar nesemnificativă. Treptat, ironia a fost înlocuită de fascinaţie. Diabolizarea celor de la putere nu putea avea ca efect decît idolatrizarea opoziţiei. Presa a întreţinut senzaţia că *toţi* guvernanţii sînt suspecţi, hoţi sau mincinoşi, că oricine le găseşte vreo calitate sau vreo circumstanţă atenuantă n-are coloană vertebrală. Ca o consecinţă firească, înaintea ultimei campaniei electorale se insinuase deja în analizele gazetarilor şi în conştiinţa minorităţii antiguvernamentale convingerea că e de-ajuns să fii în opoziţie pentru a fi valoros, cinstit şi curat. Victoria Convenţiei Democrate şi a aliaţilor ei în alegerile din noiembrie '96 a fost deci inevitabil considerată o mare victorie a presei. Preşedintele Constantinescu şi premierul Ciorbea au mulţumit mediilor de informare pe un ton mult prea măgulitor, iar gazetarii şi-au autoexagerat, la rîndu-le, rolul pe care l-au jucat în realizarea alternanţei politice. Din start, raportul noii puteri cu presa a fost deci aşezat pe temelii supradimensionate şi apariţia unor tulburări de echilibru era previzibilă. După ce au idolatrizat condeiele care le-au uşurat ascensiunea politică, guvernanţii de azi constată că ele pot percepe greşit o situaţie politică sau pot ridica la rang de eveniment gafe cu semnificaţii minore. De partea cealaltă, dezamăgirea ia locul amorului fără limite, iar gazetarii îşi apără dreptul de a căuta pete pînă şi în soare, fără să înţeleagă că guvernul Ciorbea doreşte pentru el însuşi o imagine publică perfectă.

Pentru a susţine împreună reforma, e necesar ca ambele părţi să-şi reevalueze aşteptările şi să-şi accepte imperfecţiunea. În plus, miniştrii (fie ei şi creştin-democraţi, deci victime ale istoriei comuniste!) n-au altă şansă decît să constate că nu pot fi admiraţi de nimeni dacă doar se prefac reformişti, iar gazetarii că, în lipsa cenzurii, depinde de ei înşişi să nu contribuie la compromiterea mecanismelor democratice şi la scăderea credibilităţii presei.

Elena ŞTEFOI

Încoace şi încolo (II)

Masivitatea gubernială a clădirii aeroportului din Chişinău păleşte pe măsură ce te apropii de intrare. Ziduri scorojite şi murdare, cu tencuiala căzută pe mari porţiuni, resemnata impudoare a abandonului şi sărăciei. De la avion eşti transportat cu un autobuz ce gîfîie zgomotos, a cărui hodorogeală concurează în exotism cu brusca volubilitate în limba rusă a pînă atunci tăcuţilor tovarăşi de voiaj. E sindromul "limbii ascunse", propriu călătorilor din ţări frustrate. Îl au şi românii care vin din străinătate: în sălile de aşteptare tac, în avion tac ori răspund înecat pe vreo limbă străină la întrebările stewardeselor, dar odată aeroplanul aterizat la Otopeni izbucneşte triumfal româna de aglomeraţie.

Aici, la Chişinău, "limba ascunsă" e rusa. Limbă de comunicare, totodată.

Rusește vorbesc tinerii soldaţi blonzi de la graniţă, îmbrăcaţi în uniforme părînd scoase din recuzita vreunui grosier film occidental despre Uniunea Sovietică. În rusește, exclusiv în rusește, sînt formularele disponibile de declaraţie vamală (unde trebuie să declari dacă ai sau nu arme, droguri, explozibili şi nu mai ştiu ce alte chestii fioroase). În rusește este fiţuica pusă de autorităţi în paşaport şi de pe verso-ul căreia afli, în patru limbi (rusește, englezește, franţuzește şi nemţește), că ai trecut... frontiera de stat a Uniunii Sovietice. Republica independentă nu va fi avut, probabil, bani să-şi tipărească propriile formulare pentru ceea ce în România se cheamă "talon de intrare". De aceea, poate, sînt în continuare folosite cele rămase de la destrămatul imperiu. Dar numele îţi este scris cu chirilice, iar asta nu se mai explică prin sărăcie. În românește (sau, dacă vrei, "moldovenește") e doar ştampila de trecere a graniţei: PCTG MOLDOVA. Formularul de tip sovietic datat 1997 este oricum un obiect de colecţie.

Pe dinăuntru, aeroportul e un labirint de reci culoare înguste, slab luminate, îngrădite cu bizare grilaje mobile, de tip penitenciar.

Holul e însă înalt şi primeşte de la soare o lumină gălbuie din cauza murdăriei de pe geamuri. Aici există un ghişeu pe care scrie TAROM. Te interesezi de rezervarea pentru întoarcere. Ţi se răspunde rusește. Insişti în limba oficială a Republicii: funcţionara nu pare însă a şti decît rusește. Binevoitor, cineva îţi traduce. Rezervarea există, întoarcerea la Bucureşti e sigură.

Schimbi bani. Leul moldovenesc nu este doar foarte puternic faţă de cel românesc (un dolar face 4,58), dar este, probabil, şi singura bancnotă din lume pe care sînt scrise versuri. Versuri din Miorița: "Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai...".

Preţurile pentru străini sînt însă descurajante. La hotel, fostul hotel al Comitetului Central, o cameră cu totul oarecare costă cît una luxoasă în Occident. Pentru o cină mediocră plăteşti cît pentru una bogată la Paris. Pînă şi la telefon există un tarif pentru străini (3 dolari minutul), asta dacă eşti imbecil şi telefonezi din camera de hotel. Evident, poţi telefona şi de la vreo cabină publică. Ţi-ar trebui însă cartelă magnetică şi locul de unde se cumpără aşa ceva nu e foarte cunoscut. Iar de existenţa tarifului special pentru străini afli, desigur, numai cînd ţi se prezintă nota şi te cam miri.

Şi la Chişinău, ca şi la Bucureşti, străinul este socotit o pradă, un animal bun de jupuit. Eşti sfătuit, şi aici, să nu prea te plimbi noaptea pe stradă. Mişună, şi aici, tipi cu mutre suspecte şi mers tîrşit, avînd la brîu telefoane portabile, în care vorbesc în şoaptă, dar pe rusește. Numele străzilor şi toate firmele sînt în limba română (=moldovenească), dar toată lumea vorbeşte rusește. La chioşcurile de presă, cele mai multe publicaţii sînt în limba rusă. Nici un ziar, nici un săptămînal din România. Dar ce le-ar putea spune ziarele din România locuitorilor Republicii Moldova?! Cu ce, prin ce să-i intereseze? Cei de aici au viaţa lor, problemele lor, sărăcia lor, altele şi altfel decît la vest de Prut.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Ordonanţele de urgenţă

Acţiunile legislative ale Guvernului Ciorbea stupefiază pe mulţi dintre observatorii vieţii noastre juridice. Nu mă refer acum la conţinutul propriu-zis al hotărîrilor de guvern ori al propunerilor legislative, ci la procedurile constituţionale la care Guvernul apelează pentru a-şi impune proiectele.

Nu sînt puţini juriştii care privesc cu rezervă promovarea "în cascadă" a ordonanţelor de urgenţă. Fenomenul este, neîndoielnic, mult amplificat. După ştiinţa mea, Guvernul a apelat la ordonanţa de urgenţă numai în nouă cazuri. Totuşi, unora le pare prea mult.

Conform art. 114 alin. 4 din Constituţie, "în cazuri excepţionale, Guvernul poate emite ordonanţe de urgenţă. Acestea intră în vigoare numai după depunerea lor spre aprobare la Parlament. Dacă Parlamentul nu se află în sesiune, el se convoacă obligatoriu".

Textul constituţional vorbeşte, deci, despre un act normativ care se abate de la regula fundamentală potrivit căreia numai Parlamentul poate emite acte normative cu valoare de lege. Acest lucru este cît se poate de limpede citind titlul întregului articol 114 din legea noastră fundamentală: "Delegarea legislativă". Ceea ce nemulţumeşte pe mulţi jurişti este discutabila respectare a condiţiei impuse de text pentru emiterea ordonanţei de urgenţă: *cazul excepţional*. Se află România într-o situaţie care să poată fi caracterizată drept *excepţională* şi care să permită Guvernului ocolirea procedurii legislative ordinare? Dacă admitem că aşa este (se pot găsi cu uşurinţă multe argumente în acests sens), Guvernul nu face decît să înţeleagă situaţia mai mult decît dificilă a ţării şi, asumîndu-şi răspunderea, acţionează în consecinţă. Dacă admitem că, din toate punctele de vedere, timpurile pe care le trăim nu sînt *de excepţie*, atunci Guvernul încalcă reguli de bază al funcţionării statului de drept. Cum aprecierea asupra stării României are o importantă încărcătură politică, ne abţinem să ne exprimăm în acest sens.

O altă importantă problemă care se ridică în ceea ce priveşte practica legislativă a ordonanţelor de urgenţă este aceea a răspunderii Guvernului. Dacă pentru o lege adoptată în procedură ordinară la iniţiativa Guvernului, răspunderea acestuia este sensibil micşorată, în situaţia ordonanţei de urgenţă răspunderea executivului este maximă. Să nu uităm că Guvernul nu este produsul direct al voinţei electoratului, aşa cum sînt cele două Camere ale Parlamentului! Din această perspectivă, decizia cabinetului Ciorbea de a-şi angaja răspunderea în faţa Camerei Deputaţilor şi a Senatului, conform art. 113 din Constituţie, nu ni se pare un gest curajos ci, mai degrabă, un gest firesc în condiţiile actuale.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Pentru o dictatură a valorii

● Aş fi vrut, săptămîna trecută (26 mai-1 iunie), să urmăresc „confruntarea" dintre premierul Victor Ciorbea, mare autor de conferinţe de presă „extraordinare" (din punctul de vedere, desigur, al rubricii de faţă: acela al „mediaticităţii", al „televizualităţii"), şi diferitele redacţii de ştiri ale posturilor noastre centrale de televiziune. Nu am reuşit pînă la capăt. Din cauza, probabil, a vremii, dar, mai mult ca sigur, şi a saturaţiei, a monotoniei pe care, oricît s-ar strădui (şi nu se prea străduiesc!) să facă „spectacol" — sau poate tocmai de aceea —, posturile de televiziune, televiziunea autohtonă în general o imprimă zilelor, serilor şi nopţilor noastre, un somn năpraznic s-a abătut, ca un nor de lăcuste, asupra cronicarului, făcîndu-l să scape condeiul din mînă. Nu am reuşit, prin urmare, să urmăresc decît conferinţa de presă propriu-zisă şi „Ediţia specială" de miercuri, dinainte de finala Ligii Campionilor Europeni, de la TVR 1, unde gazda premierului, aşa cum se face pretutindeni în astfel de ocazii, la zile mari, a fost însăşi directoarea DEI, d-na Alina Mungiu-Pippidi. M-a reconfortat imaginea de siguranţă şi de competenţă atît a primului nostru om de stat, cît şi a cunoscutei jurnaliste, care a reuşit — caz rar — performanţa de a nu întrerupe, de a-l lăsa pe premier să răspundă şi, în acelaşi timp, de a pune nu întrebări mici, imediate, „la piciorul gîştei", fals sîcîitoare, ci largi, cuprinzătoare, cu adevărat problematizante, nelăsîndu-se dominată de discursul omului politic, gata oricînd (în general vorbesc) să axfixieze, să monopolizeze emisiunea şi să anuleze dezbaterea ca atare. Păcat de atmosfera de carton pe care studioul 4 al TVR continuă să o respire, păcat de lipsa unui consilier de imagine (tocmai într-o televiziune!) pentru, totuşi, *doamna* Mungiu-Pippidi, păcat de camerele în continuare înţepenite şi aşezate, static, leneş, nespectaculos, a-televiziv, la nivelul feţelor invitaţilor. Păcat! Iată tot atîtea neajunsuri specific, tehnic profesionale pentru care mulţi dintre *tehnicienii* din TVR ar avea de ce să fie sancţionaţi, penalizaţi şi, pînă la urmă — de ce nu ? —, pentru nerespectarea baremurilor *calitativ-profesionale*, chiar daţi afară, dacă, bineînţeles, d-lui Stere Gulea i-ar veni ideea simplă de a introduce în TVR *dictatura valorii*, *axiocraţia* şi nu s-ar mai plînge că este legat de mîini şi de picioare: chiar şi în aceste condiţii, şi cu atît mai mult în astfel de condiţii, mintea, spiritul trebuie să fie libere şi să-şi impună supremaţia.

● Penalizaţi ar trebui să fie şi cei care continuă să facă — fizic, nu metafizic — întuneric, nu lumină pe platoul emisiunii „Cu cărţile pe faţă". O astfel de regie de platou este, profesional, de nescuzat, şi ea ar putea constitui o bună ocazie de selectare a personalului tehnic. Repet: cei care, tehnic (dar nu numai), sînt neperformanţi, care, altfel spus, sabotează calitatea emisiunilor şi a transmisiilor TVR ar trebui penalizaţi şi, pînă la urmă, fără false reticenţe, puşi pe liber. Aşa ar putea începe mult dorita şi clamata restructurare a TVR, chiar în condiţiile interimatului directorial şi ale deficienţelor legislative: pe baza criteriilor intern, specific *profesionale*. Eu, unul, aş fi gata să-l „ajut", din afară, ca simplu telespectator-scrietor, pe d-l Stere Gulea. Nu sînt, însă, foarte convins că domnia să chiar vrea şi are curajul să lipsească, în sfîrşit, Televiziunea Română de cei care nu au nimic în comun cu treaba de televiziune şi care reuşesc să atîrne balast de nişte ambiţii de profesionalizare vizibile dar care, în condiţiile date, sînt sortite să rămînă simple veleităţi, simple vorbe goale bune de spus presei.

● Televiziunea Română a trimis şi ea, recent, corespondenţi în străinătate, pentru a acoperi diferite evenimente de importanţă internaţională. La Paris, de exemplu, pe Anca Toader şi pe Cristian Ţopescu. Aceştia şi-au făcut (îşi fac) treaba bine, dar, în condiţiile în care TVR, prin intermediul directorului său general, acuză catastrofala situaţie financiară a numitei instituţii, nu am observat, ca la Pro TV sau Antena 1 bunăoară, ca excursiile profesionale, „în interes de serviciu" ale celor doi să fi fost sponsorizate, susţinute de publicitatea la vreun produs, aşa cum se procedează, cuminte, normal, pretutindeni. La Pro TV de exemplu, recentele transmisii din străinătate au avut ca suport firma Connex GSM. Şi la TVR acest lucru ar fi fost nu numai licit şi posibil, ci chiar obligatoriu, dacă, bineînţeles, ar fi existat ceea ce se numeşte marketing. Dar, spre deosebire de posturile comerciale (cum lumea se fereşte, pudic, să le spună), unde banii sînt ai *cuiva* anume, la TVR banii sînt, nu-i aşa, *publici*, adică nu dor pe nimeni...

● M-am distrat, luni, 2 iunie: la aceeaşi oră (23,30), telespectatorul român a avut de ales între *Ultimul tango la Paris* (Pro TV) şi emisiunea „Oglinzi paralele" cu tema „Fenomenul Piaţa Universităţii" (TVR 1), *prost* condusă de Cristian Unteanu, care, în numai patruzeci de minute, a avut buna, în principiu, idee de a-i aduce faţă în faţă, pentru prima oară (în istorie), pe Ion Iliescu şi pe Marian Munteanu. Un Ion Iliescu tot mai bătrîn intelectual şi politic, tot mai închistat, tot mai departe de realitate, în vis. Un Ion Iliescu furios, dezorientat şi neputincios, tot mai aproape de marginea comportamentului firesc pentru un om politic, care, a doua zi (marţi, 3 iunie), nu mai ştia pe cine să apostrofeze, abia stăpînindu-se, în pragul apoplexiei, mai întîi: pe adversari (Victor Ciorbea) sau pe aliaţi (Iosif Boda). Un Ion Iliescu cum a fost, probabil, în toţi anii cît a prezidat destinele acestei ţări: incapabil de un contact cu realitatea, supărat, ca un copil, pe realitate.

Bogdan GHIU

Economie

Mersul pe sîrmă al dobînzilor bancare

Un lucru în jurul căruia se poartă dispute aprige îl constituie dobînzile bancare. Desigur, cetăţenii sau firmele care economisesc şi deschid depozite în bănci, pe termene fixe, vor ca dobînzile să fie cît mai mari. Dimpotrivă, cei ce solicită credite de la bănci se plîng fără încetare că dobînzile sînt sufocante. A găsi punctul de echilibru este ceva asemănător cu mersul pe sîrmă al unui acrobat.

Ne amintim că, pe piaţa monetară, dobînzile au început să urce vertiginos. La licitaţia de refinanţare de la BNR au fost înregistrate dobînzi de peste 400%. Emoţiile au fost extrem de mari, deşi un nivel atît de ridicat a apărut într-o singură săptămînă, la încheierea lunii februarie. Dobînda reflecta o anume realitate: băncile care au venit la sfîrşitul lunii februarie, la licitaţia de refinanţare, au plusat ca să nu piardă. Ele aveau nevoie de lei, ca să-şi închidă bine poziţiile în conturile de la BNR, pentru că există obligativitatea unei anume rezerve pe care băncile trebuie să şi-o asigure. Dar şi această dobîndă, şi celelalte, din săptămînile următoare, de 266% şi 240%, au fost dobînzi marginale. BNR are mai multe linii de credit, media lor urcînd rareori peste 100%.

Dobînzile mari au urmărit, cu deosebire, să împingă băncile comerciale să urce dobînzile la depozite. Oamenii vin, depun banii la bancă şi astfel se alimentează mereu bateriile băncilor comerciale cu noi încărcături. Acum, după liberalizarea pieţei valutare şi a pieţei monetare, ceea ce doreşte BNR este să intensificie concurenţa pe aceste pieţe, în aşa fel încît băncile să se bată pentru a atrage o clientelă numeroasă. Pentru asta, ele trebuie să ofere valuta cea mai ieftină, serviciile cele mai ieftine, sistemele cele mai rapide, în aşa fel încît clientul să se ducă la banca pe care el consideră că îl va servi cel mai bine. Şi care îi poate asigura, pentru economiile lui, dobînda cea mai bună.

Iată însă că, acum, băncile încep să reducă dobînzile la depozite. De ce o fac? Pentru că există două linii care merg mereu împreună şi care sînt continuu comparate. Linia dobînzilor bancare şi linia inflaţiei. Atîta timp cît inflaţia a urcat, au crescut şi dobînzile. Acum, însă, inflaţia are o evoluţie calmă şi linia dobînzilor nu poate face altceva decît s-o urmeze. Nu cu fidelitate, însă. Dobînzile pasive se vor menţine cu mult peste linia inflaţiei, pentru a-şi păstra atractivitatea. În aceste condiţii, se vor menţine ridicate şi dobînzile active, pentru creditele date de bănci.

Dobînzi foarte mici nu vom avea prea curînd. Cînd vom ajunge la astfel de dobînzi, va însemna că am rezolvat lucrurile în economie. Acela va fi semnul sigur că a început relansarea economiei româneşti. Dar, acum, noi nu sîntem într-un moment de relansare, ci într-un moment de terapie. Şi încă de şoc sau intensivă, cum îi place premierului Victor Ciorbea să spună.

Imaginea atît de des vehiculată, că bolnavul trebuie aşezat pe masa de operaţie, pentru că trebuie să urmeze o intervenţie chirurgicală, este imaginea cea mai reală. Această intervenţie chirurgicală a presupus - pentru semestrul întîi al acestui an - şi restrîngerea creditelor, pentru a nu plusa în economie masă monetară care să producă inflaţie. În semestrul al doilea, însă, va începe remonetizarea. Cu o condiţie: aceea ca banii să fie folosiţi acolo unde pot produce, acolo unde agenţii economici pot "să alerge" mai repede decît inflaţia.

Masa monetară va urca. Imaginaţi-vă o diagramă care să reprezinte o inflaţie ce pierde din înălţime (şi va tot pierde pînă la sfîrşitul anului), alături de o masă monetară care cîştigă în înălţime (şi va tot cîştiga pînă la sfîrşitul anului). Asta înseamnă că vor fi credite mai ieftine, că vor fi bani mai mulţi în economie, că populaţia va dispune de sume ceva mai mari şi va putea să facă mai multe cumpărături pe piaţa de consum.

După ce băncile au urcat dobînzile pasive, au ieşit zvonuri că nu vor avea de unde să le plătească. De altfel, au fost comparate cu sistemul CARITAS. Dar banca este un sistem care nu face doar două operaţiuni, dus-întors: să încaseze bani de la populaţie, apoi să dea credite la populaţie şi la agenţii economici. Orice bancă comercială din România lucrează în sistem de bancă universală. Ea vinde şi cumpără valută pe piaţa interbancară, participă la operaţiuni pe piaţa monetară, face plasamente, desfăşoară tot felul de activităţi din care scoate bani. Din aceste activităţi va face bani inclusiv pentru a plăti obligaţiile către populaţie. Nu sînt nici un fel de motive de panică, de teamă că băncile nu vor avea bani să-şi onoreze dobînzile.

Depunătorul, însă, trebuie să-şi facă mereu un calcul de rentabilitate. El deschide un depozit la o bancă şi întrebarea pe care şi-o pune este legată de rentabilitatea acestui depozit. El trebuie să ştie: acţiunea pe care a întreprins-o îi aduce un venit peste rata inflaţiei?

O rată normală de rentabilitate, într-o ţară dezvoltată, nu depăşeşte 3-4%. Inflaţia fiind mică, se ajunge rareori la mai mult de un procent peste rata inflaţiei. Dar un singur procent peste rata inflaţiei înseamnă o rată de rentabilitate bună. Dorim să ajungem şi noi aici: să vedem inflaţia pierzînd din altitudine şi să vedem cum şi dinamica preţurilor şi dinamica dobînzilor se măsoară cu cîte o singură cifră.

Deocamdată, însă, nici o bancă nu va reduce brusc remunerarea economisirii. Dobînzile vor continua să fie cu 4-5% mai mari decît rata inflaţiei, pentru ca românul să aibă clară imaginea cîştigului.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Frontul de la Piteşti

Atac la baionetă, tir declarativ

● "Roman acuză tărăgănarea reformei. Consfătuirea de lucru pe care PD a organizat-o sîmbătă la Piteşti s-a transformat într-un tir la adresa miniştrilor şi parlamentarilor ţărănişti, precum şi a liberalului Călin Popescu Tăriceanu: «Spineanu dă declaraţii irresponsabile» ● «Opriş este acuzat că nu-şi face treaba» ● «Tăriceanu nu privatizează regiile».” (**Libertatea**, 2 iunie) ● "Radu Berceanu a pus punctul pe i spunînd că din componenţa actualului guvern 30% face reformă fără populism, pe cînd ceilalţi 70% au rămas încă în campanie electorală». Berceanu a lansat întrebarea retorică «Cine pe cine şantajează», reiterînd cu această ocazie disensiunile cu privire la Legea fondului funciar, cînd deputatul ţărănist Vasile Lupu a afirmat că «USD nu are încotro» şi trebuie să accepte propunerea PNCŢD de retrocedare a 10 ha de pămînt arabil.” (**Curierul naţional**) ● "Ministrul afacerilor externe, Adrian Severin, s-a plîns că reforma administraţiei de stat este «din păcate de competenţa Guvernului iar acolo este blocată din motive care ţin de o lipsă de».” (**Evenimentul zilei**) ● "Guvernarea alături de CDR nu decurge aşa cum ar fi trebuit. Liderul PD a menţionat că au fost aduse critici Guvernului tocmai datorită faptului că USD doreşte accelerarea reformei.” (**Cotidianul**) ● "Deşi a criticat dur partenerii de guvernare, PD rămîne leal coaliţiei. Pornind de la o propoziţie a premierului Ciorbea, vicepreşedintele FPS a comentat: «Guvernul nu trebuie să închidă întreprinderile, el trebuie doar să gîndească».” (**România liberă**) ● "Partidul Democrat a ajuns la concluzia că reforma e sublimă, dar lipseşte cu desăvîrşire. Ministrul mediului, Ioan Oltean, a şocat prin debutul alocuţiunii sale declarînd: «Cînd mă uit în sala asta, mă simt ca şi cînd aş fi membru al unui partid aflat în ilegalitate». Ministrului nu-i plăcea... mediul în care s-a desfăşurat şedinţa, sala fiind de-a dreptul neîncăpătoare, întunecoasă şi înecată în fum de ţigară.” (**Jurnalul naţional**)

Sub ochii spectatorilor independenţi dar partinici

● "PD a trăit pe propria experienţă adevărul că nici o guvernare nu e veşnică. Trecuţi printr-o guvernare care a picat cînd îi era lumea mai dragă şi obligaţi ulterior să privească de pe margine timp de patru ani cum se împarte «dulcele tort al puterii», oamenii lui Petre Roman nu vor să repete greşelile trecutului. Tocmai de aceea, într-un moment de cumpănă al alianţei la putere PD a ţinut să-şi avertizeze principalul partener că nu se va mai mulţumi cu rolul de aliat conjunctural, de mîna a doua.” (Victor Ciutacu în **Curierul naţional**, 3 iunie) ● "Nici o voce nu a zis că *PD a pierdut pe mîna lui*, pentru că nu a ştiut să joace. Şi va continua să piardă atîta timp cît nu se va decide ce vrea. Atitudinea de acum – Opoziţie înlăuntrul Puterii – i-a mai condus odată pe actualii membrii PD la o scindare şi la eşec.” (Corina Drăgotescu în **Adevărul**) ● "Oricum, în ciuda oricăror altor speculaţii, mesajul transmis auditoriului din sala consfătuirii (*PD la Piteşti*) a fost unul de coeziune, de unitate a coaliţiei. Adică să fie clar pentru toată lumea: dracul nu e chiar atît de negru, chiar ar putea să se mai decoloreze.” (Constantin Lupu în **România liberă**). (**E.Ş.**)

Ştiri nebăgate în seamă

Un bebeluş american a murit de foame pentru că mămica lui avea oră la manichiură. ● TVR traduce ştirile pentru surzi ● Ministrul sănătăţii a dispus disponibilizarea a 21.520 de angajaţi, opunîndu-se astfel ministrului Finanţelor care impusese, prin Legea bugetului, trecerea în şomaj a 27.346 de persoane ● Discriminarea femeii va fi sancţionată de o Agenţie naţională care să promoveze egalitatea şanselor.

De jur împrejur

Victoria lui Jospin

E greu de găsit un şef de stat democratic – în absenţa graţiei divine, presupus a fi dotat cu o inteligenţă superioară – care să fi izbutit, asemeni lui Jacques Chirac, să-şi provoace o umilinţă publică atît de categorică. Convocarea alegerilor anticipate, în condiţiile în care partidele de dreapta aveau o majoritate arhiconfortabilă în parlament a fost motivată de nevoia unui vot care să confirme acceptarea programului de austeritate al guvernului Juppé. Era de prevăzut că urnele nu vor degaja aceeaşi majoritate covîrşitoare, dar, spera Chirac, avansul dreptei va fi suficient pentru adoptarea măsurilor necesare integrării europene, pentru respectarea strictă a criteriilor pe care s-ar putea întemeia o monedă europeană puternică. Or, votul din ultimele două duminici a demonstrat că poporul suveran (a cărui "inteligenţă colectivă" a fost atît de linguşită în campania electorală) nu este dispus să mai suporte impunerea unor sacrificii de către o clasă politică suferind din cauza deficitului de comunicare, copleşită de povara acuzaţiilor (unele dovedite) de corupţie, de divergenţele de opinii în probleme majore, etalate nu atît de fracţiunile, cît de personalităţile dreptei. Poate că poporul posedă o inteligenţă colectivă. Dar inteligenţa individuală a îndemnat o majoritate să voteze cu acei politicieni de stînga, care promit îmbunătăţirea imediată a situaţiei lor materiale. Lionel Jospin, cel care a condus Partidul Socialist la victorie nu a făgăduit mare lucru: 700.000 de noi locuri de muncă, reducerea săptămînii de lucru, fără diminuarea salariului, sistarea privatizărilor, impunerea unor criterii politice pentru aderarea la Euro, ca o condiţie a flexibilizării standardelor economice. Nu reiese din ce fonduri va putea stînga să asigure realizarea obiectivelor economice. Este evident că propaganda partidului socialist îşi trage seva din razele stinse ale statului puternic centralizat, care în cei 30 de ani de după război, a asigurat înflorirea şi puterea Franţei. Dar peripeţiile din cele două septenate Mitterrand au dovedit cu prisosinţă necesitatea adaptării la noile realităţi ale economiei şi politicii mondiale. Provocări la care politica preşedintelui Chirac şi a premierului Juppé a încercat să răspundă. Va izbuti Chirac să continue aceeaşi politică împreună cu guvernul de stînga condus de Jospin? Răspunsul la această întrebare este căutat în aproape toate cancelariile europene, deoarece schimbarea politică din Franţa afectează şi poziţia Germaniei, confirmînd totodată ezitările Marii Britanii în ceea ce priveşte aderarea la moneda unică.

Victoria lui Jospin înseamnă reconsiderarea politicilor de austeritate din toată Europa. Faptul că ele sînt adoptate în ţări bogate nu-i consolează pe cei excluşi şi pe cei care-şi văd venitul – minim – incapabil să le mai asigure un trai decent. În măsura în care s-au deplasat la vot, mulţi dintre cei foarte nemulţumiţi au votat cu Frontul Naţional, partid de extremă-dreaptă care îi asigură că prin gonirea străinilor şi refuzul oricărei integrări europene situaţia păturilor defavorizate se poate îndrepta. Acest ultim punct este susţinut şi de comunişti, factor important al majorităţii guvernamentale. Şi astfel cercul se închide. Alegătorii reprezentaţi în parlament – fie în majoritate, fie în minoritate – au transmis un mesaj prin care au intenţionat să spună că doresc o altfel de politică dusă de altfel de politicieni. Printr-un efect paradoxal al legii electorale franceze, 15% dintre alegători – cei care au votat cu F.N. – au doar un singur deputat în parlament. Cu gîndul la acest segment de populaţie care optează pentru soluţiile extremiste şi nu este reprezentat într-un for democratic trebuie condusă politica franceză, pentru a evita explozia. Nevoiaşii şi nemulţumiţii dintr-o ţară bogată sînt mult mai activi decît cei dintr-o ţară săracă şi organizarea lor la orice margine a spectrului politic ameninţă serios jocurile de-a alegerile anticipate.

Magdalena BOIANGIU

Politica internă şi externă

Înainte de a pleca spre Europa, preşedintele Statelor Unite s-a adresat gazetarilor afirmînd că trebuie acţionat în aşa fel încît "să fie creată o lume în care cîinii care au lătrat în secolul XX, să nu mai schelălăie în sec XXI". Actele semnate de Bill Clinton cu preşedintele Rusiei, discursul ţinut la cea de a 50-a aniversare a Planului Marshall au demonstrat că "asumarea responsabilităţii de către SUA este un element esenţial în exorcizarea fantomelor trecutului. E adevărat, Clinton trebuie să convingă poporul american în legătură cu necesitatea extinderii umbrelei securitare asupra ţărilor din Europa Centrală şi de Est care doresc să intre în NATO, fără să încerce să scoată din buzunarele contribuabilor americani bani pentru reconstruirea continentului.” (**Newsweek**, 2 iunie '97)

Opţiunile pentru NATO şi Uniunea Europeană sînt realităţi dinamice atît pentru ţările care fac parte din aceste organisme cît şi pentru cele care vor să intre. Prin extensie NATO şi UE sînt obligate să-şi modifice criteriile de admisie, regulamentele de funcţionare, sursele şi dimensiunile finanţării programelor comune. De aceea opţiunile nu pot fi doar de domeniul esoteric al politicii externe, pentru că ele vor influenţa în profunzime traiul fiecărui cetăţean. Devotamentul faţă de valorile Occidentului exprimă aspiraţia spre fluxul central al evoluţiei umanităţii. Dar dacă politicienii din fiecare ţară nu vor explica în mod precis avantajele şi riscurile, demagogii şi izolaţioniştii – a căror paradoxală "internaţională" este extrem de solidară – vor reuşi să determine întoarcerea spre sine. Egoismul este un reflex de apărare mult mai la îndemînă decît solidaritatea. Polonezii unanimi în sondaje, diferenţiaţi în opinii:

"Dacă astăzi am analiza cu atenţie afirmaţiile numeroşilor politicieni din Solidarnosc, din dreapta naţionalistă, din stînga neocomunistă, ale socialiştilor ne-comunişti şi ale liderilor Partidului Ţărănesc, dacă am pleca urechea la ce spun unii preoţi, am afla că Polonia n-ar trebui să se integreze în Uniunea Europeană. Dacă o va face, are mai mult de pierdut decît de cîştigat: va creşte numărul şomerilor, agricultura va avea de suferit, vom fi inundaţi de produse ieftine, subvenţionate. s-ar putea ca identitatea naţională să dispară, suveranitatea statului polonez va avea de suferit într-o Europă fără frontiere, bisericile vor fi pustii, Polonia va fi scufundată într-o subcultură nivelatoare, liberalizarea moravurilor va provoca dezmembrarea familiilor şi Uniunea Europeană va impune legiferarea avortului. Poate că aşa e, dar dacă vom întoarce spatele organismelor de

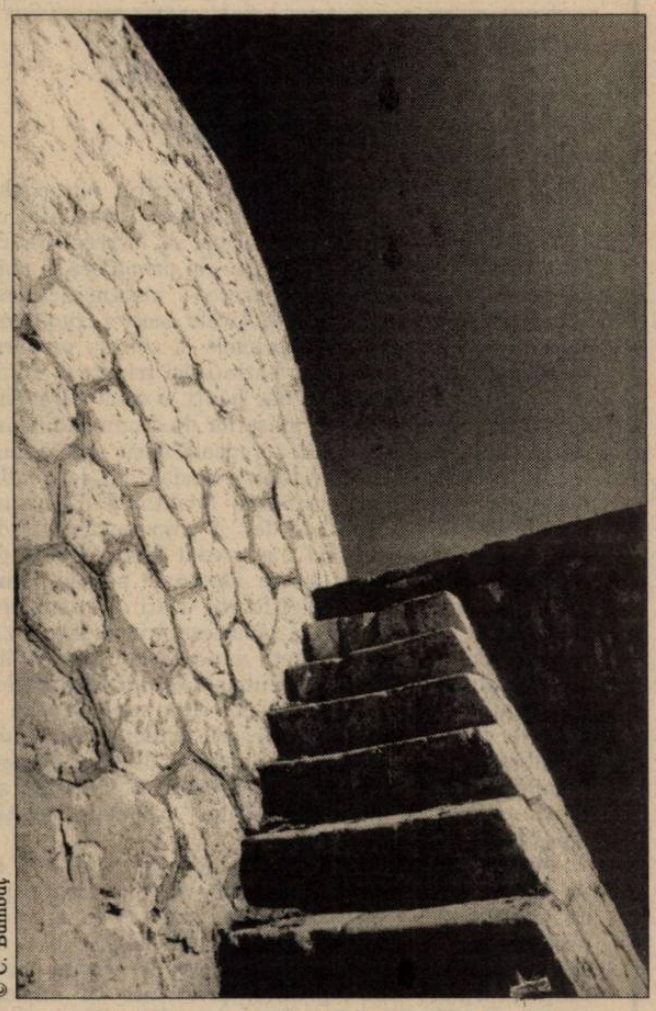

© C. Bumbuţ

la Bruxelles, alternativa se numeşte Moscova".

Avertismentul lansat de hebdomadarul din Poznan, **Wprost** poate fi eficient, ca de atîtea ori, în ţările aflate sub ocupaţia sau influenţa Rusiei. Ce se va întîmpla însă dacă va izbuti ceea ce politologii şi economiştii numesc "a doua revoluţie liberală din Rusia"? (**Nezavisimia Gazeta** – Moscova). Avînd în vedere bogăţia resurselor şi dimensiunile pieţei, Statele Unite şi Europa Occidentală vor fi probabil mult mai conciliante cu fostul centru, decît cu foştii sateliţi. E un risc pe care Polonia – şi nu numai – ar trebui să-l ia în calcul atunci cînd se formulează politica externă, dar şi cea internă. (**M.B.**)

Argument

În lume nu există formaţiune politică să nu ofere în programul ei electoral perspectiva îmbunătăţirii procesului de învăţământ. La locul de intersecţie unde orice societate tinde să-şi reproducă valorile dar şi să se adapteze necesităţilor prezumate ale unui viitor atît de diferit de prezent, învăţământul este totuşi un sistem cu un moment de inerţie mare, în care rezultatele modificărilor se văd după decenii.

Pe de o parte se susţine că unul din avantajele României – ca piaţă – în competiţia globală este calitatea educaţiei: la toate nivelele, mîna de lucru este calificată şi competentă. Dar cu cît este mai calificată şi mai competentă cu atît mai mult tinde ea să se valorifice acolo unde este mai bine plătită. O privire înduioşat admirativă însoţeşte performanţele olimpicilor români. Dar un studiu comparativ recent, efectuat în 41 de ţări, denumit TIMSS (Al treilea studiu internaţional asupra studiului matematicii şi ştiinţelor) şi publicat de revista **The Economist** (29 martie 1997), situează elevii români de liceu pe locul 34 la matematică şi 31 la ştiinţe, după Republica Cehă (6, respectiv 2), Slovenia (10, respectiv 7), Bulgaria (11, respectiv 5), Ungaria (14, respectiv 9), Rusia (15, respectiv 14). Pe primul loc (ca şi în toate clasamentele evoluţiei economice), este Singapore. Politicienii din toată lumea au luat foarte în serios acest tabel. Preşedintele SUA (ţară aflată pe locul 28 la matematici, 17 la ştiinţe) l-a menţionat în discursul său din februarie despre starea Uniunii. Bill Clinton consideră că slabele rezultate obţinute la nivelul la care s-a efectuat cercetarea sînt determinate de absenţa unor standarde naţionale şi a unor examene unitare. Germania consideră că sistemul ei de învăţământ se află "în stare de urgenţă". Spicuim aceste date pentru a demonstra că România nu este un caz special. Peste tot în lume, profesorii cîştigă mai prost decît băcanul din colţ, aproape pretutindeni "egalitatea şanselor" este mai curînd o lozincă politică decît o realitate trăită la centru şi la periferie la fel. Se dovedeşte însă că pentru unii starea de criză este mai productivă decît autocompătimirea şi încîntarea altora.

În România discuţiile despre reforma în învăţământ se duc în vase necomunicante: în Parlament se dezbate cu înflăcărare învăţământul în limba maghiară şi necesitatea introducerii religiei ca materie opţională sau obligatorie. Ministrul Învăţământului vorbeşte despre "structurarea profilului uman complex, redefinirea calităţii şi eficienţei, democratizarea sistemului, redimensionarea rolului social" ("22" – 27 mai). Tot în acest timp, ministrul Finanţelor reduce posturile, iar ministrul Reformei nu consideră învăţământul o componentă a preocupărilor sale. Între timp, unii profesori dau meditaţii şi fac faţă pretenţiilor economiei de piaţă, iar elevii capătă o educaţie conformistă sau nu, departe de şcoală şi de oamenii ei. Ne-reforma îi transformă pe ne-olimpici, pe ne-handicapaţi, ne-bursieri, ne-ţigani într-o masă de alegători care nu vor accepta niciodată inovaţiile curajoase în vreun domeniu, pentru că nu sînt pregătiţi să le facă faţă.

Învăţământul ar trebui să fie un obiectiv central al tuturor formaţiunilor politice: e locul în care stînga ar putea să valorifice idealul egalităţii, unde dreapta ar realiza educaţia în spiritul valorilor libertăţii individuale.

Am preferat pentru acest număr al **Dilemei** o etalare mai "la firul ierbii", o expunere a problemelor legate de învăţământul mediu făcută de cei care acum participă la el, ca elevi, profesori şi la fel de dramatic – ca părinţi. Am extras astfel fragmente semnificative din corespondenţa primită la redacţie pe această temă. Colegii din redacţie care au avut amabilitatea să răspundă solicitării, au toţi, pe lîngă fostul statut de elev, o experienţă de la catedră. Se impune cu o oarecare forţă ideea că legea prin caracterul ei general poate prea puţin. Soarta reformei învăţământului stă în mîna profesorului. Sînt plătiţi puţin sau prost? E important, pentru că dacă statul – care oricît de liberal ar fi nu se poate retrage din învăţământ – îi plăteşte puţin, atunci ei să-i înveţe pe elevi puţin, dar nu prost. E mai uşor de completat, decît de schimbat. **(M.B.)**

Autodenunţ

Se zice că Gertrude Stein (ştiţi, "a rose is a rose is a rose") bîiguia sibilinic, pe patul de moarte: "Care-i răspunsul?... Care-i răspunsul?..." La care tot ea, plictisită să mai repete, ar fi spus, în final: "Dar care era întrebarea...?", după care a expirat.

Nu ştiu de ce această întîmplare, apocrifă sau nu ("o întîmplare e o întîmplare e o..." etc.), mă duce cu gîndul la învăţământ. În ce mă priveşte, eu am intrat în "corpul profesoral" printr-un fel de gafă a sistemului: nici prin cap nu mi-ar fi trecut, atunci cînd am dat examen la facultate, că *asta* mă aştepta... Dar poate că ar trebui să încep cu începutul.

Cînd am terminat liceul ("C.A.Rosetti" din Capitală) în 1978, singurele lucruri care mă pasionau erau filmul şi literatura americană. Cum la IATC-ul de atunci se mergea "pe pile", am ales Facultatea de limbi străine (engleză-franceză) unde ştiam că voi intra "din prima". După încă patru ani, în care m-am pătruns de filologia anglo-saxonă pînă-n punctul de a-mi lua diploma cu *Finnegans Wake* de Joyce, m-am trezit din nou în faţa unei "opţiuni" (infinit mai lipsite de seducţie): profesor undeva "prin ţară" (Bucureştiul rămînea "oraş închis"!) sau traducător la o întreprindere (desigur, tot "prin ţară"...). Mai precis, aveam de *ales* între Videle şi Călăraşi. Şi, cum pînă la Călăraşi căile erau destul de impracticabile iar perspectiva "legării de glie" un fapt sigur, am luat Videle şi minunata sa navetă de numai 1/2 oră (cu acceleratul!)... Era şi aici un clenci: pe foaia de repartizare scria "Liceul nr. 1 şi şcoala nr. 2", eu închipuindu-mi, nu ştiu de ce, că ele erau la o aruncătură de băţ. *Little did I know*: topografia acestui pretins oraş îngăduia prezenţa unui cîmp de vreo 3 km între instituţiile şcolare amintite! Aşa încît, primăvară-vară-toamnă şi (mai ales) iarnă, am bătut drumurile dintre ele pentru a preda lecţii precum "In the collective farm" sau "The Socialist Republic of Romania" unor elevi semioligofreni (oricum, semianalfabeţi). Din varii relatări de "pe tren" aflam că se putea şi mai rău: existau variante tren-rată-mers pe jos, sau tren-tren-rată, sau, în fine, tren-rată-bac(!)-mers pe jos... Trebuia să mă consider "fericit". Timp de trei ani – pe toată durata stagiaturii – am făcut haz de necaz alături de ceilalţi navetişti, în trenuri îngheţate sau prăfuite – în funcţie de anotimp. (Ba, am reuşit chiar să particip la o "sesiune de comunicări" pe facultate cu un eseu despre Henry James, scris *în întregime* între Glina şi Clejani!)

Care era atmosfera? Un fel de "dacă tot sîntem în rahat, hai să ne băgăm picioarele". Nu mă gîndeam decît – exact ca un recrut – la timpul care mi-a mai rămas, îngrijorat să nu dea Nebunu' vreo lege peste noapte care să mă oblige să mă stabilesc acolo... Şi totuşi, o amintire duioasă tot am: într-o după-amiază de februarie cînd, cu paşi osteniţi, străbăteam cîmpul mai-sus pomenit, mi-au căzut ochii (oricum căzuţi!) pe o mogîldeaţă roşcată. Am ridicat motănelul fără să mă gîndesc, cu un gest mecanic, l-am pus la piept între haine şi am urcat cu el în tren – unde, printre oferte de a-l îmbăta cu rachiu şi alte asemenea, s-a găsit pentru el şi puţin lapte. L-am dăruit unor prieteni din Cotroceni care l-au luat cu ei, după nici un an, în Canada...

Ajung acum şi la "activitatea universitară". Ea s-a întins pe intervalul a opt luni, aproximativ – imediat după Revoluţie. Ca şi cum aş fi vrut să mă conving că nu, hotărît nu, pedagogia nu-i pentru mine, am încercat şi aşa ceva (la insistenţele unor foşti dascăli). Am predat "texte" (literatură anglo-americană) unor studenţi aţipiţi sau apatici, care aşteptau probabil de la mine ce aştepta Diaghilev de la Cocteau: să-i uimesc! Ei bine, cu excepţia unui seminar în care, cu toate precauţiile luate (altfel spus, întrebînd majoritatea feminină dacă "e-n vorbă" cu vreun arab), am dat spre citire/traducere fragmente din *Versetele satanice* ale "infamului" Rushdie (scriitor excelent, de fapt!), nu mă pot lăuda cu nimic în acest sens... Deşi cred acum – retrospectiv – că *asta* ar fi trebuit să fac: nu să-i învăţ (încă) ceva, ci să-i *dezvăţ*. Dacă învăţământul are ceva de făcut pentru tinerele generaţii, el are datoria dè a le "deparazita creierul"! Eu am dat chix. O spun fără nici-un regret, pentru că postura de histrion (a fi "mereu în scenă", în reprezentaţie, încercînd să captezi atenţia studenţilor) mi se pare obositoare. În acest sens, sfatul cel mai practic pe care-am putut să-l dau a fost cel dintr-o emisiune TV (se chema, cred, "Fără tabuuri, fără prejudecăţi" sau aşa ceva – ha, ha!) în care, invitat de Mircea Cărtărescu, le-am adresat liceenilor prezenţi îndemnul: "Fugiţi de-acasă! Fugiţi de la şcoală! Eu asta am făcut, la vîrsta voastră. Dacă n-o faceţi acum, mai tîrziu o să fie prea tîrziu..."

Evident, această parte a căzut la montaj.

Alex. Leo ŞERBAN

Conformism şi sărăcie

Repartizată, înainte de '90, într-un sat moldovenesc, o profesoară din Ardeal a constatat că orarul şcolii în care urma să lucreze era cu totul bizar: desen, sport, muzică – la prima oră şi abia de pe la unsprezece-douăsprezece – matematica, româna şi alte materii grele. Motivele acestei ciudăţenii avea să le înţeleagă după primele ei zile de predare: sărăcia şi "tradiţia" locului; părinţii îşi trimiteau zilnic la şcoală copiii nemîncaţi, dar băuţi; o cană zdravănă de vin pe burta goală era masa lor de dimineaţă. Cum elevii nu ţi se trezeau din toropeală decît spre prînz, orarul "răsturnat" era, evident, o modalitate de *conformare*, de adaptare la realitate. Realitatea dă buzna peste tine, ca profesor, în fel şi chip: am avut, de exemplu, pe vremea cînd am predat într-o şcoală de provincie, destui elevi foarte sărmani: purtau, pînă dădea prima zăpadă, tenişi foarte uzaţi şi treninguri şi cămăşuţe care de mult le rămăseseră mici; în pauză, mîncau, cu un aer înţelept, mîncare de cartofi din borcane de sticlă (ţin bine minte clinchetul linguriţelor care adunau ultimele resturi de sos); mulţi aveau o viaţă de familie teribilă. Profesorii (chiar şi cei buni), îşi fabricau, în acest context, imagini de sine desuet-iluministe: cum altfel să fi reacţionat? Cum altfel să se fi *conformat*, decît perpetuînd modelele de tip "apostolul" ori "misionarul"?

Nu ştiu dacă şi acum puii de răzeşi vin tot beţi la şcoală sau dacă ceilalţi pui de lei – de fapt erau copii de muncitori – au treninguri mai mari şi mai călduroase. În oraşele mari (în Bucureşti mai cu seamă) simţul comun vede în elevii de astăzi nişte fiinţe marţiene cam agresive, prevăzute cu adidaşi care costă o jumătate de salariu, tricouri aşijderi, şepci cu cozorocul la ceafă. (În imaginea asta se citeşte tensiunea dintre conformismul adulţilor şi nonconformismul conformist al adolescenţilor.) Nimic nu e, totuşi, omogen (sînt atîtea diferenţe: sat-oraş-mare/mic-regiune-categorie-socio-profesională). În schimb, un lucru e sigur: sărmani, nesărmani, copiii trebuie socializaţi. Sărmană, nesărmană, societatea e datoare să-i înveţe "ritualurile bătrînilor", să le transmită "acel" set de valori unanim recunoscute... "Agenţii" desemnaţi să se ocupe cu transmiterea sînt profesorii, se ştie. Din păcate, aceasta e singura responsabilitate clar formulată în schema interacţiunilor *elevi-şcoală-societate*. Fiindcă, deocamdată, a treia instanţă – comanditarul (societatea în tranziţie) nu pare suficient de "treaz" (e prea devreme!) şi nu şi-a formulat limpede noul set de valori (sau, atunci cînd îl invocă, în discursul public, nu prea pare să creadă în poezia cu noile valori). *Elevul* e ţinta unor mesaje contradictorii (mass-media, de pildă, predică importanţa dialogului, dar la şcoală dialogul lipseşte; şi nu numai la şcoală...), *societatea* în prefacere e confuză, *apostolul* – prins la mijloc.

Conformismul şi nonconformismul apar ca nişte măşti interşanjabile: să luăm exemplul valorii-ban, în cîmpul învăţământului. Pentru elevii de azi, prestigiul în grup e asigurat, în mare măsură, de marca blugilor şi de sumele cheltuite în pauză (deunăzi un puşti mi-a explicat că e recomandabil să-ţi achiţi sucul de la dozator, de 600 de lei, exhibînd o bancnotă de 50.000, ca să te arăţi "bazat"). Unii sînt tentaţi să comenteze fenomenul ca pe o reacţie nonconformistă şi "adaptată economiei de piaţă". Alţii declară întristaţi că asistăm la naşterea unui nou conformism, de-a dreptul cumplit. Profesorii (aflaţi la mijloc, cum spuneam) nu se arată pregătiţi să facă faţă situaţiei. În public, ei continuă să recite, cel mai adesea, discursul desuet despre "noblеţea" meseriei. Se plîng că societatea nu preţuieşte nici noblеţea, nici meseria ca atare. Dar apoi se poartă ca şi cum s-au molipsit de "mercantilismul" pe care îl denunţă la propriii lor elevi: nu vor (unii o şi declară, cei mai mulţi se mulţumesc să o facă) să se mai "zdrobească" la clasă pentru salarii derizorii; ţin, acasă, ore pe bani cît de cît adevăraţi – meditaţiile. Acum, profesorul care-şi ţine bine orele e cel pasibil de acuza că ar fi conformist. Deşi, la fel de bine, poate fi considerat un nonconformist : "Ce vrea să ne demonstreze ăsta?" – se întreabă uneori ranchiunoşi colegii lui de cancelarie... Din perspectiva a ceea ce aş numi *noul conformism pecuniar* şi, fără îndoială, din cea a vechiului conformism ideologic, *nonconformişti* (şi chiar "anarhişti") au fost, în orice caz, consideraţi profesorii care au experimentat în şcoli excelente manuale de educaţie civică sau programul de filozofie pentru copii.

Am spus la început poveştile despre copiii beţi sau prost îmbrăcaţi fiindcă sărăcie a existat din plin şi înainte – nu e o invenţie a tranziţiei. Mă tem că ea nu poate fi o scuză pentru "noul conformism"... După cum nici *noua valorizare a banului* de către copii nu e o scuză pentru orele prost ţinute: la ora actuală, un caiet de notiţe luate la orele serioase ale unui profesor de română se vinde, între elevii de liceu, cu 50.000 de lei în provincie şi cu 100.000 de lei în Bucureşti. Oare de ce?

Delia VERDEŞ

„ ...examene idioate cu grile idioate, unde fidelitatea memoriei contează“

Am extras strigătul de mai sus, din care nu m-am putut abţine să fac titlul intervenţiei mele, din declaraţia-denunţ a unui bun elev din clasa a XII-a de la Colegiul “Gh. Lazăr” din Bucureşti, declaraţie apărută în *Speranţe* nr. 1-2/1996, revista amintitului stabiliment de învăţămînt. Ea face parte dintr-o anchetă, intitulată “Meditaţia, o necesitate?”, din care, în continuare, nu mă pot, o dată în plus, abţine să redau şi alte fragmente, toate avînd meritul de a denunţa, calm dar apăsat, unul dintre adevărurile ascunse, deşi de toată lumea ştiute, ale sistemului nostru de învăţămînt: dopajul, învăţămîntul “privat”, paralel, de neocolit.

Meditaţiile, cum elegant li se spune, nu reprezintă o simplă modă, ci au devenit, şi nu de azi, de ieri, o necesitate. Ele sînt administrate nu elevilor slabi, cum s-ar putea crede, sau celor leneşi, ci, dimpotrivă, celor buni, cu ambiţii, care vor să urmeze studii universitare, în special la ASE, Limbi Străine, Drept, Medicină etc. De ce este nevoie de meditaţii: din pricina “discordanţei care există între programa de şcoală şi cea a concursului de admitere, dintre «stilul» în care învăţăm la şcoală şi «stilul» în care se dau subiectele şi cum sîntem judecaţi şi notaţi. Neconcordanţele, uneori grave, între învăţămîntul secundar şi cel universitar, sub acest raport, generează nevoia meditaţiilor, dar nu cu profesori secundari, ci cu distinse cadre universitare (cel puţin asistenţi) care să fie familiarizaţi cu cerinţele «nedivulgate» ale concursului”.

Începe, imediat, polemica. Un alt elev denunţă (“divulgă”) caracterul, să-i spunem, închis-circular, complicitatea obiectiv-întreţinută între imperative şi pregătire, care au condus spre o adevărată “codificare” esoterică avînd nevoie de “iniţiere”: “baremurile şi grilele sînt astfel alcătuite încît să-i oblige efectiv pe candidaţi să ia meditaţii”. Aşa să fie? Da, dar se pare, totuşi, că acest învăţămînt paralel-”privat” pe care îl reprezintă meditaţiile are menirea de a corecta deficienţele sistemului de învăţămînt liceal oficial, osificat, care a ajuns mai mult să-i handicapeze pe tineri decît să-i doteze: “Meditaţia îţi pune în ordine cunoştinţele după tabelele de logaritmi ale concursului de admitere. Adevărul este că «toceala» cu care ne-am obişnuit în şcoală, absolutizarea specialităţii şi studierea acesteia în afara contextului interdisciplinar, un anumit automatism al gîndirii te obligă să faci apel la un profesor trecut prin astfel de concursuri, care să-ţi indice sensurile şi eficienţa docimologică a răspunsului”.

“Meditaţiile” reprezintă, prin urmare, o necesitate. Ele sînt o *realitate critică*, ce pune în discuţie întregul nostru sistem de învăţămînt, şi, prin acesta, întreaga societate: trecutul, dar mai ales viitorul ei. Ele scot la lumină atît deficienţele modului de a concepe învăţămîntul (liceal) – bazat pe memorizare, pe acumulare, inutil încărcat şi lipsit de o concepţie cognitiv-epistemologică de ansamblu –, cît şi pe acelea ale modului de triere a elevilor ce vor să devină studenţi. “Meditaţiile” constituie un răspuns, un feed-back anormal al unei stări de lucruri anormale, o autoreglare spontană, naturală: o oglindă-simptom ce reflectă-exprimă aberaţia devenită normă. Soluţii? “Trebuie găsit ceva ca acest examen să testeze inteligenţa, cultura, gîndirea, aptitudinea candidatului”. Sau “anul pregătitor, aşa cum se procedează în Occident”. “Aş adăuga că n-ar fi rău, poate, dacă aceste examene cu baremuri şi grile supermatematizate, bune pentru judecata unor cyborgi care învaţă la calculator, ar fi înlocuite cu discuţii individuale, colocviale...”.

Meditaţiile, “dopajul” privat acuză la ambele capete: adică atît învăţămîntul liceal, cît şi “şocul” examenului de admitere în facultăţi, *ruptura* dintre învăţămîntul mediu şi cel superior. Din păcate, meditaţiile au devenit o adevărată “industrie”, un *conformism* menit a corecta alt *conformism*. Te poţi, în aceste condiţii, întreba ce iese din tînărul studios supus acestui adevărat program de reeducare, de disciplinare, de *normare*. Problema învăţămîntului nostru este problema, întreită, a *reproducerii sociale*, a *discriminării nespecifice* şi a *monopolului paralel, de facto* deţinut de o castă de “specialişti”, de “iniţiaţi”. Altfel spus (cu cuvintele unui reputat sociolog al educaţiei, Pierre Bourdieu), problema *moştenirii*: moştenitorii moştenesc moştenirea, sau ei sînt cei moşteniţi de aceasta, care, pentru a se menţine în calitate de “capital simbolic”, îi selectează şi îi normează după nişte criterii care nu au aproape nimic în comun cu specificul propriu-zis al învăţămîntului? Este, mai tehnic vorbind, problema formării şi reproducerii *habitus*-ului social prin intermediul “violenţei simbolice” (adică nemanifestate propriu-zis violent, ci obiectivate sub formă de raporturi sociale). “Meditaţiile” reprezintă un “rit de trecere” obligatoriu în lumea adulţilor, în lumea celor “aleşi”, “realizaţi”, “serioşi”: o, cum spuneam, aberaţie menită a corecta altă aberaţie, totul sub o aparenţă de normalitate înţeleasă ca o complicitate obiectivă, întreţinută. “Fidelitatea memoriei” reprezintă aberaţia acesteia, spaima unei lumi în faţa creşterii, a schimbării, a noului, identicul ajuns să se reproducă mecanic. *Du mécanique plaqué sur du vivant...* Să rîdem, deci. Tare, asurzitor, deranjant. Rîdeţi, copii! De noi, bătrînii voştri înspăimîntaţi, “mistagogii” voştri de duzină, ortopezii binelui social. Sînteţi vlăstarele noastre!

Bogdan GHIU

Ce ţie nu-ţi place...

În 1990, revoluţia a-nsemnat, pentru studenţii de atunci – printre care mă număram – şi posibilitatea evaluării şi schimbării programei de învăţămînt.

Studenţii de la Litere şi Limbi Străine de atunci şi-au pus capetele la contribuţie şi au încercat să cîrpească, într-un an, găurile din alţi patru. Pe lîngă materiile propriu-zise pe care le-au “scăpat” (precum literatura universală, care se oprise pe undeva pe la jumătatea lumii), studenţii şi-au dorit şi schimbarea manierei de predare. Celor de la engleză, de pildă, lucrul acesta le-a venit într-o oarecare măsură, indirect: prin intermediul lectorilor britanici şi americani ce predau diverse, inclusiv metodică. Prin ei, studenţii români şi-au văzut o parte din visuri cu ochii: *profesorul*, care pînă atunci (în majoritatea cazurilor) îşi depăna monologul autoritar de la catedră, *a fost, în sens pozitiv, detronat*. Apropiind mai mult cursul de seminar, lectorii străini au dat tonul la stimularea studentului, la transformarea lui, dintr-o semilegumă visătoare într-o fiinţă interesată şi activă. Vechea metodă de transmitere a informaţiei, rigidă şi infinit repetitivă, este înlocuită cu una aparent neserioasă, dar, cred, mai eficientă: jocul şi, implicit, imaginaţia, creativitatea. Lectorii de limbă engleză aplică aceste metode nu doar în învăţămîntul superior, ci şi în liceu şi şcoli, evident, adaptat la nivelele respective. Un elev va fi mult mai interesat de o lecţie dacă, în loc doar de a o citi şi traduce rînd cu rînd, este pus s-o anticipeze şi să compare întîmplările de acolo cu experienţa lui personală, să facă asocieri. Printre altele, i se va putea astfel dezvolta capacitatea de a dezbate, logic şi argumentat, în public – calitate esenţială pe care, generaţia noastră, sclava memorizării şi a formulelor fixe, o are în foarte mică măsură.

Sigur că jocul nu trebuie lipsit de transmiterea informaţiei esenţiale, dar aceasta se poate împacheta şi “livra” abil şi plăcut, precum doctoria lui Mary Poppins, ce-şi schimba gustul după plăcerile fiecăruia. De asemenea, acelaşi joc nu trebuie dus atît de departe încît profesorul şi elevul să fie parteneri cu totul egali: cel dintîi trebuie să-şi păstreze, totuşi, atuul unui avans de informaţie, care să-i dea dreptul să conducă partida discret, fără ostentaţie. Frica, pe care mulţi dintre noi am încercat-o în faţa unora dintre dascăli, trebuie înlocuită cu respectul valorii. E de mult un loc comun faptul că profesorul e bine să fie un model: dar un model în sensul proverbului: “*ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i face* “. Dacă, prin atitudinea şi comportamentul său, profesorul este, pe cît posibil, moral dar şi tolerant, el va căpăta credibilitate în faţa elevilor (sigur, cu excepţia celor cu totul opaci şi fără speranţă). Informaţia pe care o va transmite va fi, astfel, de la început, măcar luată în consideraţie, abia apoi judecată şi, poate, însuşită.

Iaromira POPOVICI

Rămîne cum am stabilit

Ca mai toate cele în România de azi, atît educaţia, în genere, cît şi învăţămîntul, în mod special, trec printr-o perioadă de tatonări – ca să nu-i spunem de tranziţie – care, chiar dacă în cele din urmă nu le va aduce în pragul colapsului, dă totuşi la iveală o situaţie cel puţin oximoronică: schimbarea în nemişcare. Mie unuia două lucruri îmi par că trebuiau şi, din păcate pentru timpul pierdut, încă mai trebuie făcute pentru învăţămîntul românesc: pe de o parte o adevărată reformă instituţională care să dinamiteze pur şi simplu inepţiile şi inerţiile sistemului existent, şi, pe de altă parte, o profundă mutaţie la nivelul mentalului, atît în ceea ce-i priveşte pe profesori, cît şi pe elevi, care să ducă la o *forma mentis* suplă şi flexibilă, ca atare lesne adaptabilă cerinţelor unui învăţămînt modern al cărui scop ar trebui să fie eficacitatea probată prin performanţă. Or, nici nu e nevoie să fii foarte perspicace sau implicat în sistem ca să-ţi dai seama că, dacă va fi existînd o oarece schimbare, ea se face cu paşi extrem de lenţi şi ezitanţi, unul înainte – doi înapoi, într-un fel de echilibristică precară şi caragialeană, care vrea să împace varza autohtonă – tradiţiile învăţămîntului românesc etc., etc., vorbe, vorbe, vorbe... – cu capra vecinului, adică a Europei în care vrem să intrăm (ca şi cum pînă acum am fi trăit în Oceania sau mai ştiu eu unde). Pentru o astfel de schimbare, care s-ar cuveni să fie de structură, nu se poate umbla cu jumătăţi de măsură, nu se pot folosi procedee cosmetice care să “întinerească” vremelnic un chip mult prea obosit şi veştejit. Şi, în vreme ce reforma instituţională, consecventă şi coerentă, trebuie pusă în aplicare începînd chiar de la instituţiile ei reprezentative, abilitate să o facă, reforma mentalului, mult mai greu de înfăptuit, ar trebui să înceapă – şi parcă, pe ici pe colo, dă semne de înmugurire – pe de o parte de la profesori, al căror statut ar trebui reconsiderat tocmai din perspectiva responsabilităţii care le incumbă, şi, pe de altă parte, de la elevi, care ar trebui consideraţi nu ca un receptacol mai mult sau mai puţin pasiv al unei informaţii supraabundente, ci drept un partener activ de discuţie. Dar ce să faci, bunăoară, cu profesorii de limba română care, din comoditate sau pentru că pur şi simplu nu pot mai mult, vin în clasă şi dictează comentariile literare ale unor texte, adesea nesemnificative, din manual, comentarii pe care elevii le învaţă conştiincios dar fără să înţeleagă nimic şi mai ales fără să gîndească, şi apoi le reproduc la teze, la examen etc. Cumplit meşteşug de tîmpenie, pentru că, din păcate, şcoala românească – în general vorbind – nu a ajuns să înţeleagă că menirea ei este să dezvolte dorinţa şi capacităţile de gîndire logică şi nu abilităţile de memorare.

Apoi, o instituţie care vrea să se schimbe trebuie să inoveze, coerent şi miezos, nu doară de dragul inovaţiei, sau să adapteze ce ia de aiurea şi, nu în ultimul rînd, să-şi facă foarte bine înţelese intenţiile şi să explice în ce anume constă modificarea adusă şi la ce este ea bună. Dar la noi cum se petrec lucrurile? Fireşte, pe dos, că doară nu de pomană Ministerul Învăţămîntului şi instituţiile din subordine sînt un fel de Cănuţă om sucit. Luaţi, de exemplu, aşa-numitul sistem al creditelor în învăţămîntul superior. Introdus în acest an şcolar, sistemul creditelor este o nebuloasă: studenţii nu-l înţeleg – pentru că nu le-a fost niciodată explicat cumsecade – şi ca atare nici nu-i interesează, profesorii îl acceptă cum e, ca să nu-şi mai bată capul, şi pentru că, aşa cum a fost el aplicat la noi, nu face altceva decît să aplice o altă etichetă – ce-i drept, nouă – peste un produs deja existent. Vorba poetului: o nouă primăvară pe vechile dureri.

Şi, în fine, cum să schimbi un sistem făcînd apel tot la vechi hîrţogari şi la o birocraţie anchilozată? Birocraţia – şi folosesc termenul fără a-i da vreo conotaţie – e necesară dacă e funcţională şi vine în întîmpinarea unor nevoi reale. Dar ce te faci cînd e doar o simplă formă fără fond şi camuflează incompetenţă, delăsare sau, o spun cu jenă, reavoinţă? (Îndrăznesc să răspund în paranteză: fireşte, o schimbi!) Iată cum “funcţionează” birocraţia. Tot în acest an şcolar s-au făcut contracte pentru profesorii care ţin cursuri în aşa-numita “plată cu ora”. Aceste contracte – dincolo de faptul că au apărut după începerea activităţii şi trebuiau să funcţioneze retroactiv – erau concepute în termeni jignitori şi, mai mult, neadecvaţi situaţiei de fapt, nu prevedeau drepturi şi obligaţii specifice domeniului de învăţămînt, într-un cuvînt nu erau nicicum acceptabile. Cînd am refuzat să semnez o asemenea enormitate, mi s-a răspuns candid: “păi ce să facem, aşa au venit ele de la Minister” sau “aşa vor Finanţele” sau, şi mai bine, “lasă, domnule, semnează aşa, că tot sînt o formalitate şi altminteri nu vei lua banii”. Într-adevăr, aşa a fost – nu i-am luat.

Frumoasă schimbare, n-am ce zice, dar rămîne cum am stabilit.

Ilieş CÂMPEANU

SOCIETATE ŞI ÎNVĂŢĂMÎNT: O IUBIRE

Sub titlul Profesorii repetenţi, se publica în numărul 213 o scrisoare semnată Alina Iordache, în care cititoarea noastră ne împărtăşea tristeţile ei în legătură cu rutina din învăţămîntul mediu românesc. După ce le inventariază defectele, dna Iordache conchide că, "handicapaţi de iubire", profesorii sînt un factor determinant în ratarea României (considerată drept o certitudine). I-a răspuns jignit şi de aceea, poate, violent profesorul Mihai Udrescu (nr. 217). Reproşîndu-i poziţia de superioritate, dl Udrescu îi evocă pe acei "oameni ai şcolii care au umplut temniţele, fără a avea vreo vină, decît că sînt dascăli... handicapul nu aparţine profesorilor repetenţi, ci unei societăţi handicapate de iubire, în care corupţia este iubirea cea mare". Pînă aici, evident, polemica este de fapt inexistentă: nu cei care s-au sacrificat în temniţe se află astăzi la catedră şi în cancelarii. Ambii corespondenţi prezintă partea drept întreg. Însă domnul Udrescu este de părere că "dacă înainte sau acum vreun domeniu al vieţii sociale a mers bine, acela a fost şcoala". Cu această afirmaţie au fost în dezacord mulţi dintre cei care ne-au scris – profesori, elevi, părinţi. Şi citäm opiniile lor, pentru că dacă putem discuta la nesfîrşit în legătură cu trecutul şi prezentul – de maximă urgenţă este adecvarea la necesităţile viitorului imediat. În acest sens argumentele polemicii "prin corespondenţă" pot deveni utile. (M.B.)

Cu ajutorul şcolii, „experimentul comunist" era gata să reuşească

Consider că nu de parade, de orgolii şi "patriotisme" specifice avem nevoie în discutarea unui sistem atît de important şi atît de sensibil cum este cel de învăţămînt, ci de luciditate, onestitate şi dorinţa de adevărată schimbare. Trebuie să vezi ce-au însemnat "comandamentele timpului" (mult trîmbiţata comandă socială), destinul conferit de acestea şcolii, impactul vremilor asupra poziţiei dascălului (a fost el sub vremi, peste sau indiferent). Trebuie să eviţi pornirea oricărei discuţii de la prejudecăţi de tipul: "singura instituţie care a funcţionat/ a mers bine, chiar cînd celelalte erau la pămînt, a fost şcoala", "cadrele didactice şi-au făcut permanent datoria". Cum avea să meargă bine şcoala în iadul organizatoric şi dogmatic comunist? Cum putea să funcţioneze un dascăl integrat cum era sistemului activistic şi de propagandă comunist? Comandamentul epocii (comanda socială) era construirea omului nou, un mecanism de execuţie, lipsit de iniţiativă, gregar. Asta laolaltă cu o societate socialistă multilateral... prăbuşită. Cu ajutorul şcolii/ al dascălilor ei (trista realitate) "experimentul" era gata să reuşească. (...)

Dumnezeu nu le-a fost furat profesorilor de nimeni, că nu-i o jucărie pierdută de cadrele didactice la orele de marxism, de învăţămînt politico-ideologic, de informare politică şi în multe alte astfel de acţiuni, la care au fost parte (chiar propagandişti). Nimeni nu le-a cerut vreodată scuze pentru orele mutilante pe care le-au făcut timp de zeci de ani, dar toţi caută scuze (excepţiile...). Atunci nimeni nu era speriat că dădea diplome unor analfabeţi (ba multe c.d. se laudă cu chefurile făcute cu miliţienii de la fără frecvenţă sau cu activiştii care terminau douăsprezece clase, cursuri de alfabetizare), că primeau lecţii de la activişti agramaţi şi amorali, că în jur delaţiunea devenise normă de moralitate, că secretarul de partid pe instituţie tăia şi spînzura, că, an de an, se prelungea perioada practicii agricole, că cercul şcolar (suma unor incompetenţe uşor de controlat) devenise unica formă de aşa-zisă perfecţionare, că manualele erau tot mai aglomerate şi tehnicile de lucru mai descurajante, că se supuneau legii nescrise a promovării "tutulor" etc. Nu erau speriaţi domnii profesori pentru că altădată, mai la-nceput, făcuseră lucruri şi mai grave:

– participaseră la "opera" de colectivizare, în cadrul echipelor care trebuiau să-i convingă pe ţărani de binefacerile intrării în GAC;

– participaseră la acţiunile echipelor de agitaţie comunistă;

– participaseră, împreună cu "organili" de la pionieri şi UTC, la acţiuni de depistare a elevilor şi cadrelor care frecventau biserica;

– participau şi erau chiar organizatori ai discotecilor din noaptea Învierii, singura noapte cînd o astfel de întreprindere dura pînă dimineaţa. Dar cîte altele nu făcuseră din entuziasm sau din calcul, fără spaime şi fără a privi în viitor.

Nu-i plîng pe dnii profesori şi învăţători pentru veniturile mici pe care le au. Nici înainte, nici după '89, cînd strînsoarea slăbise, nu au schiţat nici un gest de protest faţă de starea mizerabilă în care fuseseră aruncaţi. Şi dacă aş reuşi să le înţeleg atitudinea de dinainte '89, de ce le-aş înţelege-o pe cea de după? Mai ales că mă tem că orice tendinţă de reformare a sistemului de învăţămînt se va izbi de inerţia, prejudecăţile şi gradul scăzut de competenţă al cadrelor din învăţămînt, dar şi de incompetenţa managerială a celor ridicaţi din rîndurile lor, în funcţii de comandă. Dar cum alţii nu sînt... Şi atrag atenţia că nu atît de iubire e vorba acum, în realizarea reformei de sistem, ci de raţiune. Şi de chemare către meserie, mult mai importantă decît altele despre care se discută. Din păcate mulţi neaveniţi ocupă locurile de dascăl în şcolile noastre; ei sînt greu depistabili şi mai greu de eliminat.

Cu regret o spun, şcoala românească se bazează încă pe tiranie, pe dictatul unui dascăl care nu mai pricepe că în relaţie cu ceilalţi chiar şi el mai poate învăţa ceva. Un dascăl care vrea să impună. Şcoala românească e străbătută de violenţe de limbaj şi nu numai, fapt care viciază actul învăţării şi educării. Numai spunînd adevărul ne vom dovedi puternici şi vom crea posibilitatea / vom găsi calea unei veritabile renaşteri.

prof. Ştefan Drăghici,
Călăraşi

Oamenii minunaţi din afara şcolii

Privind înapoi, îmi dau seama de un lucru cu totul tulburător: aproape tot ceea ce este bun în mine, din punct de vedere educaţional, cultural etc. nu datorez şcolii, ci unor oameni minunaţi care, uneori chiar riscîndu-şi libertatea, au avut curajul să-mi pună în mînă cărţi potrivite, la timpul potrivit; au avut disponibilitatea să stea de vorbă cu mine şi cu alţii ca mine în alt mod decît eram obişnuiţi să o facem la clasă. Într-un mod – cum l-aş putea numi altfel? – clandestin. Din păcate situaţia se perpetuează încă. S-ar putea, desigur, ca privind prin prisma unei experienţe mai degrabă personale, opinia mea să fie fundamental eronată. Şi recunosc că m-aş bucura să fie astfel. Dincolo de marii olimpici (pe care nu cred că-i putem lua ca bază pentru o evaluare autentică a învăţămîntului general românesc), senzaţia mea este că, în România, învăţămîntul formativ, cel care se îngrijeşte cu adevărat şi de suflet, de persoană, stă încă sub acest camuflaj al clandestinităţii. Cu profesorii plini de viaţă, cu cei care sînt în largul lor oricînd fără manual sau fără să-şi anihileze dictatorial elevii transformîndu-i într-o masă docilă de scribi care nu cuvîntă, tot pe ascuns trebuie să te întîlneşti, tot ca înainte e bine să fii atent cum vorbeşti despre ei de faţă cu alţi colegi de breaslă, oricînd dispuşi să le mai facă vreo şicană. În fond şi la urma urmei, cine face legea în învăţămînt?

M-aş bucura foarte mult să primesc răspuns la aceste întrebări.

Constantin Jinga

Elevul este duşmanul educatorului suficient, pentru că de multe ori el este superior sub varii aspecte

Educatorul suficient a primit îndoctrinarea comunistă cu frenezie, ca pe o pavăză în spatele căreia să poată să-şi ascundă insuficienţa. Limba de lemn trîmbiţată în şedinţe, dar şi în clasă, a devenit mijlocul de incomunicare cel mai avantajos. Eludarea adevărului, a esteticului, a sensibilităţii, a moralei exemplare, a modestiei şi afirmarea unei false lumini a ştiinţei, a triumfalismului comunist, a eticii şi echităţii orwelliene au amputat sufletele copiilor transformîndu-i în complici la această mare crimă desfăşurată împotriva normalităţii şi adevărului.

Tîrîţi în politizarea tuturor evenimentelor trecute şi prezente, educatorii suficienţi au făcut un deserviciu pe termen lung şcolii româneşti prin educaţia primitivă, partinică şi mai ales degradantă din punct de vedere moral.

Toate aceste reflexe negative s-au transmis după '89 şi se continuă şi azi. Educaţia prin penalizare, frica de a pune în discuţie probleme de viaţă, pudibonderia comunistă, incapacitatea de a înţelege noile opţiuni ale tinerilor, lipsa de comunicare, lipsa de protecţie a celor neajutoraţi au devenit paralizante.

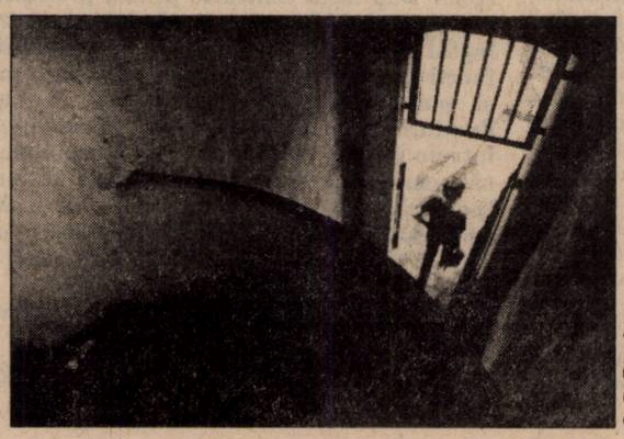

© C. Bumbuţ

Planificările (care ar fi trebuit să dispară) cuprind sau teme educative din perioada anterioară sau teme confuze şi uneori iraţionale despre paranormal şi ozeneuri, ca şi cum astea sînt singurele lucruri de pus la punct în formarea copiilor.

Fuga de dezbatere este aberantă. Elevii nu sînt lăsaţi să-şi spună gîndurile. Muzica lor este considerată decadentă. Occidentul li se prezintă ca un fel de "Sodoma şi Gomora" în care totul se reduce la prostituţie şi la droguri. Despre suflet, despre stiluri, despre artă şi despre viaţa noastră cotidiană nu li se aminteşte nimic. Desigur, nu mă aştept ca educatorul să fie o fiinţă poetică, să păşească peste lucruri, să aibă o viziune complexă asupra eternităţii, să se identifice prin trăiri şi emoţii, prin prestanţă şi modestie cu elevii săi, dar măcar să fie onest, posibil onest, şi dacă se poate mai puţin virulent.

Tendinţa de a-i întina pe copii cu mizeriile noastre trebuie împiedicată necontenit. O mare prăpastie s-a deschis între educator şi educatul său. Nivelurile supreme ale omului, inteligenţa şi sufletul, au fost împinse la periferia actului educaţional.

prof. Aurel Popeangă,
Craiova

Cînd am intrat în facultate nu eram în stare să iau notiţe la cursuri, nu ştiam cum se face o cerere

Nu-i înţeleg pe acei cititori care-şi permit să corespondeze vorbind în numele şi despre cei mulţi. Nu vă înţeleg nici pe dvs. de ce îi publicaţi. Pentru mine este o culme a demagogiei să te faci exponentul din oficiu al acelora care nu au sau nu vor să aibă ceva de spus.

Rubrica "Controverse dure" mi-a semănat cu rubrica "Mojicia noastră". Texte violente nu au ce căuta în **Dilema**. Prin violenţă nu înţeleg răcnetul şi scrîşnetul dlui M. Udrescu sau ale d-nei A. Iordache.

D-nul M. Udrescu ca şi d-na A. Iordache trebuie să înţeleagă că misiunea de dascăl nu are legătură cu îmbrăcămintea *second hand*, cu somnambulismul (?).

Că oamenii şcolii au umplut temniţele e adevărat, şi la fel de adevărate sînt lecţiile de şovinism şi de xenofobie primite în liceu, la orele de istorie. Cum e la fel de adevărat că, tot în liceu, profesorul de limba şi literatura română a reuşit să mă dezguste de clasicii şi modernii noştri, dezgust care m-a urmărit ani în şir şi care a dispărut în Facultatea de Chimie. Cînd am intrat în facultate eram beton de matematică, fizică şi chimie. Dar nu eram în stare să iau notiţe la cursuri, nu ştiam cum se face un protocol experimental, cum se face o cerere.

Acum, la serviciu, stau de vorbă cu părinţii care au copii şcolari sau liceeni. Din ce-mi povestesc, am senzaţia că dezastrul se întinde. Şi părinţi şi copii au uitat să mai deschidă o carte, măcar una de Sandra Brown. Pe toţi îi interesează culegerile de matematică şi fizică, dar nu l-am auzit pe unul văitîndu-se că nu găseşte un îndreptar ortoepic... DEX? Ce-i aia? Tot culegere de fizică?

Nu mai pomenesc de inginerii colegi care, în afară de **Jurnalul Naţional**, berea şi meciurile etapei nu mai sînt interesaţi de nimic. Şi reţineţi, au copii la şcoală. Păi fiică-mea, spune unul, a luat patru la dictare pentru trei greşeli. Nu l-a despărţit pe "sau", nu a pus virgule şi mai ştiu eu ce altceva. Păi învăţătoarea o persecută.

Fratele meu, student la TCM, s-a plîns de profesorul de istorie: "domnilor, a spus profesorul, îmi place istoria dreptei şi fac politică de stînga". Ce să mai crezi despre acest cadru didactic? I-am răsfoit manualul de istorie. Un tratat mai arid şi mai lipsit de atractivitate nici că am mai pomenit. Şi era publicat în 1995, iar printre autori figura şi prof. Daicoviciu.

Învăţ toată facultatea de dau în brînci. Restanţe şi reexaminări ca în poveşti. Pentru ca în anul cinci un coleg să-mi spună: "Păi, tu ai ajuns abia acum să înţelegi că fiecare profesor are preţul lui? Că sînt doar trei care nu primesc?" Un prieten din Iaşi mi-a povestit cum a promovat examenele cu benzină, carne, valută etc. Am colege care au fost hărţuite sexual de profesori iar cînd s-au hotărît să facă plîngeri au fost date în judecată pentru calomnie, unele, altele au fost amăgite că dacă tac vor fi admise în anul VI master. Ştiu profesori care-ţi dau cheile de la maşină să-i burduşeşti port-bagajul în ziua examenului. Un coleg de-al fratelui meu i-a spus profesorului: "Dacă mă treceţi la examen eu vă aduc un porc". L-a trecut şi "acum unde-i porcul?"

"Porcul sînt eu, domnule profesor". Şi multe altele cu sare şi piper.

Vă rog nu publicaţi aceste rînduri. Soţia mea este încă studentă şi face parte din grupul acelor fete hărţuite sexual. Hărţuit este un eufemism!

Sper că nu v-am plictisit sau scîrbit.

N. Red. – Am retras iscălitura şi am publicat postscriptumul scrisorii care se referea la "Natură şi tehnologie" tocmai pentru că nu ne-a plictisit şi nu ne-a scîrbit.

NEÎMPĂRTĂŞITĂ, UN DIVORŢ IMPOSIBIL

Societatea este aşa cum este astăzi şi din cauza educatorilor şcolii

Nu este vina elevilor noştri că dascălii nu sînt retribuiţi direct proporţional cu munca depusă. Cineva va spune că e vina societăţii. *"L'homme est bon par la nature, mais la société l'a corrompu."* – J.-J. Rousseau. Da, societate de care noi, dascălii, nu sîntem străini, ci mai mult sîntem datori s-o schimbăm, dacă nu, să ne schimbăm meseria.

învăţătoare Sinica Pătru, Bucureşti

Fără titlu

Ca în orice alt domeniu al activităţii umane, scăderile profesorilor (cărora li se încredinţează catedra) trebuie să rămînă la un nivel acceptabil care să impieteze asupra procesului de învăţămînt cît mai puţin (iarăşi, la un nivel acceptabil, nepericulos). Ar putea contribui la aceasta un cadru normativ (corespunzător) de selecţie şi eliminare. Este la îndemîna sistemului de învăţămînt să-şi creeze cadrul necesar pentru a se debarasa de gunoaie ("cei care se fac că fac") şi de balasturi (incompetenţi, lipsiţi de vocaţie etc. care aparent se străduiesc).

Nu ajută la nimic lamentaţia, este chiar ridicolă, tocmai din partea celor care au rol formativ în societate. Profesorul nu este un simplu element de execuţie, ci este un element de execuţie inteligent care se autoperfecţionează, pe de o parte, şi de altă parte influenţează mediul în care lucrează.

Îmi amintesc cu dragoste şi admiraţie de profesorul meu de limba română care – riscînd, în condiţiile anilor '50 – ne-a citit (cărţi din propria bibliotecă) poezii de Eminescu, Arghezi ş.a. care nu erau în programul de învăţămînt (eufemism pentru interzise).

Nu este mai bună condiţia profesorului de azi (foarte prost plătit) decît a profesorilor din perioada de după război care, în afară de privaţiunile materiale, făceau faţă, profesional, şi "exigenţelor" comuniste (un fel de sabie a lui Damocles, pe care reuşeau adesea... s-o dribleze, din responsabilitate faţă de viitorul ţării).

Sînt uluit de "înţelegerea" şi "justificarea" comportamentului unor profesori, pe care dl M.U. le flutură în scrisoarea sa (..."De ce se trezesc din somnambulismul lor zilnic în ziua de salariu? Pentru că se gîndesc la femeia de serviciu de la RENEL sau de te miri unde, şi îşi aduc aminte că ei, dascălii, sînt agenţii salubrităţii morale a întregii societăţii...") Adică, un fel de supărare a văcarului pe sat.

Cu tristeţe,

N. Th. Al. Munteanu, Galaţi

Condamnat la optimism

Aceasta este sintagma prin care am încercat să definesc ipostaza în care mă aflu eu ca element al mulţimii, îndeobşte numită "tineretul de azi", sau, uneori, "tineretul postrevoluţionar". Este de ajuns să aruncăm o privire mai atentă asupra perspectivelor proaspeţilor absolvenţi de filologie – mai ales a celor care au fost încadraţi în structura învăţămîntului universitar de patru ani. Pentru ei soluţia cea mai firească este ocuparea unui post în învăţămînt, fiindcă, după 16/17 ani de carte şi o groază de examene neurono-fage plus examenul de titularizare (a cărui bibliografie şi tematică, între noi fie spus, este cea de la definitivat), "dau lovitura" şi prind o catedră la un liceu cu un oarecare renume. Acolo îşi mănîncă plămînii şi descoperă cu stupoare că foarte puţin din ceea ce au fost învăţaţi în facultate (cu aroganţă şi morgă academică, desigur) le este într-adevăr de ajutor, mai ales în ceea ce priveşte metodica. Dar nu aici este problema. Ea rezidă în faptul că, după ce a pompat bani, timp şi efort intelectual din partea profesorilor de diferite niveluri şi specializări timp de 16/17 ani, această abstracţiune numită stat, în loc să se aşeze liniştit într-un şezlong şi să privească produsul acestui proces numit şcolarizare, pus la treabă în vederea "amortizării" investiţiilor, îi oferă proaspătului absolvent toate motivele pentru a se duce oriunde în altă parte, mai puţin în învăţămînt, adică acolo unde ar putea să-şi plătească "datoriile" în cel mai eficient mod, adică făcînd ceea ce a fost pregătit să facă timp de atîţia ani. Unde este logica acestui fenomen plin de "înţelepciune", domnilor?

student Marius Velică, Galaţi

Intrarea noastră în marile cancelarii politice euro-atlantice depinde în primul rînd de viaţa – şi opera! – cancelariilor din şcolile româneşti

Zilele trecute, reprezentantul unei firme străine care face afaceri în România declara că principalele probleme – mai importante decît corupţia – sînt "educaţia şi mentalitatea poporului român"! Cum adică, educaţia?! Doar se ştie că învăţămîntul românesc este remarcabil! Sublim! Elevii geniali cuceresc laurii olimpiadelor, elevii buni ajung departe,... ceilalţi se "descurcă". Problemele de educaţie – inclusiv limbajul de caldarîm şi arta scuipatului oricînd şi oriunde – nu-i implică şi pe profesori, de vină fiind doar: PIB-ul cel mititel, lipsa materialului didactic, buticarii, numărul prea mic de meditaţii plătite de părinţi, viaţa parlamentară, curriculumul dens, greoi şi obligatoriu, Mircea Dinescu şi George Pruteanu, "Dilema" şi "Tribuna învăţămîntului", pentru că nu au rubrici de sport şi "bîrfă mondenă", poate chiar şi cometa (îşi vîră coada).

E drept că nici corpul didactic nu este imun la rutină şi incompetenţă, dar ce, în alte bresle este altfel? Chiar acum cînd scriu aceste rînduri, pe postul "Radio România cultural", preşedintele Constantinescu aduce un elogiu marilor profesori cărora le datorează cariera şi deplînge lipsa criteriilor de valoare din viaţa politică în care "impostorii sînt regula şi excepţiile sînt valorile".

Nimeni – nici chiar vreun politician – nu poate contesta faptul că intrarea noastră în marile cancelarii politice euro-atlantice depinde în primul rînd de viaţa – şi opera! – cancelariilor din şcolile româneşti.

"Profesorul" – afirma (şi) diplomatul Petre Ţuţea – "este fabricant de oameni. Profesorul seamănă cu un tîmplar care ia un lemn murdar din noroi, îl spală şi face mobilă de lux." Părintele Stăniloae a adăugat: "Slujba de învăţător e tot ce e mai nobil pe pămînt!"

Cu gîndul la vremurile şi pilda Creangă (dascăl), şi Eminescu (revizor şcolar), fie-mi permis să sper că mult promisa reformă a învăţămîntului nu va rămîne mereu seducătoare şi... abandonată (chiar dacă intrarea în NATO este mai uşoară decît schimbarea mentalităţilor şi obişnuinţelor ancorate adînc în structura învăţămîntului), să mă bucur că avem dascăli precum "dilematicii" Alina Iordache (idealistă, rebelă cu cauză) şi Mihail Udrescu (profesionist, exigent şi dur chiar şi cu... colegele "frumoase şi sensibile"), să fiu optimist cînd transcriu cuvintele rostite de Onisifor Ghibu: "România de mîine va fi ce este dascălul ei de azi".

Cu mare admiraţie pentru "Dilema" şi realizatorii ei,

Petrişor Oargă, Alba

Dacă un partid şi-ar fi propus în 1990 să rescrie toate manualele şcolare, el ar fi fost cîştigătorul alegerilor

Elevii români care mergeau pentru prima oară la şcoală în 1989 se pregătesc să termine clasa a şaptea gimnazială. Peste un an, cea mai mare parte dintre ei vor ieşi definitiv de sub influenţa şcolii şi a ideilor pe care ea ar trebui să le propage. În ce fel vor privi ei lumea? Care va fi pentru ei adevărata realitate? Cultura le va putea oare da tăria de a se raporta la momentul de apogeu al cercetătorului sau vor invidia puterea pe care o are cîte un om decenii de-a rîndul? Statul pe care visăm să-l construim se bazează pe valori care aparţin în mod fundamental culturii. Nu e de conceput ca în România să se schimbe ceva fără ca sistemul de valori să fie esenţial schimbat. Nu bogăţia duce la cultură, ci cultura de tip european duce la bogăţie. Nu este pe lume stat a cărui bogăţie să nu aibă la bază o opţiune pentru cultura de tip european.

Iată de ce puterea intelectualului în această ţară este nemăsurată. Dar natura acestei puteri trebuie clar conştientizată. Or, imaginea vieţii publice de azi este, din acest punct de vedere, de-a dreptul dezolantă.

Nu se întîmplă prea des ca un intelectual să poată cîştiga disputa cu politicianul, pe tărîmul acestuia din urmă, şi să rămînă în acelaşi timp intelectual. Convertirea la politică înseamnă de cele mai multe ori intrarea în cealaltă realitate. Fatalmente, timpul devine din aliat duşman, idealismul trebuie să devină pragmatism, morala devine avocatură.

Pentru a-şi exercita puterea, intelectualul are la dispoziţie toate mijloacele imaginabile: şcoala, arta, istoria. O adevărată maşină a modificării este lăsată în părăsire, iar intelectualul român îşi măsoară azi forţele în Parlament cu un Dumitraşcu sau Văcăroiu. Dacă nimic nu se va schimba, peste un an va ieşi din şcolile României o nouă generaţie de handicapaţi. Oameni care nici nu vor gîndi, dar nici nu vor munci: munca este o valoare culturală. Degeaba ne vom lăuda cu cele cîteva creiere hipertrofiate care vor cîştiga iar cîteva premii la matematici; ei de-abia dacă vor putea să perpetueze o minoritate intelectuală ale cărei valori nu au nici un ecou în rîndurile celorlalţi. Celor care vor fi lăsaţi fără nici un reazem în bătaia vremilor, bieţi prizonieri ai imediatului. Omul nu poate fi o trestie gînditoare decît atunci cînd are o rădăcină înfiptă în fertilul pămînt al culturii. Altfel este doar un mărăcine la încrucişarea drumurilor.

Dacă un partid şi-ar fi propus în 1990 să rescrie toate manualele şcolare, el ar fi fost cîştigătorul alegerilor viitoare. Ideile sînt totdeauna mai puternice decît cei care le propagă şi nu au nevoie de mai mult decît enunţarea lor pentru a se impune. În gura politicianului, ideile se transformă însă în lozinci. De şapte ani, auzim întruna lozinci goale de conţinut, de

© S. Gheţie

la cei pe care îi ştim politicieni ca şi de la cei pe care îi credeam intelectuali. Nici un partid nu şi-a dorit Ministerul Culturii sau pe cel al Învăţămîntului. Şi totuşi, acestea sînt cele mai importante două ministere dintr-un guvern. Condiţia este să nu consideri puterea culturii drept o altă lozincă. Să nu fii, de fapt, un politician deghizat în intelectual. Ar fi necesară o despărţire a apelor.

Acum, cînd în ochii cetăţeanului valorile culturii nu mai înseamnă mare lucru.

Mihai Bădici

Pentru profesorii mei

Sînt în ultima clasă de liceu. Şcoala şi familia m-au modelat, m-au transformat în ceea ce sînt astăzi. Aş putea spune că au făcut un lucru bun, dacă nu mi-ar fi lăsat urme adînci de dezamăgire. În clasele mici, aveam cîţiva colegi care erau bătuţi zilnic, daţi cu capul de bancă sau de tablă. În clasele mari, sîntem învinuiţi că salariul unui profesor nu ajunge nici pentru mîncare. Şi ni se spun toate astea fără a se lua în considerare că mulţi dintre noi sîntem copii de profesori.

Am îndrăznit să scriu pentru că mama, care e profesoară, a avut încredere în mine. Pentru că ea mi-a furnizat o primă comparaţie: cum e un profesor şi cum ar trebui să fie.

Să revin la subiect. Dascălii noştri sînt, în general, oameni trecuţi de 30 de ani. Sînt pregătiţi, instruiţi şi se presupune că s-au dedicat acestei meserii din dragoste. Atunci de ce să dăm vina pe DEX-ul care costă 75.000 de lei pentru lipsa lor de cultură, de dragoste pentru noi? De ce să nu-i criticăm atunci cînd îi vedem mereu ursuzi, plictisiţi, ameninţători? Cu ce să luptăm noi împotriva veşnicei superiorităţi a catedrei? Sîntem fie lăsaţi în voia noastră (şi atunci devenim mici tirani), fie închistaţi în reguli mărunte (dar asupra cărora se veghează cu atîta stricteţe!).

Da, întreb şi eu: unde vă e fantezia, domnilor profesori? Unde sînt lecţiile acelea pasionante despre care aflăm doar din cărţi? Spuneţi că manualele îşi fac datoria... Manualele au devenit monştri încărcaţi cu tot felul de date, ne trebuie ore întregi ca să descifrăm mesajul unei singure pagini. La ore sîntem roboţi: ni se dictează şi scriem. Da, trebuie să fiţi "actori-modele". Credeţi că îl iubim mai mult pe profesorul care îşi schimbă haina în fiecare zi şi ne învinuieşte de lipsa banilor, sau pe cel care se impune prin lecţiile sale, prin cunoştinţele şi prin dragostea sa? Domnule profesor Udrescu, nu haina face pe om.

Şi mai era ceva. O să-i respectăm mereu pe cei care s-au sacrificat pentru şcoală, pentru cultură, pentru lumină... dar ei au murit. Noi reprezentăm prezentul. Nu ne pierdeţi, nu ne îndepărtaţi! Dacă dascălii au umplut temniţele pentru credinţa lor vie, nu înseamnă că şi profesorii noştri de azi mai păstrează această credinţă.

Sînt prea puţini oameni ai şcolii pe care noi, elevii, am învăţat să-i respectăm. Da, societatea noastră e handicapată de iubire, da, salariul profesorului nu-i permite măcar "luxul" unei cărţi, într-adevăr, "lipseşte recuzita". Dar asta nu e vina noastă. Aveţi în faţă, în fiecare zi, zeci de ochi care aşteaptă să le daţi lumina, salvarea. Aţi ales să ne fiţi profesori, nu renunţaţi la noi doar pentru că societatea nu vă ajută!

Cu nesfîrşit respect,

Alina Istrate, Braşov

Ne-au mai scris pe această temă şi au semnat descifrabil:

Niculae Gheorghe (Oltenita), Cornel Atanasiu (Breaza), Constanţa Vaicăr (Craiova), Alex. Diaconu (Valea Mărului-Argeş), Iancu Gheorghe (Slănic-Moldova), Baranga Petre (Timişoara), Nicolae Cuţă (Craiova), Ioan I. Gall (Bucureşti), Emil Nicolae (Aiud), Adrian Popescu (Roşiorii de Vede), Mircea Popescu jr. (Cluj-Napoca).

Le mulţumim tuturor pentru observaţiile lor pertinente şi pentru atenţia cu care ne citesc şi ne analizează.

Z. ORNEA

Nonconformisme celebre

Dicţionarele precizează că, de fapt, conformismul este supunerea docilă, oportunistă faţă de opiniile altora, copiindu-le slugarnic, chiar dacă nu se potrivesc cu propriile convingeri. Aceasta, aş adăuga, dacă acceptăm ideea că un conformist poate avea, în forul său interior, convingeri. Dar ştie, de minune, să le ascundă, adaptîndu-se, cameleonic, realului, chiar dacă nu-l agrează. Sînt însă destule firi, să le numim necanonice. De obicei, din stirpea acestora fac parte scriitori adevăraţi, al cărui rost este, tocmai, după o vestită apreciere a lui Camus, să se împotrivească atmosferei timpului. Şi au fost destui, la noi, care s-au comportat împotriva canoanelor, fiind, adesea, de nu insurgenţi în sensul clasic al termenului, oricum nişte certaţi cu normele, altfel zicînd inconformişti. Creangă, de pildă, ieşit cu atestat de diacon în decembrie 1858, căsătorit şi hirotonisit, la 24 de ani, diacon la biserica unde slujea socrul său. Dar era nestatornic la femei şi nu-şi putea iubi prea tînăra soţie, luată numai pentru că spera să moştenească parohia socrului său Ioan Grigoriu. În 1860 devine student la nou înfiinţata Facultate de Teologie din Iaşi care, însă, după un an, îşi închide porţile, încît diaconul se înscrie la Şcoala preparandală, neurmînd-o însă, acum, din lipsă de mijloace. Se certase rău cu socrul şi se angajase diacon la alt preot, apoi revine la socrul său în 1863, încercînd să-l suporte. În octombrie al aceluiaşi an 1863 redevine elev la Şcoala preparandală, acum condusă de Titu Maiorescu, unde se distinge ca un elev eminent. Dar era şcolar în toate zilele săptămînii, iar duminica slujitor al bisericii. Iese întîiul la examenul final al întîiului an şi în al doilea an, la recomandarea lui Maiorescu, căpătase şi slujba de institutor. Certat cu socrul său, era în căutare de casă, împovărat cu familie (avea, acum şi un fiu de patru ani). Dar a fost clasificat tot primul şi la sfîrşitul studiilor. Tot peregrinînd, devine diacon la Biserica Golia, avînd asigurată şi o catedră de institutor. Aici, la Biserica Golia (vecină cu spitalul de boli nervoase), într-o căsuţă din curte, se instală, în 1866, Creangă. Dar în 1867 îl părăseşte soţia, ceea ce era grav pentru un diacon ce năzuia să ajungă preot. Ascunzînd, cîţiva ani buni, defecţiunea intervenită în familie, diaconul îşi luă o ţiitoare, renunţînd, de fapt, la preoţie. Nici cu slujbele de diacon nu se împăca deloc şi avea opinii critice despre formalismul Bisericii. În pofida îndatoririlor cinului de faţă, totuşi, bisericească, s-a dus la un spectacol de teatru la Naţionalul ieşean. S-au găsit denunţători şi cazul a ajuns la mitropolit. Creangă, mustrat rău, se adresează cu o ţanţoşă replică, în martie 1868, către mitropolit, în care recunoaşte că a fost la cîteva spectacole la Naţional "unde n-am văzut nimic scandalos şi demoralisatoru, ci din contră combaterea tuturoru viciuriloru şi susţinerea de totu ce este justu şi ceea ce priveşte datoria omului către Dumnezeu şi societate". Era mai mult decît un act de inconformism. Era unul de efectivă răzvrătire. A fost, în consecinţă, suspendat din diaconie. Nu a înţeles să se concilieze cu forurile bisericeşti. Dimpotrivă, s-a dus din nou la teatru. Ba chiar, deşi iertat o vreme şi reîncadrat diacon, cu firea lui de insurgent îşi scandaliza superiorii. Pornit împotriva stareţului Mănăstirii Golia, într-o zi mohorîtă de primăvară, ciorile înnegrind copacii largii curţi, diaconul puse mîna pe o puşcă şi trase, cu sete, în ciori. Protopopul, din întîmplare la faţa locului, îl chestionă cum de o faţă bisericească umblă cu puşca. Evenimentul ajunse, sub forma unei ştiri de senzaţie, în **Curierul de Iaşi**. Aşa a aflat de caz mitropolitul Calinic, care, repede, a dat dispoziţii de anchetă. Chestionat, Creangă a recunoscut, mîndru, că, într-adevăr, a tras cu puşca întrebîndu-l, cu prefăcută naivitate, pe superior cum altfel se poate scăpa de necuviinţa ciorilor pe turla bisericii. Negăsind "vina" în codurile canoanelor, mitropolitul îl iertă, din nou, pe inconformist. Dar, prevenit, deşi a mai stat la Golia vreo trei ani, institutorul Creangă, găsindu-şi o şcoală mai bună, şi-a cumpărat, pe numele ţiitoarei, o căsuţă de mahala (probabil bojdeuca din Ţicău). Mutarea de la Golia a fost, negreşit, o despărţire de diaconie. Ca un act sfidător de răzvrătit şi-a tuns pletele. Dar, hîtru, făcea apel la un articol de canon reformator al cinului preoţesc, cu care întîmpina mustrările superiorilor. Mitropolia se arăta consternată, întrebîndu-se alarmată dacă diaconul "poate liturgisi într-o asemenea stare". În septembrie 1875 a fost suspendat din diaconie pentru o vreme. Chemat la Consistoriu pentru anchetă, diaconul răspunse cu un protest în care afirmă că "retezarea părului nu este o abatere disciplinară". Mitropolia îi răspunse printr-o decizie clară, fiind anunţat că este "oprit de lucrarea diaconiei pentru totdeauna pînă cînd veţi da probe de îndreptare". Nici vorbă de îndreptare. Creangă îşi cumpără haine de tîrgoveţ, lepădă potcapul şi anteriul, umblînd aşa pe străzile Iaşului, în vara lui 1872. Era o înfruntare nonconformistă şi un scandal fără precedent. Mitropolia se adresă Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice reclamînd comportarea scandaloasă a "profesorului din Iaşi, Ion Creangă", cerîndu-i definitiva sa suspendare din diaconie. Cristian Tell, ministrul în funcţiune, scandalizat şi el că un răspopit educă tinerele vlăstare, îl destitui şi din profesorat în iulie 1872. Era un abuz pentru că Ion Creangă ultragiase numai comportamentul de cleric, nu şi de institutor. A trimis o întîmpinare Ministerului, în care se plîngea de "nedreaptă lovitură". Fără succes. Deveni, în toamnă, proprietarul unui debit de tutun. Acum, eliberat total de diaconie, ceru şi obţinu – în septembrie 1873 – divorţul de fosta soţie. Nonconformistul răzvrătit înţelegea să-şi asume responsabilitatea opţiunilor sale. În 1874, T. Maiorescu, devenit ministru în locul lui Tell, îl reintegră pe fostul său elev în învăţămînt. Dar inconformismul s-a păstrat.

Un nonconformist – prin convingeri – a fost şi Eminescu. Trec peste incidentul şcolarităţii sale, în care Călinescu identificase o neorînduială a geniului. Oricum, mereu în răspăr cu şcoala, viitorul poet nu a trecut de trei clase gimnaziale şi, cu tot efortul, n-a putut merge mai departe. La Universitatea din Viena a fost student privat, neînscris după regulamentele în vigoare. La universitatea berlineză situaţia sa se legalizase pentru că a depus un certificat proforma de absolvire a liceului, eliberat la Botoşani, de prietenul Al. Lambrior, ajuns director al liceului din acea localitate. Ar fi putut, cu aceste acte în regulă, să-şi ia repede un doctorat la o universitate periferică, după cum l-a îndemnat Maiorescu în 1874, să-şi termine rapid studiile pentru a căpăta, în ţară, catedra de filosofie a universităţii ieşene. Acest proiect Maiorescu i l-a comunicat de îndată ce a ajuns (în aprilie 1874) ministru al Instrucţiunii Publice. Nu era poetul omul făcut să se aranjeze convenabil. Curînd s-a reîntors în ţară fără doctorat şi fără studiile universitare încheiate. Promitea, moale, că o va face. Deocamdată, n-a putut căpăta decît postul de director al Bibliotecii universitare din Iaşi şi, apoi, de revizor şcolar. La plecarea conservatorilor din guvernare şi venirea, la putere, a liberalilor, a rămas fără slujbă. După episodul **Curierului de Iaşi**, în octombrie 1877, la recomandarea lui Maiorescu, ajunge redactor la bucureşteanul conservator **Timpul**, unde mai lucrau Slavici, apoi şi Caragiale. Condeiul poetului străluceşte de îndată. În februarie 1880 ajunge chiar redactor şef şi în ianuarie 1882 numai prim-redactor pentru partea politică. Gazeta **Timpul** era finanţată, prin stipendii, de fruntaşii conservatori. Voiau o gazetă care să le exprime o mijlocie a vederilor lor politice. Care erau, desigur, antiliberale, dar mereu predispuse spre compromis. Nu era însă Eminescu omul compromisurilor. El era antiliberal convins şi neîmpăcat, înţelegînd să exprime, de nimic mlădiat, crezurile sale politice. Nonconformismul său era sprijinit pe o ideologie paseistă, antiliberală în totalitate, refuzînd înnoirea structurilor româneşti. Articolele sale erau atît de învăpăiate încît au sfîrşit prin a-i supăra chiar şi pe liderii politici junimişti. În octombrie 1878 I.A. Cantacuzino (Zizin) i se plîngea lui Maiorescu că Eminescu transformase **Timpul** în ziarul său personal. Iritaţi de nesupunerea nonconformistă – incontrolabilă – a poetului devenit gazetar de principii, mai marii conservatorilor, deşi îl stimau mult, au sfîrşit prin a-l coborî din demnitatea de redactor-şef în cea de prim-redactor, aducînd redactori şefi (Grigore G. Păucescu, Zizin Cantacuzino) care să-l supravegheze pe poet. Inutil. Poetul continua să toarne, în articolele sale nesemnate (obicei al epocii), convingerile politice inconformiste, toate aproape declaraţii de război împotriva liberalilor. Şi asta pînă în iunie 1883, cînd boala l-a împresurat nemiloasă. Supuşenia conformistă era dispreţuită profund de poet.

Nonconformismul şi chiar insurgenţa sfidătoare au guvernat şi atitudinile Junimii, în primii ani de la fondare. Junimea a început prin a irita mediul stătut al dăscălimii ieşene. Ciclul prelecţiunilor populare atrăgea tot ceea ce era mai distins în lumea cultivată a Iaşilor. S-a auzit, apoi, de jovialitatea, aproape boemă, nesupunerea la poncife, zeflemeaua acidă care dominea la reuniunile săptămînale ale societăţii. Reexaminarea critică a tot ceea ce era moştenire spirituală şi articolele – iconoclaste – ale lui Maiorescu au sfîrşit prin a scandaliza nu numai lumea intelectuală a Iaşilor dar şi pe cea a Bucureştiului. A devenit cunoscut, destul de repede, că unii junimişti – şi în primul rînd Maiorescu – erau liber-cugetători, ceea ce a adăugat o notă în plus "scandalului" reprezentat de Junimea. "Oamenii ăştia – se tot spunea – n-au nimic sfînt". Într-adevăr, junimiştii (din epoca de început) refuzau să accepte convenienţele de orice fel, persiflîndu-le fără milă, atent, prompt şi în detalii, cu sadism. Literatura, gazetăria, comportamentul politicienilor, manualele didactice, religia, falsele tradiţii, oratoria tremolată, ortografia, artele, organizarea şcolară, morala şi moravurile, totul era trecut prin ciurul ironiei. O ironie rece, neiertătoare care utiliza toate mijloacele gamei. Ce-i drept, mai tîrziu, după 1871, cînd junimiştii – cei notorii – au început "să facă" politică, utilizînd recuzita de rigoare, puteau fi surprinşi – uşor – în flagrant delict. Unele – ce-i drept numai unele – dintre obiectivele zeflemelelor atît de acidulate se adunaseră şi în propria ogradă. Dar asta se va petrece mai tîrziu. Deocamdată, acum, la începuturi, erau invulnerabili – şi fără menajamente – blasfematorii. Într-un cuvînt, iconoclaşti fiind, erau profund nonconformişti.

Analfabetism funcţional

Raportul între conservarea unor tradiţii şi metode vechi de învăţămînt şi introducerea unor sisteme mai flexibile, adaptate la cerinţele societăţii post-comuniste, pare a fi problema actuală a învăţămîntului românesc. Chestiune greu de rezolvat, care creează totodată şi dispute. Se spune chiar că Ministerul Învăţămntului este la ora actuală împărţit în două tabere: conservatorii şi reformiştii. Am stat de vorbă cu d-na FLORENTINA ANGHEL, cercetătoare la Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, despre inovaţiile necesare şi riscurile pe care le comportă introducerea lor în sistemul românesc de învăţămînt. În urma acestei discuţii şi a unei documentări gazetăreşti am aflat cele ce urmează.

Deşi anii de şcoală obligatorii sînt, aşa cum se ştie, în număr de opt, plus un an pregătitor (care din lipsa spaţiilor din grădiniţe nu poate fi urmat de toţi copiii), calitatea învăţăturii care se capătă de-a lungul lor nu e cea mai potrivită cu putinţă. Vîrfurile care apar, participanţii la olimpiadele internaţionale, superdodaţii ş.a.m.d. sînt mai degrabă rezultatul unor investiţii făcute de părinţi, decît al sistemului de învăţămînt, care nu se poate lăuda cu ei, mai ales că există şi tendinţa de scoatere a acestor copii din circuitul şcolar normal. În schimb, proporţia elevilor care nu fac faţă exigenţelor actuale ale învăţămîntului primar e îngrijorătoare. Un studiu efectuat în urmă cu trei ani pe un eşantion reprezentativ la nivel naţional, a dus la concluzia că unul din zece absolvenţi de şcoală generală e analfabet funcţional (nu se descurcă la scris şi citit deşi a făcut şcoala). Dacă se ia în calcul şi capacitatea de a socoti, atunci unul din cinci absolvenţi poate fi considerat analfabet. Mai mult, s-a constatat că gradul normal de alfabetizare nu este atins decît de 41% dintre absolvenţi.

Concluzia celor de la I.S.E. este că manualele sînt încă mult peste standardele realiste ale unei educaţii de bază, iar copiii sînt obligaţi să înveţe o mulţime de lucruri complicate din domenii foarte diferite, de multe ori complet inutile, în loc să acumuleze un bagaj mai mic de cunoştinţe fundamentale pe care să le stăpînească mai bine. Deocamdată, asemenea standarde realiste nu sînt stabilite. Abia după ce se va găsi un răspuns clar la întrebarea: *ce trebuie să ştie în mod obligatoriu un copil, după opt ani de şcoală*, iar învăţămîntul primar va fi îndreptat către acest obiectiv foarte precis, vor putea fi detectaţi copiii cu nevoi speciale, pentru care ar trebui asigurate programe separate. Astăzi, cei care pierd şirul şcolar normal sînt foarte mulţi, iar posibilităţile de recuperare sînt greoaie şi ineficiente.

Învăţătorii şi profesorii, deşi în general sînt bine pregătiţi, lucrează după vechile sisteme. Lăsînd la o parte conservatorismul bine ştiut al meseriei, unui cadru didactic îi este foarte greu să schimbe ceva, atîta vreme cît el însuşi e evaluat după criteriile vechi. Aceia care încearcă totuşi să spargă tiparele sînt rari, cel mult unul într-o şcoală, şi sînt priviţi ca nişte cai breji. Orice asemenea schimbare devine stresantă şi pentru ei şi pentru colegii de breaslă. Aşa că, de cele mai multe ori renunţă la experimentele lor chiar dacă ştiu că la ora de îngrijire a mediului, de exemplu, plantarea unui pom e mult mai educativă decît o lucrare de control, dată după o prealabilă papagalicească învăţare.

O pîrghie de reformă aflată la îndemîna Ministerului e aceea a examenului de admitere în liceu. Dacă s-ar cere candidatului la examen lucruri mai puţin convenţionale, profesorii ar fi determinaţi să-şi pregătească elevii într-o asemenea direcţie. Dar schimbarea bruscă a cerinţelor de examen riscă să perturbe procesul de învăţare al celor care tocmai se pregătesc să-l susţină. Iar specialiştii în învăţămîntul românesc mai ştiu din experienţă şi altceva. Dacă s-ar introduce o probă de creativitate, de pildă, profesorii ar începe şi ei să-şi pregătească elevii la creativitate, numai că pînă la urmă, totul s-ar transforma în repetare şi toceală pe marginea subiectelor de creativitate care au fost date în anii anteriori. Mintea elevului tot n-ar avea şansa să se deschidă, căci procesul de învăţare ar ajunge să se bazeze tot pe memorare.

Un alt exemplu de conservatorism stupid este nerecunoaşterea de către unele inspectorate şcolare a amplorii fenomenului analfabetismului funcţional. Unii inspectori susţin că tinerii recruţi, absolvenţi de şcoală primară, descoperiţi la centrele militare că nu sînt în stare să completeze un formular, doar se prefac a fi analfabeţi, crezînd că vor scăpa astfel de armată. Cu alte cuvinte aceştia nu-s analfabeţi dar sînt destul de idioţi încît să-şi închipuie că aşa se scapă de armată. De fapt se pare că nici analfabeţii autentici nu sînt neapărat atît de idioţi.

Lăsîndu-i pe inspectori cu părerile lor, M.Ap.N a luat pe cont propriu iniţiativa organizării unor cursuri de alfabetizare. Acelaşi lucru se întîmplă (nu de azi, de ieri, ci de 23 de ani) în puşcării, cu o eficienţă maximă. În acelaşi timp, asupra claselor "civile" de alfabetizare planează riscul de transformare în fabrici de acordare a diplomelor, după mai vechi obiceiuri, în funcţie de necesităţile cursanţilor: diploma de patru clase, diploma de opt clase...

Ne rămîne de sperat că Ministerul Învăţămîntului va şti să ia măsurile necesare pentru ca şcolile să nu mai pregătească viitori analfabeţi şi viitori şomeri.

Andrei MANOLESCU

Blandine KRIEGEL

Etică şi drept

Pentru a distinge între convenţie şi prezenţă eficace a religiei în spaţiul public, am putea recurge la distanţa între legalism şi responsabilitate etică. Religiosul riscă să fie perceput astăzi ca un inventar de baremuri pe care bunul creştin trebuie neapărat să le bifeze sonor, dar nu neapărat autentic. Responsabilii ecleziastici tind să asigure, prin lege, Bisericii posibilităţi pe care, cîteodată, nu le pot (încă) onora în substanţa lor (educaţia religioasă prin şcoală, de pildă). "Legea cea nouă" riscă să-şi adumbrească astfel tocmai noutatea, prospeţimea intrinsecă. Dacă religiosul are de spus ceva esenţial în spaţiul public – nu ne referim la misiunea lui transformantă, orientată spre un "dincolo" radical – acest ceva priveşte mai ales capacitata de a da consistenţă eticului. Prezentăm aici "istoria" raporturilor între drept şi etică, aşa cum au fost gîndite ele de filozofia Occidentului. Blandine Kriegel, profesor de filozofie politică la Universitatea Paris X şi director al revistei ***Philosophie politique,*** *încheie acest traseu cu o interogaţie relativă la lumea actuală, unde particularismul comunităţilor e pus în situaţia să coexiste cu o universală circulaţie. Religiosul nu ar putea da, în aceste condiţii, repere pentu o convieţuire dacă nu fraternă, măcar binevoitoare între civilizaţii abrupt diferite?*

Raportul care uneşte, sau opoziţia care separă Etica şi Dreptul constituie probabil una din temele cele mai tradiţionale şi mai importante de reflecţie pentru filozofia politică. Dreptul este oare dependent de Justiţie? Are el ca sarcină elaborarea unei morale? Sau, dimpotrivă, sfera eticului şi a juridicului aparţin unor ordine de realitate diferite şi, ca atare, funcţionează autonom? Nu intenţionez să propun răspunsuri pentru această dificilă interogaţie ci doar să evoc modul în care filozofii au abordat problema separării şi a concilierii celor două sfere.

Voi pleca de la o evidenţă, anume separarea Dreptului de Morală. În interiorul reflecţiei filozofice, prima afirmaţie este incontestabil cea a separării. Nimeni nu a subliniat-o mai bine decît Aristotel care, în *Etica nicomahică* 3, 9, distinge *dikè* şi *dikaïon*, dreptatea şi dreptul. Dreptatea – generală – este conformă cu legea morală, lege eternă şi naturală. Dreptul – particular – ţine de o justiţie a legii şi a jurisprudenţei, constînd în efortul de a atribui fiecăruia partea ce i se cuvine şi de a găsi proporţia cuvenită. E o distincţie ce a fost integral preluată în dreptul roman şi faptul are o semnificaţie istorică: distincţia se leagă de constituirea *polis*-ului, de organizarea cetăţii şi, în genere, de apariţia oricărei civilizaţii. Antropologii ne spun, într-adevăr, că societăţile primitive nu fac nici o diferenţă între morală şi drept. Nu funcţionează acolo un drept independent ci doar o morală şi comportamente ritualizate; nu există morală individuală de vreme ce toate comportamentele se supun dreptului cutumiar. Purtările sînt codificate şi, prin urmare, totul intră în sfera dreptului. Dar perspectiva inversă e tot atît de adevărată: totul este etic, orice mod de comportare fiind raportat la o morală suverană care nu lasă loc nici dezbaterii, nici deciziei individuale.

*

Ca o tectonică a plăcilor în evoluţia geografică, deriva reciprocă a dreptului şi a moralei se înscrie în istoria umanităţii unde legea morală se va distinge de legea cetăţii. Tragedia greacă (*Eumenidele* lui Eschil) a descris acest proces prin care emerge "lumea desvrăjită" a lui Nietzsche. Apariţia unei legi separă lumea lui Dumnezeu de lumea omului: iată substanţa profundei reflecţii aristotelice.

*

Legea politică nu îşi propune să controleze toate comportamentele indivizilor. Aristotel arăta, de pildă, că morala prieteniei e cu totul distinctă de dreptul civic şi că, reciproc, raporturile civice nu pot fi întemeiate pe relaţii de prietenie. Cetăţenii nu sînt fraţi şi nici măcar prieteni. Li s-ar cere prea mult ori prea puţin. Etica este, în acest caz, superioară pentru că ţine de o alegere personală aşa cum o va sune *Biblia*: "Iată, am pus în faţa ta binele şi răul". Dar etica este, în acelaşi timp, ţinută la distanţă pentru că regulile dreptului civil primează asupra relaţiilor şi opţiunilor individuale. Diviziunea aceasta – pe care Hannah Arendt a decretat-o ca fiind cea între viaţa publică şi viaţa privată – va face o lungă carieră. Societăţile moderne au împins-o pînă foarte departe, situînd în sfera moralei private (ceea ce Hegel numea *Moralität*) regulile unirii indivizilor şi constituirii familiei. Grija de a codifica ceea ce ţine de morală şi etic e lăsată în seama opţiunilor individuale ori a Bisericilor, separate de Stat. Dreptul, care nu mai reglează decît raporturile sociale, civice, economice, politice ale indivizilor a încetat să guverneze – aşa cum o făceau riturile – totalitatea comportamentelor individuale.

De aici, conflictul inevitabil între morală şi drept, configurat prin sfîşierea între individ şi cetate. Sofocle l-a reprezentat admirabil; Hegel a meditat asupră-i arătînd că el nu admite rezolvări facile de vreme ce fiecare punct de vedere – al lui Creon şi al Antigonei – e în aceeaşi măsură just.

De la distincţie sîntem astfel conduşi spre o separare a moralei şi a dreptului care va sfîrşi – în ce priveşte dezvoltarea politică occidentală – cu un reciproc ostracism.

Morala fără drept

Nenorocul vremilor, invaziile barbare, influenţa doctrinei manicheene au dat celui mai mare dintre autorii latinităţii tîrzii, sfîntul Augustin, suflu pentru a proclama ipostaza conştiinţei individuale, pentru a afirma în mod absolutist revendicarea morală care distruge fără putinţă de recurs legitimitatea dreptului. Cetatea terestră – menită răului, narcisismului, decăderii şi războiului – nu va fi niciodată în stare, după el, să instituie vreo regulă dreaptă. Nu există republică, există numai despotisme. Nu există om drept după lege, există numai dreptate dependentă de graţie şi de credinţa în cetatea divină. Morala absoarbe aici dreptul. Triumful augustinismului politic a coincis cu anemierea dreptului în Evul Mediu timpuriu occidental sau a contribuit la anemierea lui. Pentru toţi aceia, numeroşi, care nu participă la disciplina religioasă ori la comunitatea sfinţilor, naufragiul dreptului a deschis drum unui război al tuturor împotriva tuturor, privînd cetatea şi indivizii de zidul instituţional al legii. *Bellum et iustitia* – dreptatea obţinută prin război privat – iau locul vechii *pax et iustitia* – dreptatea negociată prin drept. Aporia moralei fără drept a fost formulată de Pascal: "Qui veut faire l'ange, fait la bête". Nu toţi oamenii au o credinţă susceptibilă să mute munţii, nu toţi sînt sfinţi. Dispariţia totală a legii lasă loc anarhiei şi vindictei. În sec. XIII, sub influenţa gîndirii arabe şi ebraice a lui Averroes şi Maimonide, sfîntul Toma va proclama necesitatea de a restitui un loc legitim dreptului, situat alături şi "dincoace" de morală.

Dreptul fără morală

Printr-o inevitabilă răsturnare, separarea în sens opus a fost revendicată în timpurile moderne de un curent care şi-a găsit ultima expresie în pozitivismul juridic. Refuzînd să supună diversele expresii ale dreptului pozitiv unei transcendenţe morale, el legitimează dreptul ca fapt. Fapt al Statului (Kelsen) sau fapt al individului (Nietzsche, Schmitt), dar mereu fapt pozitiv derivînd de la un subiect de drept. Dacă originea ultimă a dreptului nu se află într-o justiţie naturală, trebuie să existe o altă rădăcină, un alt temei: va fi cel al unei voinţe, al unei decizii, al unei acţiuni practice care dă dreptului efectivitate. Aria de reverberaţie a pozitivismului juridic e solidară cu filozofia modernă a subiectului care descentrează pe om din lume, care separă radical natura şi cultura, care distinge voinţa şi înţelegerea, preamărind voinţa. Aporia acestui pozitivism constă în faptul că justifică orice regulă. El sfîrşeşte într-o fundătură: imposibilitatea internă de a propune o axiomă a alegerii între diversele drepturi pozitive. Căci orice Stat posedă voinţă; şi orice individ. Cine va fi mai tare?

Concilierea

Ca urmare a acestei duble aporii, separarea – necesară – a dreptului de morală va duce la o interogaţie – nu mai puţin intensă – asupra reunificării lor, prin re-înrădăcinarea dreptului în morală. Forma ei extremă se datorează lui Hegel, gînditor al istoriei şi, în istorie, gînditor al reconcilierii între particular şi universal. Departe de a le opune, el arată că normele dreptului aşa cum sînt construite de o cetate – pentru el, de către Stat – au drept sursă acel "spirit al unui popor" (*Volksgeist*). Propusă de curentul romantic, noţiunea de *Volksgeist* e reinvestită de tînărul Hegel în reflecţia asupra cetăţii antice – frumoasa totalitate – pentru a da un loc fundamental în formarea dreptului atît comportamentelor ce se dezvoltă la nivelul familiei (*Moralität*) cît şi eticului, aşa cum se dezvoltă în societate (*Sittlichkeit*). Dreptul nu e independent de etic, el se hrăneşte din tradiţia istorică a comportamentelor unui popor, tradiţie în care religia are partea leului. Pentru Hegel, ultimul cuvînt referitor la morală şi drept rămîne dreptul poporului. Spiritul unui popor este, pentru o anumită epocă, spiritul lumii. Astfel s-au succedat lumea orientală, cea greacă, cea romană şi lumea germanică. De aici, celebra exclamaţie a lui Napoleon la Iena: "Am văzut spiritul lumii călare!"

Deasupra popoarelor, deasupra dreptului unui popor, deasupra dreptului pozitiv al unui Stat hrănit de *eticitatea* unui popor nu există nici o normă transcendentă. Şi aici, o prea grăbită reconciliere ajunge în impas. În imanentismul ei, toate drepturile şi toate moralele sfîrşesc prin a fi egal valabile. Hegel profesează un universalism absolut al dreptului: pe de o parte, toate popoarele, toate societăţile au dreptul la drept şi la construcţie juridică; pe de altă parte, el afirmă particularismul naţiunilor în cadrul cărora dreptul e asimilat unei istoricităţi singulare. Există tot atîtea drepturi şi morale cîte popoare. Hegel reconciliază în mod absolut morala şi dreptul pentru a opune mai intens popoarele şi civilizaţiile – pentru Marx vor fi clasele sociale –, fiind astfel precursorul temelor actuale ale islamismului radical care vede în lumea de astăzi o confruntare ireductibilă a civilizaţiilor. Tot aşa, el devansează poziţia unui istoric american ca Huntington care profetizează că secolul XXI va fi secolul şocului între civilizaţiile occidentale şi orientale, cu revenirea la războaiele sfinte. Cam aceasta ar fi consecinţa unei reconcilieri exclusiv imanente a dreptului şi a moralei, reconciliere ce nu se poate împlini decît în clipă – *hic et nunc* –, care nu se poate realiza decît într-o societate dată şi nu la scara umanităţii.

Poate fi atunci propusă o altă formă de asociere, de sinteză a moralei şi a dreptului, care să nu absolutizeze nici separarea nici concilierea, ci să-şi propună doar ajustarea lor? Se poate oare imagina, în măsura în care religiile au fost marii pedagogi ai comportamentelor noastre morale, se poate imagina un sistem teologico-politic care să nu se împotmolească în aceleaşi fundături precum cele precedent menţionate?

Dacă există norme de comportament pentru grupuri (drept al cetăţii, drept al Statului, drept al poporului) şi norme de comportament pentru indivizi şi umanitate (etica), e necesar să se acorde autonomie atît eticii cît şi dreptului. E necesar, cum sugera Kant, să li se stabilească zona de legitimitate respectivă. Nici *eticitate* totală a dreptului, aşa cum propun anumite discursuri naţionaliste, nici legislaţie totală a moralei care nu mai lasă loc libertăţii umane. Etica dă seamă de dimensiunea umanităţii şi a individului şi, ca atare, oferă tot ceea ce poate fi, simultan, mai universal şi mai particular. Dreptul înscris în registrele cetăţii nu poate, din parte-i, nici să se lipsească de libertate, nici să evite constrîngerea. Nici separate, nici confundate, etica şi dreptul au de convieţuit prin ajustare.

© C. Bumbuţ

Prezentare şi traducere
Anca MANOLESCU

Casa şcoalelor

Avatarurile fidelităţii

Problema centrală a învăţăturilor pentru viaţa sentimentală oferite de oracolele şcolare este fidelitatea posibilului partener. Propriu-zis, elevei i se spune, pe diferite căi, cum şi pe cine să iubească pentru a nu fi înşelată în dragoste.

Faptul de a fi părăsit(ă) reprezintă fantasma ce bîntuie mai toate catrenele care se referă la cum trebuie să iubeşti: "Glumeşte în iubire / Dar nu iubi glumind / Căci cine te iubeşte / Glumind te părăseşte." Un mijloc de apărare împotriva unor astfel de neplăceri pare a fi promovarea unui amor versatil: "Cînd iubeşti pe cineva / Nu-ţi da toată dragostea / Mai opreşte, dacă vrei / Să nu plîngi în urma ei." *Învăţătura* aceasta este, totuşi, singulară; celelalte mizează pe sinceritate, recomandînd în primul rînd fidelitatea celei care îşi doreşte un iubit fidel: "De-i iubi în viaţă / Iubeşte numai unul / De vei iubi mai mulţi / Nu vei avea niciunul." (Această regulă admite o singură excepţie: "Să nu iubeşti în lume / Decît pe Dumnezeu / Şi pe gagicul tău.")

Oracolul nu se transformă, însă, într-o carte de învăţătură în adevăratul sens al cuvîntului, el nu urmăreşte să îmbunătăţească firea umană sau să facă o lume mai bună. El are în vedere în mod exclusiv fericirea amoroasă a elevei lui; ceilalţi nu contează (cu atît mai mult cu cît este vorba de *ei*, de băieţi). În consecinţă, oracolul recomandă ca, deşi se va dărui sufleteşte unei singure persoane, eleva să stîrnească pasiuni în cît mai multe inimi: "Ochii pentru toţi, inima pentru unul"; "1000 să te iubească / 100 să te dorească / 10 să te vrea / 1 să te ia." (În unele cazuri izolate, manifestările de egoism pun în paranteză chiar şi interesele elevei în cauză, astfel, un catren ca acesta: "Iubeşte fetiţo / Iubeşte curat / O mie de fete / Şi-un singur băiat" devine "Iubeşte fetiţo / Iubeşte curat / O inimă de fată / Şi zece de băiat" – inima de fată este, desigur, cea a semnatarei.)

Din păcate pentru tinerele fete, fidelitatea proprie nu este de ajuns. Aceasta este mai mult o chestiune de fair-play, pe cînd cu adevărat importantă pentru fericirea îndrăgostitei este numai fidelitatea celuilalt. Ca să nu aibă surprize, tînăra trebuie să fie foarte atentă cînd îşi alege viitorul partener: "A iubi e bine / Dar să ştii pe cine / Să nu zici iubit / La orice tîmpit" sau "Iubeşte, iubeşte / Dar şi socoteşte / Nu iubi aiurea / Ca vulpea pădure."

Ca un prieten de nădejde ce este, oracolul va veni în ajutorul elevelor, pentru a le uşura cunoaşterea celuilalt ("Amintirea e făcută / Ca prin ea să înţelegi / Pe fiinţa ce ţi-e dragă / Pe colege şi colegi" – catrenele oracolului sînt numite, printr-o metonimie, *amintiri*). El va oferi tot felul de corespondenţe între culoarea părului, a tenului sau a ochilor şi caracterul băieţilor. Aceste corespondenţe sînt întrucîtva normale: pe de o parte, în oracol există o înclinaţie aproape naturală înspre explicaţia sentimentelor şi a realităţii în general printr-o simbolistică a culorilor, pe de altă parte culoarea ochilor şi a tenului reprezintă trăsături genetice, deci care fac parte – ca şi configuraţia astrelor de la naştere – din destinul unui om. Mai surprinzătoare sînt însă corespondenţele pe care caietele de amintiri le stabilesc între o meserie şi caracterul persoanei respective. Cu atît mai mult cu cît singura meserie care este avută în vedere, în mod aproape obsesiv, este cea de fotbalist: "Nu iubi un fotbalist / Că e tare şmecherist / După ce te-a sărutat / Şi-a luat mingea şi-a plecat"; "Să iubeşti un fotbalist / Este lucrul cel mai trist / După ce te-a sărutat / Şi-a luat mingea şi-a plecat." etc. etc. (C.P.-B.)

Examene, seminarii la mătuşologie

Un curs scurt de mătuşologie, la Tel Aviv, ţine între 60 şi 70 de ani, conform unei medii de vîrstă între *Cuore* şi Cioran. Ultimele seminarii cer să-i faci tu, nepot, informarea culturală unei mătuşi ajunse la 88 de ani. Ea nu mai vede aţa în ac, numerele de telefon, trebuie să ia o lupă – numită "Sherlock Holmes" – ca să observe dacă aburul se înalţă dintr-o "oală-minune", dar, de la o anumită distanţă, la televizor încă se mai poate uita, ore întregi, deslușind multe, înţelegînd foarte multe, enorm de multe rămînîndu-i necunoscute. Televizorul e ultimul ei prieten. El îi satisface curiozitatea care, în mintea ei, stă "la baza sănătăţii după 80"; îi spui că aşa credea şi Henry Miller, vrea să ştie cine a fost Henry Miller, îi enunţi în linii generale, fără s-o duci pînă la Anaïs Nin: "N-am ştiut că sînt aşa deşteaptă..." Scriitoarea ei preferată a fost Danielle Steel – nu-i cazul să i-o demitizezi cu argumente literare. Cursul scurt pretinde – în finalul său – să ştii ce să nu-i spui, probă dificilă.

Cultura ei este 80%-85% francofonă, fiindcă pînă să se maturizeze la Bucureşti, Bacău şi Craiova, părinţii ei o crescuseră primii 7 ani la Paris, lîngă o soră mai mare care, şi ea, putea să fredoneze la 85 de ani, "J'attendrai". Emisiunea ei preferată e "Bouillon de culture", fiindcă îi place să asculte cum vorbesc oamenii deştepţi; nu scapă nici un Pivot, nu-l poate suferi pe cel de la "Les amoureux". Firește că apar probleme, cum ar fi aceasta, recentă: Robert Badinter, eminentul jurist, îi explică lui Pivot deosebirea între a pleda şi a convinge: "Plaider c'est bander, convaincre c'est jouir". Franceza ei cere aici română. Cum să-i traduci, cum să-i explici aceste verbe fără cei 7 ani de acasă? Sau diferenţa dintre senzualitate şi erotism, stabilită riguros de un profesor de la Academia argentiniană de tangouri...? Mintea ei o prinde, ar vrea să înţeleagă, nu-i e ruşine să întrebe, aşa cum nu se jenează să roage pe cineva, la un semafor, s-o treacă strada. În schimb, la un documentar despre Márquez, la ARTE (de-ajuns de slab, cu un "Golo" prea sigur pe sine, cu "trimiteri" care rup interviul, ducîndu-ne pe străzi, prin tîrguri, printre vaci, pentru atmosferă şi spre slava scriitorului naţional), refuzul e categoric şi inflexibil: "De ce trebuia să filmeze şi vaci şi gunoieri? N-au mai luat şi alţii premiul Nobel?" Se încearcă o scurtă polemică: "Totuşi, uite ce spune – toată arta povestirii a învăţat-o de la bunică-sa..." "N-are importanţă, dacă n-avea talent, degeaba avea o bunică." E permis a se adăuga: "Sau o mătuşă." Surîde cu înţeles şi pe la 02h – cursul scurt şi seminariile lui nu ţin seama de ore – ia telecomanda şi prinde la Canalul 2 iordanian, "Traviata", înregistrare de la teatrul de la Felice, în plin duet Violeta-Alfredo, actul I, "să bem, să cîntăm...!" Omeneşte i se propune să se ducă la culcare, e foarte tîrziu şi mai e mult pînă se moare. Nici vorbă; cîntă cu ei ariile celebre, ştiute de o viaţă; ar fi inadmisibil – cădere sigură la examen – să-i explici că e un spectacol cam caraghios, cu o Violetă de proporţii wagneriene, o Brunhildă care strînge la piept un Alfredo tare pirpiriu căruia, pentru a-l intelectualiza, de nu-i miop, regia i-a pus o pereche de ochelari; e primul Alfredo cu ochelari, o noutate la fel de violentă ca orchestra; nu-i deloc recomandabil să te dai cult, cunoscător, critic şi deştept, să-i explici – Doamne, iartă-ne! – disfuncţionalităţile, cuvînt care poate ucide; dimpotrivă; se cere s-o laşi să se bucure de muzică (dacă n-o deranjează cum moare enorma Violetă, asta e, nici spiritul de observaţie, la 80, nu mai trebuie dezvoltat monstruos), să-i spui a doua zi de dimineaţă: "Cum ai dormit? Ieri noapte, ai făcut-o lată!", s-o asişti în bucătărie, ca un Watson, la fierberea supei urmărită cu "lupa Sherlock Holmes" şi să-i asculţi cuminte ultimele dizertaţii:
despre "mamele care sînt un balast pentru copii", ea fiind fericită că n-are;
despre "viaţa ei specială", nu ca a vecinei ei, venită bine mersi de la Viena, nu de la Bucureşti ca ea, în '50, cînd trebuia să bată din palme ca să-i sperie şi să alunge şoarecii care-i alergau prin cort;
despre "nenorocirea omului care, ferească Dumnezeu, nu mai are ce face toată ziua";
despre "ţara asta frumoasă în care se mănîncă şi se cheltuieşte într-o nesimţire";
în sfîrşit, ca sinteză, despre "soarta asta care nu te lasă să trăieşti liniştit".

E inutil să-i precizezi că soarta tocmai cu asta nu se ocupă – cu a te lăsa în pace; se enervează, ca ori de cîte ori cineva îi recomandă să nu se necăjească; se poate certa, ridicînd glasul, dacă nu crezi că se necăjeşte:
– Cum să nu mă necăjesc cînd văd...?
– Da' în schimb eşti orgolioasă!
– Da! – exclamă iluminată de ceea ce se poate numi, fără exagerare, o imensă poftă de viaţă, în româneşte, "l'envie", la Pivot. Da! Ce vrei? În 88 de ani şi 4 luni, se adună!

Cum mai poate aduna 4 luni la cei 88? – sînt cîţiva profesori care te pot trînti auzind că pui o asemenea întrebare neroadă.

Radu COSAŞU

Cartă poştală

Scuze

Timişoara, 17-I-1940

Stimată Doamnă,

S'a scurs mai bine de o săpt. de cînd am plecat, fără să vă scriu. Această întârziere nu semnifică nimic, decât neglijenţă, de care m'am făcut vinovat, aproape fără voia mea şi vă rog să mă scuzaţi. Desigur ştiţi că am călătorit comod, atât împreună, cât şi mai departe, singur. La Tms. mă aşteptau nopţi albe, nu numai pe mine, ci pe toată camera. Până acum le-am biruit, să vedem mai departe.

Vă sărut mâinile şi vă rog încă odată să-mi scuzaţi neglijenţa.

Vasile

Arad, 11-XI-1942

Mărioară,

Multe scuze că-ţi răspund cu o întârziere aşa de mare. Ilustrata pe care îţi scriu am cumpărat-o anume ca să-ţi exprim ceea ce îţi doream de ziua naşterii. Fiindcă soarta a făcut să-mi petrec departe de acasă această zi şi gândindu-mă că poate nu te-ai gândit la..., nu te-am felicitat. Scuză-mă! Mă ierţi? Aşteptând scrisoarea promisă şi pe care poate încă nu mi-ai adresat-o, am întârziat şi mai mult cu răspunsul... Sincere sentimente prieteneşti îţi păstrează

Iustin

(Şcoala ofiţeri rezervă N° 4, Arad)

Reproşuri

Am aşteptat răspuns la vederea trimisă. N'am primit nimic, poate ai uitat că ne-am promis să ne scriem una alteia. Eu m'am ţinut de cuvânt, tu ba. Ce mai faci? În 31 luăm vacanţă. Cl. VIII a luat din 20. În 25 Iunie începe bacalaureatul. Voi când aveţi capacitatea? Răspunde-mi! La revedere.

Ionica Popa,
Braşov

*

22 iunie 1940

Dragă Marioară,

Eu sunt aicea la Băi nu vroiam să-ţi scriu fiindcă tu ai fost cam mincinoasă în ultimul timp promiteai mereu că vei veni în fie care zi la mine şi eu te aşteptam în zadar. Ce mai faci tu cum mai merge cu serviciul. Eu sunt bine şi rămân în Bazna până în 24 ian. În 30 d.p.m. voi fi la Braşov dacă ţie dor de mine vino la gară. Dar până atuncea mai vreau săm scri şi tu.

Te sărut,

Letiţia

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Tîrgul Internaţional de Carte Bucureşti

5-9 iunie 1997, Teatrul Naţional

STANDUL HUMANITAS:
etajul III, sala II

Lansări:

ALEXANDRU PALEOLOGU, *Alchimia existenţei:* vineri 6 VI ora 16.30, prezintă MIRCEA ZACIU, GEORGE PRUTEANU ● *Colecţia ISTORIA IDEILOR:* vineri 6 VI ora 17, prezintă H.-R. PATAPIEVICI ● LUCIAN BOIA, *Istorie şi mit în conştiinţa românească:* duminică 8 VI ora 12.30, prezintă AL. ZUB, SORIN ANTOHI ● VLAD ZOGRAFI, *Oedip la Delphi:* duminică 8 VI ora 16.30, prezintă NICOLAE MANOLESCU, MARIAN POPESCU, GABRIEL LIICEANU.

Şedinţe de autografe cu:

MIRCEA CĂRTĂRESCU: joi 5 VI ora 16.30 ● H.-R. PATAPIEVICI; vineri 6 VI ora 17.30 GABRIEL LIICEANU: duminică 8 VI ora 13 ● AURELIA MARINESCU/ *Codul bunelor maniere*: zilnic orele 10-13.

Bon de lectură

Un dicţionar al intelectualilor francezi

Recentele proteste ale artiştilor francezi împotriva legii Debré au stîrnit în rîndul partizanilor acesteia manifestări de antiintelectualism care amintesc pe cele de acum un secol cînd, mai mulţi scriitori, profesori şi savanţi reuniţi sub denumirea abstractă şi încă neobişnuită de "intellectuels", au revendicat o responsabilitate politică aparte – aceea de a apăra, în persoana căpitanului Dreyfus, drepturile omului încălcate de instituţiile statului.

Situate la distanţă de un secol unul de celălalt, cele două momente sugerează de ce în Franţa termenul de "intelectual" capătă o accepţiune particulară atunci cînd se încearcă definirea lui. Calitatea de om de cultură nu este suficientă pentru a-l caracteriza pe intelectual. Acesta este un personaj bidimensional, cultural şi politic totodată. De la "afacerea Dreyfus" încoace, este un "intelectual" acel om de cultură care părăseşte uneori catedra, biblioteca sau laboratorul pentru a-şi face auzit cuvîntul în dezbaterile de interes public, în virtutea legitimităţii pe care i-o conferă tocmai rolul său cultural.

Motivaţiile, opţiunile şi formele pe care le-a luat implicarea intelectualului în viaţa politică a Franţei sînt de o mare varietate. Un teoretician ca Georges Sorel şi un romancier şi editorialist ca Maurice Barrès, un tovarăş de drum al extremei drepte – Paul Morand, şi unul al extremei stîngi – André Gide, un antiintelectualist ca Péguy şi un apărător al intelectualilor ca Bernard-Henri Lévy, un pacifist ca Alain şi un fascist ca Drieu La Rochelle ilustrează această diversitate care scapă oricărei clasificări.

Particularităţile unei istorii a intelectualilor care se situează la întîlnirea dintre istoria politică şi cea culturală, au orientat elaborarea, sub direcţia lui Jacques Julliard şi Michel Winock, secondaţi de Christophe Prochasson şi Pascal Balmand, a unui "Dictionnaire des intellectuels français" apărut în toamna trecută la Editura Seuil.

Cele peste 800 de articole ale dicţionarului au fost redactate de cca 240 de colaboratori între care se detaşează numele unor reputaţi istorici precum Jacques Revel, Roger Chartier, André Burguière, Pierre Milza sau François Bédarida. Unii dintre autori – Christophe Charle, Cristophe Prochasson, Pascal Ory, Daniel Lindenberg, Jean-Louis Fabiani – s-au specializat în istoria mediilor intelectuale franceze, contribuind la transformarea acesteia într-un domeniu de cercetare autonom în anii '80.

Pe un plan mai restrîns, alcătuirea dicţionarului marchează succesul unui demers, quasipozitivist, de identificare a personajelor, faptelor, locurilor şi momentelor, de repertoriere, descriere şi periodizare. Concepţia care stă la baza acestui demers se reflectă în împărţirea pe secţiuni a articolelor dicţionarului, sub trei mari rubrici – "les personnes", "les lieux", "les moments".

O primă categorie de texte este alcătuită din cele peste 550 de sinteze biografice. Selecţia personajelor respectă definiţia minimală dată intelectualului. Este o definiţie elastică, adecvată realităţilor acestui secol, în care am asistat la politizarea celor mai variate aspecte ale existenţei oamenilor. La un intelectual ca Malraux, conştiinţa acestui primat al politicului se transformă în motor al acţiunii. "Que peut un homme de l'esprit?" se întreabă, însă, dezarmat, Paul Valéry, în 1945, pentru care, "tot ce înseamnă politică se bazează pe ceea ce este mai josnic în om – idoli, temeri, pofte, ignoranţă, invidie".

Intervenţia omului de cultură în politică poate fi punctuală, impusă de sentimentul responsabilităţii morale în împrejurări dramatice – angajarea lui Marcel Proust în apărarea lui Alfred Dreyfus, intrarea în rezistenţa antinazistă a lui Samuel Beckett sau Marc Bloch. Alteori ea devine permanentă, caracterizîndu-l pe intelectualul a cărui viaţă şi identitate rămîn marcate de militantismul politic – Jaurès, Maurras, Barbusse, Aragon.

Un efect politic indirect atribuie Daniel Lindenberg şi operei lui René Guénon pe care îl socoteşte "unul dintre cei mai influenţi intelectuali francezi ai secolului", neuitînd să amintească butada care circula între apropiaţii lui Evola: "Hitler este Guénon plus *die panzerdivisionen*".

Absenţa unor nume din cuprinsul dicţionarului poate fi explicată, ca în cazul lui Claude Debussy, care păstrează tăcerea cu ocazia "afacerii Dreyfus" şi nu afişează vreo opţiune politică nici după aceea. Surprinde, însă, omiterea lui Panait Istrati, mai reprezentativ, poate, decît Victor Serge, pentru statutul ambiguu al intelectualului filosovietic din perioada interbelică.

Istoria intelectualilor este o istorie socială în măsura în care nu se ocupă doar de personalităţi, ci reuşeşte să fie şi o istorie a diferitelor medii intelectuale, a instituţiilor şi a grupurilor, a formelor de asociere şi de mobilizare, a marilor proteste sau dezbateri publice la care intelectualii participă. Microbiografiilor li se adaugă, în cadrul dicţionarului, articolele care prezintă locurile de formare intelectuală, locurile în care intelectualii se întîlnesc, se constituie în grupuri şi se manifestă ca atare, îşi afirmă ideile şi opţiunile politice.

Aproape o sută de titluri din presa acestui secol au fost incluse în dicţionar, începînd cu "La Revue blanche" şi "L'Action française", sfîrşind cu "L'Infini", "Krisis", "Le Messager Européen". De la Gide la Philippe Sollers, de la Maurras la Alain de Benoist, de la Péguy la Alain Finkielkraut istoria intelectualilor francezi se confundă adesea cu cea a presei politice şi culturale.

Ultima parte a dicţionarului este consacrată momentelor sau perioadelor de intensă politizare a lumii intelectuale franceze precum şi cîtorva dintre temele politice dezbătute de intelectuali de-a lungul acestui secol. Începînd cu episodul inaugural al "afacerii Dreyfus", aproape cincizeci de mari dezbateri şi controverse au fost reţinute. Printre acestea cele purtate în legătură cu războiul civil spaniol (1936-1939), cu acordurile de la München (1938) şi cu epurarea intelectuală din anii 1944-1945, cele care însoţesc evenimentele din 1956 şi 1968, publicarea "Arhipelagului Gulag" (1974) şi instaurarea legii marţiale în Polonia (1981), sau, mai recent, "afacerea Heidegger" (1987) şi războiul din fosta Iugoslavie (1991-1996).

Istoria acestor "momente" face şi mai evidentă existenţa în rîndurile *inteligheţiei* franceze a unei capacităţi specifice de mobilizare politică, deja conturată în primii ani ai secolului XX. De ea se va folosi comunismul, după 1917, aşa cum s-a folosit şi de o altă tradiţie franceză, cea revoluţionară.

Istoria intelectualilor este, în Franţa, un capitol al istoriei democraţiei cu progresele, limitele şi reculurile ei. Ea este şi istoria unei forme de elitism politic, azi tot mai contestat şi concurat de o gîndire ce reduce politica la problemele de "gestiune" care ţin de competenţa diferiţilor "specialişti". Cum va evolua relaţia intelectualului cu politica, în Franţa, dar şi în alte ţări, iată o întrebare pe care merită să ne-o punem, situînd-o într-o perspectivă istorică de felul celei pe care ne-o oferă acest "Dictionnaire des intellectuels français", care este mai mult decît un obişnuit dicţionar istoric.

Florin ŢURCANU

Cronica literară de tranziţie

ÎNTRE POLITIC ŞI LITERAR

(sau Lupta calităţii cu cantitatea la Nicolae Breban)

Nicolae Breban e o natură puternică. Lucrul e vizibil de oriunde ai porni. Omul radiază o amenitate cum n-are nici un alt literat român (cu excepţia lui Alexandru Paleologu). Breban îşi ascultă interlocutorul cu un soi de bunăvoinţă protectoare (şi, desigur, vag absentă, ca orice artist obsedat de ale sale şi care face un efort să tacă). Dar bunăvoinţa sa e reală, şi ea izvorăşte din imensa idee despre sine pe care romancierul o are. El se comportă de parcă universul *său* te-ar îngloba, e de la sine înţeles, şi pe tine, iar el, demiurg şi custode al acestui univers, veghează cu o tandră condescendenţă asupră-ţi. Blîndeţea sa curtenitoare e ca a unui împărat faţă de supuşii săi.

În cărţile sale, tema nucleală e *dominarea*. Raportul dintre cel stăpînit şi cel care stăpîneşte. Nu tot ce a scris Nicolae Breban m-a încîntat. Cred că forţa sa discursivă e mai mare decît cea coagulant creatoare. În momentele de graţie ale carierei sale literare, le-a pus în echilibru. O bucată masivă din *Bunavestire* e un astfel de moment. Grobei poate sta alături de Moromete în panteonul de arhetipuri ale literelor române postbelice. *Îngerul de gips* este un altul. Breban pune aici – mi se dă voie să reciclez un clişeu? – cuvintele în slujba vieţii. E o *lume* care vorbeşte acolo, nu un autor. Şi *Animale bolnave* e o carte care nu e de serie. Dar, în ciuda dostoievskianismului ei, datează. Incontestabil că în orice roman al lui Breban se simte ghiara leului. Numai că, aşa cum despre Liszt s-a spus că scrie concerte *contra* pianului, nu *pentru* pian, sunt printre scrierile lui Nicolae Breban şi opuri care nu se lasă domesticite. Nu se lasă date pe brazda cititorului. Opun prea multă rezistenţă lecturii. Ca un cîine pe care l-ai cumpărat, dar el se-ntoarce la vechiul stăpîn.

Breban nu se poate mişca decît pe spaţii mari. El are, mărturisit, un cult al cantităţii (*"Să public zece mii de pagini!"* – p.287), cu sorgintea în respectul "nemţesc" al muncii (v. *Cuvînt-ul înainte*) şi în mentalitatea de "bivol" în sensul julesrenardian al cuvîntului. De aici şi sarcasmele la adresa "talentului" sau a celor care, hm, "scriu bine": ce să facă un superman, dincolo de rău şi de bine, cu o floretă?!

În proza de idei, speculativă, de factură eseistică, memorialistică, în construcţiile ideologice, Breban e foarte adesea delectabil. E un om cultivat, mi se pare că e, ca şi Horasangian, între cei mai bîntuiţi de idei dintre prozatorii activi, cu cîteva lucruri din marea cultură bine aşezate în el şi asimilate cu fervoarea autodidactului, cu priză la grandios ca şi la subţirimi. Cartea de la Polirom adună mai multe texte (zic "texte" dintr-un real *embarras*: eseuri nu-s, studii nu-s, articole? horribile dictu!... cozerii ar fi mai apropiat de esenţa lor discursivă, conferenţială – autorul le spune, la p.155, "foiletoane") de o apreciabilă coerenţă interioară.

Ca şi în romane, principiul de construcţie (poate că, în loc de construcţie, trebuia să scriu "desfăşurare"? ori "aglomerare"? ori "aglutinare"?) e cel al păpuşilor Matrioşka, ascunse una în alta. Breban e un autor de paranteze în paranteze în paranteze... Cu orgoliul său exhibat cu candoare – şi, să recunoaştem, cu aplomb, cu şarm, cu *glamour* – el îşi converteşte meteahna (*"acele paranteze care-mi parazitează nu numai editorialele, dar şi romanele «de ficţiune»*, p.173; nu e un pleonasm! în fond, cartea de faţă e un roman de gînduri) în izbîndă: este *"gîfîitul"* său. *"Pentru mine, stilistica este gîfîitul autorului. Să se audă gîfîitul celui care scrie"* (p.291); e *"«gîfîitul» modului meu de a gîndi"*, care generează *"autenticitate stilistică"* (p.173). N-am să-l şicanez acum pe romancier cu întrebarea de ce răsuflarea regulată n-ar da şi ea autenticitate, pur şi simplu fiindcă con-simt; nici eu nu poci pentru ca să trăiesc fără paranteze.

Şi despre ce *gîfîie* Nicolae Breban în acest roman modular de gînduri? El gîfîie polifonic, în, totuşi, două mari registre: politicul şi literarul, ambele cu contrapunct epic-memorialistic. Vrea o opoziţie mai puţin bicisnică. Vituperează *"diversiunea naţională"* (id est: naţionalistă; v.pp.81, 820). Discerne cumpătat între teroarea stalinistă şi oroarea post-stalinistă (v.p.97). Face un portret în linii tari, goyeşti, al lui Ceauşescu (p.198). E împotriva fundamentalismului ortodox, *in nuce* la un Nae Ionescu (ortodoxism=românism) şi aduce un elogiu bisericii greco-catolice, adînc româneşti şi totodată arteră spirituală de legătură cu Occidentul. Rememorează episodul sinistru al "transcendentalilor" (v.p.161). Descrie intervenţiile benefice ale unui dalmaţian luminat: Cornel Burtică, cel datorită căruia a apărut romanul *Bunavestire* (v.pp.129 şi urm.), cel datorită căruia a fost eliberat Ion Negoiţescu (v.p.172). Suntem deja la interferenţa politicului cu literarul, o fişie cît hăul de lată. Aici intră consideraţiile despre *compromis* (Călinescu, Camil, Ralea, Vianu, Sadoveanu, v.p.102: *"Sigur..., poate că a fost totuşi bine că ei au continuat să fie prezenţi în cultură, cu oricîte compromisuri - deşi, eu, în ce mă priveşte, prefer exemplul unor Voiculescu, Ţuculescu, Ion Barbu sau Blaga, ce s-au automarginalizat!"*). Aici intră polemicile (cu mult sos narativ) cu Goma: un gentleman onctuos se scutură cu calm glacial de pufnetele unui zavragiu. Aici intră amărăciunea din cauza veşnic-neterminatului-românesc sau a "canibalismului" moral autohton (v. episodul cu *Antologia...* lui N.Manolescu, retrasă de pe piaţă nu la decizia partidului, ci la *"instigaţia unui grup de scriitori ca Stancu, Cicerone Theodorescu, Boureanu..."* (p.141). În emisfera literară propriu-zisă, Breban povesteşte cruciada sa est-etică; separă grîul de neghină în rîndul Petreştilor, dînd Cezarului ce-i al Cezarului şi Camilului ce-i al Camilului (v.p.88); apără, în mod paradoxal, realismul (v.p.49), el, care este un anamorfotic abisal; face puţină lumină nietzscheeană în Caragiale şi o inspecţie justiţiar-analitică lui Blaga şi romanului său; vede în Iisus Hristos *"primul erou modern"* (p.224); precum şi multe alte idei asumate patetic.

O carte cerebral febrilă, agasantă uneori, dar niciînd plicticoasă. Marele noroc al lui Nicolae Breban este că mult din ce pierde prin cantitate, recîştigă prin calitate.

George PRUTEANU

---

*) Nicolae Breban, *Riscul în cultură*, Ed. Polirom, col. "Plural", Iaşi, 1997, 300 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

SLOBOZIA '97

Extravaganţă şi monotonie

Scîrţ de automobil

Slobozia e un oraş fără case, sistematizat de la un capăt la celălalt. Cetăţenii urbei, săraci sau înstăriţi, locuiesc la bloc, cu foarte rare excepţii. Gradul de bogăţie se cunoaşte doar după maşini. Aici se personalizează averea. Cum apare un nou automobil în oraş, lumea ştie al cui e, cît a costat, ce viteză, cîţi cai putere şi alte amănunte de acest fel. Bineînţeles, cu prima ocazie, şoferul e provocat la întrecere. Monitorizarea e permanentă. Funcţionează şi în cazul Daciilor care sînt (între noi bucureştenii fie vorba) încă ultra majoritare. Se ştie, de exemplu, că Ilie Alexandru, etalonul local al prosperităţii, a avut la început un Mitsubishi superb. După aceea şi-a luat o maşină de teren, care a costat 150 de mii de mărci. Apoi şi-a cumpărat un Ford Mustang decapotabil. Mai are şi o limuzină Cadillac, pe care o ţine în faţa hotelului *Dallas* (clădirea copiată după casa Ewingilor). Anul trecut, de 1 iunie, omul le-a făcut cadou soţiei şi celor trei copii ai săi, cîte un Opel Frontera sport: unul verde, unul roşu, unul albastru şi unul alb... Într-o declaraţie publică, spre hazul presei locale, Ilie Alexandru a spus că în Slobozia au apărut mulţi oameni de calitate, fiindcă se vede după maşinile pe care le au. De la patima automobilelor, a trecut însă curînd la aceea a trăsurilor şi a săniilor trase de cai. Din sanie a aruncat pe trotuare, într-o iarnă, înainte de Crăciun, portocale... Lumea le culegea în genunchi. Cineva a cutezat să-l insulte în gura mare: Ilie a oprit vehiculul, s-a dat jos şi i-a aplicat îndrăzneţului un croşeu de fost mijlociu.

Sîmbăta şi duminica, tinerii fac raliuri pe strada principală a oraşului. De obicei cu maşinile taţilor. Ultima năzdrăvănie de acest fel s-a soldat cu avarierea unei Dacii şi a vreo două Mercedesuri. Cînd nu se întrec, băieţii merg încet, cu 20 de km pe oră, cu geamurile deschise şi cu muzica dată la maximum. Claxonează fetele şi se provoacă unii pe alţii. Atunci încep scîrţurile de cauciucuri. Perioada cea mai aprinsă e atunci cînd se deschid discotecile din Amara (la 9 km de Slobozia). În nopţile de vară şoseaua se animă, tinerii trecînd în sus şi-n jos cu maşini mai bune sau mai proaste, mai vechi sau mai noi, cu muzica urlînd.

Baruri, cartiere şi şmecheri

Un nou venit ar crede că în Slobozia viaţa e plicticoasă. Oraş de provincie liniştit, fără spectacole, fără meciuri importante, fără lume necunoscută. Şi totuşi... Există o mulţime de grupuri de tineri, formate după interese şi preocupări. Instituţia care leagă un grup este *barul*. Rareori membrul unui grup frecventează un alt bar şi, deci, o altă societate decît cea recunoscută de ai lui. Aşa că, fiecare local îşi are obişnuiţii săi şi stilul aparte de discuţii. Pînă la urmă, în toate *se discută oraşul*, dar la nivele diferite. La pizzeria *Fast Tranzit* de pildă, se adună o parte din *şmecherii* oraşului. E şi punctul de staţionare al taximetriştilor. Acolo se schimbă valută şi se găsesc prostituate. La *Fast Tranzit* i se poate da de urmă lui Covrig, omul cu fetele. Se vorbeşte că el are deja o echipă formată în Turcia, sub şefia propriei sale surori. Cea mai mare parte a banilor ajunge totdeauna la el. Altfel, Covrig pare destul de modest. Nici maşină n-are.

Un alt local e *Quatro*, un bar mai dosnic unde se întîlnesc rockerii. Acolo pot fi găsiţi Bănică, Spartacus, Neo sau Mozart. Ei sînt cei care şi-au făcut primii *rocko-tecă* în oraş. E un loc rău famat pentru elevii de liceu care, în acel mediu, pot căpăta deprinderi rele. Alţi tineri se întîlnesc "la Sfredel", Sfredel fiind un "privatizat" descurcăreţ care şi-a deschis într-un gang o pizzerie şi cîteva magazine. Pe aici trec des fraţii Obeadă, *şmecherii şmecherilor*. Unul e fotbalist la o echipă locală. Puştii care se au bine cu ei *sînt boieri*. Duminica fraţii Obeadă încing cu ciracii lor cîte o partidă de fotbal cu înjurături, în curtea liceului de Mate-Fizică. Locatarii blocurilor dimprejur închid ferestrele.

Localul unde se adună *lumea bună* e *Aida* (Ambianţă, Intimitate, Decenţă, Amabilitate), în chiar incinta centrului cultural *Ionel Perlea*. E locul de întîlnire al intelectualilor oraşului, dar şi al elevilor de la L.M.F. Aceştia îşi beau de multe ori aici cafeluţa de dimineaţă, înainte de şcoală. Cînd se termină clasa a 12-a e obiceiul ca elevii să facă o poză şi cu chelnerii de la *Aida*.

O altă categorie de tineri foarte uniţi şi cu bani sînt machedonii. Uneori ei chiar încearcă *să facă legea* în oraş. Cînd se îmbată, sparg farfurii şi pahare şi devin periculoşi.

Mai sînt şi alte localuri în Slobozia: "la paişpe lei" sau "la doi chiloţi" cum i se mai spune, un bar ciudat unde păianjenii circulă pe mese (totul e natural); "Feroviarul" şi "Rapiduleţu" – bombele din zona gării unde vin "drojdierii" pe care-i vezi beţi de la ora opt dimineaţa. Există şi două cartiere cu adevărat dubioase, de unde informaţiile răzbat mai greu şi mai ales prin intermediul poliţiei. În argou se cheamă: "cinci sute" şi "la bora". Omul cel mai respectat în ambele zone e nea Niţu căruia i se spune *sărut mîna*. E dirijorul orchestrei "Bărăganul".

Oamenii aşezaţi

În societatea slobozenilor maturi nu se întîmplă multe lucruri. Şi ce-ar putea să se întîmple? Cei mai mulţi lucrează la Combinat sau la privatizaţi, dacă nu îşi au chiar propria afacere. Sînt liniştiţi şi-şi petrec timpul liber în faţa televizorului sau în comunele din împrejurimi, unde fiecare îşi are bucata lui de pămînt pe care o lucrează. Cei cu bani se mai duc la mare sau la munte. Pentru cei mai mulţi însă, chiar şi Amara e o staţiune scumpă. Celebrul Han al *Privighetorilor* s-a închis şi după spusele vice-primarului Ionaşcu, nu s-a găsit omul potrivit care să-l redeschidă. *Dallas*-ul e într-o situaţie incertă, după arestarea patronului. Există cîţiva intelectuali activi care deschid muzee, organizează festivaluri, tabere de sculptură la Amara sau ţin gazete, dar vocea şi autoritatea lor e acoperită de a celor cu bani şi fără gust.

Mic itinerar

Principalul bulevard al Sloboziei se numeşte Matei Basarab.

Mergi spre centru – la dreapta monumentul eroilor din '89, aşezat în mijlocul unei fîntîni arteziene. În faţă primăria. Primarul e plecat două săptămîni la Paris.

Mai departe. Multă verdeaţă, flori, oraşul e curat. Numeroase bănci (opt sau nouă), una în construcţie chiar în centru, un şir întreg de magazine şi alimentare pe ambele părţi. Pătrunzi în zona nouă a oraşului care era în urmă cu cîţiva ani "Oraşul Vechi" – denumire dată din cauza numeroaselor case ţărăneşti. Acum sînt blocuri, s-a construit şi o şcoală nouă ultra-modernă.

Bulevardul se termină cu "Paradis Iulică" – hotel şi disco aşezat strategic – lîngă şoseaua ce duce la mare. În spatele "paradisului" – cimitirul. Ajungi la el trecînd podul peste Ialomiţa, o apă neagră, probabil din cauza poluării.

Oamenii din oraş sînt foarte bine delimitaţi în grupuri şi categorii sociale. Fiecare grup îşi are locul de întîlnire, mediul său, problemele sale. Pe lîngă oamenii "de jos" – "proletarii" – mai există categoria "şmecherilor" în care sînt incluşi cei care "fac PPC"-ul (PPC însemnînd "poate pică ceva") şi cei care sînt "chitroşi" (au bani).

Există o categorie a intelectualilor, una a diletanţilor, una a mahărilor... şi tot aşa pînă la Gheorghiţă – nebunul oraşului.

Cătălin MANOLE

Oraşul se depopulează. Multă lume îşi vinde apartamentele şi migrează spre zonele rurale. Şomajul îi împinge spre agricultură. (Numai la Hermes şi societăţile adiacente lucrau 1500 de oameni care acum sînt în pom.) Se întorc de unde au venit căci, după statistici, numai 25-30% din cei 60 de mii de locuitori ai oraşului sînt autohtoni. Restul au venit la Slobozia în epoca industrializării. Au venit într-un loc cu un standard de viaţă mai ridicat şi unde s-au găsit dintotdeauna produse alimentare mai multe decît în alte părţi. Acum se produce fenomenul invers, deşi nu se poate spune că oraşul a sărăcit. Dar fiecare vrea să trăiască pe cont propriu şi dacă n-a reuşit să-şi înjghebeze propria afacere, speră s-o facă la ţară.

Partidele mai bine reprezentate în oraş sînt PDSR, PD şi CDR, toate, se spune, cu oameni de calitate. Există un post de radio privat, *Campus*, un studio teritorial al *Antenei 1* şi cinci publicaţii locale, bisăptămînale sau bilunare. Dar ziariştii, ca şi politicienii, nu pot fi prea aprigi într-un oraş unde toată lumea se cunoaşte. Aşa că viaţa decurge destul de molcom, fără mari incidente. Pata de culoare care a atras atenţia întregii ţări asupra urbei slobozene a fost excentricitatea lui Ilie Alexandru, ruşinoasă pentru unii, de laudă pentru alţii. El fiind arestat, Slobozia a rămas deocamdată fără sare şi piper.

Andrei MANOLESCU

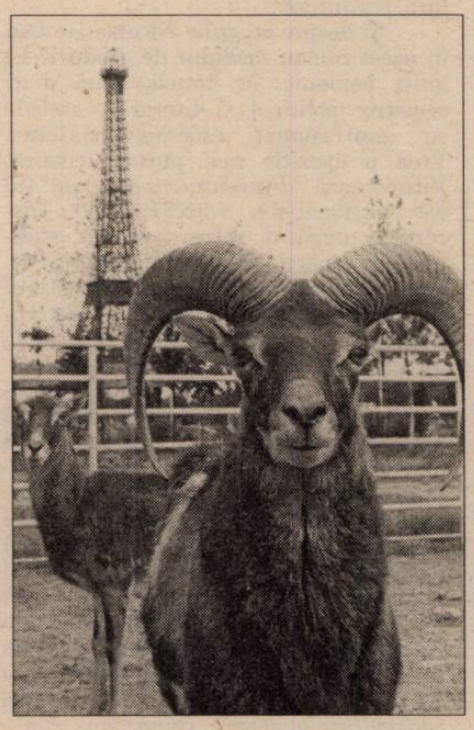

© A. Paul

Atracţii turistice slobozene

– de la „Hermes Land" la Muzeul Agriculturii –

Aşezarea Slobozia veche datează din secolul al XVI-lea. În 1912 devine oraş, iar în 1979 – municipiu reşedinţă a judeţului Ialomiţa. Oraşul, aşa cum o recunosc atît slobozenii, locuitorii săi, cît şi monografia editată de Primărie, este un nod rutier, şi ocupă o poziţie de *"tranzit"* pe drumul dinspre Capitală spre mare. "Tranzit" este un cuvînt ce i se potriveşte şi altfel oraşului: străbătîndu-l, treci de la rămăşiţe ale unei mentalităţi la începuturile alteia. De pildă, cam într-un capăt al bulevardului care este, de fapt, Slobozia, se află *Hotelul Muntenia*, iar în celălalt – complexul *"Paradis Iulică"*: restaurant, bar, discotecă. *Hotelul Muntenia* e tipic pentru popasurile de provincie: prăfuit, impersonal şi închistat în regulamente "horror". Înainte de a deveni client al hotelului eşti rugat, de pildă, să-ţi declari, negru pe alb, scopul călătoriei la Slobozia, precum şi destinaţia următoare. Odată intrat în intimitatea propriei camere, nu eşti scutit de restricţii, ci dimpotrivă: afli, din Regulamentul de pe perete, că: nu ai voie să fumezi în patul ce l-ai plătit, e interzis să primeşti vizitatori după ora 22, precum şi orice fel de alimente din afară (deşi unele camere sînt dotate chiar cu frigider). Ce-i drept, micul dejun din oficiu, inclus în preţul camerei, îţi astîmpără orice pretenţie culinară: ţi se oferă, îmbelşugat şi fără nuanţe, două bucăţi de friptură şi trei de brînză.

În capătul celălalt al unicului bulevard slobozean se înalţă, în faţa cimitirului, *Paradisul lui Iulică*. Nu ştim cum e în week-end, dar într-o anostă zi de marţi, interiorul cu lumini movulii bate, mai degrabă, în cenuşiu: trei animatoare durdulii dansează, moderat, cu un individ burtos – probabil un body-guard. Interiorul nu prea paradisiac e, însă, compensat de curtea din faţa hotelului: acolo, frumos şi cuminte aliniate, cresc ceapă şi morcovi.

Un Dallas, oriental şi pustiu

Complexul "Hermes" nu are legătură cu bulevardul central. Poate, doar, cu straturile de ceapă şi cu apropierea de natură: *"Hermes City"* răsare la liziera pădurii locale. Inscripţia introductivă *"zonă privată"* te face să te simţi, deja, ca-n Dallas. *"Hermes City"* e, de fapt, o combinaţie între reşedinţe particulare, garduri înalte şi body-guarzi, pe de o parte, şi un soi de parc de distracţii, pe de alta. Şi partea de reşedinţă privată poate fi inclusă în satul de vacanţă: e, evident, tot în spiritul familiei Ewing şi în tradiţia milionarilor cu tot dinadinsul. Atît partea publică, cît şi cea privată sînt mostre edificatoare ale kitschului românesc. Clădirile sînt kitsch – în primul rînd, prin imitaţia declarată; apoi, prin hibridul de stiluri: o firavă atingere de îndepărtat brâncovenesc, à la Foişorul de la Peleş, umbrit de mai evidentul stil impus de romi – între pagodă şi minaret. În ciuda tentei orientale, orăşelul copiilor mai mari se doreşte anglofon: în loc de "Informaţii", pe ghereta portarului cu pălărie texană scrie *"Information"*; în loc de "Îngheţată" – *"Refreshing Ice-cream"*; există un *"Western Hotel"*, un *"General Store"*, un *"Saloon"*, un *"Sheriff"* şi, bineînţeles, un *"Southfork Dallas in Hermes Land"*; expresia lămuritoare, însă, mărturie peste timp, e scrisă în dulcea limbă maternă: *"Cetatea Hermes. Construită între anii 1992-1995"*. Casele sînt albe, cu acoperişuri verzui sau roşu închis. Prostul gust nu e izbitor şi îngroşat: dacă, din reşedinţa à la Ewing, ar fi apărut un J.R. sau o Sue Ellen cu care să te poţi poza, sau care să te înveţe cum să te ţii în şeile armăsarilor din herghelia locală, inadecvarea ar fi fost redusă. Ai fi ştiut, cu claritate, că te afli într-un parc de distracţii, cu funcţionalitate bine definită. În Hermes, însă, nu ştii dacă proprietarul nu te invită să iei lucrurile în serios, şi să le priveşti cu admiraţie culturală şi istorică... Mai ales atunci cînd observi că, din multidudinea de Dallas-isme se înalţă, nu aşa cum te-ai aştepta, o sondă, ci... un *mini-turn Eiffel*. Sau cînd afli că, în pregătire, mai erau o farfurie zburătoare şi un amfiteatru grecesc... Doar struţul solitar, grohăind melancolic între cei patru mufloni şi cele două căprioare, pensionari ai mini-grădinii zoologice Hermes, animă complexul turistic. Vizitatori – aproape deloc; doar doi romi din Tecuci, ce vor, neapărat, să se pozeze cu turnuleţul Eiffel. Sezonul abia începe...

Ţăranul şi mecanica

Tot nou este şi **Muzeul Agriculturii din Slobozia**. Nou – în sensul că muzeul a fost inaugurat de

relativ puţină vreme: din 1991. La o primă vedere, pare încă un Muzeu al satului, sau al Ţăranului Român. Muzeul din Slobozia, condus de dl Răzvan Ciucă, are, însă, propria-i concepţie: sălile sale imită ciclul naturii, rotaţia firească a muncilor cîmpului pe anotimpuri. Muzeul slobozean detronează, într-un fel, viziunea foarte patriarhală de pînă acum asupra ţăranului român: se pot vedea acolo o mulţime de tractoare şi maşinării complicate, însoţite de biografii de mecanici de tractor sau de agricultori temerari. Expoziţia Leliei Urdărianu, moştenitoarea fermei model de la Perieţi, găzduită de muzeu, propune o altă imagine inedită: aceea a fermierului artist, rafinat. Latura nonconvenţională o constituie sala-antreu, din care se poate afla totul despre cum a fost inaugurat muzeul, inclusiv salariile angajaţilor săi şi cea în care ţi se arată, deschis, cum sînt restaurate maşinăriile ce n-au fost încă expuse.

Deşi nou, muzeul demonstrează faptul că există o tradiţie locală. Oraşul cu blocuri, dar fără case, şi împînzit de întreprinzători, capătă, astfel, şi o istorie palpabilă şi nealambicată. Joaca de-a cowboy-ul din Dallas-ul "Hermes Land"-ului capătă o contrapondere reală şi, în sfîrşit, lipsită de ridicol.

Iaromira POPOVICI

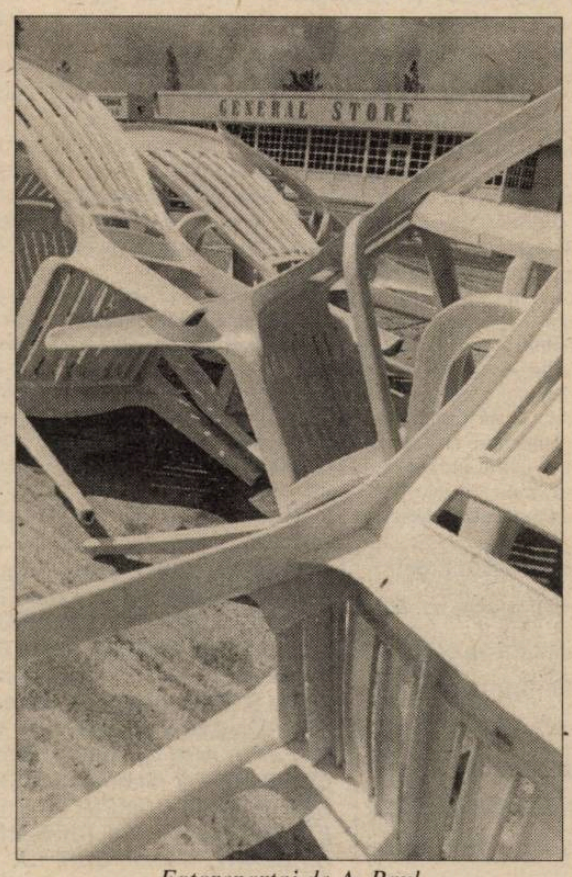

Fotoreportaj de A. Paul

Cronica ideilor sociale

Planul de analfabetizare

O cercetare sociologică obscură, publicată, însă, pe prima pagina a unor ziare, ne anunţă că România se află pe locul 2 în lume la inteligenţă şi sensibilitate. Fapt admirabil, dacă ne gîndim că sistemul de învăţămînt, cercetarea sau cultura încă se mai împiedică în amănunte uneori hazlii, alteori dramatice. O asemenea constatare trebuie luată, însă, cu maximum de prudenţă, dacă ne gîndim la bulionul social în care se cultivă inteligenţa românului.

Mii de şcoli din Bucureşti şi aiurea stau să se prăbuşească în şuvoiul torenţial al ploilor din ultima vreme. Clasele, improvizate, uneori, în clădiri administrative abandonate, nu au acoperişuri, încălzire sau canalizare. Unii părinţi refuză să-şi mai trimită copiii la şcoală pentru a evita bolile, riscurile inutile sau împovărătoarele cheltuieli anexe. Sau pentru a-i trimite la muncă. Populaţia şcolară a scăzut în ultimii şase ani de la 5.400.000, la 4.300.000 de elevi (şi nu doar din pricina sporului demografic negativ: acesta îşi va da roadele abia în anul şcolar care începe la toamnă). Învăţămîntul alternativ subzistă în forme comico-tragice, învăluit într-o ceaţă plină de mitologii infernale. Ministerul Învăţămîntului intenţionează să concedieze o parte a angajaţilor din sistemul bugetar – şi nu din motive de eficienţă, ci de rentabilitate. Învăţămîntul a fost asimilat, în graficele finanţiştilor, cu o fabrică falimentară care nu mai are materie primă şi, prin urmare, trebuie să renunţe la o parte din capacitatea de producţie.

De unde începe reforma în învăţămînt? De la educarea părinţilor? Unii afirmă că sute de mii de părinţi sînt incapabili să-şi educe copiii. Este un adevăr aici – prinşi în arcanele unei realităţi castratoare, umiliţi de eşecul unei competiţii în care ei sînt gajul, dar jucătorii sînt alţii, plasaţi în afara scutului de protecţie, părinţii devin abulici. De cele mai multe ori, copiii sînt, în asemenea condiţii, o întîmplare în viaţa cuplurilor. Ei trebuie integraţi cercurilor dezamăgirii, lipsei de proiect sau neputinţei familiale. Agresivitatea casnică îşi găseşte în ei primele victime. Ei sînt doar un certificat de garanţie a cuplului. Sărăcia legitimează oceanul de nepăsare în care sînt aruncaţi copiii. Aşadar, cuplurile ar trebui educate să-şi educe copiii. În primul rînd abandonînd *complexul lui Laios*.

Familiei i se suprapun, însă, alte forme de tutelă sau autoritate. Grădiniţa, creşa, căminul de copii, şcoala sau internatul – de unde începe reforma în învăţămînt? De la educarea profesorilor? La mitingul de 1 mai, organizat de socialiştii lui Ilie Verdeţ, erau, printre participanţi, zeci de elevi ai unui liceu bucureştean de economie. Fuseseră aduşi de-diriginta lor, semnaseră convocatorul, mă rog, cunoscuseră o parte neînsemnată a educaţiei mancurtizante a comunismului – şi simulau, în tromboanele Internaţionalei, o zi din viaţa tinerilor comunişti. Elevii erau însoţiţi de dirigintă şi cereau ca şi muncitorul român să participe la *Eurogrevă*. Îi preocupa soarta lor din viitor. Nu vrem să ajungem la o dictatură a intelectualităţii, mi-a spus unul dintre ei. Dacă le vorbeşti, ei au un aer secret, iniţiat, compătimindu-i tăcut pe cei care s-au îndepărtat de dreapta credinţă. Ştiu bine lucrul ăsta, sînt educaţi. Şcoala îi învaţă să fie siguri, îi pedepseşte pentru întrebările deplasate, îi mustră pentru preocupările ininteligibile ale generaţiei lor. Mitologia personală a copilului construită în primii ani de viaţă se verifică nefericit în şcoală – peste 50 la sută din cazurile de victimizare a copiilor se petrec în ultimii trei ani ai minoratului. Delincvenţa – în care obiect sau subiect sînt tinerii – este o provocare doar parţial acceptată de pedagogi. Ea nu descreşte, în ciuda scăderii populaţiei şcolare. Ceva o produce şi răspunsurile (satanismul, televiziunea sau nepăsarea) sînt, se vede treaba, parţiale, deci mincinoase.

De unde începe reforma în învăţămînt? De la educarea inspectorilor, directorilor de departament, a ministrului? Mulţi dintre funcţionarii de fundal ai Ministerului Învăţămîntului se laudă că au schimbat şase miniştri şi vor mai schimba şase pînă vor ieşi la pensie. Ei nu-şi propun să parvină, ci să subziste. Sînt o vegetaţie proteică şi, tocmai de aceea, rezistentă. Ei sînt cei care au blocat ani de zile concursurile pentru manuale alternative, ei sînt cei care au protejat festivismul idiotizant al şcolilor, butaforia istorizantă şi accentele de patriotism abulic. Aliaţii lor necondiţionaţi sînt directorii de şcoală, mulţumiţi să se ştie protejaţi de aureola de putere pe care o emană cabinetele lor cu stucaturi voievodale. Aceştia au organizat principial autismul şcolar. Nu e de mirare că mii de şcolari sînt declaraţi analfabeţi, după mulţi ani de trudă şi rezultate şcolare acceptabile. Şi analfabetismul funcţional este doar o cifră statistică, fără să provoace îngrijorarea pedagogilor. Şcolarul este, în continuare, învăţat că diplomele şi sîrguinţa pe traseul oficial al şcolii îi determină viaţa. Părinţii vor evita, astfel, să-şi educe copiii în sistemul Waldorf, îi vor interzice calculatorul (nu este necesar, din moment ce profesorii înşişi îl evită). Nu concursul îi stimulază, ci examenul. Un cerc vicios compromite încercările învăţămîntului de a salva România de la faliment. Pentru mulţi şcoala este o sursă exasperantă de plictiseală şi se bucură s-o uite. Nici nu le e prea greu.

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Dr. Petru LISIEVICI
Lector universitar, Facultatea de Sociologie Psihologie şi Pedagogie, Universitatea Bucureşti

Pentru un acces mai civilizat în învăţământul superior

Ce se întîmplă în lume?

Anglia. Facultăţile utilizează pentru selecţia candidaţilor rezultatele unor examene naţionale, aşa-numitele **Examene de nivel A** ("A levels"), proiectate, administrate şi cotate la nivel de discipline de către agenţii specializate ("Examination Boards"), în conformitate cu standarde elaborate de două organisme centrale ("Schools Assessment and Examinations Council" şi "National Curriculum Council"), care supervizează atît calitatea tehnică a examenelor, cît şi modul în care conţinutul acestora se raportează la curriculum. În mod obişnuit, la finele învăţământului secundar superior, elevul englez se înscrie pentru a fi examinat la nivel A pentru un număr de 3-4 discipline, este examinat într-un centru situat în propria şcoală sau în imediata apropiere, de către agenţia sau agenţiile responsabile pentru disciplinele alese, primeşte prin poştă rezultatele, iar apoi, în funcţie de nivelul acestora şi de exigenţele diferite exprimate public de diferitele facultăţi (cele mai prestigioase sînt şi cele mai pretenţioase), trimite tot prin poştă cereri de înscriere însoţite de copii ale rezultatelor la un număr de facultăţi din diferite universităţi. Răspunsurile sînt primite din nou prin poştă, iar candidatul, care poate a primit un răspuns negativ, două pozitive şi o invitaţie la interviu, decide ce va face în continuare.

Statele Unite. Lucrurile se petrec la fel din multe puncte de vedere, cu unele diferenţe notabile. Astfel, facultăţile utilizează pentru selecţia candidaţilor nu rezultatele unor examene naţionale raportate la discipline studiate în învăţământul secundar, ci **rezultatele unor teste externe** destinate a măsura prezenţa la aceştia a unor abilităţi intelectuale generale, considerate semnificative pentru cerinţele învăţământului superior.

Două organizaţii puternice sînt implicate în proiectarea şi administrarea acestor teste. Educational Testing Service produce testul SAT ("Scholastic Aptitude Test"), pe cînd American College Testing Program produce testul ACT ("American College Test").

Franţa. Napoleon este creditat cu inventarea şi oficializarea, printr-un decret din 17 martie 1808, a certificatului obţinut printr-un examen naţional non-competitiv, certificat ce constituie o condiţie suficientă pentru admiterea în învăţământul superior. Examenul de bacalaureat a fost iniţial conceput ca un instrument de consolidare a unităţii naţionale, ca o procedură consistentă de atestare a unor capacităţi individuale şi ca un mijloc de limitare a risipei de potenţial individual, asociată nepotismului şi favoritismului. Demersurile de reformare a bacalaureatului, începute încă din 1964, stimulate de numărul în continuă creştere al candidaţilor la învăţământul superior şi al studenţilor (20.000 de studenţi anual în deceniul 6 şi un milion în 1981) au condus la diversificarea tipurilor de bacalaureat accesibile şi, de asemenea, la manifestarea de către facultăţi a unor preferinţe faţă de unul sau altul dintre domeniile tematice ale bacalaureatului general sau bacalaureatului tehnic. Performanţele candidaţilor pe **parcursul studiului** disciplinelor examinate la bacalaureat încep de asemenea a fi luate în consideraţie.

Fiindcă acest din urmă aspect este legat de o propunere adresată Ministerului Învăţământului, să subliniem faptul că, în literatura de specialitate a evaluării educaţionale, există pentru acesta un concept, în engleză "documented accomplishment", încă neutilizat curent în română, un bun echivalent fiind probabil *succes educaţional documentat*. Conceptul a apărut, desigur, nu pentru că un număr mai mare sau mai mic de profesori au crezut că ar fi potrivit să apară, ci fiindcă nişte profesionişti au făcut analize statistice de corelaţie între rezultatele şcolare obţinute în învăţământul secundar şi cele din învăţământul superior, ajungînd la concluzia că, în anumite condiţii, cele dintîi constituie un bun predictor pentru cele din urmă.

Germania. Condiţia necesară şi suficientă pentru accesul în învăţământul superior este obţinerea, la finele "Gymnasiumului" (anul 13 de învăţământ), în urma examenului la cîteva discipline între care Limba germană şi Matematica deţin un rol privilegiat, a certificatului binecunoscut sub numele "Abitur". În varianta *Abitur general*, acesta asigură accesul în orice domeniu al învăţământului superior, în timp ce varianta *Abitur specializat* doar în unele domenii, cum ar fi cel agricol, ingineresc, tehnologic sau informatic. Posesorul unui Abitur specializat îl poate transforma într-un certificat Abitur general printr-un examen suplimentar la o a doua limbă străină. Examenele menţionate sînt proiectate şi administrate la nivel local de comitetul pentru examinare al unităţii de învăţământ secundar, în conformitate cu criteriile stabilite de ministerele pentru educaţie ale landurilor. O tendinţă ce se conturează şi aici este aceea că, sub presiunea cererii în creştere pentru învăţământ superior, unele facultăţi solicită, suplimentar, rezultate superioare la examen în ansamblu sau la anumite discipline din cadrul acestuia. Alte facultăţi solicită candidaţilor să includă printre documentele ataşate cererii de înscriere, rezultatele şcolare obţinute în învăţământul secundar sau pe parcursul întregii şcolarităţi.

Unul din foarte puţinele sisteme de învăţămînt în care **au existat pentru un timp** asemănări cu practica românească este cel din **Japonia**. Nu este de mirare că una din sintagmele utilizate de specialişti pentru a caracteriza situaţia existentă aici într-o anumită perioadă, este "iad".

Pentru a înţelege cantitatea de muncă şi de stres asociată admiterii în învăţământul superior japonez, să evidenţiem vehicularea frecventă a unui principiu, "Yonto goroku", în conformitate cu care doar cel ce doarme zilnic patru ore sau mai puţin are şanse de admitere. Pentru a-şi asigura accesul în învăţământul superior, elevul japonez (şi părinţii acestuia) făceau sacrificii pentru frecventarea unei bune şcoli particulare, urma în paralel cursurile unei şcoli ajutătoare ('juku"), purta, în cazul insuccesului, pentru cîţiva ani statutul de "ronin" (utilizat în trecut pentru samuraii rămaşi fără apartenenţă la un nobil), frecventa în acest timp cursurile unei şcoli pregătitoare pentru examene ("yobiko").

Trecînd în revistă evoluţiile din acest sistem de învăţămînt în raport cu problema care ne interesează, să menţionăm că între anii 1947 şi 1954, universităţile condiţionau admiterea candidaţilor de rezultatele unui *test de aptitudini* ("shingaku tekisei kensa"), de inspiraţie americană. Între 1955 şi 1968 au fost utilizate rezultatele unui *test de abilităţi* ("noryoku shiken").

După o perioadă de tatonări, în căutarea unei noi formule, din anul 1979, atît universităţile locale ("koritsu"), cît şi cele naţionale ("kokoritsu"), au început să utilizeze rezultatele unui *examen comun* ("kyotsu ichiji shiken") la finele învăţământului secundar. Acest examen dura o zi întreagă, incluzînd şapte componente în cinci domenii diferite: limba japoneză, o limbă străină, matematică, două componente în ştiinţele sociale şi două componente în ştiinţele naturii. Calificativele pentru fiecare candidat erau acordate după tratamentul statistic al tuturor scorurilor obţinute. Pentru obţinerea accesului, candidaţii care treceau cu succes *examenul comun*, trebuiau să mai facă faţă unui examen (două, începînd cu anul 1987), organizat de diferitele facultăţi.

Criticile care s-au făcut auzite în legătură cu eforturile excesive la care erau expuşi elevii au fost atît de numeroase şi de incisive, încît, începînd cu anul 1990, Ministerul Educaţiei introduce un nou *examen comun* ("shintesuto"), proiectat şi administrat de **Centrul Naţional pentru Examene de Admitere în Universităţi**. În cadrul acestui nou examen, candidaţilor li se permite să abordeze **selectiv** cele cinci domenii de conţinut care erau obligatorii în varianta precedentă, putîndu-se ajunge pînă la unul singur. Este de asemenea important de notat faptul că acest examen îndeplineşte şi funcţiile primului dintre cele două examene organizate de diferitele facultăţi. Concepţia noului *examen comun* urmăreşte atît reducerea, pentru candidaţi, a încărcăturii excesive de stres şi efort intelectual, cît şi încurajarea universităţilor fie să renunţe la examene de admitere proprii, fie, în cazul în care ţin neapărat la acestea, să se asocieze pentru realizarea unor examene unice de mai bună calitate.

În **România**, lăsînd deoparte perioada anterioară anului 1989, este de subliniat faptul că încă din anul 1991, echipa de experţi care contura prima variantă a proiectului de reformă a învăţământului, cu asistenţă financiară din partea Băncii Mondiale, după o analiză deosebit de critică a calităţilor tehnice ale examenelor de bacalaureat şi de admitere în învăţământul superior, ca şi a rigidităţii întregului sistem de examinare şi apreciere curentă, a avansat mai întîi ideea, iar apoi a dezvoltat detaliile de ordin financiar şi organizaţional, pentru amplasarea la trecerea din învăţământul gimnazial şi cel liceal, pe de o parte, şi dintre învăţământul liceal şi superior, pe de altă parte, a cîte unui singur examen naţional, de bună calitate tehnică, examene care urmau a fi proiectate şi administrate de profesionişti, sprijiniţi de infrastructura unei Agenţii naţionale de examinare.

Ideea a întîmpinat la vremea respectivă o rezistenţă înverşunată, exercitată la toate nivelele imaginabile de intensitate, vizibilitate sau sofisticare. Începînd cu "argumente" primitive din categoria "nu ne vindem ţara", cum ar fi de exemplu "să nu vină unii care nu cunosc realităţile noastre să ne înveţe ce să facem" şi terminînd cu remarci sofisticate de genul "sistemul nostru cultural nu este pregătit deocamdată pentru a accepta această schimbare", consolidînd rezistenţa prin îndepărtarea din zonă a experţilor români în domeniu şi înlocuirea acestora cu persoane lipsite de opinii proprii şi dispuse să îmbrăţişeze fără rezerve orice sugestii ale oficialităţii, deghizînd opoziţia la schimbare prin mimarea rezolvării problemei (fiind alocată o încăpere, trei computere şi o inscripţie pe uşă), toate mijloacele au fost utilizate pentru ca după şase ani de reformă, nimic să nu se schimbe în acest domeniu.

Rezistenţa la schimbare: o explicaţie posibilă

Întrucît raţiunile unei asemenea rezistenţe sînt la prima vedere dificil de înţeles, ar fi poate util să includ aici relatarea unei situaţii, aşa cum mi-a fost povestită de un participant la evenimente.

Într-un oraş important al ţării, să-i spunem Cetatea Banilor, există o Facultate de Drept. În precedentul an academic, examenul de admitere la disciplina Istoria României a constat dintr-un test cu un mare număr de itemi, realizaţi prin utilizarea uneia dintre cele cîteva tehnici "obiective" cunoscute, anume tehnica alegerii multiple. În limbajul nespecialiştilor, acest tip de test este de obicei denumit "tip grilă". Dezavantajul important al unui asemenea test este acela că, dacă cineva doreşte să se asigure că un anumit candidat va răspunde foarte bine, are la dispoziţie două alternative principale: fie să îi înmîneze candidatului un exemplar din testul ce va fi utilizat la examen, pentru ca acesta să înveţe răspunsurile, fie să înmîneze candidatului o copie a grilei de corectare, caz în care candidatul va bifa pe foaia de răspuns alternativele corecte de pe grilă. Ambele situaţii prezintă mari inconveniente: în primul caz, a învăţa sute de răspunsuri corecte revine la a învăţa esenţialul din conţinutul de examinat, situaţie în care inteligenţa şi capacitatea de învăţare a candidatului devin mai importante decît pregătirea specifică ce îi poate fi oferită prin meditaţii, chiar de către iniţiaţi ai conţinutului testului; în al doilea caz, învăţarea pe dinafară, în ordine, a sute de alternative ce urmează a fi selecţionate drept corecte devine imposibilă, drept pentru care candidatul va fi tentat să se prezinte la examenul scris avînd asupra sa grila cu răspunsuri, situaţie care atrage (după cum s-a observat la examenul de rezidenţiat recent mediatizat) riscul descoperirii fraudei.

Avînd în vedere cele de mai sus, pentru examenul de admitere din această toamnă s-a optat pentru modificarea formei de examinare. Cadrele didactice interesate au pus în circulaţie ideea că testul utilizat anul trecut nu a fost satisfăcător, fiindcă nu a pus în valoare "gîndirea" candidaţilor. S-a propus utilizarea unor "subiecte de sinteză". Odată adoptată cu entuziasm această hotărîre, lucrurile au reintrat pe făgaşul normal. Şeful de catedră pentru disciplina respectivă a elaborat, împreună cu cîţiva colaboratori, lista "subiectelor de sinteză" dintre care se va face tragerea la sorţi înainte de examen. Pasul următor a fost stabilirea, pentru fiecare subiect, a schemei de răspuns, în termenii următori: paragraful x de la pagina y a manualului de clasa a XI-a, apoi paragraful cutare apoi paragraful cutare, apoi subcapitolul cutare etc. Pentru fiecare secvenţă a răspunsului s-a stabilit şi o perioadă orientativă de timp, astfel încît tot subiectul să poată fi acoperit în timpul alocat la examen.

În etapa următoare, candidaţii care fac meditaţii pentru examen cu domnul şef de catedră (contra a 25.000 de lei şedinţa, zece candidaţi pe serie, trei-patru serii pe zi) primesc lista de subiecte şi conţinutul dorit al răspunsurilor. Ei încep să înveţe subiectele în ordine, iar meditaţia constă în următoarele: profesorul le indică un anumit subiect, iar elevii (care au avut la dispoziţie o săptămînă pentru a-l învăţa) încearcă să răspundă cît mai bine şi în conformitate cu intervalele de timp indicate. Lucrările sînt apoi corectate şi fiecărui candidat i se spune ce notă ar fi luat la examen şi ce mai are de pus la punct pentru a lua zece. În ultimele luni de pregătire, domnul profesor, care are o reputaţie de apărat şi nu lasă nimic la voia întîmplării, va indica subiecte prin tragere la sorţi. Lucrurile fiind bine organizate, surprizele apărute la examenul precedent vor fi eliminate, iar în anii următori noi şi noi candidaţi se vor încredinţa pregătirii domniei sale, contra unor frumoase şi neimpozabile sume.

Să spunem lucrurilor pe nume: cele două cazuri recent mediatizate, respectiv examenul de rezidenţiat şi cel al profesorului Tobă reprezintă doar vîrful unui imens iceberg ce pluteşte pe apele aparent liniştite ale învăţământului românesc. Ne putem lesne imagina dimensiunile sumelor vehiculate şi interesele în acţiune dacă, aşa cum citim în numeroase publicaţii, un cadru didactic universitar este dat pe mîna poliţiei de o coaliţie de colegi pentru că "spărgea piaţa", pretinzînd doar sute de mii pentru promovarea de către studenţi a unor examene de an, pentru care ceilalţi colegi pretindeau milioane.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul V
nr.229
13-19 iunie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

OAMENI DE MILIOANE

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Silviu BRUCAN, Mircea KIVU, Aurora LIICEANU, Vintilă MIHĂILESCU

Interviuri cu: Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI, Valeriu SIMION, Ilie ŞERBĂNESCU, Cristian ŢÎNŢĂREANU

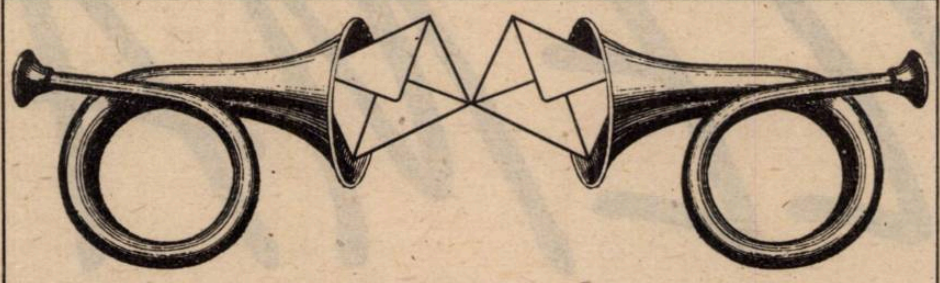

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 222: „Despre corupţie“

Voluptatea excesului

Vom accede la normalitate numai în situaţia în care vom dobîndi – pavlovian – reflexul unor truisme, vom trăi conform acestora, ne vor deveni intime şi indispensabile. Unul dintre aceste truisme este şi acela – repetat pînă la greaţă intelectuală – că dreptul stă deasupra orgoliului individual, deasupra ideologiei partinice, deasupra statului.

Să te conformezi unui astfel de truism înseamnă, juridiceşte, să nu interpretezi instituţia, noţiunea de drept decît cu distanţa cuvenită, detaşată de curentul şi oportunităţile politice imediate. Este obligatorie vocaţia distanţei în actul justiţiei pentru a realiza dezideratul minimei erori, a minimului rabat.

Consimt – ca orice persoană diligentă, la provocarea adresată corupţiei. Iniţiativa aceasta are – faţă de greutatea irespirabilă a acestor vremuri – izul unei uşurări şi al unui act de igienă civilă generală, de limpezire, de terapie socială, la urma urmei. Odată adresată provocarea, aceasta a antrenat instituţii, persoane, personalităţi, resentimente, inteligenţe diverse, declaraţii, publicitate, dezvăluiri, scandaluri, procese, arestări. S-a creat un "context", o "conjunctură" generală şi o "psihoză" care face ca tocmai actul justiţiei-să fie oarecum viciat în esenţa sa. Eu nu cred, nu consimt la ideea că o astfel de luptă făţişă şi francă împotriva corupţiei (de fapt împotriva unui gen de abateri penale, economice sau financiare) trebuie purtată pentru un scop care să fie altul decît legalitatea maximă, justiţia în litera şi spiritul său.

Sînt surprinsă – mărturisesc – să constat în experienţa proximă, în faţa instanţei unde profesez, o anume crispare, o grabă, o analiză pripită, o consimţire fără scrupul la "contextul naţional" venită din partea unor judecători cu experienţă şi greutate profesională. Şi pentru a apela la puterea exemplului, în cazul EVELINEI COTEANU – fostă directoare a CREDIT BANK Roman, trimisă în judecată şi arestată preventiv pentru săvîrşirea unor infracţiuni economice (caz, de altfel, suficient mediatizat), cerinţele legii procesual penale pentru liberarea provizorie sub control judiciar erau întrunite în detaliu, punct cu punct (vezi art. 160 şi urm. C. pr. pen.). Nici o probă contrară nu s-a propus şi nu s-a administrat de către Parchet pentru a justifica încheierea prin care instanţa respinge cererea de eliberare. Tribunalul Neamţ respinge – de asemenea – recursul declarat împotriva hotărîrii instanţei de fond, respectiv Judecătoria Roman.

Astfel, dacă acestei inculpate (care, neîndoielnic, va răspunde penal pentru ceea ce se va dovedi că a săvîrşit) legea îi dă şansa de a fi judecată în libertate, judecătorii – în schimb – îi retrag această şansă. De ce, mă întreb? Nu mi-am putut reprima un fel de dezamăgire confuză, sentimentul inutilităţii şi deprimarea provocată de încălcarea evidenţei juridice – aceea care, exclusiv, ar trebui să conteze. Am luciditatea să declar că nu este bine, sîntem departe de justiţia civilizată, de coerenţa şi curajul judiciar, de normalitatea civică responsabilă care impune să nu transformăm gestul curativ în zel dăunător, justiţia în răzbunare socială.

Un judecător este investit să aplice norma juridică la o stare de fapt şi relativ la o anumită persoană şi ar trebui să facă efortul intelectual de a se limita aici, între aceşti termeni, în gestul său judiciar. Ar trebui să se crispeze într-o inadaptabilitate politică, să fie imun la vibraţia opiniei publice, care – s-o recunoaştem – are voluptatea excesului şi numeşte măsura severă drept "bună justiţie".

Contextul, vremurile în care trăim ar trebui excluse din "raţiunea" judecăţii. Normalitatea, dacă o dorim realmente, trebuie s-o putem cuceri prin efort propriu, individual, prin "dresaj" consimţit şi curaj, mai ales curaj.

Av. Anica LUNCANU
str. I. Creangă, Roman

Nr. 225: „Ratare şi eşec“

Democratizarea grandomaniei

...De cele mai multe ori însă ratarea este combinată cu o vanitoasă specie de bovarysm cultivată de mentalitatea democratică alimentată de prejudecata că toţi am fi excepţionali (provenită dintr-o curioasă deviaţie a egalitarismului) şi că trăim vremuri care ne obligă să revendicăm orice privilegiu al celor *aleşi* ca pe un drept al tuturor. Într-un anume fel, cu concursul oportunist al celor din jur şi al primilor educatori, toţi părinţii dau naştere doar la *copii minune*, care, imediat ce se înrolează ostăşeşte în trupele civilizaţiei moderne, sînt inoculaţi cu speranţele (frauduloase) de democratizare a grandomaniei şi mărşăluiesc fără greş spre o glorie nedezmînţibilă – soldaţi (ai societăţii civile) purtînd eroic în ranitele lor umile *bastoanele de mareşal* (unanim promise). Ratarea e cu atît mai sigură cu cît ceea ce ţi s-a promis că trebuie să promiţi nu are nici o acoperire responsabilă în propria-ţi înzestrare şi dorinţă rezonabilă, lăsîndu-te pradă doar veleităţilor şi ambiţiilor, obsesiilor şi frustrărilor.

... Visez uneori, poate ca o căinţă tîrzie a faptului că Moş Crăciun, căruia îi debitam precipitat şi într-o versiune invariabil prozaică poezia de rigoare, mă ierta blajin şi-mi dădea darul promis, că Judecătorul Suprem, de departe mai exigent (dar, cine ştie, poate şi mai neputincios) mă va soma la judecata din urmă: "Ţi-am dăruit viaţa, dovedeşte-mi că n-ai trăit-o doar degeaba. Ajută-mă să te mîntui, spune-mi măcar unul din versurile după care ţi-ai călăuzit destinul – cu care să te pot ierta. Ajunez zile întregi cu merindele frugale ale cîtorva cuvinte miraculos potrivite în aşteptarea acelei sărbători a iertării. Vreau să-l ajut pe Dumnezeu."

Cornel ATANASIU
gînditor (smerit)
aleea Parcului, Breaza

Nr. 226: „Tipuri, arhetipuri, stereotipuri feminine“

Punct de vedere

Nevoia de a fi împrejmuită de frumos şi de a fi înconjurată de toată atenţia admiratorilor a devenit o stereotipie pentru ceilalţi, dar mai puţin pentru o femeie. A face curte astăzi este considerat un lucru uşor desuet, demodat, ieşit din uz, comportament caracteristic ambiţioşilor de altădată. Obişnuinţa, fermecătoare de altfel, de a împresura o femeie cu fel de fel de atenţii, de a imagina un joc al artificiilor încîntătoare a pierdut din uzanţa ludicului, renunţîndu-se la acele mii de căi ocolite şi universuri-surogat care dau farmec iubirii. Un lucru este cert: că lumea a renunţat la micile artificii ale vieţii care o îmbogăţesc şi-i dau culoare. Graba, stresul, clipa pierdută ne-au furat deliciul unor astfel de desfătări, transformîndu-ne într-un soi de fiinţe cu reacţii automatice.

Aproape a dispărut obişnuinţa de a face curte sau mai bine zis a intrat în seria comportamentelor stereotipe. Mentalitatea relaţiilor intersexuale s-a modificat treptat, lăsînd locul unei uşurinţe în abordarea şi înfiripararea unei legături amoroase. Amorul nu mai cere ca regulă de uzanţă intervalul necesar cunoaşterii, dispare misterul şi îi ia locul un soi de realitate acidă, adaptată la mersul vremurilor. A şti să închipui universuri adiacente iubirii, să construieşti şi să încropeşti o întreagă magie a momentului trăit, ţine de ritualul artei. Tot ce se poate dărui unei femei: flori, obiecte de modă şi de lux – toate acestea nu sînt nişte simple fleacuri şi lucruşoare kitsch sau invenţii ale unor fabricanţi şi comercianţi avizi de bani, ci îşi au raţiunea lor de a fi, sînt frumoase, diverse, alcătuind un mic sau, mai degrabă, un mare univers de obiecte care nu urmăresc, toate, decît scopul unic de a sta în slujba dragostei, de a rafina simţurile, de a însufleţi lumea înconjurătoare, scoţînd-o din mortala ei indiferenţă, dotînd-o în mod miraculos cu noi "elemente" ale iubirii, de la pudră, parfum pînă la o simplă floare, de la inel pînă la tabacheră, de la cataramă pînă la poşetă. Poşeta nu este poşetă, inelul nu este inel, florile nu sînt flori, ci toate reprezintă materialul cu care se plămădeşte iubirea, întreaga ei magie şi fascinaţie.

Andreea TINCĂ
Splaiul Independenţei 204, Bucureşti

N.red:. Dacă vorbiţi serios, spiritul nostru ludic, incoruptibil, nu vă poate răspunde decît aşa, ca poetul: "Deşi nu eşti decît femeie, eşti totuşi altfel – nu ştiu cum"...

Nr. 227: „Cazul Carol al II-lea“

O eroare de percepţie

Regele Carol al II-lea este, fără îndoială, cel mai controversabil – şi mai controversat – dintre cei patru regi ai României. În cele ce urmează, fie şi numai din considerente de spaţiu, nu mă voi referi decît la un singur aspect discutabil: poziţia adoptată de Regele Carol al II-lea cu ocazia ultimatumului sovietic din 27 iunie 1940 – ultimatum în urma căruia Basarabia şi Bucovina de Nord sînt cedate fără împotrivire puternicului vecin de la Răsărit – şi modul în care este percepută şi apreciată azi de către români această luare de poziţie.

Într-o discuţie cu un Bun Prieten şi Vecin (vorba d-lui Pleşu!) – pe care, în continuare, îl voi desemna prin iniţialele B.P.V. (potrivit prescurtării operate cîndva tot de Andrei Pleşu!) – de la bun început, am căzut amîndoi de acord în două privinţe: 1) că regimul de autoritate personală (mulţi îi zic Dictatură regală) instituit de Regele Carol al II-lea în 1938 reprezintă un fapt negativ în activitatea acestuia şi 2) că România, asemeni Finlandei, ar fi trebuit să opună rezistenţă armată hrăpăreţului imperiu comunist chiar dacă rezultatul unei atari confruntări nu era deloc greu de prevăzut şi chiar dacă pierderile umane şi materiale n-ar fi fost deloc neglijabile. Şi, în pofida celor două premize (aceleaşi – de la care porneam amîndoi, eu şi B.P.V. am ajuns la concluzii diferite în încercarea de a aprecia "conduita" Regelui Carol al II-lea vis-à-vis de ultimatum. Eu am considerat – şi consider – că Regele Carol al II-lea trebuie apreciat în raport de poziţia adoptată de el personal în cele două Consilii de Coroană (în primul, o majoritate de un vot a decis primirea ultimatumului, iar în cel de-al doilea, din cei 26 de consilieri prezenţi, doar şase au fost pentru rezistenţă, iar restul, în proporţie covîrşitoare, au fost pentru primirea ultimatumului!), Regele pronunţîndu-se pentru rezistenţă şi căutînd să-i influenţeze şi pe ceilalţi în acest sens (din păcate fără succes). Dacă B.P.V. considera că, dimpotrivă, Regele e vinovat de a fi cedat fără luptă menţionatele teritorii şi îşi motiva opinia prin aceea că, de vreme ce-şi instituise propria Dictatură, prin Constituţie, lui îi revenea responsabilitatea deciziei şi că, deci, rău a făcut supunîndu-se hotărîrii majorităţii în cele două Consilii de Coroană (şi opinia aceasta îmi pare a fi mult mai răspîndită).

Trec peste faptul că nici "în drept" lucrurile nu se prezintă chiar aşa cum susţinea B.P.V., dar el dovedea o inconsecvenţă cu neputinţă de trecut cu vederea: pe de o parte, îl criticăm pe Regele Carol al II-lea (de pe poziţii democrate!) că a instituit un regim autoritar, iar, pe de altă parte, cînd acesta, dincolo de orice prerogative constituţionale, în fapt, se dovedeşte a fi democrat (fie şi numai cu această ocazie şi într-o problemă de importanţă capitală pentru România!), îl criticăm din nou (de pe ce poziţii? tot democrate?!) în loc să-l apreciem. O atare inconsecvenţă – ea însăşi o consecinţă a lipsei de rigoare ce ne caracterizează – este inacceptabilă. Din două – una: ori îl criticăm pe regele Carol al II-lea pentru regimul autoritar pe care l-a instituit în 1938 şi nu-l mai criticăm (ba, s-ar cuveni chiar să-l apreciem cum se cuvine!) pentru "vina" de a se fi supus hotărîrii majoritare, ori... viceversa. Trebuie să ne hotărîm/să stabilim de pe ce poziţie facem aprecierile şi, apoi, să fim consecvenţi rămînînd pe aceeaşi poziţie pînă la capătul raţionamentului. Iar dacă nu ne convine hotărîrea majoritară, considerînd-o – cum am considerat-o şi eu, şi B.P.V. – ca fiind greşită, să plasăm adecvat vinovăţia, care, vrem nu vrem!, aparţine sistemului – ei, da! – sistemului democrat şi nu Regelui care, în limitele unei elementare rigori logice, nu poate fi învinuit că "n-a uzat de dictatorialele-i prerogative" (repet: nu poate fi criticat de pe o poziţie consecvent democrată!).

Să mai precizăm că timpul scurt – de numai 48 de ore! – acordat de sovietici autorităţilor române prin ultimatum, nu permitea convocarea Parlamentului – ca acesta să se pronunţe cu privire la ultimatum – şi, cu atît mai mult, nu permitea organizarea şi desfăşurarea unui referendum.

Av. Petre COLINA
str. Th. Aman nr. 4, Bucureşti

La ce ajută „Dilema“...

După ce am gustat încă o dată amăreala eşecului meu la facultate, citind propunerea pentru nr. 225 al Dilemei, mi-am zis: dacă stau mai bine şi mă gîndesc, dacă aş fi "luat" eu la Drept anul trecut, nu ar mai fi fost nici o *Dilemă* în viaţa mea şi nu mi-aş fi descoperit niciodată jumătatea pentru că nu aş mai fi avut timp; e clar. Acum, printr-o investiţie financiară săptămînală, am o călăuză permanentă lîngă mine cu care mă înţeleg perfect. În plus, statutul meu în familie s-a modificat. I-am surprins pe ai mei încurcaţi în fel de fel de ipoteze văzîndu-mă că citesc aşa ceva, cu atîta pasiune (pe cînd ei nu o făceau şi se întrebau cum de am ieşit eu mai altfel). La cei 19 ani ai mei, nu mai sînt considerată mezina, "aia mică", şi nici o ratată pentru că nu am reuşit la facultate. Dacă vă închipuiţi, acum mi se cere părerea şi sînt întrebată despre mersul treburilor în ţară. (De ziua mea am primit din partea unchiului de la Iaşi "Reinventarea politicului" scrisă de Vladimir Tismăneanu?! – încurajator, nu?)

Pentru toate acestea, vă mulţumeşte o dilematică înfocată pe numele ei de botez

Emilia PANAITE
str. Muncitorului 1, Tecuci

N.red.: Niciodată munca noastră redacţională nu ne-a dat o asemenea perspectivă, ca aceea deschisă de scrisoarea D-voastră: fiindcă citiţi "Dilema", nu mai sînteţi considerată o ratată!!? Ar fi cazul, "la toamnă", să luaţi examenul, ca să-i derutăm total...

Am zîmbit la...

Ratarea este frigidă, eşecul (hiper)potent.

ing. Cătălin Iulius-Cezar MOŢOC
str. Neagoe Basarab 18, Ploieşti

OPOZIȚIE ȘI REFORMĂ

Conceptul central al actualei guvernări este reforma. Cu acest concept s-a făcut campanie electorală, cu el s-au cîștigat alegerile, el constituie preocuparea, strategia, alibiul și retorica puterii în exercițiu. Se admite că lucrurile merg mai greu decît ne închipuiam, se fac reajustări funcționale, se renunță la unele principii și la unele performanțe promise, dar nu se renunță cu nici un chip la reformă. Termenul e obsesiv și tabuizat. Pînă una alta, această monomanie e legitimă și, sperăm, benefică. Numai fixarea halucinatorie a țintei ne poate scoate la liman.

Există, însă, s-ar zice, un duh obiectiv al reformei, de vreme ce el nu bîntuie doar în rîndurile politicienilor majoritari. Cu privirea ațintită asupra lor, riscăm să nu înregistrăm evoluția net "reformistă" a partidelor din opoziție. În măruntaiele lor se întîmplă, credem, lucruri spectaculoase, de natură să schimbe radical peisajul disputei politice viitoare. "Marea schimbare" la care a aderat electoratul autohton nu se reduce la victoria fostei opoziții: ea modelează și structurile opoziției actuale, provocînd departajări, regrupări și redefiniții de anvergură.

O primă schimbare a survenit în PUNR, prin debarcarea vechii conduceri, de un pitoresc discutabil... Comédiile bălțate ale domnului Funar și obrăznicia analfabetă a domnului Gavra au devenit istorie, ca niște "boli de copilărie" ale dreptei naționale. Valeriu Tabără e mai coerent, mai civilizat, mai plauzibil. El admite necesitatea argumentelor, pledează pentru evitarea exclusivismelor și intuiește contra-efectele demagogiei provinciale. Poți să i te opui, dar nu-ți e rușine să stai cu el de vorbă. Un electorat pentru PUNR va exista încă multă vreme; esențial este ca el să-și găsească o expresie politică decentă, cît mai îndepărtată de vacarmul tribal tip PRM. Or, iată că o astfel de evoluție devine posibilă.

O altă mare schimbare se conturează în PDSR. Se aleg apele. Ion Iliescu e o figură tot mai uzată: datat, irascibil, mai "activist" stilistic decît pe vremea cînd chiar era activist, el nu mai are decît un prestigiu inerțial, comemorativ. Dexteritatea adaptativă a lui Iosif Boda, cordialitatea juvenilă a lui Teodor Meleșcanu, inteligența laconică a lui Mircea Coșea cîștigă teren și vor sfîrși prin a da partidului un alt chip. Adrian Năstase se dovedește prost plasat în încercarea lui de a naviga echivoc între fidelitate iliescistă și gesticulație înnoitoare. Viitorul e al celorlalți. Al "radicalilor". În noua lui formă, PDSR-ul va constitui o stîngă redutabilă, distinctă de stînga reziduală a PSM-ului și scutită – spre deosebire de PD – de eroziunea guvernării. În orice caz, împotriva lor nu se va mai putea lupta cu sloganele anti-comuniste, valabile pînă de curînd.

Un PDSR modernizat și un PUNR moderat, pe fundalul unei drepte obosite de guvernare (CDR), sau anemice (PAC, PL-93) și al unei stîngi retardate (PSM, PRM) – are mari șanse să mobilizeze încrederea electoratului din anul 2000. În ce mă privește, socotesc că o asemenea victorie a stîngii la sfîrșit de mileniu ar fi, la noi, prematură. Nu văd însă la orizont nici o forță politică în stare să ofere o altă soluție: soluția, de pildă, a unei drepte onorabile, solide și proaspete.

Andrei PLEȘU

Factori de criză, opțiuni de restructurare

Un grup de nemulțumiți din principalul partid de opoziție s-au decis să ia taurul de coarne chiar în momentul în care PDSR anunța cea de-a doua moțiune de cenzură la adresa cabinetului Ciorbea. Vîrful de lance al atacului din interior este fostul consilier prezidențial Iosif Boda, iar principala lui țintă – Adrian Năstase. Pe post de mediator și de părinte, pus să aleagă între două săbii care nu încap în aceeași teacă, Ion Iliescu. Fostul șef al statului se confruntă încă o dată cu trădarea celor pe care s-a bazat orbește, și – speriat de efectele politice ale acestei noi rupturi – Iliescu are dificultăți cu înțelegerea psihologiilor. Tactica lui împăciuitoristă nu i-a adus în acești ultimi ani decît disprețul sau dușmănia tuturor celor cu care a colaborat o vreme. Cu toate că și-a învins rigiditățile în multe planuri, adaptîndu-se din mers sistemului democratic pe care l-a dorit și el – ca atîția alți români – fără să-și dea seama, de la început, de agresivitatea formelor lui de manifestare într-o lume scăpată din chingile totalitare, primul președinte de după revoluție n-a reușit nici pînă acum să accepte că reușita oricărui lider politic într-un cadru pluripartit depinde de capacitatea sa de decizie rapidă și de opțiunea între două sau mai multe variante făcută la momentul optim, adică nici prea devreme nici prea tîrziu. De cîte ori a fost pus să aleagă, liderul de la Cotroceni a reacționat inadecvat, amînînd la nesfîrșit decizia și alegînd pînă la urmă împotriva propriilor interese politice. Între elita intelectuală nemulțumită de evoluția procesului democratic și lingușelile taberei Vadim Tudor–Adrian Păunescu a ales cooptarea la guvernare a celor hotărîți să-l pedepsească pentru rolul său în revoluție. Între aripa proreformistă a lui Petre Roman și conservatorii care țineau la propriile lor poziții simțindu-se amenințați de concurența unei noi generații a ales să rămînă alături de antidemocrați. Între ultranaționalismul reprezentat de Gheorghe Funar și deschiderea europeană de care ar fi putut profita România prin destinderea politicii față de minorități a reușit să aleagă abia atunci cînd pentru propria sa carieră politică și pentru noi toți era prea tîrziu. În mare măsură, blocajul reformei, menținerea României în zona gri și tensiunile artificiale în plan politic sînt consecința opțiunilor defectuoase ale fostului lider de la Cotroceni. Ion Iliescu a crezut și încă mai crede că toleranța înseamnă să împaci și capra și varza ducîndu-le pe amîndouă cu vorba, că dialogul înseamnă perpetuarea complicității cu ambele tabere, că parteneriatul de tip democratic și paternalismul îngăduitor pot face casă bună în vîrtejul tranziției.

Limitele fostului președinte nu-i absolvă însă de responsabilitate pe cei care, rămînîndu-i aproape, au profitat cît mai multă vreme de ele, stimulîndu-le prin tot felul de metode, cultivînd dușmăniile iliesciene, idiosincraziile și complexele unui om slab obligat să joace roluri scrise pentru oameni puternici. Opțiunile greșite ale lui Ion Iliescu sînt, în mare măsură, rezultatul manevrelor celor care au optat, dinainte de 1989 și de cîteva ori după revoluție, pentru păstrarea lui pe post de țap ispășitor și de politician ridicat la rang de valoare națională .Opoziția însăși a contribuit la răspîndirea mitului atotputerniciei diabolice a fostului președinte. Mineriadele, încheierea pactului guvernamental cu foștii admiratori ai lui Ceaușescu, tunetele și fulgerele exprimate de Ion Iliescu împotriva minorității maghiare în ultima campanie electorală sînt – întîi de toate – greșelile bine gîndite ale foștilor săi prieteni și consilieri, și abia în ultimul rînd rezultatele slăbiciunii președintelui care și le-a asumat.

Acum, cînd PDSR se află din nou la răscruce, liderul său a fost obligat să aleagă încă o dată. Și de data aceasta, Ion Iliescu a ales în stare de furie, convins că trebuie să-i răsplătească pe cei care nu l-au înfruntat niciodată direct și să se lepede de gruparea care pune de fapt în discuție viitorul său rol în partid. Nu împotriva lui Adrian Năstase se revoltă de fapt foștii oameni ai fostului președinte, ci chiar împotriva lui Ion Iliescu. Consilierii și miniștrii reformiști din guvernul Văcăroiu au făcut anul trecut o piruetă care i-a dus în Parlament, mergînd – din interes și nu din naivitate – pînă la căpăt alături de un candidat la președinție care își epuizase de fapt resursele. Noii veniți au avut ocazia să constate, chiar în timpul campaniei electorale, că opoziția are nevoie de un alt tip de lider decît cel reprezentat de Ion Iliescu. La rîndul său, actualul președinte al PDSR nu poate face acum decît o nouă opțiune greșită: el vede că exact oamenii ale căror sfaturi le-a ascultat și de dragul cărora a divorțat în 1992 de Petre Roman îi cer acum să repete istoria repudiindu-l pe Adrian Năstase. Consilierii săi de altădată și miniștrii săi apropiați – de la Boda și Meleșcanu la Enache și Coșea – îl cunosc prea bine pe Ion Iliescu pentru a ști cum reacționează el la o astfel de provocare. Președintele PDSR a răspuns și de data asta așa cum au dorit foștii săi prieteni.

Loialitatea, trădările și rupturile din propria tabără sînt, pentru orice politician, criterii de evaluare ale succesului sau eșecului. După opt ani de prezență pe scena publică, Ion Iliescu ar trebui poate să se întrebe de ce a fost sistematic victima intrigilor, comploturilor și provocărilor, de ce i s-a răspuns la onestitate cu lipsă de caracter, de ce a fost părăsit, la intervale semnificative, de Caramitru și de Brucan, de Roman și de Măgureanu, de Vadim Tudor și de Eugen Mihăescu, de Meleșcanu și de Negrițoiu. În răspunsul la această întrebare stă de fapt viitorul principalului partid de opoziție, dar și șansa clasei politice românești de a înțelege realitatea postrevoluționară.

Elena ȘTEFOI

Anticariat (I)

Am luat de la un buchinist o carte mai veche a fostului președinte francez Mitterrand. Se numește *La paille et le grain* și a fost publicată în 1975, la Flammarion. Volumul este subintitulat "cronică" și conține atît texte publicate într-un săptămînal din acei ani al Partidului Socialist, cît și însemnări inedite. Perioada "cronicii" acoperă trei ani: din 1971 pînă în vara lui 1974. Lui François Mitterrand, care spre sfîrșitul vieții mărturisea că dacă n-ar fi făcut politică i-ar fi plăcut să fie scriitor, dar că probabil nu a avut destul talent pentru literatură, îi plăcea să-și noteze impresiile, indiferent de obiectul lor. *La paille et le grain* este o asemenea "cronică subiectivă", fragmentară, succintă, adunînd laolaltă reflecții politice, observații morale, atitudini polemice, confesiuni rapide, portrete abia schițate etc.

Există în această carte și cîteva pagini despre o vizită în România, făcută între 30 aprilie și 4 mai 1972, pagini care, cred, merită să fie readuse în prezent. François Mitterrand, pe atunci prim-secretar al Partidului Socialist, a fost însoțit în călătoria în România de Gaston Deferre și Robert Pontillon.

Oaspeții au, de la început, o surpriză. "Ni se anunțase un Întîi Mai în tradiția paradelor de mare spectacol de la care nu trebuie să lipsești cînd călătorești în țările comuniste. Dar informatorii noștri nu erau la zi. În acest an, din ordinul guvernului, gata cu ceremoniile, cu defilările, cu mobilizarea cvasi-militară a maselor: sărbătoarea Muncii, devenită cu adevărat o sărbătoare a timpului liber și a plimbărilor, fusese restituită plăcerii muncitorilor. Din fosta proprietate a Brâncovenilor, apoi a Hohenzollernilor (aici a semnat regele Mihai actul de abdicare), unde ne-au condus gazdele în seara sosirii, auzeam muzicile unui bal popular ce se potriveau cu șlagărele lui Johnny Hallyday. După miezul nopții, doar cîntecul cucuvelei mai spărgea liniștea.

A doua zi, am vizitat București. Orașul era pustiu. Pe fațadele clădirilor publice, în jurul portretelor în culori ale celor nouă conducători ai regimului puse pe orizontală și de la stînga la dreapta după o ierarhie strictă (Ceaușescu, Maurer, Bodnăraș, Mănescu, Mizil etc.), atîrnau drapele roșii. Aproape peste tot erau pancarte purtînd unica formulă «Trăiască 1 Mai». Sub balcoane erau ghirlande verzi. Trecătorii traversau, fără să se grăbească, frumoasele bulevarde largi mărginite de tei, de ulmi și de platani, ce dau orașului o înfățișare nobilă. Copiii se jucau pe stradă. Doar mașina noastră, precedată de o escortă de polițiști, stîrnea tulburare și curiozitate.

În această dimineață ne-a primit Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist și șef al Statului. Era însoțit de Voitec, președintele Adunării Naționale, de Manea Mănescu, membru al Biroului politic, de Cornel Burtică și Ștefan Andrei, membri ai Comitetului Central. Am discutat patru ore, în jurul unei mese dreptunghiulare, într-o încăpere luminoasă și lipsită de ornamente a Sălii Palatului. Ceaușescu (*Mitterrand îi scrie mereu numele «Ceaucescu»* – n.m., M.I.), fost muncitor în industria pielăriei și care la 17 ani (acum are 54) a fost cel mai tînăr deținut politic din România, vorbește ca un țăran. Își mestecă literalmente cuvintele. Înainte de a scoate un sunet, buzele i se mișcă și sculptează forma frazei ce va veni. Are fața severă, cioplită cu dalta și-și ține capul înfundat între umeri. Îl simți ghemuit în el însuși, atent, vigilent să nu lase nimic hazardului, pe aici dușman mortal al carierelor politice. Cîteodată rîde. Un alt om, fericit să trăiască, apare atunci prin fereastra întredeschisă.

Ceilalți membri ai delegației române nu și-au descleștat dinții și s-au mulțumit să aprobe ce se spunea, surîzînd furiș."

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Modificări reformiste

Modificarea Legii administraţiei publice locale a născut furtuni politice. Şi, dacă admitem că presa este cel mai fidel reprezentant al societăţii civile, atunci se poate spune că şi societatea civilă a fost interesată în cel mai înalt grad de felul în care actualii guvernanţi au înţeles să modifice temeiul legal al acţiunii autorităţilor administraţiei publice locale.

Disputele pe marginea acestor modificări, operate prin Ordonanţa de urgenţă nr. 22/1997 publicată în Monitorul Oficial nr. 105/29.05.1997, se focalizează, mai ales, pe două aspecte: consacrarea posibilităţii ca primarul să poată deveni membru al Guvernului fără să-şi piardă prima calitate şi lărgirea drepturilor pe care cetăţenii români de alte naţionalităţi le au în raporturile lor cu administraţia locală. Asupra primei chestiuni ne-am pronunţat cu mai multă vreme în urmă, mai precis la momentul nominalizării dlui Victor Ciorbea pentru funcţia de prim-ministru. În legătură cu cel de-al doilea punct de divergenţă, amintim, doar, că aceste modificări sînt în deplină concordanţă cu documentele elaborate în cadrul diferitelor structuri europene cu privire la drepturile minorităţilor naţionale.

Privind, în general, toate aceste modificări, se pot face cîteva consideraţii. Prima ar fi aceea că autonomia locală (consacrată în art. 119 din Constituţie) capătă mai multă greutate. În chiar primul articol al Legii, se introduce un nou alineat care are următorul conţinut: "Autorităţile administraţiei publice centrale nu intervin în domeniile care nu ţin de competenţa lor exclusivă, decît dacă şi în măsura în care obiectivele acţiunii pot fi realizate de autorităţile administraţiei publice locale datorită dimensiunilor sau efectelor pe care ar urma să le producă." Atribuţiile autorităţilor locale (consilii judeţene, consilii locale, prefecturi, primării etc.) sînt mai bine precizate, profilul fiecărei comunităţi locale apare mai precis conturat, se vorbeşte limpede despre posibilitatea organizării referendumului local în chestiuni specifice unităţilor administrativ-teritoriale.

A doua remarcă vizează *forma* în care executivul a livrat aceste modificări: *ordonanţă de urgenţă*. Nu voi relua disputa pe care am evocat-o în trecutul număr al *Dilemei* pe marginea felului în care cabinetul Ciorbea se foloseşte de acest procedeu legislativ, dar voi spune, totuşi, că o asemenea Lege este preferabil să fie modificată prin demersuri legislative ordinare.

În fine, apreciem că amendarea Legii administraţiei publice locale ar fi trebuit să fie făcută concomitent cu celelalte măsuri legislative pe care actuala putere intenţionează să le impună pentru realizarea reformei administraţiei: Legea bugetelor locale, Statutul funcţionarului public, Statutul aleşilor locali, Legea privind responsabilitatea ministerială etc. Cred că pentru succesul unei reforme rapide în administraţie cea mai bună soluţie legislativă este aceea a pachetului de legi.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Emisiuni noi

Săptămîna aceasta aş fi vrut să scriu un articol intitulat „Revista presei", în care, aşa cum i-ar fi spus şi numele, să mă ocup, în limitele spaţiului disponibil, de spaţiul tot mai mare şi în mod tot mai regulat alocat de cîteva organe din presa scrisă fenomenului de televiziune. Este vorba, în principal, de cotidianul *Libertatea*, care se află foarte aproape de instituirea unei pagini dedicate, fie şi parţial (deocamdată, sper) — săptămînal, pentru moment —, televiziunii, şi de săptămînalele *22* şi *Academia Caţavencu*, care, cu întreruperi nejustificate, şi-au creat o cronică de televiziune, fiecare în stilul care-i e propriu (*22*: corect, pertinent, sobru; *Academia Caţavencu*: virulent, necruţător, cu observaţii foarte vii şi la obiect). Cu o menţiune în plus pentru *22* (unde, dacă-mi aduc bine aminte, prin 1991 scriam „Ochiul de lemn"), care, în ultimele două săptămîni, a realizat două foarte bune anchete cu privire la situaţia Televiziunii Române. Nu pot să spun cît mă bucur de aceşti paşi făcuţi pe calea *instituţionalizării* unui discurs public avînd ca obiect ceea ce se cheamă televiziune, dar, în acelaşi timp, să nu remarc, totuşi, faptul că această precipitare a fost determinată, în principal, de eclatantul — deşi previzibilul — spectacol al anunţării falimentului TVR, bine regizat de actualul ei director general, d-l Stere Gulea. Sper să nu fie un moment trecător, de simplă inflamare jurnalistică, şi discursul public — analitic, critic, diversificat — despre televiziune să devină realmente o specie gazetărească de sine stătătoare, cu statut şi piaţă proprii. Văzutul fugitiv trebuie obligatoriu verbalizat, oprit prin scris, supravegheat, ţinut în frîu sau, dimpotrivă, biciuit. Căci ori o ia razna, manipulînd prin afect intelectul, ori adoarme, mulţumit de sine şi uitînd de public. Cînd va exista o adevărată *piaţă* a discursurilor despre televiziune şi *media* în general, voi putea şi eu face ce-mi place: analiză de gust, cronică de întîmpinare, „critică literară" liberală aplicată la faptul — cu *estetica* şi *semiotica* lui proprii — de televiziune. Televiziunea este mai mult (şi chiar şi altceva) decît TVR, cu situaţia ei de moment, şi nu se reduce nici la aspectele legislativ, economic sau politic în funcţie de care este abordată în clipa de faţă. Este *mediul în care trăim*. Trăim tot mai mult într-o *societate de televiziune*, fapt care pune probleme infinite, mult mai nuanţat-complicate decît sînt ele înţelese în momentul de faţă. La noi, televiziunea nu a început, încă, să fie privită *televizual*. Televiziunea e *altceva*, şi a devenit *totul*.

Iată-mă, însă, pe cale să scriu articolul pe care, totuşi, nu-l voi scrie. (Încă o propoziţie: cei mai buni analişti de televiziune sînt, la ora actuală, d-l Stere Gulea şi d-na Alina Mungiu-Pippidi; nu e un mic paradox acela de a face opoziţie fiind la putere, de a *comenta* un fenomen fiind *la cîrma* lui!)

Marţi, 10 iunie, am avut parte de o seară de televiziune trepidantă, pasionantă, din care, pentru o dată, Pro TV a absentat. Mai întîi „Cu cărţile pe faţă" (TVR 2), readusă, după inenarabile şi inexplicabile mutări, la locul din care fusese deplasată; una dintre cele mai vii, tocmai prin dezlînarea ei, ediţii din ultima vreme, graţie unor *poeţi*: Angela Marinescu, Ioan Flora şi mai cu seamă Gh. Iova. Apoi, imediat, la TVR 1, „În flagrant", emisiune *produsă* de G. Borcescu şi aflată la abia a doua ediţie, şi care se străduieşte să ajungă din urmă prototipul autohton care a devenit, incontestabil, emisiunea de reportaj şi anchetă „Reporter Tele 7", adevărat *model* în materie. Ea vine, cumva, să dubleze şi să repare semi-eşecul prea „liricei" şi „parabolicei" „Cu ochii'n 4", coordonată de Cornel Mihalache, căreia urmează, din cîte-mi dau seama, să-i rămînă, ca direcţie, *reportajul*, „În flagrant" voindu-se o emisiune de *anchetă*. Aşa cum îi spune şi titlul, ea confirmă tendinţa *justiţiară* pe care a apucat-o (şi din raţiuni defulatorii) TVR, conotaţia *poliţienească* a titulaturii fiind evidentă. Tema ediţiei de marţea aceasta a fost restaurarea dreptului de *proprietate*, din punctul de vedere — cel mai arzător în momentul de faţă — al imobilelor şi al pămîntului: la oraşe şi sate. Ancheta realizată de Radu Nicolau (plecat din TVR, dar rutinat publicistic tocmai la „Reporter Tele 7") a fost echilibrată, deşi permanent pe muchie de cuţit, gata să se cantoneze în unidirecţional, confirmînd ceea ce spuneam mai sus: tendinţa *justiţiară*, *reparatorie* a presei, care a ajuns să judece însăşi justiţia. Înmulţirea emisiunilor de anchetă şi reportaj *ambiţioase* şi *serioase* este mai mult decît îmbucurătoare. Modelul, cum spuneam, există („Reporter Tele 7"), şi numai concurenţa poate spori valoarea. TVR recuperează ceea ce anumite posturi *comerciale* au făcut, deja, de mult. Trebuie să se ajungă, şi la noi, la impunerea ideii conform căreia *nu există post de televiziune serios fără (cel puţin) o emisiune de reportaj-anchetă serioasă*. Aici, Pro TV (iniţiatorul, pe vremuri, al excepţionalelor „Poveşti adevărate") a rămas, deocamdată, restant, indiferent cu cîte cărţi poştale va mai sufoca populaţia ameţită de sărăcie şi cîte caravane va mai pune pe cale.

A urmat o emisiune cu totul nouă, un *talk-show*. Deşi, aici, piaţa pare saturată, ea e, de fapt, goală, pentru că acest gen de emisiuni nu există, la noi, decît — mai mult sau mai puţin — cu numele. După, lunea, la TVR 1, „În faţa dumneavoastră", vom avea, de acum încolo (succes!), la — nu întîmplător: postul, *publicistic*, cel mai consistent — Tele 7 abc, „În numele dumneavoastră", realizată de Dan Andronic, noul, dacă nu mă înşel, director de programe (în locul lui Radu Nicolau, întors la TVR) al postului. Acesta a moderat bine această primă ediţie, dedicată rolului serviciilor speciale în deciziile politice, cu un Ion Cristoiu *fresh*, în formă, cu invitaţi speciali (Gelu Voican-Voiculescu şi Mircea Gheordunescu), cu intervenţii telefonice neaşteptate, întreruptă de o ediţie fulgerătoare de „Ştiri" bine calculată mediatic — ceea ce a determinat o discuţie, provocată de Ion Cristoiu, despre rolul presei în scrierea (şi manipularea) istoriei —, dar cu nişte incredibil şi nejustificat de proaste, de „pre-moderne" (cum nici la TVR aproape că nu mai poţi vedea) regie de emisie (zgomot de fond permanent, umbre prin platou) şi scenografie. Emisiunea, trebuie să recunosc, m-a ţinut cu sufletul la gură şi condeiul în alertă. A fost o seară de televiziune captivantă, în care numai proştii şi leneşii s-au uitat la eternele seriale, din care Pro TV, glorios, a absentat şi care mă face, deja, să mă întreb: mîine ce va mai fi? Serile pline de televiziune s-au înmulţit, şi calitatea lor nu o mai dau aşa-zisele *show*-uri sau filmele, ci tocmai produsele jurnalistice: anchete, reportaje, dezbateri. Semn indubitabil de maturizare. Mi-am încheiat, totuşi, seara, în ciuda (deşi: graţie) lui Marius Tucă, la Antena 1, cu o frază de autentic om politic democrat a ministrului Băsescu certîndu-şi colegii de guvern: „Opoziţia nu trebuie ridiculizată!" Nici de putere, nici de presă. Cu condiţia, totuşi, să nu fie ea însăşi ridicolă.

Bogdan GHIU

Economie

Vîntul inflaţiei usucă investiţiile

Dobînzile bancare au început să urce, încă din ianuarie. La BNR, dobînda la licitaţiile de refinanţare a atins vîrful cel mai înalt la sfîrşitul lui februarie: 426 la sută. S-au auzit, atunci, voci care au spus că preţul uriaş al creditului omoară investiţiile. Fals. Întîi, fiindcă preţul creditului nu e cauza a nici unui rău din economie, ci doar efect al inflaţiei. Apoi, pentru că inflaţia descurajează direct investiţiile. Mai ales pe cele interne.

De şapte ani, inflaţia depreciază moneda naţională. Atît în raportul leu-dolar, pe piaţa valutară, cît şi în raportul leu-leu, în planul inflaţiei.

În primul caz, s-a ajuns de la 21 de lei pentru 1 dolar, la 31 octombrie 1990, la peste 7000 de lei în prezent. În cel de-al doilea caz, 1 leu de la 31 octombrie 1990 valorează azi mai puţin de... o zecime de ban.

Care sînt consecinţele? Cel mai dramatic efect al acestei deprecieri drastice a fost resimţit în activitatea de investiţii. Nevoia de capital nou (muncă economisită şi investită) n-a mai putut fi asigurată. De la suprainvestiţii (în anii '80, în timp ce pe piaţa internă era o cerere mare de bunuri de consum, care nu se găseau, investiţiile în industria grea au determinat o creştere peste necesar a capacităţii de producţie, pentru care nu se găseau debuşee) s-a ajuns la subinvestiţii. Situaţie la fel de dăunătoare, în condiţiile unei economii care are nevoie de restructurări şi aşezată cu faţa către cererea reală. Nu au putut fi însă deblocaţi banii necesari: nici dolari şi nici lei.

În orice activitate economică, punctul de plecare este o idee. Deci nevoia de noi investiţii. Şi mai departe? Pentru ca ideea să fie pusă în mişcare este nevoie de capital bănesc. Care să fie transformat în capital productiv, prin investire. Şi din care să rezulte capitalul-marfă. Un bun sau un serviciu, care să aibă căutare pe piaţă, să-şi găsească atîţia cumpărători dispuşi să plătească preţul optim încît să poată fi asigurat un profit optim.

E limpede: avem nevoie de investitori! Atît români, cît şi străini, care să fie atraşi prin legi bune, printr-un climat economic intern care să-i stimuleze şi prin sisteme optime de valorificare a investiţiilor. Nimic nu-i va atrage însă, într-o mai mare măsură, decît un climat investiţional optim, realizat prin condiţii dintre cele mai bune de valorificare a capitalului naţional.

Fără îndoială că noul cadru legal, de reglementare a investiţiilor străine, promovat de Guvernul Ciorbea, este de natură să conducă la îmbunătăţirea acestui climat. Nu ajunge, însă. E nevoie de legi bune şi de condiţii optime care să stimuleze investitorii interni. Dar, mai cu seamă, e nevoie de o luptă crîncenă pentru calmarea inflaţiei. Pentru că nimeni nu aruncă bani investind într-un cîmp inflaţionist.

România a ajuns în coada Europei la capitolul servicii, cauza fiind reducerea drastică a investiţiilor în acest domeniu. Şi producţia industriei noastre nerestructurate tot de lipsă de investiţii suferă. De aici – un PIB nesemnificativ. Aşa cum remarcase cîndva savantul francez Bertrand de Jouvenel, produsul intern brut (indicator ce arată bogăţia reală a unei ţări, exprimînd suma valorilor adăugate) creşte nu numai dacă se fabrică strunguri sau oţel, ci şi dacă se construiesc şcoli ori dacă particularii plătesc intrarea în piscine, îşi comandă haltere şi gene false. Dacă românii nu vor avea bani pentru a-şi plăti intrarea în ştranduri sau pentru a-şi cumpăra bilete de călătorie de la agenţiile de turism, dacă piscinele şi magazinele nu vor avea încasări şi nu vor plăti impozite, dacă piaţa de consum se va restrînge din lipsă de consumatori, dacă turismul, transporturile şi alte servicii vor continua să fie considerate "neproductive", deci neproducătoare de venit naţional, dar mai cu seamă dacă PRODUCŢIA nu-şi va dobîndi sensul real, acela de furnizor de bunuri şi servicii acceptate de piaţă, bunăstarea pe care o dorim va continua să se îndepărteze de noi ca o Fata Morgana.

Cum pot însă românii să facă rost de bani? Într-un singur fel: să se investească mai mult, să apară noi locuri de muncă ori să fie restructurate cele vechi, să crească productivitatea şi competitivitatea, să obţinem mai multă eficienţă. În acest fel, salariile vor creşte, dividendele vor fi mai mari, afacerile mai bune. Important este, însă, ca roata afacerilor să se învîrtească fără odihnă, în aşa fel încît surplusul de bani să fie absorbit de activităţi productive şi nu de preţuri. Pentru că dacă banii vor continua să se ducă în preţuri, ca în prezent, pentru că afacerile stagnează, nu vom obţine decît inflaţie, împotriva căreia băncile vor lupta cu dobînzi mari.

Acum sîntem într-un cerc vicios: inflaţia blochează investiţiile; blocajul investiţional, la rîndul său, întreţine inflaţia, în sensul că afacerile stagnează şi surplusul de bani de pe piaţă năvăleşte în preţuri. Acum BNR luptă din greu pentru a curăţa piaţa de leii suplimentari. Se aşteaptă un nou moment, cînd aceşti lei vor simţi apetitul pentru investiţii.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

PDSR, Iosif Boda, revoluția în opoziție

Aburii unității sau clocotul schimbării?

● "Grupul «revoluționarilor» este cel care s-a săturat de conducerea dictatorială a lui Adrian Năstase, de inepțiile unor Gherman, Văcaru, Solcanu ori Dumitrașcu. Ba mai mult, ei ar fi chiar conștienți că șovăielile lui Ion Iliescu, devenit simbol politic, nu pot salva imaginea și popularitatea PDSR. Cei care au crezut că PDSR are șansa de a se scutura de numele compromise prin impulsul dat de un astfel de nucleu dur s-au înșelat însă amarnic! Micile răbufniri, glasurile ridicate deasupra celui al Partidului, nu sunt decît simple întîmplări. (...) Fie că sunt mai viteji, fie că sunt mai corupți ori mai cinstiți, fie că sunt loiali ori oportuniști, toți pedeseriștii se vor tăvăli în aceeași mocirlă care va sfîrși prin a-i sufoca. Pentru că, de data aceasta, timpul a încetat să mai lucreze în favoare lui Ion Iliescu și a apropiaților săi." (Adrian Ursu – *Capacul de pe oala PDSR*, în **Adevărul**, 4 iunie) ● " Mircea Pașcu, Iosif Boda, Teodor Meleșcanu, Marian Enache și cei care au venit atunci, înainte de alegeri, să-l sprijine pe Ion Iliescu nu au venit și ca să-i țină trena lui Adrian Năstase. Și nici celor care s-au șifonat destul în exercițiul Puterii. Au venit cu idei noi și, de ce nu, cu dorința de a și le pune în practică. Poate și de aceea au renunțat la cariera diplomatică. Acum, cînd Ion Iliescu dovedește că ezită din ce în ce mai mult să dea cu măturoiul prin ograda PDSR, ei s-au simțit abandonați tocmai de cel de dragul căruia au intrat în parstid." (Mihai Valentin Neagu – *Ultimul Kamikadze: Iosif Boda*, în **Libertatea**, 4 iunie) ● "Cu ce a greșit Boda în fața partidului și a lui Ion Iliescu pentru a fi tratat ca un animal? Simplu. Boda a avut tupeul să spună adevărul. Să arate cu degetul. Să ceară schimbări de esență în PDSR. Boda a avut curajul să afirme public că majoritatea liderilor celui mai important partid de opoziție sunt niște ciocoi, niște îmbuibați, niște parveniți cu escortă și girofar, pe care gorilele îi păzesc chiar și cînd merg la WC. Boda a îndrăznit să le ceară liderilor PDSR să-și asume răspunderea pentru dezastrul din alegeri și să demisioneze din funcții. Boda nu a spus nimic altceva decît ceea ce presa independentă repetă de ani de zile." (Adrian Pătrușcă – *Coșmarul lui Iliescu*, în **Ziua**, 4 iunie)

Previziuni infirmate, happy-end la orizont

● "Pentru că «și-a tăiat singur craca de sub picioare», Iosif Boda va fi dat jos din trenul PDSR de «nașul» Ion Iliescu." (Teodora Georgescu, Lucian Purcăreanu, în **Jurnalul național**, 4 iunie) ●"Un viitor prim-vicepreședinte al PDSR trebuie să convingă, atît parlamentarii partidului cît mai ales electoratul, și devine anormal ca Boda să lupte cu Năstase în numele lui Meleșcanu. De altfel, ultima reacție a actualului prim-vicepreședinte a fost aceea de a refuza polemicile cu Iosif Boda, cu atît mai mult cu cît acesta din urmă a și precizat că nu luptă pentru el însuși. Deci, în loc să ne îndreptăm spre o confruntare directă Meleșcanu-Năstase, ajungem, iată, la o dispută între susținătorii unuia și ai celuilalt, din care au cîștigat «vechii». Nu numai pentru că sînt mai mulți, dar și pentru că, zic eu, s-a țintit greșit." (Horia Alexandrescu – *PDSR, la răscruce?*, în **Cronica română**, 6 iunie) ● "Adrian Năstase îl acuză pe Boda că a încercat să aducă haosul în partid." (Nicoleta Partenie în **Cotidianul**, 11 iunie) ● "Adrian Năstase e dispus oricînd să-și cedeze funcția din PDSR. El apreciază că Teodor Meleșcanu și-a început campania electorală pentru locul doi în partid." (Mihai Constantin în **Libertatea**, 11 iunie) ● "Noul purtător de imagine, Teodor Meleșcanu, cel înconjurat de o credibilitate în creștere, ar putea fi întors din drum prin toate mijloacele posibile. El este cheia și cel mai periculos adversar.

În cazul în care operațiunea de readucere în front a lui Teodor Meleșcanu va reuși, atunci înmulțirea PDSR se va amîna. Cîteva luni, maximum un an! Dacă el se va angaja cu fermitate în restructurarea PDSR, atunci săptămînile scindării sînt numărate. Evenimentul ne va arăta foarte clar că și în fostul partid de guvernămînt existau oameni și forțe care voiau să termine cu trecutul." (Cornel Nistorescu – *Tanti Aglaia, în pragul nașterii*, în **Evenimentul zilei** , 10 iunie).(E.Ș.)

Știri (ne)băgate în seamă

● Liderul BNS, Matei Brătianu știe de două luni că nu vom intra în NATO ● Investitorii germani sînt de părere că în România afacerile merg din ce în ce mai rău ● Dumitru Iuga o compară pe Alina Mungiu cu Rodica Becleanu iar Alina Mungiu recunoaște că stilul gazetăresc pe care-l practică la Televiziune nu e o invenție personală ● Radioul și presa au anunțat că 120 de intelectuali clujeni i-au scris președintelui Constantinescu să nu se încreadă în UDMR. Conținutul epistolei a fost reprodus și comentat, numele semnatarilor au rămas însă necunoscute.

De jur împrejur

Simptome

Juriul din Denver l-a găsit vinovat pe Timothy McVeigh, considerînd că probele acuzării dovedesc că el este acela care a pus bomba din clădirea de la Oklahoma, aparținînd guvernului federal.

În explozie au murit 168 de persoane dintre care 11 copii. Acuzarea a reușit să probeze că tînărul a cumpărat explozibilul, că el a închiriat dubița unde s-a aflat bomba, dar nimeni nu poate afirma cu certitudine că l-a văzut în mod cert pe McVeigh în ziua și la ora atentatului la locul crimei. Amprentele lui nu au fost găsite pe resturile colectate la locul dezastrului. S-a dovedit doar că McVeigh, care fusese remarcat pentru felul cum luptase în Golf, ajunsese să urască atît de tare guvernul federal și acțiunile sale, încît amenințase fără fereală că acesta trebuie atacat și distrus. Astfel, apărarea a avut ocazia să susțină că verdictul de condamnare se bazează pe simpatia pentru victime și pe antipatia pentru concepțiile extremiste, violente ale grupului de la care se revendică acuzatul. Or, a condamna un om pentru opiniile lui este tot ce poate fi mai potrivnic unei justiții deliberînd într-o țară democratică.

Politica Statelor Unite nu pare a fi amenințată în mod real de extremism: cele două partide asigură scenariile dezbaterilor, intrările și ieșirile din scenă, și s-a văzut în ultimii ani cît de dificilă este apariția unei a treia forțe, oricîți bani sau oricîte arme s-ar pune la bătaie. Milițiile de extremă dreaptă sînt din cînd în cînd subiectul unor reportaje senzaționale, dar ceea ce e mai grav s-a dovedit în cîteva rînduri că forțele guvernamentale nu sînt capabile să le anihileze inițiativele violente: marile desfășurări de forțe din cazul Waco, de exemplu, nu previn violența și nu pedepsesc doar vinovații. Este aproape sigur că politica americană nu este amenințată de supremația violenței, ceea ce nu se poate spune însă despre existența cetățeanului, amenințat pe stradă și acasă de delincvență, dar și de gloanțele rătăcite din luptele grupurilor organizate împotriva crimei, luînd justiția pe cont propriu.

În Franța, peisajul politic este mai agitat. La mitingul electoral al Frontului Național din 29 mai, Jean Marie Le Pen le-a prezentat partizanilor săi capul tăiat (în efigie) al doamnei Catherine Trautmann, primar socialist al orașului Strasbourg, adversară decisă și eficientă a extremei-drepte. În țara în care s-a inventat ghilotina, "gluma" domnului Le Pen nu prea provoacă rîsul. Doamna Trautmann, cu capul încă pe umeri, a fost aleasă în Adunarea Națională și este ministru în guvernul Jospin. Ca și în Statele Unite, instituțiile politice s-au dovedit mai puternice decît instinctele. Dar ceea ce poate fi relativ lesne controlat în situații normale devine o reală amenințare în vreme de criză. Crize de care democrațiile – oricît de evoluate – nu au fost și nu vor fi scutite.

Marginali, partizanii violenței politice pot fi anihilați fără a restrînge drepturile democratice ale majorității, așa cum au dovedit-o la vremea respectivă Italia și Germania Occidentală, cînd au luptat cu organizațiile teroriste de extremă stîngă. Dar pe atunci economia se dezvolta într-un ritm constant și exista o prăpastie greu de trecut între activiștii ideologizați și cetățenii care considerau că societatea – așa cum este ea – le oferă suficiente satisfacții. Acest sentiment este pe cale de dispariție și pe locul rămas gol se instalează convingerile care duc la gesturi de tipul bombei de la Oklahoma. Este și acesta un simptom, dintre cele mai îngrijorătoare, al bolii de care suferă democrația reprezentativă. Pe măsură ce dezbaterea politică devine mai tehnică și mai criptică, cetățeanul nemulțumit își va căuta liderii al căror discurs îl înțelege. Există riscul ca un procent semnificativ din populație (chiar dacă nu e majoritar), nemulțumit de costul diverselor programe de austeritate, să considere că alternanța majorităților parlametare, diversele formule de coabitare nu oferă soluții acceptabile pentru problemele reale. În asemenea ocazii se spune că Istoria înaintează doar prin acte de forță. Dar, în asemenea situații, scria Raymond Aron, "dreptatea dezertează din tabăra învingătorilor".

Magdalena BOIANGIU

Farsele trecutului

Șefii CIA promit dosarele, funcționarii le distrug

"Agenția Centrală de Investigații (CIA) are talentul de a depăși cele mai rele așteptări în legătură cu comportarea ei. După ce a blocat declasificarea mormanelor de documente secrete despre activitatea ei din trecut, acum afirmă că multe documente au fost distruse de oficialii grijulii, încă în urmă cu decenii. Este evident că CIA și-a pierdut dreptul să supravegheze declasificarea documentelor. Această sarcină trebuie să revină unui organism independent.

Săptămîna trecută CIA a scos la iveală cîteva documente despre rolul ei în lovitura de stat din Guatemala, din 1954, cînd puterea aleasă a fost înlocuită cu o dictatură militară criminală. Documentele se referă la niște planuri – pînă acum necunoscute – de asasinat, niciodată puse în practică, după cum subliniază oficialii. Agenția promite că va mai furniza în lunile următoare documente despre Guatemala. Dar ritmul operației este lent și multe dintre documentele oferite săptămîna trecută au fost serios cenzurate pentru a tăinui o informație, cunoscută de altfel de toată lumea.

Agenția nu-și va dezvălui niciodată secretele altor operațiuni. În dosarul loviturii din Iran, din 1953, care l-a instalat pe șahul Mohamed Reza Pahlavi pe tron, au mai rămas vreo duzină de pagini. Nick Cullather, un istoric care a lucrat pentru Agenție în 1992 și 1993, susține că rapoartele despre operațiunile secrete din Indonezia și Guiana au fost distruse. Se pare că nimeni nu s-a obosit să le comunice directorilor succesivi ai CIA, Robert Gates și James Woolsey că promisiunile lor de a declasifica documente sînt fără obiect (...)

Distrugerea documentelor istorice spune mult despre disprețul față de democrație. Ceea ce nu e o noutate pentru CIA."

International Herald Tribune, 1 iunie '97

Memoria colectivă e uitucă și iertătoare

Ultima oară cînd generalul Hugo Banzer a condus Bolivia a făcut-o în calitate de dictator zdrobindu-i pe disidenți, fie prin ani grei de pușcărie, fie exilîndu-i. Acum douăzeci de ani a fost înlăturat printr-o lovitură de stat, dar el încearcă – pentru a cincea oară – să revină la putere prin verdictul urnelor. Transformat într-un conservator democrat, el a promis scăderea ratei șomajului, îmbunătățirea serviciilor și sistarea privatizărilor – idei care-i pot fașcina pe alegătorii loviți de schimbările radicale ale președintelui Gonzalo Sanchez de Lozada. Acesta a vîndut companiile de stat, a introdus fonduri private de pensii, a încercat să-i atragă pe investitorii străini reducînd tarifele protecționiste. Generalul a mai promis o redistribuție onestă a bogăției pentru amerindienii din Bolivia, care alcătuiesc o jumătate – cea mai săracă jumătate – din populația de opt milioane de locuitori. Generalul are mai multe voturi decît toți rivalii săi, dar nu îndeajuns pentru ca, așa cum prevede legea electorală, congresul să-l numească, deși elita politică pare dispusă să accepte orice conducere care-i asigură posturi lucrative. Mai puțin dispuse să uite sînt persoanele care au avut de suferit personal de pe urma dictaturii, cum sînt mamele ai căror copii au dispărut pentru totdeauna în beciurile poliției de pe vremea generalului Banzer. Ele defilează zilnic în piața centrală a capitalei.

Suporterii generalului consideră că regimul său a fost o barieră împotriva încercărilor sindicatelor de extremă-stîngă de a crea instabilitate. (Din 1825 pînă acum în Bolivia au fost aproape 200 de lovituri de stat.) În august, congresul va decide, alegînd între Banzer și rivalii săi. Revista **Economist** (31 mai) este de părere că destinul politic al țării va fi decis de aptitudinea viitorului președinte de a face ca rezultatele reformei liberale să producă mai multă bunăstare pentru mai multă lume.

În ceea ce privește soarta dictatorilor, important este ca ei să cedeze puterea cu o oră înainte de propria lor execuție. După 20 de ani, ei pot profita de avantajele democrației împotriva căreia au luptat cît s-au aflat la putere. (M.B.)

Argument

În România dinainte şi de după '89 oamenii cu bani au fost şi sînt priviţi ca o specie aparte: ciudată, misterioasă, pe care n-o poţi înţelege şi cu care e mai sănătos să nu te amesteci. De după vitrina de muzeu unde ai plasat-o, specia milionarilor rămîne, şi la nivelul aspiraţiilor tale, tot un exponat. Poate că ai vrea să fii ca ei, dar nu ai curajul să-ţi exprimi dorinţa ca atare.

Opinia publică îi cataloghează, în general, drept dubioşi, pentru că a face bani pare un lucru imposibil. La imaginea lor proastă contribuie, pe de o parte, lipsa de transparenţă şi, pe de alta, lipsa de veridicitate a legendelor ce circulă în legătură cu modul în care unii dintre aceştia s-au îmbogăţit (şi-a vîndut televizorul...) De asemenea, actuala campanie anti-corupţie nu face decît să confirme şi să întărească proasta imagine publică a milionarilor. Sigur că generalizările sînt întotdeauna forţate şi superficiale. Nu poţi afirma că toţi bogaţii momentului sînt corupţi, necinstiţi.

Reputaţia milionarilor cunoscuţi a fi fost în funcţii înainte de '89 şi a fi abuzat de puterea publică în zilele noastre va putea fi contracarată de apariţia "adevăraţilor" nou-îmbogăţiţi: *self-made-men*, fără trecut pătat, ridicîndu-se treptat prin forţe proprii şi cu ajutorul unei legislaţii favorabile. Sună a mit naiv, dar e vorba, de fapt, de întreprinzătorii mici şi mijlocii.

Odată ce vor exista în număr suficient de mare, vor fi capabili să asigure un echilibru social şi să "tragă după ei" şi păturile mai sărace. Chiar dacă mulţi dintre ei vor ajunge mari întreprinzători cu aceleaşi vile, Mercedes-uri şi vacanţe în Hawaii cred că opinia publică, pînă atunci mai "iniţiată", nu-i va trata la fel de circumspect. Atîta timp cît viitorii milionari nu vor repeta greşelile înaintaşilor: lipsa de transparenţă şi confuzia public-privat. (I.P.)

Silviu BRUCAN
politolog

Îmbogăţiţii post-comunişti şi ce facem cu ei

Mi-am dat seama ce înseamnă capitalism în cei şapte ani de serviciu diplomatic în America – ţara capitalismului la pătrat. După modul în care percep românii această orînduire socială mi se pare necesar ca în anii îndelungaţi ceruţi de învăţarea democraţiei ei să înveţe şi regulile jocului în capitalism. Din păcate, dacă despre democraţie ei sînt tocaţi la cap zi şi noapte, existînd chiar societăţi sau fundaţii special finanţate în acest scop, ca să nu mai vorbim de străinii care ne monitorizează originala noastră democraţie, despre capitalism nu se prea vorbeşte nicăieri, nici măcar într-un săptămînal de tranziţie, care tranziţie e de la socialism la capitalism. Politicienii români se tem ca dracul de tămîie să pronunţe cuvîntul capitalism. *Contractul cu România*, deşi promite să ne ducă într-acolo, se fereşte să dezvăluie numele destinaţiei finale, iar liderii noii puteri, care afirmă cu fudulie că, spre deosebire de oamenii vechiului regim, sînt devotaţi trup şi suflet lumii occidentale, ezită să spună că asta e lumea capitalului.

Există desigur o explicaţie. Noţiunea a fost sistematic demonizată în anii comunismului, iar în cei şapte ani de la revoluţia din decembrie '89 românii n-au apucat să cunoască decît laturile negative ale capitalismului. Ei nu s-au bucurat de acea creştere rapidă a producţiei şi bogăţiei naţionale, de progresul tehnologic fără precedent şi de beneficiile standardului de viaţă şi confortului uman, prin care capitalismul s-a înscris în istorie ca cea mai fecundă formaţiune socială. O singură categorie se bucură din plin de virtuţile capitalismului, aceea pe care în cartea mea *"Stîlpii noii puteri în România"* am botezat-o *"miliardari făcuţi în cinci ani"*. Dacă, în ce priveşte clasa mijlocie, geneza ei nu a cunoscut aspecte stridente, nici scandaloase, deşi nici ea nu a folosit întotdeauna mijloace cuşer, fenomenul cu adevărat şocant este apariţia acestor miliardari, făcuţi, în termeni istorici, peste noapte.

Imediat după revoluţie devenise evident că economia de piaţă nu poate prinde viaţă şi funcţiona numai cu muncitori şi ţărani – clasele de bază ale orînduirii socialiste. Piaţa are nevoie de negustori şi antreprenori, de intermediari şi patroni, de vînzători şi oameni de afaceri, liber profesionişti şi bancheri. Formarea acestora era vitală şi urgentă. Ea nu putea urma ritmul lent de decenii din Occident. Am fost de aceea martorii unei apariţii sociale abrupte, forţate şi accelerate. La întrebarea: Cum s-au născut capitaliştii, răspunsul este – *cu forcepsul*. Pe drept cuvînt, această fază a fost asemuită cu capitalismul sălbatic din secolul trecut.

America a trecut şi ea prin faza capitalismului sălbatic. Am văzut cu toţii filmele **Wild West** şi **New Frontier**, în care Rockefellerii acaparau cu forţa terenuri petrolifere, Vanderbilţii deschideau drum căilor ferate prin înşelăciune şi bande înarmate, căutătorii de aur din Klondike se omorau în bătaie pentru a pune mîna pe mine în locuri neumblate, iar întemeietorul legendarei familii Kennedy, care a dat ţării un preşedinte, a făcut avere ca *bootlegger*, prin contrabandă cu whisky în timpul prohibiţiei. O zicală americană populară zice: Nu-l întreba pe capitalist cum a făcut primul milion de dolari, că nu-ţi va putea răspunde cu mîna pe biblie.

Totul în România, începînd cu istoria şi geografia, se petrece altfel. Spre deosebire de capitalismul sălbatic din Occident, al nostru a fost nevoit să crească pe un teren pîrloagă. Dat fiind că în societatea socialistă acumularea capitalului era prost văzută şi condamnată de lege, după '89 clasa capitaliştilor s-a format în principal *pe socoteala statului*, prin rapt al valorilor imobiliare, fondurilor fixe şi chiar capitalului social al întreprinderilor şi organizaţiilor de stat. Cum au reuşit această performanţă, am descris amănunţit în cartea pomenită mai sus. Fenomenul s-a produs aidoma în toate societăţile post-comuniste, fie că la putere era centru-dreapta sau centru-stînga, Walesa sau Elţîn, Havel sau Iliescu, ceea ce înseamnă că avem de-a face cu un *proces istoric obiectiv şi necesar*.

Societatea românească se află acum în faţa unei dileme: Ne apucăm să cercetăm retroactiv faza capitalismului sălbatic, cum au realizat capitaliştii noştri primul milion de dolari, profitînd de faptul că nu existau atunci nici legi, nici instituţii care să-i oprească, sau socotim această fază depăşită şi ne mobilizăm toate forţele pentru instaurarea unui capitalism reglat de statul de drept. În prima variantă există riscul să rămînem fără conducătorii unor mari întreprinderi ce constituie grosul sectorului privat şi al forţei de muncă din acest sector, deoarece eu nu cred în mitul "capitalistului cinstit". În a doua variantă, trebuie să facem o distincţie netă între (a) capitaliştii convertiţi la legalitate, dornici de respectabilitate socială după modelul Rockefeller şi Vanderbilt şi (b) escrocii şi mafioţii economiei subterane, ca şi toţi cei care continuă să se înfrupte din bunurile statului şi să facă avere prin încălcarea legilor create între timp. Asupra acestora din urmă să se abată mînia şi energia organelor represive ale statului, lovindu-i fără cruţare pînă la stîrpirea lor.

Pe ce se bazează fezabilitatea celei de a doua variante?

(1) Principalele proprietăţi şi bogăţii de stat disponibile raptului au fost deja înhăţate şi nu prea a rămas obiectul muncii;

(2) S-au creat condiţii social-politice şi norme legislative plus instituţii de control care nu mai permit jefuirea cu impunitate a bunurilor statului;

(3) Nici băncile nu mai pot acorda creditele de miliarde ce au stat la baza unor achiziţii spectaculoase fără garanţii adecvate;

(4) Potrivit aprecierii preşedintelui Constantinescu, campania împotriva corupţiei şi crimei organizate a stopat hemoragia ce făcea să se scurgă mii de miliarde de lei anual în groapa fără fund a economiei subterane.

Oricum, învăţînd din experienţa americană, accentul trebuie puse pe confiscarea averilor ilicite şi recuperarea banilor extorcaţi şi nu pe înfundarea puşcăriilor cu capitalişti. Trebuie zădărnicită strategia celor care îşi fac socoteala că vor face cîţiva ani de puşcărie, reduşi prin bună purtare, după care vor trăi împărăteşte din banii bine dosiţi sau depozitaţi.

Îmi dau seama că toate acestea nu prea sună bine din punct de vedere moral, dar nu cred într-un capitalism bazat pe precepte etice sau religioase.

Portretul unei caste – între Mercedes-uri şi investiţii

– interviu cu dl Ilie ŞERBĂNESCU –

Rep.: Nou-îmbogăţiţii reprezintă o categorie socială bine definită?

Ilie Şerbănescu: Ei se constituie într-o *castă*. Nu sînt nici o clasă, nici o pătură socială. Această castă, conştientă de rolul ei, s-a format pe căi comune, uşor de depistat; nu s-au putut îmbogăţi decît cei ce au beneficiat de unul, de două, sau de toate cele trei lucruri necesare: *informaţie, bani şi relaţii*. Cunoaştem cu toţii cine putea să dispună de acestea. Înainte de '89, nu ştiu în ce măsură aceiaşi oameni erau chiar îmbogăţiţi; în orice caz, erau mai înstăriţi decît omul de rînd. Însă, pe vremea lui Ceauşescu, trebuiau să-şi ascundă bogăţia. Probabil de aceea ostentaţia nou-îmbogăţiţilor se datorează înfrînării de ani şi ani de zile. Mercedes-urile, de pildă, pe care mulţi şi le cumpără fără să aibă nevoie de ele, sînt de *bon ton* şi reprezintă împlinirea unei aspiraţii mai vechi.

Care este limita dintre nou-îmbogăţiţi şi clasa de mijloc?

În România, în momentul de faţă, nu există o clasă de mijloc. Ea este o năzuinţă necesară ce se leagă de dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii. Deocamdată ele se rezumă la comerţ şi servicii şi nu sînt implicate în producţie. Aceasta se explică prin lipsa spaţiilor, prin problemele de aprovizionare cu energie, prin lipsa unui cadru legislativ care să le ajute şi a unui climat de afaceri favorabil. În ultimul timp, din cauza programului, altfel necesar, de asanare şi echilibrare a economiei, – întrucît nu există o posibilitate de a aplica măsuri diferite celui de stat (nesănătos) şi privat (sănătos) – şi sectorul privat trage ponoasele. Este vorba de importuri la cursuri valutare reale, dar mai costisitoare, de o impozitare sporită, de dobînzi exorbitante, precum şi de o prăbuşire a consumului. Pentru aceste întreprinderi nu există piaţă. Puţine vor supravieţui acestui joc. S-ar putea ca, la sfîrşitul anului, cea mai mare parte din şomeri să nu provină din sectorul de stat, ci din cel privat.

Ce rol au nou-îmbogăţiţii în economia naţională?

Totul se rezumă la ceea ce se numeşte funcţia socială a capitalului. Este mai puţin important cine şi cum s-au îmbogăţit, ci în ce fel folosesc ceea ce au reuşit să agonisească ca acumulare de capital. Deocamdată, o parte a fost irosită în scop de consum în Mercedes-uri, vile, concedii. Cu contravaloarea unui Mercedes poţi demara cîteva afaceri bune în România. Sigur că, dacă reuşeşti să oferi cîtorva mii de oameni salarii, e firesc să ai şi o vilă la şosea.

Întreprinzătorii particulari, în special cei din industrie, vor investi în modernizare, retehnologizare?

Concurenţa îi obligă la acest lucru. Nu va fi întotdeauna ca acum: statul nu-i va mai ajuta pe unii, nu le va mai acorda credite negarantate. Modernizarea va fi obligatorie pentru menţinerea pe piaţă.

Concurenţa investitorilor străini îi va împinge pe întreprinzătorii români spre o politică protecţionistă?

Toţi sînt deschişi spre exterior, pentru că îşi dau seama că numai aşa pot reuşi. În afară de cei care nu se pricep şi care vor să fie protejaţi, ceilalţi sînt gata să lupte pentru liberalizare. Pe de altă parte, nicăieri nu există numai capital extern. România, ca să-şi protejeze economia, trebuie să-şi protejeze oarecum şi capitalul autohton.

Filantropia îi este necesară omului de afaceri?

Actele de filantropie, peste tot în lume, sînt generate de un sistem de impozitare care stimulează subvenţionarea. Caritatea, cultura, sportul trăiesc din bani exceptaţi de la impozit. Baza filantropiei văzută ca fenomen va consta în sistemul diferenţiat de impozitare, şi nu în generozitatea oamenilor.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

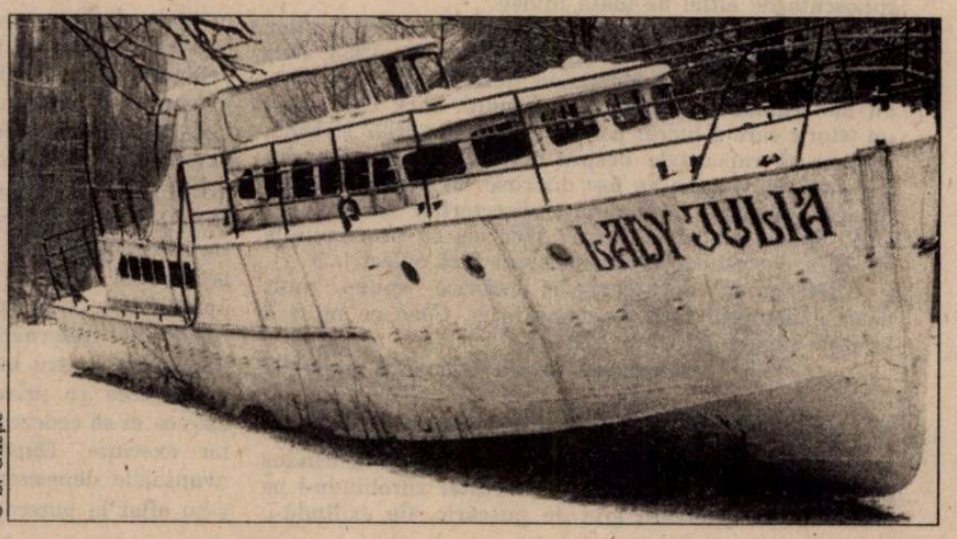

© S. Gheţie

Vintilă MIHĂILESCU
antropolog

Chipuri de „noi bogaţi“ din lumea satului

© C. Bumbuţ

Lumea satului este mult mai diversă decît ne place de regulă să o credem. Ea se diferenţiază după zone geografice şi regiuni istorice, după poziţia fiecărei comunităţi în aceste zone şi regiuni, după destinul său pe termen lung şi pe termen scurt, şi aşa mai departe. Ea se diferenţiază şi în interiorul comunităţilor, după felul oamenilor, mult mai divers decît sugerează apelativul generic "ţăranul român". Întîlneşti ţărani "tradiţionali", centraţi pe gospodărie şi prinşi în schimburile economice, sociale şi afective ale familiei, ţărani "oropsiţi" şi ţărani "pricopsiţi", şi întîlneşti, ca pretutindeni, şi noii bogaţi. Aceştia nu seamănă neapărat între ei decît, eventual, în privinţa contului din bancă. Mentalităţi diferite, strategii şi stiluri de viaţă diferite conturează tipuri sociale diferite. La vîrful lor, o polaritate simptomatică: "**întreprinzătorul organic**" şi "**parvenitul**".

Ceea ce-l defineşte poate cel mai bine pe "**întreprinzătorul organic**" este faptul că acesta îşi formulează explicit şi militant strategiile pe termen lung, deplîngînd *"mica ciupeală": "Care vrea să facă peste noapte, vrea să se culcuşească, v-am zis: nu se poate! Eu le-am spus lor: «Bre, mai bine aş trăi dacă aş vinde tot şi aş depune banii în bancă. Mai bine ca din profit» (...) Dacă vreţi să mă credeţi, n-am un ban în bancă".* Pe termen lung, strategia sa este totodată una de dezvoltare, vizînd creşterea ca atare. Pentru aceasta, exploatarea trebuie să fie una intensivă: *"Pămîntul meu să nu depăşească suta de hectare, să fie tot comasat, şi bat o mie de hectare. Am curaj de pariu"* Şi trebuie să fie bineînţeles profitabilă, orientîndu-se după condiţii şi cererea pieţei: *"Nu merg şi ei pe nişte culturi bănoase. Dacă ei vede că de trei ani de zile nu se face orzul şi grîul, punem o cantitate mai micuţă, cultivăm altceva. De exemplu, sfecla – bănoasă. Tutunul – cît de cît e bănos. Floarea soarelui – bănoasă. Orzoaică, poftim, ei n-a pus. Mazărea, iară, iei nu pun. Soia, nu pun. Pot face nişte culturi de astea mai bănoase. De un timp încoace nu se mai pune plante medicinale. (...) Pe malu' Ialomiţei aş pune o răchitărie. E kilogramul de răchită 300 de lei şi nu are nimenea de unde să cumpere. Dă de la cinci tone la treizeci de tone pe hectar. Da nu dau treizeci, nu dau cinci, aş da media – 15 tone. Cu trei sute de lei, ce înseamnă asta? Ar însemna patru milioane. E recoltatul, să zic, o sută, două sute de mii, mai e întreţinutul... – un milion. Am beneficiu trei milioane? Zece hectare, că poţi să mănînci douăzeci de hectare, dar las-o naibii, să nu mă pricopsesc peste noapte! Şi le muncesc cu cinci oameni. Şi nu am de muncă mai mult de patruzeci de zile. Finalul: dacă fac 15 tone pe hectar, aş face coşuri cu oamenii care-i am, tractorişti, glorişti, nu ştiu ce – pe timp de iarnă, n-am de lucru. Sau eu cu familia mea. Un om face de la un coş pînă la douăzeci de coşuri în zece ore. La 15 tone de răchită, cu cinci kilograme pe coş, înseamnă trei mii de coşuri. Fiecărui cetăţean din sat îi trebuie o tîrnă din aia, ca să bage fîn, să manevreze porumbu'. Deci la zece hectare ar ieşi 30.000 de coşuri. Asta înseamnă să le vînd în trei comune. Dau un coş de răchită, îmi dă un coş de porumb. Coşul de porumb are 20 de kilograme... E simplu şi vorbesc din experienţă că aşa e".* Pentru aceasta este nevoie de "specialist": *"În primul an, nu trăgeam o brazdă pînă nu stăteam de vorbă cu directorul IAS-ului. Fără specialist nu se poate. Acuma am angajat unul."*

Această investiţie în creştere presupune o pasiune şi o încredere ce devin definitorii, constituind o parte integrantă a strategiei: *"Cei care se plîng că nu-i rentabilă munca în agricultură, se plîng degeaba. Care intră ca să facă ceva, nu face cu drag (...) Dacă nu ştii să-l mînui pe ban şi să discuţi cu omu, nu faci nimic. Eu încă n-am găsit om să mă refuze. Şi ce mi-am propus în gînd, aia am rezolvat, am realizat."* Marele întreprinzător nu este însă un "capitalist sălbatic": *"Păcat de ei* (de săteni)*, păcat să-i lăsăm într-o mînă de rechini, ca să muncească de pomană, să devină mai slugi, ca să zică: «vrem comunismul înapoi»".* Perspectiva aceasta, evident, nu-i surîde "**întreprinzătorului organic**". Pentru a o evita, va face ceea ce poate pentru a *"creşte odată cu satul"*, asigurîndu-şi astfel, de fapt, baza propriei sale creşteri.

Stilul de viaţă al "**întreprinzătorului organic**" este şi el tipic. Consumul său simbolic este redus: *"în casă nu am două vase la fel"*, iar casa nu este nici ea mult diferită de celelalte din sat. Maşina cea nouă este *"solidă şi ieftină"*, şi nu neapărat *"ultimul tip"*. Nici investiţiile în copii nu sînt excesive iar familia iese din obligaţiile de rudenie pentru a deveni, eventual, resursă pe piaţa muncii. "**Întreprinzătorul organic**" este bogat, dar nu ţine să o arate şi nu aspiră, frustrat, să-şi propulseze peste noapte măcar copiii, dacă nu şi pe el însuşi, în *"lumea bună"*.

La extrema cealaltă, din multe puncte de vedere, se află "**parvenitul**". În cazul său, strategia este una de exploatare pe termen scurt, destinaţia fiind casa şi consumul. "**Parvenitul**" de fapt nici nu are strategie, ci doar *"fler"*, ştiind să profite în imediat de oportunităţi: *"La început, am deschis nişte cîrciumi, că astea merg bine totdeauna. Mi-am făcut o moară şi un cuptor aici, că oamenii au nevoie de pîine, am nişte pămînt mai la vale, mi-am cumpărat şi nişte terenuri la Amara, că se caută...".* Cînd e sincer, o şi recunoaşte: *"La ora actuală, noi nu sîntem pregătiţi să facem nimic anume; profităm de ocazii".* Iar aceste *"ocazii"* sînt, uneori, cît se poate de profitabile: *"N-o să mă credeţi, dar mi s-a întîmplat uneori să cîştig un miliard înr-o singură zi!"* Aşa stînd lucrurile, este de înţeles că aceste cîştiguri nu sînt considerate, uneori, nici chiar de către actorii înşişi, drept rezultat al unor "alegeri raţionale", al unor strategii îndelung pregătite, ci mai degrabă rodul *"talentului"* sau, în ultimă instanţă, al unei şanse divine: *"Dumnezeu singur e deasupra mea, aşa se explică totdeauna toate, şi situaţia mea de acum"...* Ceea ce nu înseamnă ca "**parvenitul**" va fi şi credincios pentru atîta lucru *("ar fi absurd să vă spun acum că sînt credincios")...*

Spre deosebire de "**întreprinzătorul organic**", pentru "**parvenit**" imaginea publică este esenţială... *"poate că nu întreprinderea este importantă acum, ci să se ştie de mine..."* Consumul său simbolic va fi, în consecinţă, uriaş: Avînd bani dar nu şi cultură, acesta îşi va cumpăra cu banii cultura, aşa cum şi cît şi-o imaginează. Dacă nu toată lumea poate să construiască o copie a "fermei din Dallas", nimeni nu concepe să-şi ridice casa altfel decît *"după planurile celor mai mari arhitecţi de la Bucureşti"*. Iar în casă se vor afla *"cea mai bună colecţie de cărţi poştale de artă", "o colecţie de icoane care valorează 100 de milioane" etc.*

Viaţa socială a "**parvenitului**" este astfel o paradă care propune, încercînd să impună, imaginea puterii. Relaţiile cu ceilalţi săteni, din mijlocul cărora s-a ridicat, vor fi şi ele marcate de această voinţă de putere adesea fără alt conţinut decît ea însăşi: *"Dacă reuşesc să-l conving pe proprietar să-mi vîndă mie terenul ăsta* (din mijlocul unui mic sat de cîmpie)*, vreau să fac un parc. Aş vrea şi să-i determin pe oameni, cu forţa, să nu mai lase vitele libere cînd se întorc de la păşune; tot parcul meu s-ar duce dracului! Vreau ca oamenii să discute aici în linişte (...) şi dacă vor să bea ceva, să o facă într-un mod civilizat, aşezaţi la o masă".*

Relaţiile de familie sînt şi ele specifice. "Parvenitul" ţine să declare cu orice ocazie că *"evită totdeauna rudele"* şi, în mare măsură, chiar aşa se şi întîmplă. Cu o excepţie esenţială: copiii. *"Am patru copii – cel mai mic are 2 ani. Vreau să le ofer un calculator; le-am cumpărat un I.B.M. din Anglia şi nu din Singapur".* Copiii *"parvenitului"* trebuie să aibă tot şi, mai presus de toate, să intre în *"lumea bună"*. În mod paradoxal, *"parvenitul"*, care declară schimbarea de mentalitate, modernitate în relaţiile de rudenie, este astfel mai tradiţional decît "**întreprinzătorul organic**", fiind mai legat de reproducerea prin familie decît acesta.

"**Parvenitul**" este prins între angoasa de a nu rata următoarea ocazie şi teama că ulciorul nu merge de multe ori la apă. De aceea visul său secret este să devină rentier: *"Poate că o să investesc şi eu un miliard în acţiuni* (într-o fabrică de ulei)*, ca să-mi găsesc liniştea, că simt că mi-a ajuns".* De regulă însă, acesta rămîne doar un vis...

Cîţi "**întreprinzători organici**", cîţi "**parveniţi**" populează acum lumea satului românesc? Este greu de spus. Cert este însă că soarta "tranziţiei" depinde şi de aceşti **indivizi** şi nu numai de planurile sociale globale ale unui guvern sau altul.

Mircea KIVU
sociolog

Purtătorii de celular

Oriunde în lume, există o categorie, mai mult sau mai puţin numeroasă, de oameni bogaţi. Aceştia sînt oamenii care au mulţi bani (de fapt, ei nu au, neapărat, bani, ci valori – *assets*). Adică, mult mai mulţi decît ceilalţi. Să zicem, veniturile lor sînt de peste o sută de ori mai mari decît cele medii. Este firesc să existe o asemenea categorie.

În societăţile "aşezate", această categorie socială se distinge de restul societăţii printr-o serie de caracteristici mai mult sau mai puţin uşor de observat: locuiesc în anumite cartiere ("exclusive") ale marilor oraşe, sînt membri ai unor cluburi unde accesul este bine triat, copiii lor învaţă în şcoli unde şansele de a întîlni pe cei care nu fac parte din aceeaşi categorie sînt reduse. Asemenea caracteristici sînt exclusive şi, în acelaşi timp, discrete: numai ochiul antrenat deosebeşte haina *haute couture* de cea scumpă, dar de serie; cluburile private sînt cu grijă ascunse privirilor indiscrete, îmbarcările în avioanele personale nu se fac din sala de aşteptare comună.

Stabilirea ritualurilor prin care membrii acestei clase se recunosc s-a produs de-a lungul multor generaţii (chiar dacă uneori actorii care le practică o fac pentru prima dată). Asemenea ritualuri, deşi greu observabile din exterior, au o funcţie bine determinată: aceea de a permite autoidentificarea membrilor unui grup. Aşa cum membrii comunităţii ştiinţifice simt nevoia de a-şi tipări pe cărţile de vizită particula dr. (cu varianta cosmopolită Ph. D.), membrii clasei avute o resimt pe aceea de a se plimba călare în zone puţin accesibile din Bois de Boulogne.

O similară nevoie de autoidentificare o resimte clasa celor avuţi din România post-decembristă. Membrii acesteia sînt clienţii obişnuiţi ai cazinourilor (Bucureştiul fiind, se pare, oraşul european cu cele mai multe asemenea aşezăminte). Poartă la vedere telefonul celular – cineva din industria respectivă îmi relata că aparatele moderne, miniaturizate, nu au trecere la noi, fiind prea puţin vizibile. Circulă în maşini puternice (de regulă, 4x4), dotate cu alarme zgomotoase şi, dacă se poate, cu girofar.

Ceea ce ne face să ne gîndim că, de fapt, aici nu e vorba de auto-recunoaştere, ci pur şi simplu de recunoaştere. Adică, persoanele respective nu simt atît nevoia de a fi recunoscute ca atare de către membrii aceleiaşi clase ci, mai degrabă, de către ceilalţi. Pentru că noua clasă, nefiind propriu-zis constituită (în sensul de grup cu interese şi acţiuni comune), nu este atît de interesată de a fi primită în club (asta făcîndu-se de la sine). Pe cîtă vreme la cluburile exclusive din Franţa admiterea se face în urma unui sever examen al statutului postulantului, intrarea la cazinourile bucureştene se face pe bază de legitimaţie cu filigran emisă de Trezorierul Statelor Unite.

Pentru membrii noii clase de la noi, important este ca succesul social să le fie recunoscut de către cei care pînă ieri le erau egali. De aici, nevoia de ostentaţie. Ostentaţie cu atît mai voluptoasă, cu cît pînă mai ieri le era interzisă.

Să nu ne amăgim: bogaţii nu au (re)apărut în România după 1989. Ei au existat de-a lungul întregului episod comunist. Erau atunci împărţiţi în două segmente distincte, între care funcţiona o subtilă simbioză, contradictorie cu principiile ideologiei oficiale.

Mai întîi, erau membrii nomenklaturii. Celebrul raport de 5:1 dintre salariile minime şi cele maxime este irelevant, atîta timp cît ei beneficiau de o serie de considerabile privilegii. Acestea începeau de la şcolile cu regim închis, continuau cu accesul la casele de comenzi "speciale", unde totul se putea cumpăra la preţul nominal, în timp ce restul populaţiei plătea suprapreţuri care au crescut neîncetat (exprimate în bani – *şpagă* – sau în timp cheltuit la cozi) şi se sfîrşeau cu uzufructul cvasigratuit al caselor de odihnă de la Gospodăria de partid. Acest segment, mai bine constituit, se manifesta în bună parte după modelul aristocraţiei occidentale, adică sub imperativul discreţiei (ne amintim că Ceauşescu impusese demnitarilor utilizarea autoturismelor autohtone, pentru a reduce frustrările stătătorilor la coadă).

Celălalt segment era un fel de produs secundar al celui dintîi. Cei care erau puşi să împartă binefacerile epocii de aur (apartamente cu chirie ieftină, carne la pachet, zarzavat, asistenţă medicală gratuită) îşi *trăgeau* pentru folosul propriu o bună parte din diferenţa dintre preţul real şi cel ideologic. Aşa se face că inspectorii de spaţiu, aprozargii, medicii aveau însemnate venituri neconsemnate. Aceştia însă erau nevoiţi să şi le consume cu şi mai multă discreţie, sub ameninţarea teribilei legi a *ilicitului*.

Bazele sociale ale existenţei acestor două segmente au fost, în linii mari, desfiinţate. Chiar dacă reprezentanţii lor au beneficiat de avantaje diferenţiale la startul cursei pentru accesul la noua clasă de bogaţi, aceasta nu este succesoarea directă a celei vechi. Genealogiile şi biografiile membrilor noii clase sînt din cele mai diverse. Ele nu permit în nici un caz stabilirea apartenenţei. De aici, nevoia atît de acută de recunoaştere.

Aurora LIICEANU
psiholog

Farmecul discret al burgheziei

A fi bogat este o stare, în timp ce a face bani sau a ajunge bogat (la bogăţie) este un proces. Dacă bogăţia nu este ereditară – şi cei născuţi bogaţi sînt diferiţi de cei care devin bogaţi pe parcursul vieţii, treptat sau brusc – atunci atît motivaţia de a fi bogat, cît şi modalităţile de îmbogăţire sînt diferite. Foarte adesea, prezenţa altuia sau însăşi colectivitatea, lumea, oamenii există, ca element obligatoriu referenţial. Bogăţia se arată. Starea de bogăţie este comunicată în fel şi chip, pentru că arareori există distanţa între aparenţă – felul în care arăţi şi felul în care trăieşti – şi bogăţie. Bogăţia are însemnele ei, iar cei despre care se ştie că au mulţi bani şi nu se afişează sînt priviţi cu suspiciune sau chiar ca ieşind din rîndul celor normali. Aceştia adună bani în virtutea unei motivaţii secrete şi doar ei îşi cunosc bogăţia şi doar ei adună bani. Mai demult, în ziare scria despre moartea unui om în vîrstă, cerşetor, cu patru copii, bine situaţi, iniţial culpabilizaţi pentru starea tatălui lor, găsit mort într-o mizerie totală şi ulterior reabilitaţi în urma găsirii unei sume foarte mari de bani sub salteaua sa.

Raportul între cel devenit bogat şi cei care-i constata bogăţia restabileşte o poziţie, anterior de inferioritate. Este cazul Contelui de Monte Cristo sau a Marelui Gatsby. Efortul psihologic individual – pentru că unul s-a îmbogăţit prin noroc sau şansă, iar celălalt prin afaceri necurate – era dedicat persoanei iubite care se dorea a fi recuperată printr-o nouă identitate. Aceasta ar fi trebuit să resimtă regretul abandonării celui altădată iubit.

Mai interesant, din punct de vedere psihologic, este atunci cînd bogăţia vine "peste noapte" sau foarte repede. Bogăţia bruscă şi cea rapidă, dar mai ales prima, sînt năucitoare. Neputînd să se consume tranziţia, care cere un timp psihologic, de la o stare de nonbogăţie, (nu neapărat sărăcie) la bogăţie, individul devenit bogat îşi pierde reperele date de trecut. Neavînd criterii sau obişnuinţe de a se comporta ca un om bogat – experienţa anterioară nu-i furnizează aceste deprinderi – proaspătul bogat este prada exceselor. O asemenea întîmplare s-a petrecut la noi, cîndva înainte de '89 cînd doar la loto se putea cîştiga un milion. Un om modest, cu o viaţă obişnuită şi ternă, într-un orăşel de provincie, cîştigă peste un milion de lei. Brusc, în mintea lui apare reprezentarea bogăţiei şi decide să intre în pielea unui om bogat, conform imaginii de om bogat pe care o avea. Îşi părăseşte familia – că doar el fusese cel care cîştigase banii! – şi se mută la hotelul din centrul oraşului, şi singurul de fapt, unde trăgeau cei veniţi în delegaţie, de obicei de la Bucureşti, hotel construit în anii de glorie ai comunismului, ca multe alte construcţii similare în mai toate oraşele din ţară. Îşi ia un apartament, îşi aduce prietenii – deveniţi mai mulţi de cînd se aflase că are bani – şi începe să trăiască pe picior mare. Ce însemna pe picior mare? Vroia dejunul sau altă masă la ore la care bucătăria hotelului nu mai funcţiona, vroia noaptea să cumpere ceva, mergea cu taxi-ul distanţe mici, în centrul oraşului, vroia să fie ras seara şi trimitea taxi-ul după frizer, invita oameni la mese bogate la el în cameră, angajînd oameni să-l servească. Se spunea că plătise noaptea, la o masă, chiflele cu 200 de lei – la acea vreme o chiflă era 50 de bani – bucata şi asta nu pentru că i se ceruse atîta ci pentru a arăta că pentru el banii nu contează. Era, astfel, un client perfect pentru room-service. Treptat, extravaganţele au crescut, ca şi numărul de prieteni, astfel încît într-o lună banii s-au dus, iar cei plătiţi regeşte s-au dus şi ei. Atunci, şi-a făcut bagajele şi s-a dus şi el acasă unde a început să trăiască ca înainte, cu diferenţa că povestea celor din jur ce grozav a fost acel intermezzo de o lună. Întrebat de ce nu a drămuit banii, de ce nu şi-a ajutat familia sau de ce nu şi-a mărit confortul existenţial, el răspundea clar şi scurt: "Am vrut să văd cum este să fii bogat!"

Dacă s-ar face o distincţie între noii bogaţi şi cei născuţi bogaţi – "veniţi prin sînge" la bogăţie – ea s-ar referi la faptul că primii învaţă bogăţia, pe cînd ceilalţi au reflexul bogăţiei. Acest reflex dă farmecul discret al burgheziei. De aceea, noii bogaţi sînt desemnaţi, prin chiar felul lor de a se manifesta drept parveniţi. Ei "vin" la bogăţie, nu sînt "în" ea. O diferenţă este cea dintre *stare (bogăţie)* şi *proces (îmbogăţire)*. Odată ce vin, ei găsesc deja un teren care le oferă modele la care ei încearcă să acceadă cu inerentele greşeli ale celui care învaţă. Aceste greşeli iau forma inadecvanţei pentru că, aşa cum spune Scott Fitzgerald, doar celor născuţi bogaţi le este uşor să fie bogaţi. Pe cei născuţi bogaţi nu-i năuceşte bogăţia pentru că pentru ei bogăţia este deja o obişnuinţă. Ei sînt deprinşi a fi bogaţi. Există astfel un curriculum ascuns care nu poate fi învăţat decît prin imitaţie.

Reflexul bogăţiei respinge ostentaţia, pe cînd învăţarea ei o produce necontenit. În general, vremurile tulburi permit apariţia nou-îmbogăţiţilor. Societatea românească este în această situaţie. Ei sînt preocupaţi de a comunica celorlalţi situaţia lor financiară şi de a-şi construi un stil de viaţă corespunzător banilor de care dispun. Undeva scria că un aristocrat preţuieşte confortul, pe cînd un parvenit preţuieşte cheltuirea banilor în sine. Iată, de pildă, o modalitate mai nouă de a-şi serba ziua de naştere sau onomastica un copil bogat astăzi la noi. Părinţii închiriază un autocar cu şofer cu tot. Invitaţii – cu un statut economic similar, de obicei – sînt duşi dimineaţa la un muzeu, de regulă "la Antipa", apoi la McDonald's unde părinţii au stabilit deja ce vor mînca şi cum se vor distra odraslele lor – baloane, cornete, mici amintiri –, apoi la o plimbare în pădure, la aer curat, să se joace copiii, în cel mai rău caz la Băneasa – dar parcă e prea aproape! – şi în sfîrşit acasă, dacă nu sînt o dată duşi să mănînce undeva. De ce oare, ne întrebăm, oamenii bogaţi îşi pierd normalul educaţional? Poate pentru că banii mulţi îl anulează sau pentru că singurătatea copilului bogat, văzut atît de rar de părinţi, trebuie plătită. Acesta să fie oare motivul pentru care în America s-a înfiinţat Asociaţia copiilor-victime ale milioanelor părinţilor lor? (Poate cel mai mare risc al unui copil foarte bogat este să fie răpit.) Există copii bogaţi a căror geografie a dorinţelor este diferită de cea a copiilor obişnuiţi. Lumea dorinţelor este completă. Nu mai există nimic necunoscut, nimic de dorit, pentru că ei au totul, indiferent de timp şi de bani. Am mai auzit că fetiţa unor milionari, de la o şcoală din Bucureşti, vine la şcoală zilnic în uniformă. Evident, spre indignarea generală...

Lumea banilor se construieşte încă la noi. Unii s-au dezvăţat să fie bogaţi, alţii învaţă să fie bogaţi. Mai mult sau mai puţin discret.

Schiţă de portret

– Interviu cu dl Constantin ROGIN patronul unui cafe-bar din cartierul 1 Mai –

Cînd şi cum aţi început mica dv. afacere?

După '89, evident. Atunci am început să-mi concretizez visele de-o viaţă: o casă (proprietate personală) cu ceva teren aferent care să-mi permită desfăşurarea unei activităţi fără a depinde, ombilical, de nimeni. Din economii şi împrumuturi pe care le-am onorat ulterior, am reuşit să-mi construiesc o casă. Apoi, în 1993, am înjghebat o societate mixtă cu profil prestări-servicii (transporturi-taxi).

V-a adus profitul aşteptat?

Deşi am avut experienţă în domeniu, pe parcursul a doi ani, avînd şi cîştig şi pierderi, am constatat că această activitate implica o finanţare masivă şi am preferat să vînd în cîştig decît să falimentez. Cu banii rezultaţi am demarat o nouă afacere modificînd destinaţia spaţiului deja construit. Fără nici un ajutor, bazîndu-mă doar pe priceperea şi forţele proprii, în nouă luni am reuşit să finalizez crearea unui cafe-bar, un cadru intim, primitor, în care oricine intră să se simtă bine.

Cu ce vă ocupaţi înainte de '89?

Am fost sportiv de performanţă, fotomodel iar în ultima perioadă cascador; Artist liber profesionist, după cunoscuta formulă.

Ce v-a stimulat în întreprinderea dv.?

De mic copil m-au obsedat cuvintele tatălui meu care-mi spunea: o zi pierdută fără rost e o şansă în minus pentru viitor. Iar dacă voi putea urca vreodată pe scara valorilor, acolo să sclipesc. Pe de altă parte, e evident că fără bani nu se poate dobîndi bunăstarea sau oricare alte valori materiale. Spre norocul meu, am fost obişnuit de mic cu banii, am învăţat să-i respect, am ştiut să-i păstrez, iar după '89 am dat frîu liber viselor, dorinţelor mele de-o viaţă.

Ca de pildă?

Înainte de '89 îmi doream o casă decentă, să locuiesc undeva unde să pot creşte animale, să-mi fac o grădină... Să pot călători liber, cînd vreau şi unde vreau, să pot respira şi un alt aer. Apoi să-mi pot creşte copilul, să-i pot oferi o copilărie fără grija zilei de mîine... Şi lucrurile mărunte care ţin de confort, de viaţă decentă, civilizată.

Ce schimbări a adus în viaţa dv. dobîndirea acestui statut?

Spre desosebire de alţii care au parvenit după '89, care au călcat în picioare prietenii, noţiunea de respect, de bun-simţ, mă simt ca un copac înalt, bine înfipt în pămînt, cu multă putere de înţelegere, însă dimensiunile realităţii, uneori, mă paralizează. Mi-e ciudă că văd în jurul meu oameni fricoşi, lipsiţi de idealuri, de elan, de dorinţa de a progresa, de setea de a cunoaşte. Mulţi nu înţeleg că a sosit momentul în care fiecare să-şi ia în mîini propriul destin. Să poată, deci, supravieţui în această junglă care se cheamă viaţă.

Ce riscuri te pîndesc cînd ajungi acolo sus?

În momentul în care sclipeşti într-o direcţie (afacere) atragi, inevitabil, invidia şi răutăţile celor puturoşi, a celor care şi-au ratat şansele şi asta te obligă să fii prudent, prevăzător, conştient fiindcă numărul prieteniilor este în funcţie de bani sau de poziţia socială.

Care credeţi că ar fi "portretul robot" al unui adevărat patron?

Bun psiholog, să poată "radiografia" oamenii. Un bun gospodar. Imparţial şi sever, cu mult autocontrol. Să ştie să insufle oamenilor dorinţa de a reveni la serviciu cu plăcere. Aşa e idealul. Obligatoriu să deţină noţiuni de contabilitate, comerţ, marketing. Să simtă pulsul pieţei. Dar, mai presus de toate, să ştie să zîmbească pentru a transmite încredere oamenilor.

A consemnat Silvia CAZACU

Mania de „a face bani"

– interviu cu dl Cristian ŢÎNŢĂREANU, om de afaceri –

Rep.: Sînteţi unul din întreprinzătorii particulari cunoscuţi opiniei publice. În cartea lui Silviu Brucan, "Sîlpii noii puteri în România", figuraţi ca *"self-made-man"*. Tot de acolo mai aflăm despre dv. că sînteţi proprietarul centrului comercial PRISMA şi fondator, alături de firme străine precum McDonald's, al holdingului API cu o cifră de afaceri de peste 10 miliarde de lei, precum şi autorul unor proiecte de investiţii pentru construirea de cartiere rezidenţiale cu vile în valoare de sute de miliarde de lei. Ce calităţi speciale v-au făcut să reuşiţi ca om de afaceri?

Cristian Ţînţăreanu: Am nişte calităţi, fără discuţie: ca să "faci bani" îţi trebuie puţin talent. Unii au la sport, alţii la muzică, la desen; eu – la afaceri. La trustul de construcţii unde eram director înainte de '89 îmi spuneau în felul următor: *"Bă, tu dac-ai fi în capitalism, ai ajunge miliardar."* Şi atunci eu tratam întreprinderea de parcă ar fi fost a mea, personală: nu în sensul că luam de acolo ca să duc acasă, ci făceam nişte lucruri mai ieşite din comun, după cum mi se părea mie normal. De pildă, puneam gresie la wc-urile muncitorilor, iniţiativă pentru care mi s-a atras atenţia. Altfel, n-am memorie, n-am învăţat nici foarte bine, ba chiar am rămas, de două ori, repetent în facultate. E adevărat, însă, că simt imediat pulsul şi sînt bun conducător. Plus că nu îi păcălesc pe alţii. Mai degrabă mă las păcălit, căci tot răul e spre bine: o dată te păcăleşti, a doua oară ştii cu cine ai de-a face.

Cînd şi cum v-aţi lăsat pradă vocaţiei de om de afaceri?

După '89, în martie, cum a apărut decretul 54, mi-am dat demisia şi am pornit-o pe cont propriu. Făceam tot ceea ce făcusem înainte, numai că, eu neavînd nici o regie, puteam să-mi permit să iau o lucrare la jumătate de preţ şi să-mi rămînă beneficii considerabile. Prima lucrare, care a durat patru zile, mi-a adus un beneficiu echivalent cu salariul meu pe un an de zile. Apoi, cu banii din construcţii am început să fac investiţii.

Care sînt aceste investiţii?

Mai întîi mi-am făcut un sediu, pe strada Gabroveni, de 400 de m². Apoi am luat un pasaj pe sub Moşilor, din Bucur Obor şi am făcut 12 magazine, am construit 10 pavilioane, proprietatea noastră, la expoziţie. După aceea au început investiţiile mari: Prisma, locuinţe de pe aici (n.red. în Corbeanca, lîngă Bucureşti) de jur împrejur, un orăşel în construcţie, Paradisul verde – o zonă cu 2000 de vile pe care le facem cu banii clienţilor. Cred că aceasta din urmă este cea mai mare investiţie din România şi, în orice caz, şi din S-E Europei – cu acest profil. Pe 2.000.000 m² – nici în străinătate nu se încumetă.

Puteţi estima profitul anual al investiţiilor dv.?

De pildă, Prisma aduce 200.000-300.000 de dolari/lună, deci 2.000.000-3.000.000 de dolari pe an. Cu toate acestea, n-am niciodată nici un leu. Tot timpul am probleme, şi datorii, pentru că îi investesc. Ultimul bănuţ pe care-l iau, şi zboară. La mine stă cam între o oră şi cinci zile.

Ce vă îndeamnă să nu vă opriţi din investiţii?

Cred că aşa e bine, aşa s-au dezvoltat toate ţările civilizate. Plus că la mine, asta e o manie. Pe cel care colecţionează timbre ce-l îndeamnă?

Vă consideraţi ca aparţinînd unei caste a milionarilor?

Nu. Eu sînt unul cu bani puţini. Sigur, nu în comparaţie cu lumea obişnuită, cu salariaţii. Sînt mulţi care cîştigă enorm, însă ei nu se pot etala. Eu pot s-o fac fără să-mi fie frică că mă întreabă cineva de unde am banii. Totuşi, nici în clasa medie nu sînt, ci în a celor de sus.

Milioanele dv. v-au impus un anumit statut?

E adevărat că banii îi fac pe unii să-şi piardă minţile. Pe mine unul, nu. Singurul lucru pe care mi l-am permis a fost să-mi iau oameni de la Prisma şi să-i pun de pază, în curte. Sînt foarte mulţi care lucrează pentru mine aici, la reşedinţă. Cînd se-mbată seara un muncitor poate să-i treacă prin cap aşa: "hai, dom'le, să-i luăm ăluia grîu'." Altfel eu umblu în pantaloni scurţi şi în trening pe stradă.

În timpul liber ce faceţi?

În timpul liber fac tot investiţii. Nu citesc nimic, doar presa. La televizor mă uit doar la ştiri. Luxul pe care mi-l permit este să-mi fac vacanţele în străinătate. Recent m-am întors de la o clinică, Marbeea, pentru slăbire: acolo îţi dau 2-3 litri de apă pe zi, o ceaşcă de ciorbă şi cu doctori şi gimnastică te mai dezintoxică. Am mai fost, în iarna asta, în Thailanda, şi de acolo am plecat în Cambodgia, Hong Kong, China, Coreea, Japonia. La jocuri de noroc nu joc. Eu risc doar în afaceri: acolo risc doar cît îmi pot permite. În privinţa maşinilor, toate pe care le am sînt de mîna a doua: în loc să-mi iau o maşină cu 100.000 de mărci, cu banii ăştia pot să-mi fac o casă, care rămîne. Vroiam să-mi iau acuma o Toyota Land Cruiser 4x4 – îmi trebuie iarna, cînd umblu pe-aicea, prin sat şi împrejurimi. N-am reuşit – cu banii pentru o maşină am cumpărat o statuie, pe care o duc la Strassbourg, în memoria soldaţilor francezi căzuţi în Primul Război Mondial.

Consideraţi filantropia de la sine-înţeleasă pentru un milionar?

E normal ca cine cîştigă bani să se ocupe şi de aşa ceva. Nu e în primul rînd necesar să dai de pomană, ci să creezi sisteme care să-i ajute pe cei cu mai puţini bani. Eu am creat, în primul rînd, vreo 2000 de locuri de muncă. Apoi, am luat în grijă şcolile, biserica – zeci de milioane se duc astfel pe lună. Azi, de pildă, am dat un milion pentru gardul bisericii. În fiecare Crăciun, 1500 de copii primesc, de la mine, îmbrăcăminte.

Banii aduc fericirea?

Nu, nu are nici o legătură. Dacă lucrezi cu zeci de mii de lei, cîştigi zeci de mii. Dacă lucrezi cu zeci de milioane, cîştigi zeci de milioane. Dar cînd te doare reumatismul, cînd nu stai bine cu nervii sau nu eşti prea optimist – nu mai contează ce bani ai. Cele mai multe sinucideri sînt dintre cei cu bani. Sigur, banii îţi creează un confort: nu eşti stresat, ai o anumită siguranţă. Dar cu 10 milioane, în România poţi trăi la fel de bine ca şi cu 10 miliarde.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Patronul român – caracteristici şi necesităţi

– interviu cu dl Valeriu SIMION, director general executiv al Confederaţiei Naţionale a Patronatului Român –

Rep.: Ce reprezintă confederaţia pe care o conduceţi?

Valeriu Simion: Confederaţia Naţională a Patronatului Român este una din cele mai puternice organizaţii patronale din România. Ea a fost înregistrată ca persoană juridică în 1992 şi conţine în jur de 20 de federaţii patronale structurate pe ramuri de activitate şi o serie de membri individuali.

În viziunea dumneavoastră, ce este un patron?

Lumea tinde să confunde termenul de *patron* cu cel de *proprietar*. Conform terminologiei acceptate de Organizaţia Internaţională a Muncii şi de Organizaţia Internaţională a Patronatului, conceptele se definesc astfel: *proprietarul* este, cel mai adesea, întreprinzătorul originar; dacă nu dispune de tot capitalul necesar, el introduce în afacerea sa unul sau mai mulţi *investitori*, care pot deveni, la rîndul lor proprietari, sau îşi organizează afacerea ca *societate pe acţiuni* – caz în care vinde o parte din acţiuni celorlalţi acţionari; conducerea afacerii poate fi asigurată fie de *proprietarul majoritar*, fie de un manager. Termenul de *patron* apare mai ales în legătură cu relaţiile de muncă – el stabileşte termenii şi condiţiile pentru persoanele care acceptă să lucreze în această întreprindere, le dirijează activitatea şi conduce relaţiile cu ei. Deci, în general în întreprinderile mari, patronul nu este acelaşi cu proprietarul, ci este *managerul*.

Cum promovează confederaţia dv. interesele patronului?

Noi promovăm interesele patronului, creînd un cadru favorabil afacerilor în România. Aceasta înseamnă iniţiative legislative, reglementări vamale şi fiscale. În calitate de organ consultativ putem da anumite sugestii; ba, mai mult, unele proiecte de legi le-am făcut în colaborare cu senatori sau deputaţi. Aşa s-a întîmplat, de pildă, cu legea întreprinderilor mici şi mijlocii.

Sînt patronii "adevăraţii" oameni cu bani ai momentului?

Ei sînt văzuţi ca oameni cu bani. Dar nu aş putea spune, la ora actuală, cîţi bani au ei personal – majoritatea sînt încă legaţi prin credite, rate, dobînzi pe care le au de returnat.

Membrii organizaţiei pe care o conduceţi sînt deschişi înnoirii, modernizării întreprinderilor pe care le conduc?

Aceasta depinde foarte mult de crearea cadrului propice dezvoltării afacerilor şi de o strategie care ar trebui să existe la nivelul guvernului, pe care, în momentul de faţă, nu o sesizăm în totalitate. Trebuie încurajate anumite domenii de activitate productivă. De asemenea, se cer adoptate o serie de măsuri care să încurajeze *reinvestirea capitalului*. De exemplu, profitul reinvestit ar trebui scutit de impozit. Dezvoltînd afacerea, acesta creează locuri de muncă, rezolvînd, astfel, şi o problemă socială. Tot foarte necesară ar fi *crearea unui fond de investiţii care să sprijine*, în special, *întreprinderile mici şi mijlocii*. Propunerea noastră este ca banii proveniţi din privatizarea agenţilor economici să nu treacă direct la buget, sau cel puţin nu în totalitate, ci într-un fond de investiţii cu garanţie guvernamentală. Totul să se facă transparent, pe baza unor studii de fezabilitate şi planuri de afaceri care să fie aprobate de acest fond. De asemenea, să se treacă peste cerinţa actuală ca fiecare credit să fie garantat cu proprietăţi imobiliare. Garanţia să o constituie însuşi respectivul plan de afaceri şi viabilitatea lui. Aşa s-ar putea ajunge la relansarea politicii de investiţii, care, la ora actuală, stagnează.

Bani noi

Am avut ocazia să aflu poveştile cîtorva oameni proveniţi din medii modeste, care în ultimii ani s-au îmbogăţit rapid. M-a interesat care a fost, în aceste condiţii, evoluţia comportamentului lor.

Guţanu şi Grosu

Guţanu spune că a fost "electromecanic". Trecutul lui se pierde undeva în atmosfera tulbure a unor cămine muncitoreşti. Angajat ca şofer la o firmă particulară, şi-a făcut curînd un amic, Grosu, şofer ca şi el la aceeaşi societate. Grosu lucrase în fosta securitate şi avea relaţii de tot felul. Cei doi şi-au propus să pornească o afacere pe cont propriu. Au reuşit nesperat de bine, vînzînd en-gros produse alimentare din import. După doi ani de afaceri, amîndoi confundă încă banii firmei cu banii de buzunar. La început însă, nu făceau nici măcar diferenţă între valoarea de bază a mărfurilor vîndute şi adaosul comercial, considerîndu-le la un loc drept propriul lor profit.

De cînd are bani, Guţanu a ajuns la concluzia că nevasta lui e o proastă. A început să-şi caute o amantă şi o garsonieră în centru, aşa cum au toţi oamenii "subţiri". Şi-a cumpărat cu şapte mii de dolari un Ford, *second hand*, destul de vechi, dar de care e foarte mîndru. Fostul proprietar a reuşit să-l convingă că maşina e dotată cu aer condiţionat, deşi nu era vorba decît de un ventilator obişnuit. La prima banală stricăciune, Guţanu a scos din buzunar 20 de milioane pentru reparaţie căci, "obrazul subţire cu cheltuială se ţine".

Asociatul său, Grosu, şi-a cumpărat pistol. Are haine şi pantofi obţinuţi de la SRI. Admiră ţinuta, simbolistica şi comportamentul de tip securistic (haine de piele, ochelari de soare, duritate etc.) din care încearcă să-şi facă un model. Spre deosebire de Guţanu e familist convins. Una din primele sale cheltuieli după ce-a devenit om de afaceri a fost cîte o brăţară de argint aurit pentru copii şi nevastă, cărora le-a spus că e aur curat. Are o vilă cu şapte camere, în care stă cu chirie de pe vremea comuniştilor, iar în fiecare încăpere, inclusiv în bucătărie şi-a instalat cîte un televizor color. Spune însă că s-a plictisit de filme şi că a început să citească în fiecare seară "cîteva pagini de beletristică".

Amanta investitorului străin

Domnişoara Georgeta spune că a fost manechin. După revoluţie "a intrat în vorbă" cu un afacerist neamţ care s-a îndrăgostit de ea, sentiment în urma căruia domnişoara Georgeta s-a ales cu apartament în Centrul Civic, telefon mobil, blănuri şi poşete cubice, maşină cu şofer şi pat luat cu comandă de la Elvila. Ce-i drept, cu patul a avut nişte probleme fiindcă nu i-a încăput în dormitor şi a trebuit să-şi convingă iubitul, pe Hans, să-i cumpere alt apartament, mai mare. Din programul ei zilnic fac acum parte mese la restaurante scumpe, înot, *body building*, şedinţe de bronzare artificială, telefonie mobilă cu angajaţii firmei lui Hans, pe care-i verifică în amănunt, vizionări TV la "Tînăr şi neliniştit", "Kassandra" etc. Seara face rebus cu ajutorul salariaţilor, după care merge la McDonald's unde comandă Happy Meal, pentru a-şi întregi colecţia de căţeluşi de plastic (1001 dalmaţieni), care se oferă odată cu acest meniu. Nu suportă să i se spună altfel decît "domnişoara Georgeta", formulă pe care a dorit s-o impună şi funcţionarilor bancari care administrează conturile lui Hans. Tot ascultîndu-i sfaturile, acesta a dat chics cu afacerile din România. Relaţia lor n-a fost însă afectată, ba ea chiar speră, acum, că se vor căsători. Şi se bucură că, odată terminate afacerile, nu va mai trebui să-i tot controleze pe angajaţi. Este o treabă neplăcută.

De la Plosca

Suciu a venit în Bucureşti din satul Plosca de lîngă Roşiori. Cumnatul bişniţar l-a atras în capitală "în lumea bună" şi l-a înscris la o şcoală profesională la Buftea, unde a învăţat să facă ştampile şi invitaţii de nuntă. După revoluţie, tot cumnatul, om descurcăreţ, i-a făcut rost de apartament în centru. Cu ceva spirit de iniţiativă şi ceva schimb valutar la negru, Suciu şi-a deschis o firmă. Pe nesimţite a început a se îmbogăţi. Şi-a luat Mercedes şi îşi construieşte vilă cu douăzeci şi şapte de camere, alee de marmură şi sere în curte. El singur povesteşte cu mare haz, de ce propria lui mamă nu vrea să-l viziteze la oraş, să vadă ce bine o duce. Cică singura dată cînd a venit, biata femeie din satul Plosca, n-a ştiut să folosească toaleta şi s-a speriat îngrozitor de *trasul apei*. De jenă şi de teamă, n-a vrut să se mai expună vreodată la o asemenea experienţă.

Principala distracţie a lui Suciu sînt excursiile la pădure, cu bere şi mici cu muştar, făcuţi pe grătarul scos din portbagajul Mercedesului. S-a obişnuit în ultima vreme şi cu excursiile în străinătate, deşi, cînd a ieşit prima oară, în Egipt, pe o căldură de 30°C a refuzat să-şi scoată hainele groase, pe motiv că era ianuarie. Cu ce nu se poate obişnui deloc, însă, sînt filmele de la televizor. Spune că "se mişcă prea repede scrisul".

Despre odrasle

Copiii cu părinţi bogaţi fac uneori notă aparte printre colegi. Într-o clasă a unei şcoli generale de la marginea Bucureştiului, de lîngă uzinele Faur, învaţă o elevă a cărei familie e foarte înstărită. Tatăl ei are firmă şi menajeră în casă. Fata nu vorbeşte cu ceilalţi colegi, decît cel mult ca să-i facă *ţărani*, pentru că n-au nici măcar servitoare acasă. Pe lîngă menajeră, ea are şi profesori particulari la toate materiile, inclusiv la muzică. Instrumentul pe care-l studiază e orga electronică. Singura colegă de care e ceva mai apropiată e fata unui profesor universitar. Aceasta o însoţeşte mereu pînă acasă, pentru ca acolo, să-i dea tatălui ei raportul despre activitatea şcolară a odraslei. Cînd află că n-a fost cuminte, acesta îşi pedepseşte fiica, obligînd-o să se ducă a doua zi la şcoală, cu o rochie demodată.

Andrei MANOLESCU

Breviar

Bodyguarzi de închiriat

"De la o vreme este de bon ton printre ţiganii afacerişti să-şi «tragă» pază de corp (...) Un aspect aproape anecdotic este să se meargă la restaurant şi să se lase bodyguardul amanet, după ce s-a consumat şi nu s-a plătit. S-a mai întîmplat, aşa, de distracţie, ca bodyguardul să fie pus să se bată cu un necunoscut, sub pretextul că «vezi ăla m-a-njurat de mamă. Arde-l, că de-aia te plătesc». Astă vară un bodyguard a fost lăsat de «fazan» la locul unde stăpînii lui de o seară dăduseră o spargere. Băiatul a fost reţinut de Poliţie şi i s-a întocmit dosar de urmărire penală pentru complicitate la furt." (Vlad Teodorescu, "Expres", ian.1995)

American style

"Pe locul ăsta, la colţ de stradă liniştită, am vrut să facem un restaurant de cartier, aşa cum erau înainte localurile mici, discrete, unde să se mănînce bine, să petreacă omul cu familia sau cu prietenii cu plăcere. Am devenit repede cunoscuţi şi ne-am făcut o clientelă stabilă, în general oameni cu bani. N-a trecut mult şi-au început să vină şi tineri, bucuroşi să stea la un mic şi-o bere. Dar fiindcă restaurantul nostru atunci era amenajat într-o baracă de lemn, înconjurată de-o mică grădină, unora dintre ei li s-a părut că seamănă cu un local dintr-un western. Veneau cu tricouri mult sumese deasupra taliei, cu blugi zdrenţuiţi, foarte moderni printre ei, şi făceau comanda cu picioarele ridicate pe spătarele scaunelor, cum credeau ei că este adevăratul «american style». Plini de bani totdeauna şi foarte gălăgioşi. Fără ceartă dar şi fără tocmeală i-am făcut să priceapă că nu aici le este locul. Cînd au venit şi a doua şi a treia oară la fel, i-am lăsat să mai aştepte, s-au plictisit şi-au plecat singuri. Dacă te respecţi, vrei să creezi o atmosferă plăcută: cum să te simţi bine numai tu, într-un spaţiu public, deranjînd pe alţii? N-a avut cine să-i înveţe lucrul ăsta acasă, atunci să-l înveţe la restaurant!" (dintr-o discuţie cu patroana de la O.K.Deli)

"Nu-i problema mea!"

"Eu mă ocup şi de o societate de binefacere, pentru ajutorarea celor nevoiaşi. Şi ce observ? Nu cei care dispun de posibilităţi financiare serioase sînt gata să contribuie la această iniţiativă. Din contră. Dau cei din clasa mijlocie, ei aduc cîte 2-300 de dolari. Aceştia au înţeles mai repede decît «avuţii» demersul nostru şi rolul lui social. Cei foarte prosperi sînt reticenţi; deocamdată, «marile averi» sînt cam egoiste, nu-i ca-n Occident. Cine-a ajuns la o situaţie bună refuză să se pună în locul altuia, să-l înţeleagă. Am fost la o petrecere dată de un client al băncii noastre în vila lui nou construită. Zona mi s-a părut deprimantă, numai blocuri confort II în jur. Casa foarte pusă la punct, ultramodernă, cu piscină, aer condiţionat, spaţii largi. Grătarul s-a făcut pe terasă; excelent, trebuie să spun, rafinat, îţi lăsa gura apă la miresme, nemaivorbind cît de frumos erau prezentate toate celelalte preparate. La un moment dat l-am întrebat pe proprietar: «Dragă, ţie nu ţi-e oarecum să dai petreceri pe terasă în vecinătatea asta? Poate tocmai acum se uită la noi vreun necăjit din blocurile astea, care n-are decît de-o pîine.» «Dragă, asta nu-i problema mea, e problema lui. N-am ce-i face!»" (mărturisirea unei neveste de bancher)

Tita CHIPER

Z. ORNEA

Îmbogăţiţii peste noapte

Se crede, uneori, că îmbogăţirea peste noapte e un fenomen caracteristic vremurilor postrevoluţionare de astăzi. Fenomenul, o realitate apăsător sfidătoare azi, are însă vechi şi complicate tradiţii. Mai ales aici, la noi, unde tîrziu, pînă spre mijlocul secolului trecut, totul era dominat de peşcheş şi hatîr. (Dar azi a dispărut această cutumă cu totul?) Şi întotdeauna era, în mod scandalos, asociat cu starea corupţiei, îngăduită şi practicată cu voinţa administraţiei. Asta cînd nu o practica însuşi capul administraţiei. E notoriu cazul domnitorului moldovean Mihail Sturdza (1834-1849) care, întrupare a corupţiei celei mai venale, a jecmănit efectiv avuţia principatului, totul, inclusiv deciziile judecătoreşti, depinzînd de peşcheşul oferit voievodului. A adunat, pe această cale, o avere colosală cu care a uimit Germania şi Franţa, unde şi-a petrecut exilul. A cumpărat sau clădit acolo palate somptuoase, la Baden-Baden chiar o impunătoare capelă, şi trăia într-un lux de sibarit. Şi, repet, chiagul bogăţiei sale fabuloase îl adunase în cei 15 ani de domnie în Moldova, printr-o corupţie făţişă şi fără menajamente. S-au îmbogăţit, alături de Vodă, şi alţi demnitari agreaţi de capul statului. Dar nici unul atîta cît Mihail Sturdza. Fenomenul, deşi rămas notoriu, nu era neobişnuit în Principate, unde secole de-a rîndul voievozii şi boierii de rang procedaseră – cu rare excepţii – aproape aidoma, puşi pe rapidă îmbogăţire cîtă vreme le îngăduia firmanul căpătat de la Înalta Poartă. Şi asta în condiţiile unei populaţii intens şi revoltător sărace, trăind, ţăranii, (care reprezentau peste 90% din locuitorii ţării) în condiţii efectiv neomeneşti. Tabloul condiţiei de viaţă a ţăranului român dezvăluit de Dinicu Golescu în **Însemnare a călătoriei mele** era de o zguduitoare, terifiantă realitate. Şi aceasta, chiar dacă ameliorată, s-a menţinut pînă tîrziu, determinînd răscoale ţărăneşti, ca aceea – teribilă – din 1907. Dar, revenind la fenomenul nou-îmbogăţiţilor, să menţionez, urcînd în timp, că el a fost îngăduit şi sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866). La Bucureşti, domnitorul – el însuşi fiind un om onest – s-a complăcut totuşi să se adune în jurul său o nesăţioasă Camarilă, care a profitat de avantaje şi s-a îmbogăţit peste noapte. Cazul cel mai flagrant a fost cel al belgianului Liebrecht, pripăşit aici şi ajuns om de încredere al domnitorului, adunînd, în cîţiva ani, o considerabilă avere. Palatul pe care şi l-a clădit la Bucureşti, existent şi astăzi (clădirea impunătoare unde funcţionează, azi, Casa Universitarilor), a fost numai expresia imobiliară a unei bogăţii repede adunate. La abdicarea domnitorului, averea lui Liebrecht, sfidătoare, a fost sechestrată, el fiind expulzat. Dar averea mobilă, în bani, a fost pusă la adăpost şi dusă, odată cu Liebrecht, acolo unde s-a stabilit. Din ceea ce adunase în cîţiva ani, consistent, i-a mai rămas destul şi după expulzare.

Obiceiul s-a păstrat. Îmbogăţirea prin politică şi cu ajutorul ei fiind o cutumă care nu s-a eradicat nicicînd. P.P. Carp, om politic cu un caracter de bronz, a cerut chiar adoptarea unei reguli obligatorii: să nu aibă drept să facă politică decît cei care pot dovedi că au asigurat un venit anual de trei mii de galbeni. Numai în acest fel, credea Carp, va putea fi evitată îmbogăţirea prin corupţie. Firește, n-a fost ascultat. România modernă avea nevoie de capital şi de oameni bogaţi. În afara capitalului străin care a venit, benefic, în ţară, era nevoie de o pătură de oameni bogaţi, care să reprezinte burghezia în formare. Aceasta nu se putea constitui numai din marea boierime antrenată în relaţii capitaliste sau din cei pe ale căror imense proprietăţi s-a descoperit petrol (cum s-a întîmplat cu Gh. Gr. Cantacuzino-Nababul). Burghezia, peste tot în lume, şi – a adunat bogăţia pe căi mai totdeauna necanonice (cea engleză, de pildă, s-a constituit şi din foştii piraţi). Partidul Liberal, la noi, şi-a îndemnat aderenţii să se îmbogăţească, pentru a constitui o burghezie naţională. Că la împlinirea acestui ideal s-au folosit şi mijloace incontestabil din panoplia corupţiei, cine ar putea contesta? Marile instituţii de credit – în frunte cu Banca Naţională –, toate iniţiate şi controlate de liberali, au creat îmbogăţiţi cu averi solide, deşi printre aceştia au fost şi oameni de o ireproşabilă onestitate, precum Eugeniu Carada, adevăratul guvernator al BNR cîteva bune decenii. Nu i-a acuzat acelaşi P.P. Carp, în 1911, pe liberalii conduşi, acum, de Ion I.C. Brătianu, de "brigandagiu politic", atunci cînd a aflat de condiţiile oneroase în care s-a constituit, în Bucureşti, Societatea Tramvaielor Electrice, cu capital controlat şi deţinut de liberali? Dar n-a izbîndit în campania sa, în sine dreaptă şi onestă, fiind, dimpotrivă, silit – din această cauză – să demisioneze, în martie 1912, din înalta demnitate de preşedinte al guvernului. Practica liberalilor, utilă, s-a dovedit a fi mai puternică, izbîndind. Şi a izbîndit pentru că era necesară. Nu vreau să legitimez frauda sau neonestitatea. Dar e limpede că burghezia în formare s-a sprijinit şi pe corupţie, chiar atunci cînd – ca în cazul amintitei Societăţi a Tramvaielor din Bucureşti – juridic, totul era legal şi impecabil încît justiţia i-a înfrînt pe Carp şi Marghiloman.

Întotdeauna, în vremurile tranzitorii, apar nou-îmbogăţiţi peste noapte. Cîţi nou-îmbogăţiţi – mulţi – au apărut în cei doi ani ai neutralităţii (1914-1916), de pe urma aprobărilor (luate de la ministerele de resort) pentru export? S-au făcut, în acei doi ani de relativă prosperitate, averi remarcabile, toate "cu acte în regulă", acte însă obţinute prin şperţuri consistente. Dar după Marea Unire? Atunci s-au acaparat, repede, întreprinderi din Ardeal şi Bucovina, mai toate înlesnite şi aducătoare de mari venituri. A fost, atunci, o rapace luptă între partidele regăţene pentru dobîndirea acestor întreprinderi şi societăţi industriale. Lupta s-a dat, în anii douăzeci, între Partidul Naţional Liberal şi Partidul Poporului, spre scandalizarea Partidului Naţional ardelean. Cum, în 1920-1921, în timpul guvernării averescane, demnitarii acestui partid, sau cei care aveau aprobarea acestora, au îndrăznit să pătrundă în achiziţionarea unor mari întreprinderi transilvane, liberalii, loviţi în interesele lor economice, au protestat cu mare larmă, acuzînd guvernul de corupţie. Corupţie, indiscutabil, a fost şi învinuit, pentru tot restul vieţii, a rămas Octavian Tâslăoanu, ministru la Industrie şi Comerţ în guvernul Al. Averescu din acea vreme (1920-1921). Îmbogăţirea, rapidă, pentru cei ce s-au ştiut descurca şi adapta a fost o realitate de care au vuit ziarele vremii. Camil Petrescu a relatat, în piesa lui de teatru **Mitică Popescu**, un asemenea caz de năucitoare înavuţire, pe baza unei simple aprobări obţinute de la un demnitar. Că eroul lui Camil era un naiv care nu putea, visceral, să profite de ocazie, donînd femeii iubite sursa averii, e adevărat. Dar ceilalţi, toţi, au ştiut, oportun, să se îmbogăţească, repede şi consistent. În treacăt fie zis, şi averea, nu tocmai neglijabilă, a lui Octavian Goga, a fost acumulată, şi ea, în acei ani, cînd poetul ministru în guvernele averescane a ajuns preşedinte al consiliului de Administraţie al puternicei Societăţi ardelene "Mica", bine – considerabil – retribuit. Achiziţionarea castelului de la Ciucea, casa din Bucureşti din strada Puţul cu Piatră nu au fost plătite, desigur, din drepturile de autor ale poetului care, cînd a devenit om politic, a încetat, de fapt, să mai scrie.

Azi, în vremea de tranziţie spre capitalism, au apărut, peste noapte, noi îmbogăţiţi care ţin afişul presei. Unii au fost dovediţi că s-au îmbogăţit pe căi frauduloase. Cum altfel, numai în cîţiva – puţini – ani? Dar alţii, destui, continuă să prospere, chiar dacă mai sînt "deranjaţi" de justiţie, poliţie sau presă. Fenomenul irită şi scandalizează. Dar e greu, dacă nu imposibil, să se creeze o societate capitalistă fără capitalişti. Şi aceştia din urmă n-au apărut nicăieri în lume – deci nici la noi – pe căi eminamente oneste. Abandonarea oricărui scrupul moral e în ordinea firească a omului de afaceri, care nu operează – nicicînd – cu principiile eticii. E rostul presei, al justiţiei, al poliţiei să dezvăluie cazurile, descoperite, de îmbogăţire prin fraudă şi înşelăciune. Dar asta nu înseamnă că fenomenul nu va continua să existe, că neo-îmbogăţirea nu va fi, pe mai departe, o realitate indiscutabilă. Sfidătoare, revoltătoare, incontestabil. Dar o realitate fără de care economia capitalistă (nu înţeleg de ce i se spune, aproape cosmetizant, de piaţă) nu poate fi concepută.

Norbert DODILLE

Un concert

Era o seară de aprilie. Trebuia să mergem la un concert. Ne dăduserăm întîlnire în faţa Ateneului. Această clădire, construită de un arhitect francez pe locul unde înainte fusese amplasat un circ, de la care a păstrat de altfel forma rotundă, dă spre un părculeţ dreptunghiular care se întinde pînă în bulevardul Victoriei. Aici, pe bănci, stau îndrăgostiţi şi bătrîni, iar pe alei oamenii îşi plimbă cîinii. Mi se întîmplase şi mie din cînd în cînd să vin aici cu cîinele meu, pentru că locuiam în apropiere.

Trebuia să ajungă la întîlnire la şapte fără zece şi eu aveam biletele în buzunar; oricum mă temeam că ea va întîrzia. Era prima dată cînd ieşeam împreună la un spectacol. Oare ea îşi dădea seama că nu se mai putea intra în sală după începerea concertului? În plus, erau atîţia oameni, putea ea oare să mă găsească în mulţimea asta? Iar eu nu riscam cumva să nu o zăresc în holul imens, printre sutele de spectatori care se grăbeau să urce scările, în foşnet continuu de rochii şi amestec de parfumuri? Ea era atît de timidă, de o timiditate cu adevărat maladivă, era atît de ştearsă, de mică, încît aveam toate şansele să n-o văd pur şi simplu. Mi-am spus că era femeia invizibilă şi că ar fi fost de dorit să-şi fi pus o eşarfă roşie sau o pelerină în culori ţipătoare, dar nu acesta era stilul ei. Avea desigur să fie mai bine îmbrăcată acum decît de obicei, însă nu mă puteam aştepta decît la cine ştie ce rochie gri sub un impermeabil bej.

Pe măsură ce trecea timpul, am început să-i port pică pentru că era aşa cum era, pentru teama ei de tot şi de toate, pentru nesfîrşitele ei remuşcări şi mi-am amintit cu o ironie nemiloasă ce a urmat după primul nostru sărut, cînd ea mi-a spus că se simţea vinovată. Am încercat atunci s-o fac să spună de ce se simţea astfel, din moment ce nu avea nici soţ, nici amant, prin urmare pe nimeni care să poată fi trădat, iar eu însumi eram liber, fără nici o legătură. În concluzie, mă întrebam de ce se simţea culpabilă. Toate eforturile mele ca s-o determin să-mi explice starea aceea bizară au fost inutile, aşa că a trebuit să-mi asum sentimentul ei de culpabilitate, vinovăţia ei continuă care umbrea toate săruturile noastre, toate raporturile noastre, încît orice clipă care ar fi putut fi fericită era mereu întunecată de nori.

Se făcuse aproape şapte. Plasatoarea se grăbea să închidă uşile şi mă invita să intru pentru că începea concertul. Eram furios, îi purtam din nou pică pentru că era aşa cum era, mă gîndeam că se îmbolnăvise desigur sau că se simţise vinovată la gîndul că urma să iasă cu mine în lume, că ar putea întîlni vreo personalitate căreia ar trebui să i-o prezint. Eram sigur în acel moment că nu avea să mai vină.

Cum mi-am putut oare închipui că ea s-ar afişa cu atîta uşurinţă, la un spectacol de gală, într-un loc în care eu cunoşteam atîţia oameni cărora urma să le-o prezint şi cărora ea ar fi fost obligată să le adreseze cîteva vorbe cu vocea ei stinsă – atît de stinsă încît adesea trebuia s-o fac să repete unele propoziţii sau cuvinte pentru că nu reuşeam să înţeleg ce spunea. Vorbea cu o voce joasă şi nu te privea cît vorbea, stătea cu capul întors încît nu puteai nici măcar să ghiceşti expresia ochilor săi, să citeşti pe trăsăturile feţei ce gîndea, ce voia să exprime.

Eram pe punctul de a o da naibii în mintea mea şi de a urca scările care duceau la loja mea, cînd am văzut-o sosind. Am recunoscut-o cu greu. Remarcasem deja că nu ştia să se machieze: rujul nu urma niciodată fără reproş conturul buzelor şi avea mereu urme dizgraţioase de culoare pe dinţii din faţă. Dar în acea seară se fardase cu totul exagerat, avea faţa acoperită cu un strat atît de gors de pudră încît nu i se mai vedea pielea şi asta îi dădea un aer de mumie, o făcea să semene cu acele cadavre ambulante pe care le vezi în filmele de groază. În afara acestei măşti macabre, care cu greu putea trece neobservată, mai ales într-o asemenea ocazie festivă, îşi mai încărcase genele cu un fel de noroi maro ce-i micşora ochii care şi aşa nu erau prea mari. Buzele erau colorate cu un roşu ţipător, pus în strat mai gros în partea dreaptă şi foarte subţire în stînga, pe buza inferioară. Ne-am grăbit spre garderobă unde am lăsat impermeabilul ei bej şi am urcat apoi scările. Îşi cerea scuze sau cel puţin aşa cred pentru că nu înţelegeam ce mormăia cu capul întors spre perete. Îşi pusese un taior gri care-i cobora pînă la jumătatea coapselor şi purta o bluză albă cu gulerul încreţit. Îmi trecuse toată furia. M-am grăbit să o ajut să se aşeze, i-am luat tandru mîna, ea şi-a retras-o mai întîi cu o mişcare bruscă, ca şi cum aş fi ars-o, iar apoi mi-a oferit-o din nou, într-un gest de supunere.

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Teodor BACONSKY

Despre stricăciune

Pur şi impur

Juridic vorbind, corupţia se limitează la dobîndirea, prin mită, a trist-celebrelor "foloase necuvenite". O serie crescîndă de impostori (care au primit mai întîi o *funcţie necuvenită*) îşi transformă datoria în serviciu condiţionat, spre stupoarea (la noi zadarnică) a opiniei publice. Ieremiadele mediatice pe tema relelor moravuri, îmbunătăţirea grilelor de selecţie, asumarea legăturii dintre corupţie şi criza repartizării sociale a resurselor, precum şi campaniile moralizator-punitive sînt îndeobşte suficiente pentru "inversarea tendinţei". Dacă există ceva care ne frînează, totuşi, optimismul terapeutic, acela e tocmai locul comun potrivit căruia "corupţia nu poate fi *complet* eradicată". Explicaţia acestei supărătoare persistenţe ţine, cred, de sfera antropologiei creştine, singura în care patologiile colective sînt sistematic raportate la misterul Căderii în păcat...

Abordarea "corupţiei" dintr-o perspectivă religioasă ne oferă, într-adevăr, un plus de relief, ca să nu spun, prezumţios, unul de adîncime. Ca şi în alte cazuri, religiosul rămîne conectat la originea cuvîntului-cheie, livrîndu-ne istoria lui într-un soi de secţiune arheologică pe deplin revelatoare. Nimeni nu poate coborî pînă la "onomatopeea primitivă" şi nici nu ne-ar folosi prea mult să reconstituim, printr-o scamatorie ficţională, cutare dioramă de grotă. Mai modest, efortul nostru de telescopaj poartă numai asupra începuturilor cvasi-mitice, în prospeţimea cărora atît ritualul cît şi gîndirea simbolică *generau* încă aventura speciei umane. Acele timpuri deja istorice, dar perfect solidare cu memoria Creaţiei, au găzduit societăţi omeneşti în care distincţia dintre "curat" şi "necurat" organiza percepţiile, dirija priorităţile şi inspira deciziile cu o eficacitate pe care noi înşine nu o mai atingem, astăzi, decît în impersonala sferă a tehnologiei. E inutil să le idealizăm, dată fiind evidenţa că orice grup uman, fie el "modern" sau "arhaic", operează extensiv cu acest criteriu ordonator: oricît ne-am exacerba iconoclastia sau antitradiţionalismul, continuăm să credem că anumite obiecte sînt *prin ele însele* impure (deşi antropologii ne asigură că mecanismele fiziologice ale repulsiei sînt condiţionate cultural). Alcătuim liste negre, credem că anumite fapte ne întinează, pe cînd altele, nu, şi ne lăsăm confiscaţi de obiceiuri cu resorturi obscure, dacă nu chiar iraţionale. Atunci cînd scîrba ne cotropeşte, uităm că obiectul acelei nesuferite stări de spirit nu este intrinsec respingător, ci numai exclus printr-o convenţie care are o poveste, aşadar un început şi un sfîrşit. Ca şi în privinţa hierofaniilor (despre a căror mobilitate s-a glosat abundenţt), manifestările "scîrbosului" sînt deopotrivă standardizate şi recurente, previzibile şi tranzitorii. E foarte posibil ca oroarea de astăzi să devină suportul unor delicii viitoare şi e suficient să ne mutăm din cultura proprie într-o cu totul altă cultură pentru a constata că ipostazierile "necurăţiei" îşi schimbă morfologia odată cu meridianul. Nu există consensuri de respingere cu adevărat universale: ecumenică pare a fi numai nevoia de a circumscrie zonele "pure" prin opoziţie cu spaţiile impure, contaminate de principiul răului. Operaţiunea aceasta de clasificare ontică acoperă toate regnurile, de la anorganicele "văi ale morţii" sau "rîpe ale diavolului", pînă la tabuurile alimentare, trecînd prin catalogul animalelor spurcate şi neocolind comportamentele apotropaice, valorizarea intactului sau fantasmele virginităţii. Gîndirea asupra lumii dă seama de această strictă polarizare, fie prin interdicţie formală, fie prin omisiune.

Pretutindeni există obiecte nobile, vitale, pline de miez, iradiind secretul supravieţuirii şi obiecte mortifere, autolitice, oribile, provocatoare de frisoane. Purul şi impurul sînt faţa şi reversul capacităţii noastre de a face discriminări funcţionale, în orizontul unei realităţi care nu-şi îngăduie luxul neutralităţii.

Temeiul "olfactiv" al excluderii

Orice judecată negativă implică un certificat de impuritate, aşa cum reiese, bunăoară, din logica xenofobiei, care asimilează Necuratului natura "împuţită" a Străinului. Dar, cine se amăgeşte? Alogenul "miroase" pentru a putea fi mirosit! Pentru a presimţi pericolul incipient, pentru a ţine situaţia sub control, e nevoie să "simţim" mai întîi prezenţa celuilalt. Cu cît celălalt "pute" mai aprig, cu atît îl putem repera mai lesne, "strîmbînd din nas": un asemenea raţionament viciat forţează concluzia potrivit căreia un străin e cu atît mai "bun" cu cît marcajul alterităţii sale este mai strident. Prea puţin contează, de pildă, că evreul Saul respectă sau nu prescripţiile igienice; pentru antisemit, el "pare" doar curat, ascuzînd, sub pomezi şi viclene parfumuri, pestilenţa celui care se înrudeşte cu Demonul însuşi. Şi, chiar dacă baia Botezului sau "săpuneala" asimilării etnice ar avea, cel puţin în principiu, un efect lustral convingător, tot ar mai exista "evrei" ("ţigani", "arabi" sau "negri") pe care "nu-i mai spală toate apele"... Pe scurt, *diferenţa e impură* cu toate că oamenii civilizaţi o tratează cu o deferent-ipocrită "corectitudine politică"! Ea sperie pentru că e necurată şi e necurată pentru că sperie.

Nu ştiu cînd şi dacă vom reuşi vreodată să ne debarasăm de această optică sărăcitoare, potenţial asasină şi omenească dezonorantă. Fapt este că, pînă una-alta, delimitarea spaţiului vital, instituirea unui centru, monopolizarea semnificaţiilor şi voinţa de a integra alteritatea sînt fapte general-umane care nu se pot lipsi de forţa operatorie a binomului pur-impur. Dar, atenţie: puritatea nu funcţionează niciodată ca un "ideal", ca un surplus laborios de virtute sau ca un proiect avortat; pur e *tot ce stă cum a fost.* Curată e doar stagnarea controlată, idolatrizarea normelor, venerarea stării de fapt. Şi, tocmai de aceea, curăţenia este virtualmente necurată, gata să-şi schimbe semnul tocmai din pricina ambiţiei de a nu-l schimba.

Dacă dialectica amintiţilor termeni explică orice facere, tot ea motivează desfacerea imperiilor, culturilor sau doar a carierelor. În definitiv, corupţia nu este decît trecerea de la "puritate" la "impuritate", de la vehemenţa militantă a primelor vîrste pînă la suficienţa senilă, de la forţă la impotenţă şi de la credinţa în ceva la scepticismul generalizat. Premisă a entropiei, corupţia subminează exact acele reguli pe care insul corupt este chemat să le aplice. Gravă nu este doar înclinaţia ca atare; gravă este mai cu seamă neîncrederea în sistem, combinată cu neputinţa de a-l schimba şi cu paradoxala dorinţă de a-l menţine. A corupe înseamnă a-i retrage celui corupt onoarea de a fi "nepătat", altfel spus, dreptul de a fi admirat, privilegiul de a trăi mai presus de dubiu, şansa de a reflecta, ierarhic, absoluta puritate a lui Dumnezeu. A te lăsa corupt e o formă de narcisism necrofil: bănuieşti că nimeni nu te vede, că eşti mai deştept decît toţi, exact atunci cînd îţi sapi groapa.

© S. Gheţie

Vom vedea însă, imediat, că lecţia Scripturii nu rimează, nici aici, cu meschinul calcul profan. Pentru omul autonom, corupţia divulgă fragilitatea contractului social sub care trăieşte şi nu poate fi soluţionată decît printr-o revenire voluntară la *statu quo ante.* În acest plan, stoparea corupţiei pare singura cale de a a reinstaura puritatea temporar maculată. Pentru omul biblic, starea de corupţie constituie preludiul unei disoluţii salvatoare; el este chemat să savureze procesul nimicirii tocmai pentru a resimţi pînă în rărunchi minunea cărnii care învie: *felix culpa!*

"Spre nestricăciune"

Vocabularul Noului Testament (mai bine spus, traducătorii români ai textului său) preferă să evoce aceste raporturi cu ajutorul dubletului arhaizant "stricăcios-nestricăcios". Din aria primului termen face parte tot ceea ce piere din lipsa temeiului divin, tot ceea ce se "strică" de atîta autonomie, tot ceea ce, fiinţînd, debordează de sucuri fetide, putrezeşte sau, dacă e neanimat, tot ceea ce se destramă sub acţiunea dizolvantă a mulţumirii de sine. Orice poate fi corupt, pulverizat, redus la ţărîna iniţială, orice putrezeşte, alunecă întru moarte, pierind precum ceara în faţa focului: blestem al declinului şi blestem *tout court.* Remarcabilă mi se pare, în context şi în treacăt, diferenţa dintre sensibilitatea apusenilor şi cea a răsăritenilor în privinţa reprezentării celor corupte. Pentru creştinii occidentali, Dumnezeu lucrează ca un *Deus artifex* care, bine ştiind ce şi cum a făcut, e singul în stare să dreagă defecţiunile făpturii nărăvite. În Răsărit, a se strica se referă deopotrivă la cele animate şi neanimate: stricat poate fi şi computerul şi sufletul păcătosului. Acolo, *reparaţie* morală; aici, duhovnicească *îndreptare.*

În punctul simetric gravitează un alt univers, acela al nestricăciunii uraniene. Nestricăcios va fi, atunci, tot ceea ce, în Dumnezeu sau în acord cu voinţa Lui, durează veşnic, sfidînd – de la altitudinea perfecţiunii inerente – uzura, împuţinarea şi dezordinea. Firesc, perspectiva acestui spaţiu imperisabil este inevitabil una lumească: nestricăciunea este *ne*-stricăciune, adică salutară depăşire a răului şi nu posesiune transetică a Fericirii de dinaintea Căderii. Cerul este o citadelă pe care o luăm cu asalt, spre a pune în practică îndemnul Lui Iisus Hristos: "faceţi-vă pungi care nu se învechesc, comoară neîmpuţinată în ceruri, unde fur nu se apropie, nici molie nu o strică (*oude ses diaphteirei*)", cf. *Luca* 12,33.

Dacă Hristos cultivă parabola eshatologică, sfîntul Pavel se concentrează asupra vieţii creştine ca atare; apostolul exaltă "intelectul lui Hristos", opunîndu-i "gîlcevile necurmate ale celor stricaţi la minte şi lipsiţi de adevăr, care socotesc că evlavia este un mijloc de cîştig" (cf. *I Timotei* 6, 5). După el, opusele sînt coextensive, în sensul că, pe măsură ce murim, înviem (v. bunăoară pasajul din *II Corinteni* 4,16: "de aceea nu ne pierdem curajul şi, chiar dacă omul nostru cel din afară se trece *(ho exo anthropos diaphteiretai)*, cel dinăuntru însă se înnoieşte din zi în zi." Cu acest text (capital, deşi neglijat de exegeza curentă) apare ceva nou: purul şi impurul nu se mai opun într-o strictă mecanică; ele coexistă soteriologic, adică se angajează reciproc, astfel încît deplina consumare a morţii coincide cu triumful definitiv al vieţii. Aş încheia turul de orizont neotestamentar cu un text din *Apocalipsă* 11,18: "Şi neamurile s-au mîniat, dar a venit mînia Ta şi vremea celor morţi, ca să fie judecaţi, şi să răsplăteşti pe robii Tăi, pe prooroci şi pe sfinţi şi pe cei ce se tem de numele Tău, pe cei mici şi pe cei mari şi să pierzi pe cei ce prăpădesc pămîntul (*diaphtheirai tous diaphteirontas ten gen*). Dreptul Judecător operează, aşadar, "homeopatic": îi prăpădeşte pe prăpăditori, pentru a le face loc sfinţilor, întrucît "Dumnezeu l-a zidit pe om spre nestricăciune şi l-a făcut după chipul fiinţei Sale" (*Înţelepciunea lui Solomon* 2, 23). Atotcorupţi, sîntem sfinţi sau nimicuri.

Album

Voce off

JEAN-PIERRE ALBERT: "Putem scrie ceea ce nu vom spune niciodată. Această simplă remarcă este de ajuns să explice importanţa corespondenţei amoroase. A scrie despre dragostea proprie este cel mai sigur mijloc de a o face să existe şi de a o mărturisi. Mai mult decît de o formă de expresie, trebuie să vorbim aici de o invenţie a sentimentelor. Scrisoarea de dragoste poate astfel să devină un caz particular de scriitură amoroasă în care autorul rămîne, în realitate, principalul destinatar." (în **Écritures ordinaires** – trad. C.P.-B.)

Scrisori întredeschise

Dragă Puiu din America,

Săracu de tine, să n-ai cu cine vorbi româneşte, că proştii de americani nici atâta nu ştiu. Da şi săraca de mine, c-am rămas fără tine şi-mi vine plînsu când văd casa ta şi ce bine-ar fi fost să nu stea chiar în faţa şcolii, n-aş vedea-o toată ziua, să-mi tot aduc aminte c-ai plecat.

De noi nu-i nici tare rău, nici tare bine, aşa printre ele. Şi ce nu-mi place mie chiar deloc îs adunările de detaşament cu pionerii, că acum nu mai zicem că avem clasă ci detaşament. La şedinţe profesoara cu pionerii, care şi ea se preface c-ar fi pioneră, că-şi pune cravată ca noi, ne învaţă să fim pârâcioşi şi să ne certăm între noi, că de ce lipsim de la şcoală ori de la filmele cu război şi de ce nu facem aia şi aialaltă. Aşa că toată truda doamnei învăţătoare să nu fim pârâcioşi şi să ne înprietenim se duce pe apa râului.

Tata zice că tu dacă acum ţi-ai cam schimbat numele, că nu-ţi mai zici Petru Lupuţ, ca-n catalog ci aşa cum ai scris pe plic, atunci sigur şi tu o să te schimbi, o să uiţi de unde-ai plecat şi de noi de-aici şi de mine şi de toate de pe-aici şi nici n-ai să-mi mai scrii, aşa că să fac eu bine şi să-mi văd de-ale mele şi să te las în pace cu America ta cu tot.

Eu mă gîndesc la multe şi că în clasă numai doi Puiu am avut şi amândoi au zburat în America, doar şi Puiu Bodea îi acolo şi cred că v-aţi găsit unu cu altu. Am căutat pe hartă şi-am văzut că America-i mare, şi lungă şi lată şi aş avea loc şi eu lîngă voi.

Mai scrie-mi, că nici eu nu mă las.

Doina din Cugir

Am uitat să-ţi spun că n-am uitat ce bine era când eram într-o bancă şi după şcoală ne făceam împreună lecţiile. Acum prietenele mele sunt Ica Ciucurel şi Stela Bărăbanţ. Mama zice să zic sărumâna lu mama ta. Sora mea nu zice nimic că-i la liceu la Bălgrad.

Tot eu.

9 octombrie 1950

Diversiunea ca viziune de dimineaţă

M-am trezit ieri dimineaţă devreme şi, uitîndu-mă atent – ca într-o oglindă – la pătura cu care mă învelisem, mi-am dat seama că sînt, din cap pînă-n picioare, o diversiune. Nu m-am speriat. Precum unui foarte bun prieten praghez trezit gîndac, imaginea mea nu mi s-a părut scîrboasă, paranormală, penibilă – doar uşor neliniştitoare, conformă însă cu inteligenţa civilizaţiei noastre. A fi azi o diversiune nu e cu nimic mai grav decît a fi, pe vremuri, o insectă sau un rinocer.

Mi-a fost suficientă prima mişcare în baie ca să înţeleg că sînt o diversiune la tot ce nu are aparat renal şi digestiv; nu puteam, firește, să fiu mulţumit de această evidenţă, mult prea generală. Am început să-mi săpunesc faţa pentru a mă rade şi, cu acea tandreţe binecuvîntată transmisă de orice pămătuf harnic şi talentat, am fixat clar că sînt o diversiune la toţi cei care poartă barbă, oameni cu care n-am nimic de împărţit, dar care pot emite dubii serioase în ce priveşte faţa mea prea senină, prea puţin metafizică. Intrînd sub duş, spălîndu-mă sănătos, cu energia crescîndă a cunoaşterii prin tine însuţi, mi-am precizat că sînt o diversiune – *id est* o deosebire, dar care deosebire nu e diversiune? – la toţi nespălaţii lumii, ceea ce nu mi-a dat şi sentimentul de integrare într-o majoritate. Nici nu-l căutam. Am stat cîteva lungi minute nemişcat sub prosop, fiindcă îmi place enorm, după duş, să stau astfel, cu ochii închişi, gîndindu-mă la ale mele, rugîndu-mă de ele; căpătam o nouă valenţă – aceea de a fi o diversiune la atîţia atei care nu acceptă că fără o rugă de dimineaţă, întreaga noastră ţevărie interioară rămîne rece şi rugineşte urît. Apoi mi-am făcut cafeaua, mi-am aprins pipa, pregătindu-mă, ca în fiecare zi, de lucru. Viziunea se ridica la cub: cafeaua era o strălimpede diversiune la interdicţia aceea severă: "gata cu cafeluţa de dimineaţă, sînteţi după 40, la o vîrstă cînd...", pipa se încadra tot aici, iar grija de a nu-ţi trezi soţia pentru toate fleacurile constituia şi ea o abatere de la plăcerea universală a bărbatului care se vrea servit de stăpîna casei lui; ştiu cum aceste plăceri pot pedepsi pe cei trufaşi care le sfidează. Nu m-am înfricoşat şi mi-am ascuţit creionul pentru a-mi începe cronica la finala Cupei Campionilor Europeni desfăşurată cu o seară înainte. Fără să ajung la o conştiinţă tragică a vinovăţiei mele, pot afirma – cu acest creion între degete, el însuşi "o piesă la dosar" în epoca lui MacIntosh Dominatorul – că, în cele două-trei ore cît am scris despre victoria germanilor asupra italienilor, caracterul diversionist al minţii şi fiinţei mele a căpătat acea dimensiune după care alergăm toţi scribălăii lumii, o dimensiune scandaloasă. Căci nu există diversiune mai scandaloasă, azi, ieri ca şi alaltăieri, pentru gîndirea talibană care domină întregul nostru sat pe cît de planetar, pe atît de afgan, ca fotbalul ăsta nenorocit; o ştiu de vreo 40 de ani, din '58, de pe vremea lui Pele Cuceritorul, cînd Partidul Comunist Brazilian, în faţa uriaşului entuziasm cu care poporul îi primise pe campionii săi mondiali, a rostit răspicat: "Fotbalul e o diversiune de la problemele luptei de clasă." Aşa e. Şi ce-i cu asta? Las' să fie. (*Let to be*, ca Beatleşii, ca blugii.) De 40 de ani o comit cu o plăcere nesecată – indiferent dacă lupta aceea de clasă se arăta şi de rasă sau "pă casă". Dar în această dimineaţă, plăcerea diversiunii se îmbogăţea, ca uraniul, cu o subversivitate conştientă şi încîntătoare: analizînd raţiunile acestui antipatic succes german, elogiindu-l rece, sfidam terorizanta problemă a intrării noastre în NATO unde Juventus ne susţine şi Borussia, campioana Europei, nu. Mă simţeam, ca diversiune, singular, mîndru şi drept, ca tot ce e contrateroare.

În această stare de mulţumire, spre prînz, am trecut la ora dedicată presei la zi. Am fost zguduit crescînd: sindicaliştii cu mitingurile lor erau demascaţi ca diversionişti; ţărăniştii – cu proiectele lor de legi – "toje" diversionişti; de PDSR, cu moţiunile lui de cenzură, de UDMR, un clasic în domeniu, nu mai discut – am citit doar titlurile; soţiile a doi şefi din acelaşi partid, dacă făceau împreună prăjiturile pentru revelion, erau uneltele unei diversiuni care căuta să le răstoarne partidul; holocaustul făptuit de naziști era o diversiune la holocaustul roşu; alternativa prezentată de ăla era diversiune la alternativa susţinută de ălălalt; încuscrirea unui general – specialistul nostru nr. 1, pînă şi după '89, în organizarea diversiunilor, în fond o meserie şi ea... – cu un proeminent actor comic şi anticomunist notoriu nu putea fi decît, desigur, o abilă diversiune. Pînă şi şeful legionarilor, apărut într-o noapte, la Antena 1 – o categorică nulitate politică şi intelectuală – era considerat "o diversiune... organizată de profesionişti ai diversiunii, ori de cîte ori se dă ordin să se tulbure apele..." Dar pot fi nulităţile, diversiuni? Unde o să ajungem? Ce se întîmplă? N-o să ne mai deosebim nu om de persoană, ci diversionist de diversionist, aşa cum nu se poate diferenţia între sexy şi porno. E ca şi cum unul, trezindu-se gîndac de dimineaţă, constată că în tot blocul semenii săi se trezesc gîndaci. Tragicul – leoaică bătrînă – îmi sări la gît şi mă întrebă, precum corbul: unde-ţi mai e hazul? Toată nenorocirea mea de aici pleacă: am tragicul însetat de haz. Simţeam – ca poetul, ca insecta – că mă întunec. Am încercat să-mi revin mîncînd la prînz o supă cu tăiţei şi un piure lîngă un copan de pui; înghiţeam cu greu: nu mai rămăsesem decît o transparentă diversiune la un canibalism primar.

Azi dimineaţă m-am trezit ca simplu pămătuf; e ceea ce se numeşte în meseria asta o contradiversiune.

Radu COSAŞU

Bazar

Fraţii Peşte

Fraţii Peşte sînt Ilie, Neluţ şi Florin. Caseta pe care am avut norocul s-o găsesc este, deja, cea de-a 11-a a celebrei formaţii familiale sus-amintite. Din mulţimea de melodii în stil lăutăresc amestecat cu ecouri de muzică uşoară neaoşă, două – *"Sînt patron"* şi *"Mr. John"* – sînt relevante pentru figura populară a nou-îmbogăţitului. Fraţii Peşte versifică, pe-nţelesul tuturor, atributele omului cu bani: acesta trebuie să aibă milioane, nu oricum, ci în mărci şi dolari; o maşină "ca lumea" şi anume un Cielo sau un Espero; în timpul liber e bine să joace la Bingo şi să facă petreceri. În dotarea omului de afaceri al zilelor noastre trebuie să existe cît mai multe produse din reclame, precum *croissant*-ul, cafeaua *"Nova Brazilia"* sau *celularul*. Probabil că doar aşa patronul poate deveni o figură cu adevărat publică şi modernă. Dar Fraţii Peşte spun toate acestea mult mai atrăgător decît ascultătoarea lor:

Sînt patron

Sînt patron cu milioane / Cu mărci şi dolari / De mă ştie orişicare / Şi ai mei duşmani.
Ca să cumpăr un Cielo / Să oftic lumea / Şi la anu' un Espero / La nevasta mea.
Eu mă duc seară de seară / La Bingo să joc / Că poate o să-mi apară / Bila cu noroc.
Mă distrez şi mă simt bine / Şi cheltuiesc bani / Mă plimb cu maşini străine / Şi fac chefuri mari.

Mr. John

Nea Ion e om bogat / Şi are firmă mai în sat / De mămăligă a uitat / Acu' s-a privatizat.
Fata mare a lui Ion / Are-n casă interfon/ Telefonu-n buzunar / Şi vorbeşte din hambar.
De cînd ai butic la poartă / Mănînci corn cu ciocolată / Dimineaţa bei cafea / Bei "Nova Brazilia".
Lasă, Ioane, că e bine / Că vine lumea la tine / Ţi-ai făcut reclamă mare / Şi ai multe milioane. (I.P.)

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Volume lansate la Tîrgul Internaţional de Carte Bucureşti / iunie 1997

ALEXANDRU PALEOLOGU
Alchimia existenţei

LUCIAN BOIA
Istorie şi mit în conştiinţa românească

VLAD ZOGRAFI
Oedip la Delphi

ARTHUR O. LOVEJOY
Marele Lanţ al Fiinţei

Alte apariţii recente:

MIRCEA CĂRTĂRESCU, *Nostalgia* ● H.-R PATAPIEVICI, *Politice* / Ediţie adusă la zi ● AURELIA MARINESCU, *Codul bunelor maniere astăzi* (tiraj nou)

Palmares şi comentarii

Cannes, Théâtre Clàude-Debussy: În sală alături de M.M., A.D. şi M.C. pentru a afla palmaresul celei de-a 50-a ediţii a Festivalului; chiar în faţa noastră se aşează Derek Malcolm, preşedintele FIPRESCI – care cu o zi înainte a atribuit premiile acestei federaţii lui Atom Egoyan (pentru **The Sweet Hereafter**) şi Manoel de Oliveira (pentru **Viagem ao principio do mundo**).

Cînd începe ceremonia, cu Jeanne Moreau "marea preoteasă" făcînd şi oficiul de traducătoare, toate par să meargă anapoda... Sala începe să chicotească, uneori chiar să rîdă în hohote: ce se întîmplă, totuşi!? Tinerii actori/actriţe aduşi pe scenă ca să rostească sferturi de propoziţii convenţionale au aerul timorat, sau bleg de-a dreptul; "juraţii" stau cu buzele strînse dînd impresia că scrîşnesc din dinţi; cît despre Isabelle Adjani (preşedinta juriului), aceasta pare să fi înghiţit un băţ... E de necrezut, dar ceremonia de închidere a "celui mai important festival de film din lume" ajuns cincuagenar seamănă cu o serbare de sfîrşit de an la ciclul gimnazial!

Şi urmează premiile: cel al juriului, pentru **Western** de Manuel Poirier – un filmuleţ simpatic, oleacă original, dar cam lung şi care datorează mult celor doi interpreţi, Sergi Lopez şi Sacha Bourdo (pe care regizorul uită să-i amintească!)... Premiul pentru scenariu, James Schamus pentru **The Ice Storm** de Ang Lee – un film care este mai curînd reuşita întregii echipe decît a unui anumit compartiment... Cea mai bună interpretare feminină: Kathy Burke, pentru rolul din **Nil by Mouth** de Gary Oldman (cînd de fapt remarcabil era Ray Winstone, partenerul ei din film!). Şi-apoi, cum s-o dai la o parte pe Robin Wright-Penn (formidabilă în **She's So Lovely** de Nick Cassavetes) sau pe excepţionala Isabelle Carré, revelaţia foarte controversatului **La Femme défendue** de Philippe Harel? Dar, uite că se poate!

Alt premiu, "Grand prix-ul": tot lui Egoyan, pentru **Frumoasele zile de mîine** – care, oricît de "fan Egoyan" aş fi, nu m-a convins, în ciuda certelor calităţi (virtuozitatea naraţiunii, misterul, poezia şi celelalte); de ce o fi simţit nevoia, Egoyan, să ecranizeze romanul unui american, atunci cînd propriile sale scenarii (vezi **Calendar, Exotica**) sînt uluitoare? ...Premiul de interpretare masculină, Sean Penn pentru rolul din **She's So Lovely**: acum totul se explică, Penn fiind actorul la care s-a gîndit John Cassavetes atunci cînd a-nceput scenariul acestui film pe care, murind în 1989, nu l-a mai terminat, Penn fiind totodată co-producător executiv al filmului (alături de Travolta şi Depardieu) şi aşa mai departe; a fost sacrificată Robin Wright (soţia), premiul a rămas în familie, toată lumea a plecat mulţumită... (Oricum, **She's So Lovely** merita să ia ceva.)

Premiul de regie (surpriză!), lui Wong Kar-wai pentru al său **Happy Together**: primul premiu cu care sînt 100% de acord, pentru un film ce nu poate fi povestit – invenţie şi jubilaţie cinematografică pură ...După ce l-a inclus în selecţia oficială, Cannes-ul recunoaşte, *prestissimo*, talentul imens al celui supranumit de unii "Godard-ul asiatic"! Bravo, dar urmează premiul următor – "pentru întreaga activitate": Adjani devine patetică, ridică tonul, tot Maghrebul îi tremură-n glas atunci cînd îl anunţă – Youssef Chahine... Un film-epopee muzical despre Averroes (!) şi "împotriva fundamentalismului", ni se tot spune; înafara francezilor exaltaţi care-au descoperit nu se ştie ce comori trans-politic-corecte, puţini au văzut acest **Al Massir** (Destinul), pe care un critic american îl aprecia astfel: "Dacă ar fi fost făcut în anii '50, ar fi fost un film mare; aşa, e o mare plictiseală..." (Ştiu că atît M.M., cît şi A.D. au ieşit de la proiecţie după o jumătate de oră, în schimb E.V., M.C. şi cu mine – care l-am ratat. – am dat năvală la ultima proiecţie suplimentară, într-o sală de 130 de locuri care a afişat "Complet" cu zece minute înainte de-nceperea filmului, aşa că am rămas pe-afară!)

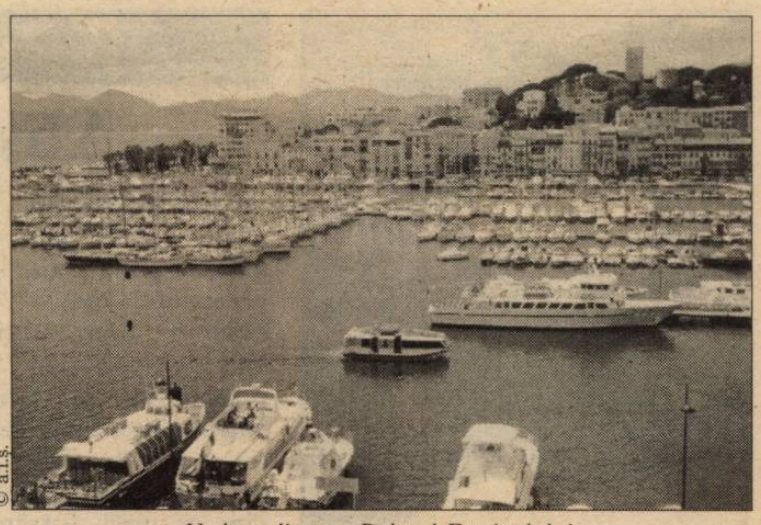
© a.l.ş.

Vedere dinspre Palatul Festivalului

Anunţarea premiului vine ca o consolare, căci toată lumea credea că **Destinul** va lua "Palme d'or" – şi ar fi fost hiperridicol să nu-l fi văzut...

În fine, "palmele" – căci (iarăşi, ca-n '93!) sînt două: **Unagi** (Anghila) de Shohei Imamura (cu care sînt, întrucîtva, de acord) şi **Ta'm e guillas** (Gustul cireşii) de Abbas Kiarostami (cu care nu sînt). Dar toată lumea recunoaşte că nu sînt cele mai bune filme ale autorilor respectivi... În plus, actorul japonez care urcă pe scenă pentru a lua premiul precizează, în rîsetele asistenţei: "Eu nu sînt dl Imamura, ci actorul din film...Dl Imamura a plecat în Japonia, nu credea că va lua ceva" (avînd în vedere şi că mai luase o "Palme d'or" în 1983, pentru **Narayama!**). Şi totul se încheie precipitat, precum genericul final al unui sitcom derulat rapid pentru a face loc reclamelor.

De dragul modei care, anul acesta, a decis că trebuie spus "un Nu hotărît violenţei", a fost lăsat în afara palmaresului un film extraordinar – **Funny Games**, de Michael Haneke –, a cărui prezenţă în selecţia oficială (datorată, se pare, insistenţelor lui Gilles Jacob) a mai ridicat nivelul unei competiţii mediocre... (Titlul filmului ar trebui tradus, totuşi, prin "Jocuri ciudate" – şi nu, "amuzante"!)

Eu aş mai fi acordat cîteva premii (pe lîngă cel, de mulţi deplîns ca inexistent, al celei mai bune muzici!). Aş fi dat un *anti premiu*, de fapt – al "celei mai desuete contribuţii"! –, lui Francesco Rosi pentru întepenita sa ecranizare după **La tregua** de Primo Levi; altul, al "celui mai inutil debut", lui Johnny Depp şi al său jalnic, dar plin de ifose, **The Brave**; şi, în fine, două premii serioase – unul, minunatelor "Préludes", inaugurate acum doi ani doar, care prefaţează fiecare film din concurs printr-un montaj de secvenţe "la temă" din cinematograful mondial: travaliu de acribie cinefilă care ne-a oferit, anul acesta, cîteva bijuterii (**La pluie, Chats, Tennis, Avec accent, Cheveux**...) pe drept aplaudate mai mult decît filmele ce-au urmat... Şi, neapărat, un premiu celei/celui/celor care-au însoţit genericul celei de-a 50-a ediţii a Cannes-ului cu o muzică a cărei paternitate ne-am spart capul s-o dibuim – obsedantă, vag bernardherrmanniană, şi parcă nu, totuşi... În micul nostru conclav de critici am revenit, aproape zilnic, cu ipoteze, dar nici una nu a găsit unanimitatea unor memorii severe. Ştim, desigur, că, pe una din nenumăratele hîrtii ieşite prin celălalt capăt al "aspiratorului"-Festival, există numele compozitorului şi, probabil, al filmului pentru care a fost scrisă acea muzică... Dar, ca şi Călăuza lui Tarkovski, cinefilul disprefuieşte drumul drept, preferînd s-o ia pe căi ocolite: *suspansul* – o ştim de la Hitchcock – e preferabil *surprizei!*

Alex. Leo ŞERBAN

© M. Chirilov

De la stînga la dreapta: Michel Ciment, Theo Angelopoulos, Andrzej Wajda şi Dennis Hopper la colocviul „Cineaşti – cinefili – critici"

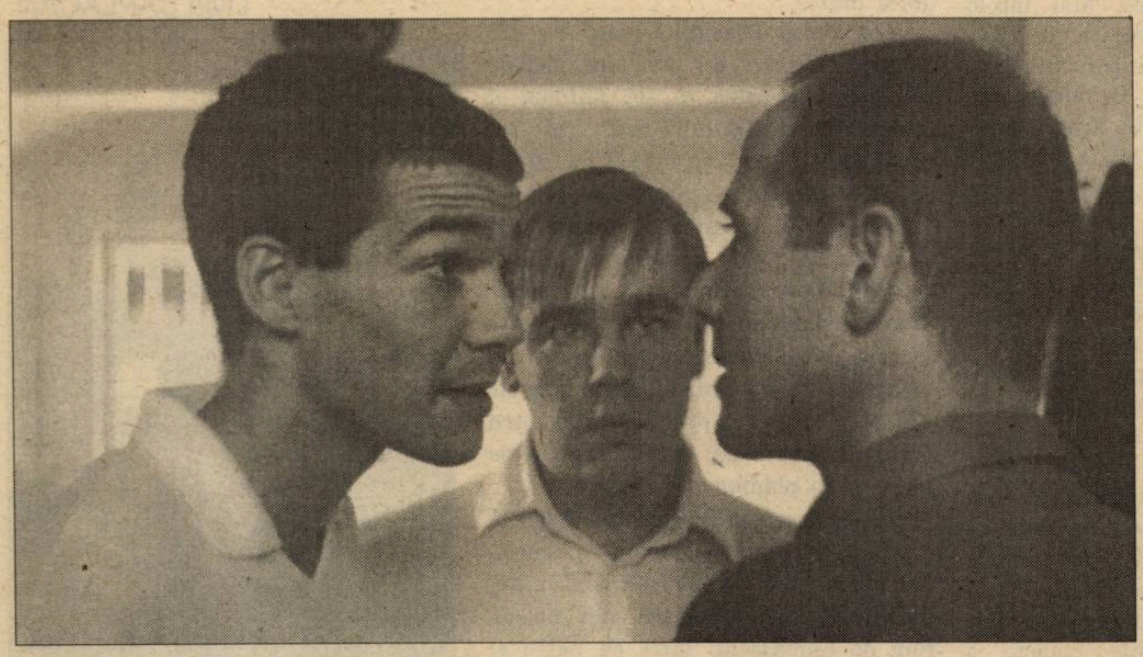

Un film excepţional – „Funny Games" de Michael Haneke –, nedreptăţit de juriul celei de-a 50-a ediţii

Nu rataţi

Expoziţia **Stelei LIE** (pictură – la Centrul Cultural al Republicii Ungare) şi cea a **Alexandrei CROITORU, Nicu ILFOVEANU** şi **Vali BRĂILĂ** (fotografie – la GAD şi Lăptăria lui Enache).

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Inscripţii pe ultima bancă

Absenţe nemotivate

Într-una dintre concluziile unui studiu comparativ intitulat *Liceul românesc – între legendă şi realitate* şi realizat de către un grup de elevi de la Colegiul Naţional *Mihai Viteazul* se specifică: "Modelul cultural pe care liceul încearcă să-l impună nu mai coincide cu modelul comportamental al tinerilor. Se ajunge la situaţii limită, din care nu se poate ieşi decît sfidînd sistemul. Elevul de rînd a găsit o metodă: chiulește. Dar, din păcate, sistemul stă liniştit pentru că ştie că această metodă este autodistructivă".

Fenomenul de chiul apare încă de prin gimnaziu. Întrebat ce învaţă la şcoală, un puşti de-a VII-a răspunde cu inocenţă: "Să chiulesc!" În licee, chiulul a ajuns la ordinea zilei, elevii îşi aleg opţional materiile la care se încumetă să rămînă în clasă.

Această formă de protest, generată de o mai mare nevoie de libertate, este mai mult sau mai puţin conştientă. Întrebarea: "De ce chiuleşti?" sună deja caraghios. "Datorită prietenilor, lipsei de chef, plictiselii." Se pare că, exceptînd influenţele din afară, plictiseala e principalul motiv. "E nevoie de evadare! Cînd nu-ţi înveţi, mai bine iei o absenţă decît o notă proastă, iar cînd ai note nu-ţi mai pasă!" Majoritatea recunosc inutilitatea faptului de a-ţi toci coatele pe băncile şcolii. "Pur şi simplu îţi vine să pleci. Intrăm în clasă, ne uităm unii la alţii, ne întrebăm cum ne simţim, în concluzie: pierdem timpul." După părerea multora, şcoala devine o plăcere abia"... cînd chiuleşti, cînd vii la jumătate din ore", deci cînd săvîrşeşti o faptă (aparent) interzisă. Această răzvrătire e însoţită şi de lipsa de interes faţă de anumite materii, de teama de anumiţi profesori. "Chiulul se datorează proastei organizări a liceului. Elevul e obligat să participe la nişte ore unde i se cer lucruri absurde, care nu-i folosesc la nimic." Părerea generală: în orele pe care le pierzi la şcoală "poţi face mai multe prin studiu individual, acasă" sau "mai bine stai într-un bar şi-ţi bîrfeşti profii şi colegii."

Cel mai avantajos este chiulul în masă, în cazul unei clase unite. Cîţiva vin cu ideea "hai să plecăm!" şi-i conving pe toţi, chiar şi pe tocilari. Se mai practică şi învoirile şi se inventează motive cît mai credibile, de la "am oră la doctor", la "m-au prins controlorii şi trebuie să plătesc amenda" sau "e pe moarte bunica".

Chiulul a devenit tolerat de către profesori, deşi ei încă încearcă să-i afle cauza. "El se datorează supraîncărcării programei. Cei mari lipsesc pentru a se pregăti pentru facultate, la cei mici e cedarea în faţa dificultăţilor sau a unor atracţii", se pronunţă un profesor de limba română din *C.N. Sf. Sava*. Unii îşi amintesc că au trecut şi ei prin asta, dar cred că acum se exagerează. "Elevii au un principiu: dacă nu chiuleşti, eşti tocilar! Totuşi, îi înţeleg, căci totul este obligatoriu, n-au nici o posibilitate de opţiune", comentează o profesoară de limba engleza din Liceul *George Coşbuc*. Chiulul celor de-a XII-a e considerat "chiul motivat", pentru că nu le mai rămîne timp să înveţe, iar cei de-a IX-a sînt priviţi cu îngăduinţă "şi chiar încurajaţi de unele cadre didactice". "La clasele mici, chiulul e cauzat de vedetism, de nevoia de a ieşi în evidenţă: «Hai să bem un şpriţ şi să mergem la ore după asta, să vedem ce iese!»", povesteşte un profesor de matematică din *C.N. Mihai Viteazul*. Departe de a-l vedea ca pe o modă, profesorii dau vina pe suprasolicitarea elevului, pe manuale, pe minister şi în final unii pe alţii: "Colega, iar nu mi-au venit decît patru din clasa ta la oră!"

Cît despre aspectul autodistructiv al chiulului, gogoriţa "absenţă nemotivată" e pe cale de dispariţie. Limita de absenţe nemotivate pe trimestru variază, ca apoi să devină imaginară. Depăşirea ei aduce un punct scăzut la purtare, dar cui îi pasă de asta? Scutiri medicale contrafăcute se obţin uşor, fiecare liceu e o piaţă de desfacere înfloritoare (preţ informativ – 5000 de lei). Chiulul rămîne cea mai plăcută metodă de a-ţi uşura viaţa de şcolar. Şi eu chiulesc, acum, cînd scriu articolul, dar ce mai contează o absenţă?

Adina POPESCU

Banale poticneli de zi cu zi

Ceva despre mirosurile Bucureştiului

Mi-a fost dat odată să poposesc o zi în Ludwigsburg, un orăşel în Germania, nu departe de Stuttgart. Primul lucru pe care mi-l amintesc despre acel loc este că mirosea bine. Un mare om de-al locului se încînta de o casă cumsecade scriind despre ea că "mirosea a curăţenie şi ordine, a trai bun şi cuviincios". La fel era şi oraşul. Mirosul poate spune multe despre felul de a fi al unei aşezări, iar ceea ce e şi mai sigur este că miresmele sau miasmele creează prima impresie pe care un vizitator şi-o face despre un loc. Majoritatea străinilor care vin pe la noi se plîng de aerul sufocant de aici. Dacă nu am fi căpătat imunitate olfactivă, poate am fi fost izbiţi şi noi, zilnic, de acelaşi lucru. În zilele ploioase, mirosurile capătă un plus de personalitate.

Dacă ar fi să se alcătuiască o hartă a mirosurilor Capitalei, atunci obligatoriu trebuie ca acest lucru să fie făcut într-o zi cu ploaie. Nu înseamnă nicidecum că în celelalte zile lucrurile stau mai bine. Pe cheiul Dîmboviţei – apa reprezentativă a Bucureştiului – nu departe de Podul Izvor, te învăluie un iz mîlos-mlăştinos de algă aflată în suferinţă. Nu dispera. Nu ai decît să îţi imaginezi că te afli pe-o străduţă veneţiană sau pe malul Senei, ca să ţi se pară totul mai chic. Mai încolo urmează izbitura provocată de izul caracteristic al secolului: benzină de la benzinăria de lîngă Primărie, de exemplu, una din multele. Tragi o gură de aer texan şi eşti în Dallas. Mai sus, pe bulevardul Elisabeta, te invită să te saturi, ca la Napoli sau Istanbul, familiarul (de acum) miros de pizza sau chebab, obligatoriu cu multă ceapă. De obicei, se face că eşti sătul şi că nu poţi să înghiţi nici un mititel. Acesta din urmă degajă un miros autohton care se găseşte cu predilecţie în zilele de duminică, de tîrg sau de ştrand. Ce ne spune nasul despre zonele mai dosnice ale cartierelor de beton, sau despre pieţele în care se vînd nu numai flori? Sau despre locurile unde se tot construieşte de la o vreme încoace, cu mult var şi mortar, sau despre intersecţiile moarte o vreme, cu miros de smoală? S-ar putea spune că miroase pestriţ, a ţară în curs de dezvoltare. Cînd nu mai plouă şi nu mai ploaie, miroase ca la Tirana: adică prăfos.

Lui badea Gheorghe, care nu are nasul fin şi care nu prea are chef de mofturi dintr-astea, îi tot miroase a tranziţie şi austeritate: acu' simte un iz de şomaj, acu' preţurile îl fac să nu se simtă prea bine. Insul mai optimist adulmecă însă mirosul verde al dolarului care vine odată cu reforma şi cu privatizarea. Unora le vine chiar aroma plăcintei NATO care aburește în zare. Peste toate acestea însă, cum ar spune un specialist, apasă prozaic 273 de tone de praf pe kilometru pătrat de Bucureşti: în ochi, în păr, pe haine şi în plămîni.

Pietonii nu prea sînt încîntaţi că merg pe jos urmăriţi de izul de azbest, dar şi mai de compătimit sînt automobiliştii care inhalează din belşug fum de eşapament: între de patru şi cincisprezece ori mai mult decît ar suporta un plămîn standard. Ecologiştii ne spun că ne mai salvează plămînii verzi ai Capitalei – marile spaţii cu vegetaţie. În lipsa lor, situaţia ar fi mult mai proastă. Aici vine de obicei bucureşteanul să se desprăfuiască de griji şi de miasme şi să viseze la un trai bun şi cuviincios. Acum, că dau în floare teii, poate îi va veni mai uşor.

Livia SĂPLĂCAN

© A. Paul

Socio-hai-hui

Schimbarea la faţă

La ora cînd se culcă tot omul şi se deşteaptă Românul, domnul Tatulici ne-a prezentat nu de mult un dialog pasionant între jurnalişti germani şi reprezentanţi ai presei române. Pe lîngă obsesiva problemă a imaginii României, ceea ce a reţinut cel mai mult atenţia a fost necesitatea fundamentală, proclamată de partea română, ca poporul nostru să-şi schimbe mentalitatea. Partea germană n-a prea înţeles de unde şi de ce ne vine această furie a schimbării la faţă, dîndu-i drept exemplu pe englezi sau chiar pe germani, destul de conservatori cu mentalitatea lor, fără a o duce prea rău din acest motiv. Pentru a-i face totuşi să priceapă, domnul Horia Alexandrescu a dat atunci cîteva exemple concrete, foarte edificatoare. Iată, de pildă – a spus Domnia Sa – minerii dintr-o mină care are cărbune puţin şi prost, astfel încît revine mult mai ieftin pentru ţară să-l cumperi de afară. Cînd li s-a spus că, în aceste condiţii, trebuie închisă mina, au ieşit în stradă. Şi exemplele de acest gen au continuat, morala lor comună fiind că, pînă nu vom schimba această mentalitate, nimic nu va merge ca lumea în ţara noastră.

Am căutat atunci în memorie şi în cîteva cărţi pe care le aveam la dispoziţie exemple de cazuri în care muncitorii unei ramuri industriale tradiţionale ale unei ţări s-au dus acasă fericiţi să-şi schimbe mentalitatea atunci cînd au aflat că ramura lor de activitate va fi închisă. Şi nu am găsit...

Că astfel de întreprinderi nerentabile sau chiar catastrofale pentru o economie trebuie fundamental restructurate sau închise este evident pentru orice om de bun-simţ. Dar de aici pînă la problema "schimbării mentalităţii" unei întregi societăţi mi se pare a fi o cale destul de lungă.

Luat *ad litteram*, acest imperativ, care pare a avea nenumăraţi adepţi în ţara noastră, presupune cel puţin următoarele două elemente: a) presupoziţia că există o "mentalitate" unică sau suficient de dominantă pentru a fi considerată reprezentativă şi specifică pentru o societate – ceea ce mă îndoiesc că este cazul României actuale şi b) o voinţă de schimbare globală şi dirijată a acestei "mentalităţi" – ceea ce revine, în ultimă instanţă, la a spune că trebuie schimbat totul înainte de a începe să schimbi ceva.

Interpretată psihologic, această afirmaţie a unei necesităţi urgente de schimbare radicală şi generală de mentalitate traduce şi un profund complex de inferioritate şi/sau de culpabilitate, o nemulţumire intensă faţă de ceea ce sîntem sau credem că sîntem: am fost ţărani, trebuie să fim moderni, am fost comunişti, să devenim capitalişti. Cînd nu este simplu oportunism, acest militantism al schimbării rămîne circumscris infantilismului. Ca şi afirmaţia narcisică de sine, negaţia violentă de sine este mai degrabă apanajul adolescenţei decît al maturităţii, care se defineşte prin spirit critic şi seninătate, acceptare şi adaptare şi, nu în ultimul rînd, simţ al umorului. Privind însă patetismul băţos atît al "românilor veşnici" cît şi al "schimbătorilor vajnici", s-ar zice că această calitate naţională a umorului ne părăseşte tocmai cînd am avea mai mare nevoie de ea.

Drept care afirm şi semnez: iubesc schimbarea, dar îi suspectez pe schimbători.

Vintilă MIHĂILESCU

Telalii fără fruntarii

Publicitatea noastră ca o floare

Dintre toate păcatele publicităţii, acela de a ne prezenta viaţa în roz, de a ne desfăta, de a ne face să visăm – este fără îndoială cel mai puţin condamnabil. De fapt, este tot ceea ce-i putem pretinde. Dincolo de compoziţia cutărui produs alimentar, de modul de întrebuinţare al cutărei noi maşinării, de scadenţa cutărui concurs promoţional – noi asta ne-am învăţat să căutăm în minutele care ne întrerup filmul de la televizor, în centimetrii pătraţi care ne înghit paginile de ziar şi în zecile de metri de panouri stradale: delectarea, evadarea, *dis-tracţia*. Ce e mai antipatic decît o reclamă TV cu pretenţii culturale, în care, sub înghesuiala de efecte şi citate greoaie, se bănuiesc orgoliile rănite ale vreunui neştiut Tarkovski mioritic? Poate doar vreo reclamă "hoaţă" de la radio sau din ziar, concepută ca un montaj artistic de "Cîntarea României": fiţoasă şi previzibilă, plină de schepsis "politehnist", dar lipsită complet de fantezie.

Dar dacă, de cele mai multe ori, comanditarul este primul care îşi doreşte o astfel de reclamă, dezavantajoasă pentru propria-i marfă? Dacă aceste colaje dubioase sînt taman pe gustul lui? Dacă el, ca un demn reprezentant al veleitarismului românesc, consideră calitatea reclamei numai şi numai o chestie de gust? M-am gîndit la un apolog care să explice fără să plictisească şi să convingă fără să enerveze, atît pe cumpărătorii cei mai suspicioşi, cît şi pe directorii de marketing cei mai complexaţi, cum se face că "gustul ierarhic superior" nu asigură cifra de vînzări.

V-aţi închipuit vreodată că reclama cea mai eficientă şi mai graţioasă din lume şi-o fac florile? Fie prin splendoarea petalelor, fie prin mirosurile îmbătătoare pe care le degajă-n aer, ele se străduie să-şi seducă gîngăniile polenizatoare: altminteri, adio reproducere! şi specia se stinge iminent... Acum, să nu-mi spună mie nimeni că buburuzele şi fluturaşii stau să judece dinainte cît de interesantă e cutare corolă sau cît de sugestiv e cutare iz... Numai specia noastră, inhibată de prejudecăţi estetice şi obsedată de evaluări tip "Miss Univers", clădeşte ierarhii efemere acolo unde tronează trainic şi tiranic bunul plac. Mult mai înţeleaptă în gestionarea propriei fericiri, albinuţa se abandonează, fără să se întrebe de ce, parfumurilor şi culorilor. Ce o atrage la floare – ea nu poate explica. Floarea este ţelul său imediat, idealul vieţii sale de-o zi sau de-un sezon: inconştient şi ameţitor. Aşa-s şi reclamele bune: suave ca un crin, ele nu duhnesc a înşelătorie, nu lasă să se întrevadă vreo lipitură a petalelor. Ea ne place necondiţionat; ne încîntă şi ne lasă fără comentarii.

Dacă însă, dincolo de ambalajul floral atrăgător, promiţînd un nectar pe măsură de savuros, gîza din fabulă află în pocalul florii cine ştie ce licori respingătoare, ea se va deprinde să ocolească a doua oară aşa marfă proastă. La fel se petrece şi cu publicitatea mincinoasă: mărcile care o exercită prea multă vreme riscă s-ajungă soiuri pe cale de dispariţie...

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

La gura concasorului

Inima oraşelor româneşti este de fier ruginit. Unde te-ai duce, roşul obosit al ruginei te întovărăşeşte. Că e rugina asterelor subterane, trepidînd de oboseala zecilor de ani, de scleroza unei senilităţi prelungite de criza economică sau dansul scheletic al macaralelor abandonate, fierul este semnul autoritar al civilizaţiei, adăugînd anemiei sociale un plus vitaminizant pe care nimic nu-l asimilează. Mii de macarale stau aşadar abandonate, la marginea drumului, vibrîndu-şi vertebrele, într-o diorama sauriană agreată, pare-se, de edili. Şi nu numai de ei. În acest peisaj jurasic îşi petrec zilele zeci de mii de oameni. Peisajul carstic al blocurilor ruinate de o maternitate toxică rimează cu fierul putred al macaralelor. Din gura cavernelor supraetajate iese uneori cîte-un chip omenesc. Contemplînd peisajul ruginiu care se întinde pe dimensiunile unui parc natural.

Unii cred că blocurile, bune-rele, cum or fi!, trebuie terminate. Prezenţa macaralelor dă o noimă peisajului, altminteri suprarealist. Macaralele sînt un fel de addenda la promisiunile de protecţie socială emise de foste, actuale şi viitoare puteri. Ele certifică bunăvoinţa oficială de a da cîte-un acoperiş oricărui doritor. Şi chiar dacă blocurile, strîmbe de la natură (natura lor colectivistă, adică) au compoziţia unor deşeuri toxice, chiar dacă sînt construite pentru a stoca oameni, cît mai mulţi în cît de puţin loc posibil, chiar dacă sînt incomode şi costisitoare, periculoase prin fragilitate, prezenţa lor este o promisiune tacită de rezolvare a crizei spaţiului locativ. Îndepărtarea macaralelor ar fi semnul unei categorice voinţe politice – aceste blocuri nu vor fi terminate niciciînd. Orice candidat din campania electorală priveşte cu bunăvoinţă la macarale, sperînd să domesticească dragonii, să-i pună la treabă în folosul obştii fără a fi necesară sacrificarea *unei tinere nepătate* etc.etc. În orice clip electoral trebuie să demonstrăm că potenţialului lider nu-i este frică de macarale, că şi le însuşeşte, că le suportă în fundal şi în discursuri.

Alţii sînt, în schimb, de părere că macaralele trebuie să dispară. Vremea lor a trecut. Ele mănîncă prea mult şi nici utile nu sînt. Necruţătorul malthusianism este pe punctul de a ne priva de macarale. Zic unii că fierul lor ruginit nu mai rezistă: la o pală de vînt mai puternică sau la un cutremur, multe dintre acestea riscă să se prăbuşească. Cei care spun asta trebuie să lupte cu opinia puternică a gospodarilor – orice macara dezmembrată înseamnă o sută de locuinţe mai puţin. Chiar dacă logica spune că nici chiar dacă rămînem la primele noastre macarale, prea mult nu ne putem aştepta de la ele – şi asta pentru că nu mai rezistă. S-ar prăbuşi la prima mişcare. Şi-apoi, multe dintre ele nu mai au şine întrucît au fost mai judicios folosite la construcţia garajelor clandestine! Iar o macara fără şine este o macara fără şine! Totuşi – pretinde grupul (să-i spunem) constructivist: şinele pot fi remontate, iar macaralele ar deveni, astfel, eficiente. Poate pieri lumea, nu şi macaralele ei. Mitologia macaralelor conţine şi o legendă despre macaraua blocată în pătratul a două blocuri unghiulare. Credeţi că macaraua a rămas acolo? Nu. Unul dintre blocuri a fost demolat şi macaraua a scăpat nevătămată. Cu o asemenea mitologie, macaralele nu riscă să fie dezmembrate. Ele sînt figura centrală a perioadelor de tranziţie.

Între cele două tabere ale constructiviştilor şi deconstructiviştilor se află masa enormă a sentimentalilor. Pentru ei, peisajul infernal al şantierelor abandonate este vital. Mitologia lor personală conţine pasaje întinse de lupte, ambuscade, explorări prin subsolurile blocurilor neterminate. Ochiul are nevoie de eternitatea schimonosită a şantierelor, de carcasele contorsionate ale camioanelor, de cablurile care se unduiesc, peste tot, acoperite cu noroi, de bestiariul infernal al concasoarelor cu gura împietrită de bolul nicicînd înghiţit al ultimei încărcături de ciment. Ele fac parte din istorie, din tradiţia de aşteptare a poporului român. Chiar dacă aşteptarea este pe o ruină. Ochiul s-a obişnuit cu fauna foşnitoare a subsolurilor din blocurile părăsite. Cu această junglă adaptată şi localizată în apropierea casei. Teamă sau iubire, puţin importă, cert este că nici un protest colectiv nu s-a îndreptat împotriva acestor fiare. Ele continuă să îmbogăţească peisajele oraşelor, ca şi imposibilele turnuri ale centralelor termice.

Smulse dintr-o carte de poveşti jerpelită în birourile de partid, imaginile coşmareşti ale centrului orăşenesc, chiar dacă patetice şi desperate, au acces direct către un mic cotlon nostalgic (*pe vremea aia chiar se construia!*): oamenii sînt adaptaţi la realitatea fumegoasă, cu coloanele ei desperecheate, cu ale ei ruine de gotic prea tîrziu, cu macarale hămesite, gata de atac, cu subteranele ei care duc, nu-i aşa?, în altă lume.

Sorin ŞERB

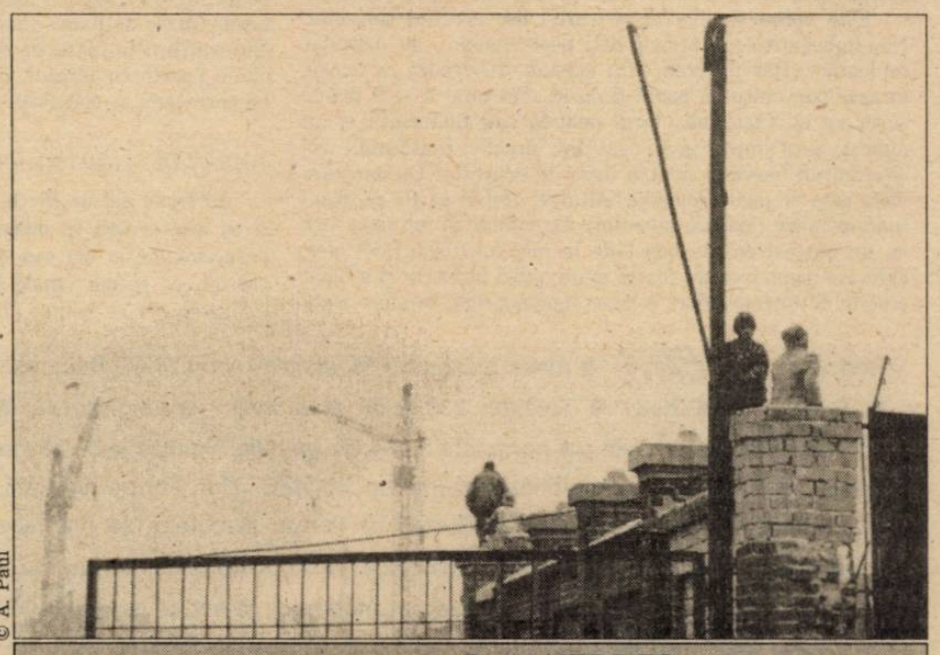

© A. Paul

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Bani fără tradiție

– convorbire cu dr. Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI –

Proaspătul îmbogățit pare să fie un dublu nostalgic: el are aerul că tînjește mereu și după ceea ce a pierdut intrînd într-o nouă categorie socială, dar, totodată, și după ce n-a apucat încă să realizeze adăugîndu-se unei lumi visate, îndepărtată, totuși, în care nu se simte deplin acasă.

La începutul anilor '70, după criza petrolului, un șeic arab a cumpărat somptuoasa vilă care aparținuse unui star de la Hollywood, situată în vestita arie Bel Air. Liniște, o grădină mirifică, bazine de înot, fîntîni arteziene sclipind sub soare: s-ar fi putut bănui că exact acest peisaj era visul cuiva venit din deșert. În timp record și risipind sume enorme, noul proprietar a ras grădina la firul ierbii, a aliniat aleile și a plantat peste tot trandafiri de plastic luminați cu beculețe. Cu averea lui ar fi putut realiza același decor și acasă, pe-o dună de nisip bine electrificată; dar atunci n-ar mai fi trăit în California unde, pesemne, visa de mult să ajungă.

Excentricitatea se dovedește a fi primul semnal pe care-l lansează îmbogățitul recent; care ar fi celelalte? Ce-i aseamănă și ce-i deosebește, în ziua de azi, pe oamenii cu bani de la noi? Care le-ar fi modelul? Stăm de vorbă cu dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici, care a răspuns întrebărilor noastre, fără a se opri doar la aspectele contemporane.

Bunul-simț ca etalon

Stimate dle doctor, astăzi, în societatea noastră, oamenii cu bani sînt priviți, uneori, ca un fel de girafe rătăcite în spațiul mioritic, unde fauna este, în genere, modestă și blîndă. Care ar fi atitudinea firească față de ei?

Constantin Bălăceanu-Stolnici: Abia am ieșit dintr-o epocă în care omul cu bani a fost pentru o lungă perioadă considerat "dușman al poporului". De asemenea, tot în această epocă au fost răspîndite, cu mai mult sau mai puțin succes, doctrinele utopice despre egalitatea tuturor, ca statut social. Ca să vă răspund la întrebare, aș cita aici o opinie a lui Anatole France, care spunea că sînt două feluri de societăți posibile: una, în care toți oamenii sînt săraci și a doua care are și bogați și săraci. Acolo unde sînt numai săraci, ei sînt mult mai săraci decît în societatea care are și bogați și săraci. Sigur, într-o primă aproximație, inegalitatea de avere capătă și un aspect nedrept, sau, după părerea unora, chiar imoral. Dar, în realitate, ea reprezintă cristalizarea unei anumite situații benefice pentru toate nivelele economiei. Egalitarismul cu orice preț duce la tragedii, să ne gîndim la ce se întîmplă în Cuba sau în Coreea de Nord acum...

Dar putem să-i considerăm săraci pe cei din structurile politice de conducere din acele țări?

Cel care are puterea politică o folosește, în cazurile amintite, ca să-și realizeze toate chefurile, toate capriciile lui personale pe seama visteriei publice, pe spinarea tuturor. Omul cu bani cînd vrea să-și realizeze dorințe, gusturi, capricii cheltuiește niște sume ce intră în buzunarul cuiva, creează o circulație a banilor de care beneficiază o serie întreagă de categorii. Respingători sînt numai cei care țin banii în saltea, paraziți ai propriilor averi ducînd o viață de mizerie. Particularul cu bani face să circule sume importante pentru propriile nevoi, dar tocmai fiindcă are o accentuată dorință de a se demonstra, de *a fi*, investește, creează, produce, riscă. El e motorul societății capitaliste; trebuie încurajat. Sigur, apare aici și nuanța etică, se poate discuta moralitatea averii, mijloacele prin care ea s-a obținut. Cei care se îmbogățesc spontan profită de perioadele tulburi: războaie, revoluții, cataclisme etc. Asta se știe. Majoritatea dintre ei speculează cu viclenie, cu un anumit tip de inteligență o situație critică. Nou-îmbogățiții țîșnesc în societate în momentele de criză și lumea îi privește cu ochi critic, ca pe niște intruși în scena socială. De ce? Fiindcă ei vin cu bani fără să aibă *tradiția banului!* Secolul trecut le-a zis ciocoi, al nostru îi numește parveniți.

După o jumătate de veac trăită după norme egalitariste, multă lume n-are altă reprezentare despre bogați decît amintirile perioadei interbelice, nici acelea foarte directe. Dar și cei considerați parveniți pe atunci devin repere de conduită, de gust, de cultură. Este uitat faptul, sau nu se știe, că și pe vremea aceea unii din ei erau ridiculizați de opinia publică, de-ar fi să amintim numai de acel politician despre care se spunea că a cerut alcătuirea unui "dicționar helveto-român"...

Este vorba de efectul pe care-l are ecranul timpului. Nou-îmbogățiții, puternicii iviți peste noapte, au deranjat totdeauna. Dar nu cred că a existat vreo epocă în istorie în care parveniții să poată fi opriți. Personal n-aș fi foarte sever cu ei. Cîștigînd forță politică sau financiară ei au apărut, s-au impus și-au fost/sînt, practic, inatacabili. Să acuzăm un parvenit pentru lipsa de educație? Cu oarecare efort asta se poate remedia. Altul ar trebui să fie reprosul fundamental: lipsa de bun-simț. Eu cunosc și am de-a face cu un om extrem de bogat de la noi, un țăran, fost oier, care are acum o avere foarte mare, pusă la lucru: și-a făcut o serie de întreprinderi, o rețea de desfacere, conduce totul cu mînă sigură, este eficient și cu spirit de prevedere. Deși este complet lipsit de cultură are un comportament de o decență extraordinară, de un bun simț fără reproș. Nuanța asta a observat-o, foarte bine Filimon, la vremea lui: diferența apare la bun-simț, nu la cultură.

Haine, case, obiceiuri

Dar noi cum putem face deosebirile, dacă nu îi cunoaștem îndeaproape?

Cel cu o anumită stare financiară dă dovadă de o oarecare agresivitate, voluntară sau involuntară, care deranjează. Dar, pe de altă parte îl impune și pozitiv, fiindcă noul venit, ca să pătrundă în lumea spre care aspiră, are tendința să imite. Aici apare lipsa de armonie: în îmitația sa el vrea să introducă totdeauna ceva în plus, ceva mai expresiv, mai mult; asta poate și dintr-o mare încredere *în cantitate*. Normal, atunci devine ridicol, își pune în evidență latura mitocănească. Poartă totdeauna haine foarte noi, cumva țepene, cu piepți tari, gata parcă să fie plini de decorații strălucitoare. (În treacăt fie zis, una din preocupările oamenilor noi de azi, este problema decorațiilor și ordinelor care ar trebui înființate cît mai curînd.) Ar trebui să le spună, poate, cineva, că lorzii, înainte de a ieși cu un costum nou în public, îl "uzează" puțin, purtîndu-l prin casă, sau dîndu-i-l valetului să-l poarte cîteva zile, pînă capătă un aer normal. Cînd se duce în vacanță, noul îmbogățit nu stă, și nici înainte nu prea stătea, într-o vilă închiriată sau într-o pensiune cum făceau mulți oameni cu dare de mînă, chiar dintre ei aparținînd chiar aristocrației. Se grăbește să-și facă imediat o vilă care "strigă", exagerează proporțiile și vrea să ia ochii. Cînd eram student și mîncam la Athenée Palace, fiindcă ai mei erau plecați la moșie, văzînd cît de liniștit era locul, mă întrebam unde sînt bogătașii zgomotoși, care nu se zăreau nici aici, nici la Capșa. Șeful de sală, Gentilini, dădea din umeri: "Domnule, aici nu le place, nu se pot striga de la masă la masă". Banii mulți le ofereau aproape totul, rămîneau însă și locuri inaccesibile lor, oricît ar fi fost de bogați. La Jockey Club, de pildă, nu erau primiți, existau niște reguli stricte ca să devii membru. Se duceau la Automobil Club, acolo promovarea se făcea pe criterii mai pragmatice, acolo erau recunoscuți. Bineînțeles, nu erau selectați numai ei, Doamne ferește, dar predominau. Și știți unde am mai observat că averea ostentativă, banii dați în dreapta și în stînga nu ofereau automat un statut de respectabilitate? La țară. La un moment dat, un armean foarte bogat a cumpărat o moșie vecină cu a noastră. Își făcuse o situație prosperă în străinătate, avea, de altfel, o gîndire financiară extraordinară, de mare subtilitate. Carol al II-lea îl chemase în țară să organizeze monopolul sării și al tutunului. A venit, a pus lucrurile pe roate și a realizat și niște venituri substanțiale pentru el. Cînd a luat moșia de lîngă noi, țăranii au făcut un reflex de apărare: nu fiindcă era nou venit, nu fiindcă era bogat, ci pentru că era ostentativ bogat, agresiv bogat. Toate relațiile sale umane deveneau condiționate de bani, considera că orice se poate cumpăra. Din cauza asta lucrurile evoluau, în general, prost: nu știa să se poarte cu țăranii, nu avea *tradițiile de paternalism* cu care erau ei obișnuiți, comportarea lui crea tensiuni.

Anxietăți, capricii, consolări

Ați lucrat ani de zile la Otopeni, la Institutul de Geriatrie, și ați avut contact cu puternicii zilei, cei din sfera politică ori financiară, de la noi sau de aiurea. Ce-i neliniștea pe acești oameni, ce sperau venind la dvs.?

Ca pe orice bolnav, îi neliniștea boala lor. Mai mult decît pacienții obișnuiți însă, ei sufereau de boli specifice stresului: hipertensiune, diabet, unii erau bolnavi de gută, fiindcă nu se abținuseră de la o alimentație prea bogată etc. Un om cu bani mulți – mai ales dacă averea lui e recentă – vrea mereu să aibă încă și încă mai mult. Atunci se lansează în tot felul de aventuri riscante care-l stresează. Nu mai vorbim de factorii de stres introduși, aleatoriu, de însăși desfășurarea vieții: un război, un cutremur, o criză financiară. Sigur, aceste accidente nu-i sărăcesc neapărat, dar îi diminuează. Atunci devin anxioși, se blochează în spaime de tot felul. Și-ar putea spune: "da, am pierdut la bursă, dar mi-a mai rămas avionul personal, iahtul, dacă le vînd pot trăi foarte bine o perioadă de timp pînă mă redresez". Curios, nu-și fac asemenea calcule, oricum nu le declară. Se blochează relativ ușor, neliniștea îi însoțește obsesiv, priviți de-aproape par mult mai fragili decît s-ar bănui. Puternicii zilei de ieri, lideri de partid și de stat, cu care, cîteodată, prin natura meseriei mele am intrat în contact, nu se comportau mult diferit de pacienții bogați din Occident, cu avere de primă generație, burghezii opulenți, dornici să sfideze cu averea. Șapca proletară a conducătorilor comuniști nu înșela pe nimeni. Dacă le priveai casele, recunoșteai cu ușurință stilul burgheziei achizitive. Mobilă florentină multă, grea, întunecată. Deși ar fi putut găsi specialiști care să-i orienteze, nu-i atrăgea – sau n-aveau voie să-și amenajeze? – un interior mai discret, cu tentă aristocratică. Am auzit că unii se lăudau, mai pe șoptite, că stau în casa în care locuise nu știu ce conducător legionar. Le plăcea, să se identifice, în fond, cu personaje care făcuseră scandal în istorie. Omul care face scandal în istorie iradiază asupra obiectelor pe care le-a atins o fascinație aparte. De pildă, o bijuterie superbă poate fi cotată de cineva mai puțin decît una kitsch, numai pentru că ultima a aparținut unui gangster. Cei care ajung repede într-o situație nouă, proaspeții îmbogățiți, sînt foarte interesați de asemenea lucruri. La Otopeni, interesați de posibilitățile geriatriei aceste personaje erau preocupate în special, de "întinerire". Din fericire, relativ puțini dintre pacienți aveau o asemenea optică. Parveniții consideră că la banii lor pot obține orice, inclusiv tinerețea fără bătrînețe: "îmi permit, oricît ar costa. Dacă poți dta să mi-o obții, bine, dacă nu, mă duc la altul." Aceștia sînt cei care, ca la prăvălie și cu banii jos, vor *totul, imediat, vizibil.*

Domnule doctor, într-o schiță de a lui Gheorghe Brăescu, un gazetar este rugat de cineva să intervină pe lîngă Patrjarh, ca acesta să-i boteze nepotul. Solicitantul nu avea pretenția ca botezul să fie oficiat chiar la Mitropolie, Patriarhul putea veni acasă, să creștineze nou-născutul în cadrul intim. Motivul? "Ca să afle și nenorocitul care-a lăsat-o pe fi-mea ce relații avem noi!" Între cele două războaie, cînd a fost scrisă schița, această pretenție părea de un ridicol absolut. În zilele noastre botezul fiului lui Fane Spoitoru la Parlament a fost privit mai curînd ca o picanterie decît ca o enormă lipsă de decență.

Gestul eu nu pot să i-l reprosez numai lui Fane Spoitoru: el are bani și vrea să-și exprime banii conform educației sale. A plătit să-și satisfacă acest capriciu, de neimaginat altădată, și a dat, desigur, și o sumă în plus. Omul bogat, mai ales cel nou, are această capacitate de-a genera corupție. Dar, să recunoaștem, și cei care i-au satisfăcut moftul lui Fane Spoitoru parcă abia așteptau să fie corupți. Aici s-au întîlnit două concepții asupra puterii banului foarte asemănătoare, în fond.

Credeți că acum, în societatea noastră, are cineva autoritatea – nu doar una oficială – să spună *nu* acestui tip de mofturi, capriciilor de proastă calitate?

Se încearcă formarea unui sistem de referință, asta-i sigur. Acei oameni capabili să ofere modele civilizate, discrete, ar trebui să-și reintre în rol. Bineînțeles că noul îmbogățit pare deranjant și ofensiv. Dar el are o mare calitate: e gata să se plieze, să se cizeleze pe cît îi stă în puteri, uitîndu-se la alții, dă dovadă de-o remarcabilă capacitate de imitație. Pentru "îmblînzirea nou-venitului" eu am o mare încredere în puterea spiritului de imitație și de aceea rămîn optimist. Cred că ține de noi toți să-i arătăm ceea ce trebuie imitat.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea. ● Pentru București se pot face abonamente și la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate și angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tjta CHIPER, Radu COSAȘU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ȘI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, București.

Anul V
nr.230
20-26 iunie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

La dispoziția dvs.
– cine și la ce preț –

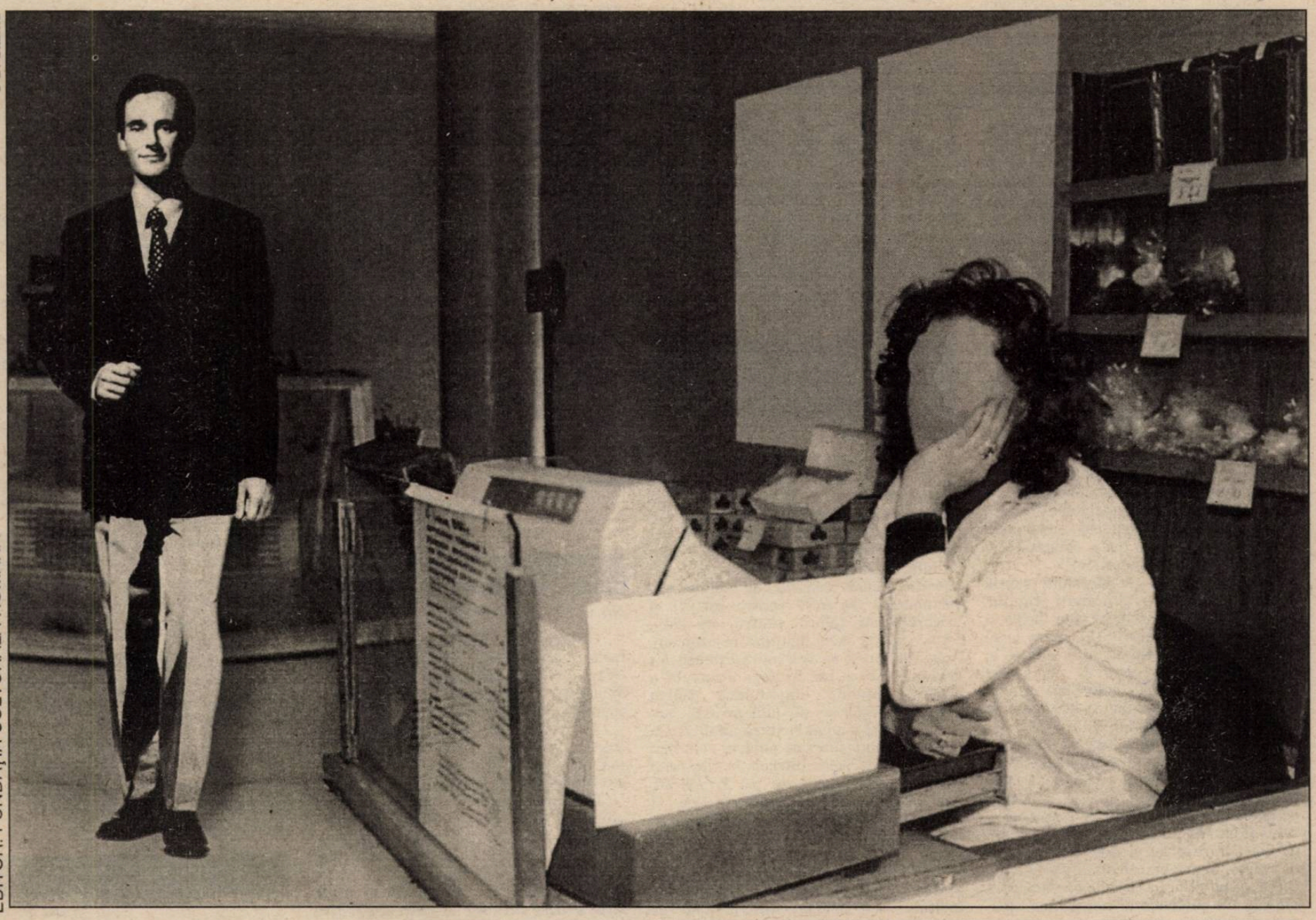

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Nae BĂDULESCU, Radu CARP, Romulus Cătălin GEORGESCU, Mircea KIVU, Andra LĂZĂROIU, Z. ORNEA

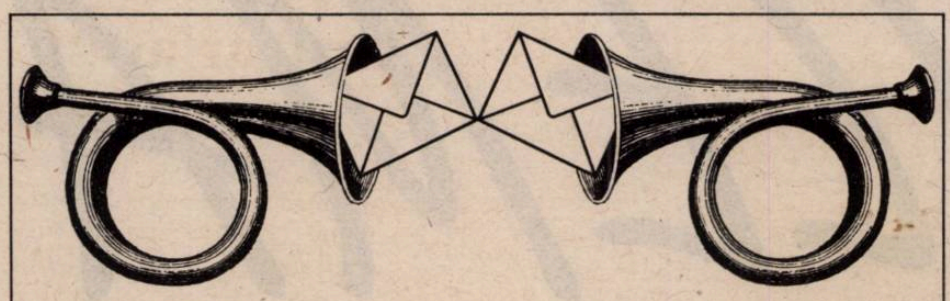

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 226: „Tipuri, arhetipuri, stereotipuri feminine“

De ce ocoliţi feminitatea?

Stimată doamnă Delia Verdeş,

O cunoştinţă, care vă ştie, m-a încurajat să vă scriu, sugerîndu-mi că aţi fi receptivă şi sensibilă la replica mea. Am fost, recunosc, de-a dreptul surprins şi spre regretul meu confirmat citind numărul tematic pe care l-aţi coordonat, "Tipuri, arhetipuri, stereotipuri feminine". Şi iată de ce: articolele, semnate în marea majoritate de femei, se întrec parcă cu (inconştientă) abilitate în a ocoli tema *feminităţii*. Semnalat doar în "Argument", cuvîntul este expediat în ghilimele compromiţătoare, care semnifică, bănuiesc, ceva vetust, o fantasmă care jenează cu amintirea şi poate cu mustrarea ei. Conceptele cheie am înţeles că sînt: egalitatea şi diferenţa, dar de ce nu *identitatea*? Aş fi tentat să spun – dar m-aş arăta, nu-i aşa?, misogin – că este vorba de un "tertip" (feminin), prefer însă, pentru decenţă, să-mi exprim doar nedumerirea.

Singurul care semnalează problema feminităţii este în mod ciudat un bărbat, Adrian Mihalache, şi o face reperînd în treacăt cîteva "ancestrale" virtuţi ca "statutul subordonat" prin care femeia îşi exercită "indirect acţiunea" modelatoare asupra bărbatului sau "experienţa de guvernare prin blîndă şi constantă presiune" care-i asigură veritabile însuşiri organizatorice şi manageriale. O serie de calităţi secunde din aria deloc desconsiderabilă a răbdării (privite, e adevărat, cu un uşor dispreţ masculin) o fac pe femeie, susţine dînsul, să poată obţine randament şi succese sociale rîvnite fără seriozitate şi de mai fluşturatecii bărbaţi. Nenorocirea este însă că prin această prestaţie, de calitate poate, femeia îşi caută şi îşi găseşte doar un *alibi* pentru a evita problema de departe mai gravă şi poate deja insolubilă pentru ea a *identităţii*, a *feminităţii*. Ea vînează acele "Mărci" prestigioase, indiferent că sînt ale unor statute sociale privilegiate sau doar ale lamentărilor cu privire la viaţa lor împovărată suplimentar (în comparaţie cu bărbatul) ori la nenorocul de a nu fi întîlnit bărbatul salvator (care să le pună în valoare, să preschimbe broasca rîioasă în autentică prinţesă, sau măcar să le izbăvească de toate obligaţiile şi vicisitudinile vieţii materiale).

M-aş bucura să nu luaţi intervenţia mea în sensul unei maliţiozităţi gratuite, ci mai degrabă în acela al unei lucide şi binevoitoare exasperări. De aceea o să risc o mărturisire. Am avut norocul ca, în prezenţa unei mătuşi, să simt din copilărie, fascinat, existenţa reală a feminităţii: chipul şi atitudinea ei, o anume maiestate a calmului, căldurii şi blîndeţii, revărsau bunăvoinţă în preajmă; gesturile, vocea, privirea iradiau feminitatea în toate registrele ei majore; resemnarea, uşor visătoare, n-avea niciodată accentele ranchiunei sau ale resentimentului şi lăsa loc unei destinse promisiuni, de ameliorare a tot şi a toate. Acum, la bătrîneţe, figura ei, calchiată parcă după aceea a lui Cioran, a împins blîndeţea pînă la un paroxism al neputinţei, spaimei, disperării – la delir.

Răscumpărat, sper, prin această spovedanie, o să-mi continui rechizitoriul plin de compasiune. Cred că femeia de azi este în de-rută, traiectoria destinului ei se schimbă sub ochii noştri, iar ceea ce ea resimte, nu se ştie cu cîtă responsabilitate, este o serioasă criză identitară. Nu mai ştie cine şi ce este şi se agaţă, cel mai adesea frivol, de diversele modele îndoielnice pe care i le propune piaţa. Lucrul cel mai trist este însă acela că este gata să se trădeze pe sine (să-şi uite, neglijeze, refuze căutarea exigentă a identităţii) pentru felurite flecuştete din vitrina socială, din galantarul erotismului, din comportarea isterică a înfruntării dintre sexe.

E evident aici efectul unei dezrădăcinări şi poate căutarea unui "arhetip" mitico-liric ar putea reîntemeia o identitate cu care azi femeia cochetează fără şanse de izbîndă. Căci nu numai că problema este delicată, dar este şi ingrată pentru că îi cere o exigenţă la care nu pare dispusă să consimtă: una care să se orienteze prioritar nu după egalitate şi diferenţă, ci după complementaritate şi congruenţă. Într-un roman al lui Romain Gary un personaj rosteşte: "Onoarea de a fi a bărbatului este femeia". O astfel de exigenţă ar da demnitate demersului feminin în a-şi regăsi identitatea pierdută în deruta generală, dar şi prea uşuratic căutată.

Propunerea mea ar fi un număr tematic dedicat feminităţii sau nostalgiei ei.

Cu toată consideraţia,

Cornel ATANASIU

Aleea Parcului, bloc 8, Breaza

N.red.: Foarte tristă povestea mătuşii dv. Mulţumiri pentru rechizitoriu. Păreţi a fi un esenţialist. Este exact ceea ce eu încerc să nu fiu şi, probabil, aici se situează "divergenţa" dar şi posibilitatea unui dialog fructuos – cum se spune – pe tema "feminităţii". Pun din nou ghilimelele pe care le denunţaţi fiindcă înclin să cred că avem de-a face nu cu o esenţă ci cu un construct cultural aflat astăzi în plin proces de modificare. Noile modele identitare se re-formulează sub privirile noastre, fie ele pline de nostalgie sau de încîntare. Sau, pur şi simplu, pline de interes faţă de un fenomen socio-cultural care implică (ah, ce vorbă mare urmează!) re-valorizarea lumii în care trăim. (D.V.)

Nr. 228: „Conformism şi educaţie“

Bacalaureatul

După o scurtă şi extrem de palidă redresare (în sesiunile 1990, '91 şi '92) bacalaureatul a redobîndit caracteristicile nefericite specifice examenelor din perioada comunistă: structurare defectuoasă, proastă organizare, prezidare rizibilă, relativizare a valorilor prin promovarea unor cohorte de analfabeţi, remunerare derizorie pentru comisii şi vicepreşedinţi (adică pentru cei care, totuşi, nu fac doar figuraţie în examen). Apoi, amînarea cu trei ani a examenelor de capacitate şi bac în noua structură a dovedit absoluta inaptitudine pentru reformă a celor ce au luat această măsură şi a dat o nouă lovitură unui sistem de învăţămînt şubrezit pînă în cele mai fine fibre ale sale. Întrucît la noi orice lege sau regulament nu pot fi aplicate niciodată în spiritul şi litera lor, ci numai în raport cu anumite indicaţii de folosire, vom semnala unele neajunsuri legate de bacalaureat cu speranţa că instrucţiunile pe care le vor primi în acest an preşedinţii pentru îndeplinirea înaltului lor mandat vor fi apte să remedieze – fie şi parţial – tristele carenţe ale acestui extrem de important examen.

În primul rînd, trebuie arătat că alcătuirea comisiilor şi numirea unor preşedinţi sau vicepreşedinţi sînt făcute după criterii oculte, iar solul substanţial al arbitrariului prejudiciază grav desfăşurarea probelor şi alterează adînc rezultatul final.

Preşedinţii, în pofida unei remuneraţii acceptabile (un salariu de încadrare în două săptămîni pentru efortul de a semna cîteva sute de teze), nu asistă decît foarte sumar (sau deloc) probele orale, sînt într-o continuă cursă spre casă şi spre alte examene ori tipuri de petrecere cît mai plăcută a timpului. Un timp care, în fond, nu este liber... Apoi, aceiaşi preşedinţi, deşi intuiesc ori surprind încercările de promovare prin fraudă, nu fac nimic pentru aplicarea prevederilor regulamentului de examen şi trec nepăsători pe lîngă situaţii scandaloase! Nu astfel se onorează o atît de importantă învestitură! Aşa procedau marii profesori de odinioară? (Ştim că întrebarea este stupidă pentru că nu poţi compara pietrele cu munţii.).

Vicepreşedinţii, cu toate că duc greul examenului, pe lîngă o remunerare derizorie mai sînt nevoiţi şi să suporte verdictele deseori absurde ale unor comisii pentru care, este evident, bacalaureatul se transformă într-o oripilantă sinecură. (Excepţiile, pentru toate categoriile în discuţie, nu ne interesează.) Profesorii asistenţi ai probelor scrise, deşi remuneraţi, favorizează frauda în multe licee, la scară extinsă. De altfel, frecvent, trista lor complicitate este asigurată de atenţii substanţiale rezervate din timp şi orientate cu metodă de înşişi directorii unor licee!! Cum este posibil aşa ceva? În numele căror "idealuri" se mai tolerează asemenea practici înfiorătoare? De ce continuăm a menţine profesioniştii oneşti la nivelul unor improvizaţii? De ce? Pentru ce? Pînă cînd?

Caracterul aberant al acestor cumplite continuităţi este evident. Ministerul Învăţămîntului şi Inspectoratele şcolare au obligaţia de a curma hotărît un rău devenit endemic impunînd respectarea strictă a regulamentului de desfăşurare a probelor, prin delegarea unor preşedinţi, vicepreşedinţi şi profesori examinatori responsabili, competenţi şi de o probitate indiscutabilă. Altfel, unul dintre cele mai reputate şi venerabile examene altădată, va rămîne o penibilă bagatelă, un prilej de ierarhizare incorectă a valorilor şi de promovare a imposturii, o calamitate care demotivează elevii merituoşi, încurajează veleitarii şi compromite iremediabil, poate, instituţia şcolară. Iar a reforma ar putea însemna, printre altele, şi a reveni în mod decis la o normalitate bine cunoscută încă şi extrem de onorantă.

Prof. Adrian POPESCU

Roşiorii-de-Vede

Jurnalul lui Mihail Sebastian

Naivitate sau ipocrizie?

Citirea Jurnalului lui M. Sebastian readuce în memorie – şi discuţie – o întreagă perioadă din istoria zbuciumată a României şi în special din tragedia populaţiei evreieşti.

Am retrăit zilele, anii, de spaime şi obsesii, de tragedii mărunte cotidiene sau mari drame pe care – în special – intelectualii evrei le-au trăit.

Generaţii care se credeau şi erau asimilate cu istoria şi cultura ţării s-au pomenit – întîi tacit, apoi în plină legalitate – scoşi din viaţa cotidiană: şcoli, facultăţi, servicii, armată, presă, case. Dar, în primul rînd neapărate de legile ţării, expuse oricăror abuzuri legislative sau individuale.

Deşi eram încă elevă, apoi adolescentă, am trăit alături de familie şi de prieteni, această dramă şi în special dezamăgirea de a vedea comportarea unei întregi categorii de aşa-bănuiţi prieteni.

Am recunoscut în Jurnalul lui Sebastian sentimentele mele de dispe-

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

rare şi dezgust, de silă, de durere. Pagini întregi din Jurnal le-am comparat cu pagini din Caietul meu de adolescentă căreia i s-au tăiat aripile. Disperarea cotidiană, dureri înăbuşite, mizeria, frica de ziua de mîine. Scoaterea din şcoală, a tatii din serviciu, apoi aruncaţi ilegal (chiar faţă de legislaţia rasistă) din casă, le-am trăit.

Greu de înţeles pentru urmaşii unui veteran voluntar în 1877, luptător în 1913 şi rănit în 1916, cu doi unchi (fraţii ambilor părinţi) morţi pe frontul pentru întregirea ţării şi chiar decoraţi! Aveam cartelă "barată", cu cantităţi mai mici decît vecinii, cu ore fixe de tîrguială, cu interdicţii de tot felul, dar mai ales obsedanta mizerie şi frica de ce va aduce ziua de mîine. Desigur au fost şi Oameni alături de noi, prieteni vechi şi noi, plini de căldură umană şi care căutau să ne îndulcească amărăciunea dezamăgirii. I-am cunoscut pe mulţi din prietenii lui Sebastian: unii au fost surprize pentru mine, dar cei mai mulţi s-au "perfecţionat" în timpul următoarei dictaturi. Mulţi se întreabă cum ar fi reacţionat, în timpul dictaturii comuniste, Sebastian. Din citirea Jurnalului am înţeles de ce a fost asasinat. O mare doză de naivitate surprinzătoare pentru mine. Ştiu că a fost asasinat, cu bună ştiinţă, cum şi de ce. Vreau să leg Jurnalul de cotidian. Ce mă surprinde şi dezgustă este "inocenţa" celor din jur care vor să fie impresionaţi şi se jură că nu ştiau că au existat aceste situaţii, legi, comportamente. Din nou o doză de naivitate ipocrită. Comoditate. La destalinizare, Gh. Gh.-Dej – şi alături de el mulţi alţii – se lăudau că la noi nu avem de plîns victime. Aceeaşi oribilă, comodă ipocrizie cu care ne minţeam şi minţeam şi pe alţii. A trebuit să treacă 50 de ani să se recunoască masacrul de la Iaşi, victimele rebeliunii sau lagărele din Transnistria. Şi mulţi le neagă. Aşa cum se uită morţii colectivizării, ai temniţelor, ai Canalului şi mulţi, mulţi alţii – au existat şi există.

Una din condiţiile primirii noastre în rîndul lumii este combaterea intoleranţei, discriminărilor şovine, antisemite etc. Politicienii noştri, din toate taberele – în consens – recitînd "poezia" mă obligă să-mi reamintesc de acele zile.

Se vorbeşte şi acum de pericolul iudeo-masonic, de război civil în Transilvania şi alte minuni spuse cu aplomb de cei ce vor în Europa.

Dar vrem în Europa, fără maghiari, evrei, ţigani şi – dacă se poate – şi fără români. Doar pentru plimbări, burse şi gumă de mestecat!

Şi cu candidă ipocrizie ciocnim cupa de şampanie!

Jurnalul lui Sebastian nu este numai fresca unor zile apuse, ci o imagine permanentă ce ar trebui să zguduie – cînd există – conştiinţele.

Mira MOSCOVICI

Bucureşti

N. red.: Ştiţi de ce şi cum a fost asasinat Sebastian? De ce nu ne-o spuneţi la fel de clar ca aceste adevăruri?

Poşta redacţiei

Ing. V. Dorolţi – str. I.L. Caragiale 9/1, Baia Mare: Ne scrieţi – cu haz şi înţelepciune – că "n-ar fi nici o catastrofă, dacă nu-mi veţi publica fotografiile". Sperăm că nu va fi o catastrofă, nici dacă le publicăm! Veţi găsi, în acest număr, una dintre ele. Vă mulţumim, mai trimiteţi-ne!

ETICA DATORIEI

Václav Havel face parte din minoritatea acelora care nu spun nimic fără intenţia de a practica, şi nu fac niciodată altceva decît spun. Prin aceasta, mai ales prin aceasta, el e la antipodul universului concentraţionar pe care îl combate. Căci totalitarismul e instituţionalizarea duplicităţii. El cere victimelor sale să separe teritoriul convingerilor de acela al faptelor. Cu alte cuvinte, el reduce "ortodoxia" la "ortopraxie": ceea ce contează e să vorbeşti şi să te comporţi standardizat, *indiferent* ce crezi în realitate. În pustiul acestei schizofrenii, decizia unui om ca Havel de a-şi regăsi *omogenitatea* lăuntrică, de a fi egal cu sine în toate întreprinderile sale e de un curaj ameţitor. Cu atît mai ameţitor, cu cît nu e isprava unui temerar, a unui aventurier romantic. Havel face ceea ce face *împotrivindu-se* naturii sale, contrariindu-şi instinctele, deprinderile, cumineţenia fundamentală. Nu are vocaţie de martir, nu e îndrăgostit de postura eroică la care îl constrîng împrejurările şi conştiinţa proprie. Dimpotrivă. Mărturisirea pe care o făcea lui Karel Hvízd'ala într-o convorbire din 1986 este, în această privinţă, tulburătoare: "Îmi e greu să accept rolul distribuitorului de speranţă; am mai degrabă nevoie să fiu încurajat. Sînt luat drept un om puternic, rezistent, feroce, care nu ezită să meargă la închisoare, chiar dacă i se oferă alternative mult mai atrăgătoare. Gîndindu-mă la această reputaţie, nu pot decît să surîd. În realitate, curajul şi perseverenţa mea provin mai curînd din teama faţă de propria mea conştiinţă, care mă chinuie ori de cîte ori greşesc, sau mi se pare că greşesc. Tot eroismul meu de puşcăriaş a rezultat, de fapt, numai din frică şi din nesfîrşite nelinişti; asemenea unui copil cuprins de panică de îndată ce se confruntă cu viaţa, speriat cu anticipaţie, nesigur de locul său în lume, am îndurat, probabil, detenţia mai greu decît ar fi îndurat-o majoritatea admiratorilor mei. Era de ajuns să aud pe cineva urlînd pe vreun coridor (Havel!) ca să intru în panică. Odată, după un astfel de urlet, am tresărit atît de înspăimîntat, încît mi-am spart capul izbindu-mă de o fereastră. Cu toate acestea, ştiu că, dacă ar fi nevoie, aş suporta totul din nou şi aş reuşi să fac faţă...".

Avem de a face cu un caz tipic de moralitate kantiană. O spun fără entuziasm, ca unul care nu s-a simţit niciodată atras de aerul rece al imperativului categoric. A califica o faptă drept meritorie moralmente *numai dacă* ea a fost săvîrşită fără plăcere, din "calcul principial", mi s-a părut întotdeauna meschin, uscăţiv, antipatic. Preferam să valorific, cu oarecare demagogie balcanică, o etică a bucuriei, tonică, iubitoare, la antipodul rigorismului protestant. Judecata mea se dovedeşte pripită şi schematică. Alături de etica "naturii bune", care *participă* la actul moral cu toate facultăţile sale, alături de "dăruirea" morală, care nu resimte sacrificiul ca pe un sacrificiu, ci îl asumă generos, ca pe o împlinire, există etica *efortului*, a acţiunii melancolice, a gestului *inevitabil*, care nu se hrăneşte din splendoarea "cauzei", ci din propria lui necesitate. Pe măsură ce trece timpul, etica aceasta, a "acţiunii săvîrşite fără nici o înclinaţie, exclusiv din datorie", îmi apare mai preţioasă, mai adecvată "scării umane". E etica lui Havel. Singura formă de etică din a cărei substanţă se poate naşte spiritul civic.

Andrei PLEŞU

Extinderea NATO jigneşte românii ?

Inventarul declaraţiilor făcute de politicieni şi de jurnalişti după anunţul Casei Albe – prin care România rămîne înafara primului val de integrare în NATO – scoate la iveală cîteva concluzii paradoxale. Majoritatea liderilor, analiştilor şi reprezentanţilor autorităţii s-au simţit datori să spună că n-au fost luaţi prin surprindere, că jocurile erau făcute de mult, că decizia americană era previzibilă. În acelaşi timp, aproape toate comentariile, comunicatele ori intervenţiile publice pe această temă au un aer furios şi victimizator. Agresivitate plîngăcioasă ori acuzatoare, adolescentinele reacţii ale multora dintre aleşii noştri şi inadecvarea diplomatică a cîtorva idoli de tranziţie nu sînt rezultatul încrederii oarbe în victorie, de vreme ce toată lumea susţine că a prevăzut, prezis sau argumentat eşecul. Ceea ce ne face să primim nominalizările pentru NATO ale preşedintelui Clinton ca pe o jignire insuportabilă este doar convingerea că pentru noi integrarea se reduce la o chestiune de demnitate naţională. Aşa stînd lucrurile, putem accepta că nu sîntem performanţi din punct de vedere economic şi că bîjbîim în căutarea temeliei legislative fără de care statul de drept rămîne o lozincă frumoasă, dar pretindem ca mîndria românească să fie răsplătită cum se cuvine şi marile puteri să ne pună pe acelaşi plan cu vecinii noştri dinspre vest.

Ciudat e doar că demnitatea naţională nu-i preocupă nici pe gazetari nici pe şefii de partid pentru a compara infrastructura şi (a)normalitatea instituţională care plasează Bucureştiul înafara triunghiului Praga-Budapesta-Varşovia. Clasa politică îşi autoacordă dreptul de a ignora realitatea pre şi postcomunistă, uitînd că ungurii, cehii şi polonezii dezbăteau problema reformei pe vremea cînd noi cumpăram zahărul pe cartelă, încîntaţi ca şi azi că sîntem unici, deci dispuşi să ne împăcăm, din mîndrie prost orientată, cu ipocrizia oficială şi cu lipsa de perspectivă. Gazetarii nu-şi pot permite să analizeze fără partis pris greşelile comune ale puterii şi opoziţiei după căderea dictaturii ceauşiste, împotmolirea promovată de unii şi incapacitatea celorlalţi de a recunoaşte că, în pofida sincopelor, blocajelor ori conflictelor, societatea românească a evoluat *din toate punctele de vedere* din 1989 încoace. Răniţi peste măsură de judecata aspră şi de "comploturile" mediilor străine, n-avem puterea să ne vedem aşa cum sîntem şi, mai ales, să înţelegem că preţul viitorului creşte pentru orice popor care-şi deformează trecutul fiindcă nu-şi impută responsabilitatea propriilor greşeli. Cheia rămînerii între două valuri trebuie căutată în duplicitatea raporturilor noastre diplomatice din ultima jumătate de secol, dar şi în infantilismul prin care am negat revoluţia de dragul complotului, negînd mai apoi binefacerile tranziţiei din ură pentru noua putere.

O ţară în care alternanţa politică nu aduce cu sine consolidarea instituţiilor ci doar bulversarea întregului sistem, în care legile adoptate cu greu în Parlament sînt modificate prin ordonanţe de guvern, în care privatizarea e o sursă de corupţie la fel de rezistentă ca şi centralismul economic, în care adversarii guvernului sînt trataţi ca trădătorii de ţară, iar justiţia se acomodează fără scrupule pretenţiilor puterii nu e nimic mai mult decît un ţinut al surprizelor. Interesul naţional şi orgoliul de învingători într-un sistem democratic cereau noilor guvernanţi să demonstreze, imediat după preluarea mandatului, că am recuperat enorm şi că societatea românească nu mai este, în 1997, o excepţie nefastă a fostului bloc comunist, ci un partener central-european. N-a fost să fie aşa – ne-am unit forţele pentru a demonstra *exact contrariul* – iar guvernanţii şi opoziţia se învinovăţesc acum reciproc, deplîngînd împreună nedreptatea standardelor nord-atlantice.

Chestiunea demnităţii naţionale, atît de des şi de colorat invocată în toate intervenţiile publice pe tema excluderii României din lista ţărilor preferate pentru primul val al integrării, beneficiază de interpretări care au mult de-a face cu ideologia ceauşistă şi foarte puţin cu mentalitatea occidentală. Pentru politicienii şi gazetarii plimbaţi prin lume, Statele Unite sfidează Europa şi ne ofensează încă o dată istoria dacă vor să suporte costurile integrării a trei state în loc de cinci. Dacă aceeaşi Casă Albă ar riposta ferm Rusiei pentru a scoate Bucureştiul din sfera influenţelor estice, nu i-am reproşa deloc preşedintelui Clinton politica de dictat, amestecul brutal în construcţia europeană, aroganţa de jandarm internaţional. Dimpotrivă, am înţelege că jocurile geostrategice sînt importante şi că echilibrul de forţe se reaşează în conformitate cu interesele administraţiei de la Washington. La fel, dacă Franţa şi Germania ne cer să respectăm convenţiile europene – inclusiv în zona drepturilor pentru minorităţi etnice sau sexuale – le dăm cu tifla considerînd că atentează la integritatea noastră teritorială şi la tradiţia moral-ortodoxă. Cînd avem însă nevoie de solidaritatea şi de sprijinul guvernelor de la Paris sau Bonn, ne împăunăm cu faptul că am fost întotdeauna în Europa iar pretenţia de a fi trataţi ca atare ni se pare absolut normală.

Primitivismul malign şi lozincile găunoase la care elitele politice şi mediatice reduc noţiunea de demnitate ameninţă şansele reformei, favorizînd grevele minereşti, neîncrederea investitorilor, paseismul obtuz. Sensibilii fără simţul responsabilităţii şi vanitoşii fără simţul onoarei sînt tipuri umane cultivate excesiv în anii dictaturii. Reprezentanţii lor au încă pretenţia că trebuie să rămînă simboluri naţionale. Tocmai aceste psihologii hibride împiedică însă integrarea: dacă ele vor fi la nesfîrşit prezente în viaţa publică, patriotismul de sorginte naţional-comunistă – bazat pe dispreţul faţă de alţii şi pe mila atotpermisivă pentru noi înşine – ne poate călăuzi spre izolare, sărăcie, dezastru.

Elena ŞTEFOI

Anticariat (II)

După rapidul portret făcut lui Ceauşescu şi însoţitorilor acestuia, François Mitterrand rezumă astfel discuţia de patru ore cu şefii regimului comunist de la Bucureşti:

"Am subliniat mai întîi caracterul insolit, pentru noi, occidentalii, al diplomaţiei româneşti, iniţiativele şi libertatea ei de mişcare. După ce a fost ales, preşedintele Nixon a făcut prima lui vizită în lumea comunistă la Bucureşti. România nu a urmat Moscova nici în secesiunea iugoslavă, nici în erezia chineză. A condamnat «normalizarea» cehoslovacă. Întreţine relaţii oficiale cu Albania. Intră în vorbă cu Piaţa Comună. O primeşte pe Golda Meir.

«Ce-i de mirare? a răspuns Ceauşescu. Rusia nu are de ce se teme de noi, îi sîntem aliaţi cinstiţi. În rest, ne conducem politica după interesele noastre naţionale. Lumea se schimbă repede. Nu mai există supraputeri. Lărgirea Pieţei Comune, creşterea Japoniei, revenirea în forţă a Chinei, revoluţiile din America Latină, saltul economic al celor două Germanii au creat tot atîţia poli de atracţie. În Vest, dominaţia americană este respinsă sau contestată. În Est, nu există nicăieri instituţii supranaţionale, nici chiar în cadrul CAER, contrar tendinţei din Europa celor nouă. Este şansa istorică a ţărilor mici şi mijlocii. Nimeni nu mai poate pretinde să acţioneze sau să hotărască în numele lor. Brejnev a recunoscut-o înainte de Nixon şi Ciu-En-Lai. Toţi trei au fost înţelepţi». Ceauşescu se întorsese dintr-un turneu în Africa, după o lungă oprire la Cairo. Săptămîna asta inaugurase împreună cu Tito barajul de la Porţile de Fier. El încearcă să pună bazele unui nou echilibru mediteranean şi al unei organizaţii comune a Balcanilor. Nu e în lume nici o capitală în care să nu i se afirme prezenţa. «La Madrid, la Atena, la Pretoria, de asemenea» – mi-a aruncat, ca pentru a preveni o obiecţie.

Eclectismul acesta al românilor în politica lor externă nu se potriveşte cu stricteţea ce continuă să le ordoneze politica internă. Desigur, epoca Anei Pauker şi a exceselor staliniste este încheiată. Dar la Bucureşti s-a rămas aproape de modelul sovietic. Ca şi cum ortodoxia ar fi preţul independenţei! Nu a fost vorba decît despre asta. Stranie situaţia acestei tinere ţări, făcute prin asamblarea unor vechi provincii disparate şi care îşi proclamă sus şi tare dreptul de a dispune de ea însăşi, fiind cărarea unui uriaş imperiu".

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Riscurile aculturației

Poate cel mai important defect al juristului român este *lipsa perspectivei*. Antrenat să fie un abil tehnician, format pentru detaliu, juristul român nu știe să privească evoluția *sistemului juridic* și este incapabil să formuleze o judecată despre felul în care se mișcă *întregul* drept român actual. Pentru a mai atenua asprimea acestui gînd, mă grăbesc să adaug că incapacitatea la care m-am referit nu este imputabilă juristului, ci școlii care nu i-a dat minimul de logistică intelectuală necesară demersurilor de acest tip. Și va trebui, cred, să deschidem în curînd o serioasă dezbatere despre plusurile și minusurile școlii românești de drept.

Revenind la subiecul propus în titlu, credem că lipsa reflecției asupra a ceea ce se întîmplă cu dreptul nostru chiar sub ochii noștri, poate avea efecte catastrofale. Să mă explic!

Înlăturarea violentă a dictaturii comuniste a pus România în fața unei mari încercări. Sub aspect juridic, efortul care trebuia făcut și care, desigur, este departe de a se fi încheiat, este enorm. A fost necesară reconstruirea din temelii a unui nou sistem de drept pentru că aproape nimic din dreptul anterior anului 1990 nu mai putea fi preluat. Formele nefirești și, uneori, aberante pe care realitatea juridică românească le-a cunoscut au fost abandonate și, în locul lor, a început edificarea unui sistem de drept european, compatibil cu standardele la care dreptul occidental a ajuns în mod natural. Acest proces s-a realizat și se realizează printr-o continuă *aculturație juridică*. Adică prin modificarea dreptului nostru ca urmare a favorizării contactului cu dreptul țărilor occidentale și, mai ales, cu dreptul comunitar european. Deși această *aculturație* este, după toate cărțile de sociologia dreptului, una *organizată* (pentru că se întemeiază pe voința autorității publice de a "deschide" dreptul nostru către vest), am impresia unei derive. Totul este gîndit strîmt, fiecare vede doar ceea ce pare important aici și acum, părem stăpîniți de un demon al urgențelor. Nimeni nu se preocupă de eventualele riscuri ale actualei aculturații juridice. Nimeni nu ridică mari întrebări de genul: optăm pentru adoptarea unui "mare plan" legislativ care să ne apropie dintr-un pas de dreptul european sau folosim aculturația pentru ameliorarea treptată a legislației noastre? Cum menținem echilibrul interior al sistemului juridic pe parcursul procesului de aculturație juridică? Cum rezolvăm opoziția dintre cosmopolitismul juridic și naționalismul juridic?

Marile riscuri ale aculturației juridice actuale încep cu eludarea acestor întrebări.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Atelierul de rame și oglinzi

Joi, 12 iunie, a venit dușul rece: președintele Statelor Unite a stricat spectacolul politico-mediatic al marșului nostru, ce părea irezistibil, spre NATO. O declarație a fostului președinte român, Ion Iliescu, a acuzat imediat, speculator, puterea actuală din România că a indus populația în eroare cu triumfurile ei politico-diplomatice asupra marii alianțe militare, fără, însă, a pune în cauză presa, televiziunea adică și în special Pro TV-ul pentru faptul că, în loc să *oglindească*, *speculează* evenimentul. Evenimentul cu pricina, mai exact procesul, s-a pretat, într-adevăr, unei tratări mediatice privilegiate: căci prezenta triumfalism, asigura desfășurare și creștere în timp, era, așadar, *epic* și *eroic*: ca un perfect *serial*. De aceeași focalizare exclusiv asupra puterii politice, lăsînd pe dinafară puterea mediatică, s-au făcut vinovați și Dumitru Tinu și Ion Cristoiu, convocați de urgență la una dintre cele mai reușite ediții ale emisiunii „Milionarii de la miezul nopții". Ion Cristoiu a vorbit chiar de *manipulare*, dar stau și mă întreb: dacă nu ar fi existat presa, *acest fel* de presă, adică în primul rînd televiziunile, politicienii s-ar mai fi dat în spectacol, „manipulînd" mai mult sau mai puțin spontan? S-a ajuns, și la noi, la formarea unui *complex politico-mediatic* inextricabil. Fosta putere manipula propriu-zis, adică sălbatic, rudimentar, prin TVR, asevindu-și-o. Acum, „manipularea" e *soft*, spontană, obiectivă: televiziunea flatează atît personalul politic, cît și publicul, devenind adevăratul *cadru* de desfășurare al vieții publice, o *agoră* electronică. Puterea politică s-a lăsat atrasă în jocul televiziunilor, în frunte cu Pro TV, și a întreținut iluzii, creînd o realitate și un *telos* de *cartoon*. Ion Cristoiu a spus chiar: „comedie", „carnaval". Ar fi fost acestea posibile fără televiziune? Cine, dacă nu televiziunea este cea care transformă — constant și automat, dar, evident, interesat — politicul în carnaval? Cine se folosește de cine: politica de televiziune, sau televiziunea de politică? Cine e, pînă la urmă, cel cu adevărat puternic: puterea sau televiziunea? Politica ar fi, evident, alta fără televiziune, sau cu o televiziune responsabilă, ne-cinică, care să nu se servească numai pe sine și care să nu-și aservească, interesat, politicul. Televiziunea, da, a început, și la noi, să *altereze politicul*, infiltrîndu-l, încadrîndu-l, dominîndu-l și, astfel, aservindu-și-l. A avut, o dată în plus, dreptate Ion Cristoiu să vorbească (fără să o numească) de *realpolitik*, de politică dusă, cu necesitate, pentru a rămîne politică, *în secret*, deși nu a nominalizat, ca om de presă și ca invitat permanent al diferitelor noastre televiziuni, televiziunea ca responsabil. Televiziunea știe să speculeze *plăcerea* (umană, prea umană) a oamenilor politici de a se da, nevinovat, în spectacol, îndepărtînd politica de resorturile ei firești și transformînd-o, mai presus de orice, în *spectacol*. Dar nici jurnaliștii nu sînt mai breji: tot joi noaptea, halucinant, D. Tinu a putut fi văzut în același timp, în direct, la emisiunea lui Marius Tucă de la Antena 1 și, înregistrat (= controlat), la „Întîlnirea cu presa" realizată de Iolanda Stăniloiu la Pro TV, după ce mai trecuse și pe la „Ediția specială" de la TVR, asemenea lui Ion Cristoiu pe la „Telejurnalul" postului Tele 7 abc. Televiziunea — televiziunile — clonează oamenii, creează o realitate „virtuală", ireală, care nu există: spulberă realitate lumii. Nu o realitate falsă, ci o falsă realitate. Politica, da, are nevoie, pentru a fi eficientă și autentică, de o bună doză de *secret*. Dar nu numai oamenii politici sînt mai mult oameni decît politici, lăsîndu-se atrași de plăcerea de a se da în spectacol. În aceeași cursă cad și jurnaliștii din presa scrisă, deveniți vedete mediatice, și care nu își dau seama că televiziunea, astfel, îi aservește, se folosește de ei în scopuri proprii.

M-am temut, o clipă, pentru soarta „Operațiunii Pro NATO", dar, duminică, 15 iunie, ea s-a desfășurat imperturbabil, cu un Mihai Tatulici (în direct de la Bonn) avînd tot atîtea în comun cu NATO ca și, de pildă, Cristian Unteanu (luni, 16 iunie, TVR) cu Claude Lévi-Strauss. „Operațiunea" aceasta este, într-adevăr, impresionantă ca *montaj tehnico-financiar*: ceă mai mare întreprindere de televiziune din istoria mediilor românești. Atîta doar că, din punctul de vedere al conținutului propriu-zis *jurnalistic*, ea e ca și goală: spectacol pur — nici măcar foarte spectaculos —, semnificant eliberat de semnificat (cel puțin de cel declarat). *Semn* promoțional. *Ramă*. În care, duminică, s-a văzut, în persoana lui Emil Hurezeanu, ce înseamnă un adevărat *analist politic* și care este diferența lui față de jurnalistul român, fie acesta și vedetă de televiziune, care ține să se împăuneze, abuziv, cu acest titlu.

Bogdan GHIU

Economie

Casele de schimb agită piața valutară

Leul a coborît lin, la sfîrșitul săptămînii trecute, la casele de schimburi valutare. Dolarul a sărit, la vînzare, peste pragul de 7300 de lei, provocînd semne de întrebare.

De fapt, de îndată ce dolarul a schițat doar o tendință de urcare au început să circule zvonurile. Auzim, tot mai des, că vom avea totuși o vară a suișului lin, după care, la toamnă, va urma o urcare bruscă. Nimic nou. Toate aceste scenarii nu fac altceva decît să copieze, pas cu pas, mersul cursei leu-dolar din partea a doua a anului trecut. Sau din anii trecuți, în lunile iunie-decembrie.

Am motive să cred, însă, că în partea a doua a acestui an nu se va repeta nimic din etapele corespunzătoare ale anilor trecuți. Apoi, referindu-ne la anul trecut, să nu uităm că un rol important l-a jucat și "efectul Ghiba". Vă mai amintiți? În toamna lui '96, prim-vicepreședintele de atunci al Bancorex, Alexandru Ghiba, declarase că leul e mult supraevaluat, prezicînd urcarea dolarului la 5500-6000 de lei în decembrie și la 12000 de lei în 1997. Analiștii s-au întrebat unde se rupe lanțul după o astfel de prezicere.

A cedat veriga cea mai vulnerabilă la declarații alarmante: piața neagră. Aici s-a scumpit mai întîi dolarul. Și tot aici s-au dat cele mai mari "tunuri". Unde de șoc Ghiba i-a alertat pe importatorii de produse alimentare. Ei s-au speriat că dolarul chiar va urca pînă la 6000 de lei în decembrie '96 și că, în consecință, vor avea mari dificultăți cu aprovizionarea de Crăciun și de Anul Nou. Așa că s-au repezit să-și procure dolari... cît cursul lor nu urcase încă la 6000 de lei.

Casele de schimb au constituit al doilea val. Ele n-au făcut altceva decît să se alinieze la piața neagră. Ca să nu piardă ritmul și să rămînă fără clienți.

Dintr-o dată, la numeroase case de schimb, "s-a rupt" diferența dintre cursul la cumpărare și cel la vînzare. Pornind de la principiul, binecunoscut pe această piață, că toamna dolarii se cumpără, nu se vînd, mai toate casele de schimburi valutare au urcat prețul la cumpărare, încercînd să atragă valută. N-au dat însă mai mult de 3800-3850 de lei. În schimb, au urcat peste 4000 de lei cursurile la vînzare. Unele case de schimb au cerut și 4700 sau chiar 5000 de lei. În dublu scop. Pe de o parte, să-i descurajeze pe cei ce ar vrea să cumpere valută de la casele de schimb. Pe de altă parte, să vadă totuși dacă "își vor găsi oamenii" care să dea cît li se cere.

"Efectul Ghiba", după ce a tulburat piața neagră și casele de schimb, s-a îndreptat către piața valutară interbancară. Ce a găsit aici? În primul rînd, o piață dezechilibrată din cauza unei cereri imense de valută, căreia era nevoită să-i facă față cu o ofertă nesemnificativă. În al doilea rînd, piața era dominată de cele patru bănci-dealer, care dețineau monopolul facerii cursului. În al treilea rînd, Banca Națională nu dispunea, în acel moment, de o rezervă de valută care să-i fi permis să facă intervenții eficiente pe piață. În aceste condiții, dolarul a luat-o razna, fără să fi atins însă nivelul prezis. Deruta a continuat în '97; dolarul a urcat pînă la 9000 de lei și chiar mai sus. Asta se întîmpla pe la sfîrșitul lunii februarie. Toți cei care credeau în profeția lui Alexandru Ghiba au spus: dolarul nu se va mai opri pînă la 12000 de lei. N-a fost să fie însă așa. "Efectului Ghiba" i s-a opus "efectul BNR": o politică monetară riguroasă, liberalizarea pieței valutare și promovarea liberei concurențe între bănci. Dolarul a coborît la nivelul de 7000 de lei. Piața s-a stabilizat.

De aproape 4 luni, cursul valutar n-a mai cunoscut mișcări semnificative. Iată însă că, începînd de săptămîna trecută, dolarul urcă încet. Pe piață au apărut zvonurile: dolarul va crește spectaculos la toamnă.

În anii trecuți, astfel de preziceri se bazau pe faptul că țările cu o rată ridicată a inflației și cu deficite mari ale balanței comerciale nu pot evita dificultăți majore. România oferea un caz semnificativ sub acest aspect, mai cu seamă în condițiile în care ne confruntăm cu creșterea inflației și cu devansarea exporturilor de către importuri. Ar mai fi de adăugat că nici exporturile nu se dovedeau a fi "curate", în sensul că necesitau un mare consum de importuri. Efortul din fiecare an, de a asigura o creștere a exporturilor românești se solda cu un plus de importuri în balanța comercială, fapt determinant pentru scumpirea dolarului și scăderea leului.

Cum va fi anul acesta? Întrebare cardinală, mai ales că instituțiile publice, presa, o bună parte a populației, dar în primul rînd operatorii economici s-au obișnuit să privească zilnic ceasul bursei valutare. Nu din simplă curiozitate, pentru ca tot românul să știe cît mai costă dolarul. În lei, desigur. Cursul leu-dolar, publicat în fiecare zi lucrătoare, ne transmite un dublu mesaj. Unul obiectiv, care exprimă puterea monedei naționale în raport cu dolarul american. Altul subiectiv, determinat de conjuncturi și de un întreg complex de factori psihologici.

Privind acest ceas, ne putem da seama care este starea balanței comerciale. Dacă exportatorii aduc sau nu destui dolari în țară. Sau dacă importatorii vor avea sau nu destulă valută pentru a aproviziona piețele interne. În același timp, putem avea o idee despre mișcarea reală a prețurilor de producție și, mai departe, a prețurilor de consum.

Cum să interpretăm mesajul primit recent. De ce a sărit dolarul? Specialiștii au observat că nu toate casele de schimb s-au repezit să afișeze cursuri mari. În același timp, nu au găsit amatori care să plătească peste 7300 de lei pentru un dolar. Încercările "temerare", de a vinde cu 7400 de lei, au eșuat din lipsă de cumpărători. Nici băncile nu mizează pe creșteri consistente.

Sigur, bursa valutară ne arată încotro merge leul, în raport cu alte monede naționale. Îndeosebi cu dolarul, dar și cu alte valute folosite în tranzacțiile noastre economice internaționale, inclusiv cu valute "exotice". Ceasul bursei are în vedere cîțiva factori, între care cererea și oferta de valută. Aici s-a produs schimbarea din acest an. Atît timp cît există valută și cumpărătorii nu mai stau la coadă, nu există nici motive esențiale care să determine dereglarea pieței.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Cursa NATO via Petroşani

Argumente plus nedreptăţi

●"Refuzul de a accepta România, luat ca un afront naţional, ar putea crea o asemenea reacţie în Parlamentul francez, încît s-ar pune în pericol întregul proces de ratificare a acceptării noilor membri. (...) Extraordinara evoluţie a României nu a mai avut cum să clintească America. Admiterea ţării noastre ar fi stricat nişte jocuri deja făcute, nişte priorităţi deja stabilite. *Drept urmare, pentru România s-a pregătit statutul de admis, dar fără loc.*" (Bogdan Chirieac – *Ghilotina americană*, în **Adevărul**, 13 iunie) ● "Pe fondul unor jocuri deja făcute, al unor alianţe bine consolidate, România a încercat intrarea în forţă la o masă la care invitaţii, meniul şi muzica erau stabilite de mult. Şi nimeni nu ne vedea între invitaţii la petrecere (...) Dacă în urma acestui refuz, care poate avea şi sensul unei amînări, România întoarce iarăşi foaia, atunci nu va face decît să confirme bănuielile occidentalilor. Dacă va continua procesul, atunci vom forţa comunitatea internaţională să accepte ceea ce era deja exprimat: normalizarea continuă." (Cornel Nistorescu – *Tot răul spre bine*, în **Evenimentul zilei**, 16 iunie) ● "Totul, dar absolut totul înclină balanţa spre noi, iar dacă intră în discuţie şi capacitatea militară, rolul jucat în regiune şi furnizarea de securitate zonală, mă tem că nimeni în afară de Polonia şi România nu ar avea la îndemînă atuuri mai solide. De aceea şi zic că extinderea NATO riscă să devină nu act de injustiţie, o ruletă absurdă unde ţi se refuză miza de pe masă, rostindu-se doar formula «Les jeux sont faits» ba chiar şi numerele cîştigătoare, fără ca măcar bila să se învîrtească (...) Şi sosesţe dl William Cohen, să ne dea detalii suplimentare. Eu l-aş primi cu braţele deschise, l-aş asculta în linişte, după care i-aş propune o excursie în Valea Jiului, să constate singur ce înseamnă dificultatea aplicării unei reforme şi asumarea unei responsabilităţi apăsătoare în acest plan." (Horia Alexandrescu – *Ruleta NATO*, în **Cronica română**, 16 iunie) ● "Răspunsul nefavorabil al Washingtonului nu ne poate determina să neglijăm ceea ce se întîmplă în Valea Jiului sau oriunde au loc conflicte sociale de mai mică sau mai mare amploare. (...) Din păcate, Executivul evită acest adevăr, fiind mai mereu cu ochii aţintiţi spre străinătate, deşi succesul reformei depinde de convingerile şi de voinţa poporului român." (Sorin Holban – *Între Washington şi Valea Jiului*, în **Jurnalul naţional**, 16 iunie)

Variantele de rezervă

● "Poziţiile de favorite ale Sloveniei şi României pentru o a doua etapă a extinderii s-ar putea transforma în unele de întîrziate ale primei. Nu este exclusă o strategie fermă şi coerentă care să prevadă, după alipirea imediată a favoritelor, includerea ulterioară a celorlalte două. Un proces asemănător unui val cu două creste." (Claudiu Şerban – *România ar putea pluti pe un val cu două creste*, în **Libertatea**, 16 iunie) • "Doar naivii mai pot crede că la Madrid se mai poate schimba ceva. (...) Ceea ce nu înseamnă că România a pierdut partida. Ar trebui să ne gîndim de unde am pornit. Cu numai o jumătate de an în urmă, şansele noastre de admitere erau, practic, nule. Acum se speră ca la Madrid ţara noastră să fie nominalizată pentru următoarea rundă de negocieri şi să se stabilească o dată fixă pentru aceasta (...) Iar aceasta înseamnă lumină verde pentru investitorii străini, înseamnă reformă, înseamnă dezvoltarea economiei de piaţă, ceea ce, la urma urmei, este lucrul cel mai important." (Dumitru Tinu – *Proba de demnitate*, în **Adevărul**, 16 iunie) ● "Mai ales dacă ne referim la plutonul investitorilor mici şi mijlocii, lupta României pentru valul Madrid este mai mult o chestiune de politică internă. Este limpede că extrem de importantă pentru România, în cazul în care doreşte să atragă investiţii străine de anvergură, este capacitatea – legislativă, managerială, de infrastructură – de a se constitui ca partener valabil pentru firmele din ţările dezvoltate." (Eugen Ovidiu Chirovici – *Paşaportul întreprinzătorilor străini în România nu trebuie să poarte viza NATO*, în **Curierul naţional**, 17 iunie)

Un nou slogan mediatic: recitesti şi rămîi izbit!

● "A apărut un nou cotidian. El se numeşte **National**, singularul ţigărilor ieftine de altădată. Ieşirea Naţionalului pe piaţă confirmă metoda înmulţirii prin sciziparitate a publicaţiilor româneşti: echipa condusă de Gheorghe Voicu provine în mare parte de la **Evenimentul zilei** şi misiunea ei este de a reface spaţiul mediatic în care să se poată exprima în voie însuşi editorialistul Ion Cristoiu. Pentru primul număr, domnia-sa ne oferă o revelaţie: "Recitindu-l pe Shakespeare, a cărui operă e o meditaţie gravă asupra istoriei de acum cîteva secole, am fost izbit de un adevăr: în tragediile marelui dramaturg neamurile sînt adversari de moarte. (...) Explicaţia dată de Shakespeare? Interesul politic, altfel spus, pohta de putere, stă mai presus de rudenie. (...) Zilele acestea românii au luat cunoştinţă de cinismul cu care marele imperiu al sfîrşitului de secol, America, ne-a scos, dintr-o simplă trăsătură de condei, de pe lista celor ce urmau să intre în NATO în primul val. Zadarnice au fost surîsurile, plecăciunile, dovezile noastre de iubire faţă de SUA. Marele Frate le-a dat la o parte cu palma sa uriaşă ca pe nişte resturi netrebnice."(Ion Cristoiu – *La o revenire*, în **National**, 16 iunie). (E.Ş.)

De jur împrejur

Untura de peşte

Întîmplător sau nu, decizia în legătură cu extinderea NATO coincide cu scadenţa termenelor din şantierul construcţiei Uniunii Europene. Tentaţia Statelor Unite de a dicta modalităţile de comportare, structurile de comandă şi obiectivele pe termen scurt şi mediu ale alianţei militare este resimţită de ţările europene ca o sfidare. Reiese cumva că Rusia este mai puternică în NATO decît membrii ei întemeietori: Elţin se poate opune eficient admiterii Ţărilor Baltice, în timp ce Franţa, Germania sau Italia nu pot determina acceptarea României şi Sloveniei. Politica preşedintelui democrat al Statelor Unite este însă puternic influenţată de considerente interne şi în primul rînd de relaţia lui cu Congresul, în care majoritatea republicană i se opune din principiu, iar aliaţii democraţi îi reproşează că nu e fidel principiilor. Moţiunile semnate de trei sau cinci Reprezentanţi nu exprimă o tendinţă, o preocupare majoră a legislativului american. Acesta va trebui să voteze cu o majoritate de două treimi fondurile necesare extinderii Alianţei Nord-Atlantice. Alianţă pe care contribuabilul american nu o resimte ca pe o necesitate internă, ci ca pe un ajutor oferit unui continent pe care armata americană l-a apărat deja în două rînduri în acest secol şi care ar trebui totuşi să înveţe să se ajute şi singur.

Eşecul Europei Occidentale în stingerea conflictelor din fosta Iugoslavie şi obţinerea unui consens – nedrept şi temporar, dar consens – numai după intervenţia negociatorilor şi a armatei americane a redus mult din pretenţiile europene de a influenţa deciziile NATO. Tentativa forţelor politice din fosta Iugoslavie de a profita de pe urma contradicţiilor dintre partenerii europeni, dintre blocul european şi SUA, dintre toţi aceştia şi Rusia a dus la distrugerea oraşelor, la strămutarea şi la moartea a sute de mii de oameni.

Ţările europene realizează că din motive foarte diferite, nici una dintre ele luată separat nu va putea rivaliza cu Statele Unite, Japonia sau China. Pentru ca Europa să nu devină un continent periferic, ţările mari şi mici care alcătuiesc inteligenţa şi forţa ei trebuie să-şi găsească forme armonioase de conlucrare, în condiţiile păstrării identităţii şi specificului propriu. Tratatul de la Maastricht părea că asigură această evoluţie. Recentele întîlniri ale liderilor Uniunii Europene, bilaterale sau multilaterale expun criza prin care trece conceptul comunitar. Cît timp era bogată, cea mai bogată ţară din Europa, Germania era dispusă să facă multe concesii, pentru a fi considerată o ţară europeană ca oricare alta. După reunificare, în perspectiva propriei stagnări economice, Germania nu mai este dispusă să plătească preţul instabilităţii italiene, sau al eşecului statului-providenţial din Franţa. La Amsterdam s-a ajuns la un fel de compromis prin care criteriile de adoptare ale monedei unice rămîn în vigoare. Modificarea lor ar fi influenţat echilibrul politic în acele ţări care au făcut mari sacrificii pentru introducerea lor. Dar compromisul acesta nu este rezolvarea problemei. Dificultăţile acceptării monedei unice sînt doar expresia crizei – economice, sociale, politice – prin care trec ţările europene. Mandatul obţinut de majoritatea guvernelor este în favoarea politicilor sociale şi nu a austerităţii bugetare. Dar criza nu înseamnă obligatoriu eşec. Între extinderea NATO şi reformarea Uniunii Europene există articulaţii care nu pot fi ocolite, tocmai pentru a evita structurarea unei lumi unipolare. O lume cu mai multe centre de putere, într-o concurenţă neostilă, promite într-adevăr armonia. Dar pînă atunci, după cum oricine care a avut de-a face cu un organism în creştere ştie, mai trebuie înghiţită multă untură de peşte. Reţetă prescrisă şi Congresului american, şi Bundesbank-ului şi ţărilor şi băncilor care vor să discute de la egal la egal cu aceste organisme.

Magdalena BOIANGIU

Schimbarea

● *Alternanţa – o formă de imobilism*

Tot mai mulţi comentatori sînt de părere că spectaculoasa răsturnare a majorităţii din parlamentul francez şi evident, cea a guvernului se explică, de fapt, prin refuzul de a accepta schimbarea propusă de coaliţia de dreapta.

"...Se pare că francezii au un fel de incapacitate congenitală de a renunţă la modelul lor social depăşit şi de a înfrunta realităţile lumii moderne. «E adevărat, francezii se agaţă de un model vechi, pentru că nu li se oferă altul – susţine economistul Albert Bressand. Nu li s-a expus nici o altă variantă consistentă. Francezii se modernizează lent, pentru că nu există o conducere politică adecvată – nici la stînga, nici la dreapta. Dacă Chirac ar fi dorit şi altceva, nu doar să fie ales, ar fi putut introduce măsuri radicale. Oamenii le-ar fi acceptat». Şi consilierul lui Chirac consideră că «n-a fost capabil să dea asigurări poporului că va reuşi s-o ducă bine într-o economie globală».

Paradoxal, tot aşa cum Nixon a fost mai în măsură să recunoască China, socialiştii ar fi într-o situaţie mai favorabilă decît dreapta pentru a introduce reformele pieţei libere. «Francezii nu sînt doritori de schimbare şi atunci schimbă guvernele – este de părere comentatorul politic Philippe Labro. Dar dacă Jospin şi socialiştii vor da dovada unei oarecari onestităţi şi a unei abordări politice mai directe poate că ar putea fi victorioşi, acolo unde dreapta a eşuat». Ipoteză care deocamdată pare o himeră". (**Time** – 16 iunie)

● *Să ştii să depăşeşti eşecul*

Paul Romer, economist american, autorul teoriei "noii dezvoltări" este considerat de către colegii săi de la MIT (Massachusetts Institute of Technology) unul dintre viitorii laureaţi ai premiului Nobel. Aşa cum explică el într-un interviu din ziarul **Le Monde** (10 iunie 1997) dezvoltarea, eşecul şi schimbarea sînt aspecte ale aceleiaşi dinamici:

"Toată lumea vrea dezvoltare, dar nimeni nu doreşte schimbarea. Vigoarea economiei americane este condiţionată de multitudinea «deschizătorilor de drumuri», în special în materie de tehnologie superioară. Un bun programator care are o idee nouă despre accesul la Internet sau un individ care găseşte un nou mod de aplicare pentru un produs farmaceutic, toţi aceşti oameni pot porni o întreprindere cu mult mai puţini bani decît ar fi necesar pentru industria siderurgică sau de automobile. Şi de aceea s-a şi inventat capitalul de risc.

Mulţi dintre cei care pornesc, eşuează în cele din urmă. Mi se spune că în Europa falimentul este ceva ruşinos, care te marchează pentru totdeauna. În Sillicon Valley, majoritatea are la activ un eşec, dar nimeni nu se uită urît la ei. Pentru că oamenii au învăţat să trăiască schimbarea. Îşi schimbă serviciul, schimbă compania: întreprinderile se nasc şi mor. Cînd întreprinderile dispar, oamenii se duc în altă parte. Ei ştiu că au talent, şi se duc să lucreze în altă parte: nu sînt teribil de îngrijoraţi cînd întreprinderea moare. Creezi o companie, angajezi oameni, nu merge, dai afară; salariaţii pleacă şi nu te gîndeşti la ei tot restul vieţii tale. Dezvoltarea şi schimbarea merg împreună. Şmecheria este să ajungi să gestionezi schimbarea, să te asiguri împotriva ei, dar să nu-ţi fie frică de ea pînă la paralizie... Crearea de noi întreprinderi este una din forţele cele mai importante ale economiei americane. Sistemul devine astfel flexibil: dacă tehnologia încurajează subit World Wide Web, toate companiile noi se angajează pe această cale. Acum cinci ani, nimeni nu putea să prevadă cum se va dezvolta Internet; şi Microsoft s-a înşelat, dar a fost în stare să recupereze.

Cercetarea finanţată de buget nu e tot atît de diversă. De exemplu, în Franţa statul a examinat Minitel şi a spus asta e, pe ăsta mizăm şi la ora aceea pariul era bun. Dar ar fi fost mai înţelept să se mizeze pe o sută de proiecte diferite pentru ca astăzi să se vadă care este cel care a reuşit. Cea mai bună strategie a cercetării şi dezvoltării încurajează diversitatea. După ce că-şi pune toţi banii în acelaş buzunar, sectorul public mai are şi tendinţa de a se încăpăţîna: a investit atîţia bani, încît nu poate renunţa. Este ceea ce noi numim *efectul Concorde*. Legea profitului te obligă să-ţi abandonezi erorile." (M.B.)

Argument

Una dintre cele mai importante probleme ale noastre, de care ne lovim aproape zi de zi, e starea serviciilor. Această stare exprimă de fapt, gradul de civilizaţie la care am ajuns. Am aruncat o privire asupra acestui sector, aşa cum se prezintă el la ora actuală, fie că e vorba de servicii publice sau de servicii oferite de firme particulare. Am constatat că nici în viziunea autorităţilor statului şi nici în cea a organizaţiilor civile acest subiect nu există ca atare, privit global, cu date, analize şi proiecte de dezvoltare. Din sursele de informaţii pe care le-am consultat n-am putut descoperi decît lucruri parţiale, tangenţiale sau cu legătură indirectă. Se pare că ansamblul serviciilor se dezvoltă singur, precum un copac în mijlocul naturii, fără ca nimeni să ia măcar act de felul în care se produce această dezvoltare. Cel mult e analizată creşterea separată a cîte unei ramuri, fără a fi luat în considerare şi restul. Nu vedem ceva rău într-o dezvoltare liberă şi neîngrădită, dar ne mirăm că nimeni nu o studiază sistematic. Şi, mai ales, ne punem întrebarea dacă stadiul şi sensul acestei evoluţii sînt cele normale. Ceea ce ştim deocamdată, cu siguranţă, despre aceste servicii e că sînt un permanent subiect de reproşuri. Oamenii se plîng de problemele pe care le au cu telefoanele, cu policlinica, cu gazele şi încălzirea, cu apa şi curentul, cu transportul şi curăţenia publică, cu funcţionarii de stat şi cu birocraţia; se plîng că nu găsesc produse pentru care ar fi dispuşi să plătească, se plîng de lipsa unor meşteri reparatori sau de nepriceperea celor existenţi, de dificultatea găsirii unei bone, de lipsa unor oferte simple şi ieftine. Dacă ar fi să facem o listă completă, nu ne-ar ajunge probabil, nici toată revista.

Există în paginile dedicate temei şi detalieri ale cîtorva deficienţe de acest fel, dar şi o analiză a raportului între gradul de nemulţumire şi gradul de pregătire sau proveniena socială a cetăţenilor. Apare şi perspectiva inversă: cum îi privesc prestatorii de servicii pe clienţi. Aşa descoperim că nu neapărat cei dintîi sînt vinovaţi de toate relele, printre ei fiind oameni care-şi fac datoria faţă de semenii lor în mod susţinut şi discret şi uneori chiar în condiţii grele. Nu aceştia sînt răspunzători de funcţionarea unor sisteme învechite şi prost concepute. De cine depind, cum şi cînd se pot schimba aceste sisteme, sînt deocamdată chestiuni destul de nebuloase. (A.M.)

Radu CARP
asistent universitar

Ce este un serviciu public?

În 1928, un autor mai puţin cunoscut astăzi, Marin Văraru, scria în Tratatul său de drept administrativ român că "numărul serviciilor publice într-o ţară este într-un raport direct proporţional cu gradul de civilizaţie şi într-un raport invers proporţional cu iniţiativa particulară". Deci, cu cît ponderea iniţiativei particulare creşte în totalul activităţilor ce se desfăşoară la un moment dat, cu atît şansa dezvoltării unor servicii publice de calitate se diminuează. Dacă gradul de civilizaţie creşte, are loc şi o expansiune a serviciilor publice. Observăm în această definiţie ceea ce se poate constata foarte uşor şi din experienţa cotidiană, anume că există situaţii în care iniţiativa privată nu poate avea resursele de a înlocui atribuţii ale statului. Stuart Chase, autorul politicii "New Deal" din anii '30 în Statele Unite, obişnuia să afirme că niciodată proprietarii de nave nu vor avea interesul să decidă construcţia şi amplasarea unui far pe ţărm, căci statul are deja atribuţii în acest sens (paznicul farului face parte din serviciile publice). De altfel, Văraru definea statul modern ca o "vastă cooperativă a tuturor servicilor publice create, întreţinute şi controlate de guvernanţi, în interesul statului şi indivizilor". Mai este valabilă o asemenea definiţie astăzi? Este greu de precizat ce servicii publice "pure" mai există: recent, şi-a făcut apariţia primul tren privat; RENEL este regie autonomă, C.E.C. va fi organizat pe principii bancare ş.a.m.d. Concesionarea serviciilor publice a devenit o realitate în condiţiile în care repararea străzilor este încredinţată firmelor private ce au contract cu primăria. "Cooperativa" postulată de Văraru dă semne de oboseală: salariaţii serviciilor publice (în cea mai mare parte, ineficiente şi supradimensionate) sînt bugetifori şi blochează uneori mersul reformei. În conjunctura actuală, este greu de definit statul din punct de vedere administrativ numai în corelaţie cu serviciile publice. Văraru defineşte şi serviciul public drept o "activitate creată pentru satisfacerea unor interese colective şi care se realizează după procedura specială a dreptului public, la nevoie cu concursul forţei publice". Ce nu precizează această formulare este cînd intervine forţa publică, care este momentul în care statul e obligat să acţioneze *Manu Militari*: "la nevoie" este un termen destul de vag. Să reţinem însă că serviciul public are o finalitate expresă, anume satisfacerea unor "interese colective" (sau, după un alt autor, "nevoi de interes public", definiţie ce pare a fi mai corectă, căci noţiunea de "interese colective" se apropie de cea de "drepturi colective" – dreptul, se ştie, este un interes legalmente protejat – al cărui conţinut este extrem de disputat).

Serviciul public are două accepţiuni: în primul rînd, este vorba de organul administrativ ce intră în raporturi juridice cu cetăţenii: Avocatul Poporului, în momentul în care dă curs unei cereri, "face" un serviciu public; tocmai de aceea, aceste cereri sînt scutite de taxa de timbru. În al doilea rînd, serviciul public este o activitate cu caracter de prestaţie: sînt îndeplinite anumite cerinţe ale cetăţenilor, cerinţe ce nu pot fi satisfăcute prin raporturile inter-individuale. Aici apare problema cea mai disputată a serviciilor publice: pot cetăţenii să ceară administraţiei înfiinţarea unor asemenea servicii iar

© V. Dorolţi

administraţia să aibă obligaţia corelativă de a da curs cererilor primite? Cu alte cuvinte, putem cere primăriei să introducă o nouă linie de tramvai, iar primăria să respecte integral şi necondiţionat această doleanţă? Răspunsul nu poate fi decît negativ: organele administraţiei locale nu îndeplinesc rolul de tribunal care să se sesizeze la cerere sau din oficiu.

Complicaţii apar atunci cînd este vorba de servicii publice de interes general pe care statul le coordonează de la nivel naţional. Dreptul de a fi instruit este un drept constituţional: există o obligaţie corelativă a statului de a facilita exercitatea acestui drept. Modalitatea concretă pe care statul o are la dispoziţie este crearea şi întreţinerea unităţilor de învăţămînt. O precizare necesară: cînd folosesc cuvîntul "întreţinere" nu mă refer la starea materială – deplorabilă – ci la activitatea de menţinere a continuităţii serviciului public cu pricina, fie şi la standarde modeste. Încetul cu încetul, cetăţenii încep să realizeze natura de serviciu public a învăţămîntului (cel puţin cel primar, căci în cazul celui universitar lucrurile se complică puţin). Recent, Curtea Constituţională a soluţionat o cerere de revizuire a Legii Învăţămîntului, venită din partea unui grup de enoriaşi (pentru prima oară s-a utilizat mecanismul constituţional al iniţiativei legislative cetăţeneşti). Decizia a fost favorabilă: înseamnă că, la iniţiativa beneficiarilor, se poate schimba atitudinea prestatorilor de servicii publice; desigur, acest lucru se întîmplă mai mult la nivel general. De aici putem trage concluzia că, potrivit definiţiei lui Văraru, gradul nostru de civilizaţie a mai evoluat?

În urmă cu mai bine de un an am asistat la o dezbatere pe tema descentralizării administrative din sudul Franţei. Primarul Nisei a fost întrebat de ce nu pune în aplicare un sistem de transport în comun pe toate colinele oraşului. Răspunsul, ce denotă o viziune modernă şi realistă asupra modului de funcţionare a serviciilor publice, a fost tranşant: "pentru că nimeni nu mi-a cerut-o".

Cui nu-i e frică de bonă!

"Baby-sitting"-ul ar trebui să intre la capitolul servicii, şi chiar dintre cele indispensabile populaţiei. Dacă doritori există cu prisosinţă, nu acelaşi lucru se poate spune despre oferte. În realitate, numărul de persoane, îndeobşte feminine, dornice să ocupe o astfel de poziţie cred că este destul de mare. Ceea ce le lipseşte aproape cu desăvîrşire este cadrul instituţionalizat care să facă legătura între părţi.

Cum îşi găsesc tinerele mame nevoite să-şi reia serviciul bone? Foarte simplu şi la fel de arhaic: *din gură-n gură*. Mama mamei cunoaşte o vecină, care, la rîndul ei, are o verişoară din Militari, fată bună dar n-are noroc, i-a murit bărbatul, fata i s-a măritat şi i s-a urît cu singurătatea... Şi cum din pensie e greu... Acest gen de persoane quasi-familiale sînt recomandate, în general, drept *"de încredere"*. Termenul ambiguu şi generos desemnează, în general, o vagă comunitate de interese între persoana care recomandă şi cea recomandată. De multe ori, însă, ele s-au cunoscut doar în cîteva după-amiezi, la o cafea... Sau au fost colege în şcoala generală, acum 30 de ani:... A fi *"de încredere"* presupune că respectiva posibilă bonă nu-ţi dă în cap, nu-ţi otrăveşte copilul sau nu-ţi fură, flagrant, din casă. Detaliile precum: a respecta cu stricteţe regulile de igienă şi de educaţie stabilite de părinţi şi a ţine seama de intimitatea acestora din urmă nu se pun la socoteală. Nu mai e loc de fleacuri. Dacă respectiva doamnă în vîrstă nu se spală întotdeauna pe mîini înainte de a intra la copil, o face ca să-l imunizeze şi să-l obişnuiască cu agresiunea exterioară. Răsuflă uşurat că nu-i dă să bea ţuică ca să-l liniştească sau că nu-l îndoapă cu dulciuri de la 3 luni. Problema calificării am lăsat-o intenţionat la urmă, pentru că nu se pune. Femeile *"de încredere"* şi-au crescut, în general, propriii copii, unul, doi sau trei. Dovada că se pricep este că respectivii copii sînt acum oameni aşezaţi şi la casa lor. Cît de sănătoşi sînt însă, nu-ţi rămîne decît să estimezi. Unele dintre posibilele *baby-sitter*-e îşi dezvăluie competenţa chiar de la prima întîlnire: ele nu se dau înapoi să-ţi povestească, de pildă, cum, la primul Crăciun din viaţa copilului, adică pe la 5 luni, i-au dat să mănînce sarmale...

Alternativele metodei *"radio-şanţ"* de a-ţi găsi o femeie la copil sînt *anunţul la ziar* – unde n-ai de unde ştii peste cine dai – şi *apelarea la una din puţinele agenţii existente*. Una dintre aceste agenţii, *"Pentru copiii noştri"* recomandă persoane care au urmat cursuri de *baby-sitting*, în general tineri, studenţi. Sigur, excepţiile nu lipsesc: unei doritoare de bonă i-a fost pasată, la un moment dat, şi o doamnă în vîrstă, care habar n-avea de vreun curs...

Nici agenţiile nu-ţi oferă, însă, garanţie totală. Deşi persoanele pe care le au în vedere se prezintă cu recomandări şi cu fişa de sănătate, surprizele tot se mai strecoară. O astfel de persoană supra-recomandată şi verificată a păgubit o familie cumsecade de 100 de dolari, şi asta într-un mod foarte subtil şi profesionist: după ce şi-a cîştigat, timp de un an de zile, încrederea, printr-un comportament aproape impecabil...

În ciuda precarului cadru instituţionalizat, "competenţa" bonelor evoluează: ele se specializează în tehnici de "învăluire" a familiilor ce le au în subordine. Relaţiile părinţi-bone tind să alunece în derizoriul unei familiarităţi aparente ce maschează incompatibilitatea, în esenţă, a părţilor. Departe de decenţa raporturilor patron-angajat, şi de reglementări profesionale, legăturile familie-bonă rămîn confuze şi controversate, nemaicontînd cine pe cine a angajat...

Iaromira POPOVICI

Mircea KIVU
director IMAS

Dacă dai, ai!

Serviciile au fost socotite, pînă în 1989, un fel de cenuşăreasă a economiei: conform principiului repartiţiei după... şi *importanţa socială a muncii:* cei care lucrau aici aveau cele mai mici salarii (majorările acestora făcîndu-se întotdeauna între ultimele), erau ultimii la repartizarea locuinţelor etc. Aceasta dacă ne referim la sfera "clasică" a serviciilor (comerţ, sănătate, învăţămînt, cultură – mărturisesc că nu am înţeles niciodată de ce cultura, adică producţia de valori spirituale, era îndeobşte considerată un serviciu), pentru că existau servicii "speciale" (armata, miliţia, securitatea) care se bucurau de privilegii aparte.

În lumea contemporană, gradul de dezvoltare al unei economii se măsoară, între altele, prin ponderea deţinută de populaţia ocupată în servicii. De aceea, apare ca surprinzătoare aversiunea manifestă în societatea noastră faţă de înmulţirea "fără măsură" a firmelor private cu acţiune în sfera serviciilor. Trecerea de la *boutique* la *butic* e simptomatică. În Paris, pe Rue du Bac, *boutique*-urile sînt mici şi cochete magazine de articole vestimentare, niciodată de serie, niciodată mai ieftine decît cele din super-marché. Vitrinele lor, de un desăvîrşit bun gust, sînt la început de sezon cele care dau tonul modei pariziene şi, mai departe, al celei mondiale.

În România, imediat după 1989, micii comercianţi umpleau Bucureştiul de chioşcuri şi rulote al căror conţinut reproducea în mic cele mai ieftine zone ale bazarurilor orientale. La început, mărfurile etalate acolo se distingeau de cele din magazinele de stat (încă dominante pe piaţă) printr-un aspect mai cosmopolit, dar şi printr-o calitate îndoielnică, de cele mai multe ori frizînd kitsch-ul. Într-o simptomatică gomoşenie şi lipsă de fantezie, poate pentru a justifica preţurile şocante în raport cu concurenţa, proprietarii le-au zis *butic*. Lingviştii ar trebui să stabilească dacă acest cuvînt a ajuns pe malurile Dîmboviţei direct din Rue du Bac sau, cumva, via bazarul din Instanbul, unde apare efectiv pe unele firme.

Astăzi, familia de cuvinte butic-buticar a căpătat un sens peiorativ, desemnînd un mod de a fi ieftin şi ostentativ. Ceea ce ne interesează aici este însă relaţia servant-servit, care poate fi abia acum, şi graţie buticarilor, una firească. Să ne amintim cîţi ochi dulci (sintagmă parcă prea aleasă pentru bancnota mototolită pe care, de cele mai multe ori, o desemnează) trebuiau făcuţi *pe timpuri* măcelarului pentru a căpăta, cu buletinul în mînă, o bucată de carne comestibilă, chelnerului pentru a te putea aşeza la o masă (şi a fi servit cum vroiai tu), funcţionarului de la ONT pentru un bilet la Eforie (dacă se poate, nu în octombrie). Lăsăm deocamdată la o parte ochii dulci pe care încă îi facem funcţionarului de la Administraţia Financiară pentru a ne putea plăti impozitul, celui de la bancă pentru a ne putea depune banii noştri, celui care trebuie să ne instaleze un post telefonic, sau celui al consulatului unei ţări occidentale căruia îi solicităm cu umilinţă o viză de tranzit, pentru care, de altminteri, plătim o sumă destul de substanţială.

Revenind la prima categorie, cea a *serviciilor plătite direct*, nu putem să nu observăm că aici, în buticuri, a apărut prima dintre necesarele schimbări de mentalitate. În cartierul Drumul Taberei, una dintre multele *Alimentări* (cum poate să sune!), unde se întîmplă de mulţi ani să îmi fac cumpărăturile, s-a privatizat. Chiar nu mă interesează (în acest context) dacă a fost unul din acele MEBO dubioase, sau a fost luată în locaţie de gestiune de un securist reciclat, sau cumpărată de te miri ce arab cu experienţă în comerţul cu blugi din căminele studenţeşti. Important e că aceleaşi vînzătoare cu aspect slinos care înainte îmi făceau favorul de a-mi trînti pe tejghea porţia de salam care considerau că mi se cuvine s-au transformat ca prin farmec. Acum sînt îngrijit îmbrăcate, mi se adresează cu "Poftiţi, vă rog!", mă întreabă dacă bucata respectivă îmi place, dacă vreau să mi-o taie felii şi tot felul de alte lucruri, iar la urmă îmi spun "Mulţumesc!", ceea ce mă face să înţeleg un lucru pînă atunci de nebănuit: (inclusiv boneta apretată).

Desigur, totul e o problemă de mentalitate. De înţelegere a unei relaţii în care unul este plătit pentru a face un serviciu, iar celălalt plăteşte pentru a fi servit. Că această plată se face direct, prin preţ, sau indirect, prin impozite, este un lucru secundar, dar nu lipsit de importanţă. El înseamnă, între altele, că în primul caz eu pot renunţa la serviciul respectiv, sau să aleg pe altcineva să mi-l presteze (situaţie în care prestatorul la care am renunţat are de pierdut). Caz în care concurenţa, dacă e bine aşezată, pune relaţia în termenii ei fireşti, care nu înseamnă plasarea celui care serveşte într-o poziţie de inferioritate.

Al doilea caz, cel al funcţionarului public (sau de stat) e mai complicat, pentru că, dacă mie nu îmi place cum sînt servit, pot eventual să renunţ la serviciu, dar de plătit tot îl plătesc. Aici, relaţia nu poate fi aşezată în termenii fireşti decît într-un mod mult mai mediat: (nemulţumit de serviciile pe care mi le prestează statul) eu, cică, pot schimba prin vot guvernanţii. Ei, temîndu-se de una ca asta, ar face presiuni asupra funcţionarilor pentru ca aceştia să se comporte cum se cuvine.

Pentru ca toate acestea să fie adevărate, nu este suficientă nici plasarea prestatorilor de servicii în regim de concurenţă, nici instituirea controlului democratic asupra statului. Mai e de îndeplinit o condiţie: aceea ca beneficiarul serviciului să înţeleagă că el e cel care plăteşte. Sînt mai multe împrejurări care fac ca această întreprindere să nu fie tocmai la îndemînă. Mai întîi, celebrele ticuri învăţate de-a lungul a aproape două generaţii care nu au avut de ales. E greu să ne imaginăm clipa în care vom înţelege cu toţii că e firesc să cerem domnului doctor să ne explice pe îndelete ce decizii sînt de luat în legătură cu propriul nostru organism, în loc să ne temem că, enervîndu-l, s-ar putea să ne extragă (fără anestezie) măseaua sănătoasă.

Apoi, e de înţeles că noi înşine trebuie să facem unele eforturi pentru a beneficia de statutul de beneficiar. Există mai multe moduri de a reacţiona cînd o vînzătoare îţi trînteşte cam nepoliticos marfa pe tejghea. Unul e a te face că nu bagi de seamă. Altul e a lua marfa şi de a ocoli pe viitor magazinul respectiv, cu riscul de a plăti cîţiva lei sau cîteva minute în plus. Altul, să ceri imediat banii înapoi, riscul fiind de a fi apostrofat de cei care aşteaptă nerăbdători la casă. Şi aşa mai departe. Sînt grade diferite ale conştiinţei statutului de contribuabil şi grade diferite de risc. Pe care ni-l asumăm sau nu.

Andra LĂZĂROIU
director IMAS

Tranziţia serviciilor sociale

Serviciile sociale desemnează, din punctul de vedere al dicţionarului, "totalitatea serviciilor oferite de către stat populaţiei în mod gratuit sau la un tarif redus". Această definiţie coincide cu ceea ce se subînţelege adesea prin *servicii publice*. Se pot distinge cîteva caracteristici importante ale acestor servicii. Pe de-o parte ele sînt oferite **de către stat**, ceea ce indică o formă de proprietate specifică şi/sau un anumit grad de subvenţionare al lor. Pe de altă parte ele sînt primite **în schimbul unor sume modice**. Dacă ar fi să localizez o parte din serviciile sociale m-aş putea referi spre exemplu la asistenţă medicală, învăţămînt, transporturi, curăţenia oraşului. Ele par a fi oferite în mod cvasigratuit de către stat, prin mecanisme diverse, specifice lui. Dar în spatele **statului** se află contribuabilul, care, de fapt, beneficiază de servicii tocmai datorită impozitelor plătite de el. **Sumele modice** pe care le oferă în momentul apelului la aceste servicii se adaugă de fapt la cuantumul deja plătit indirect, înaintea utilizării acestora şi uneori sînt mult mai ridicate decît ar putea părea la o primă vedere. La costurile financiare se adaugă uneori şi un alt fel de costuri, amintite mai rar – "costurile interacţiunii".

O analiză a acestor servicii prin prisma dramaturgiei sociale oferă posibilitatea aprofundării unor aspecte poate mai puţin vizibile. Conform acestei perspective, **modul de definire al situaţiei** are o importanţă deosebită în momentul interacţiunii dintre actori. Interacţiunile sociale sînt rezultatul confruntării a două seturi de definiţii ale situaţiei. Concordanţa lor minimalizează şansele de apariţie a conflictelor. Ce se întîmplă însă în cazul serviciilor sociale? Prestatorii serviciilor joacă adesea rolul celor aflaţi într-o poziţie ierarhică superioară şi uşor dictatorială, ei ştiu că cei care apelează la ei "se află în nevoie", nu au alte alternative şi trebuie să le accepte condiţiile. Pot fi date exemple elocvente din diverse domenii, dar o mai mare valoare ilustrativă îl are domeniul asistenţei medicale. Adesea se întîmplă ca un medic la care se apelează într-o situaţie disperată să folosească acest prilej pentru a-şi rotunji veniturile personale şi, eventual, de a etala confraţilor cazul respectiv ca şi cum pacientul nu ar fi acolo (beneficiarul serviciului este tratat ca o "non-persoană"). Victimizarea celui tratat ajută la obţinerea unei sume mai mari. Gravitatea afecţiunii nu este doar prilej de exercitare a competenţelor profesionale, ci şi un context care poate fi fructificat pecuniar. Prestatorii serviciilor ignoră faptul că salariile lor provin tocmai de la beneficiarii muncii lor, de la cei "aflaţi în nevoie" şi consideră normal un comportament obedient din partea celor din urmă. Acest gen de definire a situaţiei apare adesea în cazul prestatorilor de servicii. Beneficiarii serviciilor acceptă pasiv umilinţa şi lor li se pare firesc să asculte cuminţi mustrările prestatorilor şi chiar să plătească obolul cuvenit în speranţa rezolvării problemei proprii. Din perspectiva dramaturgiei sociale, tranziţia serviciilor sociale, transformarea lor, ar putea presupune o **schimbare a definirii situaţiei şi rolurilor** jucate de participanţii la interacţiunea socială. Beneficiarii ar putea fi mai conştienţi de faptul că ei au plătit deja pentru serviciile la care apelează. Prestatorii de servicii şi-ar putea aminti că tratarea indiferentă a celor pe care îi deservesc poate duce la o deteriorare a prestigiului şi chiar a veniturilor lor. Serviciile publice, subvenţionate de stat pot fi înlocuite de servicii de acelaşi gen, particulare. Astfel, cele dintîi riscă să îşi piardă o bună parte din clienţi în cazul unei prestaţii necorespunzătoare aşteptărilor.

O altă perspectivă asupra serviciilor sociale poate fi dată de satisfacţia, de mulţumirea faţă de acestea. Mă refer în special la evaluările furnizate de sondajele de opinie, care măsoară gradul de satisfacţie faţă de mai multe aspecte ale vieţii sociale, printre care şi o parte din serviciile publice. Numărul nemulţumiţilor este mai mare decît al celor satisfăcuţi de aceste servicii, gradul de insatisfacţie variind în funcţie de tipul lor. Spre exemplu, în octombrie 1996 nemulţumirea faţă de curăţenia localităţii era mai mare decît aceea faţă de asistenţa medicală sau transporturi. În cazul **curăţeniei localităţii**, există relaţii semnificative între mulţumirea faţă de aceasta şi distribuţia pe sexe a respondenţilor, nivelul lor de educaţie şi tipul localităţii de domiciliu. S-a constatat existenţa unor relaţii semnificative între categoriile variabilelor analizate respondenţii de sex feminin tind să fie în mai mare măsură nemulţumiţi de curăţenia localităţii, nemulţumirea faţă de curăţenia localităţii apare în mai mare măsură la persoanele cu studii superioare, cei din oraşele de peste 100.000 de locuitori tind în mai mare măsură să fie nemulţumiţi de curăţenia localităţii; în plus, cei nemulţumiţi de aceasta se întîlnesc mai rar printre persoanele cu nivel de educaţie mai scăzut. Am remarcat existenţa unei relaţii semnificative între mulţumirea faţă de **asistenţa medicală** şi vîrstă, educaţie şi tipul localităţii de domiciliu a respondentului. Din punct de vedere al semnificaţiei asocierii categoriilor variabillor analizate am constatat următoarele: cei de vîrstă cuprinsă între 30 şi 54 de ani tind să fie mai nemulţumiţi de acest tip de serviciu; respondenţii cu studii medii sau superioare sînt mai nemulţumiţi de asistenţa medicală. Pentru **transporturi**, am sesizat existenţa unei legături semnificative între mulţumirea faţă de acest tip de serviciu şi vîrsta respondenţilor. Luînd în considerare semnificaţia asocierii dintre categorii am remarcat că respondenţii în vîrstă între 30 şi 54 de ani tind să fie mai nemulţumiţi de aceste servicii, cei nemulţumiţi pot fi rareori întîlniţi printre cei cu nivel de instrucţie scăzut sau printre cei din mediul rural. S-ar părea că educaţia are o influenţă semnificativă asupra percepţiei sociale a gravităţii serviciilor. Mai exact, un nivel de instrucţie mai ridicat determină probabil un nivel mai mare al aşteptărilor faţă de serviciile sociale. Ei sînt probabil mai conştienţi de contribuţia lor la subvenţionarea serviciilor publice.

Orientarea spre profesie, respectiv valorizarea concomitentă a obţinerii unui cîştig mare, a unei slujbe sigure şi a perfecţionării în meserie influenţează creşterea exigenţei faţă de servicii. **Veniturile**, pe măsura creşterii lor, dezvoltă o mai mare toleranţă faţă de disfuncţionalităţile din sfera serviciilor. Persoanele cu venituri mai ridicate fie au acces preferenţial la o parte din servicii, fie sînt capabile să suplinească prin propriile resurse o serie de bunuri colective. Creşterea **nivelului de instrucţie** influenţează în acelaşi sens exigenţa în percepţia problemelor sociale din domeniul serviciilor. **Voluntarismul**, respectiv înclinaţia spre aprecieri de genul "singura condiţie a succesului e să fii lucid, să ştii ce vrei", "totul e să poţi să o iei de la capăt oricînd", "cum îţi aşterni aşa dormi", determină o mai mare toleranţă faţă de problemele sociale din domeniul serviciilor. Componenta volitivă a personalităţii este un gen de resursă ce suplineşte consumul unor servicii deficitare. Deci, în afară de caracteristicile social-demografice, opţiunile culturale funcţionează ca resurse în soluţionarea problemelor sociale din domeniul serviciilor.

Serviciile sociale pot fi privite şi ca bun public, **dobîndirea** lui este asigurată prin funcţionarea mecanismelor statului, prin intermediul subvenţiilor bazate pe impozitele plătite de contribuabili, dar **calitatea** lui trebuie solicitată prin acţiuni colective. În acest context îşi face apariţia paradoxul lui Olson, prin care deşi oamenii sînt conştienţi de avantajele obţinute în cazul acţiunii colective, ei preferă să nu acţioneze, pentru a-şi minimiza costurile şi în speranţa că ceilalţi vor acţiona. Astfel îşi face apariţia un mod mai larg de definire a serviciilor, în care pot fi şi trebuie luate în considerare resursele de tip comunitar ale societăţii civile.

Z.ORNEA

La ghişeul public

Într-o ţară în care secole de-a rîndul au fost atotstăpînitoare peşcheşul şi hatîrul nu este de aşteptat ca serviciile publice să funcţioneze civilizat, drept şi corect. Funcţiunea lor a avut, amar de multă vreme, un caracter spoliator, fiind rapace şi neîndurătoare. În vremurile voievodale cei puşi să adune birurile către domnie erau nişte aprigi jăcaşi care îi despuiau efectiv pe contribuabili (cu deosebire ţăranii) de toată agoniseala, lăsîndu-le pustie bătătura. Oriunde ar fi mers omul să-şi caute dreptatea trebuia să utilizeze, necondiţionat, peşcheşul. Şi rare erau cazurile cînd putea obţine dreptatea după care rîvnea şi care i se cuvenea. Omul de rînd nu o obţinea dacă se înfrunta cu moşierul sau, îndeobşte, cu cel mai bine plasat în ierarhia socială sau politică. Contribuabilul trebuia să dea (chiar cînd nu avea de unde) iar exponentul serviciului public era un prigonitor, prin chiar funcţiunea pe care o îndeplinea. Era, desigur, acesta din urmă plătit (salarizat) pentru asta. Nu-i ajungea. De aceea îl jupuia efectiv pe contribuabil, răstindu-se şi comportîndu-se discreţionar. Perceptorul rural dintre războaie poartă, în **Morometii**, numele simbolic de Jupuitu. Însoţit de jandarm, dacă ţăranul contribuabil nu avea din ce plăti darea către stat, şi "fonciirea", îi lua, cu japca, tot ce avea ţăranul în ogradă. Degeaba erau plînsetele sau protestele. El îşi făcea datoria cu zel, în aşa fel încît să se aleagă şi el cu ceva. Numai bătrînul Moromete, şiret, mai obţinea cîte o păsuire. Dar ştia că la sorocul stabilit nu va mai putea ocoli decizia zeloasă şi silnică a perceptorului. Literatura noastră clasică e saturată de personaje care, cînd şi-au cerut dreptatea funcţionarului public salarizat să o împartă, n-au căpătat-o. Şi oriunde se îndrepta cetăţeanul, în epoca modernă, la un serviciu public era întîmpinat de aceeaşi comportare răuvoitoare, disprepuitoare şi apucătoare. Nimic nu se putea obţine de la un funcţionar fără peşcheşul legiuit. Bunica mea maternă avea o teamă totală de orice funcţionar public care, ştia bine, e aducător numai de rele. În ochii ei bătrîni, funcţionarul public era purtătorul unei serviete, adevărat simbol al funcţiunii sale atotputernice. Îmi aduc aminte că, într-o iarnă din timpul războiului, a revenit în casă din stradă, lividă şi speriată, vestindu-ne că a văzut în dreptul casei un om cu servietă. Ceea ce voia să însemne că nenorocirea se apropie de noi şi, de e posibil, să ne luăm necesarele măsuri de protecţie. Măsurile de protecţie erau, totdeauna, inutile. Funcţionarul public – omul cu servietă – se îndupleca numai dacă ştia că primeşte cuvenitul bacşiş. Prea mult nu s-a schimbat nici azi. Mai peste tot la ghişeele publice cetăţeanul este întîmpinat de acelaşi aer răuvoitor, fiind stropşit şi tratat superior. Pînă şi la ghişeele băncilor comerciale, interesate, nu-i aşa?, să primească depunerile băneşti ale cetăţenilor, bunăvoinţa e o adevărată raritate. Iar cozile, imense, din faţa băncilor (aducînd aminte, fioros, de neuitatele cozi ceauşiste din faţa magazinelor, unde se "dădea" ceva), în care se stă ore în şir, aduc înaintea ghişeelor oameni istoviţi de aşteptare, trataţi strepezit şi superior.

Să apelez, spre ilustrarea situaţiei cetăţeanului în faţa ghişeului public, la două vestite schiţe ale unor scriitori clasici. Sînt fixate, aici, două ipostaze antinomice ale situaţiei. Primul e ştiuta **Petiţiune...** a lui Caragiale. Schiţa începe domol şi semnificativ: "E în toiul verii, cînd serviciile publice încep dimineaţa la 7 şi sfîrşesc la 2 d.m. Toată noaptea a bîntuit căldura apăsătoare şi acuma, pe un cer senin, a răsărit soarele, ameninţînd cu groaznică dogoare. Ce era să fie peste zi?" În faţa "biroului registraturii generale a unei mari administraţiuni" apare un cetăţean, obosit de cheful de

În literatură, ca şi în viaţă, odinioară şi acum, un loc al spaimelor şi al umilinţelor.

peste noapte, care bate impacient în ferestruică înainte de ora stabilită pentru deschidere. Iritat, funcţionarul (Caragiale îl numeşte impiegat) deschide ferestruica sub care cetăţeanul bagă capul încît, aceasta căzînd, îl loveşte ca o ghilotină tocmai pe nas. Sîcîit, funcţionarul, aflînd că domnul are o afacere de înregistrat, îl invită în încăpere. Văzînd, pe birou, un pahar gol, începe prin a cere un pahar cu apă, după ce s-a interesat dacă e ţinută la gheaţă. Cînd aprodul îi aduce paharul cu apă, îi mai cere unul. Impacientat, impiegatul îl întreabă de natura afacerii care l-a adus la instituţie. Cu mişcări lente, după ce se caută, zorit, prin buzunare, omul vesteşte că a pierdut nu petiţia ci... batista. O ia nepăsător, pe a impiegatului şi se şterge cu ea de năduşeală şi la nas. Repetă figura cu batista, mulţumind. Scos din răbdări, impiegatul îl somează să spună ce doreşte, de fapt. După ce mai cere încă un pahar cu apă, în sfîrşit, discuţia ajunge la obiectul vizitei. Ar voi să capete un număr pentru o petiţie depusă mai înainte. N-a depus-o el şi nici nu prea ştie ce se cerea în ea (dialogul, să notez şi eu, e memorabil, fixînd năuceala substituitului de petiţionar). Reiese din dialog că petiţia a trecut prin mai multe mîini, toate voind să ajute pe o mătuşă al cărui nume nu e ştiut. Somat, după multe apeluri la memorie, îşi aduce aminte că în petiţia cu pricina se cerea o pensie. "Domnule, – strigă scos din răbdări impiegatul – aici este Regia monopolurilor! aici nu se primesc petiţii pentru pensii. Du-te la pensii, acolo se primesc petiţii pentru pensii!" După ce cheamă aprodul cu soneria pentru un alt pahar cu apă, pe care îl bea în tihnă, funcţionarul porunceşte aprodului să-l dea afară. Afabil şi tot năucit de oboseală, omul pleacă, bolborosind mecanic "Mersi... Mă duc... Aşa? care va să zică, la pensii, care va să zică?!". Aici Caragiale a surprins cazul unui cetăţean care îl deranjează, inutil, pe un funcţionar public. În schimb Rebreanu, în celebra schiţă **Proştii**, a înfăţişat grobienia nemiloasă, ticăloşia funcţionarului public faţă de omul sărman. Nicolae Tabără s-a sculat cu noaptea în cap pentru a ajunge, împreună cu feciorul, la gara din preajma satului. Erau bucuroşi că au ajuns, cu bine şi mult prea devreme, la gară. "Om aştepta, ce să facem?" N-au îndrăznit să se aşeze pe o bancă, deşi liberă, întinzîndu-se pe lespedea de ciment, încotoşmăniţi în aşteptare. Într-un tîrziu, apare, înjurînd, primul funcţionar: hamalul, care, întrebat cînd vine trenul, fireşte se răţoi, arţăgos. Apoi, peronul şi sala de aşteptare se însufleţiră, gemînd de lume, mai toţi ţărani. Îşi făcu apariţia şeful gării, bosumflat că nevasta l-a trezit cu cinci minute prea devreme, îndreptîndu-se spre ghişeul unde se distribuiau biletele. Se făcu, evident, coadă. Nicolae Tabără cu feciorul său îşi făcură loc spre capul cozii "strîngînd în pumnii încleştaţi paralele umezite de sudoare". Dar au fost îndepărtaţi de locul care li se cuvenea ca prim-veniţi, de un vardist grosolan, făcînd loc unui domn bine îmbrăcat. Deodată, şuierul trenului îi anunţă iminenta sosire în gară. Tabără se adresă rugător omului de la ghişeu, cerîndu-i să le elibereze două bilete pînă la Salva "că ne lasă maşina". Răspunsul veni prompt: "Gura, prostule! îl împunse şeful, morocănos, aruncîndu-i o privire cruntă şi disprepuitoare, apoi închise repede ferestruica". Tabără, ca şi ceilalţi ţărani, fu cuprins de spaimă că nu se mai vînd bilete. Dar şeful, după ce a apăsat de două ori pe aparatul telegrafic, se înapoie la ghişeu. Tabără nu ajunge să capete doritele bilete şi, cînd le capătă, şeful gării îi aruncă şi apostrofa: "altădată să te înveţi minte, mojicule". Iar Tabără, obişnuit atîta cu umilinţa încît nu o mai percepe, adaugă în chip de scuză: "Iartă, domnule, iartă-ne şi nu ne năpăstui, bîlbîi bătrînul umilit. Că noi suntem proşti, păcatele noastre". Cînd au ajuns pe peron, un glas vestea "Gataaa!". Alergară năuciţi spre tren, conductorul îndemnînd-o, cu vorbe de ocară, "urcă-te, bătu-te-ar Dumnezeu să te bată, prostule". Ajunseră pe scările unui vagon, dar uşa era zăvorîtă. Se zvîrliră spre altă uşă "în vreme ce trenul a înainta vuind". În acea clipă, conductorul "se năpusti ca un viespe asupra lui Tabără, îl înhăţă de după cap, îi trînti un pumn în ceafă şi-l îmbrînci pe scări la vale", povăţuindu-i: "Să vă sculaţi mai devreme, putregaiule, şi să nu mocoşiţi, fire-aţi al dracului să fiţi!" Prăvălit cu obrazul în prundiş şi cu sîngele slobozit din gură şi nas, rămase astfel o vreme. Apoi, ridicat şi ştergîndu-şi sîngele cu poala cămăşii, cu sufletul îndurerat, exclamă obidit: "Nu v-ajute Dumnezeu sfîntu". E, aici, bine fixată, atitudinea funcţionarului public faţă de cetăţeanul în serviciul căruia, nu-i aşa?, se află.

Romulus Cătălin GEORGESCU
ziarist

Întîmplări cu funcţionarul de stat

Omul care aduce banii

În urmă cu vreo şase ani de zile, am beneficiat, în calitate de absolvent de liceu fără loc de muncă, de dreptul de a primi ajutor de şomaj.

La fiecare două săptămîni, mă prezentam la Oficiul Forţelor de Muncă al Sectorului 4, pentru a-mi viza carnetul de şomer. Programul redus de lucru cu publicul (trei ore pe zi) ca şi ritmul lent al activităţii făceau ca aşteptarea să fie destul de lungă. Dacă se întîmpla ca la viză să vină o cît de vagă cunoştinţă a funcţionarei, aceasta nu pierdea prilejul unui captivant dialog. Aveai ocazia să afli ultimele noutăţi din viaţa celor două persoane (dintre care una foarte importantă pentru tine). După ce auzeai şi ce au mai făcut prietenii/soţii/copiii/fraţii/surorile celor două interlocutoare venea, în sfîrşit, şi rîndul tău. În acel moment, funcţionara devenea, brusc, expeditivă. Îţi ştampila în mare grabă carnetul. La eventualele întrebări răspundea scurt cu aerul că insistenţa ta e deplasată (Doar aşteaptă atîta lume la rînd!).

Un alt actor important al acestei piese era poştaşul – omul care îmi aducea banii. Mereu stresat de importanţa muncii sale şi în veşnică grabă. Făcea, aşa după cum nu pierdea ocazia să-mi atragă atenţia, drumuri speciale pentru mine. Cum venea treaba asta nu am reuşit să înţeleg niciodată. Eram cumva singurul client al poştei din bloc? (Sau mai rău din întreaga zonă?) Asta e, însă, una din caracteristicile funcţionarului public de la noi: deşi e plătit – prost, e adevărat – pentru activitatea sa are întotdeauna aerul că îţi face un serviciu. Una peste alta poştaşul îşi oprea, pentru acest presupus serviciu şi pentru a recupera ce nu-i plătea statul, sume mergînd pînă la o sută de lei (ne aflam în 1991). I-am atras atenţia cu cea mai mare delicateţe posibilă. L-am jignit profund. Îşi oprea bani fiindcă nu avea niciodată mărunt să-mi dea restul exact.

Supărarea lui avea să mă coste. Luna următore nu a mai venit să-mi dea ajutorul de şomaj. Explicaţia pe care mi-a oferit-o ulterior, tot poştaşul, a fost, în aparenţă, simplă: "Nu te-am găsit acasă" (deşi eu ştiam sigur că fusesem acasă în ziua respectivă). Banii fuseseră returnaţi Oficiului Forţelor de Muncă şi recuperarea lor a necesitat o serie de drumuri şi de hîrtii completate.

Telefonul decuplat

Nici cu Romtelecomul nu am avut mai mult noroc. Acum vreo doi ani de zile primesc un telefon de la serviciul tehnic – sau cam aşa ceva. Un individ plictisit îmi spune că, din cauza neplăţii telefonului acesta ne va fi întrerupt. Eu susţin, fireşte, că l-am plătit. Am şi chitanţă. Îmi răspunde că el e un simplu executant şi că aşa i s-a comunicat. M-am dus la centrala telefonică din cartier ca să lămuresc situaţia. M-am adresat unei funcţionare şi i-am povestit cum stau lucrurile. M-a rugat să aştept cîteva minute. A cerut o listă şi a căutat îndelung pe ea. Mi-a comunicat că nu sîntem pe lista celor care urmează să fie decuplaţi. "A fost probabil o glumă proastă" a adaugat ca să mă liniştească total.

Proastă o fi fost, dar glumă sigur nu. La nici două ore după acest dialog telefonul era mort. Era cam în jur de opt şi jumătate seara, aşa încît am lăsat lămurirea "glumei" pentru a doua zi. Dau peste altă funcţionară căreia îi povestesc toată întîmplarea. Se duce să ceară lista. După un sfert de oră îmi zice că întreruperea telefonului e explicabilă dat fiind că nu sîntem la zi cu plata. Îi arăt chitanţa. Se uită la ea mirată, îşi notează ceva, mi-o dă înapoi şi-mi spune că se va rezolva. Cînd? – vreau eu să ştiu. "În cursul zilei de azi" – vine răspunsul lămuritor. A avut dreptate. În aceeaşi zi, după vreo şapte ore de aşteptare, telefonul funcţiona din nou. Concluzia: cuplarea la reţeaua telefonică este mult mai complicată decît decuplarea.

Coada la cupon

O experienţă, relativ mai recentă, am avut-o la depunerea cuponului. La poştă, în mod neaşteptat, era coadă. Aveam nevoie de catalogul cu întreprinderile pentru a afla codul celei care mă interesa. Cu acordul celor de la rînd m-am băgat în faţă şi am cerut cartea cu pricina. Funcţionarul de la ghişeu m-a privit iritat şi m-a trimis înapoi la coadă. Zis şi făcut. Am stat la rînd şi am căpătat catalogul. Am completat cererea (venisem cu formulare de acasă) şi m-am aşezat din nou la rînd. Am vrut să predau cuponul şi certificatele pe care le aveam din 1991. Funcţionarul mi-a atras atenţia că trebuie să trec numele meu şi seria cuponului pe carnetul cu certificate. I-am răspuns că, din cîte ştiu eu, certificatele nu sînt nominale. M-a privit cu milă. În fond îmi făcea un serviciu. Dacă nu-mi treceam aceste date pe carnetul cu certificate acesta risca să se piardă. Am făcut cum mi-a zis. M-am prezentat din nou la el, de data asta sărind peste rînd. Îmi alesesem prost momentul. Bărbatul de la ghişeu tocmai mînca. A savurat cu poftă un hamburger uriaş. După masă a avut ambiţia de a desface, cu un cuţit, o sticlă de "Fanta". Era vădit că nu se pricepea deloc la aşa ceva. Îmi părea sincer rău că nu aveam o cheie de desfăcut la mine. În mod surpinzător, după vreo şapte-opt minute de efort, a reuşit. De data asta aşteptarea mi-a fost răsplătită. Am reuşit să predau hîrtiile şi să primesc un bilet care dovedea că am subscris.

Ce se cumpără pe piața muncii

Faptul că, în țările dezvoltate, ponderea populației active care lucrează în sfera serviciilor o depășește pe aceea a populației ocupate în domeniile direct productive, industrie sau agricultură, e deja de mult constatat și analizat. Această pondere trece de 40% chiar și-n țări ca Grecia sau Portugalia și ajunge pînă la aproape 70% în Statele Unite, Anglia, Olanda și țările nordice. Randamentul tehnologiei moderne în producerea bunurilor industriale și în agricultură a dus la scăderea forței de muncă din aceste domenii. Cu cît o țară e mai înapoiată, cu atît domeniul productiv (primar și secundar) cere mai multă mînă de lucru. În atari condiții se pune întrebarea pe unde se află România și către ce se îndreaptă. Deocamdată, în servicii lucrează circa 33% din populația activă, în vreme ce în industrie procentul e de aproximativ 40 (restul e în agricultură). Se poate spune deci că avem un sector terțiar slab dezvoltat, ceea ce, de altfel, e observabil și cu ochiul liber. Și tot cu ochiul liber se vede că nu numai cantitatea și diversitatea serviciilor lasă de dorit, ci și calitatea celor existente. Aproape fără excepție, ceea ce se oferă astăzi ca serviciu, indiferent că vine de la o instituție publică sau de la o firmă privată, e sau foarte prost sau foarte scump, dacă nu cumva, și una și cealaltă.

Șomeri și absolvenți

Luînd în considerare deficitul cantitativ, într-o evoluție normală, ar fi poate de așteptat un transfer al mîinii de lucru și o creștere a forțelor angajate în sfera serviciilor. În această idee, pentru a afla amănunte despre dinamica pieței muncii, am apelat la Ministerul Muncii și la directorul programului nonguvernamental de combatere a șomajului, PAEM, Liviu Gaiță. Mi s-a spus că persoanele care-și pierd locurile de muncă din întreprinderile industriale se întorc mai degrabă în agricultură decît să se angajeze în sectorul terțiar. Aleg această variantă pentru că le este mai la îndemînă, atîta vreme cît au pămînt, rude și relații la țară, chiar dacă reîntoarcerea e percepută ca un eșec. Navetiștii au fost cei dintîi care au recurs la această soluție. În general, pentru șomerii români s-a constatat că principala dificultate este aceea de a accepta că trebuie să învețe ceva nou. Or, pentru un muncitor provenit din mediul rural, agricultura nu e ceva complet nou, în timp ce orientarea către servicii poate părea o temeritate. Iar pentru cei care totuși se încumetă, există dificultatea de a accede la un curs de recalificare, acestea fiind împuținate de barierele birocratice care li se pun în cale. Rămîne varianta legată de tinerii absolvenți. Cei care termină astăzi școli generale și licee refuză, în general, să se angajeze în construcții sau în industria textilă, unde se mai caută lucrători. Preferă să primească ajutorul de integrare socială, așteptînd să prindă un post în birotică, informatică sau contabilitate. Nu totdeauna au și pregătirea necesară. Profesorii sînt în continuare preocupați mai mult de cantitatea de cunoștințe pe care trebuie s-o înmagazineze elevii, decît de șansele lor ulterioare pe piața muncii. Totuși, se pare că există o mare disponibilitate din partea tinerilor de a acoperi o eventuală cerere de personal în servicii. Această cerere nu e încă foarte mare, cauza fiind puterea scăzută de cumpărare a populației, care duce automat și la o cerere mică a serviciilor. Se mai adaugă aici și lipsa de experiență a oamenilor în a cere un serviciu.

Moșteniri și soluții

Pentru calitatea scăzută a serviciilor existente o parte din vină o poartă și beneficiarii care nu au pretențiile cuvenite. Raportul dintre client și prestatorul de servicii e de multe ori inversat, mai ales în cazul instituțiilor publice. Conștiința cetățeanului că el e cel care plătește, prin sistemul de impozite ce i se aplică, e destul de redusă. Ce se poate face pentru îmbunătățirea serviciilor publice? Bineînțeles, prima soluție la care se poate recurge e privatizarea. Aici, constatarea neplăcută e că în multe cazuri, deși anumite sectoare s-au privatizat, schimbîndu-și complet înfățișarea, oamenii care lucrează în ele au reminiscențe de comportament din vechiul sistem. Un exemplu este cel al magazinelor particulare apărute în ultimii ani, în care vînzătorii au față de clienți atitudinea pe care o aveau și înainte de privatizare. Dar există soluții și pentru asta. De pildă, unele firme angajează personal și pe criteriul ca acesta să nu mai fi lucrat vreodată în același domeniu, la o instituție de stat (cazul hotelului Sofitel).

Pentru serviciile publice care nu pot fi privatizate, specialiștii recomandă eficientizarea lor prin soluții manageriale și prin diverse metode de stimulare a personalului în a-și face datoria cît mai bine. Bineînțeles, există și aici cazuri în care, cu oamenii vechi nu se mai poate face nimic nou. Aceștia nu pot fi însă concediați din lipsă de înlocuitori. Oamenii capabili nu vin atîta vreme cît salariile sînt foarte mici. Fenomenul se întîlnește în special în administrația publică. Reducerile de personal din administrație n-au depășit în ultimii ani 10% și e greu de afirmat că ar fi fost bazate pe criteriul competenței.

În sfîrșit, există anumite servicii publice care nu sînt în sfera profitabilității economice și nici nu intră în mod obligatoriu în atribuțiile statului. Mai multe asociații civile au elaborat un proiect de lege de concesionare a unor astfel de servicii publice către organizații non-guvernamentale. Proiectul urmează să fie discutat de Parlament. Pînă acum s-au și făcut cîteva experimente de acest fel. Servicii care cădeau în sarcina Ministerului Muncii au fost transferate către asemenea organizații: FIMAN și CRIM.

Deocamdată, pînă la aplicarea soluțiilor de dezvoltare și îmbunătățire a serviciilor, ne rămîne să constatăm că situațiile în care cetățeanul e la cheremul funcționarilor de stat sau suportă neseriozitatea și lipsa de respect a prestatorilor particulari sînt cam multe pentru o țară care vrea să devină civilizată.

Andrei MANOLESCU

Nae BĂDULESCU
ziarist

Servicii și deservicii telefonice

Una dintre cele mai celebre "firme" de dinainte de 1989, întîlnită în fiecare municipiu, oraș sau comună mai importantă, era aceea a "Complexului de deservire". În fapt, mai multe ateliere de croitorie, cizmărie etc., adunate sub același acoperiș (al unei clădiri, cel mai adesea insalubre, cu holuri întunecoase și urît mirositoare) de către instituția tutelară: Cooperația Meșteșugărească. De mai există sau nu astăzi aceste ateliere, are prea puțină importanță, la fel cum prea puțin importă faptul că forul lor diriguitor a încercat, după 1990, să se prezinte ca o asociație cu vechi rădăcini interbelice, în ciuda evidentei sale apartenențe la sistemul comunist, prin modul de organizare și de lucru, prin subordonarea față de statul comunist, și, nu în ultimul rînd, prin cei care-i erau șefi. Important însă, cel puțin atunci cînd vorbim despre **servicii**, este denumirea de Complex de deservire. De două lucruri nu au putut și nu vor putea fi acuzați comuniștii (și sistemul lor): de umor – apanajul inteligenței – și de sinceritate – calitate ținînd de un umanism pe care îl clamau, dar pe care nu-l cunoșteau. Neținînd seama de dublul sens al verbului a deservi (adică a furniza un serviciu public, dar și a aduce un deserviciu, un prejudiciu cuiva) ei au reușit involuntar, aliniindu-se astfel proverbului cu gura păcătosului, să definească perfect calitatea serviciilor oferite populației într-o societate comunistă: deserviciul.

Unul dintre cele mai importante servicii din lumea modernă este cel al telecomunicațiilor, sistem extrem de vast, dar care pentru omul obișnuit înseamnă în primul rînd telefonia și tot ceea ce ține de ea. Fiind vorba de transmitere și recepționare de informații, nu întîmplător regimul comunist a exercitat un control extrem de sever asupra acestui sistem, cu atît mai sever cu cît regimul era mai represiv. Cum cea mai sigură cale a acestui control era împiedicarea accesului omului de rînd la serviciile telefonice, nu e de mirare că în ceea ce privește dezvoltarea acestui segment al infrastructurii, dar nu numai, vechiul regim a reușit să ofere României locul de neinvidiat de Etiopie a Europei.

După 1990, noua regie Romtelecom a încercat, date fiind imperativele politico-economice al epocii, să recupereze ceva din imensul și de netăgăduitul handicap lăsat moștenire de comuniști. În multe orașe mari și mijlocii au fost date în folosință centrale telefonice digitale (permițînd, în fine, celor abonați, un contact telefonic direct cu străinătatea), "fax"-urile au devenit niște ustensile banale pentru mulți oameni (prin 1990, mulți dintre aceștia nu văzuseră sau chiar nu auziseră de așa-ceva), în fine, au apărut tot soiul de facilități pentru abonații amintitelor centrale, cum ar fi, de exemplu, apelul în așteptare, redirecționarea apelului sau posibilitatea codării accesului la liniile interurbane sau internaționale.

S-au europenizat, însă, (adică s-au modernizat) serviciile telefonice românești? Pentru a răspunde acestei întrebări, nu voi intra în detalii de genul timpului necesar unei persoane pentru obținerea unui post telefonic (luni, în cazul unei centrale digitale, cîțiva ani, în cazul centralelor urbane de tip vechi, 10-15 ani, în unele cazuri, la țară) și nici nu voi insista asupra faptului că România rurală se află, din punct de vedere al comunicațiilor telefonice, la început de secol XX. Pentru toate acestea există (și) explicații obiective, dintre care cea principală este lipsa banilor. Mă voi referi, însă, la un alt aspect. Rapiditatea cu care s-a extins rețeaua telefonică după 1990, toate acele facilități despre care scriam mai înainte nu sînt, stricto sensu, performanțe ale Romtelecom, așa cum a încercat Regia să le prezinte, ci ale modernelor centrale telefonice Siemens, Alcatel ș.a.m.d. (Desigur, este de salutat achiziționarea de către Romtelecom a acestor tipuri de centrale, dar să nu uităm că fondurile necesare au venit de la buget.)

Controlul statului comunist asupra telefoniei ● Centralele digitale și telefonul de la țară ● Romtelecom e statul

Lăsînd la o parte amintitele performanțe ținînd, repet, de tehnica occidentală și nu de Romtelecom, nu arareori această instituție se comportă ca un adevărat Complex de deservire din epoca de aur.

"Moare" telefonul timp de 2-3 zile din cauza cablurilor antediluviene, a instalațiilor aflate într-o stare deplorabilă? Ai pierdut din cauza aceasta afaceri, nu te-ai mai căsătorit cu cine trebuia, ai ratat un voiaj în străinătate? Pentru Romtelecom nu contează. Nu-ți va oferi nici o despăgubire. Romtelecom e o regie de stat. Iar statul nu greșește.

Ai lipsit două luni de acasă și, la întoarcere, te pomenești cu telefonul suspendat pentru că nu ai plătit prețul imens al convorbirilor telefonice pe care, arată chitanța, le-ai fi făcut de la propriul telefon? Degeaba le demonstrezi funcționarelor de la ghișeu absurdul situației. Degeaba îți va explica orice inginer electronist mecanismul furatului de impulsuri. Romtelecom nu greșește.

"Cade" întreg sistemul telefonic și este imposibil de comunicat cu străinătatea timp de trei zile (vara anului 1995)? Ce contează pentru Romtelecom problemele personale sau afacerile pe care ar fi trebuit să le rezolvi printr-o convorbire telefonică în Germania? (Ce-au contat pentru Romtelecom artificiile la care au fost nevoite să apeleze cele trei-patru posturi de radio străine din România pentru a reuși să-și transmită emisiunile în limba română în acele zile fierbinți ale verii lui 1995?)

Vrei despăgubiri pentru toate acestea? Ia-le de la alții! Romtelecom e statul. Iar statul nu e niciodată vinovat. Singurul vinovat poate fi doar abonatul. Atunci cînd nu plătește la timp.

Abia respectarea contractului de către ambele părți semnatare, furnizorul de servicii, în acest caz Romtelecom, și beneficiarul lor, adică abonatul, ar reprezenta o apropiere a calității servicilor telefonice din România de cea a serviciilor similare din țările dezvoltate. Iar această apropiere, spre deosebire de extinderea rețelei sau de apariția unor servicii de tip Minitel, nu costă mare lucru.

Care ar fi, însă, modalitatea de a realiza acest deziderat ce ține, oricît de tocit prin întrebuințare este acest cuvînt, de mentalitate. Probabil că răspunsul nu are nimic spectaculos în el: apariția concurenței, deci eliminarea monopolului statului în acest domeniu. Există numeroase voci care se opun privatizării Romtelecom, pe motiv că ar fi vorba despre un sector strategic, invocînd drept argument situația din unele țări europene. Un argument șubred pentru că, de pildă, în ciuda denumirii asemănătoare, France Telecom nu este Romtelecom, la fel cum uzinele RENAULT, societate cu capital majoritar de stat, nu pot avea nici cel mai mic termen de comparație cu Uzina de Automobile Pitești, producătoare de circa 30 de ani al aceluiași anacronic tip de automobil, DACIA 1300. Franța nu e restul lumii. Mai degrabă ar trebui dat exemplul Argentinei, țară care avea, în perioada interbelică, cea mai bine pusă la punct rețea de telefonie din țările sud-americane, comparabilă cu a multor țări europene. A fost de ajuns, după cel de al doilea război mondial, etatizarea acesteia pentru a prăbuși, efectiv, sistemul telefonic argentinian. (Experiența Argentinei poate fi, însă, folositoare și în sens invers, deoarece această țară a trecut, de mai mult timp și cu succes, la privatizarea a numeroase sectoare de "interes național".)

Dar, vor spune unii, prin privatizarea Romtelecom, prețurile serviciilor telefonice vor crește, nemaifiind "vegheate" de stat. Posibil, dar numai pe termen scurt sau numai dacă privatizarea n-ar duce la concurență, adică s-ar face doar un transfer de monopol de la stat către o singură societate privată. Cît privește "statul protector al săracilor", este de ajuns definirea sa de către Octavio Paz: "un căpcăun filantropic", care dă cu o mînă și înghite cu zece guri.

Și pentru că am început cu alte servicii decît telefonia, voi termina la fel. În București, într-o zonă aflată între străzile Berzei și Ștefan Furtună, ochiul poate admira înșiruirea a trei "firme": "Spălătorie Auto", "Servicii Funerare", "Trăiește clipa!".

Fundația *Gulliver* cu sediul la Amsterdam și-a sărbătorit în România un deceniu de existență. Printre membrii ei fondatori se numără scriitorii Günther Grass, Andrei Bitov și Augustin Buzura. Reuniunea de lucru, desfășurată la Sibiu și București între 6 și 11 iunie în colaborare cu Fundația Culturală Română, a avut ca temă de dezbatere întrebarea "A căzut Cortina de Fier? De la zidul Berlinului la noile ziduri". Alături de oaspeții străini au participat la dialog Ștefan Aug. Doinaș, Sorin Alexandrescu, Nicolae Manolescu, Dorin Tudoran, Mariana Celac, Octavian Paler, Ion Bogdan Lefter, George Pruteanu, Augustin Ioan.

Participanți:
●Ahmed Abdallah – Egipt ● Ulrike Ackermann – Germania – germanistă, sociolog, analist politic ● Steve Austen – Olanda – președintele Fundației "Felix Meritis" din Amsterdam ● Andrei Bitov – Rusia – scriitor ● Nissim Calderon – Israel, profesor universitar ● Kryusztof Czyżewski – Polonia ● Panayote Elias Dimitras – Grecia – doctor în economie politică, co-fondator și purtător de cuvînt al *Minority Rights Group* și monitor al Comitetului Helsinki pentru Grecia ● Cesc Gelabert – Spania – coregraf, dansator ● Judith Hertzberg – Olanda – poetă, scenarist, dramaturg ● Nele Hertling – Germania – muzicolog, teatrolog, director la Hebbel Theater ● Richard Howard – S.U.A. – profesor de filozofie și teorie politică ● Peter Schat – Olanda – compozitor ● Coen Stork – Olanda – fost ambasador al Olandei la București, Pretoria, Havana, Paris și Londra.

Sorin ALEXANDRESCU
scriitor, profesor la Universitatea din Amsterdam

Gulliver sub semnul tranziției

În 1987, cînd situația în Europa și în România era complet alta, Günther Grass a avut ideea de-a crea o organizație comună a intelectualilor din Vest și din Est care să fie "independentă" de ambele blocuri, fără a fi însă constituită din adversari ai lor, din dizidenți propriu- ziși. "Gulliver" a fost deci construită pe conceptul clasic al intelectualului, de sorginte weberiană: "plutind" între diverse clase și grupuri sociale, acesta nu aparține nici unuia, dar are capacitatea, și de aici și datoria, de-a se înălța deasupra lor și de-a le judeca, sau evalua, global, în lumina unor adevăruri și valori general-umane. Grass considera, probabil, că este mai important ca "Gulliver" să (re)stabilească relații directe între intelectualii din Vest și cei din Est "pe deasupra cortinei de fier", decît să se angajeze în resurecția societății civile în țările de dincolo de cortină în speranța că aceasta va dobori apoi din interior cortina. Scopul mai modest al lui "Gulliver" era salvgardarea intelectualilor "moderați" din Est în condițiile date, deoarece exista pericolul ca, altfel, cultura însăși să dispară în Est. Intelectualii "moderați", marginali și, desigur, ostili comunismului, dar nu angajați direct în rezistența contra lui, puteau face, potrivit acestei opinii, mai mult pentru cultură decît dizidenții propriu-ziși. Această strategie a fost fără îndoială extrem de importantă înainte de 1989. Evenimentele din acel an s-au datorat însă nu "gulliverismului", ci revoltei fățișe a populației, de la Praga la București și Sofia, o revoltă inspirată, dacă nu și condusă tocmai de dizidenți. În 1987 am avut bucuria să văd că la propunerea (și a) mea, Augustin Buzura a fost invitat la reuniunea de la Amsterdam, la care s-a hotărît constituirea formală a "Gulliver"-ului. Puțini alți intelectuali români au putut însă fi contactați sau cîștigați pentru același scop înainte de 1989. Nu știu exact de ce, dar bănuiesc. Cei aflați atunci în proces de ruptură cu ceaușismul au devenit automat dizidenți. Ceilalți și-au menținut rezerva. Teroarea și teama generală nu au lăsat nici un spațiu liber unor inițiative "intermediare", deși tactul cu care opera "Gulliver" urmărea tocmai să facă posibil acest spațiu. România era, teoretic, o țară ideală pentru aceasta, deoarece majoritatea intelectualilor optase pentru "rezistență prin cultură", nu pentru rezistență politică: "Gulliver", am zice acum, se putea substitui lui "Solidarnost". Nu s-a substituit, însă. Mai mult, nici în anii care au urmat și nici acum, "Gulliver" nu a fost și nu este foarte popular în România. De ce? Imediat după revoluție, pentru că intelectualul român a fost confiscat de lupta contra post-comunismului; o dezbatere generală se putea amîna. După noiembrie 1996, dezbaterea i se pare otioasă. Nu cred că a avut dreptate înainte, dar cred că o are acum. Sentimentul este, de altfel, mai general: puțini dintre membrii fondatori au venit la Sibiu și puțini dintre participanți s-au angajat într-o dezbatere aprinsă. A trecut atunci vremea "Gulliver"-ului fără să ne dăm seama? Trebuie spus mai întîi că idealul weberian de intelectual este astăzi depășit. Independența discursului este o condiție necesară, dar ea nu (mai) este și una suficientă pentru reușita unui dialog. În condițiile în care în 1997 Europa de Est s-a eliberat de opresiunea din 1987, simpla independență de spirit nu mai spune mare lucru: mai important este ca vorbitorul să reprezinte un curent clar de idei pentru rezolvarea unor probleme specifice în Est. În al doilea rînd, complexitatea problemelor în Est, hai să zicem din România, a devenit atît de mare încît opiniile cam general-umaniste ale unor intelectuali nu mai sînt relevante și tind adesea chiar să piardă contactul cu concretul social. Altfel spus, timpul "generaliștilor" a trecut și a venit timpul "specialiștilor".

Ideea însăși de superioritate a intelectualului, credința că el poate, și trebuie, să analizeze critic și de sus ceea ce fac politicienii ori experții, aparține acelui timp "generalist", azi revolut. Revoluțiile din Est au dus la victoria ideilor intelectualilor, dar și la eliminarea lor de pe scena politică, cu puține excepții, precum Havel și Emil Constantinescu. La început le-au luat locul vechi luptători anti-comuniști, idealiști, dar și mulți oportuniști, sau comuniștii rebotezați întru social-democrație. În 1997 noul establishment politic este dominat de experți. Or, tocmai lipsa experților am simțit-o în discuțiile de la Sibiu. Am avut adesea impresia că discuția noastră "datează", nu atît datorită cutărui punct de vedere, ci datorită tonului general, uneori suficient, cu care credeam că putem vorbi despre, să zicem, problemele religiei în Est, fără a avea printre noi nici un expert în materie. Dar și în Vest acest tip de intelectual generalist este pe cale de dispariție. Practica construcției Europei unite a depășit de mult discuțiile generale despre unitatea Europei și rolul ei în lume. Altele sînt criteriile după care s-au purtat referendumurile despre aderarea sau nu la Uniunea europeană. Intelectualul a învățat să-și recunoască și să-și accepte limitele. El poate lansa idei, chiar acțiuni noi, dar nu mai are pretenția și de-a le impune cetățeanului drept Calea pe care el trebuie s-o urmeze. Intelectualul a abdicat în fața cetățeanului. Un al doilea efect al procesului de accelerare al complexității lumii îl constituie dificultatea, dacă nu chiar imposibilitatea dialogului dintre vorbitori (intelectuali) care provin din orizonturi politice și/sau culturale foarte diferite. Pluralismul exclude prin definiție monopolul adevărului. A avea dreptate a devenit însă de la o vreme încoace "un drept divizibil". Faptul că un grup are dreptate nu mai implică faptul, altădată "evident", că grupul care susține opinia opusă nu ar avea dreptate. Acest model binarist al adevărului a dispărut tot ca urmare a complexificării lumii și gîndirii. Modele polivalente nu există numai în logică ci și în practica noastră cotidiană. Nu în sensul că fiecare are "ceva" dreptate, nici că adevărul este la mijloc – acesta mi se pare chiar o parodie a polivalenței – ci în sensul mai profund că există "adevăruri paralele", neinterferente și care nu mai duc la sinteze hegeliene pentru că provin, cum spunea Lyotard, din discursuri sau acte de limbaj incompatibile între ele. Existent mai de mult în Occident, fenomenul a devenit evident și în România. Aici el are însă și surse locale. Un dramatic aspect al ceaușismului a fost, cum am remarcat la Sibiu, "insularizarea" indivizilor, distrugerea sociabilității. Teama fiecăruia de celălalt a dus la evitarea celuilalt și la imposibilitatea scrutării adevărului propriu prin dialog critic cu acesta. Zgomotul asurzitor care a urmat după 1989 tăcerii sociale anterioare nu a modificat acest aspect decît formal. Dialogul nu a devenit mai simplu din moment ce toți vorbeau deodată. Competiția deschisă care a luat locul anomiei precedente a dus la simultaneitatea monologurilor, nu la crearea unui spațiu dialogal. Acest lucru s-a văzut foarte bine la Sibiu. Cele cîteva conflicte de idei au demonstrat, dacă mai era nevoie, că fiecare vorbitor, român sau nu, avea dreptate 'în felul lui' în sensul că fiecare construia o imagine atît de plauzibilă a experienței sale încît falsificarea concluziei lui devenea imposibilă. Prin anii șaizeci ne regăseam cu ușurință, cei care făcuseră închisoare și cei care scăpaseră de ea, pentru simplul fapt că detestam în egală măsură comunismul. Cele două categorii nu se mai regăsesc azi pentru că a dispărut anti-comunismul comun și pentru că trăiesc, fiecare în alt fel, post-comunismul. A conferi numai unuia dreptatea este imposibil. Și cine ar îndrăzni de altfel s-o facă? Iată cum prăbușirea cîtorva presupoziții care în 1987 păreau încă de la sine înțelese face un dialog al intelectualilor în 1997 dificil și nu foarte fructuos. "Gulliver" s-a trezit în lumi bizare cu care inițial nu avea nici un contact. Acest prim antropolog al lumii moderne a învățat însă, pentru a supraviețui, un lucru important: să-i asculte pe băștinași, ba chiar să le vorbească limba. "Gulliver" a devenit antropolog pentru că a renunțat la monopolul adevărului. Avem noi azi, cei care, destul de bizar, folosim pluralul de "Gulliveri" unde Swift folosea singularul, același simț al relativității? Mă îndoiesc. Adevărurile multiple nu ne-au făcut mai toleranți, ci mai puțin cooperativi. Ne spunem adevărul propriu și plecăm grăbiți la următoarea reuniune, fără a mai avea timp să-i ascultăm și pe ceilalți. "Gulliver" ar trebui să treacă la gulliverizarea celorlalți gulliveri. Un glumeț susținea că acest lucru s-a făcut la Sibiu numai în parte, și anume prin "guralivizarea" celorlalți. Eu aș spune că "Gulliver" ar trebui să se adapteze la noua realitate din Europa, cea a tranziției în Est și a unificării în Vest. Un dialog între Est și Vest nu mai poate avea loc în 1997 precum acum 10 ani. Schimbul "liber" de idei nu mai este o alternativă la ceea ce se petrece curent în Est, ci realitatea lui zilnică. Dacă "Gulliver" vrea încă să ofere "altceva" el trebuie să inventeze un nou tip de dialog, pe baza unor noi reguli. Prezența experților printre generaliști, concentrarea pe cîteva teme date, precis circumscrise și pregătite, descifrarea unor teme importante zonale sau regionale cu invitarea tuturor celor implicați, iată cîteva sugestii care ar merita poate discutate într-o redimensionare a scopurilor și mijloacelor asociației. Pentru a inspira dialogul dintre intelectuali la fel ca înainte, "Gulliver" trebuie să intre el însuși într-un soi de tranziție. Dar tranziție către ce?

Ion Bogdan LEFTER
scriitor, profesor la Universitatea din București

Două note „swiftiene"

1. GULLIVER ca spirit "informal"

În legătură cu conferința GULLIVER de la București și Sibiu am observat o ciudățenie simpatică: deși multă lume aflase de ea din ziare, nimeni nu-ntelesese exact despre ce e vorba! "A, da, GULLIVER, am auzit? Ce-a fost acolo?!" – cam asta m-au întrebat în serie amicii cărora le-am spus că am petrecut cîteva zile la Sibiu. Gazetele nu explicaseră clar despre ce e vorba, încît respectivii trăiau cu senzația că le scapă esențialul. Senzație greșită, de fapt: aflaseră destul, trebuiau doar să imagineze restul!

Ceva – așadar – despre care se știe, fără să i se cunoască – însă – contururile precise: iată chiar o bună definiție a Grupului GULLIVER! Fiindcă e vorba despre un *grup informal* din care fac parte mereu alți și alți artiști și intelectuali, invitați să se alăture în mereu alte combinații unui proiect simbolic: acela al dialogului cultural european. Idee generoasă și importantă într-un moment în care integrarea continentală face pași grăbiți înainte. Alături de politicieni, juriști, economiști sau finanțiști, intelectualitatea umanistă *trebuie* să contribuie la procesul de redesenare a identității europene. Nu prea are – să recunoaștem – cum s-o facă efectiv, concret, cu contururi precise. Deciziile practice, *formale*, aparțin pe de-o parte tehnocraților, pe de alta populațiilor chemate să-și exprime opțiunile prin vot. Și atunci, mai rămîne șansa *informalului*, a dialogului cultural, a rețelelor simbolice, inclusiv a celor tip GULLIVER. Ca — de pildă – la Sibiu și București, unde cîteva zeci de artiști și intelectuali din mai multe țări au stat – pur și simplu – de vorbă timp de aproape cinci zile, aflînd ce gîndesc ceilalți, încercînd să-i înțeleagă, făcînd un efort de cunoaștere reciprocă. E mult? E puțin? Cert e că nu s-a tras nici o consecință practică, nu s-a obținut nici un rezultat concret. Sensul reuniunii a fost însăși reuniunea, ca-ntr-un fel de *happening* artistic la care important e să participi, nu să pui la sfîrșit pe hîrtie o concluzie *formală*. Altfel spus, un fel de work in progress!

Cam asta este Grupul GULLIVER. La urma urmei, personajul lui Swift – cînd mare, cînd mic – avea și el aceleași probleme de definire a identității, nu-i așa?!

2. Unde au călătorit "guliverii" de astă-dată?

La Sibiu, romancierul rus Andrei Bitov a explicat denumirea grupului astfel: asemeni lui Gulliver, intelectualii ar fi la rîndul lor cînd mici, cînd mari, și anume mici între politicieni și mari între oamenii obișnuiți. Ceea ce – putem adăuga – ne ajută să ni-i imaginăm trăindu-și viața simultan în Lilliput și în Brobdingnag.

Steve Austen, președintele Fundației amsterdameze "Felix Meritis" și sufletul grupului, îi numește pe participanții la reuniunile pe care le organizează "gulliveri". Ei bine, de-a lungul celor aproape cinci zile am tot încercat să-mi închipui ce gîndesc "gulliverii" sosiți din streinătățuri despre ținutul către care i-au purtat pașii de astă-dată. Și mi-am amintit că eroul lui Swift călătorește nu doar în țara piticilor și în cea a uriașilor, ci și în Laputa, insula zburătoare, în Balnibarbi, Glubbdubdrib, Luggnagg, ba chiar și în Japonia, pentru ca într-un tîrziu să ajungă și în țara houyhnhnmilor, caii inteligenți. Cu cine li se va fi părut "gulliverilor" că aducem: cu piticii sau cu uriașii? cu semințiile din celelalte ținuturi? cu houyhnhnmii? sau – Doamne ferește! – cu yahooii?! Nu o dată am avut senzația că ne privesc cam ca pe savanții academiei din Lagado, acolo unde se făceau minunate cercetări pentru găsirea unor metode de extragere a razelor de soare din castraveți, de transformare a excrementelor omenești în alimentele din care proveniseră, de construire a caselor începînd de la acoperiș, de muiere a marmurei spre a se face din ea perne și pernițe pentru ace, de obținere a unei rase de oi fără lînă – și așa mai departe. Cum altfel să ne fi privit atunci cînd ne auzeau vorbind despre istoria noastră recentă și spunînd ba (precum subsemnatul) că gata, comunismul s-a terminat, că sistemul s-a spart și a dispărut deîndată, consecințele lui urmînd să se resoarbă treptat, în cursul procesului democratic, ba (precum alți participanți români) că dimpotrivă, comunismul nu s-a încheiat defel, că e viu și prosper foarte, "e în noi" și în toți cei care gîndesc și trăiesc altfel decît vrem noi să gîndească și să trăiască. Mi-am amintit și comparația de acum cîțiva ani a lui Adam Michnik: vorbind despre mai vechea trecere de la capitalism la comunism și despre cea inversă de astăzi, Michnik spusese că e ușor să faci o ciorbă de pește dintr-un acvariu, dar că e mult mai greu să faci un acvariu dintr-o ciorbă de pește. Îndeletnicire (cea din urmă) foarte asemănătoare – desigur – cu cercetările academicienilor din Lagado.

În rest, cu "gulliverii" sosiți în România de pe alte meleaguri ne-am înțeles foarte bine, semn că integrarea europeană merge neabătut înainte!

Anca MANOLESCU

Panem et circenses

Justificări tematice

Pentru a contribui cît de cît la tema numărului de faţă, dispunem de o confortabilă referinţă etimologică. E vorba despre termenul care desemnează – în Răsărit – actul esenţial al experienţei creştine, adică despre *liturghie*.

În lumea greacă pre-creştină, cuvîntul indica orice întreprindere de "interes obştesc" (ce clişeu dezagreabil pentru urechile noastre!), orice "serviciu public", orice activitate prestată de un funcţionar al statului în folosul general al cetăţenilor, termenul fiind format din *leiton* (de la *laos* = popor) şi *ergon* (lucrare, operă). Manualele de specialitate ne spun că el a căpătat o pronunţată şi bine stabilită utilizare religioasă datorită *Septuagintei* care îl alege pentru a traduce ebraicul *abodah*, desemnînd funcţia preoţilor şi leviţilor în cultul centrat pe Cortul Mărturiei şi pe Templu. Înţelesul e preluat de cărţile Noului Testament şi – cu toate că primele veacuri creştine întrebuinţează cuvîntul în sensul larg de "act de cult" –, secolele V-VI ajung să-l fixeze ca denumire pentru *Eucharistia* propriu-zisă, adică pentru actul comuniunii cu divinul – prin participare la "pîinea şi vinul" preschimbate în "trupul şi sîngele" lui Christos. Occidentul creştin a continuat să utilizeze termenul de *liturghie* în înţelesul lui general, în vreme ce oficiul transsubstanţierii şi al comuniunii e indicat aici prin *missa (la messe, die Messe)*, care accentuează desăvîrşirea evenimentului ritual, încheierea lui şi "concedierea" credincioşilor (forma latină tîrzie – *missa* – provine din *missio:* "trimitere", "concediere" şi apare în formula finală: "Ite! Missa est!": "Mergeţi! Slujba s-a săvîrşit!").

Forma greacă pare să ne vorbească aşadar despre un "serviciu" al cărui beneficiar ar fi pur şi simplu o comunitate – fără alte calificări precise –, un grup uman nu neapărat "distins" printr-o caracteristică specială. Forma latină aduce sugestia unei colectivităţi ce se încheagă şi se susţine mai cu seamă pe parcursul actului ritual, urmat de o dispersie, de o revenire la regimul individual curent.

Panem

În fapt, terminologia şi simbolismul liturgic răsăritean nu se vor rezuma la simpla desemnare a destinatarului drept *laos*. Dimpotrivă, logica liturgică arată că primul ei efort – efort fără de care slujba nici nu ar fi posibilă – constă în obţinerea unui *actor* uman de o calitate cu totul alta decît o "mulţime", un "grup" social ori de altă natură aditivă. Nu categoria "colectivului" în înţeles obişnuit şi nici cea a "indivizilor constituiţi într-un public" sînt vizate de ea. A. Schmemann, în volumul *"Eucharistia, taină a Împărăţiei"*, începe prin a reaminti energic ceea ce – spune el – pare să fi pălit în conştiinţa creştină actuală. Anume faptul că Biserica, *ecclesia* însăşi presupune *adunare* în sensul unei multiplicităţi de membri (şi de "membre") care ajung să funcţioneze *împreună*, graţie unui principiu ce reuneşte, dă coerenţă şi o finalitate specială întregului. Liturghia ar fi în primul rînd – conform comentariului lui Schmemann care aminteşte datele creştinismului auroral – "taina adunării" ("taină" în înţeles de *sacramentum*, de operaţie a Duhului), după modelul enunţat de *Evanghelia după Ioan* 11, 52: Christos a venit "pentru ca pe cei împrăştiaţi ai lui Dumnezeu să-i adune întru una".

De altfel, cuvîntul *ecclesia* are, în datele sale iniţiale, sensul de "adunare" constituită în urma unei convocări, a unui impuls organizator, care este, în cazul de faţă, apelul christic. Or, liturghia are – într-o primă treaptă a sa – funcţia de a realiza efectiv această adunare, de a pregăti un *organism* ce va fi irigat de un nou principiu vital, operant prin trupul şi sîngele euharistice.

Conştiinţa acestui fapt poate să fi pălit în cursul vremilor, dar simbolismul liturgic pe el se centrează, pe el îl exprimă şi pe el îl pune în act. În clasica sa *Tîlcuire a sfintei Liturghii*, Nicolae Cabasilas – autor bizantin din sec. XIV, epocă în care se cristalizează de altfel canonul liturgic actual – dezbate la un moment dat problema "materiei euharistice". Pentru ce – se întreabă el – spre deosebire de ofrandele aduse de cei vechi (fructe ori victime animale), în cazul de faţă sînt preferate pîinea şi vinul? Interpretarea mizează pe condiţia explicită a acestora de a fi alimente proprii numai omului (spre deosebire de celelalte, comune tuturor creaturilor), alimente care – spune el – "nu susţin doar viaţa ci, mai mult, o semnifică". Sacrificiul liturgic operează, în fond, un schimb de vieţi: în rit, viaţa umană se oferă în expresia ei cea mai caracteristică, pentru a primi – pînă în "carnea", pînă în suportul ei concret – calitatea vieţii divine, al cărei *sens* îl metabolizează prin împărtăşanie.

Dar mai e ceva: în concluzia paragrafului respectiv, Cabasilas menţionează încă o diferenţă. "Nevoia de a *confecţiona* pîinea pentru hrană şi de a *fabrica* vinul pentru băutură sînt specifice exclusiv umanului". Am recurs aici la o traducere abruptă din versiunea franceză pentru a sublinia necesitatea efortului transformator, intervenţia obligatorie a omului în prelucrarea ofrandei precedînd oferta ei, element ce trimite – evident – la prelucrarea de sine înainte de a-şi oferi viaţa în actul liturgic.

Or, "confecţionarea" pîinii şi a vinului simbolizează, prin excelenţă, obţinerea unei entităţi, unificate şi consistente, dintr-o prealabilă risipire, dintr-o multiplicitate transmutată printr-un efort de spargere a cojilor separative: "aşa cum din aceste boabe risipite pe dealuri, adunate şi zdrobite, se alcătuieşte o singură pîine, aşa şi noi să ne unim unii cu alţii şi toţi cu Christos" (*Didascalia celor 12 Apostoli*). Întreaga logică a darurilor, întregul lor traseu liturgic se întemeiază pe acest sens şi sînt conduse de el.

Procedeul poate privi, evident, comunitatea prezentă la liturghie, dar el priveşte în primul rînd persoana fiecărui participant. Pentru a da curs simbolismului propus de pîine şi vin, pentru a-l onora efectiv, fiinţa ar trebui să-şi convoace toate facultăţile (fizice, mentale şi propriu-zis spirituale), obţinînd o disponibilitate integrală în vederea întîlnirii cu Cel ce se oferă prin intermediul pîinii şi al vinului, preschimbate în momentul *epiclezei*.

Or, pentru a susţine acest efort, se adaugă – pe lîngă simbolismul despre care vorbeam – şi eficacitatea cuvîntului intonat, psalmodiat. Cîntarea liturgică oferă o vibraţie care eliberează capacităţile umane de solicitările curente, care le reorientează şi le armonizează, care le deschide spre doctrina conţinută în volutele imnografiei. În această situaţie, doctrina nu mai e *discurs* – adresat exclusiv mentalului; ea devine *respiraţie* – oferită mai cu seamă percepţiei noetice.

În întinsul capitol V al *Mystagogiei* sale, unde biserica e scrutată ca imagine a sufletului în contemplaţie, Maxim Mărturisitorul invocă explicit această funcţie. Referindu-se la legăturile între energiile sufletului (cinci aspecte subsumate facultăţii contemplative şi cinci subsumate facultăţii raţionale sau practice), el vorbeşte despre fiinţa ajunsă, în sine, un instrument muzical perfect acordat, un "interpret" al slavei: "poate că e vorba aici, spune el, despre cele zece coarde ale psalterionului spiritual al sufletului, suflet ce posedă *raţiunea răsunînd în acord cu spiritul*". Cel puţin în interpretările ei de vîrf, cîntarea liturgică e destinată unei atare, foarte stricte, specializări.

Serate muzicale

La ultima dintre ele, H.-R. Patapievici i-a adresat lui Aurel Stroe nu atît o întrebare, cît o problemă: anume cu ce tip de temporalitate lucrează muzica domniei sale. În cursul discuţiei, tot el a propus – drept emblematic pentru o muzică ce joacă pe atemporalitate – modelul gregorian. Referinţa era firească de vreme ce se invoca muzica europeană, ceea ce înseamnă pînă la urmă – cultural vorbind –, muzica experimentată, modelată, propusă de Europa occidentală.

Cît priveşte muzica bizantină, la ea nu se apelează decît rarisim – şi atunci mai mult identitar, spre fala valorilor autohtone. Deşi geografic şi istoric, ar trebui să ne stea la îndemînă, ea constituie în fapt o referinţă aproape inexistentă, non-expresivă în cîmp cultural. Şi este, iarăşi, firesc să fie aşa, de vreme ce cîntarea de filiaţie bizantină nu a cunoscut traseul muzicii liturgice occidentale, nu a ieşit din economia sa primă, aceea de a susţine – în cadru ritual – efortul contemplativ. S-a întîmplat mai degrabă, în ce o priveşte, fenomenul invers (înregistrabil şi în evoluţia imaginii sacre). Cînd nivelul realmente "duhovnicesc", cînd percepţia de ordin noetic a cedat pasul în favoarea "simţirii" religioase, bisericile au început să răsune de *lamento*-uri, de jelanii sentimentale ce apelează la rapide şi nemestecate împrumuturi din codul muzicii occidentale. Iar pentru asta nu Occidentul e de vină, ci lipsa noastră de discernămînt, ignorarea unei evoluţii şi stadii funcţionale diferite.

Cazul bisericii Stavropoleos – unde liturghia utilizează o admirabilă cîntare psaltică – e un caz singular. Şi e remarcabil că părintele Iustin Marchiş împreună cu cei doi cîntăreţi, absolvenţi ai Facultăţii de Teologie şi ai Conservatorului, au elevi şi fac prezent acest tip de cîntare în comunităţile unor colegi. Însă tot la o "Serată", invitaţi alături de Paul Barbăneagră, ei mi-au dat ocazia să realizez ce tare se apără încă această muzică de o utilizare extra-eclezială. Sigur că e bine, general vorbind, ca ea să fie semnalată publicului. Însă mi-a fost limpede în acea seară că avem de-a face cu o muzică prea pretenţioasă, prea rafinată, prea precis destinată unei funcţii spirituale – încadrată liturgic – pentru a o propune într-un loc şi unui destinatar ce nu o pot nici onora, nici utiliza în mod propriu. Personal, aş opta mai degrabă pentru încercări de explicare a tipului de ei de limbaj, a funcţiei sale în economia liturgică, decît pentru o livrare directă, desprinsă din contextul unde e eficace.

Circenses

Dacă artele ecleziale se propun cîteodată prea abrupt mediului cultural, asistăm pe de altă parte – şi din nefericire mult mai des – la o subcultură ce pătrunde jovial şi iresponsabil în Biserică. De curînd, ambii campioni ai faptului divers, "Evenimentul zilei" şi "Ştirile ProTV", semnalau inovaţiile tip *foires et marchés* ale unui preot din judeţul Cluj: "îmbinînd electronica cu religia, el a computerizat bisericile din Lita şi Filea se Sus... Icoanele se învîrt cu ajutorul unor motoraşe, cutia milei e dotată cu celulă fotosensibilă şi mulţumeşte printr-o melodie pentru danie, perdelele altarului sînt acţionate automat. Idolatrizat de întreaga suflare din zonă, preotul a organizat în Duminica Floriilor un spectacol fără precedent în istoria Bisericii Ortodoxe" (stilul "Ev. zilei" nu oboseşte prin originalitate). "După ce a intonat din altar acompaniindu-se din sintetizator un cîntec despre trădarea lui Iuda,... el şi-a desfăcut de la brîu o eşarfă neagră şi a jucat aproape perfect" (iarăşi stilul "Ev. zilei"; ce-o fi însemnînd aproape perfect aflăm îndată), "tăind răsuflarea tuturor, scena spînzurării lui Iuda... Şi e interesant că, în timp ce în toate satele din jur prosperă bisericile sectare, în parohia sa nu există nici măcar un singur pocăit" ("Ev. zilei", 21 aprilie 1997). Vorba cuiva, nici un sectant cu excepţia preotului.

În faţa acestui erou al explicitului, în faţa acestui atlet al verosimilului, orice corespondenţă între lumi amuţeşte. Ce rost ar mai avea să invoci aici regula după care simbolismul e cu atît mai eficace cu cît e mai mare tensiunea între simbol şi realitatea simbolizată. Ce rost ar mai avea să vorbeşti despre structurile de sens vehiculate de el, despre non-exprimabilul spre care orientează?

Autori rigorişti ar da manifestării cu pricina (că liturghie nu-i prea mai poţi spune) verdictul de contrafacere, de inversiune periculoasă, detectabilă mai ales prin cultul automatizării, care interzice orice valorificare simbolică. Noi ne abţinem, silindu-ne să rămînem *religiously correct*, dar parcă e prea, prea... Şi, pe urmă, cam mult succes...! Nu ştim ce reacţie au avut responsabilii ecleziastici ai regiunii, dar e cert că formula lui Iuvenal se cam aplică aici: nu în mod depreciativ ci adversativ. Nu curentul de sensuri, nu dialogul transformant între pîinea ofrandei şi Pîinea Vieţii mai are aici preeminenţă, ci celălalt termen. Inventivul preot a reuşit să preschimbe slujba într-un banal "serviciu public" şi comunitatea liturgică într-o plată asistenţă, solidară cu această iniţiativă.

© S. Gheţie

Album

Familia mea

Caieţel Goguşor nº 1

– fragmente dintr-un "jurnal de bebe" –

● La 3 luni a înţeles cuvîntul *nasu*, căci'l sărutam pe nas, şi de ore-ce mustăţile'l gâdălau cînd ziceam nasu, nasu întorcea capul ca să scape de sărutat.

● *23 nov 1906.* În această lună a început să exprime o noţiune mai complicată. Eu punîndu'l pe umere şi preumblîndul prin casă, zicînd: opa, opapapa, opapapa, op, op, op, ceia ce-i plăcea foarte mult, a început să ceră el acest lucru. Se umfla cît putea şi făcea pu, pu, pu şi da din mîini pare-ca ar fi voit să sboare; apropiindu-se de mine şi ţinîndu-se de hainele mele se suia în picioare, apoi observînd că eu'l întorceam spre a fi cu faţa înainte se întorcea el singur cu dosul la mine.

De altmintrelea, de mult poate de două luni el zice tata, mama, ap (apă), papa (la un loc de mîncăre) şi exprimă, cam de 3 or 4 luni refuzul învîrtind capul de 2 or 3 ori. De asemenea încă din vacanţie a învăţat să se strîmbe cînd'i zice cineva.

● *27 martie 1907* (1 1/2 ani): Astăzi a exprimat prima noţiune mai complicată spunînd bucătăresei că mama l'a bătut la c. pentru că a urinat pe pat. El a zis: mama; na, na, na! (=batae); a arătat la popo; şi a arătat şi locul din pat unde urinase spunînd *îcî* (acesta erea modul lui de a cere să fie pus pe ola).

Deja de o lună exprimă ideia ca să mă depărtez de mama sa dimineaţa zicînd: *Gata* şi arătîndu-mi cu degetul să stau la locul meu (fiind gelos de apropierea mea dimineaţa lîngă el şi Lucia). Alalteri prefăcîndu-mă că bat pe Lucia şi ca că plînge a început să plîngă şi el şi să dea în mine cu năcaz zicînd Na! na! na!

● La *10 mai (1907)* a luat de mînă pe Lucia şi a tras'o spre camera servitoarei al cărui bărbat Gogu avea un gramofon. El zicea: Gogu, aide, colo. Lucia l-a întrebat: ce-i dai tu să cînte gramofonul? – Bani, bani (accentul pe *i*).

● *31 mai*: prima farsă vorbită: "Tata, dute acolo". Voia să se scape de mine, ca să rămînă cu Lucia.

● *11 iunie 1907.* Azi pentru prima oară l'am bătut eu fiindcă fusese la primblare şi făcuse în pantaloni fără să spună. De la mama sa primise bătaie cu mult mai nainte chiar de 27 Martie. Lucia temîndu-se că-l voi bate tare era îngrijată; cînd a văzut însă cum'l băteam chiar ea a zis să dau mai tare ca să simtă şi să plîngă.

● *13 sept 1907.* Acum a învăţat multe cuvinte. Dormind în lipsa mea (la Bucureşti) în camera noastră, dimineaţa a zis Luciei: Coală-te mama, îmbacă-te.

● *15 sept 1907.* Erea în patul meu, de şi îmbrăcat, se băgase în aşternut; ducîndu'mă la el a zis – Dute, maş (marş). Lasă Goguşor nani.

Notă: Mulţumim d-lui Andrei Blaier, care ne-a pus la dispoziţie „jurnalul" din care am citat mai sus.

Tot ce am citit mai uman în această primăvară

se supune atenţiei şi inspiraţiei lui Mircea Cărtărescu

În ultima zi calendaristică a primăverii, pe 31 mai 1997, cerul s-a îndurat şi mi-a dat să citesc un text într-adevăr ca lumea, ca mine şi ca dumneata, cum ar zice maiorul Brăescu, fie-i geniul încă remarcat. Iată acest text în toată răceala lui ştiinţifică, aşa cum a apărut – semnat de Christiane Galus – în *"Le Monde"* datat 30 mai 1997, la pag.24, rubrica "Aujourd'hui". Transcriindu-l, nu-mi voi permite mai mult de cîteva exclamaţii, convins că orice lectură are "live"-ul ei.

"Regele "şopîrlelor tiranice", **Tyrannosaurus Rex** (cum, cum?), monstru de 13 metri lungime, cîntărind 6 tone, unul din cei mai mari şi mai periculoşi dinosauri carnivori care străbăteau savanele la sfîrşitul erei cretacice în urmă cu 70 de milioane de ani, e posibil să fi suferit de o boală întru totul umană: guta. Este ceea ce au descoperit doi oameni de ştiinţă americani, Bruce Rothschild (de la Centrul de Arterită din Northeast, Ohio) şi Ken Carpenter (de la Muzeul de istorie naturală din Denver) împreună cu un cercetător canadian, Darren Tanke (de la muzeul din Drumheller, Alberta). Studiind mulajul antebraţului drept al unui tiranosaur extras din solul Dakotei de Sud, cunoscut şi sub numele mai familiar de "Sue" (de la Sue Ellen din "Dallas"? Nătărăule!) precum şi oasele degetelor de la picioare ale unei alte şopîrle carnivore dezgropate la Alberta, în Canada, savanţii au găsit leziunile caracteristice gutei care, după opinia lor, nu pot fi confundate cu ale unei alte maladii osoase. Ei prezintă rezultatele cercetărilor lor într-o corespondenţă ştiinţifică trimisă revistei de specialitate "Nature", la 22 mai.

Guta este cunoscută de om încă din Antichitate (o, mon oncle Gustave cu frazele şi bolile lui!). Ea este provocată de un exces în sînge al acidului uric datorat fie unei tulburări constituţionale, fie – frecvent – unei alimentaţii prea bogate în carne crudă şi alcool. Acest acid uric se metabolizează în cristale de urati (ura!, şi eu produc urati, nu oxalati!) care se localizează în cavităţile auriculare ale membrelor, provocînd o reacţie inflamatorie şi dureri foarte grele. (Poate fi omul atît de tyrannosaurus rex? Poate!) Cu vremea, cînd această inflamaţie devine durabilă, ea duce la o deteriorare a cartilajelor şi a oaselor. La tyrannosauri (aud aici glasul lui Botta în "Reconstituirea" pentru "lichior Oriental"!), această afecţiune poate fi cu greu explicată prin excesul de alcool.... (Doamne, a ajuns şi "Le Monde" să facă ştiinţă veselă?) Dar, probabil ("peut-être", dans le texte, mais dans le cortex?), ei consumau excesiv hrana lor favorită: hidrosauri-dinosauri cu cioc de raţă sau triceratopi cu alura lor de rinoceri.

Descoperirea gutei la marile sauropode nu constituie o surpriză totală ("asta ar mai fi lipsit"... – vorba bunică-mii) fiindcă ea a fost observată la numeroase reptile contemporane (şopîrle, crocodili şi broaşte – paranteza autoarei; dar nimeni nu a observat ce aligator literar e "Orbitor"-ul lui Cărtărescu – paranteza mea) şi la păsări. Maladia este în acest caz provocată de o deshidratare sau de o disfuncţionare renală. Paleontologii au detectat de asemenea urme de maladii osoase, studiind resturile marilor reptile din triasic şi cretacic. Ei ştiu de multă vreme că diplodocus, acest paşnic ierbivor de 25 metri lungime, putea să aibă vertebrele cozii sudate prin efectul unei maladii, ostiomielită, care provoacă excrescenţe osoase. Ei au constatat la dinosauri sechelele unui cancer osos şi ale unor fracturi cauzate de răniri sau şocuri, mai apoi ("ensuite", niciodată nu mi s-a părut mai plăpînd ca în acest context) resudate.

N-am citit nimic mai uman în primăvara lui 1997.

Le Monde, ce mîndru sună acest cuvînt!

Şi slavă celui care a găsit un asemenea titlu: "Tyrannosaurus rex suferea de gută"!

Radu COSAŞU

Post restant

Dragă redacţie,

Folosindu-vă de ilustraţie, aveţi 40 sec. să răspundeţi la o întrebare cu răspunsuri preformate. Ghicitorului – felicitări!

A) M. Dragomirna
B) M. Dintr-un Lemn
C) M. Densuş
D) Niciuna din cele de mai sus.

Nu ştim cum de n-am observat pînă acum ceea ce, de data asta, ne-a sărit în ochi.

Am oprit maşina şi după ce ne-am uitat bine la indicator ne-am uitat sideraţi unii la alţii, apoi în jur, pentru a ne fixa în spaţiu. Era clar: dacă o luam la dreapta ajungeam la Mănăstirea D.

Desigur, mi se pare de prisos ca atunci cînd ai nevoie de mănăstire să te mai preocupe numele ei.

Epilog

Evident, am luat-o la dreapta (deşi drumul nostru era în direcţie opusă), pe drum făcînd presupuneri despre ce "D" ar putea fi vorba.

Nu mai fusesem la M. Dealu din copilărie, cînd am făcut o excursie organizată, cu clasa, conduşi de "tovarăşa". De data asta am intrat şi în biserică...

Dragoş PREDESCU

Bursa anuală Daniel E. Constantinescu pentru obţinerea unei rezidenţe medicale în SUA

Începînd cu anul 1997, **Romanian Aid Project**, organizaţie de ajutor şi binefacere cu sediul în Statele Unite ale Americii şi cu sprijin în Europa şi România, instituie **Bursa anuală Daniel E. Constantinescu**, care are ca scop ajutorarea unui absolvent al uneia din Facultăţile de Medicină din România să obţină o rezidenţă în Statele Unite ale Americii.

Condiţiile pentru înscriere la concursul pentru obţinerea bursei sînt:

● Titlul de **Doctor în Medicină** de la una din facultăţile de Medicină din România, sau dovada înscrierii active în **ultimul an de studii al Facultăţii de Medicină, cu termen de absolvire şi obţinere a Diplomei de Doctor în Medicină pînă la sfîrşitul anului 1997.**

● Vîrsta de pînă la **35 de ani.**

● Certificat de obţinere a **ECFMG/USMLE cu scor minim 80.**

● Buna cunoaştere a **Limbii Engleze**

Înscrierea se va face la sediul **Comisiei de acordare a Bursei Anuale Daniel E. Constantinescu din România (Prof. Dr. Irinel Popescu - Clinica de Chirurgie Fundeni, Şos. Fundeni 258, Bucureşt, sector 2, pentru Bursa DEC)**, sau la adresa **Romanian Aid Project (PO Box 21569 Chattanooga, TN 37424-0569, Fax 423 899 5743, E-mail** hotu@worldnet.att.net) pînă la data de **30 Octombrie 1997, cu următoarele documente:**

● Copie certificat de naştere

● Copie Diplomă de Medic sau certificat de student anul VI, cu absolvire înainte de sfîrşitul anului 1997.

● Curriculum Vitae şi Personal Statement (obiective profesionale, aria de interes medical, tipul de rezidenţă).

● Copie după certificatul ECFMG/USMLE şi TOEFL.

● Trei scrisori de recomandare, din partea a trei Doctori în Medicină din România sau străinătate **adresate direct Comisiei de Selecţie.**

Concursul de selecţie va consta din:

● Examinarea documentelor de către Comisia de Selecţie a Bursei anuale Daniel E. Constantinescu.

● Interview al Comisiei de Selecţie cu candidatul.

Rezultatul selecţiei va fi anunţat pînă la sfîrşitul lunii Noiembrie 1997 tuturor celor care au adresat cereri.

Candidatul selectat va primi ajutor să completeze documentaţia de înscriere la mai multe spitale care au tipul de rezidenţă dorit, apoi va fi ajutat să parcurgă etapa interview-urilor în SUA, terminînd cu înscrierea în National Residency Matching Program.

Bustul Thaliei

Grec caută grecoaică

Teatrul Nottara încearcă printr-o politică managerială activă şi abilă, să atragă publicul de bulevard înspre aria divertismentului superior. Premiera cu piesa lui Terrence McNally **Maria Callas – La divina (Master Class,** în original) putea să aibă loc oriunde în lume, în West End, pe Broadway sau pe Champs-Élysées. Publicitate susţinută, afiş atrăgător, sponsori generoşi, şampanie oferită în foaierul bogat decorat cu fotografiile divei. Atmosfera de mare eveniment, cu atît mai mult cu cît ni se propune un succes recent de pe Broadway, distins cu Premiul Tony pe 1995, la numai cîteva săptămîni de la premiera parizianã, în care a strălucit Fanny Ardant sub bagheta lui Polanski.

Piesa este inteligentă şi dinamică, fără să uimească prin originalitate. Aflată la sfîrşit de carieră, cu vocea pierdută, părăsită de faimosul său armator, dar încă frumoasă, energică şi eroică, Maria Callas predă un curs de master într-o universitate americană. Prilej pentru a-şi retrăi succesele, iubirile, eşecurile, dar şi pentru a se confrunta cu o altă generaţie care vine nemiloasă din urmă. Regizorul de film Radu Gabrea debutează în teatru cu autoritatea prestigiului şi a experienţei. A ales cu pricepere o piesă care-i serveşte bine stilul. Înclinat în mod firesc mai mult spre fluiditatea muzicală a curgerii imaginilor decît spre tăietura netă a situaţiilor dramatice, regizorul conduce perfect desfăşurarea audiovizuală, pune accentele potrivite, ritmează, supraveghează tempoul cu variaţii atent dozate. Abordarea dinamică la care recurge ajută ca alternanţele dintre replici şi ariile înregistrate sau interpretate *live* (excelenta Claudia Măru-Hanghiuc) să se topească într-un flux continuu. Reversul medaliei este că această permanentă alunecare estompează conflictele, confruntările dintre personaje, sfişierile interioare ale eroinei. Regizorului îi reuşesc foarte bine scenele "mari", în care este ajutat şi de scenografia inspirată, funcţională, uneori chiar impresionantă, a lui Sică Rusescu. Rămîn însă opoziţii, germeni de conflicte care mai mult se ghicesc, nefiind dezvoltate regizoral în adevărate confruntări dramatice.

Sigur că o astfel de piesă se reazemă în primul rînd pe personalitatea primadonei. Victoria Cociaş are anvergură, forţă, complexitate, ea poate fi comparată fără reţinere cu o stea ca Fanny Ardant sau cu Elisabeta Maccoco, o admirabilă actriţă care a susţinut rolul Callas în neuitata "primăvară a libertăţii" din Bucureştiul lui Mai '90. Ca şi aceasta din urmă, Victoria Cociaş este mai atentă la tumultul interior al personajului interpretat decît la relaţiile complexe cu lumea din jur. Or, latura cu adevărat interesantă a piesei este contrastul dintre o personalitate europeană, mai mult meridională, adică de un europenism exacerbat, şi lumea aseptică şi pragmatică a unui colegiu american, unde elevii au plătit – nu-i aşa? – ca să înveţe carte (cînt în ocurenţă) nu să asiste la sfişierile unei stele în asfinţit. Traducerea Antoanetei Ralian este foarte bună tocmai pentru că accentuează faptul că profesoara, pe de o parte, şi elevii ei, pe de altă parte, vorbesc limbi complet diferite. Victoria Cociaş redă cu convingere conflictul între generaţii, nu şi conflictul dintre culturi.

Tragedia Mariei Callas a fost rezolvarea greşită a conflictului dintre viaţă şi artă. Măreţia personajului constă în refuzul clişeului "vieţii sacrificate pe altarul artei", în intuiţia că fiinţa ei profundă este mai importantă decît toate rolurile pe care muzica lumii i le-ar oferi. Riscînd să-şi piardă vocea odată cu chintalele, Callas vrea să guste, asemenea lui Faust, diversitatea experienţelor mundane şi mondene. În piesă asistăm la dialogul interior dintre Callas şi Onassis, dintre înrădăcinarea în instinct a artistei şi determinarea grecului care-şi căuta, apoi îşi repudia, grecoaica. Drama Mariei Callas nu este însă Onassis, oricît ar fi făcut-o acesta să sufere, ci faptul că ea este un personaj scindat, asemenea eroului goethean pomenit mai înainte, cu "două suflete în pieptul său". Undeva, în profunzimile fiinţei ei există şi obsesia numită Visconti, căci *divina* poartă în sine, metaforic, atît pe armatorul care a făcut-o să simtă căldura animală a vieţii, cît şi pe marchizul care i-a revelat forţa stilizatoare a artei. Este păcat că textul nu oferă decît confruntarea interioară explicită cu Onassis, jocul actriţei ar fi trebuit, în mod ideal, să-l facă auzit şi pe Visconti.

Adrian MIHALACHE

HUMANITAS
cartea care dăinuie

Cele mai noi apariţii

CIORAN
Istorie şi utopie

MARIN TARANGUL
Predici profane

JOHANNES VON TEPL
Plugarul şi Moartea

MIRCEA CĂRTĂRESCU
Orbitor / Aripa stîngă
(tiraj nou)

PLATON
Scrisori

Premiul UNIUNII SCRIITORILOR pentru ediţie:
MIHAIL SEBASTIAN, Jurnal – ediţie de GABRIELA OMĂT
Premiul ASPRO pentru roman:
MIRCEA CĂRTĂRESCU, Orbitor / Aripa stîngă
Premiul ASPRO pentru eseu:
ANDREI PLEŞU, Chipuri şi măşti ale tranziţiei

ANUNŢ

Numărul 232 al *Dilemei* va avea ca temă **Starea presei culturale**. Îi invităm pe cititorii noştri, în măsura în care sînt interesaţi de subiect, să colaboreze. Articolele trebuie să aibă 2-2,5 pagini dactilo la 2 rînduri (circa 2000 de caractere pe pagină) şi să ajungă la redacţie pînă pe 27 iunie a.c.

Cronica literară de tranziţie

Schimbătoarele plăsmuiri ale istoriei

Iată o carte* ideală pentru o cronică în *Dilema*, scrisă parcă spre a alimenta spiritul de îndoială metodică, de scepticism detabuizant, de plăcere a privirii adevărului, cît e, şi pe o parte şi pe cealaltă, fără entuziasme partizanale, nici înverşunări demolatoare.

Hazardul face că eram pe punctul de a consacra o cronică unei culegeri pregătitoare (dar nu ştiam acest lucru) a cărţii de faţă, culegere care-mi lăsase o foarte bună impresie: *Mituri istorice româneşti***, 12 studii semnate de 6 studenţi şi doi cercetători (unul fiind Lucian Boia, coordonatorul volumului).

Cartea lui Lucian Boia pică la ţanc. După 50 de ani de manipulare şi după alţi 7 în care această manipulare a luat şi tonuri isterice (prin libertatea deplină de expresie), istoria e teritoriul pe care orice instanţă interesată şi, la urma urmei, orice demagog îşi construieşte fără păs ficţiunile mai mult sau mai puţin ideologice, pline de *ira et studio* şi cît se poate de *pro domo*. Faimoasa vorbă (a lui Daicoviciu, paremi-se), că "pe măsură ce îmbătrînesc, constat că istoria e tot mai imprevizibilă", a cunoscut, în anii stalinismului, ai ceauşismului şi apoi ai stîngaciului nostru post-comunism, întrupări spectaculoase, năucitoare. Burebista o lua înaintea lui Decebal, Mircea cel Bătrîn devenea "cel Mare", 23 August îşi schimba numele din 5 în 5 ani, după '89 aflam că Antonescu a fost un erou neprihănit, mare protector al evreilor, Ceauşescu un titan al diplomaţiei mondiale ş.cl.

Lucian Boia vine să ne arate că mari noutăţi nu-s sub soare, că plasarea ancilară a istoriei la cheremul avînturilor politice nu-i de-azi-de ieri şi că în ultimele două secole are state serioase. El elaborează astfel o sui generis istorie a istoriologiei româneşti, din perspectiva (quasi caleidoscopică) a metamorfozelor de viziune pe un mare şir de subiecte. Ca să-i fac o idee cititorului, voi rezuma cîteva din ele, inspirîndu-mă şi din admirabila ironie (profund intelectuală, niciodată gratuită) a autorului, adevărat performer al imparţialităţii sardonice:

– nu avem istorie / avem o mare istorie;

– Mihai Viteazu a fost un geniu al unităţii naţionale / a fost un aventurier, care habar n-avea de ideea de naţiune;

– suntem foarte daci / suntem foarte romani / suntem o extraordinară sinteză de daci cu romani / suntem un ghiveci de daci, romani, slavi, turci, unguri, evrei şi ţigani, plus alte condimente;

– la greu, românii au fost uniţi / românii se mănîncă veşnic între ei;

– noi am fost pavăza Apusului, care şi-a putut construi catedralele / cînd se coagulau stătuleţele noastre, Apusul îşi cam isprăvise de construit catedralele / drumul cel mai scurt al turcului spre Apus nici măcar nu trece pe la noi;

– suntem la marginea Evropii / ba dimpotrivă, din Bucegi a izvodit toată civilizaţia mondială;

– slavii ne-au găsit "formaţi" / am fiert şi noi o vreme în oala slavă;

– bătălia de la Rovine a salvat Occidentul / nici nu ştim precis ce s-a-ntîmplat la Rovine;

– Ştefan cel Mare a fost domn al Moldovei / a fost domn al tuturor românilor;

– suntem ospitalieri şi toleranţi / "Nu ne vindem ţara!", 13-15 iunie '90, "voi n-aţi mîncat salam cu soia!";

– grecul, turcul şi rusul sunt răi, anturajul lor ne-a stricat calităţile primordiale / Occidentul ne-a adus numai blăstămăţii;

– Parisul e un "mare Bucureşti" / Caragiale, totuşi, crede că cel mai bun Bucureşti e Berlinul, unde şi fuge, *et il court encore;*

– am fost mereu în Europa / Bucureştiul e un mic Istanbul;

– ţiganii ne mănîncă zilele / ungurii ne mănîncă zilele / evreii ne mănîncă zilele / americanii ne mănîncă zilele / noi ne mîncăm zilele;

– evreii ne-au adus comunismul / comunismul a scos evreii în faţă;

– Vasile Roaită se sacrifica pentru clasa muncitoare / era un agent infiltrat al Siguranţei;

– Antonescu a fost antisemit / ba nu, regele Mihai vrea moşiile;

– Occidentul e cinic şi pragmatic, îşi vede doar de interesele lui / Occidentul are ceva cu noi, ne paşte;

– noi numai ne-am apărat sărăcia şi nevoile şi neamul, n-am dat niciodată peste alţii, fiind buni de felul nostru / dar la Budapesta ce-aţi căutat? dar la Cotul Donului?

– domnitorii noştri aveau şi unele cusururi, nu erau perfecţi / cel mai ştefan cel mare dintre mircea cei bătrîni e mihai viteazu;

– boierii au fost pilonii Evului nostru Mediu / cu cît un domn tăia mai mulţi boieri, cu atît era mai bun şi mai iubit de popor;

– Ştefan cel Mare e Sfînt / era muieratic;

– Ţepeş a fost un monstru sîngeros/ "Cum nu vii tu, Ţepeş doamne?"

– Brătianu-Lascăr Catargiu / Bălcescu-Magheru-Ana Ipătescu;

– Bălcescu a fost cel mai / a fost un personaj secundar;

– regina Maria=zeiţă pe pămînt / rea de muscă, îi plăceau cam mult bărbaţii;

– la 1907 au fost 11.000 de victime/ nici măcar 1.100;

– pe vremea lui Ceauşescu s-a înfăptuit / şi Danaidele au robotit;

– după 1989, istoria se predă cinstit/ în manualul de a XII-a, 25 de ani interbelici se întind pe 119 pagini, în vreme ce 45 de ani de comunism nu au decît 10 pagini de "rezumat palid şi ambiguu" (p.285);

– constrîngerea creează forţă, am avut mare literatură / mapamondul n-a luat-o-n seamă...

Avem de-a face cu o carte de neocolit, de o răscolitoare luciditate, panoramă a unei teribile galerii de potemkiniade ideologice, cu o bătaie asurzitoare în prezent, confirmînd atît în registru pozitiv, cît şi în cel ultraironic aserţiunea lui Croce, conform căreia *ogni vera storia e storia contemporanea.*

George PRUTEANU

---

*) Lucian Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Ed. Humanitas, seria "Istorie" (coordonată de Sorin Antohi), Buc., 1997, 312 p.

**) Universitatea Bucureşti – Facultatea de Istorie – Centrul de Istorie a Imaginarului, *Mituri istorice româneşti*, sub direcţia lui Lucian Boia, Ed. Universităţii Bucureşti, 256 p., 5500 lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

JOCURI DE COPII

Arhivele timpului prezent

Umilic-şontîlic

(jocuri printre blocuri)

– din documentele FURNICII –

Înecaţi în corvoadele şcolăreşti, la care se adaugă orele de meditaţii în particular, subjugaţi de imaginea micului ecran ("stai toată ziua cu ochii-n televizor!") copiilor nu le rămîne prea mult timp pentru joacă. Frustraţi, comentează situaţia ori de cîte ori li se dă prilejul: "Dacă aş spune că mai cîntăm sau ne mai jucăm în timpul liber poate aş minţi. Rareori ne mai jucăm cunoscutele jocuri. Şi asta pentru că, să zicem, democraţia ne-a prostit pe toţi, inclusiv pe părinţii noştri care nu mai gîndesc cum ar trebui" (elevă, 14 ani). Nu cu multă vreme în urmă, copiii se strîngeau în faţa blocului, "în scară" sau, în cazuri mai fericite, în parcuri şi jucau clasicele: *de-a v-aţi ascuns, leapşa, ţările, şotronul,* dar şi *elasticul, bidonaşul, gardiana, castelul, statuile.* Unii dintre ei au descoperit, între timp, jocurile electronice. O furnică – Ana Pralea – a mers prin cîteva şcoli şi a cules jocuri pe care copiii din Bucureşti încă le mai joacă. Din ele selectăm cîteva – şi nu dintre cele cunoscute de toată lumea, cum ar fi "de-a v-aţi ascuns", ci unele, adesea, atît de obscure pentru adult încît devin greu de înţeles. Iată, de pildă, cum se joacă *"bing-bang"*: "Pe un canal se aşează un copil iar cînd pleacă din canal trebuie să zică: *bing-bang.* Se joacă cu 4-6 copii, pe un canal, în faţa blocului". Ciudat pare să fie şi *"Cît e ceasul meu de noapte, împărate?"*: "Un copil stă într-un loc cu faţa la ceilalţi copii şi copiii trebuie să întrebe: *cît e ceasul meu de noapte, împărate?* Acesta răspunde: o *furnică,* o *broască,* sau *un pas de uriaş,* o *mămăligă,* pînă cînd un copil, făcînd acei paşi, ajunge la acel copil-împărat."

Iată şi descrierea *"Peştişorului de aur"*: "Într-un cerc desenat cu creta "plutesc" peştişorii. Pe "maluri" pescarii duc o aţă-plasă şi cîntă: *Peştişorule de aur/haide, vino-n plasa mea!* Peştişorii sar. Cine atinge aţa cu piciorul trebuie să îndeplinească orice dorinţă a pescarului: să spună o poezie, să aducă o cană cu apă". Numărătoarea este, evident, aceea cu peştişorul din Pacific: *"Umilic-şontîlic/ din Oceanul Pacific a ieşit un peşte mic/ şi pe coada lui scria/ ieşi afară dumneata!"*

Pe lîngă jocurile din faţa blocului aflăm că: "...în clasă mai jucăm jocuri interesante cum sînt *x şi o* sau suflăm printr-o ţeavă de pix boabe de orez, hîrtie sau gumă în părul fetelor. Dar acest joc are consecinţe nu prea plăcute dacă ne prinde vreun profesor".

De o coerenţă neaşteptată se bucură descrierea jocurilor electronice. Marius din clasa a VII-a îşi tratează deliciile computerizate cu seriozitate: "Jocul *Super Mario* se desfăşoară astfel: există un omuleţ roşu care trebuie să salveze o prinţesă care este închisă într-un beci uriaş al unui castel. La început se joacă ziua, cînd trebuie să iei o ciupercă pentru a te mări şi o floare pentru a putea trage cu foc. La al doilea nivel se joacă în beciul unui castel unde există aceleaşi reguli, dar unde apare în plus un dragon care scoate foc pe nări. La al treilea nivel se joacă sub apă, unde poţi fi omorît de caracatiţe sau peşti. La al patrulea nivel se joacă pe un pod, unde apar peşti zburători. Şi mai există, în continuare, alte treizeci de nivele. Dacă reuşeşti să treci de toate, vei salva prinţesa. Acest joc se poate juca în doi, cu două personaje: Luigi şi Mario".

Cu aceeaşi consideraţie şi respect vorbeşte despre jocurile electronice şi un copil de 13 ani care pledează convingător: "Sînt logice, de viitor, avînd anumite scopuri, deschizîndu-ţi mintea noului".

Evaluînd modul în care se joacă, în timpul din urmă, copiii, rezultă că adulţii le cumpără blugi, T-schirt-uri, banane, coca-cola, profesori meditatori şi... cam atît. În mare măsură afirmaţia este valabilă şi pentru bunici.

Silvia CAZACU

„Pisicuţa bolnavă" şi democraţia

Un manual* insolit şi fermecător apărea, la începutul acestui an, în România. El antologhează şi descrie 89 de jocuri de copii. Noi, dinamice şi cu o miză impunătoare: *educaţia pentru democraţie.* Cartea a fost concepută de Asociaţia Fetelor Ghizi din România (membră asociată a Asociaţiei Mondiale a Fetelor Ghizi şi Scout) şi a fost publicată cu ajutorul Programelor PHARE şi TACIS pentru Democraţie, finanţate de Comunitatea Europeană. Jocurile sînt ordonate tematic, în cinci secţiuni: unele te ajută să-ţi cunoşti propriile capacităţi, altele – să-ţi cunoşti şi să-ţi respecţi partenerul, să comunici cu el, să proiectezi şi să construieşti ceva (fie şi din hîrtie, cutii goale de Coca-Cola şi plastilină) împreună cu el şi, în sfîrşit, să protejezi natura. "În viaţă toate lucrurile se învaţă, explică prefaţa manualului. Cu cît se învaţă mai din timp, cu atît mai uşor se înţeleg şi se aplică. Pentru ca să existe democraţie, trebuie respectate valorile de bază pe care este construit acest sistem: libertatea, adevărul, solidaritatea, participarea, responsabilitatea (...) metoda cea mai eficace este să-i dăm copilului ocazia să descopere şi să evalueze el însuşi aceste valori prin JOC." Copiii vor juca, aşadar, "Pisicuţa bolnavă", "Uriaşul adormit", "Pădurea cu iepuraşi", "Castelul cu fantome", "Scara vieţii", "Interviul", "Mesajul întrerupt", "Toaleta elefantului", "Ziarele muzicale", "Mumia" "Prezentare de modă", "Cutia vie" sau "Mic de tot" şi vor învăţa democraţia.

Ioana Creţoiu, coordonatoarea proiectului, povesteşte: "Asociaţia noastră s-a format din entuziasm şi cu oameni care aveau meserii foarte diferite. Am descoperit foarte repede că nu aveam nici un fel de material scris care să ne ajute să animăm grupurile de copii. Pur şi simplu aşa ceva nu există – se tipăriseră, cel mult, jocuri sportive, care se bazau pe competiţie şi foarte multă mişcare, dar care ignorau cu desăvîrşire relaţiile dintre participanţi. Or, cartea noastră grupează jocurile după alte criterii, dorind să dezvolte un comportament democratic. Este poate pompos să-l denumim democratic, însă eu cred că reuşim să ne comportăm astfel numai atunci cînd sîntem capabili să ne cunoaştem pe noi înşine, să ne cunoaştem vecinul, să discutăm între noi, să lucrăm împreună respectîndu-ne calităţile, înţelegînd cusururile celuilalt. Am inclus cîteva sfaturi pentru persoanele care animă grupurile de copii, fiindcă, de multe ori, sînt uitate lucrurile cele mai simple: să-ţi pregăteşti toate materialele, să cunoşti locul de desfăşurare, să ai la tine un bandaj dacă un copil se loveşte, să ai grijă să nu se trişeze, să încurajezi pe toată lumea... De altfel, nici nu există la noi obiceiul să te joci, oamenii mari găsesc că-i o pierdere de timp iar copiii nu mai ştiu să se joace împreună. La începutul unui joc copiii noştri spun că nu vor, că le e ruşine, că nu pot, că-i doare ceva, că au de făcut lecţii. Dar după aceasta nu-i mai poţi opri. Din păcate, am observat că sînt obişnuiţi să trişeze foarte mult şi nu sînt obişnuiţi să respecte regulile nici în alte ocazii. Am lucrat la această carte cu multă plăcere... Ne-am ocupat de tehnoredactare, corectură, copertă, grafică, descoperind mereu lucruri noi. Acum cartea a plecat în lume, a început să vorbească singură, este ca un copil care s-a despărţit de noi. Ne simţim ca găinile care au clocit un pui de raţă şi acum au rămas pe malul apei. Sperăm să măcăie cu folos!"

Cartea vorbeşte (sau măcăie!) deja în 180 de case de copii. Şi au cerut-o şi multe şcoli... **(D.V.)**

---

* *Educaţie pentru democraţie prin joc,* 1996

Inscripţii pe ultima bancă

Invitaţie la un bairam

Pe lîngă plecările la munte şi la mare, întîlnirile cu gaşca pe o terasă la o bîrfă, hoinărelile fără scop pe bulevardele Capitalei şi vizionarea ultimelor producţii de la Hollywood, petrecerea, de obicei cea de sîmbătă seară, rămîne o distracţie deşi uzată, căci reluată după aceleaşi tipicuri, totuşi mult aşteptată: o noapte "în care să uiţi de griji şi de tine". Prin Dobrogea i se spune "chindie", în Ardeal i-a rămas numele de "chef", în cercuri suspuse "party", însă termenul unanim acceptat provine de la prietenii noştri turci: "bairam".

Petrecerile părinţilor noştri nu se deosebeau esenţial de cele de azi. Diferenţa este că lor li se dădea voie să meargă la o petrecere de pe la 18 ani, ca apoi aceasta să devină o obişnuinţă a vieţii studenţeşti. Şi încă ceva, ei susţin că se purtau altfel, erau mai liniştiţi, mai civilizaţi. Astăzi, nopţile pierdute cu astfel de distracţii încep de pe la 14-15 ani. Prin gimnaziu ele se reduc doar la seri de petrecere, cînd copiii deveniţi aproape adolescenţi spun că "mergem la ziua lu'...". În liceu însă, nu ţi se pare nimic neobişnuit cînd auzi: "Am sîmbătă bairam!" sau "Dau un bairam. Vrei să vii?"

O primă clasificare sumară ar împărţi bairamurile în două categorii: cele cu o ocazie specială şi cele fără ocazie. Primele sînt de obicei pregătite din timp, discuţii cu părinţii, liste de cheltuieli, mutarea mobilei din casă. Costul unui bairam depinde de numărul de invitaţi, însă cu doar 100-200.000 de mii nu poţi face mare lucru. Invitaţiile nu mai sînt de mult scrise pe cartonaşe lucioase şi cele mai multe sînt verbale, însoţite şi de "Să nu mai spui şi pe la alţii, că vine tot liceul!", deci strict confidenţiale. Cu toate astea, vestea unui bairam, care apare din ce în ce mai rar din motive financiare, se împrăştie ca vîntul şi gazda se pomeneşte că fiecare vine cu verişoara, verişorul şi alte rubedenii, adică o întreagă gaşcă. Prin cartierele mărginaşe, găştile de la bloc, spre a-şi arăta nemulţumirea că n-au fost chemate la chef, apelează la telefoane anonime la Poliţie sau vărsarea pubelei de gunoi în faţa apartamentului respectiv. Cadourile moderne ce se fac cu ocazia unei petreceri nu mai sînt flori şi deodorante, ci prezervative, tampoane, jucării cît mai hidoase, chiloţi, sau invenţiile d-lui Mihai Stănescu.

Petrecerile ad-hoc încep de la o propunere: "Sînt ai mei plecaţi. Facem un bairam?". Fiecare aduce mîncare sau băutură, iar cei care n-aduc nimic sînt acceptaţi pe motivul "prezenţa noastră e suficientă".

O altă posibilitate: bairamuri cu părinţii acasă, care de obicei se retrag în dormitor, sau cînd ajung la limita suportabilului îi dau pe toţi afară, cu reproşuri de genul: "Ai spus că sînt 20 şi de fapt sînt 40!". Cele fără părinţi acasă sînt nopţi libere pentru invitaţi, care mai distrug cîte ceva, de la vopsitul pereţilor, la spartul WC-urilor şi nopţi de coşmar pentru gazde, care se gîndesc cu groază la întoarcerea babacilor a doua zi.

Cum se desfăşoară un bairam clasic? Întîi se fac prezentările şi sînt momentele de plictiseală de început. Se ciuguleşte cîte ceva de pe platouri şi se beau primele pahare. Cei prevăzători ascund mîncare şi sticle de băutură, căci se ştie că după ora trei va fi o penurie generală. Apoi se ascultă muzică antrenantă şi începe dansul. După tatonările de rigoare, pe la miezul nopţii se trece pe blues-uri şi se fac obişnuitele "vrăjeli". Pe la 2,00 apar cafelele şi oboseala. Invitaţii se împart în grupuleţe şi filozofează în vreun colţ. Temele sînt diverse, de la: "Totuşi ce este Dumnezeu?", pînă la "Intrăm în NATO?" Se spun bancuri. Se cîntă la chitară şi toţi devin mai nostalgici după o plecare la munte. Se practică şi telefoanele anonime nocturne: "Sîntem de la PRO TV şi veţi participa la un concurs", sau "Sîntem de la I.R.S.O.P. şi facem un sondaj". Un bairam care se respectă are un Sex-room, locşor intim cu un "Don't disturb!" pe uşă, pentru proaspeţii "îndrăgostiţi". Spre dimineaţă, fiecare pereche se retrage şi adoarme pe unde poate, somnul fiind întrerupt de strigăte gen "Mai are careva vreo ţigară?"

Vorbind despre bairamuri, trebuie să le amintim pe cele mai speciale. Bairamurile selecte, ce se desfăşoară într-o vilă la Snagov, în discoteca "Why not", în barul "Café Indigo" şi alte locuri ale high-life-ului bucureştean.

La început auzi discuţii snoabe despre filmele lui Pintilie şi filozofia lui Schopenhauer, ca apoi toată lumea să se îmbete criţă – că e băutură multă şi bună. Apoi bairamurile de la periferie, amestec de ţigani şi români, dansuri din buric, bătăi pe motive "Asta-i femeia mea, să moară mama!". Pitoreşti sînt bairamurile rockăreşti cu specificul "pogo", dans haotic de rockeri, adică aruncare unii peste alţii, sub formă de grămadă, după care urmează aruncarea mobilelor inutile pe geam. Sînt cazuri cînd fiecare aduce băutură şi o toarnă într-un recipient comun, pentru că e ştiut că dintr-un amestec te îmbeţi mai repede. Şi, în fine, devenite din ce în ce mai populare sînt "băutele", de obicei în spaţii mici (garsoniere) cu o muzică bună ca fundal, fără mîncare (pe la ora trei dispar ultimele coji de pîine şi mîncarea pisicii), doar cu băutură şi cu discuţii de pe urma cărora de multe ori te alegi cu ceva.

...Dimineaţa te trezeşti cu o durere de cap sîcîitoare, îţi aminteşti vag ce-ai făcut în noaptea care tocmai a trecut şi te gîndeşti: "Oare care mai dă bairam sîmbăta viitoare?"

Adina POPESCU

Socio-hai-hui

„Succes!“ – un simptom mic al unei mutaţii mari

Un tînăr antropolog englez care lucrează de mai multă vreme în România mă întreba, neîncrezător, dacă am observat şi eu acelaşi lucru: românii se salută tot mai mult între ei cu formula “succes!”. Nu, nu observasem. Şi mi-am dat seama şi de ce: eu însumi ziceam, una, două, “succes!”

Mi-am ciulit deci urechile şi am început să fiu atent la ce-şi spun oamenii la despărţire. Şi, într-adevăr, fără eşantion reprezentativ şi statistică, pot spune totuşi că tînărul englez avea dreptate. În locul clasicului *la revedere* sau a ruralului *Doamne ajută*, în loc de *noroc* sau *sănătate*, tot mai mulţi concetăţeni îşi urează reciproc *succes.* Zilele trecute, de pildă, am cumpărat împreună cu soţia nişte flori; la despărţire, vînzătoarea ne-a urat “succes”...

O vorbă mică precum aceasta, dar importantă prin frecvenţa ei în spaţiul social, dă glas şi consacră o nouă valoare: **succesul**. Mai important sau în orice caz mai obsesiv decît sănătatea sau norocul, succesul bîntuie minţile românilor. Acesta pare a deveni valoarea integratoare: dacă ai succes, se cheamă că le ai pe toate celelalte şi nu-ţi mai trebuie nimic. Cei care îl au şi sînt siguri de el, păstrează o relativă dezinvoltură. Majoritatea însă nu-l au sau, în orice caz, nu sînt siguri de el. Atunci îl invocă printr-un fel de magie participativă, exhibînd în public toate accesoriile “omului de succes”, de la telefon celular şi agendă cu multe “întîlniri de afaceri” la agitaţie motorie şi criză de timp: a arăta ca un om de succes înseamnă deja a avea succes. E ca atunci cînd babele satului făceau vrăji de chemare a ursitului folosind cămaşa iubitului sau o şuviţă din părul său.

Valoare pe cale a deveni centrală, succesul începe prin a fi un stil. Şi, ca orice produs de piaţă, stilul se poate cumpăra. Pe de altă

© S. Gheţie

parte, succesul-stil, existînd în sfera vieţii publice, ne mută viaţa din spaţiul privat, în care ne obişnuiserăm să ne adăpostim de tăvălugul comunismului, în spaţiul public, unde ne cheamă tentaţiile capitalismului. Nedeprinşi încă la astfel de treceri, ne pomenim că totul devine “public”, că nu mai avem “viaţă personală” şi ne nevrozăm sau isterizăm, după posibilităţi. “Dincolo”, unde succesul şi-a impus de multă vreme legea, oamenii au avut timp să-şi dezvolte mecanisme de apărare, ritualizări ale vieţii cotidiene care despart cu supleţe şi promptitudine publicul de privat. Iar sîntem defazaţi.

Înţelepţii tranziţiei vor spune că este normal şi că se va rezolva, cu timpul, şi asta. Şi au dreptate. Doar că nu ştiu alţii cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la viaţa mea, îmi dau seama că-i numai una. Aşa că, preventiv, mi-am scris deasupra biroului, în loc de “time is money”, MONEY IS TIME!

Uraţi-mi succes!

Vintilă MIHĂILESCU

© C. Bumbuţ

Telalii fără fruntarii

Peripeţii la vamă

Putem actualmente vedea pe posturile noastre două reclame cu vameşi: una românească la ciocolată şi una de import la absorbante. Vi le povestesc pe scurt, cît să vi le-aduc aminte.

Spotul străin e cu o tînără occidentală *bon chic, bon genre*, pe care o putem bănui trimisă a vreunui ziar sau funcţionară ONU, aflată în misiune într-o ţară din lumea a treia: aici, odată misiunea încheiată, eroina trebuie să suporte, înainte să prindă la mustaţă avionul de înapoiere în lumea liberă, o vămuire la slip&sutien din partea unei metise voinice cu maniere de gladiator, care îşi termină controlul printr-o subtilizare a articolului celui mai “nedeclarabil” şi mai inofensiv din bagajul şatenei cu pielea rozalie – un absorbant *Libresse*.

Spotul mioritic e cu o romăncuţă semeaţă şi glumeaţă care rămîne fără bagajele de mînă, dar cu o mare mulţumire a orgoliului naţional, după ce întregul colectiv masculin şi gurmand al vameşilor unui aeroport elveţian îşi dă în petec şi-i reţine fraudulos valiza plină cu irezistibile ciocolate *Poiana*, în prealabil degustate şi îndelung apreciate.

Spotul occidental mimează prin ritm şi încordare filmele de spionaj internaţional cu acţiunea în dictaturi sud-americane, pe cînd cel românesc întruchipează obsesiile lui românache faţă de limburile care-l petrec pînă-n Occident: două naraţiuni de tip diferit, în care tensiunea se rezolvă în mod fericit, printr-o mare uşurare de final; şi totodată, două perspective opuse asupra vămii, acel punct unde se întîlnesc lumi diferite, culturi diferite, mărfuri diferite: pe de o parte, o perspectivă relaxată şi ironică, expusă într-un cod la îndemîna publicului hedonist din ambele părţi ale cortinelor mondiale; pe de altă parte, o perspectivă încrîncenată, abia disimulată într-un rînjet de superioritate (simptom uşor depistabil al unui complex de inferioritate). Vameşul imaginat de telalii occidentali, chiar şi atunci cînd şuteşte, o face cu o oarecare demnitate şi doar împins de cine ştie ce tentaţie incontrolabilă (în cazul cu pricina, un nevinovat jind feminin). Vameşul în viziune românească îşi opreşte în chip firesc “dreptul”, fără ascunzişuri şi pudori, ba chiar cu o autoritate jovială. Reclama românească, concepută să ne reprime (doar provizoriu, ca orice produs artistic) o veche obsesie naţională, pare a spune: vom intra în Europa pe la raionul dulciuri. Mecanismul e demitizarea: ciocolata elveţiană a fost detronată de neaoşa *Poiană*. Dincolo, în pastişa hollyoodiană, se recurge, dimpotrivă, la mitizare, la împletirea sugestiilor multiple. Pentru vameşa tuciurie, umanizată şi mai ales feminizată de revelaţia finală a pacheţelului “palmat”, absorbantul e un bilet de acces în civilizaţie. Cele două femei îşi zîmbesc la distanţă, cu subînţeles, într-o solidaritate ce depăşeşte orînduiri şi bariere, fiecare îndreptîndu-şi gîndul spre propria libertate, diferită faţă de a celeilalte, dar atît de similară în fond...

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Bellissima

Îi făcea bine românului să se ştie ospitalier, prietenos, bun muncitor, priceput meşter, născut (şi nu făcut) poet, îndrăzneţ, iute la minte, cel mai bun la gimnastică artistică, mitologie indiană, teatru absurd, şmechereală, balade, preistorie şi multe, multe altele. Îşi inventaria calităţile cu orice ocazie. Suficient să aibă cea mai mică ocazie, că trecea pe lista, încă neîncheiată, o altă calitate. Toate enorme, monstruoase. Atît de rotundă era personalitatea românului ca şi defectele, de altfel odioase sau neplăcute, deveneau calităţi în viaţa lui. Dacă eşti iute la mînie o faci pentru că te animă sentimente nobile. Furtul la cîntar este şi el doar o sclipire de măiestrie de pe ramura încărcată a talentelor comerciale româneşti. Ele ne permit fraiereala şi haiducia tocmai pentru că aşa cum le facem noi, cinstit, la drumul mare, nu le face nimeni. Excesele se explică printr-o gigantică glandă morală pe un suflet de copil, prostia nu e altceva decît bunătate şi se naşte din noblete şi lipsă de ascunzişuri. Răutatea este intransigenţă, iar agresivitatea – simţ al competiţiei şi fierbinţeală romanică. Românul îşi mai spune ades că are copii talentaţi şi mai bine pregătiţi decît ai americanilor numai că, inexplicabil, copiii noştri au un destin mai complicat şi trebuie să arunce peste umăr, ca Făt-Frumos, talente şi aptitudini spre a se despovăra de chemarea universalistă şi sufocantă, în acelaşi timp, pentru a scăpa de fatalitatea geniului său. Nu a existat, astfel, pînă deunăzi, defect pe care românul, tare în fantezie, să nu-l transfere pe coloana virtuţilor. În această atmosferă de neobosită mîndrie naţională, eşecurile par cumva dilatate, mai pline de tragic şi mister decît ale altora, de multe ori – simple defecte acustice ale sălilor de audiţie. Bine domne, dar ce puteai aştepta de la bulgari/albanezi, cehi etc.? În această lume de naţiuni mediocre, românul ar trebui să fie sclipitor, egalul egalilor, stăpîn printre stăpîni şi rapsodul modernităţii. Lucrurile nu stau aşa. Talentele naţionale nu au convins. Românul e jignit. Umanitatea lui excepţională nu e băgată în seamă – poate din invidie sau pentru că prea este deosebită de a celorlalţi, altceva nu poate fi la mijloc. Sîntem prea buni pentru lumea asta. Se complotează împotriva noastră, îi stînjenim pe cei puternici. Ar trebui, poate, ceva mai multă mîndrie. La ce bun să ne implicăm în competiţii cîştigate prin trucuri politicianiste? Numai de gustul amar al înfrîngerii nu are nevoie talentul naţional dovedit de atîta vreme prin vestigii istorice şi năravuri contemporane. Optimismul naţional îşi oglindeşte procesele în scepticismul profesionist (şi în scepticism sîntem cei mai tari): şi în acest caz lexicul este superlativ şi fără nuanţe. Ca şi optimistul, scepticul pare încărcat de aşteptări istorice însă resimte prezentul mult mai crunt şi mai realist ca optimistul, rămînînd încrezător în talentele naţiunii cărora le găseşte în geopolitică circumstanţe frustrante. Chiar şi scepticismul nostru cu happy-end este o formă de optimism rece, lucid. Mai ales cînd este dopat cu sentimentul că exorcizează manii naţionale şi reglează conturi istorice, anulînd greşelile, perfecţionînd o maşină competitivă şi împingînd-o în pole position.

Succesele româneşti din ultima vreme par jignitoare în faţa acestei doctrine a talentului naţional, pentru că nu sînt pe măsura aşteptărilor şi nu confirmă mitologia calităţilor naţionale. Şi e de înţeles că, faţă de succese cît ar fi ele de mici, eşecurile întrerup cu scandalul lor simfonia naţională. Desigur, de cîteva zile, românii sînt cei mai palizi europeni şi pretendenţi la semnarea pactului nord-atlantic. Eşecul (aşa pare deocamdată) eforturilor de jumătate de an e inexplicabil şi politicienii înşişi nu încearcă să-l motiveze. Dimpotrivă, pierzînd uzul raţiunii, ei declară, dintr-o suflare, că trebuie să ne reorientăm opţiunile strategice, că sîntem din nou trădaţi sau că lumea ne era datoare. În exuberanţa naţională a superlativelor, calificativul de insuficient sună cacofonic şi cinic. Desigur, nu pierzi decît concursurile la care te înscrii – este subînţeles – şi România pare să se fi înscris, pînă mai ieri, doar la concursurile în care nu se putea să nu învingă. Şi în ciuda priceperii de a învîrti lucrurile şi de a le transforma, mereu, în beneficiu, românul pare că nu vrea să profite de acest moment în care ar putea să renunţe la gramatica sa simplă, la lexicul său mai mult nominal decît verbal.

Dar mai degrabă renunţăm la cariera europeană decît la specificul nostru naţional, mai ales că încăpăţînarea noastră este dîrzenie, iar încetineala cu care schimbăm faţa realităţii – semn al cumpătării.

Erată. În articolul din numărul precedent de la aceeaşi rubrică, intitulat “La gura concasorului”, la rîndurile 10-11 din coloana a doua se va citi: “Iar o macara fără şine este o macara fără sine!”

Sorin ŞERB

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Distanţa X, elementul B

– o convorbire cu poştăriţa Mariana Ghintuială.–

Multe din povestirile "strict autentice" au un defect: umplu lumea de proşti. Un Jurnal cu tează, un cuplet satiric, amintirile unui repetent despre profesorii "încuiaţi" care l-au lăsat la 5 materii, descrişi cu parapon pînă la bătrîneţe, sau relatarea plină de culoare a întîlnirii cu funcţionarul de la ghişeul unde n-am fost serviţi cum ne-am fi aşteptat – şi cine nu capătă în acest caz destul talent ca să evoce scena? – se înrudesc prin aceeaşi viziune simplificatoare: naratorul pare că scapără tot timpul de inteligenţă şi logică, pe cînd interlocutorii sînt stupizi peste măsură, dau în gropi, se descalifică singuri şi încă foarte previzibil. "Celălalt" nu mai este văzut ca o fiinţă cu spirit de observaţie, calităţi şi defecte, cineva egal nouă în locul căruia am putea fi oricînd, ci doar ca un sac de box ce ne stimulează vitejia, precară altfel. Experienţe dificile cu serviciile publice am avut/avem cu toţii: dar cum este experienţa celor care lucrează acolo? Cum ne văd ei, cei care ne servesc, pe noi, solicitanţii? Am încercat să aflăm cîteva amănunte stînd de vorbă cu o lucrătoare de teren de la Oficiul Poştal nr. 63, ***Mariana Ghintuială.***

Carte de vizită

Stimată doamnă Mariana Ghintuială, cum aţi descrie o zi de-a dv., una de lucru?

Mariana Ghintuială: Păi cum s-o descriu? Cum se întîmplă ea: mă scol foarte de dimineaţă, că stau în Balta Albă şi lucrez în Dorobanţi, vin la servici, fac cartarea, umplu geanta şi plec pe teren. Noi, colega şi cu mine, avem un teritoriu anumit, Distanţa, aşa se cheamă la Poştă, să-i spunem Distanţa X, că-i numerotată; colega e elementul, persoana A, eu sînt persoana B. Ne împăcăm bine amîndouă şi, fiindcă pornim devreme de acasă, după ce terminăm cartarea ziarelor şi scrisorilor, cîteodată mai îmbucăm ceva pe-un colţ de masă: toată ziua e mult de lucru şi-ajungem tîrziu înapoi. Azi am mîncat nişte tobă, am nimerit că n-a fost grasă. Şi pe urmă plecăm pe Distanţă: soare, ploaie, cum se-ntîmplă, stradă cu stradă, adresă cu adresă. La blocuri e mai bine că-i pe verticală şi cutiile de poştă sînt la intrare. Dar la noi zic eu că-i mai frumos, deşi obositor, fiindcă vezi case, grădini, curţi cu pomi nu tot acelaşi lucru.

Acum, de cînd s-au scumpit şi timbrele şi presa, geanta dv. nu atîrnă mai uşor decît în primii ani de după '89?

Mare diferenţă nu e, să ştiţi. O geantă de poştaş ajunge şi pînă la 35 de kg în unele zile, a mea, cu care fac prima ieşire pe Distanţă, cîntăreşte astăzi, de exemplu, cam 20 de kg : scrisori, note de telefon, ziare, reviste – pentru 400 de familii. Pe parcurs, geanta se goleşte. Greutatea scade pe umăr, se lasă la picioare... Asta fac de 20 de ani în zona unde împart poşta. Nu mă plîng, sînt încă în putere. Dar nu-i exclus să fac şi eu una din bolile noastre profesionale – Doamne fereşte, cît mai tîrziu!: deformări de coloană, probleme cu ochii, cu rinichii... Pe perioada zilei noi nu consumăm apă, că n-ai unde să te duci. Te-ar primi la baie şi-ntr-o casă dacă ai spune că ai absolută nevoie, dar poţi? E penibil. După ani de muncă poştaşii încep să aibă probleme şi cu inima.

Efortul sau neliniştea, stresul?

Geanta... Lasă că-i grea, vă spuneam, dar duci acolo valori, bani, acte, lucruri delicate. Păi nu m-a apucat pe mine Revoluţia, începuse fierberea pe străzi, cu 200.000 de lei în geantă, pensiile, cred că vreo 20 de milioane la valoarea de azi? N-am ştiut cum să mă strecor mai repede... Dar nu pun neapărat cazul ăla: iau cazul cu împărţirea acţiunilor. Într-o singură zi am avut de împărţit 40 de certificate de acţiuni: am semnat pentru 40 de milioane. Că o fi, că n-o fi suma asta pînă la urmă, ţi s-au dat pe mînă şi tu trebuie să răspunzi. Şi pînă duci treaba la capăt, stai cu frica-n sîn. Plus în fiecare lună, cînd distribui pensiile. Pe urmă mai este şi tristeţea: vii la o adresă de ani întregi, cunoşti locatarii, discuţi cu ei. Şi-ntr-o zi, omul cu care ai vorbit cu trei zile în urmă şi era logic, în putere, afli că a murit sau a avut un atac, este la pat, sau abia-ţi deschide uşa. Normal şi dureros.

Cînd aduceţi pensia sau înmînaţi o scrisoare aşteptată, aveţi bucuria purtătorului de veşti bune. Dar cum înmînaţi o telegramă fulger, care anunţă de cele mai multe ori o nenorocire?

Caut un membru al familiei pe care-l bănuiesc eu că-i mai tare. Dacă-mi deschide un bărbat şi ştiu că-i bolnav de inimă, zic că am trecut pe la ei fiindcă am de vorbit ceva cu doamna, s-o cheme, că avem de discutat "ceva probleme de femei". Nici ei nu-i spun imediat, poate-i vorba de-un membru al familiei pe care l-am cunoscut şi eu vreodată. O pregătesc cît de cît pentru ce-o să afle. Vestea rece ar lua-o de pe picioare.

Altă uşă, altă viaţă

Cum îi priviţi pe cei cu care, prin natura meseriei dv., intraţi în contact? Cum le judecaţi defecţele sau comportările mai arogante, poate?

Omul devine arogant cînd nu este bine servit sau cînd vrei să-l păcăleşti. Sigur că sînt şi persoane gata să te repeadă una-două, mai aspre de felul lor. Dar dacă-i vorbeşti frumos după ce el te-a repezit – şi te porţi de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic – îl faci să înţeleagă, în felul ăsta, că te-a jignit mai clar decît dacă l-ai repezi şi tu.

Nu credeţi că asta ar putea fi privită şi ca o atitudine umilă?

Nu, de ce? Contactul cu oamenii are nevoie de diplomaţie, nu că te dai neapărat după ei, ci fiindcă îi judeci şi le faci bilanţul. E unul mofturos, zgîrcit, cusurgiu? Eu îi fac bilanţul: e gospodar, e curat, e de cuvînt, e meseriaş – medic, profesor, inginer, ce o fi, trag linie şi compar: cîte sînt alea rele? Zece. Cîte sînt ălea bune: cincisprezece! Înseamnă că-i un om bun, pînă la urmă o să-l înţeleg, o să mă înţeleagă şi el. Se întîmplă foarte des ca să devenim şi confidenţi ai celor pe care-i servim – ca doctorul, ca preotul, ca poliţistul – unul din aceia care nu comentează şi nu răspîndesc ce află. Am trecut dincolo de prag, am uitat. Altă uşă, altă viaţă.

Cînd se întîmplă să mai aduc acte, chemări în judecată, amenzi etc. – nu hotărîri de pensie alimentară, aici în cartier lumea are familii mai stabile – se întîmplă să mai apară cineva curios: "ce probleme are cutare?" "Nu ştiu, întrebarea mă depăşeşte!" În geantă eu am tot felul de lucruri şi răspund de confidenţialitatea lor, transport valori. Dar ce nu-mi aparţine mie n-are valoare pentru mine, oricît ar fi de mare; este o valoare care aparţine serviciului. Eu am grijă de ea, ca să dorm liniştită pe perna mea noaptea. Şi, pe urmă, în munca mea, am văzut că pentru cineva o simplă scrisoare poate să aibă o valoare imensă, cum n-ar căpăta vreodată o maşină, chiar ultimul tip. Trei ani am dus scrisori la o tînără, care-avea un frate plecat în Canada, era comis voiajor. Şi, tot umblînd prin diferite ţări, a găsit pentru soră-sa un băiat bun în Anglia şi i-a dat adresa lui. Ea i-a răspuns cu fotografie şi a-nceput corespondenţa între băiat şi fată. Trei ani a durat pînă s-au căsătorit şi ea a plecat în Anglia. Dacă n-o găseam acasă, mă ruga să-i pun scrisorile pe sub uşă sau să le ţin la mine, să le-aduc în partea a doua a zilei, să-i ajungă sigur, să nu se piardă vreuna. După cununia civilă m-a chemat la ea şi mi-a dat un cadou, ca amintire. Dar nu asta contează: dacă-mi dă cineva 1000 de lei recompensă la pensie sau dacă-mi dă 100 de lei sau nimic, eu nu fac ceva în plus pentru unul sau pentru altul, tot acelaşi efort depun. A, fac altceva în unele cazuri: dacă ştiu că-i plac cuiva florile şi-acuma e imobilizată la pat, sau singură, nu mai vine nimeni s-o vadă, sau nu mai are bani să-şi cumpere, atîrn cîte-o floare la cutia poştală: un trandafir luat de pe gard, o rămurică de tei, iarna – o crenguţă de brad. Să ştie că Mariana o iubeşte.

În general la poştă lucrează persoane cu inimă, atente la necazurile oamenilor: luăm cazul pensiilor pentru bolnavii psihici. Ei uită cînd trebuie să vină pensia, ori uneori au terminat mai repede banii şi vin să-i ceară la Oficiu. Pentru ei se scot pensiile din vreme şi li se dau cu prioritate, să nu facă scandal şi scene neplăcute în public. În cazul cînd cineva are vreo nenorocire în familie – diriginta poate aproba, după consultări, să primească banii înainte. Cînd ştiu că au de luat bani la dată fixă, oamenii se chibzuiesc foarte strîns, mai ales cei bătrîni. Dacă se-ntîmplă să nu-i găsesc acasă în ziua pensiei, mai trec de două-trei ori, întreb vecinii ce-i cu ei, pînă la urmă rezolv: nu trebuie să le strici *reflexul*, fiindcă intră în panică.

"Liberul"

Cum arată o zi în care sînteţi liberă?

Pentru mine "liberul" tot treabă înseamnă. Am avut trei copii cu soţul, el mai avea unul dinainte. Au crescut toţi patru în două camere de bloc, numai noi ştim cum. De mine era mai bine, că umblînd toată ziua în aer liber, cînd veneam acasă nu mai simţeam aşa tare, ca ei, frigul din odăi. Sînt fiecare la casele lor acuma, şi-am ajuns bunici de 9 nepoţi. La aşa o casă, vă daţi seama, e de muncă: spălat, mîncare, curăţenie, conserve etc. Hainele mele, nu mai vorbesc, trebuie să fie toate la punct: şi pe dinafară şi pe dedesubt, că, în calitate de slujbaş la stat, lucrînd cu oamenii reprezinţi o meserie şi nu poţi să apari în faţa lor fie cum o fi. Mi-am cumpărat la un moment dat o bicicletă, cu banii de concediu: 1850 de lei luaţi, fix 1850 de lei daţi. Nici nu i-am băgat în geantă, îi ţineam în mînă cînd am luat bicicleta. Dar a fost una cu ghinion: am căzut pe ploaie, mi-am făcut praf ciorapii, într-un fel cum n-am mai văzut ruptură: o bucată de ciorap era sfîşiată în sus, dar rămăsese lipită de picior, alta se mişca atîrnînd, în jos. Imediat la Mercerie – să-mi iau alţii. Prima bicicletă mi-a furat-o, mi-a dispărut şi-a doua, unul de la ICRAL mi-a luat-o.

Deci vă odihniţi numai în concediu...

20 de ani am făcut concediul numai toamna şi în acelaşi loc, la Gîrcenii de Vaslui, în satul soţului. Să mă duc la staţiune şi să aştept să fiu servită nu mi s-a întîmplat. Socrii erau bătrîni, fără putere. Mai ales după ce-a murit soacra, nădejdea rămînea la mine: zugrăveam, spălam toată casa socrului, îl îngrijeam cum se cuvine. A murit şi el acum un an şi jumătate-doi, au venit toţi bătrînii la înmormîntare şi la pomeni, şi-am văzut ce necăjită a ajuns lumea pe-acolo. Cînd am fost în doliu, doamnele din cartier m-au întrebat ce am şi-am stat de vorbă atunci mai mult: unele au început să-mi dea lucruri de îmbrăcăminte să le trimit acolo la Gîrceni, că le prinde bine la oameni, chiar dacă-s mai vechi, dar bine păstrate, curate. Eu le fac pachete şi le trimit. Timp de odihnă, cum vă spuneam, nu prea am, că nu-i de unde. Dar mă simt bine cînd fac treabă, am strictul necesar acasă, am şi-un radio cu casetofon, mi-l iau în bucătărie cînd gătesc şi-mi pun casete. Eu aşa am supravieţuit: mi-au plăcut copiii, florile, contactul cu lumea, muzica. Norocul meu că m-a atras şi romanţa, şi populara, şi muzica de dans şi muzica simfonică. Îmi place mult să ascult Beethoven, chiar şi Mozart. Acuma am o casetă nouă, cu muzică de Ravel, o pun mereu. Dacă o treci prin tine, simfonica nu-i solemnă sau grea. Atunci ce să mai vorbim de pop sau rock? Mie, cel puţin, astea mi se par mai grele.

Stimată doamnă Mariana, dv. primiţi multe scrisori?

Nu aşa multe. Mai ales de la Gîrceni şi din Anglia primesc, de la tînăra de care v-am povestit, astea-s principalele. Ea îmi scrie cum s-a adaptat acolo, cum lucrează – aici era telegrafistă, cum s-a recalificat într-o meserie nouă, ceva cu computere ori cum a prezentat-o soacră-sa la toţi cei din localitate, şi la mici şi la mari, de la preot şi bancher, pînă la măcelarul şi la gunoierul locului. Sînt lucruri care n-ar avea de ce să mi le spună dacă n-ar fi aşa, de ce să se laude, doar n-am concurat la aceeaşi soartă, nu? Îi face plăcere să-şi amintească totdeauna cum îi păzeam eu scrisorile. De la Gîrceni îmi scrie cumnată-mea: cum se simte ea, cine-a mai murit în sat, ce s-a mai stricat prin curte – asta-i în atenţia soţului – şi ce-ar mai trebui, de cîţi bani au nevoie etc. Îi răspund repede, pun şi plic cu adresă completată în scrisoarea mea, fiindcă ea n-are prea multă şcoală, stă prost cu caligrafia. Cam de două ori pe lună ne trimete o scrisoare. Ne-o aduce Petrică, factorul de la noi de la bloc. Cînd are şi bărbatu-meu liber – el e controlor la trafic greu – şi-l vedem de pe balcon, îl mai chemăm pe poştaş la o cafea, la o vorbă: cum e pe la ei la Oficiu, cum e pe la noi, ce se mai aude...

Datorită meseriei dv. sînteţi foarte mult singură: nu vi se urăşte?

Dar nu-s singură deloc. Eu stau într-un cartier cenuşiu, dar lucrez într-o zonă frumoasă, unde cunosc toate casele – mai bine decît pe cele din jurul locuinţei mele, ştiu grădinile, copiii, pînă şi animalele. Lumea mă strigă de pe geamuri, schimbăm cîteva cuvinte, pisicile mă aşteaptă să le mîngîi, că le cunosc, soldaţii de pază la vreo clădire mă roagă să le iau timbre, sau să le pun scrisorile la poştă. Cu cîinii e altceva: am fost muşcată o dată şi-am prins frică. Am o "clientă" – o căţeluşă, Happy, care-a devenit foarte vicleană: cîtă vreme era mică mă jucam cu ea şi-i plăcea; în vremea din urmă, îmi ţine drumul şi mă latră, sare la mine şi-o ocolesc.

Cum vă spune lumea în mod obişnuit: pe numele de familie sau Mariana, pur şi simplu?

Cu asta e o poveste: unii colegi de-ai mei pretind că eu le cam "caut în coarne" celor pe care-i servesc. "Cum adică?" "Păi uite, de ce le zici la majoritatea babelor din cartier «săru-mîna»"? "Păi cum să le zic altfel dacă şi ele-mi spun «doamna Mariana»? Le port respect, mă respectă."

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 230 ● 20-26 iunie 1997 ●

Anul V
nr.231
27 iunie - 3 iulie 1997
16 pagini 1000 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

ARTA & COMERŢUL

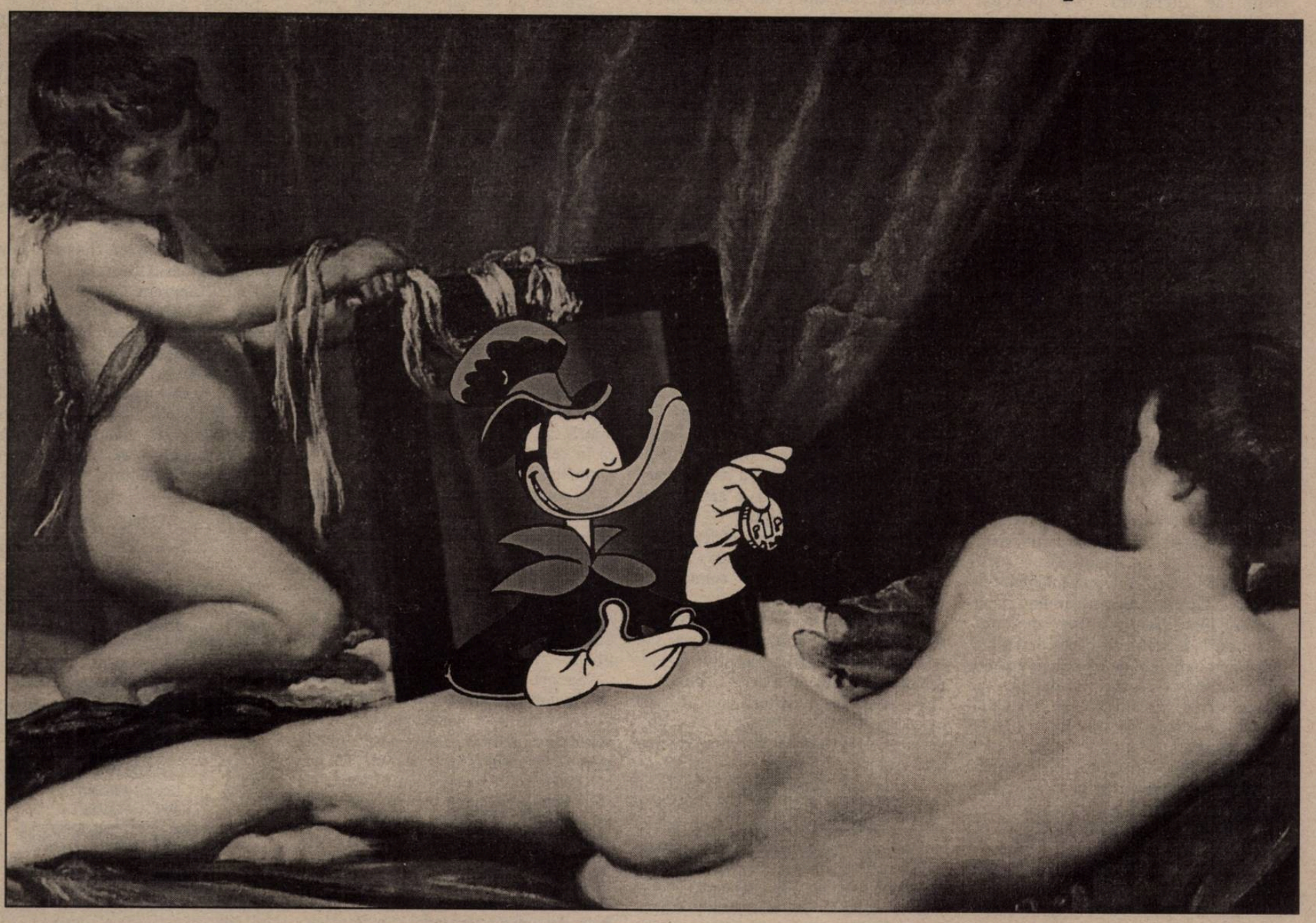

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Mircea ALEXANDRESCU, Mihai CĂLIN, Radu GABREA, Lucian GEORGESCU, Simona KESSLER, Iolanda MALAMEN, Răzvan RĂDULESCU, Sandu STICLARU, Pavel ŞUŞARĂ

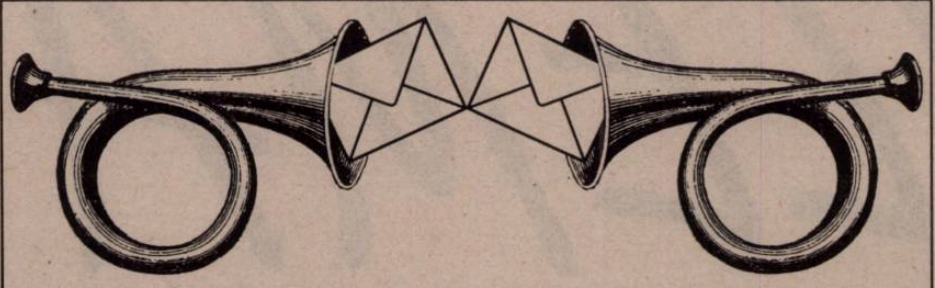

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER, „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 228: „Conformism şi educaţie“

Cultura în şabloane: „Sînge nevinovat“

Îmi vine în minte o scenă, sîcîindu-mă ca o muscă: iată-mă, sînt în clasă, cu ai mei colegi, iar profesorul preamăreşte figura lui Ştefan cel Mare şi (mai nou) Sfînt. “Cronicarul spune: «...era repede vărsătoriu de sînge nevinovat...»“ Profesorul se opreşte, accentuează penibil momentul, o insectă bîzîie plictisită, în fine sună întrebarea-cheie: “Deci «sînge nevinovat». Cum adică?”

Figura lui (a ei): monument de aşteptare în speranţă, bec cu filamentul încins, gata să radieze stupizenie prin toţi porii. “Sîngele boierilor...” Gata! Radiază! E pe figura lui (ei) atîta bucurie cum n-am mai întîlnit la nici o lecţie de literatură. S-a dezlegat cimilitura Sfinxului. Eventual se mai şi explică, aşa-i pedagogic: “Doar şi cronicarul era tot boier, pe cine apăra el? Dar drăguţul de Ştefan, eh!” cu o satisfacţie de şobolan sătul. Păi nu? Credeau ei, boierii, că scapă? E în figura aceea de dascăl al unor generaţii o întreagă filosofie a satisfacţiei umilului, a omului de subterană. Bine le făcea! Erau nişte ticăloşi toţi, ei, boierii! Pe capete îi lua, aşa, harşt, harşt! Sînge nevinovat, ai? Chiaburi, umflaţi... Şi Vodă îi deschiaburea repede, era mai drept şi mai cinstit decît noi, că noi, he-he, pe cîţi n-am iertat? Cîţi n-au scăpat cu un fleac de puşcărie ori doar cu mutarea, forţată cică? Da’ ce credeau ăştia, bogătanii? Îşi freacă mîinile osoase cu plăcere de călugăriţă ghiftuită.

Am tot văzut scena asta. De trei ori. Toţi dascălii trăiau aceeaşi satisfacţie în spatele ţoalelor ponosite de oameni blînzi şi necăjiţi, toţi aşteptau clipa cînd vor pomeni de sîngele boieresc, de sînge... muşte de carne visîndu-se, poate, eroi justiţiari, cu stupidele lor bucurii cînd auzeau cuvintele magice. Ticăloşie umană rodind involuntar, inconştient. Sîntem mai animale decît credem. “Sîngele boierilor!” Cuvintele repetate de dascăl cu accente şi tonalităţi ciudate, cu ghiduşie pe unele silabe, cu bucurie de guguştiuc gîtuit, pe altele. De trei ori... chiar şi în studenţie!

Doamne, o să fiu şi eu profesor? Da, băieţi, de ce credeţi că se zicea despre Ştefan cel Mare că era “repede vărsătoriu de sînge nevinovat”? Aud? Ei, de ce?

Gheorghiţă RADU
(prof., scriitor)
Bdul N. Iorga 51B, Iaşi

P.S. Dacă am îndrăznit să-mi adaug în urma numelui titlul de scriitor (oricum ţara românească e plină de ei) a fost pentru că nu m-a răbdat sufletul egolatru. Deşi s-ar prea putea să nu fi fost remarcat, am scris şi eu (am publicat şi eu) cîteva zeci de povestiri în modul science fiction prin revistele de profil şi recent Editura Athena mi-a publicat un volum *“Valea Cerului Senin”*.

„Jungla care îi aşteaptă...“

„...Fiica mea, un spirit la fel de nonconformist ca şi mine, îmi relatează zilnic “perturbaţiile” care “macină” sistemul educaţional:

– ariditatea materiei, căreia nu i se întrevede şi nu i se explică finalitatea; – învăţămîntul cantitativ şi nu formativ; – prejudecăţile profesorilor obosiţi; – practicarea nedreptăţii făţişe; – cunoştinţe inutile; – stresul notării; – oboseala supraîncărcării; – orarul matinal/tîrziu şi supraîncărcat; – mobilier neergonomic, frig, întuneric (toate încercările de a rezolva prin şedinţele cu părinţii măcar aceste probleme materiale dacă nu prin discuţii cu profesorii... dificili, au eşuat. În alte zone părinţii au un rol foarte important în deciziile şcolii. La noi profesorii au o suficienţă... ofuscată, care exclude orice colaborare).

Mai departe, facultăţile. O modalitate absolut haotică de a-ţi descoperi chemarea, un sistem de meditaţii şi examene irelevante şi stresante, fac o triere complet arbitrară. Ce observ în practica facultăţii (de arhitectură):

– studenţi fără chemare (la o concurenţă de 3 la 1); – lipsa culturii generale pentru o meserie artistică; – lipsa de interes şi blazare prematură; – blocaj în faţa unor profesori... “mîştocari”; – superficialitate; – tendinţa de a păcăli, de a se păcăli în fapt.

Repet mereu fiicei şi studenţilor mei: în societatea liberală trebuie să fii bun în ceea ce faci, nu înveţi pentru nimeni ci pentru tine însuţi.

Putem arunca direct copilul în apă ca să supravieţuiască doar cei care vor învăţa să înoate, sau avem obligaţii sociale în a le oferi cea mai bună educaţie pentru a reuşi? Nu vor fi oare prea... cocoloşiţi pentru a supravieţui în jungla care îi aşteaptă?

Depăşim astfel cadrul strict educaţional şi ajungem la societate:

– optăm pentru o comunitate sălbatic liberală sau socială?

– creăm un instinct de solidaritate comunitară prezent în alte culturi, sau ne destrămăm într-un globalism depersonalizat în fapt de marile culturi?

– pregătim lucrători sau indivizi care se pot integra armonios în... Univers? Nici abrutizaţi, dar nici inadaptaţi visători.

Poate aş fi devenit conformist (la 43 de ani am tot dreptul) dacă nu aş fi avut experienţa directă a unui orfelinat româno-francez pentru copii handicapaţi psihic, în fapt majoritatea handicapaţi afectiv. Am cunoscut astfel cîteva căutări ale sistemului educaţional francez.

Educatorii francezi spuneau că ce se întîmplă astăzi în şcoala românească seamănă cu ce era în Franţa prin anii ‘60, înaintea lui ‘68 (!) care a declanşat un proces de regîndire generală a educaţiei la ei.“

arhitect Mihai-Corneliu DONICI
str. 1 Decembrie 90A, sc. A, ap. 20,
Timişoara

Cotidiene

Criza cinematografelor

De cîţiva ani sălile de cinema din Constanţa – ezit să extind discuţia în afara hotarelor urbei natale, deşi exemplul Medgidiei este mai elocvent – se depopulează cu o rată îngrijorătoare. Filme livrate la kilogram, dar şi producţii de excepţie poposesc stinghere, apoi părăsesc extenuate cinematografe cvasigoale, echidistant ignorate de un oraş ce încă nu şi-a încheiat marşul năuc prin ceaţa vîscoasă a tranziţiei. Arareori, lumea consimte să iasă din aplicaţia de timp real ce o ţintuieşte în proiecte epuizante şi umple sălile de cinematograf, cu nonşalanţa liceenilor ce se lipsesc de primele ore pentru un matineu şi o cafea. Vorbim, în astfel de cazuri, de excepţii.

Se preferă spectacolul la scară redusă oferit de micul ecran, surogatul (relativ) ieftin pus la dispoziţie de societatea de consum şi de comodităţile noastre echipate în halat şi papuci.

Dincolo de inerţia cetăţenilor care, prinşi în pînza de păianjen a obligaţiilor cotidiene, au cam uitat să se plimbe, să meargă la spectacole, să se destindă în natură, putem găsi însă suficiente răspunsuri la întrebarea: De ce nu mai vin oamenii la cinema?

Atmosfera din sălile grele, îmbibate de mirosul aspru al promiscuităţii acceptate este adesea de nerespirat. Grupurile de făcut zgomot sînt nelipsite din decorul nopţii ce inundă marea sală a scaunelor de pluş. Apărate de cuirasa de non-lumină şi de atitudinea neintervenţionistă şi indiferentă, deci complice, a personalului plătit să vegheze la o bună vizionare, acestea dezlănţuie infernul, stabilind pentru ceilalţi, contururi inamice în bezna prietenă lor, ce poate fi urmărit în linişte şi ce nu. Se fumează, se bea alcool, se înjură, se rîde tîmp la glume idioate, ca în tavernele sordide din mahalalele muncitoreşti.

A apărut, mai nou, spectatorul cu telefon celular; personaj tipic de tranziţie, bişniţarul de ieri, mitocanul dintotdeauna, mîndru peste măsură de extensia lui telemobilă, nu rezistă tentaţiei normale de a inhiba comunicaţia aparatului cu exteriorul, situaţie ce ar aduce un insuportabil, pentru el, anonimat.

Să mai observăm că sălile noastre de cinema sînt ineficient şi insuficient accesorizate (aer condiţionat, calitatea sunetului, foaiere primitoare, bufet, grupuri sanitare curate şi funcţionale), că personalul angajat, în frunte cu şefu’ face prea puţin pentru a-şi înfrumuseţa locul de muncă, preferînd bîrfa şi integramele, că, frecvent, peliculele sînt prezentate fragmentat, punîndu-se la încercare imaginaţia spectatorilor, coscenarişti ad-hoc ai pasajelor dispărute din pînza suspendată în faţa lor.

Ing. Sorin PETRESCU,
(33 de ani)
str. Crişana 67, bl. G2, sc. D, ap. 66
Constanţa

N.red.: Spectator cu telefon celular în sala de cinema? Zguduitor. Dar fiţi liniştit – redactorul nostru, dl Alex. Leo Şerban, întors de la Cannes, ne asigură că, acolo, personajul, “mitocanul”, cum îl numiţi, e o banalitate. Vă alină?

Polemice

Respect pentru disidenţi

Salutîndu-l pe Adam Michnik, în revista *Dilema*, d-l Andrei Pleşu creionează modelul disidentului ideal: un deţinut care se autoproclamă om liber, în ciuda stărilor de fapt şi de drept, întrucîtva nefavorabile. Imaginea de consum a totalitarismului românesc era aceea a unui circ, pavoazat cu lozinci, în care populaţia disciplinată execută diferite exerciţii de echilibristică. Uniformizaţi în postura de saltimbanci, amărîţi acrobaţi pe sîrmă, fiecare ne legam, cum puteam, sub firul suspendat, o plasă de protecţie. Spre deosebire de ceilalţi, disidentul este cineva care se hotărăşte să-şi refuze orice plasă de protecţie. El îşi asumă riscul jocului cu moartea doar pentru a-i face pe spectatori să înţeleagă că ceea ce văd nu este decît o dresură de oameni, că circul nu este decît o temniţă.

Sîntem contemporanii lipsiţi de glorie ai Doamnei Doina Cornea. Dîrzenia sa, înflăcărată şi nestăvilită, nea încălzit inimile în vremuri de restriştе. În faţa Doamnei din Cluj nu putem decît să ne plecăm frunţile şi să ne îndoim genunchii. Adevăraţilor disidenţi le datorăm, cel puţin, un nemărginit respect. Chiar dacă ei, astăzi, ar avea motive să nu mai pornească alături de noi, nici la nuntă, nici la război...

O excepţie: Mircea Dinescu! Trecînd cu eleganţă peste convenienţele uzuale, sfărîmînd aparent fără efort toate barierele, d-l Mircea Dinescu prelungeşte graniţele disidenţei conferindu-le încărcătura distrugătoare a umorului. Nu fără destule riscuri, căci *Academia Caţavencu* s-ar putea numi, la fel de bine, Academia Kamikadze. Într-un film de animaţie, avînd ca protagonişti gazetele bucureştene, rolul Superman ar aparţine, indubitabil, *Academiei Caţavencu*!

Ing. Corneliu PÎSLARU
Şugag, jud. Alba

RECTIFICARE: Colaboratoarea noastră, Andra Lăzăroiu, care a semnat în numărul 230 articolul „Tranziţia serviciilor sociale“ este sociolog, cercetător ştiinţific la CURS.

Propuneri de Dileme pentru viitor:

- **Starea presei culturale**
- **Servicii secrete – dosare vechi, politică nouă**
- **Despre dans**

PSIHOLOGII IMPENETRABILE

Nu l-am înțeles niciodată pe domnul Coșea. Nu făcea parte din ceea ce ne obișnuiserăm să numim "tipologia pedeseristă". (Firește, nu toți pedeseriștii aparțin acestei tipologii, dar asta e încă o dovadă că avem de a face cu un partid care și-a sabotat, de la bun început și cu succes crescînd, imaginea.) Domnul Coșea avea un aer competent și echilibrat, vorbea îngrijit, ba chiar cu un soi de farmec "artist" (o mică bîlbîială à la Nichita), scria bine și polemiza cu amenitate. A intrat în guvern ca "tehnician", dar a ținut să intre, ulterior, și în partidul de guvernămînt, expunîndu-se unor alianțe dezonorante. Oportunism? Loialitate politică față de coaliția care l-a mandatat? Strategie de cal troian? Nu știu. Fapt e că a fost o manevră perdantă, de natură să-i tulbure portretul și să-l scoată din joc. Domnul Coșea a sfîrșit, în fond, în felul în care trebuia să înceapă.

Nici pe domnul Meleșcanu nu l-am înțeles. Ca ministru de Externe făcuse o figură plauzibilă. Discret, "bon enfant", ferit de uzura politică provocată, inevitabil, de crizele "trebilor dinlăuntru", sincer (și eficace) preocupat să dea feluritelor compromisuri politice o față umană, el s-ar fi putut prevala de neutralitatea obligatorie a diplomatului, pentru a se ține în rezervă. A înțeles, totuși, să se angajeze electoral *în ultima clipă*, să se arate mai aproape de Ion Iliescu decît o făcuse ca ministru, și asta tocmai cînd victoria PDSR devenise improbabilă. O mișcare inabilă, greu de motivat cu argumente raționale. Tot ce poți presupune e că domnul Meleșcanu – ca și domnul Coșea – au crezut orbește în succesul formațiunii pe care o cauționau și în cariera care li se putea oferi în urma acelui succes. Pariul lor nu s-a dovedit însă o probă de perspicacitate politică.

Dar să trecem de partea cealaltă. Cum poate fi înțeles domnul Adrian Năstase? Încă tînăr, ambițios, suficient de versat în machiaverlîcuri, nu lipsit de inteligență circumstanțială, el pare să creadă, în mod surprinzător, că viitorul e lîngă Ion Iliescu și Oliviu Gherman. E greu să refaci traseul raționamentului său. Nu pare genul sentimental, nu pare omul adeziunilor definitive. De unde, brusc, această atracție a marginalității, această vocație de tombateră? De unde atîta fidelitate?

În același timp greu de înțeles și tot mai previzibil e și Ion Iliescu. S-a mîngîiat ani de-a rîndul cu ideea că e un iubitor de intelectuali, un om modern, descuiat, rezonabil, sensibil la sinceritate și la vioiciunea minții. Iată însă că din adîncurile sale cele mai neaerisite iese la iveală o imensă slăbiciune pentru personaje inferioare și docile, pentru activiști rudimentari, al căror IQ e abia măsurabil... Domnul Iliescu vrea să facă politică reformistă și să întărească unitatea partidului cu Miron Mitrea, cu Vasile Văcaru, cu Gheorghe Dumitrașcu, Bebe Ivanovici, Bivolaru, Hrebenciuc și alții din același aluat. Într-un partid care, prin unii din reprezentanții săi notorii, încearcă să separe decența funcțională de vulgaritate, Ion Iliescu trece, mînios, de partea vulgarității.

Eu unul nu înțeleg. Refuz să înțeleg și, cu o ultimă rezervă de inocență, întreb în gura mare: "Se poate, domnule, una ca asta?" La care bucureșteanul *par excellence* abia așteaptă să răspundă: "Uite că se poate!"

Andrei PLEȘU

Pentru PDSR au hotărît minerii

Conferința Națională a formațiunii conduse de Ion Iliescu a fost precedată de împărțirea vîrfurilor ei mediatice în două tabere adverse: una a declarat că dorește o reformă politică, cealaltă că vrea cu orice preț unitate.Pentru că aceste două obiective se excludeau reciproc, PDSR și-a încheiat forumul fără să se fi lepădat de vechea imagine, dar și fără să fi rămas un întreg gata oricînd să urmeze linia propriului președinte. Dublul eșec oblojește însă orgoliile tuturor părților aflate în divorț: fostul șef al statului își păstrează iluzia partidului de masă, destul de puternic pentru a-și putea permite să se debaraseze de elitele disidente, fostul șef al diplomației transferă în plan politic strategia cîștigului pe termen lung, convins că fisura se va adînci și toți nemulțumiții vor îndrăzni pe parcurs să-l urmeze.

Chiar din faza preliminară a confruntării, atît Iliescu și adepții săi, cît și Meleșcanu cu grupul său de opinie își propuneau să privească spre viitor, căutînd fiecare culoarul pe care să cîștige competiția și coroniță de lider al opoziției. Ideea unei alternative credibile la actuala guvernare plutește în aer și destulă "lume bună" se simte atrasă de ea. Grevele din Valea Jiului și summit-ul NATO de la Madrid stimulează pofta de experimente politice și dau apă la moară constructorilor de forțe noi, plămădite în laboratoarele teoreticienilor preocupați obsesiv de viitorul României. De cîțiva ani buni, partidele existente se autocompromit sau se compromit reciproc și, în paralel, vocile "neimplicate" susțin că e nevoie de altceva, că – deși oferta politică e foarte mare – românii nu prea au ce alege, că ar fi cazul să apară "salvatori" de tip nou, angelici dar atotputernici, experimentați într-ale economiei de piață, dar plini de milă pentru poporul vlăguit de tranziție.Din pricina insatisfacției unor observatori de profesie sau a unor servicii secrete, au fost create și dăruite liderilor de opinie disponibili tot felul de formațiuni naționale, efemere ori oportuniste, al căror eșec a adîncit senzația că nu s-a descoperit încă leacul politic pentru societatea românească și n-a apărut șeful de partid cu virtuți terapeutice absolute.

Ultimul scandal din PDSR are la bază tocmai această goană după soluții noi, miraculoase și fără efecte neplăcute pentru corpul social. Incapabile să-și privească în față trecutul politic, cele două tabere adverse ale fostei puteri preferă să-și întoarcă spatele, fiecare cu iluzia că viitorul se află în direcția aleasă de ea. De fapt, Conferința Națională scoate la iveală *exact* ceea ce și Meleșcanu și Iliescu au dorit să ascundă, adică faptul că PDSR a urmat încă de la înființare un traseu greșit. Noul divorț din fostul partid de guvernămînt dă dreptate, retroactiv, celor care, în 1991, l-au urmat fără ezitare pe Petre Roman. La fel de școliți și poate la fel de proreformiști, dar orgolioși cu întîrziere, Meleșcanu și Coșea au refuzat multă vreme să vadă că fac parte dintr-un guvern controlat mai degrabă de ultranaționaliștii din PRM și PUNR decît de internaționalistul Ion Iliescu. Ca și în anii mineriadelor, fostul lider de la Cotroceni se simte dator să-i întindă mîna lui C.V. Tudor pentru că pe el îl aclamă minerii, și să-i judece aspru pe foștii săi consilieri fără priză la mase. Din punct de vedere psihologic, Ion Iliescu n-a produs, nici la putere nici în opoziție, nici un fel de surprize: intransigent, iritabil și inflexibil față de toți cei care-și propun să-l influențeze în bine, el devine înțelegător, tolerant și maleabil în fața tuturor celor care știu să-i cultive defectele. Din punct de vedere politic, Iliescu s-a transformat însă dintr-un lider revoluționar în marioneta celor care contestă revoluția, promițînd un aliaj autohton între dictatura proletariatului și dictatura antonesciană.

Conferința Națională a PDSR re-oficializează mariajul stîngii naționale cu extrema dreaptă, într-un moment de maximă derută pentru actuala putere și de explozii sindicale care pot readuce în actualitate atracția pentru măsurile (sau regimul) de forță împotriva haosului și destabilizării. Incapacitatea opoziției de a fi *altfel* decît antireformistă, antioccidentală și xenofobă ne va costa probabil pe noi toți, așa cum ne-a costat și opțiunea fostei puteri pentru sloganul populist, diversiunea interetnică și politica trasului pe sfoară.

Elena ȘTEFOI

Anticariat (III)

De la București, musafirii socialiști francezi au fost duși să viziteze nordul Moldovei. O călătorie revelatoare pentru cel care, nouă ani mai tîrziu, avea să fie ales președinte al Franței, fiind apoi cel dintîi șef de stat occidental care a refuzat să-l mai întîlnească pe Ceaușescu.

Atunci însă, în mai 1972, François Mitterrand notează:

"La București, fusesem izbit de insistența pusă de conducători în a sublinia voința de independență a țării lor. O zi în Moldova, în apropierea frontierei rusești, mi-a confirmat impresia că era marea lor problemă.

La Mănăstirea Putna se găsește mormîntul lui Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei de la sfîrșitul secolului al XV-lea. Demnitarul care ne slujea drept ghid ne-a arătat candela care arde pe mormînt și ne-a spus: „A fost întotdeauna aici. Această flacără atît de slabă nu s-a stins niciodată. O adevărată sfidare adusă timpului și nebuniei oamenilor. Putna este Ierusalimul nostru sau, dacă vreți, Mecca noastră, în orice caz școala noastră patriotică. Aceste frunze de stejar sculptate în marmura de pe mormînt simbolizează rezistența poporului nostru. De la cucerirea romană trăim cum putem, în umbra imperiilor. Închipuiți-vă că a trebuit să ne apărăm în același timp de ambițiile Înaltei Porți, de monarhia austro-ungară și de Rusia țarilor. Adesea ne-am plecat, desigur, am plătit tribut, ne-am dat oștenii, dar n-am acceptat amestec de durată în treburile noastre interne. Ștefan cel Mare este eroul nostru național pentru că, timp de patruzeci și șapte de ani de domnie, i-a îndepărtat pe străini de pămînturile noastre, fie prin război, fie prin diplomație. Copiii noștri învață că pe patul de moarte și-a chemat fiul, Bogdan, pentru a-i spune: "Cînd forța nu-i de ajuns, dă-i învingătorului ce vrea, cu condiția să plece". Am ascultat acest sfat, care încă ne inspiră acțiunile. Ne-am strecurat de-a lungul Istoriei, pentru a nu fi lichidați".

La prînzul care a urmat, servit de maicile de la Mănăstirea Sucevița, a fost o atmosferă veselă. S-a băut în sănătatea tuturor și în special a Superioarei mănăstirii, care prezida masa. „În actualul context politico-social, Maica stareță înfăptuiește cea mai bună bucătărie posibilă" – a exclamat grav șeful județului, înainte de a izbucni într-un hohot de rîs ce a cuprins întreaga masă.

În România, exaltarea patriotică produce un ton foarte gaullist. Te plasezi, pe acest teren, în spațiul eternității. Nimic nu s-ar schimba, prin urmare! Se foloseau aceleași cuvinte în 1848. Națiunile sînt încă tinere, e adevărat, iar România de astăzi mai mult decît altele. Și totuși, îmi par atît de bătrîne. Cum să explic decalajul acesta, pe care îl resimt? Ca și indivizii, popoarele nu renunță cu ușurință la ceea ce au cucerit cu preț greu, prețul sacrificiului". François Mitterrand, după cîteva zile în România anului 1972.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Drept şi intoleranţă

Zilele trecute am făcut parte dintr-o delegaţie oficială care s-a deplasat la Odorheiul-Secuiesc. Scopul deplasării noastre era acela de a netezi asperităţile apărute în relaţiile dintre liderii comunităţii locale şi o congregaţie greco-catolică venită în zonă pentru a îngriji copiii handicapaţi care urmează să fie adăpostiţi într-un lăcaş edificat prin generozitatea unei fundaţii elveţiene.

Probabil că mulţi cititori cunosc, deja, în detaliu acest "caz". Posturile de televiziune şi presa scrisă au informat abundent despre ceea ce se întîmplă la Odorheiul-Secuiesc, comisiile pentru drepturile omului din cele două Camere ale Parlamentului au fost sesizate şi cercetează situaţia de acolo, Guvernul a instituit o comisie de anchetă pentru elucidarea tuturor aspectelor acelor neplăcute întîmplări. Voi reda, totuşi, pe scurt, firul evenimentelor şi-mi voi permite să formulez cîteva consideraţii, ca unul care am fost serios implicat în încercările de rezolvare a acestui conflict.

Văzînd dezastrul care se găsea în căminele de copii din România anilor 1990-1991, fundaţia elveţiană "Basel Hilft" decide să sprijine construirea unui astfel de aşezămînt la Odorheiul-Secuiesc. Treptat, proiectul acestui cămin este preluat integral de donatorul elveţian. Acesta investeşte sume consistente, de ordinul milioanelor de dolari, şi pretinde ca noul aşezămînt să fie administrat de o congregaţie greco-catolică. Terenul pe care s-a edificat construcţia, aflat în proprietatea statului, a fost atribuit prin Hotărîre de Guvern Episcopiei Greco-Catolice din zonă şi, apoi, prin abrogarea acestei Hotărîri de Guvern, Consiliului Local Odorheiul-Secuiesc. La început relaţia dintre donatorul elveţian, reprezentantul său român şi autorităţile locale părea a fi normală. Apariţia călugăriţelor greco-catolice a iritat, însă, Primăria Odorheiului. Conflictul a degenerat şi, la sfîrşitul lunii mai, incitaţi de cîţiva conducători ai comunităţii locale, sute de cetăţeni au alungat violent călugăriţele din oraş.

Am văzut la Odorheiul-Secuiesc un spectacol uman care, dacă mi-ar fi fost povestit, aş fi fost înclinat să-l consider incredibil. Opacitatea, suspiciunea generalizată şi paralizantă, intoleranţa, puseurile extremiste ne-au pus în situaţia de a negocia cam 11 ore un protocol care să fie acceptabil părţilor aflate în conflict.

Ceea ce mi s-a părut cu totul inacceptabil în context a fost maniera în care autorităţile locale încercau să-şi justifice acţiunile şi poziţiile: se foloseau argumente juridice. Dreptul era folosit pentru a explica violenţa, incitarea, extremismul. Falsele argumente juridice acopereau interese oculte şi tulburi pe care, personal, nici acum nu le înţeleg.

M-a revoltat acest mod de a aborda discuţiile nu pentru că detaliile juridice ale conflictului nu ar fi importante, ci pentru că fiecare părea a fi deţinătorul adevărului absolut în legătură cu aceste detalii *substituindu-se, în acest fel, judecătorului.*

Cît de periculoasă este o asemenea atitudine în raport cu dreptul, nu este cazul să mai spun. Ceea ce trebuie să înţeleagă oricine din toate aceste evenimente este că dreptul nu poate servi ca temei al nici unui conflict, pentru că rostul dreptului este tocmai acela de a stinge conflictele sociale. Folosirea argumentului juridic pentru justificarea pornirilor belicoase este cea mai mare trădare a spiritului în care, de cîteva mii de ani, omul practică dreptul.

Sever VOINESCU

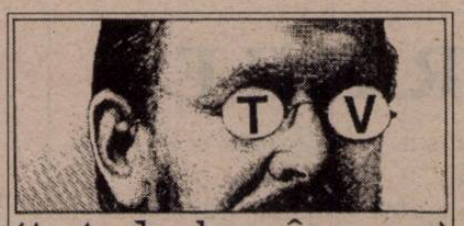

(totul de vînzare)

Chestiuni de principiu (I)

„De obicei, o portocală arată altfel pe dinăuntru decît pe dinafară. (...) Amprenta fiecărui post de televiziune este dată tocmai de publicul său ţintă. O televiziune nu poate fi judecată critic decît în măsura în care reuşeşte sau nu să se adreseze segmentului de piaţă ales, şi nu în raport cu nişte criterii estetice de multe ori nebuloase şi mai întotdeauna stabilite «a priori»": aşa îmi scrie, printre altele, d-l Corneliu Lucian Rusu (de la Pro TV, dacă înţeleg bine), acuzîndu-mă de idealism şi de normativism în modul meu de apreciere a activităţii diferitelor posturi româneşti de televiziune. Accept „acuza" şi îi mulţumesc corespondentului meu pentru efortul de a o fi formulat şi de a mi-o fi adresat. Mai mult, voi încerca chiar, pe scurt — dar cît mai clar cu putinţă, sper —, să profit, în cele ce urmează, de ea şi să lămuresc cîteva chestiuni de principiu.

Este, mai întîi de toate, inevitabil ca o *descriere* să devină, inerent, pe nesimţite, şi *normativă*: aşa se întîmplă întotdeauna. Era, apoi, firesc şi de aşteptat ca oamenii de televiziune, despre ale căror produse mă străduiesc, în acest colţ de pagină, să scriu, să se simtă nemulţumiţi şi chiar nedreptăţiţi de *judecăţile* mele. Căutînd să-mi precizez un punct de vedere *exterior* cît mai coerent cu putinţă, am neglijat — fără să-mi dau seama şi fără să fac din aceasta, aşa cum ar fi trebuit, un *principiu explicit de metodă — perspectiva internă*, punctul de vedere *dinăuntru*, acela al *producătorului*. Corespondentul meu se dovedeşte, însă, aici, cel puţin tot atît de normativist ca şi mine, şi, departe de a intenţiona să-i resping acuza, pot spune că-i recunosc obiectul şi că, inconştient, l-am cultivat şi îl cultiv. Aşa cum am învăţat de la „cinicul", preaînţeleptul, utilitaristul Jeremy Bentham, în societate nu *intenţia* (perspectiva dinăuntru) contează, ci *rezultatul*. Privesc — recunosc — faptele (operele) de televiziune nu (atît) din punctul de vedere intern, al producătorului, ci din acela — inerent poziţiei în care mă aflu — de receptor, de „consumator". În orbirea şi imperialismul ei („nevinovate") de „inginerie socială", televiziunea, ca *proiect implicit de societate*, se vrea totalizantă, absorbantă, reducţionistă — *nediscutată*. O deranjează, firesc, critica, *perspectiva din afară*. Dar — este credinţa mea — tocmai menţinerea şi cultivarea acestei *perspective exterioare* mi se pare necesară, obligatorie chiar pentru apărarea şi crearea a ceea ce poartă numele de *spaţiu public*, pe care televiziunea se străduieşte să-l înglobeze şi să-l organizeze conform propriului ei specific, după principii în acelaşi timp pozitive, afirmative, constructive, cît şi, în egală măsură, anihilante. Ar trebui, poate, recunosc, să combin, în comentariile mele, ambele perspective — atît cea dinăuntru, cît şi cea din afară — şi să discut faptul de televiziune, ca orice operă socială, din două puncte de vedere, pe două registre şi la două niveluri complementare: o dată — dacă ar fi să mă refer la Pro TV, de exemplu — lăudînd, recunoscînd performanţa (evidentă), şi o dată punîndu-i în discuţie — critic, firesc — semnificaţia şi implicaţiile sociale. Specific, însă, televiziunii este, aşa cum spuneam şi cum se poate vedea (şi într-o mult mai mare măsură decît în cazul tuturor celorlalte activităţi sociale), faptul de a dori să rămînă nediscutată din afară, de a încerca să înghită şi să anihileze orice exterioritate şi de a impune, imperialist, supremaţia propriei „culturi de întreprindere". Perspectiva ei dinăuntru, în funcţie de care ea s-ar dori în mod exclusiv discutată, este una acuzat *tehnică* şi *„inginerească", practică, performativă*: un proiect — totalitar, absolutist, tinzînd spre generalizare indefinită de sine — de „inginerie socială"; o utopie filosofico-politică implicită, nediscutată şi care nediscutată, ocultată, ca orice proiect totalizator de societate, vrea să rămînă. Or, tocmai *discuţia* caracterizează şi ţine în viaţă, după opinia mea, *spaţiul public* al unei societăţi, care trebuie să fie orice societate. Televiziunea tinde, însă, să absoarbă şi să reformuleze, conform propriilor ei principii *tehnice*, „inginereşti", acest spaţiu public, şi este, prin urmare, inerent ca încercările de a-i rezista, la fel de firesti, de a menţine, cu orice preţ, o *exterioritate*, să o deranjeze şi ea să caute, în consecinţă, să le anihileze, să le resoarbă. Conflictul este unul obiectiv, lupta e dată: una de poziţii, nu de indivizi. Mă bucur, evident, de faptele eroice ale televiziunii, de performanţele ei tehnice, de succesul ei ca întreprindere, dar nu pot să nu-i critic ambiţiile evidente de supremaţie şi visul, imperialist, de mărire, care urmăreşte, nici mai mult, nici mai puţin, decît *ocuparea* şi *reformularea* societăţii în sens *mediatic*. O societate de comunicare generalizată — prin televiziune, Internet sau telefonie mobilă — este şi o societate *controlată*. Reticularea ei, organizarea ei ca reţea o inervează cu *putere*. Nu am, prin urmare, cum să abandonez *perspectiva exterioară, critică* asupra televiziunii în favoarea auto-flatantei, narcisicei *perspective lăuntrice, tehnice* specifice ei: cel mult voi ţine, mai mult, seama de ea, încercînd să văd în ce măsură *performanţa de televiziune* este folositoare sau, dimpotrivă, dăunătoare societăţii înţelese, „clasic", „retrograd", „normativ" ca, mai presus de orice, *spaţiu public de dialog. Republicanismul* poziţiei mele de principiu şi de fapt va continua să încerce şi pe mai departe să ţină piept (e mult, dar sper că nu şi paranoic spus) *imperialismului* manifest al televiziunii. Cu alte cuvinte, voi continua să mănînc „portocala" în singurul mod firesc şi posibil, dinspre afară spre înăuntru, atent, însă, să văd dacă nu este cumva otrăvită. *Raţionalitatea* locală, cu pretenţii de universalizare, a televiziunii nu este totuna, aşa cum ar vrea să ne facă să credem, cu *raţiunea* însăşi şi nici cu *raţiunea de a fi* a societăţii în genere. „Post-modernizarea" accelerată pe care televiziunea, ca fenomen, o imprimă, acum, societăţii noastre, în multe dintre punctele ei pre-modernă, riscă să înghită şi să mascheze goluri de structură unde ruptura se va putea petrece cu atît mai uşor şi cu atît mai pe neaşteptate.

Bogdan GHIU

Economie

La preţuri mari... salarii mici

Un recent sondaj, făcut de IRSOP, arată că românii se tem în primul rînd de inflaţie. Creşterea preţurilor produce panică.

Frica de creşterea preţurilor e de înţeles. Aproape şapte ani de inflaţie i-au speriat atît de mult pe români, încît au ajuns să li se pară lucrul cel mai primejdios. Răul cel mai mare.

Diferite voci oficiale, nu ştiu dacă inspirate sau nu de respectivul sondaj, au început să se facă ecoul opiniei publice. Şi să declare că în societatea românească "inflaţia este inamicul public numărul unu". Cert este că inflaţia (creşterea generalizată a preţurilor) a pus pe jar autorităţile cu responsabilităţi directe în domeniul vieţii economice, mai ales guvernul.

Românii s-au săturat de inflaţie. Ei speră, incitaţi de declaraţiile oficiale, că preţurile se vor grăbi încet în partea a doua a anului.

O inflaţie de 30 la sută va fi încă mare, dar nu disperantă. Şi apoi, "un pic de inflaţie" va fi mereu necesară, pentru a induce corecţii în sistemul preţurilor şi a dinamiza concurenţa.

O analiză riguroasă, la nivelul întregului sistem economic românesc, macro şi micro, arată că ar trebui să ne temem tot atît de mult şi de salariile mici. Sigur, vechile manuale ne învăţau că nivelul de trai creşte nu cînd se măresc salariile, ci cînd scad preţurile. Era o teză care nu numai că făcea abstracţie de rolul concurenţei, dar îl socotea dăunător. Realităţile lumii în care trăim scot însă în relief alte tendinţe. Salariile mici încurajează egalitarismul şi nemunca, salariile mari – cu evidente posibilităţi de diferenţiere – stimulează competiţia.

Acum, la noi în ţară, salariile sînt şi mici şi împovărate de impozite. S-a intrat într-un cerc vicios: pe de o parte, înmulţirea constrîngerilor fiscale nu determină altceva decît o eficienţă modestă a muncii, creşteri mari ale costurilor de producţie şi slăbirea competitivităţii, toate reflectate într-o diminuare drastică a resurselor bugetare; pe de altă parte, faptul că veniturile bugetare se subţiază şi nu reuşesc să acopere nici pe departe cererea de cheltuieli, împinge forurile fiscale să caute continuu noi impozite, noi accize, noi taxe. În aceste condiţii, cercul vicios se închide: salariile se menţin la nivelul cel mai de jos (în medie – echivalentul a 100 de dolari pe lună), iar piaţa de consum suferă de lipsă de bani.

Sindicatele ar putea spune: asta vrem şi noi, să fie calmată inflaţia şi să crească salariile. Numai că ele îşi fac nu doar un calcul greşit, ci şi antieconomic. Pentru că încearcă să pună semnul egal între salarii şi preţuri. Aşa ceva nu se potriveşte. Pentru că din ecuaţie este scos un termen esenţial: munca. Mai exact: productivitatea muncii. Un muncitor român cîştigă de 10 ori mai puţin decît un muncitor italian, avînd însă o productivitate a muncii de 15 ori mai mică decît a italianului. Normal ar fi să cîştige la fel, dar să aibă şi aceeaşi productivitate a muncii. Doar trăiesc în aceeaşi lume, produsele lor se înfruntă pe aceleaşi pieţe şi dacă noi vom continua să avem o productivitate de 15 ori mai mică, atunci salariul românului ar urma să scadă şi nu să crească.

Revenim la inflaţie. Specialiştii susţin că un pic de inflaţie – într-o economie sănătoasă! – are efectul unui pahar cu vin bun băut după masă: acţionează ca întăritor. Spre deosebire de inflaţia mare, ce dezorganizează economia, o inflaţie modică ajută la reglarea pieţei prin preţuri, fără să afecteze comportamentul companiilor, investitorilor, comercianţilor şi al salariaţilor. Din acest motiv, ţările dezvoltate cochetează chiar cu "puţină inflaţie": Franţa – 2,9 la sută; Canada – 3,1 la sută; Statele Unite – 3,3 la sută.

Asta ne dorim şi noi: o inflaţie anuală care să fie măsurată cu o singură cifră. Deocamdată, însă, după ce am măsurat cu două cifre inflaţia lunară (13% în ianuarie; 18% în februarie şi 30% în martie) ne bucurăm că, începînd din aprilie, o măsurăm doar cu o cifră. Avem chiar şanse ca acum, în iunie, să avem o inflaţie de numai 2,5%. Iată că principalul inamic bate în retragere. Ce facem, însă, cu al doilea – salariile mici?

Dacă vor creşte doar salariile, fără să intensificăm munca, în expresia ei normală: produse mai multe şi mai bune, pe care piaţa să le accepte, o vom lua de la capăt. Pentru că mai mulţi bani pe piaţă, fără mai multă muncă, ar fi un pericol imens. Banii se vor duce în preţuri. Şi vom obţine doar... inflaţie.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

PDSR – tunete retorice, mîl organizatoric

Soldaţii şi arsenalul

● "Astăzi deviaţioniştii nu mai trebuie să plătească cu viaţa îndrăzneala de a avea o altă opinie decît aceea aprobată de partid. Ei sînt doar huiduiţi şi apoi înlăturaţi. Meleşcanu la Conferinţa Naţională a PDSR. Pe parcursul celor două zile ale Conferinţei au fost utilizate toate mijloacele din arsenalul de luptă bolşevic: de la parşivul "dialog cu sala" al domnului Năstase, pînă la derbedeismele grupurilor de agitatori în frunte cu fostul ministru Marin Cristea. Au lipsit doar aplauzele furtunoase care însoţeau excluderile din partid, prin anii '50, ca semn al victoriei în lupta pentru apărarea unităţii şi coeziunii. În schimb, s-a scandat I-li-es-cu, U-nita-te!, ca reflex necondiţionat al trecutelor congrese, cînd se adăuga şi cuvîntul "pace", apoteoză a dimensiunii planetare a idealurilor comuniste." (Dumitru Tinu – *Mituri spulberate*, în **Adevărul**, 23 iunie) ● "Dacă ar fi să alegem evenimentul cel mai neaşteptat de pe întreg parcursul Conferinţei, acela este, fără îndoială, apariţia intempestivă a liderului PRM, Corneliu Vadim Tudor şi, cu osebire, maniera în care au fost primiţi ei şi formula «reconcilierii» între cele două formaţiuni politice, între conducătorii acestora. Evenimentul depăşeşte perimetrul Conferinţei, al PDSR în general – şi a fost şi va fi, indiscutabil, analizat în conclavurile celorlalte formaţiuni de pe scena noastră politică. Prin implicaţiile sale." (Adrian Dumitraşcu – *Nimic nou la PDSR, dar...* în **Curierul naţional**) ● "Bătălia nedată între gruparea Năstase şi gruparea Meleşcanu a privat PDSR de o dezbatere serioasă asupra conceptelor, şi a deplasat accentul asupra oamenilor. Or, privind la ceea ce au făcut cei doi în aceşti şapte ani, este greu să spui că Năstase este «conservator» şi Meleşcanu «reformist», atîta vreme cît ideile şi munca lor s-au concretizat în instituţiile democratice ale statului român, în iniţiative de politică internă şi externă, cu rezultate notabile." (C-tin Gheorghe – *(Ne)învingători şi (ne)învinşi*, în **Jurnalul naţional**) ● "Raportat la viaţa politică din România, PDSR poate fi asemuit cu o sondă de petrol scăpată de sub control, care a luat foc. Întreaga substanţă a ei, atît de necesară, se iroseşte arzînd de pomană. De cele mai multe ori, un incendiu de asemenea proporţii nu se stinge decît printr-o explozie. Care la PDSR nu s-a produs. Au ieşit la atac cinci pompieri fercheşi, dotaţi însă cu extinctoare răsuflate, care au fost mistuiţi, la rîndul lor, de flăcări. În cazul de faţă incendiul continuă, iar faimoasa Opoziţie constructivă rămîne o Fata Morgana îndepărtată." (Mihai Valentin-Neagu – *PDSR a pierdut pe mîna lui Meleşcanu*, în **Libertatea**) ● "Interesant este că între disidenţi şi rezidenţi s-a aşezat lapidar dar inechivoc Dan Marţian. Discursul său la Conferinţă s-a înscris într-o retorică incisivă, axată pe imperativul restructurării morale a partidului, care a creat crampe şi migrene multor comandanţi de cuiburi doldora de afaceri necurate şi şmecherii impardonabile. Rămas în PDSR, Marţian capătă alura unui pion otrăvit, lăsat în tabără să încurce apele tulburi de acolo." (Radu Budeanu – *Balul căţeilor*, în **Ziua**) ● "Prin primirea, cu mare pompă, a lui Corneliu Vadim Tudor, Ion Iliescu n-a făcut decît să-şi sublinieze îngroşat duplicitatea. Adversarul de moarte de anul trecut a redevenit principalul aliat politic. Un divorţ şi o iubire extrem de costisitoare, din care singurul cîştigător poate fi eventual preşedintele PRM." (Cornel Nistorescu – *Altădată niciodată*, în **Evenimentul zilei**)

Multă zarvă pentru nimic

● "Cum spectacolul dat de PDSR, sub formă de «conferinţă naţională», m-a lămurit, cu o penibilă claritate, şi ce înţeleg Iliescu-Năstase prin «discuţie» sau prin «stînga», şi că mizeria pentru ei este o simplă urnă, şi cam ce sfîrşit îşi pregăteşte Ion Iliescu, de manager al actualului său aghiotant, care-şi ascunde, deocamdată, megalomania sub un respect ipocrit, mă întorc la un spectacol mai interesant, ce va ţine afişul pînă în miezul verii." (Octavian Paler – *O chestiune de psihologie*, în **România liberă**, 24 iunie '97) ● "Parafrazînd un dicton celebru, am putea spune că, de n-ar fi existat disidenţa din PDSR, ar fi trebuit inventată. Fără scandalul provocat de Grupul celor cinci, probabil că o serie de elemente ale Conferinţei Naţionale ar fi trecut neobservate." (Ion Cristoiu – *PDSR a pierdut din nou alegerile*, în **Naţional**) ● "Aşadar, Ion Iliescu a ales partidul, în detrimentul fostului său staff electoral. Ce motive ar fi avut să prefere cealaltă variantă? Unul singur: transformarea PDSR într-un alt partid, cu alt nume, altă doctrină şi altă siglă, cum îi propusese grupul demisionar." (Horia Alexandrescu – *Virajul la stînga*, în **Cronica română**) (E.Ş.)

Ştiri nebăgate în seamă

● Înainte de a intra în conflict cu PNŢCD, Patriarhul Teoctist a încheiat un protocol de colaborare cu SPP. Body-guarzii se vor ruga Domnului în mod organizat. ● Gregorian Bivolaru şi grupul său de yoghini îi cheamă pe cei peste 300.000 de paranormali din România să-şi concentreze "muşchii minţii" pentru a forţa integrarea în NATO.

De jur împrejur

Efectul psihologic

După ce au tăcut trompetele aniversare, analiştii arată că succesul Planului Marshall nu s-a datorat doar generozităţii americane (sumele n-au fost atît de mari, n-au venit cînd era mai mare nevoie de ele, ajutoarele în mărfuri au fost adeseori determinate de egoismul ofertei şi nu de necesităţile destinatarilor). Planul Marshall a durat cu totul patru ani şi decisivă pentru transformarea lui într-un mit a fost disponibilitatea ţărilor europene de a-şi organiza eforturile în vederea reconstrucţiei. Cele 13,3 miliarde de dolari (aproximativ 100 la valoarea de astăzi) împărţite celor 17 ţări n-ar fi putut, doar prin valoarea lor aritmetică, să asigure, între 1948 şi 1951, creşterea cu o treime a venitului intern brut. "Cel mai valoros bun pe care l-au exportat Statele Unite a fost speranţa" scrie, în concluzia cărţii sale despre anii imediat postbelici din Europa, Evan Thomas.

Că e nevoie de un alt plan Marshall se afirmă mereu de cîte ori se pare că politicienii izbutesc să rezolve o criză: s-a făcut de nenumărate ori această afirmaţie în legătură cu evoluţia unor ţări africane, cu Irlanda de Nord, cu Libanul în special şi cu Orientul Mijlociu în general, cu Bosnia şi fosta Iugoslavie şi foarte insistent în legătură cu Rusia şi fostele ţări ale Uniunii Sovietice sau membre în fostul Pact de la Varşovia.

Poate că după 13 ani de dictatură hitleristă în Germania şi 4-5 ani de ocupaţie nazistă în restul Europei occidentale, banii puteau stimula speranţa şi energiile aferente.

După şapte decenii de comunism în Rusia şi cinci decenii de transformare a dictaturii impuse de ocupant în structuri adaptate specificului naţional, doar banii nu sînt de prea mare folos. Singura idee pe care prezenţa lor o induce oamenilor descurcăreţi din această parte a lumii este însuşirea lor prin călcarea legii. Probabil că fosta RDG a primit ajutoare materiale mult mai substanţiale de la Germania Federală decît primise aceasta de la americani. Şi, totuşi, locuitorii landurilor din Est se simt încă discriminaţi, tînjesc după idealul de care fugeau escaladînd Zidul. Confortul psihologic lipseşte chiar şi acolo unde sub raport material procentele sînt încurajatoare. Recentul vot de încredere, obţinut cu o majoritate de 101 la 99 de către guvernul ceh condus de liberalul premier Vaclav Klaus, a provocat un duş rece şi celor care considerau Republica Cehă un model de tranziţie. Şeful guvernului n-a vorbit despre stagnarea economică, despre deficitul bugetar sau despre scandalurile de pe piaţa de capital. O bună echipă de experţi şi o acţiune concertată a oamenilor legii pot rezolva aceste probleme. Grav i s-a părut domnului Klaus efectul psihologic: "E necesar să rupem acest cerc vicios în care problemele economice provoacă instabilitate politică şi implicarea opiniei publice, iar această instabilitate dă naştere unor probleme economice greu de rezolvat". Pînă acum psihologia era de resortul preşedintelui-dramaturg Havel, în timp ce Klaus considera că ţara are nevoie de buna gestiune a cifrelor. În sistemele complexe ale societăţii, sentimentele bruiază circuitul cifrelor. Deficitul de speranţă este comun tuturor ţărilor foste comuniste, solidarizîndu-i pe nostalgicii comunismului cu acei care credeau că prin înlăturarea partidelor comuniste şi dezintegrarea Uniunii Sovietice, Imperiul Răului va fi înlocuit ca prin minune de democraţia Binelui.

Magdalena BOIANGIU

Un personaj exotic

Afirmaţia ministrului de Interne polonez, prin care acesta susţinea că Maciej Jachimczyk ar avea legături intense şi stabile cu spionajul rusesc, a trecut neobservată în presa mondială, deşi ziarele poloneze au publicat negaţiile celui care se considera calomniat. La 38 de ani, polonezul a apucat să fie agentul atîtor puteri (interese), încît se poate presupune că acuzaţia de a reprezenta acum una singură, ar fi şi minoră şi nedreaptă.

Povestită de revista **Transition** (iunie 1997), viaţa lui Jachimczyk are ceva din trama romanelor picareşti, stranii sînt doar fotografiile cu personaje care ţin de structurile epicii moderne.

Pe cînd era student la Facultatea de Teologie din Cracovia, juca şah atît de bine, încît să poată călători şi să-şi facă relaţii. A cunoscut astfel laureaţi ai Premiului Nobel, autori de best-seller-uri, campioni mondiali, editori, vedete de film, industriaşi, oameni politici şi milionari. A abandonat studiile catolice şi s-a dedicat studiului istoriei relaţiilor între evrei şi polonezi, obţinînd astfel patronajul unor savanţi britanici, împreună cu care a co-fondat la Oxford, în 1985, Institutul Oxford pentru studii polono-iudaice. Activitatea Institutului era extrem de energică, s-a editat o foarte serioasă revistă anuală, savanţi de prestigiu participau la sesiunile de comunicări de la Oxford, Cracovia, New York şi Ierusalim. Czeslaw Milosz, laureat al Premiului Nobel, era co-preşedintele de onoare al Institutului, alături de Salo Baron – un distins ebraist.

Convertirea lui Jachimczyk la religia islamică i-a uimit pe cei care-l cunoşteau: în decembrie 1995, el a organizat prima Masă Rotundă Internaţională pentru construcţia democratică a Ceceniei, pentru pace în Caucaz şi democraţie în Rusia. S-a zbătut pentru cauza cecenă, a determinat consiliile municipale din cîteva oraşe poloneze să susţină oficial independenţa cecenă, stimulînd sentimentele antiruseşti ale interlocutorilor, fără să ajungă niciodată la insultă făţişă. În ianuarie 1997, cu o săptămînă înainte de alegerile cecene, a organizat la Moscova o conferinţă de presă în care s-a prezentat drept membru al echipei electorale a candidatului Iandarbiev şi autor al programului său electoral. Iandarbiev a pierdut alegerile. Dar Mansur-Maciej Jachimczyk îşi continuă cariera ascendentă în politica cecenă: e bun prieten cu şeful securităţii cecene şi în aceste condiţii se pare că aleşii depind de el, nu invers. Acum este prietenul şi reprezentantul în lume al preşedintelui ales – Mashadov. Fostul jucător de şah examinează, alături de prinţii saudiţi, familia Khashoggi şi alţi magnaţi petrolieri, harta marilor trasee petroliere. El încearcă să-i convingă pe cei dispuşi să investească în regiune că petrolul de lîngă Marea Caspică poate tranzita Cecenia spre Turcia, ocolind Rusia. "De ce ar trebui un agent rus să promoveze un plan atît de evident contrar intereselor ruseşti în regiune este o întrebare fără răspuns, dar dacă motivaţiile şi comportarea spionilor ar fi transparente şi lesne de explicat, John le Carré ar fi rămas fără operă iar statele n-ar fi avut nevoie de servicii de contraspionaj", observă Anne Nivat povestind toate acestea în revista **Transition**. Lista persoanelor importante cu care Jachimczyk a fost prieten şi pe care apoi l-a trădat, trecînd prin trei religii, e prea lungă pentru a fi citată. Cauzele drepte îşi găsesc uneori propagandişti extrem de suspecţi. (M.B.)

În loc de argument

„Compotul de mere“

Știam foarte bine ce trebuia să cuprindă acest Argument la numărul "Arta și comerțul": cîteva considerații despre capitalism (sălbatic) și ceea ce un clișeu solemn și vag eufemistic numește "nevoia de frumos"; despre locul Artistului în societatea de tranziție; despre faptul că sînt puțini cei care pot *trăi* numai din practicarea artelor ș.a.m.d. Un Argument care să recunoască necesitatea comerțului și, într-un fel, să golească Arta de aura aceea "mistică" pe care, în fond, n-a avut-o decît pentru cei care tocesc clișeul deja-amintit... Aș fi adus în sprijinul demonstrației ultimele numere din "Lire" și "Le Nouvel observateur", care arată că o criză similară lovește "culturalul" francez (cartea, discul...), aș fi făcut cîteva remarci pe seama ritualului desuet, dar atît de rentabil, al dedicațiilor și autografelor (despre care vorbește "Lire" și care putea fi scris, cu aceeași aplicație, la Tîrgul de carte de la București...); în fine, aș fi "ornat" totul cu cîteva pasagii, admirabil alese, din "Economia bunurilor simbolice" de Bourdieu... Ce poți aștepta mai mult de la un biet Argument?

Dar a venit Ciulei. Luni 23 iunie, în sala Studioului Casandra, Liviu Ciulei a fost investit cu titlul – fără precedent – de "Doctor Honoris Causa al Academiei de Teatru și Film din București". Nu cred că există artist român care să *binemerite* acest titlu unic la fel ca Liviu Ciulei! Nu o spun din pură simpatie – deși, iarăși, nu cred să existe, în România, un artist care să se bucure de un mai mare (și mai sigur!) capital de simpatie ca Ciulei... –, ci pentru că realmente nu văd pe altcineva comparabil cu el, punct. Din ce cunosc, cred că **Pădurea spînzuraților** este cel mai important film românesc – apoi, vin Reconstituirea și celelalte... **Furtuna** de la Bulandra, cu George Constantin un Prospero definitiv, a revelat cel mai halucinant Ariel închipuit vreodată... Iar **Visul unei nopți de vară**, pe aceeași scenă, înseamnă pentru mine, pur și simplu, cel mai frumos "Vis" din cîte s-au visat...! (Iar atunci cînd știi că tot Ciulei a visat, pe hîrtie, acea scenă – cea mai bună din țară –, îți spui că, de fapt, ochiul său "sprijină" fiecare spectacol jucat acolo!)

Știu că toate acestea îl vor stînjeni pe cel care refuză politicos interviurile și invitațiile la "serate" mediatice de tot soiul – dar, totodată, *nu pot să nu le spun*. Căci lucrul cel mai emoționant al amiezii de luni, cînd Liviu Ciulei a ascultat răbdător elogii convenționale sau gongorice, s-a petrecut după, cînd el – luînd în stăpînire avanscena cu o timiditate intimidantă – ne-a *șoptit*, aproape, numele acelor mari actori, regizori și dascăli fără de care el nu s-ar fi aflat la rampă. Omagiul său i-a cuprins pe toți, de la Marioara Voiculescu la Clody Bertola și de la Ion Manolescu la Ion Caramitru, cu o generozitate jenată că se divulgă... Și tot atunci, acolo, Ciulei a "scris" – fără s-o știe – Argumentul acestui număr, vorbind, cu acea eleganță, discreție și umor care-i sînt inseparabile, despre "compotul de mere"! Anecdota se cere explicată. Cînd a luat concursul de actor, în prezența tatălui său, junele Liviu Ciulei s-a întors acasă, oarecum temător de reacția părintelui... La masa luată în familie, după primele două feluri – tăcere totală. La "compotul de mere", în fine, tatăl său catadicsește să rostească: "Treaba asta cu teatrul pare serioasă..." Drept care, cu același serios, a dat bani și a construit cele două săli ale teatrului "Odeon" (acum "Nottara")!

Există oare o mai plină de tîlc întîmplare cu bani dăruiți, din iubire, artei? Probabil. Dar poate că nici una nu are firescul dezarmant al acesteia... Căci, atunci cînd o făceau, "bogătașii" de odinioară (nu toți, desigur, dar unii dintre ei!) aveau delicatețea colosală de a nu atîrna fanfare de fiecare bănuț. Este o "deprindere" care mai trebuie exersată!

(a.l.ș.)

Simona KESSLER
agent literar

© înainte de toate!

La recentul Tîrg Internațional de Carte de la București, printre multele afișe tipărite, exista unul – scris de mînă! – care atrăgea atenția; el arăta așa:

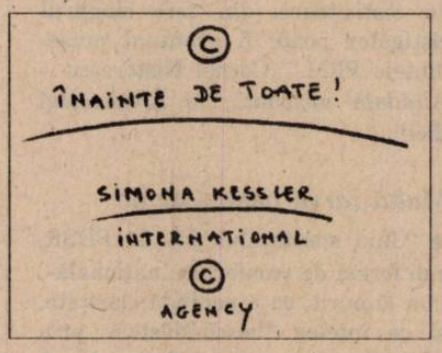

Am întrebat-o pe S.K., prin fax, dacă era vorba de o somație sau o reclamă...

Răspunsul concis și precis la Dilemă este: și somație, și reclamă, dar mai degrabă nici una, nici alta, ci umor ÎNAINTE DE TOATE!

Înainte de a diseca sensul "afișetei mele", care a stîrnit diverse comentarii, trebuie să amintesc (să mă laud – evident – cu modestie) că am avut inițiativa celor două elemente de noutate ale Tîrgului Internațional de Carte de la București din acest an, masa rotundă pe tema dreptului de autor și amenajarea unui spațiu rezervat exclusiv agenților literare.

În zarva lansărilor de carte și în frenezia vînzării, "seminarul de drepturi de autor" și "centrul de agenți", în față amîndouă, au trecut, poate, neobservate. Editorii, care au participat la marile tîrguri de carte din lume – Frankfurt, Londra etc., știu însă prea bine că la aceste tîrguri cu tradiție accentul este pus pe negocierea drepturilor de autor – de aceea, an de an, se organizează "rights seminars", iar centrele de agenți literari au ajuns să ocupe spații tot mai vaste.

Dorind să fac cunoscute aceste două noutăți la cea de-a cincea ediție a TICB, am început să confecționez afișe. Tot scriind la acestea, purtată de elanul creativ pe care ți-l dă lucrul făcut cu mîna ta, frămîntată de *Gestaltung*-ul estetic al colțișorului – patru mese cu picioare strîmbe – rezervat agenților literare, mi-a venit ideea de a schimba sloganul pe care l-am folosit anul trecut: i ♥ ©! – deloc original, cu unul mai provocator și cu mai multe înțelesuri.

© ÎNAINTE DE TOATE! este o glumă amară proiectată pe fundalul crizei editoriale, dar în același timp este un memento pentru toți editorii, cărora le merge din ce în ce mai rău, că "averea" unei edituri *este* în autorii ei, că trebuie să-și asigure © înainte de toate! Pentru editorii pirați, firește, © ÎNAINTE DE TOATE! este o somație de a NU publica o carte fără acordul autorului.

Sub slogan venea scris: SIMONA KESSLER INTERNATIONAL © AGENCY, ca o semnătură: noi sîntem aceia care vă reamintim de acest lucru, care vă somăm. Evident, m-a amuzat ideea că textul putea fi citit și altfel: SIMONA KESSLER INTERNATIONAL © AGENCY înainte de toate... celelalte agenții. Voilà, *Schleichwerbung*-ul!

Cei mai mulți au înțeles sensurile afișului și s-au amuzat, dar cineva mi-a luat-o chiar în nume de rău, și profit de această ocazie de a repeta replica, pe care i-am dat-o, și pentru cei care, poate, au gîndit la fel, dar nu mi-au spus-o.

Există doar trei motive pentru care SIMONA KESSLER INTERNATIONAL COPYRIGHT AGENCY este înainte de toate: 1. cronologic – fiind prima agenție literară independentă din România (m-am ales chiar la această ediție a TICB cu o nouă poreclă "Pioniera copyright-ului"), 2. cantitativ – peste o sută de agenții literare și edituri din străinătate reprezentate în România, dar ce ar fi cantitatea fără calitate, deci 3. calitativ – serviciile noastre de intermediere sînt regale – de aceea un prestigios editor m-a înnobilat cu titlul de "Regina copyright-ului".

Și pentru că pomeneam de *regale*, trebuie să menționez contribuția mea majoră la TICB '97: revitaminizarea industriei editoriale românești prin oferta gratuită de © sub formă de tablete vitamina C – altfel nu se explică miracolul că majoritatea editurilor au avut vînzări neașteptat de mari la cea de-a cincea ediție a TICB.

„Pot să merg și eu pe urmele lui Dali“

– interviu cu d-na Mariana IOANIȚESCU, pictoriță și patroană de galerie –

Rep.: Vă rugăm să vă prezentați.

Mariana Ioanițescu: Am galeria aceasta, numită **"15"**, în spatele magazinului Eva, pe o străduță îngustă, umbroasă, frumoasă. Locuiesc în casa din spatele galeriei. Am pictat de cînd eram mică: profesia asta am învățat-o de la mama – cînd am deschis ochii, i-am deschis pe mama mea, cu pensula în mînă – și de la profesorii mei din liceul de artă.

Cum v-ați hotărît să fiți și artist și negustor în același timp?

Imediat după revoluție, cînd am plecat în străinătate să ne deschidem ochii și să ne lărgim orizontul, am observat că în fiecare capitală *pictorii își manifestă arta în locuri publice, vizibile.* Cînd m-am întors în țară, în 1991, am început demersurile pentru o galerie proprie de artă pe o platformă pe care curtea mea o adăpostea și ce servea, atunci, gunoaielor. Galeria conține lucrările proprii și pe cele ale mamei – nu neapărat că este mama mea, dar ar fi un sacrilegiu să nu-i țin lucrările.

Mult timp, lucrările dvs. au fost cunoscute trecătorilor de pe gardul curții galeriei de acum, unde erau expuse. Ați recurs la această metodă originală pentru a atrage privirile?

Am ținut vreo șase ani lucrările pe gard, din cauza celor de la Primărie. Mi s-a tot spus că s-au pierdut dosarele, mi s-au tot pus bețe în roate. În semn de protest le-am pus pe gardul curții mele: așteptam ca cineva să mă întrebe de ce le țin acolo, ca astfel să răbufnească și supărarea mea. Abia după venirea domnului Ciorbea la conducerea Primăriei am reușit să am acces la înțelegerea lucrurilor, și să i se dea curs avizului favorabil din 1992. Deschiderea oficială a galeriei din interior a fost de-abia pe 15 mai.

Cum poate un artist, deseori considerat un om cu capul în nori, să facă și negustorie?

Un mare maestru spunea la un moment dat: a fi artist este bine; însă *arta cea mare este să știi să trăiești din artă.* Un exemplu deja l-a dat Salvador Dali, care a știut ce să facă să străpungă inimile și pungile oamenilor. Zic că pot să merg și eu pe urmele lui. Încerc să-mi vînd pictura pornind de la ideea că momentele în care eu pictez se aseamănă cu trăirile a cel puțin cîteva persoane. De pildă, mi-au fost alese lucrări pe care le-am făcut în momentele de oboseală sau de stres, de răvășire – orice om se regăsește într-o anumită stare, fie ea frumoasă sau tenebroasă.

Vă tratați tablourile ca pe oricare altă marfă?

Nu, în nici un caz. Nu știți cît de mare suferință este cînd trebuie să pun un preț. Aș vrea ca tablourile să fie distribuite într-un fel de schimb: să le dau pe-o licărire sau o bătaie din deget care să facă ziua mai frumoasă și pe mine mai sănătoasă. Dar uneori am un moment de mare insatisfacție: lucrările mele, care reprezintă foarte mult pentru mine, trebuie să le dau pe niște hîrtii care apoi se consumă foarte repede în piață.

Se poate trăi civilizat din comerțul cu pictură?

Nu se poate trăi confortabil din pictură, pentru că aceasta nu se vinde ca orice alt bun de consum. Omul cumpără un tablou doar dacă este foarte impresionat, ori dacă și-a terminat toate celelalte socoteli, și-a aranjat o casă cu tot ce e necesar.

Cine sînt cei care cumpără?

La început, erau *profesorii și medicii* – două categorii bine delimitate. Sigur că prețurile noastre sînt destul de rezonabile. Apoi au început să apară *avocații*, și, în cele din urmă, *străinii.* Printre ei sînt oameni care l-au descoperit pe Grigorescu prin intermediul copiilor făcute de mama mea. Deși aș prefera ca acești clienți să cumpere originale de-ale mele și nu niște copii, am totuși satisfacția că oamenii au astfel posibilitatea să ne cunoască trecutul și ascendența.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

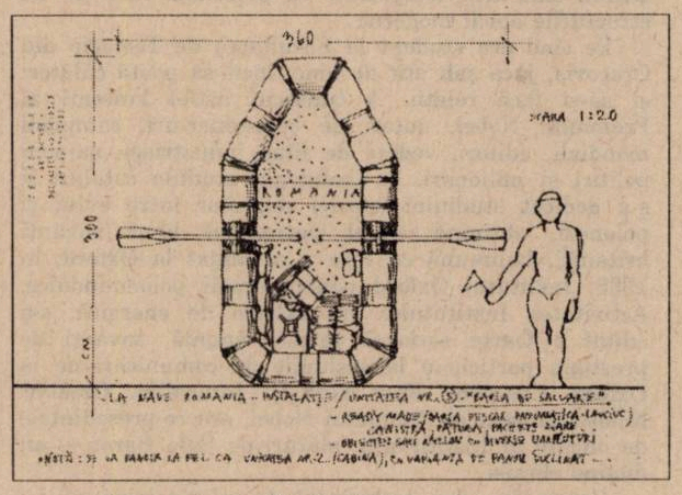

Teodor Graur

(Ilustrăm acest număr cu lucrări ale unor artiști români participanți la Bienala de la Veneția – ediția 1997)

Pavel ŞUŞARĂ
critic de artă

Artistul e bine

Chiar şi astăzi, cînd artistul a învăţat bine cărările care duc direct la rentabilitatea economică, dacă top modelul unei familii burgheze are proasta inspiraţie de a spune la masă că vrea să cerceteze altarul cu nu ştiu ce actor, pictor sau poet, inima genitorului său are şi ea neplăcutul prilej de a se preschimba subit în cord. Şi asta din pricina unei duble neînţelegeri, la fel de romantice. Nubila aspirantă la celebritatea Lindei Evanghelista, în cazul, foarte probabil, că nu-i chiar căpiată de amor, se uită la artist ca la marea ei şansă de a fugi din opulenta, confortabila, dar şi plicticoasa celulă financiară în care trăieşte. Calculul ei, fundamental eronat şi definitiv inocent, este că artistul o va transporta direct în lumea ficţiunii ideale, acolo unde oamenii levitează şi se interpătrund ca umbrele, bilanţurile contabile încetează, iar metabolismul este şi el abolit. Că la adăpostul bărbii lui stufoase, ori pe lîngă viguroasa coadă amenajată la ceafă, se va termina definitiv cu socotelile, cu pisălogeala administrativă şi cu scandarea zilnică a conturilor bancare.

De partea cealaltă a mesei, cu traseele respiratorii vizibil obturate, bietul părinte cîntăreşte şi el situaţia şi se opinteşte să scoată, din neantul liceului său preistoric (mîntuit la seral), toate cunoştinţele despre artişti. Şi ce adună viitura mîhnirii şi a enervării, din mîlul stătut al unei memorii şi ea destul de sedentară, nu este din cale afară de încurajator. Ba s-ar putea spune că dimpotrivă. Fără vocaţie istorică şi fără instinct social, artistul pare mai degrabă un ratat obraznic, un înfometat perpetuu şi un guraliv incontinent. Fix ce-i trebuie unei june cu privirile pierite pentru a le arăta părinţilor cea mai crîncenă înfăţişare a zădărniciei. Dar şi frageda repăriţă şi încruntatul său tată se înşeală amarnic. Departe de a-şi fi croit cavoul la mansardă, de a fi dat bir cu fugiţii din faţa concurenţei şi a economiei de piaţă sau, şi mai rău, de a-şi fi suspendat funcţiile digestive, artistul este bine mersi, povara cea mai mare fiind doar aceea pe care i-a pus-o în cîrcă deplina cîştigare a libertăţii. Dacă pînă mai ieri artistul plastic lucra direct doar cu statul şi cu încă vreo doi-trei medici sau avocaţi, acum el şi-a diversificat atît activităţile, cît şi spaţiul de atac. Cel care produce obişnuit, cu mijloace cunoscute şi clasicizate, urmează un traseu absolut banal şi garantat eficient: investeşte în materiale, lucrează la comandă sau fără, livrează la termen sau îşi organizează expoziţiile care sînt simultan şi forme de ofertă. Şi oricît ar fi piaţa de palidă sau, mai bine zis, oricît nu ar fi ea deloc, tot se mai găseşte cîte un cumpărător din ţară ori din străinătate care să acopere exact intervalul pînă la venirea celui de-al doilea. Şi aşa, mai cu vînzarea, mai cu simpozionul şi cu sponsorizarea, artistul se integrează rezonabil în societate şi în tranziţie şi nu numai că el însuşi nu este prea traumatizat, dar îşi trimite şi copiii, după buna tradiţie a preoţilor de ţară, tot către nobilul meşteşug al artelor. Lucrînd corect şi tradiţional, el se înscrie perfect în relaţia economică de tip clasic: decontarea se face la livrarea mărfii, cu acont sau fără, iar lucrările ajung, în mod legitim, la muzeu, la colecţionari, în instituţiile şi în spaţiile publice. Critica este întotdeauna vigilentă şi cu entuziasmul neştirbit, în timp ce istoria artei pîndeşte lacomă de după colţ şi îşi lărgeşte nările, adulmecînd în aer o boare de rut.

Obosiţi şi excedaţi de atîtea fetişuri, atîta conformism şi de atîta pervertire a libertăţii din pricina coliziunii cu piaţa, copiii de ieri, azi absolvenţi insubordonabili şi artişti lucizi, refuză ostentativ negustoria, muzeul, spaţiile consacrate şi mitologiile ţepene. Dacă părinţii luau de mînă estetismul şi fugeau împreună în atelier şi în sala de expoziţie să nu-i prindă din urmă implicarea în istorie, ideologiile impuse şi crampoanele realismului socialist, copiii coboară acum în stradă, se iau de piept cu istoria, abhoră estetismul şi muzeul, recuperează militantismul pierdut şi ideologiile corespunzătoare. Prin expresiile alternative, de la *happening* la *performance*, de la instalaţie la arta video şi de la intervenţie la *body art*, ei devin acuzatori, instanţe, activişti sociali, agenţi ecologişti şi creatori ai unui spectacol voit efemer. Refuzînd stocarea şi muzeificarea, ei refuză implicit piaţa şi impurele ei mecanisme de tip bielă-manivelă, cum ar fi, de pildă, nu mai puţin sordida relaţie vînzare-cumpărare. Pentru că ei nu vînd, ei oferă. Şi din ofertă dispare cu totul miza şi iluzia eternităţii pentru a se instala, umilă, coabitarea spontană cu clipa. Evident, aceste proiecte sînt susţinute material de către mari companii, fundaţii, instituţii şi oameni de afaceri sau de către alte structuri economico-financiare. Dorinţa sustragerii de sub determinarea mecanismelor pieţei ajunge, în felul acesta, doar o tristă şi naivă utopie. În timp ce primei categorii de artişti piaţa îi plătea produsul finit şi marfa se deconta la primire, în cel de-al doilea caz, aceeaşi piaţă, bătrînă şi parşivă ca o codoaşă, lucrează prin avansuri, adică prin finanţări la pornire. Istoria, cu murdăriile şi cu nenumăratele ei cinisme, îşi plăteşte, de fapt, agenţi publicitari şi îşi exhibă chipurile dezagregate. Relaţia artei cu piaţa sau, în esenţă, cu banii, este o fatalitate şi toate încercările artistului de a dovedi contrariul nu pot fi decît ori o imensă naivitate, ori un început de escrocherie. *Tertium non datur!* Dar, de fapt, el ştie bine acest lucru şi luptă eficient pentru o relaţie cît mai corectă cu istoria şi cu piaţa.

Iar dacă viitoarea Linda Evanghelista îşi dă cu presupusul că mariajul cu un artist ar fi un soi de fotosinteză în afara malaxorului cotidian, se înşeală amarnic, după cum tot amarnic se înşeală şi promptul său tată dacă se lasă pradă prejudecăţilor şi crede că artistul e doar un vîntură-lume, un sorb insaţiabil de absint şi o biată anatomie fără instinct de conservare. Aşadar, artistul e bine. Piaţa mişeşte, lumea se mişcă şi vine eclipsa.

Despre „proprietatea privată cu investiţii de stat“

– convorbire cu regizorul Radu GABREA –

Domnule Gabrea, pe la începutul acestui an aţi publicat în revista *Noul Cinema* nişte propuneri privind rentabilizarea Cinematografiei noastre. Aţi putea să reluaţi, pentru cititorii *Dilemei*, punctele principale?

În acest domeniu, din păcate total neglijat de orice înnoire de ani de zile, reforma nu poate fi decît "radicală", "totală" şi "atotcuprinzătoare". Trebuie schimbate radical actualele structuri ale organizării filmului românesc, incluzînd toate domeniile audio-vizuale contingente. Reformarea trebuie să fie totală, cuprinzînd atît producţia, cît şi distribuţia. Atotcuprinzătoare, pentru că modificările în legislaţie, absolut necesare, trebuie să cuprindă şi alte sectoare, ca de exemplu: finanţele generale, politica de impozitare la nivel naţional şi local, taxele "specifice". În domeniul producţiei, fundamentală este, aici, (re)stabilirea rolului producătorului, acesta fiind persoana care trebuie să aibă rolul esenţial în decizia, finanţarea şi realizarea producţiei de filme. El trebuie să fie cel care are acces la toate sursele de finanţare, pe care reforma le va face accesibile. Sursa principală de finanţare o va constitui FONDUL CINEMATOGRAFIC. Administrarea acestuia va fi principala atribuţie a OFICIULUI NAŢIONAL AL CINEMATOGRAFIEI (ONC), nume tradiţional şi cu istorie bogată în filmul românesc. FONDUL CINEMATOGRAFIC trebuie să fie constituit din următoarele surse: a) Subvenţie de la stat sub formă de... atenţie!; "Împrumut parţial rambursabil". Adică, un credit acordat producătorului individual pentru a avea baza finanţării. Parţial rambursabil, înseamnă că el se înapoiază la fond, într-un procent stabilit, dacă filmul are venituri, şi nu este rambursabil dacă filmul nu are încasări. Acest credit nu poate fi de 51% pentru că atunci CNC (ONC sau cum se va numi) rămîne proprietarul filmului, ceea ce este o aberaţie, şi nu se întîmplă nicăieri în lume, şi orice altă participare este blocată. Subvenţiile în lumea întreagă sprijină anumite sectoare economice, fără să aibă efect asupra dreptului de proprietate al produsului. b) Taxe pe casete video goale, casete video vîndute şi închiriate, stabilite prin Legea Audiovizualului. c) Obligaţiile televiziunilor publice şi private să transmită un procent prestabilit prin lege (Legea Audiovizualului), un anumit procent de filme şi seriale (nu jocuri, concursuri sau talk-show-uri). d) Contribuţii ale Fondului European (Eurimage etc.). e) Contribuţii ale reţelei, într-un procent rezonabil, pentru care este nevoie de o urgentă şi masivă privatizare a sălilor, privatizare condiţionată de renovarea şi modernizarea acestora. f) Avansul Distribuitorului asupra reţelei. g) Un aport de capital propriu al firmei producătoare (circa 5% la început), necesar pentru a asigura interesul material de ducere pînă la capăt a proiectului. Unde nu e risc, se aruncă banii pe fereastră! h) Capital privat. Pentru atragerea acestui capital privat, este necesar la început un sistem de "detaxare", (tax-shelter), care să facă din investiţiile într-un sector atît de riscant ca cinematografia, o investiţie atractivă. Acest sistem a fost folosit cu succes pentru relansarea unor cinematografii mai mici, ca cea australiană, canadiană sau a Noii Zeelande.

Persoana care va strînge finanţarea de la toate sursele de mai sus va fi producătorul filmului, care va fi "agentul economic principal" al producţiei de filme, aşa cum este în lumea întreagă. El va alege subiectul, va angaja scenaristul, regizorul şi actorii şi toată echipa tehnică. El va executa producţia filmului. El va fi responsabil faţă de ONC, de cheltuirea banilor.

Sistemul funcţionează în cele mai multe ţări europene de 30 de ani şi a dat peste tot rezultate excelente.

Cum au reacţionat cei vizaţi?

Cea mai normală reacţie a celor interesaţi ar fi trebuit să fie o invitaţie la consultare, la o discuţie, un schimb de opinie. Propunerile nu erau legate de nici un interes personal, nici legate de funcţii, nici de poziţii ierarhice, erau rezultatul unei anumite experienţe. O reacţie de "totală" ignorare a propunerilor mele a fost începutul. S-a mers pînă acolo, încît actualul vicepreşedinte al CNC, dl Decebal Mitulescu, a spus, într-un interviu, că propunerile mele sînt menite "să facă doar vînt" în presă.

Cum aţi reacţionat dvs. la reacţia lor?

După ultimele evenimente, lucrurile păreau să înceapă să se mişte. În realitate a rămas aceeaşi luptă pentru "privilegii", cosmetizată prin proiecte trîmbiţate solemn în presă, abătînd astfel atenţia de la fondul real al situaţiei. Ce altceva poate fi trîmbiţatul "Concurs pentru un lung metraj de Debut", anunţat solemn de CNC, în ziarul **Libertatea**?

Faptul că de la apariţia primelor mele propuneri, în ianuarie 1997, pînă azi nu s-a făcut nimic efectiv, că nimeni nu a acordat nici cea mai mică atenţie cinematografiei, o dovedeşte chiar apariţia noii Legi de impozitare pe spectacole, în care Spectacolul cinematografic se impozitează cu 4%, în timp ce teatrul, numai cu 2%. Asta, în condiţiile unei dramatice scăderi anuale a numărului de spectatori, într-o reţea în ruină.

Credeţi că – avînd în vedere reacţiile – mai există o şansă pentru Cinematografia românească?

Da, fără îndoială. Dar ea trebuie să fie luată din mîna acelora care, de cel puţin şapte ani, o folosesc ca o "proprietate privată", cu investiţii de stat.

În ce vă priveşte – înţelegem că şi ca urmare a reacţiilor provocate? –, aţi "virat-o" spre teatru, montînd la Nottara *Callas – La divina*... Ce nu se (mai) poate face în cinema, se poate în teatru?

Opţiunea mea pentru teatru, mai bine spus, dorinţa mea de a face teatru e foarte veche. Mă interesează contactul direct şi imediat cu spectatorul, şi pot spune că spectacolele cu *Maria Callas*, prin căldura şi entuziasmul publicului, m-au răsplătit din plin. Dar nu fac teatru pentru că am renunţat la film. Am proiecte de film, care cu siguranţă vor fi şi realizate.

La un moment dat, Callas o spune tranşant: "Vreţi Artă – trebuie să plătiţi!" Puteţi comenta această afirmaţie a Divinei?

Fraza Mariei Callas vine să contrazică un "clişeu", din păcate foarte răspîndit: "Artistul" este tributar "cetăţii", este un consumator permanent, pe care ceilalţi trebuie să-l "hrănească" cu mici firimituri de la ospăţ. Economistul american Galbraith a scris un studiu în care a demonstrat aportul economic fundamental şi esenţial al "artelor" la bunăstarea "cetăţii", nu numai în sens psihologic, ci direct, în monedă concretă. Pentru Galbraith, de pildă, faptul că Italia se află în topul economic al naţiunilor (G7), în ciuda problemelor sale economice "cronice", se datorează artei. Succesul economiei italiene pleacă de la arhitectura Italiei, de la bunul gust, care se "absoarbe" aici, în fiecare colţ, în orice sat aruncat în vîrful Apeninilor, pe orice stradă din Roma, Milano, Siena, Veneţia etc. Oricine se naşte şi creşte aici resimte profund acest spaţiu, "artistic" prin excelenţă. Iar, aşa după cum explică Galbraith, oraşele lumii cu cea mai mare ofertă "culturală" sînt şi cele mai bogate. Vezi Londra, New York-ul, Parisul sau Roma.

Spuneaţi, într-un interviu, că nu vă interesează reacţia criticii, ci a publicului. Asta sună foarte "hollywoodian"... Vă asumaţi, fără complexe, rolul acesta "jemanfişist", sau aveţi regrete (reputaţia dvs. ca regizor de film au făcut-o, totuşi, criticii!)? Aţi monta, să zicem, un musical? Aţi face *Evita*?...

M-am referit la reacţia "Criticii" într-un anume context. Adevărul este că reacţia criticii mă interesează, evident, în măsura în care ea ţine cont de relaţia "Spectacol public", iar dacă ar fi să aleg între o critică mai slabă şi un public entuziast, aş alege fără ezitare publicul. Cred că criticii noştri, de teatru şi de film, ar avea cîte ceva de învăţat de la criticii anglo-saxoni, care nu fac dichotomia între "elevat" şi "popular". Prefer această critică criticii franceze, de film de pildă, care elogiază un film cu atît mai mult cu cît el este mai "elitar". Şi pentru că socotesc că emoţia este elementul fundamental al unui spectacol, fie el de teatru, fie el de film, m-am bucurat mult de entuziasmul spectatorilor **Mariei Callas**. Cît despre un "musical", este în planul meu foarte apropiat. Mă refer la **Victor, Victoria!**, după filmul lui Blake Edwards, care a avut un succes extraordinar la New York şi pe care vreau să-l montez la Bucureşti.

A consemnat
Alex. Leo ŞERBAN

Artă pentru blugi

– convorbire cu actorul Mihai CĂLIN –

De cînd s-a lansat ca prezentator la ProTV, în emisiunea "Ştii şi cîştigi", Mihai Călin (29 de ani) a "pontat" de cinci ori pe săptămînă în casele telespectatorilor. După mai multe luni de emisie, Bingo!, "Ştii şi cîştigi" a urcat în topul preferinţelor şi s-a menţinut acolo – deşi formula, în sine, nu este nouă... Unii au fost surprinşi să descopere un prezentator care ştie, adesea, mai multe decît concurenţii (şi are eleganţa s-o sugereze fără a-i jigni!). Alţii i-au remarcat umorul lipsit de maliţie şi cordialitatea curtenitoare. Dar puţini dintre cei ce privesc emisiunea îl vor fi văzut în filmul care l-a impus – Pepe şi Fifi, de Dan Piţa. Acolo, Mihai este "Carol", un tînăr infirm (sau un infirm tînăr) şi, deşi nu are la dispoziţie decît căruciorul de handicapat cu care se poate mişca în cadru, domină filmul...

Povestea unui actor ajuns vedetă pentru că, "în tranziţie", e mai uşor să devii vedetă decît să rămîi actor!

Cum ai ajuns să fii distribuit în rolul Carol din "Pepe şi Fifi"?

A fost un lucru extrem de surprinzător. Chiar în vara aceea – în '93 – am dat concurs la Andrei Şerban, la Naţional. Era un post de actor pînă-n 30 de ani. După ce-am luat concursul, am fost chemat să dau probă la Piţa. Probabil că fusese cineva din echipa lui la audiţie, sau văzuse o casetă cu probele... Am stat o zi, am dat proba. Am venit şi-a doua zi, am mai dat o probă. Nu credeam nici o clipă că voi reuşi să fac ceva, eram sigur că nu mă ia. La început, am dat mai multe probe pe rolul "Baronul" (pe care l-a jucat apoi Costel Constantin) decît pe Carol. M-am gîndit că pierd vremea: aveam doar 3 săptămîni de vacanţă şi trebuia să mă-ntorc la teatru să lucrez. I-am zis: eu plec la mare – şi-am plecat. Nu m-am mai dus la probe. Alţii, săracii, s-au dus, zece, douăsprezece zile... Cînd m-am întors, am primit un telefon cum că fusesem selecţionat. Din momentul ăla au început mai multe întîlniri, citiri de text, schimbat personajele... Tot se-apropia începerea filmărilor şi nu se-mpărţeau rolurile. Între timp, eu fusesem distribuit şi-n **Numele trandafirului**, în locul lui Bleonţ, la Naţional. Şi Piţa mă-ntreabă: tu ce faci, te mai duci acolo la piesă? La care eu am plusat puţin şi i-am zis: consideraţi că din momentul acesta eu nu mai joc la Naţional! Gata – am bătut palma.

Carol era de la-nceput un rol de infirm?

Da, aşa era în scenariu.

Şi cînd ai văzut reactiile, după premiera filmului?

Sincer să fiu, am fost extrem de mulţumit. Adevărul e că-mi dădeam seama că făcusem ceva bun. Piţa era în Belgia, la Festivalul de la Namur. N-am discutat deloc despre asta cu el...

Ştii că s-a spus că, din tot filmul, rămîne doar personajul tău?

Am citit cronicile acelea şi nu cred că i-au convenit. Deşi el a fost foarte amical şi ne-am înţeles foarte bine în timpul filmărilor, poate aş fi simţit nevoia unei încurajări din partea lui.

Financiar vorbind, a fost o afacere?

Nu, deloc. Sigur că, faţă de Naţional, era mult mai bine... Nu mai ştiu care era atunci paritatea la dolar, dar ţin minte că am luat 1 milion jumate de lei. Asta, în '93. Mi s-a părut nemaipomenit, numai că banii se iau în rate. I-am luat în cinci rate! Am mai prins şi-un moment de inflaţie puternică în toamna aia, aşa că, de fapt, n-au fost prea mulţi bani. Cu ei mi-am luat nişte blugi, sau bocanci – ceva de genul ăsta.

Şi pe urmă?

Am terminat facultatea în '94, a fost premiera filmului în acelaşi an, apoi a fost **Roberto Zucco** la Naţional (în montarea lui Felix Alexa, *n.red.*). Acela a fost cel mai important lucru. Asta, într-o perioadă destul de tristă, în Naţional, fără lucruri semnificative. Apoi a fost chestia cu ProTV-ul. De fapt, chiar în preajma premierei lui **Pepe şi Fifi**, ca să fiu mai exact.

Cum l-am cunoscut eu pe Sârbu... Trebuia să plecăm cu filmul la Montreal, la festival. Singurul care avea totul plătit, dintre actori, era Cristi Iacob: era trecut primul pe generic, aşa că CNC-ul îi plătea deplasarea, hotelul etc. Piţa mi-a spus că poate să-mi rezolve să nu plătesc acolo hotelul, o săptămînă. Trebuia doar să-mi găsesc un sponsor care să-mi acopere cheltuielile de deplasare. Eram foarte excitat de ce mi se-ntîmpla: făcusem şi eu un film, un rol important, vroiam să merg şi eu, pentru prima oară, la un festival internaţional...! Aşa că, hai după sponsorizări. N-am găsit nimic, nu mă ştia nimeni (filmul nu avusese premiera). M-am împrumutat şi mi-am cumpărat biletul Paris-Montreal, dus-întors. Mai erau cîteva zile şi eu n-aveam bani s-ajung la Paris... Vorbesc cu Piţa la telefon şi-i spun: nu ştiu de unde să mai fac rost de bani. Am biletul ăla, am şi viza, dar nu mai am decît ziua de mîine la dispoziţie! Mi-a zis cineva de unul Adrian Sârbu, de la "Media Pro". (Habar n-aveam cine este.) Dădusem telefon acolo – secretară, bineînţeles: "În ce problemă?" Iar cînd secretarele aud de sponsorizări.., Piţa îl cunoştea pe Sârbu, care cred că şi fusese la o vizionare a filmului cu vreo săptămînă-două înainte. Şi mi-a zis: las'că vorbesc eu cu Adrian.

L-a sunat, mi-a telefonat, imediat, după 5 minute, şi mi-a zis că plăteşte el drumul pînă la Paris! Fericire mare; Sârbu mi-a plătit drumul, mi-a dat şi nişte bani în plus şi-uite-aşa am ajuns eu la Montreal.

Ti-a zis ceva de film?

Mi-a spus că-l văzuse şi că i-a plăcut foarte mult ce-am făcut eu acolo... Asta a fost primul contact cu Sârbu. După cîteva luni m-a căutat printr-un tip care este director la ProTV, Andrei Boncea, fost student la ATF, şi mi-a propus să m-angajeze. Asta era în primăvara lui '95, înainte de lansarea "noului" ProTV.

Ţin minte că tu ai apărut mai întîi sub formă de reclamă – chipul tău se plimba zîmbitor pe autobuze...

Da, asta s-a realizat înainte de lansarea din decembrie '95. Nu prea aveau producţie atunci, au făcut ei nişte show-uri de divertisment care n-au prea ţinut, după care mi-au zis să prezint emisiunea de dimineaţă. Sigur că m-a atras şi televiziunea, m-au atras şi banii... Mai era şi golul pe care-l simţeam în teatru. Nu mă simţeam solicitat şi-atunci cînd nu eşti solicitat – să-ţi zbîrnîie creierul şi inima să faci ceva –, eşti aşa, moluscă...

Dar nu crezi că, fiind acum la ProTV zilnic, ai un handicap în orice rol ai apărea în teatru? Eşti atît de identificat cu prezentatorul de la "Ştii şi cîştigi" încît îi vine foarte greu spectatorului să creadă că ai fi un personaj, din Cehov să zicem...

E-adevărat, toată lumea se gîndeşte la chestia asta – şi publicul, şi actorii. Dar ai spus: "îi vine greu spectatorului să creadă"... Îi vine greu să creadă pînă vede. Probabil că la-nceput, cînd apari în scenă, se-apleacă dl Ionescu spre dna Ionescu, şi-i zice: "Asta-i ăla de la «Ştii şi cîştigi»!" Dar uite, după **Parcul** lui Botho Strauss (în montarea lui Tudor Ţepeneag), unde am avut un rol greu, au venit spectatori care mi-au spus: n-aş fi crezut niciodată! Nu m-aşteptam... Sigur că oamenii ştiu că sînt prezentator la ProTV – mult mai mult decît că sînt actor –, dar înainte nu ştiau nici că sînt actor! Chiar şi după un film ca **Pepe şi Fifi**, cînd titlul unei cronici, de pe prima pagină, într-un ziar important – "Adevărul" – era "Pepe, Fifi, dar mai ales Carol"... Ei şi? După un an, nimeni nu mai ştie că Mihai Călin e actor.

Nimeni nu ţi-a spus: Mihai Călin, te prostituezi?

Nu. Poate că unii au gîndit-o, dar nu mi-au spus-o.

"Imaginea" ta, la ProTV, a avut de suferit de pe urma apariţiei tale ca actor în filme erotice?

Nu. De fapt prima "probă", ca să spun aşa, am dat-o înainte de a pleca la Montreal – deci, înainte de ProRV. Apoi, după cîteva luni, am mai făcut un film, tot cu Radu Mihăileanu. Amîndouă au fost făcute pentru M6 şi au fost cumpărate de Antena 1. După ce l-au difuzat pe primul n-a fost nici un ecou (oricum, nu mă ştia nimeni!). Acum s-au dat din nou... Că s-au dat, nu mă deranjează deloc, treaba lor; că se reiau, iarăşi nu mă deranjează, ei fac ce vor cu spaţiul lor de emisie – dar deja mi s-a aprins un beculeţ: unul din filme s-a dat de vreo 3-4 ori!...

Recunoşti că ai făcut-o numai pentru bani?

Da, pentru bani – şi pentru că era Radu Mihăileanu...

În ce ordine să le pun?

În ordinea asta: unu – primeam nişte bani, doi – erau nişte filme de Mihăileanu. Acum voi face un lungmetraj cu el. Unul "serios". Dar dacă vine cineva şi-mi spune: domnule, ai făcut filmele alea pentru bani, la revedere – n-am ce să-i replic, e părerea lui, asta e. Dar astăzi n-aş mai face-o, în primul rînd pentru că, financiar, sînt într-o poziţie confortabilă.

Cum a fost lucrul cu Piţa a doua oară? Mulţi am fost dezamăgiţi de "scurtimea" rolului tău...

Am rămas, cum îţi spuneam, într-o relaţie amicală. Chiar în timpul post-sincronului la **Pepe şi Fifi** mi-a dezvăluit că vrea să facă un film după Eliade, că mă vrea în continuare, în filmul lui. Eram "gaşca lui Piţa" – eu, Cristi Iacob, Irina Movilă...

Scenariul a cunoscut mai multe modificări, personajul meu, Ieronim, avea o pondere ceva mai mare la început. Pe urmă rolul s-a subţiat, nu ştiu de ce. Asta a fost ideea lui Piţa.

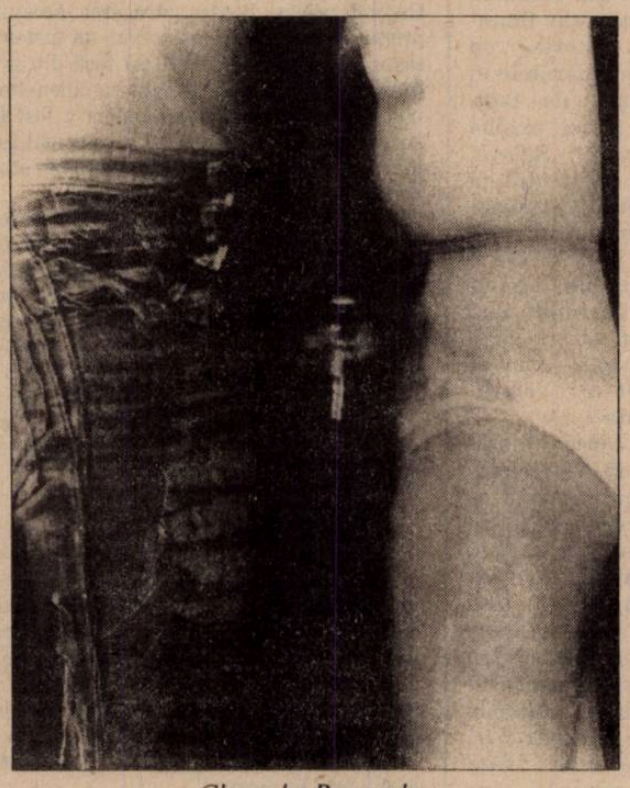

Gheorghe Rasovszky

După film ţi-ai mai luat o pereche de blugi?

De data asta mi-am luat două! Plus o pereche de bocanci... 5 milioane brut, asta-nsemna, să zicem, 3 milioane două sute net.

Tot în cinci rate?

Tot în toamna lui '95, şi iar am prins o inflaţie...

Dar ce e chestia asta cu "cinci rate"?

Habar n-am. Dar e-o chestie absolut legală. Oricum, la cît era dolarul atunci, mai mult de maximum o mie n-am luat. Sigur că, la salariile din teatru, era ceva...

Dacă acum ar veni la tine Pintilie, să zicem, şi ţi-ar propune un rol în film – sau Andrei Şerban, în teatru –, ce-ai face? Ai da cu piciorul ProTV-ului?

E greu de spus. Nu ţi-aş putea răspunde, sincer: Evident, aş renunţa la bani... Artist, deh... Îţi voi răspunde altfel. Pe la-nceputul acestui concurs, "Ştii şi cîştigi", una din persoanele cu putere de decizie din Pro TV mi-a cerut exclusivitate. Noi abia pregăteam concursul şi trebuia să ne-ntîlnim să discutăm despre scenariu (au fost multe variante pînă s-a ajuns la forma asta)... Şi i-am spus: mă, vezi că eu nu pot să vin mîine la unşpe că am repetiţie la teatru, vin pe la unu jumate. Mi s-a spus imediat: păi, stai că... e ori asta, ori aia! Primul lucru pe care l-am făcut – îl ştie toată lumea –, m-am ridicat, mi-am luat geanta şi am zis: atunci vă găsiţi alt om, la revedere. Şi am ieşit pe uşă imediat, fără să mai stau la discuţii...

Asta pot să fac şi-acuma, oricînd. La teatru nu poate să-mi ceară nimeni să renunţ. Şi nu renunţ. Indiferent de sumă.

Nici la film?

Nici. Mai ales la film!

A consemnat

Alex. Leo ŞERBAN

Lucian GEORGESCU
critic de film

„La Chunga"

Acolo, pe Croazetă, este o circiumă mică (doar cîteva mese înăuntru şi trei-patru afară, sub palmierii care nu reuşesc să răcorească bitumul ars), dar de mare lux: *„La Chunga"*. Acolo cîntă, noapte de noapte, prietenul meu, Muzicianul.

Zona e liniştită şi pitorească. Nababii îşi plimbă felinele cu membre lungi şi mult, mult aur pe gleznele subţiri, în care se reflectă sclipirile privirilor pline de dorinţă ale frumoaselor cu zgardă. Căci nu toate au norocul unui milionar peste unu şaizeci şi sub şaizeci de ani, iar dacă soarta le-a surîs, ochii verzi mărturisesc totuşi dorinţa unei schimbări de-o clipă.

De variaţiuni însă, Muzicianul nostru nu mai auzise de la orele de vioară de la "Enescu". Acolo, la *„La Chunga"* el cîntă acum – şi asta în cel mai bun caz, atunci cînd nu primeşte comenzi speciale de la greci graşi sau de la calabrezi uscaţi – un **pot pourri** din Al Jarreau, Prince şi Liza Minnelli. Repertoriul avusese ceva succes în Lausanne, la cabaretul *„La Belle Époque"*, dar acolo audienţa nu era atît de selectă ca aici, la Cannes. Fermierii elveţieni din preajmă veneau mai mult pentru balerinele rusoaice pe corpul cărora îşi aţinteau ochii ore în şir. Se ridicau, plăteau şi plecau pentru că rareori – de regulă vinerea, zi de bancă – continuau jocul cu artistele, după program. Bunul simţ teuton le spunea că sexul dăunează puterii de muncă aşa că o dată pe săptămînă – în week-end, pe cît posibil! – era îndeajuns.

Iată de ce aici, lîngă Mediterana, Muzicianul îndrăznea, atunci cînd Madame era în oraş la shopping sau la ora de gimnastică aerobică, să cînte cîte una din piesele sale, între un Tom Jones şi *„Sacrifice"* al lui Elton John. Treceau, de regulă, neobservate, pînă în seara în care, privindu-l de după ochelarii fumurii, celebrul saxofonist american (cică ar fi cîntat chiar cu Tom Waits, i-a spus Antonio, şeful de sală) care bea un Martini **on the rocks** la masa din colţ i-a spus: "Bravo, omule. E marfă!" După care s-a ridicat, şi-a încheiat gulerul de la căzăceasca neagră şi a plecat fără alt comentariu.

A fost singura variaţiune. Cît despre celelalte, sugerate de privirile grele ale felinelor uşoare, Muzicianul ştia că sînt fructe oprite. Cu doar un an în urmă un chipeş spaniol se încumetase să guste. Apucase să-nghită, ce-i drept, o dată. Tîmpitul, a mai cerut şi supliment. Cînd jandarmii l-au ridicat pe targă, după ce desenaseră conturul trupului cu cretă, sîngele băltise pe asfaltul din faţa restaurantului. Bătuse briza şi suprafaţa micului lac astfel format se încreţise în mici valuri. Mitralieră. Acelaşi diagnostic pus şi Patronului, ultimul soţ al lui Madame, cu doi ani în urmă. Tot acolo, în faţă. Răpăituri ca pe vremea lui Dick Tracy şi n-ar fi de mirare dacă nu erau aceleaşi scule. Obrazul i se lipise de caldarîm. Avea o mustaţă subţire, pe oală, jiletcă retro, în dungi şi un ghiul imens de aur pe care şi-l apăsase pe frunte, cu un ultim gest, de parcă ar fi vrut să scape de durerea din pîntece. Cînd i-au descleştat mîna, pielea rămăsese marcată cu un dragon şi o spadă. N-avea să se mai încrunte niciodată, ca atunci cînd era nevoit să dea afară ospătarii rebeli care îndrăzniseră să ceară o mărire de salariu, sau cînd îi explica patern Muzicianului de ce trebuie să aprecieze mîna întinsă de el, Patronul, unui artist care venea

dintr-o țară de rahat, de care nu auzise nimeni și nici nu avea să audă nimeni niciodată, oferindu-i ocazia de a cînta piese verificate, cerute de un public select. Păi știa el că aici obișnuia să vină chiar și De Niro? Muzicianul nu știa, dar tare și-ar fi dorit să-l vadă pe monstrul sacru. Măcar așa, să vadă și el o dată un artist fericit. Bogat și fericit. Că în țara de rahat de unde venea el nu știu de ce, dar circula așa o prejudecată că artistul ar fi un individ ciudat, chinuit și sărac. Și cu idealuri. Muzicianul învățase în cei cîțiva ani de capitalism că astea erau povești, altfel de unde freamătul acela în sufletul lui vinerea, zi de salariu, prilej de a trage în piept statul, de a face evaziune fiscală, de a lua un franc cinstit la negru.

Nu e rău nici cu Madame, doar că atunci cînd se grizează se așază la masa lui, la pauza de la ora două dimineața și-i plînge pe umăr spunîndu-i cît de mult apreciază ea artiștii tineri. Muzicianului îi e scîrbă dar trebuie să suporte, așa că face o nebunie și cheltuie salariul de o seară pe o doză de coniac vechi de 25 de ani: 900 FF ca să vezi cum 20 de centilitri de alcool brun se cațără pe pereții bolului precum odinioară alpiniștii în Cheile Bicazului la Cupa 23 August.

Luminile se sting în pereții de cristal ai paharului și coșmarul nopților pe vecie albe răsună în mintea obosită a Muzicianului: "așfipututfi". "Așfipututfi" Mediterana repetează, odată cu Alpii și de acolo tuști în Marea Neagră pe plaja căreia, chinuit de lipsa de inspirație, se perpelește la soare Scriitorul. Sau mai bine zis "așfipututfi" Scriitorul, pentru că prietenul Muzicianului, băiat cu oarece talent cîndva, scrie texte efemere și-și cîștigă pîinea – nostim paradox – sfătuind lumea să mestece ciungă. Adică Scriitorul face **advertising** și promovează un **brand** care are un **market share** ecrasant în raport cu competiția. În rest, el se pretinde încă scriitor și îi place din cînd în cînd, cu un aer misterios, să afirme că are în lucru un roman ("Zăpezile de marți după-amiază", genial titlu, nu?). Un scenariu de film și unu-două (la categoria asta nedeterminarea dă bine) eseuri/studii. Pînă una alta însă, celebritatea i se trage de la slogane scrise pentru produse împotriva țînțarilor, împotriva febrei și în favoarea bunei dispoziții. Cîteva campanii briliante zac și acum în sertar. Evident, din cauza clienților dobitoci. Scriitorul însă a prosperat. El nu mai este ftizic precum predecesorii cu pană și călimară, scrie la laptop și face conversație pe mobil. Are în schimb grave probleme de lexic, pentru că cinci ani de publicitate au halit globulele roșii ale lecturilor de tinerețe și calciul anilor de facultate. De Litere. Asta însă n-ar fi chiar o dramă, pentru că, așa după cum spunea șeful lui, un pragmatic nord-american: "artistul român e vai de mama lui și face orice pentru un dolar". Păi atunci de ce să perseverezi diabolic (scuzați pleonasmul)? Păi cine mai persevereză (scuzați cinismul)? Singura problemă a Scriitorului este faptul că a promis amicului său, Editorul, un articol despre ratarea prietenului său, Muzicianul. Este o problemă la care nici eu, Naratorul, nu am un răspuns. Și acum imaginați-vă ca final la această povestire absurdă, un stop cadru: În "La Chunga", prăbușit cu capul pe masă, Muzicianul visează luminile Broadway-ului, pe plajă, răstignit pe nisip, Scriitorul visează că inspirația se vinde la debitul din colț, ca ciunga, în biroul său, nervos, Editorul așteaptă în fața faxului articolul Scriitorului și deasupra tuturor, zburînd cu brațele întinse, ca un Icar contemporan, așadar lipsit de sens, eu, Naratorul. Sau poate că ești tu, cel de care îți vorbesc eu? La Chunga, la ciunga mă gîndesc mereu!

Răzvan RĂDULESCU
student la Conservatorul din București

Patomuzicologie financiară

1. Boli ale copilăriei tratate la maturitate

Dacă asiști azi la o serbare școlară (la sat – păstrător al valorilor tradiționale – căci prin orașe moda serbărilor de sfîrșit de an cu cîntece și poezii s-a cam încheiat) ai prilejul să constați, cumva de deasupra, ce fel de educație ai primit tu, om ajuns acum la douăzeci și cinci, treizeci și chiar patruzeci de ani, în anii tăi de școală. Eu am asistat la o astfel de serbare în urmă cu două săptămîni și spun cu mîna pe inimă că nici programa de literatură, nici cea de muzică, nici felul în care profesorii predau aceste materii nu par să se fi schimbat din copilăria mea. Sub ochii plini de mîndrie ai părinților, îmbrăcați cu hainele de duminică și ai bunicilor, cu buchete de flori în mînă (ceea ce este înduioșător), copii între nouă și paisprezece ani au cîntat și recitat următoarele: pe-un picior de plai, pe-o gură de rai; mai am un singur dor; românașului îi place; mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim; Ardealul, Ardealul, ne trebuie Ardealul, de-ar fi să ne-ngropăm de vii; Ceahlăul; n-ai nici tu nici împăratul bani să-mi cumpere băiatul; iar eu în lumea mea rămîn, nemuritor și rece; Doamne, ocrotește-i pe români; într-o vale verde oștile dormea; greierele și furnica.

Ce stări și sentimente se desprind din aceste versuri? Din aceste versuri se desprind următoarele sentimente: sentimentul dragostei de țară, sentimentul respectului pentru trecutul glorios al neamului și pentru lupta înaintașilor noștri, pentru realizările lor, noblețea dezinteresului material, trăsătură caracteristică a românului, sentimentul iubirii de mamă, condiția precară a artistului într-o societate care nu-l înțelege, conștiința faptului că viitorimea va prețui la justa valoare ceea ce contemporaneitatea respinge.

Înarmați cu acest bagaj de cunoștințe (sau, cum spune un amic, cu creierul răsucit pe bigudiurile propagandei) fiecare din noi a pășit pe calea aspră a vieții. Cei care au vrut să se facă ingineri s-au dus la politehnică, mediciniștii – la medicină, pasionații misterelor naturii la geologie și geografie, fizicienii la fizică, și pentru toți aceștia lucrurile au stat simplu. Nefolosind la nimic, bagajul de reflexe ideologice din școală a fost aruncat. Artiștii s-au dus la facultățile de artă. Aici însă, drumurile s-au despărțit fatal.

O parte s-au dus la Filologie, sau Teatru, sau la Arte plastice și au avut prilejul să constate că bagajul lor de cunoștințe este format din vorbe goale, fără nici un folos în viață. Au aflat că dragostea de patrie e un lucru subtil, asupra căruia e bine să nu faci multe valuri, că nu sînt neapărat urmașii înaintașilor lor, că nici înaintașii nu erau niște persoane atît de stimabile, că nu întotdeauna condiția artistului a fost precară, că nu posteritatea decide valorile și că dimpotrivă, artistul este cel mai bine înțeles de contemporani (de cine altcineva?), că, în sfîrșit, geniile nu erau chiar atît de dezinteresate pecuniar pe cît s-ar crede. Au aflat de exemplu că Michelangelo primea bani buni pe comenzi, că Vermeer ducea o viață îndestulată și tihnită, că Balzac a murit lăsînd în spate o avere frumoasă, ca și Flaubert, de altfel, că Dostoiesvski pierdea bani la jocuri, deci avea ce pierde, că Mann își negocia la sînge contractele cu editorii. Toți cei care au aflat aceste lucruri au avut un moment de dezorientare și unii l-au depășit. Astăzi îi putem vedea, scriitori, poeți, regizori, actori – oameni normali, ușor cinici (este prețul pe care îl plătești cînd îți pierzi iluziile) cîștigînd bani din munca lor, prost sau bine plătiți, dar, repet, normali.

2. Boli ale adolescenței și maturității

Cealaltă parte a tinerilor artiști s-au dus la Conservator. În această academie, aflată și azi în plină etapă de construire a socialismului, suma de idei de-a gata despre țară, popor, artă, societate, înaintași, viitorime a fost consolidată și adaptată specificului muzical al instituției. Invit pe oricine la cursurile de folclor ale Academiei de muzică, să audă cum plînge doina necazurile românului. Sau la cursurile de istoria muzicii, unde toți marii compozitori (aleși ca reprezentativi după o grilă obscură) sînt săraci, neînțeleși, chinuiți de o orînduire crudă și nedreaptă și apoi morți în mizerie pe altarul muzicii. Sau la clasele de instrumente, sau la canto, unde sînt date de exemplu fapte ale unor înaintași care au făcut muzică dezinteresat pentru propășirea acestei arte la noi în țară. Sau la sesiunile de comunicări științifice în care este prezentată biografia romanțată a unui compozitor român, care a cîntat în operele lui de o însemnătate universală noblețea, dragostea de țară a acestui încercat popor, dar pe care contemporanii l-au lăsat să se stingă, uitat, neînțeles, în lipsuri și nevoi.

Să ne imaginăm structurile moi ale creierului de copil, și chiar cele cartilaginoase ale creierului adolescentului, răsucite, cum spuneam, pe bigudiurile propagandei și să le vedem cum se solidifică unduindu-se în ritmul muzicii, cum bigudiurile se resorb armonios în meșele de neuroni care le înconjoară, așa cum ața chirugicală fiziologică se dizolvă în straturile subcutanate. Am auzit adeseori spunîndu-se despre instrumentiștii și cîntăreții care au absolvit Conservatorul că nu excelează în agerimea minții, ba chiar – ceea ce este destul de dur – că sînt spălați pe creieri. Mă opun din răsputeri acestei catalogări pripite: un creier spălat este un creier neted. Creierele care au înglobat bigudiurile de mai sus nu pot fi netede. Ele au doar o altă dispunere a circumvoluțiunilor, un alt profil geologic al stratificării lor. Ni le putem imagina mai curînd ca pe niște mioriotice dealuri și văi. În aceste domoale forme de relief, urcă și coboară în transhumanța lor concepte contradictorii care nu intră însă niciodată în conflict, ca de pildă nevoia unei tehnici vocale bune și frecventarea unor profesori care distrug vocile, reprezentarea laringelui ca un fluier și a plămînului ca un burduf, ideea că vocea poate fi scoasă și pe altă parte decît pe gură, setea de cultură și lenea cititului (instrumentiștii citesc puțin), dragostea de țară și visul de a concerta în străinătate, dezinteresul pentru bani și nevoia de a fi plătit pentru munca ta, și cîte și mai cîte altele. La terminarea celor cinci ani de studii, procesul de solidificare a structurilor creierului este complet. Este inutil să explici unui absolvent de Conservator că muzica făcută de înaintașii lui îl determină pe el în prea mică măsură, că nu are de ce crede că istoria muzicii românești începe cu secolul al paisprezecelea, că Mozart avea o leafă imperială mai mare ca putere de cumpărare decît leafa președintelui actual al Statelor Unite, că Beethoven, Chopin, Wagner, Berlioz, Debussy n-au murit săraci, că Bach a fost un foarte stimat (și bine plătit) compozitor al vremii lui, că arta făcută pe bani nu are nimic rușinos în sine. Printr-o logică stupefiantă, a vinde înseamnă, pentru cei mai mulți muzicieni, a te vinde sau chiar a vinde țara. Asta nu înseamnă însă că aceiași muzicieni sînt dispuși să cînte gratis, sau să cînte bine, sau să fie plătiți și să cînte bine. Logica fenomenului îmi scapă, iar fenomenul în sine pare atît de incredibil, încît merită ilustrat cu două exemple: De doi ani de zile, un prieten adună cu greu, o dată pe lună sau chiar mai rar, un număr mic de instrumentiști și cîntăreți pentru a da concerte. Concertele sînt plătite cu sume acceptabile (vă rog să mă credeți pe cuvînt), iar muzicienii sînt informați că nu vor cînta pe gratis. Aici au loc niște mofturi, lasă, ce trebuie bani, noi facem muzică nu afaceri, dacă luăm bani cu atît mai bine, în sfîrșit, să vedem, concertul să iasă. Ca orice concert, el presupune un număr de repetiții. La repetiții efectivul nu este niciodată complet, în sfîrșit la repetiția generală reușesc să se adune toți, dar unii sînt pe fugă, am treabă la ora patru jumătate, păi de ce ți-ai aranjat la patru și jumătate, nu știai că avem repetiții, credeam că se termină pînă atunci. La concert se cîntă mediocru, tot ce s-a repetat s-a șters, de parcă nici n-ar fi fost. Mulțumiți de rezultat, muzicienii se adună după reprezentație la un pahar de vin și își iau și banii. Savuros este faptul că deși prietenul meu a făcut o dată experiența de a nu le plăti, ca să vadă ce se întîmplă, lucrurile s-au petrecut la fel: același dezinteres pentru repetiții, aceeași brambureală la concert.

Al doilea exemplu este cu un cîntăreț invitat să concerteze la o ambasadă pentru cincizeci de dolari. La ambasadă petrecerea era în toi, fumul – să-l tai cu cuțitul, invitații foarte gălăgioși. Cîntărețul a fost urcat pe treptele unei scări; mai sus, pe odihna scărilor se afla o claviatură electrică cu trei octave; Cîntărețul a cîntat arii din opere, acompaniat la acel instrument. Cînd termina o arie, invitații întrerupeau conversația, aplaudau sporadic și rîdeau. Veți spune: iată orînduirea nedreaptă, iată artistul umilit pentru a-și cîștiga amara pîine. Se poate. La poveste ar mai fi de adăugat că interpretul nostru a acceptat și a doua invitație la ambasadă, iar în timpul cît cînta la ambasadă, lipsea de la repetițiile de care vorbeam în primul exemplu.

3. Bolile senectuții

Plecarea cu contract în străinătate a unui muzician este o aventură căreia foarte puțini îi supraviețuiesc. Breasla îi trece fiului rătăcitor cu vederea această trădare, dacă angajamentul a fost de scurtă durată și trădătorul s-a întors (vedeți cazul mai multor soprane tinere). Îi iartă trădarea, ba chiar îl și sărută cu mare abundență de secreții nazale și lacrimale, (ceea ce este dezgustător) dacă angajamentul a durat ani de zile iar interpretul a dobîndit glorie (să ne gîndim la Cotrubaș, la Radu Lupu). În acest caz el n-a trădat, dimpotrivă, a făcut cinste culorilor țării. I se dedică emisiuni, este invitat la mese rotunde, domnul Sava spune emoționat, dar mîndru, că tot școala românească de interpretare este pepiniera din care ies marile nuuume ale muzicii.

Dacă însă muzicianul pleacă pentru un contract și acolo este supus unei operații de extirpare a bigudiurilor naționale, ceea ce se întîmplă cu tot mai mulți muzicieni tineri, adică, pe scurt, dacă interpretul redevine un artist normal, și se întoarce apoi în țară să concerteze, breasla îl respinge. Din instinct, probabil, din nepotrivire de structură cerebrală (cazul Ursuleasa). Lumea muzicală se arată indignată, ce, ăsta e fel de a cînta la pian, noi n-am învățat-o așa, se spun proverbe înțelepte – mai bine sărac în țara ta, se fac previziuni funeste, în cîțiva ani nici n-o să se mai audă de ea nimic, apoi se deplînge un pic mirajul prin care occidentul și banii reușesc să ucidă latura artistică din om. Cazul este închis. Nici interviuri, nici serate muzicale, nici articole în ziar.

Pe măsură ce înaintează în vîrstă (și ca să fim cinstiți, breasla muzicală românească are o medie de vîrstă destul de înaintată), muzicianul autohton devine contradictoriu: pe de o parte și-ar dori bani și glorie, pe de alta este tot mai intransigent cu cei care le au. O parte din el dorește aceste bunuri pentru binele nației, o altă parte din el – pentru binele personal. Această schizoidie este însă numai aparentă, căci, repet, în muzicianul format de Conservator, contrariile se atrag fără să se ciocnească.

4. Tratament ambulatoriu

Teoretic, nimănui n-ar trebui să-i pese cîți bani vrea un artist pentru arta sa. Cum artistul nu se află în poziția de a-și evalua singur arta (există o piață care face această evaluare – la cote destul de joase, ce-i drept, la noi în țară), el trebuie să se mulțumească cu evaluarea pe care alții o dau muncii lui. Sau poate refuza să fie plătit, dacă așa îi dictează lui conștiința. Poate cere sume fabuloase, cu mult peste prețul pe care îl impune piața pentru prestația lui și își poate găsi chiar și iubitorul de artă care să i le plătească. Poate să cînte gratis pentru prieteni și pe bani pentru rude. Sau invers. Poate cere bani pentru concertele de binefacere, sau poate contribui la donații. Nimeni nu-l împiedică să facă oricare din aceste lucruri.

Muzicienii de care vorbesc nu știu însă ce vor. Pentru ei, arta nu poate fi plătită, prin urmare nici o sumă nu poate echivala efortul lor artistic. Nu neagă nimeni că există un adevăr în această aserțiune, dar invocarea ei este vicioasă, deoarece nimeni nu are pretenția că plătind un artist, plătește efectiv produsul muncii lui. Iar cînd în argumentele muzicienilor se amestecă, în chip păstos și neclar, resentimente, neseriozitate, sentiment național, și toate celelalte, te apucă amețeala ca în fața unui abis.

Nu cunosc leacul pentru această boală, dar știu cum arată o relație ideală între muzician și plata muncii lui: poți să mergi la un restaurant cu lăutari și să-i aștepți să vină să-ți cînte la masă. Nu vor veni pînă cînd nu le vei face un semn discret cu mîna sau pînă nu-i vei privi foarte insistent. Se vor apropia zîmbitori, dar nu umili, cu aerul omului dornic să-ți facă o plăcere. Or să cînte la început ei de la ei, din programul lor. Între tine și ei se va stabili un fel de curent, un fluid, o comunicare. La îndemnurile ei, vei băga mîna în buzunar și vei scoate o bancnotă. De zece mii, să zicem. Cel cu vioara o va lua, mulțumind printr-un zîmbet natural (și care chiar este natural, vă asigur), apoi vor pleca la masa următoare. Dacă însă nu te vei pierde cu firea și vei scoate, în locul bancnotei de zece mii, două bancnote de cinci mii, avînd grijă să dai întîi una, apoi pentru ce-a de-a doua să ceri un cîntec special, contra aceleiași sume de zece mii vei obține un supliment muzical, și sentimentul că ai cîștigat o rundă. Lăutarii vor cînta atît de frumos suplimentul, încît în baza acelui curent de care spuneam, vei mai scoate din buzunar încă zece mii, și apoi încă zece, iar ei vor cînta, și vor cînta, pînă cînd vei citi în privirea lor hotărîrea de nestrămutat de a se muta la masa următoare. Și atunci, cu un regret pe care nu vei putea să ți-l explici, ca pe un cadou la despărțire, vei scoate din buzunar încă o bancnotă, iar ei o vor lua mulțumind și vor pleca cu sentimentul clar că au cîștigat o rundă.

Z. ORNEA

Literatura și comerțul

Literatura, repet un truism, este o componentă a artei. Și încă una foarte importantă. În epoca modernă a literaturii noastre, scriitorii nici că se gîndeau să-și valorifice comercial producția lor. A fi remunerat pentru o scriere era de neconceput. Asta nu numai pentru perioada pașoptistă sau unionistă. Dar și mai tîrziu. Scrierile publicate în **Convorbiri literare** erau, desigur, gratuite. Ba chiar junimiștii, mai toți cu dare de mînă, cotizau nu, ce-i drept, pentru revistă ci pentru alte inițiative ale Societății (burse, de pildă). Publicarea, în volum, pe speze proprii era în ordinea firească a lucrurilor. Și era rușinos să se conceapă măcar ideea de a fi retribuit pentru creația proprie. Oarecari beneficii se obțineau, aici, din publicarea manualelor școlare, Junimea, pe vremea de început cînd avea tipografie prorpie, îngrijindu-se de imprimarea unor astfel de lucrări. Dar ele au fost puține și întreprinderea repede sistată. Tot neremunerat apărea, de pildă, **Literatorul**, Macedonski fiind mereu sărac și în căutare de subvenții. Și același lucru s-a petrecut la toate celelalte reviste literar-culturale ale timpului. Evident, același lucru s-a petrecut și la **Sămănătorul**, unde mai nimeni nu era plătit pentru ceea ce scria și publica. Caragiale, dramaturg jucat, i-a mărturisit odată fiului său Luky că în anii cei mai buni rețeta pentru piesele reprezentate nu i-a adus decît 2400 de lei. (Pe atunci salariul lunar al unui profesor universitar era - cum a fost cel al lui Titu Maiorescu - de 750 de lei lunar). Și Caragiale, om fără avere, nu s-ar fi descurcat financiar fără moștenirile Momuloaiei și a surorii sale Lenci. Din scris nu se putea evident trăi. Și orice relație dintre literatură, evident de înaltă ținută estetică, și comerț nu se putea face. Desigur, exista, pe atunci, și literatură de colportaj comercial, cum erau romanele haiducești ale lui N.D. Popescu. Acestea aduceau oarecari venituri și editorilor (tipografilor) și autorului. Se încercase, mai înainte, în literatura de colportaj și Anton Pann, scriitorul desfăcîndu-și singur producțiile – unele cu mari merite literare – prin tîrguri și bîlciuri, recoltînd oarecari beneficii. Dar acestea erau cazuri rare și cu totul necaracteristice.

Un merit remarcabil în profesionalizarea scrisului l-a avut, prin 1905-1906, Sadoveanu. Tînărul scriitor de 25-26 de ani, cu deosebire prodigios, (din 1904 pînă prin 1908 a publicat cîte patru volume pe an, materia lor apărînd, mai întîi, în revistele vremii), a decis că trebuie să trăiască din scrisul său, conferind profesionalism calității de scriitor. Pe vremea aceea, cînd scriitorii, toți săraci, erau retribuiți (ca, de pildă, Gîrleanu sau Bassarabescu) cu cinci lei pentru o schiță, Sadoveanu a avut demnitatea de a solicita retribuții convenabile pentru el. Și refuza, hotărît, orice colaborare la revistele care nu retribuiau scrisul. Am găsit în corespondența lui Mihail Dragomirescu de la Biblioteca Națională o scrisoare a lui Sadoveanu, de prin toamna lui 1906, în care îl avertiza pe critic că nu va putea colabora la proiectata revistă **Convorbiri** (apoi **Convorbiri Critice**), apărută în 1907 pentru că nu plătea colaborările. Dimpotrivă, în primăvara aceluiași an 1906, Sadoveanu a acceptat propunerea de a colabora la proiectata **Viața Românească**, nu în ulti-mul rînd pentru că noua publicație înțelegea să remunereze colaborările de orice fel. Și pentru această inițiativă, revista ieșeană a fost ținta unor atacuri concertate, N.Iorga acuzînd-o că e un contor al Partidului Liberal și că practică un grosolan "americanism literar". Sadoveanu, care a colaborat aici de la primul număr (martie 1906), era excelent plătit. În 1907 – am găsit la Biblioteca Academiei acte semnificative – primea 400 de lei pentru un roman și 100 de lei pentru o nuvelă, iar Goga – 150 de lei pentru o poezie. Și revista, deși retribuindu-și atît de bine colaboratorii, obținea chiar beneficii. I s-a imputat că e o publicație finanțată de Partidul Liberal. Era un neadevăr. Singurul lucru obținut de la liberali a fost o listă cu abonații ziarului lor **Viitorul**, unora trimițîndu-li-se noua revistă. De n-ar fi fost remarcabilă chiar de la primul număr, primitorii nu s-ar fi abonat la revistă. Fiind însă atît de bună încît a uimit efectiv lumea intelectuală a timpului, a recoltat mulți cititori, revista fiind cumpărată și avînd mulți abonați deveniți statornici. Tirajul de început a fost de 2700 de exemplare, apoi, în 1908, a ajuns la 3200-3400 de exemplare, cifre astronomice pe atunci. Revenind la Sadoveanu, să spun că, profesionalizîndu-și scrisul, a trăit cuprins la Fălticeni, unde și-a înălțat o casă, cu o imensă livadă și grădină, avea o prisacă și un eleșteu, devenind și coproprietar la o moară. Și a trăit de pe urma scrisului său toată viața, chiar dacă a mai fost, în două rînduri, director al Teatrului Național din Iași (unde se și mută după război, cumpărîndu-și, de pe vînzarea proprietății de la Fălticeni, o frumoasă vilă în Copou).

Exemplul lui Sadoveanu a rodit. Nu chiar imediat, ci după război, deși chiar în anii antebelici unii scriitori au început să trăiască, ce-i drept greu și pe apucate, din scrisul lor. Acesta a fost, de altfel, unul din dezideratele întemeiatei, în 1908, a Societății Scriitorilor Români. După războiul prim mondial, scrisul și literatura încep să devină activități rentabile. Așa se explică de ce pe lîngă antebelicele edituri, apar altele noi și bine profitabile. Să amintesc cîteva dintre acestea: "Cartea Românească" (intemeiată cu sprijinul Băncii Naționale), "Cultura Națională" (finanțată de Banca Marmorosch Blank), "Adevărul", "Scrisul Românesc" la Craiova, mai tîrziu, în anii treizeci, "Cugetarea" Georgescu-Delafras, "Națională Ciornei", în 1933 Editura Fundațiilor Culturale Regale și altele. Toate aceste edituri (poate cu excepția "Cărții Românești" și a Editurii Fundației Culturale Regale) deveniseră întreprinderi comerciale rentabile, acumulînd beneficii. A contribuit aceasta la profesionalizarea scrisului? Parțial da. Majoritatea scriitorilor nu-și puteau îngădui luxul de a trăi din scris, destul de mulți publicîndu-și scrierile pe speze propriii. Și asta nu numai în cazul debutanților. Chiar Blaga, a cărui dramaturgie era rău prizată, și-a publicat opt din cele zece drame ale sale la edituri obscure și pe speze proprii, în tiraje de 400-500 de exemplare. Și asta s-a întîmplat și cu scrierile sale filosofice și cu unele volume de versuri, autorul trăind, din 1926, de pe urma salariului din diplomație (consilier de presă). Dar, treptat, unii scriitori încep să-și profesionalizeze scrisul. Un caz fericit a fost cel al lui Rebreanu. Din cauza numărului încă redus de cititori, romanele sale se imprimau inițial în 5000 de exemplare, aducîndu-i autorului un procent de 10-15% din prețul de vînzare. (Am găsit, la Arhivele Statului din București, contractele lui C. Stere cu editura "Adevărul" – unde publica și Rebreanu pentru romanul său *În preajma revoluției*, avînd precizate aceste clauze.) Și oricîte matrapazlîcuri făceau editorii (motivînd neîncasarea creanțelor de la librari), cărțile lui Rebreanu îi aduceau scriitorului venituri consistente. Veneau apoi reeditările, în contul cărora scriitorul avea cont deschis la editură, încasînd mereu de cîte ori avea nevoie, urmînd ca, în final, periodic, să regleze conturile. Ion a avut parte din 1920 pînă în 1943 de douăsprezece ediții, **Pădurea spînzuraților** tot de douăsprezece ediții, **Adam și Eva** și **Ciuleandra** de șase ediții. **Răscoala** de cinci ediții, **Jar** de opt ediții, **Gorila** de patru ediții. Succese asemănătoare recoltau romanele lui Cezar Petrescu și Ionel Teodoreanu. Apoi industrioși de romane comerciale ca Mihail Drumeș și Octav Dessila. Nu același lucru se poate spune despre romanele lui Camil Petrescu sau Hortensia Papadat-Bengescu care au recoltat tiraje modice și puține sau deloc reeditări. Autorul **Patului lui Procust** trăind din salariul lui de redactor la **Revista Fundațiilor Regale**, piesele sale de teatru neaducîndu-i, nici ele, beneficii. În schimb, a trăit confortabil, aproape ca un nabab, Victor Eftimiu, autor prolific a peste patruzeci de piese de teatru, zece volume de versuri, cincisprezece de proză. Iar piesele sale de teatru au fost apoi publicate, producînd noi venituri. E drept că din toată această colosală producție literară a lui Eftimiu, n-a rămas aproape nimic – sau puțin – rezistent. Dar scriitorul a trăit în lux, considerîndu-se, iluzoriu, un mare creator, instalîndu-și, încă în timpul vieții, un bust în curtea casei în care locuia, care s-a întîmplat să dea în Grădina Cișmigiu. Asta în timp ce alți, destui, scriitori (am văzut că și unii de cea mai înaltă calitate literară) trăiau prost și pe apucate. Comerțul ocolea, vădit, arta lor literară, egalitatea dintre cei doi termeni ai relației întîlnindu-se rar în cazul unor mari scriitori.

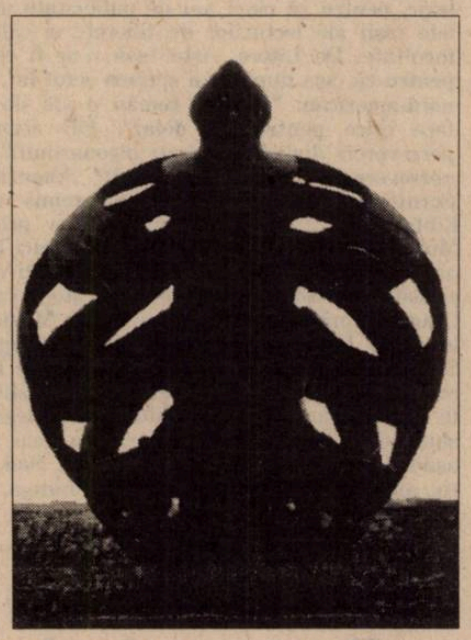

Ion Grigorescu

Peter GROSS
profesor la California State University

O urgență: materia cenușie

Absolvirea universității este, de obicei, pentru studenți un amestec de bucurie și de nerăbdare în căutarea unei slujbe capabile să le asigure o viață decentă și satisfacții profesionale.

În cazul celor cinci studenți români care și-au obținut la finele lunii mai aici, la *California State University*, gradele universitare medii sau complete, sărbătorirea absolvirii și așteptatele reîntîlniri cu familiile și prietenii din România au fost umbrite de o justificată îngrijorare. Temerile erau determinate de perspectivele limitate de angajare cu un salariu decent și de posibilitatea redusă ca, odată reveniți acasă, să poată aplica integral ceea ce au învățat în Statele Unite.

Discuții, nefondate pe opțiuni realiste, cum ar fi aceea de a rămîne în Statele Unite sau de a emigra într-o altă țară vestică, ori conversații îngrijorate despre revenirea în România, cu presimțirea că aptitudinile lor vor rămîne nefolosite, iar cunoștințele dobîndite vor deveni doar amintiri, sînt dialoguri rituale între studenții români care studiază în SUA.

Migrația materiei cenușii (Brain Drain) românești rămîne o tragedie națională, fie că reprezintă un cîștig pentru o altă țară, fie că se concretizează sub forma risipirii științei și aptitudinilor dobîndite în străinătate. Și este o tragedie națională care trebuie să fie analizată de pe poziții politice.

România se află acum pe o cale corectă de dezvoltare, dar nu-și poate permite să lase soarta celor mai bine educați, și în special a celor care au învățat în străinătate, doar la latitudinea pieței forței de muncă, încă nedezvoltate.

Guvernul Ciorbea și președintele Constantinescu ar trebui să caute să ocrotească și să protejeze cea mai importantă resursă a țării: tinerii cu o înaltă educație. Guvernul, împreună cu sectorul privat ar trebui să facă un efort special pentru a asigura absolvenților care revin de la studii din străinătate slujbe adecvate gradelor și posibilităților lor profesionale. În egală măsură, un efort special ar trebui depus pentru a li se garanta salarii care să le asigure o viață de o calitate medie spre bună și, mai important, speranța că este realizabil un viitor financiar personal. ...Aceste eforturi ar permite vîrfurilor națiunii să poată oferi tot ce au mai bun prezentului și viitorului României. Dar înainte de orice, vor asigura ca tinerii cu educație superioară să revină în țara lor fără teama că nu se vor putea realiza profesional și material.

În acest scop, sugerez înființarea unui birou special pe lîngă Ministerul Afacerilor Externe a cărui funcție ar fi de a menține legătura cu studenții români din țările occidentale și de a le crea premisele unui viitor în România. Acest birou special ar putea servi ca o legătură între cei care studiază în Occident și sectoarele publice și private care se dezvoltă în România, colaborînd în efortul de asigurare a unei slujbe încă înainte de revenirea acasă. Guvernul ar trebui, de asemenea, să ia în calcul un program de zece ani, fără condiționări, pentru asigurarea unor salarii mărite provenind din sectorul privat, în interesul celor care revin acasă cu grade obținute în străinătate. Cea mai simplă măsură în acest sens nu este așa cum s-ar putea crede crearea unor subsidii, ci pur și simplu diminuarea impozitelor pe profit pentru firmele care angajează specialiști cu studii în străinătate.

Precedente ale unor astfel de măsuri pot fi găsite în politica guvernelor unor țări din Asia și Orientul Apropiat.

România ar trebui să aibă la rîndul ei o atitudine activă în întîmpinarea cu interes a tinerilor care revin de la studii din străinătate, ajutînd la eliminarea senzației de nesiguranță economică și profesională pe care cei mai mulți dintre ei o resimt la întoarcere. Dacă Guvernul poate face un efort special pentru cultivarea emigrației românești și a celor care trăiesc în afara țării de dragul unor rațiuni de politică externă, cu siguranță că poate face ceva și împotriva migrației materiei cenușii (sau deturnarii acesteia), fenomen ce produce țării, în prezent, pagube incalculabile.

Europa ca dar al lui Dumnezeu

Între 23 şi 29 iunie se desfăşoară, la Graz (Austria), un eveniment pancontinental peste care presa autohtonă va trece, probabil, cu obişnuita ei dezinvoltură. Este vorba despre cea de-a Doua Adunare Ecumenică Europeană convocată sub titlul Reconcilierea. Dar al lui Dumnezeu şi izvor al unei vieţi primenite. La doi paşi de următorul mileniu, creştinătatea matricială a Europei "se întreabă şi socoate" ce are de făcut pentru ca societăţile viitorului să rămînă fidele spiritului evanghelic, pentru ca împreună-locuirea să devină (cum ar fi spus Părintele Stăniloae) proexistenţă şi pentru ca diferenţele (formale sau nu) dintre Biserici să nu mai poată fi politizate, servind drept pretext al unor confruntări interstatale şi interetnice de care toată lumea s-a săturat. Am tradus aici cîteva pasaje din documentul programatic al Adunării, ocolind zonele de mare densitate teologică în favoarea paginilor generic-atitudinale, din care cititorul "Dilemei" va deduce, apreciind sau nu, "tonul" mozartian al ecumenismului contemporan. (T.B.)

Pluralitatea, moştenire a Europei

În calitate de creştini, credem într-un Dumnezeu care vrea să se manifeste în toate fiinţele omeneşti. Mărturisim că, în Iisus Hristos, Dumnezeu şi-a descoperit dragostea cu toată claritatea şi limpezimea, dar şi că Dumnezeu se află tainic prezent în ansamblul creaţiei, vorbindu-le celor care vor să-l asculte, mai ales prin glasul conştiinţei. Iată de ce Dumnezeu însuşi ne întîmpină, pe noi, creştinii, în ceilalţi oameni, dimpreună cu religiile şi culturile lor. Deşi credem că, în Iisus Hristos, Dumnezeu s-a dăruit întru totul pe El însuşi, dialogul cu ceilalţi ne îmbogăţeşte pe măsură, întrucît ne ajută să descoperim un alt aspect al inepuizabilei plenitudini divine.

Există totuşi şi alte motive pentru a cultiva dialogul cu alte culturi şi religii. Adunarea ecumenică de la Basel a evocat, în acest context, reconstrucţia Casei Europene, care trebuie considerată "ca o parte integrantă a satului global", deducînd de aici necesitatea dialogului "cu celelalte religii, culturi şi ideologii". Adăugăm faptul că Europa a fost mereu spaţiul unor relaţii în permanentă schimbare, plin de tensiuni şi chiar de conflicte între diferite popoare şi religii; astăzi, sub semnul pluralismului, aici se manifestă însă o şi mai mare varietate de culturi, religii şi convingeri diferite. Pentru a putea supravieţui, asemenea societăţi cu o natură atît de disparată pretind respectul mutual, încrederea reciprocă şi înţelegerea unora faţă de ceilalţi. Respectul şi încrederea asigură înţelegerea şi buna convieţuire ca roade ale dialogului. Partea întunecată a istoriei europene ne demonstrează din plin ce groaznice eşecuri poate genera lipsa respectului, încrederii şi a înţelegerii. Rareori participăm la aceste dialoguri fără prejudecăţile create de experienţele traumatizante care ne bîntuie, care pot fi încă active, chiar şi în cazurile în care ele păreau a fi demult uitate. Cîteodată, nişte simple aluzii sînt de ajuns pentru a răscoli vechile spaime şi pentru a scormoni moştenirea unor prejudecăţi adînci. Unele evenimente majore sînt a fortiori capabile să anime fantomele trecutului, fragilizînd sau chiar distrugînd buna vecinătate. Cînd asemenea amintiri separă persoane şi popoare, sensibilitatea şi tactul nu sînt suficiente. Cîteodată e nevoie de o forţă aproape supraomenească pentru ca depăşirea de sine să reînnoade firul rupt al dialogului. Creştinii se întorc atunci, fără odihnă, către unicul lor Domn Iisus Hristos, rugîndu-se ca Duhul Său să-i îndrepte, să-i mîngîie şi să-i întărească.

Mutaţii demografice şi experienţe religioase

Evreii şi musulmanii au trăit din vremuri străvechi pe solul european, formînd, în diferite ţări, minorităţi considerabile. Pe de altă parte, ca urmare a Luminilor şi a secularizării, numărul celor ce resping credinţa creştină, devenind indiferenţi, sau aderă la alte concepţii de viaţă, nu a încetat să sporească. În zona hegemoniei comuniste, religia a fost oprimată în favoarea unei ideologii atee, în detrimentul libertăţii religioase teoretic garantate. Adesea, credincioşii au fost persecutaţi cu brutalitate. Astăzi au apărut diferite grupuri care încearcă să se extindă, nu fără a recurge la metode agresive şi la mijloace discutabile. În Europa de Vest şi de Nord, migraţiile proletare, valurile de refugiaţi, transferurile de populaţii sau simpla mobilitate crescîndă a oamenilor au contribuit nu numai la accentuarea diversităţii confesionale creştine, ci şi la prezenţa unor religii mondiale necreştine. E vorba, cu precădere, de Islam, care dovedeşte cea mai dinamică dezvoltare, dar nu trebuiesc uitate nici religiile din Sud-estul asiatic.

Se pare că, pînă la urmă, epoca aşa-numit "postmodernă" este animată de dorinţa experienţei religioase, incluzînd dimensiunea religioasă a vieţii. Observăm uneori o acută sete de experienţe religioase sau spirituale. Se însufleţesc vechi tradiţii religioase, iar unele religii foarte îndepărtate sînt aclimatizate în Europa. Chiar şi în sînul Bisericilor creştine creşte interesul faţă de tradiţiile necreştine, care ajung uneori să exercite o atracţie considerabilă. În acest sens, putem spune că previziunile referitoare la o secularizare progresivă, soldată cu o epocă mai mult sau mai puţin nereligioasă, nu s-au verificat, pînă acum, nici în Europa, nici în alte părţi ale lumii. Situaţia reală oferă o imagine infinit mai nuanţată şi nu ne permite decît constatarea unei culturi europene durabil influenţate de o multitudine de convingeri şi stiluri de viaţă. Orice reflecţie menită să deschidă calea creştinătăţii în zorii mileniului viitor trebuie să pornească de la această constatare fundamentală.

Toleranţă şi împăcare

Ni se pare important să convenim asupra faptului că existenţa comună în Casa europeană le solicită "locatarilor" ceva mai mult decît toleranţa. Firesc, toleranţa rămîne condiţia minimală a unei coexistenţe paşnice, dar aşa cum pacea este mai mult decît absenţa războiului, tot astfel, o coexistenţă fecundă pretinde mai mult decît toleranţa. Nu este de ajuns numai să suportăm existenţa altora. Pluralitatea nu constituie o valoare intrinsecă; dacă prezenţa diversităţii trebuie să devină un izvor de bogăţie oferită tuturor, se cuvine ca opoziţiile latente sau făţişe din interiorul acesteia să fie reconciliate. Această obligaţie devine imperativă mai ales atunci cînd opoziţiile din trecut au degenerat în violenţe sau atunci cînd ele se perpetuează în prezent cu o virulenţă jignitoare. Opoziţiile nesoluţionate sfîşie o comunitate, iar amintirea nedreptăţilor şi a suferinţelor trecute otrăveşte relaţiile umane atîta vreme cît vindecarea nu are loc. Timpul nu vindecă rănile; în cel mai bun caz le cicatrizează, cu urmarea că ele se redeschid pe dată şi încep iarăşi să sîngereze atunci cînd sînt din nou lovite. Procesul de reconciliere se aseamănă cu o cură de dezintoxicare; el trece prin momente de sevraj al căror deznodămînt provoacă ruşine şi umilinţă. Cu toate acestea, este vorba despre nişte dureri benefice, căci, pentru a îndepărta vechile nedreptăţi şi suferinţe, pentru a obţine iertarea, se cuvine să mărturiseşti greşelile şi ofensele, spunîndu-le pe nume. Deşi orice violenţă comisă sau suferită de fiinţe omeneşti constituie pentru toţi o împrejurare tragică, asta nu înseamnă că deosebirea dintre vinovaţi şi victime trebuie trecută cu vederea.

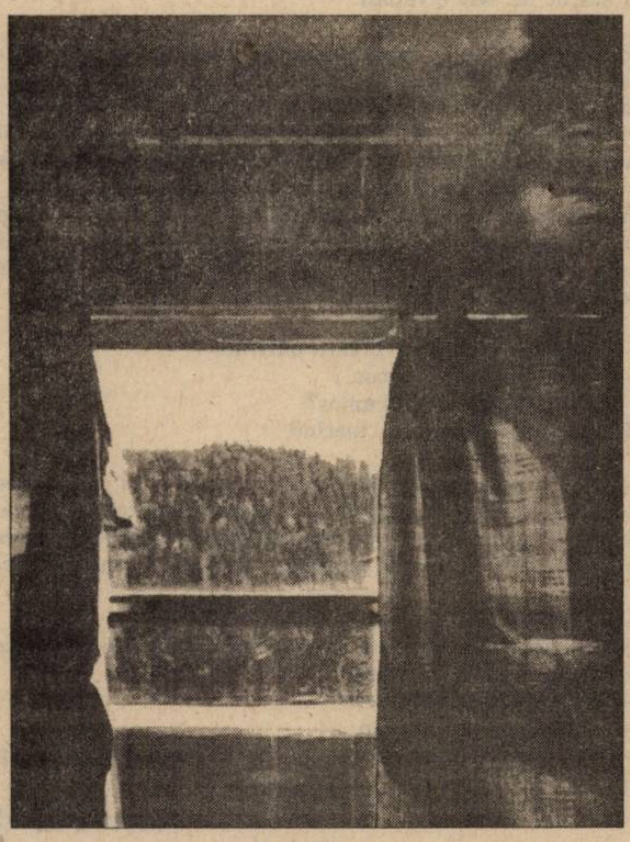

Iosif Kiraly

Mărturia misionară a Europei

Din punct de vedere statistic, creştinii deţin încă o covîrşitoare majoritate în Europa şi lor le revine, prin chiar acest fapt, responsabilitatea oarecum decisivă de a asigura coexistenţa adepţilor unor convingeri diferite. În schimb, dacă ne referim la participarea activă a celor botezaţi la viaţa parohială şi eclezială, ni se deschide o cu totul altă perspectivă. În statele fostului bloc estic, apartenenţa la o Biserică sau la o parohie creştină necesita o mare doză de curaj şi spirit de sacrificiu, dat fiind că antrena adesea riscul ostracizării sociale, al închisorii, exilului şi chiar al morţii. De partea sa, ateismul de Stat făcea totul pentru a reduce la maximum influenţa Bisericilor în majoritatea ţărilor din Est. În Occident, Bisericile nu aveau îndeobşte să se plîngă de vreo restricţie legală. Aproape pretutindeni au existat şi continuă să existe raporturi clar legiferate între Stat şi Biserici, iar în majoritatea ţărilor, Bisericile creştine sînt sprijinite, sau chiar subvenţionate de către Stat. Dar, chiar şi acolo, influenţa lor scade. Indiferenţa faţă de Biserici cîştigă populaţia şi, chiar în sînul Bisericilor, participarea activă a membrilor la viaţa eclezială diminuează rapid în destule locuri. Pînă la urmă, evoluţiile din Est şi din Vest se îndreaptă, în mare, spre aceeaşi direcţie: prezenţa creştină în societate se subţiază.

Am trăda mandatul misionar încredinţat nouă de către Domnul dacă am fi dispuşi să ne resemnăm pur şi simplu în faţa acestei situaţii. Ca atare, în numeroase Biserici s-a angajat o reflecţie intensă pentru a afla cum se poate înnoi viaţa eclezială şi cum poate mărturia creştină din Europa să devină mai vie şi mai credibilă. Conferinţa Bisericilor europene şi Consiliul Conferinţelor episcopale europene au declarat oficial, laolaltă, că nimeni nu are a se teme că Bisericile europene caută hegemonia sau măcar restaurarea vreunei situaţii specifice trecutului. Asta pentru că mărturia misionară a Bisericilor şi a creştinilor implică respectul necondiţionat faţă de libertatea de opinie, de conştiinţă şi de credinţă a oricărei persoane. Atunci cînd Bisericile reclamă anumite drepturi din partea Statului sau în raport cu acesta, ele nu cerşesc nişte privilegii, ci numai drepturile care revin oricărei fiinţe omeneşti. Bisericile ştiu că o altă atitudine ar submina credibilitatea mesajului lor. Se cuvine să subliniem încă o dată datoria de a reuni în spirit ecumenic mărturia misionară a Bisericilor şi a creştinilor, atîta vreme cît anumite convingeri esenţiale legate de credinţă nu I se opun. Aici se află miza şi piatra angulară a creştinătăţii din întreaga Europă.

Traducere şi prezentare de
Teodor BACONSKY

Album

Familia mea

Caieţel Goguşor nr.1

Publicam săptămîna trecută cîteva fragmente dintr-un "jurnal de bebe" de la începutul secolului (intitulat chiar aşa: Caieţel Goguşor nr. 1). Fragmentele de săptămîna trecută erau selectate din primele pagini ale jurnalului. Revenim acum cu altele, de la sfîrşitul lui, pentru a face cunoscut şi finalul micului roman al copilăriei lui Goguşor. Şi nu întîmplător am folosit cuvîntul "roman". Ne aflăm în faţa încă unei dovezi că faptele de viaţă, de îndată ce sînt notate, devin în mod inexorabil literatură.

• *13 Oct. 1910*

– Al cui eşti tu? îl întreabă Lucia.

– Al lui tata şi-a lui mama.

– Nu eşti tu mai mult al mamei?

– Atunci tata plînge şi nu mă mai iubeşte.

• *20 Nov. 1910* Fusese lovit cu un pumn de Mioara Cantacuzino şi-l mustram că o provocase; el zicea că nu-i făcuse nimic. I-am obiectat că minte, că mă voi informa şi-l voi bătea. Atunci a mărturisit că a dat cu gheaţă în ea. Atunci l-am întrebat de ce minte.

– Eşti ţigan or boer?

– Boer.

– Atunci de ce minţi? Boerii mint?

– Mint cîte o dată.

• *21 Febr. 1911* La 5 ani şi aproape cinci luni a pierdut pe mama lui; nu înţelegea nimic. În zadar i-am spus că mama pleacă şi nu va mai veni. În zadar l-am dus să o vadă moartă pentru ultima dată: el nu pricepea nimic. Dimineaţa de 22 ambii copii au eşit din camera lor veseli. Dacă durerea e mai mică împărtăşită şi de altul, eu n'am avut companion de durere în bietul copil.

• *Spre 23 Februarie.* Se pare că Goguşor e mai impresionat de plânsul meu de cât de moartea Luciei.

• *9 Aprilie.* Didina'i zicea că a uitat pe mama. – N'am uitat'o dar nu vorbesc de mama ca să nu plângă tata.

• *8 iunie.* Spunea că numele lui nu e bun.

– Iancu, Ema se zice şi când e mare, dar mie cum o să-mi zică Goguşor când voi fi mare?

Patru sonatine dintr-o „Eroică“ la zi

– Ia şi tu gunoiul...

– Ia şi tu farfuria asta şi du-o la bucătărie...

– Strînge şi tu apa, că se închide...

– Adu şi tu un pahar să iau un antinevralgic...

– Ce-o să fie dacă într-o zi ai să pui şi tu perdelele?

– Fii şi tu ca mine şi dă-l la dracu'...

– Fă şi tu un scacrificiu!

– Du-te şi tu să vezi cum e cu întreţinerea...

– Bate-ţi şi tu capul, dacă nu te interesează covoarele...

– Şi ce dacă m-am umilit...? Umileşte-te şi tu! Fii şi tu inferior!

Acest "şi tu" e tot ce a rămas vesel şi democratic din epopeea feminismului deplin victorios în lupta pentru egalitatea cu bărbatul-care-nu-face-nimic.

O ipoteză pentru a trece la negocierea unei păci laşe, dar pace, ar fi o propunere demnă de un bărbat echilibrat:

– Lasă şi tu de la tine, nu ştii că cel mai deştept cedează?

Efectul e evident, bunicel şi durează o zi-două. Nu e mult. Nu e deloc mult.

O altă ipoteză de lucru ar fi aceea propusă, cîndva, de dl Paleologu: să spui, din camera alăturată, un "nu pot" la obiect:

– Vino să mă ajuţi să pun masa!

– Nu pot.

– De ce nu poţi?

– Fiindcă am treabă.

– Ce treabă ai?

– Mă gîndesc.

Aşternută pe hîrtie, apare ca prea opresivă, menţinînd o superioritate, o linişte, un rest de aroganţă care nu rezolvă nimic, în 1997.

Trebuie să ne încredinţăm singurei soluţii absolut sigure. Aceea. Aceea după care începe elogiul funebru:

– Scria toată ziua. Şi cînd nu scria – scria în gînd, mergînd, mîncînd, ducînd gunoiul, spălînd scrumierele... săracu'!...

– Aaaa – şi aici urmează chiar o furie serioasă – aaa, începi şi tu cu şantajul?

În bucătărie, unde nimeni nu are voie să intre, gospodina face cîţiva paşi înapoi, ca să admire torta, precum sculptorul în faţa propriului său Michelangelo. Apoi ia 4 scobitori şi le înfige în tortă, ca 4 puncte cardinale – la est, la vest, la nord şi la sud. De ce? Ca ţipla în care va înveli torta pregătită pentru ziua de naştere a nepoatei să nu se lipească de cremă. E simplu şi logic, ca roata, ca focul. Frigiderul n-are nimeni voie să-l deschidă – el are un statut de seif elveţian.

Bătrîna stă lîngă reparatorul de televizoare; se sileşte să nu-l bată la cap, dar nici nu vrea ca el să înţeleagă că ei nu-i pasă de munca lui. Televizorul e pentru ea ca ochii din cap, singurul om care vorbeşte în casă cu ea. Şi atunci se aşază lîngă reparator, pe un fotoliu şi în loc să-l întrebe cît e de grav defectul şi cît o s-o coste, se interesează de sănătatea părinţilor lui. Tînărul tehnician lucrează în măruntaiele aparatului şi îi spune că tatăl său s-a mai înzdrăvenit, dar mama, nu, are o formă de senilitate din acelea rele şi nu mai ştie ce vorbeşte... Nu insistă în descrierea cazului, încheie decent, concis şi în şoaptă:

– Nu se termină frumos.

– Vorbeşte mai tare! îi cere bătrîna.

– Nu se termină frumos.

– Ce nu se termină frumos?

El nu-i mai răspunde, lucrînd.

– Da' pe asta o ştii? Un evreu se roagă ziua şi noaptea lui Dumnezeu, să cîştige la loterie; nu vrea să spargă o bancă, nu vrea lovitură la bursă, nu vrea vreo moştenire fabuloasă, vrea un loz cîştigător, atît; se roagă, se roagă, pînă cînd îi aude vocea de sus:

– Dă-mi şi mie o şansă: cumpără-ţi un loz!

Urmează, după poveste, un oftat şi, desigur, o concluzie, în doi, la colţ de stradă şi frază:

– Nu e uşor să fii evreu!

– Nu e uşor nici român...

– Foarte greu e să fii evreu român. Numai pînă începi să explici...

Radu COSAŞU

Scrisori întredeschise

Scrisoarea de delaţiune pe care o publicăm în cele ce urmează nu şi-ar fi găsit locul în cunoscuta schiţă a lui Caragiale "Antologie...". Pur şi simplu, este dintr-o altă poveste, una halucinantă, suprarealistă, absurdă. Dacă exemplele scriitorului erau pînă la urmă simpatice, anonima de mai jos nu poate să stîrnească decît fiori, şi aceasta fiindcă este expresia unei lumi guvernate de teroarea şi absurdul din anii de glorie ai comunismului. O lume care ajunge, prin adierile anilor '50 pînă la noi.

Dle Comandant

Un grup de femei de la Uzina Cioçanul Secţia Lanţuri din Nadrag vă rugăm să bine voiţ a chema pentru vizita medicală pe Georgescu Ana din Comuna Godna Romînă care lucrează aici cu noi în secţie şi nu este fată ci este baiat căci nu poartă uniformă de fată ci poartă numai uniformă de baiat şi sau descoperit prin faptul căci traieşte în concubinaj de 2 ani de zile cu Radu Sofia cu care lucreză în preună care are 42 de ani şi Ana are numai 22 de anii care poate să facă şi servicul militar cum poate să călărească şi să spargă familile din cauza ei căci Radu Sofia au dat afară pe barbatul din casă că să poată trăi cu Ana care e mai tînără şi poartă nume de fată, dar este baiat lunatic de aceia vă rugăm cum poate sparge familile poate să facă şi armata să vadă poporul din Uzină cum sau purtat ele pe ascuns să nu afle nime dar acum sau aflat adevărul căci e baiat şi nu este fată de aceia vă rugăm chemaţo pentru vizită medicală să descopere adevarul căci sunt foarte fudule amebele se poartă numai parcă cine ştie cine sunt ele în Uzină secţia lanţuri.

Vă rugăm foarte mult

Notă: Mulţumim d-lui Victor Balintoni din Lugoj care ne-a pus la dispoziţie această scrisoare.

Bazar

Ctitoria fast-food

La prima vedere, fast-food-urile par locuri noi, fără tradiţie, semne ale unei lumi a vitezei şi a trecerilor. Pentru a le face reclamă, însă, proprietarii unora dintre ele apelează însă, tocmai la contestata tradiţie. Foile volante cu bucate dinamice (plutind în urma aruncării din tigaie) şi aburinde narează, alături de reţete, biografia *Ctitorului gastronomic.* Atît în cazul **McDonald's**-ului cît şi al lui **Kentucky Fried Chicken** întemeietorii sînt *pionieri americani, întreprinzători cu vocaţie.* **KFC** a fost întemeiat de colonelul **Harland Sonders**, la 65 de ani: depăşindu-şi limitele vîrstei şi statutul, rigid, de colonel, dl Sonders, continuă foaia volantă, *"a devenit un simbol al spiritului antreprenorial".* Acest om nou devenit tradiţie distruge încă o prejudecată: cea a femeii la cratiţă. Aceeaşi prezentare narează, întorcîndu-se în timp că *"la vîrsta de 40 de ani, colonelul a început să gătească pentru călătorii înfometaţi care se opreau la staţia lui de service, în Carbin Kentucky".*

Colonelul devine, astfel, un erou tradiţional al timpurilor fără tradiţie. Lăsîndu-se pradă unei idei, el creează un model accesibil oricărui cetăţean mediu şi la locul lui dornic de *a "reuşi în viaţă".* Pentru colonelul Sonders, Wonderland-ul zilelor noastre este tărîmul gastronomic. Transformînd utilul în plăcut, el contribuie la ritualizarea actului gastronomic: amestecul de 11 plante folosit pentru puii săi devine un *secret* şi intră în sfera magiei. Colonelul capătă aura de iniţiat, capabil să-i iniţieze, la rîndul lui, pe clienţii lui Kentucky Fried Chiecken în lumea puiului pané. Astfel, amatorii de înaripate din 8000 de restaurante din peste 80 de ţări nu se vor înfrupta doar dintr-un simplu pui, ci şi din povestea din spatele lui.

Iaromira POPOVICI

Nu rataţi

În perioada 3.07-10.07.1997 va avea loc festivalul „Întîlniri culturale româno-germane – Zilele culturii contemporane din Wuppertal în Bucureşti“, organizat de „DeR KuB“ e.V. Wuppertal, „Arts & Sciences – Atelier M.-N. Florian“ Wuppertal şi Fundaţia Culturală „Conglomerat“ din Satu-Mare/Bucureşti. Vernisajul: 4.07, orele 17, la Galeria 3/4 a Teatrului Naţional.

Acţiunea este sprijinită de Ministerul Culturii din România, Ministerul german de Externe, Municipalitatea oraşului Wuppertal şi ONDEA.

Noi apariţii la

Editura Fundaţiei Culturale Române

ION GHINOIU
Obiceiuri populare de peste an
Dicţionar

TUDOR VIANU
Întregul şi fragmentul
Pagini inedite

PAUL ZARIFOPOL
Pentru arta literară I

NINA CASSIAN
Desfacerea lumii

***

O lume într-o carte de bucate
Manuscris din epoca brâncovenească. Studiu introductiv de Matei Cazacu

WOLFGANG KRAUS
Urmele paradisului

JOSÉ SARNEY
Stăpânul mării

TIMOTHY GARTON ASH
Foloasele prigoanei. Lanterna magică

ANDREI BITOV
Casa Puşkin

A.B. YEHOSHUA
Divorţ tardiv

Premii ale Uniunii Scriitorilor pe 1996:

ALEXANDRU GEORGE
Caragiale

CONSTANŢA BUZEA
Zgomotocicleta

Planeta Cinema

În numărul 207 al "Dilemei", criticul de film Mircea Alexandrescu făcea o analiză a metamorfozelor cinematografului actual, aflat "la ora efectelor speciale". Publicăm astăzi o continuare a meditaţiilor distinsului nostru colaborator.

Romantismul ca antidot

Ani în şir s-a trăit într-un fel de incantaţie potrivit căreia "n-aduce anul ce-aduce Cannes-ul". Poate şi din cauza asta, cînd Cannes-ul din 1997 – care s-a vrut jubiliar înscriindu-şi pe frontispiciu Cannes '50 – n-a adus mai nimic, trezirea a luat forma unor lamento-uri, a unor întrebări cînd retorice, cînd sarcastice, cînd ultimative. Comentariile – nu numai cele franceze dar mai ales celelalte – nu au ocolit cuvîntul care, de fapt, însoţeşte filmul aproape de la naştere, totdeauna invocat dar nu şi crezut: criză.

Un răspuns rapid şi, probabil, convenţional a fost dat de către oficialii acestei manifestări internaţionale considerată drept cea mai importantă: oferta a fost săracă iar selecţia şi-a propus să nu ia în seamă filme violente.

Violenţa, într-adevăr, proliferează, nu numai în film, dar în ultimul timp, mai ales în film, pentru că s-a transformat într-o modă. Şi cu asta, filmul violent, catastrofic şi plin de efecte (electronice) suferă la ora de faţă o metamorfoză care, în bună măsură, îl scoate din cîmpul artei, situîndu-l în cel al unei industrii de divertisment facil. Nu puţini realizatori au devenit, şi se mîndresc cu asta, "specialişti" ai unor asemenea efecte, se imită unii pe alţii, eludează povestea, story-ul, în favoarea şocului vizual. Dar nu asta este întreaga producţie mondială! Iar filmul violent, ajuns în faza de care pomeneam mai sus, cade tot mai mult în parodie, infantilism şi rizibil. (Au trecut destule asemenea filme şi pe ecranele noastre.) Un fel de conştiinţă a centenarului care obligă a făcut să apară probabil o concepţie destul de iezuită care elimină, în fapt, nu numai violenţa de pe ecranul cannez, dar şi o concurenţă penetrantă. Departe de mine intenţia de a apăra acest produs al unei industrii care, dacă are un rival, el ar fi doar industria de chewing-gum. Ceea ce mă preocupă însă – astăzi cînd cuvîntul criză capătă rezonanţe dramatice – este tocmai funcţia şi importanţa selecţiei. Cine se mai îndoieşte de ponderea pe care o are în desfăşurarea oricăror manifestări cinematografice internaţionale un factor decisiv în viaţa filmului: producătorul, omul cu banii? Într-un fel sau altul, de el depinde nu numai facerea filmului, dar şi organizarea întîlnirilor şi confruntărilor internaţionale. Selecţia – oricît de independentă s-ar considera ea, şi oricît de obiectivă – ţine cont de sensibilităţile (care înainte de a fi umane, sînt comerciale), ale celor care asigură realizarea filmelor. Există o întreagă politică şi strategie a prezenţelor cărora li se adaugă unele fantezii... geografice.

Aş îndrăzni să afirm că problema numărul unu a unor astfel de întîlniri este *preselecţia*.

O tendinţă care începe să se manifeste viguros în cîmp literar (iar filmul, se ştie, a dus întotdeauna viaţă paralelă cu literatura) afirmă o privire în urmă spre valorile consacrate... Scriitori tineri – refuzînd ceea ce se instalase pînă acum ca o instituţie, spiritul de grup – se declară discipoli ai unor scriitori, la o primă privire eclectic puşi laolaltă: Flaubert, Proust, Céline, Borges.

În lumea filmului a apărut, de asemenea, intenţia de a căuta salvarea în valori trecute. Spre pildă: A avut premiera de curînd *Anna Karenina* (produs de Mel Gibson cu Sophie Marceau în rolul principal). Undeva în Normandia ceţoasă, vîntoasă şi aspră s-au terminat filmările la *Dama cu camelii*. Un recent laureat la Cannes al premiului Jean Vigo s-a lansat într-o incursiune biblică spre a realiza *Viaţa lui Iisus*. Între timp, apar referiri la un film de acum 3-4 ani, *Regina Margot* al lui Patrice Chéreau (a rulat şi la noi), care cunoaşte o mult favorabilă reconsiderare. Un film american, *Michael* al Norei Ephron, este preţuit pentru "filonul său romantic". Iar nostalgia ţine loc de orice argument în receptarea filmului portughezului Manoel de Oliveira, mai ales pentru că este cel din urmă rol al lui Mastroianni.

Sînt destul de sceptic că o invocare, să-i spunem romantică, a unor valori care se înscriu într-o scară de valori clasicizate, ar fi un remediu în stoparea unui curs malefic al violenţei industrializate. O vorbă chinezească spune că nu stingi focul cu apa dintr-un rîu îndepărtat. Aş vedea în altă parte o modalitate mai la îndemînă, care s-ar putea dovedi plină de surprize. Cu un secol în urmă, pictorii, exasperaţi de academismul obtuz al saloanelor de pictură oficiale, s-au adunat într-un salon "Salon al refugiaţilor" ce avea să reveleze secolului nostru marea lui pictură. Un salon al refuzaţilor din lumea filmului, un Festival al refuzaţilor (cum am mai spus-o altundeva) n-ar putea, oare, revela acea privire cineastă a noului mileniu, care este atît de aproape?

Mircea ALEXANDRESCU

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Cele mai noi apariţii

322 de vorbe memorabile - ale lui Petre Ţuţea
Ediţie nouă în seria Antologiile Humanitas

PRIGOGINE / STENGERS
Între eternitate şi timp
în seria Ştiinţă şi Filozofie

PLATON
Scrisori

Cronica literară de tranziţie

Scrisoare către cititor

Află despre mine, iubite consumator de *Dileme*, că abia acum mi-e la-ndemînă să-ţi dau oarece samă asupra celor văzute, auzite, spuse şi pipăite la Tîrgul de Carte de la Teatrul Naţional. N-am putut ajunge acolo încă din prima zi, ci abia într-a doua, fugind "englezeşte", pentru două ceasuri, de la şedinţa Camerelor reunite (unde se dezbătea veninos şi maniheistic o aprigă moţiune de cenzură). Motivul şi misiunea mea erau să particip cu un scurt speech la lansarea în spaţiul lectural a unei cărţi de Alexandru Paleologu. Dar socoteala din Cameră nu se potriveşte cu cea din Tîrg. *Alchimia existenţei* se amînase pe a doua zi, dar se arunca în lume o altă reeditare: *Politice*, a lui Horia-Roman Patapievici, şi am fost poftit a-mi da obolul cuvîntător. L-am dat cu drag. A doua zi am glăsuit ceva, cu aceeaşi rîvnă, şi la scoaterea pe piaţă a cărţii lui Al. Paleologu, precum şi (împreună cu Geta Dimisianu şi Nicolae Breban) la ieşirea în public a *Apărării lui Galilei* de Octavian Paler. În fine, mi s-a mai putut auzi vocea şi la începutul de drum al noii ediţii din *Sentimentul românesc al urii de sine* a "neperechelui" eseist Luca Piţu. Îţi atrag atenţia (de eşti cumva amator de potriveli paranormale) că tuspatru cărţile sunt reeditări şi numele tuturor celor patru autori au iniţiala P. Trebuie să fie un chichirez aici, dar mie îmi scapă.

Din cărţile cu care m-am întors acasă, cu unele cred că te pot ispiti, iubite semen al meu şi fîrtat. Nu-ţi ascund că, de cum m-am putut instala în fotoliu, i-am tras o citire iute manualului lui Ion Bucheru, *Fenomenul televiziune (Limbajul imaginii - Publicistică - Producţie - Programare TV)* (Ed. Fundaţiei "România de mîine", Buc., 1997). E onestă, pe alocuri cam vorbă-lungă, dar, pentru că baleiază gospodăros domeniul cu pricina, un student la gazetărie n-are decît de cîştigat citind-o. Cu menţiunea că trebuie să treacă peste unele inadvertenţe (care, sincer să spun, m-au uimit), ca, de pildă, la p.36, unde scrie negru pe alb că *"mai multe fotograme pe secundă dau senzaţia de mişcare accelerată, în timp ce mai puţine fotograme pe secundă recompun mişcarea «cu încetinitorul» (relanti)"*. Trec, cu o grimasă, peste faptul că nu se spune (decît dacă eşti şofer şi bibliofob!) *rElanti*, ci *rAlanti* – şi, apropo de fondul afirmaţiei strig, din rărunchi, o dată cu Lefter Popescu: "VICEVERSA!!". Mai multe fotograme produc efectul de ralanti, iar mai puţine, pe cel de iuţire a mişcării.

După ce m-am dumirit cum e cu televiziunea, ce crezi c-am mai scos din sac? Cea mai recentă carte (bănuiesc, dar nu jur, fiindcă d-sa scoate cam una pe săptămînă) a lui Iosif Sava, *Invitaţii Eutherpei* (Ed. Polirom, Iaşi, 1997), unde sunt traşi de limbă, în stînga şi-n dreapta, oameni tot unu' şi unu', ca de pildă Al. Paleologu, Al.Zub, Ana Blandiana, Alina Mungiu, Andrei Pleşu, Mircea Dinescu, Florin Constantiniu, Vl. Tismăneanu ş.a. Să nu crezi c-am lăsat-o din mînă pînă n-am parcurs integral taclaua cu Dinescu, cu... (vezi lista de mai sus). Şi mi-am amintit de zvonurile de prin gazete: că se pune de-o pensionare a lui Iosif Sava. N-au decît. Dar să nu ni-l scoată de pe ecran. Iritările şi încîntările pe care ni le produce ritmic d-sa fac deja parte din telegenele noastre, din dialectica mioritică (deal-vale) a ţintuirii noastre pe portativul cu 625 de linii.

Interviurile (bune) se citesc uşor, aşa că am trecut cu zîmbetul de rigoare, cînd condescendent, cînd lătăreţ, prin dialogurile *contra naturii* (Ed. Nemira, Buc., 1997) ale caţavencosului Eugen Istodor, prefaţate comprehensiv de H.-R. Patapievici şi "postfaţate", cu şuturi într-o parte şi băgări în altă parte, de tot felul de chestionaţi. Adevărul e că-ţi trebuie nu doar nervi tari, ci şi neuroni din belşug ca să faci faţă onorabil acelui tip de întrebări zurlii. Iar dacă faci faţă, s-a dus dracului tot hazul.

Nici jurnalele nu-s un gen chiar impenetrabil, iar Marin Mincu (*Intermezzo IV – Jurnal florentin*, Ed. Pontica, Constanţa, 1997) e un om inteligent, a cărui cocoşie de muschetar inflamat produce pe plaiurile universitare* tomitane tămbălăuri cît toate zilele, cu studenţi care pichetează şi lacăte care se rup cu valuri. Acest jurnal bilingv, mustind de un erotism cărturăresc foc de analitic (în maniera, mai mult, a *noii filozofii* pariziene, decît florentine), cu bune dialoguri de o plauzibilă autenticitate cu Nichita Stănescu, cu *poison*-uri diaristice picante din lumea condeiască, cu introspecţii de un egotism infinitesimal, nu e o carte de raftul trei.

În schimb, pot să-ţi spun că m-am prăpădit de rîs asupra paginilor unei cărţulii incredibile, intitulată marţial *Semnificaţia secolului nostru*, de un anume Mircea Rebreanu (Ed. Univers Enciclopedic, Buc., 1997). De mult n-am mai citit asemenea gongorisme belfereşti (cînd nu chiar, pardon, tembele), ambalate în staniol filozofard: *"Cum ar trebui să fie comportamentul nostru în mijlocul evenimentelor mondiale, multilaterale şi imprevizibile, pentru a corespunde destinaţiei acestora?"* (p.29)... *"În coliba modestă, dar caldă a lui Prometeu s-a produs trecerea minunată de la animalul dependent de natură la omul cu voinţă proprie"* (p.28)... *"Cu apariţia Evei în Rai ne-am asumat o sarcină suplimentară: Cunoaşterea evenimentului global!"* (p.83)... Oriunde o deschizi, e la fel sau şi mai şi!

Dragul meu, cvadraţii trec ca nouri lungi pe şesuri, aşadar, despre Sorin Antohi, Mircea Carp şi Andrei Oişteanu, altă dată. În plin *new deal*, eu îţi spun: *Vale!*

George PRUTEANU

---

*) Şi nu doar universitare!

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dosarele X ale Sănătăţii

O certitudine: medicii vor rămîne săraci

Campania furibundă susţinută de mass-media în urma cazului Nica, prezentarea seriei de decese aşa-zis "suspecte" în ceea ce priveşte atitudinea medicilor, cum ar fi moartea unei octogenare prin accident vascular cerebral (!), poate trezi unei imaginaţii uşor paranoide ideea unui scenariu SF regizat tocmai pentru a contracara o eventuală cerere de mărire salarială din partea corpului medical. Timp de mai bine de o lună, camerele de gardă ale spitalelor au fost asaltate de oameni înverşunaţi, bolnavi sau însoţitori ai acestora, solicitînd internări abuzive şi chiar agresînd personalul medical. Spitalele erau supra-aglomerate, întrucît orice bolnav adus de Salvare trebuia internat, sub privirile acuzatoare ale aparţinătorilor. Orice refuz al internării justificat medical era considerat reavoinţă din partea medicului şi sancţionat cu ameninţări şi reclamaţii.

Pe măsură ce atenţia presei s-a canalizat pe campania de aderare la NATO şi postul de televiziune cu cea mai largă audienţă s-a întrecut pe sine în acţiunea binecunoscutelor cărţi poştale aducătoare de milioane de lei, agresivitatea pacienţilor a început să scadă, tinzînd asimptotic către linia de dinainte de Sfintele Paşti. Astfel, tensiunea zilelor de gardă a revenit la cotele obişnuite, înregistrînd doar creşteri ocazionale în situaţii limită cum ar fi decesul unui bulibaşă deplîns zgomotos de întreaga şatră sau durerea unei familii pentru care a muri în spital este echivalent cu a fi omorît de medici. Odată cu parfumul teilor în floare, peste lumea medicală de rînd a Bucureştilor s-a aşternut liniştea de după furtună. Doar *Viaţa medicală*, săptămînalul literar şi de informare a personalului sanitar, mai găzduieşte ecouri timide ale vremii de restrişte, scrisori adesea nesemnate ale unor medici care au curajul să se declare anonimi nedreptăţiţi.

În urmă cu cîtva timp, un reprezentant al SRI susţinea existenţa unor grupări care folosesc tehnici de manipulare parapsihologică. Nu trec decît cîteva zile şi un vînt răcoros de stînga bate dinspre Petroşani. Nu-i nimic, mi-am zis, ulciorul nu merge de trei ori la apă. Dar iată că ministrul care a drămuit cu grijă bugetul Sănătăţii a acceptat indexarea salariilor minerilor.

În acelaşi timp, într-un spital de sector din capitală nu mai sînt bani pentru antibiograme, ceea ce înseamnă că infecţiile se tratează după simţul clinic al medicului şi nu după sensibilitatea germenului respectiv. Iar acest simţ clinic, cunoştinţele despre situaţia epidemiologică de moment, despre rezistenţa la diverse antibiotice a bacteriilor, sînt partea invizibilă a "pachetului" serviciilor de sănătate, cea care nu costă nimic şi despre care nu vorbeşte nimeni, nici măcar cei care, medici fiind, se află pe băncile parlamentare sau fotoliile ministeriale.

Recent, publicaţia sus-numită a găzduit, sub semnătura ministrului Sănătăţii, sinteza reformei serviciilor de sănătate cuprinzînd principiile, obiectivele şi procesul de dezvoltare a strategiei de reformă, avînd ca punct central legea asigurărilor de sănătate, fructul mult aşteptat al celor şase luni de gestaţie. Susţine *et abstine* deoarece, după afirmaţia d-lui ministru secretar de stat prof. dr. I. Romoşan, salariile medicilor vor ajunge la nivelul mediu pe economie abia în 1999. Se presupune că, odată intrate în vigoare asigurările de sănătate, ciubucul va dispărea cu desăvîrşire, pentru liniştea acelor medici oripilaţi numai la gîndul că un confrate ar putea primi, la sfîrşitul unui act medical salvator, o recompensă de la pacient. Probabil că această prognoză este la fel de nesigură ca şi şansa de a-i mulţumi pe mineri cu un salariu de cinci ori mai mare ca al unui medic. Un lucru este însă sigur. Cetăţenii pot fi liniştiţi, drumurile nu vor fi blocate de mese ginecologice, ORL-iştii nu vor ieşi cu "lămpaşele" lor pe străzi, nici chirurgii cu bisturie însîngerate. Medicii, categorie socio-profesională eterogenă cu interese adesea divergente, după cum reiese din declaraţiile amuzant de contradictorii ale membrilor ei marcanţi, nu pot fi manipulaţi. Nu s-a găsit pînă acum nici un partid, fie el de stînga sau de dreapta care să-şi manifeste interesul pentru cei 40000 de medici, nici un bard care să le cînte jalea sau vreun director de ziar obscur care să-şi irosească talentele diversioniste pentru incitarea mîniei muncitorului sanitar. Nici măcar puterile oculte de care pomenea vocea din SRI nu consideră corpul medical un material bun de experimente parapsihologice.

O mărire de salariu acordată preferenţial minerilor este o palmă dată întregului sistem sanitar din România, un spate întors cu dispreţ celor care aşteaptă în tăcere de şapte ani să fie băgaţi în seamă şi altfel decît ca ciubucari, corupţi sau paraziţi ai clasei muncitoare şi, *last but not least*, un afront adus omului bolnav.

dr. Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

© S. Ghiţie

Ultimul clopoţel

Odinioară, sfîrşitul celor patru ani de liceu constituia un moment de bilanţ al învăţăturii, impuş de orînduirea politică. Excepţie făceau doar ritualurile din unele oraşe ardeleneşti, în care absolvenţii primeau trăistuţe (simbolul "plecării în lume") pline cu daruri, îşi afişau tablourile "de promoţie" în piaţa centrală şi îşi "colindau" profesorii încingînd seri şi nopţi la rînd petreceri cu cîntece şi dansuri (obicei numit, de fapt, "serenadă"). Astăzi, printre regăţeni, şi mai cu seamă printre bucureşteni, a termina douăsprezece clase reprezintă doar încheierea unei etape din viaţă, iar cei mai mulţi dintre absolvenţi consideră că nu au rămas cu o cultură generală solidă de pe urma liceului şi că rolul acestuia în formarea personalităţii adolescentului a fost de mult uitat. Totuşi, finalul clasei a XII-a aduce cu sine despărţirea de gaşca din liceu, de profi, de lucruri şi de locuri ce nu-ţi vor mai aparţine niciodată: banca ta mîzgălită cu formule şi nume de formaţii rock, coşul de baschet unde ai marcat 3 puncte la un meci decisiv din campionat, soneria pompos denumită clopoţel pe care o înjurai fiindcă te asurzea, WC-ul unde te ascundeai cînd chiuleai, rubrica ta de absenţe din catalog plină pînă la refuz de date şi de cerculeţele motivărilor...

Şi pentru a le rămîne tuturor o amintire de pomină, totul se sfîrşeşte cu un mare banchet, organizat cu cîteva luni înainte. De obicei sînt alese locuri selecte din Bucureşti: Casa Armatei, Rapsodia Română, Casa Oamenilor de Ştiinţă etc., în funcţie de pilele şi relaţiile organizatorilor, costul banchetului situîndu-se între o sută şi două sute de mii de lei pentru o persoană. Bineînţeles, banchetul ideal îl reprezintă o plecare din Bucureşti, la munte sau la mare, poate singura din vara cumplită a tocelii şi examenelor.

Spre exemplificare voi prezenta un banchet catalogat drept "foarte reuşit" al unei clase de copii cuminţi, cu pretenţii, dintr-un mare liceu bucureştean. E prezentă desigur toată clasa şi nici profii nu pot refuza patru zile pe gratis la mare. Odată ajunşi aici, nu se întîmplă, ca de obicei prin tabere, o împărţire pe bisericuţe ce se răspîndesc care încotro, ci se merge pe principiul "am fost şi sîntem o clasă unită", dîndu-se uitării certurile şi scandalurile provocate de organizare, doar cu cîteva zile înainte. Şi pentru a susţine acest principiu, apar, inevitabil, sentimentul de apartenenţă la grup şi gîndirea în grup tip "cine nu-i cu noi e împotriva noastră". Se merge în grup la plajă, în grup la discoteca cea mai scumpă (unde grupul are însă gratuitate), în grup pe terasă la bere. Pentru elevi e singurul prilej de a-i cunoaşte pe profesori şi altfel decît cu creta în mînă şi catalogul sub braţ. Exclamaţii de surpriză şi constatări: "Uite-l pe dirigu' în slip şi cum joacă volei!", "Am învăţat-o pe profa de fizică să joace biliard!", "Am dansat cu profa de chimie!", "Am băut o bere cu profu' de română şi cred că-i pare rău că m-a lăsat corijent pe primu' trimestru!". Magiştrii se comportă ca atare, sînt volubili, dansează, beau, se distrează, într-un cuvînt sînt "de gaşcă". Fiecare moment inedit e întîmpinat cu urale şi chiote. Întreaga clasă îşi dă seama abia acum, după patru ani, "cît de bine ne simţim împreună!".

Soseşte şi noaptea banchetului. Băieţii - stînjeniţi în costumele prea mari, calculîndu-şi vorbele şi mişcările. Fetele - în rochii atrăgătoare, bîrfind între ele: "Uite la ea ce s-a-ngrăşat! Cum de are tupeul să poarte mini?". Începe dansul şi toată lumea aplaudă cadrele didactice, care dansează un îndrăcit rock'n'roll. Din afară se poate observa deja o societate în miniatură: viitorii şefi şi subalterni, lideri de opinie, savanţi, artişti, aventurieri şi părinţi dictatori. Ora 12.00 - însoţită de valuri de şampanie. Şi, bineînţeles, discursurile profilor ce vehiculează aceleaşi şabloane, însă, de astă dată, sînt ascultate cu sfinţenie ca-n biserică: "Trebuie să vă autodepăşiţi!", "Viaţa nu se termină aici, abia începe!", "Aţi fost nişte copii minunaţi!". Aplauze, ciocnirea cupelor. Imitarea profilor şi colegilor şi citirea "perlelor": "Regina Elisabeta era foarte largă la pungă şi la toate celelalte." (prof. istorie) "Creşte la dizolvarea cărei stări de agregare?" (prof. chimie) "Sînt absenţi, că eu nu-i văd?" (prof. psihologie) "Ştiu că nu mă ascultă nici unul, eu vorbesc ca televizorul." (prof. fizică) "Statul mă plăteşte să fac matematică, nu să mă uit la voi cum vă frecaţi!" (prof. matematică). Se împart premii, nimeni nu se supără, nici chiar dirigu', care primeşte o cană cu inscripţia "Omul e su(s)pus greşelii". În fine, şampania li se urcă tuturor la cap şi banchetul se sfîrşeşte într-o euforie generală.

După întoarcerea acasă, clasa îşi petrece ultimele zile de şcoală comentînd banchetul, împărţind poze, privindu-şi profesorii şi colegii cu alţi ochi. Se aşteaptă momentul festiv final, "Ultimul clopoţel", un remember al acelui banchet de neuitat. Clipe emoţionante, din nou şampanie şi fursecuri. Alte surprize: "Cum!? Putem fuma în clasă?". Alte discursuri: "Îmi pare rău dacă am fost un profesor dur dar să ştiţi că mi-aţi fost cea mai dragă clasă!". Clasicele carneţele cu cele cîteva rînduri de despărţire, aprecieri, rugăminţi: "Te rog să scrii sincer!". Unde nu sînt carneţele, sînt şerveţele, tricouri. Urmează "ultimul şpriţ cu dirigu'" la barul de vis-à-vis şi , inevitabil, hohotele de plîns ale fetelor.

Elevul din ultima bancă a rămas în curtea liceului. Credea că această zi finală va fi o sărbătoare, sfîrşitul chinului celor şase ore irosite zilnic la şcoală, ore trăite în plictiseală, rutina predării, panica tezelor, satisfacţia copiuţelor, ura involuntară faţă de clădirea care-l apăsa şi faţă de oamenii dintr-însa. Şi acum, ciudat!, nu simte nici o bucurie că în sfîrşit e liber. Ba dimpotrivă, i se umezesc ochii cînd soneria, "ultimul clopoţel", îi zdrobeşte din nou cu încăpăţînare timpanele.

Adina POPESCU

Telalii fără fruntarii

Senzaţii cît îi hăul

Acum în spoturile publicitare sînt la modă căderile în prăpastie.

Unii au noroc, precum automobilistul cu frîne slabe şi puştiul care face sport extrem fără să-şi asigure cîrligele de susţinere. Aceştia par să fie salvaţi de guma pe care din coincidenţă o mestecă amîndoi. Textul argumentativ însă e mult mai raţional decît ne aşteptam noi, cei mereu gata să ne lăsăm păcăliţi de ficţiune: *Viaţa e scurtă, gustul e lung...* Hazardul e cel care îi salvează pe imprudenţi (dacă nu cumva ne încăpăţînăm să vedem în ciungă agentul sorţii oarbe). Acum, după ce-au văzut moartea cu ochii, ei îşi dau seama de unul din acele adevăruri fundamentale pe care le poţi afla numai din reclame: viaţa omului nu e nimic în faţa perenităţii gustului unei anumite mărci de gumă...

Un călăreţ ajuns în faţa buzei unui splendid canion suportă greu cabrarea calului şi se trezeşte în prăpastie. Noroc cu o crenguţă de care se poate agăţa şi... viaţa nu-i deloc grea nici în cazul său disperat, căci alături de el, la un braţ depărtare, este chiar EA! - aleasa inimii lui, agăţată la rîndu-i de o crenguţă. Eroul nostru are în continuare noroc, pentru că, în această poziţie care îi expune nemilos subţiorile el poate profita de efectul durabil al deodorantului cu care s-a dat în prealabil. O floare-de-colţ (simbol bivalent al dragostei şi al cosmeticii "sportive") pe care abia reuşeşte s-o culeagă şi s-o ofere colegei de prăpastie cu una din mîini, într-un emoţionant efort cavaleresc, îl asigură, prin reacţia favorabilă a fetei, că sentimentele îi sînt împărtăşite. Fericirea e cu atît mai intensă, cu cît, în momentul imediat următor, craca i se rupe şi... imaginea "îngheaţă" pe logotipul mărcii de cosmetice cu sloganul final...

Gustul şi mirosul sînt astfel reabilitate din poziţia lor de simţuri omeneşti inferioare, de senzaţii superficiale, de plăceri efemere şi imateriale, prin aceste reclame care mizează pe jocul dintre aspiraţia noastră spre confort şi hăul ameninţător din închipuirile noastre, pe care, singure, doar visele agitate şi desenele animate ni le mai scormonesc...

Florin DUMITRESCU

Socio-hai-hui

Românu-i individualist

Am auzit multă lume afirmînd în diverse contexte că românu', ba chiar ţăranul român, este individualist. Mulţi împărtăşesc ideea că doar comunismul a pervertit, întrucîtva, acest individualism sănătos şi ancestral al ţăranului nostru. Ciudat protocronism, dacă ne gîndim că individualismul, în sensul său temeinic, este o achiziţie foarte tîrzie a modernităţii europene, fiind prin natura sa străin societăţilor tradiţionale.

Despre ce."individualism" este vorba atunci? Lăsînd deoparte diferenţierile de care abundă literatura de specialitate (individualism ideologic, psihologic, sociologic, moral, juridic, economic etc.), să ne aplecăm puţin asupra datelor. Mai întîi de toate, tot mai puţină lume acceptă astăzi ideea că o societate poate fi în întregime doar individualistă sau doar holistă – pentru a folosi terminologia lui Louis Dumont. Aceste caracteristici structurale ale raportului individ-societate sînt distribuite în mod inegal într-o comunitate, definind profilul dominant al acesteia. Ele coexistă, totuşi, într-o anumită măsură, pretutindeni. Societatea română nu ar avea cum să facă excepţie de la această regulă; ar fi deci hazardat să spunem că tot românu' e individualist.

Să megem mai departe. Iată o probă edificatoare: trei ţărani muncesc pămîntul cuiva pe bani; cei trei nu lucrează în mod egal, iar la sfîrşitul zilei primesc o sumă globală de bani: cum este mai bine să o împartă, în mod egal între toţi membrii echipei sau diferenţiat, fiecăruia după munca depusă? Într-un sat de cîmpie, aproape jumătate dintre cei întrebaţi răspund că în mod egal; în alt sat, de deal, doar vreo 25% împărtăşesc această părere.

Dar ce este mai interesant vine de-abia acum: "egalitarii" sînt primii care afirmă că "aşa cum îţi aşterni, aşa dormi", că "lucrul în tovărăşie miroase a sărăcie" etc. Ceilalţi, care optează pentru echitate, evident mai individualişti, sînt, totodată, mai amatori de lucru în echipă, afirmînd în proporţii considerabile că "mai multe mîini fac sarcina mai uşoară" ş.a.m.d. Care sînt, atunci, individualişti şi care colectivişti?

În esenţă, în cazul colectivismului (sau holismului), relaţiile între membrii grupului sînt cele care fac legea ("*Mai bine dau de la mine, să ştiu că lucrurile merg bine în echipă*" – gîndeşte egalitaristul din proba de mai sus). Ceea ce nu înseamnă, însă, că tot omul e şi mulţumit cu această normă, mai ales cînd aceasta nu mai este instituţionalizată şi începe să scîrţîie. Atunci el devine suspicios, trăieşte devălmăşia angoasant şi face declaraţii de independenţă - fără a avea însă curajul să se desprindă de grup. El vrea totul pentru el şi după capul lui, îşi suspectează vecinii şi rudele, dar, la o adică, oftează cu obidă: "Mai bine ne lăsa dracu' la grămadă, aşa cum am fost!". Rădulescu-Motru numea această caracteristică a "poporului român" gregarism, şi nu individualism.

Individualismul presupune mutarea centrului de iniţiativă şi control în individ şi eliberarea de sub norma de grup a relaţiilor. Cînd cooperează, individualistul o face ca individ autonom, exercitîndu-şi voinţa liberă şi contractuală de asociere. Iar în acest caz se poate vorbi de asociaţionism şi nu de colectivism.

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Negociatorii

Minerii vor judecarea lui Miron Cozma în libertate. Şi nu numai că vor, dar şi ies în stradă pentru a obţine un tratament democratic pentru liderul lor. Căci, nu-i aşa? Murim, luptăm, pe Cozma-l apărăm. Cozma şi salariul majorat cu aproximativ 50 de procente – sînt o asociere subliminală, metaforică: liderul arestat a obţinut zeci de majorări salariale. Pus în libertate, ar mai obţine încă peatît. El era negociatorul absolut – nu erai de acord cu el, îţi arăta, ca argument, pieţele pline. El nu putea fi acuzat că intra în complicităţi perverse cu puterea – el era puterea. Toţi ceilalţi care s-au succedat prin sediul ligii minerilor, s-au ţinut, respectuoşi, deoparte de fotoliul părăsit, al lui Cozma, încercînd, silitori, să-i urmează exemplul. Aşa se explică, poate, echipele succesive şi contradictorii de negociatori mineri, perindaţi prin Palatul Victoria. Importante sînt două puncte, afirmă unul dintre ei – Cozma şi majorarea salariilor. Avem de negociat 18 puncte, afirma altul, şi nu o să renunţăm la nici unul. Impasul repetat al dialogurilor de la guvern se datorează, în principal, simţămîntului quasi-general că orice contract semnat, parafat, poate fi oricînd renegociat. Renegocierea, rezilierea şi inconsecvenţa sînt forme de libertate.

Una dintre cele mai repetate fraze din ultima vreme este: da, vrem reforma, dar vrem ca guvernul să se îngrijească de protecţia socială a celor disponibilizaţi. Fraza este spusă pe multe tonuri – ameninţător, placid, neliniştit, cunoscător şi, mereu, în stradă. Nimeni nu mai riscă acum să spună pe faţă cîţi bani dă pe reformă şi încotro crede că ne duce. Marile întreprinderi au răscolit prin arhive pentru a-şi demonstra eficienţa economică, pentru ca, apoi, să încerce să-şi vîndă cît mai scump lichidarea. Directorii declară, uneori cu patos sinucigaş, că, într-adevăr, întreprinderea lor pierde cu multe miliarde peste ceea ce cîştigă. Trebuie închise porţile. Reforma trebuie îndeplinită, sînt de acord salariaţii, chiar şi cei care s-au şi văzut pe lista cu concedieri, însă statul trebuie să-mi asigure un loc de muncă, eventual la fel de bine plătit, corespunzător cu calificarea mea.

Salariaţii, mai ales cei sindicalizaţi, nu cred că pentru a reforma trebuie să reformulezi structura economică. Pentru aceştia, ideea de reformă este o chestiune care-i interesează doar pe guvernanţi – un fel de joc de perspicacitate care ar trebui să-i convingă pe finanţiştii străini şi să-i păstreze în pîine pe muncitorii români. Or, pe stradă părerea finanţatorilor străini nu are nici o valoare. A guvernului, nici atît. Doar ştim că executivul nu are nici o strategie de reformă!

Pentru a-şi apăra locurile de muncă, salariaţii apelează la sindicate. Iar cînd consideră că nici sindicatele nu mai fac faţă, prea colaborează cu puterea, liderii sindicali sînt demişi prin plebiscit, sînt aleşi liderii spontani şi se apelează la negociatori. Doar în aceştia mai avem încredere, afirmă salariaţii. Negociatorii primesc un set variabil de revendicări, se urcă-n tren şi pleacă la guvern unde se aşterne masa verde, se instalează amplificarea şi se pregătesc oficialii.

Negociatorii nu au nici o reprezentativitate legală, ei nu sînt aleşi în urma scrutinului, în cadrul sindicatului. Ei uzurpă de funcţii şi autoritate pe liderii indecişi. Sînt, aşadar, nişte exponenţi ai protestatarilor, retori de ocazie, confuzi pînă la vexaţie – mandatul lor este să negocieze, adică – li se spune – să obţină o reuşită deplină. Aceşti negociatori aleşi printr-o improvizaţie democratică (votul prin urale) substituie mecanismul democraţiei interne sindicale, după cum şi mitingul spontan substituie dreptul la protest după cum scrie în legile sindicale. Aşa că nu trebuie să ne mire că mandatul negociatorilor este, şi el, o simulare democratică. Sub masca legitimităţii populare, negociatorii, alături de liderii spontani, suspendă legalitatea: blochează drumurile publice, refuză deciziile judecătoreşti. Ei au o listă nicicînd precizată de revendicări şi nu sînt dispuşi, în fapt, să renunţe la vreuna. Pentru ei, dialogul cel mai profitabil este monologul lor.

Negociatorii sau chiar liderii spontani sau aleşi întreţin iluzia că somnolenţa electorală poate fi răscumpărată printr-o vigilenţă mărită postelectorală, chiar dacă aceasta duce la război împotriva tuturor. Negociatorii cred că doar politicienii trebuie să dea socoteală pentru demagogia electorală, nu şi electoratul pentru modul în care votează. Nu-i nimic, lucrurile se pot îndrepta – vor fi aleşi liderii spontani ai mulţimii, pentru a cere socoteală. Ei sînt substitutul ideal pentru Miron Cozma – prezenţa lor în fruntea maselor este vremelnică, nu există riscul pactizării cu puterea (adică a acceptării contrapropunerilor guvernamentale). Ei cer şi nu discută, pretextînd că sînt doar mandatarii unei mulţimi furioase, gata oricînd să treacă la lucru – adică să refacă, în felul ei, numărătoarea voturilor din noiembrie.

Sorin ŞERB

Banale poticneli de zi cu zi

Vînătorii de borduri

Iată ce i s-a întîmplat deunăzi, în Bucureşti, unui conducător auto aflat la volanul unui autoturism cu număr de înmatriculare de provincie: după ce, zadarnic, a încercat să găsească loc de parcare în zona cu sediile băncilor, disperat, i-a cerut ajutor unui agent de poliţie. "Mai învîrtiţi-vă pe aici cu maşina, mai daţi cîteva ture, că poate aveţi noroc şi se face vreun loc... cît o să mai aveţi benzină în rezervor", i-a spus hîtru poliţaiul. Paradoxul care te izbeşte în Bucureşti este următorul: în vreme ce preţurile au transformat maşina proprietate personală din obiect de lux în vis prohibit, abundenţa de automobile sufocă, în ritm accelerat, Capitala. Parcul de maşini se împestriţează cu tipuri, forme şi culori inedite care nu fac altceva decît să ateste aplicarea principiilor concurenţei de pe piaţa mondială. Parcările nu pot însă ţine pasul cu explozia de cai-putere.

Bucureştiul a fost proiectat să "înghită mult mai puţine maşini", afirmă Adrian Stoica, şeful Departamentului Servicii Publice din Primăria capitalei. Dacă la sfîrşitul războiului prin Bucureşti circulau vreo 70.000 de automobile, acum avem circa 600.000. Cu toate acestea, în ceea ce priveşte numărul de kilometri pătraţi de stradă ori numărul de maşini înmatriculate în oraş raportate la numărul de locuitori, situaţia este satisfăcătoare, ba chiar mai bunicică decît în alte oraşe cum ar fi, de exemplu, Budapesta, susţin edilii. Ceea ce creează probleme este modul defectuos în care s-au făcut proiectarea traficului şi conexiunile dintre străzi.

Acum două luni, disperarea şoferilor era sporită de bîntuiala harnică a celor două firme de ridicat maşini, care nu prea aveau nici un Dumnezeu şi curăţau tot ce le ieşea în cale. Puţini sînt aceia care să fi scăpat de lasoul răpitorilor de maşini. Unii susţin că aplombul cu care aceste două firme îşi făceau "meseria" a dus la creşterea ratei infarctului în rîndul bucureştenilor. Deocamdată, şoferii îşi mai pot face de cap cu trasul pe dreapta pînă la apariţia unui "pirat" de maşini oficial, cu obrazul subţire, desemnat de Primărie prin licitaţie. Dramatismul situaţiei create de criza de parcări este sesizat pînă şi de poliţişti care par dispuşi să mai închidă ochii. Primăria dă asigurări că a găsit, pentru moment, soluţii salvatoare care au mai creat spaţii de parcare în caz de nevoie: introducerea de sensuri unice pe unele străzi şi curăţarea de relicve a maidanelor. Prin centru însă, Daciile şi limuzinele se calcă în continuare unele pe altele pe cauciucuri. La orizont, se întrevede construirea a două parcări subterane, în Piaţa Victoriei şi în cea a Revoluţiei, cu bani din străinătate. Vor fi gata cam peste vreo doi ani, estimează reprezentanţii Primăriei. Deşi se află abia în faza de proiect, poticnelile au şi apărut: ecologiştii nu sînt de acord cu tăierea copacilor din zona Pieţei Victoria, ca preţ pe care se pare că trebuie să îl plătească Bucureştiul pentru a avea un plus de 400 de locuri de parcare. Un alt proiect însă, tot cu bătaie lungă, pare a fi tocmai pe placul verzilor: el are în vedere dezvoltarea reţelei de mijloace de transport în comun în aşa fel încît, mulţumiţi de confortul, rapiditatea şi punctualitatea autobuzelor, lumea să renunţe să mai meargă la serviciu cu maşina. Scopul ar fi degajarea şoselelor Capitalei şi reducerea poluării. Dar pentru asta, mai trebuie să avem răbdare. Acum, ori ne antrenăm bine-bine în vînarea centrimetrilor de bordură neocupaţi, ori ne înscriem pe o perioadă nedeterminată în asociaţia pietonilor.

Livia SĂPLĂCAN

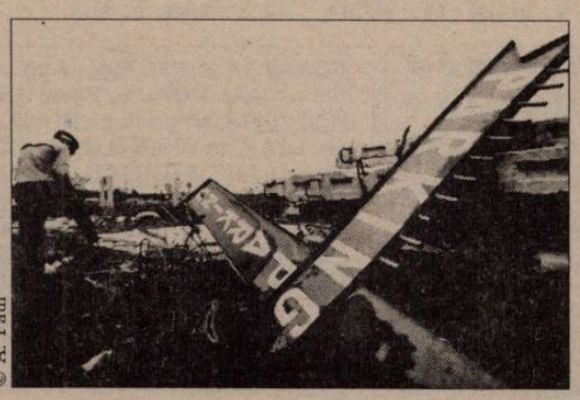

© A. Paul

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Addenda la poezie

– dialog cu poeta Iolanda MALAMEN, proprietara Galeriei de artă "Domini" –

"Îngerul coborât în stradă", cel mai recent volum de versuri al Iolandei Malamen, al şaselea din bibliografia ei, a apărut după 14 ani de absenţă a poetei din vitrinele librăriilor. Citim titlul cărţii cu oarecare melancolie, fiindcă nu ne imaginăm că, prin aterizarea solului celest în mijlocul nostru, cotidianul se va purifica brusc de toate contradicţiile devenind un paradis, nu rămîne decît să ne gîndim cu îngrijorare la soarta îngerului care, ajuns astăzi în tumultul şi la cheremul străzii, e în primejdie de a-şi pierde seninătatea şi graţia. Cum se va descurca? În ce măsură poetul, la urma urmei o fiinţă aeriană şi el, poate să sugereze o soluţie de supravieţuire în vremuri de tranziţie? În cazul interlocutoarei noastre, ***Iolanda Malamen,*** *căutăm să descoperim acea nescrisă "addenda la poezie", care-i permite ca, fără a renunţa la bucuriile spiritului, să se mişte cu o relativă uşurinţă şi într-un domeniu nou şi în plină dezvoltare acum la noi: comerţul cu obiectele de artă.*

O îndeletnicire stranie

Stimată doamnă Iolanda Malamen, s-ar spune că faceţi parte din cei bine antrenaţi pentru timpul pe care-l trăim: dvs. aţi deschis o galerie de artă iar soţul dvs., poetul Mihai Elin, este directorul unei edituri care scoate volume foarte cerute, în special manuale pentru cei preocupaţi de calculatoare. Ştiaţi amîndoi, chiar din vremurile de dinainte, cînd nu făceaţi parte din "versificatorii la modă", că din poezie nu se poate trăi. Cum aţi avut curajul de a vă lansa în iniţiative specifice economiei de piaţă?

Iolanda Malamen: Trebuie să recunosc de la început, fără umbră de ipocrizie, că mi-a fost foarte greu să alătur cele două concepte: arta şi comerţul. Ba, aş spune că mă simţeam stînjenită, într-o măsură chiar umilită. Încet-încet m-am detaşat în chip senin, înlăturînd din activitate ceea ce era neconvenabil structurii mele. Asta nu înseamnă că nu leg actul de a media vinderea obiectului de artă de bani, dar, spun drept, într-un fel de resemnare. A fost nevoie pentru asta să mă dezbar şi de anumite bovarisme. Pentru că, de fapt, eu aş fi vrut foarte mult să-mi deschid o galerie de artă contemporană şi să fiu cea care impune un anumit obiect de artă. N-am studii de specialitate, sînt filolog, dar de 20 de ani nu visez decît asta şi mă pregătesc încontinuu: am trăit printre obiecte frumoase, cunosc mulţi plasticieni, lecturile mele s-au axat un timp destul de lung pe cartea de artă. Dacă mă ajută suficient pentru meserie, aşa cum văd eu perfecţionismul, dar am răbdare cîştigată de la pescuit. Un nepot mi-a făcut cadou motoraşul pe care-l vedeţi şi m-am apucat de treabă: nu m-a învăţat nimeni, am decoperit singur şi după multe eşecuri secretele simple pe care le-aş fi deprins de la un meşter, dacă m-aş fi dus să ucenicesc undeva. Dar acum ştiu exact ce pot cu îndemînarea cîştigată între timp: am ajuns să fac cheile pe care pot să le fac. La cele vechi, complicate, nu mă pricep. Unde nu ştiu – nu ştiu şi-o spun, fără înconjur.

Nu dezamăgiţi astfel nişte clienţi care vin în atelier atraşi de profesia dvs anterioară, atît de deosebită de cea actuală?

E un risc, bineînţeles. Dar aici funcţionează, cred eu, un foarte bun reflex de altădată: la teatru mă confruntam direct, aproape în fiecare seară, cu publicul, aveam o confirmare imediată dacă fac bine ceea ce fac, dacă "prinde" şi are ecou. Meseria nouă, una ce ţine şi de comerţ, mă obligă la acelaşi raport direct şi am confirmarea imediată; lucrul meu e bun sau nu, cheia merge sau mai trebuie lucrată şi mă ambiţionez. Am păstrat între cele două profesii o legătură: relaţiile mele cu lumea vreau să fie corecte, clare. Un fel de amprentă personală, o necesitate interioară. Ştiu eu dacă asta înseamnă mult sau puţin? Uneori mi-e necaz că nici visele mele, noaptea, nu sînt mai îndrăznețe: nu mi s-a întîmplat niciodată să mă visez prim-ministru, sau măcar campion auto: dacă visez că mă sui în maşină, ea nu porneşte, trebuie s-o repar şi nu mă pricep.

Credeţi că inaptitudinea pentru aspectele concrete, pragmatice ale existenţei are legătură cu profesia de actor?

Nu. Eu stau într-o casă pe care-am cumpărat-o de la marea actriţă care a fost Aura Buzescu. Personalitate copleşitoare, uriaşă. Din păcate, cînd a murit, în anii

Prezent şi proiecte

Cum vi se pare negustoria văzută din interiorul ei?

O tagmă pe care cu cît o cunosc mai bine, cu atît o înţeleg mai puţin. Multe lucruri le vînd împotriva respectului meu faţă de ele. Unde pot, mai îndulcesc asperităţile modului strict-comercial: de pildă, nu pun, la vedere pe ramă, preţul unui tablou de valoare, îl lipesc pe spatele pînzei. O categorie cu care încerc să mă obişnuiesc e cumpărătorul de artă grăbit, specific zilei de azi: neatent la ce-i spui, are întotdeauna propriile-i păreri, prea decis, propune plata care-i convine, sosește pe fugă în galerie, tu nu mai ai loc decît să numeri banii, nu să predai obiectul cu un oarecare ceremonial, cu graţie, cu nostalgie, poate, cunoscîndu-i uneori istoria. Nu rareori mă simt ca un medic ce salvează muribunzi, cu aceleaşi speranţe şi orgolii: nu poţi vinde un tablou ori o icoană veche, în starea în care le-ai primit. Alergi la pictorul restaurator, te neliniştești de soarta lor, pîndeşti rezultatul şi ai apoi bucuria de a le impune readuse la viaţă în chip miraculos.

Atîtea lucruri care vă trec prin mînă, schimbîndu-şi proprietarii, spaţiul, soarta, ieşind din atmosfera pe care ele însele o creau, nu vă îndepărtează de comerţ, ispitindu-vă să rămîneţi numai la poezie?

Şi da şi nu. Am marea bucurie de-a găzdui uneori oameni de excepţie care vin, văd, admiră, însă n-au bani. Dar nu par foarte triști pentru asta. Îi înţeleg perfect: cînd eram copil în orice casă-n care intram mă uitam după vreun tablou pe perete. Dacă-mi plăcea, nu mai vedeam nimic în jur, nici persoane, nici mobile, nici ce am în farfurie. Că le vinzi, că le cumperi, că te desparţi greu de ele, obiectele frumoase creează privitorului sensibil o senzaţie incomparabilă. La toamnă am de gînd să fac în această Galerie, o dată pe lună, nişte serate muzicale, piese de cameră, unde elevii de la Liceul de muzică Dinu Lippati să cînte piese de cameră din marele repertoriu. O să-i plătim din resursele Galeriei, nu mulţi, că nu cîştig sume substanţiale, nu mă răsfăţ în belşug, dar, oricum, să le dau şi lor iluzia că pot cîştiga un ban de buzunar. N-o să încapă mai mult de 30-40 de oameni aici, spaţiul e strîmt şi aglomerat de obiecte, dar sper să creez nişte momente de comunicare, nişte stări de spirit. Constat, de fapt, că nu mai pot trăi fără "galeria mea", e o experienţă care mă absoarbe. Renoir spunea că după dispariţia familiei Medici, negustorii de artă sînt absolut necesari, fiindcă altfel, dacă ar fi obligaţi să alerge după cumpărători, bieţii artişti ar muri de foame.

Cheia şi lacătul

– de vorbă cu actorul Sandu STICLARU –

De cîte ori nu ne-am gîndit că o vocaţie afirmată pe scenă reprezintă un maximum de realizare la care poate să aspire cineva? Cînd întîlnim actorul dincolo de scenă, ca semen al nostru, în situaţii banale, obişnuite, de om încercînd să se adapteze, ca fiecare, tranziţiei, el ni se pare un personaj întrucîtva neverosimil. În calitatea sa de proaspăt lăcătuş, de pildă, actorul ***Sandu Sticlaru,*** *care după ieşirea la pensie şi-a deschis un modest atelier de confecţionat chei, a dat mai multe interviuri decît în toată carieră sa de teatru, de interpret de televiziune sau de film. Începem dialogul vrînd să aflăm dacă noua sa îndeletnicire a pornit de la sensul figurat al expresiei "cheia şi lacătul" care înseamnă "totul, începutul şi sfîrşitul" unui lucru, adică modul global de a aborda o problemă, cea a adaptării la greutăţile zilei de azi.*

Stimate domnule Sticlaru, de ce v-aţi apucat de o asemenea meserie? Aveaţi îndemnare, talent pentru lucrurile de migală?

Sandu Sticlaru: Da' de unde... Îi invidiam totdeauna pe cei care ştiau să bată un cui; eu aveam dorinţa de a face un lucru cu mîinile mele, dar îndemînare n-am avut niciodată. Am jucat multe roluri de muncitori, de ţărani harnici, dar – din fericire – doar mimam. Doream să mă simt liber profesionist, să fac ceva, ca propriul meu stăpîn. Asta am încercat eu într-un fel şi la teatru, cînd am ieşit la pensie la 52 de ani. Aşa mi-ar fi convenit să fiu, liber: cît am mai jucat apoi, cîţiva ani, lucram pe contract, nu mai puteam fi distribuit obligatoriu. Ştiţi cum e în teatru: joci un beţiv, ai succes, mai joci minimum trei beţivi după aia, la rînd ş.a.m.d.

Totuşi, de ce v-aţi apucat tocmai de chei?

Ce puteam face altceva în acest spaţiu şi cu banii puţini pe care-i aveam? Înainte fusese un atelier de remaiat; văd într-o zi că persoana care lucra aici golise încăperea, făcea curat. Mi-a spus că vroia să cedeze spaţiul şi, în glumă, i-am zis să mi-l dea mie. Şi-aşa m-am apucat de chei. Perfecţionist nu sînt, n-am muncit

din urmă, nu s-a scris despre ea cum ar fi meritat: a trăit prea mult, probabil, spectatorii ei dispăruseră, ziariştii, tineri, nu ştiau cine fusese şi ce faimă unică a avut ea în teatrul românesc. Ei bine, dacă această personalitate aproape legendară – o ştiu sigur, am cunoscut-o bine, locuind în casă cu ea vreo 20 de ani – şi-ar fi pus în gînd să intre în afaceri, ajungea în topul marilor averi. O minte clară, spirit de observaţie, stăpînire de sine, decizie, autoritate – avea totul! Dealtfel, şi-a vîndut bine şi cu socoteală proprietăţile, a ştiut să se administreze toată viaţa. Cînd o întrebam despre greutăţile debutului său – la începutul secolului şi venind dintr-o familie de meşteri frînghieri! – mă lămurea în puţine cuvinte: "Dragă Sticlaru, am intrat în teatru, am avut succes şi-aşa am ţinut-o pînă la sfîrşit". Şi chiar aşa se-ntîmplase!

Cine au fost primii dvs. clienţi, colegii din teatru?

Oamenii care-au venit la început să-mi comande chei erau, bineînţeles, cunoscuţii, mai toleranţi cu "debutul" meu. Acum vine fel de fel de lume, în general mulţumită de ce fac, vin şi cu reclamaţii unii, dar rar. Practic, mai scot o pensie şi am o ocupaţie. Cînd trec unii colegi pe la mine, mai apar şi situaţii nostime. O dată era aici Silviu Stănculescu şi eu lucram la o cheie adusă de-o doamnă, cam cusurgie aveam să constat: cînd i-am spus preţul, unul mediu, 500 de lei pe atunci, a sărit indignată: "Atîta?... Dar e foarte mult..." "Nu-i mult, doamnă, îi spun, că-n preţ intră şi programul artistic". Nu ştiu ce mă apucase – poate gustul farselor din teatru. "Aici e domnul Silviu Stănculescu – îl cunoaşteţi... Silviu, poezia, te rog!". Spre uluirea mea el se scoală, perfect serios, şi spune cîteva versuri. Extraordinar! Clienta a plătit şi a plecat înnebunită. Dar eu am rămas realmente paf. Să-mi fi făcut Silviu mie una ca asta mă bloca, amuţeam. El, nimic: actor perfect, a intrat în rol, n-a schiţat un zîmbet, n-a făcut o grimasă... Eu n-aş fi putut.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTAL PRESS, tel. 312.12.41 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU (Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Adela STAN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul V ● Nr. 231 ● 27 iunie - 3 iulie 1997 ●